

ΒΑΣΙΛΗ ΚΡΑΨΙΤΗ

ΛΟΓΙΟΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

(1430 - 1912)

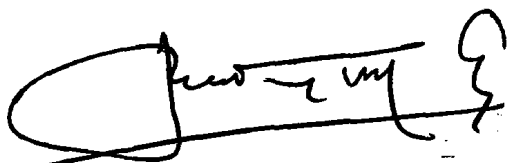
ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ 1979

I. Ἀπαγορεύεται ἡ ἀναδημοσίευση ἢ ἡ λήψη στοιχείων ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτό, χωρὶς τῆς γραπτῆς ἀδείας τοῦ συγγραφέα.

II. Κάθε γνήσιο ἀντίτυπο φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ συγγραφέα.

Pritend in Greece Gopyrith by Basil Krapsitis, Themistokleus — 74 — Athens (145), Greece

Δ/ση τοῦ Συγγραφέα:

Οἰκία: Θεμιστοκλέους — 74 — Ἀθήνα (τ. 145), Τηλέφ. 3 637 757

Γραφεῖο: Πολυτεχνείου — 8 — ἄροφος 6ος — Ἀθήνα (τ. 103) Τηλεφ. 5228437

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελις
1. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	11
2. ΠΡΟΛΟΓΟΣ	13
3. Κεφ. Α: ΚΛΗΡΙΚΟΙ	17
4. » Β: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ	101
5. » Γ: ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ	198
6. » Δ: ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ	307
7. » Ε: Κ' ΑΙΩΝΑΣ. ΜΕΡΟΣ Α' (1901-1912)	343

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Α

'Αβέρωφ-Τοσίτσας Ευάγγελος 343
 'Αγιοναουμίτης Κων/νος 17
 'Αγνάντης Κώστας 198
 'Αγρας Τέλλος 199
 'Αδάμης 'Ιωάννης 307
 'Αθανασίου Θεοδώρητος 17
 'Αθηναγόρας Α' ('Αριστοκλής Σπύρου) 17
 'Αλεξᾶς ('Αλεξανδρόπουλος Μιχαήλ) 101
 'Αναγνωστόπουλος Γεώργιος 101
 'Αναστάσιος, ὁ 'Ιωαννίτης 28
 'Ανθιμος Ζ' (ὁ Τσάτσος) 29
 'Ανθρακίτης Μεθόδιος 30
 'Αντωνιάδης Ευάγγελος 32
 'Αποστολίδης 'Ηρακλῆς 203
 'Αραβαντινός 'Αριστείδης 307
 'Αραβαντινός Παναγιώτης 102
 'Αραβαντινός Σπυρίδων 307
 'Ασώπιος Ειρηναῖος 204
 'Ασώπιος Κων/νος 107
 Αὐγέρης Μᾶρκος 205

Β

Βαβαρέτος Γεώργιος 353
 Βακατάσης Βασίλειος 354
 Βαλασίδης Κυριάκος 207
 Βάντζιος 'Αγίλλεϋς 112
 Βάντζιος Γεώργιος 308
 Βαξεβᾶνος Χριστόδουλος 113
 Βαρζώκας Κων/νος 113
 Βαρκόσης ἢ Μπαρκόσης Νικόλαος 114
 Βασιάδης 'Ηροκλῆς 111
 Βασίλειος (ὁ Παπαχρήστου) 33
 Βελλαρᾶς Νικόλαος 308
 Βέλλας Βασίλειος 355

Βέργος Βασίλειος 207
 Βεστιάρης Σταυριανός 309
 Βετσόπουλος Βασίλειος 309
 Βηλαρᾶς 'Ιωάννης 207
 Βιδούρης Τάσος 214
 Βιζουκίδης Περικλῆς 114
 Βλαχλειδης Γεώργιος 309
 Βλαχογιάννης Γιάννης 214
 Βολίδης Θεμιστοκλῆς 309
 Βουγίδης Γεώργιος 223
 Βουλόδημος Χαράλαμπος 114
 Βουρβέρης Κων/νος 115
 Βουσάκης Κων/νος 117
 Βρανᾶς Κορτήσιος 34
 Βωξάνης Βρᾶνος 117

Γ

Γάγαρης Γεώργιος 310
 Γαζῆς Γεώργιος 118
 Γαλδέμης Τάσος 224
 Γαρουφαλιᾶς Πέτρος 356
 Γεννάδιος 'Αναστάσιος 120
 Γεννάδιος Γεώργιος 120
 Γεννάδιος 'Ιωάννης 311
 Γεννάδιος Παναγιώτης 312
 Γεργανός Ζαχαρίας 36
 Γεωργίτσης Νέστορας 312
 Γιαννόπουλος 'Ηπειρώτης 'Αγησίλαος 224
 Γιαννόπουλος 'Ηπειρώτης 'Αλκιβιάδης, 226
 Γιαννόπουλος 'Ηπειρώτης 'Ιωάννης 228
 Γιαννόπουλος 'Ηπειρώτης Πύρρος 313
 Γκάγκας Γαβριήλ 36
 Γκανιάτσας Κων/νος 357
 Γκιόκας Σωκράτης 229
 Γκιούρτης Χριστόδουλος 126

Γλυκὺς Λέων 313
Γούδας Ἀναστάσιος 314
Γραμμενιάτης Ζαφείριος 126
Γρηγοῶς Μητροφάνης 37
Γρηγόριος 38

Δ

Δανιὴλ 38
Δημάρατος Βασίλειος 127
Δημάρατος Ἰωάννης 315
Δημάρατος Κύρκας 315
Δημάρατος Φίλιππας 127
Δήμαρος Λάμπρος 128
Δήμαρος Παγκράτιος 38
Δήμαρος ἢ Δημάρης Παῖσιος 39
Δημητρίου Γεώργιος 128
Διαμάντης Κων/νος 358
Διονύσιος ὁ Φιλόσοφος ἢ Σκυλόσοφος 40
Δόσιος Νικόλαος 128
Δούκας Νεόφυτος 44

Ε

Ἐλιγιά Γιωσέφ 361
Ἐμποροκομήτης Χριστόφορος 47
Ἐξάρχος Βασίλειος 369
Ἐξάρχου Σοφοκλῆς 369
Εὐαγγελίδης Δημήτριος 229
Εὐαγγελίδης Χαράλαμπος 315
Εὐάγγελος (ὁ Ψῆμας) 370
Εὐλόγιος (ὁ Κουρίλλας) 47

Ζ

- Ζαλοκώστας Γεώργιος 234
- Ζαλοκώστας Εὐγένιος 238
Ζηκίδης Γεώργιος 128
Ζήσης 48
Ζιάκκας Μιχαὴλ 129
Ζιτσαῖα Χρυσάνθη 370
Ζιτσαῖος Χρυσάνθος 49
Ζορμπᾶς Βασίλειος 375
Ζοῦμπος Σωτήρης 376
Ζῶτος Ἀντώνιος 316
Ζῶτος-Μολοσσὸς Βασίλειος 129
Ζῶτος Δημήτριος 316

Θ

Θεοδοσίου Δημήτριος 316
Θεοδωρίδης Γεώργιος 317
Θεόφιλος (ὁ Καμπανίας) 49
Θεσπρωτὸς Κοσμάς 50

Ι

Ἰδρωμένος Ἀνδρέας 51
Ἰωακείμ (ὁ Μαρτιανὸς) 61
Ἰωαννίδης Βασίλειος 130
Ἰωάσαφ Β' ὁ Μεγαλοπρεπῆς 62
Ἰώβ, ὁ Μέλος 63
Ἰωσήφ (ὁ Τορνόβου) 63

Κ

Καβαλλιώτης Θεόδωρος 63
Καγγελάριος Ἀλέξανδρος 317
Καζαντζῆς Κων/νος 239
Κακούρης Περικλῆς 376
Καλλιάφας Σπυρίδων 130
Καραδήμας Σταῦρος 382
Καραπᾶνος Κων/νος 317
Καρατζένης Δημήτριος 382
Κατσοῦλης Παρθένιος 64
Καφηροῦς Σπυρίδων 318
Κεραμεὺς Νικόλαος 65
Κόκκορος Πέτρος 131
Κολβάτσος Βασίλειος 383
Κονεμένος-Βέης Γεώργιος 318
Κονεμένος Νικόλαος, 240
Κοντοπᾶνος Ἀλιβιάδης 131
Κοντὸς Πολυζῶης 65
Κοτζίουλας Γιώργος 383
Κουσίδης Ἀρίστιππος 132
Κουτσονίκας Λάμπρος 318
Κρανᾶς Γεώργιος 132
Κρομμύδας ἢ Κρεμμύδας Γεώργιος 319
- Κρυστάλλης Βασίλειος 319
- Κρυστάλλης Κώστας 241
Κύριλλος, (ὁ ἀπὸ Λεσινίτσας) 66
- Κωλέττης Ἰωάννης 247
Κωνσταντᾶς Ἀναστάσιος 133
Κωνσταντινίδης Γρηγόριος 66
Κωνσταντίνου-Ζαγορίτης Γεώργιος 133
Κωστοβασίλης Κων/νος 386
Κωτσιόπουλος Μάνθος 386

Λ

Λαζαρίδης Κώστας 388
Λάμαρη Ἑλένη 248
Λαμπράκης Γεώργιος 320
Λαμπρίδης Ἰωάννης 321
Λαμπρίδης Ἰωάννης Α. 320
Λάμπρος Παῦλος 321
- Λάμπρος Σπυρίδων 134
Λάμπρου Μιχαὴλ 249
Λάππας Μίνως 139
Λειβαδεὺς Ἰωάννης 139

Λεκάντας Πύρρος 249
Λιάπης 'Αναστάσιος 322
Λώλης Σοφοκλῆς 389

M

Μακρῆς Βησσαρίων 67
Μανάρης Σπυρίδων 139
Μάνθος-Μυρσίνης 'Αλκῆς 391
Μάνθος 'Ιωάννης 253
Μᾶνος Μιχαῆλ 393
Μάξιμος ὁ Γραικὸς 68
Μαρτίνης 'Ιωάννης 140
Ματθαῖος (ὁ Μυρέων) 72
Μέκχιος Κων/νος 323
Μελᾶς Λέων 254
Μελᾶς Λέων I. 323
Μέξης Εὐάγγελος 323
Μέρτζιος Κων/νος 324
Μῆγος 'Απόστολος 74
Μήτρου Μελέτιος 74
Μικραγιωνανίτης Γεράσιμος 394
Μιχαηλίδης Γεώργιος 395
Μιχαηλίδης Κώστας 329
Μίχου 'Αρτέμιος 331
Μοσπινιώτης 'Αναστάσιος 140
Μουσελίμης Σπύρος 255
Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος 75
Μπαλᾶνος Σίμου Δημήτριος 140
Μπαλᾶνος Κοσμᾶς 76
Μπανταλούκας Κλαύδιος 396
Μπαρᾶς Βασίλειος 141
Μπόγκας Εὐάγγελος 331
Μπότσαρης Δημήτριος 331
Μυλωνᾶ Φιφίκα 257
Μυστακίδης Νικόλαος 142

N

Νεκτᾶριος (ὁ Λιτσᾶς καὶ 'Αγράφων) 77
Νεόφυτος (ὁ Δέρκων) 78
Νικόλαος E (ὁ Εὐαγγελίδης) 79
Νῆτσος Νικόλαος 332
Νοτίδου-Δρίτσου 'Αγαθὴ 258
Ντῆνος 'Αμπεντίν 259

O

Οικονομίδης 'Αθανάσιος 263
Οικονομίδης Μιλτιάδης 263
Οικονόμου Γεώργιος 143

Π

Πάσιος ὁ Μικρὸς 80
Παληδὸς Κων/νος 333

Παλιουρίτης Γρηγόριος 81
Πάλλη 'Αγγελικὴ 264
Πάλλης 'Αλέξανδρος 268
Πάλλης 'Αλέξανδρος 'Αλεξ. 334
Πάλλης 'Αλέξιος 143
Πάμπερις 'Αμβρόσιος 81
Παναγιωτίδης-Μέξης Δημήτριος 272
Πάνου Ζώης 281
Πανταζῆς Κων/νος 334
Παντελεήμων (ὁ Κοτόκος) 82
Παπα Κατίνα 288
Παπαβασιλείου ἡ Παπαβασιλόπουλος 'Α-
ναστάσιος 83
Παπαβασιλείου 'Ιωάννης 397
Παπαγεωργίου Γεώργιος (Ράγκος Γιωρ-
γος) 397
Παπαδόπουλος 'Αλέξανδρος 398
Παπαζήσης Δημήτριος 398
Παπακώστας 'Αγγελος 399
Παπασταύρου 'Αμαλία 143
Παπασταύρου Χρῆστος 404
Παπασωτηρίου Νίκος 404
Παπᾶς Στέφανος 403
Παπαχαρίσης 'Αθανάσιος 144
Παρανίκας Ματθαῖος 144
Παρασκευᾶς 'Αμφιλόχιος 83
Παρθένιος A' 83
Παρθένιος (ὁ Παλαιῶν Πατρῶν) 84
Πασχίδης Θωμᾶς 145
Πατσέλης Νικόλαος 334
Πελλερὲν Γεώργιος 289
Πετρίδης 'Αθανάσιος 164
Πέτσκος Χαράλαμπος 405
Πλέσσας Μανασσῆς 84
Πρινάρης Γεώργιος, 165
Πρόκλος Μοναχός, 85
Προκοπίου Δημήτριος (ὁ Πάμπερις) 336
Πωγωνίτης 'Ανθός 406

P

Ράδος Κων/νος 165
Ρεμπέλης Χαράλαμπος 165
Ρήγας 'Αγάπιος 85
Ρώσης Ζῆκος 166

Σ

Σακκᾶς Γρηγόρης 405
Σακελλάριος 'Αναστάσιος 167
Σαλαμάγκας Δημήτρης 292
Σαλαπάντας Παναγιώτης 336
Σαραλῆς Γιάννης 407
Σάρρος Δημήτριος 169
Σεμιτέλος Δημήτριος 171

Σεραφεΐμ ὁ Β΄ 85
 Σιωμόπουλος Κώστας 297
 Σιωμόπουλος Τάκης 409
 Σκενδέρης Κων/νος 336
 Σκίπης Σωτήρης 294
 Σουγδουρής Γεώργιος 87
 Σούλης Χρῆστος 172
 Σούρλας Εὐριπίδης 176
 Σπανός Ἀλέξιος 177
 Σπυρίδων (Βλάχος, ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων) 87
 Σπύρου Πολυζώης 178
 Σταμάτης Κων/νος 411
 Στᾶνος Ἰωάννης 337
 Στεργιόπουλος Κων/νος 412
 Στύγνης Νικόλαος 378
 Στούπης Σπύρος 337
 Στράτης Σταῦρος 414
 Στρούμπος Δημήτριος 178

Τ

Τέρπος Νεκτᾶριος 92
 Τζαρτζούλης Νικόλαος 179
 Τζεχάνης Κων/νος 338
 Τζουκαλᾶς Κων/νος 299
 Τομαῖος Νικόλαος 181
 Τράντας Ἀλέξιος 338
 Τραχίλης Ἀθανάσιος 339
 Τρίμης Ἰωάννης 339
 Τρύφων (ὁ Μετσοβίτης) 96
 Τσεχούλης Γεράσιμος 96
 Τσεχούλης Μακάριος 97
 Τσιγαρᾶς Νικόλαος 340
 Τσιγαρᾶς Στέφανος 340
 Τσιᾶκος Τάκης 415
 Τσίπουρας Παῖσιος 97
 Τσουγιοπούλου-Βέλλιου Καίτη 417
 Τσουκανέλης Ἀλέξανδρος 418
 Τσούτσικος Θεοχάρης 299

Υ

Ἵπσιχιώτης Μιχαῆλ 97

Φ

Φάντης Πᾶνος 420
 Φιλητᾶς Χριστόφορος 181
 Φίλιος Δημήτριος 340
 Φιλίτης Δοσίθεος 98
 Φλαβιανός 99
 Φραγκόπουλος Ἰωάννης 340
 Φρόντζος Κων/νος 421
 Φωτιάδης Εὐάγγελος 424
 Φωτιάδης Λάμπρος 182
 Φωτόπουλος Κων/νος 424

Χ

Χαλκεὺς Ἰωάννης 99
 Χαντέλης Ἰωάννης 182
 Χαντζάρας Νῆκος 300
 Χαρισιάδης Νικόλαος 341
 Χασιώτης Γεώργιος 183
 Χασιώτης Δημήτριος 184
 Χατζημιχάλης Μιχαῆλ 184
 Χρηστάρης Μιχαῆλ 341
 Χρηστοβασίλης Χρῆστος 300
 Χρήστου Βασίλειος 426
 Χριστόφορος, 99
 Χρυσοχόος Μιχαῆλ 341
 Χρυσοχόου Ἀθανάσιος 342

Ψ

Ψαλλίδας Ἀθανάσιος 184

Ω

Ἵρολογᾶς Πέτρος 305

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἡ συγγραφή τοῦ ἔργου «ΛΟΓΙΟΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ» πὸν εἰδικότερα ἀποβλέπει στὴν παρουσίαση τῆς συμβολῆς τῆς Ἡπείρου στὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ ἑλληνισμοῦ, ξεκινάει ἀπὸ τὴ βασικὴ ἀρχὴ ὅτι χάρις στὶς ἰδιαιτέρες γιὰ κάθε περιοχὴ τῆς χώρας συνθετικὲς μελέτες τῆς πνευματικῆς τὸν ἱστορίας, θὰ μπορεῖ κάποτε νὰ συγγραφεῖ σωστὰ καὶ δλοκληρωμένα ἡ ἱστορία τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδας.

Θεματολογικά, ἂν ληφτοῦν ὑπ' ὄψει τὰ προηγούμενα σχετικὰ μου ἔργα: «Ἡπειρώτες Λυρικοὶ» (α' ἔκδοση 1955) καὶ «Θεσπρωτοὶ Λόγιοι» (ἔκδοση τοῦ 1975), ἡ ἐργασία αὐτὴ ἐκφράζει στὴν τελικὴ τῆς μορφῆς τὴν ἐπιδίωξη μου γιὰ μιὰ συμβολὴ στὴν τεκμηριωμένη καὶ δλοκληρωμένη συγγραφή τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματείας. Παράλληλα, θὰ μποροῦσε νὰ εἰπωθεῖ, ὅτι δημιουργεῖ ἀρκετὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴ διάρκεια τῆς πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς μας αὐτογνωσίας στὴν πορεία μας σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ἡ ὁποία ταλαντεύεται στὸ πέλαγος τῆς ἀμφιβολίας καὶ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν ὑλικὸ εὐδαιμονισμό. Μὲ τὴ διατήρηση ἔτσι ἀκοίμητης τῆς μνήμης τοῦ πνευματικοῦ μας παρελθόντος καὶ τὴν ἀξιοποίηση τῆς διαδοχῆς τῆς πορείας τῶν πρωτεργατῶν του, θὰ στεριώνονταν γιὰ τοὺς νεώτερους καὶ ἓνα βῆμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πάντα, θὰ καλοῦνταν στὴν ἐπιστράτευση τῶν ἠθικῶν τοὺς δυνάμειον, γιὰ τὴν προφητικὴ ἐνατένιση τοῦ μέλλοντός τοὺς καὶ τοῦ φυλετικοῦ μας μέλλοντος.

Ἡ ἰδιότητα τοῦ Λόγιου ἐδραϊώνεται στὴν ὑπαρξὴ γραφοῦ μνημείου σὲ μορφὴ βιβλίου, μὲ περιεχόμενο πὸν ν' ἀντιπροσωπεύει κάποια ἀνώτερη πνευματικὴ ἐνέργεια (ὄχι ἀπλὰ πνευματικὴ ἐνέργεια ἢ ὁποία πάντα ὑπάρχει στὸ βάθος τῆς ὁποιασδήποτε ἀνθρώπινης πράξης), καὶ νὰ ἔχει πνευματικούς σκοπούς. Σὲ μιὰ γενικότερη ἔννοια. ἀπαιτεῖται ἡ ὑπαρξὴ γραφῶν μνημείων πὸν εἶτε ἀπὸ τὴ μορφὴ τοὺς, εἶτε ἀπὸ τὸ περιεχόμενό τοὺς, εἶτε ἀπὸ τὴν ἔκτασή τοὺς, ἀντιπροσωπεύουν ἀνώτερες ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους μας, χωρὶς τὴν ἀπόβλεψη στὴν ἱκανοποίηση πρακτικῶν μόνον ἀναγκῶν, περιορισμένων στὴν ἔκταση καὶ στὴ χρονικὴ διάρκεια.

Ἡ πὸν πάνω γενικότερη ἐρμηνευτικὴ ἄποψη δημιουργεῖ τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀπόδοση — σὲ σπάνιες περιπτώσεις — τῆς ἰδιότητας τοῦ λόγιου καὶ ὅπου ἡ ἔλλειψη γραφοῦ μνημείου σὲ μορφὴ βιβλίου ἀντικαθίσταται μὲ δημοσιεύματα σὲ ἔντυπα κειμένων ἀνώτερων πνευματικῶν σκοπῶν. Μόνη δυσχέρεια πὸν στὴν περίπτωσι παρουσιάζεται εἶναι ἡ ἐκτίμησι τῆς ἀνωτέροτῆτος τῶν πνευματικῶν σκοπῶν. Γιὰ τὴν ἀξιολογικὴ αὐτὴ ἐκτίμησι, βασιστήκαμε στὴν ὑπαρξὴ: α) εὐρύτητας κύκλου ἀναγνωστῶν στοὺς ὁποίους ἀπευθύνονται τὰ πὸν πάνω ἄρθρα, β) ξένων στὴν ἱκανοποίηση πρακτικῶν ἀναγκῶν ἐλατηρίων καὶ προϋποθέσεων τῆς συγγραφῆς, γ) χρονικῆς

διάρκειας τῆς ἐπίδρασης τοῦ δημοσιεύματος, ὅπως ἐπιδιώκεται ἀπὸ τὸ συγγραφέα τους (ἄσχετα βέβαια ἀπὸ τὴν πραγμάτωση τῆς ἐδῶ βούλησής του) κλπ. Ἔτσι βαδίσαμε σὲ μιὰ ἐξειδίκευση τοῦ ὅρου « Λόγιοι » καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι ἀντιμετωπίζουμε συγγραφή « Γ ρ α μ μ α τ ε ί α ς ».

Σχετικὰ μὲ τὴ μέθοδο τῆς παρουσίας τοῦ « C o r p u s » τοῦ πνευματικοῦ ἠπειρωτισμοῦ πέντε αἰώνων, εἶχαμε ν' ἀντιμετωπίσουμε τὴν ἐκλογή μιᾶς ἀπὸ τὶς πιὸ κάτω διαιρέσεις ποὺ στηρίζονται : α) στὸ περιεχόμενο τῶν γραμματειακῶν μνημείων, β) στὴ γλωσσικὴ μορφή, γ) στὶς ἐποχές, εἴτε σύμφωνα μὲ τὰ διδασκόμενα ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη, εἴτε μὲ τὰ διαγραφόμενα ἀπὸ διάφορα πρόσωπα, ὅπως : Ἡπειρωτικὴ Γραμματεία πρὸ τοῦ Ψαλίδα κλπ., δ) στὸν τόπο καταγωγῆς τῶν Λογίων (μὲ βάση τὴ σύγχρονη διοικητικὴ διαίρεση τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Χώρου), ε) στὴν ιδιότητα τῶν συγγραφέων (μὲ διάκριση τοῦ φύλου τους, τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ τους κλπ.), στ) στὴν πνευματικὴ κατεύθυνση (μὲ παρουσίαση τῆς Παιδείας καὶ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ διαφωτισμοῦ¹), κ.λ.π.

Ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι ἡ ἀνάπτυξη ἑνὸς θέματος ἀπαιτοῦσε ἐδραίωση ταυτόχρονη σὲ περισσότερες τῆς μιᾶς βάσεις (ἄθροιστικὴ συνῆπαρξη λ.χ. τῶν περιπτώσεων β+γ+δ), κρίναμε ἀπαραίτητη τὴν ἄμεση χρῆση διαφόρων διαιρέσεων. Ἔτσι ὁ «ἀνὰ χεῖρας» Α' τόμος τοῦ ἔργου «Λόγιοι τῆς Ἡπειροῦ» ποὺ περιλαμβάνει ὄσους γεννήθηκαν² στὴν περίοδο (1430-1912) τῆς τουρκικῆς τοῦ ἠπειρωτικοῦ χώρου κυριαρχίας (στὸ ὅλο ἔργο μας περιλαμβάνονται καὶ ὄσοι ἀπὸ τὸ 1430 μέχρι τὸ 1950 γεννήθηκαν στὴν ἀλύτρωτη Βόρειο Ἡπειρο) συνθέθηκε μὲ βάση : 1) τὴν ιδιότητα τῶν συγγραφέων (Κεφ. Πρῶτο : Κ λ η ρ ι κ ο ί, Κεφ. Δεύτερο : Ἐ κ π α ι δ ε υ τ ι κ ο ί), 2) Τὸ περιεχόμενο τῶν γραφτῶν μνημείων (Κεφ. Τρίτο : Λ ο γ ο τ ἔ χ η ς³), 3) ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς πιὸ πάνω δυὸ διαιρέσεις καὶ μὲ κριτήριον πάντα τὴν ποιοτικὴ ἀξιολόγηση (Κεφ. Τέταρτο : Ἀ λ λ ε ς⁴ Μ ο ρ φ ἔ ς) καὶ 4) τὴν ἐποχὴ (Κεφ. Πέμπτο : Κ' Α ἰ ὶ ὶ α ς, ὄσοι γεννήθηκαν ἀπὸ τὸ 1901 μέχρι τὸ 1912).

Ἡ ἠπειρωτικὴ πνευματικὴ παράδοση ποὺ ἔχει τὴ βαθιὰ ρίζα τῆς στὰ βυζαντινὰ χρόνια, ὅπως μικρὸ παράδειγμα δίνει καὶ ἡ ὑπαρξη τῆς Βυζαντινῆς Σχολῆς τῶν Φιλαν-

1. Ὁ Ἡπειρωτικὸς διαφωτισμὸς ἀναπτύσσεται στὸ γιὰ ἐκδοσὴ ἔργο μου «Ἡ Παιδεία στὴ Θεσπρωτία».

2. Διευκρινίζεται ὅτι στὴν παράθεση τῶν Βιογραφικῶν καὶ Βιβλιογραφικῶν στοιχείων, ἀποφεύχτηκε ἡ ἀναγραφὴ τιμητικῶν διακρίσεων πνευματικῶν ἔργων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ φορεῖα ποὺ τὶς ἀπένειμε, μὲ πρόθεση τὴν ἀνεπηρέαστη παρουσίαση τῆς πνευματικῆς τοῦ καθενὸς προσφορᾶς.

3. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ Κεφ. Τρίτου « Λ ο γ ο τ ἔ χ η ς », ἀπὸ τὴν ἔλλειψη πνευματικῆς αὐτοτέλειας καὶ ταυτότητας θεωριῶν, δὲν ἀποδεχόμεστε τὴν ὑπαρξη Ἡπειρωτικῆς Σχολῆς. Ὑπάρχει μόνο μιὰ ἄμεση ἢ ἔμμεση (περίπτωση ποὺ θ' ἀντιμετωπιστεῖ σὲ ἰδιαίτερο κεφάλαιο τοῦ Β' τόμου) καταγωγὴ σὰν βασικὴ ἀρχή, ἕνα κοινὸ περιβάλλον ποὺ δημιουργεῖ κάποιο συγγενικὸ κλίμα τὸ ὁποῖο μᾶς βοηθεῖ στὴ σωστὴ ἀξιολόγηση τῶν ἔργων τους, καὶ τίποτε ἄλλο. Ὁ Βονκολισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ θεμελιώσει διαφορετικὴ θέση, μιὰ ποὺ τὰ δημοτικὰ τραγούδια στὰ ὁποῖα ἀπαντιεῖται δὲν ἔχουν τὴ ρίζα τους μόνο στὴν Ἡπειρο, καὶ ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι ὑπῆρξε καὶ σὲ ἔργα ἄλλων μορφῶν τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας νωρίτερα ἀπὸ τὴ δημιουργία τῶν Χρηστοβασίλη καὶ Κρυστάλλη, τῶν ὁποίων δὲν ὑπῆρξαν συνειδητοὶ συνεχιστές.

4. Ἐπειδὴ παρ' ὅλη τὴν ἔρευνα, δὲν ἀποκλείονται ἀντικειμενικῆς ὑπαιτιότητος παραλείψεις Λόγιων, θεωρεῖται πολὺτιμη συμβολὴ σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ἢ ἀπὸ τὴ στήλη τοῦ κριτικοῦ ἢ μὲ ἰδιωτικὴ ἀλληλογραφία, σχετικὴ ὑπόδειξη. Ἔτσι ἡ ἀριότητα τοῦ περιεχομένου θ' ἀντιμετωπίζονταν μ' ἕνα «Συμπλήρωμα», ποὺ θ' ἀποτελοῦσε τὸ τελευταῖο Κεφάλαιο τοῦ Β' Τόμου, ὁ ὁποῖος θὰ κυκλοφορήσει τὴν Ἀνοιξὴ τοῦ 1980.

θρωπινῶν πὸν λειτουργοῦσε στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Νικόλα στὸ νησί τῆς λίμνης τῶν Γιαννίνων, δὲν κόπηκε μὲ τὴν ἀπὸ τὸ 1430 Τουρκικὴ κυριαρχία τοῦ ἡπειρωτικοῦ χώρου. Τὰ προνόμια, ἢ διατήρηση ἀπὸ τὶς παλιὲς οἰκογένειες κάποιου μέρους τῆς δυνάμει τους, οἱ λόγιοι πὸν παράμειναν στὸν προγονικὸ τους χῶρο καὶ οἱ ἄλλοι πὸν ἐγκαταστάθηκαν στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο (ἰδιαίτερα τῆς Ἰταλίας), οἱ κληρικοὶ πὸν θυσιαστικὰ σήκωσαν τὸ σταυρὸ τους, οἱ δάσκαλοι πὸν ἔσμιγαν τὸ ρεαλισμὸ μὲ τὸν ἰδεαλισμὸ, οἱ ἡπειρωτὲς ἔμποροι καὶ ἐργάτες τῆς ξενητείας πὸν ἄφηναν τὸ τίμιο χρῆμα τους νὰ τρέξει ἄφθογο γιὰ τυπογραφεία, σχολῆς καὶ δασκάλους, οἱ μεγάλοι εὐεργέτες πὸν ἔδωκαν εἰδικὸ βῆρος στὸ ὄνομα «Ἡπειρώτης», ὅλοι πρόστρεχαν γιὰ τὴ διάσωση «καθαροῦ τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων».

Ἀρχικὰ τὰ μοναστήρια καὶ οἱ νόρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν ἔγιναν οἱ ἐστίες γιὰ τὴν ἀναζωπύρωση καὶ ἐδραίωση τοῦ Χριστιανισμοῦ, καθὼς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ παραδόσης. Βρισκόμαστε στὴν περίοδο πὸν ταυτίστηκε ἡ ἐκκλησιαστικὴ μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μας ἱστορία. Ἀκολούθησαν ἄλλοι αἰῶνες, πὸν μὲ τὴν ὑπαρξιακὰ βιωμένη λογιόσῃ τῶν ἡπειρωτῶν διατηρήθηκε ἀκλόνητη ἡ συνείδηση τοῦ Γένους (σὲ ἑκατοντάδες χιλιάδες ἀριθμοῦνται τὰ βιβλία πὸν μὲ τὸ χρῆμα τῶν ἡπειρωτῶν σκορπίζονταν στὸν ὑπόδουλο ἑλληνισμὸ), ὀρθώθηκαν προδρομικὲς γλωσσικὲς θέσεις, λατρεύτηκε τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα πὸν στὸ ἀντάμωμά του μὲ τὸ πνεῦμα τῆς Δύσης ἐβγαίνει πάντα ἀνανεωμένο καὶ μὲ τὴ σφραγίδα τῆς ἑλληνικῆς ἠθικῆς καὶ πραγματικότητας, καὶ προετοιμάστηκε θετικὰ ἡ ἑλληνικὴ παλιγγενεσία.

Διατηρώντας ζωντανὴ τὴν ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ παράδοση, καὶ μετατρέποντας τὰ πρότυπα τῶν ξένων καὶ τὰ διδάγματά τους σὲ πνευματικὸς θησαυροὺς ἀποδεικτικὸς τοῦ πνεύματος τῆς φυλῆς, ἢ ὅποια συμπυκνώνει τὴν οὐσία τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀνεβάζει σὲ ἰδανικευμένες μορφές, οἱ Λόγιοι τῆς Ἡείρου πὸν κινοῦνταν (κυριότερα σὰν δάσκαλοι) σ' ὀλάκερο τὸν τότε ἑλληνισμὸ, ἔχτισαν σωστὰ τὸ φωτισμὸ τοῦ Γένους, σμιλεύοντα τεχνικὰ καὶ μὲ ὑποδειγματικὲς πράξεις τὸν ἄνθρωπο, ὁ ὅποιος ἔτσι γνωρίζει νὰ ὑψώνει σὲ ἀρετὴ τὴ διεκδίκηση τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρέπειας. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ φῶς τους, καταβλήθηκε προσπάθεια, νὰ μεταλαμπαθεντεῖ ἀπὸ τὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ ἔργου, σὰν «ἀσβεστο πῦρ» στὸν κάθε μορφῆς στίβο τοῦ Γένους μας καὶ τῆς ἐποχῆς μας. Τοῦτο, καὶ γιὰ νὰ μπορούμε πάντα σὰν φυλὴ νὰ δίνουμε τὴν παρουσία μας στὴν ταυτότητα τοῦ Ἑλλήνα μὲ τὸν Οἰκουμενικὸ Ἄνθρωπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Κ Λ Η Ρ Ι Κ Ο Ι

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΓΙΟΝΑΟΥΜΙΤΗΣ, (ΙΗ' αιώνας), Ίερομόναχος.

Ο ιερομόναχος και λόγιος Κων/νος Ἀγιοναουμίτης γεννήθηκε στὴ Μοσχόπολη, στὴ Νέα Ἀκαδημία τῆς ὁποίας ἀπαντιέται τὸ 1760 δάσκαλος. Ἀνῆκε στὴ δύναμη τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Ὁσίου Ναούμ, ἀπὸ ὅπου καὶ ἔλαβε τὸ ἐπίθετό του, καὶ διακρίνονταν γιὰ τὴ θεολογικὴ του συγκρότηση.

Ἔργα του : 1) «Συνταγμάτιον περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», 2) «Περὶ τοῦ Πρωτείου τοῦ Πάππα», 3) «Περὶ Μεταλήψεως» κ.ἄ.

*

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, (ΙΗ' αιώνας), Ίερομόναχος.

Ίερομόναχος καὶ λόγιος ποὺ γεννήθηκε στὰ Γιάννινα καὶ ἔδρασε πνευματικὰ στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰώνα.

Τὸ 1793 βρισκόμενος στὴ Λειψία, ἐπιμελήθηκε ὕστερα ἀπὸ ἐντολὴ τῶν συγγραφέων τοῦ «Πηδαλίου» τὴν ἱερὴ ἐκείνη Βίβλο, ἀλλὰ ἀέδυσαρέστησε τοὺς συντάκτας, προσθεὶς ἐξ ἰδίων του τινά, ἀντιβαίνοντα εἰς τὸ φρόνημα ἐκείνων» (Βρετοῦ : Νεοελ. Φιλολ. Α' 198).

Στὰ διάφορα ἔργα του περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἀξιόλογη «Ἑρμηνεῖα τῆς Ἀποκαλύψεως».

*

ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ Ο Α', (Ἀριστοκλῆς Σπύρου), 1886-1972, Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Μὲ τὴν ἀποψη ὅτι ὁ καθένας ζῆ ὅλη του τὴν ὑπαρξὴ μὲ τοὺς ψυχικοὺς θησαυροὺς τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, λογίζουμε ὀρθὴ τὴν πρόταξη τῆς παιδικῆς ζωῆς τοῦ Πατριάρχῃ Ἀθηναγόρα, γιὰτὶ ἴσως ἔτσι θὰ φτάσουμε πρὸς σωστὰ στὴν ἑρμηνεῖα τῆς ὅλης του διαδρομῆς. Ἔτσι μεταφερόμαστε στὸ χωριὸ Βασιλικὸ (Τσαραπλανά) τοῦ Πωγωνιοῦ, ὅπου τὴν 25 Μαρτίου 1886 γεννήθηκε ὁ Ἀριστοκλῆς, γιὸς πρωτότοκος τοῦ γιατροῦ Μάνθου Σπύρου (1852-1908) καὶ τῆς Ἑλένης τὸ γένος Μοκόρου (1863-1899), ἀπὸ τὴν Κόνιτσα.

Στὴν πατρίδα τῆς μητέρας του, τὴν Κόνιτσα, μαθαίνει μὲ δασκάλου του τὴν Οὐρανία Ἰ. Τσιγαρίδη τὸ γένος Γ. Σδράβου τὰ πρῶτα γράμματα, μαθητῆς τὸ 1892-1893 στὸ Νηπιαγωγεῖο καὶ τὴν περίοδο 1893-1895 τῶν δυὸ πρώτων τάξεων τοῦ τετρατάξιου

τότε φοίτησης Δημοτικού Σχολείου. Ἀπὸ τὸ 1895 ὡς τὸ 1897 ἀπαντιέται μαθητὴς τῶν ἄλλων δυὸ τάξεων τοῦ Δημοτ. Σχολείου τοῦ Βασιλικοῦ, ὅπου (1897-1898) τελειώνει καὶ τὴν πρώτη τάξη τοῦ Σχολαρχείου. Στὸ σχολ. ἔτος 1898-1899 φοιτᾷ ἐν τῇ δευτέρῃ τάξῃ τοῦ Σχολαρχείου τῆς Κόνιτσας, καὶ τελειώνοντάς τὴν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1899 διακόπτει τὶς σπουδὲς του ὕστερα ἀπὸ τὸν πρόωρο θάνατο τῆς μητέρας του καὶ μιὰ δική του σοβαρὴ ἀρρώστεια.

Τὸ 1901 φοιτᾷ ἐν τῇ Γιάννινα ἐν τῷ ἰδιωτικῷ Λύκειο τοῦ Ἀναστ. Ἀράπη, καὶ ἀπόφοιτός του τὸ 1903 πηγαίνει ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολη ἔχοντας γιὰ φυλαχτὸν τὴν προγονικὴ εὐλογία καὶ τὴν στέρεν μνήμην τοῦ ἠπειρωτικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον ἀργότερα ἐθρεψε τόσο τὴν ρεμβώδη καὶ μονήρην ἰδιοσυγκρασίαν του.

Ἐν τῇ Βασιλίδα τῶν πόλεων, ἀγγελιοφύλακός του καὶ ὁδηγοί του, εἶναι ἡ μουσικὴ τοῦ κλασικισμοῦ καὶ τοῦ Ἔθνους, ἡ θρησκευτικὴ καὶ οἰκογενειακὴ του παράδοσις, τὸ πνεῦμα τῆς Λευτεριάς καὶ ἡ Ἀγάπη ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον. Μετὰ αὐτὸ τὸν ὀπλισμὸν ἀκολουθεῖ (1903) ὕστερα ἀπὸ προτροπὴν τοῦ τότε Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου Ἀθηναγόρα Ἐλευθερίου, τοῦ κατοπινοῦ Μητροπολίτη Παραμυθιάς, τὴν πορείαν τοῦ κληρικοῦ. Συνειδητοποιώντας μιὰ μεγάλη ἀποστολήν, ὁ Ἀριστοκλῆς Σπύρου μετὰ τὴν ἐπισκοπικὴ ἐγγύησιν καὶ προστασίαν τοῦ τότε Μητροπολίτη Κόνιτσας Κωνσταντίνου, γράφεται ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης, ὅπου τελειώνει τὶς τέσσαρες τάξεις τοῦ Γυμνασίου καὶ τὶς τρεῖς τάξεις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Εἶναι μιὰ περίοδος πού τοῦ δημιουργεῖ τὶς προϋποθέσεις τῆς αὐτογνωσίας, ὁδηγώντας τὸν ταυτόχρονα καὶ ἐπὶ τὴν διαπίστωσιν τοῦ μεγάλου χάσματος πού ὑπάρχει ἀνάμεσα ἐπὶ τὸ ἰδανικὸν καὶ ἐπὶ τὴν πραγματικότητά. Παράλληλα μετὰ τὶς νέες σκληρὰς ἐμπειρίας πού τοῦ δίδει ὁ θάνατος τοῦ πατέρα του (1908), ἀλλὰ καὶ ἡ εὐθύνη γιὰ τὰ πολυάριθμα ἀπροστάτευτα τῶρα μέλη τῆς πατρικῆς του οἰκογένειας, συνειδητοποιεῖ καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς πάλης γιὰ τὴν ζωὴν.

Ἔτσι ξεκινᾷ τὸν ἀγῶνα του τὸν καλὸν, ὅχι ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ βιοπορισμοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐπικύρωσιν ἑνὸς ἰδανικοῦ. Καὶ εἶναι αὐτὸ τὸ ἰδανικὸν του, ἡ ὑποδειγματικὴ του ζωὴ ἐπὶ τὸν κληρικὸν ἐπὶ τὴν ὁποία πηγαίνει λίγους μῆνας πρὶν πάρει τὸ πτυχίον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, χειροτονούμενος ἀπὸ τὸν τότε Μητροπολίτη Ἐλασσώνας Πολύκαρπον, διάκονος, μετὰ τὸ ὄνομα Ἀθηναγόρας. Ἀνακηρυσσόμενος (Ἰούλιος 1910), ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐγκρίσιν τῆς διατριβῆς του «περὶ ἐκλογῆς Πατριάρχου Κων/λεως ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τῆς Ἀλώσεως», Πτυχιούχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, προσλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Στέφανον, Ἀρχιδιάκονος ἐπὶ τὴν Ἱ. Μητρόπολιν τοῦ Μοναστηρίου τῆς Μακεδονίας (σήμερον τῆς Γιουγκοσλαβίας).

Ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα ἐπὶ τὴν φυλετικὴν αὐτὴν ἐπαλξίν, ὁ Ἀθηναγόρας ταυτίζει τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν μετὰ τὴν ἐθνικὴν πράξιν. Σχετικὰ ὁ Γεώργιος Μόδης, γράφει:

— «Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1911 ἦλθε ὁ Ἀθηναγόρας ἐπὶ τὸ Μοναστήριον (Βιτώλια) Ἀρχιδιάκονος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πελαγονίας. . . Καθόταν καρφωμένος ἐπὶ τὸ γραφεῖον του καὶ δεχόταν οἰανδήποτε ὥραν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας χωρὶς ποῦν ἐρχονταν ἐπὶ τὴν Μητρόπολιν. Γιὰ νὰ μπορεῖ μάλιστα νὰ συνεννοῆται ἀπ' εὐθείας μαζί τους χωρὶς διερμηνεῖα. . . ἔμαθε τὰ Σλαβομακεδονικά. . . Μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Σβῶλον πῆγαμεν ἕνα βραδάκι ἐπὶ τὸ γραφεῖον του νὰ τὸν γνωρίσουμε ἀπὸ κοντά. . . Βρήκαμε ἕνα νέον ἄνθρωπον, μορφωμένον, ἐξυπνον, κοινωνικόν, ἀκούραστον. Εἶχε μάθει καλύτερα ἀπὸ τοὺς δῆθεν εἰδικούς τὸ Μακεδονικὸν θέμα καὶ τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον ἐπρεπε νὰ διεξάγομε τὸν ἀγῶνα μ α ς ».

Ἐπὶ τὴν θέσιν του αὐτὴν παραμένει καὶ ὅταν τὸ 1912 γίνεται Μητροπολίτης τοῦ Μονα-

στηριοῦ ὁ Χρυσόστομος. Δινόμενος μὲ σύνεση στὸν πολύπλευρο ἐκεῖνον ἱερὸ ἀγῶνα, νωρὶς ἀναδείχεται ὁ ἕλιος πνευματικὸς καὶ ἔθνικὸς ἡγέτης. Προσφέρεται γιὰ τὴν ἀφύπνιση τοῦ Γένους καὶ ἔτσι διδάσκει θρησκευτικὰ καὶ νεώτερη ἱστορία, ἀσκώντας ταυτόχρονα καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Ἐπιθεωρητῆ στὴν Ἐκπαίδευση. Ἐκτελώντας παράλληλα τὰ καθήκοντα τοῦ δικαστῆ, ἐπικοινωνεῖ μὲ εὐκολία μὲ τὸ χριστιανικὸ πλῆθος τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς, ἐπιλύοντας τὶς διαφορὰς του καὶ φωτίζοντας τὶς συνειδήσεις του μὲ τὶς ἀνθρωπιστικὰ καὶ τὶς ἔθνικὰς (Ἑλληνικὰς) ἀρχὰς. Μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ Προϊστάμενου τῆς παιδείας κατορθώνει στὶς παραμονὲς τοῦ πολέμου τοῦ 1912, ν' ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν στράτευση τῶν Τούρκων ἀρκετοὺς νεαροὺς Ἕλληνας μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ διορισμοῦ τους σὰν δασκάλων στὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα. Ἔτσι προετοίμασε μιὰν ἀληθινὴν στρατείαν ἢ ὁποῖα τόσο βοήθησε στὸν μεγάλο ἔθνικὸν ξεσηκωμὸν τῶν χρόνων ἐκείνων. Στὴν πορεία του αὐτῆ (1911-1917), ὁ Ἀθηναγόρας ποτὲ δὲ θέλησε νὰ βάλῃ στὸν ἑαυτὸν του τὸ ἐρώτημα ποῦ θὰ τὸν ὀδηγοῦσε αὐτῆ ἡ θέσις του, ἴσως καὶ ἀπὸ τὴν πίστη ὅτι σὲ τέτοιαις διαδρομὰς δὲν ὑπάρχει ποτὲ μιὰ θετικὴ ἀπάντησις. Μποροῦσαν κάποτε νὰ χαθοῦν ὅλα, ἴσως καὶ ἡ ζωὴ αὐτῶν τῶν πρωτοπόρων. Ὁ Ἀθηναγόρας ὅμως βάρδισε ἀπὸ πίστη ὅτι οἱ ἀγῶνες τῆς μορφῆς αὐτῆς εἶναι ἡ θεῖα ἐπιταγὴ στοὺς ἀγνοοῦς, τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς ἀπελπισμένους, τοὺς ὁποῖους καλεῖ νὰ γίνουσι οἱ νέοι μάρτυρες σὲ ὅτι καλὸ αὔριο μπορεῖ νὰ προκύψῃ ἀπὸ μιὰ τέτοια πορεία. Κι ἔτσι, φτωχὸς καὶ ἀκέρατος ὁ ἴδιος, ξεκίνησε γιὰ τὶς ἡθικὰς καὶ ἀνθρώπινες ἀξίες, σὲ μιὰ ἡρωϊκὴ καὶ μαρτυρικὴ προσφορὰ στὸ βωμὸν τους.

* * *

Μὲ τὴν προσάρτησι τοῦ Μοναστηριοῦ στὴ Σερβία, ὁ Μητροπολίτης τοῦ Χρυσόστομος ὁ Πελαγονίας καὶ ὁ Ἀρχιδιάκονος Ἀθηναγόρας μονάζουν στὸ Ἅγιον Ὄρος. Ὁ Ἀθηναγόρας (1918-1919) ἀσχεῖται στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ψυχὴ στὸ Μοναστήρι τῆς Μεγάλης Λαύρας, ὅπου ἐρευνάει καὶ μελετᾷ κώδικας, χειρόγραφα καὶ ἄλλα ἐντυπα, συναναστρεφόμενος τὸν τότε ἐξόριστο ἐκεῖ Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ τὸν Γ' μὲ τὸν ὁποῖο καὶ συνδέθηκε φιλικὰ. Ὁ Ἀθηναγόρας, εἶναι πιά φανερό, ὅτι τώρα εἶναι ἕτοιμος γιὰ μιὰ νέα πορεία σ' ἕναν πολυδιάστατον καὶ σκληρὸν ἀγῶνα μὲ σκοπὸν τὴν διακονίαν ὑψηλῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀρχῶν. Ἡ ἀγρυπνὴ συνείδησίς του προσμένει αὐτῆ τῇ στιγμῇ, καὶ τὸ μεγάλο μήνυμα ἔρχεται μὲ τὴν πρόσκλησιν τὸ 1919 ἀπὸ τὸν νέον Μητροπολίτην τῆς Ἀθήνας Μελέτιον Μεταξάκη. Ὁ Ἀθηναγόρας ὑπηρετεῖ κοντὰ του, Ἀρχιδιάκονος καὶ γραμματεὺς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, ἀλλὰ καὶ πολὺ σύντομα, σὰν ἰδιαιτέρος γραμματεὺς του καὶ ἀνθρώπος ἀπὸ τοὺς πιὸ πιστοὺς του.

Ἡ Κυβερνητικὴ μεταβολὴ τοῦ 1920 φέρει πάλι στὸν Μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Ἀθήνας τὸ Θεοκλήτου, ὁ ὁποῖος μὲ αἰτία τὸ ἀνάθεμα τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου, τοῦ ὁποῖου εἶχε ἡγηθεῖ, καθαιρέθηκε μὲ τὴν ἀπὸ 28-9-1917 ἀπόφασιν τοῦ Ἐκκλ. Δικαστηρίου. Τώρα ὁ Ἀθηναγόρας διώκεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοκλήτου. Πιεζόμενος καὶ ἀπὸ μιὰ μεγάλη φτώχεια, διαγράφεται ἀπὸ τὴν Ἀδελφότητα τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Χρυσολεάτισσας τῆς Αἰγίνας, ὅπου εἶχε φιλικὰ συνδεθεῖ μὲ τὸν Μητροπολίτην Πενταπόλεως Νεκτᾶριον Κεφαλά, τὸν ὁποῖον ἀργότερα σὰν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κατάταξε μὲ πρᾶξιν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας στὴν χορεία τῶν Ἀγίων. Ἀκολουθεῖ ἡ ἐγγραφή του στὴν Ἀδελφότητα τῶν Ἀσωμάτων τῆς Μονῆς Πετράκη τῆς Ἀθήνας, ποῦ τοῦ διασφαλίζει ἕνα κελλί τῆς γιὰ διαμονὴν καὶ κάποια ἀσήμαντη οἰκονομικὴ ἐνίσχυση.

Ἡ νέα διοίκησις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποῖα ἀκολούθησε τὴν Κυβερνητικὴν ἀλλαγὴν ποῦ σημειώθηκε μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, ἐκλέγει τὴν 22-12-1922 τὸν

Ἄθηναγόρα Μητροπολίτη Κερκύρας καὶ Παξῶν. Μία ἐκλογή πού χαιρετίστηκε πολὺ ἐνθουσιαστικά, ὅπως σημειώνει τὸ περιοδικὸ «Ἱερὸς Σύνδεσμος»: «Γλωσσομαθέστατος, ἐμπειρότατος περὶ τὴν διοίκησιν, δραστηριώτατος καὶ μὲ ζῆλον ἀγαθὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας παρέχει χρηστὰς ἐλπίδας εὐδοκίμου ποιμαντικοῦ βίου».

Ἡ ποιμαντορία του στὴν Κέρκυρα, ἡ ὁποία ἀρχίζει τὸ Φεβρουάριον τοῦ 1923, ἀποτελεῖ τὸ ἰδιαίτερον βᾶθρον ὅπου στήνεται ἡ φωτεινὴ του μορφή. Ἔχει φτάσει ἡ στιγμή τῆς συγγραφῆς τοῦ πρώτου μέρους τῆς μεγάλης του ἱστορίας σὰν πνευματικοῦ ἡγέτη καὶ μὲ τὸ στοιχεῖο τῆς μεταφυσικῆς, σὰν κοινωνικοῦ λειτουργοῦ. Θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὁ Ἄθηναγόρας σ' ἐκείνη τὴν πορεία του ἔβλεπε τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ χρόνου τοῦ παρόντος, μιὰ πού ἔβλεπε ὀλόγυρά του τοὺς ἀνθρώπους νὰ σέρνονται κάτω ἀπὸ τὶς βαριεὲς ἀλυσίδες τῆς παρουσίας τους. Καὶ ἦταν ὀλοφάνερη καὶ μακραιωνὴ ἡ φτώχεια τοῦ Κερκυραϊκοῦ λαοῦ πού συχνὰ μεγάλωνε μὲ τὴ συρροὴ στρατιῶν προσφύγων ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Ἠπείρου.

Ὁ Ἄθηναγόρας ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα πού κλείνονταν στὰ ὄρια τῆς ἀρμοδιότητάς του μὲ ἔργα περισπούδαστα. Ἰδρύει τὴν «Κερκυραϊκὴ Σχολή», πρότυπο οἰκοτροφεῖο γιὰ τοὺς Βορειοηπειρώτες πού ὕστερα ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους ἔφταναν κοπαδιαστὰ γιὰ νὰ διασωθοῦν στὴν Κέρκυρα. Ἐπίσης ἰδρύει τὴν «Ἱερατικὴ Σχολὴ Κερκύρας», εἰσάγει στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα τὴ χρήση τοῦ Ἀ ρ μ ὀ ν ι ο υ καὶ ἔτσι ξανασυγκεντρώνει ἀπὸ τὶς ἐκκλησιὰς τῶν καθολικῶν τοὺς φιλόμους Κερκυραίους, ὀργανώνει χορωδίες, ἐκδίδει ἀπὸ τὴ Μητρόπολη τὸ ἐκκλησιαστικὸ περιοδικὸ «Ἁγιος Σπυρίδων» καὶ ἄλλα.

Κάποιο μεσημέρι, ὅπως μᾶς διηγεῖται σ' ἓνα χρονογράφημά του ὁ Π. Παλαιολόγος, ὁ κυπαρισσόκορμος Ἄθηναγόρας περνάει τὴν ταπεινὴν πόρτα ἐνὸς «οἴκου ἀνοχῆς», κάπου κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα. Παραξενεύονται οἱ Κερκυραῖοι πού τὸν βλέπουν, ἀλλὰ κανένας τους δὲ δυσπιστεῖ. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας μέρας ὁ Ἄθηναγόρας κλείνει τὸ πορτάκι τοῦ «οἴκου ἀνοχῆς» καὶ γυρίζει στὴ Μητρόπολη. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμή τὸ πορτάκι ἐκεῖνο δὲν ξανάνοιξε. Οἱ «ἐταῖρες» ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα μὲ τὴ θέλησή τους καὶ τὴ βοήθεια τῆς Ἐκκλησίας ἀπορροφήθηκαν σὲ διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ μερικὲς ἀργότερα δημιούργησαν εὐτυχισμένους οἰκογένειες. Ἡ πειστικὴ φωνὴ καὶ διδαχὴ τοῦ Ἄθηναγόρα εἶχαν θαυματουργήσει. Ἡ ἀπελπισμένη γυναῖκα ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ταπείνωσης πῆρε ἀνατριχιάζοντας τὸ σωστὸ δρόμο γιὰ τὰ ἐμπρὸς καὶ γιὰ τὰ ὕψη.

Οἱ τελευταῖοι μῆνες τῆς ποιμαντορίας του στὴν Κέρκυρα συνδέονται μὲ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ τὴν ἀνάζηση μιᾶς ἀπὸ τὶς πιὸ μεγαλόπρεπες Βυζαντινὲς τελετές. Ἡ πόλη τῆς Κερκύρας ἐπιστρέφει στὴν πόλη τῆς Πάργας τὰ ἱερά κειμήλια τὰ ὁποῖα ὄταν τὸ 1819 πουλήθηκε ἡ Πάργα στὸν Ἀλῆ πασᾶ, οἱ ἡρωϊκοὶ τῆς κάτοικοι εἶχαν πάρει μαζί τους στὴν Κέρκυρα, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν.

Παραδίνοντας ὄλα ἐκεῖνα τὰ κειμήλια τὸν Μάϊο τοῦ 1930 ὁ Ἄθηναγόρας, στὸν ἄλλο τὸν Ἄθηναγόρα, τὸ Μητροπολίτη Παραμυθιάς, εἶπε:

«Καὶ ἰδοὺ, ὅσα ἡ Κέρκυρα ἐφύλαξε στοργικῶς ἐπὶ ἔτη ἕνδεκα καὶ ἑκατόν. Σὰς τὰ ἀποδίδει. . . μὲ χαρὰν καὶ ὑπερηφάνειαν σεμνήν. Ὁ Ἐπιτάφιος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου Σεῖς καὶ ἡμεῖς ἐθρηνήσαμεν τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς συμφορὰς τοῦ Ἔθνους. Ἁγία Εἰκόνας, ἐνώπιον τῶν ὁποίων Σεῖς καὶ ἡμεῖς προσσηχθήθημεν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Ὁ Σταυρός, μὲ τὸν ὁποῖον ἀνήλθαμεν τὸν Γολγοθᾶν διὰ νὰ ἐπανεύρωμεν τὴν ἔγερσιν ἐκ νεκρῶν. Εὐαγγέλια, ὁπόθεν εὐγγελιζόμεθα τὴν ἔλension τοῦ λυτρωμοῦ. Κανδηλαὶ ἱεραὶ, ὅπου ἄσβεστον ἔκαιε τὸ ἔλαιον ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Θυματήρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα

αδιάκοπον θὰ ἀνέρχεται πρὸς τὸν Θεὸν τὸ θυμίαμα τῆς εὐλαβείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἀγιοπότηρα καὶ ἄμφια ἱερατικά, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἐπαναλάβητε τῇ Θ. Λειτουργίαν εἰς τοὺς Ναοὺς τῆς Πάργας. Τὸ Φλάμπουρον, πού εἶδε τόσῃν δόξαν ὄλα σύμβολα ἱερά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἀκτινοβολοῦν θεῖον φῶς ἐφώτιζε τὸν δρόμον τῶν μαρτύρων ἐκείνων, οἵτινες ἂν δὲν κατῆλθον εἰς τὸν τάφον μὲ πικρίαν, τὸ ὄφειλον εἰς τὴν πίστιν τὴν ἀπέραντον, ὅτι οἱ ἀπόγονοι θὰ ἐπέστρεφον μίαν ἡμέραν εἰς τὴν προσφιλεῖ Πατρίδα. Λάβετέ τα, Ἀδελφε...»¹.

Ἡ Ἱ. Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκλέγει μὲ ὁμόφωνη ἀπόφασί της τὴν 13-8-1930 τὸν Ἀθηναγόρα στὴ θέση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Βόρειας καὶ Νότιας Ἀμερικῆς. Ἡ ἐνθρόνισή του τὴν 26-2-1931 στὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθέρου τῆς Νέας Ὑόρκης ἀποτελεῖ τὸ αἰσιόδοξο ξεκίνημα γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς οἱ ὁποῖοι βρισκόνταν χωρισμένοι σύμφωνα μὲ τὰ πολιτικά πάθη πού ἔδερναν ἰδιαίτερα τὴν πατρικὴ γῆ ἀπὸ τὸ 1920 καὶ τοὺς κατοπινοὺς χρόνους. Ἦταν, φυσικά, ἀκόμα καὶ τὸ πρῶτο του βῆμα γιὰ τὴν ἀνασύνταξη καὶ ἀναδιοργάνωση τῶν Κοινοτικῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ τὴ χαραυγὴ μιᾶς καινούριας ἐποχῆς γιὰ τὸν Ἱερό Κλῆρο, τὴν Παιδεία, τὴν Κοινωνικὴ Ἀλληλεγγύη κ.ἄ.

Ἔτσι ἀκολουθεῖ ἓνα καρποφόρο δημιουργικὸ ἔργο μὲ : 1) τὴ σύσταση «Γενικῶν Κληρικολαϊκῶν Συνελεύσεων Ἀντιπροσώπων τῶν Κοινοτήτων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς», πού ἀποτελοῦσαν τὴ Νομοθετικὴ Ἐξουσία σὲ ὄλα τὰ κοινοτικά, διοικητικά καὶ οἰκονομικά ζητήματα 2) τὴ σύσταση «Μικτοῦ Συμβουλίου» μὲ σύνθεση ἀπὸ κληρικούς καὶ λαϊκούς καὶ ἀρμοδιότητα στὴν ἀσκηση ἐλέγχου στὶς πράξεις τῶν Κοινοτικῶν Ἀρχῶν καὶ τὴν προέγκριση ἀπὸ αὐτὸ κάθε πράξης ἀγοραπωλησίας κοινοτικῆς περιουσίας, σύναψης δανείου, ἀνέγερσης ναοῦ κ.λ.π. 3) τὴν ἱδρυση Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τίμιου Σταυροῦ στὸ Romfret Center, Conn, πού ἀπὸ τὸ 1947 μεταφέρθηκε στὸ Brookline, Mass, μὲ ἀποστολὴ της τὴ δημιουργία μορφωμένων κληρικῶν πού νὰ προέρχονται ἀπὸ νέους οἱ ὁποῖοι νὰ ἔχουν γεννηθεῖ στὴν Ἀμερικὴ καὶ νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα. 4) τὴν ἱδρυση τῆς «Ἀκαδημίας τοῦ Ἁγίου Βασιλείου» μὲ σκοπὸ τὴ στέγαση καὶ μόρφωση τῶν ὀρφανῶν παιδιῶν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὴ μόρφωση τῶν ἐλληνίδων δασκαλισσῶν γιὰ τὰ κοινοτικά Σχολεῖα, 5) τὴν ἱδρυση τοῦ Σωματείου «Ἡ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης» (1931) πού ἀξιοποίησε σὲ κοινωφελῆ ἔργα τίς ἱκανότητες καὶ ἀρετὲς τῶν Ἑλληνίδων τῆς Ἀμερικῆς, 6) τὴ μεταφορὰ τῆς ἑδρας τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς ἀπὸ τὴν Ἀστόρια στὴν καρδιὰ τῆς Νέας Ὑόρκης (Μανχάτταν) καὶ τὴν ἐγκατάστασή της σ' ἐπιβλητικὸ μέγαρο, 7) τὴν ἀνέγερση μεγάλου πρεποῦ Ἱ. Καθηδρικοῦ Ναοῦ «Τῆς Ἁγίας Τριάδος» πού θεμελιώθηκε τὴν 14-9-1931 καὶ ἐγκαινιάστηκε τὴν 22-10-1933, γιὰ ν' ἀποτελεῖ ἀπὸ τότε σέμνωμα τῶν ὀρθόδοξων ἐλλήνων τῆς Ἀμερικῆς. 8) τὴ βελτίωση τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς μὲ τὴν καθιέρωση τοῦ «Μονοδολλαρίου» πού καταβάλλονταν στὴν Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ ἀπὸ κάθε ἕλληνα ὀρθόδοξο, ἄσχετα μὲ τὴν ἡλικία ἢ τὸ φύλλο του. 9) τὴν «προβολὴ τῆς ὀρθοδοξίας» μὲ τὴν ὑπαγωγὴ στὴν πνευματικὴ δικαιοδοσία τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου τῆς Ἐπισκοπῆς τῶν Οὐκρανῶν καὶ τῆς Ἐπισκοπῆς τῶν Καρπαθορῶσων, καθὼς καὶ τὴν ἱδρυση τῆς «Ὁμοσπονδίας τῶν Ὀρθόδοξων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀμερικῆς». 10) τὴν ἀνάπτυξη «Ἐπισήμων Σχέσεων» τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς μὲ τοὺς Ἀρχηγούς τῶν ἄλλόδοξων καὶ ὁμόδοξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ μὲ τίς διάφορες πολιτικὲς Ἀρχές,

1. Ἐφημ. «Κέρκυρα» ἀρ. φύλ. 163/6-6-1930.

ιδιαίτερα με τούς Ἀρχηγούς τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἔθνους. Ἡ φιλία τοῦ Ἀθηναγόρα με τούς Ἀρχηγούς τῶν Η.Π. Φραγκ. Ροῦσβελτ καὶ Χάρρυ Τρούμαν, ἔχει πιά παραδοθεῖ στίς σελίδες τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. 11) τὴν ἀνάπτυξη ξεχωριστῆς πνευματικῆς δραστηριότητος με τὴν ἐκδοσὴ σὰν ὄργάνου τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Ἀμερικῆς τοῦ περιοδικοῦ «Ὁρθόδοξος Παρατηρητὴς», τὴν ἴδρυση «Κέντρου ἱεραποστολῆς» στὸ Byron Springs τῆς Καλιφόρνιας καὶ ἀρκετὰ ἄλλα, 12) τὴν ἀνάπτυξη ἐξοχῆς ἐθνικῆς δραστηριότητος καὶ ἰδιαίτερα με τὴν ἴδρυση ἀπὸ τὸν Ἀθηναγόρα τῆς «Ἑλληνικῆς Πολεμικῆς Περιθάλψεως», ἡ ὁποία ἔσωσε πολλές χιλιάδες Ἕλληνες στὴ διάρκεια τῆς Ἰταλογερμανικῆς κατοχῆς καὶ τῶν κατοπινῶν χρόνων (1940-1947) με τὴν ἀποστολὴ σ' αὐτοὺς τροφίμων, φαρμάκων, εἰδῶν ἱματισμοῦ κ.λ.π. ἀξίας πάνω ἀπὸ 20 ἑκατομμύρια δολλάρια. Ἐπισημαίνεται ἰδιαίτερα ὅτι ὁ Ἀθηναγόρας με τὴ φωτεινὴ του προσωπικότητα ἔκανε τὸ θρόνο τῆς ὀρθοδοξίας τῆς Ἀμερικῆς ἔ π α λ ξ η τ ῶ ν ἐθνικῶν πεπρωμένων τοῦ Γένους, χειριζόμενος με πρωτοβουλία καὶ θέρμη διάφορα εὐαίσθητα ἐθνικά μας προβλήματα, σὲ ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνία με τούς Πρόεδρους τῶν Η.Π., Ροῦζβελτ καὶ Τρούμαν.

Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου γιὰ τὴν ὅλη ἀποστολὴ τοῦ Ἀθηναγόρα ἤρθε τὴν 1 Νοεμβρίου 1948 πού με ἀπόφαση τῆς Ἱ. Συνόδου ἀνακηρύχθηκε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἡ τιμητικὴ προσφορὰ τοῦ προσωπικοῦ ἀεροπλάνου τοῦ Προέδρου τῶν Η.Π. Τρούμαν (ἀναχώρησε ἀπὸ τὴ Ν. Ὑόρκη τὴν 23-1-1949 με σταθμὸ τὸ Παρίσι καὶ ἔφτασε στὴν Κωνσταντινούπολη τὴν 26-1-1949), με σκοπὸ τὴν ἀφιξή του στὸν τιμημένο θρόνο τῶν Πατριαρχῶν τοῦ Βυζαντίου, ἐπισφραγίζει τὴ μεγάλη του προσωπικότητα. Με τὴν ἐνθρόνισή του τὴν 27-1-1949 ξαναζοῦν δοξασμένοι βυζαντινοὶ χρόνοι. Συγκινημένος καὶ με συνείδηση τὴν πορεία τοῦ χρέους τοῦ ὁ Ἀθηναγόρας, ψιθυρίζει : «Ἴδου ἀνέρχομαι εἰς Ἱεροσόλυμα . . .», ἐνῶ οἱ πάνω ἀπὸ ἑκατὸ χιλιάδες Ἕλληνες κάτοικοι (τότε) τῆς Κωνσταντινούπολης, ψάλλουν θριαμβευτικά : «Ἀθηναγόρου τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, πολλὰ τὰ ἔτη». Ὁ Ἀθηναγόρας γίνεται δεχτός, ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ἀγνὸ καὶ μαρτυρικὸ ἐκκλησίασμα, σὰν Ἠγούμενος, σὰν Πατριάρχης καὶ σὰν καινούριος Προφήτης. Ποίμνιο καὶ πνευματικὸς ἡγέτης συνταυτίζονται καὶ ἀλληλοεμψυχώνονται. Ὁ Ἕλληρικὸς λαὸς τῆς Κωνσταντινούπολης ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Ἀθηναγόρα τὸ πῖδ ἰσχυρὸ ἔρεισμα ἐνδυνάμωσής του καὶ ὁ Πατριάρχης ἀποτελεῖ γιὰ τὸ εὐλαβέστατο ἐκεῖνο ποίμνιο τὴ συνισταμένη τῶν ἐθνικῶν πόθων καὶ ἐλπίδων.

Στὸν ἐνθρονιστήριό λόγο του φανερώνει τίς διαστάσεις τῆς προσωπικότητάς του : α) τῶν διοικητικῶν του προσόντων, με τὸ νὰ ὁμολογεῖ («σύνεσιν νοὸς καὶ καρδίας χῦμα»), διδάσκοντας ὅτι «δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν ἰδεώδη, ἀπαιτεῖται καὶ χριστιανικὴ θέλησις χαλυβδίνῃ πρὸς πραγμάτωσιν αὐτῶν . . . Ἀπαιτεῖται πίστις καὶ δημιουργία διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅλων τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων ἡμῶν καὶ μέσων», β) τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετικῶν προσόντων, με τὴ χρῆση τοῦ ρητοῦ «ἀναστάς πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος», γ) τοῦ θρησκευτικοῦ του πιστεύω, με τίς φράσεις :

«... Ἀνυψῶ τὰ βλέμματά μου πρὸς τὸν Χριστόν, ὅπως εἶναι ἐκεῖ ἐνθρονισμένος ἐν συνοδείᾳ τῆς Παναγίας καὶ λοιπῶν Ἁγίων, καὶ τὸν προσκυνῶ». Καὶ ἄλλου :

«Ὁ γλυκεῖα τοῦ Σωτῆρος φωνή! Πῶς νὰ μὴ Σὲ κηρύξωμεν σήμερον πρὸ παντὸς δυνάμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν ;» δ) τῶν ἐθνικῶν («ἑλληνικῶν») εὐθηνῶν καὶ χρέους, με τίς φράσεις : «Δὲν διαφεύγει με ἡ κρισιμότης τῆς σημερινῆς περιόδου, ὡς τῆς τραγικωτέρας ἴσως καθ' ὅλην τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν . . . Περιχλειομεν ἐντὸς ἡμῶν ὀλόκληρον τὴν Ὁρθόδοξον ἡμῶν Ἐκκλησίαν με ὅλην τὴν μακραίωνα παράδοσιν καὶ ἱστορίαν αὐτῆς,

τόν πολιτισμόν, τὴν ἀμαυρὰν αὐτῆς δόξαν...». Καὶ ἀργότερα τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς τοῦ 1950 μὲ τὴν ἀντιφώνησίν του στὴν Πατριαρχικὴ Αὐλή: «ὅταν τὴν ἐσπέραν ἀπὸ τοῦ δωματίου τούτου ἀτενίζομεν πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ τὸν Ἱ. Ναὸν καὶ τὰ τείχη ταῦτα, τὰ ὁποῖα περικλείουν τόσῃν ἱστορίαν, καταλαμβάνομεθα ἀπὸ ἰδιαιτέρας συγκινήσεως καὶ αἰσθανόμεθα ζωηρότερον νὰ προβάλωσιν αἱ πρὸς τὸ ἱερόν τουτο Κέντρον ὑποχρεώσεις πάντων ἡμῶν».

Ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῶν νέων καθηκόντων του φανερώνει τὸ διοργανωτικὸ καὶ μεταρρυθμιστικὸ πνεῦμα του. Φροντίζει γιὰ οἰκοδομικὰς ἐργασίας, ὅσο τοῦ ἐπέτρεπαν οἱ Τουρκικοὶ νόμοι, γιὰ τὸν Πατριαρχικὸν Ναὸν καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ κτίσματα τῆς πόλης. Ὁργανώνει τὶς ἑλληνικὰς κοινότητες. Ἰδρύει φιλόφτωχες Ἀδελφότητες, Μορφωτικοὺς Συνδέσμους, Μαθητικὰ Συστήματα, Κατηχητικὰ Σχολεῖα. Ὁργανώνει τακτικὰς Κοινοτικὰς καὶ Κατηχητικὰς ἐκδρομὰς, μικτὰς ἐκκλησιαστικὰς χορωδίας, φιλανθρωπικὰ Σωματεῖα κ.λ. Ἐνισχύει τὴν ἰδέαν τῆς κοινοτικῆς ζωῆς μὲ κέντρον τὸν Ἱερόν Ναὸν καὶ ἐπίκεντρον τὸν Ἱερέα, γιὰ τὸν ὁποῖον ὑποστήριξε ὅτι εἶναι «ὁ ἀφανὴς μυσταγωγὸς τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, μεταξὺ τοῦ σώματος τῶν πιστῶν, ὁ καθημερινὸς ἐξάγγελος τῶν θείων ἀληθειῶν, ὁ μεταδίδων τὴν θείαν χάριν, καὶ παραμυθῶν καὶ στηρίζων τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν». Συνιστᾷ Ἱερατικὸν Φροντιστήριον καὶ κατευθύνει τὸ «Θεῖον κήρυγμα». Ἐπανιδρύει (1951) τὸ Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον, ὅπου ἐκδίδονται τὰ πατριαρχικὰ περιοδικὰ «Ὁρθοδοξία» (1926-1963) καὶ «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» (1951-1964), τὸ ὁποῖον μὲ τὴν παρέμβαση τῶν Ἀρχῶν, σταμάτησε ἀπὸ τὸ 1964 νὰ λειτουργεῖ. Συνδράμει στὴ λειτουργίαν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. Ἰδρύει τρία ἐξαιρετὰ ἀκαδημαϊκὰ κέντρα: α) Τὸ Ὁρθόδοξον κέντρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Σαμπεζύ, κοντὰ στὴ Γενεύη τῆς Ἑλβετίας (1966), β) Τὸ Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα τῶν πατερικῶν μελετῶν τῆς Θεσσαλονίκης (1968) καὶ γ) τὴν Ὁρθόδοξον Ἀκαδημίαν Κρήτης (1968), τὰ ὁποῖα ἄμεσα συνδέονται μὲ τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον. Βοηθαίε στὴν ἰδρυση τοῦ ἑλληνοορθόδοξου ναοῦ «Ἁγίου Ἀνδρέως» στὴ Ρώμην. Ἀναγνωρίζονται στὸ διάστημα τῆς Πατριαρχείας του ὡς Ἁγιοὶ, οἱ: Νικὸδῆμος ὁ Ἀγιορείτης, ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ὁ Νεκτάριος Μητροπολίτης πρ. Πενταπόλεως, ἀπὸ τὴν βάση, ὅτι: «ἡ ἀνακλήρως ἐνὸς Ἁγίου τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι γεγονός ἐκ λανθαστελῶν εἰς τὴν καθόλου Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ πανορθόδοξον διαφέροντος». Ἐπικοινωνεῖ μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, διατηρεῖ μεγάλη προσωπικὴ ἀλληλογραφίαν, ἀπονέμει ὀφίμια σὲ λαϊκοὺς τὰ ὁποῖα ἔχουν τιμητικὸν χαρακτῆρα, καθὼς καὶ ἄλλες διακρίσεις, ἐνῶ ἡ φωτεινὴ του προσωπικότης γίνεται τὸ ἐπίκεντρον ἰδιαιτέρως τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Ξαγρυπνῶντας ὁ Ἀθηναγόρας γιὰ τὴν τύχην τοῦ ποιμνίου του, ποῦ ὕστερα ἀπὸ τὸν τραγικὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1955, ὅλο καὶ λιγότερον, ὡς σχεδὸν τὸν ἐξαφανισμὸν του ἀπὸ τὴν μαρτυρικὴν πόλιν, ξαναζῆ ὅλους τοὺς περασμένους αἰῶνες, οἱ ὁποῖοι τόσο βαρύνουν τὶς πλάτες του. Συνειδητοποιῶντας τὴν τραγικότητα τοῦ κόσμου, νιώθει τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξαφανιστεῖ τὸ ἀνθρώπινον μῖσος καὶ ἡ θρησκεία ξεπερνῶντας τὸν τύπον νὰ ξαναβρεῖ τὴν οὐσίαν τῆς. Βλέπει νὰ τὸν καλεῖ ἡ ἐποχὴ του καὶ μὲ θεωρίαν ὅτι γιὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ κόσμου καμιά σκοπιὰ δὲν εἶναι ψηλότερη ἀπὸ ἕνα Σταυρὸν, ἀκολουθεῖ μὲ πειθαρχίαν ψυχῆς τὸ δρόμον τῆς Σταύρωσης ποῦ ἔχει χαράξει ἀπὸ μεγάλη ἀγάπην στοὺς ἀνθρώπους, καὶ μὲ τὰ ταξίδια του: «Ἐπισκεψόμεθα τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν πῶς ἔχουσιν». Τὸ 1959 ἐπισκέπτεται τὰ Πατριαρχεῖα τῆς μέσης Ἀνατολῆς, Ἀλεξάνδρειας, Ἀντιόχειας

και Ἱεροσόλυμων, τὸ ὄρος Σινᾶ και τὴ Βηρυττό, ὅπως και τοὺς ἀρχηγούς τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν πού εἶχαν ἐκεῖ τὴν ἔδρα τους. Τὸ 1963 παίρνει τὸ δρόμο γιὰ τὴ συμμετοχὴ του στὶς μεγάλες γιορτὲς τῆς «χιλιετηρίδος τοῦ Ἁγίου Ὄρους» και τοῦ προσκυνήματος σὲ πολλὲς περιοχὲς τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου. Ἡ πορεία του αὐτὴ ἐνορχηστρώνεται στὴ φράση, και «ἐποιοῦν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. . . και χαρὰν μεγάλην ἐν τῇ πόλει Ἐκείνῃ». Ἡ ἀνθρώπινη φύση του φανερώνει τὸ ἀδυνατίσμα τῆς ψυχῆς του μὲ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἡπειρωτικοῦ χώρου και ἰδιαίτερα τοῦ χωριοῦ του. Στὸ Μητροπολιτικὸ Νὰὸ τῶν Γιαννίνων ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας, ἀρχίζει τὴ λειτουργία, ψάλλοντας: «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια. . .», και τὸ πλήρωμα ἀπόλυτα ἐπιδοκιμάζει τὴν προσφώνηση, τοῦ τότε Μητροπολίτη και σημερινοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ, πού τόνιζε:

«Ἡ χαρὰ ἡμῶν. . . κορυφούται ἐτι περισσότερον, διότι Θεία βουλή ἡ Ὑμετέρα Παναγιώτης τυγχάνει σὺν τοῖς ἄλλοις και τέκνον εὐκλεῆς τῆς εὐάνδρου Ἡλείρου. . . Τοὺς μεγάλους ἱστορικοὺς σταθμοὺς διαγράφουν αἱ προσωπικότητες ἐκεῖναι μόνον, αἱ ὁποῖαι δίδουν νόημα και περιεχόμενον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν διὰ τῶν μεγάλων ἐπιτευγμάτων τῆς προσωπικότητος αὐτῶν. . . Μὲ τὴν ἀπόφασιν αὐτήν, τὴν ἀπαιτοῦσαν πτήσιν εἰς εὐρεῖς πνευματικοὺς ὀρίζοντας, χωρεῖτε Παναγιώτατε. . .».

Τὸ 1964 συναντιέται στὴν Ἱερουσαλήμ μὲ τὸν Πάπα τῆς Ρώμης Παῦλο τὸν Στ' και μὲ τὸ φίλημά τους προσπαθοῦν νὰ στεριώσουν τὸν κόσμον τῆς ἀδελφοσύνης. Τὸ 1967 ἐπισκέφεται τὶς ὀρθόδοξες ἐκκλησιῆς τῆς Σερβίας, ὅπου ἀναγορεύεται ἐπίτιμος διδάκτορας τῆς θεολογικῆς σχολῆς «ὁ Ἅγιος Σάββας» τοῦ Βελιγραδιοῦ, προσφωνούμενος ἀπὸ τὸν κοσμητόρά της μὲ τὴν ἱστορικὴ φράση: «Εἶσθε τὸ θάρρος μας, τὸ καύχημά μας και ἡ ἐμπνευσίς μας». Ἀκόμα ἐπισκέφεται τὶς ὀρθόδοξες ἐκκλησιῆς τῆς Ρουμανίας, Βουλγαρίας, Ρώμης και Ἀγγλίας, καθὼς και τὴ Γενεύη σὰν ἔδρα τοῦ Παγκ. Συμβ. τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὸ 1969 ἡγεῖται στὴ Σόφια τῶν τελετῶν γιὰ τὰ 1.100 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου. Τὸ 1970 ἐπισκέφεται γιὰ λόγους ὑγείας τὴν Αὐστρία, ὅπου ἀναγορεύεται διδάκτορας τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης.

Μετέχει στὰ Γενικὰ Συνέδρια τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Νέων» στὸ Ἐλσίγκυ τῆς Φιλανδίας (1926) και στὸ Κλήβελαντ τῶν Η.Π.Α. (1932). Παίρνει ἐπίσης μέρος στὴν Πανορθόδοξη Διάσκεψη στὸ Ἁγιον Ὄρος τὸν Ἰούνιον τοῦ 1930, και στὴ Συνέλευση τοῦ Λάμπεθ στὸ Λονδῖνον τὸν Ἰούλιον τοῦ 1930. Καὶ σὰν Πατριάρχης συγκαλεῖ πανορθόδοξες διασκέψεις τὸ 1961, τὸ 1963, τὸ 1964 στὴ Ρόδο, τὸ 1968 στὴ Σαμπεζὺ τῆς Γενεύης, ὅπου τὸ 1971 συνῆλθε ἡ διορθόδοξη προπαρασκευαστικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Μεγάλης Συνόδου, ὅπως ἐπίσης συγκαλεῖ και διάφορες θεολογικὲς ἐπιτροπὲς γιὰ διάλογο μὲ τοὺς Ἀγγλικανούς, παλαιοκαθολικοὺς κ.ἄ.

Ὁ Ἀθηναγόρας ὀραματίζεται τὸ τέλος μιᾶς θλιβερῆς ἱστορίας αἰῶνων πού εἶχε τὸ σπέρμα τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας και τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, στὰ χρόνια τοῦ Πατριάρχου Φωτίου και τοῦ Πάπα Νικολάου και στὸ φοβερὸ σκοτάδι τῆς 16-7-1054 ὅπου ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα Καρδινάλιος Οὐμβέρτος μὲ τοὺς συνοδούς του κληρικούς ἄφησε πάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγία-Σοφίας τὸν ἀφορισμὸ του γιὰ τὸν Πατριάρχη Μιχαὴλ Κηρουλάριο. Τότε ἦταν πού ἀκολούθησε και ὁ δικὸς του ἀφορισμὸς ἀπὸ τὴν Ἱερὴ Σύνοδο και τὸν Πατριάρχη, και χαράχθηκε ἔτσι ἡ βέβαιη πτώση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ σύνεση ἀπὸ τὶς συμφορὲς τῶν κατοπινῶν αἰῶνων ὠδήγησε στὴ Σύνοδο τῆς Φερράρας και στὴν ἄλλη τῆς Φλωρεντίας, ὅπου ἀποφασίστηκε ἡ Ἐνωσις τῶν Ἐκκλη-

σιών. Μετά την απόμακρυνση των κινδύνων οι Έλληνικές Σύνοδοι αρνούνται τις υπογραφές των αντιπροσώπων τους, ώσπου το Δεκέμβριο του 1452 οι νέοι κίνδυνοι φέρουν την Ένωση των Έκκλησιών. Έτσι κάτω από τους τρούλους της Άγια-Σοφιάς ακούγονται άρμονικά οι ύμνοι στα Έλληνικά και στα Λατινικά του Πατριάρχη Γρηγορίου και του αντιπρόσωπου του Πάπα Ίσιδώρου. Ο άθηνωτικός όμως λόγος του Γενναδίου διαλύει την Ένωση, οι γαλέρες που είχαν ξεκινήσει από τη Ρώμη για να φέρουν στο Βυζάντιο τη βοήθεια σε στρατιώτες και έφοδια γυρίζουν στη βάση τους, και από εκείνη την άπελπιστική μέρα του Δεκεμβρίου του 1452 άλώθηκε ουσιαστικά από τον Τουρκο ή Κωνσταντινούπολη.

Με το βάρος του θρόνου του, με την άγνή άπολογία του στους αιώνες που πέρασαν, με ύψηλή συναίσθηση της εϋθύνης του στον αιώνα που ζή, με το δέος της άνελέτητης κρίσης από τους αιώνες που θα άκολουθήσουν, νικητής του έαυτού του, τιμητής σπάνιος της Όρθοδοξίας και «Προμηθεύς πάσχων» με τους 90.000 Έλληνες που ξεριζώθηκαν από την Πόλη και άτενίζουν πάντα στην Πόλη, και με τους 10.000 Έλληνες που συσπειρώνονται γύρω από το Πατριαρχείο του, ο Άθηναγόρας άποφασίζει το «δ ι α λ ο γ ο υ». Την αίτιολογία αυτής της άτίμητης πορείας, έμμεσα την έρμηνεύει βραδύτερα στην άπάντηση που έδωκε στην τελετή της Θεολογικής Σχολής του Βελιγραδιού :

«Καλούμεθα . . . να καθιστώμεν την Θεολογίαν βίωμα άναζωγου·συν την ζωήν της έκκλησίας και δίδον άπάντησιν και λύσιν εις τὰ προβλήματα του συγχρόνου ανθρώπου . . . Άκόμη καλούμεθα ν' άπαλλαγώμεν εν τή Θεολογία της πολεμικής και της αντιρρήσεως και να έφοδιάσωμεν αυτήν δια πνεύματος της ζητήσεως και της διατηρώσεως της άληθείας εν τή άγάπη και τή ύπομονή. Ο Χριστιανισμός έχει σήμεραν άνάγκην μιās Θεολογίας της καταλλαγής. Εν τούτω ή Όρθόδοξος Θεολογία, φορέυς του πατερικού πνεύματος, δύναται να προσφέρει μεγίστην συμβολήν».

Έτσι με γνήσια αισθήματα γίνεται δεκτός από τον Όρθόδοξο κλήρο στο Φανάρι τον Άπρίλιο του 1965 ο Πρόεδρος της Γραμματείας δια την ένότητα των έκκλησιών, καρδινάλιος Αύγουστίνος Μπέα. Και άκολουθάει το παγκόσμιο γεγονός της ταυτόχρονης άρσης την 7-12-1965 στη Ρώμη και στο Φανάρι των άναθεμάτων του 1054, με την κοινή δήλωση:

« . . . ότι εκτιμηθήσεται αϋτη (ή άρση των άναθεμάτων) ύφ' όλοκλήρου του χριστιανικού κόσμου, άλλ' ίδια ύπό του συνόλου της Ρωμαιοκαθολικής έκκλησίας και της Όρθοδόξου Έκκλησίας, ως εκφρασις άμοιβαίας ειλικρινούς θελήσεως προς καταλλαγήν και ως πρόσκλησις προς επιδίωξιν, εν πνεύματι άμοιβαίας έμπιστοσύνης, εκτιμήσεως και άγάπης, του διαλόγου, δστις οδηγήσει αυτάς, Θεού εϋδοκοϋντος, ίνα επαναβιώσωσιν, επί μείζονι ώφελεία των ψυχών και προς έλευσιν της βασιλείας του Θεού, την πλήρη κοινωνίαν της πίστεως, της άδελφικής όμονοίας και της μυστηριακής ζωής, ήτις ύφίστατο μεταξϋ αυτών διαρκούσης της πρώτης χιλιετηρίδος της ζωής της Έκκλησίας».

Και άποκορυφώνονται τὰ μεγάλα αυτὰ γεγονότα με την έπίσκεψη του Πάπα Παύλου του ΣΤ' στο Πατριαρχείο και την έπίσκεψη του Πατριάρχη Άθηναγόρα στη Ρώμη.

Την 25-7-1967 συλλειτουργοϋν «ύπερ των πάντων ένώσεως» στον Πατριαρχικό ναό στο Φανάρι οι δυο Άρχιτέκτονες της Άγάπης. Ο Άθηναγόρας ύποδέχεται τον Πάπα, με τούτες τις φράσεις:

« . . . Και ίδου άμφότεροι, κατέναντι της κοινής άγίας εϋθύνης ήμών προς την Έκκλησίαν και προς τον κόσμον. Ποϋ και πώς πορευσόμεθα εν τοίς περαιτέρω; Τό μεν τέλος και αι προς τούτο όδοι εν χερσι Θεού κείνται. Άλλ' έγώ οϋ λέγω, ο Κύριος λέγει: ίνα πάν-

τες ἐν ὧσιν. Τῷ ρήματι καὶ τῷ θελήματι Ἐκείνου ὑπείκοντες, ἀποβλέπομεν πρὸς τὴν τῶν πάντων ἑνωσιν, πρὸς τὴν πλήρη κοινωνίαν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πίστεως, ἐν τῇ συλλειτουργίᾳ τοῦ κοινοῦ ποτηρίου τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ κοινῇ ἀποκαρδοκίᾳ καὶ ἐλπίδι τοῦ καὶ πάντων ἐρχομένου τελειῶσαι τοὺς καιροὺς καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς. . . Οὕτως ὀδεύοντες, φρονοῦμεν ταπεινῶς, ὅτι ἀνταποκρινόμεθα εἰς τὸ αἶτημα τῆς ἀναποφεύκτου πραγματικότητος τῆς παρουσίας ὥρας τῆς ἱστορίας, ἐφ' ἧς ἐφορεύει ὁ Θεός. . .». Καὶ ὁ Πάπας τὴν ἴδια ἐκείνη ἡμέρα κάτω ἀπὸ τοὺς τρούλους τῆς μεγάλης ἐκκλησιᾶς τῆς Ἁγία-Σοφίᾶς, μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Τούρκου Ὑπουργοῦ πού τὸν συνοδεύει, γονατίζει στὴ θέση πού κάποτε βρισκόνταν ἡ Ἁγία Τράπεζα καὶ προσεύχεται ὑψώνοντας τὴν πανανθρώπινη εὐχή: «χαῖρε Μαρία». Μέσα στὸν ἴδιο χρόνο συλλειτουργοῦν μὲ ὅλη τὴ μεγαλοπρέπεια στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης ὁ Ἀθηναγόρας Α' καὶ ὁ Παῦλος ΣΤ', προσευχόμενοι μπροστὰ στὰ κατάπληκτα μάτια ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων «ὑπὲρ τῶν πάντων ἐνώσεως».

Ἡ Ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ ὁποία ἀποτελεῖ Πρόγραμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τὸ 1920, ὅπως ὁ Ἀθηναγόρας μοῦ σημειώνει στὸ ἀπὸ 14-4-1967 γράμμα του, βρῆκε στὴ μορφή του τὸν πιὸ φλογερὸ ἰδεολόγο καὶ ἀνθρωπιστὴ. Χαρακτηριστικὴ καὶ ἐπιγραμματικὴ τῆς μεγάλης τοῦ Ἀθηναγόρα αὐτῆς πορείας καὶ προσφορᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς προσωπογραφίας του, εἶναι ἡ προσφώνηση (1968) γιὰ τὴν 20ετηρίδα τῆς Πατριαρχείας του, τοῦ Μητροπολίτη Χαλκηδόνος Μελίτωνα, τοῦ σοφοῦ:

«Ἐἴμεθα ἡμερήσιοι αὐτόπται μάρτυρες τῆς βιωματικῆς ἀποστολικότητος τῆς εἰκοσαετοῦς Πατριαρχείας σου. . . Ἐστάθης ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου. Ἡμεῖς ὁμως, οἱ ἰστάμενοι εἰς τὸ μεταίχμιον τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἀλήθειαν ἀνευδοιάστως πρὸς ἀπάσας τὰς κατευθύνσεις ὁμολογοῦντες, λέγομεν, ὅτι πέραν τοῦ καλοῦ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ποιμνίου ποιμένος, ἐστάθης ὁ ἄξιος Ἀρχηγὸς τῆς Ὁρθοδοξίας, ὁ ἐμπνευσμένος προφηταπόστολος τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἀσίγαστος κήρυξ καὶ ὁ ἀκάματος ἐργάτης τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης μεταξὺ ἀπάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων. Σφάλματα καὶ ὑπερβολαὶ ἴσως νὰ ὑπῆρξαν ἐν τῇ ἐνζήλω ἐπιδιώξει τοῦ ἁγίου ιδεῶδους σου. Ταῦτα εἶναι συμφυῆ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ. Ὅμως, τὸ γεγονός παραμένει ἐν, ὅτι κατὰ τὴν διαρρεύσαν εἰκοσαετιάν ἐστάθης ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν, ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ τούτου Θρόνου, ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς πιστευστικῆς καὶ μὴ ἀνθρωπότητος, ὁ ἅγιος καὶ μέγας Πατριάρχης τοῦ αἰῶνος, ὁ κήρυξ τῆς ἀληθείας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης».

Ὁ πανανθρώπινος κήρυκας τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης Πατριάρχης Ἀθηναγόρας ὁ Α' πού τιμήθηκε μὲ: α) τὸ Μεγαλόσταυρο τοῦ Πανάγιου Τάφου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιόχειας, β) τὸ Μεγαλόσταυρο τοῦ Φοίνικα, γ) τὸ Μεγαλόσταυρο τοῦ Σωτήρα, δ) τὸν Ταξιάρχῃ τοῦ Γεωργίου τοῦ Α', ε) τὸ Μεγαλόσταυρο τοῦ Ἁγίου Σάββα (Γιουγκοσλαβίας), στ) τὰ ἀνώτατα παράσημα τῆς Ἰορδανίας καὶ τῆς Φιλανδίας κ.λ.π., ἀναδείχτηκε μέγας καὶ μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ κείμενα τῶν ἐπικριτῶν του.

Τὴ νύχτα τῆς 6ης πρὸς τὴν 7ην Ἰουλίου 1972 ἔφυγε γιὰ τὸ αἰώνιο ταξίδι ὁ ἀνυπερβλητὸς πνευματικὸς ἡγέτης πού 'κανε τὸν οἰκουμενικὸ θρόνο νὰ ξανάβρει τὴν οὐσιαστικὴν θέσιν καὶ ἀποστολὴν του στὰ προβλήματα ὄλων τῶν ὀρθόδοξων ἐκκλησιῶν τοῦ κόσμου καὶ ὕψωσε τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Πόλης σὲ φάρο πού φλογίζει τὸν ἀδελφικὸ δρόμο τῆς ἐπικοινωνίας τῆς Ὁρθόδοξης καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας. Μὲ τὴν παγχόσμια συγκίνηση τάφηκε στὸ μοναστήρι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλῆ, ὁ ἡπειρώτης Ἀριστοκλῆς Σπύρου, ὁ Μεγάλος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας ὁ Α', τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορικὴ πο-

ρεία στην τρομαγμένη εποχή μας έχει κριθεί και θέλει δοξαστεί από τους αιώνες που θ' ακολουθήσουν.

Σφραγίζοντας ο Οικουμενικός Πατριάρχης 'Αθηναγόρας ο Α' με την ολοφώτεινη και έντονη προσωπικότητά του ολόκληρη την εποχή του, την όποια με άμειωτη δύναμη έφερε πολύ πρὸς τὰ εμπρός, ζῆ τώρα στις συνειδήσεις μας σὰν προφήτης-ὄδηγός για τις ἐθνικοθρησκευτικές κορυφώσεις και για τις ἀκλόνητες μεγάλες ἀξίες τῆς ζωῆς.

'Από τούτη τὴν πίστη, λογίζουμε μεγάλο χρέος μας νὰ συμβάλουμε ὅσο μᾶς εἶναι δυνατὸ στὸν πλουτισμὸ τῶν μαρτυριῶν για μιὰν ὀλοκληρωμένη βιογράφηση τῆς μεγάλης μορφῆς του και για μιὰν ἀκλόνητη ἐρμηνεία τῆς ἱστορικῆς του παρουσίας. Παρουσιάζουμε λίγες περικοπές ἀπὸ 16 γράμματά του, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὸν εὐγενικὸ καρπὸ μιᾶς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας τῆς ταπεινότητάς μου με τὴ μεγάλη του μορφή, ἀπὸ τὰ 1956 ὡς τὸ χρόνο τοῦ θανάτου του.

'Απὸ τὸ περιεχόμενο μερικῶν ἀπὸ αὐτῶν προκύπτουν στοιχεῖα για τὸ θέμα τῆς 'Ενότητος τῶν 'Εκκλησιῶν, ὅπως:

— «... Εὐχαριστοῦντες ὁθεν θερμῶς, ἐσωκλείομεν ὡδε βιογραφικὸν ἡμῶν σημεῖωμα, οὐχὶ δὲ και σκέψεις και ἀποφάσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς 'Ενότητος τῶν 'Εκκλησιῶν, ὡς ἀποτελοῦσας πρόγραμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1920 και ἐπομένως μὴ δυναμένας νὰ περιληφθῶσιν εἰς ὀλίγας σελίδας...» ('Απὸ τὴν 'Επιστολή τῆς 14 Μαρτίου 1967).

— «'Η ἀπὸ 28ης Δεκεμβρίου 1967 ἐπιστολή τῆς ὕμετέρας ἀγαπητῆς 'Εντιμότητος... προῦξένησεν ἡμῖν ἐξαιρετικὴν χαρὰν και ἀγαλλίασιν, διὰ τὴν γλυκεῖαν ταύτην ἐπικοινωνίαν και διότι ἐνέπεσεν ἐντὸς τῆς καταπληκτικῆς ἀτμοσφαιρας τῶν τελευταίων ἱστορικῶν γεγονότων ἐν τῇ ζωῇ τῶν 'Εκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ.

Και πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, φωτίζουσα τὰς διανοίας και θερμαίνουσα τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν, προωθεῖ τὴν ἔνωσιν αὐτῶν ἀπροσκόπτως.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον θεωροῦμεν ὁμᾶς ὡς πολῦτιμον και ἀγαπητὸν συνεργάτην εἰς τὴν προσπάθειαν πρὸς διάδοσιν τῆς κοινῆς πίστεως.

'Επισυνάπτοντες ὁθεν ὡδε φύλλον ἐπὶ τῶν εὐτυχῶν πορισμάτων τῶν γεγονότων τούτων, εὐχαριστοῦμεν θερμῶς τὴν ὕμετέραν ἀγαπητὴν 'Εντιμότητα διὰ τὰς εὐχὰς, συγχαίρομεν ἀπὸ καρδίας ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ ἐορτῇ και ἀπονέμοντες αὐτῇ τὴν πατριαρχικὴν ἡμῶν εὐλογία, ἐπικαλούμεθα ἐπ' αὐτὴν και τοὺς ἀγαπητοὺς οἰκείους αὐτῆς δαψιλῇ τὴν εὐλογίαν τοῦ 'Υψίστου...».

('Απὸ τὴν 'Επιστολή τῆς 4 'Ιανουαρίου 1968).

— «... Και ἐπὶ πλέον ἔχουσι τοποθετήσει τὴν ὕμετέραν 'Εντιμότητα εἰς τὴν γενναίαν και τετιμημένην παρεμβολὴν τῶν συμμετόχων και συνεργατῶν τῆς Μητρὸς 'Εκκλησίας ἐν τῇ προσπάθειᾳ αὐτῆς εἰς προώθησιν τῆς ἐνότητος τῶν Χριστιανῶν.

Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ ἐπιπεσοῦσα ἐπὶ τῶν ὀπαδῶν Αὐτοῦ, φωτίζει τὰς διανοίας και θερμαίνει τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν εἰς πορείαν σταθερὰν και ἀκλινῇ κατὰ τὸ ἐσώκλειστον φύλλον...».

('Απὸ τὴν 'Επιστολή τῆς 20 Μαΐου 1968).

'Απὸ ἄλλες ἐπιστολές του παρουσιάζεται ὁ γνήσιος 'Ηπειρώτης, ὁ ὅποιος με τὴ

νοσταλγία και τή λατρεία στο γενέθλιο χώρο δικαιώνει το δόγμα τῆς εισαγωγῆς μας : ὅτι ὁ καθένας ζῆ ὅλη του τὴν ὑπαρξὴ μὲ τούς ψυχικούς θησαυρούς τῆς παιδικῆς του ἡλικίας :

— «Τοῦ βίου τὴν θάλασσαν διαπλέοντες μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἱεραρχίας τοῦ Ἱ. Κλήρου καὶ τοῦ Χριστεπωνόμου πληρώματος τοῦ ἐγγὺς καὶ τοῦ ἐγγὺς ὑπὸ συνθήκας κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Ὑψίστου, πολλὴν ἐδοκιμάσαμεν ψυχικὴν χαρὰν κομισάμενοι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ταξίδι στὴν Ἡπειρο» σύγγραμμα τῆς ὑμετέρας λίαν ἡμῖν ἀγαπητῆς Ἐντιμότητος.

Καὶ ἠρξίσαμεν νὰ μελετῶμεν αὐτὸ ἐν μυστικῇ μεθ' ὁμῶν ψυχικῇ ἐπικοινωνίᾳ καὶ ἀγαλλιᾶσαι, ὅτι πλουτιζόμεθα ἐκ τῶν ὑψηλῶν σκέψεων τῆς ὑμετέρας Ἐντιμότητος, τῶν ἐθνεγικῶν αἰσθημάτων καὶ τοῦ πόθου τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς κοινωνίας καὶ μερικώτερον τοῦ ἀνθρώπου.

Ταῦτα δὲ πάντα συγκροτοῦσι καὶ τὴν προσωπικὴν Βιβλιοθήκην τὴν ὁποίαν καταρτίζομεν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν καὶ διατηροῦμεν ἀνεξάντλητον. . .»

(Ἀπὸ τὴν Ἐπιστολὴ τῆς 22 Ἰανουαρίου 1971).

— « . . . συγχαίροντες καὶ αἰθῆς διὰ τὸ θαυμάσιον σύγγραμμα ὑμῶν «Ταξίδι στὴν Ἡπειρο», ὅπερ ἀποτελεῖ ὕμνον εἰς τὴν κοινὴν προσφιλῆ Γενέτειραν, ἐγκλειόμεν ὡδε τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Ἀπόστολος Ἀνδρέας», ἐν ᾧ ὑπάρχει κριτικὸν σημεῖωμα περὶ τοῦ ὑμετέρου ἔργου. . .».

(Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τῆς 24 Ἰουλίου 1961)

Ὁ Ἀθηναγόρας, ἀπὸ τὴν ὀδυνηρὴ ὀπτικὴ γωνία ποῦ ἀπαιτοῦσε τὸ τέλος τοῦ Κ' αἰῶνα καὶ μὲ συμφιλιωμένο μέσα του τὸν αἰῶνιο λόγος καὶ τὸ ἀνειρήνευτο πάθος, ἔδωκε τὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴν ὑποταγὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τύπου στὴν οὐσία. Στὴν Ἡπειρωτικὴ του ἐσωτερικότητα σίρτησαν ἐναρμονισμένα τὸ χριστιανικὸ καὶ τὸ κλασικὸ πνεῦμα, ποῦ ὀδήγησαν τοὺς μεγάλους βηματισμούς του στὸν ἕνα, τὸ μεγάλο στίβο τοῦ κόσμου. Κυριαρχώντας τοῦ πεπρωμένου του καλλιέργησε τὴν ἐλπίδα τοῦ κόσμου μὲ τὴν ἀγνότητα τῆς καρδιάς καὶ τὴν ἀνώτερη πίστη. Γνωρίζοντας τὴ νύχτα τῆς ἐπίγειας ζωῆς φιλοδόξησε εὐγενικὰ τὸ φλογερὸ φῶς ποῦ θὰ διέλυε ὅλες τὶς σκιές. Ἔτσι μὲ τὰ ἱερά του χέρια ἀπλωσε στὴν παγκόσμια συνείδηση ἀδιάτρητο τὸ πέπλο τῆς Ἀγάπης γιὰ τὴν αἰῶνια ἀρμονία τοῦ κόσμου τῶν χριστιανῶν, γιὰ τὴ γαλήνη ὄλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ γιὰ τὴν ἀναλλοίωτη παρουσία καὶ διάρκεια τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν συμβόλων του.

Μὲ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ζωῆς του καὶ τὴν τιμημένη καὶ ἱερὴ πορεία του, ὁ Ἀθηναγόρας νίκησε τὸ χρόνο !

*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Ο ΙΩΑΝΝΙΤΗΣ, (ΙΗ' αἰῶνας), Ἱερέας καὶ δάσκαλος.

Κληρικὸς καὶ λόγιος ποῦ ἔτυχε μιᾶς λαμπρῆς μόρφωσης μὲ εἰδίκευση στὰ μαθηματικὰ καὶ τὴ φιλοσοφία καὶ μὲ ἀριστη γνῶση τῆς λατινικῆς καὶ ἑλληνικῆς γλώσσας. Ὑπερέτησε Ἱεροκέρυκας σὲ διάφορες Ἐκκλησίες τῆς Κων/λῆς καὶ Σχολάρχης σὲ Σχολεῖα τῆς γενέτειράς του (Γιάννινα).

Ἀπὸ τὰ ἔργα του εἶναι γνωστά : α) «Ἐκθεσις Ρητορικῆς» καὶ β) «Σύνοψις Γενικῆς Ρητορικῆς» (βλ. Μελετίου : Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. Δ', Βιέννη 1795, σελ. 140).

*

ΑΝΘΙΜΟΣ Ζ' (ὁ Τσάτσος), Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης (1832-1913).

Αὐτοβιογραφούμενος ¹ ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ λόγιος "Ανθιμος Ζ' (ὁ Τσάτσος), γράφει:

«Ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἄγων τὸ 64ον περίπου ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐγεννήθη ἐν Πλησιβίτση τῶν Φιλιατῶν, ὅπου εἶχον καταφύγει ἐξ Ἰωαννίνων οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἕνεκα τῶν ἀνωμάτων τότε περιστάσεων. Ἀποκατασταθείσης δὲ τῆς τάξεως ἐπανήλθον βραδύτερον εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἐξεπαιδεύθη ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ καὶ εἶτα ἐν τῇ ἐν Χάλκῃ Θεολογικῇ σχολῇ».

Τελειώνοντας τὶς σπουδές του στὴ Χάλκη ἀπαντιέται ἱεροδιάκονος καὶ ἱεροκήρυκας στὴ Μητρόπολη τῶν Γιαννίνων, ὑπηρετώντας παράλληλα, ὀχτῶ περίπου χρόνια, καθηγητὴς τῶν Θρησκευτικῶν στὴ Ζωσιμαία Σχολή.

Τὸ 1869 ἐκλέγεται Ἐπίσκοπος Παραμυθιάς, ἔχοντας τὴ γενικὴ ἐκτίμησι καὶ ἀγάπη. Τὰ σχόλια γιὰ κείνη τὴν ἐκλογή του ὑπῆρξαν πολὺ ἐνθουσιαστικά: «... Ἡ ἐκλογή ἀρίστη· ὁ νέος Παραμυθίας εἶναι ἀνὴρ εὐπαιδευτος καὶ φιλόπατρις... οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι ἡ Ἐπαρχία Παραμυθίας θέλει εὖρει ἰσχυρὸν προστάτην τῶν Μουσῶν» ². Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι σὰν Ἐπίσκοπος Παραμυθιάς διακρίθηκε ³ γιὰ τὴν τόλμη του στὶς Τουρκικὰς Ἀρχές τῆς ἑδρας του καὶ τῶν Γιαννίνων, τοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας στὴν περιοχὴ του, καθὼς καὶ γιὰ τὴ φλόγα του στὴν τόνωσι τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τοῦ ποιμνίου του.

Οἱ προσπάθειες τοῦ Ἀνθίμου Τσάτσου γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ποιμνίου τῆς Ἐπισκοπῆς Παραμυθιάς, ἰδιαίτερα ἐπισημαίνονται ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ Ἰω. Λαμπρίδη, ὁ ὁποῖος σχετικὰ γράφει:

«... πολλοὺς μόχθους καταβάλλων καὶ πολλὰς θυσίας ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτοῦ ὑφιστάμενος χάρι τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ποιμνίου. Ἐὰν τοῦ Παραμυθίας Ἐπισκόπου κυρίου Ἀνθίμου τοῦ Τσάτσου ἡ μισθοδοσία ἀνῆρχετο εἰς 90.000 γρ. ἢ καὶ πλείονα, ὅπως πολλῶν ἄλλων ἀγίων Ἀρχιερέων, καὶ ἐὰν τὰ ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ αὐτοῦ ἐρημητήρια εἶχον τὰς προσόδους τῶν ἐν Ἀρτῇ, βεβαίως ἢ ἀχλὺς τοῦ σκότους τῆς ἀμαθείας διὰ παντός ἐντεῦθεν θὰ ἀπεσοβεῖτο» ⁴.

Τὸ 1877 προάγεται σὲ Μητροπολίτη Αἴνου, ἰδιότητα μὲ τὴν ὁποία μετέχει (1886-1887) Συνοδικὸς στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, στὴν περίοδο πού Πατριάρχης ἦταν ὁ Ἰωακείμ.

Ὅστερα ἀπὸ πολυετῆ ποιμαντορία καὶ κάτω ἀπὸ τὴ δυσμένεια ⁵ πού εἶχε τοῦ Πα-

1. Σημ. Στὴ σελίδα 50 τοῦ Εἰκονογραφημένου Ἡπειρωτικοῦ Ἡμερολογίου τοῦ ἔτους 1896 μὲ τίτλο «ΔΩΔΩΝΗ», ἔκδοσι Γ. Κ. ΓΑΓΑΡΗ, δημοσιεύεται σύντομο βιογραφικὸ σημεῖωμα μὲ τίτλο: «Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ΑΝΘΙΜΟΣ ΤΣΑΤΣΟΣ, Ἰωαννίνης». καθὼς καὶ φωτογραφία του. Τὸ σημεῖωμα τοῦτο, στριζόμενοι στὸ ἴδιο του τὸ περιεχόμενον, στοὺς προλόγους τοῦ πιδ πάνω Ἡμερολογίου τῶν ἐτῶν 1896 καὶ 1899, καὶ στὸ περιεχόμενον τῆς «φιλικῆς ἐπιστολῆς» τοῦ Κ. Καζαντζῆ πού δημοσιεύεται στὴ σελ. 104 τόμ. Α' τοῦ 1896, ὅπου καὶ ἀρνεῖται νὰ στείλει στὸ Γ. Κ. Γάγαρη φωτογραφία του καὶ βιογραφικὸ του σημεῖωμα γιὰ δημοσίευσή τους στὶς σελίδες τοῦ Ἡμερ. «Δωδώνη», λογίζουμε ὅτι γράφτηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀνθίμο Τσάτσο τὴν περίοδο πού ἦταν ἀκόμα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

2. Ἐφημ. «Νεολόγος», Κων/λη, ἀριθμ. φύλ. 502 τῆς 1/13 Ἰουλίου 1896.

3. Βλ. ὁμότιτλο ἀρθρο στὸ ἔργο τοῦ Βασίλη Κραψίτη: «ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΑ», ἐκδ. Β' τοῦ 1973.

4. Ἰ. Λαμπρίδη: «Περὶ τῶν ἐν Ἠπειρῷ Ἀγαθοεργημάτων», ἐν Ἀθήναις 1880, σελ. 177.

5. Γ. Κ. Γάγαρη: «Δωδώνη», Ἡπειρωτ. Ἡμερολ. τοῦ 1896, σελ. 50: «ἕνεκα δυσμενείας τοῦ ἀδίδμου Πατριάρχου Διονυσίου πρὸς αὐτόν».

τριάρχη Διονυσίου, τοποθετήθηκε τὸ 1888 Μητροπολίτης τῆς Ἀγγιλίου, ἔδρα τὴν ὁποία δὲν ἀποδέχτηκε. Ἔτσι μετὰ ἀπὸ λιγόχρονη παραμονὴ στὴν Κωνσταντινούπολη γυρίζει στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἰδιωτεῦει ἀσχολούμενος μὲ τὴ συγγραφὴ μελετῶν καὶ τὴν ἔκδοση σὲ αὐτοτελὲς βιβλίον τῶν Λόγων ποῦ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα ἐξεφώνησε σὲ διάφορες ἐποχές. Τὸ 1892 βρισκόμενος στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ δίτομου ἔργου τοῦ «ὁδηγὸς Εὐσεβείας» ἐκλέγεται Μητροπολίτης Κορυθαῖας, ὅπου καὶ ὑπηρετεῖ δυὸ χρόνια, δίνοντας ὀλάκερο τὸν ἑαυτὸ του γιὰ τὴ γαλήνη τοῦ ποιμνίου τῆς ἐπαρχίας του ποῦ συγκλονίζονταν ἀπὸ κομματικὲς διαμάχες. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1894 ἀναλαμβάνει Μητροπολίτης Λέρου καὶ Καλύμνου, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἑξή μῆνες, τὴν 20 Ἰανουαρίου 1895, ἐκλέγεται μὲ τὸ ὄνομα Ἄνθιμος ὁ Ζ΄, οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἡ διακονία του στὴν Πατριαρχικὴ ἔδρα ὑπῆρξε μὸλις δυὸ χρόνων, μὲ δραματικὲς¹ μάλιστα διακυμάνσεις. Παρ' ὅλο τὸν περιωρισμένο τοῦτον χρόνον, ἡ προσφορὰ του στὴν ἀνύψωση τοῦ κατώτερου κλήρου, τὴν ἀνασύστασιν καὶ προαγωγὴν τῶν φιλανθρωπινῶν ἰδρυμάτων, τὴν ἐπαναλειτουργίαν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης καὶ τὴν τόνωση τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν ὀρθόδοξων Ἑλλήνων, ὑπῆρξε μεγάλη καὶ καρποφόρα. Ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Πατριάρχης ποῦ τιμήθηκε σὰν Ἐθνάρχης ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο μὲ τὸ παράσημο «ὀσμανιὲ πρῶτης τάξεως».

Στις 29 Ἰανουαρίου 1897, μὴ μπορώντας ν' ἀνθέξει στίς ἀντιδράσεις καὶ ἐνέργειες μερικῶν Ἀρχιερέων ποῦ προσπαθοῦσαν τὴν ἀναρέχισήν τους στὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, παραιτεῖται ἀπὸ τὸ σεπτὸ τοῦτον θρόνον καὶ ἀποσύρεται στὸ κοντὰ στὴν Κωνσταντινούπολη νησί Ἀντιγόνη, ἀσχολούμενος μὲ τὴ συγγραφὴν θεολογικῶν ἔργων. Ἐκεῖ (στὸ Σισλιῆ), τὸν βρῆκε στίς 5 Δεκεμβρίου 1913, ὁ θάνατος.

Ὁ Ἄνθιμος Ζ΄ ἄφησε ἓνα σεβαστὸ καὶ πολύτιμο σὲ ποιότητα πνευματικὸ ἔργο. Ἔργα του : 1) «Ἡ Θεότης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀποδεικνυμένη ἔτι τε τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Θείων Πατέρων», ἐν Ἀθήναις 1865. Πρόκειται γιὰ μιὰ πραγματεία ποῦ ἔγραψε τὸ 1864 στὰ Γιάννινα, τὴν ἐποχὴν ποῦ ὑπηρετοῦσε σὰν διάκονος καὶ μὲ τὴν ὁποία ἀνασχεύαζε τὸ ἔργο τοῦ Ε. Renan «Βίος τοῦ Ἰησοῦ». 2) «ὁδηγὸς Εὐσεβείας», τόμοι 2, ποῦ τυπώθηκαν στὸ Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖο ὅπου περιλαμβάνονται ὀμιλίαι του στὸ «κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον», γραμμένες πάλι τὸν καιρὸν ποῦ ἔμενε στὰ Γιάννινα. 3) Πραγματεία σχετικὴ μὲ τοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, γιὰτὶ μεσολάβησε ὁ θάνατός του, καὶ ἄλλα.

*

ΜΕΘΟΔΙΟΣ ΑΝΘΡΑΚΙΤΗΣ (μέσα 13' αἰῶνα — 1749), ἱερομόναχος καὶ σοφὸς δάσκαλος.

Ἡ ἐποχὴν ποῦ γεννήθηκε (εἶδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς στὰ μέσα τοῦ 13' αἰῶνα στὸ χωριὸν Καμνιά τοῦ Ζαγοριοῦ) καὶ ἔδρασε ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης διακρίνεται γιὰ τίς μορφωτικὰς ἀνελιξεις τῆς καὶ εἰδικότερα τὴν κοινὴν ἀξίωση γιὰ ἓνα μορφωμένο κληρὸν, ἱκανὸν νὰ ἐδραιώσει τὸ θρησκευτικὸν οὐμανισμόν. Βρισκόμαστε στὴν περίοδο τοῦ πνευματικοῦ ἀφυπνισμοῦ τοῦ σκλάβου ἑλληνισμοῦ μὲ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν ἐθνικὴν του ἀποκατάστασιν. Ἀρκετὰ φωτεινὰ πνεύματα νέων ἑλλήνων ποῦ ἔκαναν καλὰς σπουδὰς στὰ καλύτερα Πανεπι-

1. Βασίλη Κραψίτη : «Θεσπρωτικά», ἔκδοση 1973.

στήμια τῆς Εὐρώπης, προσπαθοῦν νὰ εἰσάγουν στὸν τόπο μας τίς νέες ἀντιλήψεις πού θὰ μᾶς μετακινουῦσαν προοδευτικὰ καὶ δημιουργικὰ στὴν ἀναζήτηση μιᾶς καινούριας μοίρας. Ἡ συντηρητικὴ ἄρα παρατάξη τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου, εἴτε ἀπὸ ἰδεολογικὴ πίστη, εἴτε ἀκόμα ἀπὸ ὑποκειμενικὰ ἐλατήρια ὄρθωνε πάντα τὰ δυσκίνητα ἐμπόδιά της μὲ ἀποτελέσματα πολὺ δυσάρεστα στὴν ὅλη ὑπόθεση τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης πού στὸ μεταξύ ὕστερα ἀπὸ τίς ἐγκύκλιες σπουδές του στὰ Γιάννινα σπουδάζει — ἴσως καὶ μὲ χορηγία τῶν Σχολῶν τῶν Γιαννίνων — στὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας Θεολογία, Φιλοσοφία καὶ Μαθηματικά, ἀνήκει στὰ ἐμπνευσμένα πνεύματα τῶν νεωτεριστῶν. Ἀκριβῶς τὸ Εὐρωπαϊκὸ φῶς τῆς Παιδείας μοχθεῖ νὰ μεταδώσει στοὺς μαθητὲς του τῆς Σχολῆς Γκιούνμα στὴν ὁποία ἔχει μετακληθεῖ ἀπὸ τὴ Βενετία, διδάσκοντας συστηματικὰ Γεωμετρία, Ἀλγεβρα καὶ Τριγωνομετρία καὶ εἰσάγοντας πρῶτος τὴ «μονολεκτικὴ ψυχαγωγία» ἢ ὁποία καλλιεργοῦσε τὸ πνεῦμα τῶν νέων τοὺς ὁποίους ὀδηγοῦσε στὶς ὀρθές πράξεις.

Τὸν ἀπασχολεῖ ὁ διαφωτισμὸς τοῦ Γένους. Ἡ πίστη του στὴν ἀποστολὴ τοῦ Κλήρου τὸν ὀδηγεῖ στὴν ἄσκηση δριμύτατης κριτικῆς στὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Στὸ βιβλίο του : «Θεωρίαι Χριστιανικαί» (1699), γράφει :

— «Βοῦσι κατὰ τούτων τῶν ἀφροντίστων καὶ ἀλάλων ποιμένων καὶ οἱ νόμοι οἱ φυσικοί. Διὰ τὴν λαμβάνοντες τὸν διωρισμένον μισθὸν διὰ νὰ ποιμαίνουσι τὸν λαόν, καὶ ὑποσχόμενοι τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτο τὸ ἔργον, καταπατοῦσι τὴν ὑπόσχεσίν τους, καὶ λαμβάνοντες τὰς εἰσοδίας, τὰς μεταχειρίζονται μόνον εἰς ἀφθονον ἀπόλαυσιν τῶν ἐπιθυμιῶν τους».

Τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Ἀνθρακίτη ἀποβλέπει στὴ σύζευξη τῆς Φιλοσοφίας μὲ τὴ Θεολογία, ἂν καὶ θὰ βρεθοῦν ἄρκετοι πού θὰ τὸ παραξηγήσουν γιὰ σμίξη τοῦ πανθεισμοῦ καὶ μυστικισμοῦ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τῶν ἰδεῶν τοῦ Μολίνου. Οἱ ἀντιλήψεις του μεταφέρονται στοὺς μαθητὲς τῶν Σχολειῶν τῆς Σιάτιστας καὶ τῆς Καστοριάς ὅπου διδάσκει, καθὼς καὶ στὸ πολυάριθμο ἀκροατήριό του, ὅταν διδάσκει στὰ σχολεῖα τοῦτα ἢ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα στὶς ἐκκλησίες. Στὴ φλογερὴ ἄρα ἀναγεννητικὴ του προσπάθεια ὀργανώνονται οἱ συντηρητικὰ πού συνήθως φωτίζονται μόνο μέσα στὶς σκιές.

Ἀνάμεσά τους βρίσκεται ὁ Ἱερόθεος, δάσκαλος τῶν ἐγκύκλιων μαθημάτων στὴν Καστοριά, ὁ ὁποῖος χωρὶς δισταγμὸ κατηγορεῖ στὴν Ἱερὴ Σύνοδο τὸν Ἀνθρακίτη γιὰ ὁπαδὸ τοῦ Μολίνου, τοῦ Ἰσπανοῦ δηλαδὴ ἐκείνου σοφοῦ πού ἀρνιόνταν τὴν ἀξία τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Ἡ Ἱ. Σύνοδος καλεῖ σὲ ἀπολογία τὸν Ἀνθρακίτη, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴ μεγάλη ἡλικία, τὴν ὄχι καλὴ του ὑγεία καὶ τὴ φτώχεια του, ἀποφεύγει τὴ μετάβασή του στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἀπολογιέται μὲ ἐπιστολή. Ἡ Ἱ. Σύνοδος μὲ ἀπόφασή της (1721) τὸν καταδικάζει γιὰ «ἑτεροδιδασκαλία καὶ ἀπειθεία» σὲ καθάρεση, διατάζοντας ταυτόχρονα τὸ κάψιμο ὅλων τῶν συγγραμμάτων του :

«... οὗ ἕνεκα σκέψεως συνοδικῆς προβάσης μετὰ τῶν συνεκδημούντων ἡμῖν ἀπεφάνθη καὶ ἐγνωμοδοτήθη κοινῶς αὐτὸν καθαιρέσει παντελεῖ τῆς Ἱεροσύνης, τὰ δὲ ρηθέντα αὐτοῦ συγγράμματα ἀναθέματι καθυποβληθῆναι».

Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταδικαστικὴ αὐτὴ ἀπόφαση ὁ Ἀνθρακίτης ἀναγκάζεται νὰ ταξιδέψει στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου μπερυστὰ στὰ μέλη τῆς Ἱ. Συνόδου ἀναιρεῖ τίς διδασκαλίες του. Ἔτσι ἀκολουθεῖ ἢ ἐκδοση νέας ἀπόφασης (1723) πού ἀκυρώνει τὴν προηγούμενη καὶ τὸν ἀθωώνει. Παρ' ὅλη τὴν ἀπαλλαγὴν του ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύει ἢ ἀπαγόρευση τῆς διδασκαλίας του καὶ ὅλα τὰ βιβλία του, καθὼς καὶ τὰ χειρόγραφα του παραδίδονται στὴ φωτιά. Τὴ μεσαιωνικὴ αὐτὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνώτερου Κλήρου, τὴν περι-

γράφει με δδύνη ὁ Ἄνθρακίτης στοὺς ἄρχοντες τῶν Γιαννίνων, με τοῦτες τίς φράσεις :

«... συναθορίζουν λογικὰς καὶ φυσικὰς καὶ Εὐκλείδην καὶ ἕτερα μαθηματικὰ καὶ ἀνάπτουν φωτίαν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἐκκλησίας εἰς τρία μέρη καὶ τὰ ἔροιψαν μέσα ἡμέρᾳ Κυριακῇ, καὶ λαὸς ἄπειρος ἔξω, γεμιτζῆδες, παπουτζῆδες, ραφτάδες, καὶ τὰ κάνουν ὡσὰν νὰ ἦταν Ἄρειου αἰρέσεις ἢ πνευματομάχων βιβλία ὅπου ὅλος ὁ κόσμος τὰ σπουδάζει, ὅπου δὲν ἔχουν νὰ κάμουν ὀλότελα με τὴν πίστιν».

Κορυφαῖος καὶ πρόδρομος τῆς νεοελληνικῆς ἀναγέννησης ὁ Ἄνθρακίτης νικιέται ἀπὸ τὸ σκοταδισμό καὶ τίς ἀθλιότητες, κι ἔτσι βαθιὰ ἀπογοητευμένος καὶ καθημερινὰ διωκόμενος, διδάσκει στὴν Κωνσταντινούπολη [ἄς τὰ βαθιὰ του γεράματα. Σύμφωνα με τίς ἀπόψεις τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ: «πιθανὸν ἔστιν ὅτι ἐν τῇ Σιατίστῃ διῆλθε σχολαρχῶν ἢ μονάζων τὰς ἐναπολειφθείσας ὀλίγας ἡμέρας του», ὁ θάνατος τὸν βρῆκε τὸ 1749 στὴ Σιάτιστα.

Ἔργα του : 1) «Βοσκὸς Λογικῶν προβάτων», (Βενετία 1708), στὸ ὁποῖο διδάσκει τὰ καθήκοντα τοῦ πνευματικοῦ ποιμένα καὶ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο θὰ πρέπει νὰ ποιμαίνει τὸ ποίμνιό του. 2) «Ἐπίσκεψις πνευματικῆς», (Βενετία, α' ἔκδ. 1707, β' ἔκδ. 1780), καὶ 3) «Θεωρίαι χριστιανικαὶ καὶ ψυχωφελεῖς νοθεσίαι εἰς γλῶσσαν πεζὴν διὰ κάθε χριστιανόν», με τίς σελίδες τοῦ ὁποῖου ἐπιδιώκει τὴ χριστιανικὴ πολιτεία καὶ τὴν εὐαγγελικὴ ἀλήθεια.

Ἐπίσης στὴν πνευματικὴ του προσφορὰ περιλαμβάνονται: ἡ διόρθωση τοῦ βιβλίου τοῦ Νικ. Σάρρου «Πεντηκοστάριον», οἱ μεταφράσεις ἔργων τῶν Μαλεβράγγιου, Καρτέσιου καὶ ἄλλων κυριότερα μάλιστα ἡ μετάφραση ἀπὸ τὰ Λατινικὰ τοῦ ἔργου «ὁδὸς μαθηματικῆς», τὸ ὁποῖο πλουτισμένο καὶ σὲ τέσσερους τόμους ἐκδόθηκε τὸ 1749, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του, στὴ Βενετία με τὴ μέριμνα τοῦ μαθητῆ του Μπαλάνου Βασιλόπουλου.

*

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, (1882-1962), Ἄρχιμανδρίτης, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας

Ὁ λόγιος καὶ κληρικὸς Εὐάγγελος Ἀντωνιάδης γεννήθηκε στὸ Ἐκκλησοχωρὶ τῶν Κουρέντων τοῦ Νομοῦ τῶν Γιαννίνων. Ἀποφοιτώντας (1907) τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, ὑπηρέτησε καθηγητὴς τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἱεροκήρυκας στὴν Τραπεζοῦντα. Στὴ συνέχεια ὀλοκληρώνει (1912-1916) τίς σπουδές του στὴ Γερμανία, ὅπου (1916) ἀνακηρύχθηκε στὴ Γοτίγγη διδάκτορας τῆς Φιλοσοφίας. Με τὸ γυρισμό του στὴν Ἑλλάδα διορίζεται στὴ Ριζάρειο Σχολή, τῆς ὁποίας ἀπὸ τὸ 1925 ὑπῆρξεν ὁ διευθυντής. Τὸ 1924 ὀνομάστηκε Ὑφηγητὴς τῆς Ἑρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἀργότερα ἔγινε τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπ. τῆς Ἀθήνας.

Τὴν ὅλη πορεία τῆς ζωῆς του τὴ δικαίωσε με τὴν τελευταία πράξη του, ἡ ὁποία δικαιοματικὰ τοῦ δίνει τὴ θέση στὴ «Βίβλο» τῶν Ἑπειρωτῶν Εὐεργετῶν. Νοσηλευόμενος τὴν 14-4-1962 στὸν «Εὐαγγελισμό» σύνταξε τὴ δημόσια διαθήκη του με τὴν ὁποία ἔκανε γενικό του κληρονόμο τὰ Ἀγαθοεργὰ Ἰδρύματα Ἰωαννίνων, τὰ γνωστὰ με τὴν ἐπωνυμία «Ἐλέη», στὰ ὁποῖα περιέρχονταν ἡ ὀριζόντια ἰδιοκτησία σὲ ἀναγειρόμενη πολυκατοικία στοὺς δρόμους τοῦ Παγκρατιοῦ τῆς Ἀθήνας, Δράκοντα καὶ Ἀθηνογένη, με ἰσόβια ἐπικαρπώτρια τὴν ἀδελφὴ του Παναγιώτα χήρα Γεωργίου Ράπτη. Σύμφωνα με τοὺς ὅρους τῆς διαθήκης: «... με τὰ εἰσοδήματα τῆς περιουσίας (ὑπολογιζομένης εἰς 1.000.000 δρχ.),

θά σπουδάξῃ εἰς μαθητὴς ἐκ τῆς γενετήρας του Κοινότητος Ἐκκλησοχωρίου. . . εἰς τὴν Ριζάρειον Ἐκκλ. Σχολὴν, τῆς ὁποίας διευθυντὴς διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ εἰς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας. . . »¹. Ἀξιοσημείωτη εἶναι καὶ ἡ ἄλλη προηγούμενη δωρεὰ στὴν πόλιν τῶν Γιαννίνων, τῆς πολύτιμης (πάνω ἀπὸ 3.000 ἐπισημονικὰ καὶ σπάνια βιβλία) ἀτομικῆς του βιβλιοθήκης. Πέθανε τὴν 19-4-1962.

Ἐπῆρξε διακεκριμένος καὶ πολυγραφώτατος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφέας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς διάφορες μελέτες καὶ ἄρθρα ποὺ δημοσίευσε σὲ ἔγκυρα περιοδικὰ, ἐξέδωκε τὰ πῦθ κάτω ἔργα: 1) «Aristipr und die kyrenaikez (coettingen 1916), 2) «Ὁ Ἄγνωστος Θεὸς» (Ἀθ. 1918), 3) «Ἡ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ὁμιλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ ἡ νεώτερα κριτικὴ ἐπιστήμη», 1920, 4) «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις», 1920, 5) «Τὸ πρόβλημα τῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ», 1933, 6) «Τὰ προβλήματα τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἡ ἐν τῷ παρόντι θέσις αὐτῶν (1936) κ.ἄ.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ (ὁ Παπαχρήστου), Μητροπολίτης Δριύνουπόλεως (1858-1936).

Ὁ λόγιος Μητροπολίτης Βασίλειος² γεννήθηκε τὸ 1858 στὸ χωριὸ Ἄνω Λάμποβο τῆς Β. Ἡπείρου. Σὲ ἡλικία μόλις τεσσάρων χρόνων ἡ μητέρα του τὸν φέρει στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸν πατέρα του Παπαχρήστο ποὺ τότε ὑπηρετοῦσε πρωθιερέας στὴν πριγκηπο. Ἐκεῖ ὁ Βασίλειος ἔλαβε τὰ πρῶτα γράμματα καὶ ἀποφοιτῶντας τὸ 1875 ἀπὸ τὸ Σχολαρχεῖο τῆς Χρυσούπολης, γράφεται ἀμέσως στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης τῆς ὁποίας ἀνακηρύχθηκε πτυχιούχος τὸ 1882. Τώρα ἀπαντιέται καθηγητὴς τῶν Ὀρθοπεδικῶν καὶ Ἑλληνικῶν στὸ Ζωγράφειο Διδασκαλεῖο τοῦ Κεστορατίου, καὶ παράλληλα ἱεροκήρυκας στὸ κοντινὸ Ἀργυρόκαστρο, στὴν περίοδο ποὺ Μητροπολίτης του ἦταν ὁ Κλήμεντας.

Τὸ 1888 ὁ ἱεροδιάκονος Βασίλειος διορίζεται καθηγητὴς στὸ Ἑλληνικὸ Γυμνάσιο στὶς Σέρρες καὶ ἱεροκήρυκας. Στὴ συνέχεια ἀπὸ τὸ 1890 ὑπηρετεῖ καθηγητὴς καὶ ἱεροκήρυκας στὴν Ἀνδριανούπολη ὡς τὸ 1892 ποὺ χειροτονεῖται Ἐπίσκοπος Δαφνουσίας (Δεμίρ Ἰσάρ τοῦ Νομοῦ Θεσ/κῆς), ὅπου καὶ ἐγκαταστάθηκε τὸ Μάρτιο τοῦ 1892. Τὸ 1894 διορίζεται Ἐξάρχος στὸ Μελένικο καὶ ἀργότερα ψηφίζεται Μητροπολίτης Λιτίστης (Ὀρτάκιοι τῆς Ἀνδριανούπολης). Τὴν περίοδο 1895-1896 ὑπηρετεῖ τοποτηρητὴς τῆς Μεγ. Πρωτοσυγκελίας στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἀπὸ τὸ 1897-1900 Μητροπολίτης Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν μὲ ἔδρα τὴν Παραμυθιά. Ἀπὸ τὸ 1900-1909 ὑπηρετεῖ Μητροπολίτης Βελεγράδων καὶ ἀπὸ τὸ 1909 στὴ Μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας, ὡς τὴν 22 Σ/βρίου 1916 ποὺ οἱ Ἰταλικὲς Ἀρχὲς τὸν ἐξετόπισαν σὰν ἐπικίνδυνο στὴ δημόσια ἀσφάλεια καὶ ἔτσι ἀναγκάστηκε νὰ μεταφέρει τὴν ἔδρα του στὸ Δελβινάκι.

Ἡ ἔθνικορθοπεδικὴ του δραστηριότητα ὑπῆρξε σημαντικὴ. Τὸ ὄνομά του ταυτίζεται ἀπόλυτα μὲ τὸν ἀγῶνα καὶ τὶς θυσίες γιὰ τὰ δίκαια τῆς Βόρειας Ἡπείρου, στὴν Αὐτονομία τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν Ἐπυργός. Παράλληλα ὑπῆρξε καὶ ἡ πνευματικὴ του δραστηριότητα. Ὅταν ὑπηρετοῦσε στὴν Ἀνδριανούπολη, διάφορες ἐφημερίδες τῆς Κων/λῆς ἐξέδωκαν σπουδαίους λόγους του, ὅπως τὸν πατριωτικώτατο ἐπιμνημόσυνο στὸν Κων. Ζάππα καὶ τὸν φιλοσοφικὸ ἐπικήδειο στὸ γιατρὸ Κων/νο Ζουμπάνο. Σειρὰ ἄρθρων του

1. Ἐφημ. «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» Ἀθ. 26-6-1962.

2. Δ. Α. Παναγιωτίδης: «Ὁ Μητροπολίτης Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν Βασίλειος», Ἡπειρ. Ἡμερολ. «ΔΩΔΩΝΗ» ἐκδ. Γ. Γάγαρη, ἔτος 1899, σελ. 142 κ.ἑ.

μέ τίτλο «Θρησκευτική ψυχαγωγία ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος» δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Ἐβρος». Ἐγράψε Ἡρωελεγεῖα, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ὅπως τῆς Σχολῆς Σαρακινίτσας, τῆς ἐκκλησίας τῆς Λιτίτσας Ἁγίας Μαρίας κ.ἄ., εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας.

Πέθανε τὴν 26 Φεβρουαρίου 1936 στὴν Ἀθήνα καὶ τάφηκε στὸ Δελβινάκι.

*

ΚΟΡΤΗΣΙΟΣ ΒΡΑΝΑΣ (1564-1605), Ἱερομόναχος καὶ δάσκαλος.

Ὁ κληρικὸς καὶ λόγιος Κορτήσιος Βρανᾶς¹, ἀναπτύσσεται σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ὁ Παπισμὸς μὲ ὀργανωμένες θέσεις προσηλύτιζε στὸν Καθολικισμό ἀρκετοὺς ἀπὸ τὸν ὑπόδουλο στὸν Τοῦρκο Ἑλληνισμό. Γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ τοῦ χρησιμοποιοῦσε σὲ ἀξιόλογες Ἱταλικές πόλεις διάφορα Ἐκπαιδευτήρια στὰ ὁποῖα σπούδαζαν («δωρεᾶν») νεαροὶ Ἕλληνες ποὺ ἀνῆκαν στὸ Ἀνατολικὸ Δόγμα. Ἐνας ἄλλος τρόπος προσηλυτισμοῦ ἦταν ἐπίσης ἡ προσφορὰ ἀπὸ μέρους τοῦ Πάπα διακεκριμένων θέσεων καὶ ἀξιομάτων σὲ ὄσους ἀποδέχονταν τὸ Δυτικὸ δόγμα.

Ἀπὸ τὰ Ἐκπαιδευτήρια αὐτὰ τὸ πιὸ ἀξιόλογο ἦταν τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τὸ ὁποῖο μὲ αἰτιολογία τὴν ἐκπαίδευση καὶ μόρφωση τῶν Ἑλληνοπαίδων ποὺ ἀνῆκαν στὸ Ἀνατολικὸ δόγμα, ὅπως καὶ πολλῶν ἄλλων ὀρθοδόξων, εἶχεν ἰδρῦσει στὴ Ρώμη ὁ Πάπας Γρηγόριος ΙΓ'. Τὸ ὅτι ἀναμφισβήτητα σκόπευε στὸν προσηλυτισμὸ ὄλων τούτων στὸν Καθολικισμό, φανερῶνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀπὸ 13-1-1577 ἰδρυτικὴ πράξη μὲ τὴν ὁποία ὄσοι εἰσάγονταν στὸ Κολλέγιο στὴν ἡλικία τῶν 10-12 χρόνων, ἀναλάμβαναν γραφτὲς καὶ ἔνορκες ὑποχρεώσεις στὴν Παπικὴ ἔδρα, ὁμολογώντας πίστη σ' αὐτὴ μόλις συμπλήρωναν τὴν ἡλικία τῶν δεκαπέντε χρόνων.

Στὸ Κολλέγιο τοῦτο γράφτηκε τὸ 1576, σὲ ἡλικία μόλις δώδεκα χρόνων, ὁ Κορτήσιος Βρανᾶς ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴν Ἡγουμενίτσα ἢ τὴ Χειμάρρα, ἢ τὴ Μαζαρακιά τῆς Θεσπρωτίας, ἢ ὅπως ἄλλοι ὑποστηρίζουν, ποὺ γεννήθηκε στὴν Ἱταλία ἀπὸ γονεῖς ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς καὶ δόγματος Ἀνατολικοῦ.

Τὸ ἐπίθετο τοῦ πατέρα του ἦταν Τοῦσουρις καὶ τῆς μητέρας του Βρανᾶς. Δὲν εἶναι γνωστοὶ οἱ λόγοι ποὺ ἐπικράτησε τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του. Τὸ 1603 παρουσιάστηκε καὶ μὲ τὸ ἐπίθετο Μαζαρακαῖος, ποὺ ἄλλοι τὸ θεώρησαν σὰν δηλωτικὸ τοῦ τύπου τῆς καταγωγῆς του (Μαζαρακιά τῆς Θεσπρωτίας) καὶ ἄλλοι σὰν ἐπισήμανση τῆς Ἐθνικότητάς του, γιατί Meserechus ἀποκαλοῦνταν ὁ γενάρχης τῶν Καστριωτῶν Κωνσταντίνος. Τοῦτοι οἱ ἀπόγονοι, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ ἠπειρώτης ἥρωας Γεώργιος Καστριώτης Σκεντέρμπεης, ὀνομάζονταν «Masaracchia», σύμφωνα μὲ σωζόμενο ἐπίσημο ἔγγραφο.

1. Τὰ κυριότερα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ του δίνουν : α) ἡ «Ἐκθεσις περὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου» ποὺ συντάχθηκε τὸ 1585 καὶ σώζεται στὸν 5527 λατινικὸ κώδικα τοῦ Βατικανοῦ. β) ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ρώμης ὡς τὸν Πάπα Οὐρβανὸ τὸν Η'» (1623), ποὺ γραμμένη στὴ λατινικὴ γλῶσσα σώζεται στὸν 10ον τόμο τῶν Ἀρχείων τοῦ Κολλεγίου τούτου, καὶ γ) στὸ «χρονικὸν περὶ τῶν ἐν τῷ Κολλεγίῳ μαθητευσάντων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως μέχρι τοῦ ἔτους 1640», γραμμένο στὴν Ἱταλικὴ γλῶσσα, τὸ ὁποῖο σώζεται στὸν 1ον τόμο τῶν Ἀρχείων τοῦ Κολλεγίου τούτου.

Σχετικὰ, βλέπε, καὶ : 1) E. Legrand «Bibliographie, introd. P. I. XIV, σελ. 166-172 2) Ξ. Α. Σιδερίδου : «Κορτήσιος Βρανᾶς ὁ ἠπειρώτης» περιοδ. «ἠπειρωτικὰ χρονικά», τόμ. Ζ' 1928, σελ. 249-271.

Ύστερα ἀπὸ τὴν ἐγγράφῃ του στὸ Κολλέγιο, ὁ Βρανᾶς ἐνυπόγραφα ὑποσχέθηκε νὰ γίνῃ κληρικός, θέτοντας παράλληλα τὸν ἑαυτό του στὴ διάθεση τῆς Παπικῆς ἑδρας, στὴν ὁποία τελικὰ (10-8-1580) ἔδωκε «ὁ μ ο λ ο γ ί α π ί σ τ ε ω ς».

Τὸ 1591 πού τέλειος κάτοχος τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσας καὶ μὲ εἰδίκευση στὴ Θεολογία καὶ Φιλοσοφία ἀποφοίτησε ἀπὸ τὸ Κολλέγιο, χειροτονεῖται στὴ Ρώμῃ σύμφωνα μὲ τοὺς τύπους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κληρικός, στὴν περίοδο τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΔ'. Στὴ συνέχεια διορίζεται (1591) προϊστάμενος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου στὴ Νεάπολη. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ἀπολύεται τὸ 1597 μὲ αἰτία τὴν ἀγωγή πού ἔκανε ἐναντίον τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος, διεκδικώντας τὴν ἰσόβια ἐπικαρπία τῶν προσόδων τοῦ ναοῦ τούτου. Ἡ ἀγωγή αὐτὴ καὶ ἡ συνέχιση ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του (πέθανε στὴ Νεάπολη τὸ 1605) τοῦ δικαστικοῦ τούτου ἀγώνα, ἀποτελεῖ ἓνα στίγμα τῆς ὅλης πορείας του.

Στὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης ὁ Βρανᾶς διδάσκει σ' αὐτὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα γιὰ μιὰ πενταετία, ἤτοι ἀπὸ τὸ 1586 ὡς τὸ 1591 πού ἀποφοίτησε. Τὴν ἴδια γλῶσσα διδάσκει ἀπὸ τὸ 1591 καὶ γιὰ δώδεκα συνέχεια χρόνια στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νεάπολης (Studio publico della Sapiencia). Αὐτὴ συνολικὰ ἡ περίοδος εἶναι ἡ πνευματικὰ γόνιμη πού ἐκφράζει καὶ τὴ φιλολογικὴ δραστηριότητά του.

Στὴ Νεάπολη ἐξέδωκε τὸ 1603 τὸ ἔργο του «περὶ τῆς συμφωνίας τῆς Λατινικῆς καὶ Ἑλληνικῆς λειτουργίας», γραμμένο στὴ λατινικὴ, σ. 8, σελ. 144, ὅπου χρησιμοποιώντας ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἱερὴ φιλολογία, ὑποστηρίζει ὅτι ἀνέκαθεν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἦταν μιὰ, ἡ πίστις μιὰ καὶ ἡ δόξα μιὰ.

Ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴν ἑμμετρὴ σύνθεση ἐπιγραμματῶν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ ὁποῖα ἑμμετρα μετὰφρασε στὴ λατινικὴ. Τὰ περισσότερα εἶναι ἐπιτάφια γιὰ προσωπικότητες τοῦ καιροῦ του ἢ ἀνθρώπους πού θαύμαζε καὶ τιμοῦσε.

Τέσσερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἐπιτάφια στὸν καρδινάλιο Ἀλέξαντρο Φαρνήσιο, ὅπως:

*Ἐπιτάφιον εἰς τὸν ἐλαμπρότατον καρδ(ινάλην) Ἀλέξανδρον τὸν Φαρνήσιον
Κορτησίου Τουσοῦρεως τοῦ Ἡπειρώτου.*

I

*Τύμβον Ἀλεξάνδρον περικαλλέα ἦν τις ἀεὶδῃ,
εὐνοίην, φήμην, μνήμα λέγ' ἡμερίων
οὐδὲ γὰρ (ὡς ἄλλοι) τάφον ἔλλαχεν, ἀλλὰ θεουδῆς
κεῖται ἀειμνήστῳ χρώμενος εὐλογίῃ.*

Ἐξ ἄλλων ἐπιγράμματα στὴν ἑλληνικὴ, εἶναι ἀφιερωμένα στὸ Βενέδικτο ἀββᾶ Τίτο Πρόσπερο Μαρτινέγγιο πού πέθανε τὸ 1595, μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Κορτησίου Ἡπειρώτου εἰς Πρόσπερον Μαρτινέγγιον».

Στὸ 85 χειρόγραφο τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στά Ἱεροσόλυμα, αἰώνας 16ος, σώζονται¹ τὰ πιὸ κάτω ἔργα τοῦ Κορτησίου Βρανᾶ, γραμμένα στὴν ἑλληνικὴ:

1. «Λόγος εἰς Γρηγόριον τὸν Θεολόγον τοῦ σοφωτάτου Κορτησίου τοῦ Ἡπειρώτου.

1. Α. Π. Κεραμεύς: Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκη, τ. Γ', ἐν Πιτρουπόλει 1897, σ. 139.

Ἄρχ. «Νόμος οὗτος ἤνθησε παρά τοῖς πρὸ τῶν ἡμετέρων χρόνων ἀκμάσασιν Ἑλλήσιν» σ. 118.

2. Εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον καὶ αἰδεσιμώτατον καρδινάλιον Καράσφαν», λόγος.

Ἄρχ. «οὐ σμικρὰν ἀχαριστίας ὑπόνοιαν ἀποκλίνειν ἔχοιμεν», φ. 125.

3. «Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον». Ἄρχ. «ὀκνοῦντά με τὰ θέατρα τῶν πανδήμων συλλόγων», φ. 129.

4. «Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Ἀντωνίῳ τῷ Κορέγγῳ Κορθήσιος ὁ Βρανάιος εὖ πράττειν». Ἄρχ. «Ἐγὼ μὲν, ᾧ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλή», φ. 134.

*

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΓΕΡΓΑΝΟΣ (τέλη ΙΣΤ' — μέσα ΙΖ' αἰώνα), Ἐπίσκοπος.

Ὁ Ἐπίσκοπος καὶ λόγιος Ζαχαρίας Γεργανὸς ἀνήκει σὲ σημαντικὴ οἰκογένεια τῆς Ἄρτας, ὅπου καὶ γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰώνα. Στὰ σχολεῖα τῆς πατρίδας του ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση καὶ ὕστερα μὲ δαπάνες τοῦ ἡγεμόνα τῆς Σαξωνίας Ἰωάννου-Γεωργίου συνέχισε τίς σπουδές του στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιτεμβέργης (1619), ὅπου καὶ σοβαρὰ ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὰ δόγματα τῆς Λουθηροκαλβινικῆς αἵρεσης. Πτυχιούχος τοῦ Πανεπιστημίου τούτου ἔρχεται στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου χειροτονεῖται Ἐπίσκοπος Ναυπάκτου καὶ Ἄρτας. Πέθανε στὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰώνα.

Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστὰ εἶναι: α) «Καὶνὴ Διαθήκη» (1622), β) «Χριστιανικὴ Κατήχησις εἰς Δόξαν τοῦ Φιλανθρώπου Θεοῦ πατρός, Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος», στὶς σελίδες τῆς ὁποίας δημοσιεύεται καὶ ἓνα ἐπαινετικὸ γιὰ τὸ Ζαχαρία Γεργανὸ ἐπίγραμμα ποῦ σύνθεσε ὁ Ἰωάννης Καμπᾶνος Λιμπολίτης, δάσκαλος στὴν Ἀκαδημία τῆς Πράγας. Τὸ ἔργο τοῦτο διαιρεῖται σὲ δέκα βιβλία καὶ τὸ κείμενό του διαρθρώνεται σὲ διάλογο, ὅπου ὁ γιὸς ρωτᾷ καὶ ὁ πατέρας ἀπαντᾷ, ἐρωταποκρίσεις πάντως οἱ ὁποῖες σὲ πολλὰ σημεῖα ἀγγίζουσι τὰ δόγματα τῶν διαμαρτυρούμενων. Τὸ περιεχόμενό του ἀντικρούστηκε ἀπὸ τὸν λατινόφρονα Ἰωάννη Ματθ. Καρυοφύλλη μὲ τὸ ἔργο του «ἔλεγχος τῆς ψευδοχριστιανικῆς κατηχήσεως τοῦ Ζαχαρίου τοῦ Γεργανοῦ ἀπὸ τὴν Ἄρτα», ποῦ ἐκδόθηκε τὸ 1631 στὴ Ρώμη. Καὶ γ) «ἐξήγησις εἰς τὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ὑψηλοτάτου Θεολόγου Ἀποκάλυψιν», τὸ ὁποῖο συνέγραψε τὸ 1626 καὶ βρέθηκε ἀνέκδοτο τὸ 1876 σὲ χειρόγραφο τῆς Βοδληϊανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ὁξφόρδης.

*

ΓΑΒΡΙΗΛ ΓΚΑΓΚΑΣ (1752-1827), Μητροπολίτης Ἰωαννίνων.

Γιὰ τὴν πατρίδα τοῦ Μητροπολίτη Γαβριὴλ Γκάγκα, εἶναι σύμφωνοι ὅλοι οἱ βιογράφοι του. Συγκεκριμένα, ὁ Π. Ἀραβαντινὸς¹ γράφει: «πατρίδα ἔσχε τὰ Ἰωάννινα, γόνος ὢν εὐπατρίδου οἰκογενείας, ὀρμωμένης ἐκ Παραμυθίας». Τὴν ἀποψη αὐτὴ τὴ συμπληρώνει ὁ Νίκος Α. Βέης², ὁ ὁποῖος σημειώνει: «ἤτανε γιὸς τοῦ Γιώργη Γκάγκα, ποῦ κρατοῦσε ἀπὸ τὴν Παραμυθιά, μὰ στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰώνα κατοικοῦσε στὰ Γιάννενα».

1. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας» ἔκδ. 1960, σελ. 42.

2. Ν.Α.ΒΕΗ: «ἔρευνες καὶ στοχασμοί», σελ. 29 * τοῦ ἔργου: Ἄνωμόμου τοῦ Ἑλλήνος: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑ», ἔκδ. 1957 «Βιβλιοδετικὴ». Βλ. καὶ Σπ. Λάμπρου «Μικταὶ σελίδες», Ἄθ. 1905, σελ. 647 καὶ «Νέος Ἑλληνομνημῶν» 11-12, σελ. 247.

Ἐκ τῆς συνδυασμῶν τῶν δυοῦν στοιχείων, ἀβίαστα βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Γαβριὴλ Γκάγκας γεννήθηκε τὸ 1752 στὴν Παραμυθιά, ἀπὸ ὅπου ἀργότερα ὅλη ἡ οἰκογένειά του ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὰ Γιάννινα. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὁ τόπος πού γεννήθηκε μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθεῖ, εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία παραδεκτὴ ἡ Παραμυθιώτικη καταγωγή του. Αὐτὴ τὴν καταγωγή¹ του τιμᾷ ἀργότερα μὲ τὴν κατασκευὴ (1812) στὴν Παραμυθιά μιᾶς βρύσης, πού φέρει ἀκόμα τὸ ὄνομά του: «βρύση τοῦ Δεσπότη».

Ὁ Γαβριὴλ, ὕστερα ἀπὸ τὶς σπουδὲς του στὴ Μπαλάνεια Σχολή, πηγαίνει σὲ ἡλικία εἴκοσι χρόνων στὸ Βουκουρέστι, ὅπου ἦταν ἐγκαταστημένοι στενοῦ βαθμοῦ συγγενεῖς του, στὶς ὀνομαστὲς Σχολὲς τοῦ ὁποίου καὶ συνεχίζει τὴ μόρφωσή του. Ἐχοντας ἀπὸ χρόνια τὸν κληρικὸν βαθμὸν τοῦ «ιεροδιάκονος» καὶ «πλείονας γνώσεις προσκτησάμενος», ὅπως διασώζει ὁ βιογράφος του, βρίσκεται ἐγκαταστημένος στὴν Κωνσταντινούπολη, ὑπηρετώντας «τριτεύων» στὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖο. Τὸ 1785 ἀναδείχεται Μητροπολίτης Γρεβενῶν, ἀργότερα Λαρίσης καὶ τελικὰ τὸ 1810 Ἰωαννίνων. Ὑπῆρξε, ὅπως γράφει καὶ ὁ Π. Ἀραβαντινός: «ἀνὴρ ἀξιοπρεπής, χαρακτηριστικὸς καὶ φιλόλαος, παιδείας τε οὐκ εὐκαταφρονήτου κάτοχος ἦν καὶ ἐνθέρμου ζήλου ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐμπλεως».

Ἀναμφισβήτητη καὶ πολὺτιμη ὑπῆρξε ἡ ποικιλόμορφη προσφορά του στὸ ποίμνιό του σὲ δύσκολους ἐθνικοὺς χρόνους, καὶ ἰδιαίτερα στὴν περίοδο τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅπου μὲ διπλωματία, καρτερία καὶ ἰκανότητα χειρίστηκε τὸ πηδάλιο τῆς Ἐκκλησίας. Σχετικὰ, πάλιν ὁ Π. Ἀραβαντινός, γράφει: «Πολλὰ δεινὰ ἐν τῇ πονηρᾷ ἐκείνῃ ἐποχῇ διελθὼν καὶ ὑποστάς καρτεροψύχως κατὰ τὰ τέλη τῆς ἀρχιερατείας του, ἀπεβίωσε τὸ 1827».

Τοῦ Μητροπολίτη Γαβριὴλ, πρώτη ἀνεψιὰ ὑπῆρξε ἡ ὀνομαστὴ Κυρὰ Φροσύνη τῶν Γιαννίνων πού ἔπεσε θῦμα τῆς μοχθηρίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ ἀδελφὸς του μεγαλύτερος ὁ Ἰωσήφ, ἐπίσκοπος Σαλώνων.

Ἀπὸ τὴν ὅλη πνευματικὴ του δημιουργία, σώζονται μόνον μερικὲς ἐπιστολὲς του σὲ ἡγέτες καὶ προὔχοντες τῆς ἐποχῆς του, σημαντικῆς γιὰ τὸ περιεχόμενό τους ἀξίας.

*

ΜΗΤΡΟΦΑΝΗΣ ΓΡΗΓΟΡΑΣ, (1625-1730), Ἱερομόναχος.

Πατρίδα του εἶναι κάποιον χωριὸν κοντὰ στὴν ἀρχαία Δωδώνη, γι' αὐτὸ καὶ τιτλοφοροῦνταν Δωδωναῖος. Διακρινόμενος γιὰ τὴν ἀρτια θεολογικὴ του κατάρτιση, ἀπαντιέται ἱεροκήρυκας στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ 1687 στέλνεται ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἰάκωβο τὸ Χιὸ, ἐξάρχος στὴ Μακεδονία, ὅπου συλλαμβάνεται στὴ Ζίχνη ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ φυλακίζεται. Τὴν ἀποφυλάκισή του τῆς 25-10-1687 τὴν ἀποδίνει σὲ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, γιὰ τὸν ὁποῖο μ' εὐγνωμοσύνη συνθέτει παρακλητικὸν κανόνα.

Μὲ τὴν ἐναρξὴ τοῦ ΙΗ' αἰῶνα ἀπαντιέται νὰ ὑπηρετεῖ στὸ Ἑλληνικὸν Τυπογραφεῖο τοῦ Βουκουρεστίου, ἐπιμελούμενος τῶν ἐκδόσεων: α) Ἀκολουθία τοῦ Ἁγ. Βησσαρίωνα (1705), β) προσκνητᾶριο τοῦ Ὁρους Σινᾶ καὶ Δογματικὴ Πανοπλία, τοῦ Ζυγαβηνοῦ (1710), γ) Ἱστορία τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, τοῦ Δοσιθέου, καὶ περὶ Ὀφφικίων, τοῦ Χρυσάνθου (1715).

1. Ἱ. Λαμπρίδης: «Ἡπειρωτικὰ Ἀγαθοεργήματα», σελ. 181 «τὴν δὲ (κρήνην) ἐν τῇ θέσει «Καλλιβία τοῦ Δεσπότη» κατασκευάσεν (1812) ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Γαβριὴλ Γκάγκας... χάριν, ὡς φαίνεται, τῶν προπατόρων αὐτοῦ, ἐκ Παραμυθίας... ὀρμωμένων».

Ἐγραψε τὴν «Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου Ἰακώβου», «Θεοτοκάριον», ὅπου ἀπὸ τὰ Μηνιαῖα, Παρακλητικὴ, Τριώδιο, Πεντηκοστάριο καὶ ἄλλα, συγκέντρωσε ὅλα τ'ἀφιερωμένα στὴν Παναγία Τροπάρια. Ἐπίσης ἔγραψε καὶ μερικὰ χαμηλῆς ποιότητος ποιήματα, καὶ συμπλήρωσε πολλὰς ἀκολουθίας Ἀγίων. Πέθανε σὲ ἡλικία 105 χρόνων πάμφτωχος.

*

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (μέσα 19' αἰώνα-1828), Μητροπολίτης τῆς Ἀθήνας.

Γεννήθηκε στὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ ἀκολουθώντας νωρὶς τὴ μοναχικὴ ζωὴ, ἀναδείχτηκε Ἐπίσκοπος Παραμυθιάς (1798) καὶ Εὐρίπου (1799). Τὸ 1827 προβιβάστηκε σὲ Μητροπολίτη τῆς Ἀθήνας, ὅπου καὶ πέθανε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1828.

Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστὴ εἶναι ἡ μετάφραση, ποὺ πρῶτος αὐτὸς ἔκανε τὸ 1827, τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴν Ἀλβανικὴ γλῶσσα: «μετάφρασις δίγλωσση, γραικικὴ καὶ ἀλβανικὴ». Γιὰ τὴν ἐργασία του αὐτὴ θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς βιογράφους του γιὰ θεμελιωτῆς τῆς Ἀλβανικῆς Φιλολογίας.

*

ΔΑΝΙΗΛ (μέσα 19'-ἀρχὲς 19' αἰώνα), ἱερομόναχος.

Γεννήθηκε στὴ Μοσχόπολη, ὅπου ἐξελίχτηκε σὲ ἀξιόλογο δάσκαλο τῆς ἐκεῖ Νέας Ἀκαδημίας. Πολυγραφότατος, ἔγινε ἰδιαίτερα γνωστὸς γιὰ τὸ ἔργο του: «Εἰσαγωγικὴ Διδασκαλία περιέχουσα Λεξικὸν τετράγλωσσον τῶν τεσσάρων κοινῶν διαλέκτων, ἧτοι τῆς ἀπλῆς Ῥωμαϊκῆς, τῆς ἐν Μοισία Βλαχικῆς, τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἀλβανικῆς», ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1802 στὴ Βιέννη. Τὸ ἔργο τοῦτο οὐσιαστικὰ στηρίχτηκε στὸ Λεξικὸ τοῦ Θεοδ. Καβαλιώτη (βλ. λῆμμα στὸ ἔργο μας τοῦτο). Χαρακτηριστικοὶ τῆς προσπάθειας τῶν Ἑλλήνων Λογίων, ὅπως βοηθήσουν στὸν ἐξελληνισμὸ τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, εἶναι καὶ οἱ στίχοι ποὺ διαβάζει κανένας στὴν ἀφιέρωση τοῦ πιδ πάνω λεξικοῦ:

— Ἀλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι, ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε
κι ἐτοιμαστῆτε ὅλοι σας Ῥωμαῖοι νὰ γενῆτε,
βαρβαρικὴν ἀφήνοντες γλῶσσαν, φωνὴν καὶ ἦθη·
Γένη σας νὰ τιμήσετε ὁμοῦ καὶ τὰς πατρίδας
τὰς Ἀλβανοβουλγαρικὰς κάμνοντας Ἑλληνίδας.
Δὲν εἶναι πλέον δύσκολον νὰ μάθητε Ῥωμαῖκα
καὶ νὰ μὴ βαρβαρίζητε μὲ λέξεις πέντε, δέκα.
Λαοὶ οἱ περὶν ἀλλόγλωσσοι, ἀλλ' εὖσεβεῖς τὰ θεῖα
ξυπνήσατε ἀπὸ τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀμαθείας
ρωμαῖικη γλῶσσα μάθετε, μητέρα τῆς σοφίας...

*

ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΣ ΔΗΜΑΡΟΣ (ἀρχὲς 19 αἰ.—1780), ἱεροδιάκονος.

Δὲ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ πνευματικὴ πορεία τοῦ Γιαννιώτη τούτου λόγιου ποὺ ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς πιδ διακεκριμένους μαθητὲς τοῦ Μπαλάνου. Ἀπὸ τὸ 1749 ὡς τὸ 1780 ποὺ

πέθανε, υπηρέτησε ιεροδιάκονος στο Πατριαρχείο στην Κων/λη, όπου και σημείωσε τη μεγαλύτερη πνευματική του δραστηριότητα.

Στά κατάλοιπά του ανήκουν μερικά επιγράμματα και αρκετές αξιόλογες μελέτες από τις οποίες σημαντική είναι ή τιτλοφορούμενη : «Κατάλογος τῶν ἀπὸ τοῦ 1732 μέχρι τοῦ 1780 Πατριαρχευσάντων». Στις σελίδες της πέρα ἀπὸ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ δίνονται γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς Πατριάρχες, παρουσιάζεται ἀνάγλυφη ἡ ἐκκλησιαστικὴ, πνευματικὴ, κοινωνικὴ κ.λ.π. εἰκόνα τῆς ἐποχῆς ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς.

*

ΠΑ·Γ·ΣΙΟΣ ΔΗΜΑΡΟΣ (ἀρχὲς 18 αἰῶνα-1789), Ἐπίσκοπος Παραμυθιάς.

Ἀδελφὸς τοῦ πιὸ πάνω, ὁ Ἐπίσκοπος καὶ λόγιος Παῖσιος Δημάρως ἢ Δημάρης ἢ Δημέρος, υπῆρξε γόνος μιᾶς τῶν πιὸ ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν τῶν Γιαννίνων, ὅπου γεννήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 18 αἰῶνα καὶ διακρίθηκε σὰ μαθητῆς στὴ Σχολὴ Μπαλάνου.

Ἀκολουθώντας ἀπὸ μιὰ ἐμφυτὴ τάση, πολὺ νωρὶς τὸ μοναχισμό, ἀπαντιέται μὲ τὴν ἐνηλικίωσή του Ἱεροκλήρουκας στὴ Βυδίνη καὶ στὴ Σιάτιστα (1761-1764). Τὸ 1764 ἀπαντιέται Σχολάρχης στὴ Σχολὴ Ἐπιφανίου στὰ Γιάννινα καὶ μὲ τὸν ἐπαγγελματισμὸ τοῦ αὐτοῦ κατόρθωσε ν' ἀντιμετωπίσει τὶς δαπάνες τῶν κατοπινῶν τοῦ σπουδῶν (στὸ μάθημα τῶν Λατινικῶν καὶ στὴ γνώση τοῦ νέου Ἐκπαιδευτικοῦ Συστήματος) στὴν Ἰταλία.

Μὲ μιὰ συγκροτημένη μόρφωση καὶ μὲ ἐξαιρετὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ προσόντα, ἀναδειχεται Ἐπίσκοπος Παραμυθιάς καὶ Βουθρωτοῦ ἀπὸ τὸ 1775 ὡς τὸ 1779 ποὺ παραιτήθηκε, ὅπως σημειώνει ὁ Ἀραβαντινός: «Εἰς Παραμυθίαν ποιμένων, ὀλίγον διέμεινε . . . μὴ ἀνεχόμενος βλέπειν καὶ ἀκούειν τὰ ἀλλεπάλληλα δεινοπαθήματα τοῦ ποιμνίου του, τοῦ ἀνευθύνως καταμαστιζομένου ἐκ τῶν τότε τυραννίσκων Ὀθωμανῶν τῆς Τσαμουρίας»¹. Ἄν φυσικὰ αὐτοὶ υπῆρξαν οἱ λόγοι ἐκείνης τῆς παραίτησής του, ἡ πράξη τοῦ αὐτοῦ, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν ὅλη παράδοση τοῦ Ἑλλ. Κλήρου, δὲν εἶναι στὸ ἐνεργητικὸ του.

Ὁ Παῖσιος ξαναζῆ τώρα στὰ Γιάννινα, ὅπου κυριότερα ἀσχολεῖται μὲ τὴ μελέτη καὶ συγγραφὴ. Νωρὶς ἀπαντιέται στὸ Ἰάσιο, ὅπου ζῆ συνολικὰ δέκα ὀλόκερα χρόνια, ἔχοντας τὴ γενικὴ ἐκτίμησιν τοῦ ἑλληνισμοῦ του. Ὅμως ἀθεράπευτος νοσταλγὸς τῆς γενέθλιας γῆς του, ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ Γερμανία γιὰ τὰ Γιάννινα καὶ πεθαίνει μόλις ἔφτασε στὴν Κέρκυρα.

Ἀπὸ τὸ ποιητικὸ καὶ πεζογραφικὸ του ἔργο εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, τὰ ἐξῆς :

1) «Πρόχειρος περιγραφὴ τοῦ Ἁγίου καὶ Θεοβαδίστου Ὀρους Σινᾶ, δι' ὁμοιοκαταλήκτων στίχων», Ἐνετίησιν ἐν ἔτει 1773 παρὰ Νικολάω τῷ Σάρω», 2) «Γνωμολογικόν, ἥτοι βιβλίον περιέχον γνώμας ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς συμβουλὰς καὶ προστάγματα θεῖα καὶ ἄλλα τινὰ διὰ στίχων ἀπλῶν», καὶ 3) «Περιγραφὴ τῆς Ἁγίας Εἰκόνης τῆς Χρυσοβίτσης».

*

1. Π. Ἀραβαντινοῦ : «Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, ἐκδ. Ἐταιρ. Ἡπειρωτ. Μελετῶν, Ἰωάννινα 1960, σελ. 51.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, ὁ Φιλόσοφος (ἢ Σκυλόσοφος), ἔθνομάρτυρας 1541-1611. Μητροπολίτης Λαρίσης καὶ Τρικάλων.

Ὁ μεγαλόπνοος ἔθνομάρτυρας Μητροπολίτης Διονύσιος ὁ Φιλόσοφος παίρνει δικαιωματικά τὴ θέση του στοὺς ἐξέχοντες Ἕλληνες λόγιους μὲ τὴν δλοκληρωμένη του πνευματικὴ μορφή, ἀλλὰ καὶ στὴν ἔθνική μας ἱστορία σὰν ἐμπνευσμένος δραματιστὴς τῆς ἔθνικῆς μας παλιγγενεσίας καὶ φλογερὸς πραγματιστὴς τοῦ ἰδεολογικοῦ του πιστεύω.

Πατρίδα του ἦταν ἡ Παραμυθιά¹ ὅπου γεννήθηκε τὸ 1541 μεγαλώνοντας κάτω ἀπὸ μιὰ σωστὴ ἔθνική, χριστιανικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ἀγωγή. Τὶς σπουδὲς του συνέχισε στὴ Βενετία καὶ Πάδοβα ὅπου παρακολούθησε Φιλολογία, Φιλοσοφία καὶ Ἱατρικὴ, καὶ ἀργότερα στὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου διδάχθηκε Γραμματικὴ, Λογικὴ, Ποιητικὴ καὶ Ἀστρονομία. Ἡ πλατεία καὶ βαθιὰ αὐτὴ του μόρφωση δικαιολογεῖ τὸν τίτλο τοῦ «φιλόσοφου» ποὺ τοῦ δόθηκε, ἂν καὶ δὲν ἦταν σπάνιος στοὺς τότε λόγιους. Τὴ διακεκριμένη πνευματικὴ του συγκρότηση τοῦ τὴν ἀναγνωρίζει καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀκόμα ἐχτρός καὶ κατήγορός του, ὁ Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος, ὁ ὁποῖος σχετικὰ γράφει: «φιλόσοφος παρὰ πάντων ὀνομαζόμενος... ἐγνώριζον αὐτὸν πάντες ὡς «σοφόν» καὶ «φιλόσοφον» καὶ «ιατρόν».

Δὲν ἦταν σὲ μικρὴ ἡλικία ὅταν ἀσπάστηκε τὸ μοναχικὸ σῆμα «οὐ πᾶν νεὸς ἐτύγχανεν ὅτε τὸ μοναχικὸν ἠμφιέσατο Τριβώνιον». Ἀρχικὰ μονάζει στὸ ἀνάμεσα στὰ χωριά Κεράσσοβο καὶ Ραδοβίζι τῆς Παραμυθιάς πλούσιο μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Δημήτρη τοῦ Διχουνοῦ, τὸ ὁποῖο εἶχε πολλὰ πλούσια κτήματα καὶ 18 μετόχια σὲ εἰκοσιπέντε ἡπειρωτικὰ χωριά. Τὸ 1580 ὑπηρετεῖ ἱεροδιάκονος τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β' τοῦ Τρανοῦ καὶ γιὰ δέκα μέρες τοποτηρητὴς τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου. Τὸ 1593 ἐκλέγεται Μητροπολίτης στὴ Λάρισα, ὅπου ἐνθρονίζεται τὸ 1594, γιὰ νὰ μεταφέρει — μιὰ ποὺ στὴ Λάρισα εἶχε τὴν ἔδρα του καὶ ὁ Τοῦρκος Διοικητὴς — τὴ δική του ἔδρα στὴν ἄλλη πόλη τῆς δικαιοδοσίας του, τὰ Τρίκαλα, παραμένοντας ἔτσι στὴν Ἱστορία σὰ Μητροπολίτης Τρίκκης.

Ζώντας τὴν ἐποχὴ του καὶ συνειδητοποιώντας τὴν ἀποστολὴ του, ἀτενίζει τὴν τραγικὴ μοῖρα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴν ψηλὴ κορυφὴ ἐνὸς σταυροῦ μαρτυρίου. Οἱ καταδυναστεύσεις τοῦ ποιμνίου του ἀπὸ τὸν τοῦρκο κατακτητὴ καὶ ἡ δυστυχία τῶν ρωμιῶν τοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου τὸν σπρώχνουν στὶς πράξεις στὶς ὁποῖες ὁ καθένας ἀναζητᾷ νὰ βρεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Ἔτσι ὑψώνει μιὰ σημαία παθητικῆς ἐπανάστασης. Ἀρνιέται νὰ συγκεντρώσει — ὅπως σὰ Μητροπολίτης εἶχε χρέος — ἀπὸ τοὺς χριστιανούς τῆς περιοχῆς του τὸν κεφαλικὸ (χαράτσι) φόρο, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ στείλει στὸ Σουλτάνο. Ἐπίσης ἀρνιέται νὰ στείλει στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τὸ ἀνάλογο ἐτήσιο ποσὸ ποὺ οἱ Μητροπολίτες ἔπρεπε νὰ συγκεντρώσουν ἀπὸ εἰσφορὲς τοῦ ποιμνίου τους. Ἡ ἀποφασιστικὴ πράξη ποὺ ὑψώνει τὸ συντελεστή τῆς στὶς φωτεινὲς κορυφώσεις τοῦ πνεύματος, ἦταν πιά πολὺ κοντά. Ὁ Διονύσιος γύρω στὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου μὲ ἀρχὲς τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1600 ὑψώνει τὴ σημαία τῆς ἐνοπλῆς ἐπανάστασης καὶ συνεγείρει ψυχές, ξυπνάει πόθους καὶ ὀδηγεῖ ἕναν ἀνύπαρχτο σχεδὸν λαὸ, τμῆμα τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων, στὶς ἔθνικες ἐπάξεις. Ἐκείνη ἡ ἐπανάσταση κατὰ τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Γ' πνίγηκε στὸ αἷμα. Πρῶτο τῆς θύμα ὑπῆρξεν ὁ Μητροπολίτης Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου Σεραφεῖμ, ὁ ὁποῖος βρῆκε μαρτυρικὸ θάνατο καὶ ἀνακηρύχτηκε πρὸ ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία «Ἁ γ ι ο ς».

Ὁ Διονύσιος στὶς 15 Νοεμβρίου 1600 φεύγει στὴν Ἱταλία, ὅπου κινεῖται στὶς

1. Βασίλη Κραψίτη : «ΘΕΣΠΡΩΤΙΚΑ», β' ἔκδοση 1973, σχ. μεγάλο καὶ «ὑπερπολυτελές». Βλ. στὶς σελίδες 83-111 τὴ μονογραφία : «Ὁ Παραμυθιώτης Ἐθνομάρτυρας Μητροπολίτης Τρίκκης Διονύσιος ὁ φιλόσοφος», ὅπου καὶ οἱ πηγές γιὰ τὴν καταγωγὴ του.

προσδοκίες του ιδανισμού του με το ιερατικό του σχήμα και τον τίτλο του «πρώην Λαρίσης». Ταξιδεύει στην Ισπανία, όπου έρχεται σε επικοινωνία με τους κρατούντες, με τους οποίους έτοιμάζει τον απελευθερωτικό ελληνικό αγώνα. Στα τέλη Νοεμβρίου του 1604 έρχεται απεσταλμένος του Βασιλιά της Ισπανίας στο χωριό Χόικα της Παραμυθιάς, όπου σαλπίζει το προσκλητήριο των ξάστερων πνευμάτων και των μεγάλων και αποφασισμένων ψυχών. Έδω στον προγονικό του χώρο κινείται με ευχέρεια για την ουσία των πραγμάτων. Γύρω του συγκεντρώνονται εκατοντάδες χωρικοί στους οποίους ο Διονύσιος μιλάει με απλά λόγια για το δοξασμένο ελληνικό Γένος, που τώρα δυναστεύεται από τον Τούρκο και που είναι καιρός ν' αναστηθεί. Μιλάει ακόμα και για τον άνθρωπο, που δε γεννήθηκε δούλος κανενός, που έχει δικαιώματα στη ζωή και που πρέπει να προχωρήσει σωστά στην πορεία του. "Όλοι τους τον πιστεύουν και γύρω στους διακόσιους υπογράφουν ένα «έγγραφο», με το οποίο υπόσχονται ότι μόλις φανεϊ στα νερά του Ίονίου πελάγους ο Ισπανικός στόλος, θα επαναστατήσουν και θα βαδίσουν αποφασισμένοι για να καταλάβουν την Πρέβεζα.

Εκείνη η προετοιμασία προδόθηκε στον Τούρκο και ο Διονύσιος ξανάφυγε για την Ισπανία. Πιστεύοντας ότι η ελληνική υπόθεση θα προχωρούσε με τα βήματα μόνο των αποφασισμένων ρωμιών, έρχεται σ' επικοινωνία με πολλούς Έλληνες του έξωτερικού. Αρχικά συνεννοείται με τον κρητικό Ιωάννη Μινώτο. "Υστερα έχει πυκνές επικοινωνίες με το Δούκx του Νεβέρ Κάρολο τον Β', ο οποίος θεωρούσε τον έαυτό του απόγονο του Αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ανδρόνικου Παλαιολόγου (1282-1328) και προσπαθούσε να εξεγείρει τους σκλαβωμένους Έλληνες. Σ' εκείνη την κίνηση έλαβαν άμέσως μέρος και οι Μητροπολίτες: Ναυπάκτου και Άρτης Γαβριήλ, Ιωαννίνων, Δυρραχίου Χαρίτωνας, και Τορνόβου Διονύσιος Ράλλης. Οι αποφάσεις που πήραν ήταν να σταλούν στη Χειμάρρα όπλα, όσα απαιτούνταν για να εξεγερθούν όχτώ περίπου χιλιάδες Χειμαρριώτες οι όποιοι θα καταλάμβαναν το κάστρο και την πόλη της Αύλωνας. "Επειτα να συντονιστεί η εξέγερση των Μαυροβουνιωτών έναντιόν των Σκοπίων κλπ.

Από την ξενητεία του ο Διονύσιος επικοινωνεί σχετικά με μερικούς άτρβμητους ραγιαδες της Έπαρχίας της Παραμυθιάς, με κάποιους γενναίοψυχους μέσα στο κάστρο των Γιαννίνων και με τον Επίσκοπο Δρυϊνουπόλεως Ματθαίο, ο όποιος έπιτρόπευε τον χρωστο Μητροπολίτη των Γιαννίνων. Τελικά, λίγο πιό πριν από το 1609 έρχεται πάλι στη γενέτειρά του και ριζώνει στο μοναστήρι του "Αη Δημήτρη του Διχουνιού. Τώρα με το φτωχικό του ράσο, τον άπλο σκούφο, το δεκανίκι, τον τουρβά και την πλόσκα, μεταφέρει τη φλόγα της ψυχής του στους ρωμιούς των βουνών και των κάμπων της Θεσπρωτίας. Προχωρεί σταθερά άτενίζοντας μόνο στο μεγάλο ιδανικό του να οικόδομήσει από τους ανθρώπους τον άνθρωπο. Σκύβει με άγάπη στο λαό, από πίστη ότι η φωνή του Θεού έρχεται μόνον από το λαό, του όποιου οι τραγικές φωνές για τον κίνδυνο μιās τέλειας εξαφάνισής του, τον πλησιάζουν και τον κάνουν να πάσχει. "Ο Διονύσιος το βλέπει πια πεντακάθαρα ότι για να κρατηθεί η ρωμιόσυνη έστω και στην άκρη του γκρεμού που βρίσκεται, χρειάζεται ν' άπλωθει το άγκίστρι μιās γενναίας ψυχής, και κυριότερα μιá πορεία καθολική που να μη διαφέρει από την καταιγίδα. Και αποφασίζει το ξεκίνημα στο ζετύλιγμα των σκοταδιών της έποχής του, που τόσο άποζητούσε το φώς του...

Ξεκινώντας ο Διονύσιος από την άβυσσο, έχτιζε το έργο του με τη θετική υπόσχεση των ισχυρών της Εύρώπης, τις βεβαιώσεις ενός μέρους του άνώτατου κλήρου και των δυνατών της Ηπείρου και με τις φλογερές καρδιές των χωρικών της περιοχής της Παραμυθιάς. Τους τελευταίους τούτους τους βεβαίωνε, ότι: «θα στείλει μάλιστα ο καθολικός Βασιλιάς και το στόλο του στα παράλιά μας και στην Πρέβεζα, μόλις ξεσηκωθούμε». Και

για να τους «κραταιώσει» περισσότερο τους δείχνει κάποια γράμματα του Βασιλιᾶ τῆς Ἰσπανίας με τὴν ὑπογραφή καὶ τὴ σφραγίδα του πού ἔχει μαζί του, τοὺς δείχνει καὶ τὴ δική του σφραγίδα καὶ ἄλλες ἀκόμα ἀποδείξεις, πού ὅλες μαζί ἀποτελοῦν τὸ ἀμόνι γιὰ τὸ ἄναμα τῆς μεγάλης φωτιᾶς.

Τώρα τὸν ἀκολουθοῦν τρεῖς γενναῖοι πού ἀναδείχονται συναρχηγοὶ του. Εἶναι οἱ Παραμυθιώτες Ζῶτος Τσίριπος, Γιώργος Ντελῆς, ἰδιαιτέρος Γραμματέας ἐνδὸς Τούρκου φεουδάρχη τῆς περιοχῆς καὶ ἓνας Λάμπρος, ἰδιαιτέρος Γραμματέας τοῦ πασιᾶ τῆς Παραμυθιάς Ὀσμάν. Ὁ τελευταῖος τοῦτος Ὀσμάν πασιᾶς πού εἶναι γαμπρὸς τοῦ πασιᾶ τῶν Γιαννίνων Ἀσλάν τοῦ Α', τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πού ὁ Ἀσλάν ὁ Α' πολεμᾷ με τοὺς Σπαῆδες του στὸ μακρινὸ Σερᾶβ τῆς Ἀνατολῆς, τὸν ἀναπληρῶνει στὴ διοίκηση τῶν Γιαννίνων. Τὸν ἀκολουθοῦν καὶ πολλοὶ νέοι, πάνω ἀπὸ χίλια παλληκάρια, τὰ πῖο πολλὰ ἀπὸ τὴν Παραμυθιά καὶ τὴν περιφέρειά της. Ἔτσι στὴ μεγάλη ἐκείνη ἐξέγερση πού ἐτοιμάζεται, ἡ σύγκρουση εἰδικεύεται σὲ δυὸ Παραμυθιώτες ἀρχηγούς, τὸ Διονύσιο τὸ Φιλόσοφο καὶ τὸν Ὀσμάν πασιᾶ, πού προσωρινὰ διοικεῖ τὰ Γιάννινα.

Ἡ τραγικὴ πορεία τοῦ Διονυσίου ἀρχίζει στὶς 7 Σεπτεμβρίου 1611. Τὸν ἀκολουθᾶνε οἱ ἀποφασισμένοι, με βήματα πού χαράζουν τὸ μέλλον τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων. Τὰ κοντινὰ τουρκοκρατούμενα χωριὰ Τουρκογρανίτσα καὶ Ζαραβοῦτσι πέφτουν στὰ χέρια τους καὶ ἐρημώνονται. Τὴ νύχτα τῆς 10 Σεπτεμβρίου βρίσκονται στὸ συνοικισμό Καλοῦτσας τῶν Γιαννίνων, ὅπου ὑψώνεται τὸ παλάτι τοῦ πασιᾶ. Ἡ μεγάλη ἐπίθεση ἀρχίζει καὶ τὸ παλάτι κυριεύεται. Μερικοὶ φύλακές του σκοτώνονται, ἐνῶ ὁ Ὀσμάν πασιᾶς, γυμνός, φεύγει ἀπὸ ἓνα παράθυρο τοῦ Κονακιοῦ, καὶ με τὴ γυναῖκα του καὶ τὴν ἀδελφὴ του βρίσκει καταφύγιο στὸν κοντινὸ Πύργο τοῦ Τζιελιαλῆ πασιᾶ. Οἱ ἐπαναστᾶτες με τὴ βεβαιότητα γύρω ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξέγερσός τους, ἀδειάζουν τὸ παλάτι ἀπὸ τὰ ἐπιπλά του, παίρνουν τὰ χρήματα τοῦ Κρατικοῦ Ταμεῖου, κάπου πενήντα χιλιάδες σκούδα, καὶ με τὸ σύνθημα «χαράτσι χαρατσόπουλο, ἀναζοῦλι ἀναζουλόπουλο», τὸ ὁποῖο συνέχεια ἐπαναλάμβαναν, ἔδιναν ἓνα ἀκόμα ἰδεολογικὸ περιεχόμενο τοῦ ξεσήκωμοῦ τους. Ἔδειχναν με τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ τὴν ἀντίδρασή τους στοὺς νέους φόρους πού μόλις εἶχαν ἐπιβληθεῖ ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο.

Τρομοκρατημένοι οἱ Τούρκοι ἔχουν ἐξαφανιστεῖ, ἐνῶ οἱ ἐπαναστᾶτες πού ἔχουν κυριαρχήσει στὰ Γιάννινα, εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ γιὰ τὴ νίκη τους, με τίς ὑμολογίες «Κύριε Ἐλέησον! . . . Κύριε Ἐλέησον. . .», πού γεμίζουν τὴν ἄγρια ἐκείνη νύχτα. Κάποτε, ἐκτελώντας τὰ προγραμματισμένα, διαβαίνουν τὴν τάφρο τοῦ Κάστρου, κροταλίζουν τίς πόρτες του καὶ ψιθυρίζουν τὰ συνθήματά τους. Περίμεναν νὰ τοὺς νιώσουν οἱ μέσα ἀπὸ τὸ Κάστρο μνημένοι, νὰ κατεβάσουν τίς γέφυρες, καὶ ν' ἀνοίξουν τίς πόρτες. Ὄταν στὰ βαθιὰ χαράματα τῆς 11 Σεπτεμβρίου 1611, μέρας Τετάρτης, οἱ γέφυρες τοῦ Κάστρου κατέβηκαν καὶ οἱ πόρτες του ἀνοίξαν, ξεχύθηκε ἓνα κῦμα ὀπλισμένων ρωμιῶν πού ἀντιμετώπισε καὶ παράσυρε τοὺς Ἐπαναστᾶτες στὴν καταστροφή. Τὴν τραγικὴ ἐκείνη νύχτα πού μέσα στὸ κάστρο εἶχαν ἐπικρατήσει οἱ συντηρητικοὶ ρωμιοὶ προὔχοντες καὶ μαζί τους, ἂν ὄχι ἀρχηγὸς τους, ὁ τραγικὸς κληρικὸς Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος, οἱ Καστρινοὶ ρωμιοὶ τῶν Γιαννίνων ἔγραψαν τὴν πῖο μαύρη σελίδα τους πού ποτὲ δὲ σβῆνει. Τὴ θυμίζουν πάντα πολλὰ, καὶ τὴν ἔχει ἀνεξίτηλα χαράξει ὁ ἱστορικὸς Π. Ἀραβαντινὸς πού σημειώνει, ὅτι μόλις ξημέρωσε : «οἱ Ρωμαῖοι τοῦ Κάστρου, ἐπειδὴ ἦσαν ὀλίγοι οἱ Τούρκοι, ἐνωθέντες με τοὺς Τούρκους ἐπολέμησαν τὸν Διονύσιον καὶ τὸν ἐκαταχάλασαν».

Οἱ ἐπαναστᾶτες δὲν ἔχουν καμιὰ ἐλπίδα. Οἱ προστᾶτες καὶ ὑποκινητὲς τῆς Εὐρώπης τοὺς ἔχουν ἐγκαταλείψει. Οἱ συνεργάτες τους Καστρινοὶ ρωμιοὶ τοὺς ἔχουν προδώσει καὶ ἀνταμωμένοι με τοὺς Τούρκους τοὺς κυνηγοῦν ὀπλισμένοι μέσα στὰ Γιάννινα. Ἄν του-

λάχιστον αὐτῇ ἢ τελευταία πράξι δὲν ὑπῆρχε, οὔτε ὁ Ὀσμὰν πασιᾶς, ποὺ τώρα ἔχει ξαναβρεῖ τὸ θάρρος του, θὰ μπορούσε νὰ ἔχει κάποιο ἀποτέλεσμα μὲ τοὺς τριάντα καβαλλαραίους του, οὔτε οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ποὺ ἐξαγριωμένοι ὑπάνθρωποι σκοτώνουν στοὺς δρόμους καὶ στις πλατεῖες τῶν Γιαννίνων ὅποιο χριστιανὸ βρῖσκουν μπροστὰ τους, θὰ τολμοῦσαν νὰ βγοῦνε ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τῶν σπιτιῶν τους. Τώρα ὅμως ὅλα ἔχουν προδωθεῖ καὶ οἱ ἐπαναστᾶτες χωρὶς νὰ ὑψώνουν καμιά φωνὴ βοήθειας, δίνουν γεμάτοι ἀγωνία τίς τελευταῖες μάχες τῆς τιμῆς, ποὺ εἶναι πράξεις παραδειγματικῆς δόξας.

Διακόσιοι ἐπαναστᾶτες ἀποκαμωμένοι κρύβονται σὲ μιὰ καλαμένα περιοχή τῆς λίμνης τῶν Γιαννίνων. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ὀσμὰν πασιᾶ ποὺ τοὺς βρῖσκουν ἐκεῖ, βάζουν φωτιά στὰ καλάμια καὶ τοὺς καῖνε, ζωντανούς. Ὁ Διονύσιος κρύβεται στὴ σπηλιὰ τῆς Ἐκκλησιᾶς τοῦ Ἁγίου Γιάννη τοῦ Πρόδρομου, ὅπου βρῖσκεται τὸ Τζαμί τοῦ Ἀσλὰν πασιᾶ. Μὲ τὴν κίβνηλασία τῶν Ἑβραίων Ἰωαννιτῶν ἀνακαλύφεται καὶ παραδίδεται στὸν Ὀσμὰν πασιᾶ μὲ διαταγὴ τοῦ ὁποίου, ὕστερα ἀπὸ φριχτὰ βασανιστήρια, γδέρνεται ζωντανὸς ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους τῶν Γιαννίνων. Στὴν ἴδια πλατεῖα σταυρώνεται καὶ ὁ Γιώργος Δελῆς, τὸν ὁποῖο τελικὰ ἀέκασαν ζωντανὸν καὶ αὐτὸν οἱ Ἑβραῖοι, μὲ δύο τόρτσα ποὺ ἀνάψαν εἰς τίς πλάτες του. . . ἀντὶ δὲ στεφάνου εἰς τὴν κεφαλὴν, τοῦ ἔκαμαν πολλὰς τρυπες στὸ κεφάλι μὲ καρφία, καὶ εἰς αὐτὰς ἐποποθέτησαν φτερά). Στὴν ἴδια πλατεῖα καίγεται ἀκόμα ζωντανὸς καὶ ὁ ἄλλος συναρχηγὸς ὁ Λάμπρος, ἀφοῦ ἀρνήθηκε τὴν πρόταση ν' ἀλλαξοπιστήσῃ τοῦ προῖσταμένου τοῦ Ὀσμὰν πασιᾶ τοῦ ὁποίου ἦταν Γραμματέας, καὶ ἀφοῦ νωρίτερα μαρτύρησε μὲ τὸ κόψιμο τῆς μύτης καὶ τῶν αὐτιῶν καὶ διαπομπέφτηκε πάνω σὲ ἓνα γαϊδάρο μὲ τὴ συνοδεία νταουλιῶν σ' ὄλους τοὺς δρόμους τῆς πόλης. Τριακόσιοι ἄλλοι χριστιανοί, οἱ περισσότεροι ἀμέτοχοι σ' ἐκείνη τὴν ἐξέγερση, ἀποκεφαλίζονται μέσα στὰ Γιάννινα καὶ τὰ κεφάλια τους στέλνονται στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκατοντᾶδες ἄλλοι στὴν Παραμυθιά, ὅπου ὁ Ὀσμὰν πασιᾶς κάνει μέρες ὀλέκερες ἀνακρίσεις, καὶ οἱ περισσότεροι οἱ Πρόκριτοι τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐπαρχίας, ἐκτελοῦνται ὕστερα ἀπὸ φριχτὰ βασανιστήρια. Ὅλα πνίγηκαν στὸ αἷμα, καὶ ἐκεῖνο τὸ μοναστήρι τοῦ Διχουνιοῦ ποὺ λογίστηκε ἐπικίνδυνον ἐθνικὸ κέντρο, ξεθεμελιώθηκε.

Ἀναλόοντας τὴν ἐξέγερση ἐκείνη τοῦ 1611 τοῦ Διονυσίου τοῦ Φιλσόφου¹ στὰ συνθετικά της στοιχεῖα, δηλαδὴ τὴν αὐτόβουλη λαϊκὴ συμμετοχὴ τῶν ἀνθρώπων τοῦ κάμπου καὶ τοῦ βουνοῦ, τὴ συνεργασία (συμμαχία) μὲ τοὺς Βενετούς, Ἰσπανούς καὶ ἄλλους, τοὺς ὁποῖους ποὺ τέθηκαν γιὰ τὴν πραγματοποίησίν της, τὰ ἰδεολογικά της αἷτια μὲ πρωταρχικὴ αἷτια τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση, τὴν ὀργάνωσίν της καὶ τὸν τρόπο ποὺ ἐκδηλώθηκε, μὲ εὐχέρεια τὴν κατατάσσουμε στὶς ἐθνικὲς ἐπαναστάσεις.

Ἐκείνη τὴν ὥρα ποὺ παίζονταν σταθερὰ καὶ γιὰ αἰῶνες ἡ τύχη τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἡ μεγάλη εὐκαιρία μὲ τὴν προσφορὰ τοῦ Διονυσίου χάθηκε, γιὰ τὴν ἐπανάστασίν του προδόθηκε ποικιλόμορφα. Στὰ Γιάννινα παίχτηκε μιὰ μεγάλη τραγωδία καὶ ἀντήχησαν οἱ σιδερένιοι κύβοι τῆς Μοίρας ποὺ ἔκαναν τὸν ἰδεολόγο καὶ πραγματιστὴ Διονύσιον τὸ Φιλσόφον, πρωτοπόρο μιᾶς σειρᾶς Ἐθνομαρτύρων κληρικῶν στὸν ἀγῶνα τῆς Ἐθνικῆς μας Παλιγγενεσίας.

*

1, Στὴν πατρίδα του τὴν Παραμυθιά ἀνεγέρθηκε μὲ δαπάναις τοῦ ἀπὸ τοὺς Γαργαλιάνους κ. Φώτη Τσορώνη ἡ προτομὴ τοῦ ἐθνομάρτυρα Διονυσίου τοῦ Φιλσόφου, ἔργο τοῦ γλύπτη Νικόλα. Ἐπίσης μὲ δαπάναις τοῦ ἴδιου καὶ τοῦ Πνευματικοῦ Συλλόγου «οἱ Φίλοι τοῦ Σουλίου» ἀνεγέρθηκε μνημεῖο στοὺς Παραμυθιώτες Ζῶτο Τσίριπο, Γιώργον Ντελῆ καὶ Λάμπρον, συναρχηγούς τοῦ Διον. Φιλσόφου στὴν ἐπανάστασίν του ἔργο τοῦ γλύπτη κ. Θεοδ. Παπαγιάννη.

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΟΥΚΑΣ (1760-1845), κληρικός, δάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ἔθνικος εὐεργέτης.

Στὴ χορεία τῶν σοφῶν δασκάλων καὶ ἀποστόλων τῆς ἔθνικῆς καὶ ἀτομικῆς ἀξιόπρέπειας ἀνήκει καὶ ὁ Νεόφυτος Δούκας, πού ἔγινε περισσότερο γνωστὸς γιὰ τὶς συντηρητικὲς γλωσσικὲς του ιδέες.

Πατρίδα του εἶναι τὰ Ἄνω Σουδενὰ (σημερινὰ Ἄνω Πεδινὰ) τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου γενήθηκε τὸ 1760 καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Ὁρφανὸς ἀπὸ πατέρα μόλις στὰ δέκα του χρόνια, ἀφιερώνεται ἀπὸ τὴ μητέρα του στὸ Μοναστήρι τῆς Εὐαγγελίστριας τοῦ χωριοῦ του, ὅπου χειροτονεῖται Ἀναγνώστης. Στὴν ἡλικία τῶν δώδεκα χρόνων χειροτονεῖται ἱεροδιάκονος καὶ δεκαοχτάχρονος σὲ ἱερέα, συνεχίζοντας τὴ μορφωτικὴ του προσπάθεια στὸ πῶ πάνω Μοναστήρι. Διψώντας γιὰ περισσότερη μάθηση, ἀπαντιέται τὸ 1780 μαθητῆς στὰ ὄνομαστὰ σχολεῖα τῶν Γιαννίνων, γιὰ νὰ ξεναγυρίσει ἀπὸ οἰκονομικοὺς λόγους στὸ χωριὸ του, διακόφοντας ὕστερα ἀπὸ ἕξ μόλις μῆνες τὶς σπουδὲς του ἐκεῖνες.

Ἐχοντας μιὰ σωστὴ αὐτογνωσία ὀδηγεῖται μὲ πάθος στὴν πνευματικὴ του τελείωση. Ἀπὸ τὴν ἀφετηρία αὐτὴ δέχεται τὴ θέση τοῦ ἐφημέριου στὸ Μέτσοβο, ὅπου ἔζησε τέσσερα χρόνια συμπληρώνοντας τὴν ἐγκύκλια μόρφωσή του στὰ ξακουστὰ του σχολεῖα, ἐνῶ παράλληλα παράδινε σὲ ἀρχοντικὲς οἰκογένειες ἰδιωτικὰ μαθήματα. Στὴ συνέχεια ἀπαντιέται τὸ 1786 στὸ Βουκουρέστι ἐφημέριος καὶ δάσκαλος ἰδιωτικῶν μαθημάτων, φοιτώντας ταυτόχρονα στὴν Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία του, ὅπου δίδασκε ὁ σοφὸς Λάμπρος Φωτιάδης καὶ ὅπου ἐπισημάνθηκε τὸ ὄξυ πνεῦμα του, ἡ ἐπιμέλεια, ἡ φιλομάθεια καὶ ὁ τίμιος χαρακτήρας του. Βρισκόμαστε στὴν περίοδο, ὅπου ὁ Νεόφυτος Δούκας ἄρχισε νὰ στρέφει τὴν προσοχή του στὴν ὀρθὴ διαπαιδαγώγηση τῶν νέων. Ὁ προβληματισμὸς του αὐτὸς τὸν ὀδηγεῖ στὴν κατάρτιση μιᾶς μεθοδικῆς γραμματικῆς τῆς γλώσσας μας, τὴν ὁποία τιτλοφορεῖ «Γ ε ρ ψ ι θ έ α».

Ἐπὶ ὕστερα ἀπὸ δέκα ἐπτὰ χρόνια παραμονὴ στὸ Βουκουρέστι πηγαίνει τὸ 1803 στὴ Βιέννη, ὅπου ἀναλαμβάνει τὴ θέση τοῦ Ἐφημέριου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ «Ἅγιος Γεώργιος» τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος. Ἡ δωδεκάχρονη ἐκεῖ παραμονὴ του τὸν ἀναδείχνει ὑψηλὸν ἀγωνιστὴ στὴ δημιουργία πνευματικῶν ἡγετῶν καὶ εἰδικότερα κηρύκων τῆς λευτεριᾶς, καθὼς καὶ ἐμπνευστῶν τιτανικῶν ἀγώνων. Συμπαραστέκεται μὲ ἀφοσίωση στὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα τῆς Βιέννης, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἐτήσιο κληροδότημα τῶν (1.000) χιλίων φλ. τοῦ Χριστόφορου Νάκου προσπαθεῖ νὰ διορθώσῃ τὸ Κοινοτικὸ Σχολεῖο. Ἰδεαλιστῆς ὁ ἴδιος δίνεται μὲ θέρμη σὲ μιὰν ἀμίμητη πολιτιστικὴ δραστηριότητα, φροντίζοντας καὶ μὲ προσωπικὲς του θυσίες γιὰ τὸ φωτισμὸ τῶν νέων τῆς ἐποχῆς του, τὴ διατήρηση ἀκέραιων τῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους καὶ τὴ διάρκεια τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ. Γιὰ τὴν προσφορά του αὐτῆ, ὁ Σάθας γράφει χαρακτηριστικὰ : «Δώδεκα ἔτη διέτριψεν ἐν Βιέννῃ, διδάσκων μὲν τὰς ἡμέρας καὶ ὠφελῶν τοὺς παῖδας, γράφων δὲ τὰς νύκτας καὶ ἐργαζόμενος ἀδιαλείπτως ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν ἀπανταχοῦ διδασκομένων ὁμογενῶν»¹.

Τὸ 1815 καλεῖται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα τοῦ Βουκουρεστιοῦ γιὰ ν' ἀναπληρώσῃ στὴν ἐκεῖ Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία τὸ μεγάλο κενὸ πού ἄφησε ὁ θάνατος τοῦ σοφοῦ Λάμπρου Φωτιάδη. Ὁ Δούκας συνειδητοποιώντας τὴν πρόσκληση αὐτὴ γιὰ ἐθναποστολὴ πηγαίνει στὸ Βουκουρέστι, ὅπου καὶ ἀφιερώνεται στὴν ἀνασυγκρότηση τῆς Σχολῆς τούτης πού βρισκόνταν σὲ μιὰ τέλεια ἐρήμωση. Σὲ σύντομο διάστημα ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐξήντα μαθητῶν πού βρῆκε ξεπερνᾷ τοὺς τετρακόσιους. Γύρω του μεγάλωνε τὸ μελισ-

1. Βλ. «Νεοελ. Φιλολογ.». Κ. Σάθα, 1868, σελ. 703.

σολόι τῶν νέων πού τρυγοῦσε τὴν ἐθνικὴ πίστη καὶ τὴν ἐνθουσιαστικὴ δράση ἀπὸ τὸ Δούκα, ὁ ὁποῖος ἐνσάρκωνε τὰ πιὸ ὠραῖα καὶ μεγάλα ἰδανικά τους.

Τὴν ἐθνικὴ ἀφύπνιση τὴ δέχονταν μόνον ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς Παιδείας, γι' αὐτὸ καὶ συνειδητοποιώντας τὴν ἰδιαίτερη συμβολὴ σ' ἐκεῖνα τὰ σκοτεινὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς τοῦ Κλήρου, ρίχνει τὸ μεγάλο σύνθημα τῆς δημιουργίας μορφωμένων κληρικῶν. Μὲ πύρινο λόγο, ἐτόνιζεν ὅτι:

«οἱ ἱερεῖς δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἀπλῶς ἀγαθοὶ καὶ ὁμοιοὶ τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' ἀρχόντες ὄντες τῶν ἄλλων καὶ ὁδηγοί, ὀφείλουσι διὰ ταῦτα νὰ εἶναι καὶ ἀριστοὶ καὶ τῶν ἄλλων ὑπερέχοντες ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ, φῶς ὄντες τῶν ὑπ' αὐτοῖς καὶ ὀφθαλμὸς ἐν ὄλῳ τῷ σώματι, ἐπειδὴ χαρακτηρ τοῦ ἱερέως καὶ γνώρισμα πρώτιστόν ἐστι τὸ διδάσκειν».

Σὲ εἰδικότερη ἀνάλυση ὑποστήριζε νὰ μὴ χειροτονεῖται «ἱερεὺς ἀπαίδευτος καὶ τῆς ἀξίας ταύτης ἀνάξιος».

Γιὰ τὴν πραγμάτωση αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ὁραματισμοῦ προέτρεπε τοὺς πλούσιους Ἕλληνες, τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τὰ Ἡγουμενοσυμβούλια τῶν Μοναστηριῶν ν' ἀναλάβουν τὴ μόρφωση τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀριστῶν νέων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ τέλος τοῦ κύκλου τῶν σπουδῶν τους νὰ εἶναι ἀξιοὶ καὶ κατάλληλοι γιὰ τοὺς βαθμοὺς τῆς ἱεροσύνης. Τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ σκοταδισμό τοῦ Κλήρου τῆς ἐποχῆς του καὶ γενικότερα γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ σκλαβωμένου ἑλληνισμοῦ, τὴν καταλογίζει στοὺς ἐπισκόπους, γιὰ τοὺς ὁποῖους γράφει: «... εἶναι ὀργίλοι, πλήκται, ἀλαζόνες, βαρεῖς, δεσπῶται, ἀλλ' οὐ πατέρες· λησταί, ἀλλ' οὐ ποιμένες· φιλάργυροι, ἀμαθεῖς».

Ἡ ἀσυμβίβαστη αὐτὴ θέση του, ὀργανώνει ἐναντίον του μερικοὺς Ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀδίσταχτα τὸν καταγγέλουν γιὰ αἰρετικὸ.

Στὴν ὑλοποίηση τῆς ἰδεολογικῆς του θέσης γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνοδο τοῦ σκλαβωμένου ἑλληνισμοῦ προσφέρεται μὲ διάφορους τρόπους. Συγγράφει ἀρκετὰ ἔργα πού τὰ ἐκδίδει μὲ δικῆς του δαπάνης. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἐκδίδει καὶ ἀρκετὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μὲ ἰδιαίτερες σελίδες πού περιλαμβάνουν ἐρμηνεῖες καὶ σχολιά του, συμβάλλοντας παράλληλα στὴν ἰδρυση Σχολειῶν καὶ στὴ διάδοση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας σὲ ὅλη τὴ διοικητικὴ ἔκταση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κ.ἄ. Τὸ πατριαρχεῖο τοῦτο, μάλιστα, τὸ καλοῦσε σὲ μιὰ πρωτοπορία γιὰ τὴν ἀφομοίωση τῶν Βαλκανικῶν λαῶν: «ἐφρόνει ὅτι, ὅπερ ἄλλοτε, ἐν ἄλλοις χρόνοις, δὲν ἐπραξεν ἡ Ἐκκλησία ἡδύνατο νῦν νὰ ἐπιτύχη, ἂν οἱ ἱεράρχαι Ἕλληνες ὄντες, εἰργάζοντο μετὰ ζήλου καὶ αὐταπαρνησίας»¹.

Σὰν μέσο γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἑλληνισμοῦ, λογίζει τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, μὲ τὴ χρήση τῆς ἀρχαῖζουσας γλώσσας, ἡ ὁποία γιὰ τὸ Δούκα ἔχει ἀνακαινιστικὸ χαραχτῆρα. Τὸν ἀρχαῖσμὸ τὸν ἀσπάζεται σὰν ἔκφραση τοῦ κλασικοῦ πνεύματος καὶ μοναδικὸ τρόπο τοῦ νὰ φτάσουμε κι ἐμεῖς τοὺς ἀρχαίους μας προγόνους: «... ἂν καὶ φράσεις μιμώμεθα, τὰ καλὰ τῶν λόγων μιμούμεθα καὶ τῶν προγόνων ἡμῶν μίμησιν ἔχομεν... ὁ δὲ ταῦτα μιμεῖσθαι δυνάμενος οὐκ εἰς μακρὰν καὶ πρὸς τὰ ἄλλα χωρήσει», γράφει τὸ 1813 σχετικῶς.

Ἡ θέση του αὐτὴ δίνει τροφὴ στὴ μακροχρόνια φιλονικία του μὲ τὸν Κοραῖ στὸ πρόβλημα τῆς γραφτῆς γλώσσας τοῦ Ἑθνους. Τὶς ἀπόψεις τοῦ Κοραῖ, τὶς ἀντικρούει ὁ Δούκας μὲ πειστικὴ ἐπιχειρηματολογία καὶ ἀγωνιστικὴ διάθεση. Ὁ Κοραῖς, ἐριστικὸς καὶ καυστικὸς, ζημιώνει μὲ τὶς ἐπιθέσεις του καὶ ἀδικεῖ τὸ Δούκα, τοῦ ὁποῖου οἱ ἀπόψεις ἔχουν μεγάλη ἀπήχηση στὸ λαό. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διαπίστωση, ὀργανώνει ἐναντίον τοῦ

1. Ἄπ. Ε. Βακαλοπούλου : «Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ», Θεσ/κη 1973, Τόμ. Δ', σελ. 648.

Δούκα τούς δημοτικιστές, οί όποιοί επιχειρούν άκόμα και τή δολοφονία του με ήθικό άρχηγό τόν 'Αλέξαντρο Μαυροκορδάτο, τόν όποιο γι' αύτή του τήν πράξη δε διστάζει να κατηγορήσει ό Δούκας.

Ή δολοφονική άπόπειρα έγινε στο Βουκουρέστι, ένα πρωινό πού ό Δούκας πήγαινε από τή Σχολή πού δίδασκε στην 'Εκκλησιά. "Ένας κακοποιός πού παραμόνευε του φέρει μ' ένα βαρύ ρόπαλο δυό χτυπήματα στο κεφάλι και ό Δούκας σοβαρά τραυματισμένος, διασώζεται τελικά ύστερα από νοσηλεία δυό χρόνων. Στη δίκη πού άκολουθεϊ, όταν ό Δούκας ρωτιέται σχετικά με τήν ποινή πού θά 'θελε να επιβληθεϊ στον κατηγορούμενο, άπάντησε: «... να έφοδιάσωσιν αύτόν δια χρημάτων και να άποπέμψωσι τής 'Ηγεμονίας, ένα μη πράξη και έτερον κακούργημα»¹.

Ή μελλοντική άνάσταση του 'Εθνους, πιστεύει ότι θαρ'θεϊ, αν ό καθένας στηριχτεί άποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις. "Έτσι με άυτογνωσία τών ικανοτήτων του προσέρχεται στις 25-7-1819 στη Φιλική 'Εταιρεία, μυημένος από τόν Παν. 'Αναγνωστόπουλο. Βλέπει πολύ κοντά τή στιγμή του λυτρωμού τών Γραικών, θεωρεϊ τή Φιλική 'Εταιρεία πυρῆνα αύτου του μεγάλου κατορθώματος και διασαλπίζει τήν έθνική ένότητα, δίνοντας και προσωπικό οδηγητικό παράδειγμα. Χάρη του μεγάλου έθνικού σκοπού, ό Δούκας δέχεται τήν προτροπή του καθηγητή του 'Αναγνωστοπούλου, ν' αφήσει δηλαδή τή διαμάχη πού είχε με τόν Κοραΐ έξ αίτίας τής γλωσσικής διαφοράς τους. "Έτσι συντάσσει², σύμφωνα με τήν ύπόδειξη, μιάν έπαινετική για τόν Κοραΐ σκιαγραφία, όπου τόν ονομάζει ένδοξότατο φιλόσοφο και τόν χαρακτηρίζει άριστο φιλόλογο και άλλα, τήν όποία και στέλνει στον Κοραΐ να τή δημοσιεύσει στο Παρίσι πού ζούσε. Ή θέση αύτή του Δούκα θα πρέπει ιδιαίτερα να εκτιμηθεϊ, αν σημειωθεϊ ότι ό Κοραΐς με τις άδικες στην πλειονότητά τους επιθέσεις του εναντίον του Δούκα, έκανε: «ώστε να ύποτιμηθεϊ κάπως τó έργο του, ιδίως οί σχολιασμένες έκδόσεις τών αρχαίων κλασικών κειμένων, τις όποίες δέν είχαν πάψει να χρησιμοποιούν οί Νεοέλληνες ως τις αρχές άκόμη του 20ου αιώνα»³.

Ή έκρηξη του άγώνα στο 'Ιάσιο, βρίσκει τó φιλικό⁴ Δούκα στη Στεφανούπολη τής Τρανσυλβανίας, όπου επαγγελόμενος τó δάσκαλο παραμένει έξη χρόνια. "Όταν φτάνει στην 'Ελλάδα σαν Κυβερνήτης ό Καποδίστριας, ό Δούκας του στέλνει δώδεκα χιλιάδες αντίτυπα τών έκδόσεών του για τή «δωρεάν» διανομή τους στους άπόρους σπουδαστές και τόν εμπλουτισμό τών Βιβλιοθηκών. Διδάσκοντας στο Βουκουρέστι ό Δούκας, δέχεται τήν πρόσκληση του Καποδίστρια να γυρίσει στην 'Ελλάδα. "Έτσι φτάνει στην Αίγινα, όπου χωρίς καμιά του άμοιβή άναλαμβάνει τή διεύθυνση του νεοσύστατου τότε από τόν Καποδίστρια 'Όρφανοτροφείου. Παράλληλα για τήν πραγμάτωση τών ιδανικών του παραφράζει έργα του 'Ομήρου, του Εύριπίδη, του Σοφοκλή και άλλων, τά όποια, εκδίδει με δικά του έξοδα και τά διαθέτει «δωρεάν», περίπου δέκα πέντε χιλιάδες αντίτυπα, στα Σχολεία και στους άπορους μαθητές τής λεύτερης πιά πατρίδας. Γενικά τά έργα πού εκδίδει με δικές του δαπάνες και τά διαθέτει «δωρεάν» είναι εκατοντάδες χιλιάδες αντίτυπα. Με αύτά του τά έργα άνασταίνεται ό έλληνισμός στη Ρωσία, στις Παραδουνάβιες χώρες, στην Αίγυπτο, στα βάθη τής 'Ανατολικής Μικρής 'Ασίας, ως τή Δυτική Εύρώπη και σ' αύτήν άκόμα τήν καρδιά του Παρισιοϋ. 'Ο Δούκας με τήν δλη του πορεία παρουσιάζεται μεγάλος πνευματικός ήγέτης και μεγάλος έθνικός ευεργέτης.

1. 'Αναστ. Ν. Γούδα : «Βίοι Παράλληλοι», τόμ. Α', σελ. 265.

2. Βλ. «Δοκίμιον 'Ιστορικόν περί τής Φιλικής 'Εταιρείας» του Φιλήμονα, 'Αθ. 1834, σελ. 246-7.

3. Βλ. σημ. προηγ. σελίδας: 'Απ. Βακαλοπούλου κλπ., σελ. 649.

4. Βλ. Β. Μέξα : «Οί Φιλικοί», σελ. 58, όπου φέρει αριθ. 379 του Καταλόγου τών Φιλικών.

Με τὴ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας τοῦ Κράτους στὴν Ἀθήνα, ὁ Δούκας καλεῖται ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ Ἰωάν. Κωλέττη ἐκεῖ, σὰ μέλος τῆς Ἐπιθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς ποῦ εἶχε διοριστεῖ γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ νομοσχέδια. Ὁ παλιὸς τοῦ δραματισμὸς νὰ ἰδρυθεῖ κοινὸ σχολεῖο στὸ Ζαγόρι, ἓνας δραματισμὸς ποῦ συμπορεύονταν μὲ ὅμοιο σχετικὰ τοῦ Γ. Γεννάδιου νὰ ἰδρῦσουν στὰ Γιάννινα «Γυμνάσιο», ὑλοποιεῖται τῶρα μὲ τὴν ἰδρυση στὴν Ἀθήνα, ὕστερα ἀπὸ ἐνέργειες καὶ μόχθους τους, τῆς «Ριζαρείου Σχολῆς», τῆς ὁποίας ὁ Δούκας ὀρίστηκε Διευθυντής.

Συνειδητοποιῶντας τὸ βᾶρος τῆς ἡλικίας του, ὁ Δούκας δὲ δέχεται τὴ θέση τοῦ καθηγητῆ τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ νεοσύστατου Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας καὶ συνεχίζει ν' ἀσχολεῖται μὲ τὴ συγγραφή καὶ τὴν ἐκδοση τῶν βιβλίων του ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Πέθανε τὴν 20-12-1845 σὲ ἡλικία 85 ἐτῶν καὶ τάφηκε στὴ Ριζαρείου Σχολή, ὅπου ἀργότερα ὁ Ἄνδρ. Κορομηλᾶς ὕψωσε ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὸ μνημεῖο του. Ἡ ὑποδειγματικὴ ἐθνικὴ, πνευματικὴ καὶ κοινωφελὴς πορεία του τὸν κατάταξε δικαιωματικὰ στὴ χορεία τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν, ὅπως τὴν ἄλλη μέρα τοῦ θανάτου του ἀνακηρύχθηκε μὲ ψήφισμα τῆς Βουλῆς.

Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἔργα του, μνημονεύονται: «Λογικὴ», «Ἠθικὴ», «Φυσικὴ» «Μεταφυσικὴ», «Ρητορικὴ», «Ξενωρὶς», «Σοφιστής», «Πανηγυρικὸς» — ποῦ ἐκδόθηκαν, στὴν Αἴγινα — «Ἡ Γραμματικὴ Τερψιθέα» (1804), καὶ οἱ παραφράσεις τῶν: «Θουκυδίδου» (1805), τόμοι 10, «Εὐτρόπιου» (Βιέννη 1807), τόμοι 2, «Ἀρριανοῦ» (1809), «Ὀμήρου», «Εὐριπίδου» «Σοφοκλέους» (Αἴγινα 1834-5), «Αἰσχύλου» (1839) καὶ «Θεοκρίτου». Ἐπίσης ἀπὸ τὸ Δούκα ἐκδόθηκαν καὶ σχολιάστηκαν καὶ τὰ πρὸ κάτω ἔργα: «Δίων Χρυσόστομος» (Βιέννη 1810), τόμοι 3, «Μάξιμος Τύριος» (1810), «Ἀπολλόδωρος» (1811), οἱ δέκα ρήτορες μὲ σχετικὸ Λεξικὸ (1812-1813), τόμοι 10, «Ἡρωδιανὸς» (1813), «Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικὸς» (1814), «Πίνδαρος» (1842), «Ἀριστοφάνης» (1845), τόμ. 3 κ.ά.

*

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΕΜΠΟΡΟΚΟΜΗΤΗΣ (μέσα τοῦ 12'—ἀρχὲς τοῦ 13' αἰῶνα), ἱερομόναχος.

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Διακρινόμενος γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴν ἀγωγή, ἀσπάστηκε νωρὶς τὸ σχῆμα τοῦ κληρικοῦ καὶ ὑπηρέτησε σὰν ἱεροκέρυκας καὶ δάσκαλος.

Στὰ τέλη τοῦ 12' αἰῶνα ἀπαντιέται δάσκαλος στὴν Κέρκυρα, ὅπου συνέγραψε τὸ ἀξιόλογο ἔργο: «Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἧτοι ἀπολογία πρὸς τὸν αἰδεσιμώτατον κύριον Νικόλαον Κομνηνὸν Παπαδόπουλον».

*

ΕΥΛΟΓΙΟΣ (ὁ Κουρίλλας), Μητροπολίτης Κορυτσᾶς (1880-1961), καθηγητὴς Πανεπιστημίου.

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Ζητούσις τῆς Κορυτσᾶς (Β. Ἠπειρος). Ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἀπαντιέται νὰ μονάζει στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς συνεχίζει τίς σπουδές του στὴν

Ἀθήνα, ὅπου ἀνακηρύχθηκε Πτυχιούχος τῆς Θεολογικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς.

Γνήσιος πατριώτης μετέχει τὸ 1908 στὸ Μακεδονικὸ ἀγῶνα, μεταφέροντας στὴν περιοχή τῆς Κορυτσᾶς τὴ δράση τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. Τὸ 1910 βρίσκεται με ἀποστολὴ στὴν Αἴγυπτο, ὅπου στέφτηκε ἀπὸ ἐπιτυχία ἢ διενέργεια ἐράνου στὸ ἐκεῖ ἐλληνικὸ στοιχεῖο. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἔδρυσε στὸ Κάιρο τὸ «ἐλληνοαλβανικὸν κομιτάτον» ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων.

Ἀπὸ τὸ 1915 καὶ γιὰ ἀρκετὰ χρόνια ἀπαντιέται καθηγητὴς σὲ Γυμνάσια τῆς Ἀθήνας, τὸ 1930 «πρωτοεπιστάτης» στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου συμβάλλει στὴν ἀνασύσταση τῆς Ἱερατικῆς (Ἀθωνιάδας) Σχολῆς καὶ τὸ 1935-1937 καθηγητὴς στὸ μάθημα τῆς ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἀλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἐλληνικῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Τὸ 1937 χειροτονεῖται Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ἀπὸ ὅπου διώχεται σὰν ἀνεπιθύμητος τὸ 1939 πού οἱ Ἴταλοι εἶχαν εἰσβάλλει στὴν Ἀλβανία. Στὴν περίοδο 1942-1949 ὑπηρετήσε τακτικὸς καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας στὴν ἔδρα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Πέθανε τὴν 21-4-1961.

Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἔργα του, μνημονεύονται: «Ἱστορία τοῦ ἀσκητισμοῦ-Ἀδωνῆται» (Θεσ/κη 1929), «Κατάλογος τῶν Κωδίκων τῆς Ἱ. Σκῆτης τῶν Καυσοκαλυβίων καὶ τῶν καλυβῶν αὐτῆς» (1930), «Ἀλβανικαὶ Μελέται, ἡ μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὴν Ἀλβανικὴν» (1933), «Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης, ὁ μεταφραστὴς τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὴν Ἀλβανικὴν» (1935), «Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ Νέα Ἀκαδημία αὐτῆς» (1935), «Δασονομία καὶ Γεωπονία πάλαι τε καὶ νῦν» (1935), «Διοσκορίδαιοι Μελέται καὶ ὁ Λαυρεωτίνος Διοσκουρίδης» (1935), «Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τοῦ Ἁγίου Ὄρους μὴ ὑπαρχόντων ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Σπ. Λάμπρου», «Ἱστορικὴ Βιβλιογραφία τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν» (1938-1941), «Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας» (1944), «πατριαρχικὴ ἱστορία» (1951), «Θεοδώρητος προηγούμενος Λαυρεώτης ὁ Κωδικογράφος (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ ἑορταστικὸ τεῦχος τοῦ Byrant. Zeitschrit για τὸ Βυζαντινολόγο Φ. Νταῦλγκερ, (1951) κ.ἄ.

*

ΖΗΣΗΣ, ἱερέας (μέσα ΙΗ' — μέσα ΙΘ' αἰώνα.).

Γεννήθηκε στὴν Κάτω Δρόβιανη καὶ σπούδασε στὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα τῶν Γιαννίνων με δάσκαλό του τὸ σοφὸ Κοσμᾶ Μπαλᾶνο. Ἀκολουθώντας τὸ κληρικὸ σχῆμα ὑπηρετήσε σὰν ἐφημέριος καὶ δάσκαλος στὸν Ἡπειρωτικὸ χῶρο καὶ εἰδικότερα Σχολάρχης στὸ Δέλβινο (1778-1821). Ἐχοντας λαμπρὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ του θεολογικὴ κατάρτιση καὶ γνώστης καλὸς ξένων γλωσσῶν, πρόσφερε πολλὰ στὴν ἐλληνοχριστιανικὴ ἀγωγή τοῦ σκλαβωμένου Γένους καὶ στὴ διατήρηση ἀδούλωτου τοῦ πνεύματος τῆς λευτεριάς του. Πολλοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Ζήσης ἀκολούθησε τὸν Ἅγιο Κοσμᾶ στὴν περιοδεία του στὴν Παλιὰ Ἡπειρο καὶ ὅτι ἔζησε πάνω ἀπὸ 90 χρόνια.

Ἀπὸ τὰ ἔργα του, γνωστὸ εἶναι ἡ μετάφραση ἀπὸ τὴ Λατινικὴ γλῶσσα τοῦ φιλοσοφικοῦ συγγράμματος τοῦ Λόκκιου (βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογρ. Συλ. Λογ. τῆς Τουρκοκρατίας», σελ. 58).

*

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΖΙΤΣΑΙΟΣ (μέσα ΙΖ'-μέσα ΙΗ' αιώνα), ιερομόναχος.

Γεννήθηκε στα μέσα του ΙΖ' αιώνα στη Ζίτσα, στο Μοναστήρι προφήτης 'Ηλίας, όπου έμεινε από μικρή ηλικία. Υπηρέτησε αρκετά χρόνια 'Εφημέριος στην 'Εκκλησία των 'Ορθόδοξων της Τρανσυλβανίας και στη συνέχεια δάσκαλος στη Σιάτιστα και Μοσχόπολη, καθώς και Σχολάρχης στο Φροντιστήριο της 'Αρτας. Τελικά άπαντήθηκε 'Ηγούμενος στο πιο πάνω Μοναστήρι της Ζίτσας.

Γνώστης άριστος της ελληνικής και λατινικής γλώσσας εξέδωσε το 1715 στην Ούγκαρία όπου ζούσε το αξιόλογο έργο: «'Οργανον προγυμναστικόν».

*

ΘΕΟΦΙΛΟΣ, 'Επίσκοπος Καμπανίας (άρχες ΙΗ' αιώνα-1795).

Γόνος της διακεκριμένης οικογένειας Παπαφίλου των Γιαννίνων, ο Θεόφιλος γεννήθηκε στις άρχες του ΙΗ' αιώνα στα Γιάννινα όπου μαθήτευσε στους Μπαλάνους και στον Εύγένιο Βούλγαρη. Μετά το τέλος των σπουδών του, χειροτονεΐται το 1746 διάκονος και σε μικρό διάστημα 'Επίσκοπος Καμπανίας¹ με έδρα το χωριό Κουλιακιά (Κολακία) και 'Ιεραρχικό Προϊστάμενο το Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης. Στη θέση αυτή παράμεινε ως το θάνατό του, παρ' όλο που στο μεταξύ τρεις φορές του είχε προταθεί Μητροπολιτική έδρα την οποία δέχτηκε.

Ξένος σε κάθε προσωπική επιδίωξη, άφιλοχρήματος, ταπεινός και ένάρετος, άφοσιώθηκε με πάθος στη θρησκευτική και έθνική του άποστολή. Με άνώτερο ήθος και με άμετρη για τον άνθρωπο αγάπη, αναδείχτηκε με τις πράξεις του ένας από τους πιο ένθεουφελείς 'Αρχιερείς των χρόνων της Τουρκοκρατίας. 'Η ταπεινή του έδρα, το μικρό χωριό Κουλιακιά, είχε γίνει γνωστό στον κάθε πλούσιον ή φτωχό, κραταιόν ή καταδικασμένο, κληρικόν ή λόγιον ή άπλόν πολίτη, που ζητούσε τη συνδρομή του, τη συμπάρασταση, την παρότρυνση ή την κατεύθυνση, με μια λέξη την οποιασδήποτε μορφής βοήθεια. Σε όλους σκόρπιζε με άγαθή προαίρεση την αγάπη και έδινε με άπλοχεριά τη βοήθεια του. Πολλές φορές ένισχυε από το σιτοβολώνα της Κουλιακιάς τα άμφτωχα Μοναστήρια του 'Αθω, της Μακεδονίας και άρκετών άλλων περιοχών της 'Ελλάδας.

Λάτρης της Παιδείας και της 'Εθνικής άγωγής έδειξε με φωτεινές πράξεις την αγάπη του στα Γράμματα. Με δαπάνες της 'Επισκοπής του, αλλά και της άτομικής του παρουσίας, λειτουργούσαν στην περιφέρειά του Σχολεία, πληρώνονταν δάσκαλοι, συγκροτούνταν και λειτουργούσαν Βιβλιοθήκες, ένισχύονταν οικονομικά στις σπουδές τους άποροι και χρηστοί νέοι, κ.ά. 'Ετσι ή μικρή του εκείνη 'Επισκοπή έγινε νωρίς Κέντρο πνευματικής άχτινοβολίας και πρόνοιας, επισκιάζοντας και αυτή τη Μητρόπολη της Θεσσαλονίκης.

Παράλληλα αξιόλογη ύπηρξε ή συγγραφική του δημιουργία. 'Εκτός από τις ποιητικού ένδιαφέροντος διατριβές και έπιστολές που έχουν διασωθεί (άνέκδοτες), γνωστά του έργα είναι: α) «Ταμείον 'Ορθοδοξίας», ένα σημαντικό έργο που για αρκετά χρόνια χρησίμευε σαν οδηγός των 'Αρχιερέων στις άπορίες τους. β) «'Νόμος 'Εκκλησιαστικός και πολιτικός» ή άπλά «'Νόμος», περισπούδαστο έργο έκκλησιαστικού και άστικού δικίου, και γ) «περί ζέοντος», διατριβή.

1. Σ. Εύστρατιάδου : «'Ο Καμπανίας Θεόφιλος», 'Ηπειρωτικά χρονικά 1927, σελ. 54 κ.έ.— Και Κ. Σάθα «Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη», τόμ. 3, σελ. 275.

ΚΟΣΜΑΣ ΘΕΣΠΡΩΤΟΣ (1780-1852), ιεροδιάκονος.

Πατρίδα του Κυρίτση Δημ. Κότρα, όπως ήταν το κοσμικό όνομα του Κοσμά του Θεσπρωτού ως το 1805 που χειροτονήθηκε ιεροδιάκονος, ήταν το χωριό Γεωργουτσάτες¹ της Θεσπρωτίας (τώρα της σκλαβωμένης Βόρειας Ήπειρου), όπου γεννήθηκε² το 1780 από φτωχούς γονείς.

Τελειώνοντας τη Σχολή της Δρόβιανης και μετά τη χειροτονία του σε ιεροδιάκονο «ζήλω ένθερμω πρὸς τὴν Παιδείαν καταληφθεὶς»³, συνέχισε σὰν ὑπότροφος τις σπουδές του στὴν Καπλάνειο Σχολή τῶν Γιαννίνων. Μαθητὴς τοῦ Ἀθαν. Ψαλίδα, εὐτύχησε νὰ προσεχτεῖ γιὰ τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ του χαρίσματα ἀπὸ τὸ σοφὸ τοῦτο δάσκαλο, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἔθεσε κάτω ἀπὸ τὴν προστασία του.

Ἀποφοιτώντας ἀπὸ τὴν Καπλάνειο τὸ 1815 ὅπως λογίζει ὁ Π. Ἀραβαντινός, ἐνῶ ὁ Ἀθ. Παπαχαρίσης θεωρεῖ τὸ ἔτος 1810, ἀκολουθεῖ τὸ ἐκπαιδευτικὸ ἐπάγγελμα, ὑπηρετώντας ὡς τὸ 1824 στὴ Σχολή τοῦ Χωριοῦ Ἀρτσιόστα (Ἀρίστη) τοῦ Ζαγοριοῦ, καὶ στὴ συνέχεια στὴν Κόνιτσα ὡς τὸ 1833 πού ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ τὸ φίλο του ιεροδιάκονο Ἰγνάτιο κατέβηκε στὴ λεύτερη Ἑλλάδα. Γιὰ τὸ ἴδιο διάστημα καὶ μέχρι τὸ 1836, ἄλλοι ὑποστηρίζουν⁴ ὅτι ὑπηρέτησε στὶς Σχολές τοῦ Νησιοῦ τῶν Γιαννίνων, τῆς Πρεμετῆς καὶ τῆς Ζίτσας. Τελικὰ καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια ὑπηρέτησε στὸ Καλλιδρόμιον (Καρπενῆσι), ὅπου καὶ ἄφησε σὲ ἡλικία 72 χρόνων τὴ ζωή, τὴν 4 Μαΐου 1852, καθὼς καὶ μιὰ μνήμη εὐωδιαστή, ὅπως διασώζει ἡ σχετικὴ νεκρολογία⁵:

— «Τὸ ὄξυ τοῦ θανάτου δρέπανον ἐθέρισε χθὲς καὶ τὸν σεβάσιμον ἡμῶν Ἑλληνο-διδάσκαλον Κοσμάν Θεσπρωτόν. Ὁ θάνατος οὗτος ἐγένετο αἰτία, ὡς ἦν ἐπόμενον, βαθείας θλίψεως εἰς τοὺς Καρπενησιώτας· ἐστερήθημεν ἄνθρωπον ὅστις ὠφέλησε πολλαχῶς τὸν τόπον· ὡς πολίτης διὰ τῆς ἐναρέτου διαγωγῆς του· ὡς διδάσκαλος διὰ τοῦ ἐξαιρετοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας του· εὐπρόσιτος ἄμα καὶ μεγαλοπρεπῆς, φιλόανθρωπος ἐν ταῦτῳ καὶ παραδόξου τόλμης, εὐτράπελος καὶ εὐσεβέστατος, ἦν τὸ ἀγλαΐσμα τῆς συναστροφῆς καὶ ἡ ἀνακούφισις τοῦ πένητος. Κατὰ πᾶσαν ἐπίσημον ἡμέραν παρείχεν ἄρτον εἰς τὸν πεινῶντα καὶ εἰς τὸν γυμνὸν ἱμάτιον.

Τὸ διαπεραστικὸν αὐτοῦ πνεῦμα ἐνόησεν ὅτι διδάσκων εἰς Καρπενήσιον ἔπρεπε νὰ προχωρήσῃ πέραν τοῦ κύκλου τῶν χρεῶν ἅπερ ὁ Νόμος ἐπιβάλλει εἰς τὸν Σχολάρχον· φλεγόμενος ἀπὸ διάπυρον ζῆλον πρὸς τὸν φωτισμὸν τῆς νεολαίας . . . ἐφρόντιζεν ὥστε οἱ μαθηταὶ ἐξερχόμενοι τοῦ Σχολείου, οὐ μόνον τῆς πατρῴας αὐτῶν γλώσσης νὰ ὦσι κάτοχοι, ἀλλὰ καὶ ἀρχὰς ὑψηλῶν μαθημάτων νὰ ἔχωσι. Διὸ καὶ ὁ Κ. Γεννάδιος κατέτασεν ἀνεξετάστως εἰς τὸ Γυμνάσιον, ὅντινα ἔφερον ἀποδεικτικὸν τοῦ μακαρίτου . . .».

1. Π. Ἀραβαντινοῦ : «Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», ἐκδ. Ἐταιρείας Ἡπειρ. Μελετῶν, Ἰωάννινα 1960, σελ. 69.

2. Ἀθαν. Χ. Παπαχαρίσης : Προλεγόμενα καὶ σημειώσεις στὸ ἔργο τοῦ Κοσμά τοῦ Θεσπρωτοῦ καὶ Ἀθαν. Ψαλίδα, τοῦ τιτλοφορουμένου : «Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἡπείρου», ἐκδ. Ἐταιρείας Ἡπειρ. Μελετῶν, Ἰωάννινα 1964, σελ. 8.

3. Π. Ἀραβαντινοῦ, ὅπου ἡ ὑπόσ., ἀριθ. 1.

4. Νικ. Μυστακίδης : «Δρυϊνουπολιτικά», ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου» τῆς 19ης Ἰανουαρίου 1901.

5. Νεκρολογία τοῦ Γ.Σ.Τ. Καρπενῆσι 5-5-1852 ἡ ὁποία δημοσιεύεται στὴν Ἀθηναϊκὴ Ἐφημερίδα «Ταχύπτερος Φήμη», φύλ. τῆς 17-5-1852.

Είναι άναμφισβήτητον ότι ο Κοσμᾶς ο Θεσπρωτός άσχολήθηκε και με την ποιηση. Τοῦτο φανερώνεται και από την έμμετρη σύνθεσή του τῆς 'Ιστορίας του 'Αλῆ πασᾶ, για την όποία μᾶς πρωτομιλάει ο Σπυρ. 'Αραβαντινός στις σελίδες 332-334 και 337 του έργου του «'Ιστορία του 'Αλῆ Πασᾶ» (1895):

— «...ὁ ἥλιος ὄχ' τὸν οὐρανὸ τραβιέται, βασιλεύει,
κι 'Αλῆ πασᾶς ξεψύχησε και χάρος τὸν κυριεύει.
'Εβγαίνει ἡ πούλια ἡ πλουμοιτή, τ' ἀλετροπόδι βγαίνει,
κι' 'Αλῆ πασᾶς εἰς τὸ νησι χωρὶς κεφάλι μένει.

*Χουρσίτ πασᾶς ἐδάκρυσε, τὰ μάτια του σφουγγίζει,
φέρει τὸν νοῦ του 'στὸν ντουνια, ποὺ σὰν τροχὸς γυρίζει,
ποὺ τοὺς ἀνθρώπους κάποτε στὰ σύννεφ' ἀνεβάζει
και πάλι τοὺς ταλαίπωρους' στὸν "Αδη κατεβάζει...»*

Αξιόλογο έργο του Κοσμᾶ του Θεσπρωτου είναι η «Γεωγραφία 'Αλβανίας και 'Ηπείρου» με προσθήκες στη Γεωγραφία του 'Αθαν. Ψαλίδα, που γράφτηκε το 1832-1833, χωρὶς, ὅπως φανερώνεται από διάφορα κείμενα σχετικά με την κοινωνική ζωή τῆς ἐποχῆς του, νὰ προορίζεται για σχολική χρήση. Τῆ Γεωγραφία του συνοδεύουν ὄχτῶ πολύτιμοι χάρτες: 1) τῆς Κορυτσᾶς-Βιθικουκιοῦ, 2) τῆς Μοσχόπολης, 3) τῆς 'Αχρίδας με την περιοχή τῆς, 4) του Μοναστηριοῦ 'Αγ. Ναοῦμ τῆς 'Αχρίδας, 5) τῆς Κόνιτσας, Δυτικοῦ Ζαγοριοῦ και του Πωγωνιοῦ μέχρι Ρομπατῶν, 6) τῆς Κέρκυρας μὰ τις ἠπειρωτικές ἀπέναντι ἀκτές, 7) Γενικὸς χάρτης τῆς 'Ηπείρου και 8) Γενικὸς χάρτης τῆς 'Αλβανίας. Με ἐπιστημονική σνείδηση, ἐρευνητικότητα και συνέπεια ο Κοσμᾶς ἔγραψε σωστὰ τῆ Γεωγραφία του, διάσωσε πολῦτιμα δημογραφικά, ἔθνογραφικά και ἠθογραφικά στοιχεία του καιροῦ του και δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές που ἀπὸ τις σελίδες του έργου του αὐτοῦ φανερώνεται ὁ Ἕλληνας ταξιδευτῆς, ποιητῆς και στοχαστῆς. 'Αλλὰ πολῦτιμες εἶναι και οἱ προσθήκες του στη «Γεωγραφία» του 'Αθαν. Ψαλίδα. 'Απὸ τις σελίδες αὐτὲς δίνουμε πιδ κάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Κεφ. «Μοναστήρια 'Ηπείρου», χαρακτηριστικὸ του λεύτερου και φωτεινοῦ του πνεύματος:

— «'Αφήσαμε και ἄλλα τινὰ πλὴν ἡ "Ἡπειρος καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀπολαμβάνει· τὰ εἰσοδήματα των χάνονται ματαίως· τὰ καταδαπανοῦν καλόγηροι ἀνοικὸ νομοι, δεισιδαίμονες, ἀμαθεῖς, και ποταποί. "Αν αὐτὰ τὰ Μοναστήρια, ἀναλόγως και κατὰ δύναμιν, ἔκαμνον μίαν συνεισφορὰν, τοῦλάχιστον ἐδύναντο νὰ συστηθοῦν εἰς τὴν "Ἡπειρον Σχολεῖα τῆς 'Αλληλοδιδασκτικῆς, και 'Ελληνικά, εἰς πολλὰ μέρη, και φωτιζόμενοι οἱ νέοι τῆς 'Ἡπείρου, ἤθελε ἔβγουν ἀπὸ τὸ σκότος και λαβύρινθον τῆς ἀμαθείας και βαρβαρότητος. Εἴθε ἡ θεία Πρόνοια νὰ φωτίση τοὺς 'Αρχιερεῖς τῆς 'Ἡπείρου, και τοὺς ἄλλους ὄσοι ἔχουν δύναμιν πολιτικὴν, νὰ θεμελιώσουν ἕνα θεάρεστον εὐσεβὲς και φιλάνθρωπον ἔργον...».

*

ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΔΡΩΜΕΝΟΣ (1764-1843), δάσκαλος του Γένους.

Θ' ἀποτελοῦσε, ὅπως πιστεύουμε, ἀληθινὴ δικαίωση για τὸν 'Ανδρέα 'Ιδρωμένον ὁ χαρακτηρισμὸς πὼς «ὑπῆρξε ἄνθρωπος» με την ἔννοια βέβαια του ἀγωνιστῆ. Γιατί πλημυρισμένος ἀπὸ ὑψηλὰ ἰδανικά ἔκλεισε ὀλάκερο τὸν ἀπολυτρωτικὸ του ἀγῶνα στις τρεῖς

μεγάλες έννοιες: 'Ελευθερία, Πατρίδα και 'Αρετή, στις όποιες δόθηκε με μιá αλήθινά συγκινητική άφοσίωση.

Βυθισμένος σε μιάν ακλόνητη πίστη για τήν άποστολή του και τή μοίρα του κάθε σκλάβου ρωμιού, θέση τόσο ξένη στη συνηθισμένη διδαχή του άνωτερου κλήρου τής έποχής του, άκολούθησε μιá πορεία φωτισμένη από τó στοχασμό για τá μεγάλα, για μιάν ένορχηστρωμένη από τήν άρμονία και τή δικαιοσύνη λεύτερη 'Ελλάδα, όπως υπήρξε ó δραματισμός του.

Στήν όρθή συγκρότησή του, βοήθησαν σημαντικά ή έποχή του, μιá έποχή τής έπιδας των νεοελλήνων για τήν έθνική τους άποκατάσταση, τήν όποία λίκνιζε ή άνάπτυξη τής κλασικής παιδείας που γίνονταν ή μεγάλη νικήτρα κραυγή τής Λευτεριάς, και φυσικά και τó οίκογενειακό του περιβάλλον. 'Αναλυτικότερα γύρω από τήν τελευταία περίπτωση, ó 'Ιδρωμένος είχε τήν τύχη ν' άνήκει σε μιάν από τις άρχαιότερες οίκογένειες τής Πάργας, του Δεσύλλα από τó δέντρο τής μητέρας του, πουδωκε τόν άδελφό του προπάππου του, τόν 'Ιερομόναχο Φιλόθεο, ó όποιος διακρίθηκε σαν δάσκαλος του Γένους ως τó 1710 στα Σχολεία τής Πάργας και άργότερα ως τó θάνατό του μάλιστα στη Σχολή του 'Αθω όπου άγαπήθηκε και θρηνήθηκε¹ όταν έφυγε απ' τή ζωή από τις γενιές των μαθητών του, και των 'Ιδρωμένων, από τή γενιά του πατέρα του, καρπός των όποιων υπήρξεν ó 'Ιωάννης, άξιωματικός στα 1679 των πυροβολιστών του Βενετσιάνικου στόλου.

Στό λαό καλλιεργούνταν ή πίστη με τó δίπτυχο «Θρησκεία-Πατρίδα», που στον αιώνα του επίμονα άναπέταζε ó δουλωμένος έλληνισμός, ριζωμένος στις όργανωμένες οίκονομικά και πνευματικά τάξεις. 'Η πίστη αυτή συγκλόνιζε τις ψυχές και γινόταν δύναμη και σοφία τής ζωής. 'Ετσι όλα άλλαζαν παίρνοντας ξεχωριστές έρμηνείες και πνοές. 'Η παράδοση γινόταν άγωγή, ή σκλαβιά φιλοσοφημένη τελειότητα, ή ιστορία έθνική συνείδηση και ó άρχαίος κόσμος θρησκευτική και φυλετική ίερουργία.

Του 'Αντρέα 'Ιδρωμένου οί πνευματικές άνησυχίες φανερώθηκαν από τά πρώτα

1. 'Ο μαθητής του 'Ιωσήφ, έλλοτε Μητροπολίτης Βουλγαρίας, του άφέρωσε τόν πιο κάτω έμμετρο έπικήδειο :

«Σοφός τις άνήρ κείται ένταυθα μέγας,
λόγων σοφών μάτευμα μουσών έστία,
ó κλεινός Φιλόθεος, θύτης εκ Πάργας'
όστις πατρίδος και πατρικής οίκιας
φυγας υπάρξας, παίς έτι που τυγχάνων,
άσκήσεως έρωτι και μαθημάτων,
έναντον εκδέδωκε παιδείας λόγοις,
τούτων κορεσθείς 'Ιωαννίνων πόλει.
Μεθ' α οικήσας εις τó του 'Αθω όρος,
έναντον άσκήσει διδοός και πόνοις,
άφίχθη προς μέγα τι άρετής βάθος'
ένθα μετέστη προς μονάς ούρανίους.
'Αλλ' ό μαθητών σύνταγμ' ως εγνωμόνως,
οίς αυτός δέδωκε παιδείας λόγοις,
διδασκάλω σπείσαι δάκρυ κειμένω'
σβέσθη σοφών γάρ λύχνος εκ μέσου μέγας,
και Χριστόν αίτησάσθε των πόνων γέρας
αύτῳ παρασχεΐν τήν άνω κληρουχίαν.
Μαθητών ό πρώτιστος τούτου, ό πρώην
Βουλγαρίας πρόεδρος 'Ιωσήφ τάλας».

(Βλ. 'Ιω. Ρωμανού : «'Ανδρέας 'Ιδρωμένος», Πανδώρα ΚΑ/1871 σελ. 302).

μαθητικά του χρόνια στα Σχολεία τῆς Πάργας με δάσκαλό του τὸν ἀδελφὸ τῆς μητέρας του Ἱερομόναχο Ἀκάκιο καὶ ἀργότερα τὸν Ἰακωβὸν Ἱερομόναχο Ἀγάπιο¹. Ἡ φιλομάθειά του νωρὶς τὸν ἐσπρωξε στὴν ἐπιδίωξη γιὰ μιὰ πνευματικὴ ὁλοκλήρωση μετὴν αὐτοδιδασκαλία. Χρόνια ἐσκυφετε συνειδητὰ στα γραφτὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων κλασικῶν, φυλλομετρώντας τὰ λίγα συγγράμματα ποὺ ὑπῆρχαν στὴν Πάργα καὶ τὰ πολυάριθμα τῶν βιβλιοθηκῶν, ἰδιαίτερα τῶν Μοναστηριῶν τῆς Κέρκυρας, ὅπου νεώτατος ἐγκαταστάθηκε καὶ ἔζησε τρία χρόνια. Ἔτσι ἦρθε σ' ἐπικοινωνία με ἀρχέτυπα καὶ χειρόγραφα καὶ ἔτσι εὐρύνονταν ὁ πνευματικὸς του κόσμος. Τὸ ἦθος του καὶ οἱ γνώσεις του τὸν ἐπέβαλαν στοὺς ὄριμους κληρικούς καὶ μοναχοὺς, ποὺ ἀποτελοῦσαν καὶ τὴ μόνιμη συντροφιά του στὴ διαμονή του στὴν Κέρκυρα. Στὶς συναναστροφές του με συνομηλικούς του τὸ πνεῦμα του ἄστραφτε καὶ τὰ καθημερινὰ γίνονταν σύμβολα καὶ ἰδέες, μιὰ ἐμπραχτὴ θὰ λέγαμε δύναμη στὸν αἰώνιο δρόμο τῆς ζωῆς.

Ἔστερα ἀπὸ πρόσκληση τῶν συμπατριωτῶν του ὁ Ἰδρωμένος ξαναγυρίζει στὴν Πάργα, Ἀρχιεπιφύλακας τῆς Πολιτείας. Τὰ δημόσια ἔγγραφα, τὰ πιδὸν πολλὰ ἀπὸ τὸν ἸΣΤ' αἰώνα, ὑπῆρχαν κατάσπαρτα σὲ διάφορους χώρους καὶ ἀταξινόμητα, με ἄμεσο κίνδυνο φθορᾶς τους. Ὁ Ἰδρωμένος συνειδητοποίησε τὴ νέα του ἀποστολὴ καὶ ἀγωνίζεται γιὰ τὴ διάσωση καὶ τὴ χρηστικότητα τῶν Ἀρχείων, ἐνῶ παράλληλα διευθύνει τὸ Κοινὸ Σχολεῖο τῆς Πάργας.

Στὴ θέση τοῦ Ἀρχιεπιφύλακα παράμεινε ὡς τὸ 1791, ὅπου σὲ ἡλικία 27 χρόνων χειροτονεῖται πρεσβύτερος, δίνοντας, ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα σὰν κληρικοῦ, δείγματα ὑψηλοῦ ἦθους. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρεται ἡ πρόταση ποὺ τοῦ ἔκαναν ἀπὸ ἐκτίμηση στὴν πολυσύνθετη προσωπικότητά του οἱ προϋχόντες τῆς πατρίδας του νὰ δεχτεῖ τὴ θέση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, μιὰ ποὺ ἐκεῖνος ποὺ τὴν κατεῖχε βρίσκονταν σὲ μεγάλη ἡλικία καὶ δὲν μποροῦσε ν' ἀνταποκριθεῖ στὰ καθήκοντά του. Ὁ Ἰδρωμένος ἀπορρίπτει τὴν τόσο τιμητικὴ αὐτὴ προσφορά, διδάσκοντας στὴ συνέλευση τῶν προϋχόντων τὸ σεβασμὸ ὅλων στὴν ἡλικία καὶ στα ὅσα ὡς τότε πρόσφερε ὁ Ἀρχιεπισκόπος, ὁ ὁποῖος ἔτσι διατήρησε τὴ θέση του ὡς τὸ θάνατό του.

Ἡ Πάργα ἀπὸ τὸ 1401 κυριαρχοῦνταν ἀπὸ τοὺς Βενετούς με διοικητικὴ ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν Ἀρχὴ τους, ποὺ εἶχαν τὴν ἔδρα τους στὴν Κέρκυρα. Γιὰ τέσσερους περίπου αἰῶνες, ὡς τὰ 1797 ποὺ περιέρχεται στὴ Γαλλικὴ κυριαρχία, στὸ ἔδαφός της συναντιόνταν πολλὰ ρεύματα καὶ πολλὰ εὐρωπαϊκὰ καὶ ἀσιατικὰ συμφέροντα, στὶς ἀντιδικίες τῶν ὁποίων ἀκονίζονταν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ τῶν Παργινῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, ποὺ ἔβρισκαν ἐκεῖ καταφύγιο. Ἔτσι ἡ Πάργα ἔγραψε μιὰ ξεχωριστὴ τοπικὴ ἱστορία ποὺ κυριώτερα χρωσιέται στὸν ἐπηρεασμὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πνευματικῆς τῆς ἡγεσίας, ἡ ὁποία με φλογεροὺς ἱερωμένους δασκάλους ἀπλώσε στὸ χῶρο της ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 18ου αἰώνα στὴν ἑλληνικὴ παιδεία.

Στοὺς λειτουργοὺς αὐτοὺς τοποθετεῖται καὶ ὁ Ἀντρέας Ἰδρωμένος, ὁ ὁποῖος νωρὶς ἀναδείχθηκε λόγιος μεγάλης ἀχτινοβολίας καὶ δάσκαλος τοῦ Γένους. Μετὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ

1. Πρόκειται γιὰ τὸ σοφὸ Δημητσανίτη, τὸν κατοπινὸν ἰδρυτὴ καὶ πρῶτο Σχολάρχην τῆς φημισμένης Σχολῆς τῆς Δημητσάνης: «ὁ σοφὸς οὗτος κληρικὸς... ἐχρημάτισεν εἰς Πάργαν διδάσκων τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἱκανοὺς τῶν Παργινῶν ἐκπαιδεύσας, ἐν δυοῖν περιόδοις, τῇ μὲν περὶ τὰ 1770 τριακονταέτης ὄν, τῇ δὲ περὶ τὰ 1780, πενταετίαν ἐν συνόλῳ ἐκεῖσε διδασκαλεύσας». (Βρεττοῦ, Νεοελ. Φιλολ. Α. 172).

τις πράξεις του κράτησε ὀρθές τις συνειδήσεις στὸν ἀγώνα γιὰ αἰώνια ἰδανικά καὶ ἔγινε ὁ μπουρλοτιέρης τῶν ψυχῶν τῶν Παργινῶν στὴν ἀντίστασή τους κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Πρωτοστάτησε στὴ συμπάρασταση τῶν Παργινῶν στοὺς Σουλιῶτες, διαφωτίζοντας τοὺς συμπατριῶτες του πῶς ἡ διάρκεια τῆς Σουλιώτικης συμπολιτείας ἐξασφάλιζε καὶ τὴ λευτεριά τῆς Πάργας. Ἔτσι ὑπῆρξεν ὁ συντελεστής τῆς ἱστορικῆς θέσης καὶ δόξας τῶν Παργινῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἀπαράμιλλες ἐπιστολές στὸν Ἀλῆ πασᾶ ἦταν γραμμένες ἀπὸ τὸν Ἰδρωμένο. Σὲ γενικότερη ἔννοια ὑπῆρξεν ὁ ὑπέρμαχος τοῦ ἐθνικοῦ ἀγώνα τῶν Σουλιωτῶν, τοὺς ὁποίους μὲ κάθε τρόπο παράστεκε, καθοδηγοῦσε, καὶ σὲ μερικὲς περιπτώσεις διάσωζε, ἀλλὰ καὶ ὁ πολιτικὸς ἡγέτης τῶν Παργινῶν, τοὺς ὁποίους κατῆυθνε σοφὰ ἢ ἀντιπροσώπευε σὲ δύσκολες ἀποστολές καὶ συνέτασσε τὴν ἀλληλογραφία τους σὲ ἰσχυροὺς Ἑλληνας τῶν Γιαννίνων καὶ τῆς Κέρκυρας.

Ἡ κλασικὴ παιδεία πὺ ἔλαβε ἔκανε τὸ ἀνθρωπιστικὸ τοῦ πνεῦμα νὰ ἀναβλύζει ἀστείρευτο ἀπὸ τὴν παλιὰ πηγὴ κελαρύζοντας δημιουργικὰ στὸ παρὸν μ' ἓνα προσκλητήριον τῶν γενναίων καὶ τῶν πρόθυμων στὴ θυσία, γιὰ τὴν ἀνάστασι τῆς αἰώνιας πατρίδας, τῆς Ἑλλάδας. Ἡ ἐνσάρκωση τοῦ ἐπαναστατικοῦ του αὐτοῦ ιδεώδους εἶχε τὴν αἰτία της καὶ σ' ἓνα ἄλλο σάλπισμα, στὶς ἰδέες τις ὁποῖες ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασι σκόρπισε σ' αὐτὰ τὰ ἡπειρωτικὰ παράλια καὶ στὰ βουνὰ τοῦ Σουλιοῦ, ἀναφτερόνοντας τίς ἐλπίδες τοῦ νεοελληνισμοῦ γιὰ τὴν Παλιγγενεσία του. Ἀποκαλυπτικὴ εἰκόνα τοῦ ἰδεολογικοῦ πιστεύω τοῦ Ἰδρωμένου εἶναι καὶ ἡ πιὸ κάτω ἐπιστολή του στοὺς Ἑλληνας τῆς Κέρκυρας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐθνικῶν μας πραγμάτων:

«Χαίρομεν, ἀδελφοὶ ἐν Κυρίῳ, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ χαίρομεν. Χαίρομεν, διότι καὶ ὑμᾶς σὺν ἡμῖν αὐτοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἠκούσαμεν χαίροντας. Ἦλθε γὰρ ἀληθῶς καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ χροσοῦς ἐκεῖνος αἰὼν, ὅστις ὀνομαστοῦς μὲν διὰ τὴν ἀνδρείαν, ἀθανάτους δὲ διὰ τὴν σοφίαν τοὺς ἡμῶν κατέστησε προπάτορας Ἑλλήνας αἰὼν, ὃν ἐκεῖνοι πολλοῖς πόνοις, μᾶλλον δ' εἰπεῖν αἵμασι, ἐξηγόραζον. Ἀπέθνησκον γὰρ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ὅτι πολὺ προθυμότερα καὶ μαρτυροῦσι Θερμοπόλαι καὶ τὰ κατὰ Περσῶν τρόπαια αἰὼν, καθ' ὃν σοφία θαυμάζεται, ἀνδρεία ἐπαινεῖται, φιλαδελφία πολιτεύεται καὶ πᾶν εἶδος σχεδὸν ἀρετῆς ἐκθειάζεται. Χαίρομεν λοιπὸν καὶ μακαριστοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς τοῦντεῦθεν ἠγούμεθα καὶ εἶθε καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ δὴ καὶ ὄπου ὁ ὀμφαλὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἡ τοιαύτη ἐπαινετή, μακαριστή, εὐτυχῆς καὶ πολυπόθητος ἐλευθερία ἐμφυτευθεῖ! Ἀλλὰ τί τούτων ἐνεκεν τῇ ἡμιθέῳ ἡμῶν εὐεργέτιδι, τῇ θαυμαστῇ, φάμεν, πολιτεία τῆς Γαλλίας ὀφείλομεν;— Πολλὰ καὶ μεγάλα, ὥστε λόγοις μὲν δύσκολον, ἔργοις δὲ παντελῶς ἀδύνατον ἀποδοῦναι. Αὐτὴ καὶ γὰρ παρήκε τὴν ἑαυτῆς ἀνάπαισιν, ἤφατο πόνων, αἱμάτων οὐ φείδεται, καὶ ἀμισθί, ὡς οὐδὲν ποτὲ ἄλλο γένος, τοῖς νικηθεῖσι λαοῖς τὴν ἐλευθερίαν χαρίζει. Διὸ καὶ εἰς σημεῖον τῆς πολλῆς χαρᾶς ἦν ἔχομεν διὰ τὴν τοιαύτην ἐλευθερίαν καὶ τῆς δι' αὐτὴν εὐγνωμοσύνης, ἣν ὀφείλομεν πρὸς Γαλλίαν τὴν ἀείμνηστον ἡμῶν εὐεργέτιν, τοιαῦτα γράφοντες οἰόμεθα ὡς οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοῖς φιλαδέλοις ὑμῖν λογισθησόμεθα φέρεσθαι.— Ἐπεὶ δ' ἄνδρας ἐξ ἡμῶν δι' ἀδελφικῶν γραμμάτων περὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος συμμελετήσαντας ἐζητήσατε, ἤκουσι Δημήτριος Βασιλᾶς Παναγιώτου καὶ Γεώργιος Ἀναστασίου Δεσύλλας δι' ἐπιτροπῆς τοῦ παντὸς δήμου μεθ' ὧν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν, μᾶλλον δὲ μετὰ Θεοῦ, ὡς εὐχῆς ἡμῖν ἔργον, δεῖξατε τῆς ἐλευθέρου ὑμῶν ψυχῆς τὴν νουνεχῆ φρόνησιν.— Ἀλλ' ὦ πολῖται καὶ ἀπόγονοι τοῦ γλυκέος καὶ ὀνόματος καὶ πράγματος τῶν Ἑλλήνων, ὦ πόσον μακαριστοὶ ἡμεῖς, οἱ πρῶτοι μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐπὶ ταύτης τῆς καθέδρας καθίσαντες, τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐσόμεθα! εἰ εὐχερῆ μὲν τὰ πράγματα, παράδειγμα δ' αὐτοῖς τὴν ἡμῶν πολιτείαν ἔασωμεν. Καὶ ταῦτα μὲν ἀδελφικῶς εἰς ἀπόκρισιν. Ὑμεῖς δὲ, ἀγαπη-

τοί, εἴποτε ἡμῖν γράφητε, τῇ ἡμετέρῃ διαλέκτῳ ἐπιστέλλετε, ἵνα μὴ ἐρμηνέων καὶ μεταφραστῶν χηρίζοντες καὶ τὰ ἄδηλα, εἰ τύχοι, δῆλα τοῖς πολλοῖς καθιστώμεν. "Ερρωσθε»¹.

Κήρυκας τῆς λευτεριᾶς τῶν Ἑλλήνων, ὁ Παπαντρέας Ἰδρωμένος ἀγκάλιασε ἀμέσως τὸν ἐμποτισμένο μὲ τ' ἀπελευθερωτικὰ κηρύγματα τοῦ Ρήγα καὶ σύντροφό του Χριστόφορο Περραιβό, ὁ ὁποῖος κατατρεγμένος, ὅπως εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸ τραγικὸ τέλος τοῦ Ρήγα Φερραίου, βρῆκε τὸ 1798 καταφύγιο στὴν Πάργα. Οἱ δύο τους μὲ τέχνη, σοφία καὶ θυσίες κλώθουν τὸ νῆμα τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἠπειρωτικοῦ χώρου. Σύντομα προστέθηκε στὴ συντροφιά τους ὁ γενναῖος ἐπίσκοπος Παραμυθιᾶς Χρυσάνθος, ὁ ὁποῖος μὲ αὐτοθυσία ἐναντιώθηκε στὶς ἐθνοκτόνες συμβουλές τοῦ Μητροπολίτη στὰ Γιάννινα Ἱερόθεου καὶ μὲ γενναιότητα βοήθησε τοὺς Σουλιῶτες. "Ἐτσι στὶς ἐπιταγές καὶ βιαιότητες τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὑψώσε τὴν ἐπαναστατικὴ του φωνὴ μὲ πύρινες ἐπιστολές τις ὁποῖες συνέτασσε ὁ Ἰδρωμένος. Καὶ τότε ἦταν ποὺ ἀκολουθοῦσαν οἱ ἔξοχες πράξεις τοῦ Χρυσάνθου, οἱ ὁποῖες κυριότερα πῆγαζαν ἀπὸ τὸ λεύτερο πνεῦμα καὶ τὴν ἐθνικὴ του συνείδηση.

Οἱ Παργίνοι ἔχουν ὑψώσει ἀτίμητη θεὰ τους τὴν αἰώνια Ἑλλάδα, «τὴν ἀγίαν τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τῆς διανοίας καὶ τῆς καρδίας του», ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Σέλλεϋ. Σ' αὐτὴν ἀτενίζουν, ὅταν γιὰ νὰ ξεφύγουν τ' ἀρπαχτικὰ νύχια τοῦ Ἀλῆ πασᾶ στέλνουν τὸ 1798 πρεσβεία στοὺς ναυάρχους τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ στόλου ζητώντας προστασία, καρποφρώντας τελικὰ τῆς δευτέρας πρεσβείας στὸ Ρῶσο ναύαρχο Οὐζακῶφ, στὴν ὁποία μετεῖχε καὶ ὁ Ἰδρωμένος, καὶ ἔτσι κυμάτιζε στὸ κάστρο τῆς Πάργας ἡ Ρωσικὴ Σημαία, ἀντὶ τῆς Τουρκικῆς.

Μὲ τὴ Ρωσοτουρκικὴ συνθήκη ποὺ ἐγίνε (21-3-1800) στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ μὲ τὴν ὁποία ἀνακηρύχθηκε ἡ Ἑφτανησιακὴ Πολιτεία κάτω ἀπὸ τὴ Ρωσικὴ προστασία, ἡ Πάργα καὶ ἄλλες κτήσεις τῶν Βενετῶν στὴν Ἠπειρο παραχωρήθηκαν στὴν Τουρκία. Ὁ Παπαντρέας Ἰδρωμένος βλέποντας τώρα βαθύτερα ὅτι ἡ προστασία τῆς Ρωσίας δὲν εἶναι εἰλικρινῆς καὶ ὅτι ἀποσκοπεῖ στὴ συμπλοκὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, μόνον γιὰ νὰ ἐξασθενίσουν καὶ νὰ πέσουν ἔτσι στὰ δίχτυα τῆς, ἀγαναχτεῖ μὲ τὴν ἀπάθεια τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ τὸ αἰώνιο δρᾶμα τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἔθνους μας. Ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴ στάση τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία ἱεραρχοῦσε διαφορετικὰ τὴ δράση τῆς, ἀποφάσισε νὰ ἐπικοινωνήσῃ ἄμεσα μὲ τὸ λαό, φανερώνοντάς του τὴν ἀλήθεια.

Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ξεσκέπασμα τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ, καυτηρίαζε τὴ διαφθορὰ καὶ δουλοφροσύνη πολλῶν Ἐπισκόπων, ἐπισημαίνοντας τοὺς ἐθνικοὺς κινδύνους σὲ περίπτωσι ἐπηρρασμοῦ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τις παρεμβάσεις τέτοιων Ἀρχιερέων. Ὑλοποιεῖ τις ἰδέες του μὲ τὴν ἀρνησὴ του στὶς προσφορές καὶ προσκλήσεις τοῦ ὑποταγμένου στὸν Ἀλῆ πασᾶ Μητροπολίτη τῶν Γιαννίνων Ἱερόθεου καὶ τοῦ φίλου του Ἀθανασίου Ψαλίδας, γιὰ νὰ διδάξῃ στὰ μεγάλα Σχολεῖα στὰ Γιάννινα. Ἐχει αἰστανθεῖ τὴν παγίδευσή του μὲ τοὺς δύο πιδὸ πάνω προὔχοντες τοῦ ἔχει στήσει ὁ Ἀλῆς καὶ συνειδητοποιώντας ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Σουλιῶ καὶ τῆς Πάργας, δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ προγονικὸ του χῶμα.

Τὴν καλὴ ἐκβαση τοῦ ἀγῶνα τὴ δέχεται μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς Πάργας ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη δικαιοδοσία Μητροπολιτῶν μὲ μειωμένη τὴ δύναμη γιὰ μιὰν ἐθνικὴ ἀντίσταση. Ἐτσι στὰ 1803 φροντίζει γιὰ τὴ σύσταση στὴν Πάργα Πατριαρχικοῦ Σταυροπήγιου, ἄμεσα ἐξαρθρώμενης τῆς ἐκκλησίας του ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο. Προαισθανόμενος τὰ δεινὰ ποὺ θ' ἀρχίζαν γιὰ τὸ Σούλι, τὴν Πάργα, τὰ Γιάννινα καὶ ὀλάκερο τὸν ἑλληνισμό, συνειδητοποιεῖ

1. Ἰω. Ρωμανοῦ, ὅπου πιδὸ πάνω, σελ. 303.

βαθιά τὴ δική του εὐθύνη σὰν ἄλλος ἀρχαῖος τραγικὸς «Μάντις εἰμ' ἐσθλῶν ἀγώνων», δταν ἀγωνίζεται γιὰ τὸ διαφωτισμὸ τοῦ συνόλου, ἐπικοινωνώντας καὶ μὲ ἐξέχουσες μορφές, ὅπως μὲ τὸν Ἄδ. Κοραῆ, ὁ ὁποῖος σχετικὰ τοῦ ἔγραφε:

«Πρὸς τὸν Ἄνδρέαν Ἰδρωμένον
Πάργαν

27 Νοεμβρίου 1803

Αἰδεσιμώτατε καὶ λογιώτατε κύριε Ἄνδρέα, προσκυνῶν, κατασπάζομαί σου τὴν Αἰδεσιμότητα.

Παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσης, ἐὰν ἐβράδυνα νὰ ἀποκριθῶ εἰς τὴν ἐπιστολήν σου: αἱ συχναὶ καὶ ἀλλεπάλληλοί μου ἀσχολίαι καὶ τὰ συχνὰ σωματικά μου πάθη μοῦ ἐμποδίζουν τῆς ψυχῆς τὴν προθυμίαν. Δικαίως θρηνεῖς τὴν κατάστασιν τοῦ γένους· ἀλλ' ὅμως ὁ καιρὸς δὲν εἶναι μακρὰν, ὅπότεν οἱ θρηνοὶ θέλωσι μεταβληθῆ εἰς ἀλλαγαμὸς ἀγαλλιάσεως καὶ χαρᾶς. Ταύτην τὴν μαντείαν κάμνω ἐπιστηριζόμενος εἰς τὴν παρὰ τῶν ἀλλογενῶν ἐπιζομένην βοήθειαν τόσον (τὴν ὁποῖαν ἐνδεχόμενον εἶναι καὶ πιθανὸν νὰ λάβωμεν καὶ αὐτὴν) ὅσον καὶ εἰς τὸν κοινὸν ζῆλον, ὅστις κατέχει σήμερον ὅλας τὰς ἑλληνικὰς ψυχάς. Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης εἶναι σκορπισμένοι πολλοὶ Γραικοί, διὰ νὰ κορέσωσι τὴν δίψαν τῶν μαθημάτων. Εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη ἀνεγείρονται φροντιστήρια· ὅταν τὰ φῶτα λάμπωσιν, ἡ δουλεία ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ παύσῃ. Τοῦτο, Δέσποτά μου, εἶναι ἀξίωμα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς, τόσον βέβαιον, ὅσον καὶ τὰ μαθηματικὰ ἀξιώματα. Ἐπιστήμαι καὶ τυραννία ποτὲ δὲν συγκατοίκησαν ὁμοῦ. Ἄν ἡ τυραννία δὲν προφθάσῃ νὰ τὰς διώξῃ, πρέπει ἐξάπαντος νὰ διωχθῆ ἀπὸ αὐτάς.

Τοὺς Σουλιώτας ἐνίσχυε καὶ συμβούλευε τὰ δέοντα· ἐὰν ἦτο τρόπος νὰ διδάξῃς τινὰ ἀπὸ τὰ τέκνα των τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν (ἤγουν τὴν γλῶσσαν τῆς ἐλευθερίας), ἤθελες δώσει εἰς αὐτοὺς ἀσυγκρίτως ὠφελιμώτερον δῶρον παρὰ τοῦ Προμηθέως τὸ πῦρ.

Ἐγίαινε προσευχόμενος
Ο ΚΟΡΑΗΣ»¹

Σ' αὐτοὺς τοὺς δυστυχισμένους Σουλιῶτες ὁ Παπαντρέας Ἰδρωμένος προσφέρει σὰν ἄτομο καὶ σὰν ἡγέτης κἀθε περίθαλψη, ὅταν μαζὶ μὲ τοὺς συμπατριῶτες του Παργινοὺς στὰ μέσα τοῦ Δεκεμβρίου 1803 τοὺς ὑποδέχτηκε ἐξόριστους ἀπὸ τὴν πατρίδα τους τὸ Σούλι, προωθώντας τοὺς περισσότερους στοργικὰ στὴν Κέρκυρα.

Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 211 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1803 τῆς Ἑφτανησιακῆς Πολιτείας, ἀπὸ τὸ 1810 κανένας δὲν μποροῦσε νὰ διορισθῆ δημόσιος υπάλληλος ἂν δὲ γνώριζε καλὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσα, στὴν ὁποία ἀπὸ τὸ 1820 ὑποχρεωτικὰ θὰ συντάσσονταν ὅλα τὰ δημόσια ἔγγραφα. Τὴ φροντίδα γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῶν πιὸ πάνω εἶχαν προσωπικὰ ὁ Πρόεδρος τῆς Πολιτείας Γεώργιος Σπ. Θεοτόκης, ὁ Γραμματέας τῆς Ἐπικρατείας Ἰωάννης Καποδίστριας καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ρωσίας στὴν Κυβέρνηση Γεώργιος Μοτσενίγος.

1. «Ο ΚΟΡΑΗΣ», ἅπαντα τὰ πρωτότυπα ἔργα. Ἀναστύλωσε καὶ ἔκρινε Γ. Βαλέτας. Ἔκδ. «Δωρικὸς», Ἀθ. 1965, Τόμ. Β1, σελ. 413.

Στήν προσπάθεια αὐτὴ ἀποφασίστηκε νὰ κληθεῖ στήν Κέρκυρα ὁ Ἰδρωμένος πού ἦταν: «ἐν Ἡπειρῷ καὶ ἐν Κερκύρᾳ ἤδη γνωστὸς ἐπὶ ἐκκλησιαστικῇ ἀρετῇ καὶ ἐλληνικῇ παιδεύσει οὐχ' ἦττον ἢ διαπύρῳ φιλοπατρίᾳ»¹. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ γράφει στήν Πάργα στὰ τέλη τοῦ 1803:

«Εὐλαβέστατε Κύριε,

Ἡ Γερουσία τῆς νέας μας Ἑλληνικῆς Πολιτείας ἐδέχθη μὲ γλυκυτάτην ἀγαλλίασιν τὴν εἶδησιν τῆς φήμης ὅπου διὰ τῆς προκοπῆς σας ἀπόκτησε τὸ ὄνομά σας.

Ἡ πατρις, πολῖτα ἱερώτατε καὶ λογιώτατε, τὴν ὁποίαν ἡ θεία Πρόνοια, μὲ τὸ μέσον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' μᾶς ἐχάρισε, ἐκείνη ἢ ἰδίᾳ μὲ τὰς ἀγκύλας ἀνοικτὰς ζητεῖ νὰ σᾶς ἀποδεχθῇ καὶ νὰ σᾶς ἐμπιστευθῇ τὸν πλέον πολῦτιμον θησαυρὸν ὅπου ἔχει, τουτέστι τοὺς νέους τῆς Ἐπτανήσου ἐπικρατείας, τῶν ὁποίων ἡ καλὴ ἀγωγή θέλει εἶναι ἡ γωνιαία πέτρα τῆς τιμῆς καὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ γένους μας. Λοιπὸν ὑμεῖς, ὡς υἱὸς πατρίδος ἄριστος, ὑμεῖς ὅπου συζῶντες μὲ τοὺς Δημοσθένεις, μὲ τοὺς Ὀμήρους, μὲ τοὺς Πλάτωνα, ἐπλουτίσατε τὸν νοῦν σας καὶ τὴν καρδίαν σας μὲ τὴν ζωηρὰν ἐπιροὴν τοῦ πνεύματος τῶν ἀθανάτων τούτων ἀνδρῶν, ὑμεῖς ὅπου εἴσθε τὸ ἔρεισμα τῆς σχεδὸν ἠφανισμένης ἐλληνικῆς παιδείας, εἶναι τάχα δυνατόν νὰ ἀπονεύσετε εἰς τὸ εὐγενὲς τοῦτο καὶ τωόντι ἐλληνικὸν ἔργον, τὸ τῆς πλάσεως δηλ. τιμίῳ πολιτῶν, ἤγουν νέων Ἑλλήνων; Ἡ Γερουσία σᾶς προσκαλεῖ. Συλλογισθῆτε ὁποίας λογῆς ἤθελαν ἀποκριθῆ οἱ ἔνδοξοι πρόγονοι ἡμῶν καὶ ἔπειτα ἀποφασίσατε.

Μένω μὲ δλην τὴν ὑπόληψιν

ΙΩ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ»

Ἡ τιμητικὴ αὐτὴ πρόσκληση συγκινεῖ τὸν Ἰδρωμένο, ὁ ὁποῖος ἔτσι στὶς ἀρχές τοῦ 1804 βρίσκεται μόνιμα πᾶ ἐγκαταστημένος μὲ τὴν οἰκογένειά του στήν Κέρκυρα. Ἐκεῖ διδάσκει στὴ Σχολὴ Τενέδου, πού βρισκόνταν στὸ κάστρο καὶ ἦταν ἐφορὸς τῆς ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, «τὴν ἀνωτέραν γραμματικὴν, φιλολογικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἐκπαίδευσιν οὐ μόνον τῶν λαϊκῶν τῶν ἤδη εἰς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης τὴν σπουδὴν προηγμένων καὶ τῶν νέων τῶν ἀφιεμένων νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν ἱερὸν κλῆρον, ἀλλὰ καὶ τῶν παιδείας δεομένων ἐσρέων τῆς τε πόλεως καὶ νήσου Κερκύρας»². Παράλληλα στήν ἴδια Σχολὴ προσκαλεῖται καὶ διδάσκει τὴν ἀπλοελληνικὴ γλῶσσα ὁ φίλος του Χριστόφορος Περραιβός.

Στὰ ἐγκαίρια τῆς Σχολῆς πού ἔγιναν τὴν 8-11-1805 μνημειώδης ὑπῆρξεν ὁ ἐναρκτήριος λόγος τοῦ Ἰδρωμένου:

«Φαιδρὰν καὶ προθυμον ὄρω ὑμῶν τὴν προσαγωγὴν, ὦ μαθηταί, ἱερεῖς εὐλαβεῖς, τίμιοι τε ἀναγνώσται, καὶ παῖδες εὐγενεῖς εὐγενῶν πατέρων»

Δεῦτε δὲ οὖν μετὰ χαρᾶς καὶ προθυμίας πάντες εἰσέλθετε, καὶ ὥσπερ οἱ ἀθληταὶ ἀναζωσάμενοι ἑαυτούς, νήφοντες, ἐργηγοροῦντες, προσέχοντες, καὶ ὡς ἀγαθοὶ στρατιῶται ἀλλήλοις παρακελεύόμενοι, ἐπίδοτε ἑαυτούς πρὸς τὰ σκάμματα καὶ τὰς μακρὰς ἀγρυπνίας, ἵνα καὶ νικήσητε τὴν ἀμάθειαν καὶ τοὺς στεφάνους τῆς μαθήσεως ἀναδήσηθε· ὅτε καὶ περιβλεπτοὶ, περιφανεῖς τε καὶ τοῖς πᾶσι τίμιοι γενόμενοι, τιμὰς καὶ προεδρίας καὶ ἀρχὰς πο-

1. Ἀνδρέας Μ. Ἰδρωμένος: «Ἡ πρώτη Δημοσιὰ Σχολὴ ἐν Κερκύρᾳ» (1805-1824) Παρνασσός, τόμ. ΙΓ/1890, σελ. 271.

2. Ὅπου πιδ πάνω, σελ. 273.

λιτικὰς λήψεσθε καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς παράδειγμα καὶ ζῆλον τοῖς ὀφειγόνους καταλείψετε. Μη-
δεὶς δὲ ὑμῶν ἀποδειλιάτω πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς πόρους τῆς μαθήσεως ἀποβλέπων, ὅτι
δόξα χρημάτων οὐκ ὄνητή, ἀλλὰ σὺν πόνῳ τὰ καλὰ κτῶνται. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πραγματενό-
μενός τις ἵνα θησαυρίσῃ, εἰς κώμους καὶ θεωρίας, ἀλλὰ, κατὰ τὸν Θεόγονον, εἰς μεγακῆτερα
πόντον καὶ πετρῶν κατ' ἡλιβάτων φέρων ἑαυτὸν ἐπιρρίπτει. Ἀλλὰ θαρρείτω πᾶς τις καὶ
τῷ Σολομῶντι φάσκοντι πειθέσθω, ὅτι ταχέως ἀμέριμος ἔσται ὁ διὰ μάθησιν ἀγρυπνήσας.
Καὶ μάλιστα ὑμεῖς, ὧ ἱερεῖς, οἱ ἅλας καὶ φῶς τοῦ κόσμου ἐν τῇ Γραφῇ λεγόμενοι καὶ ἀντε-
χόμενοι τοῦ νόμου Κυρίου, μνήσθητε ὅτι ἐκ στόματος ἱερέως ἐκζητηθήσεται, φησὶν ὁ προ-
φήτης, νόμος Κυρίου, διότι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστι· τοῦτον δ' οὐκ ἂν ποτε
τοῖς ζητοῦσιν ἀγγεῖλαιε, εἰμὴ ὀψωσῶν τοῖς ἐγκυκλίους ἐκπαιδευθεῖ μαθήμασι.

Διὸ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν μακρὰν καὶ διαπόντιον στελλόμενοι τὴν πορείαν, ἐν Ἀλε-
ξανδρείᾳ ἢ Ἀθήνῃσι, καὶ ὀπουοῦν ἂν ἰσχυροί, τὸν λόγον ἐξήσκουν, κἀντεῦθεν ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ
ὄρους ἀνέβαινον καὶ τὴν Σιών εὐηγγελίζοντο τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ὃν ἄλλος μὲν μεγάλη
Σάλπιγξ τῆς ἐκκλησίας, ἄλλος δὲ Θεολόγος, ἄλλος δὲ Χρυσόστομος καὶ ἄλλος ἄλλο τι
τῶν κατ' εὐφημίαν ἐπωνομάσθησαν.

.....
Ἔμῳν δέ, ὧ παῖδες, τοῖς τοὺς αὐτοὺς πατέρας ἐκ τῆς θρησκείας ἔχουσι, καὶ ἄλλους
πατέρας ἐκ τοῦ γένους εἰς παράδειγμα ἤδη προβάλλομαι· ἐκείνους, λέγω, ὧν καὶ τὴν γῆν
καὶ τοῦνομα καὶ τὴν διάλεκτον (διεφθορευτὴν ἐξ ἀτυχίας ἢ ἄλλης δὴ τινος αἰτίας) κατέ-
χοντες μέχρι καὶ νῦν Ἑλληνέες ἔσμεν καὶ ὑπὸ τῶν ἀλλογλώσσων λεγόμεθα· ἐκείνους, οὓς
οὐκ ἀνὰ ἓνα ἢ δύο ἢ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας, ἀλλ' ἀνὰ συχρὰς δεκάδας ὀλυμπιάδας τις, εἴτ'
οὐδ' ἑκατηετηρίδας, ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἐξέφυσε. Τίνες δὲ οὗτοι; Σωκράτεις, Πλάτωνες, Δημο-
σθένεις, Λυκούργοι, Ἀριστεῖδαι, Θεμιστοκλεῖς, παρ' ὧν οἱ ἀλλογενεῖς τὰς ἀρχὰς τῆς φι-
λοσοφίας, τοὺς τε πολιτικούς νόμους καὶ ὄσα εἰς στρατηγίαν ἐκείνοι τακτικὰ ἔγραψαν ἀπο-
μάξαντες, αὐτοῖς τούτοις ὡς ἰδίους ἐγκαλλωπίζονται τε καὶ ἡμῶν κατεπαίρονται. Τί οὖν
ἡμεῖς, οἱ τὸν αὐτὸν ἐκείνοις ἀναπνέοντες ἀέρα, οὐ σπουδάσομεν; οὐ φιλοπονήσομεν; Ναὶ
δὴ καὶ δεῖξωμεν ὅσον καὶ οἶον τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, κἀν ἤδη, ὡσπερ ἀπ' αἰθάρης, μικρὸς
τις σπινθὴρ ἀνακαλύπτεσθαι ἀρχεται.

Καὶ ὑμεῖς μὲν οὕτω καὶ μετὰ τοιοῦτων τῶν παραδειγμάτων καὶ καλῶν τῶν ἐλπί-
δων εἰσέλθετε. Ἐγὼ δέ· εἰ καὶ ἤττων εἰμι τῆς φήμης ἧς ἴσως παρ' ὑμῖν λέγομαι, ἀλλ' οὐδ'
γε καθηγῆσομαι ὑμῶν τῇ γλώττῃ τοῦ γένους, τὸν τρόπον καὶ ὡς ἐγγράφως τῇ Γερονσίᾳ
ὑπέσχημαι, οὔτε εἰς πρόσωπον ἀφορῶν οὔτε ἐπιζητῶν ἐν τῷ μέρει, κἀν θέῃ με πτωχότερον
εἰς τὴν πατρίδα ἐπανελθεῖν», ἀλλ' ἴσος τοῖς πᾶσι καὶ κοινὸς τοῖς ζητοῦσί με».

(ἀπόσπασμα)

Χάρη στίς σοβαρὰς προσπάθειες τῶν φωτισμένων δασκάλων τῆς ἡ Σχολῆς ἔφτασε
σὲ ἀξιόλογη ἀνθιση, ὅπως ἀποδείχεται καὶ ἀπὸ τοῦ πῦρ κάτω γράμμα στὸν Ἀνθιμο
Γαζῆ:

«Ἐπιστολὴ ἐκ Κερκύρας.

Ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖς, πανοσιώτατε καὶ φιλογενέστατε κύριε Ἀνθιμε Γαζῆ, νὰ σοὶ
δώσω κάποιαν ἰδέαν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας.

.....
Εἰς δὲ τὸ δημόσιον σχολεῖον διδάσκονται αἱ ἀρχαὶ τῆς Φιλοσοφίας, τῶν ἐπιστημῶν καὶ
αἱ γλῶσσαι, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀκόλουθον κατάλογον τῶν διδασκάλων: . . . Π α π -
Ἀ ν δ ρ ε α ς Ἰ δ ρ ω μ έ ν ο ς διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς διαλέκτου διδάσκει τὰ Γραμ-
ματικά, καὶ τὰ Ποιητικά. Ὁ Ἑλλόγιμος οὗτος ἀνὴρ εἶναι ἀξιέπαινος ὄχι μόνον διὰ τὴν

προκοπήν του, αλλά και διὰ τὰ χρηστά του ἤθη. Παναγιώτης υἱὸς τοῦ αὐτοῦ γυμνάζει τοὺς πρωτοπείρους εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Γραμματικῆς...

Ἐπιστάτης τῆς ἐν Κερκύρα Δημοσίας Σχολῆς
καὶ ἐξ Ἀπορρήτων τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας
Σ.Π.Δ. ΠΡΟΣΑΛΕΝΤΗΣ»¹.

Στὴ Δημόσια Σχολὴ ὁ Ἰδρωμένος δίδαξε ὡς τὸ 1824 πού καταργήθηκε μετὰ τὴν ἰδρυση τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Γυμνασίου. Γιὰ τὴν πολύτιμη προσφορά του στὴ διάδοσις στὴν Κέρκυρα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ἀποκαλυπτικὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη:

«Ἡ δημοσία Σχολὴ τῆς Κερκύρας συγκαταριθμεῖ μεταξὺ τῶν ἐν αὐτῇ μᾶλλον δια-
πρεπόντων καθηγητῶν πολίτην τινὰ Πάτριον, τὸν κύριον Ἀνδρέαν Ἰδρωμένον. Εἰς τὸν εὐθ-
πόλητον καὶ πεπαιδευμένον τοῦτον ἱερέα χρεωστοῦσιν οἱ Κερκυραῖοι κατὰ μέγα μέρος
τὸν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν κλασικὴν γραμματολογίαν ἔρωτα, τὸν χάριν
αὐτοῦ καθ' ὅλην τὴν πόλιν διαδοθέντα»².

Ὁ Ἰδρωμένος δόθηκε καὶ ἐξαντλήθηκε στὴ διαπαιδαγώγησις ὀλάκερων γενεῶν.
Ἀγαπώντας βαθιὰ τὸ ἔργο του, τὴ μοίρα τῆς γῆς του καὶ τὴν πορεία τοῦ ἔθνους του, μόρ-
φανε μὲ εὐθύνη τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς του. διδάσκοντάς τους ὅτι ἡ Ἑλλάδα θ' ἀναστηθεῖ
καὶ ὅτι ὅσοι ἔπεσαν νεκροὶ γι' αὐτὴν δὲν ἔπεσαν μάταια. Μὲ πιθανὸ θεμέλιο ἐκεῖνο πού κά-
ποτε εἶπε ὁ Ἐδουάρδος Λῶρενς, ὅτι: «Γιὰ νὰ παρατηρήσεις τὸν κόσμον, καμιὰ σκοπιὰ
δὲν εἶναι ψηλότερη ἀπὸ ἓνα σταυρό», ἐπλαθε λεύτερους ἀνθρώπους μὲ συγκροτημένες
συνειδήσεις, ἔτοιμες νὰ προσφερθοῦν στὸ μαρτύριο τοῦ Σταυροῦ στὶς πιὸ τραγικὲς ὥρες τοῦ
ἐλληνισμοῦ. Ἔτσι ἄνοιξε στοὺς νεώτερούς του, πού εἶχαν γιὰ μοίρα τὸ γκρεμὸ καὶ τὴν
ἄβυσσον, τοὺς βατοὺς πιά δρόμους τῆς δημιουργίας γιὰ τὴν προσφορά τους στὴν ἐθνικὴ
ἀνάστασις.

Τοῦ στέκει λοιπὸν πολὺ δίκαιος ὁ ἔπαινος πού τοῦ γίνεται ἀπὸ τὸν Ἀνώνυμο στὸ
ἔργο του «Νομαρχία»: ³

«Δὲν εἶναι ὀλίγοι βέβαια οἱ ὄντως ἄξιοι εὐλαβείας καὶ τιμῆς ἱερεῖς, ὡς ἐπὶ παρ ἁ-
δεύματι ὁ σεβασμιώτατος Κοσμᾶς Μπαλαῖνος... ὁ δσιώτατος καὶ ἐλλογιμώτατος διδά-
σκαλος εἰς Κέρκυραν κὺρ Ἀνδρέας (Ἰδρωμένος) ἱερεὺς...» Δ 3α.

«Ἐσεῖς δέ, ὧ εὐλαβέστατοι ἱερεῖς... μιμηθῆτε τὸν ἀξιάγαστον καὶ ἀληθῆ ἱερέα
καὶ ὀπαδὸν τοῦ Χριστοῦ, τὸν ἐν Κερκύρα, λέγω, κὺρ Πατ' Ἀνδρέα...» Δ 58.—

Εἶναι δίκαιη ἡ ταύτιση μὲ τὸν Κοραῆ καὶ τὸν Μπαλαῖνο τοῦ σοφοῦ Ἰδρωμένου,
τὸν ὁποῖον ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία, μὲ πρότασι τοῦ ἰδρυτῆ τῆς κόμη Φρειδερίκου Γουίλ-
φόρδου καὶ τὴν ψῆφον ὄλων τῶν συγκλητικῶν τῆς, «ἀνηγόρευσε» τὸ 1824 πρῶτον τῆς
Θεολογοδιδάκτορα. Ἀφοῦ ἀναδείχτηκε καὶ κοσμητορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Ἰο-
νίου Ἀκαδημίας, γέρος πιά ἀφήνει στοὺς Χρ. Φιλητᾶ καὶ Ἀσώπιο τὴν καθηγεσία τῶν ἐλ-
ληνικῶν γραμμάτων, ἀφιερώνοντας τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του στὴν ἐπιμελῆ ἐκπαί-

1. «Ἑρμῆς ὁ Λόγιος» 1812, ἔτος Β', σελ. 190-192.

2. Α. Μουστοξύδη: «Ἐκθεσις περὶ τῶν γεγονότων ὅσα συνέβησαν πρὶν καὶ μετὰ τὴν παραχώρη-
σιν τῆς Πάτρας, ἐν Παρισίοις 1820», πού δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Ἰω. Βερβιτσιώτη στὴν Κέρκυρα τὸ 1851,
σελ. 13.

3. Ἀνωνύμου τοῦ Ἑλληνοσ: «Ἑλληνικὴ Νομαρχία», 1806.

δευση τῶν νέων ἀπογόνων του καὶ στὴν ἔκθεση τῶν «κριτικῶν ἐπιστασιῶν» του. Μὲ τὸ ἔργο του αὐτό, πού μὲ γράμμα του τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1838 στὸν Πατριάρχη Γρηγόριο, πρόσφερε στὴ «Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ἀπαλλάσσει διάφορα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἀπὸ τὰ σφάλματα πού ἦταν γεμάτα. Ἔτσι μὲ γαλήνη, τὴν ὁποία τοῦ ἐξασφάλιζε ἢ ἐπίγνωση ὅτι ἔκανε πάντα τὸ καθήκον του, ὁ Ἄντρέας Ἰδρωμένος ἔφυγε τὴν 27 Ἰανουαρίου 1843 ἀπὸ τὴ ζωὴ, σὲ ἡλικία ὀγδόντα περίπου χρόνων, συντροφευμένος στὴν τελευταία κατοικία του ἀπὸ τὴν εὐγνωμοσύνη καὶ τὸ σεβασμὸ ὄλων τῶν τάξεων τῆς Κερκυραϊκῆς κοινωνίας.

Ἡ ζωὴ του σὰν ἐθνικοῦ ἡγέτη καὶ σὰν δασκάλου στάθηκε ὑποδειγματικὴ. Στὴν πρώτη περίπτωση, ἡ λευτεριά καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια ὑπῆρξαν ἰδανικὰ πού τὰ στήριζε μόνον ἡ πίστη. Χάρη σ' αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ δύναμη, πού τόσο καλλιεργοῦσε στὸν γύρω του ὑπόδουλο ἑλληνισμὸ μὲ τίς πράξεις καὶ τίς παροτρύνσεις, ὅλοι κρατοῦσαν ἀγρυπνὴ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση, ξεπερνώντας τὴ λογικὴ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀριθμῶν τοῦ παρόντος, μετρώντας μόνον τὴν ἀξία τῆς λεύτερης προσωπικότητος, ἡ ὁποία ὀπωσδήποτε ὀδηγοῦσε στὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση. Στὴ δευτέρῃ περίπτωση, ὁ Ἰδρωμένος δόθηκε ἐξαντλητικὰ στὴν ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Ἑλληνα. Διαπαιδαγώγησε μὲ εὐθύνη ὀλάκερες γενιές, στίς ὁποῖες ἀνοῖξε τὸ δρόμο τοῦ καθήκοντος. Ἐπλασε λεύτερους ἀνθρώπους πού μεταβλήθηκαν, σὲ εἰδικὲς περιπτώσεις, σὲ φωτοδότες μέσα στίς τυφλὲς καὶ σιωπηλὲς νύχτες τοῦ Ἑθνους. Σφυρηλάτησε ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι, μὲ μοναδικὸ κίνητρο τὸ ἀτομικὸ καὶ ἐθνικὸ ἦθος, βρῆκαν νωρὶς τὸν προορισμὸ τους.

Ἔτσι ὁ Ἰδρωμένος μὲ τὸ λόγο καὶ τὴν πράξη ἔκανε τὴν ὅλη πορεία του π α ρ α κ α τ α θ ἡ κ η ζ ω ῆ ς.

Ἔργα του, ὅπως διασώζονται στὴ μελέτη τοῦ Ἰ. Ρωμανοῦ («Πανδώρα» τόμ. ΚΑ/15-2-1871, σελ. 501-509), σημειώνονται μὲ τὸ σχετικὸ εἰσαγωγικὸ του σημείωμα τὰ πῶς κάτω:

«Ὁ Ἄ. Ἰδρωμένος ἔγραψεν εἰς πεζὸν καὶ ποιητικὸν λόγον διάφορα, ἐν οἷς ἐπανθεῖ ἡ ἀρχαία χάρις καὶ γλαφυρότης τῆς γλώσσης. Σώζονται δὲ τὰ ἐξῆς παρὰ τῷ ἐγγόνῳ αὐτοῦ Μ. Σ. Ἰδρωμένῳ τὰ πλεῖστα ἀνέκδοτα.

Α'. Ἐπιστολαὶ ργζ' πρὸς διαφόρους.

Β'. Ἐπιγράμματα καὶ Ἐπιτύμβια διάφορα, Ἰαμβοὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ Πατρίδα, Ἐξάστιχα ἠρωελεγεῖα εἰς τὰ Σουλίου ὄρη, κλπ. (Τυπωθέντα πρὸ τῆς ἱστορίας Σουλίου καὶ Πάργας ὑπὸ Χ. Περραιβοῦ).

Γ'. Ἐπη εἰς Κάρολον Δουπὲν τὸν συνεταῖρον ἐκ Κερκύρας ἀναχωροῦντα καὶ Ἐπιθαλάμιον εἰς Στυλιανὸν Δ. Προσαλέντην καὶ Αἰκατερίνην Θεοτόκην τοὺς εὐπατρίδας. (ἐτυπώθησαν).

Δ'. Ὁδαί, Τῆ Ἑλλάδι, Εἰς τοὺς ἐν Λιβόρνῳ παροικοῦντας φιλογενεῖς Γραικοὺς, Εἰς Ἀλέξανδρον. Α' Αὐτοκράτορα τῶν Ῥωσσιῶν, ἠρωελεγεῖον καὶ ἕτερον Σαπφικόν, αωδ', Εἰς Αἰκατερίνην Βοραντζῶφ, ἠρωελεγεῖον καὶ ἕτερον Σαπφικόν, αωδ. Εἰς τὴν γέννησιν Αἰκατερίνης Δωροθέας θυγατρὸς Γεωργίου Κομ. Παλατίνου καὶ Βαρναβέας Κομ. Βοναφέδε, αωά, Εἰς Ναπολέοντα, Πινδαρικὴ, Ἐτέρα εἰς αὐτὸν, Σαπφικὴ.

Ε'. Διδακτικά. Διάλογοι γυμναστήριοι ἀψπζ' καὶ ἀψπθ', Νουθεσία δι' ἰάμβων νέοις πρωτοπέριοις, Αἱ δέκα ἐντολαὶ ἐν ἰάμβοις, Παράφρασις δι' ἰάμβων τῶν πρὸς Ἰουστινιανὸν Ἀγαπητοῦ διακόνου τῆς Μ. Ἐκκλησίας παραινετικῶν κεφαλαίων ἀψπζ', Παραί-

νεσις χιλίοστιχος δι' ἰάμβων τοῖς φιλομαθέσι τῶν νέων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ Θεὸν ἠρημένοις ζῆν χρήσιμος, ἀψπθ', Προτροπὴ πρὸς τοὺς καταγραφέντας τῇ κατὰ Τένεδον δημοσίᾳ Σχολῇ αἰε., Ἀθανασίου παρακείμεσις πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ συμμαθητάς δι' ἰάμβων, αἰως', Ἑλληνικὴ θεματογραφία, προσφωνηθεῖσα τοῖς ἐγγόνοις αἰωγ'.

Σ'. Ἐκκλησιαστικά. Ὡδὴ διὰ στίχων πολιτικῶν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν ἀψπδ', Τρεῖς παρακλητικοὶ κανόνες δι' ἰάμβων εἰς τὴν ἀειπάρθενον Θεοτόκον Μαρίαν ἀφιερωθέντες Δοσιθέῳ ἐπισκόπῳ Δρυϊνουπόλεως ἀψπέ (Σ', Ὀκτὼ παρακλητικοὶ κανόνες εἰς τὴν Παναγίαν Θεοτόκον Μαρίαν, κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους ἀψπε', Λιτὴ καὶ κανὼν τοῦ ἐν Πάργῃ θαύματος τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου. Ἐξεδόθη μετὰ τῆς δλης ἀκολουθίας ἐν Κερκύρᾳ, 1857, Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ ἐρημίτου, τοῦ ἐκ χωρίου Μονοδένδρου, ἀψπή.—Ἐτυπώθη Ἐνετίησι, τῷ 1807, Στιχηρὰ προσόμοια εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Διονύσιον εἰς τὸν Ἄγ. Ἀπόστολον Κάρπον. Εἰς τὸν Ἄγ. ἱεροδιάκονον Ἰσαυρον, Εἰς τὸν προφήτην Δανιὴλ καὶ τοὺς ἄγ. τρεῖς παῖδας, Μελέται δύο, πρὸς Κωνστ. Τυπάλλον καὶ Βαρθ. Κουτλουμουσιανόν, καθηγητάς τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἰονίου Πανεπιστημίου, ἐπὶ τοῦ «Χριστὸς Γενναῖται» Κοσμᾶ τοῦ ὑμνογράφου αἰωζ', Κριτικαὶ ἐπιστάσεις εἰς τὰ κοντάκια τοῦ ὠρολογίου καὶ Τριωδίου κλπ. καὶ εἰς τὴν Παρακλητικὴν αἰωθ'.

Ζ'. Ἀπάντησις πρὸς ἃ ἀνέγνωσεν ἐν τῇ Βιβλικῇ ἑταιρίᾳ ὁ πρόεδρος Βαρῶν Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης αἰωκ'.

Π'. Ἀκίνδυνος Ὁρθοδοξία». ἤτοι ἀντίρρησις εἰς τὸ ἐν Μελίτῃ ἐκδοθὲν φυλλάδιον τὸ ἐπιγραφόμενον «Κίνδυνος Εἰδωλολατρείας», 1828.

Θ'. Τὰ κατ' οἶκον καὶ τὴν καλὴν κάγαθὴν ἐπὶ υἱῷ νύμφῃν Πετρωνίαν. Κερκύρα, 1859».

*

ΙΩΑΚΕΙΜ (ὁ Μαρτιανός), Μητροπολίτης Ξάνθης, (1875-1955).

Γεννήθηκε στὴ Μοσχόπολη, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Τὶς σπουδὲς τοῦ συνέχισε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τὸ 1898 ἀποφοίτησε ἀπὸ τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης. Ἀρχικὰ ὑπηρέτησε στὴν Ἀνδριανούπολη καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου, τοῦ Κεντρικοῦ Ζαπείου Παρθεναγωγείου καὶ ἱεροκήρυκας (λαϊκός) τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Τὴν 4-4-1903 χειροτονεῖται ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἰωακείμ τὸν Γ' Ἱεροδιάκονος καὶ τὴν 10ην Ἰουλίου 1911 Μητροπολίτης Βελεγράδων, ὅπου ὑπῆρξαν ἀξιόλογοι οἱ ἀγῶνες τοῦ γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὸ Ἔθνος. Τὸ 1924 ὑπηρέτησε Μητροπολίτης Παραμυθιάς, τὸ 1925 Μητροπολίτης Νέας Πελαγονίας καὶ ἀπὸ τὸ 1935, (μὲ μιὰ μικρὴ διακοπὴ ἀπὸ 5-12-1942 μέχρι 12-12-1945 πού μὲ δυσμενῆ παρέμβαση τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς ὑπηρέτησε στὴ Μητρόπολη Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου), ὑπηρέτησε Μητροπολίτης Ξάνθης, ὡς τὸ θάνατό του (11-12-1955).

Ἵπῆρξε ἀξιόλογος λόγιος¹ καὶ ἐρευνητής. Ἔργα του: «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχόπολεως: 1) «Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου κατὰ τὸν ἐν αὐτῇ Κώδικα 1630-1875», Ἀθ. 1939, σελ. ιδ + 192, 2) «Ἡ Μοσχόπολις 1330 - 1930 ἐν Θεσσαλονίκῃ 1957 (Ἐπιμέλεια Στίλπ. Κυριακίδου), σελ. κ + 366 κ.ξ.

*

1. Βασίλη Κραψίτη : «Θεσπρωτικά», 1973, σελ. 164 κ.ξ.

ΙΩΑΣΑΦ Β΄, Ο ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ, Οίκουμενικός Πατριάρχης (ΙΣΤ΄ αιώνας).

Ἀπὸ διάφορες ἀξιόλογες γραφτὲς πηγές, ἡ προσωπικότητα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωάσαφ Β΄ τοῦ Μεγαλοπρεπῆ, ἀξιωματικὰ κατατάσσεται στὶς διακεκριμένες ἡπειρωτικὲς μορφές τοῦ ΙΣΤ΄ αἰώνα. Ἐπιγραμματικούς χαρακτηρισμούς γιὰ τὸν Ἰωάσαφ Β΄ μᾶς δίνουν, ὁ Κ. Λαυριώτης¹ πού σχετικὰ γράφει: «ἦν καὶ ἐφαίνετο ὀρώμενος τοῖς πᾶσιν ἀνὴρ ρήτωρ, λόγιος, στωμύλος εὐφραδῆς τε», καὶ ὁ Ζακύνθιος λόγιος Μιχαὴλ Ἐρμόδωρος Λήσταρχος, ὁ ὁποῖος τὸν ἐγκωμιάζει σὰν προστάτη τῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδείας.

Γεννημένος στὸ χωριὸ Κράψη τῶν Γιαννίνων, ἀπαντιέται σὲ μικρὴ ἡλικία νὰ μορφώνεται στὴ Σχολὴ τῶν Φιλανθρωπινῶν τοῦ νησιοῦ τῶν Γιαννίνων, καὶ στὴ συνέχεια στὸ Ναύπλιο μὲ δάσκαλό του τὸ σοφὸ Ἰωάννη Ζυγομαλά. Ἐχοντας μιὰν ἄρτια γιὰ τὴν ἐποχὴ του πνευματικὴ συγκρότηση, ταλαντοῦχος στὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, καὶ γνώστης τῆς Περσικῆς, Ἀραβικῆς καὶ Τουρκικῆς γλώσσας, χειροτονεῖται Μητροπολίτης τῆς Ἀδριανουπόλης, ὅπου σημαντικὴ ὑπῆρξε ἡ ποιμαντορικὴ του διαδρομὴ.

Μετὰ τὸ θάνατο (1555) τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Διονύσιου Β΄, ἡ προτίμησις τῶν Ἀρχιερέων συγκεντρώνεται στὸν Ἰωάσαφ Β΄, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέρχεται στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο (1555-1565).

Τὰ νέα του καθήκοντα τὰ ἀσκεῖ μὲ αὐξημένη συναίσθησις εὐθύνης. Πρωταρχικὰ ἀσχολήθηκε μὲ τὴν τακτοποίησιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Πατριαρχείου καὶ τὴν προσθήκη² νέων οἰκοδομῶν στὸ Πατριαρχικὸ Μέγαρο. Ὑστερα τὸν ἀπασχόλησε σοβαρὰ ἡ εὐρυθμὴ λειτουργία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ ἀνταπόκρισις τοῦ θρόνου αὐτοῦ στὴν παγκόσμια ἀποστολὴ του, καθὼς καὶ ἡ ἐπιβολὴ πειθαρχίας στοὺς συνεργᾶτες του, χωρὶς διάκριση ἂν προέρχονταν ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν ἢ τῶν κληρικῶν. Ἡ θέση του αὐτὴ δυσαρρεστῆ ἀρκετοὺς κληρικούς πού ὀργανώνονται ἐναντίον του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βρεθεῖ ὁ Ἰωάσαφ Β΄ ὑπόδικος τῶν μελῶν τῆς Συνόδου τῶν 51 Ἀρχιερέων τὴν ὁποία ὁ ἴδιος εἶχε συγκροτήσει τὸ 1565, καὶ νὰ ἐξοριστεῖ στὸ Ἅγιον Ὄρος.

Ἡ ἀθώωσή του πού πολὺ σύντομα ἀκολούθησε, δὲν ἐκλείσει τὰ ψυχικὰ τραύματα πού εἶχε ὑποστῆ ὁ Ἰωάσαφ Β΄, ὁ ὁποῖος ἀπογοητευμένος ἀπομονώθηκε στὴν Ἀδριανούπολη, ὅπου καὶ πέθανε στὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ΄ αἰώνα.

Ἀπὸ τὴν πλοῦσια, ὅπως ὑποστηρίζεται, συγγραφικὴ του δημιουργία, δὲν ἔχει διασωθεῖ παρὰ ἓνα μέρος τῆς ἀλληλογραφίας του μὲ διαπρεπεῖς ἄντρες τῆς ἐποχῆς του, ὅπως μὲ τὸν Τσάρο τῆς Ρωσίας Ἰωάννη (1561), τὸ Φίλιππο τὸ Μελάγγχθονα (1559), τὸ Ζυγομαλά κ.ἄ.

Σὰν ψηφίδες τῆς μεγάλης του μέριμνας γιὰ τὴ μόρφωσιν τῶν νέων ἐλλήνων, τοὺς ὁποίους παρακινουῖσε νὰ σπουδάζουν μὲ κάθε ἐπιμέλεια, δίνοντάς τους τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τοὺς δώσει ὅλα τὰ ὑλικά μέσα καθὼς καὶ ὠραιότατα βιβλία, μνημονεύουμε τὴν ἐπιστολὴν πού σὰν Μητροπολίτης τῆς Ἀδριανουπόλης ἔγραψε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στὸ δάσκαλο Ἰωάννη Ζυγομαλά, λέγοντάς του: «Νὰ διδάσκει τὰ παιδιά πάσῃ δυνάμει, ἐν ἐπιμελείᾳ καὶ καθαρᾷ συνειδήσει». Ἀλλὰ στὸν ἴδιο Ζυγομαλά, γράφει ὁ Ζακυνθινὸς λόγιος καὶ γιατρὸς Ἐρμόδωρος Μιχαὴλ ὁ Λήσταρχος τὸ 1562, γιὰ τὸν πιὸ πάνω Ἰωάσαφ — τώρα

1. «Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς», Κων/νη 1883, σελ. 244.

2. Στὰ λοιπὰ κοινωφελῆ ἔργα τοῦ Ἰωάσαφ Β΄, περιλαμβάνονται ἡ ἰδρυσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικόλαου τοῦ χωριοῦ τοῦ Κράψη, τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρδομίτσας περιοχῆς τῶν Γιαννίνων, ἐνὸς γεφυριοῦ στὸν Ἀραχθό, δωρεὰ του χίλιων φλωριῶν στὴ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ κ.ἄ.

Οικουμενικό Πατριάρχη (1555-1565), εὐχόμενος νὰ χαρίσει ὁ Θεὸς ὑγεία στὸν Πατριάρχη, γιὰτὶ ἂν ζήσῃ ἀρκετὰ χρόνια, ἴσως ἀπαλλάξει τὸ δυστυχημένο γένος « τῆς οὕτω δεινῆς ἀλογίας καὶ ἀπαιδευσίας » (Ματθ. Παρανίκα: « Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλᾶς καὶ Μιχ. Ἐρμιόδωρος ὁ Λήσταρχος », Ἑλλην. Φιλ. Σουλ. Κωνσταντινουπόλεως 11 (1876-77), σελ. 40-41).

*

ΙΩΒ, Ο ΜΕΛΟΣ (ΙΖ' αἰώνας), ἱερομόναχος.

Γεννήθηκε στὴν Ἄρτα, ὅπου καὶ μόνασε στὸ Μοναστήρι τῆς Κάτω Παναγιάς. Στερούμαστε κάθε ἄλλου στοιχείου τῆς ὄλης πορείας του.

Ἐκτὸς τῶν ἔργων του εἶναι γνωστὴ ἡ ἑλληνικὰ γραμμένη βιογραφία τῆς Ἁγίας Θεοδώρας, ἡ ὁποία γιὰ πρώτη φορὰ δημοσιεύθηκε στὸν « Ἑλληνομνήμονα » τ. Α', σελ. 41 (βλ. καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ: « Βιογρ. Σουλ. Λογ. Τουρκοκρ. », ἐκδ. 1960, σελ. 74).

*

ΙΩΣΗΦ, Μητροπολίτης Τορνόβου (τέλη ΙΖ' αἰώνα-1755).

Ὁ Μητροπολίτης Τορνόβου καὶ ἑξαρχος τῆς Βουλγαρίας Ἰωσήφ γεννήθηκε γύρω στὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰώνα στὰ Γιάννινα, ὅπου ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση καὶ χειροτονήθηκε ἱερέας, ἐνῶ ἀπὸ ἄλλους ὑποστηρίζεται ὅτι γεννήθηκε στὴ Δρόβιανη τῆς Βόρειας Ἡπείρου.

Τὸ 1709 ἀπαντιέται ἱεροκέρυκας στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Τὸ 1714 προάγεται σὲ Μητροπολίτη Τορνόβου, τὴν τότε πρωτεύουσα τῆς Βουλγαρίας, ὅπου ἄσκησε μὲ σύνεση τὰ ἀρχιερατικά του καθήκοντα. Τὸ 1722 τοποθετεῖται Μητροπολίτης στὸ Βουκουρέστι. Τὸ 1724 γιρίζει στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο καὶ μονάζει στὸ Ἅγιον Ὄρος (Μονὴ τῆς Λαύρας), ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1755.

Ἐπὶ πρῶτον πολυγραφώτατος συγγραφέας καὶ ποιητής. Ἔργα του: α) « Στίχοι θρηνητικοί » 293 ἀνομοιοκατάληκτοι δεκαπεντασύλλαβοι στὸ Νικ. Μαυροκορδάτο. β) « Γνωμολόγιο », γ) « Μετάφρασις τῶν Ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ », σὲ δεκαπεντασύλλαβους δημοτικούς στίχους, ὅπως:

Ψαλ. 132 : « Μακάριος πᾶς ἀσεβῶν, ἐκδράς τρίβους καὶ τῶν ἀσεβῶν τὰς ὁδοὺς παρεκκλίνας ».

» » Μετάφραση Ἰωσήφ τοῦ Τορνόβου:
« Καλότυχος πού στὴ βουλή τῶν κακῶν δὲν ὑπάγει,
μηδὲ τῶν ἀσεβῶν τὴν στρατ' ἀκολουθᾷ ».

Ἄρκετὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του ἔμειναν ἀνέκδοτα.

*

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΒΑΛΛΙΩΤΗΣ (ΙΗ' αἰώνας), ἱερέας καὶ δάσκαλος.

Ὁ ἐπιφανὴς λόγιος καὶ κληρικὸς Θεόδωρος Ἀναστ. Καβαλλιώτης χρωσάει τὸ ἐπίθετό του στὸ ὅτι οἱ πρόγονοί του πού ἦταν ἐγκαταστημένοι στὴ Μοσχόπολη προέρχον-

ταν από την πόλη Καβάγια ή Καβάλλα της Ἀλβανίας. Γεννήθηκε στη Μοσχόπολη και υπήρξε μαθητής του Εὐγένιου Βούλγαρη του οποίου δέχτηκε αρκετές επιδράσεις. Διευθυντής ὁ Καβαλλιώτης τῆς Νέας Ἀκαδημίας τῆς Μοσχόπολης υπήρξε νοῦς προοδευτικός. Δέχτηκε καὶ υπερασπίστηκε τὰ νέα φιλοσοφικά ρεύματα τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ, με μιά ὅμως συντηρητικότητα ἀπὸ τὸ φόβο τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀθεϊσμοῦ. Με ἀπόκλιση στὸν Malebranche καὶ πῶς πάλι τὸ Leibniz εἶναι ἀντίθετος τοῦ χωρισμοῦ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ πίστη.

Ἔργα του εἶναι: ἡ «Λογικὴ πραγματεία», τὴν ὁποία ἐξέδωκε χάρι τῶν μαθητῶν του, διάφρα φιλοσοφικὰ δοκίμια, μιὰ γραμματικὴ καὶ κυριότερα τὸ «Λεξικὸν Ἑλληνικὸν Ἀπλοῦν καὶ Βλαχικὸν καὶ Ἀλβανικὸν» ποῦ οὐσιαστικὰ ἀπόβλεπε στὸν ἐξελληνισμό τῶν ἀλλόγλωσσων τῆς Βαλκανικῆς.

Πέθανε στὴ Μοσχόπολη τὸ 1785.

*

ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΚΑΤΖΟΥΛΗΣ, ἱερομόναχος (μέσα 17' αἰώνα-1730).

Ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος Κατζούλης ποῦ ἀναδείχτηκε σὲ διακεκριμένο δάσκαλο καὶ λόγιό τῶν ἀρχῶν τοῦ 17' αἰώνα, γεννήθηκε στὰ Γιάννινα στὰ τέλη τοῦ 17' αἰώνα ἀπὸ γονεῖς ποῦ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Ζίτσα. Τὴ Γιαννιώτικη γενικότερα καταγωγή του ἐπισημαίνει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κατζούλης με τὴν πῶς κάτω ὑπογραφή του: «Παρθένιος ἱερομόναχος ὁ καὶ Κατζούλης, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων»¹.

Μαθητῆς τοῦ σοφοῦ Γεωργίου Σουγδουρῆ, παρουσιάζεται με μιὰν ὀλοκληρωμένη πνευματικὴ συγκρότηση, χωρὶς νὰ μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ κύκλος τῶν σπουδῶν του. Γενικὰ υπήρξε μιὰ δεσπόζουσα μορφή στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν Γιαννίνων, ὅπου δίδαξε στὶς διάφορες Σχολές τους πάνω ἀπὸ 25 χρόνια. Πέθανε στὰ Γιάννινα τὸ 1730, ἂν καὶ ὁ Κ.Δ. Μέρτζιος² λογίζει ὡς χρόνο τοῦ θανάτου του τὸ 1717.

Τὸ 1728 ἐκδόθηκε τὸ ἀξιόλογο ἔργο του «Ἀποφθεγμάτων ἀπανθίσματα ἁγίων Πατέρων καὶ φιλοσόφων συλλεχθέντα παρὰ τοῦ ἐν ἱεροδιδασκάλοις λογιωτάτου κυρίου Παρθενίου τοῦ Κατζούλη, προσφωνηθέντα δὲ τοῖς εὐγενεστάτοις καὶ χρησιμωτάτοις αὐταδέλφοις κυρίῳ Ζαχαρίᾳ καὶ κυρίῳ Νικολάῳ Σελέκη τοῖς ἐξ Ἰωαννίνων, τανῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέντα», (Ἐνετίησιν ἀψική, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων). Πρόκειται γιὰ ἕνα χρῆσιμο στὴν ἠθικὴ διάπλαση τῶν νέων βιβλίο, ποῦ φανερώνει καὶ τὸ συνειδητὸ παιδαγωγό.

Ἐπίτευγμα σημαντικὸ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τοῦ Κατζούλη εἶναι ἡ Συλλογὴ του τῶν παροιμιῶν, τὸ «Παροιμιαστήριον», ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Κοσμάς Μπαλᾶνος στὸν Πρόλογο τῆς Ἀλγεβράς του. Προλογίζοντας τὸ ἀνέκδοτο τοῦτο ἔργο του ὁ Κατζούλης ἀφοῦ ἐξιστορεῖ τὸν τρόπο ποῦ συγκέντρωσε τίς παροιμίες, ἐπισημαίνει ἰδιαίτερα τὴν ἀξία τους:

«συνελεξάμην»... ἀπὸ τε Βαρίνου καὶ Σουΐδα, ἀπὸ τε Μιχαήλου Ἀποστολίου καὶ Ταρραίου καὶ Διδύμου, ἀπὸ τινος Γραικολατίνου καὶ ἄλλων ἀνωνύμων, πολλὰς τε ἀπὸ

1. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Παρθένιος Κατσούλης», Πανδώρα, τόμ. II, ἀρ. φύλ. 289/1-4-1862, σελ. 184.

2. Κ. Δ. Μέρτζιος: «Ἡπειρωτ. Χρονικά» 1936, σελ. 78: «... ἀπὸ τῆς 1ης Μαρτίου 1717 ὅτε ἀπέβλεψεν ὁ αἰδέσιμος Δὸν Παρθένιος Κατζιούλης...» σημείωση ποῦ βρῆκε ὁ Κ.Δ. Μέρτζιος στὸ φάκ. 7, ἀρ. 77 τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἑλλην. Κοινότητος Βενετίας.

τῆς τῶν Χυδαίων γλώττης, ἃς καὶ μετήνεγκα εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος τῆς Ἑλληνίδος διαλέκτου, παρ' ἧς καὶ ἐπέξευσαν ὧν δὲ λαχ(ου)ῶν οὐδεμίαν παρῆκα».

Ὁ Κατζούλης στὸ τέλος τῆς συλλογῆς του περιέλαβε τὶς ἑφτακόσιες περίπου παροιμίες ποὺ χρησιμοποιοῦνταν στὴν ἐποχὴ του στὰ Γιάννινα: «μὴ κατὰ στοιχεῖον ἐγγεγραμμένας, ὧν ἐκάστην ἐξελληνίσας καὶ οὐκ ἀστόχως ἐρμηνεύσας, συγκατέταξε μεταξὺ τῶν ταῦτοσήμων καὶ σχετικῶν ἀρχαίων παροιμιῶν», σημειώνει ὁ Ἀραβαντινός.

Πολλὲς ἀπὸ τὶς παροιμίες τοῦ Κατζούλη ἀντέγραψε ἀργότερα ὁ Γεώργιος Κρομμύδης καὶ τὶς περιέλαβε σὲ σχετικὸ δικό του ἔργο (βλ. λῆμμα Γ. Κρομμύδης τοῦ ἔργου μας τούτου).

*

ΧΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ (ἀρχὲς 17' αἰώνα-1672).

Λόγιος καὶ κληρικός¹, ὅπως φανερῶνεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Μελετίου. Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ἂν καὶ ἀπὸ ἄλλους² ὑποστηρίζεται ὅτι πατρίδα του ἦταν τὸ χωριὸ Γενιτσᾶτες τῆς Βόρειας Ἡπείρου. Στὰ Γιάννινα ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση τὴν ὁποία συνέχισε σπουδάζοντας τὴν Ἱατρικὴ καὶ τὴ Θεολογία στὴ Βενετία. Τὸ 1650 ἐγκαταστάθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου δίδασκε μαθήματα τῶν πιδὸ πάνω ἐπιστημῶν. Στὴν περίοδο ἐκείνη, ὕστερα ἀπὸ προτροπὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Γ' (1656-1657) καὶ ἀπόφαση τῆς Ἱ. Συνόδου, συνέγραψε ἐναντίον τοῦ Πάππα ἀξιόλογο ἔργο μὲ τὸν τίτλο: «Ἀντέγκλημα κατὰ τῶν ἐργαλούντων ἀδίκως κατὰ τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστελικῆς Θεονύμφου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», μὲ τὸ ὁποῖο ἀνασκεῦαζε ὅσα ἐναντίον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἔγραψε ὁ Κύπριος μοναχὸς Ἀθανάσιος.

Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπαντιέται δάσκαλος στὴ Μολδαυία, ὅπου (Ἰάσιο) καὶ πέθανε τὸ 1672.

Ἔργα του: 1) τὸ πιδὸ πάνω «Ἀντέγκλημα...», ποὺ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ Δοσίθεο στὸν «Τόμο Χαρᾶς», σελ. 1-552 μὲ προλεγόμενα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τοῦ συγγραφέα. 2) Ἀ ν έ κ δ ο τ α : α) «Ἀντιρρητικὰ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης» σὲ 83 τμήματα, β) «περὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου Μύρου», γ) «περὶ ἀρχῶν Θεολογικῶν», δ) «περὶ τῶν συκαφαντούντων μέρη τινὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὡς δῆθεν ὑποβολιμαῖα (Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Βιβλ. ΙΑ', κεφ. ια', σελ. 1176), ε) «περὶ φιλίας καὶ ἔρωτος» καὶ διάφορα ἄλλα μὲ περιεχόμενο φιλοσοφικὸ καὶ τῆς Ἱατρικῆς Ἐπιστήμης.

*

ΠΟΛΥΖΩΗΣ ΚΟΝΤΟΣ (μέσα 17' -ἀρχὲς 18' αἰώνα), ἱερέας.

Προερχόμενος ἀπὸ διακεκριμένη Γιαννιώτικη οἰκογένεια, ὁ Πολυζῶης Κοντὸς γεννήθηκε στὰ μέσα τοῦ 17' αἰώνα στὰ Γιάννινα, ὅπου εἶχε δάσκαλό του τὸ σοφὸ Κοσμᾶ Μπαλαῖνο. Ἀκολουθώντας τὸ στάδιο τοῦ κληρικοῦ, χειροτονεῖται ἱερέας καὶ ὑπηρετεῖ τὰ

1. Βλ. Μελετίου Μήτρου, Μητροπολίτη τῆς Ἀθήνας, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», τόμ. 1ος σελ. 462 κ.ἄ. Ἐπίσης βλ. Φωτίου Οἰκονόμου: «Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία».

2. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογρ. Συλ. Λογ. Τουρκοκρ.», σελ. 86 καὶ Ε. Γ. Παντελάκη, Μεγ. Ἑλ. Ἑγρ. τόμ. ΙΔ', σελ. 229 κ.ἄ.

πρῶτα χρόνια ἐφημέριος καὶ ὑποδιδάσκαλος στὰ Γιάννινα. Μὲ σοβαρὴ μόρφωτικὴ ἐφεση συνεχίζει τὶς σπουδές του στὴ Βενετία, ὅπου γίνεται καὶ ἄριστος γνώστης τῆς Ἱατρικῆς καὶ Γαλλικῆς γλώσσας. Στὴ συνέχεια ἀπαντιέται δάσκαλος τοῦ πρίγκηπα Κζαρτορίσκη στὴ Βιέννη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τῶν ὀρθοδόξων καὶ δάσκαλος (1795) τοῦ ἑλληνικοῦ σχολειοῦ στὴν Πέστη. Ἐπίσης ἀπαντιέται δάσκαλος στὸ Ροκάγιαν τῆς Οὐγγαρίας, στὸ Παρίσι, στὸ Λονδῖνο, ξανά στὴ Βιέννη, καὶ τελικὰ στὸ Βουκουρέστι καὶ στὸ Πλοέστι.

Ἄριστος γιὰ τὴν ἐποχὴ του ἑλληνιστῆς καὶ ἀξιόλογος ποιητῆς καὶ κριτικὸς, ἐξέδωκε ὕμνους καὶ ὠδὲς γιὰ διάφορες προσωπικότητες τῆς Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Βλαχίας. Ἐξέδωκε ἐπίσης καὶ «νεκρικοὺς διαλόγους», σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς ὁποίους περιγράφει ἔμμεσα τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση. Ἄλλα ἔργα του εἶναι: α) «Ποικίλη διδασκαλία», «ἤτοι Ἄλφαβητάριον εὐμαθές», β) τό: «Ἠθικαὶ φαντασίαι διὰ στίχων ὁμοιοκαταλήκτων περὶ τῶν ἀπ' αἰῶνας τριῶν ἐφευρημάτων τοῦ διαβόλου πρὸς ὄλεθρον τῶν χριστιανῶν ἢ ἀμαθείας τῆς Ἐκκλησίας — στηλίσεως καὶ θλιβερὰ καταπάτησις» κ.ά. Παράλληλα μετάφρασε ἀρκετὰ ξένα ἔργα, ὅπως τὸ 5τομο «Οἰκιακὴ Ἱατρικὴ» τοῦ Ἄγγλου Buchan, κλπ.

*

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ ἀπὸ Λεσινίτσας (μέσα ΙΗ'-μέσα ΙΘ' αἰώνα), ἱερομόναχος.

Ὁ λόγιος καὶ ἱερομόναχος «προηγούμενος τῆς ἐν Χαονία ἢ Δελβίνῳ βασιλικῆς τε καὶ πατριαρχικῆς ἱερᾶς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου» γεννήθηκε στὴ Λεσινίτσα, κεφαλοχώρι τοῦ Δελβίνου. Στερούμαστε στοιχείων τῆς μορφωτικῆς του πορείας καὶ τῆς ὄλης δραστηριότητάς του. Τὸ 1790 ἀπαντιέται στὸ Ἰάσιο, ὅπου καὶ διαμένει στὸ πλούσιο μετόχι ποὺ εἶχε ἐκεῖ τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Ἔργα του: 1) «Συλλογὴ γυναικῶν καὶ ἀποφθεγμάτων ἐκ διαφόρων συγγραφέων, τουτέστιν ἀγίων πατέρων καὶ ἄλλων σοφῶν καὶ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν» (ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας Φριδ. Βαλμπαούμ, 1838). 2) «Ἰερὸν Ἐγκόλπιον. Ἐν Ἰασιῳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας τῆς χωρικῆς ἐφημερίδος, 1843». 3) «Προσευχητάριον εἰς χρῆσιν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Ἐν Ἰασιῳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας τῆς χωρικῆς ἐφημερίδος, 1844».

Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ (1838) τῆς «Συλλογῆς γυναικῶν...», ὁ Κύριλλος εἶχε ἀνακοινώσει τὴν ἐκδοσὴ τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου του μὲ τίτλο «Ἱστορία τῆς Χαονίας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν» προεγγράφοντας, μάλιστα, καὶ συνδρομητές. Τὴ σχετικὴ ἐδῶ ἀγγελία ποὺ κυκλοφόρησε ὁ Κύριλλος γιὰ τὴν προεγγραφή συνδρομητῶν πιθανὸν νὰ εἶχε ὑπ' ὄψει τοῦ ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ὅταν σημείωνε στὸ ἔργο του «βιογραφικὴ Συλλογὴ... ἐκδ. 1960, σελ. 99», ὅτι ὁ Κύριλλος εἶχε διακηρύξει «τὴν ἐκτύπωσιν τῆς Ἱστορίας τῆς Ἠπείρου, ἣν εὔρεν ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς ρηθείσης Μονῆς, ἀλλ' ἡ προκήρυξις του οὐκ ἐξετελέσθη διὰ λόγους ἀγνώστους...».

*

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ (1701-1769), ἱερομόναχος.

Γεννήθηκε τὸ 1701 στὴ Μοσχόπολη, ὅπου ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση, ὑπηρετώντας ἀρκετὰ χρόνια δάσκαλος στὴ Νέα Ἀκαδημία τῆς. Τὸ 1740 ἀπαντιέται ἱερομό-

ναχος στὴ Βενετία καὶ μαθητευόμενος στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Νικ. Γλυκού. Ἀποδεχόμενος (1744) τὴν πρόσκληση τῶν συμπατριωτῶν του ξαναγυρίζει στὴ Μοσχόπολη, ὅπου ἰδρύει τὸ φημισμένο τυπογραφεῖο τῆς τὸ ὁποῖο ἦταν ἐξάρτημα τῆς Νέας Ἀκαδημίας τῆς, ἐνῶ παράλληλα ὑπηρετεῖ δάσκαλος στὴν πρὶν πάνω Σχολή. Τὸ τυπογραφεῖο τοῦτο λειτούργησε ὡς τὸ 1764 πού καταστράφηκε, μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ Γρ. Κωνσταντινίδη, ὁ ὁποῖος διακρίθηκε καὶ σὰν διορθωτὴς καὶ ἐκδότης ὄλων σχεδὸν τῶν ὀνομαστῶν ἐκδόσεων τῆς Μοσχόπολης, ἀλλὰ καὶ σὰν δόκιμος ποιητὴς καὶ συγγραφέας.

Πέθανε τὸ 1769 στὴ Βενετία. Ἡ συμβολὴ του στὰ Γράμματα ὑπῆρξε πολύτιμη. Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς σημειώνει ὅτι ὁ Κωνσταντινίδης αὐτοτιτλοφοροῦνταν: «πανοσιώτατος καὶ λογιώτατος ἐν ἱεροδιδασκάλοις κύρ Γρηγόριος καὶ Γρηγόριος ἱερομόναχος Κωνσταντινίδης».

*

↓ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ ΜΑΚΡΗΣ (1635-1699), ἱερομόναχος.

Ὁ διακεκριμένος κληρικὸς κοὶ λόγιος Βασίλειος Μακρῆς τοῦ Νικόλα καὶ τῆς Ἀλαφάντως, γεννήθηκε τὸ 1635 στὰ Γιάννινα. Τὸ 1647, σὲ ἡλικία μόλις δώδεκα χρόνων πηγαίνει στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ὁ πατέρας του διατηροῦσε ἐργοστάσιο σκουφοποιίας καὶ σπουδάζει στὰ ἐκεῖ γνωστὰ Ἐκπαιδευτήρια. Ὄταν τὸ 1658 πέθανε ὁ πατέρας του, ὁ Βασίλειος Μακρῆς πουλάει ὅλο τὸ ὑλικὸ πὺ εἶχε τὸ πατρικὸ ἐργοστάσιο, δίνει τὰ πρὶν πολλὰ ἔσοδα ἀπὸ τὴν ἐκποίηση αὐτὴ στὴ μητέρα του καὶ στὸν ἀδελφὸ του Μιχαήλ, καὶ ἀπομονώνεται στὸ Μοναστήρι τῆς Χάλκης, ὅπου χειροτονεῖται διάκονος, παίρνοντας τὸ ὄνομα Βησσαρίων.

Τὸ 1660 γυρίζει στὰ Γιάννινα, χειροτονεῖται ἀπὸ τὸν τότε Μητροπολίτη Καλλι-νικο ἱερομόναχος καὶ ὑπηρετεῖ Ἐφημέριος στὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἀρχιμαντρείου, διδασκόμενος ταυτόχρονα πέντε ὀλάκερα χρόνια: Γραμματικὴ, ποίηση καὶ Στοιχεῖα Λογικῆς, ἀπὸ τὸ σοφὸ δάσκαλο Σπ. Τριανταφύλλου. Τὶς σπουδές του αὐτὲς συνεχίζει στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου πῆγε τὸ 1666, παρακολουθώντας μαθήματα Φιλοσοφίας, Ἀστρονομίας καὶ Μαθηματικῶν.

Τὸ 1673 πὺ ὁ Γιαννιώτης Ἐμμανουὴλ Γκιούνμας ἱδρυσε στὴν πατρίδα του τὴν ὁμώνυμη Σχολή, ὁ Μητροπολίτης Κύριλλος καὶ οἱ προῦχοντες τῶν Γιαννίνων τοῦ εἰσηγήθησαν ὅπως καλέσει γιὰ τὴ θέση τοῦ Διευθυντῆ τῆς Σχολῆς του τὸν Βησσαρίωνα Μακρῆ. Ἔτσι ὁ Βησσαρίωνας διεθύνει μὲ εὐσυνειδησία τὴ Σχολὴ Γκιούνμα ἀπὸ τὸ 1674 ὡς τὸ 1683 μὲ μόνη διακοπὴ τὸ 1681 πὺ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Παῖσιο Τσίπουρα ἀπὸ τὴν Παραμυθιά.

Τὸ 1681 χτίζει στὸ χωριὸ Λιγκιᾶδες τῶν Γιαννίνων τὸν ἱερὸ ναὸ τοῦ Μεγαλομάρτυρα Γεωργίου, τὸν ὁποῖο μὲ σιγιλλιώδη γράμματα τοῦ Ἀρχιερέα Κλήμεντα ἀναδείχνει σὲ ἱερὸ Μοναστήρι. Ἡ ἀχτινοβολία του σὰν Ἡγούμενου τοῦ Μοναστηρίου τούτου συγκεντρώνει γύρω του ἕναν ἀξιόλογο ἀριθμὸ μορφωμένων καὶ πιστῶν νέων, ὁ ὁποῖος κοντὰ του προετοιμάζεται γιὰ τὴ μεγάλη του ἀποστολή, τὸ φωτισμὸ δηλαδὴ τοῦ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀμόρφωτου ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ.

Μετὰ τὴν καταστροφὴ τὸ 1695 τοῦ Μοναστηρίου τούτου ἀπὸ ἕναν ἀσιάτη Ὀθωμανὸ Τοπάρχη τῶν Γιαννίνων, ὁ Βησσαρίωνας ἐνεργεῖ ἐράνους σὲ γνωστούς καὶ φίλους του στὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ τὴν ἀνέγερσὴ του. Τὸ ἰδανικὸ του τοῦτο δὲν εὐτύχησε νὰ τὸ πραγματοποιήσει γιὰτὶ πέθανε τὴν 2-4-1699. Τάφηκε στὰ ἐρείπια τοῦ Μοναστηρίου του, τὸ ὁποῖο ἀργότερα ἔχτισε ὁ μαθητὴς καὶ συνασκητὴς του Παῖσιος ὁ Μικρός.

Ἡ συγγραφικὴ δραστηριότητα τοῦ Βησσαρίωνα φανερώνει τὴ μεγάλη προσπάθειά του νὰ φανεῖ χρήσιμος στὸ λαό, τοῦ ὁποίου ἐπεδίωκε τὴν ἠθικὴ καὶ ἐθνικὴ διαπαιδαγώγησι. Μὲ ἐπίκεντρο τὴ θρησκεία, τείνει στὴ Γραμματικὴ κατάρτησι τῶν νέων, τὴν κίνησι τῶν ἰδεῶν, τὴν ἀνάπλασι τῶν ἰδανικῶν, τὴ στερέωσι τῆς πίστεως στὸ Θεὸ καὶ στὴν πατρίδα καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀνθρώπινη συγκρότησίν τους, ὅπως καὶ αὐτὲς οἱ ἐκδόσεις του βεβαιώνουν.

Ἔργα του: α) «Σταχυολογία», Γραμματικὴ (Βενετία 1686), β) «Εἰσαγωγικὴ Ἐκθεσις περὶ τῶν τριῶν μεγίστων ἀρετῶν: πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης» (Βουκουρέστι 1699), γ) «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Λογικὴν», διατριβὴ γιὰ τὸ θεολογικὸ ζήτημα ποῦ παρουσιάστηκε στοὺς τότε ἡπειρωτικοὺς θεολογικοὺς κύκλους, ἦτοι: «ἐὰν ἡ θεία οὐσία διέφερε τῆς θείας ἐνεργείας πραγματικῶς ἢ τῷ λόγῳ μόνῳ τῷ ὀριστικῶ», ὑποστηρίζοντας τὴν πρώτη γνώμη, δ) «Δοκίμιον γιὰ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως», τοῦ ὁποίου τὸ ἰδιόχειρον σώζονταν στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Μπαλάνιας Σχολῆς καὶ ἄλλα.

*

ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΓΡΑΙΚΟΣ, ὁ Ἄναμορφωτῆς τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας (1470-1556).

«Τῇ τοῦ πνεύματος καταλαμπρυνθεὶς αἴγλη, τῆς σοφίας τῶν θεοσόφως ῥητορευόντων ἠξίωσαι...»

(Ἄρχη τοῦ Ρωσικοῦ Τροπαρίου γιὰ τὸ Μάξιμον).

Ὁ ἀναμορφωτῆς τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας Μάξιμος ὁ Γραικὸς (ὁ Ἕλληνας), κοσμικὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε τὸ Μιχαὴλ Τριβώλης, γεννήθηκε τὸ 1470 στὴν Ἄρτα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωσι. Τὶς εὐρύτερες σπουδές του τὶς ἔκανε στὴ Βενετία ὅπου εἶχε δάσκαλον τὸν Ἰωάννη Λάσκαρη, στὴν Πάδοβα ὅπου δίδασκαν πολλοὶ Ἕλληνες καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Νικόλαος (Λαόνικος) Τομαῖος, στὴ Φεράρα καὶ ἀκόμα στὴ Φλωρεντία. Ἐπίσης σοβαρὴ ἦταν ἡ μορφωτικὴ του προσπάθεια στὸ Μιλᾶνο, ὅπου ὑπῆρξε ἀκροατῆς τῶν δασκάλων: Λαόνικου Χαλκοκονδύλη καὶ Κωνσταντίνου Λάσκαρη, καθὼς καὶ στὴ Βενετία, ὅπου μετεῖχε στὴν ομάδα τῶν λόγιων, ἡ ὁποία κάτω ἀπὸ τὴν κατεῦθυνσι τοῦ Ἰω. Λάσκαρη ἐπιμελοῦνταν τὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἄλδου Μανούτιου.

Στὴ Φλωρεντία, ὠδηγήθηκε στὸ μοναχισμὸ, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς διδασκαλίας τοῦ σοφοῦ θεολόγου τῆς Δυτ. ἐκκλησίας Σαβανάρολα, ποῦ ὅπως εἶναι γνωστὸ βρῆκε τὸ 1498 τόσο τραγικὸ θάνατον ἀπὸ τὴν Ἱερὴ Ἐξέτασι. Ἔτσι χειροτονήθηκε (1508) ἱερομόναχος στὸ Ἅγιον Ὄρος, μονάζοντας στὸ Μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

Ζώντας τὴν ἐξαγνιστικὴ ζωὴ τοῦ μοναχοῦ καὶ ἀσκούμενος πνευματικὰ μὲ τὴ χρῆσι τῆς πλούσιας βιβλιοθήκης τοῦ Μοναστηριοῦ του, ὁ Μάξιμος γρήγορα διακρίθηκε σὲ μιὰν ἐξέχουσα μορφή τοῦ χώρου. Γι' αὐτό, ὅταν τὸ 1518 ὁ Τσάρος τῆς Ρωσίας ζήτησε ἀπὸ τὴν Ἀδελφότητα τῶν Βατοπεδινῶν γιὰ τὴ μετάφρασι τοῦ Ψαλτηριοῦ καὶ τὴ διόρθωσι τῶν τελετουργικῶν βιβλίων τὴν ἀποστολὴν τοῦ γέροντα καὶ φιλάσθενου ἱερομόναχου Σάββα, οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ Μοναστηριοῦ ἔκριναν γιὰ πιδὸ κατάλληλον τὸν Μάξιμον. Τὴν ἴδια σκέψι εἶχε καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Θεόληπτος, ποῦ σὰν Μητροπολίτης τῶν Γιαννίνων ποῦ ἦταν ἄλλοτε, εἶχε γνωρίσει προσωπικὰ τὸ Μάξιμον καὶ εἶχε συνδεθεῖ καὶ διακρίνει τὴν οἰκονομειά του. Ἔτσι διασταυρώνοντας καὶ τὶς ἀπόψεις του μὲ τὶς πληροφορίες τῶν ἀρμόδιων τοῦ Ἅγιου Ὄρους, συνειδητὰ καὶ ὑπεύθυνα, εἰσηγεῖται τὸ Μάξιμον στὸν Καρόμπως, πρεσβευτῇ τῆς Ρωσίας στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ ὁποῖος γράφει σχετικὰ στὸν Τσάρον:

«... Είναι βαθύς μελετητής τῶν Γραφῶν καὶ ικανότατος μεταφραστὴς τῶν θύραθεν, ὅσον καὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἑσπερίαν πολλὰ ἔτη, καὶ ὡς με διεβεβαίωσεν ἢ Αὐτοῦ Θεοτάτη Παναγιότης Θεόκλητος ὁ Α', κάτοχος μεγάλης μορφώσεως καὶ γνώστης τῶν διεθνῶν πνευματικῶν ρευμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν προβλημάτων τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ἐκκλησίας».

Ἔστερα ἀπὸ τὶς ἰδιαιτέρες τιμὲς ποῦ ὁ Τσάρος Βασίλειος Ἰβάνοβιτς ἐπιφύλαξε στὸ Μάξιμο ποῦ ἔφτασε τὴ μεγάλη Πέμπτη τοῦ 1518 στὴ Μόσχα καὶ τὴ βαθιὰ συνείδηση τῆς ἀποστολῆς του, ἡ δημιουργία του ξεπέρασε κάθε προσδοκία. Σὲ μικρὸ διάστημα εἶχε ἔτοιμη καὶ ἄρτια τὴ μετάφραση στὴ Σλαυωνικὴ τοῦ ψαλτηριοῦ. Στὴ συνέχεια μετάφρασε ἐξαιρέτα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα στὴ Ρωσικὴ πενήντα βιβλία σοφῶν συγγραφέων, τὰ ὅποια εἶχαν κριθεῖ ἀπαραίτητα γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάταση τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ ἀξιόλογος εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς διαφόρων ἄλλων χρήσιμων βιβλίων, τῶν ὁποίων τὰ κείμενα μετάφρασε ἢ διόρθωσε ἀπὸ τὰ λάθη τους, ἀνασκευάζοντας τὶς ψευτοερμηνεῖες τους καὶ ἀντιμετωπίζοντας μὲ τόλμη τὶς προσηλιτικὲς προσπάθειες τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τῶν Ἰουδαίων, τῶν Μωαμεθανῶν κ.ἄ.

Ἡ ἀριθμητικὴ καὶ ποιοτικὴ προσφορά του ἐπισημαίνεται διακριτικὰ ἀπὸ τοὺς ὑπεύθυνους, οἱ ὅποιοι χαρακτηρίζουν τὸ Μάξιμο σὰν καλὸ ἄγγελο τῆς διδασχῆς καὶ παράδοσης τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ γενικότερα τοῦ κλασικοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ Ρωσία σφραγίζονταν ἀπὸ τὴν ἀγραμματοσύνη καὶ ἀμάθεια τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ, τὴν κοινωνικὴ παραλυσία, τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία τῶν ἡγεμόνων, τὶς ψυχρὲς ἀτομικὲς συνειδήσεις τῶν κληρικῶν καὶ τὴν ἀνυπαρξία σχεδὸν τοῦ αἰσθήματος κάθε προσωπικῆς εὐθύνης. Ὁ Μάξιμος βαδίζοντας μέσα στὸ ἀδιαπέραστο αὐτὸ σκοτάδι, ἔνωσε μέσα του ὑψηλὸ τὸ χρέος του σὲ μιὰ προσπάθεια γιὰ τὴν κορύφωση στὴν ἱεραρχικὴ σκάλα τῶν ἰδεωδῶν, τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ εὐδαιμονισμοῦ, Ἔτσι ἡ πορεία του ἀπόχτησε ἓνα ἰδιαιτέρο περιεχόμενο. Τὰ κηρύγματά του ἦταν φωτεινὲς ἠθοπλαστικὲς παραινέσεις καὶ τὰ 134 πρωτότυπα θεολογικά του συγγράμματα ποῦ ἐκδόθηκαν ἀργότερα, ὑπῆρξαν ἐγερτήρια συνειδήσεων καὶ λογισμοῦ. Χάρη στὸ μεταφραστικὸ του ἔργο οἱ λαϊκὲς μᾶζες πληρώθηκαν μὲ γνώση καὶ ὁ Μάξιμος πορεύονταν ἀνοδικὰ γιὰ μιὰ θέση στὴν παγκόσμια πιά ἱστορία. Πίσω του ἓνας ὀλάκερος λαός, ὁ Ρωσικός, ζυπνοῦσε καὶ ξέφευγε ἀπὸ τὸ προαιώνιο πνευματικὸ του σκοτάδι.

Γύρω του συγκεντρώνονταν ἓνας κύκλος ἀριστῶν καὶ ἐμπνευσμένων Ρώσων, ποῦ πιστεύοντας στὰ προτερήματά του καὶ ἐχτιμώντας τὴν ἰδεολογικὴ του μέσα στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία τοποθέτηση, ἀποτέλεσαν τὸ πνευματικὸ καὶ ἀφοσιωμένο περιβάλλον του. Καὶ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς διακρίθηκαν ἀργότερα σὲ ἱστορικὲς προσωπικότητες τῆς Ρωσίας.

Μὲ πίστη στὶς ἀναγεννητικὲς δυνάμεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας, ὁ Μάξιμος ἀποφασίζει τὴν προοδευτικὴ μετακίνηση τῆς πραγματικότητος. Ἀκριβῶς στὴ στιγμὴ αὐτῇ, τὴν τόσο κοντὰ στὴν πράξη, βρίσκεται καὶ ἡ ἀποθέωσή του. Τώρα ὁ Μάξιμος, σ' ἓναν ἄμβωνα ποῦ ἀπὸ τὶς Ἐκκλησίες ἔχει μεταφερθεῖ στοὺς δρόμους, μὲ πύρινα λόγια καὶ θάρρος ἐλέγχει τὶς πράξεις, μιλάει γιὰ δικαιοσύνη καὶ ἀνθρωπιά, καλεῖ τοὺς κληρικούς στὸν ὀρθὸ δρόμο, καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς καθαρῆς του ψυχῆς, τοὺς λέει:

«Μὲ γλυκόφωνες μελωδίες, μὲ κωδωνοκρουσίες, μύρα καὶ πολύτιμους λίθους λατρεύετε (οἱ ἀρχιερεῖς) τὸν Θεόν. Αὐτὰ ὅμως προέρχονται ἀπὸ ἄδικες καὶ θεομίσητες ἀρπαγὲς ξένων κτημάτων. Γλεντοκοπᾶτε, μεθᾶτε καὶ πορνεύετε... Φθονεῖτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὡς ἀγρία θηρία καὶ μὲ λύσσα ἀλληλοχτυπιέστε... Κανένας δὲν ὑπερασπίζεται τοὺς

ἀδυνάτους, κανένας δὲν ἐλέγχει τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀσεβείας, κανένας ἀπὸ ταπεινοφροσύνη δὲν ἀποφεύγει τὰ ἱερατικά ἀξιώματα, οὔτε ἀπὸ θεῖο ζῆλο δέχεται αὐτά. . . Φορεῖς αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος, ἐμφανίζονται διδάσκαλοι ἀκοσμίας, σκάνδαλον τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων καὶ αὐτῶν ἀκόμα τῶν ἀναισχόντων. . . Αὐτὸ τὸ μαῦρο ράσο θρηνεῖστε το. Εἶναι ἀπόδειξη καὶ νεκρῆς ζωῆς. . . Δηλαδή ὅλη μας ἡ ζωὴ νὰ μισεῖ τις σαρκικὲς ἀπολαύσεις καὶ τοὺς θορύβους τῆς ζωῆς, νὰ ζοῦμε δὲ ἀκτῆμονες, μὲ τὴν ἴδια μας τὴν ἐργασία. . .».

Ἄλλοτε κρινόντας τὴν ἐποχὴν του, ἐλέγχει αὐστηρά: «. . . οἱ ἄρχοντές μας καὶ οἱ δικαστές μας τόσον κυριεύονται ἀπὸ τὴν πλεονεξία, ὥστε, κι ἂν ὀλόκληρη ἡ πόλη ξεσηκωθεί ἐναντίον ἐκείνου πὸν ἀδικεῖ δὲ δίνουν καμιὰ σημασία. Ἀντίθετα, διατάζουν, καὶ μὲ τὰ ὄπλα ἐπιβάλλουν τὸ δίκαιον ἐκείνου πὸν ἀναδεικνύεται νικητῆς μὲ τις ὕβρεις καὶ τις ἀδικίες. . . Κατὰ τὴν ἔσχατη κρίση, ὁ Κύριος θὰ στεφανώσῃ ἐκείνους πὸν θὰ εἶναι στὰ δεξιὰ του, ὄχι γιὰ τις αὐστηρὲς νηστεῖες τους, τις ὑμνωδίες καὶ τις ἀγρόπνιες, ἀλλὰ γιὰ τὴν φιλανθρωπία πὸν ἔδειξαν στοὺς φτωχοὺς. . .».

Δὲν εἶναι λίγες οἱ φορὲς πὸν πολεμάει τις αἰρέσεις καὶ τις θρησκευτικὲς προπαγάντες:

«Προσέχετε τοὺς ψευδοποστόλους. . . τοὺς αἰρετικούς, οἱ ὅποιοι λαλοῦν ἀπὸ τὴν κοιλιά τους καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν εὐαγγελικὴ νομοθεσία καὶ θεολογία. . .», ἐνῶ πάντα προσπαθεῖ νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Τσάρου γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Σχετικὰ ἔγραφε: «Ἐμεῖς ἐκεῖ κάτω στὴν Γραικίαν στερούμαστε τοῦ σπουδαιότερου ἀγαθοῦ πὸν ἐπροόκισε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον: τῆς ἐλευθερίας. Καὶ σὰν δὲν ἔχεις ἐλευθερίαν, ἀδελφοί μου, δὲν ἔχεις τίποτε. . . Γι' αὐτὸ, λοιπὸν, σὲ καιροὺς ἀνάλογους μὲ ἐκείνους τοὺς ἰδικούς μας ἢ οἱ ἄρχοντές σας θελήσουν νὰ σᾶς τὴν ἀφαιρέσουν, ἐσεῖς σταθεῖτε γενναῖοι, μὴν ἀφήσετε νὰ σκλαβώσουν καὶ τις ψυχές σας, διότι ἂν αὐτὲς — οἱ ψυχές σας — εἶναι ἐλεύθερες, πλησίον τοῦ Θεοῦ, τότε καὶ σεῖς θὰ εἰσθε ἐλεύθεροι. Ἐμεῖς ἐκεῖ κάτω αὐτὸ προσπαθοῦμε».

Τὰ ὀργανωμένα συμφέροντα τοῦ ἀνώτατου κλήρου, τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Τσάρου πὸν ἐλέγχεται ἀπὸ τὸ Μάξιμο γιὰ τὸ χωρισμὸ τῆς Αὐτοκρατείας μόνον ἀπὸ τὴν αἰτία πὸν δὲν τοῦ ἔδωκε διάδοχο, ἀλλὰ καὶ τὰ αἰσθήματα ζήλειας, φθόνου κ.λ.π. πὸν δυναστεύουν τοὺς ταπεινοὺς, προετοιμάζουν τὴν ἐξόντωσή του. Ἔτσι ὕστερα ἀπὸ διαβολὴ τοῦ Μητροπολίτη τῆς Μόσχας Δανιὴλ στὸν Τσάρο, ὁ Μάξιμος μὲ ἀπόφαση τῆς Συνόδου τῆς Μόσχας τοῦ 1525, τῆς ὁποίας προεδρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Δανιὴλ, καταδικάζεται γιὰ αἰρετικὸς σὲ ἰσόβια εἰρική στὸ μοναστήρι Βολοκολάμσκ καὶ σὲ ἰσόβια στέρηση τῶν ἀχραντῶν μυστηρίων.

Τὰ βάσανά του στὸ μοναστήρι τοῦτο, ὅπου ζῆ ἕξ ὀλάκερα χρόνια, δὲν περιγράφονται. Μοναχοὶ πὸν τὸν φρουροῦν, καὶ οἱ ὅποιοι ἀνήκουν στὸ Δανιὴλ, τὸν ὑποβάλλουν καθημερινὰ σὲ ἀπάνθρωπα μαρτύρια. Τοῦ στεροῦν ἀκόμα καὶ τὴν πρώτη ὕλη γιὰ νὰ γράφει. Κάποτε τὰ ἀλυσσοδεμένα χέρια του χαράζουν μὲ ἓνα κάρβουνο στὸν τοῖχο τῆς φυλακῆς του:

«. . . Τὰς κατ' ἐμοῦ ὀλεθρίας προσβολὰς τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν μου ἀπότρεψον, Παρθένε ἐκ τῆς ψυχῆς μου, τῇ ἀηττήτῳ θεῖα δυνάμει σου, καὶ δίδου μοι κατ' αὐτῶν πνευματικὴν πανοπλίαν καὶ σύνεσιν. . . Δόξα σοι, Θεοῦ Μητῆρ, τῶν παθῶν τὸ καταφύγιον, ἡ σωτηρία τῶν ὑπὸ κακῶν ὀχλουμένων καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς παραμύθιον».

Νέα Σύνοδος τοῦ 1531 μὲ πρόεδρο τὸν ἴδιο τὸ Δανιὴλ καταδικάζει τὸ Μάξιμο σὲ ἐγκάθειρη στὸ μοναστήρι Τβέρης. Ἡ φιλανθρωπία τοῦ ἐδῶ Ἐπίσκοπου Ἀκάκιου

δίνει στο Μάξιμο το δικαίωμα να συγγράφει στη φυλακή του. Τα Πατριαρχεία της Κωνσταντινούπολης και της 'Αλεξάνδρειας μοχθοῦν για την ἀποφυλάκισή του και την ἐπιστροφή του στο "Άγιον Όρος. Τοῦτο τὸ αἶτημα διεκδικεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μάξιμος μετὰ τὸ ὑπόμνημά του, πού ἔχει τίτλο : «ὁμολογία τῆς ὀρθόδοξου πίστεως τοῦ ἐξ 'Αγίου Ὁρους μοναχοῦ Μαξίμου, δι' ἧς πληροφορεῖ πάντα ὀρθόδοξον ἱερέα καὶ ἐπίσκοπον περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι εἶναι κατὰ πάντα γνησιώτατος ὀρθόδοξος, τηρῶν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν πλήρη καὶ ἄσπιλον», καὶ τὸ ὅποιο ὑποβάλλει στὸν καινούριο Τσάρο Ἰβάν τὸν Δ'. Στὸ ὑπόμνημά του αὐτό, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, τονίζει:

«... Ἄν δὲν ἀπαρέσκη εἰς ὑμᾶς ὁ ὕπερ τῆς θείας ἀληθείας ἐμὸς ζῆλος καὶ ἡ παρρησία, διατὶ με κρατεῖτε ἐδῶ διὰ τῆς βίας;... Ἄν ἐγὼ ὀρθῶς ἔχω περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἢ σφάλωμαι, ὑπόκειμαι εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὸ δικαστήριον τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οὐχὶ δὲ τοῦ Ἱεράρχου τῆς εὐσεβοῦς Ρωσικῆς Ἐπικρατείας. Διότι ἐγὼ εἶμαι Ἕλληνας καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χώρᾳ καὶ ἐγεννήθην καὶ ἀνετράφηκα καὶ ἐκάσθη μοναχός. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὑπόκειμαι εἰς τὸν ἱεράρχην τῆς ἑλληνικῆς χώρας κατὰ τοὺς θείους κανόνας καὶ τὰς διατάξεις τῶν Ἁγίων Συνόδων...».

Τὸ δίκαιο αἶτημά του δὲ μπορούσε νὰ ἰκανοποιηθεῖ γιατί ὁ γυρισμός του στο "Άγιον Όρος θὰ ἔχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν κοινολόγησιν τῶν ἐγκλημάτων πού διαπράχτηκαν σὲ βάρος του. Ἔτσι με παρέμβαση τοῦ Τσάρου ἐπιτράπηκε ἡ μεταφορά του τὸ 1551 στὴν κοντὰ στὴ Μόσχα Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σέργιου, ὅπου τοῦ διασφαλίστηκαν κάποιες προϋποθέσεις μιᾶς σχετικῆς ἀνετής διαμονῆς. Τώρα ὁμως βρίσκεται πολὺ κοντὰ στο τέλος τῆς ζωῆς του, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μάξιμος τὸ διαισθάνεται, ὅταν στὸν πρίγκηπα Πέτρο Σονίσκη γράφει:

«Δὲν ζητῶ πλέον νὰ ἀπολυθῶ εἰς τὸ τίμιον καὶ πολυπόθητον εἰς πάντας τοὺς ὀρθόδοξους Ἁγιον Ὁρος, διότι γνωρίζω ὅτι ἡ παράκλησίς μου αὕτη δὲν σὰς εἶναι εὐάρεστος, ἀλλὰ ζητῶ νὰ με ἀξιώσητε τῆς Μεταλήψεως τῶν Παναχράντων καὶ ζωοποιῶν τοῦ Χριστοῦ Μυστηρίων, τῶν ὁποίων ἀπεκλείσθηκα ἤδη ἐπὶ 31 ἔτη...».

Ἦταν ἡ 21 Ἰανουαρίου τοῦ 1556, ὅταν ὁ Μάξιμος, τὸ ψηλόκορμο αὐτὸ δέντρο τῆς πίστεως καὶ τοῦ ὠραίου — ὡς καὶ πολιτικῆς ἀκόμα ὑποθῆκες εἶχεν εἰσηγηθεῖ — ἔπεσε γιὰ πάντα σαρακοφαγωμένο ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν κακία. Ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέσιμο ξεπήδησε μιὰ νέα ἀντίληψιν ζωῆς καὶ πρόοδου. Ὁ διδαχτικὸς τοῦ λόγος κυριαρχεῖ στὰ πνεύματα καὶ στὶς συνειδήσεις. Τὰ συγγράμματά του γρήγορα χαρακτηρίζονται «θεϊκὰ» καὶ «ἅγια» καὶ στὶς σελίδες τους ἀνατρέχουν γιὰ δογματικὰ καὶ κανονικὰ ζητήματα πολλὰ μέλη τῶν νεώτερων συνόδων τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὰ ἐκδοθέντα ἔργα του πολλὰ ἀνατυπώνονται ἀρκετὲς φορὲς καὶ σὲ χιλιάδες ἀντίτυπα. Πολυάριθμες εἶναι ἀμέσως ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ θανάτου του, οἱ ἐκδόσεις τῶν ἔργων: «Βίος τοῦ Ὁσιομάρτυρος Μαξίμου» καὶ «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Μαξίμου». Τελικὰ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19 αἰῶνα ὁ Μάξιμος τιμιέται τὴν 21 Ἰανουαρίου στὴ Ρωσία γιὰ Ἁγιος.

Εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι πού ἀσχολήθηκαν μετὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργο τοῦ Μάξиму. Στὸ ἔργο του: «Μάξιμος ὁ Γραικὸς καὶ ἡ Δύση» ὁ Ρῶσος Ἡλίας Ντενίσωφ, εἰδικὰ γράφει:

«Τὸν ἴδιο καιρὸ πού ὁ Λούθηρος ἔδινε στὴ Γερμανικὴ γλῶσσα μιὰ θαυμαστὴ ὄθησιν, ὁ Μάξιμος ὁ Γραικὸς ἐπρομήθευε στὴ Ρωσικὴ γλῶσσα τὰ πρῶτα βάρη τῆς... Τὸ ἔργο του κατάφερε νὰ διατηρήσῃ τὴ σημασίαν του γιὰ τὴ Ρωσία, μιὰ Ρωσία πού γεννιόνταν καὶ πού ἐπιθυμοῦσε νὰ ἔναι κάτοχος μιᾶς δικῆς τῆς κουλτούρας, καὶ νὰ περασπιστεῖ τίς παραδόσεις τῆς, χωρὶς ὡστόσο νὰ μείνῃ μακριὰ ἀπὸ τὴ δυτικὴ σκέψιν στὴ διπλῇ σφαῖρᾳ ἐπι-

στημῶν καὶ γραμμάτων... Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ ἴσως μάλιστα ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς γραμματικῆς ἐπιστήμης στὴ Ρωσία... Ἀλλὰ ἡ προσφορὰ τοῦ Μάξιμου τοῦ Γραικοῦ στὴ Μοσχοβία πρέπει νὰ ἐκτιμηθεῖ προπάντων ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ Ρωσικοῦ φιλοσοφικοῦ λογισμοῦ στὴν πρώτη του ὄθηση. Πρὶν ἀπ' αὐτόν, μάταια θ' ἀναζητήσουμε μιὰ προσωπικὴ ἔκφραση ἀφηρημένου λογισμοῦ...».

Ὁ πιὸ πάνω λόγος ἀποτελεῖ μιὰ δίκαιη ἀναγνώριση καὶ τιμὴ γιὰ ἓναν ἀπὸ τοὺς κορυφαίους τῆς φάλαγγας τῶν μεγάλων ἀντρῶν τῆς ἀνθρωπότητας. Πάνω ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Μάξιμου τοῦ Ἑλληνα περὶ βρίσκεται στὴν κοντὰ στὴ Μόσχα Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σέργιου, ἀντιφεγγίζει ἀπὸ τότε ὡς τις μέρες μας ἡ ἀστέρινη οὐσία μιᾶς αἰώνιας πνευματικῆς ἀνοιξῆς.

*

ΜΑΤΘΑΙΟΣ (μέσα ΙΣΤ'-ἀρχὲς ΙΖ' αἰώνα), Μητροπολίτης ΜΥΡΕΩΝ.

Ὁ Μητροπολίτης καὶ λόγιος Ματθαῖος Μυρέων γεννήθηκε στὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰώνα στὴν Πωγωνιανὴ τῶν Γιαννίνων. Τὴν καταγωγὴ του σημειώνει καὶ ὁ ἴδιος σὲ Ἐδαγγέλιο τοῦ ΙΣΤ' αἰώνα τῆς Ἱ. Μητρόπολης τῶν Γιαννίνων:

«πρεσβυτέρου χειρὶ καὶ μοναχοῦ Ματθαίου
Πωγωνιανῆς ἐκ παλαιᾶς Ἡπείρου
ἔγραψε ταύτην τὴν θεόπνευστον βίβλον» 1.

Σὲ ἄλλο ἰδιόχειρο ἐπίγραμμα τοῦ σχετικὰ σημειώνει:

«Ἡ μὲν χεὶρ ἢ γράψασα ἐστὶ Ματθαίου
οἰκονόμου τε ἐκ Παλαιᾶς Ἡπείρου.
Σαπήσεται, φεῦ, καὶ γεννήσεται κόνις·
γραφὲν δὲ μενεῖ χρόνους πολλοὺς ἐνταῦθα» 2.

Ἀπὸ τὸ ὀρθολογιστικὸ τοῦ πνεῦμα καὶ τῆ συγγραφικῆ του δραστηριότητα συμπεραίνουμε ὅτι ἔτυχε σοβαρῆς παιδείας, χωρὶς νὰ ἔχουμε ἄλλες πηγὲς τῆς μορφωτικῆς του διαδρομῆς.

Νωρὶς ἀπαντιέται στὴ Μονὴ τῆς Μεγάλης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀπὸ ὅπου ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ του (11-9-1606) σὲ Μητροπολίτη Μυρέων πηγαίνει στὴ Βλαχιά, ὅπου καὶ ζῆ δάκρυες δεκαετίες. Ὁ Ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας Ράδος Μιχέας (Ράδουλος) τοῦ παραχώρησε τὸ 1610 γιὰ ἔδρα του τὸ Μεγάλον Μοναστήρι Dealū (Ντάλου), τὸ ὁποῖο καὶ διηύθυνε ὁ Ματθαῖος σὰν ἡγούμενός του.

Στὴν περίοδο ἐκείνη, κάτω ἀπὸ τὴν ἀπάνθρωπες δοκιμασίες τους, πολλοὶ Ἕλληνες λιποψυχοῦν καὶ ἀλλαξοπιστοῦν. Ἡ σωτηρία τους προσμένεται μόνον ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ὅπως καλλιεργεῖται καὶ μὲ τοὺς διάφορους χρηστοὺς ποὺ προβλέπουν τὸ γρήγορο τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσμαήλ. Ἡ ἐλπίδα τῶν ραγιαδῶν ποὺ στηρίζεται σὲ ψευτοπροφητεῖες καὶ χρησμούς λογίζεται ἀπὸ τὸ Ματθαῖο Μυρέων σὰν θετικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν δαιώνιση τῆς σκλαβιάς. Ὁρθολογισζόμενος, πιστεύει ὅτι μόνον ἡ «ἐγρήγορηση» τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τῶν σκλάβων ἑλλήνων θὰ πραγματοποιήσει τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση. Ἔτσι μὲ θάρρος, σαλπίζει:

1. «Νέος Ἑλληνομνήμων», τομ. ΙΓ' τοῦ 1913, σελ. 266.

2. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογιῶν...» ἐκδ. 1960.

— «Ἐλπίζομεν κί' εἰς τὰ ξανθὰ γένη νὰ μᾶς γλυτώσουν
νὰ ἴθουν ἀπὸ τὸ Μόσχοβον νὰ μᾶς ἐλευθερώσουν.
Ἐλπίζομεν εἰς τοὺς χροισμούς, στὶς ψευδοπροφητεῖες
καὶ τὸν καιρὸν μας χάνομεν στὲς ματαιολογίες»¹.

Στὸ «Θρῆνον» του ποὺ περιλαμβάνεται στὶς σελίδες τῆς ἑμμετρῆς χρονογραφίας του γιὰ τὴν Οὐγγροβλαχία, μᾶς δίνει ἀρκετὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀπελπιστικὴ κατάσταση στὴν ὁποία βρισκόνταν οἱ Ἕλληνες:

«Ὡ πῶς ἐκαταστάθηκε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων,
καὶ ἐπεριπλεχθήκατε μέσον πολλῶν κινδύνων
ἀπὸ τ' ἐσᾶς ἢ φρόνησις καὶ ἢ σοφία δλη,
ἐβγήκε καὶ ἐξάπλωσε στὴν οἰκουμένην δλη.
Κα ἄρματα καὶ γράμματα καὶ ἢ Θεολογία
ἀπὸ τ' ἐσᾶς ἐφάνηκε καὶ ἢ πολλὴ ἀνδρεία.

.....
Ἐὸ κόσμος σᾶς ἐπαίνεσεν δλος εἰς τὴν σοφίαν,
τώρα πῶς ἐξεπέσετε ἔς τοῦ Τούρκου τὴν σκλαβίαν;»

Γιὰ τὴν κατάντια αὐτὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶχε καλλιεργηθεῖ ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς ὁ μῦθος, «ὅτι οἱ δρθόδοξοι πληρώνουν γιὰ τὰ σφάλματα καὶ τὰ ἀμαρτήματά τους». Ὁ Ματθαῖος Μυρέων μὲ ρεαλισμὸ σαλπίζει τὴν ἀφύπνιση τῶν ἐλλήνων καὶ τὴν ἀμεση βοήθεια τοῦ Θεοῦ, σὰν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ:

«... Πῶς ὑπομένεις, Δέσποτα, σκλάβους νὰ μᾶς ἐβλέπης
κα. δούλους νὰ μᾶς θεωρῆς καὶ τὸν θυμὸν δὲν τρέπεις;
Πῶς ὑπομένεις, Κύριε, νὰ βλέπης ρημασμένα
τὰ θεῖα Μοναστήρια τὰ ξεθεμελιωμένα;

.....
Ὅμως, φιλανθρωπότατε, θαρρῶ δτι κοιμᾶσαι
καὶ μᾶς ἀπαλησμόνησες καὶ δὲν μᾶς ἐνθυμᾶσαι.
Μᾶς βλέπεις πῶς πνιγόμαστε ἔς τὸ βάθος τῆς σκλαβίας
καὶ δὲν μᾶς δίδεις ἀνεσιω τὴν τῆς ἐλευθερίας
ξύπνα, σηκώσου

Ἡ συμβολὴ τοῦ Ματθαίου Μυρέων στὴν ἔθνικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνέλιξη τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς του ὑπῆρξε μεγάλη.

Ἔργα του: 1) «Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν Οὐγγροβλαχίαν τελεσθέντων, ἀπὸ Σερβάνου Βοεβόδα, μέχρι Μιχαήλ», (Βενετία 1683), 2) «Κανὼν κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας» (α' τόμ. τοῦ «Παρνασσοῦ»), 3) «Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου», 4) «Ἐπιστολὴ κατὰ ἀζύμων πρὸς τὸν Πατριάρχην Κύριλλον Λούκαριν», τὰ ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ 4 ἀνέκδοτα, 5) «Ἀκολουθία τῶν Θεοφάνων Πατέρων Νεκταρίου καὶ Θεοφάνους», 6) «Ἀκολουθία εἰς τοὺς νεοφανεῖς ἀστέρας καὶ θεολόγους καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας Μελέτιον πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, τὸν ἀπὸ Κρήτης καὶ Γαβριὴλ Φιλαδελφείας, τὸν ἀπὸ Μονεμβασιάς, καὶ Μάξιμον Κυθῆρων τὸν Μαργούριον, τὸν καὶ αὐτὸν ἀπὸ Κρή-

1. Legrand, Bibliothèque grecque vulgaire, τ. 2 σελ. 314.

της, τούς ἐν ἐνὶ καιρῷ ἐπὶ στηριγμῶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων καὶ πατρικῶν παραδόσεων διαλάμπαντας»¹.

Ἐπίσης διασώζονται πολλὰ χειρόγραφα του, ὅπως στὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἄλλου. Ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου Ν. Jorga γράφει ὅτι ὁ Ματθαῖος Μυρέων ὑπῆρξε ὁ ἰδρυτὴς² Σχολῆς Ἑλλήνων Βιβλιογράφων στὴ Βλαχιά.

*

ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΜΗΤΡΟΥ (1661-1714), Μητροπολίτης Ἀθηνῶν.

Ὁ πρῶτος συστηματικὸς Ἕλληνας γεωγράφος ποὺ παρουσιάζεται στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα τῶν Φαναριωτῶν, ὁ λόγιος καὶ κληρικὸς Μελέτιος Μήτρου γεννήθηκε τὸ 1661 στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Τὶς σπουδὲς του συνέχισε στὴν Πάδοβα, τελειώνοντας τὴν Ἱατρικὴ καὶ τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή. Ἐπιστρέφοντας στὰ Γιάννινα διορίζεται σχολάρχης στὴ Σχολὴ τοῦ Ἐπιφάνιου καὶ σὲ ἡλικία μόλις 31 χρόνων ἀναδείχεται Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτας.

Ὅταν ἐγίνε ἡ ἐπανάσταση (1696) τοῦ Λιβέριου Γερακάρη, ὁ Μήτρου κατηγορεῖται γιὰ συνεργάτης του καὶ ἔτσι ἀναγκάζεται νὰ κρυφτεῖ γιὰ δυὸ χρόνια στὰ Γιάννινα, ἀπὸ ὅπου ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀμνηστία ποὺ τοῦ δίνεται πηγαίνει τὸ 1698 στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ φανερώονται ὅλα τὰ ἔξοχα ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ του προσόντα. Ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησία τὸν διακρίνει καὶ τὸν τοποθετεῖ τὸ 1701 Ἐξάρχο στὴν Πελοπόννησο, καὶ τὸ 1703 Μητροπολίτη στὴν Ἀθήνα, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1714.

Εὐσυνείδητος ἐρευνητὴς, ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος, συγκεντρώνει μὲ ἐπιτόπιες μεταβάσεις τὴν ὕλη ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει, τὴν ἐξετάζει κάτω ἀπὸ τὸ προῖσμα τοῦ ἐπιστήμονα καὶ τὴ φωτίζει μὲ τὴ γνώση. Παράλληλα ἀξιοποιώντας τὶς ξένες πηγὲς καὶ τὰ συγγράμματα ἀρχαίων γεωγράφων, κατορθώνει νὰ συνταιριάσει τὴ Γεωγραφία μὲ τὴν ἱστοριογραφία δίνοντας ἓνα ἔργο ποὺ ἀποτέλεσε γιὰ ὀλάκερες γενιὲς πηγὴ τῶν νεώτερων γεωγράφων.

Ἔργα του: α) «Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα» ποὺ γράφτηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1696 καὶ δημοσιεύτηκε στὴ Βενετία τὸ 1728 καὶ σὲ δευτέρῃ ἐκδοσὴ (τόμοι 4) τὸ 1807. β) «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» (Βιέννη 1783), τόμοι 3), γ) «Ρητορικὴ», δ) «Διδαχὴ», ε) «περὶ ἀστρονομίας», στ) «Περὶ διαφόρων ἀκουσμάτων» καὶ ἄλλα.

*

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΗΧΟΣ (τέλη ΙΖ'-μέσα ΙΗ' αἰῶνα), ἱερέας καὶ δάσκαλος.

Ὁ ἱεροδάσκαλος καὶ λόγιος Ἀπόστολος Μῆχος γεννήθηκε στὴν Παραμυθιά γύρω στὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνα. Ὁ Βελοῦδος στὸ σύγγραμμά του «Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία» ἐσφαλμένα τὸν ὀνομάζει Μῆκον, ἐπίθετο μὲ τὸ ὁποῖο τὸν ὀνομάζουν καὶ οἱ: Παπαρρηγόπουλος καὶ Λαμπρίδης. Τὸ πραγματικὸ ἐπίθετο ἦταν Μῆχος, ὅπως φανερώνεται καὶ ἀπὸ τὸ πρακτικὸ τῆς χειροτονίας του σὲ ἱερέα ποὺ τελέστηκε τὴν 23-4-1704 ἀπὸ τὸ Μελέτιο Ἐπίσκοπο Φιλαδελφείας³.

Στερούμαστε κάθε στοιχείου ποὺ θὰ μᾶς ἔδινε τὶς προϋποθέσεις νὰ σκιαγραφήσουμε

1. Ἀνακοίνωση Α. Βρανούση, στὸ Β' Κρητολογικὸ Συνέδριο τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1966.

2. «Νέος Ἑλληνομνήμων» 1913, σελ. 266.

3. Κ. Δ. Μέρτζιου: «Ἡπειρωτ. Χρονικά», 1936, σελ. 254, ὑποσ. 2.

τήν προσωπικότητα τοῦ Μήχου, ὁ ὁποῖος διακρίνονταν γιὰ τὴν ἔξοχη μόρφωσή του καὶ τὴν ἱκανότητά του σὰν διακριμένου δάσκαλου τοῦ Φλαγγινιανοῦ Φροντιστηρίου :

«Εἰς τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1626 τοῦ ἐκ Κερκύρας Θωμᾶ Φλαγγίνου συσταθέν . . . φροντιστήριον, τὸν φρουρὸν τοῦτον τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας . . . ἀπεδίμμον καὶ οὐχὶ εὐάριθμοι ἐξ Ἡπείρου . . . διακριθέντες καὶ ἐκεῖ ἐπὶ ἐξ ὀ χ ω π α ι δ ε ῖ α καὶ διαπερηῆ ἱερωσύνη, ὡς Ἰωάσαφ ὁ φιλανθρωπινός, Μεθόδιος ὁ Ἀνθρακίτης ἐκ Καμνιάς τοῦ Ζαγορίου, Ἰω. Χαλκεὺς ἐκ Βοσκοπόλεως, Ἀπόστολος Μίκος ἐκ Παραμυθίας . . .»¹.

Στις 24-7-1714 ὁ Μήχος ἐκλέγεται ἐφημέριος στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γιώργη τῶν Γραικῶν στὴ Βενετία. Ἡ ἐκλογή του ἴσως αὐτὴ ἀκυρώθηκε γιὰ τὸ αὐτόχρονα ὁ Μήχος ἦταν καὶ δάσκαλος τοῦ Γένους στὸ Φλαγγινιανὸ Φροντιστήριον καὶ δὲ μπορούσε νὰ συμβιβαστεῖ ἢ συνυπαρξῆ στὸ ἴδιο πρόσωπο τῶν δυὸ τούτων ἰδιοτήτων. Ἔτσι ὁ Μήχος παραμένει σὰν δάσκαλος ὡς τὴν 28-7-1718 πού διορίστηκε ἀπὸ τὴ Συνέλευση καὶ ἐφημέριος γιὰ δυὸ χρόνια τῆς πρὸ πάνω ὀνομαστῆς ἐκκλησιᾶς τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ σπουδαιότητα τοῦ Μήχου σὰν ἱεροδάσκαλου καὶ λόγιου φανερώνεται ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τῶν Γραικῶν στὴ Βενετία, διαδέχτηκε σὰν ἐφημέριος τὸ Μεθόδιο Ἀνθρακίτη.

*

✓ **ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΜΠΑΛΑΝΟΣ (1694-1760)**, διακεκριμένος κληρικὸς καὶ δάσκαλος τοῦ Γένους.

Ὁ μεγάλος δάσκαλος τοῦ Γένους καὶ κληρικὸς Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος, γόνος ἐξέχουσας οἰκογένειας, γεννήθηκε τὸ 1694 στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Σὲ μικρὴ ἡλικία ἀπαντιῆται στὴν Καστοριά σπουδάζοντας ἑλληνικὰ καὶ μαθηματικὰ μὲ διδάσκαλό του τὸ Μεθόδιο Ἀνθρακίτη, τὸν ὁποῖο σὰν ἀκροατῆς ἀκολουθεῖ στὴ Σιάτιστα καὶ στὰ Γιάννινα. Τοῦτον τελικὰ διαδέχεται στὴ Σχολὴ Γκιούνμα, στὴ διεύθυνση τῆς ὁποίας ἀνάλαβε τὸν ἑαυτό του μὲ ἀποτέλεσμα ν' ἀποκτήσει τόσο φήμη καὶ ἀχτινοβολία πού νὰ ὀνομάζεται ταυτόχρονα καὶ Μπαλάνειος Σχολή.

Ἄριστος γιὰ τὴν ἐποχὴ του μαθηματικὸς, ὅσο κανένας ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ζαβίρας, ὑπῆρξε σὲ μεγάλο βαθμὸ συντηρητικὸς μὲ μιὰ μονομερῆ ἐμμονὴ στὰ παραδεδομένα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταδικάζει κάθε νεώτερη θεωρία. Ἔτσι ἦρθε σὲ προστριβὴς μὲ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη πού ἦταν διευθυντῆς τῆς Μαρούτσιαις Σχολῆς τῶν Γιαννίνων.

Ἡ πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ του πορεία τὸν ἔκανε πρόσωπο σεβαστὸ στοὺς συγχρόνους του, ἐνῶ οἱ μαθητῆς του δίκαια τὸν ἀποκαλοῦσαν «ὑπατον φιλοσόφων, ἀρχικαθηγητὴν, σοφώτατον» κλπ. Στους πολυάριθμους μαθητῆς του περιλαμβάνονται καὶ οἱ λαμπροὶ δάσκαλοι: Ἀλέξαντρος ὁ Τυρναβίτης, Ἰωάννης ὁ ἀπὸ τὰ Ἄγραφα, Λάμπρος ὁ Πάσχου, Νικόλαος ὁ Ζαρζούλης, Γεώργιος Κωνσταντίνου κ.ἄ.

Ἔργα του: «Ὁδὸς μαθηματικῆς, ἢ σειρά βαθμηδὸν προϋῶσα, περιεκτικὴ τῶν κατ' εἶδος κυριωτέρων τῆς μαθήσεως πραγματειῶν, ὅλων τῶν στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου, σφαιρικῶν κατὰ Θεοδόσιον, γεωμετρίας θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς, τριγωνομετρίας, τοῦ περὶ κρικωτῆς σφαίρας κατὰ Πρόκλον, τοῦ περὶ χρήσεως σφαιρῶν, ἀστρολαβίου, γεωγραφίας

1. Ἰωαν. Λαμπρῖδου : «Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων», Ἀθ. 1880, σελ. 14.

και ὀπτικῆς», τόμοι 3 ('Ενετίησιν 1749). Νομίζοντας ὅτι βρῆκε τὴ λύση τοῦ «δηλίου προβλήματος» ἀνακοινώνει τὰ πορίσματά του στὶς Ἀκαδημίες Πετρούπολης, Βρεττανίας, Παρισίου, Ὀλλανδίας καὶ Βερολίνου, ἐνῶ οἱ μαθητές του Ν. Ζεργούλης καὶ Γ. Ζεπελοβίτης ἐκδίδουν τὴ θεωρία του αὐτὴ στὴ Βενετία.

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης ποὺ δίδασκε στὴν Ἀθωνιάδα Σχολή, ὅταν ἔλαβε γνῶση τῆς πραγματείας αὐτῆς τοῦ Μπαλάνου Βασιλόπουλου, τὴ χαρακτήρισε παραλογισμό καὶ τὴν προτεινόμενη λύση εἰδίκευσε ὅτι στηρίζονταν σὲ «σαθροτάτοις θεμελίοις τοῦ ψεύδους».

Στὰ ἀνέκδοτα ἔργα του περιλαμβάνονται: ἡ μετάφρασή του στὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔργου «Ἀφορισμοὶ» τοῦ Ἰπποκράτη, τὸ σχολιασμένο ἀπὸ τὸ Γαληνὸ, καὶ ἀκόμα διάφορες μελέτες θεολογικοῦ περιεχομένου. Ἀσχολήθηκε ἀκόμα καὶ μὲ ἐπιγράμματα, ὅπως: Μπαλάνου ἐπίγραμμα. Εἰς πατρίδα μου τὰ Ἰωάννινα:

*Πατρίς ἐμοῖο φίλη πρῶτον εὐθὺς μετὰ γένναν
τὴν γλῶτταν παίζειν δεῖξεν, ὅσον περ ἔδει.
Εἶτ' αὖ πατρίδος γόνος ἐξέπλησε σοφίης με,
πατρίς τ' ὄν με δλωσ δέξατο καὶ φωλέει,
καύτῃ κἀγὼν σθένος ὅσον πολλὴν χάριν οἶδα.
Ταύτῃ τ' αὐχῶ πως, καλὸν τι ρῆμα φέρω.*

*

✓ **ΚΟΣΜΑΣ ΜΠΑΛΑΝΟΣ (1731-1808),** μεγάλος οἰκονόμος.

Γεννήθηκε τὸ 1731 στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ σπούδασε κοντὰ στὸ σοφὸ πατέρα του Μπαλᾶνο Βασιλόπουλο, τὸν ὁποῖο στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του βοήθησε στὸ διδακτικὸ του ἔργο. Μὲ τὸ θάνατο (1760) τοῦ πατέρα του ἀναλαμβάνει τὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς Γκιούνμα τῶν Γιαννίνων, τὴν ὁποία διηύθυνε ὡς τὸ 1807, σαρανταεφτά ὀλάκερα χρόνια. Χάρη στὶς ἔμφυτες πνευματικές του ἱκανότητες καὶ τὰ διδακτικά του προσόντα ἀναδείχθηκε νωρὶς «εἰς τῶν καλυτέρων καὶ φιλομαθεστέρων λογίων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους». Σὲ ἐπιστολὴ του στὸ Γεώργιο Κωνσταντίνου, ὁ σοφὸς Ἅγιος Λιτσᾶς καὶ Ἀγράφων χαρακτηρίζει τὸν Κοσμᾶ Μπαλᾶνο «λογιώτατον καὶ πολυπόθητον... τὴν τοῦ κόσμου εὐκοσμίαν, τὸν ἐλληλακότα ἐπὶ τὸν τῶν μυστικῶν λογίων ὑπεράγνωστον καὶ ὑπερφυῆ καὶ ἀκρότατον κολοφῶνα, ἐνθα τὰ ἀπλᾶ καὶ ἀπόλυτα καὶ ἄτρεπτα τῆς θεολογίας ὄργια, κατὰ τὸν ὑπέρφωτον τῆς κρυφιομύστου σιγῆς ἐγκεκάλυπται γνόφου...»¹.

Ἐχοντας τὸ βαθμὸ τοῦ Μεγάλου Οἰκονόμου ἀνάπτυξε μιὰ παράλληλη θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα, ἡ ὁποία δικαιοματικά τοῦ ἐξασφάλισε τὴν καθολικὴ ἐκτίμηση τῶν συμπατριωτῶν του καὶ ἰδιαίτερα ὄλων τῶν μαθητῶν του, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀρκετοὶ ἀργότερα διέπρεψαν ὡς δάσκαλοι τοῦ Γένους. Οἱ συντηρητικές του ἀρχές γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς Παιδείας, τὸν ἔφεραν σὲ διαρκῆ ἀντίθεση μὲ τὸν Ἀθαν. Ψαλίδα, τὸν ὁποῖον οἱ ὀπαδοὶ του χαρακτήριζαν Βολταριστῆ.

Ἔργα του: 1) «Ἐκθεσις συνοπτικὴ Ἀριθμητικῆς, Ἀλγέβρας καὶ χρονολογίας» (Βιέννη 1798, σελ. 374, σχ. 8ον), γραμμένο χάρη τῶν μαθητῶν του καὶ ἀφιερωμένο στοὺς ἀδελφούς Ζωσιμᾶ. 2) «Ἀντιπελάργησις», ὅπου δημοσιεύεται ἡ λύση ἀπὸ τὸν πατέρα του τοῦ «Δηλίου προβλήματος», οἱ ἀνακοινώσεις του σὲ διάφορες Ἀκαδημίες καὶ ἡ ἐπί-

1. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», ἐκδ. Ἐταιρείας Ἠπειρ. Μελετῶν, 1960, σελ. 130.

κριση τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη (βλ. σχετ. ἄρθρο Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος). 3) «Ἱστορικὸ τῆς Ἡπείρου», (κατὰ παράδοσιν Κοσμᾶ Μπαλάνου), πού σώζεται σὲ χειρόγραφο.

Ἀπὸ τὸν Κρεμμύδα στὸ ἔργο του «περὶ ἑλληνικῆς γλώσσης» σώθηκαν καὶ μερικὲς ἐπιστολὲς τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου.

*

✓ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ, Ἐπίσκοπος Λιτσᾶς καὶ Ἀγράφων (1685-1772).

Πατρίδα τοῦ ξεχωριστοῦ κληρικοῦ καὶ λόγιου Νεκταρίου (τοῦ ὁποίου τὸ κοσμικὸ ὄνομα ἦταν Νικόλαος) ὑπῆρξαν τὰ Γιάννινα, ὅπου γεννήθηκε γύρω στὰ 1685 καὶ ἄκουσε τὶς παραδόσεις μερικῶν πρὶν ἀπὸ τὸ Μεθόδιο Ἀνθρακίτη σχολαρχῶν. Ἀργότερα στὴν Καστοριά γίνεται ἀκρατῆς τοῦ Μεθόδιου Ἀνθρακίτη, ὁ ὁποῖος ἐκτιμώντας τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ του προσόντα τὸν συνιστᾷ γιὰ ἱκανὸ δάσκαλο σὲ κάποια Μακεδονικὴ πόλη, ἀνοίγοντάς του ἔτσι τὸν ἐκπαιδευτικὸ στίβο. Ἔτσι ἀπαντιεῖται ὁ Νεκτάριος νὰ ὑπηρετεῖ ἀρκετὰ χρόνια δάσκαλος σὲ διάφορες πόλεις, ὅπως στὴν Πάρο, στὶς Σέρρες, καὶ νὰ διαπρέπει σ' αὐτές.

Τὸ 1745 χειροτονεῖται διάκονος στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ὑπηρετεῖ πρωτοσύγκελλος τοῦ ἀπὸ τὰ Γιάννινα καταγόμενου Μητροπολίτη Νικομήδειας Γαβριήλ. Τὸ 1749 προάγεται σὲ Ἐπίσκοπο Λιτσᾶς καὶ Ἀγράφων, γιὰ τὴν ὅλη συγκρότησή του ἡ ὁποία φωτεινὰ δίνεται μὲ τὴ Συνοδικὴ ἔκθεση πού διαβάστηκε στὴν προχειρίσή του σὲ Ἐπίσκοπο:

«... Προεκρίθη ... ὁ ὀσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Νεκτάριος, ἀνὴρ τίμιος καὶ θεοσεβῆς καὶ εὐλαβῆς... καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένος... τὴν τε καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν θύραθεν φιλοσοφίαν ἀκριβῶς τε καὶ ἐντελῶς δεδιδασμένος, ἐπιστημονικῶν τε μαθημάτων ἀρκούντως πεπειραμένος, τῆς τε ποιητικῆς ἐμμέτρου καὶ στιχογραφικῆς καλῶς ἐξησκημένος, καὶ τὴν ἐφαρμόζουσαν χρηστοθήειαν ἐκδιδαχθεὶς, διδάσκαλός τε χρηματίσας χρόνους οὐκ ὀλίγους ἐν ἐπισήμοις πολιτείαις...».

Στὸ Καρπενῆσι, ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς του ἔρχεται τὸν Ἰούλιο τοῦ 1749, γιὰ ν' ἀφοσιωθεῖ εἰδικότερα σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του στὴν προστασία τῆς Παιδείας. Τὰ ἑλληνικὰ φροντιστήρια καὶ σχολεῖα πού ἴδρυσε στὴν ἔδρα του καὶ στὴν περιφέρειά του εἶναι πολυάριθμα, ἀλλὰ καὶ σεβαστὸς εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνήλικων τῆς περιοχῆς του πού παρῶτρυνε καὶ βοηθοῦσε νὰ σπουδάσουν στὰ Γιάννινα καὶ ἄλλοῦ, γιὰ νὰ γίνουν ἔτσι χρήσιμοι στὸν ἑαυτό τους καὶ στὸ δουλωμένο Γένος. Δὲν εἶναι ὅμως ὀλίγοι καὶ οἱ ἄποροι νέοι πού ἀπὸ τὸ ὑστέρημά του τοὺς βοηθοῦσε οἰκονομικὰ νὰ ὀλοκληρωθοῦν μορφωτικὰ στὰ σχολεῖα τῶν γνωστῶν τότε πνευματικῶν πόλεων, μὲ προορισμὸ τοὺς τὸ διορισμὸ σὰν δασκάλων στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα.

Ἐγραψε πολυάριθμα ἐπιστημονικὰ καὶ ἰδιαίτερα θεολογικὰ βιβλία πού διατηρούμενα ἀνέκδοτα, καταστράφηκαν σχεδὸν ὅλα ἀπὸ τὶς σὲ διάφορες ἐποχὲς ληστρικές Ἀλβανικὲς ἐπιδρομὲς. Διασώθηκε ἀπὸ τὴ λαίλαπα αὐτὴ τὸ χειρόγραφο του μὲ τίτλο: «Ἀποσημειωματᾶριον τοῦ Λιτσᾶς καὶ Ἀγράφων Νεκταρίου», στὴν ποικίλη ὕλη τοῦ ὁποίου περιλαμβάνονται καὶ πραγματεῖες καὶ λόγοι τοῦ Νεκταρίου, ὅπως: (α) Λόγος εἰς τὴν ια' Κυριακὴν τοῦ Λουκᾶ εἰς γλώσσαν κοινήν, ἀλλ' ἱκανῶς ἐμβριθῆς καὶ ἐντεχνος, προοιμιαζόμενος «Ἀνθρωπὸς τις ἐποίησε δεῖπνον», β) ὁμοίως λόγος εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ «Μὴ φοβοῦ Μαριάμ, εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ», γ) Ἐπιτάφιος εἰς νέαν τινά, θυγατέρα

εύγενοῦς οἰκογενείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ καὶ εἰς ἕν ἐκηδεύθη «τίς ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον;», δ) λόγος περὶ θανάτου, ε) ψόγος νικοτιανῆς, πραγματεία ἑλληνιστί γραμμένη εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ ὑπὲρ νικοτιανῆς βοτάνης παρὰ τοῦ Δωδωναίου Μητροφάνους Γρηγοῤᾤ συντεταγμένου πονήματος».

Στὴ συγγραφή του περιλαμβάνονται καὶ διάφορα τροπάρια καὶ ἐπιγράμματα, ἴσως καὶ μερικὰ ἄλλου εἴδους στιχουργήματα. Τῇ μορφῇ τοῦ Νεκτάρου ἐπιγραμματικὰ σκιαγραφεῖ ὁ Π. Ἀραβαντινός (Βιογρ. Συλλογή... ἐκδ. 1960, σελ. 142 ἀπὸ ὅπου καὶ τὰ ἐδῶ βιογραφικά του), σημειώνοντας: «... παρὰ μόνης αὐτῆς τῆς ἀπομνημονευτικῆς πηγῆς παρουσιάζεται εἰς τὸν φιλολογικὸν καὶ θεολογικὸν κόσμον ἑλλήν φιλογενέστατος, ἐναρετώτατος καὶ σοφώτατος, κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοσοῦτων διασῆμων Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς του, ὧν ποιούμεν ἐνταῦθα μνεῖα εἰς πλείονα τοῦ τοιούτου ἀνδρὸς ἐκτίμησιν...».

*

ΝΕΟΦΥΤΟΣ (1820-1875), Μητροπολίτης Δέρκων.

Ὁ Νικόλαος Κων. Καφές, ὁ κατοπινὸς Νεόφυτος Μητροπολίτης Δέρκων, γεννήθηκε τὸ 1820 στὸ χωριὸ Δρυμάδες τοῦ Πωγωνίου. Ὁ πατέρας του ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Στραβοσιιάδι ἔπεσε ἡρωϊκὰ μαχόμενος στὸν ἀγῶνα τοῦ Μεσολογγίου. Χήρα σὲ μικρῇ ἡλικίᾳ ἢ μητέρα του Σουλτάνα, κόρη τοῦ ἀπὸ τὶς Δρυμάδες Σπύρου Κάϊκου, δίνεται ἀποκλειστικὰ στὸ μέγαλωμα καὶ δημιουργία τοῦ μονάκριβου τούτου παιδιοῦ της. Ἔτσι ὁ Νικόλαος μὲ μοναδικὸ ὄπλισμό τὰ λίγα γράμματα ποὺ ἔμαθε στὸ χωριὸ του, μεγαλώνει στὴ φτωχικὴ του καλύβα, βόσκοντας τὰ γίδια στὶς πλαγιές καὶ τὰ χωράφια τοῦ χωριοῦ του.

Θὰ ἔταν δώδεκα χρόνων ὅταν ἦρθε στὸ χωριὸ του περιοδεύοντας ὁ Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Ἰωακείμ Β', ὁ ὁποῖος καὶ προσέχει ἰδιαίτερα τὴν εὐφυΐα καὶ τὴν ἐτοιμότητα πνεύματος τοῦ Νικολάου. Ἔτσι τὸν καλεῖ κοντὰ του στὸ Ἀργυροκάστρο ποὺ ἔχει τὴν ἔδρα του καὶ ἀπὸ τὸν ἄλλο χρόνο στὰ Γιάννινα ὅπου μετατέθηκε. Ζώντας πιά μαζί του ὁ Νικόλαος, παρακολουθεῖ μὲ ἐπίθετο Δρυμάδης, (ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ του), ἐγκύκλια μαθήματα στὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα τῶν Γιαννίνων, καὶ σὲ ἡλικία δέκα ὀχτῶ χρόνων χειροτονεῖται ἱεροδιάκονος μὲ τὸ ὄνομα Νεόφυτος.

Μαθητὴς στὴ Ριζάρειο Σχολὴ (1843) καὶ ἀπὸ τὸ 1845 στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης, ἀνακηρύσσεται ὕστερα ἀπὸ τὴ σύνταξη καὶ δημοσίευση τῆς πραγματείας του «περὶ τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος» πτυχιούχος τῆς Σχολῆς Χάλκης τὸ 1849, χρησιμοποιούμενος σὲ διάφορες ἀποστολές ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ἔτσι ὑπηρετεῖ Ἐξάρχος στὴ Δύστρα, ἱεροκήρυκας στὴν Κύζικο, μέγας πρωτοσύγκελος (1855-1859) τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, Μητροπολίτης Χίου (1859-1860), Μητροπολίτης Κασανδρείας (1860-1864) καὶ ἀπὸ τὸ 1864 Μητροπολίτης Δέρκων, ὅπου καὶ πέθανε τὴν 5-8-1875.

Ἄριστος κληρικὸς πρόσφερε πολλὰ στὴν Ἐκκλησίαν καὶ σὰν Πρόεδρος ἢ μέλος τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου, ἢ μέλος Ἐπιτροπῶν κανονιστικῶν κ.ἄ., ἢ στὴ θέση του γύρω ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ Βουλγαρικὸ ζήτημα κ.λ.π. Ἀλλὰ τεράστιας σημασίας ὑπῆρξε ἡ προσφορά του στὴν ἑλληνικὴ Παιδείαν. Ὅπου καὶ ἂν ὑπῆρέτησε ἴδρυσε σχολεῖα γιὰ τὴ μορφωτικὴ συγκρότηση τῶν νέων παιδιῶν τῶν σκλάβων ἑλλήνων καὶ γιὰ τὴ στερέωση τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος. Γιὰ τὴ διατήρηση καὶ τὴν εὐρυθμὴ λειτουργία τῶν σχολειῶν σύστησε διάφορους συλλόγους, γιὰ τοὺς ὁποῖους ἔγραφε:

«Ἡ διάδοσις τῶν γραμμάτων πραγματοποιεῖται διὰ τῶν συλλόγων. Θὰ ἀποβῇ δὲ ὠφέλιμος καὶ καρποφόρος ἂν οἱ σύλλογοι οὗτοι ἀνδριζόμενοι καὶ κραταιούμενοι καὶ

πάσαν δυσχέρειαν ὑπερνικῶντες ἐξακολουθῶσιν ἀνευδότης τὸ ἔργον, οὐπερ ἤρξαντο. Ἡ ἑλληνικὴ νεολαία τῆς Θράκης τῶν ἐν Δακίᾳ Ἑλλήν. ἀποικιῶν, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τῶν νήσων τοῦ Πόντου, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Παλαιστίνης, τῆς Αἰγύπτου λιμώττει οὐχὶ λιμὸν ἄρτου ἢ λιμὸν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν ἑλληνικῆς μαθήσεως καὶ παιδείας»¹.

Σὺν ἡπειρώτης ἔκανε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ καθῆκον του. Πρωτοστατεῖ στὴν ἴδρυση τοῦ «Ἡπειρωτικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως» μὲ τὰ δυὸ χιλιάδες μέλη του, καὶ στὴν εὐρυθμὴ λειτουργία του μὲ τὰ γνωστὰ καὶ πανελλήνιας ἐκτίμησης πνευματικὰ του ἔργα. Ὁραματίζεται τὴν ἴδρυση κάπου κατὰ τὸ Ἀργυροκάστρο διδασκαλείων γιὰ τὸ φωτισμὸ τῶν ἐκεῖ ἑλλήνων. Μαζὶ μὲ τὸν Ἡροκλῆ Βασιάδη διαφωτίζουν σχετικὰ στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ Χρηστάκη Ἐφέντη Ζωγράφου καὶ ἔτσι ἰδρύονται στὸ Κεστοράτι τὰ Ζωγράφεια διδασκαλεῖα, γιὰ τὴν πολύτιμη προσφορὰ τῶν ὁποίων, σημειώνεται:

«Ἐκεῖ εἰς μίαν τοῦ Ἀργυροκάστρου ἀπόκεντρον γωνίαν, εἰς Κεστοράτιον, συνήχθησαν ἀπὸ πάσης ἡπειρωτικῆς ὄχθης νέοι εὐέλπιδες. Κατέλιπον τὰς πατρικὰς καλύβας καὶ ἐγκατεστάθησαν ὑπὸ τὰ ὑψηρεφῆ μέγαρα τοῦ Χρηστάκη ἐφένθη. Ἐκεῖ ἐπὶ ἔτη πολλὰ παρεσκευάσθη εὐοσμος νεότης, ἣτις σήμερον πλημμυροῖ τὴν Ἡπειρον καὶ Ἀλβανίαν, εἴτε διδάσκουσα κατὰ τὰ νέα παιδαγωγικὰ συστήματα, εἴτε μετερχομένη τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα, εἴτε καὶ ἄλλως εὐεργετοῦσα τὴν κοινωνίαν, ἣτις ἕως χθὲς ἦτο ἀπεκλεισμένη τῶν θείων δώρων, ἅτινα παρέχουσι τὰ γράμματα...»².

Συνδράμει κάθε ἡπειρώτη στὸν ὁποῖο διακρίνει ἦθος, ἐφεση γιὰ γράμματα καὶ ἀπόφαση γιὰ ἀνεκτικὴ πορεία.

Ὁ λόγιος Μητροπολίτης Νεόφυτος Δέρκων ἄφησε ἀρκετὰ ἔργα ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ ἐξέδωκε τὸ 1881 ὁ Βασίλειος Διαμαντόπουλος. Σχετικὰ ὁ Γ. Γάγαρης, γράφει: «Ἔργα χειρόγραφα κατέλιπε πολλὰ ἐνδιαφέροντα τὴν ὅλην ἱστορίαν τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τούτων ὑπηξήρεθησαν ἐκ τοῦ κιβωτίου, ἐν ᾧ εἶχε ταῦτα ἀποθέσει, κατὰ τὴν ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ φύλαξιν αὐτοῦ. Ἔργα τινὰ αὐτοῦ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1881 ὁ Βασίλειος Διαμαντόπουλος, ἅτινα καὶ εἶχομεν ὑπ' ὄψιν γράφοντες ταῦτα»³. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δημ. Εὐαγγελίδης κατατάσσει τὸ Νεόφυτο στοὺς διακεκριμένους ἡπειρώτες λόγιους⁴.

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ε' (ὁ Εὐαγγελίδης), Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (1876-1939).

Ὁ Πατριάρχης τῆς Ἀλεξάνδρειας Νικόλαος Ε', τοῦ ὁποίου τὸ κοσμικὸν ὄνομα ἦταν Νικόλαος Εὐαγγελίδης, γεννήθηκε τὸ 1876 στὰ Γιάννινα. Ἀποφοιτώντας μὲ ἀρίστα ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία Σχολὴ ἔκανε λαμπρὸς σπουδὲς (ἀρίστα μὲ βραβεῖο) στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας. Ἀρχικὰ ἀπαντιέται καθηγητὴς στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ καὶ ἰδιωτικὸς ἱεροκήρυκας τῶν Γιαννίνων. Ἀργότερα πηγαίνει στὴν Ἀλεξάνδρεια ὅπου ὑπηρετεῖ ἰδιαιτέρως γραμματέας τοῦ Πατριαρχείου. Ἀσπαζόμενος τὴ μοναχικὴ ζωὴ χειροτονεῖται διάκονος καὶ πρεσβύτερος, ἐνῶ τιμητικὰ τοῦ δίνεται ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιμανδρίτη τοῦ Θρόνου τῆς Ἀλεξάν-

1. Γ. Γάγαρη : «Νεόφυτος Δέρκων», Ἐφημ. «Ἡ Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», ἀρ. φύλ. 78/11-3-1894.

2. Τοῦ ἴδιου, ὅπου πρὸ πάνω, ἀρ. φύλ. 79/18-3-1894.

3. Τοῦ ἴδιου, ὅπου πρὸ πάνω.

4. Δημ. Εὐαγγελίδης : «Βόρειος Ἡπειρος» σελ. 115.

τριας. Τὸ 1918 προβιβάζεται σὲ Μητροπολίτη Νουβίας, ὅπου μὲ τὴν ἀμεση διοργάνωση τῶν Κοινοτήτων καὶ τῶν Σωματείων, τὴν ἐνίσχυση τῆς Παιδείας, τὴν ἴδρυση οἰκοτροφείων καὶ τοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς ὀρθῆς πίστεως τοῦ ποιμνίου του, φανερώθηκαν τὰ ἔξοχα ἐκκλησιαστικὰ καὶ διοικητικὰ του προσόντα. Χάρη στὰ διακεκριμένα πνευματικὰ του προσόντα καὶ τὴ γλωσσομάθειά του ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξάνδρειας στὰ παγγρησιακὰ Συνέδρια τῆς Γενεύης, Λωζάννης καὶ Στοκχόλμης. Ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα τὸ 1924, ἐκπροσωπεῖ τὸ Πατριαρχεῖο του στὴ Δαμασκὸ ὅπου συζητεῖται (1926) τὸ ἡμερολογιακὸ ζήτημα, προβιβάζεται (1927) στὴ Μητρόπολη τῆς Ἐρμούπολης, ἀντιπροσωπεύει (1930) τὸ Πατριαρχεῖο του στὴ διορθόδοξη διάσκεψη τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τὸ 1936 ἐκλέγεται Πατριάρχης τῆς Ἀλεξάνδρειας μὲ τὴν προσωνομία Νικόλαος ὁ Ε΄. Ἡ πατριαρχεία του, ἂν καὶ εἶχε διάρκεια μόλις τρία χρόνια (πέθανε τὴν 2 Μαρτίου 1939 στὸ Κάιρο ἀπὸ συγκοπή τῆς καρδιάς), ὑπῆρξε καρποφόρα καὶ πολύτιμη σὲ ἐθνικοθησκευτικὸ καὶ κοινωνικὸ ἔργο.

Σημαντικὴ παράλληλα ὑπῆρξε ἡ συγγραφικὴ δραστηριότητα τοῦ Νικόλαου τοῦ Ε΄. Ἔργα του: 1) «Ἱερὰ ἱστορία τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης» ποὺ ἐκδόθηκε στὰ Γιάννινα καὶ βραβεύτηκε ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. 2) «Τὸ ἐν Γενεύῃ Παγγρησιακὸν Συνέδριον», 3) «Ἐντυπώσεις ἐκ Παλαιστίνης καὶ Συρίας», 4) «Ἡ Θεία Λατρεία εἰς 48 πρακτικὰς ὁμιλίαις», Ἀλεξάνδρεια 1933, 5) «Τὸ ἐν Στοκχόλμῃ Συνέδριον καὶ αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Πατριάρχου Φωτίου», 6) «Περὶ αὐτοκτονίας ἀπὸ κανονικῆς, ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀπόψεως» καὶ 7) «Ἱστορία τοῦ ἐν Σουδᾶν Ἑλληνισμοῦ».

*

ΠΑ·Ι·ΣΙΟΣ Ο ΜΙΚΡΟΣ (1667-1741), ἱερομόναχος.

Πατρίδα τοῦ λόγιου καὶ κληρικοῦ Παΐσιου τοῦ Μικροῦ ὑπῆρξε τὸ χωριὸ Πετριώτισσα (Πετροβίτσα;) τῆς Ἐπισκοπικῆς περιφέρειας Παραμουθιάς. Μόλις ἔντεκα χρόνια (1678) πηγαίνει στὰ Γιάννινα, ὅπου ἀπαντιεῖται μαθητῆς στὴ Σχολὴ Γκιούνμα μὲ δάσκαλό του τὸ σοφὸ Βησσαρίωνα Μακρῆ. Γιὰ τὴν περίοδο ἐκείνη τῶν σπουδῶν του ὁ βιογράφος του Ἰάκωβος, γράφει: «ἐν ὀλίγου χρόνου διαστήματι, ἅπασαν τὴν τῶν γραμματικῶν, ρητορικῶν τε ἐγκύκλιον μάθησιν, καὶ τὴν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν γνῶσιν ἐδιδάχθη καὶ ἀπῆλαυε διὰ τὴν τοῦ νοῦς αὐτοῦ εὐφυΐαν καὶ ὀξύτητα, καὶ τὴν τοῦ ἰδίου διδασκάλου τερπνὴν καὶ ἐγκάρδιον ἐπιμέλειαν καὶ παράδοσιν».

Τὸ 1683 χειροτονεῖται ἱεροδιάκονος καὶ τὸ 1688 ἱερομόναχος, ζώντας συνέχεια ἀπὸ τὰ μαθητικά του χρόνια στὸ σπίτι τοῦ δασκάλου του Βησσαρίωνα Μακρῆ, τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε ὑποδιδάσκαλος στὴ Σχολὴ Γκιούνμα. Τὸ δάσκαλό του τοῦτον ἀκολούθησε σὰ μοναχὸς στὸ Μοναστήρι ποὺ ἐκεῖνος ἔχτισε στὶς Λυγγιάδες, ὅπου καὶ ἀφοσιώθηκε ὡς τὸ θάνατό του τὸ 1741.

Τὸ ἐπίθετο «Μικρὸς» τὸ ἔλαβε ἐπειδὴ ἦταν μικρόσωμος. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὸ βιογράφο του ὑπῆρξε «εὐμορφος τὸ εἶδος καὶ πρόσχαρος... ἠδὺς τῇ ὁμιλίᾳ καὶ νοουθεσίᾳ πλήρης σοφίας καὶ συνέσεως... καὶ σχεδὸν μία κρήνη πολυχεύμων καὶ πηγῆ δαψιλῆς καὶ ἀφθονος».

Ἀνάμεσα στὰ ἔργα του, εἶναι: Τὸ ποίημά του «περὶ τῆς γενομένης ὑπερβολικῆς ψυχρότητος ἐν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων» (1867), ὅπου δίνει πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν κοινωνικὴ, οἰκονομικὴ καὶ ἐθιμικὴ ζωὴ τῶν Γιαννίνων, «Γνώμαι ἠθικαὶ καὶ πολιτικάι»,

πού τυπώθηκε αργότερα (1778) στη Βενετία, «Ερμηνείαι τῶν Ἱερῶν Γραφῶν», στίχοι σὲ Μηνολόγια πού περιέχουν τίς ἀρετές καί τίς κακίες, ἀρκετές ἐπιστολές σὲ ἀξιόλογα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς καί ἀνάμεσά τους στὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχιάς Ἰωάν. Κωνστ. Βασαράβα, ἐπικήδεια ἐπιγράμματα κ.ἄ.

Δεῖγμα τῆς στιχουργικῆς του δίνουμε μὲ τὸ πιὸ κάτω ἐπικήδειο ἐπίγραμμα στὸ δάσκαλό του Βησσαρίωνα Μακρῆ:

*Χαίροις, Βησσαρίων, σοφίης ἱερῆς φίλε, ὄμμα
λαμπόμενον βίβλοις τῶν ὁσίων πατέρων,
ὦν διὰ πάντ' ἐδύης τὰ Θεοῦ βάθη δίχ' ὀλίθου,
νῦν δὲ ἀβάλε, λίπες γαῖαν Ἰωαννίνων
κείμενος εἰνὶ τάφῳ, στόμ' ἄφωνον ἔχων, πάρος ἦν ὁ
πολυρραδὲς Χριστὸς δέξαιτο πνεῦμα τέον.*

*

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΙΟΥΡΙΤΗΣ (μέσα ΙΗ'-ἀρχές ΙΘ' αἰώνα), ἱερομόναχος.

Ὁ ἱερομόναχος καί λόγιος Γρηγόριος Παλιουρίτης γεννήθηκε γύρω στὸ δεύτερο ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰώνα στὰ Γιάννινα. Ἀπὸ μικρὸς ἔζησε κοντὰ στὸ θεῖο του Χατζῆ Διονύση πού ἦταν ἡγούμενος στὸ Μοναστήρι τῆς Παλιουρῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καί ὁ Γρηγόριος ἔλαβε τὸ ἐπίθετο Παλιουρίτης. Μαθαίνοντας τὰ πρῶτα γράμματα ἀπὸ τὸ θεῖο του, ὀλοκληρώνει τὴ μόρφωσή του στὰ Γιάννινα, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν δασκάλων τοῦ Γένους Κοσμᾶ Μπαλάνου καί Ἀθαν. Ψαλίδα. Τὸ 1805, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτή-
τας τοῦ Λιβόρνου τῆς Ἰταλίας, ὁ Παλιουρίτης ἐγκαταστάθηκε ἐκεῖ ὑπηρετώντας σὰν ἱε-
ρέας καί δάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς παροικίας τοῦ Λιβόρνου ὡς τὸ θάνατό του.

Ἡ ἠθικὴ καί πνευματικὴ του συγκρότηση δίνεται ἀνάγλυφη ἀπὸ τὸ γράμμα πού ὁ Ἀθ. Ψαλίδας ἔστειλε στὸ Μιχ. Ζωσιμᾶ, συνιστώντας θερμὰ τὸν Παλιουρίτη στοὺς ἔλ-
ληνες τοῦ Λιβόρνου: «Εἶναι Ἕλληνας, καλὸς ποιητής, ρήτωρ, λογικὸς, μεταφυσικὸς, ἠθικὸς,
ἀριθμητικὸς, ἐνὶ λόγῳ μαθηματικὸς, ἐμπειρὸς τῆς λατινικῆς καί ἰταλικῆς διαλέκτου».

Χρησιμοποιώντας εὐληπτὴ γλῶσσα, ὁ Γρηγόριος Παλιουρίτης ἔγραψε γιὰ τὸν φω-
τισμὸ τοῦ δουλωμένου Γένους τὰ βιβλία: α) «Ἐπίτομος Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος», τόμοι 2
(1806 καί β' ἐκδ. 1815), β) «Ἀρχαιολογία Ἑλληνική, ἥτοι φιλολογικὴ ἱστορία» ἐκδ.
1815 καί τὰ δυὸ ἔργα του ἀπὸ τίς ἐκδόσεις στὴ Βενετία τοῦ Ν. Γλυκεῖ, τοῦ «ἔξ Ἰωαννί-
νων». Στὸ δεύτερο βιβλίό του ὁ Παλιουρίτης συσχετίζει τὴν ἐθνικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων
τῆς ἐποχῆς του μὲ ἀνάλογα ἔθιμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐπισημαίνοντας μιὰ θέση πού
τὸ λιγότερο φανέρωνε τὸ ὠρίμασμα τῶν ἐθνικῶν συνειδήσεων τῶν Ἑλλήνων ἐκείνης τῆς
περιόδου.

*

ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΠΑΜΠΕΡΙΣ (ΙΗ' αἰώνας), ἱερομόναχος.

Γιὰ τὴ μορφωτικὴ συγκρότηση τοῦ ἱερομόναχου καί λόγιου Ἀμβρόσιου Πάμπερη
πού γεννήθηκε στίς ἀρχές τοῦ ΙΗ' αἰώνα στὴ Μοσχόπολη, δὲν ἔχουμε εἰδικὰ στοιχεῖα.
Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς σημειώνει «ἀπεδήμησε δὲ κατὰ τὸ 1765 εἰς Λιβόρνον ἐπὶ ἐκδόσει
βιβλίων ἑλληνικῶν, ἐγκρατῆς ὦν καί ξένων γλωσσῶν...». Πολὺ νωρὶς ἀπαντιεῖται νὰ πε-

ριγγείται τὴ Μολδαβία καὶ Οὐγγαρία καὶ νὰ ὑπηρετεῖ ἀρκετὰ χρόνια ἐφημέριος στὴν Ὁρθόδοξη ἐλληνικὴ ἐκκλησία τῆς Λειψίας.

Ἔργα του: «ποίημα καρκινικόν», καὶ «Διδαχές», ποὺ ἐκδόθηκαν μὲ σχόλια τὸ 1802 στὴ Βιέννη. Στὴ συγγραφικὴ του δημιουργία περιλαμβάνεται ἡ μετάφραση ποὺ ἔκανε στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα τῆς Ἱστορίας τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ συγγραφέα Καίσαρα Ρημνίκου, καὶ ἡ ἐπιμέλειά του στὸ ἔργο τοῦ Κορυδαλλέα «Ἐπιστολικοὶ Τύποι», τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε τὸ 1768 στὴ Χάλκη.

*

ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ Ο ΚΟΤΟΚΟΣ (1890-1969), Μητροπολίτης Ἀργυροκάστρου.

Ὁ ἐθνικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς ἀγωνιστὴς καὶ λόγιος Παντελεήμων Κοτόκος γεννήθηκε τὸ 1890 στὴν Κορυτσᾶ. Ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ Πτυχιούχος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας ὑπηρέτησε καθηγητὴς καὶ ἱεροκήρυκας στὴν πατρίδα του, ἀπὸ ὅπου διώχτηκε γιὰ τὴν ἐθνικὴ του δράση καὶ τὴν ἀντίθεσή του στὴν ἀνακήρυξη σὰν Αὐτοκέφαλης τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴν Ἀλβανία. Τὸ 1937 ἐκλέγεται Μητροπολίτης Ἀργυροκάστρου, ὅπου φανερῶνει ἐξάίσια προσόντα ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτη. Ρυθμίζει τὰ διάφορα θέματα τῆς μεγάλης μοναστηριακῆς περιουσίας τῆς Ἐπαρχίας του, παίρνει μέτρα γιὰ τὴ μορφωτικὴ ἀνύψωση τοῦ κλήρου καὶ τῶν δασκάλων, φροντίζει νὰ μὴν ὑπάρχουν χωρὰ στὴν περιοχὴ του χωρὶς παπᾶ καὶ δάσκαλο καὶ δίνει τὴ μάχη του γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς αἰρετικῆς προπαγάντας καὶ ἰδιαίτερα ἐναντίον τοῦ προσηλυτισμοῦ στὸν Οὐνιτισμὸ.

Ἡ εἰσβολή, στὰ τέλη Ἀπριλίου τοῦ 1941, τῶν Ἰταλῶν στὴν Ἑλλάδα, τὸν βρίσκει στὰ Γιάννινα καὶ ἔτσι ὡς τὸ θάνατό του (24 Μαΐου 1969) δὲν ξαναγύρισε στὴ θέση του στὴ Μητρόπολη τοῦ Ἀργυροκάστρου. Ζώντας τὴν ἐποχὴ του ποὺ τόσο χάραξε καὶ φώτισε τὴν ἐλληνικὴ ἱστορία καὶ τὴ βορειοηπειρωτικὴ του παράδοση μὲ τὴν ἀρρενωπὴ πίστη στὴ θρησκεία, τὸ ἔθνος καὶ τὴ λευτεριά τοῦ ἀτόμου, συνειδητοποιεῖ νωρὶς τὴν ἐθνικὴ του μοίρα καὶ ἀποστολή. Ἔτσι ἀφιερώνεται στὰ ἰδανικά τῆς φυλῆς καὶ μιλάει στὴ γενιά του, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὲς ποὺ θὰ τὸν ἀκολουθήσουν μὲ ἀξίες θρησκευτικὲς καὶ ἐθνικὲς πράξεις. Ἀρχηγὸς δυὸ ἐθνικῶν ἀποστολῶν, ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή μας ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, διαφωτίζει γύρω ἀπὸ τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα τὴν κοινὴ γνώμη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνα, ὑψώνει τὴν κραυγὴ τῆς δικαιοσύνης γιὰ τὸ ξεσκάβωμα τῆς Βόρειας Ἡπείρου καὶ τὸ ἀντάμωμά της μὲ τὴ μεγάλη μητέρα, τὴν Ἑλλάδα. Τὴν οὐσία τῶν τραγικῶν ἐκείνων γεγονότων τῶν ἐλλήνων μαρτύρων ποὺ δὲν ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὸ προγονικὸ βορειοηπειρωτικὸ χῶμα τὴν ἔδινε μὲ τὸ φλογερὸ λόγο. Ἐνας λόγος κλασικὸς, κήρυγμα στὴν παγκόσμια σκέψη τῶν ἀθάνατων ιδεωδῶν τῆς ἐθνικῆς λευτεριάς καὶ τῆς ἀτομικῆς ἀξιοπρέπειας, ὑπῆρξαν οἱ διαλέξεις του, τὰ ἄρθρα του, οἱ διάλογοί του, οἱ γραφοὶ καὶ προφορικοὶ λογισμοὶ του. Καὶ ὁ λαμπρὸς λόγιος ἔδινε τὴ μάχη του γιὰ τὴν ἔξαρση τοῦ ἐλληνισμοῦ, τοῦ δίκιου καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Καὶ ἡ μάχη γιὰ τέτοια γενναῖα καὶ ὑψηλὰ ἰδανικά, πάντα κερδίζεται. Ὁ χρόνος μόνον τῆς νίκης δὲν προσμετρεῖται.

*

✓ **ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Η ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ** (τέλη ΙΖ' - μέσα ΙΗ' αιώνα), ιερομόναχος.

Γεννήθηκε στα Γιάννινα, όπου και έλαβε την έγκύκλια μόρφωση. Σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη και Ίταλία φιλολογία, φιλοσοφία και θεολογία και διαμόρφωσε μιὰ σεβαστή πνευματική προσωπικότητα. Οί Προκόπιος και Βεντότης τον παρουσιάζουν «ὡς σοφὸν καὶ πεπαιδευμένον τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ὁπαδὸν τε τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας, καὶ τῶν μαθηματικῶν τρίβωνα». Ὑπηρετήσε ἱεροκήρυκας στὰ Πατριαρχεῖα στὴν Κωνσταντινούπολη στὶς ἀρχές τοῦ ΙΗ' αἰώνα καὶ γιὰ μικρὸ διάστημα Σχολάρχης στὸν Τύρναβο, Σέρραις καὶ Τρίκαλα, ἀπὸ ὅπου ἐπιστρέφοντας στὰ Γιάννινα διαδέχτηκε στὴ σχολὴ Γκιούνμα, ὕστερα ἀπὸ τὸ 1710, τὸ Γεώργιο Σουγδουρῆ.

Ἔγραψε: «Ἐκθεσις Ρητορικῆς», «Κρήνη δωδεκάκρουνος», «Σύνοψις γενικῆ τῆς λογικῆς ἐλξεως», «Ἠθικὴ φιλοσοφία», «Ἐγχειρίδιον τῆς ἀναζησάσης ἠθικῆς φιλοσοφίας», μερικὰ ἐπιγράμματα κ.ἄ. Σύμφωνα μὲ τις ἀπόψεις τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου, ὁ λόγιος τοῦτος κληρικὸς μετάφρασε τὴν «Μαθηματικὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν Λευχειμονοῦσαν Ρητορικὴν».

*

✓ **ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ** (ΙΗ' αἰώνας), ιερομόναχος.

Ὁ λόγιος καὶ κληρικὸς Παρασκευᾶς Ἀμφιλόχιος γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση μὲ δάσκαλό του τὸ Μπαλᾶνο Βασιλόπουλο. Ἀποφοιτῶντας ἀπὸ τὴ Μπαλάνεια Σχολή, γίνεται ιερομόναχος στὸ ὀνομαστὸ Μοναστήρι τῆς Ἐλασσώνας καὶ ὑπηρετεῖ ὡς τὸ 1760 δάσκαλος στὸν Τύρναβο. Σὰ δάσκαλος ὑπηρετήσε περιοδικὰ στὴ Νάουσα, ὡς τὸ 1770, ὕστερα στὴν Πέστη τῆς Οὐγγαρίας, ὅπου ἦταν καὶ ἐφημέριος τῆς Ἑλληνικῆς παροικίας, ἐνῶ ταυτόχρονα σπούδαζε φιλοσοφία καὶ τὴ Λατινικὴ γλώσσα. Γυρίζοντας τὸ 1773 στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο μονάζει γιὰ ἕξι χρόνια στὸ Μοναστήρι τῆς Ἐλασσώνας καὶ ἀπὸ τὸ 1779 ὑπηρετεῖ στὴν Κοζάνη, ἀρχικὰ σὰν οἰκοδιδάσκαλος καὶ ἀπὸ τὸ 1789-1797 Σχολάρχης. Ἀπὸ τὸ 1797 διδάσκει στὰ Σέρβια, στὴ συνέχεια στὸ Βελβενδὸ καὶ ἀπὸ τὸ 1803 μονάζει ξανά στὸ Μοναστήρι τῆς Ἐλασσώνας, ὅπου σὲ μικρὸ διάστημα πέθανε.

Ἔργα του : «Λογικὴ», «Κάτοπτρον Φιλοσοφίας» καὶ ἄλλα.

*

✓ **ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ Α'** (τέλη ΙΣΤ' αἰώνα-1646), Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ κύκλος τῶν σπουδῶν καὶ τῆς συγγραφικῆς δημιουργίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Παρθένιου τοῦ Α' ποὺ γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰώνα στὰ Γιάννινα καὶ ἀναδείχτηκε Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ ἀργότερα (1632-1633) στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀπομακρύνθηκε μὲ τὴν αἰτιολογία ὅτι δὲν κατόρθωσε νὰ ἐνώσει τὴ διαιρεμένη ἑλληνικὴ τους κοινότητα.

Τὸ 1639 ἐκλέγεται οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Στὴν περιόδὸ του συγκροτήθηκε τὸ 1642 στὸ Ἰάσιο τοπικὴ Σύνοδος ὅπου ἔλαβαν μέρος Ἐξαρχοὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ ὁ Μητροπολίτης Κιέβου Πέτρος Μογίλας, ἡ ὅποια καταδίκασε τὴν κίνηση τῶν Καλβανικῶν διδασκαλιῶν στὴν Ἀνατολή καὶ ἐξέδωκε διορθωμένη τὴν ὁμολογία τοῦ Πέτρου Μογίλα.

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1644, γιὰ «τὸ ἀλυσιτελὲς τῆς πολιτείας καὶ τὴν ἀμέλειάν του

πρὸς τὴν ἐκτεταμένην ἀσματικὴν ἀκολουθίαν», καθαιρεῖται ἀπὸ τὸν Πατριαρχικὸ θρόνον ὁ Παρθένιος Α' καὶ ἐξορίζεται ἀπὸ τὸ διαδόχον του Παρθένιον Β' στὴν Κύπρο καὶ ἀργότερα στὴ Χίο, ὅπου καὶ πέθανε «δηλητηριασθεὶς» τὸ 1646. Ὑπῆρξεν ἕνας ἐξάιρετος κληρικὸς καὶ λόγιος τὸν ὁποῖο ὁ Κύριλλος Λαυριώτης ὀνομάζει «θεῖον ποιμενάρχην καὶ πανσέβαστον καὶ κλέος ἱεροπόλων». Ἐξέδωκε δέκα πατριαρχικὰ πράξεις σὲ μοναστηριακὰ καὶ ἐνοριακὰ δίκαια, μιὰ κανονικὴ διάταξη ποὺ χορηγοῦσε προνόμια στὸ Μητροπολίτη Βαλεριανὸ στὴ Βενετία, μιὰ ἐπιστολὴ (1643) στὸ Βασιλεῖο τῆς Γαλλίας Λουδοβίκο ΙΔ' ποὺ πρωτοστατοῦσε στὴν Ἑνωσὴ τῶν Ἐκκλησιῶν κ.ἄ.

*

ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ (1721-1787), Μητροπολίτης.

Πατρίδα τοῦ λόγιου καὶ διακεκριμένου πατριώτη Μητροπολίτη Παλαιῶν Πατρῶν Παρθένιου¹ εἶναι τὰ Γιάννινα, ὅπου γεννήθηκε τὸ 1721 καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση, χωρὶς νὰ ἔχουμε σήμερα στοιχεῖα γιὰ τυχὸν εὐρύτερη μόρφωσή του.

Ἡ ἀχτινοβολία τῶν ἠθικῶν προσόντων του καὶ ἡ ἐθνικὴ του φλόγα προσέχονται ιδιαίτερα ἀπὸ τὴ Ρωσικὴ διπλωματία, τῆς ὁποίας ὁ ἀπεσταλμένος Γρηγόριος Πανταζώλης τὸν κατηγεῖ τὸ 1766 στὴν Πάτρα, γύρω ἀπὸ τὴν ἐτοιμαζόμενη ἐξέγερση. Ἐτοιμος ψυχικὰ ὁ Παρθένιος στὴν ἔννοια τῆς πραγμάτωσης τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ σκλάβου ἑλληνισμοῦ, δέχεται τὸ 1769 τὸ προσωπικὸ μήνυμα τοῦ Ὀρλώφ καὶ προχωρεῖ μὲ γενναιότητα στὴν πράξη. Ἀρχηγὸς ὁ ἴδιος ὅλων τῶν προϋχόντων τῆς Πάτρας καὶ 3.000 Κεφαλλονητῶν, ρίχνεται στὸν ἐνοπλο ἀγώνα, πολιορκώντας τοὺς Τούρκους μέσα στὸ Κάστρο.

Τὴν πολιορκία τοὺς τὴ λύνει τὴν 13-4-1769 μιὰ μεγάλη τουρκικὴ δύναμη ποὺ φτάνει ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι. Ἀκολουθεῖ μιὰ ἄγρια σφαγὴ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πάτρας καὶ ὁ Παρθένιος ἀναγκάζεται νὰ καταφύγει στὴ Ζάκυνθο. Τὸ 1771 γίνεται τιμητικὰ δεχτὸς στὴ Ρωσία ἀπὸ τὴν Αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Β', ἡ ὁποία καὶ τοῦ δωρίζει ἕνα μεγάλο ἀγρόκτημα στὸ Ταγανρόκ. Πέθανε τὸ 1787 στὴν Πετρούπολη, ὅπου ζοῦσε μόνιμα.

Δὲ μᾶς εἶναι σήμερα στὴν ἔκτασή του γνωστὸ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο. Διασώθηκαν κάποια ἠρωλεγεῖα του, ὅπως τὸ «τῶ ὑψηλοτάτῳ πρίγκηπι Γρηγορίῳ Ἀλεξιάδῃ Ποτεμκίνῳ τῶ πάνυ», ἕνα ἄλλο ἀφιερωμένο στὴν Αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Β', τὸ ὁποῖο μετὰφρασε στὴ Ρωσικὴ γλῶσσα ὁ Σιτζκαβέζ, κ.λ.π.

*

ΜΑΝΑΣΣΗΣ ΠΛΕΣΣΑΣ (ΙΣΤ' αἰώνας), ἱερομόναχος.

Ὁ Γιαννιώτης κληρικὸς καὶ λόγιος Μανασσῆς Πλέσσας² ἔδρασε τὸ ΙΣΤ' αἰώνα. Στὴν παλιὰ σχολὴ τῶν Ἀγγέλων ποὺ λειτουργοῦσε στὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων διαδέχθηκε τὸ Μακάριο Τσεχούλη, διδάσκοντας συνέχεια ἀπὸ τὸ 1453-1555. Μαθητὲς του ὑπῆρξαν ἀρκετοὶ λόγιοι καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Ἐπιφάνιος, ὁ ἱδρυτὴς ἀργότερα τῆς ὁμώνυμης Σχολῆς. Γιὰ τὴ συγγραφικὴ του δραστηριότητα δὲν ὑπάρχουν ἀποδείξεις.

*

1. Σ. Θωμόπουλου : «Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν. Κ. Σάθα : «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη. Γ. Σίνα : «Ὁ Παλαιὸν Πατρῶν Παρθένιος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων», Ἡπειρ. Ἐστία 1953, σελ. 566 κ.ἑ. Φ. Οἰκονόμου : «Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία», 1966, σελ. 157 κ.ἑ.

2. Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ : «Βιβλιογραφικὴ συλλογή...» καὶ στὴ Μ.Ε.Ε.

ΠΡΟΚΛΟΣ (ΙΕ' αιώνας), Μοναχός.

Πατρίδα του υπήρξαν τὰ Γιάννινα, όπου μετά τις σπουδές του στή Σχολή τῶν Φιλανθρωπινῶν τοῦ νησιοῦ τῶν Γιαννίνων, ἔδρασε σάν συγγραφέας καί δάσκαλος στή διάρκεια τοῦ ΙΕ' αἰώνα.

Στά σκοτεινά ἐκεῖνα βάρη χάνονται τὰ στοιχεῖα τὰ εἰδικότερα γιά τή ζωή καί τή συγγραφική του δράση. Ἀπό τὰ ἔργα του διασώζεται ἡ μέ τὸ μοναχὸ Κομνηνὸ γραμμένη «Ἱστορία τοῦ Σέρβου Πρελούμπου καί ἄλλων δεσποτῶν τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῶν παρὰ τῶν Σέρβων ἕως τῆς παραδόσεως εἰς τοὺς Τούρκους», πού εἶναι γνωστὴ καί σάν «τὸ χρονικὸ τοῦ Πρόκλου καί Κομνηνοῦ», ἔργο πολύτιμο γιά τή χρονολογική του ἀξία καί τή γνώση τῆς ἱστορίας τῆς Σερβοκρατίας.

*

ΑΓΑΠΙΟΣ ΡΗΓΑΣ (1759-1829), ἱερομόναχος.

Ὁ ἱερομόναχος καί δάσκαλος Ἀγάπιος Ρήγας γεννήθηκε στήν Πάργα, όπου εὐτύχησε νὰ ἔχει δασκάλους του τοὺς Ἀναστάσιο Μοσπινιώτη καί Ἀγάπιο ἀπὸ τὴ Δημητσάνα. Τίς σπουδές του συνέχισε στὸ Βουκουρέστι, στὸ φροντιστήριό τοῦ ὁποῦ ὑπῆρξε ἀκροατὴς ἐπιστημονικῶν μαθημάτων. Ὑπηρέτησε σχολάρχης στή Φωξάνη ὡς τὸ 1815 πού ξαναγύρισε στήν Πάργα, όπου διδάσκει, ἐνῶ παράλληλα ἐκπροσωπώντας τὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἐργάζεται γιά τὴν ἐθνικὴ ἐξέγερση. Μὲ τὸ πούλημα τῆς Πάργας τὸ 1819 στὸν Ἀλῆ πασᾶ τῶν Γιαννίνων, φεύγει μέ τὴν οἰκογένειά του στήν Κέρκυρα, ἀπὸ όπου ἐγκαταστάθηκε σὰ δημόσιος δάσκαλος στήν Αἴγινα, όπου καί πέθανε τὸ 1829. Ὑπῆρξε «σεμνοήθης, φιλόρθρος, καί λίαν φιλογενής, κάτοχός τε τῆς λατινικῆς καί γερμανικῆς καί μαθηματικῆς ἀριστείας», ὅπως σημειώνει ὁ Π. Ἀραβαντινός.

Ἔργα του : «Πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ» καί «Ἑλληνικὴ Γραμματικὴ» πού ἐκδόθηκαν στή Βενετία.

*

ΣΕΡΑΦΕΙΜ Β' (ἀρχές ΙΗ' αἰώνα-1779), Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ὁ κληρικός, λόγιος καί προστάτης τῶν γραμμάτων Σεραφεῖμ Β', γεννήθηκε στίς ἀρχές τοῦ ΙΗ' αἰώνα στὸ Δέλβινο τῆς Β. Ἠπείρου. Ὑπηρετώντας ἀρχικὰ διάκονος στή Μητρόπολη Δρύστρας, ἀναδείχτηκε νωρὶς Μητροπολίτης στή Φιλιππούπολη καί στήν περίοδο 27-7-1757 ὡς τὸ Μάρτιο 1761 οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς προσωπικότητάς του μᾶς δίνουν, οἱ: Σέργιος Μακραιὸς¹, πού σημειώνει ὅτι ὁ Σεραφεῖμ Β' ἦταν:

«... εὐσεβῆς ἐξ εὐσεβῶν, εὐπατρίδης, φιλογενής, φιλότιμος, τολμηρὸς, γενναῖος, νοήμων, εὐμαθὴς μᾶλλον ἢ πολυμαθής...» καί ὁ Πολύκαρπος Γόρτυνος², ὁ ὁποῖος συμπληρώνει: «ἦτο λόγιος καί δραστήριος, φίλος τῶν γραμμάτων καί τῆς προόδου».

1. Σέργιος Μακραιὸς : βλ. Σάθα, Νεοελ. Φιλ. σελ. 493.

2. Πολύκαρπος, Γόρτυνος : «Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Παρθένιος καί ὁ Κων/λεως Σεραφεῖμ», Ἠπειρ. Χρονικά 1930, σελ. 157.

Ζώντας μίαν από τις πιά δύσκολες καμπές του σκλαβωμένου έλληνισμού, έρθωσε μέσα του την πίστη ότι ή αναγέννηση της 'Ελλάδας θα συντελοϋνταν με την πνευματική καλλιέργεια των σκλαβωμένων έλλήνων. 'Ο φωτισμός του Γένους που αποτελεί τον κύριο σκοπό της άποστολής του, τον οδηγεί ύστερα και από μια φιλοσοφική και κοινωνική θεώρηση της γύρω πραγματικότητας σ' έναν διμέτωπο άγώνα. 'Ο πρώτος είναι ή μορφωτική συγκρότηση των νέων 'Ελλήνων. "Έτσι μέσα στην Πατριαρχική 'Ακαδημία ιδρύει τὸ Σχολή των φιλοσοφικών και θεολογικών μαθημάτων, τή διεύθυνση της οποίας ανάθεσε στο σοφό Εϋγένιο Βούλγαρη, όπως με σιγγιλιώδες γράμμα¹ του 1760, διευκρινίζει:

«Γνωστόν έστω πᾶσιν ότι, έλέει του Παναγάθου Θεού, δια κοινής επιμελείας και φροντίδος συνεκροτήθη ήδη εν τῇ βασιλευούση ταύτη των πόλεων κοινόν φροντιστήριον εις παράδοσιν των θύραθεν επιστημών και της καθ' ήμᾶς 'Ι. Θεολογίας εν ᾧ αποκατεστήθη καθηγμων και διδάσκαλος ὁ δσιώτατος και σοφολογιώτατος κϋρ Εϋγένιος, άνηρ σοφώτατος και πολυμαθέστατος καθά δια μακροῦς πείρας εγνωσθη . . .».

'Ακριβῶς σ' αυτά τα ιδανικά και προθέσεις του δικαιολογεῖται και ή εύχέρεια με την οποία έδωκε στον ιεραπόστολο Κοσμᾶ τον Αίτωλό την άδεια να κηρύττει σ' ὄλη την επικράτειά του. Είναι μάλιστα πιθανόν να οργάνωσε ὁ ίδιος την άποστολή του, μιώντας τον ιδιαίτερα στην πίστη του, ότι στην ὄλη προσπάθεια για την έθνική μας αποκατάσταση παραστέκει ή Ρωσία. 'Αναμφισβήτητο ακόμα είναι ότι ὁ Σεραφείμ Β' χάραξε τὸ δρομολόγιο της διδασκαλίας στον ήπειρωτικό χώρο και ιδιαίτερα τον Βορειοηπειρωτικό — τόπον της καταγωγῆς του — του ὁποίου ήταν γνώστης των δεινῶν του χριστιανικού στοιχείου και του μεγάλου κίνδυνου του έξισλαμισμού του.

Τῆς μεγάλης του αὐτῆς σταυροφορίας, αποδίνει τον δίκαιο ἔπαινο ὁ Σ. Μακραιοῦ, γράφοντας:

«Επὶ τὸ τρίτον έτος της αὐτοῦ πατριαρχίας την παροικίαν του Φαναρίου 'Αθηνόπολιν κατεστήσατο. 'Εκεῖ γάρ Εϋγένιος ὁ πολὺς ἦν τότε Θεολογῶν, ἐκεῖ Δωρόθεος φιλοσοφῶν, ἐκεῖ ρητορεύων Κριτίας, ἐκεῖ 'Ανανίας τὰς λογικὰς τέχνας διδάσκειν, ἐκεῖ ἔσμός φιλοσόφων και φιλολόγων σμῆνος . . .».

Γνωστός Ρωσόφιλος, από πίστη ότι μόνο χάρη στην προστασία του «ξανθοῦ τούτου γένους» θάρ' χονταν ή λευτεριά των 'Ελλήνων, ὁ Σεραφείμ Β' καθαιρεῖται με Σουλτανική πράξη από τον Πατριαρχικό θρόνο και εξορίζεται στο "Άγιον Όρος, όπου μονάζει στο κελλί του Σεράγιου.

'Ο δεύτερος άγώνας του είναι ή συμβολή με την πράξη στον έθνικό ξεσηκωμό. "Έτσι παίρνει μέρος στην επανάσταση του 'Ορλώφ (1770), αγωνιζόμενος με τὸ καριοφίλλι και με την πέννα. Είναι μεγάλος ὁ αριθμός των έγκυκλίων που εξέδωσε στους έλληνες καλώντας τους σε άνταρσία εναντίον των Τούρκων και ύποταγή στους Ρώσους.

Τὸ γνωστό άτυχο αποτέλεσμα εκείνου του ξεσηκωμοῦ, τον φέρει (1771) στη Ρωσία όπου έγινε δεχτός με πολλές τιμές από την Αυτόκράτορα Αικατερίνη, και όπου τὸ 1779 άφησε την τελευταία του πνοή. 'Ο τάφος του βρίσκεται κοντά στον τάφο του άλλου Οίκουμ. Πατριάρχη 'Αθανασίου Γ, του Πατελλάριου (1634-1651), στο Μοναστήρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα της Δούμνας, της 'Επαρχίας Πολτάβας.

*

1. «'Εκκλησιαστική 'Αλήθεια», τόμ. Α', έτ. 1880-1, σελ. 218. Σημ. "Υστερα από 17μηνη λειτουργία της ή Σχολή αὐτή διαλύθηκε ως πρὸς τὸ φιλοσοφικό της τμήμα, άμέσως με την απομάκρυνση (1761) του Σεραφείμ Β' από τον οίκουμεινικό θρόνο.

✓ ΣΟΥΓΔΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (μέσα ΙΖ' αιώνα-1725), ιερέας και δάσκαλος.

Ο κληρικός και σοφός δάσκαλος Γεώργιος Σουγδουρής γεννήθηκε στα μέσα του ΙΖ' αιώνα στα Γιάννινα, όπου και έλαβε την εγκύκλια μόρφωση. Τις σπουδές του συνεχίζει στη Βενετία κοντά στους μόνιμα εκεί εγκαταστημένους συγγενείς του τυπογράφους Γλυκείς, όπου το 1681 άπαντιέται με το βαθμό του διακόνου ν' άσχολείται με τη διόρθωση του «Πεντηκοστάριου» που εξέδωσε ο Νικόλαος Γλυκείς.

Γυρίζοντας το 1683 στα Γιάννινα, αναλαμβάνει σε διαδοχή του Βησσαρίωνα Μακρή τη διεύθυνση της σχολής Γκιούνμα, από την οποία απομακρύνθηκε σε βαθιά γεράματα αφήνοντας αντίξιο διάδοχό του το Μεθόδιο Άνθρακίτη.

Στα Γιάννινα όπου υπηρέτησε και σαν ιερέας (έγγαμος) διακρίθηκε για την άρετή, την αγάπη για το ποίμνιό του και τη σοφία του. Γνώστης της Έλληνικής και Ιταλικής γλώσσας, πολυμαθέστατος με εξαιρετες θεολογικές γνώσεις, ήρθε το 1695 σε αντίθεση με το Μητροπολίτη των Γιαννίνων Κλήμεντα και το δάσκαλο Βησσαρίωνα Μακρή, γύρω από το θεολογικό θέμα «άν ή θεία ουσία διέφερε της θείας ενεργείας πραγματικώς ή τῶ λόγω μόνῳ τῶ όριστικῶ». Ο Κλήμεντας συγκροτεί σύνοδο για να τον δικάσει, ή όποια όμως διαλύεται χωρίς να λάβει θέση. Τότε τον καταγγέλλει στο Πατριαρχείο, το όποιο εκτιμώντας το ύπόμνημα που υπέβαλε σ' αυτό ο Σουγδουρής, τον άθώνει.

Έργα του : «Επιτομή γραμματικής» (Ένετίσι 1763, 1781, 1795), «Εισαγωγή λογική ή προδιόκησις εις άπασαν την λογικήν μέθοδον του Άριστοτέλους» (Βιέννη 1792), «Νέος θησαυρός περιέχων δικήρους όμιλίαις εις τινας δεσποτικάς έορτάς» (Ένετίση 1748, 1760, 1769) κ.ά.

*

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΛΑΧΟΣ, ό από Ίωαννίνων, Άρχιεπίσκοπος Άθηνών, (1873-1956).

Σε ένα γενικό χαρακτηρισμό της έθνικής, εκκλησιαστικής και πνευματικής προσφοράς του Άρχιεπισκόπου Άθηνών Σπυρίδωνα Βλάχου, νομίζουμε ότι αντιπροσωπευτική στέκει ή φράση που δανειζόμαστε από το Α' Βασιλειών για το γιό του Ίεσσαί του Βηθλεεμίτη: «άνήρ συνετός και πολεμιστής και σοφός λόγω». Και πραγματικά, ακόμα και από αυτή τη σύντομη μελέτη μας, πιστεύουμε ότι θα δικαιωθεί αυτός ό χαρακτηρισμός για το μεγάλο προσάτη της Παιδείας Δεσπότη των Γιαννίνων.

Καταγόμενος από γονείς που είδαν το φῶς της ζωής στο χωριό Ρουσιᾶ του Πωγωνιού, ό Σπυρίδων γεννήθηκε το 1873 στη Χιλή του Εύξεινου Πόντου. Τελειώνοντας το 1899 τη Μεγάλη του Γένους Σχολή και τη Σχολή της Χάλκης, υπηρέτησε για ένα μικρό διάστημα καθηγητής των Θρησκευτικών της Σχολής του Γαλατά στην Κωνσταντινούπολη. Το 1900 υπηρέτησε ιεροκήρυκας και άρχιερατικός επίτροπος στην Καβάλα, όπου ζωηρά έμειναν τα ίχνη της πρώτης του εκείνης έθνικής δραστηριότητας. Το 1906 αναδείχτηκε 1 Μητροπολίτης Βελλᾶς και Κόνιτσας, όπου υπηρετώντας δέκα περίπου χρόνια, φανερώθηκε με έργα άξιος έθνικός, θρησκευτικός και κοινωνικός ήγέτης. Δέν ήταν λίγες οι φορές που πρώτος στις έθνικές επάλξεις έβαλε σε μεγάλο κίνδυνο την ίδια τη ζωή του. Συγκεκριμένα ή Ρουμανική προπαγάντα την όποία ό Σπυρίδων μάχονταν στον ήπειρωτικό χώρο, είχε σχε-

1. Έφημ. «Φωνή της Ήπειρου», άρ. φύλ. 677/14-7-1906 και 681/15-9-1906.

διάσει τὴ δολοφονία του, ὅπως ἔχει ἀποδείξει ὁ Γ. Βαβαρέτος¹. Ἄλλὰ καὶ ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1913 ποὺ διαρκεῖ ἀκόμα ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος, τὸν καταδίκασε γιὰ τὴν ἐθνικὴ του δράση στὴν ποινὴ τοῦ θανάτου. Κρατούμενος ὁ Σπυρίδων τοῦ διοικητῆ τῆς Κόνιτσας Τζαβῆτ πασᾶ, ἀρνιέται τὴν πρόταση γιὰ δραπετεύση ποὺ τοῦ κάνει ὁ τοῦρκος Εἰσαγγελέας τῆς Κόνιτσας, στὸν ὁποῖο δίνει τὴν ἡρωικὴ ἀπάντησι: «δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀφήσω τὸ ποίμνιόν μου, χάριν τοῦ σαρκίου μου». Καὶ γνήσιος συνεχιστὴς τῆς παράδοσης τοῦ Κλήρου ὑποφέρει καρτερικὰ τὴ φυλάκισή του, ὡς που λευτερώνεται μὲ διαταγὴ τοῦ Ἐσᾶτ πασᾶ τῶν Γιαννίνων.

Ἡ ἀπελευτέρωσι τῆς μαρτυρικῆς Ἡπείρου βρίσκει (1913) τὸ Σπυρίδωνα συνοδικὸ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ὑπακούοντας ὁμως στὴν ἐσωτερικὴ του φωνὴ καὶ στὴ φωνὴ τοῦ Ἔθνους ποὺ ἀπαιτοῦσε τίς καινούριες προσφορὲς του, γυρίζει στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουνίου 1913 στὰ Γιάννινα, ὅπου γράφει νέες σελίδες τῆς ἐθνικῆς του ζωῆς.

Μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Λονδίνου τῆς 30-5-1913 ἐπεβλήθηκε στὰ σύμμαχα βαλκανικὰ κράτη ἡ ἀναγνώρισι τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους. Μὲ τὴν ἀνακήρυξή τῆς 29-7-1913 τῆς Ἀλβανίας σὰν αὐτόνομης καὶ ἀνεξάρτητης Ἡγεμονίας, ἡ συνδιάσκεψι τῶν πρεσβευτῶν στὸ Λονδίνο, τῆς ὁποίας ἦταν ἔργο ἡ χάραξι τῶν ἑλληνοβαλκανικῶν συνόρων, παραχώρησε τὴν περιφέρειαν τῆς Κορυτσᾶς στὴν Ἀλβανία, ὀρίζοντας σὰν σύνορον στὸ Ἴονιο τὸ ἀκρωτήρι Στύλος. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι ἐκβιάζονταν ν' ἀποδεχτεῖ τὰ σύνορα αὐτὰ ποὺ ἀργότερα ἐπικυρώθηκαν μὲ τὴν ἀπόφασιν τῆς Φλωρεντίας. Γιὰ τὴν παραχώρησι στὴν Ἑλλάδα τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου, οἱ μεγάλες δυνάμεις ἔβαζαν ὄρο ἀπαραβίαστο τὴν ἀποχώρησι τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὰ ἐδάφη τῆς Βόρειας Ἡπείρου.

Ἡ ἀδικίαπραγματοποιεῖται τὴν 1 Μαρτίου 1914 μὲ τὴν ἀποχώρησι τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ὅμως οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ κοὶ οἱ ἡγέτες τοῦ χώρου ἐκείνου δὲν ὑποτάχτηκαν στὴ σκληρὴ τους αὐτὴ μοίρα. Παρ' ὅλη τὴν προληπτικὴ σύλληψιν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι τοῦ Μητροπολίτη Βελλᾶς καὶ Κόνιτσας Σπυρίδωνα, οἱ πατριῶτες Γεώργιος Χρηστάκη Ζωγράφος, οἱ Μητροπολίτες: Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος, Κορυτσᾶς Γερμανός, Βελλᾶς καὶ Κόνιτσας Σπυρίδων, ὁ χειμαρριώτης Δημ. Δούλης καὶ ὁ Ἀλέξαντρος Καραπᾶνος, ἀνακήρυξαν τὴν Αὐτονομίαν τῆς Βόρειας Ἡπείρου. Στις 17 Φεβρουαρίου 1914 ὑψώθηκε στὸ Ἀργυρόκαστρο ἡ Σημαία τῆς Βορ. Ἡπείρου, ἡ ὁποία ἔφερε στὴ μέση τὸ δικέφαλον ἀετὸ. Ἡ προκήρυξί τους, ποὺ ἐπιδόθηκε στοὺς ἡγέτες τῶν Κρατῶν καὶ στὸ λαὸ, καὶ ἡ ὁποία στὰ περισσότερα σημεῖα τῆς ἦταν γραμμὴ ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Σπυρίδωνα (Βλάχο), ἐσήμανε μὲ τὴν προαιώνια ἐθνικὴ φωνὴ τὴ μεγάλη τους ἀπόφασιν:

«Μᾶς ἀποσποῦν ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς μας Ἑλλάδος. Μᾶς ἀρνοῦνται τὴν αὐτοδιοίκησιν, ἐν τῷ κράτει τῷ Ἀλβανικῷ... Τὸ πάτριον ἡμῶν ἔδαφος κεῖται σήμερον λεῖα, δυνάμει ἀδίκου καὶ ἀκύρου βουλήσεως πάντων τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς... Ἐλευθέρᾳ ἤδη παντὸς δεσμοῦ, μὴ δυναμένη δὲ νὰ συμβιώσῃ καὶ δὴ ὑπὸ τοιούτους ὄρους μετὰ τῆς Ἀλβανίας, κηρύσσει ἡ Β. Ἡπειρος τὴν ἀνεξαρτησίαν της καὶ προσκαλεῖ τοὺς πολίτας της ὅπως, ὑποβαλλόμενοι εἰς πᾶσαν θυσίαν, προασπίσωσι τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἐδάφους καὶ τὰς ἐλευθερίας της ἀπὸ πάσης προσβολῆς».

Χάρη στὴν ἐξέγερσιν αὐτὴ ὑπογράφτηκε τὴν 17-5-1914 στὴν Κέρκυρα μετὰ τῆς «Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Ἐλέγχου» καὶ τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως συμφωνία, ἡ ὁποία ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὴν Ἀλβανικὴ Κυβέρνησι καὶ τίς ἕξι Μεγάλες Δυνάμεις. Μὲ αὐτὴ

1. Γ. Βαβαρέτου: «Σπυρίδων Βλάχος, ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων», ἐκδ. ἀριθ. 2/1961 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν.

παραχωρήθηκε αυτόνομο σύστημα στις επαρχίες Ἀργυροκάστρου καὶ Κορυτσᾶς, οἱ ὁποῖες ἀνακαταλήφθηκαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1914. Στὸν ἀγῶνα αὐτόν, ὅπου ὑπῆρξε καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν τῆς προσωρ. Κυβέρνησης, ὁ Σπυρίδωνας ὑπῆρξε ἡ «πραγματικὴ ψυχὴ» ὅπως ἐπιγραμματικὰ ἐκφράζονταν ὁ Πρόεδρος τῆς Προσωρ. Κυβέρνησης Γεώργιος Χρηστάκης Ζωγράφος.

Ἔστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Μητροπολίτη Γερβάσιου, ὁ Σπυρίδωνας τοποθετεῖται τὸ 1916 Μητροπολίτης στὰ Γιάννινα. Τὸ 1922 μὲ ἀφορμὴ τὰ πολιτικὰ του φρονήματα μετατέθηκε Μητροπολίτης τῆς Ἀμάσειας, θέση τὴν ὁποία δὲν ἀποδέχτηκε. Τὸ 1924 ξανατοποθετεῖται Μητροπολίτης στὰ Γιάννινα, ἐνῶ πολλοὶ ἀρχιερεῖς ἀποβλέπουν στὸ Σπυρίδωνα γιὰ διάδοχο στὸν Ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο Ἀθηνῶν τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, πού μόλις τότε εἶχε πεθάνει. Ὁ Σπυρίδωνας ἀποκρούει τὶς σχετικὲς προτάσεις, γιὰ νὰ «τελειώσῃ τὸ ἔργο του στὴν Ἡπειρ», ὅπως ὑποστήριζε.

Ὁ πόλεμος τοῦ 1940, ἂν καὶ φιλάσθενο, τοῦ ἀναφτερώνει τὶς ἐθνικὲς του δυνάμεις. Ἡ λήξη αὐτοῦ τοῦ πολέμου εἶναι ἔργο τοῦ Σπυρίδωνα, καὶ γι' αὐτὸ τὸ τέρμα τῆς ἐποποιίας ἐκείνης γράφτηκαν πολλὰ καὶ ἀντικρουόμενα. Σχετικὰ ὁ Σπ. Μ. Καλλιᾶφας, γράφει:

«Εἰς ἐμὲ δὲ παρακαλῶ νὰ ἐπιτραπῆ νὰ ἐξάρω ἐν καὶ μόνον ἔργον τοῦ ἀνδρός, τὸ κατὰ τὴν γνώμην μου σπουδαιότερον ὑπὸ ἐθνικὴν ἐποψιν, τὴν σύναψιν δηλαδὴ τῆς πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ἀνακωχῆς κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1941. Ἐὰν δὲν εἶχεν ἐγκαίρως συναφθεῖ ἡ ἀνακωχὴ ἐκείνη, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς νῦν ἀποδεδειγμένης ἀχαριστίας τῶν τότε συμμάχων μας, πιθανώτατα ἢ μᾶλλον βεβαίως ἢ ἀκერαιότης τοῦ ἐδάφους Πατρίδος ὑπὸ βαρυστάτου πένθους ἐσπαραγμένης καὶ εἰς ἐρείπια κατακειμένης καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτῆς ἐλευθερία θὰ ἀνῆκον σήμερον εἰς τὸ παρελθόν»¹.

Τὴν ἄποψιν αὐτὴ ἐπιβεβαιώνει καὶ συμπληρώνει ὁ Ἀλέξ. Βαμβέτσος, γράφοντας:

«Τώρα μετὰ τὴν πάροδον τῶσων ἐτῶν ἡμποροῦμεν ἀφόβως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ συνολόγησις τῆς ἀνακωχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν πράγματι συνέβαλεν, ἀποκρούσας ὁμως ἀπολύτως τὴν προσφερθεῖσαν εἰς αὐτὸν πρωθυπουργίαν, ὑπῆρξε πρᾶξις ἐθνικὴ καὶ σώφρων, καὶ ἔσωσε τὸν τόπον ἀπὸ καταστροφῆς καὶ τὴν τιμὴ τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων, ἡ ὁποία θὰ ἤμαυροῦτο, ἂν, ὡς εἶχε διαμορφωθεῖ ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις, ἠττώμεθα ὑπὸ τῶν ἀναβαρρησάντων μετὰ τὴν Γερμανικὴν εἰσβολὴν Ἰταλῶν»².

Ὁ Σπυρίδωνας ἀνέρχεται τὸ 1949 στὸ θρόνο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν. Στὸν πρῶτο του λόγῳ στὴν Ἱερὴ Σύνοδο, διευκρινίζει: «οὐδεὶς ἐξ' ὑμῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν ἀγνοεῖ ὅτι οὐδέποτε ἀπέβλεψα εἰς τὸν περίβλεπτον τῶν Ἀθηνῶν θρόνον, πολλῶ μᾶλλον σήμερον, ὅτε καὶ αἱ δυσχέρειαι εἶναι μεγάλαι καὶ αἱ ἰδικαί μου δυνάμεις ἡλαττωμέναι». Δὲν ἦταν, μᾶς λέει, οἱ προθέσεις του ἢ ἀνάδειξή του στὸν τιμημένο αὐτὸ θρόνο, καὶ οὔτε αἰσθάνονταν τὶς βιολογικὰς του δυνάμεις ἰσχυρὰς. «Ὅμως εὐσυνείδητα πορεύτηκε, διατηρώντας τὴ γνωστὴ σὲ ὅλους ἀπλότητα του:

«Ὅτε χρυσὲς ἀλυσίδες, οὔτε ἐπιδεικτικὰ ἐγκόλπια. Ὁ δικέφαλος αἰετὸς του τὸν συνῴδενε μόνον». Ὅ,τι μετεβλήθη εἰς τὸν βίον του ἦτο ἡ χρησιμοποίησις τοῦ αὐτοκινήτου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τὸ μέγαρον τοῦ Ψυχικοῦ, ὅπου δὲν ἠσθάνετο τὸν ἑαυτὸ του πολὺ εὐτυχισμένον», μαρτυρεῖ ξανά ὁ Ἀλέξ. Βαμβέτσος.

1. Σπ. Μ. Καλλιᾶφας : «Σπ. Βλάχος, ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων», ἐκδ. ἀρ. 2 τοῦ 1961 τῆς Βιβλιοθήκης Ἡπειρ. Ἐταιρείας Ἀθηνῶν, σελ. 11-12.

2. Ἀλέξ. Βαμβέτσου, ὅπου στὴν πῦρ πάνω ὑποσημείωσις, σελ. 23.

Η θητεία του σάν 'Αρχιεπισκόπου συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὸ μεγάλο Κυπριακὸ θέμα. Τὴν 20-5-1950 μὲ τὴν προσκόμιση τῶν ἱερῶν κωδίκων τοῦ δημοψηφίσματος στὴν Κύπρο, ὁ Σπυρίδωνας μέσα στὸ Μητροπολιτικὸ Ναὸ τῆς 'Αθήνας, ἐτόνιζε:

« Ἄν τὸ ἐπίσημον Κράτος ὑποχρεωθεῖ τυχὸν νὰ σιγήσῃ, οὐδεμία δύναμις θὰ δυνθῆθῃ νὰ συγκρατήσῃ τὴν φωνὴν τοῦ Πανελληνίου μὲ τὴν 'Εκκλησίαν του ἐπὶ κεφαλῆς, ὥστε νὰ μὴ ἐνωθῆ μὲ τὴν φωνὴν τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἀκουσθῆ εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου».

Καὶ ἡ φωνὴ του ξανακούστηκε στὸ Παναθηναϊκὸ Στάδιο, στὴ «θρησκευτικὴ σύναξι Κλήρου καὶ Λαοῦ» τῆς 21-7-1950, στὸ συλλαλητήριον τῆς πλατείας Συντάγματος τῆς 20-8-1954, καὶ στὴν ἱστορικὴ καὶ δραματικὴ διαμαρτυρία τῆς 23-9-1955 γιὰ τὰ ὅσα διαδραματίστηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ της. Πέθανε τὸ πρῶτ' τῆς 21-3-1956 στὴν 'Αθήνα, ὅπου καὶ τάφηκε στὸ Α' Νεκροταφεῖο της.

* * *

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δραστηριότητα τοῦ Σπυρίδωνα, καὶ ἡ ὁποία εἶναι σημαντικὴ καὶ πολύτιμη, δὲν εἶναι στίς προθέσεις μας σ' αὐτὲς τίς σελίδες. Ἐμεῖς θὰ σταθοῦμε σὲ ἄλλα ἰδανικά του, ποὺ ἐδραίωνουν τὴν ἐξέχουσα θέση του στὸ ἔργον μας αὐτό. Τοῦ ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι σάν ἐκκλησιαστικὸς ἄρχοντας ἐκτίμησε σωστὰ — ἐξῶρα ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ τῆς βάση — τὴν ἀποστολὴν του, ἀπὸ τὰ πρῶτα μάλιστα βήματά του σάν κληρικοῦ. Τὴν εἶδε, δηλαδὴ, σάν ἀνάλωσι γιὰ τὴ μόρφωσι τῶν νέων καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ γιὰ τὸν «ἐξανθρωπισμὸν» τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ στὴν πορεία του αὐτὴ πότε μὲ κρυστάλλινη παρρησία καὶ δλοφώτειν ψυχικὴ διαφάνεια, πότε μὲ σκυθρωπὴ ἔκφρασι καὶ αὐστηρὸ (ἐπιτιμητικὸ) τόνο φωνῆς, πότε γαλήνιος καὶ πότε τρικυμισμένη θάλασσα μὲ ἄτρομη ἀφοβία, πότε μὲ ἀσυμβίβαστη μάχη κατὰ τῶν κρατούντων καὶ πάντα μὲ ἀδημαγώγητη προθυμία γιὰ τὴ θυσία, ἔσπερνε ἰδανικά, προγραμματίζε τὴν ὑλοποίησίν τους καὶ διεκδικοῦσε μὲ περήφανον θάρρος τὴν κρατικὴν μέριμνα καὶ τὴ συμβολὴν τῶν ἀρχόντων.

Στὸ ἰδανικὸν του αὐτό, τὸ μορφωμένον δηλαδὴ κλῆρον, τὴν «παιδείαν» τῶν νέων, τὴν ἠθικὴν διαμόρφωσιν τοῦ κόσμου τους, καὶ τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς σὲ μιὰ πιὸ γενικὴ ἔννοια, ὀφείλονται οἱ μὀχοι του γιὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ λειτουργίαν ἑκατοντάδων Σχολειῶν. Καὶ πρῶτα τὸ Ἱεροδιδασκαλεῖον τῆς Βελλᾶς μὲ κυριότερην ἀποστολὴν τὸν πλουτισμὸν μὲ ἱεροδιδασκάλους τῆς ἑλληνικῆς Βόρειας Ἡπείρου. Σ' αὐτὸ σπούδασαν «ἄωρεάν» χιλιάδες ἠπειρωτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες περιφέρειες, οἱ ὅποιοι βρῆκαν ἔτσι θέσιν κάτω ἀπ' τὸν ἥλιον καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀρκετοὶ ἀναδείχτηκαν χρήσιμοι στὸν ἄνθρωπον καὶ στὸ Ἔθνος. Ὑστερα ἡ Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία, καταφυγὴ τῶν φτωχῶν ἀριστῶν ἠπειρωτῶν ἀπόφοιτων Γυμνασίου, καὶ «κλέος» τῆς ἠπειρωτικῆς διανόησις. Καὶ ἀκολουθοῦν τὰ κτίρια τῆς «Καπλανείου Σχολῆς» καὶ τῆς «Παυλιδείου καὶ Μαρουτσειοῦ Σχολῆς», τὸ μέγαρον τοῦ «Νοσοκομείου Χατζηκώστα», ἡ ἀνέγερσις τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς καὶ τοῦ «Μητροπολιτικοῦ Μεγάρου», τὸ «Στάδιον» καὶ πολλὰ ἄλλα μέσα στὰ Γιάννινα καὶ στὰ χωριά. Σχετικὰ μὲ τὰ ἔργα τοῦ Σπυρίδωνα στὰ χωριά, ὁ Ἄλεξ. Βαμβέτσος μαρτυρεῖ ξανά:

« Γνωρίζω ἐξ ἰδίων αὐτοῦ διηγήσειον, ὅτι οὐδέποτε ἠξίωσεν ἀμοιβῆ δι' ἱεροπραξίας ἢ ἱερολογίας, ὡσάντις δὲ ἐπεσκέπτετο τὰ χωρία τῆς περιφερείας του, τὸ ποσὸν τὸ ὅποιον οἱ ἐπίτροποι ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἐβαζαν εἰς τὸν τορβᾶν τοῦ διακόνου, ἀπετέλει ἀμέσως τὴν πρῶτην εἰσφορὰν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων, τῶν ὁποίων εἶχεν ἀνάγκη τὸ χωρίον.

Τοιοιτοτρόπως ἐκτίσθησαν σχολεῖα, ἐκκλησίαι, ἔγιναν ὑδραυλικά ἔργα μὲ τὸν ἴδιον πρωτοστατοῦντα, ἐποπτεῦντα, συλλέγοντα ἐράνουσ μεταξὺ τῶν ἀπανταχοῦ τέκνων τῆς Ἑπείρου».

Ἡ ἐκδοσὴ τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά» ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα μὲ τὴν ἐπιμέλεια ἐπιτροπῆς διακεκριμένων ἑπειρωτῶν λογίων, ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητὴ ἀκόμα ἀπόδειξὴ τῆς πνευματικῆς του μορφῆς καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς του συνειδήσεως. Στὴ σχετικὴ ἐκδοτικὴ ἐκλήσῃ του (Η. Χ. τόμος Α' 1926, σελ. 4) σημειῶναι:

«... ἡ ἔρευνα λοιπὸν τοῦ παρελθόντος ἢ εὐρεῖα καὶ ἡ περίσσωσις παντὸς ὅ,τι δύναται εἰσέτι νὰ περισωθῇ ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν», χωρὶς βέβαια νὰ παραμελεῖται ἀπολύτως καὶ ἡ παρακολούθησις τῆς συγχρόνου Ἑπειρωτικῆς ζωῆς... Ἡ περισυλλογὴ πάσης φύσεως ὕλικου διαφωτίζοντος οἰανδήποτε πτυχὴν τῆς Ἑπειρωτικῆς ἱστορίας καὶ ἡ παραχώρησις τούτου πρὸς δημοσίευσιν εἶναι ἡ μᾶλλον πατριωτικὴ προᾶξις καὶ ὁ μεγαλύτερος τίτλος τιμῆς διὰ πάντα ἀληθινὸν Ἑπειρώτην».

Καὶ πραγματικὰ οἱ δεκαπέντε (1926-1940) τόμοι τῶν «Η.Χ.» τοῦ ἐκδόθησαν μὲ ἀτομικῆς του, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἑπειρωτῶν προσφορῆς, ἀποτελοῦν καύχημα καὶ τιμὴ κάθε Ἑπειρώτη.

Ἡ ἀγορὰ τῆς «Βιβλιοθήκης Οἰκονόμου» καὶ ὁ ἐμπλουτισμὸς μ' αὐτῇ τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Γιαννίνων, ἀποτελεῖ μιὰν ἀκόμα ἀπόδειξὴ τῆς λογιόσυνης του καὶ τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴν ἰδιαίτη πατρίδα του τὴν Ἑπείρο.

Αὐτὴ σὲ μιὰ συντομογραφία ὑπῆρξε ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράσις τοῦ μεγάλου κληρικοῦ καὶ λόγιου Σπυρίδωνα Βλάχου, τοῦ ὁποῖου ἡ δραστηριότητα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη σ' αὐτὸν τοῦ λαοῦ, ἐξαιρεται, ὅταν πάντα ἄρρωστος καὶ πάντα ἐτοιμοθάνατος, νεκρολογεῖται ἀκόμα ζωντανὸς ἀπὸ τὸ Χρ. Χρηστοβασίλη¹ στὸ ἄρθρο του «ὁ ἐτοιμοθάνατος σταυραετὸς τῆς Ἑπείρου»:

— «Δὲν ἀνέρχεται πλεῖα στοὺς ἀρτέμονες αἰθέρες, καὶ δὲν ἐγγίζει πλεῖα μὲ τίς φτεροῦγες του τὸν κερανό, ὅπως ἄλλοτε, ὁ ὑπερήφανος Σταυραετὸς, ἀλλὰ κοίτεται στὴν φωλιά του πληγωμένος μὲ δυὸ βαριῆς μολυβιῆς κατάστηθα. Δὲν ἔμπορεῖ νὰ πετάξει πλεῖα... Κόπηκαν οἱ αἰθέριοι δρόμοι του... ὁ Σταυραετὸς πονεῖ... Ὁ Σταυραετὸς πάσχει. Βλέπει τὴν ὑπερήφανη ἡρωικὴν ψυχὴν του νὰ καταβάλλεται καὶ τὴν ζωὴν του πὸν δὲν εἶχε γνωρίσει ποτὲ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀνάπαυσι νὰ ἐξατμίζεται, σὰν αἰθέριο ἄρωμα, καὶ τὰ μεγάλα του ὄνειρα, πὸν εἶχε μεταβάλλει σὲ ὠραῖες πραγματικότητες, νὰ διακόπτονται καὶ νὰ σταματοῦν γιὰ πάντα χωρὶς νὰ ὑπάρξῃ ἕνας συνεχιστὴς τους, ἕνας νέος ἐμπνευστὴς τους, ἕνας νέος δημιουργὸς τους, σὰν κι αὐτόν!... Μαυροφορέσον, Ἑπείρο, μάνα του Ἑπείρο! Ὁ Σταυραετὸς σου... χαροπαλεῖ... Ἐκεῖνος πὸν δὲν τὸν ἔχει νικήσει τίποτε στὸν κόσμον, πὸν πάλενε ἀδάμαστος κι ἀκατανίκητος, δὲν ἔχει... στήθος ν' ἀντισταθεῖ. Πεθαίνει ὁ Σταυραετὸς, πεθαίνει!... Κλάψετε Ἑπειρώτες, κλάψετε!... Ἀγγέλοι, ἐτοιμασθῆτε νὰ ὑποδεχθῆτε τὴν ὠραία του ψυχὴ».

Τὴν ὄλη προσωπικότητα τοῦ Σπυρίδωνα ἐπιγραμματικὰ παρουσιάζει μὲ τὴν πῦθ κάτω φράσι ὁ συνεργάτης του, Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης, κ. Διονύσιος²:

1. Ἐφημ. «Ἐλευθερία», Γιάννινα, ἀρ. φύλ. 850/21-9-1933 (ἀπόσπασμα).

2. Ἐπισκόπου Διονύσιου Λ. Ψαριανοῦ, μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης «ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Σπυρίδων Βλάχος». Βιβλιοθήκη «Ἑπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν», τεῦχος ἀριθ. 2/1961, σελ. 25-26.

«Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Σπυρίδων ὑπῆρξεν ἐκ τῶν τελευταίων ἐκπροσώπων ἐν Ἑλλάδι τῆς ἐκκλησιαστικῆς πατριαρχικῆς παραδόσεως τοῦ Φαναρίου, πολλὰς ὁμοιότητας ἔχων πρὸς δύο μεγάλους Πατριάρχας, Κων/νον τὸν Ε' καὶ Ἰωακείμ τὸν Γ'. Ἐβλεπε μακρὰν, ἔζη τὴν Ἐκκλησίαν, ἦν δὲν ἠδύνατο νὰ χωρίσῃ τοῦ Ἔθνους. Ὑπῆρξεν ἀνὴρ ἀδιαμφισβητήτου κύρους καὶ προσωπικῆς ἐπιβολῆς, νοῦς πολιτικὸς καὶ ἔθνικὸς ἡγέτης μᾶλλον ἢ ἐκκλησιαστικὸς...».

Καὶ πραγματικὰ ἡ μνήμη τοῦ Σπυρίδωνα Βλάχου θὰ μείνει γιὰ πάντα ἀνέσπερη, γιὰτὶ ὑπῆρξε «ἀνὴρ συνετὸς καὶ πολεμιστὴς καὶ σοφὸς λόγῳ».

*

ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΤΕΡΠΟΣ Ἱεραπόστολος καὶ πρόδρομος τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ (1685- ;).

Ὁ δικαιολογημένως λογιζόμενος φωτεινὸς πρόδρομος τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, Νεκτᾶριος Τέρπος γεννήθηκε στὰ 1685 στὴ Μοσχόπολη ποὺ σήμερα βρίσκεται στὴν Ἀλβανικὴ ἐπικράτεια. Γόνος μιᾶς ἀπὸ τὶς πιδ ἐξέχουσες οἰκογένειες τῆς πόλης αὐτῆς, ἡ ὁποία ὡς τὴν καταστροφὴ τῆς φημίζονταν γιὰ τὴ Νέα Ἀκαδημία, τὰ τυπογραφεῖα μὲ τὶς πολύτιμες ἐκδόσεις, τὶς Βιβλιοθηκῆς καὶ τὰ ὀνομαστά σχολεῖα ὅπου δίδαξαν σοφοὶ δάσκαλοι καὶ γι' αὐτὸ δίκαια εἶχε τὸν τίτλο τῆς πρωτεύουσας τοῦ σκλαβωμένου ἑλληνισμοῦ, ὁ Νεκτᾶριος ἔλαβε σ' αὐτὴ τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Παράλληλα παρουσιάζεται νὰ συνειδητοποιεῖ νωρὶς τὴν ἔθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ παράδοση τοῦ χώρου καὶ τῆς ἐποχῆς του, διαλέγοντας μὲ περίσκεψη τὸ δρόμο καὶ τὴν ἀποστολὴ τῆς ζωῆς του.

Τὶς σπουδὲς του συνεχίζει στὴ Βενετία κοντὰ στοὺς συμπατριῶτες του Δημήτριο Χαλκέα, ὁ ὁποῖος ἀργότερα γίνεται συνεργάτης του στὸ ἔργο του «Πίστις» καὶ τὸν ἀδελφὸ του Ἰωάννη Χαλκέα, δάσκαλο στὸ Φλαγγιανὸ φροντιστήριον καὶ ἱεροκλήρυκα στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ χάρη στὴ μόρφωση ποὺ παίρνει καὶ τὴν ἐπικοινωνία του μὲ διάφορους μορφωτικὸς κύκλους, ἀνοίγει ὁ νοῦς του καὶ γεμίζει ἡ ψυχὴ του μὲ δράματα καὶ ἐλπίδες.

Φεύγοντας μὲ μιὰ ἄρτια φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ κατάρτιση ἀπὸ τὴ Βενετία, ἀποζητάει τὴν τελείωση τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ στὴ μοναχικὴ ζωὴ. Ἔτσι ἀπαντιέται μοναχὸς στὸ Ἅγιον Ὄρος μὲ τὸ ὄνομα Νεκτᾶριος Ἱερομόναχος Βοσκοπολίτης, ὅπως ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφο τοῦ 1709 τῆς Σκήτης τῆς «Ἁγίας Ἀννης». Ἡ πνευματικὴ του συγκρότηση τὸν ἐπιβάλλει στὴν ἐδῶ μοναχικὴ πολιτεία. Ἐκτιμώντας τὶς θεολογικὲς του γνώσεις, τὸ ἦθος καὶ τὸ ἰδεολογικὸ του πιστεύω, ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία τοῦ ὁ Θεοδώρητος στὰ Προλεγόμενά του τῆς «Ἑρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως» (Λειψία 1800). Τὸ ἰδεολογικὸ του πιστεύω γιὰ τὴ μόρφωση τῶν νέων, ὁ ἐξανθρωπισμὸς «τοῦ ἀνθρώπου», ἡ ἐξυγίανση τοῦ κλήρου, ἡ ἀνάσταση τοῦ Γένους, ἡ πίστη στὴ θρησκεία τῶν προγόνων, ἡ σύνδεση μὲ τὴν παράδοση, ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη καὶ ἄλλα, τὸν ἱεραρχοῦν στὴν κορυφὴ τῆς Ἀγιορείτικης συμπολιτείας.

Φεύγοντας ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὁ Νεκτᾶριος ζῆ γιὰ λίγο στὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Ναοῦμ καὶ ὕστερα στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Ἀρδενίτσας (παραφθορὰ τῆς λέξης Ἀρδεύουσας), τῆς προστάτριας τῆς Γεωργίας. Στὸ μισογκρεμισμένον αὐτὸ μοναστήρι ποὺ δέσποζε στὸ μεγάλο καὶ εὐφορο κάμπο τῆς Μουζακιᾶς τῆς σημερινῆς Ἀλβανίας, καὶ ὅπου τὴν 26-4-1451 ὁ Σκενδέρμπεης στέφτηκε Βασιλεῖς τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ Ἀλβανῶν, ὁ Νεκτᾶριος Τέρπος φανερώνει μιὰν ἀξιόλογη δραστηριότητα.

Ἀρχικὰ ἀσχολεῖται μὲ τὰ τοῦ «οἴκου» του. Ἀνεγείρει τὶς περισσότερες οἰκοδομὲς

τοῦ μοναστηριοῦ, τοῦ ὁποῦ ἀναθεωρεῖ τὴν ὀργάνωσιν, ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς οἰκονομικῆς τοῦ αὐτάρκειας, ἰδρύει μιὰν ἄρτια βιβλιοθήκην καὶ φροντίζει γιὰ τὴν ποιητικὴν ἐπιλογὴν τῶν μοναχῶν. Ἔτσι σιγά, σιγά, τὸ ξεχασμένον τοῦτο μοναστήριον ὑψώνεται μὴ φωτεινὴ ἐθνικοθρησκευτικὴ ἐστία.

Στὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἡγουμένου ἐφαρμόζει τὸ σύστημα τοῦ αἰρετοῦ προκαθήμενου, δηλαδὴ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἀξιώματός τοῦ Ἡγουμένου μόνο μετὰ τὴν ψῆφον τῶν μοναχῶν, καὶ τοῦτο σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀπόλυτου δεσποτισμοῦ. Ὁ ἴδιος ἀργότερα στὸ ἔργον τοῦ «Πίστις» (κεφ. λόγος κατηγορητικός), θὰ σημειώσει:

«... ἐγὼ ἔκτισα τὸ μισθὸν μοναστήριον εἰς τὸν καιρὸν μου, ἀπόκτησα χωράφια καὶ ἀμπέλια, Σταυροὺς καὶ Εὐαγγέλια χρυσά, καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεύη, καὶ εἰς κοντολογία, οἱ μοναχοὶ περισσότεροι ἀπὸ τ' ἐμένα κουρεμένοι, καὶ ὅποτεν ἠθέλησαν μ' ἐβγαλαν ἀπὸ τὸ Ἡγουμενεῖον καὶ ἀπὸ τὸ κελλίον μου, ὅπου τὸ ἔκτισα ἀπατὸς μου, καὶ ἀφορμὴ τοῦ σκανδάλου καὶ ζημίας τοῦ μοναστηρίου δὲν ἔκαμα καὶ πάλιν ὅποτεν ἠθέλησε τὸ κοινόβιον μ' ἐβαλαν προεστόν».

Ὁ Νεκτάριος Τέρπος καὶ ἀπὸ τὴν πρὸ πάντων γραφὴν τοῦ φανερώσει ὅτι ζῆ καὶ ἐπιβάλλει τὴν ζωὴν τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων. Τοῦτο καὶ μόνο τὸ γεγονός τὸν κάνει νὰ παρακολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐλέγχει τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν τοῦ καιροῦ του. Ἔτσι σχετικὰ στὸ ἴδιον τοῦ ἔργου «Πίστις» μᾶς δίνει τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ψυχογραφίαν τοῦ Πνευματικοῦ, τοῦ Ἀρχιερέα, καὶ τοῦ Ἱερέα. Γιὰ τὸν πνευματικὸν γράφει ὅτι τὸ μόνο ποῦ τὸν ἀπασχολεῖ εἶναι ἡ ἐξουσία:

«Ὁ πνευματικὸς συγχίζει ὅλον τὸ κοινόβιον, πολεμᾷ διὰ νὰ γένει ἡγούμενος, χωρὶς νὰ τὸν ἐθέλων. Ταράττει καὶ ἀνακατώνει ὅλη τὴν ἀδελφότητα. Φορεῖ αὐτὸ τὸ μακρὸν πλατόρασσο, τὸ ὁποῖον, ἐὰν τὸ εἶχαν ἐπτὰ πτωχοὶ, στρατιῶται, τὸ ἔκαναν παβιόν. Πηγαίνει εἰς τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς ἄρχοντας, ἢ καὶ τὸ χειρότερον εἰς τοὺς Ἀγαρηνοὺς, διὰ νὰ λάβει τὴν ἐξουσίαν ληστικῶς...». Γιὰ τὸν Ἀρχιερέα, γράφει: «Ὁ πάππος (ὁ Ἀρχιερέας) δέ, προτοῦ νὰ τὸν ζητᾷ ἡ ἐπαρχία, κάμνει κάθε μέθοδον, καὶ εὕρισκεν ἄσπρα ἐδικὰ του καὶ ἄλλα ξένα, καὶ τὰ στέλνει τοῦ Σουλτάν ὕστερα δέ, ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς χειροτονίας του, λέγει: ἐγὼ δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ γένω τοιοῦτος μέγας ποιμὴν εἰς τόσαις χιλιάδες πρόβατα... Ὁ ἀρχιερεὺς σπρώχνει καὶ γκρεμίζει τὸν χριστιανὸν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν, λέγων εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ τρικεφάλου δράκοντος. Βλέπω εἰς τὸν ἀρχιερέα γέροντα, εἰς μερικὰς ὑποθέσεις ὀκνηρὸν καὶ εἰς μερικὰς πρόθυμον, τὸν θεωρῶ λογιώτατον, τὸν ἐξαγναντιάζω γραμματοφόρον, καὶ ποσῶς δὲν θέλει νὰ ἀνοίξῃ τὸ στόμα του νὰ εἰπεῖ λόγον Θεοῦ τῶν χριστιανῶν, μόνον ἀφίνει τὰ πρόβατά του καὶ ὀρμίζουν εἰς τοὺς βαρικούς τόπους, καὶ βδελιάζονται ὅλα, καὶ ἄλλα ἀφήνει καὶ περνοῦν τὰ ὄρη, καὶ ἀρπάζει τα ὁ λόκος, θύει καὶ ξεσκίζει ἀνηλεῶς αὐτά...». Καὶ γιὰ τὸν Ἱερέα, φανερώσει τὴν ἀπελπισίαν του γιὰ τὴν ἀγραμματοσύνην του. Σχετικὰ μετὰ τοὺς ὑποψήφιους ἱερεῖς ποῦ σὰν πνευματικὸς ἔπρεπε νὰ ἐξετάσει καὶ νὰ τοὺς δώσει τὸ «μαρτυρικὸν γράμμα» γιὰ τὴν χειροτονίαν, ὁ Τέρπος γράφει: «... τὸν ἔβαλα νὰ ἀναγνώσῃ ψαλτήριον καὶ ἄλλα βιβλία, καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ διαβάσῃ. Τὸν ἐδοκίμασα διὰ ψάλσιμον καὶ ποσῶς δὲν ἤξευρε. Τὸν ἐρωτῶ, ἀγροικᾷ ὀλίγον τι ἑλληνικά; Αὐτὸς ἀπὸ μιᾶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀποκριθῇ ῥωμαίικα, καὶ ἐγὼ τοῦ εἶπα...». Καὶ γιὰ περιπτώσεις ποῦ ὁ Ἀρχιερέας χειροτονεῖ ἱερεῖς ὑποψήφιους τοὺς ὁποῖους ὁ Τέρπος μετὰ τὸ «μαρτυρικὸν γράμμα» του ἔκρινε ἀκατάλληλους, σημειώνει: «Ἀχ! ἀφέντη πανιερώτατε, ἐσὺ μοῦ τὸν ἔστειλες προστακτικὰ νὰ τοῦ δώσω γράμμα νὰ χειροτονηθῇ, καὶ εἶναι ἔτοιμα ὅλα τὰ χρειαζόμενα, λοιπὸν, διατὶ μοῦ τὸν ἐφορτώνεις ἀπάνω εἰς τὴν ψυχὴν μου;».

Σε πολλές σελίδες του βιβλίου του «Πίστις» παρουσιάζεται ἡ μοίρα τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὁ κίνδυνος τοῦ ἀφανισμοῦ του. Ζεῖ στὴν περίοδο τῶν πυκνῶν ἀτομικῶν ἐξωμοσιῶν καὶ τῶν ὁμαδικῶν ἐξισλαμισμῶν τοῦ ἀδιαίρετου ἡπειρωτικοῦ χώρου. Τὰ αἷτια αὐτοῦ τοῦ ὄλεθρου εἶναι γνωστὰ καὶ ἡ ἐδῶ ἐπανάλειψή τους δὲν ἔχουν θέση. Σημασία ἔχει ἡ ἀγωνιστικὴ φωνὴ πού ὑψώνει ὁ Νεκτάριος Τέρπος, κινώντας ἔτσι τὶς μυστικὲς δυνάμεις τῶν ψυχῶν τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Μὲ καυστικὰ λόγια πολεμᾷ στὸ κεφ. «Νουθεσία εἰς κάθε ἀπλὸν ἄνθρωπον» τοῦ ἴδιου βιβλίου του τὰ αἷτια τοῦ ἐξισλαμισμού τὰ ὁποῖα εἰδικεύει:

α) εἰς οἰκονομικά: «Ποῦ εἶναι κάποιες τρισκατάρατες καὶ πενταφορισμένες γυναῖκες, καὶ λέγουσιν: Ὡ ἄνδρα μου γένου Τουρκος, διατὶ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πληρῶσωμεν χαράτζι!...». β) Εἰς κοινωνικά: «Καὶ ἐτοῦτοι ὁποῦ εὐρίσκονται ἐδῶ πρὸς ἐτοῦτα τὰ μέρη τοῦ Ἰλλυρικοῦ τῆς Ἀλβανιτιᾶς καὶ τοῦ Μωρέως, διὰ ὀλίγην ἀνάγκην (φεῦ) ἀρνοῦνται τὸν κύριον τῆς δόξης Ἰησοῦν... Καὶ διὰ τὸ ραχτζίνι του δίνει δυὸ δουκάτα καὶ παραπάνω στὸ γελέκι καὶ ἄλλη φορεσιὰ καὶ πλατέα βρακία καὶ συρίτια λαμπρὰ, μαχαίρια ἀργυρωμένα καὶ στρουφοτουφέκα ἀσημένια. Εἰς αὐτὰ ποσῶς δὲν τὰ ψηφοῦν τὰ ἄσπρα τους, καὶ διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ Παράδεισον δὲν θέλουν νὰ δώσουν ἕξη γρόσια ἢ καὶ ὀλιγότερον τοῦ χρόνου, μόνον χωρίζονται οἱ ἄθλιοι ἀπὸ τὸν Χριστόν, προτοῦ νὰ κάμει ὁ ἴδιος τὴν δικαίαν κρίσιν...». Καὶ γ) εἰς διοικητικὰ καὶ θρησκευτικὰ, τὰ ὁποῖα εἰδικεύει στοὺς βασιανισμούς, φόνους, ληστείες κ.ἄ., πού ἀποβλέπουν στὴν ἐξάφάνισιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐφοῦ ὁ Τέρπος διαπιστώνει τὰ αἷτια, βάζει αὐτοσκοπὸ τὴν θεραπεία τοῦ κακοῦ. Ἐτσι προσφέρει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, ἔστω καὶ ἂν ἀπαντήσῃ τὸ θάνατο:

«Τὸ λοιπόν, τὴν ἀνάγκην σωματικὴν εἶχα ἐγὼ πέρσι εἰς ἀψὴδ' Δεκεμβρίου κέ', καὶ νὰ πηγαίνω εἰς ξένην ἐπαρχίαν τοῦ Ἀλμπασανίου εἰς χωρίον Τραγότι; Καὶ ἐμπαίνοντας ἐγὼ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἤρρηκα τὸν παπὰ μὲ ὡς ἑκατὸν εἴκοσι γυναῖκες, καὶ ἄνδρες ὡς δέκα πέντε, καὶ... μοῦ εἶπαν πῶς οἱ ἐπίλοιποι ἄνδρες (φεῦ) ὄλοι ἐτούρκεψαν, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα ἐκεῖνα πού ὁ Θεὸς μὲ ἐφώτισεν. Ὑστερον δὲ τὸ ἔμαθαν δύο ἀδέλφια Ἀγαρηνοί... ἤλθαν καὶ μὲ ἤρραν εἰς τὸ σπίτι τοῦ παπᾶ, καὶ εἶχε ὁ καθένας ἀπὸ ἕνα κοντόξυλον ἀπὸ γλατζινά, καὶ κτυπῶντες ἀπάνω μου ἀνελεήμονα, δὲν ἐκοίταζε ἕνας τὸν ἄλλον πῶς καὶ πού βαροῦν, ἀλλὰ τοῦ κακοῦ μὲ ἔδεραν ὅπου ἐφθανε καθένας...».

Παράλληλα ἀρχίζει τὴν περιοδεία του γιὰ τὴν ἐθνικοθρησκευτικὴ διαφώτισιν τῶν ραγιαδῶν. Τὸν πρῶτο καιρὸ οἱ διδαχὲς του γίνονται σὲ μικρὴ ἀχτίνα ἀπὸ τὸ μοναστήρι τοῦ τῆς Ἀρδίτσας. Ὑστερα πραγματοποιεῖ πολὺμηνες περιοδεῖες σ' ὅλη τὴν Ἰλλυρία ὡς τὸ Μπεράτι, σ' ὅλη τὴν Ἠπειρο ὡς τὴν Ἄρτα καὶ στὴν περιφέρεια τῆς Θεσσαλίας. Μὲ ἀπλὸ καὶ παραστατικὸ λόγον πού γονατίζει καὶ ἀνορθώνει τὶς ψυχές, ἀπλώνει τὴ σημαία τῆς ἀτομικῆς καὶ ἐθνικῆς λευτεριάς. Ὁ γλωσσικὸς καὶ ἐκφραστικὸς του ρεαλισμὸς ἐσπείρει τὶς ἀκατάβλητες δυνάμεις σ' ἕνα λαό, πού ἀκούγοντας τὴ δική του γλῶσσα ἐνιωθε πολλὰ, καὶ πρόθυμα ἀρματώνονταν γιὰ τὴν λευτεριά του, μὲ τὰ πρότυπα τῆς θυσίας πού τοὺς παρουσίαζε, τὸ κοινωνικὸ καὶ τὸ ἐθνικὸ του κήρυγμα καὶ τόσα ἄλλα.

Γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ πειστικὸς, εἰδικεύει στὸν λόγο του τοὺς τοπικοὺς μάρτυρες πού ἔδιναν τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος. Στὸ κεφάλαιο «Οἱ μάρτυρες» τοῦ ἴδιου βιβλίου του μιλάει γιὰ τὸν Ἐπίσκοπον Ἄστιο τοῦ Δυρραχίου, τὸν ὁσιομάρτυρα ἀπὸ τὸ Βυθικοῦκι Νικὸδημο, τὸν Ἅγιον Δάνακτο ἀπὸ τὸν Αὐλῶνα κ.ἄ. Μὲ τὰ ζωντανὰ παραδείγματα τοῦ γραφοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ του λόγου τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦν τὴν τόλμη, τὴν ἀντοχή, τὸν ἡρωισμό, καὶ τὴν θυσία, ὁ Τέρπος πολεμᾷ τοὺς Τούρ-

κους και όλους τους κοινωνικούς δυναστες και εκμεταλλευτές, τους άδικους, τους φιλοχρήματους, τους άρχομανείς, τους εύκολους για κάθε συμβιβασμό, τους δειλούς, μοχθηρούς και συκοφάντες, κάθε νοσογόνο κύτταρο της κοινωνίας του καιρού του. Στις άξίες της ζωής ιεραρχεί την πίστη στο Θεό και στο Έθνος, τη δικαιοσύνη του Θεού και των ανθρώπων, την παιδεία, την Ισοπολιτεία, την εϋσπλαχνία, την άγάπη κ.ά.

Δίνει έννοιες με πρακτικά παραδείγματα για να έννοιθεϊ καλύτερα. Για τη ζωή, υποστηρίζει στο κεφάλαιο «Νουθεσία εις κάθε άπλόν άνθρωπο», ότι υπάρχουν δυό δρόμοι. 'Ο ένας είναι ο δρόμος των παθημάτων και των εξαθλιώσεων των χριστιανών από τους Τούρκους και ο άλλος ο δρόμος της ύπομονής. Διδάσκει την ύπομονή σα μέσο πού θα φέρει κάποτε την πραγμάτωση του μεγάλου σκοπού: «Βάστα λοιπόν παιδευσίς, και αν σε δέσουν μην πικραίνεσαι, κι αν σε βάλουν εις φυλακήν η εις σίδηρα και εις τὸ τρομπούκι, υπόφερε χαρούμενος, κάμνοντας τὸ σταυρό σου, και κήρυττε τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ Θεοῦ τοῦ παντός». 'Ακολουθεϊ η σύγκριση των δυό θρησκειών, φτάνοντας στο κεφάλαιο «έγκώμιον εις τὸν λαοπλάνον Μωάμεθ και 'Αλήν» να χαρακτηρίσει τὸ Μωάμεθ για λαοπλάνο και ψευδοπροφήτη, και να διδάσκει τη φιλεργία και την άπληζή ζωή.

Στις διδαχές του χρησιμοποιεϊ προκλητικὸ και σκληρὸ λόγο, αντίθετα από τὸν 'Αγιο Κοσμᾶ πού φρόντιζε να μὴ θίξει τους άρχοντες, των οποίων ζητοῦσε την άδεια για να κηρύξει. 'Ο Τέρπος ὑψώνει τη ρομφαία της αλήθειας και επιτίθεται έναντίον των άνάξιων κληρικῶν, και του Τούρκου κατακτητη, με άπαραμίλλη τόλμη, δίνοντας άμίμητο παράδειγμα συνειδητής άποστολῆς και άποστολικῆς πορείας. Στην ανθρώπινη έρημο του καιρού του σαλπίζει προφητικά τὸ λόγο της αϋτογνωσίας και του έθνισμού, σπέρνοντας στις συνειδήσεις την άμφιβολία και δημιουργώντας τις προϋποθέσεις πού θα ὀδηγήσουν τους ραγιαδες στο δρόμο των δικαιωμάτων και της σωτηρίας: «Και αν έγελάσθης και έγινες Τούρκος, μην άμφιβάλεις να ειπεις, πλέον έλπίδα σωτηρίας δεν έχω. Γύρισε, ο άφέντης μας Χριστός σε θέλει και σε συγχωρᾶ, καθώς άπατός του λέγει: οσάκις αν πέσης, έγειρον και σωθήση...».

* * *

Κίνητρο της συγγραφικῆς δραστηριότητας του Τέρπου είναι η άρετή. 'Αποβλέποντας στην έθνική άνάσταση των σκλάβων έλλήνων, θεμελιώνει τὸ λόγο του σε θρησκευτικά και νεοκλασικά κείμενα από τα όποια και προβάλλει τὸν ήθικό του κόσμο. 'Ο ίδιος στο βιβλίο του «Πίστις»¹ του όποίου δόθηκε πιδ πάνω σύντομη ανάπτυξη του περιεχομένου του, θα μᾶς ειπεϊ στον πρόλογό του:

«...δὲν τὸ ένθνεσα δια τους σοφους και γραμματισμένους ανθρώπους, αλλά δια τους άγραμμάτους και χωρικούς, επειδή εις έτούτα τα μέρη της Τουρκίας εύρισκόμενοι Χριστιανοί, πολλοί έπλανέθηκαν και πλανοῦνται από ὀλίγην ανάγκην και δόσιμον τοῦ Χατατζίου, και άρνοῦνται (φευ) τὸν Χριστόν και παραδίνονται εις τὰς χείρας τοῦ διαβόλου».

Αυτό, ακριβῶς, τὸ βιβλίο στάθηκε για πολλές γενιές τὸ έθνικοθρησκευτικό και κοινωνικό Εϋαγγέλιο. 'Εκδόθηκε με έπιχορήγηση του Μοσχοπολίτη έμπορα Χατζῆ Μι-

1. Σχετικά βλ. τις εξαίρετες πραγματείες : α) Εϋλογίου Κουρίλα Λαυριώτου «Νεκτάριος Τέρπος 'Ιερομόναχος Μοσχοπολίτης» (Θεολογία ΙΑ' σελ. 45-46) και β) Γ. Βαλέτα «'Ο άρματωμένος λόγος, οί αντίστασιακές διδαχές του Νεκταρίου Τέρπου βγαλμένες στα 1730», 'Αθ. 1971, εκδόσεις «ΠΗΓΗΣ».

χάλη Γκούστα τὸ 1732 στὴν Βενετία καὶ εἶδε ἀπὸ τότε πολλὰ ἐπανεκδόσεις (ἡ ἕκτη ἐγίνε τὸ 1779 στὴ Βενετία ἀπὸ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἔξ' Ἰωαννίνων) μὲ ἐπιμέλεια τοῦ ἱερο-
διάκονα Σπυρίδωνα).

Ἄλλο ἔργο τοῦ Τέρπου εἶναι ἓνα ἐκλαϊκευτικὸ βιβλίον διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν
ζητημάτων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου, πὺ ἀποβλέπει στὴν ἠθικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀγωγή
τοῦ λαοῦ καὶ ἔχει τίτλον: «Ζητήματα διάφορα θεολογικὰ κατ' ἐρωταπόκρισιν συναθρο-
σμένα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ ἀπὸ ἄλλους πατέρας, καὶ ἐξη-
γημένα εἰς ἀπλὴν φράσιν μὲ περίφρασιν ἀψοθ', Ἐνετίησι, 1779, παρὰ Δημητρίω Θεο-
δοσίῳ τῷ ἔξ' Ἰωαννίνων, σχ. 32, σελ. 160»

Πρόδρομος τοῦ Ἀη Κοσμᾶ, τοῦ Ρήγα Φεραίου καὶ τοῦ Κοραῖ στὴν πορεία γιὰ
τὴ θρησκεία, παιδεία, ἐθνικὴ ἀνάστασις καὶ τὴ θυσία, ὁ Νεκτάριος Τέρπος γιὰ τὸν ὁποῖο
δὲν ἔχουμε στοιχεῖα πὺ, πότε καὶ πῶς πέθανε, ὑπῆρξε ἀληθινὸς ἐθνικὸς καὶ θρησκευ-
τικὸς ἡγέτης. Δίκαια, λοιπόν, κατατάσσεται στοὺς ἐθνομάρτυρες, στὸν ὁποῖο πάρα πολλὰ
χρωστάει ἡ ὀρθοδοξία καὶ τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων.

*

ΤΡΥΦΩΝ ὁ Μετσοβίτης (18' αἰώνας), ἱερομόναχος.

Τοῦ ἱερομόναχου καὶ διακεκριμένου δασκάλου Τρύφωνα, πατρίδα του ὑπῆρξε τὸ
Μέτσοβο, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωσις. Τὴν ἐγκύκλιαν μόρφωσις τὴν ἔλαβε
στὰ Γιάννινα στὴ Σχολῆς τοῦ Ἐπιφάνιου καὶ τοῦ Μαρούτση, ὁλοκληρώνοντας τὴν στὴ
σχολῆ τῆς Πάτμου. Τὶς εὐρύτερες σπουδὰς του, μὲ εἰδίκευσις στὴ φιλοσοφία καὶ τὰ μα-
θηματικά, τὶς ἔκανε στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πάδοβας.

Ἀκολουθώντας τὴ ζωὴ τοῦ κληρικοῦ, ἀπαντιέται σὰν ἱερομόναχος τὸ 1748 στὴ
Βενετία καὶ σὰν διευθυντὴς τῆς Μαρούτσειας Σχολῆς στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὸ 1753, ἀντι-
καθιστώντας τὸ φίλον του Εὐγένιον Βούλγαρη, τοῦ ὁποῖου ἦταν ὁπαδὸς τοῦ φιλοσοφικοῦ
του συστήματος, καὶ εἶχε προσκληθεῖ τότε στὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀργότερα ξανα-
παντιέται σὰν ἰδιωτικὸς δάσκαλος στὰ Γιάννινα, ἐνῶ σὲ μιὰ πράξιν τῆς Ἰ. Μητροπ.
τῶν Γιαννίνων, ὑπογράφεται μὲ τὴ φράσις: «Τρύφων ἱερομόναχος ἀρχιμανδρίτης...».

Ὁ Κοσμᾶς Μπαλᾶνος, ἂν καὶ ἀντίθετος στὰ φιλοσοφικά του συστήματα, γράφει
γιὰ τὴ μορφωτικὴ συγκρότησις τοῦ Τρύφωνα: «...ὁ Τρύφων οὗτος ὑπῆρξε κάτοχος καὶ
τῶν μαθηματικῶν, ἐφ' ὧν ὁ Εὐγένιος ἐχώλινεν, ὅτε ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Σχολῇ ἐδίδασκεν»¹.
Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἔργα του διασώθηκαν ἐλάχιστα, ὅπως τὸ «περὶ ψυχῆς τῶν ζώων».
Γνωστὴ εἶναι καὶ ἡ μετάφρασις πὺ ἔκανε τῆς Λογικῆς τοῦ Γενουήσιου.

*

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΤΣΕΧΟΥΛΗΣ (18' αἰώνας), ἱερομόναχος.

Ὁ ἱερομόναχος καὶ λόγιος Γεράσιμος Τσεχούλης γεννήθηκε στὰ Γιάννινα ὅπου
καὶ πέθανε τὸ 1546. Ὑπῆρξε ἀξιόλογος πνευματικὸς ἄντρας μὲ ἰκανὴ φήμην σὰν δά-
σκαλος στὰ πρωτοῦδρυθέντα στὰ Γιάννινα σχολεῖα. Ἡ συγγραφικὴ του δραστηριότητα
δὲ μᾶς εἶναι γνωστὴ.

1. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφ. Σουλ. Λογ. τῆς Τουρκοκρατίας» 1960, σελ. 204, Χρ. Σούλη Μ.Ε.Ε.,
Τόμ. ΚΓ, σελ. 388.

✓ **ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΤΣΕΧΟΥΛΗΣ** (ΙΣΤ' αιώνας), ιερομόναχος.

Ὁ Μακάριος Τσεχούλης, ιερομόναχος καὶ λόγιος, ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ διδάξαν στὴ νεοϊδρυθεῖσα στὸ κάστρο τῶν Γιαννίνων Σχολή. Εἰδικότερα γι' αὐτὸν γράφει ὁ Π. Ἀραβαντινὸς στὴ Βιογραφικὴ του Συλλογή: «Ὁ σοφὸς οὗτος ιερομόναχος, γόνος εὐπατρίδου πολίτη τῶν Ἰωαννίνων αὐτόσε μνημονεύεται ἀκμάζων κατὰ τὸ 1525 καὶ διευθύνων τὸ τότε Φροντιστήριον τῆς πατρίδος του». Ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο δὲν ἔχουμε.

Στὴν ἔδρα του στὸ πῦρ πάνω Ἑλληνικὸ Φροντιστήριον τῶν Γιαννίνων τὸν διαδέχτηκε ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του, ὁ ἀνεψιὸς του Γεράσιμος Τσεχούλης.

*

✓ **ΠΑΪΣΙΟΣ ΤΣΙΠΟΥΡΑΣ** (ἀρχές ΙΖ' αἰώνα — 1690), ιερομόναχος.

Πατρίδα τοῦ σοφοῦ ιερομόναχου καὶ δασκάλου Παΐσιου Τσίπουρα, εἶναι ἡ Παραμυθιά¹, ὅπου καὶ τέλειωσε τὸ δημόσιο ἑλληνικὸ σχολεῖο μὲ δάσκαλό του τὸ σοφὸ Σπυρ. Τριανταφύλλου. Μᾶς λείπει σήμερα κάθε στοιχεῖο γιὰ τὶς εὐρύτερες σπουδές του, τὶς ὁποῖες ἀναμφισβήτητα ἐπραγματοποίησε, ἀν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ὅτι θεωροῦνταν² ἰσάξιος τοῦ σοφοῦ δασκάλου Βησσαρίωνα Μακρῆ.

Μαρτυρία γιὰ τὴ μορφωτικὴ του συγκρότηση, καὶ τὴν παιδαγωγικὴ του ἀξία μᾶς δίνει ὁ Παΐσιος ὁ Μικρὸς στὴ Βιογραφία του γιὰ τὸ Βησσαρίωνα Μακρῆ, ὅπου γράφει:

«...καὶ εἰς τὸν ὄγδοον χρόνον (τῆς τοῦ Βησσαρίωνος Σχολαρχίας) ἦλθε διδάσκαλος εἰς τὸ σχολεῖον ὁ κὺρ Παΐσιος ἀπὸ τὴν Παραμυθίαν ὁ Τσίπουρας, καὶ μετὰ ἕναν χρόνον φοβηθεὶς (ἔνεκεν) τῆς ἐπελευθούσης τότε νόσου ἐγύρισε εἰς τὴν Παραμυθίαν, καὶ ἔλαβε πάλιν τὸ σχολεῖον ὁ Βησσαρίων...».

Ἐπίσης ὁ Ι. Λαμπρίδης³ μνημονεύοντας τοὺς διευθυντὲς τῶν Σχολῶν τῶν Γιαννίνων, σημειώνει: «Τοῦ Μεγάλου Γυμνασίου οἱ περιώνυμοι Βησσαρίων ὁ Μακρῆς, Παΐσιος ὁ Τσίπουρας ἐκ Παραμυθίας...». Διασώζεται ἡ φήμη του γιὰ μιὰν ἀξιόλογη συγγραφικὴ του δράση, ἀν καὶ δὲν ἔχουμε κανένα στοιχεῖο γι' αὐτήν. Ἡ θέση ποὺ τοῦ δίνουμε στὸ ἔργο μας αὐτὸ ἐδραιώνεται ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴν ἀριστη μορφωτικὴ καὶ παιδαγωγικὴ του συγκρότηση, τὴν πολιτιστικὴ του συμβολὴ στὴν ἐπαρχία τῆς Παραμυθιάς καὶ τὴ διακεκριμένη ἐπιμόρφωση τῶν νέων τῆς Παραμυθιάς, τοὺς ὁποῖους δίδαξε ὡς τὰ βαθιά του γεράματα ἐκεῖ (1690), ὅπου καὶ τὸν βρῆκε ὁ θάνατος.

*

✓ **ΜΙΧΑΗΛ ΥΠΙΣΧΙΩΤΗΣ** (ΙΗ' αἰώνας).

Ὁ κληρικὸς καὶ λόγιος Μιχαὴλ Ὑπισχιώτης γεννήθηκε στὴ Σιπισχία (Ὑπισχία) τῆς Μοσχόπολης, στὶς ἀρχές τοῦ ΙΗ' αἰώνα. Μετὰ τὶς σπουδές του στὴν Καστοριά χειροτονεῖται ἱερέας καὶ ὑπηρετεῖ σὰν κληρικὸς στὴν πατρίδα του.

1. «Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεία» Τόμ. ΚΓ, σελ. 460. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογρ. Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», σελ. 208, ὅπου τὸν ὀνομάζει Παραμυθιώτη.

2. «Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεία», ὅπου πῦρ πάνω: «ἰσάξιος τοῦ Βησσαρίωνος θεωρούμενος».

3. Ἰωάν. Λαμπρίδου: «Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα», τεύχος πρῶτον «Περιγραφή τῆς πόλεως Ἰωαννίνων», 1887, σελ. 67.

Ἐξέδωκε στή Μοσχόπολη τὴν ἀ' Ακολουθίαν τῶν Ἁγίων Πεντεκαίδεκα ἱερομαρτύρων, τῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου μαρτυρησάντων ἐν Τιβεριουπόλει, καθὼς καὶ διάφορα «Ἐπη» ποὺ ἀναφέρονταν στὸν Ἰωαννίκιο τὸν Πατριαρχικὸ Ἐπίσκοπο τῆς Μοσχόπολης, ὅπως καὶ δυὸ ἐπιγράμματα (1750) ἀφιερωμένα στὸν Ἰωάσαφ τῆς Ἀχρίδας καὶ τὴν Ἀχρίδα.

*

ΔΟΣΙΘΕΟΣ ΦΙΛΙΤΗΣ (1721-1825), Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας.

Ὁ Δημήτριος (ὅπως ἦταν τὸ κοσμικὸ του ὄνομα) Φιλίτης, τέταρτος γιὸς τοῦ ἱεροδιδάσκालου Χρήστου Φιλίτη ἢ Παπαχρήστου καὶ τῆς Ἀναστασίας Κούρτη, γεννήθηκε τὸ 1721 στήν Πογδόριανη¹. Ὁ πατέρας του κατάγονταν ἀπὸ τὴν Ἰθάκη² καὶ γεννήθηκε στοὺς Φιλιάτες, ἐνῶ ἡ μητέρα του προέρχονταν ἀπὸ οἰκογένεια προεστοῦ τῆς Πογδόριανης. Τὰ πρῶτα γράμματα ὁ Δημήτριος τὰ ἔλαβε ἀπὸ τὸν πατέρα του ποὺ δίδασκε στήν Πογδόριανη καὶ στή συνέχεια στὸ Μοναστήρι τοῦ προφήτη Ἡλία τῆς Ζίτσας, ὅπου χειροτονήθηκε ἱερομόναχος, παίρνοντας τὸ κληρικὸ ὄνομα Δοσίθεος.

Νωρὶς ἀπαντιέται νὰ μονάζει στὸ Βουκουρέστι, στὸ ἐκεῖ μετόχι τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Ζίτσας. Αὐτοδιδασκόμενος σὲ κυριότερη ἔννοια, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ σπουδὴ του στὰ ὀνομαστά σχολεῖα τοῦ Βουκουρεστιοῦ, ὁ Δοσίθεος παρουσιάζεται μὲ ἰκανὴ μόρφωση, ἡ ὁποία σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὸν ἐνάρετο χαραχτῆρα του, τὸν προκρίνει γιὰ Ἐπίσκοπο Βουζαίου. Σχετικὰ ὁ Π. Ἀραβαντινός³, γράφει:

«... Εὐδοκιμήσας δὲ καὶ εὐαρεστήσας διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν του, ἐξελέχθη καὶ προεχειρίσθη Ἐπίσκοπος Μπουζαίου... διαβείς τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς ἀγαθοεργίας, εἰς διηνεκὴ ἐκπαίδευσιν δηλ. ἰκανῶν νέων τοῦ Βουκουρεστιοῦ καὶ εἰς σύστασιν καὶ συντήρησιν σχολείων ἐν Πογδοριανῇ καὶ Ζίτση».

Προαγόμενος σὲ Μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας ἀναλίσκεται στή μορφωτικὴ συγκρότηση τῶν νέων ἐλλήνων τοῦ Βουκουρεστιοῦ, προσπάθεια γιὰ τὴν ὁποία διαθέτει ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ του περιουσία ἰκανὰ ποσά. Ἡ πνευματικὴ του δραστηριότητα διακόπτεται μὲ τὴν δραπέτευσή του στή Βεσσαραβία, ὕστερα ἀπὸ τὴν κατηγορία ποὺ τοῦ ἀπαγγέλλθηκε (1812) γιὰ συμμετοχὴ του στήν ἐπαναστατικὴ κίνηση τῶν: Κων. Μαυροκορδάτου καὶ Φιραρῆ, ἐνῶ στὸ θρόνο τῆς Οὐγγροβλαχίας τὸν διαδέχεται ὁ γνωστὸς Μητροπολίτης τῆς Ἄρτας Ἰγνάτιος.

Μόνιμα ἐγκαταστημένος ἀπὸ τὸ 1818 στήν Κρουσιάνδη, ὅπου καὶ ἄφησε τὸ 1825 τὴ ζωὴ σὲ ἡλικία ἑκατὸν τεσσάρων χρόνων, μὲ τὴν ἐκεῖ «συντεταγμένη» διαθήκη του σύστησε κληροδότημα 25.000 ἀγγλικῶν λιρῶν γιὰ τὰ Σχολεῖα τῆς περιοχῆς τῆς πατρίδας του Πογδόριανης. Ὁ κληρικὸς καὶ λόγιος Δοσίθεος Φιλίτης καὶ μὲ τὴν τελευταία αὐτὴ πράξη του παρουσιάζεται προστάτης τῆς πνευματικῆς πορείας τῶν Ἠπειρωτῶν.

1. Σημ. Ἡ Πογδόριανη εἶναι ἡ σημερινὴ κοινότητα «Παρακίλαμος» τῶν Γιαννίνων.

2. Ἰ. Φιλίτη: «Ἡ οἰκογένεια Κρεμμίδη», Ἠπειρ. Χρονικά 1928, σελ. 218.

3. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογρ. Σουλ. Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας» ἐκδ. 1960, σελ. 212.

ΦΛΑΒΙΑΝΟΣ, ιερομόναχος (1781-1851).

Ὁ Φλαβιανὸς γεννήθηκε τὸ 1781 στὴν Ἄρτα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν πρώτη μὀρφωση στὴ σχολὴ Μανωλάκη. Τὶς σπουδὲς του συνέχισε στὸ μοναστήρι τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ» τῆς Σκιαθοῦ, ὅπου τὸ 1805 ἐκάρη μοναχὸς καὶ ἀπὸ τὸ 1816 ὡς τὸ 1821 ἀναδείχτηκε ἡγούμενός της. Ὑστερα ἀπὸ διαφωνία του μὲ τοὺς προεστοὺς τῆς Σκιαθοῦ γιὰ διάφορα περιουσιακὰ στοιχεῖα τοῦ μοναστηριοῦ του, ἀναγκάστηκε νὰ πάει στὸν Πόρο, ἡγούμενος στὸ μοναστήρι του τῆς «Ζωοδόχου Πηγῆς» καὶ ἀλλοῦ, ὡς που μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Ι. Καποδίστρια ξαναγυρίζει ἡγούμενος στὸ μοναστήρι του τῆς Σκιαθοῦ, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1851.

Ὁ Φλαβιανός, ὁ ὁποῖος διακρίθηκε γιὰ τὰ διοικητικὰ του προσόντα καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ συγκεντρώσει κοντὰ του ἐνάρετους καὶ μορφωμένους κληρικούς, λογίζεται ἀπὸ τὸν Κων/νον Οἰκονόμου τὸν ἐξ' οἰκονόμων σὰν «ὁ πλέον πεπαιδευμένος κληρικὸς τῆς ἐποχῆς του». Ἄφησε πολλὰ ἀνέκδοτα (χειρόγραφα) ἔργα ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ 1913 τυπώθηκε τό: «περιγραφή τῆς διαρπαγῆς τῆς μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ὑπὸ τῶν Τουρκοαλβανῶν πειρατῶν».

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΛΚΕΥΣ (μέσα ΙΖ'- ἀρχὲς ΙΗ' αἰώνας).

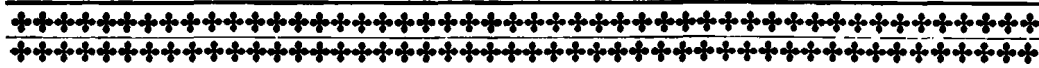
Ὁ κληρικὸς καὶ λόγιος Ἰωάννης Χαλκεὺς γεννήθηκε στὴ Μοσχόπολη τῆς Βόρειας Ἡπείρου, στὴ Νέα Ἀκαδημία τῆς ὁποίας ἐσπούδασε φιλοσοφία καὶ θεολογία. Διαπρέποντας ἀνάμεσα στοὺς σύγχρονους του γιὰ τὴν πολυμαθειά του, ἀπόκτησε ἰδιαιτέρη φήμη στὸν ἑλληνισμό τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ χώρου. Ἔτσι ἀπαντιέται νὰ διευθύνει μὲ ἐπιτυχία τὸ Φλαγγινιανὸ Φροντιστήριον τῆς Βενετίας (1694-1712), ἐνῶ ταυτόχρονα ὑπηρετοῦσε σὰν ἱεροκέρυκας στὴν ἐκεῖ ἑλληνικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Τὸ συγγραφικὸ του ἔργο δὲ μᾶς εἶναι γνωστό. Τὴν κορυφαία του θέση στοὺς λόγιους τῆς ἐποχῆς του ἐπισημαίνει καὶ ὁ Δημ. Εὐαγγελίδης («Ἡ Βόρειος Ἡπειρος» 1919, σελ. 93), στὸ κεφ. τῆς Νέας Ἀκαδημίας τῆς Μοσχόπολης, ὅπου σημειώνει: «διαπρεπεῖς Ἕλληνες φιλόλογοι καὶ φιλόσοφοι ἐδίδαξαν καὶ ἐξῆλθον τοῦ σχολείου τούτου, μεταξύ τῶν ὁποίων... ὁ Ἰωάννης Χαλκεὺς».

*

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ, ὁ Μοναχὸς (ΙΗ' αἰώνας).

Ὁ ιερομόναχος καὶ λόγιος Χριστόφορος γεννήθηκε τὸ 1730 στὴν Ἄρτα, ὅπου καὶ ἔλαβε στὴ σχολὴ Μανωλάκη τὴν πρώτη μὀρφωση. Τὶς σπουδὲς του συνέχισε στὰ Γιάννινα, στὴ Μαρούτσεια Σχολὴ μὲ δάσκαλό του τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη. Ὑπηρετήσε γιὰ ἓνα διάστημα δάσκαλος τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Πατριάρχου Σεραφεῖμ στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγε στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου καὶ ἐκάρη Μοναχὸς στὴ μονὴ τῶν Ἰβήρων, ἐνῶ παράλληλα δίδασκε στὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία. Στὰ ἔργα του, κυριότερα περιλαμβάνονται: συναξὶς ἱερῶν κανόνων, διάφορα ποιήματα κ.ἄ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

ΑΛΕΞΑΣ (ΜΙΧ. Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ), 1881-1942, φιλόλογος.

Ὁ Μετσοβίτικης καταγωγῆς Ἀλεξᾶς, γεννήθηκε τὸ 1881 στὰ Γιάννινα καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1942. Ὑπηρέτησε καθηγητῆς φιλόλογος στὰ Γιάννινα, τὴν Κρήτη καὶ τὴν Ἀθήνα, καθὼς καὶ Γυμνασιάρχης στὴ Νεάπολη Βοῖου.

Στὰ γράμματα παρουσιάστηκε σὰν ἀξιόλογος καὶ εὐαίσθητος ποιητῆς καὶ ἱκανὸς διηγηματογράφος. Ἔργα του: «Ἡ ὥραία καὶ ὁ τραγουδιστής», 1925, ποιητικὴ συλλογή. Στὰ ἀνέκδοτα ἔργα του περιλαμβάνονται καὶ Θεατρικά, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνεβάστηκαν στὴ σκηνή.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ (1884-1936), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Ὁ διακεκριμένος καθηγητῆς τῆς Γλωσσολογίας Γεώργ. Ἀναγνωστόπουλος γεννήθηκε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1884 στὸ χωριὸ Πάπιγκο τοῦ Ζαγοριοῦ. Ἀποφοιτῶντας (1902) μὲ βαθμὸν ἀριστα τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς διδάσκει στὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του ἀπὸ τὸ 1903 ὡς τὸ 1907 πού γράφτηκε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας. Διπλωματοῦχος μὲ βαθμὸν ἀριστα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ὑπηρετεῖ (1911-1912) καθηγητῆς στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο τῆς Λευκωσίας. Στὴ συνέχεια ἐκπληρώνει τὶς στρατιωτικὲς του ὑποχρεώσεις μετέχοντας στὸ Βαλκανικὸ πῶλεμο, καὶ ἀπὸ τὸ 1913 ὡς τὸ 1918 ὑπηρετεῖ ξανά καθηγητῆς στὸ Β' Γυμνάσιο τῆς Θεσσαλονίκης.

Μὲ ὑποτροφία τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία πού σημείωσε σὲ σχετικὸ διαγωνισμὸ, μετεκπαιδεύεται στὴ Σορβόνη καὶ στὴ Βασιλεῖα τῆς Ἑλβετίας (1921).

Τὸ 1922 γυρίζει στὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπηρετεῖ συντάκτης τοῦ Μεγάλου Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ὡς τὴν 15-2-1927 πού διορίστηκε τακτικὸς καθηγητῆς τῆς ἑδρας τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Στὴ θέση αὐτὴ παρέμεινε ὡς τὸ θάνατό του, διδάσκοντας Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσας, γενικὴ γλωσσολογία, καὶ φωνητικὴ καὶ μορφολογία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσας.

Τὴν ὅλη προσωπικότητά του δίνει ἐπιγραμματικὰ ἡ φράση τοῦ καθηγητῆ του Γ. Χατζηδάκη, ὁ ὁποῖος μαθαίνοντας τὸ θάνατό του εἶπε: «δὲν χάνεται ἡ γλωσσολογία,

οὔτε τὸ Ἔθνος. Ἐχάθη μόνον ὁ λαμπρὸς ἄνθρωπος». Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Γεώργιος Ἀναγνωστόπουλος, ὅπως παρουσιάζεται ἀπὸ τὶς νεκρολογίες καὶ τὶς μελέτες ποῦ ἀκολούθησαν, ὑπῆρξε γεννημένος δάσκαλος, καὶ μεγάλος ἀνθρωπιστὴς καὶ ἐπιστήμονας, ὁ ὁποῖος στὶς ψυχὰς τῶν συγχρόνων του ζύπνησε τὸ γόνιμο ἀντίλαλο.

Πολυγραφώτατος, ἄφησε σημαντικὰ Λαογραφικὰ καὶ γλωσσολογικὰ ἔργα, καθὼς καὶ ἀξιόλογες βιβλιοκρισίες καὶ διατριβές.

Ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα στὴν Ἡπειρο ἔργα του μνημονεύουμε μόνον τὰ πῶς κάτω:

1) Συλλογὴ Παροιμιῶν τοῦ Ζαγοριοῦ: «Λαογραφία» 2 (1910-1911), σελ. 307-329.

2) Κατάραι ἐκ τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἡπείρου. «Λαογραφία» 3 (1911-1912), σελ. 270-272.

3) Λαογραφικὰ ἐξ' Ἡπείρου: «Λαογραφία» 5 (1915-1916), σελ. 3-51.

4) Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐν Παπίγκῳ τοῦ Ζαγοριοῦ: «Λαογραφία» 8 (1921), σελ. 217-219.

5) Περὶ τοῦ δυναμικοῦ τονισμοῦ ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Ζαγορίου, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1915 (ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβὴ τυχοῦσα τοῦ Ραλλεῖου Βραβείου), σελ. 44.

6) Ὀλίγα περὶ τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων καὶ ἀντωνυμιῶν ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Ζαγορίου: «Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν», ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 176-183.

7) Περὶ τῶν παρ' Ἀριστοφάνει δημῶδων γλωσσικῶν στοιχείων καὶ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Χειμάρρας: «Ἀθηνᾶ» 35 (1923), σελ. 253-4.

8) Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου: «Ἡπειρωτικὰ χρονικά» 1 (1926), σελ. 81-85.

9) Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἡπειρωτικῶν τοπωνυμιῶν: «Ἡπειρωτικὰ χρονικά» 1 (1926), σελ. 86-101.

10) Περὶ τοῦ ἰδιώματος τῆς ἐν Ἡπείρῳ Βουρμπιάνης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν κωμῶν: «Byzantinisch Neugriechische jahrbücher» 7 (1928-29), σελ. 448-461.

11) Ἐπίγραμμα τοῦ Wilamowitz ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῶν Ἰωαννίνων: «Ἡπειρωτικὰ χρονικά» 1 (1926), σελ. 39-40.

12) Ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Παναγ. Στ. Ἀραβαντινοῦ: «Ἡπειρωτικὰ χρονικά» 10 (1935), σελ. 187-197 κ.ἄ.

*

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ (1809-1870).

Τὰ βιογραφικὰ του στοιχεῖα τὰ δίνει μὲ ἀπλότητα καὶ εὐκρίνεια ὁ ἴδιος ὁ Ἀραβαντινός¹. Πατρίδα του ἦταν ἡ Πάργα, ὅπου εἶδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς στὰ 1809, μέσα σὲ μιὰ ἐποχὴ ποῦ κυριαρχοῦνταν ἀπὸ τὰ σαλπίσματα τῆς παλιγενεσίας μας. Γιὸς τοῦ πλοίαρχου Σταματέλου Ἀθ. Ἀραβαντινοῦ καὶ τῆς Παρασκευῆς Σπ. Παπίρη, ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση στὸ «παιδαγωγεῖον» τῆς Πάργας μὲ πρῶτο δάσκαλο τὸν Ἀκάκιο Κούκουρα, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀργότερα διατηροῦσε ἀσχημὲς ἀναμνήσεις γιὰ τὴν αὐστηρότητά του, ἔπειτα τὸν ἐλληνοδιδάσκαλο Σπύρο Ἀνεμογιάννη καὶ ἀργότερα τὸ νεαρὸ ἐλληνοδιδάσκαλο Ἰωάννη Δεσύλλα Κάρτακα.

1. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ Συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», εἰσαγωγὴ-ἐπιμέλεια Κ.Θ. Δημαρᾶ, Ἐκδ. Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἰωάννινα 1960, σελ. 18'-19'.

Ξεκινώντας από τή σπουδή τῶν ψαλμῶν, πλησιάζοντας τὰ κείμενα τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ μαθητεύοντας στὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοφάνη, φτάνει κάποτε, ὅπως ὁ ἴδιος διηγεῖται, στὸ σημεῖο νὰ ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς συνομηλίκους του. Ἀπὸ ἡλικίας ἑπτὰ χρόνων διάβαζε πολὺ καλὰ κάθε ἐκκλησιαστικὸ βιβλίον, γι' αὐτὸ καὶ προτιμόνταν στὶς ἐκκλησιᾶς τῆς Πάργας σὰν κανονάρχης καὶ σὰν βοηθὸς τῶν κληρικῶν στὶς λειτουργίες τους στὰ ξωκκλήσια.

Ὅταν στὰ 1819 ἡ Πάργα πούληθηκε στὸν Ἀλῆ πασᾶ, ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀραβαντινοῦ πῆγε καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν Κέρκυρα, πού ἦταν σημαντικὸ κέντρο τῆς ἐλληνικῆς παιδείας. Ἐκεῖ ἐφοίτησε τρία χρόνια στὸ Ἑλληνικὸ Φροντιστήριον πού διηύθυνε ὁ Ἄνδρέας Ἰδρωμένος, ἀπὸ τὸ ὁποῖο στὰ 1822 τὸν ἀπέσυρε ὁ πατέρας του γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει σὰν λογιστὴς στὸ καράβι του. Ἔτσι μένει μακριὰ ἀπὸ τὶς σπουδές του, ὡς τὸ 1824 πού γιὰ οἰκονομικοὺς λόγους ὁ πατέρας του ἀναγκάζεται νὰ στερηθεῖ τὸ πλοῖο του καὶ νὰ ἐγκατασταθεῖ μόνιμα στοὺς Παξούς. Δεκαπεντάχρονος πιά ὁ Ἀραβαντινὸς δέχεται τὴν πρόσκληση διαφόρων οἰκογενειῶν τῶν Παξῶν νὰ διδάξει στὰ παιδιά τους τὰ κοινὰ γράμματα, ἀνοίγει μάλιστα καὶ σχετικὸ σχολεῖο ὅπου διδάσκοντας πλούτιζε ταυτόχρονα τὶς γνώσεις του.

Τῆ μεγάλη του δίψα γιὰ γράμματα τὴν ἱκανοποιεῖ κοντὰ στὸν ἑλληνοδιδάσκαλο Δημήτριον Δενδραμίον, Μεσολογγίτη, πού στὰ 1826 εἶχε ἐγκατασταθεῖ στοὺς Παξούς. Τώρα μὲ τὴ σπουδὴ τῶν κλασικῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν κειμένων τῶν: Δημοσθένη, Θουκυδίδη καὶ Ὅμηρου, πλαταίνουν οἱ πνευματικοὶ του ὀρίζοντες καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς συνειδητοποιεῖ τὴν ὑπαρξή του.

Στὰ 1829 ξαναβρίσκει τὴν Κέρκυρα, ὅπου μὲ τὸ κλασικὸ πνεῦμα σμίγει ὁ φιλολογικὸς ἀέρας τῆς Δύσης. Ἐκεῖ γιὰ ἕξι μῆνες μαθαίνει τὴν Ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο καὶ σὰν ἀκροατὴς παρακολουθεῖ τὰ φιλολογικὰ μαθήματα τοῦ Ἀσώπιου καὶ τὰ φιλοσοφικὰ τοῦ Ν. Βάμβα. Τώρα ὁ νοῦς του μεταλαβαίνει τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς ὁμορφιάς καὶ ξανοίγεται σὲ ἀδιάκοπη κίνηση. Τῆ μόρφωσή του συμπληρώνει στὰ 1830 πού ξαναγυρίζει στοὺς Παξούς ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ λειτουργεῖ «Λύκειον», παίρνοντας μαθήματα Γεωμετρίας καὶ Ἀλγεβρας ἀπὸ τὸ φίλον του Γ. Κόνδη καὶ στοιχειώδεις ἀρχές τῆς Λατινικῆς ἀπὸ τὸ Διευθυντὴ τοῦ Λυκείου, τὸν Κερκυραῖον Παπαθεοδώρητον.

Ὁ Ἀραβαντινὸς στὰ 1832 δέχεται τὴν πρόσκληση τῆς κοινότητος τῶν Γιαννίνων πού ἀποτελοῦσαν τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας καὶ διορίζεται ἐκεῖ δάσκαλος τῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου. Στῆ θέση αὐτὴ παράμεινε ὡς τὸν Αὐγούστο τοῦ 1838 ὅπου ξαναγύρισε γιὰ νὰ νυμφευθεῖ στὴν Πάργα, παραμένοντας ἐκεῖ γύρω στὰ δυὸ χρόνια. Στὰ 1840 ἔρχεται μὲ τὴν οἰκογένειά του γιὰ μόνιμη ἐγκατάσταση στὰ Γιάννινα, ὅπου διδάσκει στὴν Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολὴ ὡς τὸ 1846 πού παραιτεῖται καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐμπόριον, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος διηγεῖται:

«... καὶ ἐπαναλαβὼν τὴν θέσιν τῆς Κεντρικῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς Σχολῆς, διέτηρα αὐτὴν μέχρι τοῦ 1846, ὅτε παρητήθη, καὶ διέτρεξα τακτικῶς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον, θεραπεύων καὶ τὸν λόγιον Ἑρμῆν κατὰ τὰς ὥρας τῶν σχολῶν μου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῷ διαστήματι τῆς διδασκαλίας μου ὑπὲρ τοὺς 150 Ἀλληλοδιδάκται ἐξῆλθον ἐκ τῆς σχολῆς μου καὶ ἐδίδαξαν εἰς πόλεις καὶ κώμας καὶ χωρία τῆς ὅλης Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας τὴν σωτηριώδη Ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον».

Στὴν ἐπισήμανση τῆς ὅλης πνευματικῆς τοῦ Ἀραβαντινοῦ πορείας νομίζουμε πὼς παίρνει θέση καὶ τὸ κείμενον τοῦ ἄγνωστου στιχοῦργου πού ἔχει χαραχθεῖ στὴν ταφόπετρα του, ἐκεῖ στὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀρχιμαντρείου τῶν Γιαννίνων:

«Τὸ γένος Ἕλλην, καὶ υἱὸς τῆς εὐκλεοῦς Ἡλείρου,
ἡγέτης τῆς νεότητος καὶ τῆς σοφίας μύστης,
ἔδω κοιμάται ἤρεμος ἐν μέσῳ τοῦ ὄνειρου
ὅπερ χρυσοῦν ἐνέπνεον αὐτῷ πατρὶς καὶ πίστις.

Διέβη μόλις τῆς ζωῆς τὴν τρίτην ἡλικίαν
καὶ ἐκλείσει τὰ ὄμματα σπουδάζων καὶ συγγράφων.
Εἰς τῆς πεφιλημένης του πατρίδος ἄκραν μίαν
τὰ τέκνα του εὐγνώμονα ἀνήγειρον τὸν τάφον».

Αὐτοδίδαχτος, «σπουδάζων καὶ συγγράφων», ὡς τὴν τελευταία του στιγμή, ὅπως λέει ὁ πῦρ πάνω στιχουργός, ὁ Ἀραβαντινός¹ μὲ τὴν ἀφοσίωσή του στὰ γράμματα πῆρε δικαιοματικά μιὰ ξεχωριστὴ θέση στοὺς Ἡπειρώτες δασκάλους καὶ λογίους τοῦ περασμένου αἰώνα. Ἡ πνευματικὴ του θέση στεριώνεται περισσότερο σὰν ἱστοριογράφου καὶ λαογράφου. Στερούμενος πηγῶν, — δὲν εἶχαν ἀκόμα παρουσιαστῆ ὁ Σπ. Ζαμπέλιος, ὁ Παπαρηγόπουλος, ὁ Σάββας καὶ ἄλλοι, — ὅπως καὶ εἰδικῶν γνώσεων, γίνεται ὁ ὑποδειγματικὸς ἐρευνητὴς καὶ σοφὸς δάσκαλος τοῦ τρόπου συλλογῆς καὶ ἐπεξεργασίας τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας. Ὅ,τι τοῦ κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ὅ,τι περιγράφει, εἶναι καρπὸς τῆς αὐτοψίας, τῶν περιηγήσεών του καὶ τῆς συνειδητῆς ἀποστολῆς του. Συγκεντρώνει τὸ ὕλικό, τὸ φωτίζει μὲ τὴ γνώση καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν ἀσήμαντων, ὅπου ὑπάρχουν, πηγῶν, συνταιριάζει τὴ Γεωγραφία καὶ τὴν Ἐθνολογία στὴν Ἱστοριογραφία, χρησιμοποιεῖ ἀκόμα καὶ τὴ στατιστικὴ καὶ ἀποφεύγοντας τὴν πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἡλείρου, μᾶς δίνει τὴ «Χρονογραφία» τῆς, ἔργο πολύτιμο.

Τὴ μοναδικὴ αὐτὴ «Χρονογραφία» του (δίτομη) ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ 1856, ὁ Ἀραβαντινός μὲ ταπεινοφροσύνη τὴ χαρακτηρίζει: «ὡς ἀπλῆν καὶ πτωχοτάτην ἐκθεσιν συμβάντων, ἐστερημένην πολιτικῶν παρατηρήσεων καὶ θεωριῶν ὑψηλῶν. Πρῶτος ἐγὼ ὁμολογῶ τὰς ἐλλείψεις τῆς», δίνοντάς μας ἔτσι ἓνα ἀκόμα δεῖγμα τοῦ ὑψηλοῦ πνευματικοῦ του ἠθους. Στὶς σελίδες τῆς μὲ χρονολογικὴ σειρά ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια ὡς τὸ 1854 παρουσιάζονται τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Ἡλείρου ποὺ δικαιώνουν τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ σὰν πρωτοπόρου σὲ ἱστορικὲς καὶ φιλολογικὲς ἐρευνες καὶ μελέτες τῶν διαφόρων τόπων. Σ' αὐτὴν διασώζονται μαρτυρίες ἀπὸ πηγῆς ποὺ ἔχουν πιά χαθεῖ, ὅπως ἀπὸ τὸν «Κουβαρᾶ»², τὸ αὐτοχειρόγραφο τῆς ἱστορίας τῆς Ἡλείρου, ἢ προσωπικὲς

1. Ἡ πρώτη μου ἐπικοινωνία μὲ τὰ ἔργα του, ποὺ μοῦ κέντρισαν τὴ δίψα γιὰ μάθηση τῆς ἱστορίας, ἠθῶν, ἐθίμων κ.ἄ. τοῦ ἠπειρωτικοῦ χώρου, ἐγινε στὰ Γυμνασιακὰ μου χρόνια στὴ μικρὴ μου γενέτειρα, στὴ βιβλιοθήκη τοῦ σπιτιοῦ μου ὅπου εὑρίσκει κανένας καὶ συγγράμματα τῶν ἀρχῶν τοῦ 10^{ου} αἰώνα.

2. Ὁ «Κουβαρᾶς» ἀποτελοῦνταν ἀπὸ διάφορα χειρόγραφα τετράδια διαφόρων ἐποχῶν καὶ χρονικογράφων, μιὰ συλλογὴ δηλαδὴ κειμένων σχετικῶν μὲ τὴν ἱστορία τῆς Ἡλείρου καὶ τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, δεμένων σ' ἓναν ὀγκώδη τόμο ποὺ ἀπὸ τὸ σχῆμα του ἔλαβε ἀπὸ τοὺς Γιαννιώτες τὸ ὄνομα κουβαρᾶς. Τὸ βιβλίον τοῦτο χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος φυλάγονταν στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ Σπανοῦ στὸ νησί τῶν Γιαννίνων, ἀπ' ὅπου τελικὰ μεταφέρθηκε στὴ Σχολὴ τοῦ Καπλάνη ὅπου κάηκε μὲ τὴ φωτιά ποὺ ἔβαλε στὶς 23 Αὐγούστου 1820 ὁ Ἄλῃ πασᾶς στὰ Γιάννινα.

Ἀπὸ τὴν πολύτιμη αὐτὴ γιὰ τὴν Ἡπειρωτικὴ ἱστορία χειρόγραφη πηγὴ, διασώθηκαν διάφορα ἀποσπάσματα, ὅπως στὴν Ἐπιτομὴ τοῦ Γρ. Βαλαβανίδη (1804), στὴν Ἐπιτομὴ ἀνωνύμου Ἰωαννίτου (1819), στὸν Ε' τόμο «Ταξίδια στὴν Ἑλλάδα» τοῦ Πουκεβίλ (1820), στὰ κείμενα τοῦ Γ. Αἰνιᾶν (1831) κ.ἄ.

μνημες, ἢ ἀφηγήσεις ἀξιόπιστων προσώπων καὶ ἰδιαίτερα δασκάλων ποὺ εἶχαν ζήσει τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γι' αὐτὸ καὶ ἀποτελεῖ ἡ «Χρονογραφία» τοῦ ἀθηναίου «πηγῆ» γιὰ κάθε μελετητὴ, μὲ μοναδικὸ τῆς μειονέκτημα ὅτι δὲν παραπέμπει στὶς πηγές ἀπὸ ὅπου ἔχει τὶς πληροφορίες του.

Στὸ ἔργο τοῦτο τοῦ Ἀραβαντινοῦ ἀπονέμει τὸν δίκαιο ἔπαινο ὁ Σπ. Λάμπρου, γράφοντας ¹:

«Δίκαιοι δὲ θὰ εἴμεθα μόνον ἂν κρίνωμεν τὸν Ἀραβαντινὸν κατὰ τὸ μέτρον τῶν χρόνων αὐτοῦ καὶ οὐχὶ τῶν ἡμετέρων, ὅπως, ἀποδίδοντας αὐτῷ τὰ ἴσα, ἀπονεύωμεν τὸν ὀφειλόμενον φόρον εὐγνωμοσύνης ἐφ' οἷς εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν παρ' ἡμῶν ἱστορικῶν μελετῶν».

Ὁ Ἀραβαντινός, πιστεύοντας πῶς «μόνον μία πλήρης συλλογὴ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων θὰ ἐνέκλειε καὶ ὀλοκλήρον τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος», ἀφιερώνει μιὰν ὀλόκληρη ζωὴ, τριάντα περίπου χρόνια, στὴ συγκέντρωσι τοῦ θησαυροῦ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Ἠπείρου. Μὲ μόχθο καὶ χροῖμα ὀλοκληρῶνει κάποτε τὸ ἔργο του, ποὺ ὕστερα ἀπὸ συνθετικὴ καὶ δημιουργικὴ ἐργασία, μᾶς τὸ δίνει μὲ τὸν τίτλο «Συλλογὴ τῶν Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἠπείρου». Ἐδῶ προσέχει κανένας τὴ μεθοδικὴ κατὰ τάξιν καὶ κατανομή τῆς ὕλης, τὸν ὑποδειγματικὸν σεβασμὸν τοῦ λαϊκοῦ παραδόσει, τὴ βαθιὰ συναίσθησι τῆς λαογραφικῆς τοῦ ἀποστολῆς, χάρις στὴν ὁποία διασώθηκε ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς δημοτικῶν τραγουδιῶν, καὶ τὴν πρωτοτυπία του, γιὰ τὴν ὁποία παρατηρεῖ:

«πολλάκις προκάλεσα τὴν χλεύην ἡμιμαθῶν τινῶν καὶ ἀπειροκάλων λογιστῶν, οὐχὶ δὲ σπανίως ἐφείλκυσσα τὴν ἀγανάκτησιν ἄλλων διὰ τὸ πρωτοφανὲς τῆς ἐργασίας μου. Ἐν τούτοις ἠδυνήθην παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν μου νὰ καταρτίσω ὀγκώδη συλλογὴν ἀσμάτων ἀνεκδότων, οὐχὶ σμικρᾶς καλλονῆς καὶ ἀξίας» ².

Ὁ Ἀραβαντινὸς ἔτυχε τῆς ἐξαιρετικῆς τιμῆς νὰ ἀφιερῶσει ὁ διακεκριμένος νεοελληνιστὴς Κ. Μίλλερ στὴ συλλογὴν τοῦ αὐτοῦ δέκα μεγάλας σελίδες τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Σοφῶν» (Ἰούλιος 1881, σελ. 414-424) καὶ νὰ δημοσιεύσει μεταφρασμένα ἢ «Ἐπιθεώρησις τῶν δύο κόσμων» πολλὰ πρωτότυπα ποιήματα τῆς συλλογῆς μὲ πολὺ ἐπαινετικὰ κρίσεις γι' αὐτόν.

Στὸ ἴδιο πνευματικὸν βᾶθρο περιλαμβάνεται καὶ τὸ ἔργο του «Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον» ποὺ γραμμένο τὸ 1861 δημοσιεύτηκε στὰ 1909. Κι ἐδῶ παρουσιάζεται πρωτόπορος, ἂν σκεφτεῖ κανένας πῶς στὴν ἐποχὴν τοῦ δὲν δίνονταν καμιά ἀξία στὸ ἔργο τοῦ λαογράφου καὶ γλωσσολόγου. Γι' αὐτὸ καὶ πολὺ σωστὰ ὁ Ἀραβαντινὸς παρατηρεῖ:

«Εἶναι, νομίζω, καιρὸς νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ χρησιμότης τῶν τοιούτων γλωσσικῶν συλλογῶν καὶ νὰ σπεύσωσιν οἱ λόγιοι ἐκάστης ἐλληνικῆς ἐπαρχίας, ἵνα μετὰ ζήλον ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν τοιαύτην περισυλλογὴν ὅλων τῶν ἐν χρήσει παρὰ τῶν λαῶν ἀθησαυριστῶν λέξεων, ὥστε νὰ συγκεντρωθῇ οὕτω καὶ ἀποταμιευθῇ τὸ ὕλικόν, δι' οὗ, ὅταν εὐρεθῇ ὁ μέλλων νὰ συντάξῃ τὸ πλήρες Λεξικὸν τῆς Νεοελληνικῆς, θὰ δυνηθῇ νὰ ἀνεγείρῃ τὸ πανελλήμιον τοῦτο οἰκοδόμημα τέλειον».

Τὸ «Γλωσσάριον» τοῦ ἔτυχε τοῦ ἐπαινοῦ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας καὶ εἶναι

1. «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Στ' (1909), σελ. 357.

2. «Συλλογὴ Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἠπείρου» ὑπὸ Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐν Ἀθήναις 1880, σελ. κβ'.

αξιόλογο για τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν ἀρχαιοπρεπῶν λέξεων ποὺ διασώθηκαν στὴν ἠπειρωτικὴ διάλεκτο καὶ γιὰ τὴν ὀρθὴ ἐρμηνεῖα ἀξιολόγων ὀνομάτων φυτῶν καὶ ζώων ποὺ περισώθηκαν σ' αὐτή.

Ὁ Ἀραβαντινὸς ἐπιμένει στὴν καταγραφή τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ψυχικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ καὶ ἔτσι μᾶς δίνει τὸ νέο του λαογραφικὸ ἔργο «Παροιμιαστῆριον ἢ Συλλογὴ Παροιμιῶν, ἐν χρήσει οὐσῶν παρὰ τοῖς Ἡπειρώταις, τύποις Δαδώνης, ἐν Ἰωαννίνοις, 1863», σελ. 184. Μὲ σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια καταγράφει ἔτσι ὅπως ἔρχονται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἠπειρωτικοῦ λαοῦ 1962 παροιμίαι καὶ 51 ρητὰ ἀέξηγμένα ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἅτινα ὁ χυδαῖσμός μετήγαγεν εἰς παροιμιώδεις ἐκφράσεις, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκαταλλήλως τῷ νοήματι καὶ τῇ φράσει». Ἔχει βαθιὰ συναίσθησις ὅτι προσφέρει ἔθνικὸ ἔργο, ὅπως τὸ τονίζει στὸ «Προοίμιόν» του, ὁ μόχθος τοῦ καρποφορεῖ πέρα ἀπὸ τίς προσδοκίαις του: «... ἐνέτυχον ποσότητος μεζζονος τῶν προσδοκιῶν μου», δίνει συνθετικὸ χαρακτηριστῆρα στὴν ὅλη του ἐργασία: «ἔθεν ἔσπευσα θαρρούντως, ἵνα ἐρμηνεύσω καὶ τὴν ἐγκρυπτομένην ἔννοιαν ἐκάστης, ὅσον οἶόν τε εὐστόχως, ἢ διὰ προσεγγίσεως εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παροιμιαστοῦ. Προσέτι ἐνησχολήθην, ἵνα εἰς τὰς πλείστας αὐτῶν ἀντιπαραθέσω, ὅσας ἐκ τῶν ἀρχαίων παροιμιῶν εὔρον καὶ ἔκρινα ὡς γενετρίαις, ἢ ἐχούσας ὁμοιότητα, ἀναλογίαν καὶ σχέσιν πρὸς τὰς νεωτέρας» καὶ ἐδραιώνει τὴν προσπάθειάν του μὲ τὴν ἀναδρομὴ στοὺς λαογράφους τῶν ἀρχαίων χρόνων. Καὶ πραγματικὰ ἡ παρατήρησις τῶν ἠθῶν καὶ ἀντιλήψεων τῶν διαφόρων λαῶν προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴ τῶν ποιητῶν, φιλοσόφων, ιστορικῶν καὶ ἄλλων, ὅπως τοῦ Ὅμηρου, ποὺ μὲ ξεχωριστὴ στοργὴ περιγράφει τὰ ξένα ἦθη, τοῦ Ἡρόδοτου, τοῦ Ἰπποκράτη, τοῦ Δικαίταρχου, Ἀγαθαρχίδη καὶ Ποσειδώνιου τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, τοῦ Στράβωνα στοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους, τοῦ Πausανία ἀργότερα, ἀρκετῶν συγγραφέων τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, μὲ κυριότερον ἐκπρόσωπο τὸν Κωνσταντῖνο (Μιχαὴλ) Ψελλό, καὶ μερικῶν στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ὅπως τοῦ Λέοντα Ἀλλάτιου, τοῦ Γρηγόριου Παλιουρίτη, τοῦ Α. Παπαδόπουλου-Βρεττοῦ, τοῦ Β. Θεοτόκη καὶ ἄλλων.

Ὁ Ἀραβαντινὸς καὶ μὲ τὸ ἔργο του αὐτὸ ἀποδείχνει τὴν ἀδιάσπαστη συνέχεια τῆς ἔθνικῆς ζωῆς τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ γίνεται φύλακας τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν τους, προσφορὰ ἀτίμητη, μὲ τὴν ὁποία ὁ συγγραφέας κερδίζει τὴν εὐγνωμοσύνη μας.

Ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ»¹ εἶναι μιὰ ἀκόμα ἀπόδειξις τοῦ αἰσθήματος εὐθύνης ποὺ εἶχε ὁ Ἀραβαντινὸς στὶς πνευματικὰς του ἐργασίας. Ἡ πολυσύνθετη ζωὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Γιαννίνων ἐρευνᾶται μὲ ἐπιστημονικὴ συνείδησις, τὰ γεγονότα κρίνονται μὲ πεντακάθαρο λογισμό, οἱ πηγές, γραφτὲς καὶ προφορικὰς, βασανίζονται μὲ ἀντικειμενικότητα καὶ τελικὰ δίνονται σελίδες, ὅπως οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν, τὴ διοίκησιν, τὴ δικαιοσύνην καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα, ποὺ κάνουν τὸ ὅλο ἔργο του μιὰ περισπούδαστη πηγὴ γιὰ ὅσους θέλουν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ θέμα αὐτό. Ὁ φιλόσοφος γιὸς τοῦ συγγραφέα, ὁ Σπυρ. Ἀραβαντινός, ποὺ συμπληρώνει καὶ ἐκδίδει τὸ ἔργο τοῦτο γιὰ τὸν Ἀλῆ, γράφει σχετικὰ γιὰ τὴν συγγραφὴν αὐτὴν τοῦ πατέρα του: «Ἐνησχολήθη δὲ τῶντι εἰς τὸ ἔργον τοῦτο μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, ἀναδιψῶν τὰ κείμενα τῶν γνωστῶν καὶ προσιτῶν αὐτῷ περὶ τοῦ θέματος συγγραφῶν, ἀλλοδαπῶν τε καὶ ἡμεδαπῶν, ἐρευνῶν τὰς ἀνεκδότους γραφὰς καὶ σταχυολογῶν ἐκ τοῦ γονίμου ἀγροῦ τῶν τοπικῶν παραδόσεων...». Λόγια ἀπλᾶ ποὺ ἐπισφραγίζουν τὸ αἰώνιο ἔργο.

6. Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Τεπελενλή», συγγραφεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότου ἔργου τοῦ Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ, ἐν Ἀθήναις 1895.

Με τὸ ἔργο του «Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», ὁ Ἀραβαντινὸς μᾶς δίνει μιὰ νέα πηγὴ γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς Γραμματείας μας, καὶ μιὰ νέα ἀπόδειξη τῆς εὐρύτητας τῶν θεμάτων ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσαν καὶ τῆς προθυμίας του νὰ προσφερθεῖ μόνον ἀπὸ πνευματικὸ ἦθος καὶ ἔννοια χρέους, γινόμενος καὶ στὴν ἐποχὴ μας ὑψηλὸ παράδειγμα γιὰ μίμηση. Γιὰ τὴν προσφορά του αὐτὴ ὁ ἴδιος ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει προλογικά:

«...Τοιοῦτων καὶ τοσούτων συλλογῶν καὶ ἀπομνημονευμάτων ἢ ἀποταμίευσις πολλὴν ἔχει τὴν ὠφέλειαν· διότι διευκολύνει τὴν μέλλουσαν σύνταξιν τῆς γενικῆς γραμματολογίας τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐφέλκει ἐπὶ μᾶλλον τὴν εὐνοίαν καὶ ὑπόληψιν τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, παρεχομένων αὐτοῖς ποικίλων ἐνδείξεων, ὅτι τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ὑποβλήθην, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, τῷ τουρκικῷ ζυγῷ καὶ ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ χεῖρον φερόμενον, οὐδέποτε ἐπαύσατο ἀναπολοῦν τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ τάσιν, καὶ ὑποθαλπόμενον καὶ παραμυθούμενον διὰ τῆς μελέτης καὶ καταλήψεως τῶν νοερῶν καὶ ἠθικῶν ἀποκνημάτων τῆς προγονικῆς μεγαλοφυΐας καὶ διὰ τῆς ἀντλήσεως τοῦ λαοσωτηρίου πατριωτισμοῦ, δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο ἠδυνήθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ βαθυτάτου σκότους καὶ τῶν ποικίλων καταπιέσεων ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ του ἐξαγαγεῖν καὶ δεικνύειν δίκην προσκόπων καὶ σκαπανέων πολλοὺς σοφοὺς καὶ λογίους, μύστας τῆς θύραθεν σοφίας καὶ συγχρόνως στρατιώτας τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ θρησκείας, τῶν δύο αὐτῶν ἐλατηρίων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας».

Δὲν ἐξαντλεῖται τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Ἀραβαντινοῦ στὰ λίγα πιδὲ πάνω ἔργα του, ποὺ συνοπτικὰ ἐξετάσαμε καὶ οὔτε πρόθεσή μας ὑπῆρξε ἡ ἀπασχόλησή μας μετὰ τὸ ὄλο του ἔργο. Θελήσαμε μόνον νὰ τοποθετήσουμε ἀδρὰ στοὺς Ἡπειρώτες Λογίους τὸν ὄνομαστον αὐτὸ πνευματικὸ βλαστὸ τῆς Θεσπρωτικῆς γῆς καὶ νὰ ἐκφράσουμε τὴν εὐγνωμοσύνη ὄλων μας στὸν πρωτοπόρο καὶ ἄξιο ἱστορικὸ καὶ λαογράφο, τοῦ ὁποῦ τοῦ ὄνομα θὰ ζῆ σὲ ὄλες τίς γενιές.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΑΣΩΠΙΟΣ (1785-1872), καθηγητὴς Πανεπιστημίου.

Ὁ πατριάρχης καὶ Πρύτανης τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ὅπως χαρακτηρίστηκε ὁ Κων/νος Ἀσώπιος, γεννήθηκε, ἀπὸ φτωχοῦς καὶ τίμιους γονεῖς, στὸ χωριὸ Γραμμένο τῶν Γιαννίνων. Χάρη σὲ ὑποτροφία τοῦ Ζῶη Καπλάνη σπούδασε στὴν Καπλάνεια Σχολὴ τῶν Γιαννίνων ὅπου προσέχτηκε γιὰ τίς ἐπιδόσεις του ἀπὸ τὸ σοφὸ δάσκαλο Ψαλίδα, ὁ ὁποῖος ἀπὸ Κων/νον Ν. Τσόλμα ὅπως ἦταν τὸ ὀνοματεπώνυμό του, τὸν μετονόμασε σὲ Κων/νο Ἀσώπιο. Τοῦτον ὁ Ψαλίδας συνιστᾷ με ἐπιστολὴ του γραμμὴν τὸ 1803 στὸ Ζῶη Καπλάνη με ἐνθουσιασμό:

«Ἡ εὐγενία σας διωρίσατε τρεῖς μαθητὰς ἐκ Γραμμενουπόλεως, καὶ ἐγὼ ἐπρόσθεσα ἀκόμη δύο, καὶ ἔγιναν πέντε, καὶ ἔχω τὸ μάτι μου ἐπάνω τους τόσο, ὅσον εἰς δύο χρόνους τὸν ἕνα, ὅπου τὸν ἐπικαλοῦμεν Ἀσώπιον, θέλετε τὸν ἰδεῖ καὶ θέλετε εἰπεῖ αὐτοῦ εἰς τὴν Μόσκαν, ὅτι εἰς μάτην τὰ λάσσα της (κληροδοτήματα) δὲν ἐξοδεύονται, καὶ θέλει χαρῆ ἢ ψυχὴ σας, καθὼς χαίρεται ἡ ἰδική μου τώρα...»¹.

1. Περιοδ. «Ἐστία», τ. 175/5-5-1879. Γ. Ζωχιῦ: «Χαρακτηρισμὸς Κων/νου Ἀσωπίου».

Στις απόψεις του αὐτῆς ὁ Ψαλίδας δικαιώνεται ἀπὸ τὴν ὄλη ἀργότερα πορεία τοῦ Ἀσώπιου, ὁ ὁποῖος ὕστερα ἀπὸ τὶς σπουδὲς του στὰ Γιάννινα καὶ στὴ συνέχεια μαζί με τὸ Φιλητᾶ στὴν Κέρκυρα, γράφτηκε στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τῆς Νεάπολης τῆς Ἰταλίας. Μιὰ σοβαρὴ του ἀσθένεια τὸν ἀνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψει τὶς σπουδὲς του καὶ νὰ ξαναγυρίσει στὴν Κέρκυρα, ὅπου ζῆ μιὰ περίοδο πνευματικῶν ἀνησυχιῶν καὶ ἀδράνειας. Ἔτσι δέχτηκε τὴ θέση τοῦ ἐλληνοδιδάσκαλου στὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα τῆς Τεργέστης, ὅπου παράμεινε πέντε περίπου χρόνια.

Βρισκόμαστε στὴν ἐποχὴ τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἰδρυτῆ τῆς Ἰόνιας Ἀκαδημίας στὴν Κέρκυρα Γύλφορδ γιὰ τὴν πλαισίωση τῆς Ἀκαδημίας τούτης με ἱκανοὺς καὶ διαπρεπεῖς δασκάλους. Γιὰ τὴν ὑλοποίηση τοῦ ὄραματισμοῦ του αὐτοῦ θεσπίζει ὑποτροφίες νέων στὴν ἡλικία Ἑλλήνων, με τὶς ὁποῖες ἀντιμετωπίζονται ὅλες γενικὰ οἱ δαπάνες τῶν σπουδῶν τους σὲ ξακουστὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Στούς ὑποτρόφους τούτους περιλαμβάνεται καὶ ὁ Ἀσώπιος τὸν ὁποῖον ὁ Γύλφορδ εἰδικότερα κατευθύνει στὶς σπουδὲς του, ὅπως φανερώνεται καὶ ἀπὸ τὸ πῶς κάτω γράμμα τὸ ὁποῖο τοῦ ἔστειλε στὴ Γοτίνγη, ὅπου τότε σπούδαζε. Τὸ γράμμα τοῦτο ἐπειδὴ μᾶς δίνει μιὰ μεγάλη εἰκόνα τῆς παιδείας μας τῶν χρόνων ἐκείνων, τὸ παρουσιάζουμε ὀλίγωρο:

«Ἀγαπητέ μοι κύρ Ἀσώπιε,

Ἐπειδὴ ἡ εἰς σύστασιν παιδαγωγείων ἐπιτηδεῖα σχολή, διὰ τὴν ὁποίαν ἐστάλης, ὄχι μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ μήτε εἰς ἄλλο μέρος τῆς Γερμανίας, ὅθεν ἐπέρασα, εὐρίσκεται, ἀνάγκη νὰ ἐξοικονομηθῇ αὐτοῦ ὁ καιρὸς σου, καὶ νὰ διευθυνθῇ ἡ σπουδὴ σου εἰς ἄλλο ἐπιχειρημα, ὠφέλιμον εἰς τὴν ἰόνιον παιδείαν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ εἶδος τῆς φιλολογίας ἐξ ἀρχῆς ἐνησχολήθης, καλὸν μὲ φαίνεται νὰ ἐξακολουθήσης τὸν ἴδιον δρόμον, διὰ νὰ διδαχθῆς αὐτὸ τὸ εἶδος κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν τῶν Εὐρωπαϊῶν μέθοδον.

Ἡ συνήθης παράδοσις τῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδος, ἂν δὲν λανθάνωμαι, ἀπέβλεπε μόνον τὴν διασάφισιν τῶν λέξεων, τὸ τεχνολογικόν, ὀρθογραφικόν καὶ συντακτικόν τῆς παλαιᾶς γλώσσης, ἔλειπε δὲ ἐκείνη ἡ ἀναλυτικὴ τάξις, ἡ ὁποία διαμελίζουσα τὰς χάριτας τοῦ λεκτικοῦ, ἀναπτύσσουσα τὰς ἐννοίας καὶ τοὺς σκοποὺς, διδάσκουσα τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῆς συγγραφῆς τῶν παλαιῶν, καὶ παραβάλλονσα αὐτοὺς με ὄσους εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον εἶδος ἐνησχολήθησαν, φωτίζει τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν, καὶ με τὸν λύχνον τῆς ὀρθῆς κρίσεως καὶ ἀναλυτικῆς δυνάμεως τὸν ὀδηγεῖ ἀσφαλῶς καὶ ἀπροσκραύστως εἰς τὴν καθαρὰν γνῶσιν, ὄχι λέξεων ἀπλῶς, ἀλλ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, καὶ τῆς πραγματικῆς συρραφῆς τῶν συγγραμμάτων.

Αὐτὴ ἡ μέθοδος, χωρὶς τῆς ὁποίας πλανᾶται ὁποῖος ἐλπίζει νὰ μάθῃ τὴν σοφίαν μιᾶς ὁποιασδήποτε γλώσσης, εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀναγκαιοτάτη νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰ μελετώμενα τῶν ἰονίων ἐπαρχιῶν κοινὰ ἐκπαιδευτήρια.

Εἰς αὐτὸ λοιπὸν τὸ εἶδος κρίνω εὐλόγον νὰ ἐνασχοληθῆς καὶ ὄλως διόλου ν' ἀφιερῶσης τὰς μελέτας σου, καταγινόμενος εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, διὰ νὰ διδάξης αὐτὸ τὸ εἶδος ἐξ ἐπαγγέλματος, ὡς εἰς τῶν λοιπῶν διδασκάλων. Ἴδου ὁποῖος πρέπει νὰ ἦναι ὁ δρόμος τῆς σπουδῆς σου, εἰς τὸν ὁποῖον σὲ ὀδηγοῦσι τὰ αὐτοῦ παραδιδόμενα κοινὰ φιλολογικὰ μαθήματα.

Βενετία, 25 Ἰανουαρίου 1819.

Ἐπιμελητὴς σου ΓΥΙΛΦΟΡΔ»

Στὰ τέλη τοῦ 1819 ἀπαντιεῖται ὁ Ἀσώπιος στὸ Βερολίνο, μαθητῆς τοῦ F. A. Wolf, τοῦ γνωστοῦ συγγραφέα τῶν Προλεγόμενων στὸν Ὀμηρο. Στὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του τούτων κηρύχτηκε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ ἀρκετοὶ νέοι πού σπούδαζαν

στην Εύρωπη, κάτω από την ιερή τούτη ιδέα, έφτασαν στη μαχόμενη πατρίδα τους και την προστατεύαν με τὰ στήθη τους. Τὸν ἴδιο δρόμο έτοιμάστηκε νὰ πάρει καὶ ὁ Ἀσώπιος, στὸν ὁποῖο ἀπὸ τὸ Λονδίνο ἔγραψε στὴ γαλλικὴ γλῶσσα ὁ Γύλφορντ, τὸ πιὸ κάτω γράμμα:

«Ἀγαπητότατέ μου Ἀσώπιε,

Μετὰ χαρᾶς ἐπληροφόρηθην, ὅτι μένεις ἐν Βερολίῳ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τὴν ἰόνιον ἀκαδημίαν ὑποσχέσεών σου, καὶ δὲν ἔδραμες ν' ἀναμιχθῆς εἰς ἐπιχείρημα κατ' ἐμὲ λίαν σφαλερόν. Δύνασαι νὰ ὠφελήσῃς τὸ ἔθνος σου διὰ τῶν γραμμάτων μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ὅπλων.

Λυποῦμαι, διότι ὁ καλὸς σου Θεόκλητος, ἀνοήτως φερόμενος, ὑπῆγεν. Ἐλπίζω ὅμως, ὅτι θὰ σκεφθῆ ὠριμώτερον, καὶ θὰ ἐννοήσῃ ὅτι ὀφείλει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν θέσιν του, διότι εἰς ἱερέα ἀρμόζει τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, καὶ ὄχι τοῦ πολέμου τὸ στάδιον.

Χαῖρε, ἀγαθέ μου φίλε. Νόμιζέ με δὲ πιστότατον καὶ φίλτατον ἐξ ὅλης ψυχῆς ὑπῆρξέν σου.

Ἐν Λονδίῳ 10 Ἰουλίῳ 1821.

Κόμης ΓΥΛΦΟΡΔ»

Ἔτσι ὁ Ἀσώπιος ὀλοκλήρωσε τίς σπουδές του καὶ μετὰ τὸ τέλος τους βρέθηκε στὴν Κέρκυρα καθηγητὴς τῆς φιλολογίας στὴν Ἰόνιον Ἀκαδημία, διδάσκοντας ἐκεῖ συνολικὰ εἴκοσι χρόνια. Ἀπὸ τῆ θέσης του αὐτὴ πρόσφερε ἀρκετὰ στὸ ἔθνος, ἔχοντας τὴν πίστη ὅτι «ἡ ἀληθὴς παλιγγενεσία ἦν ἔργον ἀνδρῶν ἐλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ μαθήσεως». Μία προσφορά πού τιμήθηκε μετὰ τὴν ἀπονομὴ στὸν Ἀσώπιο τοῦ μεγάλου παρασήμου τῶν Ἀγίων Γεωργίου καὶ Μιχαήλ.

Ἀπὸ τὸ 1842 εἶναι καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας, τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε Πρύτανης στὰ 1843 καὶ 1856. Μετὰ τὴν ἀγωγή, εὐθύνη καὶ συνείδησι τῶν δασκάλων τοῦ Γένους, νοθετοῦσε καὶ παρακινουῦσε στὸ χρέος τοὺς νέους, λέγοντας:

«Εἰς ὑμᾶς, ὦ νέα γενεὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐναπόκειται ἡ τύχη τῆς πατρίδος· ὑμεῖς χρεωστεῖτε διὰ τῆς ὑμετέρας συνέσεως καὶ παιδείας νὰ ἀνυψώσῃτε αὐτήν, καθιστῶντες ἱκανὴν καθ' ἑαυτήν νὰ βουλευῆται ὡς τὰ ἔνδοξα καὶ μεγάλα ἔθνη· μὴ λησμονήσῃτε ὅτι μόνον διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ πολιτίζεται ἡ Ἀνατολή. Εἰς τοῦτο, λοιπόν, πρέπει νὰ ἐτοιμάσῃτε τὴν ὑμετέραν παιδείαν, ἐὰν θέλετε νὰ ὠφελήσετε καὶ τὴν πατρίδα, νὰ τιμήσετε καὶ τὸ ἔνδοξον ὄνομα, ὅπερ φέρετε· μηδὲ τὴν ἐλαχίστην σπίλωσιν νὰ καταδεχθῆτε τοῦ ἑλληνισμοῦ διὰ τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, ὃ προσφιλέστατοι νέοι, μὴ διστάσῃτε νὰ προσφέρῃτε εἰς τὸν βωμὸν αὐτῆς καὶ αὐτὴν ὑμῶν τὴν ζωὴν, γιννώσκοντες ὅτι ὅσον οἱ ἀγῶνες ἐπιπονώτεροι, τοσοῦτον ἐνδοξότερος ἔστι καὶ ὁ στέφανος, ὃν ἡ πατρίς προσφέρει πρὸς τοὺς ἐργαζομένους ὑπὲρ τῆς δόξης αὐτῆς».

Μὲ προαισθησὴ τοῦ κοντινοῦ τέλους τῆς ζωῆς του ἔγραψε τὴν 2-10-1872 σὲ φίλον του στὴν Κων/λη:

— «... παρακαλῶ νὰ προσφέρῃς τὴν εὐγνωμοσύνη μου πρὸς τὸν ἀρτιούστατον Ἡπειρωτικὸν Σύλλογον δι' ἣν ἔκαμέ μοι τιμὴν τοῦ ἐπιτίμου μέλους, καὶ τὸ βαθύτατόν μου σέβας πρὸς τὸν ἀξιοσέβαστον Πρόεδρον αὐτοῦ ὃν κύριον Νεόφυτον Δέρκων, τὸν νοημονέστατον, τὸν ὁποῖον μετὰ ὑπερηφανείας ἔμαθον ὅτι ἐξέθρεψεν ἡ εὐάνδρος Ἡπειρος. Ἀπὸ τίνος καιροῦ παλεύω μετὰ τὸν θάνατον... Ὁ ἀειπαθὴς καὶ τεθνηξόμενος Κ. Ἀσώπιος»¹.

1. «Νεολόγος Κων/λεως», ἀριθ. φύλ. 1171 τοῦ 1872, σελ. 3.

Και πραγματικά, ύστερα από ένα μήνα, την 19-11-1872 πέθανε στην 'Αθήνα ο μεγάλος Κ. 'Ασώπιος.

'Η ταφή του έγινε με την απόδοση τιμών στρατηγού. Τόν επικήδειο λόγο τόν εξέφωνησε ο πρωτοπρεσβύτερος Ρομπότης και τόν επιτάφιο ο ιστορικός Κων. Παπαρρηγόπουλος, ο οποίος ιδιαίτερα έτόνισε την προσφορά του 'Ασώπιου στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας:

«... Διότι, τί έστιν 'Ελληνισμός; 'Ελληνική γλώσσα. Τί δέ 'Ελληνική γλώσσα; 'Ελληνισμός. Και έν τῷ αἰοιδίῳ τούτῳ συνοικεσίῳ ἐγκείται τὸ μυστήριον τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς 'Ανατολῆς. Τούτου δ' ἐνεκα τὸ 'Ἔθνος ἀείποτε ἐγνωμόνησε πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἐξαιρέτως ἀείποτε ἐτίμησε τοὺς ἐργάτας, μεγάλους ἢ μικροὺς, ὅσοι ἐπὶ τῶν μακρῶν χαλεπῶν χρόνων δὲν ἔπασσαν διατηροῦντες, περιθάλλοντες, καθαρίζοντες τὸ ὄργανον τοῦτο, ὅπερ ὑπῆρξε τὸ κυριότερον τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίον τεκμήριον ἄμα καὶ ὄπλον... 'Ο Κ. 'Ασώπιος ἐδίδαξεν... τὸ πλεῖστον τῆς γενεᾶς, ἣτις παρηκολούθησεν ἀμέσως τὴν μεγάλην τῆς ἐπαναστάσεως γενεάν· καὶ ἔπειτα... τοὺς κατόπιν ἐλθόντας ἐπὶ τοσοῦτον... , θαρρούντως δύναναι νὰ εἶπω, ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ μὴ λαβὼν παρ' αὐτοῦ, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, τὸ ἅγιον τοῦ 'Ελληνισμοῦ βάπτισμα, διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης, τῆς ὁμολογίας ταύτης τῆς εἰς τὸν 'Ελληνισμὸν πίστεως, ἣτις εἶναι, ὡς πρὸς ἡμᾶς, ἀχώριστος ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκείνης ὁμολογίας τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, ἣν ἀπαγγέλλουσιν οἱ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας ἀναδελχομένοι ἡμᾶς. Ναί· οἱ διδάσκαλοι τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων εἶναι οἱ δεύτεροι παντὸς 'Ελληνας ἀνάδοχοι· ὁ δὲ Κων/νος 'Ασώπιος ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγαλυτέρων, τῶν πανελληνίων τοιούτων ἀναδόχων, ὅπως ὁ ἄλλος ἐκεῖνος ἐπιφανῆς ἀνὴρ, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὅστις παρὰ κείνου ἐνταῦθα, ἐν τῷ κήρῳ τοῦ τῶν Ριζαρῶν ἰδρύματος, καὶ παρὰ τῷ ὀποίῳ ἡ εὐλάβεια τῶν 'Ηπειρωτῶν ἠθέλησε ν' ἀναπαυθῆ ὁ οὐδὲν ἦττον ἐνδοξος ἡμῶν διδάσκαλος... »¹.

Στὸ ἐτήσιο (1873) μνημόσυνο τοῦ Κ. 'Ασώπιου ποῦ έγινε στήν 'Αθήνα, ὁμιλώντας ὁ Ζωχιός, εἶπε ἀνάμεσα σέ ἄλλα: «'Ανέβη ὁ 'Ασώπιος ἀπὸ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ, ἐξ ὧν προέρχονται οἱ ἥλιοι οἱ ἀνατέλλοντες καὶ εἰς ἃς οἱ δυόμενοι ἐπιστρέφουσιν». 'Ενῶ στὸ μνημόσυνο τῆς ἴδιας χρονιᾶς ποῦ έγινε στήν Κωνσταντινούπολη, ὁμιλώντας ὁ 'Ηπειρώτης Μητροπολίτης Δέρκων Νεόφυτος, καταλήγει: «'Ο δὲ Θεός... τὴν μὲν ψυχὴν τοῦ μακαρίου ἐκείνου ἀνδρὸς ἀναπαύσαι ἐν τῇ ἀγήρῳ μακαριότητι, παρέχων αὐτῷ τὸν στέφανον τῆς αἰωνίου δόξης, ἀνθ' ὧν ἠγωνίσαστο ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος... »².

* * *

'Ερχόμενος στήν 'Αθήνα ὁ 'Ασώπιος ἔφερε μαζί του τὴν κληρονομιά τῶν: Κοραῆ καὶ Σολωμοῦ, παρουσιαζόμενος ἀρχηγὸς μιᾶς κριτικῆς σχολῆς. 'Ο Δ. Βερναρδάκης, δυσσαρεστημένος ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα μερικῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν, ἐπιτίθεται στὸν 'Ασώπιο, χωρὶς ὅμως νὰ παύει νὰ τὸν χαρακτηρίζει σὰν «πρώτιστο ἀντιπρόσωπο τῆς ἐλληνικῆς κριτικῆς».

Τὴν ὅλη εἰκόνα τοῦ Κ. 'Ασώπιου, χαρακτηριστικὰ τὴν παραδίνει ὁ 'Εμ. Ροῖδης, γράφοντας:

1. «Νεολόγος Κων/λεως», ἀριθ. φύλ. 1173 τοῦ 1872, σελ. 3.

2. «Λόγος αὐτοσχέδιος εἰς τὸ μνημόσυνο τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου Κων/νου τοῦ 'Ασώπιου, ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Δέρκων κ. Νεοφύτου ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ τῶν Εἰσοδίων ἐν Πέρα τῇ 14 'Ιανουαρίου 1873» ('Ἐπετηρὶς τοῦ ἐν Κων/λει 'Ηπειρωτικοῦ Φιλεκαπαιδευτικοῦ Συλλόγου).

— «τὸν ἀείμνηστον πρεσβύτην . . . εὐρίσκομεν καθ' ἐσπέραν . . . ἔρημον καὶ μόνον κίπτοντα ἐπὶ πενιχρᾶς τραπέζης . . . Τοιαύτας ἐσπέρας διήλθομεν ὁμοῦ πολλάς, καὶ πολλὰ ἤκουσα περὶ τῆς συγχροίου ποιήσεως παρὰ τοῦ δλόκληρον τὸν βίον εἰς τὴν μελέτην καταναλώσαντος τῶν ποιητῶν».

Στὸ κριτικὸ ἔργο τοῦ Ἀσώπιου ἀνήκουν τὰ πῖο κάτω ἔργα: α) «Εἰσαγωγή εἰς Πίνδαρον», 1843, β) «Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων», 1850, γ) τὰ «Σούτσεια», 1853, ὅπου ἀσκεῖται αἰσθητικὸς καὶ γλωσσικὸς ἔλεγχος στὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Παναγ. Σούτσου. Εἶναι ἓνα ὑποδειγματικὸ στὴ διαμόρφωσιν τῆς νεοελληνικῆς κριτικῆς ἔργο.

Ἀπὸ τὰ ἄλλα τοῦ ἔργου ξεχωρίζουν: α) «Περὶ Ἑλληνικῆς συντάξεως», 1841, 1848 καὶ 1858, β) «Περὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου», 1858 καὶ γ) Ἡ μετάφρασις τῆς Γραμματικῆς τοῦ Φ. Βουτμάνου.

*

ΗΡΟΚΛΗΣ (ΚΩΝ/ΝΟΣ) ΒΑΣΙΑΔΗΣ (1821-1890), καθηγητῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

Ζώντας ὁ Ἡροκλῆς Βασιιάδης τὴν τρικυμισμένη ἐποχὴ του, τῆς ὁποίας τὰ προβλήματα γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ ξεκινουῦσαν ἀπὸ τὴ συσχέτιση τῆς πραγματικότητος μὲ τὴν ἔθνικὴ ὑπόστασι καὶ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξιν, ὑψώθηκε συνειδητὸς Ἑλληνας καὶ φωτεινὸς ἐρμηνευτῆς τῆς Ἑθνικῆς καὶ Θρησκευτικῆς παράδοσις. Ἔτσι παρουσιάστηκε ἀλιεῖας ψυχῶν, πνευματικὸς ὁδηγὸς καὶ ἀληθινὸς δάσκαλος, ἐνσαρκωτῆς τῶν πῖο ὠραίων ἰδανικῶν τῶν συγχρόνων του, τοὺς ὁποίους ὀλοκλήρωνε σὲ ζωντανὴ καὶ δρῶσα ὄντοτητα.

Πατρίδα του ὑπῆρξε τὸ Δελβινάκι τῶν Γιαννίνων, ὅπου γεννήθηκε τὸ 1821. Τελειώνοντας τὸ ἐκεῖ μικρὸ σχολεῖδ ἀκολούθησε τὸν πατέρα του στὴν Ἀρτάκη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου καὶ ἀποφοίτησε τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, μὲ ἔξοδα τῆς ὁποίας συνέχισε τὸ 1843 τίς σπουδῆς του στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας. Τὰ γεγονότα τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843 πού ἀκολούθησαν, τὸν ἀνάγκασαν νὰ ξαναγυρίσει στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου πέντε περίπου χρόνια ὑπηρετήσε καθηγητῆς στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆς.

Τὸ 1848, μὲ δαπάνες τοῦ Μ. Ποστελνίκου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Σωτήρη Καλλιᾶδης, ἐπῆγε νὰ σπουδάσει τὴν Ἱατρικὴν στὴ Γαλλία, ὅπου καὶ παράμεινε ὡς τὸ 1857. Στὴ συνέχεια σπούδασε τὴν ἴδια ἐπιστήμη στὸ Βερολῖνον, ὅπου ὑποστήριξε τὴ διατριβὴν του «Περὶ τῆς Γυμναστικῆς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων». Ἔτσι ἔλαβε τὸ Πτυχίον τῆς Ἱατρικῆς, ἐνῶ νωρίτερα «τιμῆς ἔνεκεν» εἶχε λάβει τὸ Πτυχίον τῆς Φιλολογίας γιὰ τὸ ἔργο του «Ὀλυμπιακοὶ» τοῦ Δημοσθένη, τὸ ὁποῖον εἶχε ἐκδόσει ὅταν ὑπηρετοῦσε Καθηγητῆς στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆς.

Τὸ 1859 ἀφῆνει τὸ Βερολῖνον στὴν προσπάθεια μιᾶς ἐπικοινωνίας του μὲ τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου πού τὸν κάνουν νὰ θεᾶται τὴ ζωὴ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ «εὐ πράττειν». Ἔτσι ἐπισκέφτηκε τὰ σπουδαιότερα Μουσεῖα καὶ τίς πῖο σημαντικὰς Πινακοθήκας τῆς Εὐρώπης, καταλήγοντας στὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ μὲ εἰσῆγησιν τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θ. Φαρμακίδης, Κ. Ἀσώπιου, καὶ Φιλ. Ἰωάννου, ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Θ. Ζαΐμης τοῦ πρότεινε Καθηγητικὴ Πανεπιστημιακὴ ἔδρα. Ὁ Βασιιάδης μὲ πίστη ὅτι ὁ δρόμος τῆς προσφορᾶς του εἶναι περισσότερο πολῦτιμος στὴν Κωνσταντινούπολη, δὲν ἀποδέχτηκε τὴν πρότασιν καὶ διορίστηκε πάλι καθηγητῆς στὴ Μεγάλῃ τοῦ

Γένους Σχολή. Ἡ νέα του στὴ Σχολὴ αὐτὴ ὑπηρεσία ὑπῆρξε φλογερὴ καὶ καρποφόρα, ἀλλὰ πολὺ σύντομη. Τὸ 1862 ἀπολύθηκε ἀπὸ τὴ θέση του μὲ παρέμβαση τοῦ Τουρ-
κικοῦ Κράτους πού ἔλαβε ἀφορμὴ ἀπὸ μιὰν ἐνθουσιαστικὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα πρόποση
τοῦ Βασιάδη σὲ κάποιο συμπόσιο.

Ἐχοντας μέσα του ἀσίγαστο τὸ δαιμόνιο τῆς δραστηριότητος, πρόσφερε τὸν
ἑαυτὸ του σὲ κάθε κοινωφελὲς καὶ ἐθνωφελὲς ἔργο, πρωτοστατώντας στὴ διάδοση τῆς
Παιδείας στὸν ὑπόδουλο ἑλληνισμό. Ὁ Βασιάδης νιώθοντας τὸ βάρος καὶ τὴν εὐθύνη τῆς
ἡπειρωτικῆς του κληρονομιάς, ἔγινε ὁ ἐμψυχωτῆς καὶ ὁ ἡγέτης τοῦ περιβάλλοντός του.
Ἔτσι ἓνα μεγάλο σύνολο πνευματικῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ τὶς ἐπαγγελματικὲς τάξεις τὸν
ἀκολούθησε ἐνθουσιαστικά τὸ 1862 στὴν ἰδρυση τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Φροντιστηρίου, τὸ
ὁποῖο ἀργότερα μετατράπηκε στὸ γνωστὸ «Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον Κων-
σταντινουπόλεως». Τοῦ Σωματείου τούτου, καθὼς καὶ τῶν Συλλόγων «Ἡπειρωτικοῦ»,
«Θρακικοῦ» καὶ «Γυναικειοῦ», ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸ «Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον», ὁ Βα-
σιάδης ὑπῆρξεν ὁ φωτεινὸς πυρῆνας.

Μετέχοντας πνευματικά καὶ ψυχικά στὴν κίνηση τῶν ιδεῶν καὶ πιστεύοντας ὅτι ἡ
ἀξία τῆς ζωῆς βρίσκεται στὸ ρυθμὸ καὶ στὸ χρῶμα τῆς, ἔζησε ἔντονα τὸ μεγάλο θέμα
τῆς «Παιδείας» τῶν σκλάβων Ἑλλήνων. Μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς ὑπόστασής του
τὴν ἔντονη ζωὴ, ὀδηγήθηκε μὲ πάθος, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀρκετὰ ἐσωτερικὰ τραύματα σὲ
ἠθικὰς πράξεις, οἱ ὁποῖες δικαίουν τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή. Ἀπὸ μιὰ τέτοια βάση ἔπει-
σε τὸ Χρηστάκη Ζωγράφο, τοῦ ὁποῖου εἶχε τὴν ἐκτίμησι καὶ ἀγάπη, νὰ ιδρύσει τὴ «Ζω-
γράφειον Βιβλιοθήκην» γιὰ τὴν ἔκδοσι τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, καθὼς
καὶ τὸν «Ζωγράφειον Ἀγώνα» γιὰ τὴ συλλογὴ ζωντανῶν μνημείων τῆς ἐλληνικῆς γλῶσ-
σας. Μὲ μεγάλες προσπάθειές του, οἱ ὁποῖες στὸ ἐπιστέγασμά τους ἀποτελοῦν νίκη τῶν
ιδεῶν καὶ τοῦ πιστεύω του, ιδρύθηκαν τὸ «Ζωγράφειον Διδασκαλεῖον Κεστορατίου» καὶ
«τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα Φιλιππουπόλεως».

Ὁ Βασιάδης, μὲ τὸ ὑποβλητικὸ πνευματικὸ του φῶς καὶ τὴ θερμὴ ἀνθρώπινη
καὶ ἑλληνικὴ παρουσία του, στάθηκε μιὰ ἐξέχουσα μορφή ἡ ὁποία προσωποποίησε τὰ
ιδανικά τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μὲ πυρῆνα τοῦ ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνεξαρτη-
σία τοῦ ἀτόμου. Ἡ ἀνέγερσι τῆς προτομῆς του στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ μεγάρου τοῦ
«Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου», ἀποτελεῖ μιὰ δίκαιη καὶ ἐλάχιστη τιμὴ γιὰ τὸν
ἄντρα πού ἔδωκε ὅλη τὴ ζωὴ του στὴ διάπλασι ἀνθρώπων μὲ ἦθος.

Ἀπὸ τὰ ἔργα του κυριότερα εἶναι: «Δημοσθένους Φιλιππικὸς» (τόμ. Α'), «De
veterum Graecorum gymnastica» (ἐναίσιμος διατριβή), «περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν γλωσσῶν»
(τούτου δημοσιεύτηκε ἓνα μόνο μέρος), «Ἰνδοπελασγικά μελετήματα», «Λόγος εἰσι-
τήριος εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας», «περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς γυναικὸς εἰς τὴν σύ-
στασιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ» (ἀνέκδοτο), «περὶ τῆς δημοσίας ἐκπαι-
δεύσεως τῶν Γερμανῶν», «περὶ τῶν αἰτίων δι' ἃ τὰ ἐκπαιδευτικά τῶν Ἰησοῦιτῶν ταχέως
ἠὺδοκίμησαν», «περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων», Εἰσαγωγή εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτι-
σμὸν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Παιδείαν», «περὶ τῆς προσφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης» κ.ἄ.

*

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΒΑΝΤΖΙΟΣ (1876-1960).

Γεννήθηκε στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρ-
φωση. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς τῶν Γιαννίνων ὑπηρέτησε ἑλληνοδιδάσκαλος
στὸ χωριὸ του, ἔπειτα στὸ Δίκωρφο (παλ. Ζωνδήλα) τοῦ Ζαγοριοῦ, ὡς τὸ 1901, στὴ συ-

νέχεια στὰ Γρεβενὰ (1902), στὸ Ναζλί τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (1903-1908) καὶ σχολάρχης στὴ Μπουρνόβα-Σμύρνης (1908-1911). Ὑπηρετήσε στὸ Ἑλληνογερμανικὸ Λύκειο Γιαννίκη τῆς Σμύρνης (1912), διευθυντὴς τοῦ Ἡμιγυμνασίου τῆς Περγάμου (1913) καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴν Πέργαμο (1914) ὑπηρετήσε σχολάρχης στὴν Κόνιτσα, καθὼς καὶ στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ ὡς τὸ 1930.

Ἀξιόλογος πνευματικὸς ἄνθρωπος, δημοσίευσε σειρὰ μελετῶν καὶ ἄρθρων (ιστορικά, ἀρχαιολογικά, παιδαγωγικά κ.ἄ.) σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Ἀθήνας καὶ τῶν Γιαννίνων. Διακρίθηκε ἐπίσης γιὰ τοὺς συνεχεῖς ἐθνικοὺς του ἀγῶνες.

*

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΒΑΞΕΒΑΝΟΣ (μέσα 10'-ἀρχὴς τοῦ 11' αἰώνα).

Πατρίδα του εἶναι τὸ χωριὸ Σίδερη τῶν Φιλιατῶν. Ἀκολουθώντας τὸ διδασκαλικὸ ἐπάγγελμα ὑπηρετήσε δεκαετίες σὲ σχολεῖα τοῦ Θεσπρωτικοῦ χώρου. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ιστοριοδικὴ καὶ λαογραφικὴ συγγραφὴ καὶ πολλὰ μελέτες του δημοσιεύτηκαν σὲ ἐντυπα τοῦ καιροῦ του. Μιὰ λαογραφικὴ περιεχομένου μελέτη του ἔτυχε εἰδικοῦ βραβείου τοῦ Ἑλλην. Φιλολ. Σουλ. Κων/λῆς (βλ. ΕΦΣΚ, τόμ. ΚΖ/1895-1899, σελ. 159 κ.ἑ.).

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΒΑΡΖΩΚΑΣ (; -1907).

Γεννήθηκε στὸ Καπέσοβο τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ ὑπηρετήσε Σχολάρχης κυριότερα στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα. Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε σὰν λαογράφος καὶ χαμηλοῦ τόνου ποιητὴς μὲ φανερὸ τὸν ἐπηρεασμὸ του ἀπὸ τὸ ἔργο τῶν Ζαλοκώστα καὶ Βηλαρά. Ἐγγραψε στὴν καθαρεύουσα καὶ πέθανε τὸ 1907 στὸ χωριὸ του.

Ἔργα του: «Ὁ Πίνδος ἢ ποιητικὰ παίγνια», ποιητικὴ συλλογὴ ἀπὸ 30 ποιήματα ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1886 στὴν Κων/λῆ. Ἐπίσης δημοσιεύτηκε ἓνα «Λεξιλόγιον» του στίς σελ. 1-25 τοῦ «Ζωγραφείου Ἀγῶνος, ἤτοι Μνημεῖα Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ζῶντα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Λαῷ», τόμος Α' Ἡπείρου (βλ. Μιχ. Κ. Πετρόχειλου «Κων. Βαρζώκας», «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», 1960, σελ. 261 κ.ἑ.).

Ο ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΣ

Ἐπῆλθεν ἡ ἀνθολογὸς τοῦ φθινοπώρου ὦρα,
κατέπεσε περίωχος ἡ ρόδινη δῶρα
ἔπεσε πάχη στὰ κλαριά
ἔκιτρίνισεν ἡ φλαμουριά
τὸ δάσος ἐγυμνώθη.
Ἀπόλεσαν τὸ ἄρωμα τὰ φύλλα τοῦ λιβάνου
καὶ τὴν σκιὰν ἡ εὐκορμος φυτεία τῆς πλατάνου
παντοῦ νεκρόσιμος σιγὴ
καθεύδει νήδυμον ἡ Γῆ
καὶ ἡ φύσις ἐνεκρώθη...

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΡΚΟΣΗΣ ἢ ΜΠΑΡΚΟΣΗΣ (ἀρχές ΙΗ' αἰώνα-1795).

Γεννήθηκε στὶς ἀρχές τοῦ ΙΗ' αἰώνα στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ σπούδασε κοντὰ στὸ Μπαλᾶνο φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ μαθήματα. Στὴ συνέχεια ἀπαντιέται νὰ μελετᾶει φιλοσοφία στὴ Γερμανία. Ἀκολουθώντας τὸ διδασκαλικὸ ἐπάγγελμα δίδαξε στὴ Σιά-τιστα, ἀρκετὰ χρόνια στὰ Γιάννινα, ἔπειτα στὴν Κοζάνη, ὅπου διδάσκεται τὴ Λατινικὴ καὶ Γαλλικὴ γλώσσα ἀπὸ τὸν ἐκεῖ σοφὸ Ρῶσσο Κων/νο Τσέπη. Ἀπὸ τὸ 1777 βρίσκεται ἐγκαταστημένος στὸ Ἰάσιο, δάσκαλος τῶν παιδιῶν τοῦ Ἡγεμόνα Κων/νου Μουρούζη καὶ ιδιαίτερός του γραμματέας.

Στὴ συγγραφικὴ του δημιουργία ἀνήκει ἡ μετάφραση ἀπὸ τὰ Λατινικὰ τῆς Λογικῆς καὶ Μεταφυσικῆς τοῦ Φρειδερίκου Μπαουμάιστερ. Ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ ἡ Λογικὴ ἐκδόθηκε στὴ Βιέννη ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του (1795). Ἐγραψε ἐπίσης ἓνα ἠρωελεγεῖο στὸν Πατριάρχη Ἰωαννίκιο, τὸν ἀπὸ τὴ Χαλκηδὸνα (βλ. Ζαβίρα), κ.ἄ.

*

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΗΣ (1879-1956), καθηγητὴς Πανεπιστημίου.

Διαπρεπὴς νομικὸς καὶ συγγραφέας ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ ἡπειρώτες γονεῖς στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου καὶ τέλειωσε τὸ Λύκειο. Στὴ συνέχεια (1896-1902) σπούδασε πολιτικὲς ἐπιστῆμες στὴν Ἰένη, Μόναχο καὶ Βερολῖνο, ἀπὸ τὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ ὁποίου ἀνακηρύχθηκε διδάκτορας.

Στὴν περίοδο 1903-1906 ἀπαντήθηκε δικηγόρος στὰ Προξενικὰ δικαστήρια τῆς Κων/λης. Ἀπὸ τὸ 1906 διαμένει μόνιμα στὸ Βερολῖνο, στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ ὁποίου διδάσκει «ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου» καὶ «σύγχρονο ἑλληνικὸ δίκαιο», ὡς τὸ 1925. Τὸ 1926 διορίστηκε τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἔδρας τῆς «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Νομικὴν Ἐπιστῆμην» καὶ τοῦ «Ἀστικοῦ δικαίου» στὸ νεοσύστατο Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐπῆρξε ἀ.μ. τῶν Ἀκαδημιῶν Μονάχου, Βερολίνου καὶ Ἀθηνῶν, ἑταῖρος πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν, συνεργάτης ἀρκετῶν ξένων περιοδικῶν, μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς «Ἐπιμελείας Ἰλῆς» τοῦ περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» κ.ἄ.

Διακεκριμένος Πανεπιστημιακὸς δάσκαλος ὁ Βιζουκίδης ἐμόχθησε γιὰ τὴν ἀνύψωση τοῦ ἀτόμου πάνω ἀπὸ τὰ καιρικά. Στους μαθητές του, ὅπως φανερώνεται καὶ ἀπὸ δημοσιεύματα μετὰ τὸ θάνατό του, συνειδητοποίησε μὲ τὴ διδασχὴ του τὴν ἑλληνικὴ μοίρα καὶ χάραξε τὴν ὑπεύθυνη πορεία γιὰ τὴ δικαίωση τῆς ἀποστολῆς τους στὴ ζωὴ. Γνήσιος ἀγωνιστὴς τῶν ιδεῶν, ἱδρυσε μὲ ἄλλους ἡπειρώτες τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς ὁποίας τόσο σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀπὸ τότε πολιτιστικὴ δράση.

Πέθανε τὸ 1956 ἀφίνοντας τὴν πολύτιμη Βιβλιοθήκη του στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» Θεσ/κης.

Ἔργα του: Ἡ διατριβὴ του «περὶ τοῦ ἐγκλήματος τῆς ἐσχάτης προδοσίας», «περὶ ἠθικῆς αὐτοουργίας», «Θεσμῶν Ἀττικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν σύγκρισις», «Ἀττικαὶ Δίκαι καὶ Ρωμαϊκαὶ ἀγωγαί», «Ἡ Δίκη τοῦ Σωκράτους», «Περὶ τῶν Δηλίων», Ἐπιστημονικαὶ πηγαὶ περὶ Σωκράτους», «Ἡπειρωτῶν θεσμῶν ἔρευνα» κ.ἄ.

*

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΒΟΥΛΟΔΗΜΟΣ (1832-1906), φιλόλογος.

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Καπέσοβο τοῦ Ζαγοριοῦ. Μετὰ τὴ στοιχειώδη μόρφωση ποὺ ἔλαβε στὸ χωριὸ του καθὼς καὶ στὸ γειτονικὸ χωριὸ Μανασῆ καὶ στὴν Ἄρτα, φοί-

τησε στη Ριζάρειο Σχολή και στη συνέχεια στη φιλοσοφική και θεολογική σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας. Το 1852 διορίστηκε δάσκαλος στην Έλληνοεμπορική σχολή της Όδησσου, την οποία ύστερα από όλιγα χρόνια διηύθυνε, ύπηρετώντας σ' αυτή (μέ μικροαποχωρήσεις και επανόδους) ως το θάνατό του.

Έργα του: «Δοκίμιον περί του ιδιωτικού βίου των αρχαίων Έλλήνων» τόμ. Α' (Όδησός 1875), τόμ. Β' (Αθήνα 1903). Πούσκιν Α. «Ποιήματα», (Μετάφρ. πεζή, Όδησός 1888), Πούσκιν Α. «Ευγένιος Όνέγιν» (μετάφρ. Αθήνα 1891) κ.λ.π. Άφησε πολυάριθμο και αξιόλογο ανέκδοτο έργο, όπως: «Έγχειρίδιον περί των ειδών του λόγου και της πλοκής του», «Ήσιόδος και Ήσιόδειος φιλολογία», «Περί διαλέκτων», «Περί λυρικής και δραματικής ποιήσεως», «περί ιστοριογραφίας και ιστοριογράφων», «Περί του αισθήματος της φύσεως παρ' Έλλησι», «Έγχειρίδιον Λογικής» κ.λ.π. Επίσης μετέφρασε του Τολστόϊ την «Άννα Καρένιν» κ.έ.

*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ (1899-1978), καθηγητής Πανεπιστημίου.

Την Παραμυθιώτικη καταγωγή του μου επισήμανε με το από 8-4-1978 γράμμα του ο καθηγητής και άνθρωπιστής Κων. Βουρβέρης, γράφοντας σχετικά:

«...ο πατέρας μου γεννήθηκε στην Παραμυθιά... συγγενείς είχε μια οικογένεια Σπύρου Μηλιώνη... Ήταν φτωχό παιδί - το πατρικό τον σπίτι το έχουν οι Μηλιώνηδες - το είδα όταν πρό έτων πήγα στην Παραμυθιά... όντος εκεί Μητροπολίτου του Τίτου (Ματθαιάκη). Φτωχόπαιδο ο πατέρας μου έφυγε μικρός από την Παραμυθιά και βρέθηκε στο σπίτι κάποιου Νούσια στην Πάτρα, πιθανώς συγγενούς του επόρου. Ποι έμαθε τα γράμματα δεν ξέρω· μάλλον στο χωριό του και στην Πάτρα... Σπούδασε φιλολογίαν άντλων· τα προς το ζην από την ψαλτική στους Άγιους Θεοδώρους των Αθηνών, στο κέντρον της πόλεως. Κατ' αρχάς έψαλλε σε μια εκκλησία στα Άναφιώτικα της Ακροπόλεως. Ήτο πάντως όψιμαθής φοιτητής, άλληλογραφοϋσε δε λατινιστι με τον άείμνηστο διδάσκαλό του Σπυρ. Βάση. Άντα τα γράμματα καϊκαν στον έμπρησμό του χωριού μου και του σπιτιού μου στο Κατωχώρι από τους Γερμανούς στην Κατοχή. Κάηκε τότε και η μικρή φιλολογική και Βυζαντινής μουσικής Βιβλιοθήκη του πατέρα μου, καθώς και ένα άρμόνιο, που έπαιζε μουσικά κομμάτια... Όταν ο πατήρ μου τελείωσε τη Φιλολογία διωρίσθηκε έλληνοδιδάσκαλος στην Μακρυνίτσα του Πηλίου... και άργότερα ύπηρετησε στο Βόλο και στη Άργαλαστή. Ήτο, όπως άκούω, σεμνός, ευγενής άνθρωπος... Η μητέρα μου ήταν Κατηχωρίτισσα... Στην Παραμυθιά δεν ξαναπήγε ο πατέρας μου. Φαίνεται οι Ήπειρώτες ρέπουν προς την άποδημίαν. Άλλά δεν λησμονούν και την εΰανδρον πατρίδα των. Τον κ. Άβέρωφ δεν κατόρθωσα να ιδω άκόμα, δια να ξαναθερμανθώ ήπειρωτικώς. Εΰτυχώς σεις το επιτύχατε εν τη καλωσύνη σας. Διο και σας εύχαριστώ φιλικώτατα».

Ό Κων/νος Βουρβέρης γεννήθηκε την 1-7-1899 στο Κατωχώρι του Βόλου από όπου κατάγονταν η μητέρα του Χαρίκλεια, το γένος Κ. Φιλιππιτζή. Χάνοντας στην ηλικία των εννιά (9) χρόνων τον πατέρα του, κατόρθωσε με τις στοργικές θυσίες της μητέρας του να λάβει την έγκύκλια μόρφωση στα σχολεία Κατηχωρίου, Πορταριάς και Βόλου. Το 1915 γράφεται φοιτητής στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας. Σχετικά με την προτίμηση του κλάδου τούτου, μου γράφει: «...ή δε μικρά βιβλιο-

θήκη του (σημ. τοῦ πατέρα του) μου ἦταν μία διαρκῆ παρακένευσις νὰ συνεχίσω καὶ ἐγὼ 7-8 χρόνια μετὰ τὸν θάνατόν του τῆ σπουδῆ τῆς φιλολογίας». Τὸ 1919 ἀνακηρύχθηκε πτυχιούχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ τὸ 1937 ἀριστοῦχος διδάκτοράς της.

Σὲ ἐπαρχιακὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης δίδαξε ἀπὸ τὸ 1920 ὡς τὸ 1930, στὸ Πειραματικὸ Σχολεῖο τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας δίδαξε ἀπὸ τὸ 1933 ὡς τὸ 1936 καὶ Διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης ὑπηρέτησε ἀπὸ τὸ 1937 ὡς τὸ Φεβρουάριον τοῦ 1940 πού ἐκλέχθηκε τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ τετραετία 1930-1933 καὶ 1936-1937 εἶναι ἡ περίοδος τῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν του στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, ὅπου καὶ ἔκανε τὶς πρώτες ἐρευνές του γιὰ τὶς ἱστορικὰς γνώσεις, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἱστορικὴ συνείδηση τοῦ Πλάτωνα.

Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσ/κης καὶ παράλληλα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ὑπηρέτησε ἀπὸ τὸ 1940-1948. Στὴ συνέχεια ἐκλέχθηκε τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Α' ἑδρας τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας, ὅπου καὶ δίδαξε (μὲ παράλληλη διδασκαλία καὶ στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας) ἀπὸ τὸ 1948-1968 πού καταλήφθηκε ἀπὸ τὸ ὄριο ἡλικίας καὶ συνταξιοδοτήθηκε.

Ἐπὶ ἤρξε Γενικὸς Γραμματέας τῆς Ὁμοσπονδίας Λειτουργῶν Μέσης Ἐκπαίδευσης (1934-1936), συνιδρυτὴς, ἀντιπρόεδρος καὶ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της ὡς τὸ 1955 καὶ Πρόεδρος τοῦ Ταμείου Ἀρωγῆς Ἐκπαιδευτικῶν ἀπὸ τὸ 1965-1967. Παράλληλα ἔλαβε μέρος σὲ πολλὰ φιλολογικὰ παπυρολογικὰ συνέδρια καὶ ἔκανε διαλέξεις σὲ Εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια (Βερολίνου, Ἀμβούργου, Κιέλου, Κολωνίας, Münster, Βόννης, Κατάνης, Παλέρμου κ.ά.)

Ἐπὶ ἤρξε ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἑταιρείας (1959) καὶ Πρόεδρος της ἀπὸ τὸ χρόνο πού ἱδρύθηκε. Ἀκόμα ἦταν Πρόεδρος τοῦ «Διεθνoῦς Κέντρου Ἀνθρωπιστικῶν Κλασικῶν Ἐρευνῶν», πού λειτουργεῖ στὴν πρὸ πάνω Ἀνθρωπιστικὴ Ἑταιρεία. Ἐπὶ ἤρξε μέλος τῆς Ὁργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν τριῶν μέχρι σήμερα «Διεθνῶν Ἀνθρωπιστικῶν Συμποσίων» καὶ τῆς «Διεθνoῦς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου». Τελικὰ ἦταν μέλος τῆς Φιλολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ Βερολίνου, τῆς Διεθνoῦς Παπυρολογικῆς Ἑταιρείας καὶ πολλῶν ἄλλων σχετικῶν διεθνῶν καὶ ἐλληνικῶν Ἐπιστημονικῶν Ἑταιρειῶν.

Ἐίχε τοὺς τίτλους: 1) Ἐπίτιμος Πολίτης (Ehrenbürger) τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κιέλου. 2) Ἐένος Ἑταῖρος (Socio straniero) τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Παλέρμου καὶ 3) Ἑταῖρος τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν, Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τοῦ Βελγίου.

Ὁ Κων/νος Βουρβέρης διακεκριμένος Πανεπ. δάσκαλος γαλούχησε δάκαρες γενιές μὲ «ἐπιταγὴ καὶ νόμο» τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τους τελείωση καὶ τὴν ἀποκλειστικὴ τους πορεία στὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς. Τὸ φῶς του πού ἱεραρχοῦσε σωστὰ τὶς ἀξίες τῆς ζωῆς, καλλιεργοῦσε τὴν αὐτοσυγκέντρωση καὶ τὸ πάθος τῆς ἀποστολῆς τους στοὺς μαθητές του, πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀνάδειξε σὲ ἀποστόλους τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ χρέους στὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ πορεία του ἐπισημαίνεται μὲ εὐθὴνη στοὺς νέους τοῦ καιροῦ μας σὰν κίνητρο εὐγενικὸ γιὰ τὴν κατήχηση τῆς πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς μας κληρονομιάς.

Ἰδιαιτέρα ἐπισημαίνουμε τὴν ἀνθρώπινη ιδιότητά του καὶ τὴν ἀγάπη καὶ σεβασμὸ στὸν ἄνθρωπο, αἰσθήματα πού τὸν ὀδήγησαν στὴν ἱδρύση τῆς «Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἑταιρείας» καὶ τοῦ «Διεθνoῦς Κέντρου Ἀνθρωπιστικῶν Κλασικῶν Ἐρευνῶν». Καὶ μόνον οἱ σκοποὶ τους ἀρκοῦν γιὰ νὰ βεβαιώσουν τὴν ἐσωτερικὴ του ποιότητα, τὸ πι-

στεύω του στην άτομικη αξιοπρέπεια και τὸ σεβασμὸ του στὴν ἀξία τῆς ἐλληνικῆς ἀρ-
χαιότητας, σὰν πυρῆνα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ κοινοῦ δεσμοῦ μεταξύ τῶν Εὐ-
ρωπαϊκῶν πατρίδων. Σκοποὶ τους εἶναι:

*«διὰ τὴν βοήθησιν εἰς τὴν ἐπιβίωσιν καὶ ἀναβίωσιν, εἰς τὴν διάρκειαν καὶ πνευμα-
τικὴν παρουσίαν τοῦ Ἀνθρωπιστικοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κλασικῆς Ἀρχαιότητος καὶ διὰ
τὴν δώσιν νέαν ζωὴν μετὰ συγχρονισμένον πνεῦμα εἰς τὰ φθίνοντα σήμερον Ἑλληνικὰ Κλα-
σικὰ γράμματα».*

Τὴ θερινὴ ἔδρα τοῦ «Διεθνoῦς Κέντρου Ἀνθρωπιστικῶν Ἐρευνῶν», τὸ ὁποῖο διευ-
θύνεται ἀπὸ θμελῆ Ἐπιστημονικῆ Ἐπιτροπῆ (6 ξένοι καὶ 3 Ἕλληνες), τὴν ἴδρυσεν ἐν χω-
ριῷ ποῦ γεννήθηκε, τὸ Κατηχώρι τοῦ Βόλου, ὅπου χάρις ἐστὶν ἰδιαίτερο προσωπικὸ τοῦ
μόχθο ἀναγέρθηκε περιλαμπρὸ οἶκημα. Ἐκεῖ ἄριστα λειτουργεῖ, μετὰ τὴν φιλοξενίαν καὶ
πολλῶν ξένων διακεκριμένων ἐπιστημόνων, ποῦ γίνονται ἔτσι καὶ καλοὶ ἄγγελοι τῶν ἀρε-
τῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας, τὸ Πνευματικὸ τοῦτο Κέντρο, ποῦ ἰδιαίτερα σκοπεύει ἐν τῇ
οἰκουμένικότητι τοῦ ἑλληνοκεντρικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀνθρωπισμοῦ.

Σὲ ἑκατοντάδες τόμους ὑπολογίζεται τὸ συγγραφικὸν τοῦ ἔργου. Εἶναι ἓνα ἔργο
ἐθνικῆς καὶ ἀτομικῆς Ἰδέας καὶ Ἀξιοπρέπειας, ἀδιασάλευτης σύνδεσης μετὰ τὴν ἐθνικῆς
μας ρίζης καὶ τὴν προγονικῆς — σὲ δημιουργικὴν βάση — καταβολῆς, ἠθικῆς λευτεριάς,
ιδεαλισμοῦ τοῦ χρέους, ἀρετῆς καὶ ἡθικῆς ἀνδρείας (ποῦ τόσο σπανίζει ἐν τῇ
ἐποχῇ μας).

Κυριότερα ἀπὸ τὰ ἔργα του εἶναι: 1) «Ἐρευνα τῶν ἱστορικῶν γνώσεων καὶ τῆς
ἱστορικῆς συνειδήσεως τοῦ Πλάτωνος», τόμοι 3, ἤτοι α) Πλάτων καὶ βάρβαροι, 1966, β)
Πλάτων καὶ Ἀθῆναι, 1966 καὶ γ) Πλάτων καὶ Ἕλληνες πλὴν Ἀθηναίων, 1977. 2) «Σο-
φοκλέους Φιλοκτήτης», ἀνθρωπιστικὴ Ἑρμηνεία, 1967. 3) «Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀρχαιογνω-
σίαν καὶ τὴν κλασικὴν φιλολογίαν», 1967. 4) «Τὸ πρόβλημα τοῦ μαθήματος τῆς ἱστορίας»,
1970. 5) «Κλασικὴ παιδεία καὶ ζωὴ» (scripta minora), 1969. 6) «Τριάκοντα μελέται
τῆς Α' σειρᾶς δημοσιευμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἐταιρείας», κ.ἄ.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΒΟΥΣΑΚΗΣ (1819-1898), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Γεννήθηκε ἐν Συρᾷ τῶν Γιαννιῶν. Ἡ οἰκογένειά του, ὕστερα ἀπὸ τὴν σύλληψιν
καὶ φυλάκισιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τοῦ πατέρα του καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ χωριοῦ τους
ἤρθε ἐν τῇ Μέγαρᾳ ὅπου καὶ κατοίκησεν.

Ἀπόφοιτος τοῦ Γυμνασίου τῶν Μεγάρων, ὑπηρέτησεν ἑλληνοδιδάσκαλος ὡς ἐν 1840
ποῦ μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ τοῦ Ἰωάννη Κωλέττη σπούδασεν ἐν τῇ Ἰατρικῇ ἐν Παρίσι,
ὅπου ἐν 1847 ἀνακηρύχθη διδάκτορας τῆς Ἰατρικῆς. Τότε ἤρθε ἐν τῇ Ἀθῆνᾳ, ὅπου
ἄσκησεν ἐν τῇ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ. Ἐν 1862 ἀναδείχθη καθηγητῆς τῆς «φυσιολογίας»
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἀθῆνας, ὅπου καὶ δίδαξεν ὡς ἐν τὸ θάνατόν του.

Ἔργα του: «Ἐγχειρίδιον φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου» (Β' ἔκδ. Ἀθ. 1899) κ.ἄ.

*

ΒΡΑΝΟΣ ΒΩΞΑΝΗΣ (1846-1895), καθηγητῆς Ἑλλην. Λυκείου τῆς Κων/λῆς.

Γεννήθηκε ἀπὸ φτωχοὺς καὶ τίμιους γονεῖς, τὴν 29-5-1846 ἐν τῷ χωρίῳ Γρεβενῆτι
τοῦ Ζαγοριοῦ. Χάρις ἐστὶν ἐν τῇ προστασίᾳ τοῦ, ἀπὸ τῆν οἰκογένειαν τοῦ πατέρα του, θεοῦ του

Χριστόφορου, Ἐπίσκοπου Ἀπολλωνιάδας, τέλειωσε στὰ Γιάννινα τὸ ἑλληνικὸ Σχολεῖο καὶ τὴν πρώτη τάξη τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς.

Τὴν 6-9-1862 γράφτηκε στὴ Ριζάρειο Σχολή, καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή της (26-7-1867) σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας. Γιὰ ν' ἀνταποκριθεῖ στὶς δαπάνες τῶν σπουδῶν του αὐτῶν καὶ γιὰ νὰ ἐξοικονομήσει ἓνα χρηματικὸ ποσὸν γιὰ σπουδές του στὸ ἐξωτερικόν, ἐργάστηκε δάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων στὴ Γαλλικὴ πρακτικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης.

Τὴν 26-4-1871 γράφτηκε στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χάλλης (Γερμανίας), τοῦ ὁποῦ ἀνακηρύχτηκε (1873) διπλωματούχος. Εἰδικευόμενος στὴ Φιλολογία καὶ τὴν Παιδαγωγικὴ, παρέμεινε γιὰ λίγα χρόνια ἀκόμα στὴ Γερμανία, ἀπὸ ὅπου γύρισε στὴν Ἑλλάδα. Ἐδῶ ἀπαντήθηκε καθηγητὴς στὶς Σέρρες, στὸ Μοναστήρι, στὶς Κυδωνιές, ἴσως καὶ στὴν Τραπεζοῦντα, τὸ 1878 ὑποδιευθυντὴς τῆς Σχολῆς Χάλκης καὶ ἀπὸ τὸ 1879 στὸ Ἑλληνικὸ Λύκειο τῆς Κωνσταντινούπολης, ἐνῶ παράλληλα δίδασκε στὸ Ζάπειο Παρθεναγωγεῖο καὶ σὲ ἄλλα ἐκπαιδευτήρια τῆς Πόλης.

Πέθανε, ὕστερα ἀπὸ μιὰ λιγότερη ἀσθένεια (πνευμονία) τὴν 19-8-1895 στὴν Κων/λη, σὲ ἡλικία μόλις σαράντα ἐννιά χρόνων.

Ταγμένος ἀπὸ τὴ μοῖρα νὰ διδάξει, νὰ φωτίσει καὶ νὰ διαπλάσει τὸ ἦθος τῶν γεμάτων ἐθνικῆς ἐλπίδος γόνων τῶν πιδ διακεκριμένων οἰκογενειῶν τῆς Βασιλίδας, θρηνήθηκε εἰλικρινὰ καὶ μὲ ἀπόγνωση ἀπὸ ὅλον τὸν ἐκεῖ ἑλληνισμό. Ὁ Βυζαντινὸς τύπος ἔγραψε: «...συνδυάζων (ὁ Βωξάνης) ἐν θαυμασίᾳ ἀρμονίᾳ τὰ εἰς διδάσκοντα ἀναγκαιούντα προσόντα, θησαυρόν γνώσεων καὶ εὐρυμάθειαν μετὰ σπανίας μεταδοτικότητος καὶ γοητείας περὶ τὸ διδάσκειν, ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος χαρακτήρ, ἐφείλκε τὴν ἀγάπην τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μέχρι λατρείας, ἀλλὰ καὶ ἀπεριόριστον τὸ σέβας, διότι κατόρθου θαῦμά τι, ὅπερ ὀλίγοι τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιτυγχάνουσιν, εἶχε δηλαδὴ τὴν μυστηριώδη τέχνην νὰ ἐμπνέῃ βαθυτάτην εὐλάβειαν εἰς τοὺς μαθητάς, χωρὶς νὰ περιορίζῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν...».

Ἐγραψε πολύτιμες Θεολογικὰς καὶ Φιλολογικὰς πραγματεῖες, φιλοσοφικὰς καὶ αἰσθητικὰς ἐρμηνεῖες Ἑλλήνων κλασικῶν κ.ἄ. Στὰ ἐκδοθέντα ἔργα του περιλαμβάνονται ἡ «ἐναίσιμος» διατριβὴ του μὲ τίτλο: «ἢ καθ' Ὅμηρον Παλλὰς Ἀθήνη» ποὺ κυκλοφόρησε σὲ βιβλίον, καὶ μερικὰς μικρὰς μελέτες ποὺ δημοσιεύτηκαν σ' ἐφημερίδας, περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ἐπῆρξε ἓνας μεγάλος δάσκαλος ποὺ φλόγιζε μὲ ἰδανικὰ τίς ψυχὰς τῶν νέων, ἀναφτερώνοντας ἔτσι τίς πιδ ὠραῖες ἐλπίδες τοῦ σκλάβου ἑλληνισμοῦ.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΑΖΗΣ (1795-1854).

Ὁ δάσκαλος καὶ ἐθνικὸς ἀγωνιστὴς Γεώργιος Γαζῆς γεννήθηκε ἀπὸ φτωχοὺς καὶ τίμιους γονεῖς στὸ Δελβινάκι τῶν Γιαννίνων, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Στὴ συνέχεια σπούδασε στὰ σχολεῖα τῆς Μολδοβλαχίας, στὸ Ἰάσιο στὴν περίοδο τοῦ Σέργιου, καὶ στὸ Βουκουρέστι στὴν περίοδο τῶν Νεοφύτου Δούκα καὶ Κομμωτά, πάντα μὲ τὴν προστασία ἐνὸς προύχοντα συγχωριανοῦ του.

Γιὰ ἀρκετὰ χρόνια ὑπηρετήσε δάσκαλος στὶς μικρὰς τάξεις τῆς Ἡγεμονικῆς Σχολῆς τοῦ Βουκουρεστιοῦ. Μυημένος στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἐτοιμάστηκε στὶς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1821 νὰ τὴν ἐκπροσωπήσει μὲ εἰδικὴ ἀποστολὴ στὸν ἠπειρωτικὸ χῶρον. Ἡ

ἀποστολή του αὐτῆ δὲν πραγματοποιήθηκε, γιατί μὲ τὴν ὑψωση τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1821 στὸ Ἰάσιο τοῦ Ἐπαναστατικοῦ λάβαρου ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη, ὁ Γαζῆς πῆρε μέρος σ' ἐκεῖνον τὸν ἱερὸ ἀγῶνα.

Μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Δραγατσανιοῦ ἀπαντήθηκε ἀγωνιστὴς στὸ Σούλι, ἔπειτα στὸ Μεσολόγγι, καὶ τὸ 1823 μὲ τοὺς μαχόμενους Κρήτες. Ἀπὸ τὸ 1824 ὡς τὸ 1826 ὑπηρέτησε γραμματέας καὶ μυστικὸς σύμβουλος τοῦ Καραϊσκάκη, στὴ συνέχεια γραμματέας τοῦ Καρατάσιου καὶ ἔπειτα τοῦ Αὐγουστίνου Καποδίστρια, ὡς τὸ 1829.

Τὴν ἰδιαίτερη ἐκτίμησιν ποῦ ἔτρεφε γιὰ τὸ Γαζῆ ὁ Καραϊσκάκης, μᾶς τὴν διηγεῖται ὁ ἴδιος ὁ Γαζῆς, γράφοντας :

— «Ὁ Καραϊσκάκης τὸν ἠγάπα καὶ ὡς παλληκᾶρι τοῦ πολέμου, διότι ἠνδραγάθησε δις πρὸ ὀφθαλμῶν του (μῖαν φορὰν εἰς τὴν Βάριανη τῆς Παρνασσίδος καὶ ἄλλην μῖαν φορὰν εἰς τὴν Βιτεχώραν τῶν Σαλώνων) καὶ τὸν ἀνόμαζε...»¹.

Γιὰ τὶς μεγάλες ἐθνικὲς του ὑπηρεσίαι, ὕστερα ἀπὸ ἀναφορὰ τῶν στρατηγῶν Κίτσιου Τζαβέλα καὶ Καραϊσκάκη στὴ Βουλὴ, τιμῆθηκε μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ χιλάρχου (1825):

— «Τῆ 19 Φεβρουαρίου 1825. Συνεδρίασις 264 Προεδρία τοῦ κυρίου Πανούτζου Νοταρᾶ. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς 16 καὶ 17 τοῦ παρόντος...Γ'. Ἀνεγνώσθησαν καὶ ἄλλα ὑπ' ἀριθ... , διὰ τῶν ὁποίων προβάλλονται οἱ ἐπόμενοι εἰς διαφόρους στρατιωτικὸς βαθμούς, δηλαδή: Γεώργιος Γαζῆς εἰς τὸν τῆς χιλιαρχίας. Ἐνεκρίθησαν καὶ παρὰ τοῦ Βουλευτικοῦ διὰ τοῦ προβουλευματος ὑπ' ἀριθ. 1010»².

Τὸ 1830 γύρισε στὴν πατρίδα του τὸ Δελβινάκι ὅπου νυμφεύθηκε τὴ συμπατριώτισσά του Μαλάμω Νικ. Βάγια, δεκατεσσάρων χρόνων, καὶ ὑπηρέτησε δάσκαλος στὰ ἐκεῖ ἐκπαιδευτήρια. Ἐχοντας τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως Ἰωακείμ, τιμῆθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ «Γενικοῦ Λογοθέτη τῆς Δρυϊνουπόλεως» καὶ διορίστηκε σχολάρχης στὴ νεοιδρυθεῖσα κεντρικὴ ἑλληνικὴ σχολὴ τοῦ Ἀργυρόκαστρου. Οἱ ἀνώμαλες ὁμῶς συνθῆκες δὲν ἐπέτρεψαν τὴ λειτουργίαν τῆς σχολῆς αὐτῆς καὶ ὁ Γαζῆς ἀναγκαστικὰ παρέμεινε διδάσκοντας στὰ ἐκπαιδευτήρια τοῦ Δελβινακιοῦ, ὅπου μαθητὲς του ὑπῆρξαν οἱ λόγιοι Πέτρος Χρησιθίδης ἀπὸ τὸ Λιμπόχοβο καὶ ὁ Ἡροκλῆς Βασιιάδης.

Τὸν καιρὸ τῆς Ἀντιβασιλείας γύρισε στὴ λεύτερη Ἑλλάδα καὶ ὑπηρέτησε δάσκαλος στὴν Αἴγινα, καὶ σχολάρχης στὴν Ἀμφισσα καὶ τελικὰ στὸ Μεσολόγγι, θέση τὴν ὁποία διατήρησε ὡς τὸ θάνατό του (1854).

Περὶσσότερα βιογραφικὰ του μᾶς δίνει ὁ ἴδιος³ ὁ Γαζῆς, γράφοντας:

«Ὁ πολιτικὸς χαρακτὴρ τοῦ Γαζῆ ἦν συνταγματικὸς, ὡς διδάσκαλος δὲ ἦν θερησκος, χαρίεις εἰς τὴν παράδοσιν, βάσιμος καὶ εὐμέθοδος εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, γινώσκων τὴν τε λατινικὴν καὶ γαλλικὴν ἔτι διάλεκτον καὶ τὰς ἀναγκαίας ἐπιστήμας, μετεχειρίζετο δὲ ὠφελίμως καὶ τὴν τέχνην τῆς ἀναλύσεως καὶ παραφράσεως τοῦ ἑλληνος λόγου...».

Ἔργα του: α) «Λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἄλλα ἔργα», ἐκδ. Ἐταιρ. Ἡπειρ. Μελετῶν, Ἰωάννινα 1971, β) «Βιογραφία τῶν ἡρώων Μάρκου Μπότσαρη καὶ Γεωργίου Καραϊσκάκη», Αἴγινα 1828, ἓνα ἀξιόλογο συνθετικὸ ἱστορικὸ ἔργο ποῦ ξεπερνάει τὴ χρο-

1. Γ. Γαζῆ «Λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἄλλα ἔργα» ἐκδ. Ἐταιρ. Ἡπειρ. Μελ. Ἰωάννινα 1971, σελ. 38.

2. Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας» τόμ. 8ος 1973, ἐκδ. Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, σελ. 362.

3. Βλ. ὑπόσημ. ἀριθ. 1, σελ. 39.

νογραφία, γ) τὸ περισπούδαστο «Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης», καὶ δ) τὸ «Τρόπαιον Δελβινακίου» Αἴγινα 1835, μὲ τὸ ὁποῖο ὕμνεϊ τοὺς ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀγῶνες τῶν συμπατριωτῶν του, δίνοντας καὶ μιὰν ἀπάντησιν στὴν «Ἀληπασιάδα» τοῦ Χατζῆ Σεχρέτη:

«... Λοιπὸν, αὐτὴν τὴν χώραν Ἀληπασᾶς φθονεῖ,
Μουλκί του νὰ τὴν κάμη βιαίως τὴν ζητεῖ,
τζίφλίκι νὰ τὴν πάσῃ, πολλὰ ἐπιθυμεῖ.
Κράζει τοὺς ἐντοπίους, γλυκὰ τοὺς ὀμιλεῖ,
γὰ νὰ τοῦ τὴν πουλήσουν, νὰ γίνουν ἐδικοί.
Ἄλλ' ὅλοι ἀντιτείνου, κανεὶς δὲν συμφωνεῖ
πατρίδα νὰ πουλήσῃ καὶ σκλάβος νὰ γενῆ.
Ἀλῆ-πασιάς θυμώνει, ἐξάπτει εἰς ὀργήν,
καὶ τοὺς Δελβινακιώτας βάζει στὴν φυλακὴν...».

*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (1840-1911), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Πρωτότοκος γιὸς τοῦ δασκαλοῦ τοῦ Γένους Γεώργιου Γεννάδιου, ὁ λόγιος καὶ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας Ἀναστάσιος Γεννάδιος, ἀπὸ μικρὸς εἶχε μιὰν ἐφεση στὴν ἱστορία καὶ τὴ φιλοσοφία, πού βρῆκε τὴ διέξοδό της μὲ τὶς σπουδές του στὸ Μόναχο. Τελικὰ κυριάρχησε στὴν πορεία του ἡ τάση του στὴν πολιτικὴ, ἡ ὁποία τὸν ἔφερε στὴν παραίτησή του τὸ 1864 ἀπὸ τὴν ἔδρα του στὸ Πανεπιστήμιο καὶ στὴν ἀπόδυσή του σὲ ἀγῶνες πού ἴσως ἐπέσπευσαν τὸ θάνατό του.

Ἡ παρουσία του στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος ὑπῆρξε γόνιμη καὶ σεβαστή. Συντάκτης τῆς ἐφημερίδας «Ἀθηνᾶ», ἐξέδωκε τὸ Μάρτιο τοῦ 1897 τὴν ἐφημερίδα «Σωτηρία» τῆς ὁποίας ἡ ἐκδοσις διακόπηκε τὸ Μάιο τῆς ἴδιας χρονιᾶς μὲ ἀφορμὴ τὴ βίαιη κατὰ τοῦ Βασιλιᾶ Γεώργιου ἀρθρογραφία του.

Ἔργα του: 1) «Σύντομος ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ ἔτους 146 π.Χ. μέχρι τοῦ 1862 πρὸς χρῆσιν τῶν Ἀγγλικῶν Σχολειῶν», 2) «Ἡ Νέα Ἑλλάς καὶ ἡ Ἑλλάς τοῦ 1821» πού μετὰφρασε στὴ Γαλλικὴ ὁ Λ. Μενάρ καὶ ἐκδόθηκε τὸ 1897 στὸ Παρίσι κ.ἄ.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (1786-1854), δάσκαλος τοῦ Γένους.

Πατέρας τοῦ μεγάλου δασκαλοῦ τοῦ Γένους Γεώργιου Γεννάδιου ἦταν ὁ Ἀναστάσιος ἢ Παπαναστάσης, πού γεννήθηκε στὰ Δολιανὰ τῶν Γιαννίνων, ὅπου καὶ ὑπηρετοῦσε ἐφημέριος. Γιὰ ν' ἀποφύγει τὶς βαναυσότητες τῶν τούρκων στὴν Ἡπειρο, ὁ πατέρας του ξενιτεύτηκε στὴ Σηλυβρία τῆς Θράκης, ὅπου τὸ 1786 γεννήθηκε ὁ γιὸς του Γεώργιος.

Ὅταν τὸ 1789 πέθανε ὁ πατέρας του, ἡ μητέρα του ἔχοντας μαζί της τὸ μικρὸ της γιὸ Γεώργιο, ἔφυγε γιὰ τὸ χωριὸ της Δολιανὰ, ὥστε νὰ βρεθεῖ κοντὰ στοὺς συγγενεῖς της. Ἐδῶ ὁ Γεώργιος ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα, συνεχίζοντας τὴ στοιχειώδη μόρφωσή του στὰ Γιάννινα. Τὸ 1797, μόλις ἔντεκα χρόνων, στάλθηκε στὸν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῆς μάνας του θεῖο του ἱερομόναχο Γεννάδιο, ὁ ὁποῖος ἦταν Ἡγούμενος σ' ἓνα Μοναστήρι τοῦ Βουκουρεστιοῦ.

Κάτω από την πνευματική και οικονομική προστασία του θείου του αὐτοῦ, ὁ Γεννάδιος σπούδασε στὰ ξακουστά σχολεῖα τοῦ Βουκουρεστιοῦ με δάσκαλό του τὸ σοφὸ Λάμπρο Φωτιάδη. Τότε φανερώθηκαν τὸ θετικὸ πνεῦμα του, ἡ ὀξύδερκεια, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἰδιαίτερα ὁ μετεωρισμὸς του σ' ἓνα διμέτωπο ἀγώνα. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἦταν ἡ μεγάλη προσπάθειά του γιὰ τὴν κατάπνιξη τῶν συναισθημάτων τῆς ἡττοπάθειας ποῦ τοῦ δημιουργοῦσαν οἱ ἐξωτερικὲς συνθῆκες τῆς ζωῆς του, οἱ ὁποῖες τόσο πρόσβαλαν τὴν ἐθνικὴ του συνείδηση καὶ τὴν ἀτομικὴ του ἀξιοπρέπεια. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὑπῆρχεν ὁ μεγάλος μῦθος του γιὰ ἓναν ἐξωτερικὸ του ἀγώνα, με σκοπὸ τὸ ξεπέραςμα κάθε ἀντιξοότητος καὶ τὴν προσφορά του στὸν ἄνθρωπο καὶ στὸ ἑλληνικὸ ἔθνος.

Ὁ δάσκαλός του Λάμπρος Φωτιάδης, τιμώντας τὸν ἱερόμαναχο Γεννάδιο, θεῖο τοῦ μικροῦ Γεώργιου, τὸν μετονομάζει σὲ Γεννάδιο, διακρίνοντας ἄμεσα ὄλες του τίς ἐξαισιες πνευματικὲς ἐπιδόσεις:

«Ἀπαιτεῖτο ἐκφώνησις πανηγυρικοῦ λόγου πρὸς ἐγκώμιον τῆς σχολῆς ἢ τοῦ προστατεύοντος αὐτὴν ἡγεμόνος; Ὁ Λάμπρος (Φωτιάδης) ἀνέθετε τοῦτο συνήθως εἰς τὸν Γεννάδιον· οὗτος δὲ ἐξέπλητε καὶ εὐχαρίστει τοὺς πάντας διὰ τε τὸ παρουσιαστικὸν του καὶ διὰ τὴν ζωηρότητα, μεθ' ὧν ἀπήγγειλε τὸν λόγον. . . Ἐπρόκειτο περὶ συνθέσεως ἐπιτυμβίου τινὸς ἢ ἐπιγράμματος ἢ σπουδαίας ἐπιστολῆς; Ὁ Γεννάδιος πρόθυμος ν' ἀποδοθῆ ἄμέσως εἰς τὸν ἀγώνα, δὴ ἐξετέλει τοὺς πάντας εὐχαριστῶν»¹.

Τελειώνοντας τὸ 1804 τίς ἐγκύκλιες σπουδές του δίδασκε τὰ Ἑλληνικὰ στὸ Βουκουρέστι, καὶ τὸ 1809 δεχόμενος τὴ θέση τοῦ παιδαγωγοῦ μιᾶς πλούσιας οἰκογένειας τῆς Δακίας, συντρέφει τὰ παιδιὰ τῆς στὴ Λειψία γιὰ τίς σπουδές τους. Ἐδῶ ὁ Γεννάδιος σπούδασε ἀρχικὰ στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ καὶ ἐγκαταλείποντάς τὴν στὴ Φιλοσοφικὴ, τῆς ὁποίας τὸ 1814 ἀνακηρύχθηκε Πτυχιούχος. Τότε γύρισε ἀμέσως στὸ Βουκουρέστι, ὅπου ἐργάστηκε σὰν οἰκοδιδάσκαλος. Τὸ 1815, ὁ διευθυντὴς τῆς «Αὐθεντικῆς Σχολῆς» Νεόφυτος Δούκας, ὁ ὁποῖος στὸ μεταξύ εἶχε διαδεχτεῖ στὴ θέση αὐτὴ τὸ Λάμπρο Φωτιάδη, τὸν πῆρε γιὰ βοηθό του. Τὸ 1817 δίδαξε στὴ νεοσύστατῃ Ἑλληνικῇ Κοινότητι τῆς Ὀδησοῦ με συνδιδάσκαλο τὸ φίλο του Ἰωάννη Μακρῆ. Τὸ 1820, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Ἠγεμόνα Ἀλέξανδρου Σούτσου, γύρισε στὸ Βουκουρέστι ὅπου ἀναδιοργάνωσε τὴν ἑλληνικὴ Σχολή:

«Τὸν ἐνθυμοῦμαι, γράφει εἰς μαθητῆς του, ὅταν ἐν τῷ δημοσίῳ σχολεῖῳ τοῦ Βουκουρεστιοῦ, ἐν πλήθοντι ἀκροατηρίῳ, ἐν ᾧ παρεκάθητο καὶ οἱ τοῦ ἡγεμόνος υἱοί, διδάσκων τὸν Ἰσοκράτην, πανηγυρίζοντα τῶν Ἀρχαίων Ἀθηνῶν τὴν λαμπρότητα καὶ εὐκλειαν, ἠσθάνθη ἑαυτὸν ὄλον ὑπὸ τῶν μεγάλων ἐκείνων εἰκόνων ἐκβακχεύομενον, καὶ διατάξας νὰ κλεισθῆ ἡ θύρα, ἤρξατο ἐν λέξεσι διαπύροις ἐκθέτων οἷ ἦν ἡ Ἑλλάς, διδάσκαλος καὶ κορωνὶς τῶν ἔθνῶν, ὅταν ἔλαμπεν ἐπ' αὐτῆς ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, καὶ πῶς κατέστη τῶν λαῶν χλεύει καὶ ἐξουθένημα, ἀφ' ὅτου ὑπέκλυεν εἰς δουλείας ζυγόν· καὶ τοσοῦτον συνεκινήθη, περιγράφων τὴν ἐνδοξὸν ἐλπίδα, ἣτις ἦν τότε ἔγκλημα, ὥστε τὴν φωνὴν του διέκοπαν δάκρυα, τῶν δὲ νέων ἀκροατῶν του κορυφωθείς ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐξεργάγη εἰς κεραυνώδεις χειροκροτήσεις»².

Μυημένος στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία ταύτιζε τὴν πνευματικὴ με τὴν ἐθνικὴ δράση, ζώντας διπλὰ τὴν κίνηση τῶν ιδεῶν καὶ δίνοντας εἰδικὸ βάρος στὴν πορεία του. Ὁ λόγος

1. Ἀναστ. Ν. Γούδα : «Βίοι Παράλληλοι», Ἀθ. 1870, τόμος Β', σελ. 313.

2. Κ. Σάθα : «Νεοελληνικὴ Φιλολογ.», σελ. 721.

του ήταν φως που έμψύχωνε μαθητές και ακροατές στην έθνική τους αποστολή. Χαρακτηριστική έδω είναι αργότερα και η φράση του 'Αλεξ. Ρ. Ραγκαβή: «η υπό του Γεννάδιου σχολή του Βουκουρεστίου υπήρξεν ο δούρειος ίππος, εκ του οποίου εξέτληθον οι ήρωες του Δραγατσανίου».

Ἡ ἐπανάσταση στὴ Δακία καὶ οἱ πρῶτες σφαῖρες τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἐπεφταν γιὰ τὴν ἐθνικὴ τους ἀποκατάσταση, ὄρθωναν μέσα του τὸ φλογερὸ ἀγωνιστὴ.

Ἡ ἐπανάσταση στὴ Μολδοβλαχία βρῆκε τὸ Γεώργιο Γεννάδιο νὰ διδάσκει στὸ Βουκουρέστι. Ὅταν ἕνας ἀγγελιοφόρος ὄρμησε μέσα στὴν τάξη φέρνοντας τὴ μεγάλη εἰδηση τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ὑψηλάντη στὴ Μολδαβία, ὁ μέγας ἐκεῖνος δάσκαλος τοῦ Γένους γεμάτος ἐνθουσιασμὸ πέταξε τὰ βιβλία στὸ τζάκι ποὺ ἔκαιγε καὶ δακρυσμένος σήμανε τὴν ἐξέγερση τῶν μαθητῶν του, λέγοντας:

— «Ἦλθεν ἡ ὥρα ν' ἀποδείξητε πρὸς τὸν κόσμον, ποὺ σᾶς κοιτάζει, καὶ πρὸς τὴν Πατρίδα, ἣτις ἐλπίζει ἀπὸ σᾶς, ὅτι εἰσαθε γνήσια αὐτῆς τέκνα! Ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ δείξητε τὴν εὐγνωμοσύνη σας πρὸς τὴν Πατρίδα, ἣτις σᾶς ἐγέννησε καὶ νὰ προσφέρετε ἐλάχιστον πρᾶγμα ἀντὶ τῆς μεγίστης εὐεργεσίας, ὅτι σᾶς ἔκαμεν Ἕλληνας, νὰ προσφέρητε τὴν ζωὴ σας ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ πατρίς, ἀφοῦ σᾶς εὐηργέτησε γεννήσασα ὑμᾶς Ἕλληνας, τώρα σᾶς παρέχει καὶ ἄλλην μεγαλυτέραν εὐεργεσίαν, νὰ πολεμήσετε καὶ ν' ἀποθάνετε, ὡς Ἕλληνες, ὑπὲρ αὐτῆς. Ἀφοῦ σᾶς ἔδωκε τὴν ζωὴν, τώρα σᾶς προτείνει τὴν ἀθανασίαν. Πρόγονοι καὶ πατέρες τριῶν χιλιάδων ἐτῶν, ἥρωες, μάρτυρες, σοφοὶ, στρατηλάται, σᾶς κοιτάζουν ἀπὸ τὸν Οὐρανόν, διὰ νὰ ἰδοῦν ἂν θὰ φανῆτε ἄξιοι αὐτῶν καὶ τῆς Πατρίδος. Τῶν Θεομυλῶν, τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμίνας καὶ τῶν Πλαταιῶν αἱ ψυχαὶ σᾶς νεύουν καὶ σᾶς ἐνθαρρύνουν. Τοῦ Ἱεροῦ Λόχου τῶν Θηβῶν οἱ ἀδελφοὶ σας, σᾶς φωνάζουν: «Μὴ μᾶς ἀτιμάσετε! Μιμηθῆτε μας». Σᾶς περιμένουν μὲ ἀγκάλας ἀνοικτάς. Τεσσάρων αἰῶνων Τουρκοκρατίας ἥρωες καὶ μάρτυρες, ἡ ἀθάνατη κλεφτουργιά, ἱεράρχαι, ἀρχοντες, προεστοί, διδάσκαλοι, ναυτικοὶ σᾶς φωνάζουν: Μάχεσθε ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος! Τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων οἱ νέοι σᾶς προσκαλοῦν νὰ ὀρκισθῆτε τὸν ὄρκον ἐκεῖνων. Γονατίσατε καὶ ὀρκισθῆτε!».

Συγκινημένοι οἱ νεαροὶ μαθητές του γονάτισαν καὶ ἀπάγγειλαν τὸν ὄρκον τῶν προγόνων: «οὐ καταισχυνῶ ὄπλα τὰ ἱερά». Τότε ὁ Γεννάδιος βροντοφώναξε: «Παιδιὰ τῆς Πατρίδος. Φανῆτε ἄξιοι τῶν πατέρων σας. Ἐφθασεν ἡ στιγμή. Σᾶς παρακαλεῖ ἡ Πατρίς νὰ τὴν ἐλευθερώσετε καὶ νὰ ἀποθαναιισθῆτε!» Καὶ φιλώντας ἕναν πρὸς ἕναν τοὺς μαθητές του ἔκλεισε τὴ Σχολή¹ καὶ οἱ μαθητές του πῆραν τὸ δρόμον τοῦ ἐθνικοῦ τους χρέους.

Ἡ ἄτυχη ἔκβαση τῶν μαχῶν τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, τὸν βρῆκε στὴν Τρανσυλβανία ἐκπρόσωπο τοῦ Ὑψηλάντη γιὰ τὴ συγκέντρωση πολεμικοῦ ὕλικου καὶ χρημάτων γιὰ τὸν ἀγῶνα. Τὰ ἀπελευθερωτικὰ ἐκεῖνα γεγονότα δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ξαναγυρίσει στὸ Βουκουρέστι κι' ἔτσι βρέθηκε στὴ Ρωσία, καὶ στὴ συνέχεια στὴ Γερμανία, ὅπου σπούδασε Θεολογία.

Στὴ νέα του πορεία κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ τραγωδία τοῦ ἱεροῦ Λόχου καὶ τὸ γενικότερον δράμα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἡ φωνὴ τοῦ λυτρωμοῦ ποὺ στέλνει σὲ ὅλα τὰ παιδιὰ τῆς ἡ σκλαβωμένη πατρίδα τὸν κεντρίζει ἐσωτερικὰ καὶ τὸν κάνει νὰ ἐγκαταλείπει τίς Θεολογικὲς του σπουδές. Τώρα πεζοπορεῖ στὴν Ἰταλία, περνάει τὴν Ἀγκῶνα, φτάνει στὴ Ζάκυνθο, πηγαίνει (Ἄνοιξη τοῦ 1824) στὴν Κυπαρισσία καὶ τελικὰ (15 Αὐγού-

1. Βλ. Ξενοφ. Ἀναστασιάδου «Γεωργίου Γενναδίου βίος, ἔργα καὶ ἐπιστολαί», Παρίσι 1926, μέρος Α', σελ. 23, ὑπ. 22. Βλ. καὶ σ. 21-25.

σπου 1824) στο Ναύπλιο, από όπου η ζωή του απόχτησε ένα ιδιαίτερο χρώμα και ρυθμό.

Με προθυμία ανάλαβε την οργάνωση του «Κεντρικού» Σχολείου του Ἄργους. Ἀπὸ τὸ φόβο τῆς χολέρας πού θέριζε τὴν περιοχή, ἐγκατάλειψε τὴν προσπάθεια αὐτὴ ἀποδεχόμενος τὴν πρόσκληση τοῦ στρατηγοῦ Γκούρα πού τὸν καλοῦσε στὴν Ἀθήνα νὰ ἰδρῦσει μιὰ Σχολή. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν προσπάθειά του αὐτὴ ἀπομακρύνθηκε ὅταν οἱ Τοῦρκοι τῆς Εὐβοίας μπῆκαν στὴν Ἀθήνα. Ὁ Γεννάδιος τώρα μετέχει ἐνοπλά στὸν ἀγώνα, ἀκολουθώντας τὸ φίλο του φιλέλληνα Φαβιέρο στὴν ἄτυχη μάχη τῆς Καρύστου. Ἀπὸ τὴν περιπέτεια ἐκείνη, «ἀνυπόδητος, φθειριῶν καὶ ἠλιόκαυστος», ὅπως ἱστορεῖ ὁ συμπολεμιστὴς του Παναγιώτης Σοῦτσος, σώθηκε μὲ ψαριανὸ πλοῖο στὴ Σῦρο.

Τὸ 1826 ἀπαντιέται ἐγκαταστημένος στὸ Ναύπλιο, τὴν πρωτεύουσα τοῦ ἐπαναστατημένου Ἑθνους, μιὰ πολιτεία κυριαρχούμενη ἀπὸ τὴν ἐξαθλίωση καὶ τὴ σκιά τοῦ θανάτου. Οἱ ἥρωες τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγιοῦ καὶ οἱ οἰκογένειές τους γύριζαν πρόσφυγες καὶ ἀξιολάτρευτοι στὰ στενοσόκακα τῆς μικρῆς ἐκείνης πολιτείας. Ἡ Κυβερνητικὴ μέριμνα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν πιὸ ἄμεσων ἀναγκῶν τους ἦταν ἀσθενικὴ. Ἡ ἰδιωτικὴ συμπαράσταση ἦταν ἀνύπαρκτη. Οἱ ἰσχυροὶ καὶ οἱ πλούσιοι δὲν εἶχαν οὔτε ἀπλὴ ὑπόψια τῆς αὐριανῆς τους μοίρας — πού τόσο θὰ ταυτίζονταν μὲ τὴ μοίρα τῶν ἡρώων τούτων τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγιοῦ — ἀν ὅλα γονάτιζαν σ' αὐτὴ τὴν πόλη. Τοὺς ἦταν ἀδύνατο νὰ φανταστοῦν ὅτι ἡ Ἐπανάσταση θὰ πλησίαζε τότε στὸ ψυχομαχητὸ της, καὶ ὅτι ὑπῆρχε ἔτσι ὁ κίνδυνος οἱ λίγοι ὡς τότε λεύτεροι Ἕλληνες νὰ ξαναπέσουν στὸν παλιὸ ζυγὸ τους.

Ἦταν φανερὸ πὼς ἀπαιτοῦνταν ἓνα προσκλητῆριο ψυχῶν. Πιστεύοντας ὁ Γεννάδιος ὅτι ὁ ἀνθρώπος οἰκοδομεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀποφάσισε μὲ τὴ δύναμη τῶν γνώσεων, τοῦ ἐθνουσιασμοῦ καὶ τῆς καρδιάς, ν' ἀνάψει μιὰ μεγάλη φωτιά στὸ λαό. Ὁ λόγος του ξεκινάει ἀπὸ μιὰν ἐστία πού εἶναι ἔτοιμη νὰ κατακάψει τὸν κόσμο. Ἀκουμπισμένος στὸν κορμὸ ἐνὸς γεροπλάτανου τῆς πλατείας τοῦ Ναυπλίου, ἀποφασίζει ν' ἀντιμετωπίσει τὴν πραγματικότητα μὲ παραινέσεις γιὰ πράξεις. Πρῶτα του λόγια, εἶναι ἡ προσφώνηση:

«Ἀδελφοί!» Ὁ κόσμος πὸ ἀκούει αὐτὴ τὴν ἐπαναλαμβανόμενη προσφώνηση, πλησιάζει ἀπὸ περιέργεια, κι ὕστερα ἀπὸ πάθος πατριωτικὸ. Σ' ἓνα πυκνὸ πιὰ ἀκροατήριον, ὁ Γεννάδιος — ἐκλεκτὸ κάρπισμα τοῦ παρελθόντος — κραυγάζει: «Ἀδελφοί! ἡ πατρίς καταστρέφεται, ὁ ἀγὼν ματαιοῦται, ἡ ἐλευθερία ἐκπνέει. Ἀπαιτεῖται βοήθεια σύντομος· πρέπει οἱ ἀνδρεῖοι αὐτοί, οἱ φαγόντες πυρῖτιν καὶ ἀναπνεύσαντες φλόγας, καὶ ἤδη ἀργοὶ καὶ λιμώττοντες μᾶς περιστοιχίζουσι, νὰ σπεύσωσιν ὅπου νέος κίνδυνος τοὺς καλεῖ. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτοῦνται πόροι, καὶ πόροι ἐλλείπουσιν. Ἀλλ' ἂν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν πατρίδα, ἂν εἴμεθα ἄξιοι νὰ ζῶμεν ὡς ἄνδρες ἐλεύθεροι, πόρους εὐρίσκομεν. Ἄς δώσῃ ἕκαστος ὅ,τι ἔχει καὶ δύναται. Ἴδου ἡ πενιχρὰ εἰσφορὰ μου. Ἄς μὲ μιμηθεῖ ὅστις θέλει!». Καὶ ἀδιάζοντας στὴ γῆ τὸ φτωχὸ του βαλάντιον, συνεχίζει: «Ἴδου, πᾶν ὅτι ἔχω, τὸ προσφέρω εὐχαρίστως! ἀλλ' οὐχί, ἐφεύσθη, δὲν προσέφερον εἰσέτι τὸ πᾶν· ἔχω καὶ ἄλλο τι νὰ προσφέρω, καὶ προσφέρω ἑμαυτὸν· τίς θέλει νὰ μὲ ἐνοικιάσῃ ὡς διδάσκαλον τῶν τέκνων του ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη· ἄς καταβάλλῃ ὅσον θέλει ὡς τίμημα, ἢ ὡς ἐνοίκιον τῶν διδασκαλικῶν κόπων μου καὶ ἀμέσως τὸν ἀκολουθῶ»¹.

Ὁ ἡρωϊκὸς Γεννάδιος φλόγιζε μὲ τίς λέξεις του τίς ψυχὰς καὶ τὰ πνεύματα καὶ γίνονταν ὁ σπὸρος πού ἀμέσως καρπίζει. Ὁ λαὸς μὲ τὴ στάση του τὸν ἀνάδειξε ἀνάμεσά του τὸν ἓνα καὶ τὸ μοναδικό. Ὅλοι τους, περνοῦσαν ἓνας, ἓνας μπροστὰ του, ἀφήνοντας

1. Ἄναστ. Ν. Γούδα, ὅπου πιὸ πάνω, σελ. 323.

στά πόδια του χρήματα, ρούχα, σκεύη, ότι ο καθένας μπορούσε να δώσει, πιστοποιώντας έτσι την ποιότητά του, ότι δηλαδή είναι άξιος για μια καλύτερη ζωή.

Τὴν ἄλλη μέρα, ὁ Γεννάδιος παρατήρησε ὅτι σπάνιζαν οἱ γυναῖκες στὴ λειτουργία τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεώργιου. Τότε πρόσταξε τὰ παιδιά νὰ γονατίσουν καὶ μὲ ἀναστημένη τὴ συνείδησή του σὲ φύλακα ἀγγελό τους, ὕψωσε τὰ χέρια στὸν τροῦλλο τοῦ ναοῦ, λέγοντας ἀργὰ τούτῃ τὴν προσευχὴ στὸ Θεό:

«...μὴ ἐγκαταλείψης καὶ Σὺ τὰ παιδιά ταῦτα, τὰ προσπίπτοντά Σοι. Σῶξον αὐτὰ ἀπὸ αἰχμαλωσίας δεσμά. Οἱ ἄνθρωποι τὰ παρήτησαν, ἐπίβλεπον ἐπ' αὐτά, καὶ ἐπίβλεπον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἧς πάντες ἐξανέστησαν, ἦν παρορῶσιν, ἦν προδίδουσιν αὐτὰ τῆς τὰ τέκνα. Δός, παρὰ τὰς βουλὰς τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἐπιλάμψη ἐπ' αὐτῆς πάσης ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας καὶ νὰ τελειωθῇ ἡ Σὴ δύναμις· τὰ δὲ παιδιά ταῦτα, πολῖται ἐλεύθεροι νὰ τὴν ὑπηρετήσωσι ποτε ἐν πίστει καὶ εὐκρινείᾳ, πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς καὶ πρὸς δόξαν σου αἰωνίαν! Ἡ, ἂν ὁ πάνσοφος Σὺ γνώσκῃς, ὅτι πέπρωται, εἰς ἀγενῆ τραφέντα αἰσθήματα, εἰς ἰδιοτέλειαν αὐξηθέντα καὶ φιλαρχίαν, νὰ γίνωσι ποτε δεινῶν τῆ πατρίδι παραίτια, παράδος τα μᾶλλον εἰς τῆς μαχαίρας τὸ στόμα, καὶ παράδος καὶ ἐμὲ εἰς αὐτό, πρὶν ἰδῶ ἐκ νέου τῆς Ἑλλάδος τὴν δουλικὴν ἡμέραν καὶ ταπεινώσῃ!».

Ἄλλοι τὸν ἄκουσαν στὴν ἐκκλησία, βαθιὰ συγκινημένοι ἄφηναν στά πόδια του τίς πλούσιες προσφορὰς τους. Οἱ γυναῖκες ποὺ ἔμαθαν γιὰ τὸ κήρυγμά του, βγήκαν ἀπὸ τὰ σπίτια τους καὶ πρόσφεραν στὸ Γεννάδιο τ' ἀσημικὰ καὶ τὰ χρυσὰ τους, δαχτυλίδια τοῦ γάμου τους καὶ ἄλλα κοσμήματα. Ἡ πατριωτικὴ αὐτὴ ἐκδήλωση ἐξασφάλιζε ἀμέσως τίς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀγορὰ ὄπλων, πολεμοφόδιων καὶ τροφῶν, γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἀγώνα.

Βγαλμένος ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, ὁ Γεννάδιος συνέχισε τὴν ἄλλη μέρα τὴν πολεμικὴ του δράση γιὰ τὴ δημιουργία ἰππικοῦ ἀπὸ τὰ περίσσια ἄλογα ποὺ συντηροῦσαν οἱ προὔχοντες καὶ οἱ ὀπλαρχηγοί. Ἔτσι ἀκουμπισμένος στὸν ἴδιο πλάτανο μιλοῦσε καὶ παρότρυνε ὅπως τόσο παραστατικὰ διηγεῖται ὁ Κασσομούλης:

— «Ὁ Κοσ (Γεωργ.) Γεννάδιος, (ὁ) διδάσκαλος, ἐδημηγόρησεν εἰς μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἡμέρας (8 Ἰουνίου), εἰς τὸν Πλάτανον ὑπὲρ ἐκστρατείας, καὶ ἀφοῦ ὁ ἴδιος συνειπέφερν πέντε λίραις ὅπου εἶχεν, τὸ ὕστερον τῶν ἐξόδων του, ἔκαμεν ὄλον τὸν λαὸν καὶ τοὺς στρατιώτας νὰ κλαίγουν διὰ τὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος μας. Ὅλοι ἄρχισαν πλεόν νὰ συνεισφέρουν στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοί, τὸ πολυτιμότερον ὅπου (ἕκαστος) εἶχεν ἐπάνω του καὶ τὸ ἀκριβύτερον, καὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ δίδουν (καὶ τὰς ἐπομένας ἡμέρας) χωρὶς νὰ ἠξεύρωμεν (ἡμεῖς), εἶχεν συνάξει ἕως 500 παιδιά, μικρά, ἀθῶα, καὶ τὰ ἔθεσεν, μὲ τὴν ἀράδα, εἰς τὸν στρατῶνα ἀπέναντι ὁ Πλάτανος εὐρίσκετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλαταίας καὶ ἦτο γύρωθεν κτισμένος, καὶ τοῦτο (τὸ πεζοῦλι) ἦτον τὸ βῆμα (τοῦ ρήτορος). Ἐνῶ ἐξακολουθοῦσεν ἡ συνεισφορὰ, λέγει πάλιν: Στρατιῶται! Μᾶς χρειάζονται καὶ ἄλογα διὰ νὰ σχηματίσωμεν μίαν καβαλλαρίαν· ἄλογα εἶναι πολλὰ καὶ καλὰ εἰς τὸ Ναύπλιον, τὰ ὅποια χρησιμεύουν εἰς μερικοὺς διὰ σεργιάνι· καὶ τοῦτοι εἰς τὸν πόλεμον δὲν ἐβγαίνουν. Λοιπὸν, νομίζω καλὸν νὰ τὰ ζητήσωμεν νὰ μᾶς τὰ δώσουν νὰ κάμωμεν καβαλλαρία. Ὅποιοι δὲν μᾶς τὰ δώσουν — τὰ παίρνομεν;

- Τὰ παίρνομεν! φωνάζουν οἱ στρατιῶται.
- Τὰ παίρνομεν;
- Τὰ παίρνομεν! πάλιν οἱ στρατιῶται.
- Τὰ παίρνομεν;
- Τὰ παίρνομεν! καὶ ἐκ γον οἱ στρατιῶται.

— Ἀμέσως, λοιπόν, νὰ εἰδοποιήσετε ὄσους ἔχουν νὰ τὰ φέρουν ἐδῶ, νὰ μὴ τοὺς τὰ πάρωμεν ὕστερα μὲ βίαν.

Καθὼς ἀκούσθη ἡ φωνὴ αὕτη, ἀμέσως ὄσοι εἶχον ἄλογα, μὲ ὄλα τὰ τακίμα των τὰ ἤφεραν εἰς τὸν Πλάτανον, καὶ τὰ παρέδιδον εἰς τὸν χ «Μιχάλην», ὅστις εἶχεν διορισθῆ ἀρχηγός. Ἐσυνάχθησαν 80 ἕως εἰς τὸ ἑσπέρας. Ἀφοῦ οὕτως ἐτελείωσεν καὶ τοῦτο.

— Αἰ, λέγει, στρατιῶται, συνεισφορά ἔγινεν διὰ ἐξοικονόμησιν ἵππικὸν θὰ σχηματίσωμεν. Τώρα θὰ σᾶς ἐρωτήσω: Θὰ ἐκστρατεύσωμεν (καὶ ἡμεῖς) κατὰ τῶν ἐχθρῶν;

— Θὰ ἐκστρατεύσωμεν, ἀκούσθη (φωνή), πλὴν διακεκομμένως, ὄχι μὲ δρεξιν.

— Παιδιά μου (φωνάζει πρὸς τὰ μειράκια), ἡ Διοίκησις φροντίζει νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ στρατεύματα νὰ ἐκστρατεύσουν... Ὅποιος δὲν ἐκστρατεύσῃ (τότε) τί (ἔχει) νὰ γίνῃ;

— Ἀνάθεμα (νὰ στήσωμεν), λέγουν τὰ παιδιά, καὶ τὸ ἀθῶον αἷμα μας νὰ πέσῃ ἐπὶ κεφαλῆς του.

Ὅλοι (οἱ ἀκούοντες στρατιῶται) ἄρχισαν νὰ κλαίγουν καὶ φωνάζουν:

— Ἐκστρατεύομεν, παιδιά μας, ἐκστρατεύομεν»¹.

Τὸ ἵππικὸ πού ἔτσι σχηματίστηκε τώρα ἀπὸ Ἡπειρώτες, Ἐφτανήσιους, Μακεδόνες καὶ Θεσσαλοὺς προχώρησε μὲ τὸ πεζικὸ στὸ συνεχιζόμενον ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς λευτεριᾶς, ἐνῶ ὁ λαός, ἀνακήρυξε τὸ Γεννάδιο «σ ω τ ἦ ρ α τ ἦ ς π α τ ρ ἰ δ α ς».

Ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ στρατιωτικὴ δύναμη βρίσκεται πιά συγκεντρωμένη στὰ χέρια τοῦ Γεννάδιου. Οἱ Ζαῖμης καὶ Κολοκοτρώνης τὸν συμβουλεύουν ν' ἀναλάβει τὴν Ἀνώτατη Ἀρχή. Ὁ Γεννάδιος δὲ συμφωνεῖ καὶ φεύγει κρυφὰ γιὰ τὴν Ὑδρα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ γιὰ τὴ Σῦρο καὶ τὴν Τῆνο, ὅπου ἐξήγειρε καὶ ὀργάνωσε τοὺς κατοίκους στὸν ἀγῶνα.

Ἀντιπρόσωπος «π α μ ψ φ ε ἰ» τῶν Ἡπειρωτῶν στὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση τῆς Τροιζῆνας ὁ Γεννάδιος, χρησιμοποιήθηκε σὲ διάφορες ἀποστολές ὅπου καὶ διακρίθηκε ἀπὸ τὴν πολιτεία:

«Ἀριθ. 143.

Πρὸς τὸν κύριον Γ. Γεννάδιον

Ἡ Συνέλευσις εὐγνωμονεῖ διὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξες προθυμίαν, ἀντιγράφας τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, καὶ σὲ ἀποδίδει διὰ τοῦ παρόντος ἐπισήμον τὰς ὀφειλόμενας χάριτας διὰ τοὺς κόπους σου.

Ἐν Τροιζῆνι τὴν 29 Ἀπριλίου 1827».

Σὲ ἐμπιστευτικὰς ἀποστολὰς χρησιμοποίησε τὸ Γεννάδιο καὶ ὁ Καποδίστριας μόλις ἀνάλαβε τὴ διακυβέρνηση τῆς Χώρας, ἀναθέτοντάς του ἀκόμα καὶ τὴν κατάρτιση τοῦ Ὄργανισμοῦ τοῦ Ὁρφανοτροφείου καὶ τοῦ Κεντρικοῦ Σχολεῖοῦ πού ἦταν τὸ ἀνώτερο Ἑλληνικὸ Ἐκπαιδευτήριον.

Μὲ δική του πρωτοβουλία στὴν ἀρχὴ κι' ὕστερά μὲ κυβερνητικὴ ἐντολή, ὁ Γεννάδιος συγκέντρωσε παλιὰ ἔντυπα πού βρισκόνταν στὰ χέρια τῶν στρατιωτῶν οἱ ὁποῖοι τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ κάνουν φουσέκια, καὶ χειρόγραφα, μεμβρᾶνες καὶ παλιὰ βιβλία πού ἦταν κρυμμένα σὲ Μοναστήρια. Ὅλο αὐτὸ τὸ ὕλικὸ μεταφέρθηκε στὴν Ἀθήνα, βάζοντας ἔτσι ὁ Γεννάδιος πρῶτος (1832) τὸ θεμέλιον λιθάρι γιὰ τὴν ἰδρυση τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου.

1. Νικολάου Κ. Κασομούλη: «Ἐνθυμήματα Στρατιωτικὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων» χορηγία Παγκλείου Ἐπιτροπῆς, ἐκδ. 1940, τόμ. Β' σελ. 310-1.

Παράλληλα ζώντας στην Ἀθήνα έγινε ένας από τους πρωτεργάτες για τὴν ἰδρυση τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ ὁποίου ὄταν διορίστηκε καθηγητής, παραιτήθηκε ἀμέσως, λέγοντας: «Ἄν ὅλοι εἰσπηδήσωμεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ποῖος θέλει μείνει εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα;».

Στὸν ἰδιαίτερό του δεσμό με τοὺς ἀδελφοὺς Ριζάρη, χρωσιέται ἡ ἰδρυση στὴν Ἀθήνα καὶ τῆς «Ριζαρείου Σχολῆς», τῆς ὁποίας καὶ ἀνάλαβε τὴ διεύθυνση.

Τὸ ἐθνικὸ του βλέμμα ἀτένιζε ἐπίμονα στὴ δοξασμένη περίοδο τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ ὅπου καὶ ἀντλοῦσε τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ἀνάστασι καὶ πρόοδο τῆς πατρίδας. Τὸ τραγικὸ παρὸν τὸ ζῆ με τὸν δραματισμὸ τῆς ἀναβίωσι τοῦ λαμπροῦ παρελθόντος. Ἀτενίζοντας ἐπίμονα τὴν αἰωνιότητα πρωτοποροῦσε σὲ κοινωφελῆ καὶ ἐθνωφελῆ ἔργα, συντελώντας στὴν ἰδρυση τῆς «Φιλεκαπαιδευτικῆς», «Ἀρχαιολογικῆς» καὶ «Φυσιολογικῆς» Ἑταιρείας. Ὁ Γεννάδιος εἶχε μιὰ βαθιὰ αἰσιοδοξία γιὰ τὸν δυναστευόμενον αἰῶνα ἐλληνικὸ ἔθνος, ὅπου ἡ χριστιανικὴ παράδοσι εἶχε τὸν προμαχῶνα τῆς καὶ ὅπου ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ σοφία βρῆκε τοὺς θεματοφύλακας τῆς. Σ' αὐτὴ τὴν αἰσιοδοξία του χρωσιέται καὶ ἡ ἀπὸ μέρος του ἀνάληψι τῆς Προεδρίας τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ἀγῶνα τοῦ 1854.

Ὁ κορυφαῖος στὴν ἐκκλησία τῆς λευτεριάς καὶ τῆς σοφίας Γεώργιος Γεννάδιος κοιμήθηκε γιὰ πάντα τὴν 12 Νοεμβρίου 1854, γιὰ νὰ γίνει ὁ ἴδιος ἀπὸ τότε σύμβολο ἀπ' τὸ ὁποῖο ἀνθίξει καὶ μυροβολεῖ ἡ ἑλληνικὴ πατρίδα, ἡ θρησκεία, ἡ παιδεία καὶ ἡ πίστι στὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ πνευματικὴ του δημιουργία ἀναλύεται σὲ μεταφράσεις ξένων ἔργων καὶ πολλῶν ἀξιόλογων ἄλλων πού ἔγραψε ὁ ἴδιος, ὅπως: «Στοιχειώδης ἐγκυκλοπαιδεία», Μόσχα 1819-1820, «Στοιχειώδης πραγματεία περὶ ρεῶν τοῦ ἀνθρώπου» (μετάφρασι ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸ, Μόσχα 1819), «Πρώτη τροφή τοῦ ὑγειοῦς ἀνθρωπίνου νοῦ τοῦ K. Fr. Thieme» (μετάφρασι ἀπὸ τὸ Γερμανικὸ, Αἴγινα 1833), Λουκιανοῦ «Τόξαρις», Αἴγινα 1830, τοῦ ἴδιου «περὶ τοῦ μὴ ραδίως πιστεύειν διαβολῆ», Αἴγινα 1830, «οἱ σωζόμενοι ἐπιτάφιοι τῶν Ἑλλήνων», Αἴγινα 1831, Πλάτωνος «Μενέξενος» Ἀθῆναι 1834, «Κατήχησις» Ἀθῆναι 1839, «Ἑλληνικά», Ἀθῆναι 1850 κ.ἄ. Ἀπὸ τὰ ἔργα του μερικά, ὅπως ἡ «Ἡθικὴ Χρηστομάθεια», ἡ «Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης», ἡ «Ἱερὰ Ἱστορία» κ.ἄ. ἀνατυπώθησαν ἀρκετὲς φορές.

*

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΓΚΙΟΥΡΤΗΣ (τέλη ΙΗ'-μέσα ΙΘ' αἰώνα).

Γεννήθηκε στὶς Καλαρρῦτες, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωσι. Μετὰ τὶς σπουδὲς του στὰ Γιάννινα, με δάσκαλό του τὸ σοφὸ Ἀθ. Ψαλίδα, ὑπηρέτησε δάσκαλος στὴ λεύτερη Ἑλλάδα, ὅπως στὸ Γαλαξείδι καὶ ἄλλοῦ.

Ἔργο του: «Στοιχεῖα Παιδοδηγίας ἢ Παιδαγωγίας». Ναύπλιο, 1838.

*

ΖΑΦΕΙΡΙΟΣ ΓΡΑΜΜΕΝΙΑΤΗΣ (τέλη ΙΗ' αἰώνα-1856).

Γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰώνα στὸ Γραμμένο τῶν Γιαννίνων. Μετὰ τὶς σπουδὲς του στὰ Γιάννινα με δάσκαλό του τὸν Κοσμᾶ Μπαλᾶνο, ὑπηρέτησε ὡς τὸ 1814 στὴ

Μπαλάνεια Σχολή, συνιδάκτορας του Σχολάρχου της Κων/νου Καμινάρη. Ἡ διδασκαλική του διαδρομή συνεχίζεται στο Μπεράτι καὶ ἀπὸ τὸ 1819 στὸ Μέτσοβο. Ἀπὸ τὸ 1840 ξαναπαντιέται στὰ Γιάννινα «τριτεύων» δάσκαλος στὴ Ζωσιμαία Σχολή. Τὸ 1850 ἀπαντιέται μόνιμα ἐγκαταστημένος κοντὰ στὸν κληρικὸ γιό του Παῖσιο στὴ Σμύρνη, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1856.

Ἔργα του: «Ἀκολουθία τοῦ Ἱερομάρτυρος Κοσμᾶ» κ.ἄ.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ (1882-1961), φιλόλογος.

Γεννήθηκε στὴ Βούρμπιανη τῆς Κόνιτσας, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς (1905), γράφτηκε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή καὶ Πτυχιούχος τῆς ὑπηρέτησε καθηγητῆς τῶν ἐλληνικῶν στὴ Γερμανικὴ Σχολή τῆς Ἀθήνας.

Ἐλαβε μέρος στὸν Βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα, μὲ πιὸ ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὴν αὐτονόμηση τῆς Ἑρσέκας. Ἐπίσης ἀσχολήθηκε μὲ τὰ κοινὰ τοῦ Ἡπειρωτισμοῦ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς περιοχῆς τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς του. Πέθανε¹ στὴν Ἀθήνα τὴν 4-12-1961.

Ἔργα του: α) Μετάφραση τῶν λόγων τοῦ Πλάτωνα, β) Μετάφραση τοῦ ἔργου « Πέ ρ ε ε ς » τοῦ Αἰσχύλου, πού ἐξέδωκε ὁ οἶκος: Πάπυρος, γ) «Τὸ ξεπροβόδημα» Ἀθ. 1935, ἠθογραφικὸ καὶ ἰδιαίτερα εἰκόνες καὶ σκηνές τοῦ ξενητεμένου ἠπειρώτη, καὶ δ) «Σύντομη ἱστορία τῆς Βούρμπιανης» (ἀνέκδοτο χειρόγραφο 150 σελίδων). Ἀξιόλογη ὑπῆρξε ἡ συνεργασία του μὲ μελέτες σὲ διάφορα ἐντυπα, ὅπως: α) τὸ ἄρθρο του γιὰ τὴν οἰκογένεια Μελά στὴ Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ. Πυρσοῦ, β) ἡ μελέτη του «Ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἡπείρου» στὴν Ἡπειρ. Ἔστια κ.ἄ.

*

ΦΙΛΙΠΠΑΣ ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ (μέσα 10' αἰ.-1904), φιλόλογος.

Γεννήθηκε στὴ Βούρμπιανη τῆς Κόνιτσας καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία Σχολή γράφτηκε στὴν Ἱατρικὴ Σχολή, ὅπου καὶ φοίτησε δυὸ χρόνια. Στὴ συνέχεια μεταγράφηκε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή τῆς ὁποίας ἀναγορεύτηκε διδάκτορας. Ὑπηρέτησε καθηγητῆς στὰ Γυμνάσια Σιάτιστας, Σμύρνης, Κρήτης, Σάμου, Γιαννίνων καὶ Πρέβεζας.

Ἔργα του: «Γαίου Σαλουστίου Κρίσπου, ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα μετὰ σημειώσεων ἐρμηνευτικῶν καὶ κριτικῶν», Ἀθ. 1893. «Σχόλια εἰς Οὐργιλίου Λινειάδος βιβλίον α'», Ἀθ. 1900, «Πουβλίου Οὐεργιλίου Μάρωνος Ἐκλογαί», κριτικὴ ἔκδοση μὲ εἰσαγωγὴ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Βιργιλίου καὶ σχόλια (σελς 371-ἀνέκδοτο). «Περὶ τῶν παρ' Ὀμήρω πτώσεων» (ἀνέκδοτη διδακτορικὴ διατριβή) κ.ἄ.

1. Γιὰ τὰ Βιογραφικὰ καὶ Βιβλιογραφικά, βλ. ὁμότιτλο ἄρθρο τοῦ Βασ. Χρήστου, γιαιτροῦ, στὴν ἐφημ. «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον», Ἀθήνα φ. τῆς 3-1-1962 καὶ τῆς 17-1-1962.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΔΗΜΑΡΟΣ (ΙΗ' αιώνας).

Γεννήθηκε στις αρχές του ΙΗ' αιώνα στα Γιάννινα, όπου και έλαβε την εγκύκλια μόρφωση. 'Ακολουθώντας το διδασκαλικό επάγγελμα υπηρέτησε αρκετά χρόνια στην 'Ελληνική 'Ακαδημία του Βουκουρεστιού.

'Από τὰ έργα του είναι γνωστά τὰ διάφορα ρητορικά «'Εγκώμια».

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (ΙΗ' αιώνας).

Γιός του Δημητρίου του προσκυνητή, γεννήθηκε στο 'Αργυρόκαστρο, όπου και σημείωσε όλη την πνευματική του δραστηριότητα.

'Εργα του: «Γραμματική 'Ελληνο-λατινική, ιδίαις παρατηρήσει και σημειώσεσιν επιστολαίς, αποφθέγμασιν έλληνολατινικοῖς, ένδόξων τινῶν άνδρῶν βίοις και έπιστημῶν όρισμοῖς πλουτισθεῖσα», (Βιέννη 1785), ή όποία από τον Παπαδόπουλο -Βρεττό (Νεοελ. Φιλολ. Β', σελ. 78), λογίζεται σαν ή πρώτη που συντάχτηκε από 'Ελληνα, 'Ελληνολατινική Γραμματική.

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΟΣΙΟΣ (1856-1932;), φυσικός και φιλόλογος.

Γεννήθηκε στα Γιάννινα, όπου και έλαβε την εγκύκλια μόρφωση. Τis σπουδές του συνέχισε στην 'Αθήνα, όπου αποφοίτησε τής Φυσικής Σχολής του Πανεπιστημίου και στη συνέχεια στη Τυβίγγη, όπου άνακηρύχτηκε διπλωματούχος τής Φιλοσοφικής σχολής του Πανεπιστημίου της.

'Εργάστηκε αρκετά χρόνια σε Βιβλιοθήκες του 'Εξωτερικού, ύπηρεσία που τον άνάδειξε σαν έρευνητή και συλλέκτη ελληνικών χειρογράφων, καθώς και στην Παιδεία, σαν καθηγητής στα Γυμνάσια των Γιαννίνων και του Γαλατσιού.

Συνεργάστηκε με σημαντικές μελέτες και άρθρα σε αξιόλογα 'Ελληνικά και Γερμανικά περιοδικά. Στα έργα του σημειώνουμε, τά: α) «Εύριπίδου 'Εκάθη μετά ψυχαγωγίας έξ' ιδιογράφου Λάμπρου Φωτιάδου», 1884, «Γαλάζιον εκ του νέου τυπογραφείου ΔΑΚΙΑ, σελ. λς' 147», β) «Σπυρίδων Μανάρης» ('Εσπερος, 1887, σελ. 307-308), γ) «Dossios N.—studii Greco-romane» ('Ελληνορωμαϊκά μελέται 1901 jasi) κ.ά.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΗΚΙΔΗΣ (1852-1920), φιλόλογος, Γυμνασιάρχης.

Γεννήθηκε το 1852 στη Βίτσα του Ζαγοριού. 'Απόφοιτος τής Ζωσιμαίας Σχολής εργάστηκε έλληνοδιδάσκαλος στην 'Ηπειρο και Μακεδονία είκοσι πέντε περίπου χρόνια. Στην περίοδο αυτή συγκέντρωσε αξιόλογη γλωσσική και λαογραφική ύλη, ή όποία αποτέλεσε το περιεχόμενο των βραβευμένων στο Ζωγράφειο διαγώνισμα του 'Ελλην. Φιλολ. Συλλόγου τής Κων/λης, συλλογών του. Συνεχίζοντας τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή τής 'Αθήνας, άναγορεύτηκε το 1890 διδάκτορας. Για αρκετά χρόνια εργάστηκε στη Μέση 'Εκπαίδευση σαν καθηγητής και Γυμνασιάρχης.

'Εργα του: «Νεοελληνικά ήπειρωτικά ανέλεκτα», 2) «Γραμματικά παρατηρήσεις εις

τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν» (1885), 3) «Μεγάλη Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» (1885), 4) «Μεγάλη Ὀμηρικὴ γραμματικὴ» (1889), 5) «Λεξικὸν ἀπάντων τῶν ρημάτων τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου» (1888), 6) «Λεξικὸν ὀρθογραφικὸν καὶ χρηστικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (β' ἔκδ. 1924), 7) «Γραμματικαὶ παρατηρήσεις καὶ διορθώσεις εἰς ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς» (1919) κ.ἄ. Ἐξέδωκε ἀκόμα διάφορα διδακτικὰ βιβλία, καὶ σχολιασμένα κείμενα τῶν: Ξενοφῶντα, Πλάτωνα, Πλούταρχου, Θουκυδίδου, κ.ἄ. Στὰ ἀνέκδοτα ἔργα του περιλαμβάνονται: «Λεξικὸν ἀπάντων τῶν Ὀμηρικῶν ρημάτων μετὰ ποικίλων παρατηρήσεων», «Λεξικὸν προσηγορικῶν καὶ ἐπιθέτων, συνωνύμων, ἀντιθέτων κ.λ.π.», «Συλλογὴ ἀρχαίων παροιμιῶν», «Δεισιδαιμονίαι ἠπειρωτικαὶ παραβαλλόμεναι πρὸς ὁμοίας ἀρχαίας» κ.λ.π.

*

MIX. ΖΙΑΚΚΑΣ (μέσα 10' αἰώνα-1931).

Γεννήθηκε στὰ Κούρεντα τῶν Γιαννίνων, ὅπου γιὰ πολλὰ χρόνια ὑπηρετήσε δάσκαλος. Στὴ συνέχεια ἐγκαταστάθηκε στὴν Πρέβεζα, ὅπου ἀσκήσε τὸ ἐμπορικὸ ἐπάγγελμα, θεραπεύοντας ταυτόχρονα τὸ λόγιον Ἑρμῆ. Πέθανε τὴν 11 Ἰουλίου 1931.

Ἐπὶ τῆς συνεργάτης πολλῶν ἠπειρωτικῶν ἐντύπων τῆς Κων/λῆς καὶ Ἀθήνας, καθὼς καὶ ἀντιπρόσωπος στὴν Πρέβεζα τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά».

Ἀπὸ τίς δημοσιευθεῖσες μελέτες του, σημειώνουμε τίς πιά κάτω: 1) «Θεσπρωτικὰ Ἀρχαιολογῆματα παρὰ τὴν Τσουρίλαν», ἐν Κουρέντοις τὴν 10 Σ/βρίου 1894. «Ἐβδ. Ἐπιθεώρ. Νεολόγου Κων/λεως 1894, σελ. 866-868, β) «Ἀπὸ Παραμυθίας εἰς Διχούνη», ἐν Κουρέντοις τὴν 12 Αὐγούστου 1894, σὲ πιδ πάνω περιοδικὸ σελ. 825-828 καὶ ἄλλα.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Δ. ΖΩΤΟΣ-ΜΟΛΟΣΣΟΣ (1837-1912).

Γεννήθηκε τὸ 1837 στὴ Δρόβιανη τῆς Β. Ἡπείρου. Μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του στὴν Κων/λῆ καὶ στὴν Ἀθήνα, ὑπηρετήσε (1858-1866) δάσκαλος, καὶ ἰδιαίτερα στὸν ἐνιαῖον ἠπειρωτικὸν χῶρον.

Ἀποφεύγοντας τὴ σύλληψή του ἀπὸ τοὺς Τούρκους ποὺ τὸν ὑποπεύονταν γιὰ τὴν ἑλληνικὴ του δράση, ἀπαντιέται στὴν Ἀθήνα καὶ ἔπειτα νὰ παίρνει μέρος στὸν ἀγῶνα (1869) τῶν Κρητῶν, ἀπὸ ὅπου καὶ ξαναγύρισε στὴν Ἀθήνα. Τὸ 1872 ταξίδεψε μὲ ἑξοδα τοῦ Κράτους στὴν Ἡπειρο καὶ Ἀλβανία, καὶ ἀπὸ τὸ 1875 ὡς τὸ 1877 στὴ Μακεδονία, Θεσσαλία, Θράκη καὶ Μικρὰ Ἀσία.

Γυρίζοντας ἀπὸ τὰ ταξίδια του αὐτὰ στὴν Κων/λῆ κινδύνεψε νὰ συλληφτεῖ γιὰ κατάσκοπος καὶ διασώθηκε χάρις διαβεβαιώσεις τῶν Ἑλλήνων ὑπαλλήλων τῆς ὑψηλῆς Πύλης γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῶν γεωγραφικῶν του ἐρευνῶν. Ἔτσι ἐφοδιάστηκε, ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο μὲ συστατικὴ ἐπιστολὴ ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ταξιδεύει χωρὶς ἐμπόδια σ' ὅλη τὴν τουρκικὴ ἐπικράτεια.

Τὴν περίοδο 1904-1905 συνέχισε στοὺς Ἅγιους τόπους τίς περιηγήσεις του, οἱ ὁποῖες ξέχωρα ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ τους ἔννοια, εἶχαν γιὰ σημαντικὸ τους ἐπίτευγμα τὴ μεταλαμπάδευση τῆς ἱερῆς ἰδέας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴ συνειδητοποίησιν ἀπὸ τοὺς

σκληρωμένους Έλληνες με τὸ λόγο καὶ τὴν πράξη, τοῦ ἀξιώματος ὅτι ἡ ἔθνικὴ λευτεριά δὲν ἀποχτιέται παρὰ μόνο με θυσίες.

Ἡ ὄλη ἔθνικὴ καὶ πνευματικὴ του προσφορά τιμήθηκε ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος με τὴν ἀπονομὴ τοῦ παρασήμου τοῦ «Σωτῆρος».

Πέθανε τὸ 1912 σὲ φτωχοκομεῖο τῆς Ἀθήνας.

Ἔργα του: 1) «Ἑπειρωτικαὶ Μελέται» (τόμ. 4, Ἀθ. 1875-6). Ὁ πρῶτος τόμος τῆς σειρᾶς αὐτῆς με τίτλο: « Π ρ ὀ δ ρ ο μ ο ς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Κων/λει Ἑπειρ. Συλλόγου, Ἑπειρωτικαὶ Μελέται Β. Δ. Ζώτου-Μολοσσού ἐκ Δρόβιανης τῆς Ἑπείρου. Τόμ. Α', βιβλίον Α' πολιτικόν... », περιλαμβάνει τὴν ἱστορία τῆς Ἑπείρου ἀπὸ τὰ μυθικὰ χρόνια ὡς τὴν ἐποχὴν τοῦ Πύρρου. Στὶς σελίδες του καὶ γιὰ τὴν κάλυψη κενῶν τῆς προϊστορίας καὶ ἱστορίας χρησιμοποιεῖ αὐτοῦσια ἢ με προσωπικὲς του διασκευὲς κείμενα ἀπὸ τὸ «Χρονικὸν Δρυοπίδος» ποῦ νωρίτερα εἶχε δημοσιεύσει ὁ Ἀθαν. Πετρίδης ἢ καὶ ἀπὸ ἀνέκδοτο ἄλλο χειρόγραφο ποῦ εἶχε στὰ χέρια του. Τὴν παραποίησι, ἔστω καὶ σὲ μερικὰ σημεία, τῶν ξένων κειμένων, ἐπισημαίνει καὶ ὁ Λ. Βρανούσης, ποῦ σχετικὰ σημειώνει: «Εὐρισκόμεθα δυστυχῶς ἀκόμη εἰς τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τῶν ἀφελῶν πατριδογραφημάτων τοῦ Πετρίδου, τοῦ Ζώτου-Μολοσσού καὶ τοῦ Βασιλειάδου» (Λ. Βρανούσης: «Χρονικὰ Ἑπείρου», ἐκδ. 1962, σελ. 129-30, ὑποσ. 2).

2) «Διαίσεις Ἑπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας κατὰ Δήμους» (Ἀθ. 1879).

3) «Θεσσαλικά Μελέται» (Ἀθ. 1882), 4) «Βιβλιογραφία σύντομος ἱστορικῆς περιγραφῆς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελεγράδων κ.λ.π.» (Ἀθ. 1881), 5) «Ἡ πενήκονταετηρὶς Σωφρονίου Ἀλεξανδρείας» (1889), 6) διάφορες Ἀκολουθίαι Ἁγίων καὶ ἀνάμεσα τοὺς τῶν: «Ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐξ' Ἰωαννίνων» (1865), «Ὁσίου Νικάνορος» (Ἀθ. 1888) κ.ἄ., 7) διάφορα δρομολόγια κ.λ.π.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ (τέλη 19' αἰώνα- ;), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Γεννήθηκε στὸ Κόνταλι τῆς Πρεμετῆς, καὶ σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης, καθὼς καὶ στὰ Πανεπιστήμια τῆς Ὁξφόρδης καὶ Βερολίνου. Στὴν περίοδο 1918-1941, ὑπηρέτησε καθηγητῆς στὴ Μέση Ἐκπαίδευση με ἐξαιρέση τὸ σχολ. ἔτος 1936-37 ποῦ ὑπηρέτησε στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ Κορυτσᾶς, ὅπου καὶ ἔδρασε ἔθνικα. Ὑπηρέτησε καθηγητῆς τῆς Θεολογ. Σχολῆς τῶν Πανεπιστημίων Θεσ/νίκης καὶ Ἀθήνας ἀπὸ τὸ 1940 ὡς τὸ 1963. Ὑπῆρξε διευθυντῆς τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος Παλαμᾶς», τακτικὸ μέλος τοῦ Παγκόσμιου Συμβ. τῶν Ἐκκλησιῶν κ.ἄ.

Ἔργα του: «Ἡ περὶ θείας χάριτος διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης», «ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ στωϊκοὶ φιλόσοφοι», «ὁ μυστικισμὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι καὶ τάσεις τῶν ἑλληνικῶν χρόνων», «ἡ Βασιλεία τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων», «ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης», «τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα» κ.λ.π.

*

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ (1885-1964), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Γεννήθηκε τὸ 1885 στὴ Δρόβιανη τῆς Β. Ἑπείρου. Διπλωματοῦχος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας σπούδασε φιλοσοφία καὶ παιδαγωγική στὸ Πανεπιστήμιο τῆς

Ζυρίχης. Σάν εκπαιδευτικός φώτισε δλάκερες γενιές με τὸ λόγο καὶ τὴν πράξη, σφραγίζοντας ἔτσι τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἐκδοθέντα ἔργα του: «Σῶμα καὶ ψυχὴ, ὕλη καὶ πνεῦμα» (1929), «Ἡ Ἐρησκεία καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Ἐρησκευτικῶν» (1935), «Περὶ τῆς βουλήσεως» (1940), «Διάνοια, ἐπιστήμη καὶ ἠθικὴ προκοπὴ» (1940), «Ἡ ψυχικὴ σύστασις ἀγωγῆς καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἑλληνοσ» (1949), «Ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους» (1950), «Τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα» (β' ἔκδ. 1951), «Ἐλισμὸς καὶ σύγχρονος βιολογία καὶ ψυχολογία» (β' ἔκδ. 1952), «Νοημοσύνη καὶ εὐφυΐα» (1952), «Χαρακτηρισμὸς τῆς ἐποχῆς μας» (1952), «Τὰ πρῶτα πέντε παιδικὰ ἔτη» (β' ἔκδ. 1956) κ.ἄ.

*

ΠΕΤΡΟΣ ΚΟΚΚΟΡΟΣ (1898-), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Κουκούλι τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀποφοιτώντας τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς σπούδασε στὴ Φυσικομαθηματικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας καὶ πτυχιούχος τῆς (1925) μετεκπαιδεύτηκε ἀργότερα (1935-1937) στὰ Πανεπιστήμια Λειψίας καὶ Τυβίγγης στὴν εἰδικότητα ἔρευνας με ἀχτῖνες Χ τῶν κρυστάλλων.

Ἐπῆρξε ἀπὸ τὸ 1925 ἐπιμελητῆς τοῦ Ὀρυκτολογικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας. Τὸ 1940 ἀναδείχτηκε τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ὀρυκτολογίας καὶ Πετρολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνταξιοδοτήθηκε τὸ 1967.

Διακεκριμένος πανεπιστημιακὸς δάσκαλος καὶ συγγραφέας. Ἀπὸ τὸ διδακτικὸ του ἔργον, ἄξιον μνείας εἶναι τὸ πανεπιστημιακὸ σύγγραμμά του «Γενικὴ Ὀρυκτολογία» (1966) καὶ ἀπὸ τὸ ἐρευνητικὸ του ἔργο εἶναι οἱ ἀνακοινώσεις σὲ θέματα τῆς εἰδικότητάς του σὲ ἑλληνικὰ καὶ ξένα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ.

*

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΣ (1893-1955), φιλόλογος.

Ἰδεολόγος με τὴ συνείδηση ἑνὸς ἑλληνικοῦ πεπρωμένου γιὰ μιὰ κλασικὴ ἀναγέννηση, ὁ Ἄλκ. Κοντοπάνος ἔζησε καὶ μόχθησε στὰ Γιάννινα, πρωτοστατώντας γιὰ τὴν πολιτιστικὴ τους ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἀναβίωση τῆς μεγάλης τους παράδοσης.

Πατρίδα του εἶναι τὰ ἱστορικὰ Δολιανὰ τῶν Γιαννίνων. Ἐπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία Σχολὴ γράφτηκε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας καὶ διπλωματοῦχος τῆς ὑπηρέτησε δεκαετίες καθηγητῆς σὲ διάφορα σχολεῖα τῆς πόλης τῶν Γιαννίνων. Με μεγάλη παιδεία καὶ εἰδικὰ προσόντα ποὺ θὰ τὸν ἔφεραν νωρίς, ἀν τὸ ἐπιδίωκε, στὴν ἔδρα τοῦ Πανεπιστημιακοῦ δάσκαλου, ὁ Κοντοπάνος συνειδητοποίησε τὴν ἀποστολὴ του στὸν Ἠπειρωτικὸ χῶρο καὶ ἀφιερῶθηκε στὴν πραγμάτωσή τῆς. Μεγαλόπνοος, ὑποστήριζε τὴν ἀδιάκοπη ἐνότητα τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀπόδειξη, με τὸ ζωντάνεμα ἀκόμα τῶν λαογραφικῶν γενιότερων θησαυρῶν μας, προσπάθησε νὰ στρέψει τοὺς λόγιους τοῦ καιροῦ του. Ἐτσι ὁραματίστηκε τὴν ἔκδοση ἑνὸς περιοδικοῦ, κιβωτοῦ κάθε στοιχείου τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς παρακολούθησής τῆς καθημερινῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἠπείρου.

Ἡ πρωτοβουλία του αὐτὴ ἔγινε πράξη χάρι τὴν κατανόηση τοῦ τότε Μητροπο-

λίτη τῶν Γιαννίνων Σπυρίδωνα (Βλάχου) — τοῦ κατοπινῶ Ἀρχιεπίσκοπου Ἀθηνῶν — στὸ περιβάλλον τοῦ ὁποίου ζοῦσε καὶ κινοῦνταν ὁ Ἀλκ. Κοντοπάνος. Τὸ 1926, μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῶν: Περικλῆ Βιζουκίδη (Βερολῖνο) Γεώργ. Ἀναγνωστόπουλου (Ἀθήνα) καὶ Ἀλκιβιάδῃ Κοντοπάνου (Γιάννινα), καὶ «προνοία τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σπυρ. Βλάχου», ἐκδόθηκε τὸ λαμπρὸ περιοδικὸ σύγγραμμα «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιμέλεια ὕλης, ἡ συγγραφή τῶν προλογικῶν σὲ διάφορους τόμους σημειωμάτων καὶ ἄλλα, ἀνήκουν στὸν Ἀλκ. Κοντοπάνο.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τίς διαλέξεις του καὶ τίς παραστάσεις κλασικῶν ἔργων στὰ Γυμνάσια ποὺ δίδασκε κ.λ.π., ὁ Ἀλκ. Κοντοπάνος παρουσιάζεται πρωτοπόρος σὲ μιὰ νέα Ἡπειρωτικὴ ἐξόρμηση γιὰ τὴν ἀνάζηση καὶ ἀνανέωση τῆς μεγάλης παράδοσης τῆς Ἡπείρου.

*

ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΣ ΚΟΥΣΙΔΗΣ (1868-1937), καθηγητῆς Ε.Μ. Πολυτεχνείου.

Γεννήθηκε στὸ Τσπεέλοβο τοῦ Ζαγοριῶ καὶ ἀριστοῦχος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ἔλαβε μὲ βαθμὸ πάλιν ἀριστα τὸ δίπλωμα Πολιτικοῦ Μηχανικοῦ: τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου καὶ τῆς Ἀνωτ. Πολυτεχνικῆς Σχολῆς Μηχανικῶν Ζυρίχης. Ἄριστος γνώστης τῶν γλωσσῶν: Γαλλικῆς, Γερμανικῆς, Ἰταλικῆς, Ἀγγλικῆς, Ρωσικῆς, Ἀραβικῆς καὶ Τουρκικῆς, ὑπηρέτησε καθηγητῆς τοῦ Ἐθν. Μετσοβίου Πολυτεχνείου, Διευθυντῆς Δημοσ. Ἔργων, τεχνικὸς Σύμβουλος τῆς Βασίλισσας Σοφίας, καθηγητῆς τῶν κατόπιν βασιλέων Γεώργιου καὶ Παύλου, τεχνικὸς σύμβουλος τοῦ Ρὰς-Τάφαρη, Βασιλέα τῆς Ἀβησσυνίας, μηχανικὸς στὰ ἔργα τοῦ Νειλοφράκτου, στὴ διάνοιξη τοῦ δρόμου Ἀθήνας-Θεσ/κης, κλπ.

Ἐλαβε ἐθελοντικά, καὶ μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ στρατιώτη, μέρος στὸν ἄτυχο πόλεμο τοῦ 1897. Ἐπίσης μὲ τὸ βαθμὸ Ὑπολοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ ἔλαβε μέρος στὸ Βαλκανικὸ πόλεμο (1912-1913) καὶ στὴν ἀπελευθερωτικὴ κίνηση τῆς Βόρειας Ἡπείρου, ἔχοντας στενοὺς δεσμοὺς μὲ τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς Χρηστάκη Ζωγράφου καὶ Σπυρομήλιο.

Ἄριστος λόγιος, ἐξέδωκε ἀρκετὰ συγγράμματα ἐπιστημονικοῦ, φιλοσοφικοῦ, πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου στὴ Γερμανικῆ, Ἀγγλικῆ καὶ Γαλλικῆ γλώσσα, καθὼς καὶ στὴν Ἑλληνικῆ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεχωρίζουμε τὰ ἔργα: α) «Θρησκεία, ἐπιστήμη, κοινωνία» ἐκδοσὴ «Πυρσοῦ», Ἀθ. 1935, σελ. 196, β) «Ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος» (πολεμικὰ ἠθικὰ διηγήματα ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ 1897 καὶ 1912-1913), Ἀθ. 1922, κ.ἄ.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΡΑΝΑΣ (1795-1833).

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Γραμμένο τῶν Γιαννίνων, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Τίς σπουδές του συνέχισε στὴν Καπλάνειο Σχολὴ τῶν Γιαννίνων μὲ πρῶτο του δάσκαλο τὸ συμπατριώτη του ὑποδιδάσκαλο (τότε) Κων/νο Ἀσώπιο. Παράλληλα ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πιδ ἀξιόλογους ἀκροατὲς τοῦ σοφοῦ Ἀθαν. Ψαλίδα, ὁ ὁποῖος ἀργότερα τοῦ ἐμπιστεύτηκε τὴ διδασκαλία τῶν μικρῶν του παιδιῶν «κατ' οἶκον». Ἀργότερα ποὺ ὁ Κων. Ἀσώπιος πῆγε γιὰ εὐρύτερες σπουδές στὴν Εὐρώπη, τὸν διαδέχτηκε ὁ Γ. Κρανᾶς στὴ θέση του στὴν Καπλάνειο Σχολὴ, στὴν ὁποία καὶ δίδαξε μέχρι τοῦ χρόνου (1820) τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Τότε ἀπαντιέται νὰ διδάσκει στὸ χωριὸ του, ἀσχολού-

μενος ταυτόχρονα και με άγροτικές έργασίες. Τό 1828, ύστερα από πρόσκληση του φιλομαθῆ Βενέδικτου, νέου Μητροπολίτη τών Γιαννίνων, άπαντιέται Σχολάρχης στην προσωρινά νεοϊδρυθείσα Ζωσιμαία Σχολή. Για τῆ θητεία του αυτή, ό 'Αν. Γούδας («Βίοι Παράλληλοι», τόμ. Β', σελ. 239), σημειώνει: «έν βραχεϊ διαστήματι χρόνου έσπευσαν νά προσέλθωσιν εις τόν Κρανᾶν πανταχόθεν τῆς 'Ηπείρου, τῆς 'Αλβανίας και τῆς Μακεδονίας άπειροι μαθηταί, ίνα φωτισθῶσιν».

Αυτοδίδακτος ό Γ. Κρανᾶς, κατόρθωσε νά έχει μιάν άρτια συγκρότηση. Παρουσιάζεται χριστα καταρτισμένος στα 'Αρχαία 'Ελληνικά και τὰ Λατινικά, και ικανός γνώστης τῆς Γαλλικῆς, 'Ιταλικῆς και Γερμανικῆς γλώσσας, σύνολο μαθημάτων που με τῆ φιλοσοφία, αποτελοῦσαν τόν κύκλο τών μαθημάτων που δίδασκε. 'Υπήρξε θιασώτης του 'Αδ. Κοραῆ και γίνονταν δεκτός για αξιόλογος λόγιος (Βλ. και Π. 'Αραβαντινοῦ: «Βιογρ. Σουλ. Λογίων τῆς Τουρκοκρ.»), χωρίς νά έχουμε άκριβῆ γνώση τῆς συγγραφικῆς του δραστηριότητας.

Όταν οί άρμόδιοι τών Γιαννίνων, έπιθυμοῦντες τῆν άνασυγκρότηση του σχολειοῦ τους, έφεραν από τὸ Ζαγόρι τόν 'Αναστ. Σακελλάριο που τόν διώρισαν Γυμνασιάρχη τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς και από τῆν Κέρκυρα τόν Π. 'Αραβαντινό, που είναι ό πρώτος ό όποιος χρησιμοποίησε τῆν ἀλληλοδιδασκική, ό Κρανᾶς διατηρήθηκε με τόν τίτλο του άρχιδιδασκαλου, αλλά με μικρότερες μηνιαίες άποδοχές, με τὸ αίτιολογικό ότι ἦταν άγαμος. 'Ετσι, κάτω από ένα συναίσθημα μειονεκτικότητας ό Κρανᾶς τερμάτισε τῆ ζωή του «τῆν 9 'Οκτωβρίου του 1833, ότε εύρέθη θῦμα αυτοκτονίας έντός του φρέατος τῆς σχολῆς», όπως σημειώνει ό 'Αραβαντινός.

*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ (1800-1876).

Γεννήθηκε στα Γιάννινα, όπου έλαβε τῆν έγκύκλια μόρφωση που τῆ συμπλήρωσε στο Σχολειό τῆς 'Ελλην. Κοινότητας τῆς 'Οδησσοῦ. 'Εργάστηκε δάσκαλος και ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη, όπου και πέθανε τὸ 1876.

'Εργα του: «Περίεργα Ιστορικά, φυσικά και ἠθικά τῆς Σινικῆς Αυτοκρατορίας», Κων/λη 1841, έργο παράξενο και για τῆν εποχή μας. 'Επίσης μετέφρασε τῆν «'Εκάβη» του Εὐριπίδη «διηρημένην εις πράξεις κατά τόν νέον εύρωπαϊκόν τρόπον», 'Οδησσοῦ 1831.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-ΖΑΓΟΡΙΤΗΣ (ΙΗ' αιώνας).

Γεννήθηκε σε χωριό του Ζαγοριοῦ, από τὸ όποιο και έλαβε τὸ επίθετο Ζαορίτης ἢ Ζαγορίτης με τὸ όποιο και άπαντιέται πολὺ συχνά. 'Αποφοιτώντας από τῆ Μπαλάνεια Σχολή τών Γιαννίνων, σπούδασε φιλοσοφία στην 'Ιταλία και άκολουθώντας τὸ διδασκαλικὸ επάγγελμα υπηρέτησε στα όνομαστὰ σχολειὰ τῆς Ρουμανίας και τών Γιαννίνων.

Ειδικεύοντας τῆν προσωπικότητά του ό Ζαβίρας, σημειώνει: «ειδήμων τῆς 'Ιταλικῆς, Λατινικῆς και 'Ελληνικῆς ἀνῆρ και οὐκ άγνωστος τών φιλοσοφικῶν μαθημάτων».

Του σοφοῦ τούτου δάσκαλου έργα υπῆρξαν: α) «Παγκόσμιος 'Ιστορία», τῆς όποιας εκδόθηκαν 2 τόμοι (1759), β) «'Ιστορία του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου», (1758), γ) μιὰ περιεργῆ ιστορία τῆς Κίνας «Περιγραφή του Βασιλείου τῆς Κίνας», 'Ενετίησι απθ', δ) «Τετραγλωσσον Λεξικόν» που ειδη αρκετές εκδόσεις, (1766, 1788 και 1801)

στη Βενετία και τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει ἱστορικές και μυθολογικές εἰδήσεις, ὅπως και ἀρκετὲς λέξεις ἀπὸ τὴν κοινὴ διάλεκτο. Ἐἶναι ἓνα ἔργο πολύτιμο και γιὰ τὶς πληροφορίες ποὺ δίνει στὸν Πρόλόγὸ του γιὰ τὴν τότε πνευματικὴ κατάσταση τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Συγκριμένα ὁ Κωνσταντῖνου, ἀντικρούοντας τὴν ἀποψη τῆς Εὐρώπης ὅτι οἱ Ἕλληνες βρισκόνταν βυθισμένοι σὲ μιὰ ντροπιασμένη ἀμάθεια, δημοσιεύει κατάλογο τῶν τότε Σχολειῶν τῆς Ἑθνότητος και τῶν μαθημάτων ποὺ διδάσκονταν σ' αὐτά, σημειώνοντας στὴ σελ. 7 τοῦ Λεξικοῦ του, τὰ ἑξῆς: «ὁ παρὼν Κατάλογος τῶν Σχολειῶν ὅπου τὴν σήμερον σώζονται εἰς τὸ ἡμέτερον Γένος και αἱ σπουδαὶ εἰς τὰς ὁποίας σήμερον γυμνάζονται παῖδες τῶν Ἑλλήνων, θέλουν βεβαιώσῃ τὰ ρηθέντα και ἐλέγξει ὡς ψευδομένους τοὺς τὰ ἐναντία λέγοντας».

*

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΛΑΜΠΡΟΣ (1851-1919), καθηγητὴς Πανεπιστημίου.

Ἐξέχουσα θέση στὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ οἰκογένεια, και ἰδιαίτερα στοὺς θεμελιωτὲς τῆς ἐνότητος τῆς ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἔχει ὁ πολυγραφώτατος ἱστορικός και διαπρεπὴς ἐρευνητὴς τῆς μεσαιωνικῆς μας κυριότερα ἱστορίας Σπυρ. Λάμπρος, ὁ ὁποῖος συμβαδίζει μὲ τοὺς Κων. Παπαρηγόπουλο και Ἀνδρέα Μουστοξύδη.

Γεννήθηκε τὴν 8-4-1851 στὴν Κέρκυρα, ὅπου ὁ Καλαρρυτιώτης πατέρας του Παῦλος Λάμπρος εἶχε δημιουργήσει ἓνα ἀξιόλογο πνευματικὸ και πατριωτικὸ περιβάλλον.

Ὁ μικρὸς Σπ. Λάμπρος, τοῦ ὁποῖου ἀνάδοχος ὑπῆρξε ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης, ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὴν Κέρκυρα. Ἀργότερα, μὲ τὴ μόνιμη ἐγκατάσταση τῆς οἰκογένειάς του στὴν Ἀθήνα, τέλειωσε τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ (1867-1871) και στὴ συνέχεια σπούδασε στὸ Βερολίνο (1872) και στὴ Λειψία (1873), ὅπου ἀνακηρύχθηκε διδάκτορας τῆς Φιλοσοφίας. Γιὰ πέντε ὀλόκληρα χρόνια παράτεινε τὴ διαμονή του στὸ ἐξωτερικό, ἐρευνώντας διάφορες Βιβλιοθῆκες και Ἀρχεῖα. Τὸ 1878 διορίστηκε ὑφηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, ὑπηρετώντας στὴν περίοδο (1882-1885) Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς στὴ Στοιχειώδη Ἐκπαίδευση. Τὸ 1887 διορίστηκε ἑκτακτος καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας και ἀπὸ τὸ 1890 τακτικός, στὸ μάθημα τῆς Γενικῆς Ἱστορίας.

Ἡ ἀπαράμιλλη πνευματικὴ του συγκρότηση, τὰ ἠθικά του προσόντα και οἱ γνωριμίες του μὲ διαπρεπεῖς ξένους, ὠδήγησαν τὸ Βασιλεῖα Κωνσταντῖνο στὴν ἀπόφαση νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὸ 1916 τὴν πρωθυπουργία τῆς χώρας. Στὴν περίοδο ἐκείνη τῶν τραγικῶν δοκιμασιῶν τῆς πατρίδας μας, ὁ Σπ. Λάμπρος συνειδητοποιώντας τὴν ἐντολή ἐκείνη σὰν ἐκτέλεση ὑπέρατου καθήκοντος στὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος και ἀνυπέρβλητη προσφορά του σ' αὐτό, ἀνάλαβε τὴν πρωθυπουργία, ἔχοντας ταυτόχρονα και τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐκκλησιαστικῶν. Μὲ αἰσιόδοξη τόλμη και ἰκανότητα ἄσκησε τὰ καθήκοντά του, γιὰ νὰ παραιτηθεῖ τὸ 1917. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀμφισβήτηση, ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε, τῶν ὑπηρεσιῶν του στὴν ἐφτάμηνη διακυβέρνησή του τῆς χώρας, παραπέμφθηκε σὲ Εἰδικὸ Δικαστήριον ποὺ τὸν ἐξόρισε στὴν Ὑδρα και ὕστερα στὴ Σκόπελο. Μὲ κλονισμένη πιά σοβαρὰ τὴν ὑγεία του, ὁ Λάμπρος πέθανε τὴν 23-7-1919 στὴν ἐπαναλή του τῆς Κηφισιάς και κηδεύτηκε μὲ τὴν ἀπουσία κάθε ἐπίσημης ἐκπροσώπησης, ἀλλὰ μὲ τὴν παρουσία τῶν χιλιάδων τοῦ ἀνώνυμου πλήθους ποὺ μὲ τὸν τρόπο του αὐτοῦ φανέρωνε τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ λαοῦ στὸ φλογερὸ δραματιστὴ τῆς Μεγᾶλης Ἑλληνικῆς πατρίδας.

Ἡ δημόσια ζωὴ του ὑπῆρξε δημιουργικὴ και καρποφόρα. Πρόεδρος τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης βοήθησε στὴν προαγωγή τῆς Γυμναστικῆς

καὶ τοῦ Ἀθλητισμοῦ. Ἐργαζόμενος γιὰ τὴν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ὑπηρέτησε (1901-1918) γενικὸς γραμματέας τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Τὸ 1905 διοργάνωσε στὴν Ἀθήνα τὸ Διεθνὲς Ἀρχαιολογικὸ συνέδριον καὶ στὴ συνέχεια ἀντιπροσώπευσε τὸ Κράτος σὲ διάφορα ἐπιστημονικά, ἱστορικά καὶ ἀρχαιολογικά συνέδρια στὴν Εὐρώπη κ.ἄ. Παράλληλῃ ὑπῆρξε ἡ δραστηριότητά του σὲ διάφορες ἐταιρεῖες καὶ σωματεία, ὅπως στὴν «Ἐθνικὴ Ἐταιρεία» (1896), στὸ «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων», στὴ «Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐταιρεία», τὴν «Ἀρχαιολογική», τὴ «Λαογραφική» κ.ἄ. Ὑπῆρξε ἐπίσης διακεκριμένος πρωτεργάτης τῶν ἰδρυμάτων «Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός», καὶ ἀπὸ τὸ 1883 (ἔτος πού ἰδρύθηκε) τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας».

Τὴν ἡπειρωτικὴ του καταγωγή συνειδητοποίησε ἀπὸ μικρὸς ὁ Σπ. Λάμπρος καὶ πάντα τὴ μνημόνευε τιμητικά. Στὸ ἐξώφυλλο μιᾶς νεανικῆς του συλλογῆς «προσσυγγράφεται» Ἡπειρώτης. Μόλις δωδεκάχρονος (1862), σημείωνε σ' ἓνα γράμμα πού ἔστειλε στὸν πατέρα του: «Ἀὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν εἶχα, νὰ ἴδω ἀπὸ μακρὰν τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Βιαστικὰ ἐνεδύθην καὶ ἀνέβην ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Ἡμεθα ἐξωθεν τῆς Ἡπείρου, τῆς ὥραιας καὶ ποθητῆς μου πατρίδος. Ἐχάρην διότι ἠξιώθην νὰ ἴδω ταύτην ἀπὸ μακρὰν καὶ τοῦτο χρεωστῶ εἰς τὴν μητέρα, ἥτις μὲ ἐξύπνησεν»¹. Τὴν Ἡπειρωλατρεία του φανέρωσε δεκαπεντάχρονος, τὸ 1866, μὲ ἓνα ποίημα πού ἔγραψε μὲ τίτλο:

«Εἰς κορασίδα φέρουσαν ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ πῖλον της τὴν λέξιν Ἡπειρος»:

«Εἶμαι παῖς καὶ ἐγώ, ὦ παρθένος
ἀλλὰ παῖς τῆς φιλάτης Ἡπείρου,
δούλης χώρας παῖς δουλωμένος·
καὶ τὴν φίλην πατρίδα τοῦ Πύρου
δούλην βλέπων, θρηνῶ τεθλιμμένος
τύχην ἀτεγκτον χώρας ἀμοίρου».

Ἀργότερα σὲ κείμενο πού μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀπελευθέρωσης (21-2-1913) τῶν Γιαννίνων ἔγραψε μὲ τίτλο «σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Ἰωαννίνων» στὴν Ἱταλικὴ γλῶσσα καὶ τὸ ὁποῖο θὰ ἀπήγγελε σὲ διάλεξή του τὸ 1913 στὴ Ρώμη, σημείωνε:

«Οὐδεὶς πράγματι ἔλληνας ἀγνοεῖ τί ἦσαν καὶ τί εἶναι διὰ τὴν Ἑλλάδα τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Ἡπειρος. Οὐχὶ ὅμως πάντες γνωρίζουσι τοῦτο ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἠσθάνθην τὴν ὑποχρέωσιν ἐν τῇ ιδιότητί μου ὡς Ἡπειρώτου καὶ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ὅπως ἐπεξηγήσω ἐν τῇ πρωτενοῦσῃ τῆς Ἱταλίας... τὰ αἰσθήματα ταῦτα τοῦ ἔθνους μου καὶ ἀφηγηθῶ μίαν σελίδα τῆς ἡμετέρας ἱστορίας»².

Ἡ ἡπειρωτικὴ του ρίζα ἦταν ἴσως τὸ σπουδαιότερο κίνητρο πού τὸν ἔφερε ἀπὸ τὸ 1907 Πρόεδρο τῆς Ἐπικουρικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ ἐκπρόσωπο (1913) τῆς Ἑλλάδας στὴν Ἱταλία γιὰ τὴ διευθέτησιν τοῦ ἡπειρωτικοῦ ζητήματος. Ἐτσι τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ παραμείνει δυὸ περίπου μῆνες στὴ γῆ τῶν προγόνων του, ὅπου

1. Ε. Π. Φωτιάδου : «Σπυρίδων Λάμπρος», λόγοι. Ἐκδοσις «Βιβλιοθήκης Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν», σελ. 19, Ἀθ. 1961.

2. Σπυρ. Π. Λάμπρου : «Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Ἰωαννίνων», (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος), σελ. 4, Ἀθ. 1928.

συγκέντρωσε πλούσιο ιστορικό και αρχαιολογικό υλικό, το οποίο μαζί με το υλικό της κατοπινής του έρευνας σε βιβλιοθήκες και χειρόγραφα της Ευρώπης και της Ανατολής, έγυσε πλούσιο το φως στην Ιστορία και στην τύχη του Έλληνισμού.

Μύστης του αρχαίου πνεύματος, εξαίρετος έρευνητής, λαμπρός χειριστής του λόγου, έπλαθε τον κόσμο των πνευματικών του δημιουργημάτων με το λίκνισμα της άρετης, τη μεταλαβιά της σοφίας και την ακρίβεια του κλασικού λόγου. Βυθισμένος στο αρχαίο κάλλος συνειδητοποίησε την αποστολή του και σά δάσκαλος αγωνίστηκε να στεριώσει την αιώνια νεότητα της ζωής, μετουσιώνοντας σε καρποφόρα διδάγματα της έποχης του την παράδοση. Έτσι ενσάρκωνε ύψηλά έλληνικά ιδανικά και ένέπνεε την αισιοδοξία και την πίστη, παρουσιάζοντας ένα σύνολο προτερημάτων που έκαναν τον Heisenberg να γράψει, ότι ο Σπ. Λάμπρος: «άπέδειξε πώς μπορεί κανένας με άφοσίωση, να υπηρετεί την πατρίδα του, χωρίς να εγκαταλείπει την έπιστήμη, ή όποια δέν γνωρίζει σύνορα κρατών».

Σά σκοπός ή ιστορική έπιστήμη δέ θησαυρίζει γνώσεις, άλλα φανερώνει τη λευτεριά των λαών που έγραψαν μόνοι τους την ιστορία, σμίγοντας τη χρονικότητα με την αιωνιότητα και προβάλλοντας από το άγνωστο το έθνικό τους όνομα. Ο Λάμπρος σάν ιστοριογράφος προσπάθησε να φωτίσει την άρθρωση της έσωτερικής ζωής και ένότητας του έλληνικού λαού, σε σημείο που ή μνήμη να πλουτίζει την πείρα. Με πεντακόσιες περίπου έργασίες του και με το περιοδικό του «Νέος Έλληνομνήμων» ασχολήθηκε με την ιστορία την έλληνική και του πολιτισμού μας, της τέχνης και της λογοτεχνίας, την οικονομογραφία, τη λαογραφία, τη γεωγραφία κ.ά. Έτσι ζωνάνεψε τους άρχιτέκτονες της έλληνικής ιστορίας που 'χτισαν στον παγκόσμιο χώρο τον ασάλευτο ναό της λεύτερης ψυχής:

«... Σταυρός και Έλλάς ήσαν ή διφυής λατρεία του δουλεύοντος γένους... Η έπάνοδος του Χριστού εν τη έσθῆτι της άρχαίας δόξης, ή έπιστρογή της τεταπεινωμένης Έλλάδος εις το κλέος της άρχαιότητας, ιδού το σύμβολον της αναστάσεως... Ουδέ περιορίζεται ό συνδυασμός ούτος του Χριστιανικού έλληνισμού προς τας αναμνήσεις της άρχαίας Έλλάδος εις μόνας τας παραμονάς του άγώνος και τας ήμέρας της μεγάλης έπαναστάσεως... Άπ' αυτης της ύστεραίας της πτώσεως του Βυζαντίου μέχρι του λυκαυγούς της άπολυτρώσεως, ουδέ ήμέρα μίαν έπανσεν ό Έλληνισμός πιστεών εις την άρχαίαν Έλλάδα και έξ αυτης άπεκδεχόμενος την αναβίωσιν της νέας...», έλεγε στον πανηγυρικό του της 25-3-1905. Και στον λόγο του «προς τους φοιτητάς επί τη στέψει των άνδριάντων του Ρήγα, Γρηγορίου και Κοραή», έδίδασκε: «... Αναστήσατε σεις οι μεγάλοι νεκροί εν τη καρδία των ζώντων το ίνδαλμα της πατρίδος... Διδάξατε τους νέους... διτι δέν πρέπει ν' άρκεσθώσιν εις το να στεφανώσιν τους άξιους στεφάνων, άλλα και να γίνωσιν αυτοί άξιοι, όπως στεφανωθώσιν ποτε, επιτελούντες προσηκόντως το προς την πατρίδα καθήκον...».

Ο Λάμπρος με σπάνια ρητορική ικανότητα σαγήνευε τά πλήθη, αναφερώνοντας την άύλη έλληνική ιδέα και συνδέοντας το παρόν με το παρελθόν. Σε όλο σχεδόν το έργο του την ιδέα σάρκωνε και πρόβαλει, είτε από την ιστορία, είτε από τά έλληνικά βάθη, είτε από την πίστη, τη θρησκευτική, είτε από την πλατειά αγάπη στον άνθρωπο, είτε από την τοπολατρεία και την αγάπη στην έλληνική πατρίδα, είτε από τη στοργή στον άνθρωπο τοποθετημένο στην παγκοσμιοτητα, είτε την έλληνική φύση κ.λ.π. Με έλληνική άγωγή και σκέψη στήνει σε ύψηλές κορυφές τά ανθρώπινα ιδανικά, όχι σάν εκφραση της ύποκειμενικής του αδυναμίας, άλλα σά λάτρης του ιδανικού και βαθύς στοχαστής της ζωής και του μέλλοντος του γένους των ανθρώπων.

* * *

Ἡ φιλολογικὴ παρουσία τοῦ Σπ. Λάμπρου ἐγίνε στὴν ἡλικία τῶν δέκα χρόνων του, πού φανερώθηκε συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ «Παρνασσός» (1861-1866), τοῦ ὁποίου συνέχεια ὑπῆρξε τὸ γνωστὸ περιοδικὸ «Παρνασσός» τοῦ ὁμώνυμου φιλολογικοῦ Συλλόγου. Ποιήματα ἄρχισε νὰ γράφει ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν δεκατριῶν χρόνων καὶ συνέχισε νὰ γράφει ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Σὲ ἡλικία δεκαπέντε χρόνων, μὲ κίνητρο τὴν ἡρωϊκὴ ἐποχὴ του, ἔγραψε τὸν «Κλέφτην»:

«Δὲν ἔχει ὁ κλέφτης ἐκκλησιά, δὲν ἔχει θυμιατήρι,
παλάτι ἀπὸ μάλαμα, κολώνα ἀπὸ διαμάντι·
εἶναι τοῦ κλέφτη λειτουργιὰ δταν βαροῦν ντουφέκια,
ἐκκλησιά του εἶναι τὰ βουκά, σπηλιὰ τὸ ἅγιο βῆμα
καὶ θυμιατήρι ἅγιο τὸ λιανοτούφεκό του».

Τοὺς στίχους του τοὺς ἔγραφε κυριότερα στὴν καθαρεύουσα, ὅπως φανερώνεται καὶ ἀπὸ τὸ πρὸ κάτω ποίημά του:

ΚΕΦΑΛΗ ΕΣΤΕΜΜΕΝΗ, ΚΑΡΔΙΑ ΝΑΥΑΓΟΣ.

«Οἴμοι! Παρῆλθε τὸ ἔαρ πλέον,
κ' εἰς φύλλα ρόδων δὲν στίλβει δρύσος,
Ὁ ὀφθαλμός μου δὲν παύει κλαίων·
ἔφυγεν ἔρως σφοδρὸς καὶ τόσος!

«Καὶ τῆς καρδίας ἡ ἡρεμία
μὲ πόνου κίματα ἀντηλλάγη,
καὶ τὴν ταράσσει ἡ τρικυμία
ἀγρωτέρα ἢ τὰ πελάγη.

«Δὲν ἔχεις λάμπιν λοιπόν, σελήνη,
σύ, οὐρανέ μου, ἀστέρα ἓνα;
Ὅπου ἂν στρέψω, σκότος καὶ δίνη·
δὲν βλέπω ξύλον, οὐδὲ λιμένα.

«Σῶσον με, κόρη, δός μοι σανίδα·
λάβε μισθόν σου τὰ δάκρυά μου,
τόσην ἀγάπην, τόσην ἐλπίδα,
τοσοῦτον μέλλον, τὸν ἔρωτά μου.

Δὲν σε ἐλκύει θυσία τόση;
Δίκαιον ἔχεις· ἤδη πρὸ χρόνων
ζωὴν, καρδίαν σοὶ ἔχω δώσει.
Ἄλλ' ἔχω νέα, δάφνην καὶ στόνον.

«Τὴν δάφνην λάβε· εἰς σὲ ἀνήκει.
Ποιοῦν κρανίον δὲν θέλει στέφος.
Εἰς σὲ τὰ πάντα, εἰς σὲ ἡ νίκη.
Ἐμὲ ὡς πνίξῃ κῆμα καὶ νέφος».

Ταῦτα ἐλάλει ὁ νεανίας.

Πᾶς ὁ ἀκούων τὸν ἐλυπήθη·
πᾶσα καρδία πλήν τῆς καρδίας
τῆς ἀναισθήτου συνεκινήθη.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Π. ΛΑΜΠΡΟΣ»¹

Ἀκολουθεῖ τὸ γράψιμο στίχων του στὴ δημοτικῇ, ἀκόμα καὶ στὴ Γερμανικῇ γλώσσᾳ. Θέματά τους εἶναι ἡ φύση, ἡ πατρίδα, ὁ ἔρωτας, ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ κ.ἄ., μὲ φανερὴ τὴν ἐπίδραση τοῦ ρωμαντικοῦ πνεύματος τοῦ καιροῦ του.

Ὁ ἴδιος θεωροῦσε τὴν ποιητικὴν του δημιουργίαν εὐγενικὴν ἐρασιτεχνίαν (ἀδὲν μὲ εὐνοῦν αἱ μουσῆσαι, εἶμαι μόνον στιχοῦργός. . .) ἔγραφε συχνά, γιὰ νὰ καταλήγει σὲ ἄλλες περιπτώσεις²: «Ἐγὼ τὴν λύραν, ἀνέθεσα πρὸ πολλοῦ, εἰς τὴν Κλειῶν, καλύψας αὐτὴν ὑπὸ τὸν κορμιότῳ τῶν χειρογράφων. Δὲν εἶμαι, λοιπόν, ποιητής».

Μὲ πρόθεσιν ν' ἀφοσιωθεῖ ὀλοκληρωτικῶς εἰς τὴν ἐπιστήμην, ὁ Σπ. Λάμπρος σταμάτησε κάθε φιλολογικὴν του παρουσίαν τὸ 1872. Ὡς τότε ὅμως ἔδωκε ἕνα σεβαστὸν ἔργο, τὴν μελέτην του γιὰ τὸ Ζαλοκώστα (1868), τὸν Παναγιώτη Δοξαρά (1871), τὸ Βελισάριο Κορένσιο, διαπρεπῆ Ἕλληνα ζωγράφον τοῦ 12' αἰῶνα (1872). τὴ μελέτην του γιὰ τὸ Βηλαρά κ.ἄ., πού φανερῶνουν τὴν ἐξαιρετικὴν αἰσθητικὴν του κατάρτισιν καὶ τὸ ὀξύ κριτικὸν του πνεῦμα. Παράλληλα ἔδωκε τὰ πρωτότυπα δράματα: «Τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας», «ὁ Δαυὶδ Κομνηνός» (1870) καὶ ὁ «τελευταῖος κόμης τῶν Σαλώνων» (1870), πού ἐπαινέθηκε στὸ Βουτσινάϊο διαγωνισμόν.

Στὸ ἐνεργητικὸν τῆς πνευματικῆς του δημιουργίας εἶναι οἱ ἐξοχες μεταφράσεις του ποιημάτων τῶν: Οὐγκώ, Λαμαρτίνου, Φλωριάν κ.ἄ., ὅπως καὶ ἀποσπασμάτων τῆς «Ἀντιγόνης» καὶ τῆς «Ἡλέκτρας», τῶν ἔργων τοῦ Καστελβέκιο, τοῦ Σίλλερ κ.λ.π. Μετάφρασε ἀκόμα καὶ σοβαρὰ δραματικὰ ἔργα, ὅπως τοῦ Franois Mons «L' apprentide Cléméme», τοῦ Benedix «τὸ Ζιζάνιον», τοῦ Ibsen «τὰ στηρίγματα τῆς Κοινωνίας», τοῦ Bjoernson «τὴν πτώχευσιν» κ.λ.π.

Τὸ ἔργο τοῦ Σπ. Λάμπρου ὑπῆρξε σημαντικὸν σὲ ποιότητα καὶ ἔκτασιν. Σὲ πλήρη κατάλογον τοῦ περιοδικοῦ του «Νέος Ἑλληνομνήμων» Δ' 1920, σελ. 145-195, παρουσιάζεται ἡ ἐπιστημονικὴ, ἱστορικὴ καὶ λογοτεχνικὴ του ἐργασία (1866-1917), ὅπου ἐκτὸς ἀπὸ τίς 188 διαλέξεις του, ἔφησε 479 ἔργα καὶ πραγματείας. Οἱ πῖθ πολλὰς του διατριβὰς ἐκδόθησαν σ' αὐτοτελεῖ ἔργα, ὅπως: «Λόγοι καὶ ἄρθρα», (1902), «Μικταὶ σελίδες» (1905), «Λόγοι καὶ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ Βορρά» (1911), καὶ τὰ «Ἐλεύθερα» (1911). Ὁρισμέναι μεταφράσεις τοῦ ἱστορικῶν ἔργων, ὑπῆρξαν καὶ ἔθνικὰ πολύτιμες, ὅπως ἡ μετάφρασις: ἀπὸ τὰ Γερμανικὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας τοῦ Κουρτίου, μὲ προσωπικὰς του προσθήκας (τόμ. 5, ἀπὸ 1895-1900), ἀπὸ τὰ Ἰταλικὰ τῆς «Ρωμαϊκῆς ἱστορίας» τοῦ Μπερτολίνου (σὲ 2 τόμους 1893-1894), ἀπὸ τὰ Γερμανικὰ τῆς «ἱστορίας τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας» τοῦ Φερδιν. Γρηγοροβίου, ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ τῆς «Ἐισαγωγῆς εἰς τὰς ἱστορικὰς μελέτας» τοῦ Langlois-Seignobos (1902), ἀπὸ τὰ Ἀγγλικὰ τὸ «Ἐγχειρίδιον τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς παλαιογραφίας» κ.λ.π. Ἐπίσης πολυσήμαντα ὑπῆρξαν τὰ παλαιογραφικὰ ἔργα καὶ ἐκδόσεις τοῦ Σπ. Λάμπρου, ὅπως ὁ «Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν χειρογράφων» πού δημοσιεύθηκε στὴν Κανταβριγία τῆς Ἀγγλίας (1895-1900) καὶ οἱ ἐκδόσεις ἀνέκδοτων χει-

1. Περιοδ. «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον», σελ. 387 τοῦ 1871.

2. «Ἄν ἔμουν ποιητής». Περιοδ. «Νέος Ἑλληνομνήμων», XII, σελ. 76.

μένων και μελέτες του που αναφέρονται σε άγιορείτικα χειρόγραφα, όπως «Περὶ τῶν παλιμψήστων κωδίκων» (1888), «Ἑλληνίδες βιβλιογράφοι» (1903), «Δεκατρία δημῶδη ἄσματα μετὰ μουσικῶν σημείων» κ.λ.— Καρπὸς σημαντικὸς μιᾶς μακρόχρονης ἐρευνᾶς του ὑπῆρξε τὸ ἔργο του «Παλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακά», καὶ ἐπιστέγασμα τῶν ἱστορικῶν του ἐπιδιώξεων τὸ περιοδικὸ του «Νέος Ἑλληνομνήμων».

Ἔτσι δικαιοματικὰ τοῦ ἀξίζει ὁ τίτλος τοῦ κορυφαίου στὴν ὑπηρεσία τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἑλληνικῆς πατρίδας.

*

ΜΙΝΩΣ ΛΑΠΠΑΣ (1844-1917), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Ὁ Βορειοηπειρωτικῆς (Δρόβιανη) καταγωγῆς λόγιος Μίνωας Λάππας, γεννήθηκε στὴν Πάτρα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Τελειώνοντας τὸ 1869 τὸ πρῶτο ἔτος τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τῆς Ἀθῆνας, συνέχισε τὶς ἴδιες σπουδὲς στὴ Γερμανία καὶ Ἀγγλία. Τὸ 1881 διορίστηκε Ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθῆνας ἀπὸ ὅπου ἀπομακρύνθηκε τὸ 1882, πρὶν ἀκόμα ἀρχίσει τὶς παραδόσεις του.

Ἐχοντας τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Χαρ. Τρικούπη, διορίστηκε Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ὅπου ὑπηρέτησε ἀρκετὰ χρόνια συνδέοντας τὸ ὄνομά του μὲ σοβαρὰς ἐκπαιδευτικὰς μεταρρυθμίσεις ποὺ εἶναι στὸ ἐνεργητικὸ τῆς διακυβέρνησης τῆς χώρας ἀπὸ τὸν Χαρ. Τρικούπη.

Ἐγραψε ἀρκετὰ ἀξιόλογες μελέτες, ἰδιαίτερα ἱστορικὰς, ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες τῆς ἐποχῆς.

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΕΙΒΑΔΕΥΣ (1805-1871), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Πατρίδα του ὑπῆρξαν τὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Μὲ τὴν ἐναρξὴ τοῦ ἀγῶνα τοῦ 1821 πῆγε στὴ Ρωσία καὶ στὴ συνέχεια στὴ Γαλλία, ὅπου σπούδασε φιλολογία καὶ Ἱατρικὴ. Στὴν ἐποχὴ ποὺ ζοῦσε στὴ Γαλλία ἐξέδωκε τὸ ἔργο: «Στοχασμὸς ἐπὶ τῶν συμφερόντων εἰς τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος (1832)». Ἀπὸ τὸ 1832 ὑπηρέτησε καθηγητῆς τῆς Ἱατρικῆς στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθῆνας, ὡς τὸ 1848 ποὺ ἀπολύθηκε γιὰ ν' ἀσχοληθεῖ ἀπὸ τότε ἀποκλειστικὰ μὲ τὴ δημοσιογραφία καὶ τὴ συγγραφὴ μελετῶν. Συνεργάστηκε μὲ τὸ Μ. Σχινᾶ στὴν ἐκδοσὴ ἑνὸς Γαλλοελληνικοῦ Λεξικοῦ καὶ ἐξέδωκε τὶς μελέτες: «τὸ κάτοπτρον τῆς κοινωνίας» καὶ τὸ «Πνεῦμα τῆς Θρησκείας».

*

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΝΑΡΗΣ (1805-1886), μαθηματικὸς-Γυμνασιάρχης.

Γόνος τῆς ὀνομαστῆς καὶ παλιᾶς Γιαννῶτικης οἰκογένειας Αὐγερινοῦ, ὅπως ἦταν τὸ ἀρχικὸ τῆς ὀνόμα, ὁ Σπ. Μανάρης γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ἀπὸ ὅπου τὸ 1821 ποὺ τὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα πολιορκοῦσαν τὸν Ἀλῆ πασᾶ, ἐκπατρίστηκε στὸ Μεσολόγγι. Ἀπὸ ἐκεῖ πῆγε στὴν Κέρκυρα, ὅπου σπούδασε στὴν Ἰόνιον Ἀκαδημία, μὲ καθηγητὴ του στὰ μαθηματικὰ τὸ σοφὸ Κεφαλλονίτη Καρανδῖνο. Ἀπὸ τὸ 1830 ὑπηρέτησε καθηγητῆς στὴ Λευκάδα εἰκοσιπέντε ὀλόκληρα χρόνια. Τὸ 1852 ἀνάλαβε Γυμνασιάρχης τῆς Ζωσιμαίας

Σχολῆς τῶν Γιαννίνων, ὅπου καὶ δίδαξε ὡς τὸ θάνατό του. Γιὰ τὴν ὅλη προσφορὰ του στὴν Παιδεία τιμήθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση μὲ τὸν «Ἄργυρον Σταυρὸν τοῦ Σωτήρος».

Ἔργα του: «Ἀλγεβρα», Ἰ. 1847 καὶ Γιάννινα 1862 καὶ 2) «Ἀριθμητικὴ», πού εἶδε πολλὰς ἐπανεκδόσεις. Ἐγραψε ἐπίσης τὰ ἀνέκδοτα ἔργα: «Γεωμετρία», «Κοσμογραφία» καὶ «Τριγωνομετρία».

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΤΙΝΗΣ (μέσα ΙΘ' - ἀρχὲς Κ' αἰῶνα).

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Πολύδροσο (παλιὰ Βλαχῶρι) τῆς Ἐπαρχίας Σουλίου καὶ ὑπηρέτησε δάσκαλος στὸν τουρκοκρατούμενο ἡπειρωτικὸ χῶρο. Ἀξιόλογος ιστοριοδίφης διάσωσε πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ μοναστήρια, ἐκκλησιές, ἰδιωτικὰ βιβλιοθῆκες τῆς ἐποχῆς του.

Ἀπὸ τίς πιὸ πάνω μελέτες του γνωστὲς εἶναι: 1) «Ἡ ἐν Θεσπρωτῖα κόμη τοῦ Ἱερομηρίου», Ἐκκλ. Ἀλήθεια, 1904, τόμ. Κ' σελ. 471-472, 2) «Πατριαρχικαὶ Μοναὶ Ἱερομηρίου καὶ Θεολόγου», Ἐκκλ. Ἀλήθεια» τόμ. Α τοῦ 1910, σελ. 1, κ.ά.

*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΟΣΠΙΝΙΩΤΗΣ (ἀρχὲς ΙΗ' - ἀρχὲς ΙΘ' αἰῶνα).

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα ἀπὸ γονεῖς καταγόμενους ἀπὸ τὸ χωριὸ Μοσπίνα τῆς περιοχῆς τῶν Γιαννίνων, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ διαμορφώθηκε τὸ ἐπίθετό του. Τὴν ἐργασίαν μόρφωση τὴν ἔλαβε στὴ Μπαλάνεια Σχολὴ τῶν Γιαννίνων μὲ δάσκαλό του τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, τὸν ὁποῖο καὶ διαδέχτηκε ἀργότερα στὴ διεύθυνση τῆς Μαρούτσειας Σχολῆς, ὅπου δίδαξε γιὰ πέντε χρόνια. Τὸ 1751 πού ὁ Εὐγ. Βούλγαρης γύρισε ἀπὸ τὴν Κοζάνη ὅπου δίδασκε, ἀναλαμβάνοντας πάλι τὴ διεύθυνση τῆς Μαρούτσειας Σχολῆς, ὁ Μοσπινιώτης παραδίνοντάς του τὴ διεύθυνση τῆς σχολῆς ἔφυγε γιὰ τὴν Πάδοβα τῆς Ἰταλίας.

Μετὰ τίς ἐκεῖ εὐρύτερες σπουδές του ἀπαντιέται σχολάρχης στὴ Μυτιλήνη καὶ τὸ 1763 στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ πρόσκληση ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ ἰσχυροὺς τῆς ἐποχῆς ἐκεῖ Ἑλληνας, τοῦ Σταυράκογλου, στὸ σπῆτι τοῦ ὁποῖου φιλοξενήθηκε ὡς τὸ 1765 πού ὁ προστάτης του διώχθηκε γιὰ προδοσίαν καὶ καταστράφηκε Οἰκονομικά.

Ἔτσι ὁ Μοσπινιώτης ἀπαντιέται σὰν οἰκοδιδάσκαλος γιὰ χρόνια στὴν Ἰταλία, καὶ ἔπειτα στὴν Πάργα, Πρέβεζα, Αὐστρία, Μολδαβία καὶ Οὐγγαρία, ὅπου καὶ πέθανε ἀμφτωχὸς στὴς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, σὲ βαθιὰ γεράματα.

Ἀπὸ τὰ συγγράμματά του δὲν ἔχει τίποτε διασωθεῖ. Ὅι: Ἀραβαντινός, Ζαβίρας, Σάθας καὶ ἄλλοι, ὑποστηρίζουν ὅτι ὑπῆρξε διακεκριμένος συγγραφέας.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΙΜΟΥ ΜΠΑΛΑΝΟΣ (1877-1959), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Γεννήθηκε τὸ 1877 στὴν Ἀθήνα, καταγόμενος ἀπὸ Ἠπειρῶτες γονεῖς. Μετὰ τίς σπουδές του στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας καὶ τὴν ἀνακήρυξίν του σὲ διδάκτορα, μετεκπαιδεύτηκε στὴ Γερμανία, ἀπὸ ὅπου ὑπηρέτησε (1904-1918)

καθηγητής στην 'Αθήνα. Τὸ 1924 διορίστηκε τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς 'Αθήνας καὶ τὸ 1931 ἔγινε τακτικὸ μέλος τῆς 'Ακαδημίας.

'Απὸ τὰ πολυάριθμα ἔργα του μνημονεύονται τὰ πῦρ κάτω: «Εἶναι ἡ 'Ορθόδοξος ἑλληνικὴ 'Εκκλησία μόνον κοινωνία λατρείας; (1904), «Περὶ δικαιοσύνης» (1904), «Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ» (1905), «'Εκκλησία καὶ Θεάτρον» (1909), «'Η γυνὴ ἐν ταῖς θρησκει-αῖς» (1910), «Περὶ ἁγίας Τριάδος» (1911), «Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι τοῦ Κοραΐ» (1920), «Πολιτεία καὶ 'Εκκλησία» (1920), «'Ερνέστος Ρενάν» (1923), «οἱ τρεῖς ἱεράρχαι καὶ ἡ ἐποχὴ των» (1926), «Πῶς παρηγοροῦν τοὺς πενθοῦντας οἱ πατέρες τῆς 'Εκκλησίας» (1928), «Σπυρίδων Λάμπρος» (1929), «οἱ Μπαλᾶνοι» (1930), «ἡ Πατρολογία» (1930) κ.ἄ.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΑΡΑΣ (1887-1964).

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ 'Ανω Λεσινίτσα τοῦ Δελβίνου τῆς Β. 'Ηπείρου, ὅπου ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωσι, φοιτώντας στὴ συνέχεια γιὰ ἕνα χρόνον στὴν Κεντρικὴ 'Αστικὴ Σχολὴ τοῦ κοντινοῦ στὸ χωριὸ του Μοναστηριοῦ «Γερμανοῦ». Τὴν ἐγκύκλια μόρφωσιν τὴν ἔλαβε στὴν 'Αθήνα ὅπου ἐργάζονταν ὁ πατέρας του, καὶ ἀπόφοιτος τοῦ Γ' Γυμνασίου ἔξαναγύρισε στὴ γενέθλια γῆ, ὅπου πρωτοδιορίστηκε (1903) δάσκαλος στὸ Λούκοβο τῆς χειμάρρας. Μὲ ὀρθὴ ψυχὴ, σεβασμὸ στὴ Χριστιανικὴ πίστιν καὶ ἔξαρσιν στὸν ἀνθρωπισμὸ καὶ στὸν ἑλληνισμὸ, ἔδωκε ποικιλόμορφα καὶ ὅπως μποροῦσε τὸν ἑαυτὸ του, στὸ 'Εθνος, στὴν Παιδείαν (τὴν ὅποια ὑπηρετήσε ἀπὸ τὸ 1903-1947 σὰ δάσκαλος στὰ χωριὰ τοῦ Δελβίνου, τῆς Χειμάρρας, τοῦ Πωγωνιοῦ καὶ τῶν Φιλιατῶν) καὶ στὰ Γράμματα.

'Η ἔθνικὴ ἀγωγὴ τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ, στὴ διάρκειαν τῆς ὁποίας ἀγωνίστηκε σὰν πυρπολυτὴς τῶν ψυχῶν τῶν νεαρῶν ἑλληνοπαίδων τῶν πῦρ πάνω περιοχῶν, κίνησε ἐνεργὰ τὴς μυστικῆς του δυνάμεις, ὅταν ὑψώθηκαν οἱ σημαῖες τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνα (1914). 'Ετσι πῆρε μέρος στὸ ἱερὸ αὐτὸ ξεσκήνωμα τῆς φυλῆς σὰν ἐπιλοχίας τοῦ 3ου λόχου τοῦ Συντάγματος τοῦ Δελβίνου, ἔζησε τὴν τραγωδίαν τῆς ἀδικῆς λύσεως του, καὶ συντήρησε τὸ δράμα τῆς λεύτερης πατρίδας ἀπὸ τὸ 1916 ποὺ ἐπαναπατρίστηκε καὶ δίδασκε στὰ χωριὰ τῆς λεύτερης 'Ελλάδας ὡς τὸ θάνατό του, μὲ δημοσιογραφικοὺς καὶ ἄλλους ἀγῶνες.

Δεκαοχτὰχρονος παρουσιάστηκε στὰ Γράμματα μὲ τὸ λαογραφικὸ του σημεῖωμα «'Ο 'Αγιος Βασίλειος ἐν 'Ηπείρῳ» ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα «Πύρρος» ('Αθ. 24-12-1905). 'Απὸ τότε καὶ στὴ συνέχεια φανερώθηκε ὁ διψασμένος γιὰ μάθησιν τῆς ἱστορίας, ἡθῶν, ἐθίμων κ.ἄ. τῆς γενέτειράς του καὶ τῶν γειτονικῶν 'Ηπειρωτικῶν περιοχῶν. 'Ετσι ὑπῆρξε ὁ ἀκούραστος ἐρευνητὴς καὶ συλλέκτης ποὺ αὐτοδίδαχτος, στερούμενος πηγῶν καὶ ἐιδικῶν γνώσεων, βάλθηκε νὰ δώσει στὴν πνευματικὴν 'Ηπειρον τὸν καλύτερον ἑαυτό. Δημοσίευσε ἱστοριογραφικὰ σημεῖωματα, τοὺς θησαυροὺς ποὺ μὲ μόχθον συγκέντρωσε τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς 'Ηπείρου, μελετήματα γιὰ τὴν κοινωνικὴν, ἰδιωτικὴν καὶ ἔθνικὴν ζωὴν τῶν 'Ηπειρωτικῶν πῦρ πάνω περιοχῶν, μὲ προσπάθειαν νὰ συνταιριάσει στὴν 'Ιστοριογραφίαν τὴν 'Εθνολογίαν καὶ Γεωγραφίαν. Εἶναι δεκάδες οἱ τέτοιας μορφῆς μελέτες του ποὺ δημοσιεύτηκαν στίς ἐφημερίδες, α) τῆς 'Αθήνας: «Πύρρος», «'Ηπειρωτικὸν Μέλλον», «'Ηπειρωτικὰ Νέα», «Θεσπρωτικὰ Νέα», «Πανηπειρωτικὸς 'Αγὼν», καὶ «Βορειοηπειρωτικὸς 'Αγὼν», β) τῶν Γιαννίνων: «Κραυγὴ», καὶ «'Ηπειρωτικὸς 'Αγὼν» καὶ γ) τῶν Φιλιατῶν «Θεσπρωτία». Συνεργάστηκε ἐπίσης στὰ περιο-

δικά: «Βόρειος Ἕπειρος», «Ἕπειρωτικὴ Ἔστια» καὶ στὸ ἡμερολόγιο «Ἕπειρωτικά» τοῦ Μιλτιάδη Οἰκονομίδη.

Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς μελέτες του αὐτές, μὲ τὶς ὁποῖες εἰδικότερα ἐπικοινωνήσα γράφοντας τὸ ἔργο μου «Συμβολὴ στὴν καταγωγὴ τοῦ Καλόγερου Σαμουὴλ τοῦ Κουγκιοῦ» Ἀθ. 1974 (βλ. στίς ἀριθ. 25 καὶ 26 σελίδες του), ἀπέτελεσαν τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου του «Τὸ Δέλβινο τῆς Β. Ἕπειρου καὶ οἱ γειτονικὲς του περιοχὲς Ἀργυροκάστρου, Χειμάρρας, Πωγωνίου, Φιλιατῶν, Παραμυθίας κ.λ.π.) ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1966 μὲ ἐπιμέλεια καὶ Πρόλογο τοῦ Α. Ι. Βρανούση. Προλογίζοντας τὸ ὁ Βρανούσης, γράφει σχετικὰ: «...Στὸ ἔργο του, ἀνισο καὶ ἐπιστημονικὰ ἀνοργάνωτο, τὴν ὑπεύθυνη ἱστορικὴ μαρτυρία συχνὰ ἐπικαλύπτουν ἀνεύθυνα αὐτοσχεδιάσματα καὶ ὑστερογενεῖς θρυλοί...». Σὲ γενικότερη κρίση ἔχουμε ἓνα μὲ ἀγνὲς προθέσεις λόγιο, καὶ μὲ ὑψηλὸ αἶσθημα τοπολατρείας.

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ (1863-1930).

Γεννήθηκε στὴ Δρόβιανη τῆς Β. Ἕπειρου καὶ ἀποφοιτῶντας ἀπὸ τὸ σχολαρχεῖο ἐργάστηκε ἐλληνοδιδάσκαλος στὴ Μ. Ἀσία, Θράκη, Μακεδονία, Ἀλβανία, Παραδουνάβιες περιοχὲς κ.ἄ.

Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα τῆς περιοχῆς τῆς γενέτειράς του καὶ τοῦ Θεσπρωτικοῦ χώρου, δίνοντας ἓνα ἔργο ποὺ ἐλέγχεται σὲ ὀρισμένα σημεῖα. ἀλλὰ πολὺτιμο στίς περιπτώσεις ποὺ διασώζει ἱστορικὲς μαρτυρίες τὶς ὁποῖες ἀντιγράφει ἀπὸ Μοναστήρια, Ἐκκλησιές, Σχολεῖα κ.ἄ. τῆς Ἕπειρου. Ὅλη αὐτὴ ἡ ἔρευνα, καθὼς καὶ ἡ συγκέντρωση πλοῦσιου λαογραφικοῦ καὶ ἠθογραφικοῦ ὕλικου γίνονταν μὲ δαπάνες του στὴν περίοδο τῶν θερινῶν του διακοπῶν.

Ἀπὸ τὰ δημοσιευθέντα ἔργα του σημειώνουμε: 1) Θεσπρωτικά (Ἐκκλ. Ἀλήθεια 1899 σ. 249-251), 2) Περὶ Φωτικῆς (ἐβδ. ἐπιθεώρησις «Νεολόγου» Κων/λεως 1893 σελ. 735), 3) Περὶ Εὐροίας καὶ Ἀγ. Δονάτου (Ἠχώ Ἕπειρου, ἀριθ. 21 τοῦ 1911), 4) Περὶ Παραμυθίας, Εὐροίας καὶ Σωρείας («Ἕπειρος», ἀριθ. 312 τοῦ 1911), 5) Διάφρα τραγούδια, ἦθῃ καὶ ἔθιμα Ἕπειρωτικά (ἐφ. «Πύρρος» Ἀθ. ἀριθ. 138, 209, 253, 280, 286, 291, 303, 306, 363, 365, 378 τοῦ 1908), 6) Περὶ Δελβίνου καὶ Χειμάρρας (Ἕπειρ. Ἡμερ. Μ. Οἰκονομίδη σ. 76-85 τοῦ 1914), Περὶ τῆς μονῆς τοῦ Θεολόγου ἐν Δελβίνῳ (Ἐκκλ. Ἀλήθεια ἀρ. 13 τοῦ 1899), 8) περὶ Λεσλίτσης Δελβίνου (ἐφημ. «Πατρὶς» Ἀθ. ἀρ. 4817 τοῦ 1907), 9) Περὶ Λαμπόβου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ Βυζαντινοῦ ναοῦ (Ἕπειρ. Ἡμερ. Μ. Οἰκονομίδη σ. 169 τοῦ 1914), 10) Περὶ Ἀβαρίτσης τοῦ Δελβίνου μετ' ἐπιγραφῶν (Φωνὴ τῆς Ἕπειρου ἀρ. 460 τοῦ 1901), 11) Περὶ Δρόβιανης (Ἡμερ. «Ἕπειρωτικὴ Ψυχὴ» σ. 140 τοῦ 1913), 12) Περὶ τῆς μονῆς Καμενίτσης ἐν Δελβίνῳ (Ἐκκλ. Ἀλήθεια ἀρ. 213 τοῦ 1906), 13) Ἱστορία καὶ Γεωγραφία τῆς Ἐπαρχίας Δελβίνου (Ἕπειρ. Ἡμερ. «Δωδώνη» τοῦ Γ. Γάγαρη, σελ. 115-129 τοῦ 1896), 14) Περὶ ἁγίου Κοσμᾶ καὶ τῶν ἐπιστατῶν αὐτοῦ («Ἕπειρος» ἀρ. 535 καὶ 536 τοῦ 1916), 15) Προρρήσεις τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ (ἐφ. Ἕπειρωτ. Ἀμυνα, ἀρ. 88-123 τοῦ 1915-16) καὶ ἀρκετὲς ἄλλες.

Πέθανε πᾶμφοτωχος τὴν 30-12-1930 στὴν Ἀθήνα.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ (1888- ;), καθηγητής Θεολόγος.

Ο καθηγητής της Θεολογίας και λόγιος Γεώργιος Αθ. Οικονόμου γεννήθηκε στα Γιάννινα. Μετά την αποφοίτησή του (1905) από τη Ζωσιμαία Σχολή σπούδασε στη Θεολογική Σχολή της Αθήνας από την οποία αποφοίτησε το 1911. Έζησε με πατριωτικό παλμό όλες τις περιπέτειες του Έθνους μας, έθελοντική κατάταξη και συμμετοχή σ' όλες τις εκστρατείες της περιόδου 1912-1922, σύλληψη το 1942 από τους Ιταλούς με αίτια τα εθνικοθρησκευτικά ήθη και κηρύγματά του, και έξορία στην Ιταλία και Γερμανία, όπου έζησε (1942-1945) σαν δμηρος 37 συνεχείς μήνες.

Υπήρξε μια αξιόλογη ήθικη και πνευματική μορφή της κοινωνίας των Γιαννίνων. Έγραψε άρκετά ήθη και πραγματείες ήθικοπλαστικού περιεχομένου που δημοσιεύτηκαν κυρίτερα σε περιοδικά και εφημερίδες των Γιαννίνων. Από τα έκδοθέντα έργα του, σημειώνουμε τά: «140 Εύεργέται της πόλεως Ίωαννίνων» (1593-1949), «Ηπειρώται άγωνισται των έτων 1430-1830», «40 Άγιοι της Ηπείρου», «Ίστορία των τριών Έλισαβετείων Παρθεναγωγείων» κ.ά.

*

ΑΛΕΞΙΟΣ ΠΑΛΛΗΣ (1809-1885), καθηγητής Πανεπιστημίου.

Γεννήθηκε στα Γιάννινα και σπούδασε στην Ίόνιο Άκαδημία της Κέρκυρας. Διπλωματούχος της Ίατρικής του Πανεπιστημίου της Πίζας, άσκησε το επάγγελμα του γιατρού στην Ελλάδα από το 1834 ως το 1837 που διορίστηκε καθηγητής της Ίατροδικαστικής στο νεοσύστατο τότε Πανεπιστήμιο της Αθήνας, όπου δίδαξε 44 χρόνια.

Έργα του, οι μελέτες: α) «ότι οι Έλληνες Ίατροί πολυειδώς ώφέλησαν την πατρίδα αυτών», Αθ. 1844, β) «Μελέται επί της άρχαίας χωρογραφίας και ιστορίας της Ηπείρου», Αθ. 1858, γ) «περί της έπιρροής του κλίματος επί της άναπτύξεως της διανοίας» και δ) «περί του μηνιγγαίου λοιμοϋ», Αθ. 1869 κ.ά.

*

ΑΜΑΛΙΑ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ (1842-1932).

Η Άμαλία Χρυσόχου, άδελφή του γεωγράφου και ιστορικού Μιχαήλ Χρυσόχου γεννήθηκε στη Ζίτσα, όπου και έλαβε τη στοιχειώδη μόρφωση. Τις σπουδές της συνέχισε στο Άρσάκειο της Αθήνας, από το οποίο αποφοιτώντας εργάστηκε στη στοιχειώδη εκπαίδευση ως το γάμο της με το φαρμακοποιό Κων. Παπασταύρου.

Έργο της: «Η Ζίτσα», πραγματεία, Αθ. 1895, πολύτιμη για τά πλούσια ιστορικά και λαογραφικά της στοιχειά, και διάφορα άλλα δημοσιεύματα.

*

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΧΑΡΙΣΗΣ (1898-1978), φιλόλογος-Γυμνασιάρχης.

Γεννήθηκε στὸ Μεσοβοῦνι τοῦ Ζαγοριοῦ. Διπλωματοῦχος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τῆς Ἀθήνας, ἐργάστηκε στὴ μέση ἐκπαίδευση.

Ἡ παράλληλη συγγραφικὴ του δράση ὑπῆρξε ἀξιόλογη. Ὁ ἐκδοτ. Οἶκος «Πάπυρος» ἐξέδωκε τὶς μεταφράσεις τοῦ ἔξυ τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, (τῶν δυὸ Ἰφιγενειῶν, τῶν Τρωάδων, τῆς Ἥλέκτρας, τῆς Μήδειας καὶ τῆς Ἑκάβης). Ἐπίσης πολὺτιμες μελέτες τοῦ εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος σὲ περιοδικὰ, ὅπως: α) «Τὰ Σάπικα, συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Παγωνίου» (Ἠπειρ. Χρονικά), β) «Β' συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Παγωνίου», γ) «συμβολὴ εἰς τὴν παλαιογραφικὴν ἔρευναν τῆς Ἠπέρου» (Ἠπειρωτικὴ Ἑστία) κ.ἄ. Τὸ 1938 κυκλοφόρησε συλλογὴ διηγημάτων τοῦ μὲ τίτλο «Ἱστορίες ἀπὸ τὸ χωριό».

*

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ (1832- ;), φιλόλογος-Γυμνασιάρχης.

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Βίτσα τοῦ Ζαγοριοῦ. Ἀποφοιτῶντας τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ἐφοίτησε δυὸ χρόνια στὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ τῆς Ἀθήνας. Τὶς σπουδὲς του τὶς συνέχισε στὸ Μόναχο, ὅπου ἀνακηρύχτηκε διδάκτορας τῆς φιλοσοφίας. Ὑπηρετήσε καθηγητῆς στὴ Μάδουτο καὶ Γυμνασιάρχης στὴ Χαλκηδόνα, Ἀνδριανούπολη, Σμύρνη, Τραπεζοῦντα κ.λ.π. Ἐπίσης ὑπηρετήσε καθηγητῆς τῆς Ρητορικῆς στὴ Ζάππειο Σχολή, καθὼς καὶ στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης.

Ὑπῆρξε διακεκριμένο μέλος τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κων/λεως», προσφέροντας πολλὰ στὴν πολιτικὴ ἀνέλιξη τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς του.

Ἀπὸ τὰ ἔργα του: α) «Anthologia Graeca Carminum christianorum (Leipzig 1871), σὲ συνεργασία μὲ τὸν W. Christ, β) «Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ.Χ.) μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 10' ἑκατονταετηρίδος» (1867), γ) «Περιήγησις Ἀνδρέου Λιβαδηνοῦ» (1873), δ) «Ἱστορία τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης» (1885), ε) «περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Σχολῆς» κ.ἄ.

*

ΘΩΜΑΣ ΑΘΑΝ. ΠΑΣΧΙΔΗΣ (1836 - 1890)

Στις σελίδες αὐτῆς τῆς ἐργασίας μας ὁ Θωμᾶς Πασχίδης ἔχει τὴν ἰδιαιτέρη θέση του γιὰ τὴν ἀχτινοβολοῦσα ποιότητα τοῦ πνευματικοῦ του ἔργου καὶ τῆς ἐθνικῆς του ζωῆς. Εἶναι ὁ συγγραφέας ποὺ ἔγραψε τὴν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδας καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του μὲ τὴν πέννα καὶ τὸ αἷμα του. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴ μεγάλη πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ παράδοση τῆς φυλῆς μας ἀγωνίστηκε μὲ αὐταπάρνηση γιὰ τὸ φωτισμὸ καὶ τὴ διατήρηση ὀρθοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος τοῦ ραγιαῖ, δίνοντας μὲ τὸν ἡρωϊκὸ του θάνατο τίς προϋποθέσεις στὴν καλλιέργεια τῆς πιὸ βαθιᾶς καὶ τῆς πιὸ λαμπρῆς ἐλπίδας τῶν σκλαβωμένων ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐθνικὴ τους ἀναγέννηση. Ἔτσι ἀναδείχτηκε μιὰ ξεχωριστὴ προσωπικότητα, μιὰ χαρκτηριστικὴ φυσιογνωμία μὲ ἀτομικὴ σφραγίδα, τὴν ὁποία εὐλαβούμεστε καὶ καιρὸς εἶναι νὰ τὴν τιμήσουμε ἰσάξια.

Ἀπὸ τὴ γενιὰ τῆς μητέρας του ἔχει τὴ ρίζα του στὴν Ἡπειρο. Εἶναι γιὸς τῆς Γιαννιώτισσας Μαρίας, κόρης τοῦ Παπαγιώργη, ἐφημέριου τοῦ Ναοῦ «Ἁγίου Νικολάου Ἁγορᾶς Ἰωαννίνων». Ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ πατέρα του ἔχει τὴ ρίζα του στὴ Θεσσαλία. Εἶναι γιὸς τοῦ Ἀθανασίου Πασχίδη ποὺ γεννήθηκε στὰ Κανάλια τῆς Θεσσαλίας καὶ ἔλαβε μέρος στὴν Ἐθνικὴ μας Παλιγγενεσία κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ Γ. Καραϊσκάκη. Μὲ τὴν καταστροφή τοῦ χωριοῦ του ἀπὸ Ἀλβανοτουρκικὰ στίφη καὶ τὴν ἀρπαγὴ τῆς μητέρας του καὶ τῆς ἀδελφῆς του Ζωῆς, ὁ Ἀθαν. Πασχίδης ἐγκαταλείπει τὸν ἀρχηγό του Καραϊσκάκη καὶ ταξιδεύοντας στὰ βάρη τῆς Ἀλβανίας τίς ἐξαγοράζει, γυρίζοντας τελικὰ στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ δημιουργεῖ τὴν ἀτομικὴ του οἰκογένεια.

Στὰ Γιάννινα, τὸ μεγάλο πνευματικὸ καὶ ἐθνικὸ κέντρο, γεννήθηκε τὸ 1836 ὁ Θωμᾶς Πασχίδης, μεγαλώνοντας σ' ἓνα ἑλληνοχριστιανικὸ καὶ ἡρωϊκὸ περιβάλλον. Στὸ σπίτι του πλάθονταν ὁ ἐσωτερικὸς του κόσμος μὲ τὴν πίστη στὴ Θρησκεία καὶ στὸ Γένος μας — καὶ εἶναι ἡ γενιὰ τοῦ παπποῦ του ἱερέα — ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐθνικὴ ἡρωϊκὴ μνήμη καὶ πράξη — καὶ εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ ἀγωνιστῆ πατέρα του.

Στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ ὅπου σπούδασε *, ἀποφοιτώντας τὸ 1852, εἶχε τὴν τύχη νὰ διδαχτεῖ ἀπὸ τοὺς σοφοὺς δασκάλους Ἀναστ. Σακελλάριο, Σπ. Μανάρη, καὶ Στέφανο Ράδο, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπηρεαστεῖ δημιουργικὰ ἀπὸ ὅλο τὸ περιβάλλον τῆς πολιτείας τῶν Γιαννίνων, ἔτσι ποὺ ὁ Πασχίδης μεταμορφώθηκε σὲ πνεῦμα. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ στηριζόμενὴ ἀπόλυτα στὴν ἑλληνικὴ παράδοση πνευματικὴ του φλόγα, εἶναι ἐκεῖνη ποὺ μὲ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ ἐτοίμασε τὴ μεγάλη ἐθνικὴ ἀγωνιστικὴ του διάθεση.

Ἰδεολόγος Ἕλληνας ὁ Πασχίδης, ἐπραξε σὲ κάθε βῆμα τῆς ζωῆς του τὸ χρέος του στὴ φωνὴ τῆς φυλῆς μας, ποὺ τὸν φώτιζε καὶ τὸν πρόσταζε, προσφερόμενος μὲ

* Στὸ ἀρχεῖο τοῦ Θωμᾶ Καζαμία, ἀπόγονου τοῦ Θωμᾶ Πασχίδη, σώζεται χειρόγραφη «Λογικὴ Φιλίππου Ἰωάννου, Θετταλομάγνητος, καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ὁθωνος Α', Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ἀνήκουσα εἰς Θ. Ἀθνασιάδην (= υἱὸν Ἀθανασίου Πασχίδη), ὅστις ἔγραφε κατὰ μῆνας Ἰανουάριον, Φεβρουάριον, Μάρτιον, Ἀπρίλιον καὶ Μάιον τοῦ 1851 ἔτους ἐν Ἰωαννίνοις» (σελίδες 19, 5X28 ἐκ.) : «Τὸ ἀντίγραφο αὐτὸ τῆς «Λογικῆς» τοῦ Ἰωάννου ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ δεκαπεντάχρονου Πασχίδη ἀποτελεῖ τὴν ἀρχαιότερη σωζόμενη μορφή τῶν παραδόσεων Λογικῆς τοῦ Ἀθηναίου Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας, ποὺ ὅπως ἀποδεικνύεται ἐχρησιμοποιεῖτο γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Λογικῆς καὶ στὴν Ζωσιμαία Σχολὴ» (προσθήκη, ὕστερα ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Διπ. Μπενάκη, διευθυντῆ τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν).

θυσιαστική απόφαση στην πνευματική και ήθικη βελτίωση τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων καὶ στην ἐθνική τους ἀποκατάσταση.

Ἀπὸ τὸ 1852 ὡς τὸ 1854 ὑπηρετεῖ δάσκαλος στὸ Μπεράτι¹. Μόλις δεκαοχτάχρονος, παίρνει μέρος στὴν ἐπανάσταση ποὺ ἐκρήχτηκε τὸ 1854 καὶ μάλιστα στὸν τομέα τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ὑπῆρχαν συγγενεῖς του ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ πατέρα του καὶ ὅπου ἡ θειά του ἀπὸ τὴν ἴδια γενιὰ βρῆκε μαρτυρικό θάνατο. Μὲ τὴ λήξη τῆς ἐπανάστασης ἐκείνης ὑπηρετήσε δάσκαλος στὸ Δουσκο τῆς Θεσσαλίας, ὅπως τόσο χαρακτηριστικὰ περιγράφει στὸ ἔργο του «Δακία πετῶντι καλάμω»² : Ἀπὸ τὸ Μάιο τοῦ 1854 ὡς τὸν Ἰούνιο τοῦ 1855 διαμένει ἀρχικὰ στὴ Λαμία, ὅπου εἶχε συγγενεῖς καὶ ἔπειτα στὴν Ἀθήνα, ὅπου παρακολουθεῖ μαθήματα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή. Στὴ συνέχεια, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Φθινόπωρου τοῦ 1855 ὡς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1857, ὑπηρετεῖ Σχολάρχης στὸ Μπεράτι³. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1857 πηγαίνει στὸ Βουκουρέστι, ἀπὸ ὅπου τὸ 1859 πηγαίνει γιὰ συμπλήρωση τῶν φιλολογικῶν του σπουδῶν στὴ Νεάπολη τῆς Ἰταλίας. Ἀπὸ τὸ 1860 ἀπαντιέται πάλι στὸ Βουκουρέστι, ὅπου τυπώνει τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Κοσμᾶ.

Τὸ 1861 πηγαίνει γιὰ ἓνα μικρὸ διάστημα στὴ Σερβία, ὅπου γνωρίζεται μὲ τοὺς ἐθνικοὺς σκαπανεῖς Ἰωάν. Ρίζο καὶ Γεώργ. Φιλιππίδη, τὸν πατέρα τοῦ κατοπινοῦ φίλου καὶ ἐταίρου του στὴ διακονία τοῦ Ἔθνους Ν. Γ. Φιλιππίδη. Γυρίζοντας στὴ διάρκεια τοῦ ἔτους τούτου στὸ Βουκουρέστι ὁ Πασχίδης δίνεται μὲ θέρμη στὴν ὑπηρεσία τῶν κοινῶν, πλαταίνει τὶς διασυνδέσεις του μὲ τοὺς φωτεινότερους παράγοντες τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ ἐπιβάλλεται ὡς ἓνας ἀξιόλογος καὶ συνετὸς ἐθνικὸς ἀγωνιστής. Εἶναι ἡ ἐποχὴ (1866) ποὺ μὲ τὸν ἀπὸ τὸ Πάπιγκο τοῦ Ζαχοριοῦ φίλο του, τὸ δάσκαλο Ζαχαρία Σαρδέλλη, ἐκδίδει τὴν ἐβδομαδιαία Ἐφημερίδα «Ἴρις», ὄργανο τῶν ἐθνικῶν τῶν ἐλλήνων συμφερόντων καὶ φυτῶριο τῆς παμβαλκανικῆς συνεργασίας.

Τὴν Ἀνοιξὴ τοῦ 1867 πηγαίνει μέσω τῆς Μακεδονίας στὰ Γιάννινα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ ξαναγυρίσει στὰ Γιάννινα. Σκοπὸς τοῦ ταξιδιοῦ του αὐτοῦ εἶναι ὁ ξεσηκωμὸς τοῦ Ἑπειρωτικοῦ καὶ Θεσσαλικοῦ λαοῦ σὲ μιὰ ἐπαναστατικὴ ἐνέργεια, ἀπὸ τὴν ἐννοια ἑνὸς ἀντιπερισπασμοῦ, μιὰ ποὺ συνεχίζονταν ἡ Κρητικὴ ἐπανάσταση ποὺ εἶχε ἀρχίσει τὸ 1866, ἀλλὰ καὶ ἑνὸς ἐξαναγκασμοῦ τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων νὰ δώσουν μιὰ γρήγορη καὶ σωστὴ λύση στὸ Κρητικὸ ζήτημα, μιὰ ποὺ ὑπῆρχε ὁ φόβος ν' ἀναφλεγεῖ ὀλάκερη ἡ Ἀνατολή. Στὴ διαδρομὴ του αὐτῆ, καὶ κυριότερα στὰ Γιάννινα ὅπου βρισκόνταν ἡ οἰκογένειά του, ὁ Πασχίδης ἐνήργησε καὶ μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ Ἀρχιγραμματέα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Συλλόγου τῶν Κυριῶν «τοῦ ὑπὲρ τῆς Κρήτης τῷ 1867 ἰδρυθέντος», μὲ σκοπὸ τὴ διενέργεια ἐράνων γιὰ τὸν Κρητικὸ ἀγῶνα.

Ἀπὸ τὰ τέλη ὅμως τοῦ 1868 ποὺ μὲ τὴν παρέμβαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἔληξε ἡ ἐξέγερση τῆς Κρήτης, ὁ ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴ χρῆση τῶν ὀπλων στὴ χρῆση τῶν πνευματικῶν μέσων. Ὁ Πασχίδης πιστεύοντας ἴσως ὅτι «ἡ ἰδέα εἶναι ἡ οὐσία τοῦ παντός» προσφέρεται σὲ μιὰ σειρά πράξεων ποὺ ἔχουν τὴν ὠραιό-

1. Νέστορ Γεωργίτσος : «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά», παράρτημα Α', 1927, σελ. 46-48.

2. Paschides Thomas Athanasii : «Dacia sau descriere synoptica in sbor a terrei Daco-Romanilor in schitia poetica si politica» (Bucurest 1878).

3. Β. Γ. Ἀντωνοπούλου : «Ἀγλὴ ἐν ζόφῳ, ἤτοι τὸ μαρτυρολόγιον τῶν διὸ συγχρόνων ἐθνομαρτύρων Φιλιππίδου καὶ Πασχίδου», Τεργέστη 1899, τόμ. Α', σελ. 27-28.

τητα εκείνων που πιστεύουν σ' ένα ιδανικό, όσων αναγαλλιάζουν από το όνειρο της πατρίδας. Έτσι απαντιέται: το 1869 στην Κωνσταντινούπολη, όπου, όπως υποστηρίζει ο Τρ. Εὐαγγελίδης⁴, ίδρυσε με τον Ἡροκλῆ Βασιάδη το γνωστό «Ἡπειρωτικὸ Σύλλογο». Τὸ 1870 περιοδεύει στὴ Συρία καὶ τὴν Αἴγυπνο, ἕνα ἐπιστημονικῆς καὶ ἐθνικῆς βάσεως ταξίδι, πού τόσο τὸ περιγράφει ἀργότερα, γιὰ νὰ παρουσιαστῆ παράλληλα ὁ ἀκατάβλητος πόθος του μετὸν ὁποῖον ἀντίκρυζε τὸν ἀπέραντο ἐθνικό, τὸν γνήσια ἐλληνικό ὀρίζοντα.

Ξαναγυρίζοντας τὸ 1870 στὸ Βουκουρέστι ἰδρύει τὸ Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτήριον, πού λειτούργησε τρία σχολικὰ ἔτη, ὡς δηλαδὴ τὸ 1873, δίνοντας στὰ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων τὴ φλόγα τῆς κλασικῆς παιδείας γιὰ μιὰ σωστὴ ἱεράρχηση τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς. Τὸ 1874 ἐκδίδει στὸ Βουκουρέστι τὴν ἐβδομαδιαία πολιτικὴ ἐφημερίδα Δεκέβαλος πού εἶναι στὰ ἑλληνικά τὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ τῆς Δακίας Ντέτσεμπαλ. Μετὶς σελίδες τῆς ἐπεδίωκε τὴν μέσω τοῦ ἐλληνισμοῦ ἔνωση τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν ἐξίσωση στὴ διαχείριση τῶν κοινῶν τῆς γυναίκας, ὅπως φανερῶνεται καὶ ἀπὸ τὰ συνθήματα πού χρησιμοποίησε: «Ἀδελφισμὸς τῶν Λαῶν τῆς Ἀνατολῆς» καὶ «Μέθεξις τοῦ ὠραίου φύλου εἰς τὰ τῆς πολιτείας». Στὴν ἴδια περίπου περίοδο φέρεται⁵ νὰ ἐκδίδει στὸ Βουκουρέστι στὴ Γαλλικὴ καὶ Ρουμανικὴ γλῶσσα τὴν ἐφημερίδα «Reforma» καὶ στὴν Ἑλληνικὴ τὴν «Ἀθηνα», χωρὶς νὰ ἔχουμε ἀκριβῆ στοιχεῖα γιὰ τὴ διάρκεια τῆς κυκλοφορίας τους.

Τὸ 1875 μετὴν ἐκρηξὴ τῆς ἐπανάστασης τῆς Ἐρζεγοβίνης καὶ τῆς Βοσνίας πού ἦταν τὸ προοίμιο τοῦ Σερβοτουρκικοῦ καὶ τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου, ὁ Πασχίδης δίνεται σὲ νέες ἐθνικὲς ἐνέργειες. Μετ' ἀνυπόγραφα ἄρθρα του ἔ, καὶ μετὰ ὅσα μετὴν ὑπογραφή του δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες: «Μέλλον», «Δικαιοσύνη» καὶ «Παλιγγενεσία», παρουσίαζε τὴν ἀληθινὴ κατάστασι πού ἐπικρατοῦσε στὴ Μακεδονία, ὑποδείχοντας μέτρα γιὰ τὴν ἱκανοποίησι τῶν δικαίων ἐλληνικῶν βλέψεων. Τὴν εἰδικὴ του αὐτῆ ἐνέργεια ὠλοκλήρωσε μετὴν μετὰβασὴν του στὴν Ἀθήνα, ὅπου εἶχε ἀρκετὲς συνεννοήσεις γιὰ τὸ μεγάλο τοῦτο ἐθνικὸ θέμα μετὸν Κουμουνοῦρο καὶ τὸν Τρικούπη.

Τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1875 μετέχει στὴ Φλωρεντία στὸ γιορτασμὸ τῶν τετρακόσιων χρόνων τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγελου, σὰν ἐκπρόσωπος τοῦ ἐλληνισμοῦ. Στὸ λόγο πού ἀπάγγειλε σὲ Γαλλικὴ γλῶσσα, ἐπισήμανε τὴν ἔννοια τοῦ φωτισμοῦ τῶν κλασικῶν χρόνων καὶ τὴν ταύτισήν του μετὴν τελειότητα καὶ τὴν ἀρετή, γιὰ νὰ τονίσει τὴν ἀγωνία του, πού πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἀγωνία τοῦ πολιτισμένου κόσμου, γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀναγέννησι καὶ τὸ μέλλον τῶν Ἑλλήνων. Μεταξὺ ἄλλων, εἶπε:

«...Ναί, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος διὰ τῆς πραξίτελικῆς γλυφίδος καὶ τῆς τοῦ Ἀπωλοῦ γραφίδος ἐνέπνευσε τὸν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων τεχνῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν συμπάθειαν διὰ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ ἀδελφοῦ ἔθνους πρὸς ἔθνος δεδουλωμένον μὲν, πλὴν ἀκαταμάχητον, ἀκαταδάμαστον... Ἀλλ' ὅπως οἱ μεγάλοι τοῦ μεσαίωνα ἀνδρες δὲν ἐπελάθοντο τῆς Ἑλλάδος, τῆς κοίτης ταύτης τῶν καλλονῶν ἐν τέχναις καὶ ἐπιστήμαις, ἐν δαιμονίοις ἔργοις ἀρίστοις, καὶ ὑμεῖς ὡσαύτως, ὡ ἔθνη πεπολιτισμένα, ἔθνη ἀναγενημένα καὶ εὐκλεᾶ, ὀφείλετε μὴ λησμονῆσαι τὴν ἐνεστῶσαν Ἑλλάδα...».

4. Ἡ ἀπόψη τοῦ Τρ. Εὐαγγελίδη ὅτι τὸ 1869 ὁ Πασχίδης βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη ἐλέγχεται καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς μῆνες Ἰούλιο ὡς Ὀκτώβριον 1869. Πρβλ. I.M.Χατζηφώτη: «Θ. Α. Πασχίδης» Ἀθ. 1974, σελ. 29.

5. Β. Γ. Ἀντωνοπούλου, ὅπου § 2, σελ. 31.

Στή διάρκεια του Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου ταξιδεύει γιά τήν ἐκτίμηση τῶν ἐλληρικῶν πραγμάτων καί τή διατήρηση ὀρθοῦ τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, σάν ἀνταποκριτῆς Γαλλικῶν ἐφημερίδων, στή Βοσνία καί Σερβία, ἀργότερα στά Γιάννινα καί τρεῖς ὡς τέσσερες φορές στήν Ἀθήνα. Ἡ λήξη τοῦ πολέμου ἐκείνου, ἔφερε τή συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στέφανου (19 Φεβρουαρίου/3 Μαρτίου 1878), πού ὠριζε γιά σύνορο τῆς Βουλγαρίας μέ τήν Τουρκία τήν πόλη τῆς Καβάλλας. Ὁ Πασχίδης μέ φλογερή ἀρθρογραφία καθοδηγεῖ τὸ λαϊκὸ φρόνημα γιά τήν υπεράσπιση τῶν μεγάλων ἐθνικῶν θεμάτων τῶν Ἑλλήνων καί μέ ἀφταστη πατριδολατρεία προσπαθεῖ νὰ ἐπηρεάσει τήν τύχη τοῦ ἔθνους. Μὲ τὸ φίλο του ἐθνικὸ ἀγωνιστὴ Φιλιππίδη πρωτοστατεῖ στήν ὑπογραφή ὑπομνημάτων τῶν κατοίκων τῆς Θράκης, Μακεδονίας καί Ἡπείρου, πρὸς τίς Μεγάλες Δυνάμεις μέ περιεχόμενο τίς ἐθνικὲς διεκδικήσεις. Ἀπὸ τὸν Ἰούλιο ὡς τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1878 βρίσκεται στά Γιάννινα, ὅπου ἀγωνίζεται γιά τήν ἀπελευτέρωση τῆς Ἡπειρωτικῆς του πατρίδας. Τὴν 21 Δεκεμβρίου 1878, ὅπου σάν ἀντιπρόσωπος τῶν Ἡπειροθεσσαλῶν τῆς Δακίας καί τῆς Ἡπείρου, παρουσιάζεται στὸν Πρωθυπουργὸ Κουμουνδοῦρο, συναντιέται μέ τὸ Γρίβα, Ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν, καί μέ πολλοὺς ἄλλους παράγοντες, συντάσσει ἀναφορὰ γιά τίς ἐθνικὲς διεκδικήσεις πολλῶν κατοίκων, ἀπευθυνόμενη στὸν Βαδδινγκτῶνα, Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, κ.ἄ. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς μῆνες ὡς τὰ τέλη Μαρτίου 1879 πού παραμένει στήν Ἀθήνα, ὁ Πασχίδης ἐπραξε τὸ χρέος στὸ Γένος του καί στήν ἀνθρωπότητα. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1879 ἀπὸ τὴν Ἀθήνα πηγαίνει στήν Κέρκυρα, στή λέσχη «Concordia», ὅπου μιλάει σὲ ἐκλεκτὸ ἀκροατήριον πού τὸ ἀποτελοῦσαν Ἕλληνες καί Ἰσραηλίτες. Στὴ συνέχεια πηγαίνει στὸ Μπεράτι καί ἀπὸ ἐκεῖ στά Γιάννινα, ὅπου κινεῖ τίς Ἑλληνικὲς ψυχὲς γιά ἐπανάσταση. Σὲ ὑστερόγραφο ἐπιστολῆς του ἀπὸ τὴ Ρώμη (τὴν 5/17-5-1879) πρὸς τὸν Ἰ. Καμπούρογλου, σημειώνει: «Ἐξ Ἡπείρου ἔγραψα ὑμῖν. Ἐτοιμάζεται ἐπανάστασις, διότι τὸ μαχαῖρι ἐφθασεν ὡς τὸ κόκκαλον». Στὴ Ρώμη ξεσηκώνει γιά τὰ δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ διακεκριμένους δημοσιογράφους, οἱ ὅποιοι μέ ἀρθρογραφίες διαφωτίζουν σχετικὰ τὸν Ἰταλικὸ λαὸ καί τὴ διεθνή γνώμη, πλησιάζει μέλη τῆς Ἰταλικῆς Κυβέρνησης πού διακρίνονταν γιά τὸ μισελληνισμὸ τους στήν περίπτωσή μας ἐκείνη καί παρουσιάζεται στὸ Βατικανό, ὅπου ὑποβάλλει ἐμπεριστατωμένο ὑπόμνημα στὸν Πάπα, γραμμένο στήν Γαλλικὴ γλώσσα, στὸ ὅποιο κατάληγε:

«...Μακαριότης! Ἐκτακτος ἀπεσταλμένος τῶν Πελασγῶν, ἰδίως δὲ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, τῆς ἀρχαίας Δωδώνης, ἔνθα καί οἱ Τοῦρκοι ἐξελληνίσθησαν, ἔρχομαι ἐξ Ἀθηνῶν καί Μυκητῶν καί Κερκύρας εἰς τὸ ἄστυ τῆς Ρώμης ἵνα ἐπικαλεσθῶ τὴν ὑψηλὴν ὑμῶν ἐπέμβασιν παρὰ τῇ Κυβερνήσει καί τοῖς λαοῖς τοῦ λατινισμοῦ διὰ τὴν κατὰ γράμμα καί κατὰ πνεῦμα τοῦ ἸΓ' πρωτοκόλλου ἐκτέλεσιν, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου. Ἡ Α.Μ. οἶδε καλῶς, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἡπείρου καί Θεσσαλίας ἐξαιτεῖται δικαίον ἐπισήμως ἀποκτηθέντος καί διὰ τοῦ ξίφους καί διὰ τοῦ καλάμου. Ἐδῆχος φωνῆ τοῦ Βατικανοῦ, ἔνθα προεδρεῖ οἱ ἸΓ' Λέων... ὀφείλει νὰ εἰσακουσθῆ...».

Τὸ ταξίδι του ἐκεῖνο ἔχει μεγάλη ἀποστολὴ καί μακρινὴ πορεία. Πηγαίνει στήν Ἑλβετία, καί ἀπὸ ἐκεῖ στὴ Μασσαλία, γιά νὰ βρεθεῖ στίς ἀρχὲς τοῦ Ἰουνίου 1879 στὸ Παρίσι. Ἐδῶ ἐπικοινωνεῖ μέ τὸν πνευματικὸ κόσμον τὸν ὅποιον ἐνθουσιάζει γιά τὰ Ἑλληνικὰ δίκαια. Ταυτόχρονα στέλγει τίς ἀνταποκρίσεις του στὸν τύπον τῆς Ἀθήνας ὡς ⁶

6. α' Ἐφημερίς», Ἀθ. ἀρ. φυλ. 187/6-7-1879, σελ. 2.

τὸν Ἰούλιο τοῦ 1879, πού γυρίζει στὴν Ἀθήνα. Τὴν Ἀνοιξη τοῦ 1880 ταξιδεύει στὴν Εὐρώπη μὲ κύριο μέλημά του τὸ γνωστὸ «Ἡπειρωτικὸν ζήτημα», δὲν ἔχουμε ὅμως ἐξακριβωμένες τίς λεπτομέρειες (χρονικὲς καὶ τοπικὲς) ἐκείνου τοῦ ταξιδιοῦ του. Ἀπὸ τὴν 11-6-1880 ὡς τὴν 29-7-1880 στέλνει ἀπὸ τὸ Παρίσι ἀνταποκρίσεις στὴν «Ἐφημερίδα» τῆς Ἀθήνας, σχετικὲς μὲ τὸ ἴδιο πῶς πάνω θέμα καὶ ἀπογοητευμένος⁷ γιὰ τὴ δίκαιη λύση του γυρίζει μέσω τῆς Μακεδονίας στὴν Ἀθήνα.

Στὴν περίοδο Ὀκτωβρίου 1880 μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1881 διαμένει στὴν Καβάλλα, ὑπηρετώντας καθηγητῆς στὸ ἐκεῖ κεντρικὸ Γυμνάσιο, τοῦ ὁποίου τὴ διεύθυνση εἶχε ὁ συνεργάτης καὶ φίλος του Ν. Φιλιππίδης, οὐσιαστικὰ πάντως ἀγωνιζόμενοι καὶ οἱ δύο τους γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἐλληνικῶν ιδεωδῶν. Μετὰ τὸ σχολ. ἔτος 1880-1881 βρίσκεται στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀπὸ ὅπου καὶ ταξιδεύει στὴν Ἀθήνα μὲ σκοπὸ τὴ συμπαραστάσῃ του γιὰ τὴ δικτῆρηση τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων πού ζοῦσαν γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη. Οἱ σκοποὶ τοῦ ταξιδιοῦ του ἐκείνου, εἰδικότερα περιγράφονται στὴν ἐφημ. «Ἐθνικὸν πνεῦμα»:

— «Πρὸ ἐβδομάδος ἀφίκετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ πληρεξούσιος Ἰωαννῖνος Θ. Α. Πασχίδης, συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἀποκαθίξεως τῶν ἀδίκως ἐπὶ ἐπτὰ μῆνας κρατουμένων εἰς τὰς εἰρκτὰς τῆς Σταμπούλ. Μανθάνομεν δὲ ὅτι ἐπέδωκεν οὐ μόνον τῷ κ. Πρωθυπουργῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀναφορὰν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν φίλων Δυνάμεων. Τοῦ ζητήματος τούτου ἐπελάβοντο πρότερον τὰ τε Ἀνακτοβούλια τῆς Ἀγγλίας, Πρωσίας καὶ Ρωσσίας, ἀλλὰ καὶ ἅπασαι αἱ πρεσβεῖαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔχομεν δ' ἐλπιδὸς ὅτι ἡ Κυβερνησις θέλει συστήσει ζωηρῶς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἣτις συνέχεται οὐ μόνον τῷ ΙΓ' Πρωτοκόλλῳ τοῦ Βερολίνου, ἀλλὰ καὶ τῷ ΙΖ' ἄρθρῳ τῆς Συμβάσεως»⁸.

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1882 ταξιδεύει στοὺς Ἁγίους τόπους καὶ τὴν Αἴγυπτο, ἀπὸ ὅπου στέλνει πυκνὲς ἀνταποκρίσεις⁹ στὴν Ἀθήνα καὶ στὸ Βουκουρέστι. Ἀποκαλυπτικὴ γιὰ τὸν κίνδυνο τοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ τῶν δικαιωμάτων του στοὺς Ἁγίους τόπους ἀπὸ τίς ξένες προπαγάντες εἶναι ἡ ἀπὸ 16-5-1882 ἐπιστολὴ του πού τὴ στέλνει στοὺς «Συλλόγους» τοῦ Βουκουρεστιοῦ:

— «Ἐν Ἱερουσαλὴμ διέμεινα περίπου τοῦ μηνός... Ἡ δὲ Γαλλικὴ δημοκρατία, ἡ ἐν Γαλλίᾳ διώκουσα δῆθεν τὸν κληρὸν, ὡς ἐλευθερόφρων καὶ ἀνεξίθρησκος, ἐν Συρία καὶ Παλαιστίνῃ ὡς καὶ πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς ὑπερασπίζεται τοῦτον ὡς καὶ πρότερον, καὶ διὰ ταῦτα τὸσαῦτα καὶ τηλικαῦτα προσηλυτιστήρια ἐγείρονται ὅλον ἐν εἰς Βηρυττόν... Ἱερουσαλὴμ, Βηθλεέμ, Ναζαρέτ καὶ εἰς λοιπὰς πόλεις, ἐνῶ ὁ κληρὸς, τὸ ἔθνος, ἡ ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ἑλλάδος ἐκοιμῶντο καὶ κοιμῶνται τὸν νήδυμον. Ὅθεν αἰρω φωνὴν ἠχηρὰν πρὸς τοὺς πλουσίους, πρὸς τοὺς ἐθνάρχας, πρὸς τοὺς πολιτάρχας ἀπὸ τοῦ Φάρου τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἐξορκίζω τὴν Ἑλλάδα φυλὴν ὅπως σπεύσῃ εἰ ἔστι καιρὸς εἰσεῖτι, καὶ σῶσῃ τὰ ἱερὰ ἐλληνικὰ καθιδρύματα ἀπὸ τῶν προπαγανδιῶν τῆς Δύσεως καὶ τοῦ Βορρᾶ...».

7. ὅπου πῶς πάνω, ἀρ. φυλ. 223/31.8.1880, ὅπου καὶ σημειώνεται: «ἀφίκετο ἐκ Μακεδονίας ὁ Θωμᾶς Α. Πασχίδης, πολλὰ διηγούμενος μετὰ πόνου».

8. Ἐφημ. «Ἐθνικὸν Πνεῦμα». Ἀθ. ἀρ. φυλ. 2187/9-1-1882, σελ. 3.

9. Ὑπάρχουν — βάσει τῶν ὄσων διαπιστώσαμε — ἀνταποκρίσεις του: α) στὴν «Ἐφημερίδα» ἀρ. φυλ. 144 τῆς 24-5-1882, σελ. 4 καὶ μὲ ἡμερομηνία πού τις ἔγραψε τὴν 18-5-1882, καὶ β) στοὺς «Συλλόγους» Βουκουρεστιοῦ, ἄλλες 5 ἀνταποκρίσεις μὲ τὴν ὑπογραφή του καὶ ἡμερομηνίες ἀπὸ 12-5/25-6-1882.

Ὡς τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1884 διαμένει ὁ Πασχίδης στὴν Κωνσταντινούπολη, πρωτοπόρος στὸν «ὑπὲρ πάντων» ἀγῶνα τῶν ἐλλήνων. Τώρα ἔρχεται στὸ Βουκουρέστι, ὅπου παραμένει ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 1887, συνεχίζοντας τὸν ἱερό του ἀγῶνα, συνεργαζόμενος μὲ τοὺς «Συλλόγους» τοῦ Βουκουρεστιοῦ, καὶ ἐκδίδοντας τὰ δυὸ ἀξιόλογά του «Ἡμερολόγια τῆς Ἑλλάδος». Τὸ 1887 ξαναβρίσκει τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἐργάζεται ἀρχισυντάκτης τῆς Ἐφημ. «Ἐπιθεώρησις» τοῦ Ἐπαμ. Κυριακίδη. Ἡ ἀρθρογραφία του ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη τῶν ἐτῶν 1887-1888 ποὺ γράφεται μὲ ἐλληνικὴ συνείδησι, γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἰδέα, καὶ ὅλη ἡ ὥς τώρα δραστηριότητά του γιὰ τὰ δίκαια τοῦ ὑπόδουλου στὸν τοῦρκο ἐλληνισμοῦ, δημιουργεῖ ὑπόνοιες στὴν Ὑψηλὴ Πύλη καὶ ὕστερα ἀπὸ καταγγελία κάποιου Ἀποστ. Μαργαρίτη, ὁ Θωμᾶς Πασχίδης συλλαμβάνεται τὴν 8ην Ἰουνίου 1888, τὴν ὥρα ποὺ πήγαινε στὸ γραφεῖο του τῆς Ἐφημ. «Ἐπιθεώρησις». Τώρα ἀνοίγει ἕνας ἄλλος δρόμος γιὰ τὸ μεγάλο τοῦτον ἔντρα, τοῦ ὁποῦ τοῦ σύστημα τῆς ζωῆς ἔχει μιὰν ἠθικὴν ἀρχιτεκτονική. Εἶναι ὁ δρόμος ποὺ τὸν ὑψώνει στὴν αἰωνιότητα, ἐπιταγή καὶ νόμο, γιὰ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τελείωσι καὶ γιὰ ὑποδειγματικὴ πορεία στὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς. Εἶναι ὁ δρόμος τῆς θυσίας ποὺ θεληματικὰ τὸν ἀκολουθοῦν μόνον οἱ ὀλίγοι καὶ ἐκλεκτοί.

Ὁ Πασχίδης ὑπομένει μὲ ἀπαράμιλλη ψυχικὴ δύναμι, ὅλα τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς ἐξευτελισμούς, ποὺ τοῦ κάνουν στὸ Μέγαρο «τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ διευθύνσεως τῆς Ἀστυνομίας», καὶ στίς εἰρκτὲς τοῦ Βυζαντίου, χωρὶς ἀνάκρισι καὶ χωρὶς δίκη. Τὴν ἴδια «ρώμη» δείχνει καὶ ὁ Ν. Φιλιππίδης, ὁ συνεργάτης καὶ φίλος του, ποὺ εἶναι κρατούμενος στίς ἴδιες φυλακὰς τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἡ κοινὴ, ἐλληνικὴ, γνώμη ἐξεγείρεται καὶ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀποφυλάκιση τῶν δυὸ μαρτύρων. Ὁ Ἀθηναϊκὸς τύπος δημοσιεύει πύρινα ἄρθρα, ἐνῶ συγκροτοῦνται διάφορες Ἐπιτροπὲς ποὺ κάνουν ἔντονα διαβήματα καὶ διενεργοῦν ἐράνους. Οἱ ἠπειρωτὲς τοῦ Βουκουρεστιοῦ καὶ τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο τῶν Γαλινίων πρωτοποροῦν σὲ σοβαρὰς ἐνέργειες. Ὁ δάσκαλος στὰ Γαλινίνα Κωνσταντῖνος Πασχίδης, ἔρχεται στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ συμπαρασταθεῖ στὸν κρατούμενο μεγαλύτερο ἀδελφὸ του Θωμᾶ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ριχτεῖ κι' ἐκεῖνος στίς φυλακὰς χωρὶς καμιὰ αἰτία. Γιὰ τὴ σωτηρία τῶν δυὸ μεγάλων τούτων κρατούμενων ὑψώνονται ἀκόμα καὶ οἱ φωνὲς τῶν Πρεσβευτῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλὰ καὶ ἡ δικὴ τους παρέμβασι δὲν καρποφορεῖ, γιὰτὶ ἡ μοίρα τῶν ἔθνομαρτύρων Πασχίδη καὶ Φιλιππίδη ἔχει μαστορευτεῖ ἀπὸ τὸ μῖσος τοῦ Τούρκου κυρίαρχου.

Ὁ ἔθνικὸς σεισμὸς ποὺ συγκλονίζει τὶς ψυχὰς τους, τοὺς ὀπλίζει μὲ δύναμι καὶ καρτερία. Ἄλυσσοδεμένος στὴ φυλακὴ ὁ Φιλιππίδης ἀκούει μιὰ γνωστὴ φωνὴ ἀγαπημένου φίλου: «Ἐξῶθεν ὁ ἀτυχῆς Πασχίδης ἐκράχυαζε γοερῶς, τίς οἶδε τίνας βασάνους δοκιμάζων»¹⁰. Στίς κεντρικὰς φυλακὰς τοῦ Βυζαντίου δοκιμάζουν κάθε εἶδος ταπεινώσι:

«Ὁ Πασχίδης ἐν ἀγανακτῆσει ἐποδοπάτει τὸ τουρκικὸν φέσιον, τὸ ὁποῖον εἶχον δώσει καὶ εἰς αὐτὸν νὰ φορέσῃ. Οἱ δὲ Τούρκοι τύπτοντες καὶ ὑβρίζοντες ὤθουν αὐτὸν πρὸς τὰ ἔξω. Δὲν ἐπρόφθασε δὲ ὁ Φιλιππίδης ν' ἀντιληφθῇ καλῶς τῶν πραγμάτων καὶ ὁ Πασχίδης ἐξωθηθεὶς βιαίως ἐξηφανίσθη»¹¹.

Τὴν 26-2-1889 τοὺς ἔχουν μεταφέρει στὴ Βεγγάζη, ὅπου μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφὸ

10. Β. Γ. Ἀντωνοπούλου : ὅπου § 2, σελ. 219.

11. Τοῦ Ἰδίου, σελ. 223.

τοῦ Πασχίδη κρατοῦνται μὲ φυλακισμένους κοινοῦ ποινικοῦ δίκιου. Τὴν 24-3-1889 τοὺς μεταφέρουν στὸ πλοῖο πού θὰ τοὺς ὀδηγήσει στὴν Τρίπολη, ὅπου καὶ κρατοῦνται στίς φυλακὲς βασανιζόμενοι ἀνήκουστα.

Ἐκ τῆν Τρίπολη ὀδηγοῦνται στὸ Φεζάν, ὅπου βρίσκονται ἐξόριστοι καὶ ἄλλοι εἴκοσι τρεῖς ἑλληνες πατριῶτες. Ἡ ζωὴ τους στίς ἐκεῖ φυλακὲς ἔχει φτάσει στὴν πιὸ τραγικὴ κορύφωσή της:

«Καὶ οὕτω ἐκ τῶν 23 καὶ μόνων ἐνταῦθα καθειρωθέντων χριστιανῶν 11 ἀκμαῖοι τῆν ἡλικίαν ἐν διαστήματι 6 μηνῶν ἐτελεύτησαν, τρεῖς ἐξιλαμίσθησαν βίᾳ, οἱ δὲ λοιποὶ μὴ ἐνδόντες ὑπέστησαν ἀπεριγράπτους αἰκισμοὺς καὶ κακώσεις. Ὡς πρὸς τῆν τροφήν καὶ τῆν ἐνδυμασίαν οὐδεμία δέον νὰ γίνῃ μείνεια...». 12.

Μὲ τὴν πίεση τῶν Κυβερνήσεων τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ρωσίας, ἂν καὶ τὸ πιὸ σωστὸ εἶναι ὅτι ἀποφασιστικὴ ὑπῆρξε ἡ πίεση τοῦ Ἑγγλοῦ πολιτικοῦ Γλάδστωνα¹³, ἡ Πύλη διατάζει τὴν ἀπελευτέρωσιν τοῦ Πασχίδη καὶ τοῦ Φιλιππίδη. Στὴ μεταφορὰ τους ὁμως, σὲ μιὰ μακρινὴ πεζοπορεία στὴν ἐφιαλτικὴ ἔρημο πρὸς τὴν Τρίπολη τῆς Ἀσίας, ὁ Πασχίδης πιέζεται ἀπὸ τοὺς Ἀραβες φρουροὺς του νὰ ἐξιλαμιστεῖ. Καὶ ὅταν ὁ κουρειασμένος ψυχικὰ καὶ σωματικὰ Πασχίδης ἀρνιέται μὲ ἑλληνικὴ περηφάνεια, δολοφονεῖται ἄγρια ἀπὸ τοὺς φρουροὺς του στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι ἦταν φανερὸ ὅτι ἐκτελοῦσαν ἐντολὰς τῶν προϊσταμένων τους. Τὸν τραγικὸν ἐκεῖνον θάνατον μετάδωκε παραστατικὰ ὁ Ἀθηναϊκὸς τύπος μὲ σημειώματα καὶ ἄρθρα πού δὲν ἀποτελοῦν μόνον «ντοκουμέντα», ἀλλὰ ἔθνικα κειμήλια:

— «ΠΑΣΧΙΔΗΣ — ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ»

Μετὰ θλίψεως ἀνακοινῶν ὑμῖν τὰς περιπετείας ἃς ὑπέστησαν οἱ ἐξόριστοι ὁμογενεῖς μας Φιλιππίδης καὶ Πασχίδης κατὰ τὴν ἐξορίαν αὐτῶν εἰς Φεζάν καὶ ποίων ἀνηκούστων βασάνων μάρτυρες ἐγένοντο μετὰ τὴν ἐκ τῶν ἐν Φεζάν εἰρκτῶν ἀπόλυσίν των καὶ διὰ ποίων ἀθεμίτων μέσων ἐχαλεῦθη ὁ θάνατος τοῦ μάρτυρος Θωμᾶ Πασχίδου. Ὅτε ἐγνώσθη ἐνταῦθα ἡ ἀποφυλάκισις τῶν δύο μαρτύρων, ὁ μοντεσαρίφης ἐν Φεζάν ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ διοικητοῦ Τριπόλεως νὰ ἀποφυλακίσῃ τούτους, οὗτος δὲ ἐνῶ ἀπ' ἐνός ἔσπευδε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν διοικητὴν ὅτι ἀποφυλακίζει αὐτούς, ἐν τῷ κρυπτῷ ὑπέγραφε τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, διακηρύττων ὅτι δὲν ἔπρεπε οὗτοι νὰ φθάσωσι ζῶντες εἰς Τρίπολιν. Εἰσέτι δὲν ἐξηκριβώθη ἂν ὁ Ἄραφ οὗτος ἐνήργει ἰδία βουλήσει ἢ ὑπέικων εἰς ἀνωτέρας διαταγὰς, φαίνεται ὁμως ὅτι οὗτος προέβη μᾶλλον ἐμπνεόμενος ἐντεῦθεν.

Τὴν μυσαρὸν ταύτην ἀπόφασιν ἐγκαίρως ἔμαθεν ὁ κ. Φιλιππίδης ἐν ἄκρα ἐχεμυθία παρὰ τινος Μαχμούτ ἐφέντη ἰατροῦ χειρουργοῦ παρὰ τῷ ἐκεῖ τουρκικῷ στρατῷ, ἀνεπτυγμένου καὶ εὐγενέστατου τούρκου ὁ ὅποιος πάντοτε συνεπάθησεν ὑπὲρ τῶν ὁμογενῶν μας καὶ ἐν ταῖς εἰρκταῖς καὶ οὐκ ὀλίγον περιέθαλψεν αὐτούς μετὰ τὴν ἀποφυλάκισίν των, διὰ νὰ ἀποδείξῃ δὲ εἰς τὸν Μοντεσαρίφην ὅτι ἀπεκάλυψε τὸ μυσαρὸν σχέδιον του, ἐγνώρισεν εἰς τοῦτον ὅτι δὲν δέχεται ὡς συνοδοῦς του ἢ στρατιώτας τοῦ τακτικοῦ

12. Ἐφημ. «Ἀκρόπολις» 19-10-1890.

13. Ἄλλη Μάνθου-Μυροσίνη: «Ἡπειρώται δημοσιογράφοι στὴ Ρουμανία, Θωμᾶς Πασχίδης, Ἄθ. 1973, σελ. 29.

στρατοῦ, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις τοῦ Μουτσαρλίφου ἦτο ἀμετάκλητος διό ἀπεφάσισεν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν βίαν καὶ ἀναθέσωσιν ὅλας τῶν τὰς ἐλπίδας εἰς τὸν Θεόν.

Ἐφοδιασθέντες διὰ χρημάτων καὶ τροφίμων ἀνεχώρησαν τὴν 5ην Ἰουλίου εἰς Μουρτζάνη ἔδραν τοῦ Φεζάν, συνοδευόμενοι ὑφ' ἐνὸς χωροφύλακος ἄραβος, δύο ἄλλων συνοδῶν καὶ διὰ καμήλων ἀγρίων καὶ ἄνευ χαλιῶν τὰς ὁποίας ἐφρόντισε νὰ προμηθεύσῃ αὐτοῖς ὁ Μουτσαρλίφης.

Διὰ τῶν καμήλων τούτων ἐζήτησαν νὰ τοὺς φονεύσωσι διὰ γνωστῶν εἰς τοὺς Ἄραβας μέσων ἐξαγορεύσαντες τὰς καμήλους αἱ ὁποῖαι ἐτίναξαν κάτω ἀμφοτέρους. Ἐκ τῆς πτώσεως ταύτης ἐτραυματίσθη σοβαρῶς ὁ δυστυχῆς Πασχίδης. Μετὰ ἐξάωρον τοιαύτην ὁδοιπορίαν ἀφίκοντο εἰς ἓν χωρίον Γκούτοβα, ἐνθα ἔγραψεν εἰς τὸν Μουτσαρλίφην ὁ Φιλιππίδης τὰ τῆς πτώσεώς του καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τοῦ ἀποστείλῃ δι' ἐξόδων του τὸν χειρουργὸν Ἐχμέτ βέην μετὰ φαρμάκων. Εἰς μάτην ἀνέμενεν ἐκεῖ ἰατρὸν, ἐξ ἐναντίας τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν ὁδὸν των, οὗτοι δὲ βαρναλοῦντες καὶ ὑπείκοντες εἰς τὴν βίαν ἀνεχώρησαν καὶ ἐφθασαν εἰς τὸ χωρίον Σάμουνα. Ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας των ἐδεινοῦτο, ἰδία δὲ τοῦ Φιλιππίδου ὅστις δεινῶς ἐπάσχειν, προτιμῶν ὁμως νὰ πνέῃ καθαρὸν ἀέρα ἔμενεν ἔξω τῆς οἰκίας ἀλλ' ἐκεῖθεν ἤκουεν τοὺς ἄραβας οἵτινες ἐξεβίαζον τὸν ἀείμνηστον Πασχίδην νὰ ἐξωμόσῃ.

Τὴν πρωίαν παρουσιάζεται ἄραψ τις καὶ τῷ λέγει ὅτι ὁ Γέρον Πασχίδης οὔτε κινεῖται οὔτε ὀμιλεῖ πλέον, ἐνῶ ἡ ὑγεία του δὲν ἦτο εἰς τοιοῦτο κρίσιμον σημεῖον. Διέταξε νὰ τὸν μεταφέρωσι πλησίον του, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἐφθανε, τὸ ἔγκλημα εἶχε συντελεσθῆ. Ὁ Πασχίδης ἠγωνία, καὶ μετ' ὀλίγον τὰ ἐνθερμα ἐκεῖνα χεῖλη ἐξ ὧν μόνον λόγοι φιλοπατρίας ἤκούοντο, ἐκλείσθησαν διὰ παντός.

Εἰς μάτην ὁ πάσχων συναθλητῆς του μετεχειρίσθη τὰ δυνατὰ μέσα ἵνα τὸν ἐπαφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν. Ἐπεσε θῦμα τῶν Ἀράβων ἀφοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του μαρτυρικῶς ὑπέστη ὅλας τὰς φοικωδεστέρας βασάνους τὰς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ (... λέξι σβησμένη) δὲν ἐφαντάσθη. Δέσμιος μὲ ἀλύτους βαρείας ἀτηγάγετο ὡς κακοῦργος εἰς Φεζάν μετὰ τοῦ συνδεσμίου ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου...»¹⁴.

Ὁ ἐνθουσιαστικὸς θάνατος τοῦ Πασχίδου, ἔφερε στὶς τρομαγμένες καὶ ἀπελπισμένες ψυχὰς τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων τὸ ἄγγισμα τῆς ἀναπτερωμένης θεότητος τῆς Νίκης.

* * *

Ἡ ζωὴ τοῦ Πασχίδου ὑπῆρξε δραματικὴ καὶ ἡ σύντομη διάρκειά της — δολοφονήθηκε στὴν ἡλικία τῶν πενήντα τεσσάρων χρόνων — ἦταν μιὰ ἀδιάσπαστη ἀλυσίδα πολυπλευρῶν ἐκρηκτικῶν στιγμῶν. Οἱ πράξεις του εἶχαν ἡθικὸ νόημα μὲ ὑπόβαθρον τὴν αὐταπάρνηση καὶ τὴν ἀνιδιοτέλεια. Ἀπὸ τὸ πρῶτό του ξεκίνημα ἡ πορεία του φωτίστηκε ἀπὸ τὴν εὐσυνειδησία καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας. Ἡ ζωὴ του σ' ὅλη τὴ διάρκειά της δὲν παρουσίασε καμιάν ἀντίφασιν, οὔτε καὶ τὴν πιὸ μικρὴ ἀντινομία. Ἐραστής ὁ Πασχίδης τῆς λευτεριάς ὀλάκερης τῆς ὑπόδουλης γῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ ὀραματιστῆς τοῦ ὑψηλοῦ τρόπου τῆς διαβίωσης ὄλων ἐκείνων τῶν συμπατριωτῶν του — καὶ δὲν θάταν ὑπερβολὴ ἂν τὸν ὀνομάζαμε πολίτη τῆς δοξασμένης Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας — ὑψωσε τὴν κάθε ἐνέργειά του σὲ ἡθικὴ παρακαταθήκη.

14. Ἐφημ. «Ἀκρόπολις» Ἀθ. 19-10-1890.

Ἡ ἑλληνικὴ πατρίδα ὑπῆρξε γι' αὐτὸν ἡ Ὀρησκεία μὲ ὄλα τῆς τὰ θέληγτρα καὶ τὴν ἀρετή. Ἀπὸ τὰ δεκαοχτώ του χρόνια μὲ τὴ συμμετοχὴ του στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1854, ἀπόδειξε ὅτι τὸ χέρι ποῦ σὲ τέτοιους ἀγῶνες κρατᾶει τὸ ὄπλο καὶ τραβάει τὴ σκανδάλη, ὑπλίζεται ἀποκλειστικά ἀπὸ μιὰν ἠθικὴν ἀρχή. Τὴν ἀναγέννηση τῆς Ἑλλάδας, καὶ μάλιστα στὴν παλιά της ἀχτινοβολία τὴ συνειδητοποίησε στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάσταση τῶν ραγιαδῶν καὶ γιὰ τὴ σύζευξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ τὸ χριστιανισμό.

Στὴν πρώτη περίπτωσι, δηλαδὴ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάσταση τῶν ραγιαδῶν, τὸν κυριότερο ἀγῶνα του τὸν δίνει σὰν δάσκαλος στὸ Μπεράτι, στὸ Δοῦσκο, στὴν Καβάλλα, στὸ Βουκουρέστι, καὶ σὲ μερικὲς περιπτώσεις σὰν «οἰκοδιδάσκαλος». Φλογερὴ ψυχὴ συνειδητοποιεῖ στοὺς νέους, ὅτι ὁ ἐρχομὸς τους στὴ ζωὴ δὲν εἶναι ὁ πλουτισμὸς τῆς στρατιᾶς τῶν ὑπόδουλων τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ μιὰ καινούρια πορεία, μὲ ποιότητα καὶ ἀποστολὴ ζωῆς, μιᾶς διαδρομῆς στὸ φλοιὸ τῆς γῆς ποῦ νὰ ἐδραιώνεται στὸ ἦθος, στὴν ἀρετὴ, στὴν ἔθνικὴ καὶ ἀτομικὴ λευτεριά, στὴ γνώση καὶ στὴν ἀντρεία. Τὸ φῶς του ποῦ ἱεραρχοῦσε σωστὰ τὶς ἀξίες τῆς ζωῆς καλλιέργησε στοὺς μαθητὲς του τὴν αὐτοσυγκέντρωση καὶ τὸ πάθος τῆς ἀποστολῆς τους. Καὶ δὲν ἀποκλείεται ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς μαθητὲς του νὰ βρίσκονται κάποιοι κατοπινοὶ ἀπόστολοι τοῦ ἑλληνικοῦ χρέους καὶ πολιτισμοῦ.

Ἐδῶ, αὐτόνομα περιλαμβάνεται καὶ ὁ ἀγῶνας τοῦ Πασχίδη γιὰ τὴν ἀνύψωση τῆς θέσης τῆς γυναίκας, ποῦ ἀναλύεται στὴ διδασχὴ τοῦ Πλάτωνα: «Φημί πάντων ἀνοητότατα τὰ νῦν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν τόποις γίνεσθαι, τὸ μὴ ἐπιτηδεύειν ἄνδρας γυναιξὶ ταυτά, ὡς δεῖ παιδείας τε καὶ τῶν ἄλλων ὅτι μάλιστα κοινωνεῖν τὸ θῆλυ γένος ἡμῖν τῶ τῶν ἀρρένων γένει» (Πλατ. «περὶ Γυναικῶν ἀγωγῆς»). Τὶς «φεμινιστικὲς» του ἀπόψεις ὁ Πασχίδης τὶς στερεώνει σὲ ἑλληνοχριστιανικὴ βάση, γι' αὐτὸ καὶ πρωτοπορεῖ, θεωρώντας χωρὶς ἀμφιβολία δυνατὴ τὴ «μέθεξι» τοῦ ὠραίου φύλου εἰς «τὰ τῆς πολιτείας». Σχετικὰ, στὸ 12ο φ. τῆς ἐφημ. «Δεκέβραλος», γράφει:

— «... Δῶμεν ὁθεν ἐκπαίδευσιν, ἠθικοποιήσωμεν, τελειοποιήσωμεν, διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανισμοῦ τὴ Γυναῖκα. Ἀπαλλάξωμεν ταύτην τοῦ γυναικωνίτου, τοῦ κτηνώδους ζυγοῦ, τῶν ὀδυνῶν καὶ μεριμνῶν, καὶ τότε... Θεραπεύσωμεν τὴν ἠθικὴν τῶν Κοινωνιῶν γάργαιναν διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Γυναικὸς εἰς ἔργα «φιλόανθρωπα, ἔντιμα, ὑψηλά», οὐχὶ δὲ εἰς «ἀπάνθρωπα, ἄτιμα, χθαμηλά» καὶ τότε ὁ κόσμος ἔσται ὄντως κόσμος διάκοσμος... Ἡ «μέθεξις τοῦ Ὁραίου Φύλου εἰς τὰ τῆς Πολιτείας» θέλει ἐπιφέρει «τὴν ἀδελφωσιν τῶν λαῶν» οἰασθήποτε φυλῆς καὶ γλώσσης, οἰασθήποτε θρησκείας καὶ δοξασίας. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἀκράδαντος ἡμῶν πεποιθήσις».

Ἀπὸ τὴ βάση τῆς θέσης τῆς Ὀρθόδοξης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας στὴ διατήρηση ὁρθῆς τῆς πνευματικῆς καὶ ἔθνικῆς συνείδησης τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνα, ἔχει ἐδῶ τὴ θέση του καὶ ὁ ἀγῶνας τοῦ Πασχίδη γιὰ τὸ «Μοναστηριακὸ» ζήτημα. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὴν 3-1-1863 ἡ Ρουμανικὴ Βουλὴ ἐψήφισε τὴν κρατικοποίησι τῶν Μοναστηριῶν καὶ ὅτι ἡ Κυβέρνησι Κούζα, ἄρχισε τὴ δήμευσιν τῶν περιουσιῶν τους. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐξανεμίζονται τὰ μεγαλύτερα περιουσιακὰ στοιχεῖα πολλῶν Ἑλληνικῶν Μοναστηριῶν καὶ ἰδιαιτέρα τῆς Ἡπείρου, τὰ ὁποῖα εἶχαν Μετόχια στὴ Ρουμανία. Ἔτσι, φυσικὸν ἦταν νὰ χαμηλώσει ἡ πνευματικὴ καὶ ἔθνικὴ φλόγα (ὑποτροφίες σὲ ἄπορα ἑλληνόπουλα, βιβλιοθήκες, οικονομικὴ συνδρομὴ τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνα κλπ.) ποῦ συντηροῦνταν ἀπὸ τὰ Μοναστήρια μας. Ὁ Πασχίδης νιώθοντας τὸ μεγάλο τοῦτον κίνδυνον, πρωτοστατεῖ σὲ κάθε

ένεργεια, ἀπὸ τὸ ἔτος 1878, ὅπως φανερώνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἔργό του «Ἡ Δακία πε-
τῶντι καλάμω», ἀλληλογραφώντας ἀκόμα καὶ μὲ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἐποχῆς του:

— «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβων κ. Θ. Α. Πασχίδης ἔλαβε πρὸ τινων
ἡμερῶν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Γλάδστονος, ἀπαντῶντος εἰς ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ τοῦ Μονα-
στηριακοῦ ζητήματος περὶ οὗ ὁ κ. Πασχίδης ἐκδίδωσι προσεχῶς ἰδίαν μελέτην»¹⁵.

Παράλληλα δίνει σχετικὲς διαλέξεις, ὅπως τὸ Μάρτιο τοῦ 1879 στὸ Θεολογικὸ
Σύλλογο «Ἀπόστολος Παῦλος»¹⁶ τῆς Ἀθήνας, ἀποφασίζει τὴν ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου του
μὲ τίτλο «Τὸ Μοναστηριακὸν Ζήτημα», ὅπως τὸ παροαναγγέλλει στὸ «Ἡμερολόγιον τῆς
Ἑλλάδος» τοῦ 1885, καὶ τὸ ὁποῖο βιβλίον δὲν ἐξέδωκε, καὶ δημοσιεύει ἄρθρα, ὅπως τὸ
«Μοναστηριακὸν διεθνὲς Ζήτημα» στὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Ἑλλάδος» τοῦ 1887 (σελ. 42-
76). Ἔτσι τοῦ ἀξιίζει ὁ δίκαιος ἔπαινος ὅτι χάρις στὸν ἀγῶνά του ποὺ συνηχοῦσε καὶ
μὲ μερικὲς ἄλλες φωνές, διασώθηκε (τότε) ἡ περιουσία τῶν ἐλληνικῶν Μοναστηριῶν
στὴ Ρουμανία.

Ἡ δημοσιογραφικὴ του ιδιότης ἀνήκει στὴ διακονία τῆς πνευματικῆς, κοινω-
νικῆς καὶ ἐθνικῆς ιδέας. Τὴν ἐποχὴν ποὺ ζοῦσε στὸ Βουκουρέστι ὁ Πασχίδης, ἦταν κοινὸ
αἶτημα τῶν ἐλλήνων ὄλου τοῦ Ρουμανικοῦ χώρου, ἡ ἐκδοσὴ ἐνὸς ἀξιόλογου ἐλληνικοῦ
ἐντυπου τοῦ ὁποῖο στὴν ἀποστολὴν του θὰ ὑποκαταστοῦσε σὲ μιὰν ἔννοια καὶ θὰ συμπλή-
ρωνε τὸ ἔργο τῶν ἐλληνικῶν πνευματικῶν Ἰδρυμάτων τοῦ Βουκουρεστιοῦ, τὰ ὁποῖα τότε
δὲ βρισκόνταν στὴν παλιὰ τους δόξα. Μιὰ πρώτη προσπάθεια γιὰ τὴν ἐκδοσὴ ἐλληνικῆς
ἐφημερίδας εἶχε γίνῃ ἀπὸ τοὺς Φιλικούς πρὶν ἀπὸ τὸ 1821, χωρὶς ὅμως νὰ καρποφο-
ρήσει, χάρις στὴν παρέμβαση τοῦ Μέτερνιχ στὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση. Ἀργότερα ὁ Ρου-
μᾶνος δημοσιογράφος Ἐλιάντε Ραντουλέσκου, ἀναγγέλλει τὴν προσθήκην στὴν ἐφημερίδα
του «Ρουμανικὸς Ταχυδρόμος» ἐνὸς 15νθήμερου παραρτήματος γραμμένου στὴν Ἑλλη-
νικὴ γλῶσσα, χωρὶς νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν πρόθεσίν του αὐτή. Στὴ συνέχεια ὁ Σια-
τιστινὸς δάσκαλος Δημ. Ἀργυριάδης, ἐξέδωκε μὲ τὴν προστασία τοῦ Ρουμάνου Ἡ-
γεμόνα Ἀλεξ. Γκίκα, τὴν πρώτη (30-8-1840) ἐλληνικὴ στὸ Βουκουρέστι Ἐφημερίδα
μὲ τίτλο: «Ὁ Ζέφυρος τοῦ Ἰστρου», ὁ Ζέφυρος τοῦ Κάτω Δούναβη (ὅπως ἦταν ἡ πα-
λιὰ του ὀνομασία), χωρὶς ἡ μικροῦ σχήματος ἐκείνη εἰδησιογραφικὴ ἐφημερίδα νὰ σημειώ-
σῃ διάρκειαν. Ἀργότερα ὁ Α. Ταμπακόπουλος ἐκδίδει τὴ γραμμένη στὴν Ἑλληνικὴ καὶ
Ρουμανικὴ γλῶσσα ἐφημερίδα «Θεατῆς» μὲ ἔδρα τὸ Βουκουρέστι, ποὺ δὲν ἦταν τὸ ἐν-
τυπο τὸ ὁποῖον περιέμενεν ἐκεῖνος ὁ ἐλληνισμὸς.

Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν περίοδο, ποὺ τόσο τὴν περιγράφει ὁ Ἄλκης Μάνθος-Μυ-
ρσίνης,¹⁷ στὴν ἀνθιστὴν τοῦ ἐλληνικοῦ «Τύπου» στὸ Βουκουρέστι, πρωτοποροῦν οἱ Ἡπει-
ρῶτες Θωμᾶς Πασχίδης καὶ Ζαχαρίας Σαρδέλλης μὲ τὴν ἐκδοσὴ (1866) τῆς ἐφημερίδας
«Ἴρις». Ὁ Πασχίδης κάπως νωρὶς ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴ συνέκδοσίν της καὶ ἡ ἐφη-
μερίδα ἐκείνη, συνεχιζόμενη, ἀπὸ τὸ Σαρδέλλη καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὰ παιδιά του Ἀλι-
βιάδην καὶ Ἀριστοκλή, εἶχε διαρκῆ ἐκδοσὴν περίπου μισὸν αἰῶνα.

Ὁ Πασχίδης ἐκδίδει (1874) τὴν ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα «Δεκέβαλος» — γιὰ
τὴν ὁποία λεπτολογήσαμε πρὶν πάντων — καὶ στὸ ἐνδιάμεσο χρονικὸ διάστημα, ὡς τὸ τέ-
λος τῆς ζωῆς του, ὑπῆρξεν ἀνταποκριτὴς πολλῶν ἐφημερίδων.

15. Ἐφημ. «Σύλλογοι» Βουκουρεστιοῦ 1883 ἀρ. 2363, τῆς 28/8/
1883.

16. «Ἐφημερίδα» τῆς 21 Μαρτίου 1879.

17. Ἄλκη Μάνθου-Μυρσίνη: «Ἡπειρῶται Δημοσιογράφοι στὴ Ρουμανία — Θωμᾶς Πασχι-
δης», Ἀθ, 1970, σελ. 8-9.

Τῆ δημοσιογραφία τῆ θεωρεῖ «διατεταγμένη» ὑπηρεσία στό Ἑλληνικό Ἔθνος, τὸ ὁποῖο δέχονταν σάν ψυχὴ καὶ συνείδηση, σάν θρησκεία. Ἔτσι μὲ δημοσιογραφικὰ πράξεις ποὺ τὸν ἀνάδειξαν «μπουρλοτιέρη τῶν ψυχῶν» ἀπόδειξε ὅτι ἀποκλειστικὴ ἀποστολὴ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ πρωτοπορεία σὲ ὅτι ἐδραιώνεται ἀπὸ τὸ ἦθος καὶ τὴν Ἰδέα.

Στὴ δευτέρη περίπτωση, δηλαδὴ τῆ σύζευξη τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ τὸ χριστιανισμὸ καὶ τὴν ἐθνικὴ ἀνάταση, ἡ ἑλληνολατρεία τοῦ Πασχίδη ὑπῆρξεν ἡ «ἀείρροη» πηγὴ τῶν πνευματικῶν του δημιουργημάτων καὶ πράξεων. Ὑψώνοντας τὴν Ἑλληνικὴ πατρίδα σὲ τρόποιο μὲ τὴ συμμετοχὴ του σὲ ἐνοπλοὺς ἀγῶνες, καὶ ὀρθοστηλώνοντάς τὴν μὲ τὸν προφορικὸ καὶ γραπτὸ του λόγο καὶ μάλιστα μὲ ὑπομνήματα καὶ ἀκροάσεις, εἴτε στὸν Ἀρχηγὸ τοῦ Καθολικισμοῦ — μὲ τὴν ὑποβολὴ ὑπομνήματος — εἴτε μὲ ἐπικοινωνίες μὲ διακεκριμένους τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἀνακτοβουλίων ἢ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης, ἔκανε νὰ ξανανθίσει τὸ λουλούδι τοῦ «φιλοληνισμοῦ». Ἐπειτα, καλλιεργώντας τὴν πίστη γιὰ τὴ σύζευξη τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ τὸν χριστιανισμὸ καὶ τὴ σύνθεση τῶν χριστιανικῶν (Ἀνατολικῶν) Κρατῶν, ἔδωκε βαθύτερο νόημα στὸν ἀγῶνά του, δημιουργήσασε κοινὴ «ἐστία» δραστηριότητος σὲ διαφορετικοὺς λαοὺς καὶ κυριότερα «μεγέθυσε» τὸν αἰῶνά του.

Δὲν ἐνδιαφέρει ἂν ὁ Πασχίδης πρωτοπόρησε ἢ ζωντάνεψε (ὅπως εἶναι ἡ ἀνάτωση ἀπὸ τὸν Πασχίδη τοῦ Χάρτη τοῦ Ρήγα Φερραίου) θέσεις ἄλλων, μὲ τις πρὸ πάντων ἀπόψεις του. Σημασία ἔχει ὅτι κάθε του πρᾶξι εἶχε εὐγενικὸ κίνητρο τὴν κατάκτηση τῆς ἐθνικῆς μας κληρονομίας, ἀλλὰ καὶ τῆς πνευματικῆς, πιστεύοντας μάλιστα ὅτι ἔχει βαθύτερη — πολλαπλῆ — ἀξία ἢ προσφορὰ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου στὴ θυσία. Τοῦτο ἐπισφράγισε καὶ μὲ τὸ μαρτυρικὸ καὶ δοξασμένο θάνατό του, ποὺ δικαιώνει τὸ ἀξίωμα ὅτι ἡ κάθε σταγόνα αἵματος ποὺ πέφτει μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν γιὰ τὴν πατρίδα, τὴν εὐωδιάζει, ἀλλὰ καὶ γίνεται τὸ ἀγνὸ μῦρο ποὺ ραντίζει μὲ φῶς καὶ ζωὴ τοὺς ἀνθρώπους σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες.

Φιλόψυχος ἀγωνιστὴς ὁ Ἠπειρώτης Πασχίδης, δίνοντας τὴ ζωὴ του στὸ βωμὸ τῆς ἑλληνικῆς πατρίδας, ὕψωσε τὸν τίμιον ἀγῶνά του σὲ αὐταξία, καὶ θεμέλιωσε τὴ γρήϊν πορεία του μὲ ἓνα ἰδιαιτέρου νόημα. τοῦ ὁποῖου μοναδικὴ ἐρμηνεία εἶναι ἡ νίκη τοῦ θανάτου.

Ἡ ἀπήχηση τοῦ τραγικοῦ του θανάτου ὑπῆρξε μεγάλη, καὶ πανανθρώπινη. Γιὰ ὅλους εἶναι τώρα ὁ ἀποδεδειγμένος Ἑθναπόστολος. Ὅλοι συνθέτουν τοὺς παιᾶνες καὶ τοὺς διθύραμβους στὴ ζωὴ καὶ στὴ θυσία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πατριώτη. Στὴν Ἐφημερίδα «Ἀκρόπολις» ὁ Βλάσης Γαβριηλίδης, γράφει ἀνάμεσα σὲ ἄλλα:

— «Ἄ! διότι δὲν ἔζη εἰς τὸ Εἰκοσιένα, διότι δὲν ἀπέθανεν ὑπὲρ πατρίδος, μεταξὺ τοῦ 1821 καὶ τοῦ 1827, δὲν εἶναι ἄραγε μάστις ἐθνικός, ἀγωνιστὴς ἐθνικός; Διότι δὲν ἐσουβλίσθη ὡς ὁ Διάκος, οὔτε ἀπηγχονίσθη ὡς ὁ Φερραῖος, ἀλλ' ἐφονεύθη βραδέως ὑπὸ τῶν Τούρκων, διότι ἐπὶ δύο ἔτη ὀλόκληρα τὸν ἐβασάνιζαν ἡμέρα τῆ ἡμέρα, ὦρα τῆ ὦρα, λεπτὸν πρὸς λεπτόν, εἶναι ἄραγε κατώτερος ἐκείνων; Πρέπει ἄραγε ὀλιγώτερον νὰ μνημονεῦθῃ τὸ ἀγαπημένον, τὸ λατρευτόν του ὄνομα; Τίς γνωρίζας τὸν Πασχίδην, ὄχι τώρα ἀλλὰ πρὸ δέκα, πρὸ εἴκοσι ἐτῶν, δὲν τὸν εὔρεε τρελλὸν ἀπὸ φιλοπατρίαν; Καὶ τί τρελλός! Πλήρης πατριωτικῆς σοφίας, πλήρης πατριωτικῆς ποιήσεως, πλήρης πατριωτικῆς δράσεως, ὁ εὐγενὴς ἀνὴρ, ὁ μεγάλῃς καρδίας καὶ θερμουρογοῦ νοῦ Ἠπειρώτης.

“Εζη ἐν Ρουμανία. . . Ὄταν κατὰ γράμμα οἱ μὲν ἐλεύθεροι Ἕλληνες ἐμάχοντο περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ συντάγματος πολεμοῦντες τὴν Καμαρίλλαν οἱ δὲ δοῦλοι περὶ ἐρμηνείας τῶν γραφῶν (ἠσυχολοῦντο), πολεμοῦντες τοὺς Βουλγάρους, . . . ὁ Πασχίδης, καὶ τίς οἶδε ποία ἄλλη ἀνώνυμη δρᾶξ Ἑλλήνων, ὄπλα ἐζήτων, ὄπλα ἐφώναζον νὰ τὰ στρέφουν κατὰ Τούρκων, κατὰ Βουλγάρων. Καὶ μὲ τοιαύτας προκηρύξεις πρὸς τοὺς Ἡπειρώτας, πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, συνελήφθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐμαρτύρησεν εἰς χεῖρας τῶν τυράννων μας ἔτη δύο καὶ κάμποσους μῆνας. Ἄς ἀναπαυθῆ τώρα ἡ θερμὴ του ψυχῆ, ἴσως πολὺ ταχέως θὰ λάβῃ ἀφορμὴν νὰ σκιρτήσῃ ἀπὸ τὸ Πάνθεον, ὅπου ἡ ἱστορία τὸν ἔταξεν»¹⁸.

Ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τότε ἐσκίρτησε πολλές φορές μὲ τὴ μνημοσύνη πολλῶν λόγιων καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ἡπείρου. Τὸν πνευματικὸν στὴν ἐποχὴ μας σεισμό, τὸν προκαλεῖ ἡ συγκινητικὴ ἀφοσίωσις στὴν ἱερὴ μνήμη του τοῦ εὐγενικοῦ ἀπόγονου (ἐγγονὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πασχίδη) Θωμᾶ Καζαμία, πού ἔταξε σκοπὸ τῆς ζωῆς του, τὴν ἐπικοινωνία τῶν νεοελλήνων μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἐθναπόστολου καὶ ἥρωα Θωμᾶ Πασχίδη, καὶ τὴν ἀνάζησιν τῆς ἀγιαστικῆς του μνήμης.

Στὴ θερμὴ αὐτὴ πνοὴ τοῦ Θωμᾶ Καζαμία, χρωσιέται καὶ τούτῃ ἡ μυστικὴ μου (ἑσωτερικὴ) ἐπικοινωνία μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θωμᾶ Πασχίδη. Εἶναι καιρὸς, καὶ σ’ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ πού ζοῦμε, νὰ δίνουμε πάντα ἀποδείξεις ὅτι συνεχίζουμε νὰ κάνομε τὸ πολῦτιμο καθήκον μας, ἀπέναντι ὄλων ἐκείνων πού γιὰ τὴ διάρκειαν τοῦ Ἐθνους μας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας, στάθηκαν ἀποκλειστικὰ φωτεινὴ καὶ ἀνέσπερη ἰδέαν.

Ζωντανεύοντας τὴ μνήμη τοῦ ἔθνομάρτυρα Θωμᾶ Πασχίδη, ἐκφράζουμε τὴν πίστη μας ὅτι καὶ σὲ τέτοιαις (ἐξαιρέταις) περιπτώσεσις πρέπει πάντα νὰ δίνουμε τὸν πιὸ καλὸν μας ἑαυτό. Ἡ προσήλωσή μας σ’ αὐτὲς τῆς μορφῆς, εἶναι καὶ μιὰ συμπαράστασις στοὺς νέους τῆς φυλῆς μας γιὰ τὴν πορεία στὰ ψηλά καὶ τὰ μεγάλα τοῦ Γένους «μεθέξει» τῶν ὄσων οἱ ἔθναπόστολοι καὶ μεγάλοι λόγιοι ἐπραξαν.

* * *

Ὁ Πασχίδης ἀνήκει στοὺς πολυμορφότερους καὶ ἐργατικότερους συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς του. Ὑπῆρξε ποιητής, συγγραφέας θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ θεατρικῶν ἔργων, ἱστορικός, συγγραφέας ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων κ.λ.π. Εἶναι ὁ συγγραφέας τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ὁ ὁποῖος προσφέρεται καὶ μὲ τὴν τέχνην στὴν ὁμοούσια τριάδα του : πατρίδα-λευτεριά-ἀρετὴ, στὴν ὁποία μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν δίνει μιὰν ἀνώτερη ἠθικὴ ἀποστολή.

Γιὰ τὴν ποιητικὴν του δημιουργίαν, ὁ Γ. Γάγαρης, γράφει:

— «Τίς δὲν ἤκουσεν αὐτὸν ἄπαξ τοῦλάχιστον ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος δημηγοροῦντα ἢ ἀπαγγέλλοντα τοὺς φλογεροὺς καὶ πατριωτικοὺς αὐτοῦ στίχους; Διότι ὁ ἀτυχὴς Θωμᾶς ἐμπνεόμενος ὑπὸ πατριωτικοῦ μένου ἐγένετο καὶ ποιητὴς εἰς ἐκτάκτους σιγμᾶς καὶ πατριωτικὰς περιστάσεις, μὴ περιοριζόμενος μόνον εἰς τὰς ὑλικὰς ὑπὲρ τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ θυσίας. . . »¹⁹. Ὑποστηρίζοντας δηλαδὴ ὁ Γάγαρης ὅτι ὁ Πασχίδης γίνονταν χάρη τοῦ πατριωτικοῦ σκοποῦ καὶ ποιητὴς, τὸν τοποθετεῖ στὴν κατηγορίαν ἐκείνων πού πρῶτα σκέφτονται καὶ μετὰ γράφουν. Ἔτσι, προεισαγωγικὰ ἐτοιμάζουσι ν’ ἀντιμε-

18. Ἐφημ. «Ἀκρόπολις» Ἀθ. 14-9-1890.

19. Γ. Κ. Γάγαρης : «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου» ἀρ. φ. 474/19-4-1902.

τωπίσεις μιὰ ποίηση πού στερεΐται τῆς φυσικῆς φωνῆς τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῆς συγκίνησης, ἕνα στίχο ὅπου δια κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὸ τεχνουργημένο πού στέκει ἀδύνατο νὰ σκεπάσει τὴν ἔλλειψη τῆς ποιητικῆς ἀλήθειας.

Ἄλλά, ἄς κοιτάζουμε ἀπὸ κοντὰ τὴ στιχουργικὴ του δημιουργία. Τὸ 1885 ὁ Πασχίδης ἐξέδωκε ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς «Ἴριδος» τὴ συλλογὴ: «ποιήσεις ὑπὲρ Ἑλλάδος μετὰ πεζογραφιῶν ποιητικῶν», μετὰ τὴν ἀφιέρωση: «Ἀνατίθεται τῇ Ἡπειρῶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ Πελασγῶν Ἑλλήνων ἡρώιδι μεγαλοδώρῳ καὶ μουσοφιλεῖ πατρίδι». Στὶς σελίδες τῆς περιλαμβάνονται ποιήματα δικὰ του, μεταφράσεις τοῦ Γαλλικῶν ποιημάτων, ὅπως λ.χ. τοῦ Heàgy Blazé τὰ ποιήματα «Ἡ Γυνὴ καὶ ὁ Ἰησοῦς», «Τῇ Θεανάσση Νύμφη Μαρία τῶν Οὐρανίων κόσμων τοῦ Σύμπαντος», μεταφορὰ ποιημάτων τοῦ Γ. Βιζυνοῦ καὶ ἄλλων, καθὼς καὶ δημοτικῶν τραγουδιῶν, εἴτε ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ Γ. Πετρινοῦ ἢ ἄλλων, εἴτε ἀπὸ ἐκεῖνα πού συγκεντρώνει ὁ ἴδιος.

Τῶν ποιημάτων του κεντρικὴ ἰδέα εἶναι ὁ Ἕλληνας, ἡ ἱστορία του, ὁ λυτρωμὸς του, τὸν ὁποῖο πρωταρχικὰ ἐπιδιώκει μετὰ τὴν πίστη στὸ Θεό. Ἀρχίζει μετὰ τὴν «Ἐπίκλησιν εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα», ζητώντας ἀπὸ τὴν Παναγιά νὰ προστατεύσει καὶ νὰ δικαιώσει τὸν ἀγῶνα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς:

— «Ἐκ σοῦ μόνον ἐλπίζομεν ἔνδοξον βασιλείαν, // καὶ ἐπὶ Σὲ στηρίζομεν Σύνταγμα, Πολιτείαν... // Χορήγησον Ἀνατολῇ Θεῖαν Αὐτονομίαν // Εὐρυανάσσης πόλεως κλέος, Ἐλευθερίαν...». Ἀρχαιολόγος καὶ μετὰ ξεχωριστὸ ἰδανικὸ του τὸ Βυζάντιο δίνει μιὰ ποίηση τῆς ὁποίας σκοπὸς δὲν εἶναι τὸ φανέρωμα τοῦ πατριωτικοῦ μένους, ἀλλὰ τῆς ἠθικῆς ἀξίας τοῦ καθήκοντος:

ΣΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

... Ἄς ἠῶφραν' ἄχ! καὶ Ἡπειρον, δεινοπαθοῦσαν χώραν // ἦν ἄφθηκαν οἱ ἄκαρδοὶ ὡς παλαιστὴν αἰώραν, // ἀχάριστοι, ἀμνήμονες ὡς τὴν ἐσχάτην ὥραν. // Ἐλησμόνησαν τὸ Σούλι, τὰ δεινὰ Ἰωαννίνων, // σφάγια Ἡρώιδων καὶ Ἡρώων δὴ ἐκείνων // τῶν ἀναπλασάντων τότε τὴν φυλὴν κλεινῶν Ἑλλήνων...».

Πολλὰ ἄλλα ποιήματά του δημοσιεύθηκαν σὲ διάφορα ἐντυπα καὶ ἰδιαιτέρως στὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Ἑλλάδος» τῶν ἐτῶν 1885 καὶ 1887. Στὴ δημιουργία του περιλαμβάνεται τὸ ποίημά του «Ὁ καθημαγμένος τῆς Κρήτης Ἄετος» πού γράφτηκε τὸν Αὐγούστο τοῦ 1869 «ἐν Ἀρτζέστῳ», ἐκδόθηκε ἐν Βουκουρεστίῳ ἀναλώμασι τοῦ Φιλοπάτριδος κ. Σοφοκλέους Ρηγοπούλου, καὶ διατίθονταν «δωρεάν Ἐλλησὶ τε καὶ Φιλέλλησιν». Ἀφοῦ ὁ Πασχίδης ἔδωκε τὴν περιουσίαν του καὶ κινδύνεψε προσωπικὰ στὸν Κρητικὸν ἀγῶνα, τώρα μετὰ στίχους προβάλλει τὸν ἰδεαλισμὸ τοῦ χρέους. Στὸ πιὸ πάνω ποίημα τελειώνει μετὰ τὴ στροφή:

... Ἐπεσεσ, σκηπτοῦχε Κρήτη, τῆς Ἐλευθερίας θῦμα!
Καὶ σὺν Σοὶ ἔπαθε πτώσιν ἡ Ἑλλάς! Τί μέγα κρῖμα!
Ἐπεσεσ κλεινὴ Πατρίς!
Ἐπεσεσ, ὡραία Κρήτη, καὶ σὺν Σοὶ βαρὺ ὡς πτώμα
Ἐπεσα καθημαγμένος, καὶ σφαδάζ' εἰς μαῦρον χῶμα.
Πλὴν ἀναπτεροῖ μ' Ἐλπίς!!!».

Ἐνα ἄλλο ποιητικὸ δημιούργημα τοῦ Πασχίδη ἀπαντιέται στὶς σελίδες 59-62 τοῦ ἔργου του «Οἱ Ἀνατολικοὶ Λαοὶ ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν...». Εἶναι τὸ 36 πεντάστιχον στροφῶν ποίημά του μετὰ τίτλο «Τῆς Ρούμελης ἢ Ἀηδονολαλιά», ἕνα θούριο,

δπου συνυπάρχει ή σκέψη και τὸ αἶσθημα. Στὰ ἔργα τοῦ Πασχίδη περιλαμβάνεται και ή συλλογή ποιημάτων²⁰ «Ἡ Δεινοπαθοῦσα Ἑλλάς», τὴν ὁποία φέρεται ὅτι συνεξέδωκε μὲ τὸν ἠπειρώτη ἀπὸ τὴν Ἀρίστη (= Ἀρτίστα) τοῦ Ζαγοριοῦ) Κωνστανίνο Βέρκο, τὸ ὁποῖο παρ' ὄλη τὴν ἀναζήτηση πού ἔκανε, δὲν κατόρθωσε ὡς τώρα νὰ τὸ βρεῖ ὁ ἀφοσιωμένος ἀπόγονός του Θωμᾶς Καζαμίας.

Σὲ γενικότερη θεώρηση ἔχουμε μιὰ χαμηλοῦ τόνου ποιητικὴ δημιουργία, μὲ χρησιμοποίηση, πιθανὸν ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἀρχαιοπρεπτοῦς μεγαλοπρέπειας, μιᾶς γλώσσας ἀπομακρυσμένης ἀπὸ τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ, μιὰ φωνὴ ἔθνευρητικὴ και ἴσως κάποτε προφητικὴ, μιὰ στιχοουργία πού σμίγει σὲ κάποιες στιγμὲς τὴν ιδέα μὲ τὸ αἶσθημα, περιλείνοντας αἰώνιες ἀξίες τῆς ζωῆς.

Ἐθναπόστολος ὁ Πασχίδης ἐκδίδει τὸ 1860 στὸ Βουκουρέστι τὸ ἔργο του «Ἀκολουθία και Βίος τοῦ Ἀγίου Ἱερομάρτυρος και ἰσαποστόλου Κοσμᾶ τοῦ ἐν Ἀλβανία μαρτυρήσαντος ἐν ἔτει 1779 κατὰ μῆνα Αὐγουστον», (ἐκ τῆς τυπογραφίας Νήφωνος Μητροπολίτου 1860), τὸ ὁποῖο και ἀφιερώνει: «Τῇ ἱερᾷ μνήμῃ τοῦ χρυσοπτέρυγος ἀετοῦ τῆς Ἑλλάδος Κοσμᾶ τοῦ ἀναγεννήτορος τοῦ ἑλληνισμοῦ και προμάχου πρωτομάρτυρος πρὸ αἰῶνος τῆς τῶν Πελασγῶν Παλιγγενεσίας...». Ἀνήκει στὰ πρωτότυπα ἔργα τοῦ Πασχίδη, ὁ ὁποῖος ἔγραψε ἔχοντας ὑπ' ὄψη του και τὸ περιεχόμενο τῶν ὡς τότε ἄλλων Ἀκολουθιῶν πού γράφτηκαν ἢ στοιχείων πού δημοσιεύτηκαν σὲ ἔντυπο τῆς ἐποχῆς.

Στὶς θρησκευτικῶ περιεχομένου πρόσφατες ἐκδόσεις τῶν «ΑΠΑΝΤΩΝ» τοῦ Πασχίδη,²¹ περιλαμβάνεται και τὸ ἔργο του: «Τὰ τῶν τεσσάρων ἱερῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ και Ἰωάννου, ἐν στίχοις Ὀμηρικοῖς κεφαλαιωδῶς συνοψισθέντα Εὐαγγέλια. Ἐκδόντος εἰς τύπον Θωμᾶ Ἀθ. Πασχίδου (ἐξ' ἀρχαίου χειρογράφου δυσσευρέτου)». Ἐκδ. Βουκουρέστι 1877, ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς «Ἰριδος» τοῦ Ἰ. Πανταζοπούλου. Ἐπίσης στὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Ἑλλάδος» δημοσιεύει, τὸ 1885 τὴ μελέτη του «περὶ ἱστορικῶ και ἀποδεικτικῶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων» και τὸ 1887 μιὰ μελέτη του γιὰ τὴν ἐκπόρευση τοῦ Ἀγίου Πνεύματος και τὴν «Ἐρμηνεία τοῦ Α' Κεφ. τοῦ Ἀσματος Ἀσμάτων».

Στὸ Θεατρικὸ του ἔργο περιλαμβάνονται: α) τὸ πέντε πράξεων «δρᾶμα ἑλληνικόν» μὲ τίτλο «Ἡ Βασιλὶς Δωροθέα ἢ ὁ Ἑλληνισμὸς και ὁ Χριστιανισμὸς» και β) τὸ τεσσάρων πράξεων «δρᾶμα ἑβραϊκόν» μὲ τίτλο «Ἡ Ἱεφθαίς», πού ἐπειδὴ ἀναφέρεται στὰ βιβλικὰ χρόνια ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Πασχίδη «δρᾶμα βιβλικόν». Τὰ δυὸ αὐτὰ ἔργα ἐκδόθηκαν στὸ Βουκουρέστι τὸ 1885 σὲ ἓνα τόμο, ἀπὸ τὸ τυπολιθογραφεῖο τοῦ Δωρ. Π. Κούκου. Στὴ συνέχεια τῆς Ἱεφθαΐδας δημοσιεύονται μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν Πασχίδη ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Λόρδου Βύρωνα πού ἀναφέρεται στὴν Ἡπειρο.

Τὸ πιὸ πάνω δραματικὸ ἔργο τοῦ Πασχίδη ἀναδίνει τὸ φῶς τῆς θρησκείας, παρουσιάζει βαθύτερα τὸν πόνο, τὸ συνειδητὸ χρέος ἑνὸς κόσμου πού νιώθει ὅτι διὰ τὰ χειραμένα και πάσχει γιὰ νὰ τὰ ξανακερδίσει, και τελικὰ ἀποπνέει ὁμορφιά.

Τὰ ταξιδιωτικὰ του ἔργα γράφτηκαν σὲ μιὰ ἐποχὴ πού δὲν εἶχε διαμορ-

20. Πρὸβλ. «Ἰρις» ἀρ. φ. 441/29-7-1879.

21. Θωμᾶ Πασχίδου: «ΑΠΑΝΤΑ», ἐπιμέλεια Θωμᾶ Καζαμίας. Τεύχος Α' «τὰ θρησκευτικῶ περιεχομένου ἔργα του και ἢ Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ», Ἀθ. 1975, σελ. 102.

φωθεῖ ἡ ἀληθινὴ ταξιδιωτικὴ λογοτεχνία. Ὁ ὡς τότε τρόπος τῆς συγγραφῆς τῆς ἦταν ἡ συγκέντρωση πληροφοριῶν, τὸ σκῆψιμο στὰ ἱστορικὰ τοῦ χώρου, ἡ ἀπαρίθμηση ἑλλων ἐκείνων πού ἐβλεπαν καί ἡ πρόχειρη διατύπωσή τους γιὰ μιὰ βιαστικὴ παρουσίαση ἀπὸ τίς στῆλες τῶν ἐφημερίδων μὲ διδαχτικούς κυριότερα σκοποὺς κ.ἄ. Στὰ ταξιδιωτικὰ ἔργα τοῦ Πασχίδη, ἀνήκουν:

1) «Ὀδοιπορικὸν μιᾶς περιηγήσεως μεταξὺ τριῶν θαλασσῶν τῆς Μαύρης, τῆς Ἀσπρῆς, τῆς Ἐρυθρᾶς. Ἔργον τοῦ Θ. Α. ΠΑΣΧΙΔΟΥ, Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου. Βουκουρέστι. Τυπογραφεῖον Ἀλεξάνδρου Α. Γκρετσέσκου, Πλατεῖα Θεάτρου. Λεωφ. Στιρμπέι Βόντα — 4ον ἔτος 1874». Ἀπὸ τίς σελ. 31-40, περιλαμβάνεται τὸ κεφάλαιον «Ξενάγησι στὴν Αἴγυπτον», καί τὰ δύο γραμμένα στὴ Ρουμανικὴ γλῶσσα.

2) «Ἐφεςπερις περὶ Αἰγύπτου καί τοῦ Σουεζικοῦ Λειβήθρου», Βουκουρέστι 1874, στὴ Ρουμανικὴ γλῶσσα.

Τὸ πρῶτον ἐργον μεταφρασμένον ἀπὸ τὸν ἴδιον Θωμᾶ Ἀθ. Πασχίδην δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημ. «Δεκέβαλος» ἀριθ. φυλ. 3-10. Τοῦτο θ' ἀποτελέσει μέρος τοῦ περιεχομένου τοῦ Β' τεύχους τῶν «ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΣΧΙΔΗ», ὅπως ἔχει ἀνακοινωθεῖ.

3) «Ἡ Δακία ἢ Συνοπτικὴ περιγραφή «πετῶντι καλάμω» τῆς χώρας τῶν Δακο-Ρουμάνων σὲ ποιητικὸ καί πολιτικὸ σκαρίφημα ἀπὸ τὸν Θωμᾶ Ἀθ. Πασχίδην, 1ον ἔτος τῆς Ρουμανικῆς Ἀνεξαρτησίας. Στὴν πόλιν τοῦ Μπούκουρ. Τυπογραφεῖον «L'ORIENT», Κάλερα Μόσιλο - 73 — ἔτος 1878».

Τὸ ἔργον τοῦτο μὲ τίτλον «Ἡ Δακία πετῶντι καλάμω» πού ἐκδόθηκε στὴ Ρουμανικὴ γλῶσσα, ἀποτελεῖ μέρος τῶν περιεχομένων τοῦ Β' τόμου τῶν «ΑΠΑΝΤΩΝ» τοῦ Θωμᾶ Ἀθ. Πασχίδη, πού μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Θωμᾶ Καζαμία ἐκδίδονται σήμερον στὴν Ἀθήνα. Ἀπὸ ἀπλῆ ἀνάγνωσι τοῦ μεταφρασμένου στὰ ἑλληνικὰ κειμένου του, ἐπισημαίνονται οἱ προαναφερθέντες χαρακτηρισμοὶ μας γιὰ τὸ φιλολογικὸ καί ἱστορικὸ ἔργον τοῦ Πασχίδη, ὁ ἀγῶνας του γιὰ τὸ «Μοναστηριακὸν ζήτημα», καθὼς καί ὅλη ἡ ἐθνικὴ του δράσις.

4) «Ἐκδρομὴ ἀφηγηματικὴ εἰς Ὀδησσὸν Μοισίας καί Λόγος Πανηγυρικὸς ἐκφωνηθεὶς τῇ ΚΕῃ Νοεμβρίου ΑΩΠΔ', ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ Βάρνης, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Μεγαλομάρτυρος Παρθένου καί Πανσόφου Αἰκατερίνης ὑπὸ Θωμᾶ Ἀθανασίου Πασχίδου. Ἐν Βουκουρεστίῳ, τυπογραφεῖον τῆς «Ἴριδος», ὁδὸς Ἀρμενικὴ ἀριθ. 11, 1885, σελ. 15. Πρόκειται γιὰ φυλλάδιον πού περιλαμβάνει ἐντυπώσεις ἀπὸ «ἐκδρομὴ ἐκ Βυζαντίου εἰς Βουλγαρίαν» καί στίς σελ. 5-15, τὸν πρῶτον λόγον πού «ἐξεφώνησε» μὲ τὴν προτροπὴ ἀρχετῶν μελῶν τῆς Ἑλλην. Κοινότητος τῆς Βάρνας.

5) «Περιήγησι εἰς τὰς Ἑλληνικὰς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου χώρας». Βουκουρέστι 1885, σελ. 16. (Ἀντίτυπον τοῦ ἔργου τούτου ἀναζητεῖται ἀπὸ τὸν κ. Θωμᾶ Καζαμία).

Πολλὲς ἄλλες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις του δημοσιεύτηκαν σὲ διάφορα ἔντυπα, ὅπως:

α) «Ἐκδρομὴ εἰς Ἀθῶν», ἐφημ. «Δεκέβαλος» ἀρ. φυλ. 6 τοῦ 1874,
β) «Ἀπὸ τὸ Γαλάζιον», ἐφημ. «Δεκέβαλος» τῆς 21-7-1874 καί 30-8-1874,
γ) «Ὀδοιπορικὲς Δακίας ἐντυπώσεις», ἐφημ. «Μέλλον» φυλ. τῆς 9-8-1875 καί 12-8-1875.

δ) «Τὸ Βυζάντιον μετὰ τινῶν προαστείων», στὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Ἑλλάδος» τοῦ 1885.

- ε) «Ἡ ἐξ' ἀπόπτου ἀποψις τῆς Ἀλάμπρας ἐν Ἰσπανίᾳ», ὅπου πῶς πάνω.
- στ) «Ἐκδρομὴ εἰς τὰς Δημονήσους, Μακροχώριον, καὶ Ἅγιον Στέφανον», ὅπου πῶς πάνω σελ. 73-80.
- ζ) «Ἡ εἰς Ἀνατολὴν ἐξ Ἑλλάδος περιηγητικὴ καὶ ἀφηγηματικὴ ὁδοιπορία» στὸ «Ἡμερολ. τῆς Ἑλλάδος» τοῦ 1887, σελ. 17-66.
- η) «Ὀλίγα περὶ Βυζαντίου», ὅπου πῶς πάνω, σελ. 76-86 κ.λ.π.

Τὰ ταξιδιωτικὰ ἔργα τοῦ Πασχίδη εἶναι πολύτιμα καὶ γιὰ τὴν κάθε εἶδους πληροφορίας πού δίνουν σὲ ταυτισμὸ μὲ τὸν προσδοκώμενο ἀπὸ τὴ συγγραφικὴ του δραστηριότητα ἐθνικὸ σκοπὸ. Ἀρκετὲς σελίδες τους, ὅπως λ.χ. οἱ σχετικὲς μὲ τὸ προσκύνημά του στὸ Ἅγιον Ὄρος ἢ μὲ τὴν ὁδοιπορικὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὴ Δακίαν, τὸ Βυζάντιον κ.ἄ., πού ἄμεσα φανεροῦν τὸν συγγραφέα τους τὸ ὄξυ πνεῦμα, τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν, τὴ φευγαλέαν καὶ ζωγραφικὰ δοσμένη ἐντύπωσιν καὶ τὴ λογοτεχνικὴν του ἰκανότητα, κρατοῦν ἀκόμα καὶ σήμερον ἀκοίμητο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη.

Τὸ ἱστορικὸν ἔργο τοῦ Πασχίδη, συμπυκνώνεται στίς πῶς κάτω ἐκδόσεις:

1) «Ἡ βιογραφία τοῦ ἱερομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', ἀπαγγωνισθέντος ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μαχμούντ, τὸ ἔτος 1821». Ἐκδόθηκε στὴν Ρουμανικὴν γλῶσσαν στὸ Βουκουρέστι τὸ 1871, σελ. 13.

2) «Τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ ἡ λύσις του». Ἐκδόθηκε στὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν, στὸ Βουκουρέστι τὸ 1878, σελ. 76 + III.

3) «Τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἰδέα ὡς λύσις αὐτοῦ. Διατριβὴ ἐπιστολιμαία ὑπὸ * * *, ἐκδοθεῖσα ἐπιστάσι Μ. Δέφνερ, ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Πέτρου Περρῆ, 1878». Τὸ ἔργο του τοῦτο φέρεται «ὡς κατασχεθὲν» στὸν Κατάλογο τῶν ἐκδοθέντων ἔργων του πού δημοσιεύεται στὸ βιβλίον τοῦ «Ἡ Βασιλεὺς Δωροθέα...», ἔκδ. 1885.

4) «La Question d'Orient et la Grande Idée Hellénique, proposée comme solution. Lettre politique de M*** traduite du grec par L. Eliade-Bézanos et publiée par les soins du Dr Michel Defner, Athènes, Imprimerie de la Philocalie, 26. Rue Sophocle, 26, 1878.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἀμέσως πῶς πάνω (α/α.3) βιβλίου του στὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν. Τὴν ἐκδοτ. ἐπιμέλειαν εἶχεν ὁ ἴδιος ὁ Θ. Πασχίδης, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1878 στὴν Ἀθήναν, ἀπὸ ὅπου καὶ ἐπῆγε στὰ Γιάννινα.

5) «Οἱ Πελασγοὶ ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ, σὺν παραρτήματι περὶ Βλάχων καὶ Βουλγάρων. Ἐν πόλει τῆς Παλλάδος, τυπογραφεῖον «Ἐθνικοῦ πνεύματος», Εὐρωπαϊδοῦ-47-ΑΩΟΘ' (1879), σελ. 48.

6) «Οἱ Μωαμεθανοὶ Σκηπητάραι (Ἑλληνοπελασγοὶ) καὶ οἱ Ἑλληνες», Ἀθήναν, ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Νικ. Ρουσόπουλου, 1879, στὴν ἑλληνικὴν, ἀλβανικὴν, καὶ ρουμανικὴν γλῶσσαν.

7) «Οἱ Ἀνατολικοὶ Λαοὶ ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν, ἦτοι οἱ Ἰσραηλιῖται, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Μουσουλμᾶνοι, ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ. Συγγραφὴ ἱστορικὴ, πολιτικὴ, φιλοσοφικὴ μετὰ σημειώσεων. Ἀπαγγελοθεῖσα ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ τῶν Ἀθηναίων «Ο ΒΥΡΩΝ». ὑπὸ Θ. Α. Πασχίδου, διδάκτορος, δημοσιογράφου, καὶ μέλους διαφόρων Συλλόγων Πολιτικῶν καὶ Διδακτικῶν ἐν Εὐρώπῃ. Ἐν πόλει τῆς Παλλάδος, Τυπογραφεῖον «Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας», ἔτος 1880», σελ. 80.

Στις σελίδες 1-50 εξαντλείται τὸ κύριο θέμα. Ἀκολουθοῦν τὰ κεφάλαια: «Σημειώσεις ἐπὶ τοῦ Κορανίου» (σελ. 51-56), «ὁ θρίαμβος τοῦ πολιτισμοῦ» (σελ. 56-58), τὸ ποίημα «τῆς Ροῦμελης ἢ Ἀηδονολαλιά» (σελ. 59-62), «Discours prononcé, Le 30/12 Sept, 1875 à Florence au VIème Centenaire de Michel-Ange (σελ. 63-64) καὶ «Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν Μασσαλία τῇ νυκτὶ τῆς 27 Μαΐου τοῦ ΑΩΟΘ' ἔτους ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Συλλόγῳ φωταγωγημένων», (σελ. 65-80).

8) «La Question Hellénoturque. Aux Manes bienheureux su Patriarche-Martyr Grégoire V... L'auteur-éditeur —».

Τὸ ἔργο τοῦτο μὲ τίτλο «Τὸ Ἑλληνοτουρκικὸν ζήτημα» ἐκδόθηκε στὸ Βουκουρέστι τὸ 1886, σελ. 22.

ΕΡΓΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

1) «Ἐγχειρίδιον Ἐπιστολικὸν τῆς Τσέπης ἢ συλλογὴ ἐπιστολῶν φιλοφρονήσεων καὶ ὑποθέσεων, περιέχον ἐπίσης καὶ μερικὸς ὕμνους διὰ τὴν σπουδάζουσαν νεότητα τῶν δύο φύλων. Ὑπὸ Θ. Α. Πασχίδου, Διευθυνταῦ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Βουκουρεστίου», Βουκουρέστι 1873, ἔκδοσι, στῆ Γαλλικῇ γλώσσᾳ. σελ. 48.

2) «Ἀκριβὲς Γραμματικὸν Ἐγχειρίδιον τῆς Γαλλικῆς γλώσσης». Βουκουρέστι 1873.

3) «Τῷ κλεινῷ Μητροπολ. Ἀττικῆς κ. Θεοφίλῳ, Προέδρῳ τῆς Συνόδου ἐν Ἑλλάδι», τυπογραφεῖο τῆς «Ἰριδος», σελ. 16, 1871, (λόγος ποῦ ἐκφωνήθηκε στῆ Γεωργιούπολῃ τῆς Δακίας ἀπὸ τὸν Θ. Α. Πασχίδῃ στὴν ἐπέτειο τῶν 50 χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας.

4) Ἔργα διάφορου περιεχομένου δημοσιευμένα στὴν Ἐφημερίδα «Δεκέβελος», ὅπως :

α) στὰ φύλ. ἀριθ. 13, 14, 15 καὶ 16, Βουκουρέστι 1874, στῆ Γαλλικῇ γλώσσᾳ γραμμένη ἢ μελέτη τοῦ Πασχίδῃ μὲ τίτλο «Συνοπτικὴ μελέτη τῆς Ἀρχαίας ἢ Ἑλληνικῆς Μουσικῆς». Τὸ ἔργο τοῦτο μεταφρασμένο θὰ περιληφθεῖ στὰ περιεχόμενα τοῦ γιὰ ἔκδοσι Β' τεύχους τῶν «Ἀπάντων Πασχίδῃ», ὅπως ἀναγγέλθηκε.

Σχετικὰ μὲ τὴ Μουσικὴ ἀπάγγειλε λόγο στὸ Βυζάντιο, ὁ ὁποῖος δημοσιεύτηκε στὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Ἑλλάδος» τοῦ 1887, σελ. 117-121, ὅπου μνημονεύει: «Περὶ Μουσικῆς ἔγραψα γαλλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ σπουδαίαν πραγματείαν ἀνέκδοτον, ἣν κατέλιπον σὺν ἄλλοις ἐν Ἀθήναις...». Καὶ

β) στὸ φύλ. ἀριθ. 11/23-8-1874 τὴν Γαλλικὰ γραμμένη μελέτη του γιὰ τὴν Ἀφροδίτη τῆς Μήλου.

5) ΕΡΓΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ :

α) Κατουλέσκου: «ὁ πατὴρ Βενιαμίν... λόγος εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκκλησίας εἰς Προύντον. Ὁ ἀνασυντάξας καὶ ἐκδότης Θ. Α. Πασχίδης, Βουκουρέστιον 1866, σελ. 3», γραμμένο στῆ Ρουμανικῇ γλώσσᾳ.

β) Μερικὰ μέλη Εὐαγγελίων συνοπτικῶς εἰς ἐπικοὺς στίχους τοῦ ἀδελφοῦ του Ν. Ἀθ. Πασχίδου, ἑλληνιστί», Βουκουρέστι 1873. Καὶ

γ) «Σκριμπάν, ἐπισκόπου Νεοφύτου: «Τὸ ταξίδι μου εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον, Αὐγουστον καὶ Σεπτέμβριον 1874», στῆ ρουμανικῇ γλώσσᾳ, σελ. 50, μὲ εἰκονογράφηση.

6) ΕΡΓΑ ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ: Στὸν Πασχίδη ἀποδίνεται πραγματεία σχετικὴ μὲ τὰ ἔθιμα τοῦ «Ραμαζανιοῦ» ποῦ ἀνώνυμα δημοσιεύτηκε στὸ φύλλο τῆς 10-7-1884 τῆς ἐφημ. «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ» τῆς Ἀθήνας.

7) ΕΡΓΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟ: α) Τὸ μὲ τίτλο: «Τῆ Αὐτοῦ Μεγαλειότητι τῷ Αὐτοκράτορι Ναπολέοντι τῷ Γῶ, προστάτη τῶν ἐθνικοτήτων. Ἐν Βουκουρεστίαις, Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, Γερμανικὴ ὁδός, ἀριθ. 2, 1866, (Λόγος ἐπικήδειος εἰς Δημήτριον Δωρίδην Ἑλληνα Κόρσον ὑπὸ Ν. Ἀντύπα τῆ 30 Ἰουνίου 1866 καὶ μεταφρασθεὶς γαλλιστὶ ὑπὸ Θ. Α. Πασχίδου), σελ. 15 μὲ παρουσίαση σὲ παράπλευρες στήλες τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Γαλλικοῦ κειμένου. Καὶ

β) «Λόγος τοῦ Ἄριστ. Βαλαωρίτη» μεταφρασμένος στὴ Ρουμανικὴ ἀπὸ τὸν Θ. Α. Πασχίδη. Βουκουρέστι «Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον» 1867.

8) ΠΕΡΙΟΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ:

α) «Ἡμερολόγιον τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1885, μετὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν προαστίων τοῦ Βυζαντίου καὶ τινῶν ἐν Δακίῃ ἐθίμων κ.λ.π. Κεκοσμημένον τῆ εἰκόνι τοῦ ἥρωος Πελαγοῦ τῆς Ἀλβανίας Γεωργίου Καστριώτη Σκενδέρμπεη. Ἐν Βουκουρεστίαις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν «Συλλόγων», 1885. Καὶ

β) «Ἡμερολόγιον τῶν Ἑλλήνων», 1887, «περιέχον: ὁδοιπορικά, πολιτειακὰ μετὰ περιγραφῶν, φιλολογικὰ, καὶ διπλωματικὰ περὶ Ἡπείρου, Μακεδονίας καὶ τῶν Ἁγίων Τόπων, ἐθνικὰ ζητήματα, συντεθέντα ὑπὸ Θ.Α. Πασχίδου», τυπολιθογραφεῖο Δωρ. Π. Κούκου, Βουκουρέστι. Καὶ

9) ΕΡΓΑ ΤΡΙΤΩΝ: «Ὁ χάρτης τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ Ρήγα Φερραίου μετὰ τῶν Ἑλληνοβυζαντιακῶν νομισμάτων», Βουκουρέστι 1885. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀνατύπωση ἀπὸ τὸν Πασχίδη τῆς «Ἐπιπεδογραφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως» ἀπὸ τὴ «Μεγάλῃ Χάρτα» τοῦ Ρήγα Φερραίου.

Ἡ πιὸ πάνω ἀπαρίθμηση τῶν ἱστορικῶν καὶ διαφόρου ἄλλου περιεχομένου ἔργων τοῦ Πασχίδη, μᾶς δίνει τὴν ὀλοκληρωμένη παρουσία του σὲ ἄλλους σχεδὸν τοὺς χώρους τοῦ λόγου. Σὰν ἱστορικὸς εἶναι ὁ ὑπεύθυνος ἐρευνητῆς ὁ ὁποῖος ἀναζητᾷ τις πηγές, παρουσιάζει ἐλεγμένες μαρτυρίες, ἀποκαθιστᾷ τὴν ἀλήθεια, φωτίζει τὴν ἐποχὴ του, προβάλλει δίκαια λαῶν καὶ ἀνθρώπων, καὶ ὑποστηρίζει θέσεις ποῦ ἀγγίζουν διατάξεις τοῦ «Διεθνoῦς Δικαίου». Τὰ κείμενά του αὐτὰ ἀποχτοῦν διάρκεια καὶ ἀπὸ τὸ λογοτεχνικὸ ὕφος ποῦ χρησιμοποιοεῖ ὁ Πασχίδης, μὲ τὸ ὁποῖο ζωγραφίζει πιστὰ καὶ ἀνάγλυφα τὸ ἱστορικὸ θέμα ποῦ τὸν ἀπασχολεῖ. Μᾶς δίνει μιὰν ἀξιόλογη ἱστορικὴ λογοτεχνία φανερώνοντας ἔτσι τὴ δημιουργικὴ του πνοή, τὴ συγκινημένη νόηση, τὴν ἐμπνευση καὶ τὴν τέχνη. Σχετικὰ μὲ τὸ Ἑλληνοτουρκικὸ ζήτημα (1886) γράφει:

— «...Θέλει τὸ Τουρκικὸν Ἔθνος νὰ ἀναζητήσῃ καὶ νὰ ἀναμορφωθῆ εἰς τὴν Ἀνατολήν; Ἄς περισυλλεγῆ καὶ ἄς συμμαγήσῃ μὲ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος... Ὁ Ἰσλαμισμὸς νὰ συναδελφωθῆ μὲ τὸν Ἑλληνισμὸν, ἢ πίστις μὲ τὴν ἀληθῆ σοφίαν καὶ ἐπιστήμην. Ἡ Παρύσατις μὲ τὴν Ὀλυμπιάδα, δταν ἡ πρώτη ὠνειρεῦθη τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην ὑπὸ μορφήν δύο ὡραίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἀδελφαί... Καὶ τότε δυνάμεθα νὰ φωνάξωμεν μεγαλοφώνως: Κάτω ὁ φανατισμὸς! ὁ ὁποῖος κρατεῖ διπλοκλειδωμένην τὴν ὡραίαν κόρην τοῦ Ὁσμὰν εἰς τὰ δίκτυα τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς δουλείας καὶ ὁ ὁποῖος διδάσκει τὸ Τουρκόπουλο νὰ βλέπει καὶ νὰ παρατηρῆ μὲ ἀγριὸν τρόπον τὸν χριστιανὸν αὐτόχθονα Ἑλληνα ἢ Εὐρωπαῖον... Ἄς τείνωμεν ἀδελφικὰς χεῖρας... Ἄς λύσωμεν φυσικῶς τὸ Ἑλληνο-τουρκικὸν ζήτημα. Ἡ Ἡπειρος τοῦ Μάρκον

Μπότσαρη απαιτεί την έλευθερίαν της, συμφώνως πρὸς τὰς Συνθήκας, τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγου παρεβίασεν ἡ Εὐρώπη ἀπωλέσασα οὕτω τὴν ὑπόληξίν της εἰς τὰ ὄμματα τῶν Λαῶν καὶ τῶν Ἐθνῶν τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου Κόσμου... Ὁ Ἕλληρ πολίτης τεινεὶ τὴν χεῖρα εἰς τὸν ἀληθῆ Μουσουλμᾶνον, ὅπως ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς εἰς τὸν Ὁρχάν, ὅπως ὁ υἱὸς τοῦ Βαγιαζήτ Κολασέν εἰς τὸν Ἐμμανουήλ Παλαιολόγον. Ἡ Ἕλληνίς ἀστὴ ἐναγκαλιζέται τὴν εὐγενῆ Ὀθωμανίδα, ὅπως ἡ ὤραία Ἀσπασία ἐθαύμασε καὶ ἠγάπησε τὴν Ἀρτεμισίαν ἢ ὅπως ἡ Παρούσατις ἐσεβάσθη τὴν Ὀλυμπιάδα. Ἐν ἐναντία περιπτώσει, ὅλαι αἱ οἰκογένειαι, ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀνεξαρτήτως κομμάτων, καὶ αἱ γυναῖκες ἀκόμη, εἶναι ὑπὲρ τοῦ πολέμου, διότι ἡ Ἀυτοκρατορία τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Βοσπόρου ἀνῆκεν ἀδιαφιλονικήτως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία κατέχει παρακτίας περιοχὰς καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας Ἐπαρχίας της παραλίους πόλεις, καθὼς καὶ ἓνα συμπαγῆ [πληθυσμὸν] εἰς ὅλας τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους, καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Ἡ Ἑλλὰς πάση θυσία... θὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον!...».

Ἄρκεϊ, ἴσως, τὸ ἀποσπασματικὸ τοῦτο κείμενο τοῦ Πασχίδη, πού τόσο ζωντανεὺει τίς κρίσιμες ἐθνικὲς μας ὥρες πού σὺν φυλῆ ζοῦμε καὶ σήμερα, νὰ τὸν ἀναδείξει κήρυκα τῆς Εὐαγγελικῆς Εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ τῆς κλασικῆς ἀρετῆς τῶν Ἑλλήνων. Σὰς προσφέρουμε ἀετιβουλεῖς τῆς ἐθνικῆς μας ἀκεραιότητος» κλαδὶ τῆς ἐλίας, ἀλλὰ καὶ μαχαῖρι! Καὶ τὰ δυὸ σὰς τὰ προσφέρουμε μὲ τίμιον χέρι. Ὁ Πασχίδης ὕστερα ἀπὸ μελέτη καὶ κατανόηση τῶν πραγμάτων, φανεράνει τίς ιδέες του πού ξεκινᾶνε ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ διαύγεια. Ἔτσι οἱ ιδέες του ἔχουν ἀξία, ἡ ὁποία ὅλο καὶ μεγαλώνει σὲ κάθε ἀπὸ τότε περίοδο, γιατί μᾶς βοηθοῦν νὰ γνωρίσουμε καὶ νὰ καλλιεργήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας.

Ἐπάρχει στὸ συγγραφικὸ του ἔργο μιὰ δημιουργικὴ πολυμέρεια. Ἀγγίζει τὴν ἱστορικὴ μυθογραφία, ἐκδίδει «Ἐπιστολικὸ Ἐγχειρίδιο τῆς τσέπης», βοήθημα γιὰ ὑποδειγματικὴ ἀλληλογραφία, δίνει ἔξοχα δείγματα αἰσθητικῆς μὲ τίς μελέτες του γιὰ τὴν Ἀφροδίτη τῆς Μήλου καὶ γιὰ τὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Μουσικὴ. Ἐκπροσωπώντας στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του τὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό καὶ σὲ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις — ὅπως καὶ ἡ περίπτωση τῆς συμμετοχῆς του στὶς γιορτὲς στὴν Ἰταλία γιὰ τὸν Μιχαήλ Ἀγγελο — χύνει φῶς σ' ὀλάκερο τὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο καὶ ὅλων τῶν καιρῶν, γιὰ νὰ τονίσει τὴν ἠθικὴ ἀχτινοβολία αὐτῆς τῆς γῆς, τῆς ὁποίας τὰ σύνορα φτάνουν ὡς ἐκεῖ πού φτάνει τὸ φῶς τῆς ψυχῆς. Ἡ φράση τοῦ Πίνδαρου «Ἐν δὲ Μοῦσα ἠδύπνοος ἀνθεῖ», καὶ αὐτὸ τὸ «Ἐν δὲ» τὸ τοποθετοῦμε σὲ ὅλον τὸν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας χῶρο, ὑψώνει τὸ δίδαγμα ὅτι οἱ δυνάμεις τῶν βαρβάρων τῆς ἀνθρωπότητος, ἀκόμα καὶ ὁ χρόνος, δὲ θὰ μπορέσουν νὰ κυριαρχήσουν στὶς ψυχὲς πού κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ μέτρου, τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας, μορφοποιοῦνται γιὰ τὸ φῶς, τὴν ἀρμονία καὶ τὴν κάθαρση.

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Θωμᾶ Ἀθ. Πασχίδη εἶναι μιὰ ἀτίμητη προσφορὰ στὴν Ἑλλάδα. Ὁραματιζόμενος τὸ φωτισμὸ τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων, ἀγωνίστηκε γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ ἀτομικὴ τους ἀξιοπρέπεια καὶ ἀναδείχτηκε ὑπεράξιος πνευματικὸς ἄνθρωπος, πνευματικὸς ὁδηγὸς καὶ ἐθνικὸς πολεμιστῆς. Βαδίζοντας ἀντίθετα στὰ ὑποκειμενικὰ του συμφέροντα, τράβηξε τὸν προσωπικὸ του δρόμο ἥρωικὰ καὶ ἀλύγιστα, δίνοντας στὴν ἱερῆ φλόγα τοῦ ἐθνικοῦ του πάθους ὀλοκαύτωμα τὸν ἑδῖο του τὸν ἑαυτὸ. Τί μεγάλη τιμὴ καὶ δόξα, ἀλλὰ καὶ τί παράδειγμα!

*

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ (1830-1911).

Γεννήθηκε στη Δρόβιανη τῆς Β. Ἡπείρου καὶ ὑπηρέτησε ἑλληνοδιδάσκαλος (σχολάρχης), στὴν Ἡπειρο, Πελοπόννησο κι ἄλλοῦ.

Μὲ ἐργατικότητα, πατριδογνωστικὸ οἶστρο, καὶ τοπολατρεία, ἀναζήτησε τὴν ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ ἱστορικῆ καὶ κοινωνικῆ ζωῆ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Πρόθεσή του ἦταν ἡ ἀνόρθωση τῆς ἱστορίας καὶ τῆς παράδοσης σὰν προϋπόθεση αὐτογνωσίας καὶ γεφύρωσης τοῦ παρόντος μὲ τὸ μέλλον, καὶ ὁ φωτισμὸς τῶν νέων γενιῶν.

Ἀσχολήθηκε μὲ θέματα ποὺ ἀπαιτοῦσαν τὴ γνώση καὶ εἰδίκευση, τὴ συνειδητὴ ἔρευνα, τὴ συγκέντρωση καὶ κριτικὴ τῶν πηγῶν, τὴν ἔλλειψη ὑποκειμενισμοῦ, τὴν ἀπόδειξη κ.ἄ., καὶ ποτὲ τὴν ἀνεξέλεγκτη παραδοχὴ τῆς πληροφορίας ἢ τὴν προβολὴ τοῦ «πιστεύω» τοῦ συγγραφέα. Δυστυχῶς ἡ συγγραφή τοῦ Πετρίδη κυριαρχεῖται ἀπὸ ἓνα τοπικιστικὸ στοιχεῖο ποὺ σκιάζει τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, ἀπὸ ἔλλειψη συνειδητῆς ἔρευνας, ἀπὸ τὸ δογματισμὸ νὰ λογίζει τὴν ἱστορία καὶ ἀρχαιολογία μόνο γιὰ ἄθροισμα πληροφοριῶν, ἀπὸ τὴν εὐκολία ὑποταγῆς στοὺς μύθους καὶ στὴ φαντασία κ.λ.π.

Μὲ τὴ σύνθεσή του αὐτὴ ὁ Πετρίδης κατάληξε νὰ τοποθετῆ ὅτι λάμπει στὸν Ἡπειρωτικὸ χῶρο γύρω ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. Ἀκριβῶς αὐτό, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, τοῦ καταλόγησε καὶ ἡ ἀρμόδια Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Κων/λης, στὴν ὁποία μετεῖχαν καὶ οἱ διαπρεπεῖς Ἡπειρωτὲς λόγιοι Βασιλάδης, Καραπᾶνος καὶ Παρανίκας, ἀπορρίπτοντας σχετικὴ ἱστορικὴ πραγματεία του. Ἀντικρούοντας τὴν ἀπόφασή της ὁ Πετρίδης, γράφει: «Ποιήσομαι ὅμως ἐν εὐκαιρίᾳ τὴν κατάλληλον ἀπάντησιν... ὅσον καὶ περὶ τῆς ὑπονοίας τῆς Ἐπιτροπῆς, καθ' ἣν δῆθεν ὑπερβολικὸς μου πατριωτισμὸς ἐπεσώρευσε πέριξ τῆς ἐμῆς πατρίδος πᾶν εἶτε γεραρδὸν καὶ ἐπίσημον εἶχεν ἡ Ἡπειρος»¹. Ἐπιβεβαιωτικὲς αὐτῆς τῆς θέσης τοῦ Πετρίδη εἶναι οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὴ Δωδώνη, τὴ Σωρεία, τὸ Σούλι, τὸ Λίμποβο σὰν πατρίδα τοῦ Καλόγερου Σαμουὴλ τοῦ Κουγκιοῦ κ.ἄ., ποὺ ὄλες τους κατάρρευσαν ἀπὸ εἰδικούς ἐρευνητὲς τοῦ καιροῦ του καὶ τῶν κατοπινῶν χρόνων, ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη κ.λ.π. Ἐνδεικτικὰ μνημονεύουμε καὶ τὴν περίπτωση τοῦ «Χρονικοῦ τῆς Ἡπείρου», τὸ ὁποῖον ὁ Ἀθ. Πετρίδης παρουσίασε μὲ τὸν τίτλο «Χρονικὸν Δρυοπίδος». Μελετώντας το ὁ Νικ. Πολίτης θυμήθηκε τὸ γνωστὸ παραχαράκτη χειρογράφου Σιμωνίδη. Στὴν περίπτωσή τούτῃ ὁ Βρανούσης, σημειώνει: «τὰ φανταστικὰ αὐτοσχεδιάσματα τοῦ χρονικοῦ καὶ οἱ παραχαράξεις τοῦ Πετρίδου ἐγιναν καὶ πάλιν δεκτὰ ὡς ἀθηντικὴ ἱστορία...»². Στὸ ἴδιο ἔργο του (σελ. 129-130), ὁ Λέανδρος Βρανούσης, σημειώνει πάλιν: «Εὐρισκόμεθα δυστυχῶς ἀκόμη εἰς τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τῶν ἀφελῶν πατριδογραφημάτων τοῦ Πετρίδου, τοῦ Ζώτου-Μολοσσῶ καὶ τοῦ Βασιλειάδου».

Ἔτσι ἀπὸ ὅλη τῆς μορφῆς αὐτῆς τὴ συγγραφή τοῦ Πετρίδη διασώζεται στὴν ἐποχὴ μας μόνον ἡ ἐκτίμησή στὸ μόχθο καὶ στὴν προσπάθειά του. Τὰ κείμενά του, ἀπὸ τὴ βάση τῆς «πηγῆς» καὶ μάλιστα γιὰ ἱστορικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ χῶρου, στεροῦνται στὴν ἐποχὴ μας κάθε ἀξίας.

*

1. Βασίλη Κραψίτη : «Συμβολὴ στὴν καταγωγή τοῦ Καλόγερου Σαμουὴλ τοῦ Κουγκιοῦ» Ἀθήνα 1974, σελ. 52.

2. Λ. Ι. Βρανούσης : «Χρονικὰ Ἡπείρου», ἐκδ. Ἑταιρ. Ἡπειρ. Μελετῶν, 1962, σελ. 119.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΙΝΑΡΗΣ (1808-1883), καθηγητής Πανεπιστημίου.

Ὁ λόγιος καθηγητής τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας Γεώργιος Πρινάρης, γεννήθηκε στίς Καλαρρῦτες. Μετά τίς σπουδές του στήν Ἴονιο Ἀκαδημία (1822-1828) παρακολούθησε μαθήματα καλῶν τεχνῶν καί φιλοσοφίας στήν «*Facoltà di belle lettere e di Filosofia*». Στή συνέχεια σπουδάζει τήν Ἱατρική στό Πανεπιστήμιο τῆς Νεάπολης τῆς Ἰταλίας καί ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ στήν Ἀθήνα. Τὸ 1938 ἀνακηρύχθηκε διδάκτορας τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας, τῆς ὁποίας τελικὰ ἀναδείχτηκε τακτικός καθηγητής.

Ἔργα του: «Στοιχεῖα φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου» (1847), «Περὶ Ἰνδικῆς χολέρας» (1848), «Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἴπποκράτους», «Λόγος Πανηγυρικός διὰ τὴν Ἰδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν» (1854) κ.ἄ. Ὑπῆρξε ὁ ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «Νέος Ἀσκληπιός».

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΡΑΔΟΣ (1862-1931), καθηγητής Πανεπιστημίου.

Ὁ Ἠπειρώτης καθηγητής τῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας (1917-1923) καί λογοτέχνης Κων. Ράδος γεννήθηκε τὸ 1862 καί πέθανε τὸ 1931. Πτυχιούχος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας μετεκπαιδεύτηκε στό Παρίσι καί ἀσχολήθηκε κυρίως μετὰ τὴ δημοσιογραφία στήν Ἀθήνα (1888-1891). Στή συνέχεια ἐργάστηκε στή Ρουμανία, ἀρχισυντάκτης τῆς Ἐφημ. «Πατρίς» τοῦ Σ. Μ. Σίμου καί διευθυντής τῶν «Συλλόγων» τοῦ Βουκουρεστιοῦ.

Μετὰ τὴ μόνιμη ἐγκατάσταση τοῦ Σ. Μ. Σίμου στήν Ἀθήνα, ἦρθε μαζί του καί ὁ Ράδος ποὺ διορίστηκε Γραμματέας τοῦ Ὑπουργ. Συμβουλίου, καθηγητής τῆς Ναυτικῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων καί καθηγητής τῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας. Ἀπὸ τὴν τελευταία του θέση παραιτήθηκε τὸ 1923 καί ἰδιωτεύοντας ἀσχολήθηκε ὡς τὸ θάνατό του μετὰ τὴ συγγραφή.

Ἔργα του: «Γενικὴ Ἱστορία τοῦ Ναυτικοῦ», 1896, «Τὰ καταδρομικά τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως 1866-1869», 1896, «Ναυτικὴ τακτικὴ τῶν ἀρχαίων», 1898, «Ἱστορία τῶν συγχρόνων πολεμικῶν στόλων» 1901, «Ἱστορία τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων Ἀγῶνος». Ἐγραψε ἐπίσης ἀρκετὰ διηγήματα, ὅπως: «Ἡ Δελίνα», «ὁ πειρατὴς τῆς Γραμβούσης», «Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Γουζάγας» κ.ἄ.

*

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΡΕΜΠΕΛΗΣ (1887-1947).

Γεννήθηκε στή Βούρμπιανη τῆς Κόνιτσας, ὅπου καί ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς καί μετὰ βαθμὸν «ἄριστα» τοῦ Μαράσλειου Διδασκαλείου τῆς Ἀθήνας, μετὰ πρόσθετο μορφωτικὸ ὄπλισμό τὴν ἄριστη γνώση τῆς Γαλλικῆς καί Ἱταλικῆς γλώσσας, ὑπῆρέτησε δάσκαλος στή Βήσσανη τοῦ Πωγωνιοῦ (1909-1911) καί στή συνέχεια τριάντα ἕξ χρόνια στή γενέτειρά του. Εἶναι μιὰ χαρακτηριστικὴ μορφή τῆς χορείας τῶν λαμπρῶν Ἠπειρωτῶν δασκάλων ποὺ ἀνύψωναν τὸ ἐπάγγελμά τους σὲ ἱερὸ λειτούργημα καί σάρκωναν σὲ κάθε τους πράξη τὴν Ἰδέα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καί τὴν ἀτομικὴ ἀξιοπρέπεια. Ἡ μεγάλη ἐθνικὴ του ἀγωνιστικὴ διάθεση φανερώθηκε τὴν 29-10-1940 μετὰ τὴν αὐθόρμητη παρουσίασή του στὸν Ἰταλὸ Συνταγματάρχη, διοικητὴ

τῶν στρατευμάτων πού μόλις εἶχαν καταλάβει τή Βούρμπιανη. Μιλώντας ἀπταιστα τήν Ἰταλική γλώσσα, πῆρε τή διαβεβαίωση τοῦ Ἰταλοῦ Συνταγματάρχη, ὅτι θά ἀπαγόρευε κάθε ἀτασθαλία τῶν Τουρκαλβανῶν στρατιωτῶν πού ἀκολουθοῦσαν τὰ στρατεύματά του. Ἀλλά ὑπῆρξε ἐπίσης ἡρωϊκή πράξη του, καί ἡ αὐθόρμητη καί ἀφοβη παρουσίασή του τήν 21-5-1947 στούς συμμοριτες, πού μόλις εἶχαν καταλάβει τή Βούρμπιανη. Τήν ὁμηρικῆ αὐτῆ εἰκόνα, χαρακτηριστικῶς τή δίνει ὁ γιός του¹, πού μοῦ γράφει:

— «Τὸ 1947, 21 Μαΐου, οἱ συμμοριτες μπῆκαν στή Βούρμπιανη. Ὁ Χαρ. Ρεμπέλης πού δὲν ἔνιωθε νὰ τὸν βαρύνει κάτι, βγῆκε ἀφοβα, τοὺς μίλησε, τοὺς ἐξυτηρέτησε, ἀλλὰ αὐτοὶ φεύγοντας τὸ βράδυ τὸν πῆραν μαζί τους καί σὲ λίγες μέρες τὸν σκότωσαν στὸ Γράμμο γιὰ τὰ ἔθνηκά του φρονήματα. Αὐτὴ ἦταν ἡ τραγικὴ μοίρα τοῦ Χαρ. Ρεμπέλη».

Ὁ Χαρ. Ν. Ρεμπέλης, ὁ φωτεινὸς δάσκαλος καί μέγας πατριώτης, προχώρησε θεληματικῶς στὸ δρόμο τῆς θυσίας, δίνοντας στήν ἱερὴ φλόγα τοῦ ἔθνικοῦ του πάθους καί τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ του πιστεύω ὀλοκαύτωμα τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του. Ἀπὸ τότε εὐωδιάζει ἡ σεβαστὴ του μνήμη σὰν ὑψηλὸ παράδειγμα ποιότητας ζωῆς καί σὰν νέου ἔθνομάρτυρα. Καί εἶναι τόσο δίκαιη πράξη ἡ ἀνέγερση τὸ 1969, ἀπὸ τὴ Διδασκαλικὴ Ὀμοσπονδία Ἑλλάδας, στήν αὐλὴ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς Βούρμπιανης τῆς χάλκινης προτομῆς του.

* * *

Ἡ θέση τοῦ Χαρ. Ν. Ρεμπέλη στὶς σελίδες τοῦ ἔργου μας αὐτοῦ εἶναι πολύτιμη χάρη στὸ ἔργο του «Κονιτσιώτικα»², ὅπου μὲ ἀκαταπρόληπτη ἔρευνα καί ἀναδίφηση τοῦ παρελθόντος, μὲ ἐπιστημονικὴ συνείδηση καί ἔλεγχο μεθοδικῶς τῶν πηγῶν, διασώζονται γλωσσικὰ καί λαογραφικὰ στοιχεῖα τῆς Βούρμπιανης καί ὅλης τῆς περιοχῆς. Εἰδικότερα περιλαμβάνει: α) Δ η μ ο τ ι κ ᾶ Τ ρ α γ ο ῦ δ ι α (τραγοῦδια τοῦ τραπεζιοῦ ἢ καθιστὰ καί τοῦ χοροῦ, νυφιᾶτικα, τοῦ γάμου, λιανοτράγουδα, νανουρίσματα, λαζάρικα καί μοιρολόγια). β) Π ε ζ ᾶ (παραμῦθια, παραδόσεις, εὐτράπελες διηγήσεις, παροιμίες, φράσεις ἰδιωματικῆς, αἰνίγματα, εὐχές, κατάρες, γλωσσοδέτες). Καί γ) Γ ρ α μ - μ α τ ι κ ᾶ, τ ο π ω ν υ μ ι κ ᾶ, λ ε ξ ι λ ο γ ι κ ᾶ (φθογγολογικῆς καί γραμματικῆς παρατηρήσεις στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν μαστοροχωριῶν τῆς Κόνιτσας, τοπωνύμια, γλωσσάριο, κουδαρίτικα, δηλαδὴ συνθηματικὸ γλωσσάριο τῶν κουδαριῶν (μαστόρων) κ.λ.π.).

Ἐπίσης ἡ περισπούδαστη μελέτη του γιὰ τὸ Μοναστήρι τῆς Ζέρμας³, καθὼς καί ἄλλα δημοσιεύματά του σὲ Ἑπειρωτικὰ ἔντυπα συμπληρώνουν τὴν ξεχωριστὴ προσφορά του στὰ Ἑπειρωτικὰ Γράμματα.

*

ΖΗΚΟΣ ΡΩΣΗΣ (1838- ;), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Ὁ Θεολόγος, φιλόσοφος καί λόγιος Ζῆκος Δ. Ρώσης γεννήθηκε τὸ 1838 στὰ Δερβίζιανα τῶν Γιαννίνων. Τὴν ἐγκύκλια μόρφωση ἔλαβε στή Ζωσιμαία καί στή Ριζάρειο

1. Νικ. Χ. Ρεμπέλη, Λυκείαρχη: Ἐπιστολὴ τῆς 31-10-1978.

2. Τὰ «Κονιτσιώτικα» ἐκδόθηκαν τὸ 1953 ἀπὸ τὴν «Ἑπειρωτικὴ Ἑταιρεία» τῆς Ἀθήνας. Στὶς σελίδες τοῦ ἔργου εἶναι προσαρτημένους καί τοπογραφικὸς χάρτης τῆς Ἐπαρχίας τῆς Κόνιτσας, ἔργο τοῦ Χαρ. Ρεμπέλη, πού μὲ ἐντολὴ τοῦ Γ.Ε.Σ. ἐκτυπώθηκε ἀπὸ τὴ Γεωγραφικὴ Ὑπηρεσία Στρατοῦ.

3. «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά», τ. 1930, σελ. 19-29.

Σχολή. Πτυχιούχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας σπούδασε μέ κρατικὴ ὑποτροφία στὰ Πανεπιστήμια τῆς Χάλκης, Βερολίνου καὶ Λειψίας. Διδάκτορας τὸ 1866 τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας διορίστηκε τὴν ἴδια χρονιὰ καθηγητῆς στὴ Ριζάρειο Σχολὴ καὶ ὑφηγητῆς τῆς ὁμιλητικῆς στὸ Πανεπιστήμιο, τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τοῦ ὁποίου ἀναδείχτηκε τὸ 1881 τακτικὸς καθηγητῆς.

Ἔργα του: «Λόγος εἰσαγωγικὸς» (1867), «Πραγματεία περὶ ἐνώσεως πασῶν τῶν Θρησκειῶν καὶ Ἐκκλησιῶν» (1868), «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν τῆς Θεολογίας» (1869), «Ἐκθεσις πρὸς τὴν ἱερὰν Σύνοδον περὶ τῶν συνεδρίων τῶν παλαιοκαθολικῶν» (1874 καὶ 1875). Ἐπίσης σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες δημοσίευσε ἀρκετοὺς λόγους του, διατριβές κ.ἄ.

*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ (1799-1865), φιλόλογος-Γυμνασιάρχης.

Ὁ Ἀναστάσιος Σακελλάριος, κορυφαῖος τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του, ἐλάμπρυνε μέ τὴν πολὺτιμη προσφορά του στὴ σπουδάζουσα νεολαία τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ, τὴν Ἠπειρωτικὴ πνευματικὴ παράδοση.

Γιὸς τοῦ ἱερέα Χριστόδουλου, γεννήθηκε τὸ 1799 στὸ χωριὸ Βραδέτο τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Δεκάχρονος πῆγε στὰ Γιάννινα, ὅπου ἀρχικὰ ἀπαντήθηκε μαθητῆς τῆς Μπαλάνειας Σχολῆς καὶ ὕστερα (1813) τῆς Καπλάνειας, στὴν ὁποία εἶχε τὴν τύχη νὰ διδαχτεῖ ἀπὸ τὸ σοφὸ Ἀθαν. Ψαλῖδα. Ἀποφοιτώντας (1817) ἀπὸ τὴν Καπλάνειο, ἐργάστηκε δάσκαλος (1818-1820) στὸ χωριὸ του, ὕστερα (1820-1825) στὴν ὀνομαστὴ σχολὴ τοῦ Κουκουλιοῦ-Ζαγοριοῦ, καὶ τελικὰ (1825-1829) στὴ σχολὴ τοῦ Μονοδεντριοῦ-Ζαγοριοῦ.

Ἐχοντας ἀκλόνητη πίστη στὴν ἀποστολὴ του καὶ ὀρθὴ συνείδησι τῆς μοίρας τοῦ σκλαβωμένου ἑλληνισμοῦ, ἐπλαθε μέ σύνεσι τοὺς ἐθνικοὺς του δραματισμούς. Ἔτσι ἀποφάσισε νὰ μετᾶσχει στὴν Ἠπειρωτικὴ ἐξέγερσι τῶν χρόνων τῆς ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας. Τελικὰ οἱ σοβαρὲς οἰκογενειακὲς του ὑποχρεώσεις δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ μετᾶσχει μέ τὰ ὄπλα στὴν ἐθνικὴ ἐκείνη ἐποποιία. Ὁ Σακελλάριος τῶρα μοχθοῦσε γιὰ τὴν ἀνάπλασι τοῦ ἀρχαίου «κλέους» καὶ τῆ θεμέλιωσι ἰδανικῶν. Ἡ συμμετοχὴ του στὸ μεγαλειώδη ἐκεῖνο ἀγῶνα ἀποχτάει ἴσως μεγαλύτερο εἰδικὸ βᾶρος, μέ τ' ἀποτελέσματα τῶν πύρηνων ἐθνικῶν του λόγων καὶ τὰ ἐγερτήρια τῶν ψυχῶν θούρια ποὺ ἀπάγγειλε καὶ δίδασκε σὲ κάθε εὐκαιρία.

Στὸν Ἠπειρωτικὸ καὶ στὸ Θεσσαλικὸ γῶρο εἶχεν ἀπλώσει ἡ φήμη τοῦ Σακελλάριου σὰν ἐξαίρετου δασκάλου καὶ πατριώτη. Αὐτὴ ἡ φήμη ἔκανε τὸν καινούριο (1828) Μητροπολίτη τῶν Γιαννίνων Βενέδικτο ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, νὰ τὸν καλέσει (1829) δάσκαλο τοῦ στενοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ θρησκευτικοῦ του περιβάλλοντος. Ἔτσι ὁ Σακελλάριος ἤρθε ἀπὸ τὸ Μονοδέντρι στὰ Γιάννινα καὶ διαμένοντας στὸ Μητροπολιτικὸ οἶκημα, ἔγινε ὁ πνευματικὸς ἡγέτης μιᾶς ομάδας εὐσυνείδητων καὶ φιλομαθῶν ἀνθρώπων τοῦ Μητροπολίτη τούτου, καὶ ἀνάμεσά τους τοῦ Ἀρχιδιάκονου Ἰωακείμ τοῦ Χίου, τοῦ κατοπινοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ἦστερα ἀπὸ τὸν πρόκαιρο θάνατο τοῦ Μητροπολίτη Βενέδικτου, ὁ Σακελλάριος ἀναγκάστηκε νὰ ὑπηρετήσῃ (1830-1833) δάσκαλος στὴν Πρέβεζα. Μὲ τὴν ἰδρυσι στὰ Γιάννινα τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ὁ Σακελλάριος ζητήθηκε ν' ἀναλάβῃ τὴ διεύθυνσή της. Ἔτσι ὑπηρετήσῃ (1833-1838) διευθυντῆς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς καὶ τὸ 1838 ἀπαντήθηκε ἀκροατῆς φιλοσοφικῶν καὶ φιλολογικῶν μαθημάτων τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς

Ἀθήνας. Στὴν περίοδο τοῦ 1839-1843 δίδαξε στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης, ἀπὸ τὴν ὁποία (1843) ζητήθηκε πάλι στὴ διεύθυνση τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς. Τὴ θέση αὐτὴ διατήρησε ὡς τὸ 1855 πού διάφορα αἰτία τὸν ἀνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψει τὰ Γιάννινα καὶ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἀθήνα, ὅπου μὲ τὴν πραγματεία του «Περὶ καλοῦ» ἀνακηρύχθηκε διδάκτορας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Ἐπειτα συναντήθηκε ἐγκαταστημένος στὴν κωμόπολη Τεκοῦτσι τῆς Μολδαβίας, κοντὰ στοὺς βαθύπλουτους καὶ φιλόμους κουνιάδους του Ἀλέξιο καὶ Πέτρο Ἀναστ. Ζαβαλέξη.

Συνειδητοποιώντας ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος θὰ ξαναγεννηθεῖ σ' ὅλο τὸ βάθος του μὲ μοναδικὸ ὄπλισμό τὴ μόρφωση, εἰσηγήθηκε ἐνθουσιαστικὰ στοὺς κουνιάδους του τὴ λειτουργία στὰ Γιάννινα μὲ δικές τους δαπάνες ἐνὸς τέλειου γιὰ τὴν ἐποχὴ τους τυπογραφείου. Σκοπὸ τῆς λειτουργίας του ἔβαλε τὴν ἐκτύπωση χιλιάδων διδακτικῶν βιβλίων γιὰ τὴ «δωρεάν» διάθεσή τους στοὺς ἄπορους μαθητὲς καὶ τὴ διάθεσή τους σὲ τιμὴ κόστους στοὺς εὐπορους. Ἔτσι ἔχοντας τὴ συγκατάθεσι τῶν κουνιάδων του, ἐπισκέφτηκε ἀρχικὰ τὰ Γερμανικὰ καὶ Γαλλικὰ Πανεπιστήμια ὅπου ἐνημερώθηκε γύρω ἀπὸ τὰ διδακτικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς, καὶ μετὰ τὴ Λειψία καὶ τὸ Παρίσι, στὸ ὁποῖο παράγγειλε ἕνα ἄριστος ποιότητας τυπογραφεῖο.

Τὸ 1857 πού ξαναγύρισε διευθυντὴς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, χρησιμοποίησε διὰ τὰ προοδευτικὰ συστήματα πού παρακολούθησε στὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, δίνοντας νέα πνοὴ στὰ προγράμματά της. Ἡ Ζωσιμαία Σχολή, τώρα ἀναδειχεται σ' ἕνα πανελλήνιο πνευματικὸ φάρο. Ὁ Ἀραβαντινὸς σημειώνει σχετικὰ:

— «τῶν τελιοφοίτων δὲ τῆς Σχολῆς ταύτης ἡ ἀξία γίνεται καταφανὴς ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ὅπερ ἡ Σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν ἐξέδωκε τὸ φθινόπωρο τοῦ 1860, ἵνα ἀνεξετάστως ἐγγράφηται ὡς φοιτητὴς τοῦ Πανεπιστημίου πᾶς μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου τῶν Ἰωαννίνων, φέρον διπλόμα ἀποφοιτήσεως τοῦ Γυμνασίου, ἐνῶ τοιοῦτόν τι πλεονέκτημα εἰς οὐδὲν τῶν ἐν τῇ μὴ ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι συνεστικῶν Γυμνασίων ἐπιχορηγήθη μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης»¹.

Τὴν ἴδια ἐκτίμησι ἐκφράζει στὸν Ἀναστ. Σακελλάριο καὶ ὁ ἡπειρώτης Μητροπολίτης καὶ λόγιος Νεόφυτος Δέρκων, ὁ ὁποῖος ὅταν ὑπηρετοῦσε Μητροπολίτης Κασσανδρείας (1860-1864), τοῦ γράφει:

— «Καὶ μακρὰν τῆς φίλης πατρίδος τυγχάνων πάντοτε ἀπένεμον ὅμιν τὸν προσήκοντα σεβασμὸν, ὅπου ὁ ἄν εὐρέθην ἐμακάρισα τὴν νέαν γενεάν τῆς ἱστορικῆς Ἡπειροῦ, ἐκπαιδευομένην παρ' ὅμων, ἀνδρὸς ἐπίσημον κατέχοντος θέσιν ἐν τῇ τῶν γραμμάτων ἱστορίᾳ· εἶπον δὲ καὶ λέγω ὅτι ἡ πατρίς ὀφείλει πρὸς ὅμᾶς ὅτι καὶ πρὸς πάντας ἐκείνους τοὺς μεγάλους ἄνδρας, ὅς εὐεργέτας ὀνομάζει· διότι ὅπου καὶ ἂν τις εὐρεθῆ πανταχοῦ βλέπει καὶ καθηγητὰς καὶ διδασκάλους καὶ μαθητὰς, τοὺς πάντας, ἀγλαὰ παιδεύματα ὅμων, ἄνευ ἀξιάγαστε... Ἀλλ' ἄραγε ἡ πατρίς ὑπολογίζει τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ὑποχρεώσεις αὐτῆς;... ἐὰν δὲν ἀπατώμαι, μετὰ τὸν γηραιὸν Ἀσώπιον, ὅμοις ἐμείνατε ὁ ἐνδοξὸς τελευταῖος ἐκ τῶν τῆς Ἡπειροῦ πρεσβυτέρων σοφῶν ἀνδρῶν· πολῦτιμος τιθέντι εὐκαιρία δόξης τοῦτο εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ μείζονος τιμῆς κριθήσεται ἡ πατρίς ἐὰν δεόντως ἐκτίμησι τὴν περίστασιν ταύτην· ἄλλως ἡ ἱστορία σημειώνει τὴν πρὸς ὅμᾶς ὀλιγορῖαν αὐτῆς καὶ κριθεῖ περὶ αὐτῆς ὡς περ καὶ περὶ τῶν ἀρησαμένων τῶ μεγάλῳ Σω-

1. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογρ. Σουλ. Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», ἐκδ. Ἐταιρ. Ἡπειρ. Μελετῶν, Ἰωάννινα 1960, σελ. 187.

κράτει τὴν ἐν τῷ Πρωτανείῳ σίτισιν· μάλιστα! ἡ πατρις Ἰσην ἐκείνῳ ὀφείλει ὑμῖν τιμὴν καὶ εὐγνωμοσύνην»¹.

Ἄπὸ τὸ 1861 λειτουργεῖ στὰ Γιάννινα μὲ προσωπικὴ εὐθύνη τοῦ Σακελλάριου Τυπογραφεῖο μὲ δωρεὰ τῶν κουνιάδων του Ἀδελφῶν Ζαβαλέξη. Εἶναι τὸ γνωστὸ γιὰ τὶς ἐξαίρετες ἐκδόσεις τυπογραφεῖο «Δωδώνη», ἀπὸ τὸ ὁποῖο τὸ πρῶτο βιβλίο ποὺ ἐκδόθηκε εἶναι ἡ Γραμματικὴ τοῦ Σακελλάριου, βάσει τῶν χειρογράφων του ποὺ στὴ διάρκεια δεκαπέντε ὡς τότε χρόνων χρησιμοποιοῦσε στὰ σχολεῖα τῆς Ἡπείρου, Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας.

Οἱ μικρότητες μερικῶν τῆς κοινωνίας ποὺ ζοῦσε τὸν ἀνάγκασαν τὸ 1862 νὰ ἐγκαταλείψει τὰ Γιάννινα καὶ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ Τεκοῦτσι τῆς Μολδαβίας μὲ τὴ σύζυγόν του. Ἐκεῖ ἔπεισε τοὺς κουνιάδους του ἀδελφούς Ζαβαλέξη νὰ ἐκδώσουν μὲ δαπάνες τους χιλιάδες ἀντίτυπα τῶν Ἑλλήνων κλασικῶν, μὲ σκοπὸ νὰ διανεμηθοῦν δωρεὰν στοὺς ἀπορροὺς μαθητὲς τῆς Ἑλλάδας. Τὸ 1865 ἐπισκέφτηκε τὸ διαπρεπῆ γιατρὸ στὸ Γαλάτσι μοναχογιὸ τοῦ Φίλιππα. Ἐκεῖ στὸ Γαλάτσι ὁ σοφὸς δάσκαλος ἔφησε τὴν 11-12-1865 τὴν τελευταία του πνοή.

Ἡ ὅλη ἔθνικὴ καὶ πνευματικὴ προσφορὰ τοῦ Ἀναστ. Σακελλάριου διακρίθηκε ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος μὲ τὴν ἀπονομὴ στὸν ὑπεράξιο αὐτὸν πνευματικὸ ἡγέτη τοῦ ἀργυροῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτήρα. Τὸ ἀνέκδοτο ἔργο του εἶναι πολυάριθμο καὶ σημαντικό. Διακρίνεται σὲ φιλολογικὰ σημεῖώματα, συλλογὲς δημοτικῶν τραγουδιῶν, καὶ παροιμιῶν, σὲ λόγους ἐπιτάφιους κ.ἄ. Ἀλλὰ καὶ τὸ μεταφραστικὸ ἔργο του εἶναι ἀξιόλογο. Σ' αὐτὸ περιλαμβάνεται καὶ ἡ μετάφραση τοῦ συστήματος τοῦ σοφοῦ Κονδὶγιάκου, τὴν ὁποία ἔκανε ὅταν ὑπηρετοῦσε στὸ Κουκουλί καὶ εἶχε διαβάσει καὶ ἐκτιμήσει ὁ Νεόφυτος Βάμβας.

Καὶ σήμερα ἡ μνήμη τοῦ Σακελλάριου διατηρεῖται σεβαστὴ καὶ ἀγαπητὴ γιὰ ὅσα μὲ ὀρθὴ συνείδηση καὶ σοφία πρόσφερε στὴν Ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας μας.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΑΡΡΟΣ (1870-1937), καθηγητὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

Πατρίδα τοῦ Δημ. Μιχ. Σάρρου ὑπῆρξε ἡ Βίτσα τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου γεννήθηκε τὸ 1870 καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του (Ἰούλιος 1890) ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία Σχολὴ ιδιώτευσε γιὰ δυὸ χρόνια, ὡς τὸ 1892 ποὺ γράφτηκε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποφοίτησε τὸ 1897. Ὑπηρετήσε Σχολάρχης στὸν Πειραιᾶ, διευθυντὴς τοῦ Παγκύπριου Γυμνασίου, ὅπου δημοσίευσε (1901) ἐνδιαφέρουσα μελέτη γιὰ τὸν Κύπριο φιλόσοφο Ζήνωνα τοῦ Καλιέα, καθὼς καὶ λαογραφικὴ διατριβὴ γιὰ τοὺς μῆνες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Στὴ συνέχεια ὑπηρετήσε Γυμνασιάρχης στὴν Ἀλεξανδρούπολη καὶ Σέρρες, Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς μέσης Ἐκπαίδευσης στὴ Θεσσαλονικὴ καὶ καθηγητὴς (1909-1922) στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, ὅπου ἔλαμψε ἡ προσωπικότητά του. Ἐδῶ ὑπῆρξε ἀξιόλογο στέλεχος τοῦ «Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως» μὲ θετικὴ συμβολὴ στὸ περιοδικὸ ποὺ ὁ Σύλλογος ἐξέδιδε, σὰ συνεργάτης, κριτὴς καὶ εἰσηγητὴς σὲ διάφορους φιλολογικὸς καὶ λαογραφικὸς του διαγωνισμούς. Ἡ ἔθνικιστικὴ δράση του, ὅπως ἐκδηλώθηκε μὲ τὴν ὀργάνωση ἀπὸ μέρος του στὴν Κωνσταντινούπολη τοῦ πρώτου (1912) συνέδριου τῶν δασκάλων τοῦ Ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ καὶ

1. Γ. Κ. Γάγαρη : «Νεόφυτος Δέρκων, ἐφημ. «Ἡ Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», ἀριθ. φύλ. 78/11-3-1894.

μέ τή συμμετοχή του στή Μεγάλη Ἐθνοσυνέλευση τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, ἀνησύχησε τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι τὸν δῖωξαν καὶ τὸν φυλάκισαν. Ἔτσι ὕστερα ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή ἀπαντήθηκε Γυμνασιάρχης στήν Κέρκυρα, ἐκπαιδευτικός Σύμβουλος στὸ Ἑργασίον Παιδείας καὶ ἀπὸ τὸ 1926 μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ριζαρείου Σχολῆς.

Μύστης τοῦ κλασικισμοῦ καὶ λαμπρὸς πατριώτης, ἐνίωθε ἀκλόνητη πίστη γιὰ τὴν ἀποστολὴ του σὰν ἐμπνευσμένου ὁδηγητῆ τῶν νέων γενιῶν τῶν Ἑλλήνων στὶς κορυφώσεις τῶν πιδ ὑψηλῶν ἰδανικῶν γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση καὶ τὴ χρηστὴ διαβίωση. Ἔτσι ἀναδείχθηκε δάσκαλος φωτεινὸς στή διακονία τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Παιδείας μὲ μιὰ μνήμη ἀνέσπερη καὶ στήν ἐποχὴ μας. Πέθανε τὸ 1937 στήν Ἀθήνα. Νεκρολογώντας τον τὴν ἴδια μέρα πού πέθανε, ὁ Μιχ. Ροδάς, ἔγραφε στὸ «Ἐλεύθ. Βῆμα»:

«Ὁ Σάρρος ἦταν φυσιογνωμία ἀδρή, μὲ βαθύτατα καὶ τετράγωνα θεμέλια. Ἐπέρασε ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ζωὴν ἀδίστακτος μπροστὰ στοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας μὲ τὸ κήρυγμα ἀδιάκοπα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, μὲ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν ἀπλότητα ἀρχαίου φιλοσόφου. Γι' αὐτὸ ἐλατρεύετο ἀπὸ ἐκείνους πού ἐγνώρισαν τὴν ἀγνὴν του ψυχὴ καὶ τὸν ἀπροσποίητον καὶ ἀδαμάντινον χαρακτήρα του».

Μαθητὴς ἀκόμα τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς ἔγραφε τὸ 1889 στή δημοτικὴ γλῶσσα τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ «Τὰ πρῶτα Τραγοῦδια» ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Βηλαρά καὶ τοῦ Κρυστάλλη. Φοιτητὴς τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς δημοσίευσε τὴν ἐξοχὴ μετάφραση, σὲ στίχο καὶ χάρη τοῦ ἠπειρωτικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, τοῦ ποιήματος τοῦ Μουσαίου «Τὰ καθ' Ἡρῶ καὶ Λέανδρου». Ἡ ποιητικὴ του προσφορὰ γενικότερα εἶναι χαμηλοῦ τόνου καὶ χωρὶς ξεχωριστὲς ἀξιώσεις.

Ἰδιαιτέρη ἀξία στὸ ἔργο τοῦ Σάρρου πού διακρίνονταν γιὰ τὴ γνώση τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας, τὴ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ τὴν ἐλληνικὴ λαογραφία, ἔχουν οἱ μεταφράσεις του. Σχετικὰ ὁ Χρ. Σούλης, ἔγραφε¹:

«Μεταφράζει ἀπαλὰ καὶ ἀβίαστα, τὸ ὄφος του εἶναι ζωντανὸν καὶ ἀπροσποίητον καὶ ὁ στίχος του ἤρεμος καὶ μελωδικὸς ἀποπνέων ὄλον τὸ ἄρωμα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ...».

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστοριοδιφικὴ καὶ λαογραφικὴ του προσφορὰ ὑπῆρξεν ἐπίσης πολὺτιμη:

Ἔργα του: α) «Τὰ πρῶτα τραγοῦδια» (εὐθυμα, πόνου, ἀρχαῖα), Ἀθήνα 1891, 2) «Ἱστορικὰ σημειώματα περὶ Ἠπείρου καὶ Βλαχίας» (Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος τ. Ε') Ἀθ. 1897, 3) «Λεῖψανα τῆς λατρείας τοῦ Λίνου καὶ Ἀδώνιδος ἐν Ἠπείρῳ» (Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθν. Ἐτ. Ἑλ. τόμ. Α', Ἀθ. 1897), 4) «Περὶ Ζήνωνος τοῦ Κιτέως καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ», (Λάρναξ-Κύπρου 1901), 5) «Οἱ μῆνες τοῦ ἑλλήν. λαοῦ», (ἔφημ. «Ἀλήθεια» Λεμεσοῦ Κύπρου, 1-1-1901), 6) «Ἐκθεσις τῆς κρίσεως τοῦ Β' Δραματικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἐν Κων/λει Ἑλλήν. Φιλολ. Συλ.» Κων/λις 1911, 7) «Παλαιογραφικὸς Ἐρανος» (περιοδ. Ε.Φ.Σ. Κων/λεως τ. ΑΒ') Κων/λις 1912, 8) «περὶ Ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων διδασκάλων», (ἔφ. Πατρίς, Κων/λις 18-29/8/1912, 9) «Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα διὰ μέσου τῶν αἰώνων», Κων/λις 1912, 10)

1. Χρ. Ι. Σούλης: «Δημήτριος Σάρρος», Ἠπειρωτ. Χρονικά, 1938, σελ. 193.

«Παρατηρήσεις εἰς τὸ Ἑπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ», Κων/λις 1920, 11) «Διορθωτικὰ εἰς Εὐριπίδην, Ἰφιγένειαν καὶ Μήδειαν», Κων/λις 1920, 12) «Περὶ τῆς ἐν Ἑπιείρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ συνθηματικῆς γλώσσης» (Δελτίον τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τ. Ζ'), Ἀθ. 1923, 13) «Ζαγορισιακῶν θεσμίῶν ἔρευνα», (Ἑπειρωτικὰ Χρονικὰ τ. Β') Ἰωάννινα 1927, 14) «Ἡ Ἐπανάστασις Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου εἰς Ἰωάννινα (1611) καὶ ὁ στηλιτευτικὸς λόγος Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου» (Ἑπειρωτικὰ χρονικὰ τ. Γ'), Ἰωάννινα 1928, 15) «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τοῦ ἐν Κων/λει Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου» (Ἐπετηρὶς Βυζαντινῶν σπουδῶν τ. Η' (1931) καὶ τ. Θ' 1932), Ἀθῆναι, 16) «Πῶς εἶδε καὶ πῶς ἐτραγοῦδῆσεν ὁ λόρδος Βύρων τὴν Ἑπειρον», Φιλολογικὸς Νέος Κόσμος, Ἀθ. 1935, 17) «Παλαιογραφικὰ Ἐρανίσματα ἐκ Θεσσαλίας» (Ἐπετηρὶς Βυζαντινῶν σπουδῶν τ. ΙΒ'), Ἀθ. 1936, 18) «Ἑπειρωτικαὶ ἐνθυμήσεις τῆς χρονικὰ σημειώματα καὶ ἐπιγραφαί», Ἑπειρωτικὰ Χρονικὰ τ. ΙΒ', Ἰωάννινα 1937, 19) «Τοπωνυμικὸν Βίτησις καὶ Μονοδενδρίου τοῦ Ζαγορίου», Ἑπειρωτ. Χρονικὰ τ. ΙΒ', Ἰωάννινα 1937, καὶ 20), «Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου. Ἀποκρίσις πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς Ἄρτης. Ἐξ Ἰωαννίνων 1614» (Ἑπειρωτικὰ χρονικὰ), Ἰωάννινα 1937. Μετὰ φράσεις: «Τὰ καθ' Ἡρῶ καὶ Λέανδρον», Ἀθ. 1892, «Εἰσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δρᾶμα» Ἀθ. 1920, «Σοφοκλῆς, σὲ δημοτικὸς στίχους, μὲ προλόγους καὶ σημειώματα ἐρμηνευτικὰ . . .», Ἀθ. 1932. «Εὐριπίδης, σὲ δημοτικὸς στίχους, μὲ προλόγους . . .», Ἀθῆνα 1935, κ.λ.π.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΕΜΙΤΕΛΟΣ (1830-1898), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Γεννήθηκε στὸ Μονοδέντρι τοῦ Ζαγορίου καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα. Ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου Σχολῆς σπούδασε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας καὶ συμπλήρωσε τὶς φιλολογικὰς του σπουδὰς στὸ Βερολίνο, στὸ ὁποῖο ἀναγορεύθηκε (1854) διδάκτορας μὲ τὴ διατριβὴ του «Epiroticorum liber Primus», ὅπου ἐρευνήθηκαν διάφορα γεωγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα τῆς Ἑπιείρου. Ἐρχόμενος στὴν Ἑλλάδα ὑπηρέτησε καθηγητῆς στὸ Γυμνάσιο Πατρῶν, τμηματάρχης στὸ Ἰπουργεῖο Παιδείας, ἔκτακτος (1864) καὶ ἀπὸ τὸ 1868 τακτικὸς καθηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας, ὡς τὸ θάνατό του.

Ὁ Σεμιτέλος, ζώντας ἡσυχὰ καὶ μοναχικὰ, ἔγινε εὐρύτερα γνωστὸς μὲ τὶς ἀκακεῖς ἐπιθέσεις τοῦ ποιητῆ Γ. Σουρῆ, ὁ ὁποῖος μὲ στίχους του στὴν ἐφημερίδα του «Ρωμηός», τοῦ καταλόγιζε τὴν ἀποτυχία του στὶς φιλολογικὰς του ἐξετάσεις. Ὁ ἴδιος πάλιν ὁ Σουρῆς, ὅταν ἔγινε γνωστὸς ὁ θάνατος τοῦ Σεμιτέλου τοῦ ἀφιέρωσε συγκινητικὸς καὶ ἐξοχὸς στίχους:

*Μὲ δάκρυ ραίνομε πικρὸ
Τοῦ Σεμιτέλου τὸν νεκρό.*

*Δέξου κί' ἐμένα, Δάσκαλε, νὰ κλάψω τὸν νεκρό σου,
νὰ θυμηθῶ παλιὰ ζωὴ μπροστὰ στὸ φέρετρό σου.*

*Μὲ τὸ μεγάλο τὸ Σχολεῖο
στὸν Δάσκαλό μου τὸν παλιό
κλίνω τὰ δύο μου γόνατα, θλιμμένος παραστέκω
καὶ τῆς σεμνῆς σοφίας του σεμνὸ τραγοῦδι πλέκω.*

Κι ἂν γέλασα καμιά φορά,
τὰ ρήματα τοῦ Φασουλῆ
δὲν βγαίνουμε φαρμακερά,
δὲν κρύβουν πάθος καὶ χολή.

Μοῦσες θρηνοῦν περίλυπες καὶ στὸ δικό σου μνήμα
κι' ἂν τοῦ «Ρωμηοῦ» σ' ἐπίκρανε περιγελάστρα οἶμα,
μὰ τὴν σοφή σου τὴν κορφή τὴν στεφανώνω τώρα...
Τὸν μαθητὴ τὸν ἄκακο σὰν ἄκακος συχώρα.

(Ρωμηὸς 19 Δεκ. 1898)

Ὁ θάνατός του τὴν 14-12-1898 προκάλεσε μεγάλη αἰσθηση. Στὴν ἐφημ. «Ἐστία» (φυλ. τῆς 15-12-1898), γράφτηκε ἀνάμεσα σὲ ἄλλα: «Ἀρκοῦσιν ἡ «Μετρικὴ» καὶ ἡ «Ἀντιγόνη» του διὰ νὰ τὸν ἀποθανατίσουν, αἱ δὲ φιλολογικαὶ συζητήσεις, αἰτινες ἐν Εὐρώπῃ διεξήχθησαν κατόπιν τῆς σπουδαιότητος τῆς «Ἀντιγόνης» του ἐκδόσεως, τὸν ἔθεσαν εἰς τὴν πρώτην τάξιν καὶ τῶν ξένων ἀκόμη φιλόλογων. Ἐξέθρεψε γενεὰς ὀλοκλήρους ἢ Λατινικὴ γραμματικὴ του, οἱ δὲ πρωτότυποι ἔμμετροι κανόνες του ἄφησαν ἐποχὴν...».

Ἔργα του: 1) «Λατινικὴ Γραμματικὴ», ποὺ σὲ πρώτη ἐκδοσὴ κυκλοφόρησε τὸ 1884 καὶ λογίστηκε ἐξαιρετὸ βοήθημα γιὰ τοὺς Ἕλληνας ποὺ σπούδαζαν τὴ Λατινικὴ γλώσσα. 2) «Ἑλληνικὴ Μετρικὴ» (1896), γιὰ τὴν ὁποία ὁ Henri Weil ἔγραψε ὅτι «ἂν καὶ προορίζεται γιὰ τοὺς ὁμοεθνεῖς τοῦ συγγραφέα, εἶναι ὅμως πάρα πολὺ ὠφέλιμο νὰ χρησιμοποιηθεῖ καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους». 3) «Διορθωτικὰ εἰς Εὐριπίδην» (χωρὶα τῆς Μήδειας, Ἐκάβης, Ἰππόλυτου, Ἰφιγένεια «ἐν Αὐλίδι καὶ ἐν Ταύτοις», Ἡλέκτρα, Ὀρέστης καὶ Φοίνισσες), ποὺ δημοσιεύτηκαν στὸν 13 τόμο (1889) τοῦ Bulletin de Correspondance Hellénique, 4) «Διορθωτικὰ εἰς Πίνδαρον καὶ Σοφοκλέα», στὰ Mélanges Weil (Paris 1898), 5) «Πινδάρου σχόλια Πατριμακὰ» 6) «Ἀντιγόνη Σοφοκλέους», ἐκδοσὴ τῆς Ζωγράφειου Βιβλιοθήκης, σειρᾶς ποὺ ἐκδίδονταν μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Κων/λῆς, Ἀθήνα 1887, σελίδες 716. Μιὰ ἐκδοσὴ ποὺ ἀπὸ τοὺς εἰδικούς χαρακτηρίστηκε «μνημειώδης».

*

ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΟΥΛΗΣ (1892-1951), φιλόλογος-Γυμνασιάρχης.

Διατηρεῖται ζωντανὴ ἡ ἀνάμνηση τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀχτινοβολίας τοῦ Γυμνασιάρχου-συγγραφέα Χρήστου Σούλη, τοῦ ὁποίου ἡ μορφωτικὴ ὀλοκλήρωση καὶ ὀρθὴ ἀγωγή τῶν νέων γενιῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐρευνα, ἐρμηνεία καὶ ἀναβίωση κάθε τι τοῦ Ἡπειρωτισμοῦ ἀποτελοῦσε ἀληθινὴ ἀΐρεση ζωῆς.

Γεννημένος τὸ 1892 στὸ χωριὸ Χουλιαράδες τῶν Γιαννίνων, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα, ἀποφοίτησε τὸ 1911 ἀπὸ τὴ Ριζάρειο Σχολή, γιὰ νὰ γραφεῖ ἀμέσως στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας, ὅπου εἶχε τὴν τύχη νὰ ἔχει δασκάλους του τοὺς: Σπ. Λάμπρου, Νικ. Πολίτη καὶ Γ. Χατζηδάκη. Μὲ τοὺς ἀπελευθερωτικὸς πολέμους τοῦ 1912-13 ἔλαβε μέρος σὰν ἐθελοντὴς στὴν ἀπελευτέρωση τῆς Χίου, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας, ἀπὸ ὅπου ἔστειλε πολεμικὰς ἀνταποκρίσεις στὴν Ἐφημερίδα «Πατρις» τῆς Ἀθήνας. Μὲ τὴ λήξιν τους συνέχισε τίς σπουδές του γιὰ νὰ τίς διακόψει ξανά μὲ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον, ὅπου ἔλαβε μέρος σὰν ἐφεδρὸς ἀξιωματικὸς.

Πτυχιούχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τὸ 1917 ὑπηρέτησε σχολάρχης στὰ Πράμαντα τῶν Γιαννίνων, ἀσχολούμενος παράλληλα μὲ τὴ συγκέντρωση λαογραφικοῦ ὕλικου τῆς περιοχῆς. Τὸ 1920 τοποθετήθηκε στὸ Β' Γυμνάσιο τῶν Γιαννίνων, ἔπειτα στὸ Διδασκαλεῖο καὶ ἀπὸ τὸ 1932 Γυμνασιάρχης στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ τῆς ὁποίας εὐγενικὰ φιλοδῶξε καὶ ἐμόχθησε ν' ἀναστήσει τὴν παλιὰ αἴγλη. Στὴ θέση αὐτὴ ὑπηρέτησε ὡς τὸ 1945 πού μὲ ὑποτροφία τῆς Γαλλικῆς Κυβέρνησης παρακολούθησε ἕνα χρόνο στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Παρισιῦ φιλολογικά, ἱστορικά καὶ παιδαγωγικά μαθήματα καὶ στὴ συνέχεια παιδαγωγικά μαθήματα στὸ Πανεπιστήμιο Columbia ὡς τὸ 1947 πού ξαναγύρισε στὰ Γιάννινα. Πέθανε στὴν Ἀθήνα τὴν 1-11-1951 καὶ κηδεύτηκε τὴν ἄλλη μέρα στὰ Γιάννινα μὲ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἀγάπη τῶν χιλιάδων λαοῦ τῆς πνευματικῆς πρωτεύουσας τῆς Ἡπείρου.

Ζωντανεύοντας σήμερα ἀνάμεσά μας τὸν ἐπιστήμονα μὲ τὴν πολυμερέςτατη διάνοια, καὶ τὸν ἄντρα μὲ τὴν τόση γονιμοποιὸ ἀπήχησι στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἡπείρου, τῆς ἱστορικῆς καὶ πολιτιστικῆς μορφῆς τῆς ὁποίας εἶχε ἀρκετὰ βαθιὰ συνείδηση, δὲν κάνουμε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἐκτελοῦμε ἕνα καθήκον.

Ἴσως ἀκόμα καὶ σήμερα στὶς αἴθουσες τοῦ μεγάρου τῆς παλιᾶς Ζωσιμαίας Σχολῆς ν' ἀντηχοῦν ὁ διδακτικὸς τοῦ λόγος, οἱ αἰσθητικὲς του ἀναλύσεις, οἱ ἐβδομαδιαῖες φιλολογικὲς συγκεντρώσεις, ὅπου περίτεχνα ἀνασταίνονταν ἡ Ἡπειρωτικὴ Γραμματεία τῶν δυὸ τελευταίων αἰώνων, οἱ ἀνεπανάληπτες παραστάσεις (1937 καὶ 1939) τῶν «Περσῶν» τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῆς «Ἀντιγόνης» τοῦ Σοφοκλῆ ἀπὸ τοὺς τελειόφοιτους τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς κ.ἄ. Ἀλλὰ γενικότερα τὸ Γιαννιώτικο περίγραμμα ἀπὸ τὴν τοπολατρεῖα καὶ τὸ πάθος τοῦ πού ἀγκάλιαζαν ταυτόχρονα τὸν ἀρχαῖο καὶ τὸ νέο κόσμον, τὴν παράδοση καὶ τὴ σύγχρονη ζωὴ.

Ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ πάθος χρωσιέται ἡ ἀπὸ τὴ νεανικὴ του ἡλικία ἐπίδοση στὴ συστηματικὴ περισυλλογὴ καὶ μελέτῃ ὕλικου τῆς ἱστορίας, λαογραφίας, γλώσσας καὶ ἀρχαιολογίας τῆς Ἡπείρου. Ἔτσι οἱ πολύτιμες μελέτες τοῦ διακοσμοῦν τὶς σελίδες τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» τῆς «Μεγάλῃς Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας», τὸ «Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκης», τὴ «Θρησκευτικὴν καὶ Χριστιανικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν», τὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» κ.ἄ. Ἀξιόλογη ὑπῆρξε ἡ κατάρτιση ἰδιωτικῆς εἰδικῆς Ἡπειρωτικῆς Βιβλιοθήκης καὶ Ἀρχείου, ὅπου συγκέντρωσε μεγάλον ἀριθμὸ σπανίων βιβλίων καὶ φυλλαδίων, ὅπως καὶ χειρογράφων καὶ ἀνεκδῶτων ἐγγράφων.

Σὲ ἀναφορὰ τοῦ (1945) σὰν ἑκτακτος Ἐπιμελητῆς Ἀρχαιοτήτων στὴ Δ/ση Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ἰπουργείου Παιδείας, ἔγραφε σχετικὰ:

«...περιώδενσα ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἡπειρον, ἰδίαις μου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δαπάναις, περισυνέλεξα κατὰ τὰς περιοδείας μου ταύτας ἐπιγραφάς, ἀγγεῖα, ἀνάγλυφα, ἀγαλμάτια, ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια, βυζαντινὰς εἰκόνας, χειρόγραφα, ὡς καὶ παλαιὰ βιβλία. Ἀντέγραφα καὶ συνέλεξα ἐπιγραφὰς μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν παλαιῶν, ὡς καὶ ἐνθυμήσεις, ὧν μέρος ἐδημοσίευσσα εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά»... Περισυνέλεξα ἐπίσης καὶ διέσωσα ἀπὸ βεβαίας καταστροφῆς τὰς ἐναπομεινάσας τουρκικὰς ἐπιγραφὰς τζαμιῶν, μνημείων καὶ τουρκικῶν κτιρίων τῶν Ἰωαννίνων, ἃς ἐδημοσίευσσα ἐπίσης εἰς τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», προτίθεμαι δὲ νὰ δημοσιεύσω καὶ τὰς τουρκικὰς ἐπιγραφὰς, ἃς περισυνέλεξα ἐν Παραμυθίᾳ. Συνετέλεσα οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἰδρυσιν καὶ τὸν πλουτισμὸν τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων, πείσας τὸν Δῆμον Ἰωαννίνων νὰ ἀγοράσῃ ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τὸ τζαμιὶ τοῦ Ἀσλὰν-πασᾶ, καὶ κατέβαλον ἐπίμονον φροντίδα καὶ κόπους οὐκ ὀλίγους διὰ τὸν πλουτισμὸν αὐτοῦ... Ἐφρόντισα διὰ τὴν δημιουργίαν καθαρῶς Ἡπειρωτικῆς Βιβλιοθήκης ἐν τῷ Μουσείῳ καὶ ἤγγρασα δαπάναις τοῦ Δήμου Ἰω-

αννίων τους περιηγητάς *Rouqueville, Leake, Holland, Hughes, Davenport, Salva-
tor* κ.ά. . . Ἐφρόνισα διὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Δωδών-
ης καὶ τὴν χορήγησιν ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἰωαννίνων πιστώσεων πρὸς διενέργειαν ἀνασκα-
φῶν ἐν αὐτῷ, αἵτινες ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Δ. Εὐαγγελίδου, βοηθοῦντος καὶ ἐμοῦ
. . . Ἐπεμελήθη πρὸς τούτοις τῶν ἐρειπίων τοῦ Σουλίου καὶ ἔθεσα μαρμαρίνας ἐπιγρα-
φὰς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Κουγκίου, τῆς Κιάφας, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν οἰκιῶν τῶν
Μποτισαραίων, Τζαβελαίων, Δρακαίων, Ζερβαίων καὶ τῶν λοιπῶν φαρῶν τοῦ Σουλίου
καὶ ὑπέβαλον τότε ὑπόμνημα περὶ ἀνακηρύξεως ὡς ἀρχαιολογικοῦ χώρου τοῦ ἐνδόξου
ἐρειπιῶνος τοῦ Σουλίου, ἐποῦται δὲ καὶ τὸν διορισμὸν φύλακος τῶν σεπτῶν ἐρειπίων
τῆς περιοχῆς. . .»¹.

Στὴν πιὸ πάνω φωνή του, ποῦ ξέχωρα ἀπὸ τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ του ἀνά-
ταση φανερώνει τὴ σεμνὴ καὶ βαριὰ διακονία του στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν Ἑπειρωτισμό,
θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τὴν ἰδιότητά του σὰ μέλους διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἐται-
ρειῶν τῆς Ἀθήνας, ἢ σὰν Προέδρου τῆς «Λέσχης Διανοουμένων» τῶν Γιαννίνων, ἢ τοῦ
Γεν. Γραμματέα τῆς Ἐπιτροπῆς Ἑορτῶν τῆς Ἐκατονταετηρίδος εἰς Ἑπειρον», τὴ
δίωξή του (φυλάκισή του) ἀπὸ τοὺς Ἰταλογερμανοὺς τῆς Κατοχῆς, καὶ τὴ συμβολή του
στὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ἑπειρωτικοῦ χώρου μὲ τὸ ὑπόμνημα περὶ τῆς ἐθνολογικῆς συ-
στάσεως τῆς Ἑπείρου» ποῦ ὑπέβαλε στοὺς Ἰταλοὺς καταχτητές.

Μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ πνευματικὴ του προσφορά ὁ Χρῆστος Σούλης ἐδημι-
ούργησε τὴν κληρονομιά του ἢ ὅποια βρῆκε ἀντάξιους συνεχιστές.

Δὲν ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας αὐτοτελεῖς του ἐκδόσεις, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ σχολικὰ βι-
βλία. Πολύτιμες ὁμῶς μελέτες καὶ ἄρθρα εἶναι δημοσιευμένες σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερί-
δες, ὅπως ὁ πιὸ κάτω κατάλογος², καὶ πάνω ἀπὸ πεντακόσια ἄρθρα σ' ἐγκυκλοπαιδικὰ
λεξικά.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ:

- Τὰ Ἑπειρωτικὰ Μνημεῖα, ἐφημ. «Ἑπειρος» (Ἰωαννίνων) 19 Μαΐου 1921.
- Ἡ καινούργια κατεύθυνσι στὴν ἐκπαίδευσί μας, περιοδ. «Ἀναγέννησις» (Ἰωαννίνων),
ἔτος Α' (1924), τεύχη 9, 10, 11, 12, 13, 14-15, 16, 17-18, 19, 20 (15 Μαΐου-1 Δεκ.
1924).
- Σεράκων καὶ ὄχι Συρράκων, περιοδ. «Κρυστάλλης» (Ἰωαννίνων), ἔτ. Β' (1925), ἀρ.
20, 21.
- Ἑπειρωτικὰ αἰνίγματα, περιοδ. «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά» Α' (1926) σ. 158-189 καὶ
313-329.
- Ἐνδιαφέροντα ζητήματα. Τὸ καθῆκον τοῦ δήμου, ἐφημ. «Ἑπειρος» 6 Μαρτίου 1927.
- Ἡ ἕδρυσις Ἑπειρωτικῶν Ἀρχείων, ἐφημ. «Ἑπειρος» 20 Ἰουνίου 1927.
- Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου, περιοδ. «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά» Β' (1927) σ. 182-200.
- 1828-1928. Ἡ ἑκατονταετηρίς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ἐφημ. «Ἑπειρος» 22 Ἰανουαρ.
1928.
- Τὸ Χ Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως τοῦ Βουκουρεστίου, περιοδ. «Δελ-
τίον Ὀμοσπονδίας Λειτουργῶν Μ. Ἐκπαιδεύσεως» 1928, ἀρ. 20 κέξ.

1. Ἐφιέρωμα εἰς τὴν Ἑπειρον», εἰς μνήμην Χρ. Σούλης, Ἀθ. τυπογραφ. Μιυρτίδη, 1956, σελ.
κ' καὶ θ'.

2. Ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὴν πιὸ πάνω ἐκδοση.

- Τὰ «μπουκουραϊκα» τῶν Τζουμέρκων, ἤτοι περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ραφτάδων τῶν Σχωρετσάνων τῶν Τζουμέρκων, περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» Γ' (1928) σ. 310-320.
- Ἐκθεσις περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1927 προκηρυχθέντος ὑπὸ τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν» γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ, περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» Γ' (1928) σ. 332-340.
- Ἐκδοσις χειρογράφου Γεωγραφίας τοῦ Ἀθ. Ψαλίδα, ἔφημ. «Ἑπειρος» (Ἰωαννίνων) Μάιος 1929.
- Ἡ προτομή τοῦ Κρυστάλλη, περιόδ. «Νέα Ἑστία», τόμος ς' (1929) σ. 723.
- Ἡ ὁδὸς Ἰωαννίνων-Ἄρτης, ἔφημ. «Ἑπειρος» 12 Ἰουλίου 1929.
- Τὰ «ρόμκα» τῆς Ἑπέρου, ἤτοι περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν γύφτων τῆς Ἑπέρου, περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» Δ' (1929) σ. 146-156.
- Περὶ τῆς Παιδείας ἐν Ἑπέρω ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον, εἰς «Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἑκατονταετηρίδος», τόμος Ε' (1930) σ. 102-107.
- Σύντομος ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων, περιόδ. «Hellas-Jahrbuch» 1930, σ. 141-143.
- Γεώργιος Δ. Χατζῆς-Πελλερὲν, ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον του, ἔφημ. «Ἑπειρος» 5 Μαρτίου 1930.
- Τὰ «κουδαρίτικα» τῶν Χουλιανοχωρίων τῆς Ἑπέρου, ἤτοι περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν κτιστῶν τῶν Χουλιανοχωρίων τῆς Ἑπέρου, περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» Ε' (1930) σ. 161-168.
- Νέστωρ Γεωργίτσος (1856-1930), περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» Ε' (1930) σ. 184-185.
- Γεώργιος Χατζῆς-Πελλερὲν (1881-1930), περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» Ε' (1930) σ. 185-186.
- Θεμιστοκλῆς Β. Μπαμίχας (1875-1930), περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» Ε' (1930) σ. 186-187.
- Ἡ ἔκθεσις τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Τύπου, ἡμερ. «Δωδώνη» (Ἀλεξάνδρειας) Α' 1931-1932, σ. 273-284.
- Ἡ ἔτυμολογία τῆς Ἄρτης, ἔφημ. «Ἑπειρωτικὸν Βῆμα» (Ἄρτης) 3 Φεβρ. 1931.
- Οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἔφημ. «Ἑπειρος» 8, 9 καὶ 10 Μαΐου 1931.
- Ὁ Χρηστοβασίλης καὶ τὸ ἔργον του, ἔφημ. «Ἑπειρωτικὸς Ἀγών» (Ἰωαννίνων) 9 Ἰουνίου 1931.
- Ὁ Χρηστοβασίλης στὴ Νέα Ἑλληνικὴ λογοτεχνία, περιόδ. «Νέα Ἑστία», τόμ. (1931), τεύχ. 97.
- Βηλαρᾶς, Βιλαρᾶς, Βιλλαρᾶς, περιόδ. «Ἑλλοπία» (Ἰωαννίνων) Α' (1931) σ. 280-281.
- Τὰ «Μπουκουραϊκα» καὶ ἡ «Revista Macedoromana» [ἀπάντησις εἰς κριτικὴν τοῦ καθηγ. V. Papacostea], περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» ς' (1931) σ. 167-169.
- Γεώργιος Βλαχλείδης, περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» ς' (1931) σ. 186.
- Μιχαὴλ Ζιάκας, περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» ς' (1931) σ. 186.
- Νικόλαος Γ. Μυστακίδης (1863-1930), περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» ς' (1931) σ. 186-188.
- Σημειώσεις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παιδείας τῆς Ἄρτης καὶ τῶν Τζουμέρκων, περιόδ. «Τζουμερκιώτικα καὶ Ἀρτινὰ Νέα», ἔτος Α' (1932) τεύχ. 2.
- Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Καλαρρυτῶν, περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» Ζ' (1932) σ. 149-156.
- Τοπωνυμικὸν τῶν Χουλιανῶν, περιόδ. «Ἑπειρωτικά Χρονικά» Ζ' (1932) σ. 216-245.

- Δημοσίευσις ἐπιστολῆς Ἀθ. Ψαλίδα πρὸς τὸν Ἰ. Καποδίστριαν, ἐφημ. «Κήρυξ» (Ἰωαννίνων) 25 Μαρτ. 1933.
 - Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ Λ. Μαβίλη. (Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ Μαβίλη εἰς τὸν Δρίσκον), ἐφημ. «Ἐλευθερία» (Ἰωαννίνων) 19 καὶ 23 Ὀκτωβρίου 1933.
 - Τουρκικαὶ ἐπιγραφαὶ Ἰωαννίνων, περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» Η' (1933) σ. 84-98.
 - Αἱ ἐπιφυλλίδες τῆς «Ἡπείρου». Μία ὑποχρέωσις, ἐφημ. «Ἡπειρος» 1 Ματοῦ 1934.
 - Περὶ τῶν Πασάδων τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τοῦ 1430 μέχρι τοῦ 1913, ἐφημ. «Ἡπειρος» 27 Ματοῦ 1934.
 - Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς τοὺς Ζωσιμάδες, ἐκφωνηθεὶς εἰς τὸν Μητροπολ. Ναὸν τῶν Ἰωαννίνων τὴν 8ην Νοεμβρ. 1934, ἐφημ. «Ἐλευθερία» 12 Νοεμβρ. 1934.
 - Ἐπιγραφαὶ καὶ ἐνθυμήσεις Ἡπειρωτικαί, περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» Θ' (1934) σ. 81-126.
 - Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὸ ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον τῶν Ἡπειρωτῶν διδασκάλων ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τοῦ Ἀρχιμανδρείου, ἐφημ. «Ἐλευθερία» 10 καὶ 14 Φεβρ. 1935.
 - Τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἀλεξ. Πάλλη, ἐφημ. «Ἡπειρος» 28 Σεπτεμβρίου 1935.
 - Ἀλέξανδρος Πάλλη, (ὁμιλία στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνό του ποὺ ἐγίνε στὴ Ζωσιμαία Σχολή), περιοδ. «Νεοελληνικὰ Γράμματα» (Ἀθηνῶν), ἔτος Α' (1935), ἀρ. φ. 30.
 - Χρῆστος Χρηστοβασίλης Σουλιώτης, ἐφημ. «Ἐλευθερία» (Ἰωαννίνων), 19 Μαρτίου 1937.
 - Χρῆστος Χρηστοβασίλης, περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» ΙΒ' (1937) σ. 287-293.
 - Περὶ τῶν Τσάμηδων, ἐφημ. «Θεσπρωτία» (Φιλιατῶν), 2 Μαρτίου 1938.
 - Δημήτριος Σάρρος, περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» ΙΓ' (1938) σ. 191-196.
 - [Περὶ τοῦ ποιήματος τοῦ Βηλαρᾶ «Ἡ ἀεροστατικὴ Σφαῖρα»], περιοδ. «Ἡὼς» (Ἀθηνῶν), ἔτος Α', τεύχ. 26, σ. 20.
 - Δημήτριος Μ. Σάρρος, περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» (Ἰωαννίνων) Α' (1944) σ. 22-27.
 - Ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Βηλαρᾶ, περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» Α' (1944) σ. 50-53.
 - Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη, περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» Α' (1944) σ. 109-117.
 - Ταξίδι Τούρκου περιηγητοῦ στὴν Ἡπειρο [= τοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ], περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» Α' (1944) σ. 162-166, 197-200, 246-252.
 - Λορέντζος Μαβίλης, περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» Α' (1944) σ. 325-328.
 - La population de l' Epire, σ. 49-61 τοῦ βιβλίου: C. Sterghiopoulos et Chr. Soulis La Question de l' Epire du Nord, préface de Maurice Lacroix, Paris 1946, 80.
 - Ἡ Δωδεκάνησος κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, εἰς τὸ βιβλίον τοῦ P. Kyriotis «Le Dodécaneèse Grec» (Collection Hellas), Paris 1947, σ. 15-20.
- Δημοσίευσε ἐπίσης διάφορες Βιβλιοκρισίεες σὲ ἡπειρωτικὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ.

*

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ (1890-), παιδαγωγός.

Ὁ Εὐρ. Σούρλας ἀποτελεῖ μιὰ σεβαστὴ ἡπειρωτικὴ πνευματικὴ μορφή. Γεννήθηκε στὴν Πυρσόγιαννη τῆς Κόνιτσας καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία

Σχολή σπούδασε στη Φιλοσοφική σχολή τῆς Ἀθήνας, τῆς ὁποίας ἀνακηρύχθηκε ἀριστοῦχος διδάκτορας μετὰ τὴ διατριβὴν «Ἀθ. Ψαλίδας, ὁ ἄνθρωπος-ὁ φιλόσοφος-ὁ παιδαγωγός».

Μετὰ ἀπὸ ὀλιγόχρονη ὑπηρεσία του στὴ Μέση, Ἐκπαίδευση, μετεκπαιδεύτηκε γιὰ τρία χρόνια στὰ Πανεπιστήμια τῆς Λειψίας, Βερολίνου, Ἀμβούργου καὶ Βιέννης. Ἐπιστρέφοντας στὴν Ἑλλάδα ὑπηρετήσε Παιδαγωγός, μετὰ κορύφωσιν αὐτῆς του τῆς ἀποστολῆς στὴν περίοδον ποὺ διηρῆθη τὸ Διδασκαλεῖο τῶν Γιαννίνων. Τότε ὑψώθηκε σὲ νέες γενιές ποὺ γαλούχησε, ἐπιταγὴ καὶ νόμος, γιὰ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τελείωσιν, καὶ γιὰ μοναδικὴν πορείαν στὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς.

Ἡ παρουσία του στὰ Γράμματα, ποὺ εἶναι πολυσήμαντη, ἂν ἀναλογιστεῖ κανένας ὅτι μόνον οἱ δημοσιευμέναι μελέται καὶ ἔργα του ξεπερνοῦν τὴν πέντε χιλιάδας, σκοπεύει στὴ δημιουργίαν κινήτρων γιὰ τὴν κατάχτησιν τῆς πνευματικῆς καὶ ἔθνικῆς μας κληρονομιάς. Γνώστης βαθύς τῶν θεμάτων ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσαν καὶ συνείδησι, καθαρὰ ἑλληνικὴ καὶ ἀνθρώπινη, ἔδωκε μετὰ δυνατὸν λόγον, ἐνάργεια καὶ πειστικότηταν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ψυχολογικὰ παρατηρήσεις, ἱστορικὰ διδάγματα, καὶ βάθος τὸ ὅποιον ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἀνησυχίαν. σελίδας πολυτίμης καὶ μετὰ γνήσια παιδευτικὴ ἀξία. Ἐδωκε ἓνα ἔργο ἀδιασάλευτης σύνδεσιν μετὰ τὴν ἔθνικὴν μας ρίζαν καὶ ἰδεαλισμοῦ τοῦ χρόνου, ποὺ λογιζέται γιὰ ἔθνικὴν προσφοράν καὶ περιουσίαν, ἣ ὅποια ἔτσι πρέπει νὰ διατηρηθῆ καὶ νὰ διαφυλαχθῆ.

Ἀπὸ τὸ ἔργο του, σημειώνομε τὸ βιβλίον του, ποὺ μεταφράστηκε καὶ στὰ Ἀγγλικά: «Συγκριτικὴ διδασκαλία καὶ νεώτερον Πρόγραμμα», καθὼς καὶ τὰ δημοσιευμένα του στὸ περιοδικὸν «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τὰ ὅποια ἔχουν, ἕπως πρὸς κάτω:

α) «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐπαρχίας Κονίτσης», Ἡπειρ. Χρονικά 1929, σελ. 195-234. β) «Ἡ ἱερὰ Μονὴ Βελλῶν», Η.Χ. 1929, σελ. 235-254, γ) «Ἡπειρος καὶ Αὐστριακὴ Διπλωματία...», Η.Χ. 1932, σελ. 67-130, δ) «Ἡ Ἡπειρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας», Η.Χ. 1937, σελ. 133-150, ε) «Ἱστορικὰ Σημειώματα: Ἐπαρχία Κονίτσης καὶ Ἀλβανοὶ Μπέηδες. Ὁ Ψαλίδας καὶ τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης», Η.Χ. 1937, σελ. 151-159, στ) «Gabriel Rémérand: «Ali de Tèhélenpacha de Janina», Βιβλιοκρισία, Η.Χ. 1937, σελ. 294-299, ζ) «Κώστας Γραμματικὸς», Η.Χ. 1938, σελ. 1-80, η) «Ἡ Πολιτικὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἐν Ἡπειρῷ» (1840-1870), Η.Χ. 1941, σελ. 1-102, θ) «Μορφῆς καὶ φυσιογνωμίαι ἐκ τῆς Ἐπαρχίας Κονίτσης» (Γιάννης Κ. Σούρλας-Γεώργιος Κ. Χρήστου—Θεοδόσης Χρήστου—Κύρκας Παπανίκου), Η.Χ. 1941, σελ. 103-212, καὶ «Ἱστορικὰ Σημειώματα» (Ἡ Ἐπισκοπὴ Πωγωνιανῆς—Ἀνδραγαθίαι ἀγνώστων Ἡπειρωτῶν—Ἀθαν. Ψαλίδα: Ἀρχαιολογία τῶν Ἀρβανιτῶν), Η.Χ. 1941, σελ. 213-228.

*

ΑΛΕΞΙΟΣ ΣΠΑΝΟΣ (τέλη 17 αἰῶνα-1733).

Ὁ λόγιος Ἀλέξιος Σπανός γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνα στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλιαν μόρφωσιν. Ὑπηρετήσε δάσκαλος στὴν Ἡπειρον, στὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ ἄλλοι. Στὴν πνευματικὴν του δραστηριότητα περιλαμβάνεται ἡ σύνταξις ἑυρετηρίων καὶ ἀλφαβητικῶν πινάκων σὲ μεταφράσεις στὴν ἀπλοελληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τοὺς Νικόλαον Κουνάλη τοῦ Κριτόπουλου (1490) καὶ Θεοδόσιον Ζυγομαλά (15 αἰῶνα) τῆς «Ἐξαβίβλου» τοῦ Ἀρμενόπουλου, τὴν ὁποία τελικὰ ἀναγκάστηκε νὰ μεταφράσῃ ὁ ἴδιος. Ἡ μετάφρασίς του αὐτὴ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1744 στὴ Βενετία καὶ ἀρ-

γότερα είχε πολλές άλλες επανεκδόσεις. Ἀκόμα συνέταξε γραμματική, ποιητική συλλογή και διάφορα ἐπιγράμματα τὰ ὅποια δὲ διασώθηκαν. Πέθανε τὸ 1733.

*

ΠΟΛΥΖΩΗΣ ΣΠΥΡΟΥ (ΙΗ' αἰώνας).

Ὁ λόγιος Πολυζώης Σπύρου γεννήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΗ' αἰώνα στὸ Ἀργυρόκαστρο.

Ἔργα του: «Ἐπιτομὴ λογικῆς κατ' Ἀριστοτέλη» καὶ «Τέχνη Ρητορικὴ» (Βιέννη 1754).

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΡΟΥΜΠΟΣ (1806-1890), καθηγητὴς Πανεπιστημίου.

Ὁ φυσικὸς καὶ λόγιος Δημήτριος Στροῦμπος γεννήθηκε τὸ 1806 στὸ Κουκουῖλι τοῦ Ζαγοριοῦ. Τὴν ἐγκύκλια μόρφωση ἔλαβε στὰ Γιάννινα μὲ δάσκαλό του τὸ σοφὸ Ἀναστάσιο Σακελλάριο. Τὶς σπουδὲς του συνέχισε στὴν Ἴονιο Ἀκαδημία τῆς Κέρκυρας, στὴ Γενεύη ὅπου ἔλαβε τὸ Πτυχίον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ στὸ Παρίσι, ὅπου φοίτησε στὴν ἀνώτερη σχολὴ τῶν μηχανικῶν, καθὼς καὶ στὴν πολυτεχνικὴ σχολὴ.

Τὸ 1838 διορίστηκε καθηγητὴς τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, τὸ 1839 ὑφηγητὴς τῆς φυσικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ τὸ 1855 τακτικὸς καθηγητὴς στὴν ἔδρα τῆς πειραματικῆς φυσικῆς.

Ἡ συγγραφικὴ του δραστηριότητα ὑπῆρξε σημαντικὴ. Ἐγραψε καὶ δημοσίευσε στὴ Γαλλικὴ γλῶσσα σὲ διάφορα περιοδικὰ ἀρκετὲς μελέτες μὲ εἰσήγησή του καὶ γιὰ διάφορα νέα ὄργανα στὴ διδασκαλία τῆς φυσικῆς, τὰ ὅποια ἔτυχαν εὐφημῆς μνείας ἀπὸ τοὺς ἀλλοδαποὺς ἐπιστήμονες. Τὸ 1864 δημοσίευσε στὴν ἑλληνικὴ σὲ ἰδιαιτέρο τόμο, τὶς μελέτες του: «Ἐπιστημονικὰ παράδοξα», καὶ «Περὶ τῶν γνώσεων καὶ τῶν δοξασιῶν τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ὡς πρὸς τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τῶν μεθόδων τοῦ ἐρευνᾶν αὐτά».

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤΥΓΓΝΗΣ (1680-1761).

Ὁ διακεκριμένος δάσκαλος καὶ λόγιος Νικόλαος Στύγνης γεννήθηκε στὰ Γιάννινα γύρω στὰ 1680, ὅπου καὶ πέθανε τὴν 1 Μαρτίου τοῦ 1761 (Π. Ἀραβαντινοῦ «Βιογραφικὴ Συλλογὴ... σελ. 200) σὲ ἡλικία πάνω ἀπὸ τὰ ὀγδόντα χρόνια (βλ. Καισ. Δαπόντε, «ἱστορικὸς Κατάλογος Μεσ. Βιβλ. Κ. Σάθα, τόμ. Γ. 1872, σελ. 112).

Σχετικὰ μὲ τὴ μορφωτικὴ του συγκρότηση γιὰ τὴν ὁποία στερούμαστε εἰδικῶν πηγῶν ὁ Γ. Βενδότης (Μελετίου, ἐκκλῆσ. ἱστορία, προσθήκη Γ. Βενδότη, τόμος 4, σελ. 145) σημειώνει, ὅτι ὁ Νικ. Στύγνης ἦταν: «εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, πεπαιδευμένος ἐν τε τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ἱερᾷ Θεολογίᾳ δόκιμος ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Θείας Γραφῆς καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἱερῶν Πατέρων καὶ γραμματικὸς ἀριστος». Παράλληλα ὁ Γ. Ζαβίρας, γράφει ὅτι ὁ Στύγνης ἦταν: «οὐδενὸς τῶν τότε δεύτερος».

Ἐπηρετήθη μὲ εὐσυνειδησία στὰ Σχολεῖα τοῦ Μετσόβου (1708-1711), τῆς Μοσχόπολης ὡς τὸ 1724 καὶ ἀπὸ ἐκεῖ γιὰ πολλὰ χρόνια στὰ Γιάννινα, σχολάρχης τῆς Σχολῆς Ἐπιφανείου.

Τὸ συγγραφικὸ τοῦ ἔργου δὲν μᾶς εἶναι γνωστό: «ἔγραψε ἔργα τινά, ἐξ' ὧν οὐδὲν ἐσώθη» σημειώνει ὁ Χρ. Σούλης (Μ.Ε.Ε.). Σώθηκαν μόνο μερικά ἐπιγράμματα, ὅπως τὸ ἀφιερωμένο στὸ Ἱατρικὸ βιβλίον «Ἀντιδοτάριον» τοῦ ἱατροφιλόσοφου Σταύρου Μουλαϊμίδη (1724).

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΖΑΡΤΖΟΥΛΗΣ (1708-1772).

Ὁ σοφὸς δάσκαλος καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπεῖς λόγιους ποὺ πρωτοστάτησαν στὴν ἐθνικοπνευματικὴ κίνησι τοῦ ΙΗ' αἰώνα Νικόλαος Τζαρτζούλης γεννήθηκε στὸ Μέτσοβο, γύρω στὸ 1708, ἂν συνδυαστεῖ¹ ὅτι γιὰ νὰ γράψει τὸ 1728 τὸν κώδικα ποὺ περιλαμβάνει ἀντίγραφα ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ ἄλλων σοβαρῶν ἔργων θὰ ἦταν τοῦλάχιστον ἡλικίας εἴκοσι χρόνων. Τὸ ὄνομά του ἦταν Νικόλαος Κυριάκου Τζαρτζούλης ἢ Τζερτζούλης ἢ Τζερτζέλης, ἐνῶ δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές ποὺ ὁ ἴδιος ὑπόγραφε Νικόλαος ἐκ Μετσόβου, ἢ Νικόλαος Κύρκου ἢ Κυριάκου. Ἡ θέση τοῦ αὐτῆ ἔφερε τοὺς βιογράφους του σὲ σύγχυσι γύρω ἀπὸ τὸ ἐπίθετό του, μάλιστα σὲ σημεῖο ποὺ μερικοὶ θεώρησαν τὸ Νικόλαο Τζαρτζούλη πρόσωπο διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ Νικόλαο Κύρκου.

Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ διδάχτηκε στὴν πατρίδα του τὸ Μέτσοβο μὲ δάσκαλό του τὸ σοφὸ Νικ. Στύγνη, καὶ ὕστερα στὰ Γιάννινα, ὅπου ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Μπαλάνου Βασιλόπουλου. Μετὰ τὶς σπουδές του αὐτὸς ἐπῆγε στὰ Τρίκαλα τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ὑπῆρξε δάσκαλος δώδεκα περίπου χρόνια. Τὸ 1748 ἀπαντιέται ὑποδιδάσκαλος στὴ Σχολὴ Γκιόνμα τῶν Γιαννίνων, βοηθὸς τοῦ σοφοῦ Μπαλάνου, στὸ ἔργο τοῦ ὁποῦ «Ὁδὸς Μαθηματικῆς» (ἐκδοσι Α' τοῦ 1749) σημειώνει τὰ γεμάτα ἀφοσίωσι ἀρχαῖκά του ἐπιγράμματα. Τὸ 1751 φεύγει γιὰ εὐρύτερες σπουδές στὴν Ἰταλία καὶ ἀπαντιέται γιὰ ἓνα χρόνο στὴ Βενετία (1751), ἔπειτα στὴ Πάδοβα (1752-1753), στὴ συνέχεια στὴ Μπολώνια (1754-1755), ἀπὸ ὅπου ξαναγυρίζει (1755) στὴ Βενετία, στὴν ὁποία ὀλοκληρῶνει τὶς σπουδές του (1758). Στὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του τῆς πρὶ πάντων ἐφταετίας, ὁ Τζαρτζούλης πέρα ἀπὸ τὴν ἄρτια γνώσι ποὺ ἀπόκτησε τῆς Λατινικῆς, Ἰταλικῆς, Γαλλικῆς καὶ Γερμανικῆς γλώσσας, ἐσπούδασε μαθηματικὰ καὶ φιλοσοφία «ἀλλὰ δὴ καὶ πάσας τὰς ἐπιστήμας ὡς εἶπερ τις ἄλλος», ὅπως γράφει ὁ Ζαβίρας. Γνώριμος πρὶ γιὰ τὴ σοφία καὶ τὸ ἦθος του προσλαμβάνεται παιδαγωγὸς τοῦ Κωνσταντίνου Βοεβόδα στὴν Κωνσταντινούπολι, ὅπου πηγαίνει τὸ 1758, γιὰ ν' ἀπαντηθεῖ πολὺ σύντομα δάσκαλος τῶν μαθηματικῶν στὴν ἐκεῖ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία.

Τὸ 1759 ἀναλαμβάνει τὴ διεύθυνσι τῆς Ἀθωνιάδας Ἀκαδημίας τοῦ Ἁγίου Ὄρους σὲ διαδοχὴ τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη, ὅπου καὶ ὑπηρετεῖ ὡς τὸ 1761. Στὴν περίοδο αὐτὴ ἀναδείχεται μεγάλος δάσκαλος καὶ καθοδηγητῆς μιᾶς σειρᾶς λαμπρῶν μαθητῶν ποὺ ἀργότερα χάραξαν μιὰν ὀλοφώτεινι ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ πορεία. Ἀνάμεσά τους, κορυφαῖος ὑπῆρξεν ὁ Ἅγιος Κεσμῆς ὁ Αἰτωλός, ὁ ὁποῖος διδάχτηκε ἀπὸ τὸ Τζαρτζούλη λογικὴ καὶ φιλοσοφία. Στὴ συνέχεια ἀπαντιέται δάσκαλος στὴν περιφέρεια τῆς Θεσσαλίας, ἴσως καὶ τοῦ Ζαγοριοῦ, στὴν περίοδο 1763-1764 στὸ Μέτσοβο, τὸ 1765 στὸν Τύρναβο, τὸ 1766 ξανά στὰ Τρίκαλα καὶ ἀπὸ τότε (1766) διευθυντῆς τῆς ἡγεμονικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἰάσιου, ὅπου καὶ πεθαίνει τὸ 1772.

1. Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη: «Οἱ ἐν τῷ Ἑλληνοσχολεῖῳ Μετσόβου διδάξαντες καὶ διδαχθέντες», περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» 1940, σελ. 94-140, ἐξαιρετὴ μελέτη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ν. Τζαρτζούλη.

Ὁ Τζαρτζούλης ὑπῆρξε ὁ μὲ σοβαρὴ Εὐρωπαϊκὴ μόρφωση νεωτεριστῆς, ὁ καινοτόμος θὰ λέγαμε. Ἀρχαῖστῆς, ἀλλὰ καὶ κάποτε δημοτικιστῆς, κρατήθηκε σὲ κάποια «ὄρια», ἴσως ἀπὸ ἓνα πνεῦμα αὐθυπαρξίας ἢ διάρκειας γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν ἐθνικοπνευματικῶν του σκοπῶν. Ὑπῆρξε ὁ φλογερὸς ὀραματιστῆς τῆς ἐθνικῆς μας Παλιγγενεσίας, γιὰ τὴν ὁποία πολὺ ἐργάστηκε καὶ πολλὰ πρόσφερε. Ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη, σχετικὰ σημειώνει:

«Προσδοκῶν διὰ τῆς Ρωσίας ἢ Ἑλλάς νὰ ἐπανεύρη τὴν παλαιὰν αὐτῆς αἴγλην καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ ἐθνικὰ αὐτῆς ιδεώδη, ἐιργάσθη διὰ τὰς Ρωσικὰς βλέψεις ἐν ἀνατολῇ. Ἐπροφήτευσεν οὖν δις τὴν ὑπὸ τῶν Ρώσων ἀπελευθέρωσιν τῆς Βασιλίδος καὶ ἔδωκεν ἐρμηνείας εἰς τοὺς χρησμούς τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ τοῦ Πατριάρχου Στεφάνου Ἀλεξανδρέως, συμφωνοῦσας πρὸς τὰς ζωηρὰς αὐτοῦ ἐλπίδας».

Ὁ Τζαρτζούλης-ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πολυγραφώτατος, παρουσιάζεται ἀπὸ τὰ ἔργα του:

«εἶτε ὡς σφοδρὸς ἀρχαῖστῆς, βυζαντινὸς καλόγηρος, κατ' ἐξοχὴν σχολαστικὸς διδάσκαλος προσπαθῶν ν' ἀρέσκη εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, εἶτε ὡς εἰσηγητῆς νέων φιλοσοφικῶν καὶ φυσικομαθηματικῶν θεωριῶν καὶ ἐνιαχοῦ μάλιστα ὡς δημοτικιστῆς...», ὅπως σχολιάζει ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη.

Τὸ 1757 ἐξέδωκε στὴ Βενετία μὲ τὸ ὄνομα Νικόλαος Κύρκου τὸ ἔργο του: «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ ἐκ Μετσόβου», τὸ ὁποῖο ξαναεκδόθηκε τὸ 1771. Μὲ ἀληθινὴ ἔξαρση ποιητικῆ, θρησκευτικῆ καὶ ἐθνικῆ, τιμᾶει τὸν πολυούχο τοῦ Μετσόβου (17 Μαΐου) μὲ τὶς ἐμπνευσμένες φράσεις: «Πατρίς χόρευε λαμπροφοροῦσα, νεομάρτυρος τοῦ Νικολάου· καὶ γὰρ οἰκτεῖον ἀετὸν ἔχεις νῦν προστάτην σου... Νίκην κατ' ἐχθροῦ, τῆς νίκης φερώνυμε, πιστοῦ λαοῦ κάμοι δώρησαι...».

Ἄλλα ἔργα του, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς Ζαβίρα, Ἀραβαντινὸ, Σάθα, Χατζημιχάλη κ.ἄ., εἶναι:

- 1) Μετάφραση τῆς «Ἀριθμητικῆς καὶ Γεωμετρίας» τοῦ Βυολφίου.
- 2) Μετάφραση τῆς «Πειραματικῆς Φυσικῆς» τοῦ Πέτρου τοῦ Μοσχεμβοέμ.
- 3) Μετάφραση μέρους «τῶν κατὰ Νέφωνα στοιχείων».
- 4) Λόγοι ἐγκωμιαστικοὶ πρὸς Αἰκατερίνην τὴν Β' αὐτακρατόρισσαν τῶν Ρωσιῶν».
- 5) «Ἐρμηνεία περὶ ἀναστάσεως Κωνσταντινουπόλεως σύντομος εἰς τοὺς χρησμούς Λέοντος τοῦ σοφοῦ» (1767).
- 6) «Ἐρμηνεία εἰς τὸν χρησμὸν τοῦ Πατριάρχου Στεφάνου Ἀλεξανδρέως».
- 7) Ἡ πρὸς τὸν Μπαλάνον Βασιλόπουλον σταλεῖσα ἐκ Βενετίας τῷ 1754 ἐπιστολὴ του ἢ ἐν τῇ Ἀντιπελαργήσει δημοσιευομένη».
- 8) «Τὰ ἐν τῇ ΟΔΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ τοῦ Μπαλάνου Βασιλόπουλου ἐπιγράμματα αὐτοῦ τὰ εἰς τὰς ἐκδόσεις τῶν 1749, 1775 καὶ 1803, δημοσιευθέντα».
- 9) Ἡ ἐπιστολὴ του ἐν τῷ κώδικι ἀρ. 51 τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας».
- 10) «Νικολάου Κυριάκου τοῦ Τζερτζούλη, σύντομος ἐκθεσις περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμιλίας».
- 11) «οἱ ἐν τῷ (Νέῳ Ἑλληνομνήμονι) περιγραφόμενοι κώδικες, ὑπ' ἀριθ. 4, 5 καὶ 9 κ.λ.π.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟΜΑΙΟΣ (1456-1531), καθηγητής Πανεπιστημίου.

Ὁ ἡπειρωτικῆς καταγωγῆς λόγιος καὶ φιλόλογος Νικόλαος Τομαῖος γεννήθηκε τὸ 1456 στὴ Βενετία, ὅπου ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Τὶς σπουδές του (φιλολογία καὶ φιλοσοφία) συνέχισε στὴ Φλωρεντία, ἔχοντας μάλιστα καθηγητὴ του καὶ τὸ σοφὸ Δημήτριον Χαλκοκονδύλη.

Ἀκολουθώντας τὸν ἐκπαιδευτικὸ κλάδο διακρίθηκε ὡς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας, ὅπου λογιζόνταν γιὰ φιλολογικὴ αὐθεντία. Ἐχοντας τὴ φήμη τοῦ μεγάλου σοφοῦ τῆς ἐποχῆς του, περιλαμβάνεται στοὺς πρώτους Ἕλληνες λόγιους ποὺ εἶχαν μεταδώσει τὰ κλασικὰ γράμματα στὴ Δύση καὶ στοὺς αὐθεντικώτερους ἐρμηνευτὲς τοῦ Ἀριστοτέλη. Σχετικὰ μὲ τὴν Ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία ἔμεινε ξένος στὶς ἀντιθέσεις τῶν Πλατωνικῶν καὶ Ἀριστοτελικῶν τῆς ἐποχῆς του, περιοριζόμενος στὴ διαφώτιση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλη μὲ τὰ ἀντίθετα ἢ παράλληλα σημεῖα τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Τιμώμενος ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τοῦ καιροῦ του, ὅπως ἀπὸ τὸν Ἐρασμο κ.ἄ. πέθανε τὸ 1531 στὴν Πάδοβα.

Ἔργα του: «Commentaria in Aristotelis Naturalia parva et quaestiones Naturales et Amatoria problemata» (Florentiae 1527), «Aristotelis historia animalium et alia opuscula», (Florentiae 1527), «De varia historia» (venetiis 1521 καὶ 1531), «Dialogi nunc primum lucem editi» (venetiis 1524 καὶ Lugduni 1532), «opuscula» (Parisiis 1530) κ.ἄ. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ μετάφρασε ἑλληνικὰ κείμενα στὴ λατινικὴ καὶ ἔγραψε ἀρκετὰ ποιήματα.

*

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΦΙΛΗΤΑΣ (1780-1867), καθηγητῆς στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία.

Συμπατριώτης καὶ συμμαθητῆς τοῦ Κων/νου Ἀσώπιου, ὁ Χριστόφορος Φιλητᾶς γεννήθηκε τὸ 1780 στὸ χωριὸ Γραμμένο τῶν Γιαννίνων. Νιώθοντας μιὰν ἀληθινὴ ἐφεση στὰ Γράμματα, σπουδάζει μὲ ὑποτροφία στὴν Καπλάνειο Σχολὴ τῶν Γιαννίνων μὲ δασκάλου του τὸ σοφὸ Ἀθανάσιο Ψαλίδα. Τὶς σπουδές του συνέχισε στὴν Κέρκυρα ὅπου καὶ ἀσκεῖ ὡς τὸ 1815 τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δασκάλου, τὸ ὁποῖο στὴ συνέχεια συνεχίζει στὴν Ἰταλία, ὅπου ὕστερα ἀπὸ καλὲς σπουδὲς ἀνακηρύσσεται διδάκτορας τῆς Ἰατρικῆς.

Μὲ δημιουργημένη, σὲ μεγάλη ἐννοια, ἐπιστημονικὴ καὶ πνευματικὴ προσωπικότητα προσέχεται ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς παροικίες στὴν Εὐρώπη. Ἔτσι ὑπηρετεῖ γιὰ ἓνα χρόνον στὸ Σχολεῖο τῆς παροικίας τῆς Τεργέστης, ἀπὸ τὴν ὁποία μὲ ὑποτροφία τοῦ Κόμη Γύλφορντ, ποὺ προσπαθεῖ ἔτσι νὰ πλαισιώσει τὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία ποὺ ἔχει ιδρύσει μὲ ἀξιόλογο διδακτικὸ προσωπικὸ, σπουδάζει (1820) στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κανταβρυγίας ἀνώτερα φιλολογικὰ μαθήματα.

Μὲ τὸ τέλος (1822) τῶν ἐκεῖ σπουδῶν του, ἀπαντιέται πάλι στὴν Κέρκυρα ὅπου διευθύνει τὸ Γυμνάσιό της, καὶ ἀπὸ τὸ 1824 καθηγητῆς τῆς Λατινικῆς γλώσσας καὶ τῆς φιλολογίας στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία.

Ἐπὶ τὸ θάνατο τοῦ Γύλφορντ, ὁ Φιλητᾶς ἀπαντιέται διευθυντῆς τῶν διαφόρων σχολειῶν τῆς Ζακύνθου, ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ 1838 γυρίζει καθηγητῆς στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία τῆς Κέρκυρας, στὴν ὁποία καὶ διδάσκει ὡς τὸ θάνατό του (1867).

Ὁ Χριστόφορος Φιλητᾶς ὑπῆρξε μιὰ ἐξέχουσα πνευματικὴ μορφή, δάσκαλος σοφὸς καὶ δημιουργὸς συνειδητός.

Έργα του: 1) «Γραμματική τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης», (1827), 2) «Φιλολογικά Πάρεργα», ὅπου διαπραγματεύεται γιὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς λόγιους Παχώμιο Ρουσᾶνο, Ἰωαννίκιο Καρτᾶνο καὶ Δαμασκηνὸ Στουδίτη. Ἐκδόθηκε τὸ 1847 σὲ δυὸ τεύχη. 3) «Αἰνεῖας», μετάφραση τοῦ β' βιβλίου, 4) μεταφράσεις μερικῶν Λατίνων ποιητῶν, 5) δημοσιεύσεις ἀρκετῶν πραγματειῶν στὸ περιοδικὸ «Πανδώρα», καὶ ἄλλα.

*

ΛΑΜΠΡΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ (1750-1805), δάσκαλος τοῦ Γένους.

Γεννήθηκε τὸ 1750 στὰ Γιάννινα, ὅπου ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου. Τελειώνοντας τὴ Μπαλάνειο Σχολὴ παρακολούθησε στὴ Μαρούτσειο Σχολὴ μαθήματα τοῦ Μετσοβίτη δάσκαλου Τρύφωνα, ὁ ὁποῖος δίδασκε σύμφωνα μὲ τὸ σύστημα τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη. Στὴ συνέχεια σπούδασε στὸ Βουκουρέστι μὲ δάσκαλό του τὸ Νεόφυτο Καυσοκαλυβίτη, ὀλοκληρωνόμενος πνευματικᾶ χάρις στὶς ἰδιαιτέρες μελέτες του.

Τὸ 1792, ὁ ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας Ἀλέξαντρος Μουρούζης ξεχωρίζοντας τὴν προσωπικότητα τοῦ Φωτιάδη, τὸν διορίζει Σχολάρχην στὴν Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστιοῦ, ὅπου καὶ δίδαξε ὡς τὸ θάνατό του (1805).

Μὲ πλοῦτο γνώσεων, ὀξυδέρκεια, ἐπιμέλεια καὶ ἐξοικείωση στὰ Εὐρωπαϊκὰ Παιδαγωγικὰ συστήματα, ὁ Φωτιάδης ἀντιστρατεύθηκε στὰ ὡς τότε κυριαρχοῦντα στὴν Παιδεία. Περιορίζοντας τὴ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ, ἔδωκε τὴν πνοὴ καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ του στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐνοιῶν τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων καὶ στὴ μύηση τῶν μαθητῶν του στὸν ἑλληνικὸ στοχασμὸ καὶ ἀντίληψη τῆς ζωῆς.

Ἄριστος κάτοχος τῆς Λατινικῆς καὶ ἄλλων ξένων γλωσσῶν, ἐπέβαλε τὴ Λατινικὴ Φιλολογία σὰν μέσο γιὰ τὴ βαθύτερη κατανόηση τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Τῆς σπάνιας αὐτῆς πνευματικῆς μορφῆς τοῦ Φωτιάδη, μαθητὲς ὑπῆρξαν οἱ κατόπιν ἐξέχοντες: Γεώργιος Γεννάδιος, Νεόφυτος Δούκας, Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλός, Κοδρικᾶς, Δημήτριος Σχινᾶς καὶ ἄλλοι.

Πολύτιμη ἐπίσης ὑπῆρξε ἡ συγγραφικὴ δραστηριότητα τοῦ Φωτιάδη. Καὶ συγκεκριμένα:

- α) Μετάφρασε τοὺς δέκα ρήτορες, ὀλάκερο τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Ἡρόδοτο, τὰ πέντε βιβλία τοῦ Θουκυδίδη, τοὺς λόγους τοῦ Γρηγόριου Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Δίωνα Χρυσόστομου, ἔργα τοῦ Πλούταρχου καὶ Λουκιανοῦ, πολλές ἐπιστολὲς τοῦ Συνέσιου καὶ παράφρασε τὸν Πίνδαρο.
- β) Συνέγραψε στὴν ἀρχαία γλῶσσα διάφορα ποιήματα, ἐπιγράμματα ἀπ' τὰ ὁποῖα μερικὰ δημοσίευσαν ὁ Πίτκολος καὶ ὁ Ἀσώπιος, τὸ ἔργο «Μετρικὴ», τὸ ὁποῖο ἐξέδωκε τὸ 1803 ὁ μαθητῆς του Ζηνόβιος Πώπ, κ.ἄ.

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΝΤΕΛΗΣ (1872-1941), φιλόλογος-Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος.

Γεννήθηκε τὸ 1872 στὰ Κάτω Πεδινὰ (παλ. Κάτω Σουδενὰ) τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, φοιτᾷ στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθῆνας καὶ Διπλωματοῦχος τῆς τὸ 1897, ὑπηρέτησε στὸ Λύκειο Ἀπ. Ἀράπη τῶν Γιαννίνων (1897-1901), σχολάρχης στὸ Δομοκὸ (1901-1902), καθηγητῆς στὰ Γυμνάσια Σερρών καὶ Ἀνδριανούπολης (1902-1908) καὶ Γυμνασιάρχης στὰ Γυμνά-

σια Κορυτσάς (1908-1910) και Χίου (1912-1914). Στην περίοδο 1910-1912 σπούδασε κλασική φιλολογία και παιδαγωγική στη Γερμανία. Έτσι εξελίχτηκε σε γενικό επιθεωρητή μέσης εκπαίδευσης Θεσσαλονίκης, εκπαιδευτικός σύμβουλος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας (1917-1937), ενώ παράλληλα από το 1934 ως το θάνατό του υπήρξε σύμβουλος της Ριζαρείου Σχολής.

Με πίστη στην κλασική παιδεία και γενικότερα στις ελληνικές και ρωμαϊκές ανθρωποπλαστικές αξίες, έδωσε σεβαστό συγγραφικό έργο, από το οποίο επισημαίνονται: α) G. Kerschesteiner, σε μετάφραση Ίω. Χαντέλη, «Η φύσις και ή αξία τής φυσιογνωστικής διδασκαλίας», Αθ. 1923. β) Τα εξαιρετα δυο μεγάλα άρθρα «Όράτιος» και «Όβίδιος», που δημοσιεύτηκαν στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια και εκδόθηκαν το 1932 σε ιδιαίτερα τεύχη στον εκδοτικόν οίκον Δημητράκου, γ) «Συμβολή εις την διδασκαλίαν τών Αρχαίων Ελληνικών και Λατινικών», τόμ. Α': Γραμματική Σύνταξις, Αθ. 1930, σελ. 290, τόμος Β': Ερμηνεία-Όμηρος, Αθ. 1938, σελ. 512, και τόμος Γ' με περιεχόμενα τις αρχαίες ιστοριογραφίες, τραγωδίες και φιλοσοφίες, που δέν εκδόθηκε γιατί μεσολάβησε ό θάνατός του, κ.ά.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΣΙΩΤΗΣ (1842- ;), φιλόλογος.

Γεννήθηκε στη Βίτσα του Ζαγοριού, όπου και έλαβε τή στοιχειώδη μόρφωση. Μετά την άποφοίτησή του από τή Ζωσιμαία Σχολή γράφεται στη Φιλοσοφική Σχολή τής Αθήνας, και διπλωματούχος της υπηρετεί καθηγητής σε Γυμνάσιο τής Θεσσαλονίκης. Το 1869 άπαντιέται στην Κωνσταντινούπολη, όπου με τους Αθ. Τάγη, Μιλτ. Πανταζή και Καλωταίο, ιδρύει το Έλληνικό Λύκειο στο όποιο διδάσκονταν τά Έλληνικά Γράμματα. Παράλληλα υπήρξε για χρόνια ό Γενικός Γραμματέας του «Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως».

Από το 1880 διαμένει μόνιμα στο Παρίσι, όπου άσκει το επάγγελμα του οικοδιδάσκου στα παιδιά του Χριστάκη Ζωγράφου. Αποχτώντας νωρίς την εκτίμηση του Ζωγράφου, διευθύνει το Τραπεζιτικό του Γραφείο στο Παρίσι και διαχειρίζεται την παρουσία του στην Κων/λη και στη Λαζαρίνα τής Θεσσαλίας (δρυζοκαλλιέργεια και ζαχαροβιομηχανία).

Από το πλούσιο συγγραφικό του έργο, σημειώνονται: α) «Συλλογή τών κατά την Ήπειρον δημοτικών άσμάτων» (1866), με το όποιο, όπως και με μερικά από τα πιο κάτω έργα του, παρουσιάζεται ό μελετητής όλων σχεδόν τών έργασιών που προηγήθηκαν για το θέμα τουτο, αλλά και ό έρευνητής ό όποιος πλησίασε την πηγή, το στόμα δηλαδή του λαού, δίνοντας με μεθοδική κατάταξη και κατανομή τής ύλης, ένα πολύτιμο βιβλίο. β) «Περί Δωδώνης» (1867), όπου ταυτίζεται ή ιστορική γνώση με την αρχαιολογία, προάγεται ή σκέψη και προβάλλεται με συνείδηση και ανάλογα με τα δεδομένα τής εποχής του ή ιστορική άλήθεια. γ) «Η γλώσσα του Έλληнос. Ό πτωχοπρόδρομος και οι όπαδοί αυτόυ» (1909), δ) «Περί τών δημοδών μνημείων έν τή ελληνική λογοτεχνία και έν τή ζώση λαλιᾶ του λαού» (1910), ε) «Βυζαντιναί σελίδες» (τόμ. 2, 1910). Επίσης δημοσίευσε πολύτιμες μελέτες και άρθρα με το ψευδώνυμο «Μούντζοφλος» σ' έφημερίδες και περιοδικά τής Κωνσταντινούπολης. Ίδιαίτερη μνεία γίνεται για την έκθεση που δημοσίευσε στην Έπετηρίδα «του Ήπειρωτικού Φιλολογικού Συλλόγου Κων/λεως» έτος

Β' 1873-1874 «περί τῆς καταστάσεως τῆς ἐν Ἡπείρῳ ἑλληνικῆς παιδείας κατὰ τὸ 1874». Στὰ ἀνέκδοτα ἔργα του ὑπάρχει ἡ μελέτη του γιὰ τὴ δεσποτεία τῶν Κομνηνῶν.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΑΣΙΩΤΗΣ (1846-1897), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Ὁ Δημ. Χριστ. Χασιώτης γεννήθηκε στὴ Βίτσα τοῦ Ζαγοριοῦ. Τελειώνοντας τὴ Ζωσιμαία Σχολὴ ἐργάστηκε γιὰ μικρὸ διάστημα δάσκαλος στὴν Καστανιά τῆς Καλαμπάκας. Στὴ συνέχεια ἀπαντιέται νὰ σπουδάζει Φιλολογία στὸ Μόναχο καὶ ἐγκαταλείποντας τὴν ἐπιστήμη αὐτὴ νὰ σπουδάζει τὴν Ἱατρικὴν στὰ Πανεπιστήμια τῆς Χάλλης καὶ τοῦ Βυρσοβούργου, τοῦ ὁποίου ἀναγορεύτηκε διδάκτορας τῆς Ἱατρικῆς.

Ἀσκώντας τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ στὰ Γιάννινα, μετέχει τῆς ἡπειρωτικῆς κινήσεως τῆς ἐποχῆς τοῦ Συνέδριου τοῦ Βερολίνου, γιὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Ἡπείρου στὴν Ἑλλάδα, καὶ καταδιωκόμενος ἀπὸ τὴς τουρκικὰς ἀρχὰς καταφεύγει τὸ 1878 στὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ τὸ 1890 ἀνακηρύσσεται τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ἱστολογίας καὶ Παθολογικῆς Ἀνατομίας στὴν Ἱατρικὴ Σχολή.

Συνέγραψε ἀρκετὰ ἐπιστημονικὰ (ιατρικὰ) ἔργα καὶ διάφορου περιεχομένου μελέτες, ὅπως: «Διατριβαὶ καὶ Ὑπομνήματα περὶ Ἡπείρου — ἀπὸ τοῦ ἔτους 1874 μέχρι τοῦ ἔτους 1879 — Ἀθῆναι 1887, σελ. 180», τοῦ ὁποίου περιεχόμενα, εἶναι: Πρόλογος, ὁ ἑλληνισμὸς ἐν Ἡπείρῳ, αἱ ἐν Ἡπείρῳ ζενικαὶ ραδιουργίαι, ἐκδρομὴ εἰς τὰ νέα σύνορα τῆς Ἡπείρου, ἡ ἐν Ἡπείρῳ κίνησις, L' Epire et la question grecque καὶ Φωνὴ ἐκ Πίνδου.

*

ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ (1835-1908), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

Ὁ Σουλιώτικης καταγωγῆς Μιχαὴλ Χατζημιχάλης γεννήθηκε τὸ 1835 στὴν Ἀθήνα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωσιν. Στὴν περίοδον 1857-1862 σπουδάζει τὴν Ἱατρικὴν στὴ Γαλλία καὶ γυρίζοντας στὴν Ἀθήνα ἐξεπίστεται σὲ τακτικὸν καθηγητὴ (1879) τῆς Παθολογικῆς Ἀνατομικῆς στὸ Ἐθνικὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἀπὸ τὸ 1886 στὴν ἐδρὰ τῆς εἰδικῆς νοσολογίας καὶ θεραπευτικῆς.

Ἔργα του: «Εἰδικὴ νοσολογία καὶ θεραπευτικὴ» (1895), καὶ «Γενικὴ παθολογία καὶ παθολογικὴ ἀνατομικὴ» (λιθογραφημένα), 1895.

Πολλὰς Ἱατρικὰς πραγματείας του, ὅπως «περὶ λέπρας», «περὶ ὑπνωτισμοῦ», «περὶ τύφου» κ.λ.π. εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος σὲ ἐπιστημονικὰ περιοδικά.

*

Ἰ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΨΑΛΙΔΑΣ (1767-1829), μεγάλος δάσκαλος τοῦ Γένους.

Ὁ μεγάλος δάσκαλος τοῦ Γένους Ἀθανάσιος Ψαλίδας, γιὸς τοῦ Πέτρου ποῦ ἦταν ἔμπορος στὰ Γιάννινα καὶ τῆς Ἐλισσάβετ ἀπὸ τὸ Μονοδέντρι τοῦ Ζαγοριοῦ ποῦ εἶχε τὴν καταγωγὴν τῆς ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν Ριζάριδων, γεννήθηκε τὸ 1767 στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ τέλειωσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα στὴ φημισμένη Μπαλάνιο Σχολή. Τὸ 1785 μὲ τὴν πρόθεσιν ν' ἀκολουθήσει τὸ ἐμπορικὸν στάδιον πηγαίνει στὴ Νίσινα τῆς Ρωσίας, ὅπου ἦταν ἐγκαταστημένος ὁ ἀδελφὸς του Μιχαὴλ, μικροεπαγγελματίας, ἀργαστριὰ-

ρης άνθρωπος, όπως στις 5-12-1800 του γράφει αργότερα από τη Μόσχα: «...δεν ήξεύρεις ότι εγώ είμαι άνθρωπος άργαστηριάρης και έχω να κάμω με άρχόντους, όπου αυτό εύκολα δέν πληρώνουν, και εγώ εκεί, όπου χρεωστῶ, πρέπει να πληρώσω;».

Διακρίνοντας ο άδελφός του τη φιλομάθεια του 'Αθανάσιου, τόν στέλνει στη Ρωσική Σχολή της Πολτάβας της Ούκρανίας, αναλαμβάνοντας όλα τὰ έξοδα τῶν σπουδῶν του και δείχνοντας για τήν άγωγή του ένα συγκινητικό πατρικό ενδιαφέρον. Με συνείδηση του δρόμου που άνοιγεται με τή μόρφωση σπῆ ζωῆ του άδελφου του: «και ὅσον ἤμπορεῖς, άδελφέ, έπιμελήσου δια να μην μείνης ὡσαν έμένα ξύλο άπελέκητο», όπως σ' ένα του γράμμα τόν συμβουλεύει, τόν έφοδιάζει με τ' άπαραίτητα χρήματα «σου στέλνω 100 γρόσια δια τες άνάγκες σου...», του δημιουργεί τήν οικονομική ασφάλεια «και όταν σωθοῦν γράψε μου όπου να σου στείλω πάλιν...» (έπιστολή της 21-8-1786), του στέλνει διάφορα βιβλία «τά βιβλία τὰ ρούσικα τὰ εἶχα δώσει του 'Ιβάν Φεοδόροβιτς από τήν Κουμπάνια (= συντροφιά) του Νίχυμαν από Κρεμετζούκι, όπου με τόν έρχομό του αυτού να σου τὰ φέρει...» (έπιστολή της 2-4-1790) και αυτοπροαίρετα εσα νομίζει πως θα του εἶναι χρήσιμα «...τώρα ἴδου όπου σου στέλνω ένα λεξικό του Γεωργίου [Κωνσταντίνου, λόγιου] τετράγλωσσον από τὰ καινούργια όπου τώρα έτυπώθησαν και ελπίζω να σου εἶναι ωφέλιμον, τὸ ὁποῖον ἔχω άγορασμένον γρόσια 20...», (έπιστολή της 21-9-1786).

Με τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του στην Πολτάβα, ο Ψαλίδας, ὕστερα από θερμῆ σύσταση ενός καθηγητῆ του, γίνεται δεκτὸς σάν ιδιωτικός δάσκαλος στο σπίτι του πολιτικού 'Ολύμπιου Κεφαλά. Διδάσκει τὸ γιό του τὸν ὁποῖον όταν στέλνεται για άνώτερες σπουδές, συντροφεύει σάν έπιτηρητῆς και δάσκαλός του στη Βιέννη, όπου βρίσκει και ὁ ἴδιος τήν εύκαιρία να παρακολουθήσει αρχικά τήν 'Ιατρική και τις ξένες γλώσσες: γαλλική, γερμανική και ἱταλική, που μαθαίνει σάν μητρικές του, και ὕστερα τή φιλοσοφία και τήν έλληνική και λατινική φιλολογία.

'Η παρατηρούμενη στην Εὐρώπη πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν τὸν ελκύει ιδιαίτερα, γι' αυτό και άπαντιέται να παρακολουθᾶει τή φυσικομαθηματική και τή φυσική πειραματική. 'Η ζωῆ του στη Βιέννη χαρακτηρίζεται από τήν έκφραση τῶν πολιτικῶν του φρονημάτων και τή δημιουργία της ατομικής του οικογένειας. 'Από διάφορα κατάλοιπα, φανερώνεται ότι ο Ψαλίδας τήν περίοδο εκείνη κατέγονταν από φιλομοναρχικά αίσθήματα τοποθετούμενος στο αντίθετο τῶν ιδεῶν της Γαλλικής 'Επανάστασης στρατόπεδο. Τις αντίληψεις του αυτές φανέρωσε και στο Ρήγα Φεραῖο που εἶχε τήν ἔδρα του στη Βιέννη με τὸν ὁποῖο και συναντήθηκε, όπως από βιογράφους του ὑποστηρίζεται, χωρίς να εἶναι έξακριβωμένη ἡ ιδεολογική τους συναντίληψη. Υπάρχει, βέβαια, ἡ άποψη ότι ἡ νικηφόρα προέλαση τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων με άποτέλεσμα τή μεταφορά τῶν δημοκρατικῶν ιδεῶν σε μοναρχοκρατούμενες χώρες, τὸν μετακίνησαν κάπως στο ιδεολογικό του πιστεύω, γι' αυτό και κορυφώνεται εσωτερικά στο δράμα και στην προσφορά του εαυτοῦ στη λευτεριά του 'Ελληνικοῦ Γένους.

Στις 5-5-1793, σε ἡλικία μόλις 26 χρόνων, έρχεται στη Βιέννη σε πρώτο γάμο, με τήν κόρη ενός καθηγητῆ του θα ὑποστηρίξουν οἱ πρώτοι βιογράφοι του, με τή «Joseph, τήν κόρη του καλτσοποιοῦ Joseph Schicktanz και της Regina, τὸ γένος Feilin...», θα δεχτεῖ ἡ νεώτερη έρευνα (βλ. Γ. Λάιου: «'Ο 'Αθαν. Ψαλίδας αντίδημοκράτης». 'Ηπειρ. 'Εστία 1957, σελ. 214-224), ἡ ὁποία πέθανε από πυῶδες οἴδημα τῶν πνευμόνων» σε ἡλικία 22 χρόνων, τήν 18-4-1794, όπως φανερώνεται από τὸ πρωτόκολλο θανόντων του Δήμου της Βιέννης.

'Ακολουθοῦν δυὸ ακόμα γάμοι του Ψαλίδα. 'Ο ένας στα Γιάννινα τήν 11-11-1800, για τὸν ὁποῖο αργότερα θα μᾶς δώσει πολλά στοιχεία ὁ ἴδιος ο Ψαλίδας, γράφοντας:

«1795 Σεπτεμβρίου 14 ἤλθον ἀπὸ Βιένναν διὰ Τριεστίου καὶ Ἀρτης εἰς Ἰωάννινα· καὶ εἰς τοὺς 1796 Φεβρουαρίου α' ἄρχισα εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ Μαρούτζη τὴν διδασκαλίαν· καὶ εἰς τοὺς 1800 Σεπτεμβρίου 20 ἀρραβώνισα τὴν Ζαχαροπούλαν, θυγατέρα τοῦ ποτὲ Ἀναστασίου Κουτοβασίλη· καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει κατὰ μῆνα Νοέμβριον ταῖς 11 ἐστεφθῆν αὐτήν· καὶ εἰς τοὺς 1801 Δεκεμβρίου 6 ἐγεννήθη ἡ πρώτη μου θυγάτηρ Ἐλισάβετ καὶ εἰς τοὺς 1802 κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῖς 15 ἐγεννήθη ἡ δευτέρα θυγάτηρ Ἐλένη· καὶ εἰς τοὺς 1804 Ἀπριλίου 4 τὸ γεῦμα ἐγεννήθησαν τὰ δίδυμα ὁ Πέτρος καὶ Ἀναστάσιος, ὅστις δεύτερος τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ἀπέθανε· καὶ εἰς τοὺς 1805 Ἀπριλίου 6 ἡμέρα Μεγάλη Πέμπτη τὴν 1 1/2 ὥραν τῆς νυκτὸς ἀπέθανεν ἡ σύζυγός μου νοσήσασα μῆνας πέντε πνευρὸν ρευματικὸν καὶ γαστρικὸν μὲ ἀιμορραγίαν ἀπὸ τοὺς ρώθωνας κατ' ἀρχάς καὶ ἀπὸ ἀπειρίαν καὶ ἰσχυρογνωμίαν τοῦ Ἰατροῦ ἐξαδέλφου τῆς κατήντησε εἰς φθίσιν πνεύμονος καὶ μοῦ ἐπροξένησε τὴν μεγαλυτέραν λύπην».

1805 Ἀπριλίου 14: Ἰωάννινα: Ὁ Ψαλίδας».

Ὁ ἄλλος (τρίτος) γάμος του, ἔγινε τὸ 1806 πάλι στὰ Γιάννινα, ὅπως φανερόνεται καὶ ἀπὸ τὸ πιὸ κάτω προικοσύμφωνο:

— «Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Παναγία Τριάς, βοήθησον τὸ παρὸν συνοικέσιον, ὅπερ μέλλω ποιήσειν ἐγὼ ἡ ἀναξία δούλη τοῦ Θεοῦ Ζωΐτζα σύζυγος τοῦ Ἀποστόλου Σπάχον ὑπανδρεύω τὴν φιλιτάτην μου θυγατέρα Βασιλικὴ ἀνδρὶ νομίμῳ τῷ Ἀθανασίῳ Πέτρῳ Ψαλίδα εἰς γάμον δεύτερον καὶ τάσσω δοῦναι αὐτῷ χάριν προικὸς χιλιάδας γερὰς διακοσίας σαράντα καὶ τ' ἀκόλουθα τῆς προικὸς ἐκτιμηθησόμενα τῇ προικὶ τοῦ ἡμίσεος εἰς χιλιάδας ἑκατὸν εἴκοσι. Ταῦτα παρ' ἐμοῦ ὀλίγα χαρισθέντα, ὁ δὲ πλουσιόδοτος Θεὸς παράσχοι αὐτοῖς πολλὰ καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον τῇ πρεσβείᾳ τῆς Παναγράντου Δεσποίνης Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν Ἁγίων. Ἀμήν.

1806 Ἰανουαρίου 13, Ἰωάννινα

Ἱεροθεὸς (;) Νικηφόρος Ἱερομόναχος καὶ Ἐφημέριος Μητροπόλεως
μαρτυρεῖ: Μιχαλὲς Τζιγαρᾶς
(Νῶτον) Τὸ προικοσύμφωνον τῆς Βασιλικῆς»¹.

Ἔτοιμος πιά ἐπιστημονικὰ καὶ ἐσωτερικὰ γιὰ τὴν προσφορά του στὴν πνευματικὴ καὶ ἔθνικὴ ἀνάστασι τοῦ Γένους καὶ ἀφοῦ νωρίτερα ἀπόρριψε τὴν τιμητικὴ πρότασι τῆς Ἀκαδημίας τῆς Πέστης γιὰ νὰ πάρει τὴν ἔδρα τῆς Φιλοσοφίας, ἔρχεται ὁ Ψαλίδας ἀπὸ τὴ Βιέννη στὰ Γιάννινα τὴν 14-9-1795, ὅπου τὴν 1-2-1796 ἀναλαμβάνει τὴ διεύθυνσι τῆς Μαρούτσειας Σχολῆς. Ἡ θητεία του σ' αὐτὴ ὑπῆρξε πολὺ μικρὴ, γιὰτὶ ἀπὸ ἔλλειψι πόρων ἡ Μαρούτσεια σχολὴ ἔκλεισε τὸ 1797.

Μὲ προσωπικὲς του ἐνέργειες ὁ Ψαλίδας κατορθώνει νὰ ἰδρύσει στὰ Γιάννινα μιὰ καινούρια σχολὴ, χάρι στὴν πλοῦσια χορηγία τοῦ ὁμογενῆ στὴ Ρωσία Ζωῆ ἢ Πικροζωῆ

1. Ὁ Ἀναστ. Γούδας στὸ ἔργο του «Βιοὶ Παράλληλοι» τόμ. Β', σελ. 285-308, διασώζει γύρω ἀπὸ τοὺς γάμους τοῦ Ψαλίδα τὰ ἑξῆς: Ἀπὸ τὸ δεύτερο γάμο του εἶναι τὰ τέκνα του: Ἐλισάβετ, γυναῖκα τοῦ γνωστοῦ γκαμπροῦ Λουκᾶ Βάγια, καὶ ὁ Πέτρος, ἀπόμαχος φαλαγγίτης ποῦ γιὰ ν' αὐξήσῃ τὴ μικρὴ του σύνταξι, φρόντιζε τὸν κῆπο ποῦ βρίσκονταν μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν. Ἀπὸ τὸν τρίτο γάμο του ἦταν ὁ γιὸς του Πλάτωνας ποῦ πέθανε στὴ Λευκάδα τὸ πρῶτο ἔτος τῆς Ἐπανάστασις καὶ ἡ ἀπνευματωδέστατη Εὐφροσύνη, ποῦ τὸ 1830 παντρεύτηκε τὸν Ἀναστ. Γούδα, πρωτοεξάδελφο τοῦ συγγραφέα τοῦ ἔργου «Βιοὶ Παράλληλοι» καὶ τὸ 1856 πέθανε νωρίτερα ἀπὸ τὴ μητέρα τῆς στὴν Ἀθήνα.

Καπλάνη πού έλαβε καί τὸ ὄνομά του (Καπλάνειος). Είναι μιὰ σύγχρονη σχολή, ἐφοδιασμένη με ἐπιστημονικά ὄργανα καί ἄρτια βιβλιοθήκη, ἡ ὁποία λειτουργεῖ τὸ 1820. Ὁ διευθυντής τῆς Ψαλίδας ἐφαρμόζει νέους τρόπους διδασκαλίας καί ἰδιαίτερα στὰ γλωσσικά μαθήματα καί τῆ φυσικὴ πειραματικὴ, διακρίνει τοὺς ἄριστους καί ἐνάρετους μαθητὲς του τοὺς ὁποίους με τῆ λήξη τῶν σπουδῶν τους ἀναδείχνει σὲ ὑποδιδάσκαλους βοηθοὺς του καί τὴν ἐνισχύει οἰκονομικά, χάρις στῆ συνδρομὴ τοῦ Ἄλῃ, πασᾶ με τὴν ὁποία χορηγήθηκε στῆ σχολή του τὸ μισὸ τοῦ Ζωσιμαίου κληροδοτήματος.

Ἡ Καπλάνειος Σχολὴ σιγὰ, σιγὰ ἐπιβλήθηκε σὰν ἀνώτατη σχολή, ἀληθινὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς ὅλης ζωῆς τοῦ ἔθνους στῆ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποφοίτησαν ἄριστοι ἱεροφᾶντες καί σοφοὶ δάσκαλοι τοῦ Γένους. Δίκαια, λοιπόν, ἐκφράζει ἀργότερα τὴν ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη στὸν ἰδρυτὴ τῆς Ζωῆ Καπλάνη, περιγράφοντας ἔμμεσα καί τὰ κρατοῦντα γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνασύνθεση στὰ Γιάννινα, ὁ Ψαλίδας με τὸ πιὸ κάτω γράμμα του:

— «... ἡ πανοσιολογιότης σου, ὡς φαίνεται, ἢ ἀλησμόνησες τὸ γένος μας ὄντας στὴν ξενιτιά πολὺν καιρὸ ἢ δὲν τὸ σπούδασες... σοῦ λέγω ὅτι τὸ ἐλάττωμα, ὁποῦ εἶχε παλιοῦθε, τὸ ἔχει καί τώρα ἤγονε καθὼς στὸν καιρὸ τῆς αὐτονομήσεως του καί δόξας του ποτὲ δὲν ἐφρόντιζε διὰ κοινὰ σχολεῖα ἔτσι καί τώρα. Ἐνθυμῶσιν τοὺς Ἀθηναίους, ἀν εἶχαν κοινὸ χτήριον διὰ σχολεῖο, ἢ οἱ Σπαρτιάτες, ἢ οἱ Θηβαῖοι. Ὁ Ἀκάδημος ἐχάρισε ἕναν κῆπο τοῦ Πλάτωνα ὄξω ἀπὸ τὴν πόλιν σ' ἕνα προάστειο νὰ παραδίνῃ τὰ φιλοσοφικά του μαθήματα. Οἱ Στωϊκοὶ παραδίναν ἀποκάτω σὲ μιὰ καμάρα, ὁποῦ ἦταν χτισμένη ἀπὸ τὸ κοινὸ διὰ νὰ ζωγραφίζον τὶς νῆκες. Μισθὸ ἀπὸ τὸ κοινὸ κανένας φιλόσοφος δὲν εἶχε, ἀλλ' ἐπληρώνονταν ἀπὸ τοὺς πλούσιους μαθητὰδες τους. Πόσα γύρωφε ὁ Ἰσοκράτης τοῦ Δημοσθένη, τὸ ξέρεις καλά. Πόσα ὁμως ἐξόδιαζαν οἱ Ἕλληνες στοὺς ραοὺς, καί ξεχωριστά, ἀντάχτισαν τὸ ναὸ τῆς Ἀρτεμῆς στὴν Ἐφεσο, καί τοῦτο τὸ ξέρεις παρακαλά. Τὸ ἴδιο, φίλε μου! ἀκολουθαίει καί τώρα. Πόσα ξόδιασαν οἱ Γιαννιωτὲς στὸ χτήριον τῆς Ἀγίας Μαρίνας, δὲν τὸ πιστεύεις. Εἰς τὸ σχολεῖο ὁμως οὐδ' ἕνα κεραμίδι. Καί ἀν δὲ βρισκονταν ἕνας νέος Ἀκάδημος ὁ μακαρίτης Πικροζώης Καπλάνης νὰ βάλει στὴ Ρουσία τοὺς ἰδρωτὲς του γιὰ μισθὸ τῶν δασκάλων, δὲν θὰ ἦταν καί αὐτὸ τὸ μικρὸ σχολεῖο, ὁποῦ εἶναι τώρα στὴν πατρίδα μας, καθὼς τὸ ἴδιο ἔκαμαν καί οἱ καλοὶ Ζωσιμαῶδες...»

Φίλος ἀγνὸς Ἀ(θανάσιος) Ψ(αλίδας)

1815 τὲς 30 τοῦ Μαρτίου, ἀπὸ τὰ Γιάννινα».

Ἡ συμβολὴ τοῦ Ψαλίδα στὴν ἐθνικὴ καί πνευματικὴ συγκρότηση τῶν νέων τῆς ἐποχῆς του, καί ὑπῆρξαν μαθητὲς του οἱ σοφοὶ δάσκαλοι, Ἀσώπιος, Κρανᾶς, Σακελλάριος καί πολλοὶ ἄλλοι, διακρίνεται ἠθικὰ στὸ πιὸ κάτω γράμμα:

— «Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Σοφολογιώτατε σχολάρχα καί διδάσκαλε τῆς ἐν Ἰωαννίνοις ἀνθούσης Καπλανικῆς σχολῆς κὺρ Ἀθανάσιε, τὴν ἐπωνυμίαν Ψαλίδα, ἡμέτερε κατὰ πνεῦμα νιὲ ἀγαπητὲ καί περιπόθητε, χάρις εἶη σου τῇ σοφολογιότητι καί εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχί, εὐλογία καί συγχώρησις.

Ὁ τιμιώτατος ἐν πραγματευταῖς κὺρ Μπαλᾶνος Πάλης, ἡμέτερος κατὰ πνεῦμα, νιὸς ἀγαπητὸς, καί ἐνθερμος ἔφορος τῆς ὑπὸ τὴν διδασκαλικήν σου προστασίαν σχολῆς, ἐνεφάνισεν ἡμῖν ἀρτίως τὸ κατὰ τὸν παρελθόντα Νοέμβριον σταλὲν γράμμα σου... Ἰδόντες γοῦν τὴν ἀρίστην τῶν παραδόσεων ἀρμονίαν καί τάξιν... τῶν τε εἰς νόος τελειότητα

συμβαλλομένων φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, καὶ περὶ τὴν ἠθικὴν ἀναστρεφόμενων καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις εἰς εὐσέβειαν συντεινόντων, τὰ τε μέχρι τοῦ νῦν ἀξιάγαστα τούτων ἀποτελέσματα, καὶ τὸν ἀξιόλογον ἀριθμὸν τῶν μαθητιώντων, καὶ ἀπὸ ζώσης φωνῆς τῆς αὐτοῦ τιμότητος βεβαιωθέντες τὴν ἀξιοχρεὸν ἐν τούτοις ἐπιμέλειαν καὶ φιλοτιμίαν τῆς σοφολογιότητός σου, καὶ τὴν ἀκάματον διδασκαλικὴν σου φροντίδα περὶ τὴν ἐναρμόνιον ταύτην ἐσωτερικὴν διοίκησιν, ἤσθημεν ἐν περιουσίᾳ καὶ κατεστέψαμεν τὴν φιλόσοφόν σου κορυφὴν ταῖς ἀπὸ βάθους ψυχῆς καὶ παρδίας ἐκκλησιαστικαῖς εὐλογίαις καὶ εὐφημίαις, ἃς καὶ διὰ τῆς παρούσης πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐπιστολῆς ἀφθόνως ἐπιδαψιλευόμενοι. . . Ἐνεκα δὲ τούτων οὐ μόνον τὴν εἰς τὰ κατὰ σὲ ἐφορικὴν πρόνοιαν μείζονα ἀπολήψῃ, ἀλλὰ καὶ ὡς κοινὸς τῆς πατρίδος εὐεργέτης, καὶ μέγα κλέος, καὶ δίκαιον αὐτῇ αὔχημα περιθεῖς, κοινὴν ἔξεις τὴν εὐγνωμοσύνην. . .

ἀ' οἰς' ω : Φεβρουαρίου: ς' η

† Ὁ Κων/λεως καὶ ἐν Χ(ριστ)ῶ εὐχέτης διάπυρος».

Ὁ Ψαλίδας ἐτοιμάζει τὶς πνευματικὲς δυνάμεις τοῦ ἔθνους κάτω ἀπὸ δύσκολες οἰκονομικὲς συνθῆκες, οἱ ὁποῖες δὲν τὸν γονατίζουν: «. . . Οὕτως, λοιπόν, Παναγιώτατε δέσποτα. . . ὁ τῆς σχολῆς ταύτης διδάσκαλος κύρ Ἀθανάσιος Ψαλίδας καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ μένουσιν εἰς τοσοῦτον διάστημα ἐστερημένοι τῶν ἐτησίων αὐτῶν μισθῶν, περιμένοντες μὲ τὸ σήμερον καὶ αὔριον τὴν προμήθειαν τῶν αὐτόθι ἐπιτρόπων, οὐ μόνον δέ, ἀλλ' ἐβιάσθη πολλάκις ὁ διαληφθεὶς τῆς σχολῆς ταύτης διδάσκαλος νὰ δανεισθῇ πολλά σὺν τόκῳ βαρυτάτῳ πρὸς κυβέρνησιν τῶν μαθητῶν του. . . »¹, γράφει ὁ Μητροπολίτης τῶν Γιαννίνων Γαβριὴλ τὴν κ' Σεπτεμβρίου αἰωγ' στὸν Πατριάρχην στὴν Κων/λη.

Ἐχοντας πάντα δυὸ βοηθοὺς διευθύνει μὲ ἐπιτυχίᾳ τὴν Καπλάνειο Σχολὴ ἀπὸ τὸ 1797 ὡς τὸν Αὐγούστου τοῦ 1820 πού ἐξ' αἰτίας τῆς πολιορκίας τῶν Γιαννίνων ἀπὸ τὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα, καταφεύγει μὲ ἄλλους Γιαννιώτες στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου καὶ παραμένει ὡς τὸν Ἰούλιο τοῦ 1822 πού ἐγκαταστάθηκε στὴν Κέρκυρα. Ἐδῶ ἀναγορεύεται διδάκτορας τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ τὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ καταλάβῃ μιὰ καθηγητικὴ ἔδρα τῆς, μὲ αἰτία τὴν ἔμμεση παρέμβαση τῶν Ἀγγλων οἱ ὁποῖοι τὸν ὑποπεύονταν γιὰ Ρωσόφιλο. Ἔτσι μὲ μοναδικὸ ἐπάγγελμα τὸ τοῦ ἰδιωτικοῦ δάσκαλου καὶ μὲ μεγάλα οἰκογενειακὰ βάρη, ὁ Ψαλίδας πάμφτωχος καὶ ἀπελπισμένος, ἀδικοπαθεῖ ὑπομένοντας, ὅπως τὴν 20-2-1828 γράφει ἀπὸ τὴν Κέρκυρα στὸν Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια:

— «. . . Ἐξοχώτατε! Ἐγὼ ἐξ αἰτίας τῆς πολιορκίας τοῦ τυράννου καὶ ἀποστάτου Ἀλῆ πασᾶ, περιφερόμενος μὲ ὄλην μου τὴν οἰκογένειαν εἰς τὰ ἐκεῖ χωριὰ ἐδυστήχησα, χάνοντας τὰ σπίτια μου, τὴν περιουσίαν μου καὶ τὴν βιβλιοθήκην καὶ ἀπέρασα ἐδῶ εἰς Κορφοὺς πανοικὶ διδάσκοντας μερικῶς τὴν Ἑλληνικὴν, Λατινικὴν καὶ Ρωσικὴν διάλεκτον, τὴν μαθηματικὴν Γεωγραφίαν, τὴν θεωρητικὴν Φιλοσοφίαν, φυσικὸν δικαίωμα καὶ ἠθικὴν, καὶ μόλις εὐγάζω τὰ ἐξοδά μου, καὶ ἔχω κοντὰ χρόνους ἐξ ἐδῶ ἐλπίζων καλύτερευσιν τῆς πατρίδας, ὅπου δὲν τὴν ἔβλεπα, ὅμως τὴν εὐχομουν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ εἰς δημόσιον ἐπάγγελμα ἐμβῆκα, μ' ὄλον ὅτι ἐζητήθηκα ἀπὸ πολλὰ μέρη, διὰ νὰ μὴ ξεμακρύνω ἀπὸ τὴν ποθητὴν μου πατρίδα. Ἐγὼ, ἐξοχώτατε! καὶ εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ χρέος

1. Ὅλα τὰ ὡς ἐδῶ ἀποσπάσματα τῶν ἐπιστολῶν τῶν ὁποίων δὲν κατονομάζεται ἡ προέλευση, εἶναι ἀπὸ τὴ δημοσιευμένη στὸ «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος» τόμος ΙΣΤ (1962) σελ. 273-369 ἐργασία μὲ τίτλο: Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας καὶ τὸ ἀρχεῖόν του, τοῦ φίλου Κωνστ. Ἀθ. Δικιμάντη, τὸν ὁποῖο καὶ εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν προθυμίᾳ μὲ τὴν ὁποία μᾶς ἐπέτρεψε τὴν χρῆσιν αὐτοῦ.

μον *ἔκαμα φωτίζων* τοὺς νέους καὶ *ἐθῶ δὲν ἔπαυσα ἀπὸ τὸ νὰ κάμω τὸ ἴδιον*, καὶ ἀπὸ τὸ νὰ στέλνω καὶ στρατιώτας καὶ γράμματα εἰς τὴν αὐτοῦ διοίκησιν *ὠφέλιμα*, ἀλλὰ δὲν τὰ ἤκουσαν, ὡς ἡ ἀπόκρισις τῆς, *ἐξ αἰτίας τῶν διχονοιῶν*.

*Ἐξοχώτατε! ἂν μὲ κρίνετε ὠφέλιμον αὐτοῦ, παρακαλῶ νὰ μὲ διορίσητε εἰς κα-
νένα ἐπάγγελμα, ὅποιον ἠθέλετε κρίνει εὐλογον καὶ εἰδοποιούμενος θέλω ἔλθει εὐθὺς διὰ
νὰ δουλεύσω τὴν πατρίδα θερμότατα καὶ δραστικώτατα, ἂν καὶ γέρων ἐξηκοντούτης,
ὅμως ἀπὸ τριακοντούτης ἐλπίζω καλύτερα, ὡς ἡ πείρα θέλει τὸ δείξει. Ἐπειδὴ δέκα ὄρες
καὶ δέκα πέντε κανεὶς τριακοντούτης δὲν δουλεύει. Καὶ περὶ τούτου θέλει σᾶς πληροφο-
ρήσει καὶ ὁ ἀδελφός σας στοματικῶς...»¹.*

Στὴν Κέρκυρα τὸν δυναστεύει ἔντονα ἡ ἐπιθυμία νὰ φανεῖ χρήσιμος στὸ Ἔθνος του. Ἔτσι ἀλληλογραφεῖ μὲ τὸν Ἀλεξ. Μαυροκορδάτο καὶ μὲ τὰ φιλελληνικὰ κομιτᾶτα τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδιαιτέρα τοῦ Λονδίνου, ἐνῶ προσφέρει πολὺτιμες διπλωματικὲς ὑπηρεσίες στὴν προπαρασκευὴ γιὰ μιὰ διάσκεψιν τῶν Πρεσβευτῶν τῆς Ἀγγλίας, Ρωσίας καὶ Γαλλίας, μὲ σκοπὸ τὴ λύσιν τῶν Ἑλληνικῶν ζητημάτων ποὺ προέκυπταν ἀπὸ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου (1827). Στὴν προδιάσκεψιν ποὺ ἐγίνε στὴν Κέρκυρα (ἀρχὲς Αὐγούστου ὡς 29-8-1828) ὁ Ψαλίδας δίνει τὸ ἐθνικὸ καὶ πνευματικὸ του παρὸν. Ἀλλὰ καὶ στὴ διάσκεψιν τῶν Πρεσβευτῶν τῶν τριῶν πρὸ πάντων μεγάλων δυνάμεων ποὺ ἐγίνε (4-9-1828 ὡς 3-12-1828) στὸν Πόρο, ὁ Ψαλίδας παρουσιάζεται αὐτόκλητος καὶ κατορθώνει νὰ γίνε δεχτὸς ἀπὸ τοὺς Πρεσβευτῆς, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐγχειρίζε στὸν Στράτφορντ Κάννινγκ καὶ ἐμπεριστατωμένο ὑπόμνημα στὴ Λατινικὴ γλῶσσα. Δὲν παραλείπει ὅμως νὰ προσφέρει τὴν ἴδια περίοδο τὴ συμβολὴν του καὶ στὸν Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια, ὑποβάλλοντας σ' αὐτὸν ὑπομνήματα μὲ τὰ ὁποῖα, σὰν γνώστης τῶν τοπικῶν ζητημάτων, τοῦ δίνει πολὺτιμα στοιχεῖα τῆς Βορειοδυτικῆς κυριότερα Ἑλλάδας, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς ἄλλης, μὲ σκοπὸ ν' ἀντλήσει ἀπὸ αὐτὰ ὁ Καποδίστριας ὅσα στοιχεῖα νόμιζε χρήσιμα γιὰ τὴν ἀπάντησίν του στὰ 28 ἐρωτήματα ποὺ τοῦ εἶχαν θέσει οἱ πρὸ πάντων τρεῖς μεγάλες δυνάμεις.

Χάνοντας τελικὰ κάθε ἐλπίδα πὼς θὰ βρισκόνταν γι' αὐτὸν μιὰ ἀνάλογη θέση στὴ λεύτερη Ἑλλάδα, ὁ Ψαλίδας φεύγει τὸ Φθινόπωρο τοῦ 1828 ἀπὸ τὴν Κέρκυρα καὶ ἐρχεται στὴ Λευκάδα, ὅπου ἀναλαμβάνει τὴ διεύθυνση τοῦ Λυκείου τῆς, ποὺ ταυτίζονταν μὲ μιὰ μέση σχολή. Ἀποκαλυπτικὴ γιὰ τὴν κάποια ἐδῶ ζωὴ του εἶναι ἡ χωρὶς χρονολογία ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα τοῦ Δημ. Σκουμπουρδῆ στὸν Ψαλίδα, ὅπου ἀφοῦ τοῦ γνωρίζει τὴ λήψιν τῆς ἀπὸ 25-1-1829 ἐπιστολῆς του, καταλήγει:

«Ἐλαβα μεγάλην εὐχαρίστησιν, καθὼς καὶ ὄλοι οἱ φίλοι σου, διὰ τὴν ὑποδοχὴν τὴν ὁποῖαν αὐτοῦ ἐλάβετε, καὶ διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τὴν ὁποῖαν τέλος πάντων ὕστερα ἀπὸ τόσους κόπους ἀπολαύσατε. Ἀνάπαυσιν ἀναγκαίαν διὰ τὴν ἡλικίαν σου, καὶ τὴν ὁποῖαν ἐπιθυμῶ νὰ χαίρεσθε πάντα, ἐνόσω τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα νὰ λάβουν μίαν διεύθυνσιν εὐκαταίαν καὶ νὰ μεταβοῦμεν εἰς τὴν πατρίδα».

Ἀλλὰ ὁ Ψαλίδας δὲν ἐπρόλαβε νὰ βρεῖ τὴν ἀνάπαυση, γιὰτὶ ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες στίς 20-7-1829 πέθανε σὲ ἡλικία 62 χρόνων στὴ Λευκάδα.

* * *

Ἡ συγγραφικὴ δραστηριότης τοῦ Ψαλίδα σημειώνεται τὸ 1791 μὲ τὴν ἐκδοσὴν στὴ Βιέννη τῆς φιλοσοφικῆς του διατριβῆς:

1. Γ.Α.Κ., Κ. 71, Ἐπιστολ. ἀρ. 255.

«*Αληθής εὐδαιμονία, ἥτοι βάσις πάσης θρησκείας· συντεθεῖσα ὑπὸ Ἀθανασίου Πέτρου Ψαλίδα τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων εἰς τὴν ἀπλὴν διάλεκτον καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν λατινικὴν μεταφρασθεῖσα, τόμ. Α' ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας 1791 ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Ἰωσήφ τοῦ Βαουμαῦστέρου», σχ. 8ον, σελ. 1-4 ἄ.ἄ + 1-408 (οἱ: Β' καὶ Γ' τόμος παρ' ὄλο πὸν ἀναγγέλληκαν δὲν ἐκδόθησαν). Τὸ βιβλίον τοῦ τὸ ἀφιερώνει στὴν Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Μεγάλῃ Αἰκατερίνῃ, τὴν ὁποία προσφωνεῖ μὲ τὰ λόγια: «Σέ, φημί, κραταιοτάτη, προσδοκᾷ (ἢ Ἑλλάς), ἐπὶ σέ ἐλπίζει καὶ ἐλπίζουσα οὐκ ἐπαισχυνηθήσεται, ὡς σέ τὴν ἐξ ὕψους τῶ ὄντι πρόνοιαν ταύτης λυτρωτὴν καὶ δέσποιναν ἀφορίσαι πιστεύουσα...».*

Σὲ ἀπλὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα μεταφράζει ἀπὸ τὰ ρωσικὰ τὸ βιβλίον «Περιγραφὴ τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ ἐπωνομαζομένου τοῦ Γρηγορίου τοῦ ἐν τῶ Ἀθωνί· μεταφρασθεῖσα μὲν ἐκ τῆς ρωσικῆς διαλέκτου εἰς τὸ ἀπλὸν ἡμῶν ἰδίωμα, ἐκδοθεῖσα δὲ συνδρομῇ τοῦ ὀσιωτάτου ἐν Μοναχοῖς Ἰακώβου τοῦ Πελοποννησίου καὶ γέροντος τῆς μονῆς ταύτης, ἐπιμελεῖα δὲ καὶ διορθώσει Ἀθανασίου Πέτρου Ψαλίδα, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας 1791 ἔτει, παρὰ Ἰωσήφ τῶ Βαουμαῦστέρῳ».

Τὴν ἴδια περίοδο ἐπιμελεῖται καὶ προλογίζει τὴν ἐκδοσὴν τοῦ φυλλάδιου «Ἐπιστολὴ τοῦ σοφωτάτου κυρίου Εὐγενίου ἀρχιεπισκόπου πρώην Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος».

Τὸ 1792 τυπώνει τὸ μικρὸ φυλλάδιον μὲ τίτλον: «ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑ ἢ Β', ἥτοι ἱστορία σύντομος τῆς ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ Αὐτῆς πρὸς τοὺς ἐν Νίζνη καὶ Ταυρίᾳ Γραικοὺς ὑπ' Αὐτῆς δειχθείσης εὐνοίας. Συντεθεῖσα μὲν ὑπὸ Ἀθανασίου Πέτρου Ψαλίδα τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ τύποις ἐκδοθεῖσα ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας, 1792 ἔτει, παρὰ Ἰωσήφ τῶ Βαουμαῦστέρῳ».

Τὸ 1794, σύμφωνα μὲ τὴν μετάφραση ποὺ ἔκανε τὸ 1791 τῆς «Ἀριθμητικῆς» τοῦ Metzburg μὲ προσθήκας καὶ σημειώματά του, τὴν ἐκδίδει μὲ τίτλον: «Εἰσαγωγὴ μαθηματικὴ, ἥτοι ἀριθμητικὴ εἰς χρῆσιν τῶν πρωτοπείρων, συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Α. Β. τοῦ Μέτζβουργ, δασκάλου τῆς μαθηματικῆς ἐν τῇ τῆς Βιένν. Ἀκαδημίας, μετεφράσθη δὲ ὑπὸ Ἀθ. Πέτρ. Ψαλίδα τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, ἀξηνηθεῖσα δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ κατακοσμηθεῖσα πολλοῖς σημειώμασι καὶ σχολίοις πρὸς κοινὴν χρῆσιν τῶν τῆς Ἑλλάδος σχολείων. Τόμ. Α' 1791 Βιέννη».

Παράλληλα γράφει τὴν «Πραγματεῖαν περὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων» καὶ τὸ 1795 ἐλέγχει μὲ ἀσυνήθιστη σφοδρότητα τὴ «Λογικὴν» τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη, τοῦ δασκάλου του, μὲ τὴν πραγματεῖα του «Καλοκινήματα», ἥτοι ἐγχειρίδιον κατὰ φθόνου καὶ κατὰ Λογικῆς τοῦ Εὐγενίου», ἡ ὁποία ἀνώνυμα κυκλοφορεῖ τὸ 1795 ἐν Βιέννῃ. Υἱοθετώντας τὸ λαϊκὸ αἶτημα «νὰ ξαναγυρίσουν οἱ ξενιτεμένοι διανοούμενοι ἐν τῇ σλαβωμένῃ πατρίδι τούς καὶ νὰ τὴ βοηθήσουν ν' ἀναλάβει πνευματικὰ», ὁ Ψαλίδας κατηρριάζει τὴ διαγωγὴν τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη ποὺ «ἐπρόσφυγεν εἰς ξένα βάρβαρα γένη, τὸν πατριωτισμὸν δεύτερον ποιούμενος τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς γαστέρος...». Ὁ Ψαλίδας μὲ ἰδανικὸ τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐθνικὴν λευτεριά, κάνει μὲ τὸ λόγον καὶ τὴν πράξιν τὴν ὅλην πορείαν του παρακαταθήκην ζωῆς. Ἐτσι ἔρχεται τὸ 1795 ἐν Γιάννινα, ὅπου ἀπὸ τὴν 1-2-1796 ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τῆς Μαρούτσειας Σχολῆς.

Στὸ πῦρ πάντων ἔργων του ὅπου εἶναι φανερὴ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Κάντιου καὶ οἱ γλωσσικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Καταρτζῆ, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης ἀπάντησε μὲ τὸ φυλλάδιον: «Ἐπιστολὴ τοῦ σοφωτάτου κυρίου Εὐγενίου, ἀρχιεπισκόπου Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος τῶ ὀσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱεροδιακόνεισι κυρίῳ Παγκρατίῳ. Τεργεσίῳ, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Ἰωάννου Μπατίστα Σπερανδίου 1797», σχ. 32ον, σελ. 1-53.

Τὸ 1795 ἀναγγέλλει ὅτι θὰ ἐκδόσιν τὰ βιβλία: Γραμματικὴ, Ρητορικὴ, Λογικὴ,

Μεταφυσική, Πειραματική Φυσική, Ἠθική, τὸ Δίκαιο τῆς Φύσεως, Παγκόσμια Ἱστορία καὶ Παγκόσμια Γεωγραφία, τὰ ὁποῖα τελικὰ γιὰ οἰκονομικούς λόγους δὲ βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Ταυτόχρονα ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῆς «Λογικῆς τοῦ Σουγδουρῆ καὶ τῆς «Λογικῆς» τοῦ Βαυμάστερου, ἐνῶ λίγο νωρίτερα (1792) ἔχει ἐκδόσει στὴ Βιέννη τὸ ἔργο του «Ἐρωτος Ἀποτελέσματα», ὅπου τὰ δικά του εἶναι τὰ πεζὰ μέρη, ἐνῶ τὰ ποιητικὰ ἀνήκουν στὸ Ρήγα Φεραῖο, στὸν Κάλφογλου καὶ σὲ ἄλλους Φαναριώτες ποιητές. Τὸ ἔργο αὐτὸ «Ἐρωτος ἀποτελέσματα, ἦτοι ἱστορία ἠθικοερωτικῆ μὲ πολιτικὰ τραγούδια, συντεθεῖσα μὲν εἰς τὴν ἀπλῆν ἡμῶν διάλεκτον πρὸς εὐθυμίαν καὶ ἐγλωτξεν τῶν εὐγενῶν νέων, ἀφιερθεῖσα δὲ τῷ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι Μαγιόρω Κυρίῳ Στεφάνῳ Ἰωαννοβίχῃ, ἐν Βιέννῃ 1792, ἐκ τῆς τυπογραφίας Βεντόττη», ἔτυχε ἄλλων δυὸ ἐκδόσεων τὸ 1809 καὶ τὸ 1816.

Τὸ 1799 ἀναγγέλλει ἀπὸ τὰ Γιάννινα τὴν ἐκδοσὴ ἐνὸς πεντάτομου ἔργου του μὲ τὴν πιδὸ κάτω ἐπιστολὴ του:

— «Πρὸς τοῖς ἀπανταχοῦ φιλομούσοις τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ἐπιστήμαι, ὅσον αἱ θεωρητικαί, τόσον καὶ αἱ πραγματικαί, ὅτι εἶναι ἡ βᾶσις καὶ τὸ θεμέλιον παντὸς πολιτικοῦ συστήματος, ἡ εὐτυχία τῶν λαῶν καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῆς θείας καὶ ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως, τοῦτο εἶναι ὁμολογούμενον παρὰ πάντων. Ἐπειδὴ μὲ αὐτὰς οἱ πολιτικοὶ νόμοι ὄχι μοναχὰ ἐξηγοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται, ἀλλὰ καὶ συγγράφονται καὶ ἐμπεδοῦνται, μὲ αὐτὰς φυλάττεται ἡ εὐνομία εἰς τὸν λαόν, καὶ ἀκολουθῶς ἡ εὐτυχία αὐτοῦ, μὲ αὐτὰς τέλος πάντων στερεώνεται καὶ ἐξηγεῖται καὶ ἡ εὐαγῆς καὶ ἄμοιμος ἡμῶν πίστις· καὶ διὰ τὰ πληροφορηθῆναι τοῦτο τιτὰς καλύτερα, ἃς ἀναπολήσῃ μὲ τὸν νοῦν του ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἔθνη, ὅπου κατὰ νόμους ἐδιοικοῦντο καὶ δικαιοῦνται, εἰς τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται καὶ εὐρίσκοντο ἄνδρες ἐπιστήμονες· ὡσαύτως καὶ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἤκμαζον ἐκεῖνοι οἱ ἐπιστημονικώτατοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας μας, Βασίλειοι, Γρηγόριοι, Κλήμεντες, Χρυσόστομοι, Φώτιοι καὶ ἄλλοι ἀναριθμητοί, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ δόγματα τῆς πίστεώς μας ἐστερέωσαν καὶ τὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ ἀθέων ὡς σαθρὰ καὶ κακόδοξα ἀναίρεσαν καὶ πᾶσι πανταχοῦ τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν πίστιν ἠλίον τηλαυγεστέρην ἀπεκατέστησαν. Αὐτὰς λοιπὸν τὰς ἐπιστήμας, ὧ φιλόμουσον καὶ εὐγενὲς γένος τῶν Ἑλλήνων, διὰ τὰ συνάξω εἰς ἓνα καὶ τὰ καταστήσω ἓνα φιλοσοφικὸν σύστημα ἐντελές, διὰ τὰ χρησιμεύσῃ εἰς παράδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς ταλαίνης Ἑλλάδος, δὲν ἀψύχησα οὔτε κόπον, οὔτε καιρὸν, οὔτε ἀγρυπνίαν, καὶ τέλος πάντων τὸ ἔφερα εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν του ἔκβασιν. Τούτου δὲ τοῦ συστήματος τὰ μέρη εἶναι τὰ ἀκόλουθα: ἡ Λογικὴ, ἧς καὶ ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία προτέτακται, καὶ αἱ κατηγορίαι τοῦ περιφήμου Γερμανοῦ Καντίου προσετέθησαν· ἡ Μεταφυσικὴ, ἧς μέρη τέσσαρα, Ὀντολογία, Κοσμολογία, Ψυχολογία καὶ Φυσικὴ Θεολογία, κατὰ τὸν Λεϊβνίτιον τὸν ἔσοχον τῶν φιλοσόφων. Ἡ πρακτικὴ Φιλοσοφία, ἧγον ἡ Ἠθικὴ, ἧς μέρη τὰ ἐπόμενα: τὸ Φυσικὸν Δικαίωμα, τὸ Ἠθικόν, τὸ Πολιτικὸν καὶ Οἰκονομικόν. Ἡ Μαθηματικὴ, ἧς μέρη ἡ Ἀριθμητικὴ, ἡ Ἀλγεβρα καὶ ἡ Γεωμετρία. Καὶ τέλος πάντων ἡ Πειραματικὴ Φυσικὴ, ἧς τὰ πλεῖστα μέρη πραγματεύονται κατὰ τὸν κλεινὸν Λαβοῦσιέρ, καὶ μάλιστα ἡ ἀνάλυσις τοῦ ὕδατος εἰς ἀέρα καὶ ἀνάπαλιν· θέλοντας ὁμοῦς ὅπου αὐτὸ τὸ ἐπωφελὲς σύστημα τὰ μὴ μείνῃ ἐν παραβύστω πον κείμενον, ἀλλὰ τὰ ἰδῆ τὸ φῶς διὰ τύπων, διὰ τὰ γένη ὠφέλιμον τοῖς πᾶσι, καὶ μὴ ἡμπορώντας ἰδίους μου ἀναλώμασι τοῦτο τὰ ἐκτελέσω, ὡσὰν ὅπου θέλουν γένει πέντε τόμοι ἀνὰ τεσσαράκοντα κόλλας (= 40 τυπογραφικὰ) καὶ ἐπέκεινα, προστρέχω εἰς ὑμᾶς, φιλόμουσοι καὶ εὐγενεῖς Ἑλληνας, διὰ τὰ μὴ συνδράμητε ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν, ὑπογράφοντας τὸ ὄνομά του καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν σωματίων, ὅπου βούλεται, καὶ πληρώνοντας

μοναχὰ τώρα διὰ τὸν πρῶτον τόμον, ὅπου περιέχει τὴν Λογικὴν καὶ τὴν Μεταφυσικὴν, ἀνὰ ἑκατὸν παραῖδες, εἰς τὸν ὅποιον πρῶτον τόμον θέλουν τυπωθῆ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συνδρομητῶν, ὁ ὁποῖος ἐλπίζω εἰς τὸν Θεόν, δι' ἑως τὸν ἐρχόμενον Ἰούλιον θέλει τελειώσει, καὶ τοῦτον λαβόντες θέλετε πληρώσει καὶ διὰ τὸν δεύτερον τόμον, καὶ πάλιν τὸν δεύτερον λαβόντες θέλετε πληρώσει διὰ τὸν τρίτον, καὶ οὕτω καθεξῆς, ἢ ἔμοι ἀμέσως, ἢ τῷ πανοσιωτάτῳ κυρίῳ Διονυσίῳ, τῷ τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην ἐγγχειρίζοντι ὑμῖν, ἰδίᾳ μου χειρὶ ὑπογεγραμμένην. Ἐρωσθε.

Ἐθανάσιος Ψαλίδας 1799: Ὀκτώβριος 25: Ἰωάννινα».

Πρόκειται γιὰ μιὰ νέα ἐκδοτικὴ προσπάθεια τοῦ Ψαλίδα μὲ τὸ σύστημα τῶν προεγγραφῶν ἢ ὁποῖα καὶ πάλιν δὲν ἐκαρποφόρησε.

Μὲ ἔντονη πνευματικὴ προσωπικότητα καὶ χαράζοντας γιὰ σκοπὸ τῆς ζωῆς του τὸ φωτισμὸ τοῦ Γένους, ὁ Ψαλίδας ἔχει βαθιὰ συνείδηση τῆς διδασκαλικῆς του ἀποστολῆς. Φωτισμένος στὰ Πανεπιστήμια καὶ τὴν προσδευτικὰ ὀργανωμένη κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Εὐρώπης, ἀπελπίζεται γιὰ τὸ τόσον ὀπισθοδρομικὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα ποὺ ἐφαρμόζεται στὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα, ἕνα νεκρὸ σχεδὸν σύστημα μὲ κυρίαρχη τὴν τυπομανία τῶν δασκάλων τοῦ καιροῦ του γιὰ τοὺς ὁποίους πιστεύει ὅτι: «εἶναι δασκαλάκια μεταφράζοντα μίαν γραμματικίτζαν, διδάσκοντα τὸ τύπτω καὶ τὸ ἐκ τρίτου καὶ τὸ ἐκ τετάρτου τοῦ Γαζῆ ἢ συγγράφοντα τρεῖς τέσσαρας στίχους ποιητικούς, κομπάζοντα περὶ τὰ λεξίδια καὶ ἐν γωνίαις λάθρα ὑποψιθυρίζοντα». Τὸν ὀργίζει ἡ χρῆση τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσας καὶ στοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς ἀπαντάει ὅτι δὲ χρειάζεται ἰδιαιτέρη γλώσσα γιὰ τὴ φιλοσοφία, γιατί: «ἡ ἀλήθεια εἶναι κοινὴ πᾶσιν καὶ πάσαις ταῖς διαλέκτοις ἀπλῶς». Μάχεται ἀκόμα καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κοραῖ καὶ μὲ τὴ θέση ποὺ παίρνει στὴ γλωσσικὴ κίνηση ἀναδείχεται ὁ κύριος ἡγέτης τοῦ ἄκρου δημοτικισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Ἰποστηρίζει τὴ χρησιμοποίησιν μιᾶς γλώσσας ποὺ νὰ στηρίζεται ὀλοκληρωτικὰ στὸ τυπικὸ, τὸ συντακτικὸ καὶ τὸ λεξιλόγιό τῆς λαϊκῆς γλώσσας, ὅπως ἀκόμα τὴν κατάρτησιν τῆς ὀρθογραφίας καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς δημοτικῆς σὲ ὄλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης, τῆς Κυβερνητικῆς πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν γραμμάτων. Εὐτύχησε νὰ εἶναι καὶ στὸ γλωσσικὸ θέμα ὁ δάσκαλος τοῦ Ἰωάννη Βηλαρά, τοῦ γνωστοῦ γιὰ τὶς ριζοσπαστικὲς του ἀντιλήψεις γύρω ἀπὸ τὴν ὀρθογραφία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, τοῦ φημισμένου συγγραφέα τῆς «ρομένης γλώσσας».

Στὴν ἐκπαιδευτικὴ κίνησιν τῆς ἐποχῆς του, ὁ Ψαλίδας ἔχει τὴν κυρίαρχη πρωτοποριακὴν θέσιν του. Εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς νέας φιλολογικῆς μεθόδου στὴν ἐρμηνεία τῶν ἀρχαίων κειμένων καὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ εἰσάγει τὴ διδασκαλίαν τῆς Λατινικῆς γλώσσας, τὶς φυσικὰ ἐπιστῆμες καὶ τὴν νέα μέθοδον διδασκαλίας. Δίνει ὄλον τὸ βῆρος τῆς προσωπικότητάς του στὴν ἐκπαιδευτικὴ καὶ γλωσσικὴ ἀναμόρφωσιν πιστεύοντας ὅτι μόνον ἔτσι θὰ μπορούσε νὰ συγχρονιστεῖ καὶ νὰ προκόψει τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτη ἡ πίστις του τὸν φέρνει σ' ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς Πολιτικοὺς Τρικούπη, Μαυροκορδάτο καὶ ἄλλους, στοὺς ὁποίους εἰσηγεῖται τὶς ἀναμορφωτικὰς του ἀπόψεις, καθὼς καὶ μὲ τὸν Κοραῖ, καὶ τοὺς φιλελεύθερους γιατροὺς, τὸν Κοζανίτη Γ. Σακελλάριο, τὸ Γιαννιώτη Κυρίτση Καραγιάννη καὶ τὸ Ζακυνθινὸ Διον. Ταγιαπιέρα.

Παράλληλα τὸν διακρίνει ἕνα ἀντικληρικὸ πνεῦμα, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Γούδας¹ σημειώνει:

1. Γούδα Ἄν. «Βίοι Παράλληλοι» τόμ. Β', σελ. 295. Γενικώτερα βλ. Λεάνδρ. Ἰ Βρανούση: «Ἐθανάσιος Ψαλίδας, ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους», Ἡπειρωτικὴ Ἔστια (1952) καὶ Ἀποστ. Ε. Βακαλόπουλου «Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ τόμ. Δ' (1973), σελ. 632-635.

«ἦτο δὲ ἐπίσης ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν ὑποκριτῶν καλογήρων· τῇ προτροπῇ τοῦ Ψαλίδα κοινολογεῖται ἐπίσης ὅτι ὁ αὐτὸς Βηλαρῶς ἔγραψε τὸν «ἐξομολογούμενον», σά-
τεραν καυστικωτάτην, δι' ἧς κατεστιγματίσει πολλὰ μὲν τῶν πράγματι ὑπαρχόντων ἐλατ-
τωμάτων τοῦ Κλήρου, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγα τῶν ἀνυπάρχτων καὶ πάντη ἀγνώστων εὐτυ-
χῶς παρ' αὐτῷ ἁμαρτημάτων».

Ἡ θέση του στὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, τὸ ἀντικληρικὸ
πνεῦμα του, ὁ λόγος του ποῦ κάποτε γίνεται σκληρὸς καὶ ἐπιγραμματικός, ἡ ζωογόνα
πνοὴ ποῦ διακρίνει τὴν Καπλάνειο σχολὴν ποῦ διευθύνει, τὸ φιλελεύτερο φρόνημα καὶ τὴ
λεύτερη σκέψη, μὲ ὅλη τὴ δόξα καὶ τὴ δύναμή της πάνω στὸν τυραννισμένον λαόν, κινουῦν
ἐναντίον του τὶς συντηρητικὰς δυνάμεις τῆς Γιαννιώτικης κοινωνίας ποῦ ζοῦσε μὲ ἀρχηγὸ
τὸ δάσκαλο τῆς ἄλλης σχολῆς Κοσμᾶ Μπαλάνο. Κατηγορεῖται ὁ Ψαλίδας γιὰ ἀθεϊσμό
καὶ βολταιρισμό· ὁ ἴδιος ὁ Μπαλάνος κατηγορεῖ γιὰ «ἀθέους καὶ ἀχρείους» τὸν Ψαλίδα
καὶ τοὺς μαθητὰς του, καταδικάζοντας τὰ γραμμένα «εἰς τὴν ἀπλήν διάλεκτον» βιβλία
του καὶ ἀποτρέποντας τοὺς νέους νὰ μαθαίνουν εὐρωπαϊκὰς γλῶσσας, γιὰτὶ ἔτσι ὑπῆρχε
ὁ κίνδυνος νὰ γίνουιν ἄθεοι.

Ἀπὸ τῆ θανατηφόρα αὐτῇ ἐπίθεσι τῶν ὀργανωμένων συμφερόντων, ὁ Ψαλίδας
σώζεται χάρις στίς σχέσεις του μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ ποῦ τὸν χρησιμοποιοεῖ σὲ διάφορες ἀπο-
στολὰς στὰ νησιά τοῦ Ἰονίου πελάγους τὸν καιρὸ τῆς Ρωσικῆς προστασίας, ὅπως καὶ
«αἰρετοκρίτης» σὲ διάφορες ὑποθέσεις του, ἀκόμα καὶ «σύμβουλο» καὶ «σύνδεσμο» μὲ
τοὺς ξένους Προξένους καὶ πρεσβευτὰς ποῦ ἦταν στὰ Γιάννινα. Καὶ ἀσφαλῶς πάντα ὑπῆρ-
ξε πολῦτιμη γιὰ τὸν Ψαλίδα καὶ ἡ συμπαράστασι τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ποῦ
τὸ ἀποτελοῦσαν ὁ Ἰωάννης Βηλαρῶς, ὁ Μάνθος Οἰκονόμου, ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος κ.ἄ.

Τὴν ὅλη προσωπικότητα τοῦ Ψαλίδα παρουσιάζουν καὶ διάφοροι περιηγητὰς ποῦ
ἐπισκέφτηκαν σὲ διάφορα διαστήματα τὰ Γιάννινα. Ὁ Ἄγγλος Holland, γράφει:

«Ὁ Ψαλίδας δὲν εἶναι μόνον πολυμαθὴς, ἀλλὰ καὶ δεινὸς καὶ γλαφυρὸς τοῦ λόγου
χειριστὴς. Μετ' ἀφαντάστου εὐκολίας λαλεῖ ἀπταιστώως τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν
ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν Ἰταλικὴν, Γαλλικὴν, Γερμανικὴν καὶ Ρωσικὴν. Ἀγορεύει μὲ
ζωηρότητα καὶ δύναμιν μεγάλην ἐπὶ παντὸς θέματος τέχνης, ἐπιστήμης, φιλολογίας, καὶ
ἰδία περὶ τῆς εὐκλεοῦς πατρίδος τοῦ Ἑλλάδος. Εἶναι κάτοχος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν,
σπουδάσας αὐτὰς ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαγῶν, ἐκ φύσεως ὅμως ἀποκλίνει πρὸς τὰς φιλοσο-
φικὰς μελέτας. Ὁ ζήλός του ὑπὲρ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γραμματολογίας καὶ ποιή-
σεως εἶναι μέγας...»¹.

Ὁ Ψαλίδας στίς συναναστροφὰς του μὲ πνευματικοὺς κύκλους τῶν Γιαννίνων,
ὅπου εὐκαιριακὰ παρευρίσκονταν κανένας ξένος περιηγητὴς, ἔφηγε τὸν πληθωρικὸν του
λόγον νὰ ἐπικοινωνῆσει μὲ τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων. Τὸν διέκρινε ἕνας δυνατὸς ἰδανισμὸς
μὲ πάθος τὸν ἑλληνισμόν, τοὺς δοξασμένους προγόνους, τὸν ἐνιαῖον ἑλληνισμόν ποῦ ἐντὸς
του κλείνεται ἀκέρια ἢ ἀνθρώπινη παράδοσι. Σχετικὰ λέει σ' ἕνα ξένο περιηγητὴν:

«Τὶ θὰ εἶμαστε στίς τέχνες, στὴν ἀγωγή, στὸ παράδειγμα τῶν ἑλληνικῶν ἀξιῶν;
Οἱ νεώτεροι ἀπόγονοι τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἔχουν τὴν ἴδια ἰκανότητα νὰ γίνουιν μεγάλοι
χρειάζονται μόνον τὴν εὐκαιρία καὶ κάποια ἐλαφρὰ βοήθεια, γιὰ νὰ κατορθώσουν νὰ δει-
ξουν τὶς ἰκανότητάς τους καὶ νὰ πάρουν τὴ θέση τους ἀνάμεσα στὰ ἔθνη. Μποροῦσε νὰ

5. Henry Holland, Travels in the Ionian, Albania, Thessaly, Macedonia, c. during the
years 1812 and 1813. London 1815.

συμβῆ, ὥστε νὰ ἐρθῆ κάποια μέρα πού θὰ ξαναζητήσουν ὅσα λεηλατήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους θησαυροὺς των»¹.

Τὸν διακρίνει ἀκόμα τὸ ἀνθρώπινο ἰδανικό, πού προβάλλεται σὰν κήρυγμα ἔθνικὸ καὶ κοινωνικό. Δὲ διστάζει νὰ φανεῖ σκληρὸς στοὺς δουλοπρεπεῖς ἀπέναντι τοῦ Τούρκου καταχτητῆ συμπατριώτες του, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει «ἀνδράποδα», ἀλλὰ καὶ νὰ κατακρίνει πολλὰ πράξεις² τοῦ Ἄλῃ πασᾶ, τοῦ ὁποῖου εἶχε προκαλέσει τὴ δυσμένεια σὲ μερικές περιπτώσεις:

«Μὲ συνεβούλευον (διηγεῖται ὁ Ψαλίδας) νὰ φύγω, διότι δὲν εἶχον ἀσφάλειαν ἐγένετό ποτε λόγος, μ' ἐβεβαίωσεν ὁ Κολοβὸς (λίαν ἐμπειπιστευμένος τοῦ Ἄλῃ πασᾶ) νὰ μὲ ἐφήσωσι ζῶντα· ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Κερκύρα διέτρεχε φήμη, ὅτι μ' ἐδόλοφόνησαν»³.

Ἄρχικὰ τὸ κήρυγμά του εἶναι πνευματικό. Ὁ ἰδεαλιστικὰ σκεφτόμενος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀγωνίζεται. Γιὰ νὰ γίνει ὁ ἀγώνας πορεία προόδου καὶ ἔθνικῆς λευτεριᾶς, χρειάζεται νὰ μορφωθεῖ. Μόνον ἔτσι θὰ δικαιωθεῖ ὁ ἀπελπισμένος καὶ ταπεινωμένος κάτω ἀπὸ τὸ πέλμα τοῦ Τούρκου ἑλληνικὸς λαός. Καὶ ἀκολουθεῖ ἡ προσταγή του: «Μιμηθῆτε τοὺς Εὐρωπαίους», δηλαδὴ πλησιᾶστε τὶς πνευματικὲς καὶ τεχνικὲς καταχτήσεις τους, ἀκολουθήστε τους σ' αὐτὴ τὴν πορεία χωρὶς νὰ ξεκόβετε ἀπὸ τὴ ρίζα σας.

Τὸ ἔθνικὸ του κήρυγμα γίνεται ἓνα πολεμικὸ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τῶν συμπατριωτῶν σάλπισμα:

«... Ἀδελφοί μου ὁμογενεῖς! ἐξυπνήσατε μιὰν φορὰν ἀπὸ τὸν βαθὺν αὐτὸν ὕπνον καὶ πολυχρόνιον· ἀνοίξατε τοὺς ὀφθαλμούς σας καὶ ἴδετε τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ Ἥλιου στοχασθῆτε τίνων ἀπόγονοι εἴσθε καὶ πῶς κατεστάθητε, εἰς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος ἦλθετε... μιμηθῆτε τοὺς Εὐρωπαίους, τὰ πεπολιτισμένα καὶ λελαμπροσμένα γένη... Ἄχ! τεταλαιπωρημένον καὶ διεσπαρμένον μου τῆδε κἀκεῖσε Γένος πόσῃ λύπῃ αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ μου! Ντροπὴ γιὰ τὴν κατάντια σας», γράφει στὰ «Καλοκινήματα».

Καὶ ὁ δυστυχημένος λαός, τὸ γένος τῶν σκλάβων Ἑλλήνων, ἐπαναλαμβάνει τὸ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνα παράπονό του: ὅτι ἐκεῖνος δὲν εὐθύνεται, ὅτι εὐθύνονται μόνον οἱ πνευματικοὶ του ἡγέτες πού βρίσκονται σὲ ξένα Κράτη καὶ ὅτι γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ξαναγαυρῖσουν στὴ σκλαβωμένη πατρίδα τους οἱ ξενιτεμένοι διανοούμενοι γιὰ νὰ τὴ βοηθήσουν ν' ἀναστηθεῖ πνευματικὰ καὶ ὕστερα ἔθνικα.

Ἡ ἰδέα τῆς λευτεριᾶς τοῦ ἔθνους τὸν κυριαρχεῖ ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῶν σπουδῶν του στὴν Εὐρώπη. Μορφωμένος, φωτεινὸς καὶ τολμηρὸς, συνδέεται μὲ τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς ἐπαναστατημένους ἐπιστήμονες καὶ λόγιους τοῦ χώρου πού ζοῦσε καὶ μέλος τῆς ἴδιας μ' αὐτοὺς ἀπὸ τὰ πρὶν τοῦ 1800 Ἀδελφότητος ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀτομικὴ καὶ ἔθνικὴ λευτεριά τῶν Ἑλλήνων. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ πρὸ κάτω ἀλληλογραφία του μὲ τὸ Χριστόφορο Περραιβό⁴, ὁ ὁποῖος τοῦ γράφει:

— «Ἀλληλογραφία τοῦ 1799:

Περραιβὸς τῷ Ψαλίδᾳ χαιρεῖν

1. Hughes, Travels, 1. σελ. 443-444.

2. Ἄν. Γούδα, ὅπου πρὸ πάνω, σελ. 296-299.

3. Histoire de la régénération de la Grèce par rouqueville. Tom I, pag. 219.

4. Βλ. Βασίλη Κραψίτη: «Χριστόφορος Περραιβός, ἡ ζωὴ, τὸ ἔργο καὶ μιὰ ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία», Ἀθ. 1976, σχ. 8ον, σελ. 1-88, καὶ «Μνήμη Σουλίου», 1976, τόμος Γ', σελ. 41 κ.έ.

Τῷ μ. . . . πρὸ πολλοῦ μεμνήσθηκας διὰ γραμμάτων, οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ τοῦτο δυοῖν ἔνεκα ἐποίουν· τὸ μὲν, περὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων συμβεβηκότων τὸ δέ, ἵνα καὶ πλείονα τὸν τῆς ἀγάτης καρπὸν τουγήσω. Ἀλλὰ τό γε νῦν ἔχον λέλυται ὁ τῆς ἐχευθίας δεσμὸς καὶ λυθεὶς (ὡ χαρᾶς ἀρρήτου) συνέσφιγξε τὰς δύο ἡμῶν ψυχὰς εἰς ἓν.

Ὡ φίλη κόρα, καὶ φιλογενέστατε ἄνερ, μὴ τῇ ἐξαίφνης ἡμῶν ἀδελφότητι ἐκπλαγῆς, ἀλλὰ τὸ εἰλικρινές τῆς φιλίας γνούς καὶ ὡς σὲ αὐτὸν καὶ μετὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸ φιλογενές ἐνόησας, σύγχαιρε.

Οἶδα, ὡς πατριώτης ὢν, καὶ φιλογενῆς εἰς ἄκρον τῇ τεκούσῃ προσέδραμες παριδὼν τὰ κρείττω· οὐ μὴν δὲ τῷ ἡμικκλίῳ ἐλάτρευσες· τοιοῦτος ὢν τοὺς τοιοῦτους φίλει· οἷός μοι γὰρ δοκεῖς, τοιοῦτος καὶ γὰρ σοί.

Εἰ καὶ μόλις ἀρχὴν ἢ ἀδελφότης ἡμῶν εἴληφεν, ἀλλ' ἔλκει μοι ὡς εἰς πολυχρόνιον θάρος· ἀνδρὸς γὰρ ἐλευθέρου ἐλευθέρως τε φρονεῖν καὶ λέγειν.

Μὴ φθορήσεως μέτοχόν με ποιῶν τιῶν ἐξαιρέτων βιβλίων πρὸ πάντων δὲ τοῦ μεταφρασθέντος ἀναχάρσιδος ἢ χάριτων γεωγραφικῶν· ἐξόχως τῶν τοῦ πολύτλα (οὔτινος τὴν γνῶσιν οὐκ ἀφίρησας) τέως τῶν παρὰ σοὶ βορόντων μέλι καὶ γάλα καὶ ἐρωμένως, ἐρωσο.

*

Τῷ Ψαλίδα χαίρειν

Ἔλαβον τὸ γράμμα σου καὶ ἐχάρην εἰς ἄκρον μεθ' οὗ καὶ τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν καὶ τὸ κατὰ τῆς [λέξεως] τοῦ εὐα[γγελίου] διὰ τὰ ὁποῖα ἄκρως εὐχαριστῶ τῇ ἀδελφότητι.

Περὶ τῶν Γερμανορῶσσων μὴ πιστεῦς παντὶ ῥήματι· αἱ παρὰ τῶν ἐχθρῶν γδ' μαρτυραὶ ἀξιопιστότεραί εἰσι. Ἡ παραγγελία ἤθελε τῇ σταλθῇ εὐθύς, πλην ὁ ἀγωγιότης εἶχε γεμίσει τοὺς ἀσκούς· μετὰ τὸν ἴδιον ὁμοῦς εἰς δευτέραν τον παρουσίαν θέλει σοὶ σταλθῇ ἀναμφιβόλως.

Ἡ ἄρχη τῶν ἀετῶν ἄς μὴ σὲ θαυμάζῃ· ἐπειδὴ χρειάζεται ἀρχὴν, ἐνέργειαν, καὶ νίκη· ἄς σὲ ἀπορήσῃ ὁμοῦς ἢ ἐτοιμασία τῆς Κέρκυρας καὶ ἢ νυχθήμερος διόρθωσις τῶν στόλων.

*

Τῷ Ψαλίδα χαίρειν

...ὁ Σέργιος πρὸ πολλοῦ εἰς Σπάρτην ἀπῆλθε, διὸ καὶ ἔλειπεν ἡ παραγγελία σας. Πέμπον μοι τὸ ποθητὸν σοὶ περὶ ἀληθοῦς εὐδαιμονίας καὶ ἐρωσο.

*

Τῷ Ψαλίδα χαίρειν

Ἐβεβαιώθημεν ὅτι ἐλάβατε τὸ λάδι, χωρὶς ἀπόκρισίν σας, τοῦτο ἴσως ἀπὸ φροντίδας ἐσπνέβη. Ἐλυπήθην ἀκούσας ὅτι ἔλλειπε μία ὀκτᾶ, εἰς καιρὸν ὁποῦ ἔμπροσθεν τοῦ ἀγωγιᾶτου ἐζυγίσθη. Ἐγὼ ἀγνοῶ τὴν ἐπιστήμην αὐτήν, πλην δὲν θέλει λείψω ζητῶντας ἀπὸ τὸν πωλητήν.

Μεγάλην εὐχαρίστησιν ἐγνώρισα μετὰ τὴν μελέτην τῶν βιβλίων της, μετ' ἐμὲ καὶ ἄλλους ὁπαδοὺς ἐκέρδισε.

Αἱ εἰδήσεις πιστεύω εἶναι ἀπηγορευμένοι. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἔχομεν καὶ τόσον ἀληθεῖς. Μετὰ δευτέρον ὁμοῦς σᾶς εἰδοποιῶ τινὰς πιθανάς, καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἀποβλεπούσας.

Λάβετε τὸ παρὸν πονημάτιον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐγνωρίζετε τὸν ἀποχρῶντα λόγον καὶ ἐρωσο.

*

Τῷ ἀδελφῷ μοι Ψαλίδα χαίρειν

(17)99 Αὐγούστου 22

Ἡ μέλαινα σφραγίς (κατ' ἔθος) τοῦ γράμματός σου ἄκρως με ἐπίκρανεν· ἀναγνούς δὲ αὐτὸ ἐξέστην λυπηθεὶς ὑπερβαλλόντως. Τὰ νέα ἀπὸ ἐδῶ τρέχουν, δὲν εἶναι πρὸς παντελῆ ἀφανισμόν ζαμ. . . . τινὲς λέγουσιν εἶναι αὐτοὺς εἰς τὴν πρώτην κατάστασιν· τινὲς δὲ ὅτι βαίνουσιν εἰς τὰ πρόσω· ἀγνοῶ δμως ἀπὸ τὰ δύο τὸ ἀληθέστερον.

Τὸ νὰ ἀναχωρήσω διὰ τὸ Π: τῆς ζ. τοῦτο μοὶ πρὸ πολλοῦ ἦν φίλον, ἀλλὰ τίνι τρόπῳ γυμνὸς γὰρ ἐγὼ (διὰ τὸ γένος) παρὰ τοῦ ξ: ἄνακτος ἀσώθην, μυρία παρ' ἐκείνου παθῶν βάσανα καὶ παρὰ τὸν ἄδην ἐλθῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἀβλαβῆς ἐξῆλθον· ἴσως ὁ οὐρανὸς διὰ τὴν ἀθωότητά μου με ἐλευθέρωσε.

Πολλάκις ἠθέλησα νὰ σοὶ παραπονεθῶ τὴν καταπιέζουσάν με δυστυχίαν, ἥτις καὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἀμέτοχόν μου ἀποκαθιστᾷ, ἀλλ' ἡ ἐντροπή, τὸ συμβεβηκὸς καὶ τὸ παρ' ἐμοὶ ἀσύνηθες ὄν, ἐνέκρωσαν τὸν κάλαμον.

Δὲν μοὶ φαίνεται πιθανὸς ὁ θόρυβος τῆς ξ: ἐπειδὴ κοντὰ ὁποῦ παρ' ἀξιοπίστων φίλων εἰδήσεις τοιαύτης νὰ ἔχω, εἶναι ἱκανὸν τὸ ἐνοπλον στράτευμά της, ὡς λ: νὰ ἀντιπαλεύσῃ τὰς μερικὰς αὐτῶν ἀμφισβητήσεις.

Τὰ δίκαια ὁποῦ ἐγὼ ἐπαράστησα καὶ ἔχω νὰ παραστήσω εἰς αὐτούς, ἦτον καὶ εἶναι βάσιμα, ἀληθῆ καὶ πᾶσιν ἡμῖν καὶ αὐτοῖς ὠφέλιμα (ἂχ ποῦ τὰ ἄριστα ἐκστρατηγήματα, θεὲ τί τροχοὶ περιπεπλεγμένοι, τί αἰῶν ἐσκοτισμένος)· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὡς κινουῖν καὶ ἐνεργοῦν αὐτὰ ἦτον καὶ εἶναι νεκρὸν, ἢ κρεῖττον εἰπεῖν ἄλλος τύραννος ἐκ τῶν χειρῶν μου αὐτὸ ἤρπασε.

Τὰ τοιαῦτα εἶναι πολλὰ καὶ ὁ κάλαμος ἀδυνατεῖ νὰ σαφηγήσῃ ἀμέσως, μία ἔμμεσος δμως ὁμιλία ἦτον ἡ ἐντελεμ. . . ἀπάντων. Διὸ ἀναστραφέντος τοῦ ὄλου τὰ μέρη διαλύονται.

Ἡ παρ' ἐχθρῶν καὶ φίλων καθημερινὴ ἀγγελία τοῦ μίσους τοῦ μπ: νικηφόρον αὐτὸν μέγαν ἐπιβιοῖ. Σὺ δέ, ὁ τῆς καρδίας μου στέλεχος εἷης ὑγιαίνων καὶ λαμπρῶν τὸ ἐσκοτιζόμενον γένος, ἄκμων σιγηρὸς κατὰ τῶν λυπηρῶν γενόμενος καὶ ἔρρωσο.

*

Τῷ Ψαλλίδᾳ χαίρειν

Ὅτι μὲν τὰ γραφέντα μοὶ πρώην ἔλαβες, πάνυ σαφῶς οἶδα, ὦ γενναιότατε. Εἰς δὲ μοὶ οὐκ ἀπεκρίθης, δικαίως ἠπόρησα. Τί οὖν καὶ φιλεῖς τὸν φιλοῦντά σε διὰ βραχέων λύων μου τὴν ἀπορίαν. Τὴν σὴν ὑγείαν διὰ τοῦ βελτίστου μοὶ τούτου ἱεροδιακόνου δήλωσον, καὶ τὰ ἄπερ ἐξήτουν καὶ ἐπιστέλεις, ἐπιτεύξῃ τῆς χάριτος. . .

*

Τῷ ἀδελφῷ μοὶ Ψαλίδα χαίρειν

Δὲν λείπω προσμένων κεχηγῶς τὴν περὶ πάντων ἀπόκρισίν σου, ἀλλ' ἴσως αἱ ἄλλεπάλληλοι φροντίδες, καὶ ἡ ἄργητα τοῦ ἀγωγιάτου εἶναι πρόξενα τῆς λύπης μου.

Τώρα ἔρχεται ὁ ἴδιος ἀγωγιάτης, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω νὰ μείνω ἄμοιρος γραφῆς σου.

Ἡ τύχη φαίνεται, ἐδιωρίσθη νὰ με βασανίζῃ με ὄλους τοὺς αὐστηροὺς τρόπους· ἐγὼ ἀποφεύγω ὅσον τὸ δυνατόν, τὸν ἀπελπισμὸν διὸ καὶ ἀσθενῶ σήμερον· ἀγνοῶ δὲ τὸν ἀνώτερον τῶν δύο.

Μ' ὄλον τοῦτο ἐλπίζω, ὅτι ἡ ἄκρα μου ὑπομονή, καὶ ἡ τῶν φίλων παρηγορία νὰ με ἀποδείξουν ἀνώτερον.

Αἱ ὀδύνες πλησιάζουσιν εἰς τὸ γένος καὶ ὀπλοφορεῖν ἡμᾶς διδάσκουσι καὶ ἔρρωσο.

*

Τῷ ἀδελφῷ μοὶ Ψαλλίδᾳ χαίρειν

Ἐπορῶ καὶ δικαίως ἀπορῶ διὰ τὴν τόσῃν σου σιωπῇν, ἣ ὁποία μετὰ τὴν ἀπορίαν προξενεῖ καὶ ἄκραν λύπην.

Ἐπ' ὅσα ἐπρόσμενα δὲν εἶδα κανένα· πάλιν θαυμάζω καὶ λυποῦμαι ἀφοῦ στοχασθῶ τὴν μεταβολὴν τῆς ἀδελφότητος.

Ἴσως ἐπρόσμενες τὸν γνωστὸν ἀγωγιάτην καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἐσιώπας· ἰδοὺ τώρα ἔρχεται ὁ ἴδιος καὶ προσμένω.

Ἐνθυμήσου τὴν ἀνθρωπότητα ὅπου πάσχει μὴ φθονεῖς τὸν ὅμοιον.

Καὶ ἀπὸ Κορροφὸς σοὶ ἔγραψα, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω διὰ τὴν περιλαβὴν.

Οἱ φίλοι εὐδοκιμοῦν κατὰ πάντα· ταῦτα καὶ μένω.

Περραιβὸς

*

Τῶ ἀδελφῶ μοι Ψαλλίδα χαίρειν

Ἐξαιφνης εἶδον σήμερον ὀπισθόδρομα τὰ πρὸς σέ μου γράμματα, εἰς καιρὸν ὅπου ἐπρόσμενα παρὰ τοῦ σοῦ μοι ἀδελφοῦ χαροποιᾶ.

Ἐμαθον ὅτι εἰς Κέρκυραν ἐπήγες· εἰς ἄκρον ἐλυπήθην ὅπου δὲν εἰδοποιήθην, παρ' οὐδενὸς διὰ νὰ πηγαίνω, καὶ νὰ ἀξιωθῶ κἄν ἓνα ἀκαιρὸς τοῦ χρόνου τῆς γλυκείας ἐπωφελοῦς καὶ ἐγκαρδίου συνομιλίας.

Ἰδοὺ λάβε πάλιν τὰ γράμματα ὀπίσω καὶ μέμνησο τοῦ ὑπὲρ πάντας καὶ διὰ πάντας καὶ ἐν πᾶσι πάσχοντος Περραιβοῦ καὶ ἔρρωσο ἀδελφῆ ἐν εἰρήνῃ.

*

Στὴν ὅλη πορεία τοῦ Ψαλλίδα ἔχομε τὴν παρουσία τῆς ζωῆς ὅχι μὲ τὴ βιολογική, ἀλλὰ μὲ τὴν ἠθική τῆς ἔννοια, δηλαδὴ σὰν Ἰ δ ε α. Ἐχομε τὸν Ἕλληνα λόγιον ποῦ ἀπὸ μιὰ καθαρὰ ἀνθρώπινη καὶ ἔθνικη βάση, συνειδητοποιεῖ τὴν ἐποχὴν του καὶ διαλέγει τὴν πορεία του ὕστερα ἀπὸ σωστὴ ἱεραρχικὴ διαβάθμιση τῶν χαραγμένων μέσα του ἀξιῶν. Σὲ μιὰ τέτοια ἐνατένιση, γιὰ τὴν πραγμάτωσιν δηλαδὴ τοῦ ὕψιστου σκοποῦ ποῦ ἔθεσε στὴ συνειδητὴ ὑπαρξὴν του, τὴν ἀτομικὴ καὶ ἔθνικη τῶν Ἑλλήνων λευτεριά, ὁ Ψαλλίδας πρόσφερε καὶ ὑπόφερε πολλά. Ἐτσι ἡ ὅλη διαδρομὴ του εἶναι μιὰ ἀπόδειξις ὅτι τὸ ζωντανὸ παράδειγμα τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ μιὰ ἠθικὴ πράξις ποῦ ἀχτινοβολεῖ δημιουργικά, καὶ πάντα ὀδηγεῖ στὴν καθολικὴ εὐγνωμοσύνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ε Σ

ΚΩΣΤΑΣ ΑΓΝΑΝΤΗΣ (1887-1967).

Ὁ Κώστας Ἰωάν. Παπαδόπουλος (τὸ ἐπίθετό του ἔλλαξε σὲ Ἀγνάντης τὸ 1923), γεννήθηκε στὰ Ἄγναντα, ὅπου ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Στὴ συνέχεια τέλειωσε τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο καὶ τὸ Γυμνάσιο τῆς Ἄρτας, ὀλοκληρώνοντας τὴ μαρφωτικὴ του συγκρότηση μὲ σπουδὲς στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας. Διπλωματοῦχος τῆς τὸ 1909, ἔσκησε Γενικὴ Ἱατρικὴ στὴ γενέτειρά του, γιὰ ν' ἀπαντηθεῖ τὸ 1912 ἑφεδρὸς Ἀνθυπίατρος, καὶ γιὰ τὶς ἐξαιρετεὲς ὑπηρεσίες του στοὺς πολέμους τοῦ 1912-1913 μόνιμος ἀξιωματικὸς-γιατρός. Μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Λοχαγοῦ-γιατροῦ ἔλαβε μέρος στὸ μέτωπο τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μετὰ τὴ γνωστὴ καταστροφὴ, μετέχοντας μὲ ἐπιτυχία σὲ διαγωνισμό τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, ἀπαντιεῖται νὰ εἰδικεύεται στὴν ὀφθαλμολογία στὸ Παρίσι.

Μόνιμα πιὰ (1923) ἐγκαταστημένος στὰ Γιάννινα σὰν στρατιωτικὸς γιατρός καὶ σὰν ἐλευθεροεπαγγελματίας (ἀποστρατεύτηκε μετὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Ἀνώτερου Γενικοῦ Ἀρχίατρου-Ὑποστρατήγου), διακρίθηκε σὰν ἐπιστήμονας μὲ φήμη καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα, χάρις στὶς ἐργασίες καὶ ἀνακοινώσεις του σὲ ὀφθαλμολογικὰς Ἐταιρεῖες τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῆς Ἀθήνας, καθὼς καὶ σὲ Γαλλικὰ καὶ Ἑλληνικὰ περιοδικὰ. Στὴ διάρκεια τῆς Κατοχῆς ἔλαβε μέρος στὴν ἀντίσταση μὲ τὴν πολιτικὴ ὀργάνωση τοῦ Ε.Δ.Ε.Σ.

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε ἀπὸ τὸ 1912 μὲ διάφορες μελέτες καὶ ἔρθρα ποὺ εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας σὲ διάφορα ἔντυπα, καὶ ἰδιαίτερα Ἑπειρωτικὰ. Ἡ πρώτη λογοτεχνικὴ του παρουσία γίνεται τὸ 1944 μὲ τὴ δημοσίευση ἑνὸς διηγήματός του στὸ περιοδικὸ «Ἑπειρωτικὰ Γράμματα» τῶν Γιαννίνων. Πλούσια στὴ συνέχεια ὑπῆρξε ἡ λογοτεχνικὴ του συνεργασία μὲ τὸ περιοδικὸ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» καὶ τὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, καθὼς καὶ ἡ ὅλη πνευματικὴ του δημιουργία ποὺ ἐκφράζονταν μὲ ἀξιόλογες διαλέξεις στὰ Γιάννινα καὶ ἄλλοῦ, ὅπως ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κ.λ.π.

Ἐκδοθέντα ἔργα του: α) «Ματωμένη Ἀνάσταση» 1959, μυθιστόρημα, β) «Λογῆς Λογιῶν» 1961, διηγήματα, γ) «Ἡ ἔναρξ τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Εἰκοσιένα. Μακρονόρος-Τζουμέρκα», 1960, ἱστορικὴ μελέτη καὶ δ) «Ἀγνή Γαλανοῦ» 1964, μυθιστόρημα.

*

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ (1899-1944)

Ὁ Τέλλος Ἄγρας (φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Εὐάγγελου Γ. Ἰωάννου) γεννήθηκε τὸ 1899 στὴν Ἀθήνα. Τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς του τὴ δίνει ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς μὲ τὸ ἄρθρο του «πατρίδα» δημοσιευμένο σὲ μιὰ δυσεύρετη σήμερα ἠπειρωτικὴ ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας, ποὺ τὴ βρῆκε ὁ ἄλλος ἠπειρώτης ποιητὴς Γιώργος Κοτζιοῦλας, γιὰ ν' ἀναδημοσιευτεῖ στὴ σελ. 1091, τεύχος 31ον τοῦ περιοδικοῦ «Ἠπειρωτικὴ Ἔστια». Γράφει, λοιπόν, ὁ Ἄγρας:

«...ὁ πατέρας μου κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἠπειρο, ἀλλὰ μόλις ἐπρόφθασε νὰ τὴν γνωρίσῃ ἐφνε ἀπὸ ἐκεῖ σὲ ἡλικία τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν. Ἐγὼ γεννήθηκα στὴν πρωτεύουσα... Ἐξῆσα ὁμως ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια στὴν ἐπαρχία... Ξέρω τώρα ὅτι ἔχω κάποιον ὀρμητικὸ αἰσθημα, ἐπειδὴ εἶμαι ἠπειρώτης· ξέρω ὅτι αὐτὸ τ' ὀρμητικὸ αἰσθημα, τὸ ἔχουν κι' οἱ ἄλλοι ἠπειρώτες καὶ ξέρουν ὅτι δὲν τὸ ἔχουν ἄλλοι — οἱ Μωραῖτες ἔξαφνα ἢ οἱ Ἑπτανήσιοι. Κάτι μὲ τραβᾷ τώρα κοντὰ σ' αὐτούς. Μὰ δὲν εἶναι φυσικό, δὲν εἶναι ἐνστικτο! Εἶναι περισσότερο λογικό, περισσότερο συμπερασματικό. Θὰ βρῶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μὲ νοιώθουν...»

Γιὰ τὸν ἴδιο δεσμό μὲ τὸν προγονικὸ χῶρο, γράφει στὶς 29-9-1931 στὴν Ὀργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ φιλολογικοῦ μνημοσύνου τοῦ Γιωσέφ Ἐλιγιά, στὴ Θεσσαλονίκη: «...Ἡ καταγωγὴ μου εἶναι ἀπὸ τὴν Ἠπειρο. Εἶχα, λοιπόν, ἐκτὸς τοῦ συναδελφικοῦ, κι ἓναν ἄλλον σύνδεσμο πρὸς τὸν ἀγαπητόν, εὐλικρινῆ καὶ εὐθύτατον φίλον μου καὶ μιαν ἄλλη πλευρὰ νὰ κατανοῶ τὴν ἀπλῆ, γερῆ καὶ ἐνθουσιώδη ψυχὴ του».

Ὁ πατέρας του Γ. Ἰωάννου γεννήθηκε στὸ χωριὸ Βούρμπιανη τῆς Κόνιτσας ἀπὸ ὅπου πέντε περίπου ἐτῶν ἤρθε στὴν Ἀθήνα. Σπουδάζει φιλολογία καὶ σὰν καθηγητὴς καὶ ἀργότερα Γυμνασιάρχης ἐξάντλει σχεδὸν τὴν ἐκπαιδευτικὴ του σταδιοδρομίαν στὴν ἐπαρχία. Ἔτσι πλοῦσια εἶναι γιὰ τὸν ποιητὴ τὰ βιώματα τῆς ἄχαρης ζωῆς τῆς ἐπαρχίας, ὅπως τῆς Καλαμπάκας, τοῦ Λαύριου καὶ ἄλλοῦ. Στὸ ἴδιο, πῶς πάνω, αὐτοβιογραφικὸ τοῦ ἄρθρο, συνεχίζει:

«Ἐξῆσα ὁμως ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια στὴν ἐπαρχία (μιαν ἐπαρχία πάλι κοντὰ στὴν πρωτεύουσα) καὶ θὰ ἠμποροῦσα νὰ θεωρῶ, κάπως ὡσὰν πατρίδα τὴν ἐπαρχία ἐκείνη. Καὶ ὁμως ὄχι: δὲν ἔγινε ἔτσι, οὔτε μὲ τὴν ἐπαρχία. Ἐξῆσα καὶ ἐσυνειδητοποίησα ἐκεῖ τὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, τὴν κάπως φθηνὴ ἀλλὰ βαθιὰ τῆς εὐαισθησίαν ἀνάμικτη μὲ μονοτονία, τὸ πνεῦμα τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ τῆς ἀμίλλης, συχνὰ πρόστυχο καὶ δίχως περιεχόμενο πνευματικό...».

Στὴν Ἀθήνα σπούδασε Νομικὰ καὶ χωρὶς νὰ αἰσθανθῆ ἰδιαίτερη κλίση γιὰ τὴν ἐπιστήμη ποὺ ἀκολούθησε, προσδένεται στὴν ὑπαλληλικὴ σταδιοδρομίαν, ὑπάλληλος τῶν Ὑπουργείων Στρατιωτικῶν καὶ Γεωργίας, τῆς Ὑπηρεσίας Τουρισμοῦ καὶ τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Μὲ μιὰ βαθιὰ καλλιέργεια καὶ γνώστης τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὅπως καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν φιλολογικῶν ρευμάτων, ὁ Ἄγρας πρωτοπαρουσιάστηκε στὰ Γράμματα μόλις δωδεκάχρονος μὲ τὸ ποίημά του ὁ «Βράχος» ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Διάπλασις τῶν Παίδων», τοῦ ὁποῦ ἀργότερα ἀναδείχτηκε πολύτιμο στέλεχος. Συνεργάστηκε σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς του, κρατώντας σὲ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὴ στήλη «κριτικὴ τοῦ βιβλίου», ὅπως καὶ στὴ «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείαν», μὲ ἀξιόλογες ἐργασίες γύρω ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ γραμματολογία. Ποιητὴς, κριτικὸς, δοκιμιογράφος καὶ μεταφραστὴς, δίδαξε λογοτεχνία στὸ Ἐλ-

ληνικό 'Οδείο, στη Σχολή Καβαλλιεράτου και στο Σύλλογο «'Ασκραϊόν», ιδιαίτερα διατηρώντας την επικοινωνία του με το κοινό χάρη στις διαλέξεις του.

'Από τὰ ἔργα του ἐκδόθηκαν ὅσο ζοῦσε τὰ ἑξῆς: «Οἱ Στροφές» τοῦ Ζάν Μωρεάς (1920), «Οἱ νέοι» (ποιητική ἀνθολογία, 1922), «'Εκλογή ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Ζάν Μωρεάς» (1926), «Τὰ Βουκολικὰ καὶ τὰ 'Εγκώμια» (ποιήματα, 1934), «Καθημερινές» (ποιήματα, 1940). Εἰκοσιένα χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, ὁ ποιητὴς Κώστας Στεργιόπουλος ἐκδίδει τὸ 1965 με ἐπιμέλεια του, τὴ συλλογὴ τοῦ "Ἄγρα «Τριαντάφυλλα μιανῆς ἡμέρας», πού πῆρε τὸν τίτλο, ἀπὸ τὸν τίτλο ἑνὸς ποιήματος πού περιλαμβάνει. Στις σελίδες τῆς δημοσιεύεται ἡ ποιητικὴ δημιουργία τοῦ "Ἄγρα τῶν ἐτῶν 1926-1944.

'Απὸ τὴ ζωὴ ἔφυγε πολὺ νέος, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1944, ἀπὸ μιὰ ἀδέσποτη σφαῖρα πού τὸν χτύπησε στὰ ταραχώδη γεγονότα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Στὸν «Εὐαγγελισμό» πού νοσηλεύονταν, ἔγραφε σ' ἕνα γαλάζιο σημειωματάριο με τίτλο «ultimas inter pares» — τελευταῖος μέσα σὲ ἴσους — καὶ με ὑπότιτλο «Στοχασμοὶ ἀπὸ τὴν γ' θέση τοῦ νοσοκομείου:

«'Ο ἄνθρωπος κατόρθωσε κι ἔκλεψε ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ μυστικὸ τῆς ἁμαρτίας. 'Αλλὰ τότε ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε ἐν' ἄλλο ἀπειρῶς μεγαλύτερο: τὸ μυστικὸ τοῦ θανάτου. Κι' αὐτὸ τὸ κρατεῖ διὰ παντός ἀδιαπέραστο. 'Ωρες, ὄρες αἰσθάνεται κανεὶς τὸ μυστήριον τοῦ ἀγνώστου κοντινότερο, ἐκρινέστερο, ὅπως τὶς ὑγρὲς νύχτες ἀκούγεται νὰ ροχθεῖ διάχυτα ἡ θάλασσα πού δὲν φαίνεται...».

Πολλοὶ ὑποστηρίζουν πὼς ὁ "Ἄγρας χάθηκε, ἴσως θῦμα τοῦ ἑαυτοῦ του...

'Επιστρέφοντας σήμερα στὴν ποίηση τοῦ "Ἄγρα δὲν κάνουμε περισσότερο ἀπὸ τοῦ νὰ γυρίζουμε νοσταλγικὰ στὰ δικά μας παιδικὰ χρόνια τὰ συντροφευμένα ἀπὸ τὴ «Διάπλαση τῶν Παίδων» τοῦ Ξενόπουλου. 'Ετσι ἐπικοινωνοῦμε μ' ἐκείνη τὴ νεανική, θὰ λέγαμε, παραγωγὴ τοῦ "Ἄγρα, πού'χε τὴ χάρη νὰ συναρπάξει τὴν παιδικὴ ψυχὴ, ὀδηγώντας τὴν σ' ἕναν ὄνειρεμένο κόσμον ὅπου κυριαρχεῖ ἡ εὐγένεια, ἡ καλωσύνη καὶ ἡ ἀγάπη. Παράλληλα προσπαθοῦμε νὰ γνωρίσουμε τὴν ἐποχὴ μέσα στὴν ὁποία μεγάλωνε ὁ "Ἄγρας γιὰ νὰ δεχτεῖ τὶς ἐπιδράσεις τῆς.

Εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ συμβολισμοῦ, τὸ ποιητικὸ κλίμα τῆς μελωδίας καὶ τῆς ὑποβολῆς, τῶν μεταφυσικῶν συμβόλων καὶ τῆς λεπταίσθητης ψυχῆς, τῆς ἀνίας τῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς καὶ τῆς πίκρας τῶν καθημερινῶν, τῆς μουσικῆς ὡραιολογίας καὶ τῶν μυστηριακῶν τοπιῶν τοῦ ὄνειρου καὶ κάποιου κρυμένου δράματος. Τὸ κλίμα αὐτὸ τὸ ἐπιδείνωσε ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922 με τὰ συντρίμια τοῦ δίκαιου καὶ τοῦ ἐθνικοῦ πόθου, τὸ γκρέμισμα τῶν ἰδανικῶν καὶ τὸ γονάτισμα τῆς ψυχῆς. Σὲ μιὰ τέτοια ἐσωτερικὴ μόνωση γονάτισαν οἱ περισσότεροὶ ποιητὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ζέχρωρα ἀπὸ κάποιους, τοὺς ὀλίγους, πού ἐκτιμώντας τὴν πραγματικότητά, προχώρησαν στὸ ἀτεμάχιστο ἑλληνικὸ πνευματικὸ φῶς, ἀνανεώνοντας τὴν ποίησή μας με μιὰν ὀρθὴ συναίσθηση εὐθύνης.

Δὲ μπορούσε κανένας νὰ ὑποθέσει στους ὀλίγους αὐτοὺς τὸν "Ἄγρα με τὴν ὑποτονικότητα τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Τοποθετημένος στὶς λυρικές νότες καὶ τὰ σύμβολα τοῦ καιροῦ του, ζώντας κάτω ἀπὸ τοὺς ἐπηρεασμοὺς τοῦ Ξενόπουλου¹, σὰ συνεργάτης του στὴ Διάπλαση, πού τοῦ δίδασκε τὴν ὑποχωρητικότητα ὡς τὸ σημεῖο τῆς ἀδικίας, καὶ

1. Γιάννη Χατζίνη: «Τέλος "Ἄγρας», Νέα 'Εστία, τ. 1138/1-12-1974.

κατευθυνόμενος από μιάν ξμφυτη αδυναμία ν' αγωνιστεί στη ζωή, ό "Αγρας βάδιζε μόνος σέ μιάν έρημη χώρα, τοποθετώντας τόν έαυτό του στό περιθώριο τῆς μνήμης:

*Ήταν μέσ στόν κόσμο ένα παιδί
όλο δειλία κι όλο άπελπισιά.*

Τῆ δειλία του, τήν έξωπραγματική στήν έποχή του πορεία, τῆ νοιώθει κανένας κι από όσα τόνισε σέ κάποια του συνέντευξη:

«Οί προσπάθειες πού έκανα στή ζωή μου σέ κάθε κατεύθυνση είναι πραγματικώς άνυπολόγιστες. Και μόνο νά τις αναπολώ με κουράζουν. "Αν είχα επιτύχει και στό ένα δέκατο, θά είμουν εὐτυχής. Ποτέ δέν μ' άρρασε ή δράση. Κι όταν τήν έζησα — σέ περιστάσεις — ό ίδιος και τότε βρήκα πόσον ύστερη είναι άπέναντι στή σκέψη, στή φαντασία, στό αίσθημα, στό όνειρο. Θέλησα νά ζήσω τή ζωή μου — άδιάφορο σέ ποιά πλαίσια — παντοτεινά με τó ιδιαίτερο, τó ανεξήγητο εκείνο αίσθημα τῆς χαρᾶς γιατί βρέχει, ή γιατί καίει ό ήλιος, γιατί μυρίζει ένα περιβάλλι ή γιατί βηματίζει έμπρός μας ένας συλλογισμένος άνθρωπος».

Τῆ λύτρωσή του από ότι τόν δυνάστευε, από τήν πληκτική ζωή τοῦ γραφείου, ἡ τῆ δεσποτεία τῆς μητέρας του στή σκιά τῆς όποίας ζούσε ως τó θάνατό του, ἡ τῆ στενότητα τῶν οικονομικῶν μέσων, όπως φανερώνεται από διάφορες έπιστολές του, τήν άναζητούσε πάντα από δυνάμεις έξω από τόν έαυτό του. 'Αποκλυπτικές είναι οί προτάσεις του στόν 'Αριστ. Προβελέγγιο, για τόν όποιο δημοσιεύει κολακευτικό μελέτημα και έγκωμιαστικά ποιήματα, δίνοντας, μιá πολύ κολακευτική διάλεξη με τήν εύκαιρία τοῦ έορτασμοῦ τῆς 80ετηρίδας του. 'Εζήτησε από τόν Προβελέγγιο νά τόν υιοθετήσει:

«Δέν έτόλμησα ποτέ νά ζητήσω από άνθρωπο τέτοια χάρη, ώσάν τήν τωρινή — άδιάντροπη; ώμή; άπελπισμένη; πώς θά τήν πήτε; Μά τώρα είναι πιá ανάγκη νά γίνη! . . . "Αν οί παλαιοί Βιζυνηοί είχαν τούς Ζαρίφηδες, άν οί τωρινοί Παρθένηδες έχουν τούς Λοβέρδους — κι έτσι φαίνεται, τó προστάζει ή μοίρα — παρόμοια κ' έγώ δέν μπορώ νά ζήσω χωρίς προστασία. Ζητῶ τήν προστασία Σας. . . 'Ανώτερος (για μένα) θά είναι εκείνος πού θά μ' έλευθερώσει από τή σκλαβιά τοῦ γραφείου, άπ' τή σκλαβιά τοῦ χρόνου κι άπ' τή σκλαβιά τῆς συνειδήσεως: πού θά με ξανακάμη 'ς τήν κοινωνία έλεύθερο άνθρωπο, όπως ήμουν παιδί: πού θά μου λύσει τó στόμα, νά μιλήσω όπως θέλω, όπως ποτές δέν 'μίλησα! "Ω, άμα έχω τó ψωμί μου άσφαλισμένο, γιατί πιá νά ξασκαλωθώ; Για δόξες τάχα; για πλούτη; για άλλες ήδονές; . . .»¹.

'Επίσης άξιοπρόσεκτη είναι μιá έλλη έπιστολή του στόν Κώστα 'Αθ. Μιχαηλίδη, τó λόγιο πού έμενε στό χωριό του, τόν "Αγιο Βλάση τῆς 'Ηγουμενίτσας-Θεσπρωτίας, πού δέν έφτασε, όπως φαίνεται, ποτέ στόν άποδέκτη της:

« . . . πρέπει ν' αναλάβης τόν έπισιτισμό μας. "Οχι δωρεάν, κάθε άλλο: αλλά με τις τιμές πού τά τρόφιμα στοιχίζουν αὐτοῦ. . . "Αν όχι τίποτε άλλο, ήμπορείς νά μου στείλῃς, είμαι βέβαιος, σέ ποσότητες άπεριόριστες, λίπος, τραχανά με γάλα, χυλοπηττες. 'Απ' αὐτά μήν πῆς πώς σου λείπει τίποτε. . . 'Απέναντι σ' αὐτή τή μεγάλη χάρη πού σου ζητῶ, θά μου ζητήσης και σὺ ότι θέλεις. Θά κάμω ότι μου ζητήσης. . . Σοῦ ζητῶ μιá θυσία — πού όμως τήν μπορείς και πού θά σοῦ τήν ανταποδώσω. Θέλω, άν μου είναι δυνατόν, νά ζήσω — με τήν μητέρα μου — έξ' όλο κλήρο υ, άπ' ότι θά μου στέλῃς.

1. Φ. Κ. Μπουμπουλίδου : «'Ανέκδοτοι έπιστολαί πρὸς τόν 'Αριστ. Προβελέγγιον», περιοδ. «Παρνασσός», τόμος Θ', τ. 3, 'Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1967, σελ. 372-374.

Μόνον έτσι θα μπορέσω να επαρκέσω στοιχειωδώς, με τόν ἄθλιο μισθό μου, και να τῆς ἀγοράσω ἕστω καὶ ἓνα ζευγάρι κάλτσες. . . Λοιπόν, ὡς τότε, θα καμω και για σε να δ,τι θέλεις. Θα ἔχης στην Ἀθήνα ἓνα alter ego, ἐφ' ὅσον θα ζῶ. Και κριτική θα γράφω για τὸ βιβλίο σου, και ἄλλους θα βάλω να γράφουν, και κάθε σου ἄλλη θεμιτή φιλοδοξία θα ἐκπληρώσω κατά τὸ καλύτερο»¹.

Μιὰ αὐτοβιογραφική εἰκόνα τῆς «ἐλλεινῆς και ἀξιοδάκρυτης Ἀθήνας τοῦ '44» παρουσιάζεται ἀπὸ τὸ πιδ πάνω κείμενο, ἀλλὰ και ἡ προσπάθεια τοῦ Ἄγρα να διασώσει τὴν ἀξιοπρέπειά του, βεβαιώνοντας τὴν ἄμηση πληρωμὴ τῶν τροφίμων, και να παρουσιαστεῖ «εὐγνώμων» με τὴν ἀντιπαροχὴ μιᾶς πνευματικῆς βοήθειας.

Ἡ ποίηση τοῦ Ἄγρα ξεκινάει ἀπὸ τὸν ἐπηρεασμὸ τῶν «Στροφῶν» τοῦ Ζάν Μωρεάς, ὅπου κυριαρχοῦν ὁ θάνατος και ἡ γαλήνια ροὴ τῶν πάντων στὴ φθορά. στοιχεῖται πὸς τὸν Μωρεάς ὑπάρχουν με τὴν ἔκφραση τοῦ κλασικοῦ κάλλους, ἐνῶ στὸν Ἄγρα βρίσκονται με τὴν ἐκούσια ὑποταγὴ στὸ πεπρωμένο. Στούς ἐπηρεασμοὺς του περιλαμβάνονται τὰ ποιητικὰ ἔργα τῶν: Verlaine, Rimbaud, Mallarmé, Valery, Laforgue, και ἀργότερα στὴν ὀριμότητά του, τὸ ἔργο τοῦ Francis Jammes. Ζώντας μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα τοῦ Γαλλικοῦ συμβολισμοῦ, δημιουργεῖ με μιὰν ἀνάλαφρη και ἔντεχνη στιχογραφία τὴν ἐντύπωση τοῦ ὄνειρου και τῆς μουσικῆς. Κι ἔτσι σκορπίζονται ἀπὸ τίς δοξαριές του νότες θλιμμένες και ἀπελπιστικές.

Στὸ ἔργο του «Τὰ Βουκολικά και τὰ Ἐγκώμια» κυριαρχεῖ ὁ ἔρωτας πὸς θεωρεῖται ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ θανάτου και ἀπὸ μιὰν εἰδυλλιακὴ ἀτμόσφαιρα με ἀσθενικὰ φθινόπωρα, σαπισμένα φύλλα, χλωμὲς ψυχές, ζέθωρη ἑσπέρα, μαβιὰ δύση, και χρώματα (μῶβ, κίτρινα κ.ἄ.) πὸς ἀποπνέουν τὴν ἀπελπισία.

Στὸ ἔργο του «Παραφωνίες» ὁ τόνος γίνεται κάπως προσωπικός με τὸ φανέρωμα τοῦ «ἐγῶ» και τῆς ρομαντικῆς διαθέσης. Στίς «Σπουδές» του ὀλα σμικρύνονται και προβάλλεται ἐπίμονα ὁ μικρόκοσμος και ἡ μοναξιά τοῦ ἀτόμου:

Ἄκου: σιγανὰ παραμιλεῖ ἓνα φύλλο!

Κάποιο φῶς μαβι γλιστροῦ ἀπ' τὰ μονοπάτια.

Ἦ ψυχὴ μου, ὦ σφάλισε τὰ μάτια.

Εἶναι ἀπερίγραφτη ἡ μουσικότητα τῶν στίχων του πὸς φανερώνουν τὴν ἀπελπισία τοῦ μοναχικοῦ ἀτόμου:

Μὲς στῆς καρδιάς μου τὴν ἀνία
σαλεύει μιὰ ἄτονη ἄρμονία.

Ἀλλὰ και ἡ ὀδύνη και τὸ κλάμα, εἶναι πηγές δημιουργίας στίχων τόσο μελωδικῶν και ρυθμικῶν:

... Καὶ λόγος και λυγμὸς τυραννιέται στίς νότες...

σε μιὰ φούχτα μαβι χαοτὶ μιὰ τρίχα τρίζει...

— Παῖξε, ἀγαθὸ παιδί, τίς ρίμες σου τίς πρῶτες

κι ἄς φεύγει ὀποιος πολὸ πονεῖ και δὲν τ' ἀξίζει

και δὲν τ' ἀξίζει...

3. Κ. Στεργιόπουλου : «Ὁ ἐπιστολογράφος Ἄγρας και τὸ τελευταῖο «ορισμένο» γράμμα του», Νέα Ἔστια, τ. 1-12-1974, σελ. 1805-1807.

Τὰ θέματα τοῦ ἔργου τοῦ «Καθημερινές» εἶναι ἀκριβῶς τὰ στιγμιαία καὶ ἐφήμερα τῆς ζωῆς, οἱ φτωχογειτονιές, οἱ κηδεῖες, οἱ ἀπογευματινοὶ δρόμοι, τὰ θανατερὰ καθημερινά, μὲ μιὰ λέξη, τὸ σύνολο ἑνὸς μικρόκοσμου στὸν ὁποῖο ὁ ποιητὴς ἐναρμονίζει τὴν παιδικὴ ἀγνότητα καὶ κάποιον γιὰ πάντα χαμένο χρόνο:

— Ἦταν μὲς στὸν κόσμο, ἓνα παιδί
ὄλο δειλία κι ὄλο ἀνορεξιά·
τὰ παλιὰ τὰ σπίτια, τὴ σπουδὴ
ἀγαποῦσε, καὶ τὴ μοναξιά...

— Ἄδεια «βιττώρια» καὶ φτωχή,
πάρε μου ἐμένα τὴν ψυχή,
πάρε με ἐμένα
γιὰ ταξιδιώτη σου! κ' εὐθύς
πᾶμε, ὅθε κινήσες νάρθης,
στὰ περασμένα.

Στὴ Συλλογὴ «Τριαντάφυλλα μιανῆς ἡμέρας», παρουσιάζεται ἀνανεωτὴς τῶν ἐκφραστικῶν τρόπων τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ποίησης, μένοντας πάντα πιστὸς στὴν παραδοσιακὴ. Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ συνεγῆ στιχουργικὴ ἄσκηση καὶ μιὰ πορεία ζωῆς ποὺ κάποτε γίνεται καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα ἔντονο φῶς. Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, ἡ ποίηση τοῦ Ἄγρα παρουσιάζει καὶ κάποιες εὐτυχισμένες στιγμὲς ὅπου ἡ μελαγχολία γίνεται ἓνα κάλεσμα πρὸς τὴ ζωὴ καὶ τὴ δροσιά τοῦ ἀνοιξιὰτικου πόθου, γιὰ τὸν ὁποῖο κυλάει μιὰ σερενάτα γεμάτη τρυφερότητα καὶ ἐλπίδα.

...κι ἀνάμεσά τους γαλανός,
ὄλο οὐρανός, ὄλο οὐρανός
κι ὄλο χυμένο ἓνα γλαυκὸ
μέγα, βαθύ, παθητικὸ...

Σήμερα, ἡ τόσο ἐσωτερικὴ καὶ ἀνθρώπινη ποίηση τοῦ Ἄγρα, ξαναζῆ μόνο γιὰ κείνους ποὺ πλημμυρισμένοι ἀπὸ τὰ συναίσθημα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς καλωσύνης μὲ κέντρο τὸν ἄνθρωπο, ἀναζητᾶνε τὸν ἑαυτὸ τους στὴν ἀναδρομὴ τῶν παιδικῶν τους χρόνων.

*

ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ (1893-1971).

Ὁ διαπρεπὴς λόγιος Ἡρακλῆς Ἀποστολίδης γεννήθηκε τὸ 1893 στὸν Πύργο τῆς Βουλγαρίας, ὅπου ἦταν ἐγκαταστημένος ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὸ Ζαγόρι τῆς Ἠπείρου πατέρας του Νίκος Ἀποστόλης, μεγαλέμπορας δημητριακῶν καὶ κτηματίας. Ἐκεῖ τέλειωσε τὸ δημοτικὸ καὶ τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο· στὴν Ἀνδριανούπουλη τέλειωσε τὸ Γυμνάσιο. Τὶς σπουδὲς του συνέχισε στὴ Σχολὴ Γλωσσῶν καὶ ἔμπορίου τῆς Κων/λης, καὶ στὸ Βαρβάκειο τῆς Ἀθήνας.

Ἀνήκει στὴ χορεία τῶν συντακτῶν ποὺ ἀνύψωσαν τὴ δημοσιογραφία σὲ λειτουργημα. Ὑπῆρξε συντάκτης τῶν ἐφημερίδων «Σκρίπ», «Καιροί», «Ἐσπερινή», «Νέα Ἑλλάς», «Νέα Ἡμέρα», «Ἄστυ», «Ριζοσπάστης», «Πολιτεία», «Καθημερινή», «Βραδυνή», «Ἐφημερίδα τῶν Συντακτῶν», «Χρονικά», «Ἡχὼ τῆς Ἑλλάδος», «Πρωτα» κ.λ.π. Ὑπηρέτησε Γενικὸς Γραμματέας τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας», Διευθυντὴς

τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Σάμου κ.ά. Ἐπίσης ἀνήκει στὰ ἰδρυτικὰ μέλη τῆς «Ἐνώσεως Συντακτῶν Ἡμερησίων Ἐφημερίδων» Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε καὶ μέλος τοῦ πρώτου Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

Ἡ παρουσία του στὰ Γράμματα ὑπῆρξε σεβαστὴ καὶ πολύτιμη. Σὲ περιοδικὰ καὶ ἔφημερίδες τοῦ καιροῦ του δημοσιεύτηκαν πολυάριθμα καὶ ἀξιόλογα ἄρθρα καὶ μελέτες του. Ἐξέχουσα εἶναι καὶ ἡ θέση ποὺ ἔχει στοὺς δοκιμιογράφους, ὅπως δικαιώνεται ἀπὸ τὰ ὑποδειγματικὰ ἔργα: «Ἐνάριθμα», «Τὰ ὑστερόγραφα», «Τὰ τελευταῖα» κ.ά.

Μυημένος στὴν Εὐρωπαϊκὴ κουλτοῦρα καὶ ἄριστος γνώστης τῆς Γαλλικῆς, Βουλγαρικῆς καὶ Ρωσικῆς γλώσσας, μὲ ὀξύ καὶ ἀσυμβίβαστο πνεῦμα, καὶ μὲ δημιουργικὲς ἀνανεωτικὲς τάσεις τῆς ὅλης πνευματικῆς μας ζωῆς χωρὶς τὴν ἀποκοπὴ ἀπὸ τὶς ρίζες μας, ὁ Ἀποστολίδης ποικιλόμορφα βοήθησε στὴν ἐδραίωση τῆς ποιότητας τῆς νεοελληνικῆς ποίησης καὶ πεζογραφίας.

Κλασικὲς εἶναι οἱ Ἀνθολογίες του «Ποιήσεως» καὶ «Διηγήματος» ποὺ εἶδαν ἀρκετὲς ἐπανεκδόσεις καὶ οἱ ὁποῖες δίκαια διασφαλίζουν ἀνέσπερη τὴν πνευματικὴ του παρουσία.

*

ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΑΣΩΠΙΟΣ (1825-1905)

Γιὸς τοῦ σοφοῦ ἠπειρώτη δάσκαλου Κων/νου Ἀσώπιου, ὁ λογοτέχνης-γιατρός Εἰρηναῖος Ἀσώπιος γεννήθηκε τὴν 5-12-1825 στὴν Κέρκυρα, ὅπου ἀνάδοχός του ὑπῆρξε ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἰόνιας Ἀκαδημίας Γκύλφορδ. Ἀπόφοιτος τοῦ ἐκεῖ Λύκειου, παρακολοῦθαί (1842) μαθήματα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, τὰ ὁποῖα νωρὶς ἐγκαταλείπει σπουδάζοντας τὴν Ἱατρικὴ ἐπιστήμη στὴν Ἀθήνα ὡς τὸ 1844 ποὺ μεταγράφτηκε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πίζας, τοῦ ὁποίου καὶ ἀνακηρύχτηκε διδάκτορας. Τὶς σπουδὲς του ὀλοκληρώνει: α) στὴ Φλωρεντία ὅπου τὸ 1852 παίρνει τὴν ἄδεια τῆς ἔκθεσης τοῦ Ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ β) στὸ Παρίσι (1852-1856), ὅπου εἰδικεύεται σὲ διάφορες κλινικὲς.

Ζώντας στὴ Φλωρεντία καὶ στὸ Παρίσι ἤρθε σ' ἐπικοινωνία μὲ κλασικὰ δημιουργήματα τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν, καὶ συνδέθηκε φιλικὰ μὲ διακεκριμένους λόγιους-λογοτέχνες. Στὸ Παρίσι συνδέθηκε εἰδικότερα μὲ τὸν Ἀλέξ. Δουμᾶ, πατέρα, ὁ ὁποῖος τὸν παίρνει συνεργάτη στὴν ἔφημερίδα του «Le Mousquetaire» εἶναι ἡ περίοδος ποὺ συνδέθηκε ἐκεῖ ἐπίσης ἰδιαίτερα μὲ τὸν ποιητὴ Ἐρρῆκο Χάινε, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργο, πρῶτος ὁ Ἀσώπιος ἔκανε γνωστὸ στὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς εἶναι ποὺ μορφοποιήθηκε ἡ ἔφεση ποὺ ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια εἶχε γιὰ τὰ γράμματα. Στὸ Παρίσι δημοσιεύτηκαν μελέτες καὶ ἄρθρα του γιὰ διάφορα θέματα, ἔλαβε ἔτσι τὸ χρῆσμα τοῦ λογοτέχνη, βυθίστηκε μὲ συνείδηση στὴ μελέτη καὶ συγγραφὴ καὶ γυρίζοντας (1857) στὴν Ἀθήνα, ἀφίνει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ καὶ ἀφοσιώνεται στὴ φιλολογία.

Ἐδῶ, διευθύνει τὸ περιοδικὸ «Χρυσάλλις», ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1863 ὡς τὰ τέλη τοῦ 1866, εἰσάγοντας μὲ τὴ γερὴ του πέννα στὸν τόπο μας τὶς νεωτεριστικὲς ἰδέες τῆς ζωῆς ποὺ τότε κυριαρχοῦσαν τῆς Εὐρώπης. Τὸ 1867 ἐκδίδει τὸ περιοδικὸ «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον» ποὺ ἡ ἐκδόσή του διαρκεῖ ὡς τὸ 1896, τριάντα ὀλάκερα χρόνια. Εἶναι ἓνα περιοδικὸ ποὺ προσδίνει πολλὰ στὴν πνευματικὴ μορφὴ τοῦ Εἰρηναίου Ἀσώπιου, γιατί ὑπῆρξε σημαντικὴ ἡ συμβολὴ του στὴν Ἑλληνικὴ Γραμματολογία, ἔχοντας στὶς περγαμνῆς του τὴν ἰδιαίτερη τιμὴ ὅτι ἀπὸ τὶς σελίδες του πρωτοπαρουσιάστηκαν ὀνομαστοὶ ἀργότερα λογοτέχνες, ὅπως τὸ 1875 ὁ δεκαεξάχρονος τότε Κωστῆς Παλαμᾶς κ.ά.

Πρόδρομος τῆς εὐθυμογραφίας καὶ προικισμένος μὲ ξεχωριστὰ προσόντα, ὅπως τὸ λιτὸ ὕφος, τὴ μορφικὴ κομψότητα τοῦ λόγου καὶ τὴν ἐκφραστικὴν ἀπλότητα καὶ εὐλιχρίνεια, ὁ Εἰρ. Ἀσώπιος ἔδωκε ἀληθινὴν ὠθηση στὴν Ἀττικὴ Λογοτεχνία. Τούτῃ ἡ θέση του εἶναι τόσο ἀποκαλυπτικὴ ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ του «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον».

Μοναδικὸ ἔργο του εἶναι τὸ μὲ τίτλο: «Παλαιὰ καὶ Νέα» ποῦ τὸ 1903 κυκλοφόρησε ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Μαρασλῆ. Ἐνα ἔργο ποῦ φανερώνει τὴν εὐρυμάθειά του, τὸν ἐξοχο τεχνίτη τοῦ λόγου, τὸ στοχαστὴ καὶ ἐρευνητὴ, τὸν ἐξαίρετο ἱστορικὸ καὶ πεζογράφου καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα τὸν Ἕλληνα.

Πέθανε τὴν 29-1-1905 στὴν Ἀθήνα.

*

ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΓΕΡΗΣ (1884-1973)

Ὁ Μᾶρκος Αὐγέρης (φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Ν. Παπαδόπουλου), γεννήθηκε στὸ χωριὸ Καρύτσα τῆς περιφέρειας Ζίτσας, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς σπουδάζει στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας καὶ διπλωματούχος τῆς (1907) ἐργάζεται στὴν Πολυκλινικὴ καὶ στὴν Ἰδιωτικὴ κλινικὴ τοῦ καθηγητῆ Γερασ. Φωκᾶ. Ὑστερα ἀπὸ ἕξι χρόνια ὑπηρεσίας του στὸ στρατὸ (περίοδος 1912-1922) σὰν κληρωτὸς καὶ ἐφεδρὸς στρατιώτης-γιατρός, διορίζεται (1926) Ἐπιθεωρητὴς Ὑγιεινῆς τῆς Ἐργασίας στὸ Ὑπουργεῖο Ἐργασίας, θέση ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπολύθηκε ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἰταλογερμανικὴ Κατοχή, γιὰ τὴν πολιτικὴ του ἐνταξὴ στὴν ἀριστερὴ παράταξη. Τὸ 1929 εἰδικεύτηκε στὸ Παρίσι στὴν Ἐπαγγελματικὴ Ὑγιεινὴ καὶ μελετᾷ ἐστὶ Γερμανία τὸ θεσμὸ τῶν Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων, ὀπλισμὸς ἐπιστημονικὸς ποῦ δημιουργικὰ ἀξιοποιεῖται ἀπὸ τὸν Αὐγέρη στὸ Ὑπουργ. Ἐργασίας, ὅπου ἀκόμα τότε ὑπηρετοῦσε. Τοῦτες οἱ πρόσθετες γνώσεις του ἀποτελοῦν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς μελέτης του «Κοινωνικὴ Ἀσφάλιση καὶ Δημοσίαι Ὑγείαι» ποῦ ἐξέδωκε τὸ 1931.

Ἡ παρουσία του στὰ Γράμματα γίνεται τὸ Μάϊο τοῦ 1904 ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Νουμᾶς», ὅπου δημοσιεύτηκε τὸ ποίημά του «Ἡ Βάβω ἢ Τασιά». Τὸν Ὀκτώβριον τῆς ἴδιας χρονιᾶς ἀπὸ τὴ «Νέα Σκηνή» τοῦ χρηστομάνου ἀνεβάζεται τὸ Θεατρικὸν τοῦ ἔργου «Μπροστὰ τοὺς ἀνθρώπους». Τὸ περιοδικὸ «Ἡγησῶ» ποῦ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ Μάϊον 1907 ὡς τὸ Φεβρουάριον 1908, παρουσιάζει τέσσερα ποιήματα τοῦ Αὐγέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ 1907 τὰ: «Τὸ τραγοῦδι τῆς πληβείας», «τὸ τραγοῦδι στὴν ἐλικιά τῆς Μαργίτσας», καὶ τὸ «τραγοῦδι τοῦ κυνηγοῦ καὶ τῆς ἀγαπητικιάς του». Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1908 δημοσιεύτηκε τὸ «Τραγοῦδι τῆς τᾶβλας», τὸ ὁποῖον τὴν ἴδιαν χρονιά κυκλοφόρησε ἀνάτυπον τοῦ πιδὸ πάνω περιοδικοῦ, καὶ πολὺ ἀργότερα, σὲ δευτέρῃ ἐκδοσῇ, τοῦ 1921, τυπώθηκε ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Παρνασσός». Τὸ περιοδικὸ «Λόγος» δημοσιεύει τὸ 1919 τὸ ποίημά του «Στὸν ἔρωτα», ἐνῶ στὴν Ἀνθολογία «οἱ Νέοι» τοῦ Τέλλου Ἄγρα, δημοσιεύονται τὸ 1922 τὰ ποιήματά του «Προσευχὴ Α'» καὶ «Προσευχὴ Β'».

Αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ πρώτη ποιητικὴ φωνὴ τοῦ Αὐγέρη, ἡ ὁποία ἐσιώπησε πενήντα περίπου χρόνια, γιὰ νὰ ξανακουστῇ τὸ 1969 μὲ τὴν ἐκδοσὴ τῆς ποιητικῆς του Συλλογῆς «Ἀντίδρομα καὶ Παράλληλα», τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα ποιήματα γράφτηκαν ὕστερα ἀπὸ τὸ 1960. Τὸ 1971 ἐξέδωκε τὴ συλλογὴ «Φωνές τῆς Νύχτας» ὅπου ἕνα μόνον ποίημά της εἶναι καινούριον, γιὰτὶ τὰ ἄλλα ἔντεκα εἶναι ἀναδημοσίευση ἀπὸ τὴν προηγούμενη

συλλογή του. Τὰ ανέκδοτα ποιήματά του δημοσιεύτηκαν στα ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του «ΑΠΑΝΤΑ» του.

Τὸ πλούσιο κριτικό του ἔργο παρουσιάζεται τελικὰ καὶ ὀλοκληρωμένο: 1) ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ίκαρος» μὲ τοὺς τόμους: α) «Ἕλληνες Λογοτέχνες» (1971), β) «Ξένοι Λογοτέχνες», (1972), γ) «Θεωρήματα» (1972), καὶ «Ἡ Παγκόσμια Ἔρις» (1972), καὶ 2) ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Κέδρος» μὲ τὸ ἔργο «Ἡ εἰσχωγὴ στὴν Ἑλληνικὴ ποίηση» (1971).

Τὸ Θεατρικὸ του ἔργο παρουσιάζεται ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Τολίδη» πού κυκλοφορεῖ τὰ «Θεατρικὰ» τοῦ Μάρκου Αὐγέρη τὸ 1972, στὶς σελίδες τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται τὰ ἔργα του «Μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους» καὶ τὰ «Χριστούγεννα».

Τὸ μεταφραστικὸ ἔργο τοῦ Αὐγέρη παρουσιάζεται στὶς ἐκδόσεις «ΦΕΞΗ» τῆς περιόδου 1911-1912 καὶ ἀναφέρεται στὶς μεταφράσεις Ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὅπως: α) τῶν Ἔργων τοῦ Ἀριστοφάνη: «Εἰρήνη», «Ἀχαρνῆς», «Θεσμοφοριάζουσαι», «Ἰππῆς» καὶ «Σφῆκες», β) Τοῦ Σοφοκλή: «Ἀντιγόνη» καὶ «Ἡλέκτρα» καὶ τοῦ Αἰσχύλου: «Ἰκέτιδες». Ἐπίσης ἀναφέρεται στὶς μεταφράσεις ξένων κλασικῶν, ὅπως: «Οἱ Ἀθλιοὶ» τοῦ Οὐγκώ, «Ἡ ἀδελφὴ Βερενίκη» τοῦ Μπαρρές, οἱ «Ἀνθρωποὶ στὸν πόλεμο» τοῦ Λάτσκο, ἡ πεζὴ μετάφραση τοῦ «Φάουστ» τοῦ Γκαῖτε κ.ἄ.

Ἡ πρώτη ποιητικὴ παραγωγὴ τοῦ Αὐγέρη βρίσκεται στὸ κλίμα τῶν ἀναζητήσεων μὲ φανερὰς ἐπιδράσεις τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, τοῦ Σολωμικοῦ ἔργου, ξένων ποιητῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Χώρου κ.ἄ. Συνηγεῖ μὲ πολλοὺς τῆς γενιᾶς του γιὰ τὴ μουσικὴ ὑποβολή, τὴν ἀνάδειξη τοῦ αἰσθήματος, τὴν ἀγωνία γιὰ ἓνα ἀτομικὸ δρόμο μέσα στὸ πεδίο τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τῆς τοπολατρίας.

Τῆς δεύτερης περιόδου ἡ ποίησή του μὲ τὴ χρῆση τῶν νέων ἐκφραστικῶν μέσων, εἶναι δηλωτικὴ τῆς μαθητείας του στὴν ποίηση τῶν μεγάλων Eliot, Rilke, Whitman, Καβάφη κ.ἄ., εἶναι καρπὸς μακρῶν καὶ ὀδυνηρῶν βιωμάτων μὲ κυρίαρχο τὸ ἀγωνιακὸ συναίσθημα, ἔχει μιὰ τεχνικὴ ἀριότητα, ἀλλὰ δὲν ὑψώνει τὸν Αὐγέρη σὲ κορυφαῖες στιγμὲς δημιουργίας. Ἔτσι ἔρχεται αὐτόματα σὲ προβολὴ τὸ θέμα τῆς ποιητικῆς Ἰδέας. Ὁ Αὐγέρης πρὶν ἀπλώσει τὸ στίχο σκέφτεται, καὶ ξεκινάει — στὶς περισσότερες περιπτώσεις — ἀπὸ τὴν πολιτικὴν του Ἰδέαν καὶ τοποθέτηση. Ἔτσι οἱ αἰσθήσεις δεσμεύονται καὶ ἡ ἀληθινὴ ποίηση εἶναι τόσο μακριά. Καὶ νομίζω πὼς ταιριάζει νὰ ζωντανέψουμε ἐδῶ τὴν κριτικὴν θέσιν τοῦ Κώστα Στεργιόπουλου, ὁ ὁποῖος σχετικὰ γράφει¹: «Ἐπὶ τὴν παραγωγὴν τῆς τελευταίας του περιόδου... μιὰ μόνιμη τάση, γιὰ ἀνάπτυξιν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διασαλευεταὶ συχνὰ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἰσορροπία τῶν ποιημάτων καὶ νὰ ἐμφανίζεται κάπως χαλαρὴ ἢ πυκνότητις καὶ ἡ συγκρότησίς τους...». Καὶ λίγο πῶς πάνω, σημειώνει: «...καὶ καταφέρνει νὰ συνταιριάσει ἀρμονικὰ τὰ δυὸ ἀντίθετα ρεύματα πού διατρέχουν τὸ σῶμα τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου: τὸν ρομαντικὸ ἰδεαλισμὸ καὶ τὸν αἰσθητισμὸ μὲ τὸν ἱστορικὸ ὕλισμὸ καὶ τὸν ρεαλισμὸ...».

Ὡς πρὸς τὸ κριτικὸ ἔργο τοῦ Αὐγέρη, ἀξιόλογη εἶναι ἡ ἀνάλυση πού κάνει ὁ Μηνᾶς Δημάκης², καθὼς καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ, ὁ ὁποῖος γράφει³: «Οἱ κριτικὲς του ἐργασίες... στηρίζονται στὴν ἱστορικοῦλιστικὴ μέθοδο καὶ εἶναι πρότυπες στὴν κατεύθυνση αὐτή».

*

1. Περιόδ. «Νέα Ἔστια» τῆς 15-11-1973.

2. Ὅπου πῶς πάνω, σελ. 1517 μέχρι 1521.

3. Κ. Θ. Δημαρᾶ: «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», ἐκδ. Δ' 1968, σελ. 443.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΒΑΛΑΣΙΔΗΣ (1895- ;).

Καταγόμενος από παλιά Μετσοβίτικη οικογένεια, γεννήθηκε στην Κων/λη. 'Ακολούθησε εύδοκιμα τὸ στρατιωτικὸ ἐπάγγελμα, ἐνῶ παράλληλα ἔδωκε μιὰν ἀξιόλογη πνευματικὴ παρουσία.

'Υπῆρξε ἰδρυτὴς τῆς 'Επιθεωρ. «Πελασγός». 'Απὸ τὰ ἐκδοθέντα ἔργα του μνημονεύουμε: α) Τὰ «'Αραχνοκεντημένα» 1912, β) «Κριτικὰ σημειώματα» 1914, γ) «Πορτραῖτα» 1922, δ) «Πρόσωπα καὶ Τοπία», 1940. Ἐγραψε ἀκόμα τὰ θεατρικὰ ἔργα: 1) «Τὸ ὄνειρο ἀποκρηάτικης βραδιάς», 2) ὁ «Καμπούρης», 3) οἱ «Πατριῶδες» κ.λ.π.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΒΕΡΓΟΣ (μέσα 10'-ἀρχὲς 11' αἰῶνα).

Διηγηματογράφος πού γεννήθηκε στὴν Πάργα. 'Αξιοπρόσεχτα εἶναι τὰ ἀφηγήματα του πού δημοσιεύτηκαν στὸ 'Ηπειρωτικὸ 'Ημερολόγιο «Δωδώνη»: α) «Δι' ἐν φιλημα» (τόμ. 1896, σελ. 59-66) καὶ β) «ὁ Βρυκόλακας», (τόμ. 1899, σελ. 51-71).

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΗΛΑΡΑΣ (1771-1823).

'Ο 'Ιωάννης Βηλαρᾶς στάθηκε ὁ πρόδρομος τῆς πνευματικῆς μας ἀναγέννησης καὶ ὁ πρόμαχος, πρὸ νωρὴς ἀπὸ τὸ Σολωμό, τὸν Πάλλη καὶ τὸν Ψυχάρη, τοῦ γλωσσικοῦ μας ἀγώνα. Γιὰ νὰ ἔχουμε τίς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ σωστὴ ἐκτίμηση τῆς προσφορᾶς του θὰ πρέπει νὰ γνωρίσουμε τὰ στοιχεῖα πού συγκροτοῦσαν τὴν προσωπικότητά του καὶ τὴν ἐποχὴ του σὲ ὅλα τὰ φανερώματα τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς.

'Ο ποιητὴς γεννήθηκε ἀπὸ ἡπειρώτες γονεῖς τὸ 1771 στὰ Κύθηρα. 'Απὸ τὴ μικρὴ του ἡλικία μεγαλώνει στὰ Γιάννινα μὲ τὰ περίφημα σχολεῖα καὶ τὴ συγκέντρωση γύρω τους φωτεινῶν δασκάλων. Κυριότερα ἀναπτύσσεται στὸ πνευματικὸ περιβάλλον τοῦ πατέρα του, τοῦ γιατροῦ Στέφανου Βηλαρᾶ, στὸν ὁποῖο χρωστᾶει τὴν ἐφεση στὶς ἐπιστήμες καὶ στὰ γράμματα, καθὼς καὶ τὴν ἐκμάθηση τῆς Γαλλικῆς, 'Ιταλικῆς καὶ τῶν Λατινικῶν.

Στὴν ἐποχὴ τοῦ Βηλαρᾶ, ἐπικρατοῦσε στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο τὸ πνεῦμα γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ του λευτεριά. Παράλληλα κυριαρχοῦσε καὶ ἓνα πνεῦμα κατὰ τοῦ σχολαστικισμοῦ στὴν Παιδεία, τοῦ διδασκαλισμοῦ θὰ λέγαμε, ὁ ὁποῖος ἀσυνείδητα χάλκευε γιὰ τὸ νέο Ἕλληνα χειρότερα ἴσως δεσμὰ ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ καταχτητῆ. 'Ο Βηλαρᾶς πού ἀπὸ τὸ 1794 σπουδάζει στὴν Πάδοβα τῆς 'Ιταλίας τὴν 'Ιατρικὴν, δέχεται τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδραση τῶν φιλελεύθερων κηρυγμάτων τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καὶ συνειδητοποιεῖ τὴν ἐποχὴ του σὲ σύγκριση καὶ μὲ τὴν πρὸ πάνω ἀτμόσφαιρα τῆς ζωῆς του στὰ Γιάννινα. Στὴ συνειδητοποίηση αὐτὴ ἰδιαίτερα συντελεῖ ἡ ἐπικοινωνία του στὴ Βενετία μὲ πολλοὺς συμπατριῶτες του ἡπειρώτες καὶ μὲ μερικοὺς ἐφτανήσιους πού συγκεντρώνονται στὸ καφενεῖο «Floriano» τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Τὴν ἴδια ἀτμόσφαιρα ζῆ καὶ στὸ σπῆτι τοῦ ἐγκαταστημένου ἐκεῖ ἀπὸ τὸ 1767 Γιαννιώτη ἔμπορα 'Αλέξαντρου Γεροπάνου, τοῦ ὁποῖου μιὰ ἀπὸ τίς θυγατέρες γίνεται ἀργότερα ἡ σύζυγος¹ τοῦ Βηλαρᾶ.

1. Σπ. Π. Λάμπρου : «Ρήγας, Βηλαρᾶς, Χριστόπουλος», διαλέξεις Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ ἀπερὶ 'Ελλήνων ποιητῶν τοῦ 10' αἰῶνος, τόμ. Α', 1925, σελ. 90.

Τὴν ψυχὴ τοῦ νεαροῦ ποιητῆ φλογίζουν τὰ συνθήματα τῶν ἐπαναστατημένων Γάλλων, ὁ ἀγὼνας τοὺς γιὰ τὴν ὑλοποίησίν τοὺς μέσα στὴν πατρίδα τοὺς καὶ οἱ συνθήκες γιὰ τὴν προβολή τοὺς στὸν Εὐρωπαϊκὸν χῶρον μετὰ τὴν νικηφόρα προέλαση τῶν στρατευμάτων τοῦ Ναπολέοντα. Τὸ πνεῦμα τοῦ διατηρεῖται ἐπίσης ἀγρυπνο ἀπὸ τὰ πανεθνικὰ καὶ προοδευτικὰ σαλπίσματα τοῦ Ρήγα Φεραίου. "Ἐτσι δὲν παραξενεύει πού ὁ Βηλαρᾶς κατηγορεῖται (1797) στὴ Βενετία μετὰ τὸν Κεφαλλονίτη φίλο του Ἰωάννη Κρασσᾶ γιὰ κατάσκοπος τῶν Γάλλων. Ἀντιμετωπίζοντας, ὅπως φανερώνεται ἀπὸ τὴν ἀνάκριση¹ πού εἶχε ἀρχίσει σὲ βάρος του, ἀμεσο κίνδυνον, περνᾷ ἀρκετὰ δύσκολες ὥρες. Ἡ ἀνάκριση ἐκείνη δὲν ὀλοκληρώθηκε χάρις στὴν προέλαση τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων πού κυρίεψαν καὶ τὴ Βενετία. Τώρα ὁ Βηλαρᾶς ἔρχεται στὰ Γιάννινα, ὅπου συνεχίζει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα του, δηλαδὴ τοῦ γιατροῦ, πού περιλαμβάνονταν στὴν τάξη τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν εὐγενῶν: «πραγματευτᾶδες, ἀρχιερεῖς, γιαιοτροί, οἱ λεγόμενοι ἄρχοντες καὶ εὐγενεῖς», ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει στὸ «Λογιώτατο Ταξιδιώτη».

Τὸν τρόπο πού ἀσχεῖ στὰ Γιάννινα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὁ Βηλαρᾶς καὶ τὴν ἀνθρωπιστικὴ του δραστηριότητα, περιγράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Κονταλέξης: «Ἐνδεδυμένος (ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς) ἀπλοϊκὴν στολὴν μετὰ μικρὸν πῖλον ἐπὶ κεφαλῆς, περιήρχετο τὰ Ἰωάννινα θεραπέων πλουσίους καὶ πτωχοὺς πεζός, ὄχι ἐπὶ ἵππου μετὰ χρυσᾶ ἐφίππια καὶ χαλινούς ὡς ἕτεροι Ἴατροί... Δὲν ἦταν χρηματολόγος. Τοὺς πτωχοὺς ἤλεει καὶ ἀσθενοῦντας δὲν ἐφορολόγει».

Ζώντας σὰ γιαιοτρός στὴν Αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀκολουθεῖ τὸ γιό του Βελῆ στίς περιουδεῖες, μεταθέσεις καὶ ἐκστρατεῖες, γνωρίζοντας ἔτσι τὴ ζωὴ καὶ τὰ τοπία πολλῶν περιοχῶν τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου. Στὴν Τρίπολη τῆς Πελοποννήσου ζῆ ἀπὸ τὸ 1812 ὡς τὸ 1815 γράφοντας μάλιστα ἐκεῖ δυὸ ἀπὸ τὰ πιὸ ὠραῖα τοῦ ποιήματα, τὴν «Ὠδῆ» καὶ τὴν «Παρωδία τῆς Τριπολιτσᾶς». Στὴ Λάρισα τῆς Θεσσαλίας διαμένει ἀπὸ τὸ 1815 ὡς τὸ 1817 καὶ δημιουργεῖ μετὰ τοὺς Χριστόδουλο Κονομάτη καὶ τὸν Ἰωάννη Οἰκονόμου Λογιώτατο τὸν κύκλο τῶν δημοτικιστῶν. Τελικὰ, ὕστερα ἀπὸ μικρὴ ἀκόμα διαμονὴ στὴ Μακεδονία, ξαναγυρίζει (1818) στὰ Γιάννινα, ὑπηρετώντας πάντα γιαιοτρός τοῦ Βελῆ πασᾶ. Ἐδῶ ἡ ομάδα τῶν Ἰωάννη Βηλαρᾶ, Ἰωάννη Κωλέττη, Γ. Σακελλάριου, Κυρίτση Καραγιάννη, Ἀθανάσιο Ψαλλίδα καὶ ἄλλων, δημιουργοῦν τὸν κύκλο τῶν φωτισμένων καὶ προοδευτικῶν Γιαννιωτῶν. Εἶναι ὁ μυημένος στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία πυρῆνας, πού ἐτοιμάζει τὴ συμμετοχὴ τῶν ἠπειρωτῶν στὸ μεγάλο ἀγῶνα τῆς παλιγγενεσίας πού τόσο πλησιάζει. Τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὸν κύκλο τοὺς, σκοπὸς ζωῆς του εἶναι ἡ ἀνάσταση τοῦ Γένους: «ὁ φωτισμὸς τοῦ Γένους εἶναι ἱερὸ καὶ ἀπαραίτητο χρέος ὄλων τῶν προκομμένων...», γράφει ὁ Βηλαρᾶς στὸν Ἀθαν. Ψαλλίδα.

Μετὰ τὸ κάψιμο ἐνὸς τμήματος τῶν Γιαννίνων ἀπὸ τὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα πού πολιορκοῦν (1820) τὸν Ἀλῆ πασᾶ, καίγεται καὶ τὸ σπίτι τοῦ Βηλαρᾶ. Ὁ ποιητὴς τώρα, ἔχοντας συναίσθησιν τῶν κινδύνων πού τοῦ δημιουργεῖ ἢ ὡς ἐκείνη τὴν ὥρα ὑπηρεσία του στὸν Ἀλῆ πασᾶ, διασώζεται μετὰ τὴν οἰκογένειά του, πάμφτωχος καὶ ταλαιπωρημένος, στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ. Στὰ χωριὰ ἐκεῖνα ἔχει τὴν ἔδρα τῆς ἡ Κεντρικῆ Ἐπαναστατικῆ Ὀργάνωσιν πού κατευθύνει τὸν ἠπειρωτικὸ ἀγῶνα στίς παραμονές καὶ στὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας. Τὴν ὀργάνωσιν αὐτή, ὅπως καὶ τὴν περίφημη «Κάσσα τῶν Γιαννίνων» πού συγκεντρώνει ἀφθονο τὸ χρῆμα τῶν ἠπειρωτῶν γιὰ τὴν Ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, τὴ διευθύνει στὸ Τσεπέλοβο ὁ Βηλαρᾶς.

1. Σπ. Π. Λάμπρου: «Ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης Κρασσᾶς ἐν Βενετία», Νέος Ἑλληνισμὸς, τόμ. Η', 1911, σελ. 315 κ.έ.

Ἡ ἐπαναστατικὴ τοῦ θέσης ξεδιπλώνεται περισσότερο ἀπὸ τὸ σχέδιο ποῦ ἔκανε μετὰ τὸν Ἀθαν. Ψαλῖδα. Συγκεκριμένα ζητοῦσαν ἀπὸ τὸν Ἀλέξ. Μαυροκορδατὸ νὰ ἐφοδιαστοῦν μετὰ ἔγγραφο ἐξουσιοδότησής του ὅτι ἐκπροσωποῦν τὴν Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση, μετὰ σκοπὸ νὰ ξεσηκώσουν στὸν ἀγῶνα τοὺς κατοίκους τῶν περιοχῶν τῆς Κόνιτσας καὶ τοῦ Παρακάλμου, οἱ ὁποῖοι μαζί μετὰ τοὺς Σουλιῶτες νὰ προχωροῦσαν στὴν κατάληψη τοῦ Ἀργυρόκαστρου.

Ἀλλὰ ὁ πατριωτισμὸς καὶ οἱ ἀρετὲς τοῦ φανερόνται καὶ ἀπὸ ἀρκετὲς ἄλλες περιπτώσεις. Σχετικὸ εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀπὸ «22 Τρυγητῆ, 1822» γράμματός του ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο στὸ γιό του:

«... Ἐπειράχτηκα νὰ σοῦ εἰπῶ τὴν ἀλήθεια, ἀπὸ τὴ λέξη δανεικά... Ὡς ποῦ φτάνει ἡ ἀγάπη τῶν γονεῶν πρὸς τὰ παιδιά τους, καὶ ξεχωριστὰ πρὸς ἐκεῖνα, ὅπου τὴν ἀχρίζουν, ἐσὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὴν γνωρίσης ἀκόμα. Ἡ στέρησι καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων, ὅποτε χρησιμεύει γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἀξίων παιδιῶν, γέρεται ἄκρα ἀπόλασι στους γονεῖς... Μὴ σὲ μέλει γιὰ τὴν κατάστασί μου ἀλήθεια, τὰ δεινά μου περιστάτικὰ μοῦ ἔφεραν στενοχώριες, μόνο ξέρε, πῶς ἐγὼ εἶμαι καὶ γενναῖοκαρδος, μήτε καταπέφτω εἴκολα ἀπὸ τὴν ἐνάντια τύχη... Κοντὰ σὲ ὅσα ἐσημείωσα, λογιάζω ἀναγκαιότητα ἀκόμη νὰ σοῦ θυμῶσω, πῶς ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχει τίμιον χαρακτῆρα γιὰ νὰ ζήσει στὸν κόσμον μετὰ ὑπόληψη. Ὁ φιλαλήθης καὶ ὁ φιλοδίκαιος εὐδοίσκεται ἀνεπάντεχα πιασμένος στὶς παγίδες τῶν δολερῶν καὶ κακοποιῶν ἀνθρώπων. Εἶναι χρεῖα λοιπὸν νὰ φυλάγεται ὁ χαρακτῆρας ἀλλὰ νὰ μὴ φανερώνεται σ' ὅποιον λάχει ἀνεξέταστα ἢ προσποίησις εἶναι κακία, ἀλλ' αὐτὴ γίνεται ἀρετή, ὅποτε δὲν συντρέχει πρὸς βλάβη τοῦ ἄλλου...».

Τὰ «δεινά» καὶ ἡ «ἐνάντια τύχη», ἐπιτάχυναν τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Βηλαρᾶ, ὁ ὁποῖος πέθανε σὲ ἡλικία 52 χρόνων στὸ Τσεπέλοβο, ἔπου καὶ βρῖσκεται ὁ τάφος του. Ὁ ἐπαναστάτης τῆς Βενετίας, ὁ φιλικός, ὁ ὑψηλόφρονος Ἕλληνας, ὁ φιλόστοργος πατέρας καὶ ἐξαισιος ἄνθρωπος, Ἰωάννης Βηλαρᾶς, χάθηκε τὴν 28-12-1823, σὲ μιὰ κρίσιμη γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν ἡπειρωτῶν περίοδο, σὲ μιὰ δγλαδὴ ἐποχὴ ποῦ τὸ Ἔθνος εἶχε τόση ἀνάγκη τῶν πολύτιμων ὑπηρεσιῶν του!...

Ἡ διακεκριμένη θέσι ποῦ ἔχει στὴν Ἑλληνικὴ Γραμματεία ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς, δφείλεται στὴν πρωτοπορεία του στὸ γλωσσικὸ κίνημα, ἡ ὁποία ἔχει βαθύτερες τίς ρίζες του, στὰ πρῶτα χρόνια τῆς καταστροφῆς τοῦ Βυζαντίου. Ἀπὸ τότε εἶχε δημιουργηθεῖ ἡ πίστη ὅτι τὰ θρησκευτικὰ διδάγματα, τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, οἱ κώδικες καὶ τὰ διατάγματα, θὰ μπορούσαν νὰ γράφονται στὴ ζωντανὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Τὸν 18 αἰῶνα ὁ Γεώργιος Χοῦμνος παραφράζει τὴν Παλαιὰ Διαθήκη σὲ δεκαπεντασύλλαβους καὶ ὁ Ἰωάννης Καφτάνος δημοσιεύει σὲ ἀπλὴ γλῶσσα τὸ «Ἄνθος καὶ ἀναγκαῖον» τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Τὸ 1542 ὁ Νικόλαος Σκουφος μεταφράζει στὴ δημοτικὴ τὸ «περὶ παιδων ἀγωγῆς» τοῦ Πλούταρχου, ἔχοντας τὴν πίστη ὅτι μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸ βοηθεῖ τὸ Γένος νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴν ἀγραμματοσύνη του. Τὸ 1580 ὁ Γεώργιος Αἰτωλὸς γράφει στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ τοὺς μύθους καὶ τὰ ἐγκωμιαστικὰ του. Τὸ 17 αἰῶνα ὁ Πατριάρχης τῆς Ἀλεξάνδρειας Κύριλλος Λούκαρης δίνει τὴν ἄδεια νὰ μεταφραστεῖ ἡ Ἁγία Γραφή στὴ δημοτικὴ. Εἶναι ὁ αἰῶνας ὁ ὁποῖος πλουτίζεται μετὰ ἔργα γραμμένα στὴ δημοτικὴ, τῶν: Φραγκίσκου Σκουφου, Ἡλίας Μηνιάτη, καὶ στὴν Κρήτη τῶν: Βιτσέντσου Κορνάρου καὶ Χορτάτσι. Στὰ τέλη τοῦ 18 αἰῶνα καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 19, οἱ θεωρητικοὶ τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ τοῦ ἀντιδημοτικισμοῦ εἶναι ἀρκετοί. Ἐξοχοὶ θεωρητικοὶ ἀπολογητῆς τοῦ δημοτικισμοῦ

σμοῦ φανερώνονται, οἱ: Καταρτζής, Κωνσταντᾶς, Φιλιππίδης καὶ Ψαλίδας, οἱ ὅποιοι ἀντιδροῦν στὶς ἰδέες τοῦ Κοδρικᾶ, τοῦ ὑποστηρικτῆ τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσας καὶ τοῦ Κοραῆ, τοῦ ὁπαδοῦ μὲ μιὰ λέξη τῆς καθαρεύουσας. Τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἀρχὴς τοῦ ΙΘ' αἰώνα, ὁ ζωντανὸς ποιητικὸς λόγος τοῦ Ρήγα καὶ ὁ πρωτοποριακὸς πεζὸς καὶ ποιητικὸς λόγος τοῦ Βηλαρά, ἀνοίγουν προφητικoὺς δρόμους.

Τοῦ Βηλαρά κίνητρο τοῦ γλωσσικοῦ του ἀγῶνα εἶναι ἡ φιλογενεΐά του. Προσπαθεῖ νὰ ἐπιβάλλει τὴ δημοτικὴ, μόνο γιατί τὴ θεωρεῖ ἀπαραίτητη γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση καὶ πρόοδο τοῦ Γένους. Ζῆ στὴν "Ἠπειρο, ὅπου ἀντιλαλεῖ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, καὶ τὸ θεωρεῖ δίκαιο νὰ ἐπιβάλλει γιὰ ἐθνικὴ γλώσσα, αὐτὴ τὴ γλώσσα ποὺ ἄκουε γύρω του καὶ μιλοῦσε ὁ ἴδιος:

«ἡ γλώσσα μας εἶναι ἡ γλώσσα τῶν Μουσῶν γιὰ τοῦτο καὶ εὐκολώτατη στὴν ποίησι. Ἄς μὴ τῆς χάσουμε αὐτὸ τὸ προτέρημα, ὅπου δὲν τῆς τὸ δώκαμε ἐμεῖς, κι ὅπου δὲν μποροῦμε νὰ τῆς τὸ δώκουμε ἄλλα νὰ θελήσουμε. . .», γράφει «ἀπὸ Λάρσα 24η "Αἰ Δημοτριοῦ 1815» στὸ φίλο του Καλαρά. Λογίζοντας ταυτόχρονα νεκρὸς τὴν ἀρχαϊκὴ καὶ τὴ φτιαχτὴ γλώσσα, γράφει: «Ἡ γλώσσα μας εἶναι φυσικὰ ὁμορφη, γιατί εἶναι θυγατέρα ἐκεινῆς ὅπου ἀπόκτησε ἀγαπητικὸς ὄλα τὰ φωτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, μήτε εἶναι ἀκόμα στὰ σπάργανα, δὲ μπορεῖ νὰ δείξῃ τώρα οὔτε τὸ ἀνάστημα, οὔτε τὶς χάρες ἢ τὰ χρώματα ὅπου θὰ τὴ στολίσουν, ἀφοῦ φτάσει σὲ νομικὴν ἡλικίαν. Ἄς γνοιαστοῦμε λοιπὸν νὰ τὴν ἀναθρέψουμε μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις μας, καὶ χωρὶς νὰ τῆς λείψῃ τίποτε ἀπὸ ὅσα τῆς κάνουν χρεΐα καὶ αὔξει. . .».

Καὶ γιὰ νὰ «ἀναθρέψῃ» τὴ γλώσσα, σὰν ὁπαδὸς τῆς φωνητικῆς ὀρθογραφίας, ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ποὺ κατάργησε τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα, τὰ φωνήεντα υ καὶ ω, τὰ διπλᾶ σύμφωνα ποὺ τὰ θεωρεῖ περιττὰ κ.λ.π.

Τὶς γλωσσικὲς του θεωρίες τὶς ἐκθέτει στὸ ἔργο του «Ρομεΐκη γλῶσσα» ποὺ τυπώθηκε τὸ 1814 στὴν Κέρκυρα, τὸ ὅποιο περιλαμβάνει στὶς σελίδες του τὴ μετάφραση στὴ δημοτικὴ τοῦ Κρίτωνα καὶ μέρος ἀπὸ τὸ δεύτερο βιβλίο τοῦ Θουκιδίδη. Στὴ μετάφραση προτάσσεται ἡ «μικρὴ ὀρμηγία γιὰ τα γράματα καὶ ὀρθογραφία τῆς ρομεϊκῆς γλῶσσας», ἀφιερωμένη «πρὸς τὸ σοφολογιότατο κυρ Ἀθανασιον Ψαληδα ἀρχιδασκαλον κε ἐπιστημονα του ἐλληνικοῦ σχολιοῦ τον Γιαννηον», στὸν ὅποιο γράφει: «τὸ θάρρος μου νὰ βάλω τοῦτον τὸ μικρὸ μου κόπο στὴ σκέπη σου προέρχεται ἀπ' ὅτι γνωρίζω τὴν κλίση σου γιὰ ὅσα ἀποβλέπουν στὸ κοινὸ ὄφελος τοῦ Γένους».

Ὅταν ὁ Ψαλίδας ἐκφράζοντας τὴν ἀμφιβολία του γιὰ τὴν ἐπικράτηση μιᾶς τέτοιας γλώσσας τοῦ ζητᾷ τὴ γραμματικὴ τῆς, ὁ Βηλαράς μὲ πίστη πῶς ὅταν γράψουν ἀρκετοὶ τὴ γλώσσα ποὺ μιᾶνε, ἡ κοινὴ γραμματικὴ θὰ προκύψει αὐτόματη, τοῦ ἀπαντᾷ: «Ἡ γραμματικὴ, κανονίζοντας μιὰ γλώσσα στὴν ἀρχὴ τῆς, τὴν περιορίζει».

Φυσικὰ γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς «ρομεϊκῆς γλῶσσας» του, εἶναι ἀπαραίτητη πέρα ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴν τόλμη, μιὰ ἐντονὴ προοδευτικότητα, ὅπως γράφει καὶ ὁ ἴδιος: «ὅσο δὲν λείψουν οἱ πρόληψες τῶν λογιστάτων, τὸ γένος δὲ γλέπει ποτέ του ἡμέραν». Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ κατανοητὸς διηγεῖται τὴν ἱστορία μὲ τὸν αὐτοδίδαχτο βιολιτζῆ ποὺ ἐπαίξε τόσο πιὸ μελωδικὰ ἀπὸ τὸ σοφὸ δάσκαλο τῆς μουσικῆς, ποὺ κάποιος ὁ ὅποιος εἶχε ἀρχίσει νὰ μαθαίνει βιολὶ προτιμᾷ γιὰ δάσκαλό του τὸν αὐτοσχέδιο βιολιτζῆ: «ἀφόντας λοιπὸν ἄφηκε σὲ μιὰν ἄκρα τὴν περίσσεια πολυμάθεια τοῦ σοφοῦ δασκάλου του, ἀκολούθησε τὸν ἄτεχνο τρόπο τοῦ γείτονά του, καὶ σ' ὀλίγον καιρὸ ἔφτασε νὰ νιώθῃ κι αὐτὸς χάρη στὸ λάλημά του, κι ὅσοι τὸν ἄκουγαν». Τὸ σημεῖωμά του ἐκεῖνο «πρὸς τοὺς ἀναγνώστες» κλείνει εὐστοχα μὲ τοὺς πιὸ κάτω στίχους:

ὦ πρόληψες τοῦ κόσμου
τύραννοι τῆς ψυχῆς,
ὁ κόσμος σᾶς λατρεύει
γιὰ νὰ ναι δυστυχῆς.

Ἡ «ρομεϊκη γλῶσσα» τοῦ Βηλαρᾶ πολεμήθηκε μὲ φανατισμὸ ἀπὸ τοὺς λογιώτατους. Ἀποφθεγματικὰ γι' αὐτὴ τὴ μάχη, πού τοῦ κάνουν, γράφει ὁ ἴδιος ἀπὸ «Λάρσα τις 4 Μαρτιοῦ 1815» τὸν «Γιαννάκη Γενοβέλη εἰς Γιάννινα», σχετικὰ: «ὁ καιρὸς, ὅπου εἶναι καλὸς κριτὴς τῶν πραγμάτων. Θέλα κάνῃ τὴν κρίσι πρὸς βοήθειά μου, μ' ἔλον ὅπου θὰ τὴν κάμῃ ἀργά». Καὶ εἶναι ἀλήθεια, ἔτι ὡς ἓνα σημεῖο, ὁ καιρὸς τὸν δικαίωσε.

Γράφοντας ὁ Ροῖδης κάποτε γιὰ τὸν Ψυχάρη, λογιζει ἱκανὸ νὰ σταθεῖ πλάι του μόνο τὸ Βηλαρᾶ: «Ἡ δικαιοσύνη ἐν τούτοις μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι πλὴν τῆς μεταφράσεως τοῦ Πλατωνικοῦ «Κρίτωνος» ὑπὸ τοῦ Βηλαρᾶ, οὐδὲν ἄλλο, γνωρίζομεν ἔργον δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ τοῦ Ψυχάρη κατὰ τὴν ἀκριβῆ προσήλωσιν εἰς τοὺς τύπους τῆς ἀληθοῦς δημῶδους». Τὴν ἴδια ταύτιση κάνει καὶ ὁ Χασιώτης δταν στὴ «Γλῶσσα τοῦ Ἑλληνας», γράφει: «Ὁ Λογιώτατος ταξιδιώτης καὶ ὁ Κολοκουθούλης τοῦ Βηλαρᾶ παριστοῦν δι' ὀλίγων ἔτι ὁ Ψυχάρης διὰ τοῦ πολυσελίδου «Ταξιδίου» του καὶ τοῦ «Ὀνειρου τοῦ Γιαννίρη» ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ». Παραλληλισμοὶ ἀνεπιτυχεῖς μιὰ πού εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Ψυχάρης ἐφτιανε μιὰ γλῶσσα, ἐνῶ ὁ Βηλαρᾶς χρησιμοποιοῦσε ἀτόφια τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, χωρὶς παρεμβάσεις.

Τὴ γλωσσικὴ ἐπίδραση τοῦ Βηλαρᾶ, ἀναμφισβήτητα τὴ δέχτηκε ὁ Διονύσιος Σολωμὸς πού γράφεται ἀπὸ τοὺς πρώτους συνδρομητῆς τῶν τραγουδιῶν του. Στὰ πρῶτα τραγούδια τοῦ Σολωμοῦ ἡ ἐπίδραση τοῦ Βηλαρᾶ εἶναι ὀλοφάνερη γιὰ τὴν ὀρθογραφία τους, τὴν ἀπλότητα, τὸ ρυθμὸ καὶ τὴν κλασικὴ δημοτικὴ διατύπωση. Τὸ Βηλαρᾶ καὶ τὸ Χριστόπουλο παραδέχεται γιὰ πρόδρομους τοῦ Σολωμοῦ, «εἰς τὴν ρητὴ διαμαρτύρηση ἐναντίον εἰς τὸ πολυχρόνιο σύστημα τῆς γραπτῆς γλώσσας», ὁ Πολυλᾶς προλογίζοντας τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ. Καὶ ὁ Ψυχάρης πού τόσο θαυμάζει τὶς γλωσσικὲς θεωρίες τοῦ Βηλαρᾶ, γράφει στὰ «Ρόδα καὶ Μῆλα» (τόμ. Α' τοῦ 1893): «Μεγάλος ἄνθρωπος αὐτὸ θὰ πεῖ, νὰ μὴ βλέπει τὴν ἐποχὴ του μονάχα, παρὰ νὰ προβλέπει καὶ τὴ μελλοῦμενη. Καὶ λυπᾶται κανένας σὰ βλέπει πῶς ἓνα ἔθνος ἀξιώθηκε νὰ ἔχει τέτοιους ἄνθρώπους κι ἀκόμα δὲν κατάλαβε τὴν ἀλήθεια. Πιὸ μεγάλη, πιὸ ὑψηλὴ ἰδέα δὲ γίνεται ἀπὸ τὴν ἰδέα πού εἶχε ὁ Βηλαρᾶς γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ φιλολογία, ἀπὸ τὸ σκοπὸ πού κυνηγοῦσε». Στὸ γλωσσικὸ του ἀγῶνα ὁ Βηλαρᾶς παρουσιάστηκε ὁ ὑψιπέτης ἀγωνιστῆς καὶ ὁ καινούριος ἄνθρωπος πού ἔβλεπε σωστὰ καὶ πολὺ πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του.

Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Βηλαρᾶ περιλαμβάνει λυρικά καὶ σατιρικά ποιήματα, καθὼς καὶ μύθους. Βυθισμένος στὶς ἑλληνικὲς ποιητικὲς ρίζες, καὶ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ ποίηση, τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ τὸν ἀνακρεοντισμὸ, κατορθώνει τελικὰ νὰ δώσει μιὰ ποίηση προσωπικοῦ ὕφους καὶ ἰδεῶν, μιὰ ποίηση ἑλληνικὴ.

Ἡ στιχουργικὴ καὶ μεταφραστικὴ εὐχέρεια τοῦ Βηλαρᾶ ὑπῆρξε μεγάλη, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος καὶ ὁμότεχνός του Ἑρρίκος Ὁλανδ, πού τὸν γνώρισε γύρω στὰ 1813: «... Τὸ ποιητικὸν ἄλγαντον τοῦ Βηλαρᾶ δὲν εἶναι κατώτερον τῆς φιλολογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀξίας του. Καίτοι δὲ ἐγὼ δὲν γνωρίζω νὰ ἔχη δημοσιευθῆ κανὲν ποιητικὸν του ἔργον, τεμάχια δὲμως τινὰ χειρογράφων του δημῶδους ποιήσεως ἀπέ-

κτησαν φήμην μεταξύ τῶν συμπατριωτῶν του... Τὰ ποιήματά του εἶν' ἐρωτικά, ἐπιγραμματικά στὴ διατύπωσι, ἄλλα σατιρικά ἢ... χωρατατζίδικα¹.

Ἐκ τῶν πρώτων του ποιήματα, τὸ «Πουλάκι», ποῦ λέγεται πὼς γράφτηκε ὅταν ζοῦσε στὴν Πάδοβα γιὰ τὴν κόρη τοῦ Γεροπάνου τῆς Βενετίας, ἡ ὁποία ἀργότερα ἔγινε σύζυγός του, ἔχει πολλές ὁμοιότητες μετὰ ποιήματα ποῦ ἀποδίνονται στὸν Ὑψηλάντη καὶ στὸ Δανελάκη:

*Πουλάκι ξένο
ξενιτεμένο
πουλί χαμένο,
ποῦ νὰ σταθῶ;*

Μιά λεπτότητα αἰσθήματος ἐδῶ καὶ μιὰ φυσιολατρεία ἄλλου, ὅπως στὴν Ἔνοιξη ποῦ παίρνει μιὰν ἰδιαίτερη ἔννοια στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ:

*Ἡ γλυκοτάτη Ἔνοιξη
μὲ τ' ἄνθη στολισμένη,
ροδοστεφανωμένη,
τὴ γῆ γλυκοτηράει
κ' ἡ γῆ τὴ χλόη ντύνεται,
τὰ δάση τῆς ἡσκιῶνον,
τὰ κρῶα χιόνια λιώνουν,
ὁ οὐρανὸς γελάει.*

Κι ἔρχεται ὁ ἄθμος τοῦ Ἔρωτα, πέρα ἀπὸ τὰ κοινότητα θέματα τῆς θλίψης, γιὰ ν' ἀνοίξει μετὰ τὸ ἄνθισμα ἑνὸς ἀνεπαίσθητου χαμόγελου τὸ δημιουργικὸ δρόμο τῆς ζωῆς:

*Τὸ δυνατό του χέρι
νομοθετᾷ, μορφώνει,
τὸν κόσμον ἐμφυχώνει,
κινεῖ καὶ κυβερνᾷ.*

*Ἐσ' εἶσαι ποῦ λαμπρύνεις
τῶν οὐρανῶν τοὺς θόλους...*

Στὰ σατιρικά του, ἢ χωρὶς κακία σκωπτικὴ του διάθεση δὲν εἶναι μόνον ἐμφυτῆ, ἀλλὰ καλλιεργεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἢ ὁποία ἐκφράζεται μετὰ τὸ «Γιαννιώτικο στιχοπλάκι». Μετὰ τοὺς στίχους του αὐτοὺς ψέγει τὰ καθημερινὰ καὶ ἀγωνίζεται νὰ ἐξυγιάνει τὴ σύγχρονή του κοινωνία, πολεμώντας τὶς προλήψεις καὶ τοὺς διαφοροὺς τύπους τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του. Στίχοι αὐτοσχέδι, ἀπλοῖ, εἰρηνικῆ, κάποτε καὶ σαρκαστικοί, μετὰ κατάληξη τὸ ἠθικὸ δίδαγμα, ποιήματα ποῦ κάποτε μοιάζουν μετὰ «ὑπομνηματισμοὺς» καὶ «χαρακτῆρες».

Γιὰ τὸν «ὑποθεσιάρη», τὸν πάντα πολυάσγολο γιὰ ξένες ὑποθέσεις, γράφει:

*...Μὲ ἕναν λόγον παντοῦ τρεχάτος
καὶ πάντα γιὰ τος.
Αὐτὰ τ' ἀκούω, μόν' δὲν ἤξεύρω
ποῦ νὰ τὸν εὐρω.*

1. H. Holland : Travels 1815 p. 273-6.

*Στήν κατοικιά του νά μὴ ζητήσης
ἀν τὸν θελήσης.
Κι ἄλλοῦ νά γείρης, ὅπου μπορέσης
θὰ τὸν ἀντέσης.*

Ἴδιες εἶναι οἱ θέσεις πού παίρνει ὁ ποιητὴς γιὰ τὸν «ξεπεσμένο», τὸ «στολιδιάρη» καὶ ἄλλους, σκῶμμα, ὀργή, πάθος, κακία, ἀναξιότητα καὶ τελικὰ τὸ ἠθικὸ δίδαγμα.

Στοὺς μύθους του, καὶ πόσοι ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶναι παραφράσεις γαλλικῶν καὶ Ἰταλικῶν μύθων, καταβάλλει προσπάθειες νὰ φανερώσει τὴν ἀλήθεια, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει στὸν «Πρόλογό» του:

*Κι ἀφόντας ἀνταμώθηκαν τὸ φέμμα κι ἡ ἀλήθεια
'ς τῆς γῆς τῆ σφαῖρα ἐπλήθυναν τὰ τόσα παραμύθια.
Τὰ παραμύθια ἐξιστορῶ, τοὺς μύθους ξεδιαλέγω,
στολῶ τὸ φέμμα ὅσο μπορῶ καὶ τὴν ἀλήθεια λέγω.*

Χρησιμοποιεῖ τὸ φέμμα καὶ τὸ σαρκασμὸ γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ ἀλήθεια πού θὰ ἠθικοποιήσει τοὺς σύγχρονους του. Καὶ νομίζω πὼς δικαιώνεται ἐδῶ ἡ περιγραφή τοῦ Ὀλλανδ γιὰ τὸ Βηλαρᾶ: «Κοντὰ εἰς αὐτὰ του τὰ χαρίσματα τῆς πολυμαθείας καὶ εὐαισθησίας, ἔκανε εἰς τὸν χαρακτήρα του ἐκεῖνο τὸ στωϊκὸν ἦθος, καθὼς εἶπα, ὅπου κάποτε τὸν ἀνέβαζε εἰς ἕνα ὕψος καὶ ἔπαρσι, ὅποιον θὰ ἐταίριαζε καλύτερα εἰς τοὺς παλαιούς χρόνους τῆς ἐλευθερίας, παρ' εἰς τὴν νέαν αὐτὴν ἀθλιότητα».

Ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἔργου τοῦ Βηλαρᾶ ἄρχισε πολὺ, παρ' ὅλο πού ἀπὸ τὸ 1827 γίνεται γνωστὸ μὲ τὴν ἐκδοσὴ στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὸν Ἄθαν. Πολίτη τοῦ ἔργου «Ποιήματα καὶ Πεζά» τοῦ Βηλαρᾶ, ὅπου περιλαμβάνεται καὶ ἡ μετάφρασή του τῆς «Βατραχομουμαχίας» πού ἀποδίδεται στὸν Ὀμηρο. Ἀκολουθοῦν: ἡ ἐπανέκδοσή του τὸ 1857 στὴ Ζάκυνθο, ἡ ἀνατύπωση ἔργων του τὸ 1865 καὶ 1868 ἀπὸ τὸ Μ. Βρεττὸ στὸ «Ἐθνικὸ Ἡμερολόγιο», ἡ ἐκδοσὴ τῶν ὡς τότε γνωστῶν ἔργων τοῦ Βηλαρᾶ ἀπὸ τὸ Σέργιο Ραφτάνη, τὸ 1871 στὴ Ζάκυνθο, ἡ παρουσίαση ἀπὸ τὸ Σπ. Λάμπρου [στὸ περιοδικὸ «Δωδώνη» τὸ 1895 αὐτόγραφο τοῦ «ὄνομαστικοῦ» τοῦ Βηλαρᾶ καὶ ἄλλα.

Μὲ τὴν ἱστορικὴ φιλονικία τοῦ 1877 «Περὶ συγχρόνου ἐν Ἑλλάδι κριτικῆς καὶ ποιήσεως» μεταξὺ τῶν Ἐμ. Ροῖδης καὶ Ἀγγελου Βλάχου, ἀρχίζει ν' ἀποχτάει φτερά ἡ φήμη τοῦ ποιητῆ Βηλαρᾶ. Ὁ Ροῖδης, ἔγραφε σχετικὰ: «Καὶ ὑπὸ ἀπλῶς ποιητικὴν ἐποψιν ὀλίγους γνωρίζομεν λυρικούς, καὶ παρ' αὐτοῖς ἀκόμη τοῖς Ἰταλοῖς, δυναμένους νὰ διαγωνισθῶσι περὶ γλυκύτητος πρὸς τὸν οὐχὶ ἀρκούντως ἐκτιμώμενον Βηλαρᾶν. Ἐκάστη αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ μύθου περιγραφὴ ἀποτελεῖ εἰκόνα ἀξίαν νὰ κοσμίση ἀρχαῖον ἀγγεῖον. Μάτην δὲ ἤθελέ τις ἀναζητήσαι παρὰ τῆ σήμερον καθαρευούση ποιήσει στίχους ἔχοντας τὴν καθαρότητα καὶ διαύγειαν τῶν κατωτέρω, ἐξ' ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι εἰς τοὺς ἀγαθοὺς τεχνίτας δὲν εἶναι ἀπαραίτητον ἐφόδιον ἡ ὁμοιοκαταληξία...».

Τὸ Ροῖδης τὸν κατακρίνει ὁ Ἀγ. Βλάχος ὅτι «ἐξεθείασε τὸν δικαίως ἄγνωστον καὶ δικαίως μὴ ἐκτιμώμενον μυθογράφον Βηλαρᾶν...», ἐκφράζοντας ἴσως τὴ γενικότερη τῆς ἐποχῆς γνώμη γιὰ τὸ Βηλαρᾶ, τὸν ὅποιον ἀνασταίνει πνευματικὰ μὲ δξύτατη ἀντίληψη καὶ ὀρθολογισμὸ ὁ Ροῖδης.

Κι' ἔρχεται νὰ ἐπισφραγιστεῖ μόνιμα ἡ παρουσία τοῦ Βηλαρᾶ μὲ τὴν πνοὴ τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ στὸν ὕμνο τῶν «Πατέρων»:

— Μῶμε κ' ἐσὺ παιγνιδιστή, Θύρησιν, δειλὴ βοσκάρη,
 ἀπὸ τῆς Τουρκαρβαντιᾶς τὸ λόκο σαστισμένε,
 πρόδρομε, ποὺ δὲν ὄκνεφες νὰ κονταροχτυπήσεις
 καὶ μέσ' στὰ μαῦρα Γιάννενα, τὰ κατασπλαβωμένα,
 γιὰ κάποιον μέγα λυτρωμὸ μελλόμενον τοῦ Λόγου.
 Στῆς λυτρωμένης Ἑπείρου τὶς ράχες καὶ τὶς λίμνες
 προσμένει σε ἡ φλογέρα σου ποιμενικὴ μὲ κάποιους
 πιὸ γλυκοὺς ἤχους ἀπαιχτοὺς, γιὰ νὰ τοὺς πράξεις τώρα,
 ἄν, ὅπου ζοῦσες ἄμοιρος, μακαριστὸς γυρίσεις...

Ἐννιά στίχοι ποὺ δικαιώνουν τὴ φωτεινὴ μορφή τοῦ Βηλαρά, ποὺ δὲν ὄκνεψε νὰ κονταροχτυπήσει καὶ μέσα στὰ κατασπλαβωμένα Γιάννενα: «Γιὰ κάποιον μέγα λυτρωμὸ μελλόμενον τοῦ Λόγου».

*

ΤΑΣΟΣ ΒΙΔΟΥΡΗΣ (1888- ;).

Ὁ δάσκαλος καὶ λόγιος Τάσος Βιδούρης γεννήθηκε τὸ 1888 στὸ χωριὸ Σταμνὰ τοῦ Μεσολογγίου ἀπὸ γονεῖς ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Δρόβιανη τῆς Βόρειας Ἑπείρου. Τελειώνοντας τὴ Ζωσιμαία Σχολὴ στὰ Γιάννενα, ὑπηρέτησε στὸ Ἐσχὴ Σεχέρ λογιστῆς σὲ Ὀθωμανικὴ Τράπεζα καὶ γιὰ ν' ἀποφύγει τὴ στράτευση του στὸν Τουρκικὸ στρατὸ ὑπηρέτησε ἐκεῖ δάσκαλος στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα σχολεῖα τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ Θράκης, ὅπως καὶ τῆς προγονικῆς του γῆς, τῆς Δρόβιανης.

Μαθητὴς ἀκόμα παρουσιάζεται μὲ στίχους ἐπηρασμένους ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια μὲ κυρίαρχο στοιχεῖο τὴ βουκολικὴ ποίηση καὶ μὲ ἠθογραφικὰ διηγήματα. Παράλληλα συνεργάστηκε δεκαετίες σὲ Ἡμερολόγια, Περιδικὰ καὶ Ἐφημερίδες, ὅπου δημοσίευσε μεταφράσεις ξένων ἔργων καὶ ἰδιαίτερα Γάλλων συγγραφέων, ἱστορικὲς μελέτες, ἄρθρα γιὰ τὰ δίκαια τῆς Βόρειας Ἑπείρου καὶ ἄλλα.

Ἔργα του: «Ἠλύσια», ποιήματα, Κωνσταντινούπολη 1910, καθὼς καὶ «Διηγήματα», Πάτρα 1935.

*

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945).

— «Στὴν πεσμένη Κολώνα

Τ' ἀνάστημά σου τὸ τρανὸ καὶ τῆς χοντρῆς κοκκάλης
 θαμάζω, καθὼς κοίτεσαι ξαπλωταριὰ μπροστὰ μου.
 Μὰ πειὸ μεγάλη φαίνεσαι ἀπὸ τῆς ὀρθῆς τῆς ἄλλης,
 παλιῆς συντροφισσες, γιὰτι κανεὶς πρὶν πέση χάμου
 νεκρὸς, σωστὸ τὸ μέτρο του νὰ δείξῃ δὲ μπορεῖ

25 Μαγιοῦ 1914

Γιάννης Βλαχογιάννης».

Τὸ μέτρο τὸ σωστὸ πού δὲ φανερώναται ἂν κανένας δὲν πέσει γάμω νεκρός, ὅπως ἐπιγραμματικὰ πῦρ πάνω γράφει ὁ Βλαχογιάννης, ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς μικρῆς μας τούτης μελέτης γιὰ τὴ ρωμαλέα αὐτὴ μορφή τῶν Γραμμάτων μας.

Ἄναμφισβήτητα καὶ στὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του ὁ Βλαχογιάννης βρισκόνταν στὸ ἐπίκεντρο τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Ἀπὸ τὴ μιὰ ὑπῆρχε ὁ ἱστορικός ὁ ὁποῖος σὲ ὅλη τὴ διαδρομὴ του δανείζονταν ἀπὸ τὸ λογοτέχνη τὰ ἐκφραστικὰ του μέσα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ πεζογράφος πού ἀντλοῦσε ἀπὸ τὸν ἱστορικό τις ἐμπνεύσεις. Καὶ τελικὰ σὲ βαθιὰ ἐπέκταση ὑπῆρχε ὁ ἀνήσυχος ἐρευνητὴς καὶ μελετητὴς, ὁ συνειδητὸς ἱστοριοδίφης. Ὑπῆρχε, δηλαδή, ὁ πολυσύνθετος πνευματικὸς ἄνθρωπος μὲ μιὰ βαθιὰ καὶ οὐσιαστικὴ προσφορά πού αὐξάνει τὴν εὐθύνη μας γιὰ τὴν παρουσιάσῃ του. Γιατί τούτες τις κρίσιμες γιὰ τὴν πατρίδα μας μέρες πού γαράζονται αὐτὲς οἱ γραμμές, ἡ εὐθύνη ἐνὸς συνειδητοῦ δοκιμογράφου ταυτίζεται μὲ τὴν εὐθύνη στὸ Ἔθνος, μιὰ πού ὀλάκερο τὸ ἔργο τοῦ Βλαχογιάννη ὑπῆρξε ἡ φωνὴ τοῦ Ἔθνους ἡ ὁποία σάλπιζε τὸ συναγεμῶ τῶν ὑποδειγματικῶν του δυνάμεων γιὰ τὸ θεμέλιωμα τῆς διάρκειάς του.

Ὁ Βλαχογιάννης ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ ἔννοια τοῦ Ἔθνους, τὴν ἑλληνικὴ πατρίδα καὶ ζωὴ, θεμελιώνει ἀξεπέραστο ἰδανικό του τὸν ἡρωϊκὸ τόνο τῶν ἐπαναστατικῶν χρόνων τοῦ Εἰκοσιένα. Ἡ προβολὴ καὶ ἐπιβίωση τῶν χρόνων τούτων, ἀποτελεῖ, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ἐξιστορεῖ, τὸ πάθος καὶ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του: «Ἀπὸ νήπιο χἀϊδεα με λαχτάρῃ τὰ ἱστορικὰ βιβλία πούδῃαν ζωγραφιές τῶν καπεταναίων καὶ ζήλευα τοὺς ἄλλους πού μπόρεγαν νὰ τὰ διαβάσουν», ἐξομολογεῖται κάποτε στὸν Κ. Δημητριάδη. Τὸ Εἰκοσιένα κλῶθεται καταβολὴ καὶ μοῖρα στὸ πατρικὸ του σπῖτι μὲ τὴ σουλιώτικη ρίζα ἀπὸ τὴ γενιὰ τῆς μάνας του καὶ τὴ ρουμελιώτικη ρίζα ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ πατέρα του, δυὸ ρίζες πού στὸν κόσμον τῆς παιδικῆς του ἡλικίας καὶ στὴ συνείδηση τοῦ κατοπινοῦ ἱστορικοῦ, μεγαλώνουν σὰ δυὸ δίδυμες ἀδελφές.

Ἡ Ναύπακτος εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἡ Κυβέρνηση τοῦ Καποδίστρια ἐγκατάστησε τοὺς ξεκληρισμένους ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴ τους πατρίδα καὶ ἀτίμητους ἀγωνιστὲς στὴν ἐθνικὴ μας παλιγγενεσία Σουλιῶτες, οἱ ὁποῖοι ἔτσι ἔσμιξαν μὲ τοὺς ὀρεσίβιους Ἐπαχτίτες.

Ἐκεῖ τὴν 27-7-1867 γεννήθηκε ὁ Βλαχογιάννης ἀπὸ τὴν Ἀναστασία τὴν ἐγγονὴ τῆς Δημήτρως Λάμπρο Γκιώναινας πού γεννήθηκε στὸ Σούλι, καὶ μοιράστηκε μὲ τοὺς Σουλιῶτες ὅλες τις συμφορές, στὴν Κέρκυρα, στοὺς ἀγῶνες (1820-1822) στὴν Ἠπειρο καὶ μικρονύφη, γύρω στὰ εἴκοσι τρία χρόνια της, στὴν ἐξοδὸ τοῦ Μεσολογγιοῦ, ὅπου σώθηκε μὲ τὸ σουλιώτικο εἰκόνισμα στὸν κόρφο της, αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἀργότερα διδάχτηκε ὁ Βλαχογιάννης νὰ προσεύχεται γιὰ τοὺς Σουλιῶτες προγόνους. Ὁ ἄντρας τῆς γαίνας του Δημήτρως, ὁ Λάμπρο Γκιώνης ἦταν κι ἐκεῖνος ἀπὸ τὸ Σούλι ὅπου γεννήθηκε τὸ 1794, πρωτοξάδελφος τοῦ Ν. Ζέρβα καὶ ἡρωϊκὸς ἀγωνιστὴς στὴν ἐξοδὸ τοῦ Μεσολογγιοῦ. Ἐνας κόσμος τοῦ μύθου καὶ τοῦ θρύλου ὑπάρχει ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς μάνας του, ἡ γενιὰ τῶν Σουλιωτῶν, ὅπως ὁ ἱερέας Διαμάντης Σουλιώτης, ὁ παπασουλιώτης πού τινάχτηκε μόνος του στὸν ἀέρα στὴν ἐξοδὸ τοῦ Μεσολογγιοῦ, ὁ παπᾶ Γκιώνης πού ἀπότρεπε τοὺς σουλιῶτες νὰ συμβιβαστοῦν (1803) μὲ τὸν Ἄλῃ, ἡ θειά Σιάνα, ἡ γυναῖκα τοῦ σουλιώτη Γιαννοῦσα Πανομάρα τοῦ ἥρωα στίς μάχες τοῦ Ἀη Δονάτου, τῆς σκάλας τῆς Παραμυθιάς ὅπου σκότωσε τὸν περίφημο Ἀρβανίτη Σκραπαλά, καὶ τοῦ Πειραιᾶ, πού τραυματίστηκε, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Γι' αὐτὴ, μάλιστα, τὴ θειά Σιάνα, στὴν ὁποία ξέχωρα ἀπὸ τὸ ζωντανεμα μὲ τις διηγῆσεις της τῆς μνήμης τοῦ Σουλιῶ, ὁ Βλαχογιάννης χρωστάει καὶ τὰ πρῶτα γραφτὰ μνημεῖα τοῦ Εἰκοσιένα, ὁ ἴδιος ἀργότερα θὰ γράψει: «Ἐἶχα κι ὅλας ἀποχτήσει τὴν πρώτη μου ἱστορικὴ συλλογὴ, τὰ χαρτιά τοῦ ἀταίριαστου παλληκαριοῦ

Σουλιώτη Γιαννούση Πανομάρα· μού τὰ ἔχε χαρίσει ἡ θειά Σιάνα χήρα του πού τὰ ἔχε στοῦ τζάκι γιά... προσάναμμα... καί τ' ἀπόχτημα αὐτό μού εἶχε βάλει φωτιά στοῦ...».

Γνήσιος Ἐπαχτίτης ἦταν ὁ πατέρας του Ὀδυσσεάς πού τὸν βάφτισε ἡ Ἀγγελικὴ Νικόλα Τζαβέλα. Ὁ παπούς του Γεώργιος κατάγονταν ἀπὸ τὴν ὄρεινὴ Βετολίστα. Ἦταν γιὸς τοῦ ἥρωα τῶν ἐπαναστατικῶν χρόνων Βλάχου Ἰωάννη, πού δίνει ἀργότερα τὸ ἐπίθετο στὴν οἰκογένεια (Βλαχογιάννης), ὁ ὁποῖος ἀντιπροσώπευσε τὴ Ρούμελη στὴν τοπικὴ συνέλευση τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, στοῦ Ναύπλιου (1825) καί στοῦ Ἄργου (1829).

Τὰ πρῶτα γράμματα ὁ Βλαχογιάννης τὰ ἔλαβε στὴν Ἐπαχτο. Τὴν ἐγκύκλια μόρφωση τὴν πῆρε διαδοχικὰ μὲ στερήσεις καί μεγάλες προσπάθειες στὴ Ζάκυνθο, Κόρινθο καί Πάτρα. Τίς σπουδές του συνεχίζει στὴν Ἀθήνα ὅπου ἔρχεται τὸ 1885 καί γιὰ ν' ἀνταποκριθεῖ στὶς δαπάνες τοὺς ἐργάζεται σὰν οἰκοδιδάσκαλος στὶς οἰκογένειες: Λεάντρο Μεταξᾶ (1887-1895), Κορομηλᾶ (1890-1895) καί Γ. Σ. Βλαστοῦ, τοῦ γνωστοῦ τυπογράφου. Παράλληλα ἐργάζεται σὲ διάφορα ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια, ὅπως στοῦ Σχολειῶ τῶν Ἐφήβων τῶν φυλακῶν Συγγροῦ, διορθωτῆς στὴν «Ἐφημερίδα» τοῦ Κορομηλᾶ, συντάκτης στὴν «Ἔστια» κ.ἄ. Παρακολούθησε παραδόσεις διάφορων καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, μερικῶν ἀπὸ τοὺς ὁποίους (Κόντος, Πολίτης, Λάμπρου) δέχεται τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδραση στὰ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέροντά του. Ἔτσι ἀφιερώνεται στὴν ἀναζήτησι σὲ παλαισιπωλεῖα καί βιβλιοπωλεῖα ἀρχαίου ὕλικου, δημιουργώντας, ἀπὸ τὸ ὑστέρημά του τίς πρῶτες συλλογές του.

Τὴν πολύτιμη πείρα του, γύρω ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα, τοὺς ἀμίμητους αὐτοὺς ἐθνικοὺς θησαυροὺς, ἀποφασίζει νὰ χρησιμοποιοῦσι τὸ Κράτος μὲ τὴν ἴδρυση (1915) τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, τῶν ὁποίων καί τοποθετεῖται Διευθυντής. Στὴ μεγάλη του προσπάθεια γιὰ τὴ συγκέντρωση τοῦ ἀρχαίου θησαυροῦ καί τὴν ἀξιοποίησίν του ὁ Βλαχογιάννης ἐνισχύεται: 1) ἀπὸ τὸ Δῆμο Ἀθηναίων (Δῆμαρχος ὁ κ. Σπ. Μερκούρης) πού τὸ 1901 ἐκδίδει τὸν Α' τόμο τοῦ «Ἀθηναίου Ἀρχείου», 2) τὸ Συνταγματάρχη Κίτσο Μακρυγιάννη καί τὴν ἀδελφὴν του Παπαζῆση, πού μὲ δαπάνες τοὺς τυπώνουν τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ πατέρα τους Μακρυγιάννη ἀπὸ τὸ χειρόγραφο πού ἔχει βρεῖ ὁ Βλαχογιάννης, 3) τὸ Μπενάκη πού τὸν φιλοξενεῖ στὴν Ἀλεξάνδρεια καί συγκεντρώνει μὲ ἔρανο 810 λίρες πού χρησιμοποιοῦν γιὰ τὴν ἐκδόσιν Χιακῶν ἐγγράφων, ἀπὸ τὴ σφαγὴ τῆς Χίου ὡς τὰ χρόνια τοῦ Ὄθωνα, 4) τὸν πρεσβευτὴ Γεννάδιο, πού τὸν καλεῖ στοῦ Λονδίνου, τὸν φέρει ἐκεῖ σ' ἐπικοινωνία μὲ τὸν οἶκο Ράλλη πού διευθύνεται ἀπὸ τοὺς Γ. Ἀργέντη καί Εὐμορφόπουλο, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἐξασφαλίζουν 639 συνδρομητῆς τῆς σειρᾶς τοῦ «Χιακοῦ Ἀρχείου», δηλαδὴ ἓνα ποσὸν 1.278 λιρῶν, 5) τὸ Μπενάκη ξανά, μὲ χορηγία τοῦ ὁποῖου ἐκδίδει τὴν «Ἱστορικὴ Ἀνθολογία» του καί τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Χαιμαριώτη στρατηγοῦ Σπυρομίλιου (Β' πολιορκία Μεσολογγίου 1825-6), 6) τὸν Ἀλέξ. Πάλλη μὲ χορηγία τοῦ ὁποῖου ἐκδίδει τὸ ἔργο του «οἱ κλέφτες τοῦ Μωριά», 7) τὸ «Πάγκλειον Κληροδότημα», πού ἐκδίδει τὸ τρίτομο ἔργο του «Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα τοῦ ἀγωνιστοῦ τοῦ Εἰκοσιένα Ν. Κασσοῦλη» κ.ἄ.

Ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἡ πνευματικὴ πορεία τοῦ Βλαχογιάννη κατευθύνεται ἀπὸ τὴ Σουλιώτικη καί Ρουμελιώτικη κληρονομιά του. Ἡ πολυπληθέστερη κοινωνία τοῦ Ἐπαχτου τὴν ὁποία ἀποτελοῦσαν οἱ ἥρωες Σουλιῶτες καί οἱ οἰκογένειές τους, ζοῦσε μὲ τὴν πίστη ὅτι νωρὶς θὰ ὀλοκληρώνονταν τὸ ἐθνικὸ τους ἔνειρο, ἡ λευτεριά τοῦ Σουλιῶ, ἐνὸς τόπου καί κόσμου στοιχειωμένου ἀπὸ τὸ θρῦλο καί τὴν ἐλπίδα. Οἱ Σουλιῶτες ἐκεῖνοι

πάντα είχαν την αίσθηση ότι ήταν προσωρινά εγκαταστημένοι στον Έπαχτο. Το σημαντικό γεωργικό κληρο πού τους είχε παραχωρηθεί από την Κυβέρνηση και τον όποιο καλλιέργησαν με κολλίγους, δεν τον έβλεπαν ποτέ με το αίσθημα τῆς ιδιοκτησίας:

« Ἀρματωμένοι πάντα με τὰ γιαταγάνια τους και τ' ἀσημοκούμπουρά τους, συναζόντουσαν στὸν ἴσκιο τοῦ μεγάλου πλατανιοῦ τῆς Μεγαλομάτας πλάι στὸ Βεζύρ-Τζαμί τοῦ Κάστρου ἢ στὴν πόλη στὸν πλάτανο τοῦ Ἀϊ-Δημήτρη, σεργιανοῦσαν πέρα-δῶθε κι ὄλο κουβέντιαζαν γιὰ τὶς περασμένες πολεμοχαρές, γιὰ τὶς μελλούμενες δόξες . . . Μοῦ διηγόταν ἡ νόνα μου κυρὰ-Βασιλικὴ Νόβαινα ὅτι στὴν ἐποχὴ τῆς ἀκόμα οἱ Σουλιῶτες δὲν χαιρετιόντουσαν μετὰ τὸ «Καλὴ-μέρα», «Καλὴ-σπέρα», παρὰ μόνο μετὰ τὸ: «Καλὴ Πατρίδα!», διηγεῖται ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Γ. Ἀθανασιάδης-Νόβας¹. Αὐτὴ τῆ σουλιώτικη ρίζα τοῦ Βλαχογιάννη, ἔρχεται ὁ ἴδιος πιὸ πάνω συγγραφέας, νὰ τὴν εἰδικεύσει:

« . . . Ἀναπανόταν μέσα του ἕνας πάνοπλος Σουλιώτης πολεμιστῆς, πού ἦταν ἔτοιμος νὰ κάμῃ γιουροῦσι μετὰ τὸ γιαταγάνι του στὸ πρῶτο σίνθημα, στὴν πρώτη παρόρμηση — κι ὄχι ἕνας ἐκστατικὸς βοσκὸς τῆς Γκιώνας, πού, μετὰ τὴ φλογέρα του στὸ χέρι . . . Καὶ μετὰ τὸ νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ ἐπιστιγτό του μπόρεσε ν' ἀφομοιώσῃ τόσο ὀλοκληρωτικὰ τὸ εἰκοσιένα και νὰ πολιτογραφηθῇ γραμματικὸς του και νὰ στρατολογηθῇ ὁραφιδὸς του και νὰ ἐπιβιώσῃ σὰν ὁ πιὸ μεγάλος του θεματοφύλακας και ἀρχαιοφύλακας»².

Τὸν ἥρωϊκὸ αὐτὸ χῶρο, με πρωταρχικὸ και ἐπιβλητικὸ μνημεῖο τὸ Σούλι, μᾶς ζωντανεύει ὁ Βλαχογιάννης μετὰ μέσα πού τοῦ δίνει ὁ δημοτικισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐκεῖνη τὴν περίοδο ἀποτελοῦσε τὴν ἀναγεννητικὴ πνοὴ τοῦ ἐλληνικοῦ πνευματικοῦ χώρου:

« . . . Ἦταν σουλιώτισσα ἡ βάβα μου, ἡ θειά Τσέβω, καθὼς τὴν ἔλεγαν, κ' εἶδε πολλὰ μετὰ τὰ μάτια της, κ' ἔπαθε πολλὰ κιόλα . . . Πολλὲς φορὲς στὸν πόλεμο, ὄντας ἦταν μικρὴ πῆγε μαζί μετὰ τὶς ἄλλες ψωμί στὸν πατέρα της και πού πολέμαγαν . . . Ἐβγαίνε κάποτε ψηλὰ στὸ κάστρο, στὴ βαρδιόλα τοῦ Φόλιο Κόκα και ἀγνάντενε πέρα κατὰ τ' Ἀσπράλωνι, δέξω ἀπ' τὸ κάστρο μακριά, πού συνήθαιναν νὰ μαζεύωνται οἱ σουλιῶτες και νὰ μολογᾶν τὰ βᾶσανά τους και ὁ τόπος ἔλαμπε ἄλλη φορὰ ἀπ' τὴ σουλιώτικη φουστανέλλα και ἀπ' τὰ σουλιώτικα σπαθιά, και και κ' ὄλοῦθε μοναχὰ ἐρημιὰ και χάρο ἔβλεπε νὰ βασιλεύῃ και ἤθελε και αὐτὴ νὰ πεθάνῃ».

Οἱ «Σουλιωτικὲς ἱστορίες» ὅπως χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος ὁ Βλαχογιάννης τὸ πρῶτο (1893) του βιβλίο μετὰ τίτλο «Ἱστορίες τοῦ Γιάννου Ἐπαχτίτη», ἔχουν τὴ ρίζα τους στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σουλιώτικοῦ σπιτιοῦ και τοῦ ὄλου περιβάλλοντος πού ζεῦσε στὴ Ναύπακτο. Στὸν «Ξενητεμὸ» προβάλλει τὸ αἰσθημα τοῦ ξεριζωμοῦ τοῦ παιδιοῦ πού πρωταπομακρύνεται ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι γιὰ τὴν ἀναζήτησῃ μιᾶς τύχης και ἡ ἀρετὴ τῆς λεβεντιάς-τόλμη, και ἀποφασιστικότητα, σωφροσύνη και πίστη — ὅπως μετὰ τὶς συμβουλὲς τῆς Σουλιώτισσας βάβας του και τὶς εὐχὲς της, ἀντριώνεται ἀπὸ τὸ πρῶτο βῆμα τοῦ χωρισμοῦ:

« . . . πρῶτα θανά ξετάης ἀν εἶναι τίμιο και καλὸ ὅ,τι θανά κάμης, και ἀπαι θανά τὸ πιχειρίεσαι και ἀπὸ τὸ δρόμον τὸ σωστό, π' ὡς τὰ τώρα ἔμαθες νὰ προβατῆς, ποτὲ δὲ θανά ξεστρατίης, μόν' πάντα θανά ἦς τὴν καρδιά σ' ἐλεύτερη ἀπ' τὸν πειρασμὸ και καθαρή ἀπ' τὸ ψέμα και ξάστερη θανά ἦς τὴ γνώμη σ' ἀπὸ καθ' ἀπρεπη βουλή. Τὸ γλέφαρό σ' ἀπειραχτο θανά κρατῆς ἀπὸ κάθε πινο και τὸ πρόσωπό σ' ἄσπρο ἀπὸ κάθε ντροπή

1. Γ. Ἀθάνια: «Ὁ Βλαχογιάννης και ὁ Ἐπαχτος», Νέα Ἑστία, τ. 515, Χριστοῦγεννα 1948.

2. Τοῦ ἴδιου: ὅπου πιὸ πάνω, σελ. 40, 41.

κ' έτσι πάντ' ἄφοβα θανά παίτης στό δρόμο σ' καί στό σκοπό σ', κ' έτσι θανά γενής ἄνθρωπος καλός καί θανά γενής ἄνθρωπος μέγας. Κι ἡ ξενιτεία δέν ἀγαπᾷ τοὺς ξένους, μπίρ, μὰ ὁ ξένος ρίχνει καμμιά φορὰ σ' αὐτήνη τὸν πόθο τῆς πατρίδας. Σύρε στήν εὐκὴ τοῦ Χριστοῦ καί κύταξε μὴ μᾶς ξεχάης. Τούλια μπίρ, κύταξε μὴ μᾶς ξεχάης. . .».

Τὰ «Κουδούνια» εἶναι μιὰ πεζογραφικὴ συμφωνία, ἕνας βουκολικός πίνακας ζωγραφικῆς, μ' ἕνα ἀπλοῦχο θέμα, δυὸ ἀδελφωμένους πιστικούς πού ἀποφασίζουν ν' ἀφήσουν γιά μιὰ μέρα ὁ καθένας τὴ στάνη του καί νὰ ροβολίσουν στό βλάχικο πανηγύρι στή χώρα κάτω, νὰ κλέψουν κουδούνια γιά τὰ πρόβατα καί τὰ γίδια τους, ἀφοῦ δὲ μποροῦν νὰ τ' ἀγοράσουν. Κι' ἀρχίζει μὲ τὴν πρωτόφανη πεζογραφικὴ πέννα τοῦ Βλαχογιάννη ν' ἀπλώνει ἡ ὁμορφὴ εἰκόνα τοῦ πανηγυριοῦ καί νὰ ἀκούγεται ἡ μελωδία τῶν ἤχων τῶν κουδουνιῶν, ἡ λέξη νὰ γίνεται μουσικὴ κι ὁ πόθος τῆς ζωῆς ἀθάνατη συμφωνία, πού θυμίζουν πάντα ἕναν ὄριμο πεζογράφο, πού γνωρίζει νὰ σβῆνει τὴν ἠθογραφία.

Στὴ «ΘεῖαΚούλα» παρουσιάζεται ἡ ἐρήμωση κι ἡ ἐγκαρτέρηση, ἡ ἀπελπισία τῶν ἀβάσταχτων γηρατειῶν, ὅταν δέν ἔχεις κάποιον ἀγαπημένο δικό σου νὰ σέ συντροφεύσει ἢ νὰ σοῦ γελάσει γλυκὰ στήν ὕστερη ὥρα.

Τρεῖς ἱστορίες πού κάνουν τίς ψυχές μας νὰ φλογίζονται ἀπὸ ἕνα φῶς, ἱλαρὸ καί ἀνέσπερο, πού ἔχει τὸν πυρῆνα του στή μεγάλη ἐστία, τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ τοῦ Βλαχογιάννη.

Στὸν «Πετεινό», τὸ δεύτερο (1814) βιβλίο του, ἔχουμε μιὰ σύζευξη λυρικῆς ψυχολογίας — εὐστοχὴ ἀνάλυση τοῦ χαρακτήρα ἑνὸς περιέργου κοριτσιοῦ — καί ἠθογραφίας. Ἕνας μύθος ἀπλός, ἕνα ἀγόρι κι ἕνα κορίτσι, παιδιὰ ἄβγαλτα, ὁ Στέφανος καί ἡ Μοσκούλα πού ἀγαπιοῦνται καί ἔχουν ὅμως καί τὸν πετεινὸ τῆς Μοσκούλας πού τοὺς σμίγει καί τοὺς ἀπομακρύνει, γιά νὰ γίνεῖ ἡ συμπεριφορὰ του αἰσθημα, σύμβολο καί νόμος ζωῆς. Κι ὁ λόγος ζυγισμένος καί τὸ ὕφος ἀδρὸ καί ἡ γλώσσα στρωτὴ καί καθάρια, δίνουν τὴ διαρκῆ παρουσία τοῦ συγγραφέα σ' ἕνα κείμενο ὅπου ἡ τέχνη του εἶναι ἕνας εὐγενισμένος νατουραλισμός.

Ἡ «Πεταλούδα» πού ἀκολουθεῖ (1920) δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ παρουσιάσει ὁ Βλαχογιάννης τίς γνώσεις του καί λιγότερο τὴν πεζογραφικὴ του ἱκανότητα. Οἱ «Γύροι τῆς ἀνέμης» (1923), «Ἔρμος κόσμος» (1923) καί τοῦ «Χάρου ὁ χαλασμός» (1923), ἴσως δέν ἔχουν τίποτε νὰ τοῦ προστέσουν. Οἱ «Λόγοι κι ἀντίλογοι» (1925) ἔχουν κάποιες μακαρισμένες στιγμές μὲ τὸ παιδαγωγικὸ τους περιεχόμενο. Στὰ «Μεγάλα Χρόνια» (1930) καί στὰ «Παλληκάρια τὰ παλιά» (1931), παρουσιάζεται ἡ πιὸ καλὴ πεζογραφικὴ μορφή τοῦ Βλαχογιάννη πού φροντίζει νὰ στήσῃ τὴ μορφή τοῦ νεοέλληνα μὲ θεμελιακὴ βάση τὴν ἠθικὴ ἀκεραιότητα καί τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, δίνοντας μὲ γνήσια ἔκφραση ζωῆς τὴν ἐλληνικὴ ὑπαιθρο. Γενικότερα ἡ ἀντίληψη αὐτὴ τοῦ Βλαχογιάννη δέν ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ νοσταλγία γιά τὸ ζωντάνεμα ἑνὸς ἀξίου παρελθόντος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πίστη ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ὑπαιθρος ἦταν τὸ μοναδικὸ κύτταρο γιά τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐκείνης τῆς περιόδου.

Ἡ ποιητικὴ προσφορὰ τοῦ Βλαχογιάννη δὲ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μὲ τὴν πεζογραφικὴ. Στίχους ἔγραφε ἀπὸ μικρὸς· δυὸ ποιήματά του μὲ τίτλους τὰ «Μάτια καί ἡ Ἐπιγραφὴ» περιλαμβάνονται στίς τελευταῖες σελίδες τοῦ ἔργου του «Ἱστορίες τοῦ Γιάννου Ἐπαχτίτη». Στὴ «Νέα Λαϊκὴ Ἀνθολογία» τοῦ Δημ. Ταγκόπουλου ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Τέχνη» τὸ ποίημά του «Ὁ Θάνατος τοῦ Ἡλιόχαρου», μνημόσυνο στὸν

“Αλκη Κ. Παλαμᾶ. “Ένα ποίημα πλημμυρισμένο από χρώματα, πάθος και στοχασμό με άφετηρία του τό δημοτικό τραγούδι πού πνευματοποιείται και ανανεώνεται με την τεχνική δύναμη του ποιητή:

*Κι δσα βαθιά μουρμουρητά κι δλόδροσα για σένα
χρυσοπλεγμένα στέφανα με σύρμα απ' τὰ μαλλιά σου,
κι δσα σέ γλυκοκοίμιζαν και σέ μυροφορούσαν
πνεύματα πού σέ κλαίγονται στήν έρημιά τους τώρα,
γιατί τ' άρνήθης, άγουρε, ξευτεμένη κρίνε,
κι' έφυγες με τό σύννεφο και με τό κῦμα; Πές μου...*

Ποιήματά του δημοσιεύονται σ' έφημερίδες και περιοδικά, όπως στήν «Αστραπή», στο «Ημερολόγιο τῆς Ήπειρου», στα «Προπύλαια», στήν «Τέχνη», στήν «Ποικίλη Στοά» και άλλοῦ. Η μικρή ποιητική του δημιουργία συγκεντρωμένη στο έργο: «Η Μοῦσα κι η ψυχή»¹, φανερώνει τόν αληθινό ποιητή, για τόν όποϊον ό Κώστας Κρυστάλλης πού είδε ανέκδοτα κάποια ποιήματά του, έγραφε σ' ένα φίλο του: «...είναι φοιτητής τῆς φιλολογίας, δημοσιογράφος και ποιητής αξέβγαλτος ακόμα, γράφει, και γράφει καλά και θα άναδειχθῆ».

Θρησκευτική πίστη, γνησιότητα Χριστιανικῶν αίσθημάτων, πόνον ανθρώπινο, πόθο για λυτρωμό κι έλπίδα για τήν πανανθρώπινη άνάσταση, εκφράζουν οι στίχοι του άρτιου και λευτερωμένου από τή σκλαβιά τῆς ρίμας και τῆς όμοιοκαταληξίας, ποιήματός του πού είναι άφιερωμένο στο «Χριστό Νεκρό»:

*Ω Νύχτα, ω Νύχτα τῶν Ψυχῶν
πού φλέγονται να ιδουῖν τό θάνατό Σου,
πικρός αν είν' ό δρόμος σου κι άραχτερός,
άκοῦς; Η Άνατολή σημαίνει!*

*Κι από τοῦ τάφου τή βαθιά
τή στείραν άγκαλιά κι ακόμα κάτω,
άπό τό άλλόκοσμο άκρογιάλι πού φιλεῖ
τό μαῦρο ρέμα τοῦ Θανάτου,*

*Σαν κρότοι μύριων κοπαδιῶν,
ή άλαλητά πρωτάναφτου πολέμον
άπλώνεται, ανεβαίνει ή Νίκη και κρατεῖ
φλόγιο, άθάνατο κοντάρι!...*

*Θέλω τῶν πόνων τό λιμάνι ναῦρω
κι άνη άπαλά, τὰ πιῶμορφα, Χριστέ, να ιδῶ
στο άκανθινό σου τό στεφάνι.*

Η γεμάτη πνεύματα, χρώματα και μελωδία φύση είναι ίσως ή κυριότερη πηγή πού τόν έμπνέει. Ο Βλαχογιάννης τήν τραγουδάει με συναισθηματική άγνότητα, όπως και τόν κόσμο τόν άρχαῖο πού επίμονα προσπαθεῖ να συνταιριάσει με τό σημερινό:

1. Γιάννη Βλαχογιάννη: «Η Μοῦσα κι η Ψυχή», έκδ. Ι. Δ. Κολλάρου, πρόλογος Άγγέλου Ν. Παπακώστα.

Ἡ νύχτα φεύγει βιαστικῆ
σὰν φοβισμένη,
σκορπάει καὶ σβύνει ἐδῶ κι ἐκεῖ
μπροστὰ στὴ λάμψη ποὺ ἀνεβαίνει.

Τὴν ξάστερη ἄκρη τ' οὐρανοῦ
χρυσὲς στολίζουν
ξανθὲς βαφὲς καὶ σὲ βουνοῦ
κάθε κορφῆ, φιλιὰ χαρίζουν.

Στέλνουν χαιρέτισμα ἱλαρὸ
στὸν παρθενῶνα,
μ' οὐράνιο ντύνονν κι ἱερὸ
στεφάνι κάθε του κολῶνα.

Δὲν ξέρω ἂν μπορεῖ νὰ διεκδικηθεῖ ἀπὸ τὸ Βλαχογιάννη ὁ τίτλος τοῦ λυρικοῦ ποιητῆ. Πιστεύω πὼς ἔγραψε ὀλιγότερο μὲ τὴν καρδιά καὶ περισσότερο μὲ τὴ σκέψη, ἴσως στὴν προσπάθεια νὰ δώσει τὴν ἀντίληψή του γιὰ τὴ ζωὴ. Τοῦτο κυριότερα τὸ πέτυχε μὲ τὰ ἐπιγράμματά του, ὅπως ἐκείνο τὸ μεγαλόφωνο ποὺ προτάξαμε « σ τ ἦ ν π ε σ μ ἔ ν η κ ο λ ῶ ν α », ὅπου συμβολικὰ ταυτίζεται μὲ κολῶνα δωρικοῦ ρυθμοῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς. Τὴν ἀξία του τὴν ποιητικῆ, τὴν ἐπισφραγίζει ὁ Σκίπης, γράφοντας: «... μ' ἔκαναν ἄθελά μου νὰ τὸ φέρω στὴ σειρά τῶν ποιημάτων τοῦ Σέλλεϋ, τῶν μεταφρασμένων ἀπὸ τὸν Ἀργύρη Ἑφταλιώτη καὶ πρωτοδημοσιευμένων στὴν παλιὰ «Ἑστία», καὶ μερικῶν κομματιῶν τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων» τοῦ Σολωμοῦ»¹.

* * *

Ἀνεκτίμητη παραμένει ἡ ιστοριοδιφικὴ ἐργασία τοῦ Βλαχογιάννη, στὴν ὁποία ἀφιέρωσεν ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του. Ἰσάξια εἶναι καὶ ἡ ἱστορικὴ του ἐργασία ποὺ ἔχει κι αὐτὴ τὴ ρίζα τῆς στὰ γεγονότα τὰ προεπαναστατικὰ καὶ τὴν ἐθνικὴ παλιγγενεσία μας, ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὰ ἀποκαλύψει στοὺς νεότερους ὀλοφώτεινα καὶ γνήσια.

Ἰδεολογικὸ του δίπτυχο εἶναι ἡ οἰκογενειακὴ του προέλευση, τὸ τιμημένο Σουλιώτικο αἷμα καὶ τὸ φυσικὸ περιβάλλον ποὺ χαράζει ἀνεξίτηλα τὴν παιδικὴ ψυχὴ, κι εἶν' αὐτὸ στὴν περίπτωσή του τὸ ρουμελιώτικο ποὺ γεννήθηκε κι ἔζησε τὰ παιδικὰ του χρόνια, ἀνταμωμένο μὲ τὸ ἰδεατὸ, τὸ Σουλιώτικο ὅπως τοῦτο πρόβαλε ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις τῆς Σουλιώτισσας βάβας του, τῆς Τζαβελοπούλας νονάς του, τῶν ἄλλων Σουλιωτῶν ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ μεγάλο καὶ βαθύ περίβολο τοῦ πατρικοῦ του σπιτιοῦ. Αὐτὸ τὸ δίπτυχο τοῦ θεμέλιωσε τὴν ἱστορικὴ συνείδηση, ἡ ὁποία τὸν ὠδήγησε στὸ μῦθος γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας μὲ σκοπὸ τὸν ἠθικὸ καὶ πολιτικὸ φρονηματισμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἔτσι συγκεντρώνει κάθε σχετικὸ γραπτὸ μνημεῖο καὶ στηρίζει τὴ συγγραφὴ του στὴν ἀπόδειξη καὶ στὴν ἀκριβολογία.

Νιώθοντας τὴν ἱστορικὴ του ἐρευνα σὰ μοῖρα του καὶ ἐθνικὴ καταβολή,—πόσο δικαιώνει τὸ ἔργο του ἡ φράση του «εἶμαι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὴν πλατειὰ καὶ τὴ μεγάλη» ποὺ ἔγραψε (1908) προλογίζοντας τὴν ἐκδοσὴ τῶν «Προτυλαίων» του,—ἀσχολήθηκε ἀπὸ πολὺ νέος μὲ τὸ Εἰκοσιένα:

1. Σωτῆρη Σκίπη: «Ὁ ποιητῆς», «Νῆα Ἑστία» τ. 515 Χριστούγεννα 1948, σελ. 51.

«Γιὰ τὸ *Εἰκοσιένα!* Μὰ θάλεγα ἐκ γενετῆς. Ἀπὸ νήπιο χάιδενα μὲ λαχτάρα τὰ ἱστορικὰ βιβλία ποῦχαν ζωγραφιῆς τῶν *Καπεταναίων* καὶ ζήλευα τοὺς ἄλλους ποῦ μπόραγαν νὰ τὰ διαβάξουν. Εἶχα ἀπὸ τὰ πρῶτα μου χρόνια μεγάλον ἔρωτα γιὰ τὴν ἱστορία μας καὶ γιὰ τὰ γράμματα. Καθόμουν νύχτες ὀλάκερες πλάι στὸ τζάκι ν' ἀκούω μ' ὄλη μου τὴν προσοχὴ τίς γοιῆς Σουλιώτισσες στὸν Ἐπαχτο, νὰ μοῦ ἱστοροῦνε τὴ μεγάλη Ἐπανάσταση. . . Ἔτσι ἀπὸ μικρὸ ζοῦσα μέσα στὸ *Εἰκοσιένα*. Καὶ ὁ μοναδικὸς μου ἔρωτας ἦτανε πάντα ἡ Πατρίδα καὶ ἡ ἱστορία της», ἀπαντᾷ στὸν Κ. Δημητριάδη¹ ποῦ τοῦ ἔθεσε κάποτε τὸ ἐρώτημα, ἀπὸ πότε ἄρχισε νὰ γράφει γιὰ τὸ *Εἰκοσιένα*.

Μὲ μιὰ λατρεῖα στὴν ἱστορικὴ περίοδο τοῦ *Εἰκοσιένα*, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀποκάλυψη στρέφει τὴν ἐρευνά του στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια καὶ στὰ ὡς τὸ 1864 ἀποτελέσματά της, μὲ μιὰ ἐσωτερικὴ πρὸς τὰ ἱστορούμενα σύνδεση καὶ μὲ ἐξαιρετὴ κριτικὴ ὀξυδέρκεια, συλλέγει τὸ ἱστορικὸ ὕλικό, γιὰ νὰ γίνῃ ὁ πιὸ ἀξιόλογος ἐκδότης τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τῆς Ἐθνεγεροσίας.

Τὸ γραπτὸ ἔθνικὸ πλοῦτο τὸν ἀναζητᾷ σὲ περιοδικὰ, ἐφημερίδες, δημόσια ἐγγραφα, ἐπιστολές, ἡμερολόγια, ὕπομνήματα, ἀπομνημονεύματα καὶ ἄλλα, καταδικασμένα τὰ περισσότερα—ἀπὸ ἄγνοια ἢ ἀδιαφορία—στὴ φθορὰ καὶ στὸν ἀφανισμό. Τ' ἀναζητᾷ ὄλα παντοῦ, σὲ σκονισμένα γραφεῖα, σὲ διαλυμμένες βιβλιοθῆκες, σὲ κιτρινισμένα οἰκογενειακὰ κειμήλια, σὲ ὕγρα ὕπογεια, σὲ μπακάλικα, σὲ περίπτερα καὶ σὲ καρποσάκια τοῦ δρόμου.

Ἔτσι δημιουργήθηκε τὸ Ἀρχεῖο του τῆς «νεώτερης ἐλληνικῆς ἱστορίας», στὴ σειρά τῆς ὁποίας ἐκδίδει τὸ «Ἀθηναϊκὸν Ἀρχεῖον» (1901), τὸ «Ἀρχεῖον τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη» (1907), τὸ «Χιακὸν Ἀρχεῖον» (1910), τόμοι β, γ, δ καὶ ε, καὶ τὸν α' τόμο στὰ 1924, τὰ «Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα τῆς ἐπανάστασεως τῶν ἐλλήνων 1812-1833 τοῦ ἀγωνιστοῦ τοῦ *Εἰκοσιένα* Μακεδόνος Νικολάου Κ. Κασομούλη» (1939, 1940 καὶ 1942), τὴ «Βιογραφία τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη» (1922), τὰ «Σπυρομήλιου ἀπομνημονεύματα τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου 1825-1826» (1926), καὶ τὴν «Ἱστορικὴ Ἀνθολογία, ἀνέκδοτα, γνωμικά, περίεργα, ἀστεῖα ἐκ τοῦ βίου διασῆμων ἐλλήνων 1820-1864» (1927).

Οἱ ἐργασίες του ποῦ βιογραφοῦν τοὺς: «Σπυρομήλιο, Μακρυγιάννη καὶ Κασομούλη εἶναι ἀριστουργηματικές. Πέρα ἀπὸ τὴν πολύτιμη προσφορὰ τῶν ἀγνωστων στοιχείων γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τους, κυριότερη ἀξία ἔχουν οἱ κρίσεις τοῦ Βλαχογιάννη γιὰ τὸ χαραχτῆρα καὶ τὸ ἦθος τους ὅπως μὲ ὀρθὰ συμπεράσματα φανερώνονται καὶ ἀπὸ τὴν ἐκτίμησή του φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐποχῆς τους.

Γιὰ τὸ ἔργο του «Κλέφτες τοῦ Μοριά», τοῦ ὁποῦ μερικὸι ἀμφισβητοῦν τὴν ἱστορικὴ ἀξία², ὁ Ρήγας Γκόλφης³ σημειώνει:

«Μιὰ ἀπὸ τίς σπουδαιότερες ἐργασίες του, ποῦ φανερῶνει τὴν καταπληκτικὴ συνθετικὴ δύναμη τοῦ Βλαχογιάννη, εἶναι ἡ περίφημη μελέτη του γιὰ τοὺς «Κλέφτες τοῦ Μοριά» (1935), ποῦ ὅπως ὁ ἴδιος ἐξομολογεῖται τοῦ κόστισε ἀκούραστη καὶ ἀδιάκοπη πολλῶν χρόνων ἐρευνα καὶ ἀνασκαφὴ ἀμέτρητων ἱστορικῶν πηγῶν. Ἔτσι μπόρεσε νὰ ξεδιαλύσει μέσα ἀπὸ παραδομένη ψευτιά ἢ προμελετημένη πλαστογραφία τίς ἀντικειμενικὲς ἐκείνες ἀλήθειες γιὰ διάφορα ἱστορικὰ ζητήματα τοῦ καιροῦ τῆς Τουρκοκρατίας, ποῦ ὡς

1. Νέα Ἔστια, τόμ. 38, σελ. 790.

2. Ν. Βλᾶχος: «Ὁ ἱστοριοδίφης καὶ ὁ ἱστορικός», Νέα Ἔστια, τ. 515, σελ. 67: «... δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς καθαρῶς ἱστορικὸν ἔργον».

3. Ρήγα Γκόλφη: «Τέχνη καὶ πνεῦμα τοῦ Βλαχογιάννη», Ν. Ἔστια, τ. 515, σελ. 34.

τόρα ήτανε θαμένες κάτω από τοπική πρόληψη, σκόπιμη πατριοδολογία και πλάνη ἀχαλινωμένη...».

Τὴν τραγικότητα τοῦ τέλους τῆς ζωῆς τοῦ Βλαχογιάννη, τὴ δίνει συγκινητικά ὁ Ἄγγελος Ν. Παπακώστας¹, γράφοντας γιὰ τὴν πείνα ποὺ δοκίμασε στὰ μαῦρα χρόνια τῆς Ἰταλογερμανικῆς κατοχῆς, τὴ διατήρηση τῆς ἀτομικῆς του ἀξιοπρέπειας καὶ τὴν πίστη του στὴν ἐθνικὴ ἀνάσταση καὶ δικαίωση: «... ὁ Βλαχογιάννης ἤθελε νὰ ζήσει... γιὰ νὰ δλοκληρώσει τὸν Καραϊσκάκη του· γιὰ νὰ προσφέρῃ στὸ ἔθνος ἕνα ἀκόμη ἔργο ἀθάνατο... Ἦρθε ὥρα ὅμως ποὺ τὰ πόδια του ἐβάραιναν περισσότερο...». Καὶ διηγεῖται ὁ Παπακώστας πῶς κατορθώθηκε νὰ πάει ὁ Βλαχογιάννης στὸν Εὐαγγελισμό, (β' θέση), γιὰ νὰ καταλήξει:

«... Στὴν ἀρχὴ φαινόταν νὰ συμμερίζεται τὶς ἐλπίδες ποὺ τοῦ ἔδιναν ὅλοι... ὅσο περνοῦσαν ὁμως οἱ μέρες ἢ ὄρεξή του ὑποχωροῦσε διαρκῶς... Μιὰ μέρα τὸν βρῆκα ντυμένο στὸ κρεβάτι του (β' θέση), ἔτοιμο νὰ γυρίσῃ στὸ σπῆτι του. Δὲν εἶχε δύναμη ὅμως νὰ σταθῆ καὶ ξανάπεσε χωρὶς νὰ σηκωθῆ πιά... Ἡ 23 Αὐγούστου (1945), ἡμέρα ποὺ γιόρταζε στὸν τόπο του ἡ Παναγία ἢ «Προσιώτισσα» ποὺ τόσο τιμοῦσε κι ὁ Καραϊσκάκης, ἦταν ἡ τελευταία του. Τὴν ἄλλη μέρα... τὸν ἔφεραν στὸ Α' νεκροταφεῖο, ὅπου οἱ φίλοι του Γ. Ἀθάνας, Α. Σικελιανός, καὶ Ν. Βέης, τὸν ἀποχαιρέτησαν ἐκ μέρους τοῦ πνευματικοῦ κόσμου μὲ συγκινητικά καὶ ἐμπνευσμένα λόγια... Ἄν οἱ νεκροὶ ἀναθυμῶνται, θὰ δραματίζεται (ὁ Βλαχογιάννης) τὶς νίκες τοῦ Καραϊσκάκη, ποὺ θάρχονται καὶ πάντα θάρχονται γιὰ νὰ θυμίζου, μαζὶ μὲ τὴν ἀθάνατη ἐκείνη γενεά, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη, ποὺ ἀνάστησε μὲ τὸ ἔργο του τὸ ἀπέραντο, τὰ ἀθάνατα τροπαιὰ της».

Τὴν πορεία του στὸν ἄλλο κόσμον τὴ δίνουν μὲ εὐαισθησία καὶ συγκίνηση, οἱ ποιητὲς μας:

Μὲ τὰ Σουλιώτικα ἄρματα, πῶχει τραγουδημένα,
στοῦ Ἐπάχτου τὸ Βεζὲρ-Τζαμί καὶ στοῦ Τσαοῦς τὴν Τάπια
ρίξτε, Λεβέντες, μπαταριά νὰ βάξῃ τὸ Εἰκοσιένα,
ν' ἀνοίξουνε τὰ μνήματα, νὰ κλείνουν τὰ κιόπια...

Γ. Ἀθάνας.

... Τότε νὰ στήσουμε χορὸν ἀξίό Σου, ἀντρεωμένε!
Ν' ἀκοῦς ἀπ' τὴν κάσσα Σου τριγύρα ν' ἀνεβαίνει,
ν' ἀκοῦς τὸ ποδοβολητό, ν' ἀκοῦς καὶ τὸ τραγούδι,
νὰ σείεται ἡ γῆ ὡς τὰ Τάοταρα γιὰ Σένα, Βλαχογιάννη!

Ἄγγελος Σικελιανός

Τὸ ὅλο ἔργο τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη μὲ τὴν ἐθνικὴ ρίζα καὶ μνήμη ἀναζητῶν σὲ κάθε ἐποχὴ, καὶ ξεχωριστὰ σὲ καιροὺς ὅπως ὁ τωρινὸς τῆς πατρίδας μας ποὺ ἔχει ἀνάγκη νὰ συνειδητοποιεῖ τὶς μυστικὲς δυνάμεις τῆς φυλῆς.

*

1. Ἄγγελου Ν. Παπακώστα: «Γιάννης Βλαχογιάννης», Ν. Ἔστια, τεύχος 515, σελ. 16. Στὸν ξεχωριστὸ τοῦτον ἱστορικὸν καὶ ἱστοριοδίφῃ συμπατριώτῃ φίλο μου χρωστιοῦνται οἱ περισσότερες βιογραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὸ Βλαχογιάννη τῆς μελέτης μου αὐτῆς. Βλ. καὶ 2-6 τοῦ πῦδ πάνω τεύχους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΟΥΓΙΔΗΣ (1889-1966).

Γεννήθηκε τὸ 1889 στὸ Γηρομέρι τῶν Φιλιατῶν, ὅπου καὶ τέλειωσε τὸ Σχολαρχεῖο. Τὶς σπουδές του συνέχισε στὴν Κων/λη, ὅπου τέλειωσε τὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή. Ἐκεῖ, μὲ παράλληλῃ αὐτοδιδασκαλία, ὅπως διασώζει ὁ βιογράφος του Σταῦρος Χρ. Στρατής¹ «μελετηρὸς ὅπως ἦτο κατεβρόχιζε μὲ ἀκατάσχετο πάθος ὀλόκληρα βιβλία ἀπὸ φιλικές του Βιβλιοθηκῆς», παρουσιάζει μιὰν ἀξιόλογη πνευματικὴ συγκρότηση. Ἐργάζεται δημοσιογράφος στὴν ἔφημερ. «Πρόδος» τοῦ Σπανοῦδγ, συνεργάζεται λογοτεχνικά μὲ τὴν ἔφημ. «Κῆρυξ» τοῦ Βιολάκη, συνδέεται ἰδιαίτερα μὲ τὸ Λόγιο Δελλῆ μὲ τὸν ὁποῖο ἔχει τὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ «Ἀνω-Κάτω», καὶ συντάσσει δὴ τὴν ὕλη τοῦ περιοδικοῦ «Φροῦ-Φροῦ». Ἔχει ἀκόμα στοὺς ἑλληνικοὺς φιλολογικοὺς κύκλους τῆς Κων/λης μιὰ ξεχωριστὴ παρουσία καὶ λογίζεται ἕνα ἀξιοσέβαστο κεφάλαιο τοῦ ἡπειρωτισμοῦ τῆς.

Ὁ γραφτὸς του λόγος φανερώνονταν πάντα πύρινος, ψυχπλαστικός καὶ ἔθνικός. Ἔτσι δὲν παραξενεῖ πού κρίθηκε ἀνεπιθύμητος ἀπὸ τὶς Τουρκικὲς Ἀρχές. Γυρίζοντας ὑποχρεωτικὰ στὴν Ἑλλάδα, ἐργάζεται δημοσιογράφος στὴν ἔφημ. «Πανπροσφυγική» ὅπου τοῦ πρόσφερε μιὰ ἐμμισθῆ θέση ὃ γνώριμός του ἀπὸ τὴν Πόλῃ δημοσιογράφος Βιολάκης. Ἀπὸ τὸ 1932 μένει μόνιμα στοὺς Φιλιατες, ὅπου καὶ πέθανε τὴν 5-4-1966.

Ἡ ἔκδοσις τῆς ἔφημερίδας τοῦ «ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ» δικαιοῖνε τὴ ρῆσιν τοῦ Γκαῖτε: «Θέλεις νὰ λυτρώσεις ἀνθρώπους; Μάθε νὰ τοὺς ὑπηρετεῖς». Ἀπὸ τὸ πρῶτο τῆς φύλλο ἀποτελεῖ μιὰν ἀξιόλογη προσφορὰ στὸ Θεσπρωτικὸ κοινωνικὸ σύνολο καὶ ἰδιαίτερα τῶν Φιλιατῶν. Στὶς σελίδες τῆς παρουσιάζεται ὁ ἰδεολογικὸς του ἀγώνας πού ὑπῆρξε: ἀντικειμενικὸς κοινωνικὸς ἔλεγχος, ὕψιστο γενικὸ συμφέρον καὶ πνευματικὴ προσφορὰ μὲ τὴ δημοσίευση μελετῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἱστορικὴ καὶ τὴν πολιτιστικὴ ἀναδίφηση τοῦ Θεσπρωτικοῦ χώρου. Γιὰ τὴν τελευταία τῆς θέσης, οἱ σελίδες τῆς ἀποτελοῦν πολύτιμη ἱστορικὴ καὶ πνευματικὴ πηγὴ τοῦ Θεσπρωτικοῦ χώρου καὶ ἰδιαίτερα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας.

Ὁ Βουγίδης ἀναζητοῦσε κυρίτερα τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν ἐπιστήμανση τῶν ζωντανῶν νέων δυνάμεων, οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν νὰ προετοιμάσουν ἕνα καλύτερο μέλλον τοῦ τόπου. Ἀπὸ τὴ βάση αὐτὴ παρουσιάζεται ὁ ὀρθολογιστὴς καὶ γνήσιος πατριώτης πνευματικὸς ἄνθρωπος, πού πιστεύει ὅτι δὲ στέρεψε ὁ τόπος μας (ἡ Θεσπρωτία), ἀλλὰ πάντα καὶ σὲ ὄλους τοὺς καιροὺς μπορεῖ νὰ καρπίζει τὶς δημιουργικὲς τῆς δυνάμεις. Ἔτσι παρουσιάζεται ὁ ἀσυμβίβαστος, ὁ ὁποῖος ὕψώνει μὲ τόλμη τὸ ἀνάστημά του στὶς κακοδαιμονίες καὶ τοὺς ἰσχυροὺς.

Σὰν μιὰ θέση του σ' αὐτὴ τὴ σκοπιὰ τῆς ζωῆς του, λογίζουμε τὴ σατιρικὴ του ποίηση. Εἶναι λιτοὶ καὶ πλαστικοὶ στίχοι γραμμένοι μὲ ἀγνότητα καὶ ἀγάπη, οἱ ὁποῖοι πότε ἐκφράζουν γελαστὲς καὶ παιχιδιάρεις εἰκόνας τῆς Θεσπρωτικῆς ζωῆς, πότε τὸ σαρκασμὸ ἐνωμένο μὲ τὸν ἀνθρώπινο πόνο, ὅποτε καὶ ἔχουμε τὴν πιὸ τέλεια ἔκφραση τοῦ ποιητικοῦ του λόγου, καὶ πότε μιὰ ἥθογραφικὴ σάτιρα.

Ἀπὸ τὸ βᾶθρο τοῦ «ἀναμορφωτῆ», ὅπου μαζί μὲ τὸ Γάκη Σαλούκα διευθυντὴ τῆς Ἐφημερίδας «Θεσπρωτικὸν Βῆμα» τοποθέτησαν δικαιοματικὰ τὸν ἑαυτό τους — καὶ τοὺς ἀξίζει αὐτὸς ὁ τίτλος — κάνει τὸν ἐπαρχιακὸ τύπο λειτούργημα. Καὶ πραγματικὰ ἡ δημοσιογραφικὴ του θητεία ὑπῆρξε τόσο γόνιμη!

Στὶς ἀξίες γιὰ τὴν ἀνέλιξιν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἱεραρχεῖ, τὴ Θρησκεία. Τὴ θέση γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῆς καὶ τὴν ὑποδειγματικὴ ζωὴ τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀνεξάρτητα

1. Σταῦρος Χρ. Στράτης: «Γεώργιος Φ. Βουγίδης», ἔφημ. «Θεσπρωτικὰ Νέα», Ἀθ. 20-5-1966.

τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱεροσύνης τῆ δίνει στίς σελίδες τοῦ Ἡμερολόγιου πού ἐκδίδει μὲ τίτλο «Ὁ Καθρέφτης», τόμος Α' (1922) καὶ τῆς πολύτιμης ἐφημερίδας του «Θεσπρωτία».

Μιά ἄλλη μορφή τοῦ ποιητικοῦ του λόγου εἶναι οἱ λυρικοὶ στίχοι. Ὁ ἐδραιωμένος στὴν ἠπειρωτικὴ παράδοση λόγος του ἔχει μιὰ δύναμη καὶ ὀμορφιά. Τὰ θέματά του εἶναι: θρησκευτικά, τοπολατρικά, ἐθνικοῖστορικὴ μνήμη, ὑπαρξιακὸ ἀγγος, ἀγωγή, φρόνημα ὑψηλὸ κ.ἄ. Γενικότερα ὁ Βουγίδης ξεκινώντας ἀπὸ τὸ βαθὺ ἀνθρωπιστικὸ του αἰσθημα καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἰδέα, μᾶς δίνει μιὰ λυρικὴ ποίηση πού ξεχωρίζει γιὰ τὴν εὐαισθησία καὶ τὴ γοητευτικὴ ἔκφραση.

Ἐκδοθέντα ἔργα του:

- 1) «Ἡ ζωὴ στὸ χωριό μου — Ἄσμα Ἀσμάτων — Σατιρικά», ποιήματα, Ἀθ. 1929.
- 2) «Θεσπρωτικά» (Α' τραγούδια τοῦ χωριοῦ, τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς στάνης. Β' ὁ κύκλος τῶν χωριῶν), ποιήματα. Στὴ συλλογὴ του αὐτῆ — πού ἐκδόθηκε μετὰ τὸ 1932 — ἀναδημοσιεύει ἀρκετὰ ποιήματά του ἀπὸ τὴν προηγούμενη συλλογὴ του. Καὶ
- 3) «Καθρέφτης», τόμος Α' 1922, σελ. 98 «Σατιρικὸν Ἡμερολόγιον. Ἐκδότης Γ. Κ. Βιολάκης, Δ/ντῆς τοῦ Κήρυκος-Κων/λίου».

*

ΤΑΣΟΣ ΓΑΛΔΕΜΗΣ (1881-1966).

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα ὅπου καὶ τέλειωσε τὴ Ζωσιμαία Σχολή. Διπλωματοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας ὑπηρετήσε καθηγητὴς στὴ Μέση Ἐκπαίδευση καὶ περίπου μισὸν αἰῶνα στίς Σέρρες, ὅπου καὶ πέθανε.

Ἡ θητεία του στὰ Γράμματα ὑπῆρξε δόκιμη. Στίς ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς Μακεδονίας — ἰδιαίτερα τῶν Σερρῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης — καθὼς καὶ τῆς Ἠπείρου εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ἀρκετὰ ἄρθρα, μελέτες του, ποιήματα καὶ ἀφηγήματα.

Ἔργα του: «Σκόρπια Φύλλα», (1914), διηγήματα, «Μπροστὰ στοὺς Ἐνόρκους», διασκευὴ στὴν ἀπλοελληνικὴ τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτη, (1914) κ.ἄ.

*

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ (1852-1897).

Ὁ λόγιος καὶ δημοσιογράφος Ἀγησίλαος Γιαννόπουλος Ἠπειρώτης, ὅπως ὑπογράφονταν, γεννήθηκε τὸ 1852 στὸν Πειραιᾶ. ἀπὸ πατέρα πού κατάγονταν ἀπὸ τὴν Πρέβεζα καὶ ἀπὸ μητέρα Ἰταλίδα. Μετὰ τίς ἐγκύκλιες σπουδές του ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἰταλία, ὅπου παράλληλα μὲ τίς ἐμπορικὲς του ἐπιχειρήσεις ἐσκυψε βαθιὰ στὴ μελέτῃ τῆς Ἰταλικῆς φιλολογίας, ἐπικοινωνώντας καὶ μὲ τὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ, μὲ ἀξιόλογα ἄρθρα πού ἔβλεπαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας.

Γύρω στὸ 1887 ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴν Ἀθήνα, ὑπηρετώντας σὰν ἀρχισυντάκτης στὴν «Ἐφημερίδα» τοῦ Δ. Κορομηλά, τῆς ὁποίας διευθυντῆς ἦταν ὁ παιδικὸς του φίλος Ρούκης. Στὴν ἐκεῖ ὡς τὸ θάνατό του θητεία του ἔδωκε τὸ μέτρο τῆς ὅλης δημοσιογραφικῆς του πορείας, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς γράφει:

«...εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ἀνάμεσα διαπρεπῆς ἀνεκηρύσσεται καὶ ὑπέροχος ἐπροχωροῦσεν ὁ Ἀγησίλαος, πολεμιστῆς τοῦ λόγου ἀθλητικὸς πολλὰκις ὡς ἀκόντιον τὴν ἔχει-

ρίζετο όρμητικώς τήν πένην του . . . όσοι δέ τόν έπλησίαζαν και τόν έγνώριζαν καλλι-
τερα, έβλεπον ότι κάτωθεν τής σιδηράς πανοπλίας του ό έντριβέστατος οικονομολόγος,
ό πικρόχολος στυλογράφος έκρουβε παραδειγματικήν γεναιοφροσύνην, και καρδίας αγαθό-
τητα εξαιρέτον»¹.

Πάνω από τά προσωπικά πάθη και τίς ιδιοτέλειες, άφοσιωμένος στην άποστολή
του και με άληθινό έρωτα στην τέχνη, ό 'Αγησίλαος Γιαννόπουλος 'Ηπειρώτης, σαν δη-
μοσιογράφος αναδείχτηκε λαμπρός αγωνιστής του 'Εθνους, του δίκιου και τής κοινωνικής
άλληλεγγύης, προβάλλοντας τόν έαυτό του άριστο εκπρόσωπο τής δημοσιογραφίας, τήν
όποία λόγιζε για έναν πανανθρώπινο ναό, όπου έντός του έπρεπε να ίερούργει μόνον
ή άρετή.

Με άριστη έγκυκλοπαιδική μόρφωση, με μεγάλη συγγραφική εύχέρεια και με
διαύγεια ύφους, δημοσίευσε πολυάριθμα πολιτικά άρθρα και οικονομικές μελέτες για σο-
βρότατα οικονομικά θέματα, με άμεσον έπηρεασμό στην όλη ζωή τής πατρίδας μας. Τά
δημοσιογραφικά του προσόντα εκτιμούνταν και από τούς πιο διακεκριμένους πολιτικούς
τής εποχής, οι όποιοι δανείζονταν από αυτά και πολύτιμα μαθήματα.

Μετέχοντας στην 'Ηπειρωτική φάλαγγα τής όποίας υπήρξε από τούς πρώτους
δημιουργούς, έλαβε μέρος σαν όπλίτης στον έλληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, πολεμών-
τας στο μέτωπο τής 'Ηπείρου, τής ιδιαίτερης πατρίδας του. Πέθανε τήν 27 Σεπτεμβρίου
1897 στην 'Αθήνα, σε ηλικία μόλις 45 χρόνων, ενώ ήταν έτοιμος να εκδώσει τήν προσω-
πική του έφημερίδα με τίτλο: «'Εθνος» και να μετάσχει σαν ύποψήφιος βουλευτής που
είχε αναδειχτεί, στον τότε εκλογικό άγώνα. Για τήν τελευταία αυτή περίπτωση, ό Κω-
στής Παλαμάς σημειώνει πάλιν: «Καμμία άμφιβολία πως αν εισήρχετο εις τήν Βουλήν,
μέγα μέρος θα διεδραμάτιζεν εις τήν ενεργόν πολιτικήν».

Στά γράμματα παρουσιάστηκε γύρω στα 1877 με διηγήματα και ποιήματα λυ-
ρικά και σατιρικά. Το όγκώδες έργο του βρίσκεται σκερπισμένο στους τόμους των έφη-
μερίδων «'Ακρόπολις», «'Εφημερίς» και «'Εστία», όπως και σε διάφορα περιοδικά τής
'Αθήνας, όπου δημοσιεύτηκαν αρκετές φιλολογικές του μελέτες και κυριότερα βιογραφίες
νεώτερων 'Ιταλών ποιητών. 'Η ποιητική αξία του έργου του αυτού επιβεβαιώνεται και από
τήν κρίση του Παλαμά, ό όποιος γράφει: «Και ή φιλολογική «'Εστία», εις τά φύλλα τής
όποίας παρήλασαν διαδοχικώς πάντες οι διακρινόμενοι έργαται τής συγχρόνου φιλολο-
γικής παραγωγής, κρατεί εις τάς σελίδας τής έργα του Γιαννόπουλου διηγηματικά, καθώς
και άλλα πρό τινων έτών δημοσιεύματα κοσμοούνται με στίχους αυτού· τούτων οι μάλλον
αξιόλογοι, κινούμενοι από άρρενωπών όρμην σατύρας, είναι οι πρός τόν 'Ιταλόν δραματο-
γράφον Κόσσαν». Το 1880 μετάφρασε έμμετρα μερικές ώδες του Καρδούτση και δημο-
σίευσε εκτεταμένα και αξιόλογα προλεγόμενα στο μεταφρασμένο από τόν 'Ιωάννη Καμπού-
ρογλου μυθιστόρημα «'Η Νανά» του Αίμίλιου Ζολά, τόν όποιο παρουσίασε στο κοινόν
με θέρμη και ύποδειγματική εύσυνειδησία.

'Από όλο το έργο του 'Αγησίλαου Γιαννόπουλου 'Ηπειρώτη φανερώνεται του
συγγραφέα ό ιδχνισμός, ή πνευματική συνείδηση, το πατριωτικό πάθος και ή εύλάβεια
στην άρετή και στο δίκιο.

*

1. Κωστή Παλαμά : «'Αγησίλαος Γιαννόπουλος 'Ηπειρώτης», 'Εφ. «'Εστία», 28-9-1897. Βλ.
και «'Απαντα Κ. Παλαμά» έκδ. «Μπίρης», τόμ. 15ος, σελ. 569-573, όπως και β) «Δωδώνη», Εβδο-
μογρ. 'Ημερολόγιον του Γ. Γάγαρη, έτος 1899, σελ. 186-7.

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ ΑΓΗΣ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ (1896-).

Ὁ πεζογράφος καὶ ἀνανεωτῆς τοῦ νεοελληνικοῦ διηγήματος Ἀλκιβιάδης Γιαννόπουλος, ἕκτο παιδί τοῦ ξεχωριστοῦ δημοσιογράφου-λόγιου Ἀγησιλάου Γιαννοπούλου Ἡπειρώτη καὶ τῆς ἀπὸ τὸν Πύργο τῆς Ἡλείας καταγόμενης Εὐριδίχης Μαρίας Νικ. Σπηλιάδη, γεννήθηκε τὴν 1-11-1896 στὴν Ἀθήνα. Τὸ 1906 ἡ μητέρα του ἐγκαταστάθηκε οἰκογενειακὰ στὸ Μιλάνο, ὅπου μόνιμα ζοῦσε ἡ παντρεμένη μετ' Ἰταλὸ ἀδελφῆ τοῦ Ἀγησιλάου Γιαννοπούλου. Ἔτσι ὁ Ἀλκιβιάδης μορφώνεται σὲ Ἰταλικὸ Σχολεῖο, ὅπου παράλληλα μετ' τὴν Ἰταλικὴ μαθαίνει καὶ τὴ Γαλλικὴ γλῶσσα, ἀρχίζοντας τὸ 1915 ἀνώτερες σπουδὲς στὸ τμήμα φυσικομαθηματικῶν τοῦ Πολυτεχνείου τοῦ Μιλάνου. Στὰ τέλη τοῦ 1917 σταματᾷ τὶς σπουδὲς του, ἐρχόμενος γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν στρατιωτικῶν του ὑποχρεώσεων στὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ὁποία τὴν 31-8-1919 γυρίζει στὸ Μιλάνο μετ' ἀναστολή. Τώρα (13-1-1920) διορίζεται, ὕστερα ἀπὸ ἐπιτυχία σὲ σχετικὸ διαγωνισμό, ὑπάλληλος στὴν Τράπεζα Credito Italiano στὸ Μιλάνο, ὅπου καὶ ὑπηρετεῖ μέχρι τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1924 πού ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1924 ὑπηρετεῖ ὑπάλληλος στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1938 πού μετατέθηκε στὸν Πειραιᾶ, καὶ ἀπὸ τὸ Γενάρη τοῦ 1942 στὴν Ἀθήνα ὡς τὸν Αὐγούστο τοῦ 1953 πού παραιτήθηκε. Τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1958 διορίζεται στὸ Ὑφυπουργεῖο Τύπου, ὅπου καὶ ὑπηρετεῖ ὡς τὸ 1968. Ἀπὸ τὸ 1976 εἶναι Πρόεδρος τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν.

Γράφοντας ἀπὸ τὸ 1912 διηγήματα στὴν Ἰταλικὴ γλῶσσα, παρουσιάζεται ἀπὸ τὸ 1915 μετ' δημοσιεύσεις φουτουριστικῶν κειμένων σὲ διάφορα Ἰταλικά ἔντυπα μετ' τὸ ψευδώνυμο ALGIAN, ἐνῶ τὴν 13-1-1917 ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ θίασο «La Compagnia filodrammatica Corgia» στὸ θέατρο «Felice Cavallotti» τοῦ Μιλάνου, τὸ γραμμένο σὲ συνεργασία μετ' τὸν E. Frati ἔργο του «Il Morso del male». Στὴ συνέχεια τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1917 ἐξέδωκε μετ' τοὺς Pietro Negri καὶ τὸν Silvestro Lega τὸ 15νθήμερο φουτουριστικὸ περιοδικὸ «Freccia Futurista», ὅπου συνεργάστηκαν γνωστοὶ ἀργότερα Ἰταλοὶ λόγιοι, ὅπως οἱ M. Dessy, F. Cangiullo, Paolo Buzzi κ.ἄ. Τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1921 ἐξέδωκε μετ' τὸ Franco Bernini τὸ φουτουριστικὸ περιοδικὸ «Zibaldone» πού ὑπῆρξε καὶ αὐτὸ ὀλιγόζωο.

Στὴν Ἑλλάδα πρωτοπαρουσιάστηκε στὰ Γράμματα μετ' τὸ ποίημα «Σονέττο μετ' ἀπώτερο σκοπὸ» (ψευδώνυμο ΑΛΚΓΙΑΝ) πού δημοσιεύτηκε στὸ τεῦχος Ἰουλίου-Αὐγούστου 1932 τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» τῆς Θεσ/κης, μετ' τὸ ὁποῖο ἀρχίζει τὴν τακτικὴ λογοτεχνικὴ του συνεργασία. Ἔτσι συνδέεται μετ' τοὺς ποιηματικούς κύκλους τῆς Θεσ/κης, ἐνῶ παράλληλα συνεργάζεται καὶ ἰδιαίτερα μετ' διηγήματα, μετ' τὸ περιοδικὸ «Ξεκίνημα», καὶ τὶς ἐφημερίδες «Ἡ Ἀπογευματινὴ», «Νέα Ἀλήθεια», «Μακεδονία» καὶ «Νεοελληνικά Γράμματα» τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἄλλὰ ἡ ἔντονη λογοτεχνικὴ του δημιουργία ἀρχίζει τὸ 1938 πού βρίσκεται μόνιμα ἐγκαταστημένος στὴν Ἀττικὴ. Συνεργάζεται μετ' ποιήματα, διηγήματα, νουβέλες καὶ μυθιστορήματα, στὰ περιοδικὰ «Νέα Ἔστια», «Πειραιϊκὰ Γράμματα», «Φιλολογικὰ Χρονικά», «Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις», «Ἐλεύθερα Γράμματα», «Εὐθύνη», «Ὁ Αἰώνας μας», «Νέοι Ρυθμοί», «Νέα Πορεία», «Κρίκος» τοῦ Λονδίνου κ.ἄ., καθὼς καὶ στὶς ἐφημερίδες «Ἐλευθερία», Βραδυνή» κ.λ.π. Ὑπῆρξε συνεργάτης στὴν ἐκπομπὴ «Λογοτεχνικὸ τέταρτο» τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ραδιοφωνίας καὶ ἀρκετὰ ἔργα του μεταφράστηκαν σὲ ξένες γλῶσσες.

Τὰ ἐκδοθέντα ἔργα τοῦ Ἄλκ. Γιαννοπούλου εἶναι: α) «Κεφάλια στὴ σειρά», ἐν-τεκα διηγήματα, σχ. 8ον, σελ. 226, Θεσ/κη 1934, β) «Ἡ ἥρωϊκὴ περιπέτεια», ἐννιά διηγήματα σχ. 8ον, σελ. 158 Θεσ/κη 1938, γ) «Τὸ δάσος μὲ τοὺς πιθήκους, ὀχτὼ διηγήματα, σχ. 12ον, σελ. 164, Ἀθήνα 1944, δ) «Ὁ πίθος τῶν Δαναϊδων», μυθιστόρημα, σχ. 8ον, σελ. 124, Ἀθ. 1950, ε) «Ἡ σαλαμάντρα», μυθιστόρημα, α' ἔκδοση σχ. 8ον με-γάλο, σελ. 166, Ἀθ. 1957 καὶ β' ἔκδοση σχ. 12ον, σελ. 156, Ἀθ. 1964, στ) «Ἡ τυφλό-μυγα» ἑπτὰ διηγήματα, σχ. 8ον μεγάλο, σελ. 134, Ἀθ. 1962, ζ) «Νεανικὴ Ἱστορία» (σὲ τρεῖς θεατρικὲς πράξεις), σχ. 8ον μεγάλο, σελ. 54, Ἀθ. 1964, η) «Ἐπτὰ ἀστάθμητα διη-γήματα», Ἀθ. 1974. Ἐπίσης δημοσίευσε μεταφράσεις τοῦ ἔργων ξένων συγγραφέων, ὅπως τοῦ Λουίτζι Πιραντέλλο, τοῦ Rosso di san Secendo, τοῦ Μάξιμου Μπουντεμπέλλι, τοῦ Κίπλινγκ, τοῦ Loimello Fiumi, τοῦ Fillippo Maria Pontani, καὶ ἄλλων.

Ἡ δημιουργία τοῦ Ἄλκ. Γιαννόπουλου προσέχεται καὶ ἰδιαίτερα διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ πρώτου τοῦ ἔργου. Τοῦ ἀποδίνεται δίκαια ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνανεωτῆ τοῦ ἑλληνικοῦ διηγήματος, τοῦ οὐσιαστικὰ καὶ ἐκφραστικὰ καινοτόμου. Στὴν ἐξελιχτικὴ πορεία του εἶναι πιά πίστη ἢ ἀπομάκρυνση τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὴν πεζογραφικὴ μας πα-ράδοση καὶ ἡ πρωτοπορεία του σ' ἓνα νεότερο καὶ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ρεαλιστικὰ καὶ συμ-βολιστικὰ στοιχεῖα ἔργο. Τὸ σφραγισμένο μὲ τὴν προσωπικὴ καὶ πρωτότυπη ἔκφρασή του ἔργο, καὶ μὲ κύρια χαρακτηριστικὰ του στοιχεῖα τὴ διαλεκτικὴ λεπτότητα, τὴ διαρκῆ ἀντίθεση ἀνάμεσα τῆς ἀντικειμενικῆς καὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀλήθειας καὶ ἄλλα, ἐπιβάλ-λεται. Εἶναι ἓνα ἔργο οὐσιαστικὰ δραματικὸ, ὅπως ἔχουμε τὴ γνώμη, πού τὸ ἀφομοιώνει καὶ τὸ συνειδητοποιεῖ ὁ ἀναγνώστης ἐκεῖνος πού ξεχωρίζει γιὰ τὴν πολιτιστικὴ του στά-θμη καὶ τὴν ἐσωτερικὴ του ποιότητα.

Ὁ κόσμος πού κινεῖται εἶναι ἡ ἐπιφανειακὴ συνάντηση μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὰ προβλήματά τους, καὶ μὲ τὰ καθημερινά. Ἀφετηρία τῆς συγγραφῆς του εἶναι κάτι πῶς πέρα ἀπὸ τὴν ἀντιγραφή τῆς ζωῆς. Εἶναι ἓνα βαθύτερο σκύψιμο σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο μυστή-ριο πού λέγεται ζωὴ, γνώση τοῦ ἑαυτοῦ, γνώση τῆς ἐσωτερικότητος τῶν ἄλλων, ἀποκά-λυψη τοῦ συνεχτικοῦ νήματος πού ὅλα τὰ κυκλῶναι σ' αὐτὴ τὴ γῆ καὶ φανέρωμα ὀδυ-νηρό, πάντα μὲ κάποιον τόνο ἀπαισιοδοξίας, πολλῶν καὶ πρωτόφαντων ἀκόμα πτυχῶν τῆς ἀνθρώπινης μοίρας.

Μὲ μιὰν ἐκλεπτισμένη ἐσωτερικότητα, μὲ μιὰν ἔντονη ποιητικὴ διάθεση, μὲ ψυχο-γραφικὴ δεξιότητα, λυρική πνοή, ἐπιμονὴ στὴ λεπτομέρεια, χρῆση λιτῶν καὶ ἄνετων μέ-σων, δηκτικὴ εἰρωνεία καὶ φιλοσοφικὴ διάθεση, ἀποτιμῆται ἡ ἐποχὴ μας, καὶ ἐχτιμῆται ἀνάλογα ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ. Τὸ φῶς πού πέφτει ἄπλετο στὸ συνειδησιακὸ χῶρο, κάνει τὸν ἀνθρωπο πού συναισθάνεται ὕστερα ἀπὸ μιὰ μακρινὴ καὶ δύσκολη ζωὴ, ὅτι ἀναζητώντας ἰδανικὰ καὶ μοχθώντας γιὰ τὴν ὑλοποίησή τους δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ κυνηγᾷ μιὰ χίμαιρα, νὰ νιώθει τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ νέα κίνηση. Καὶ εἶναι οἱ νέοι τοῦτοι βηματι-σμοί, οἱ πρῶτοι καὶ οἱ τελευταῖοι τῆς ὅλης πορείας τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, δηλαδὴ ὁ μακρινὸς ἀδιάσλευτος καὶ μόνιμος δρόμος γιὰ τὸ ἀληθινὸ φῶς, γιὰ μιὰ γνήσια συνειδη-τοποίηση τοῦ ἑαυτοῦ μας.

Ἡ ἀποτίμηση τῆς πραγματικῆς ζωῆς σὰν κάτι τὸ ὄνειρευτὸ καὶ τόσο ἀκατάχτητο —πόσο χαρακτηριστικὸ ἐδῶ τὸ παιγνίδι τῆς «τυφρόμυγας»,— ἡ ζωὴ πού παρ' ὅλες τὶς ἀντι-ξοότητες καὶ τὶς θανάσιμες καταθλίψεις τῶν ἀνθρώπων προχωρεῖ χωρὶς ν' αὐτογρεμι-ζεται καὶ νὰ καίγεται — καὶ πόσο συμβολικὴ ἐδῶ ἡ πορεία τῆς βυθισμένης στὶς φλόγες «σαλαμάντρας» — ἡ ζωὴ τελικὰ πού φανερώνεται πολύμορφη καὶ ἀπατηλὴ, χωρὶς διέ-ξοδο, μιὰ πού πάντα θὰ περικλειόμαστε ἀπὸ τὸ «δάσος τῶν πιθήκων», καταχτιέται σύμ-φωνα μὲ τὴ φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ Γιαννόπουλου μὲ τὴ συνομιλία τοῦ καθενὸς μὲ τὸν

ἐαυτοῦ του, με τὴ διάπλαση μιᾶς ἐσωτερικῆς λαμπρότητος, με τὴν ποιότητα τῆς ἀδιάφορης καὶ ὀρθῆς ψυχῆς. Ἰδανικὸ καὶ ὀρθὴ θέση μιᾶς ἐσωτερικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς πεζογραφίας με χαρακτηριστικὰ τῆς γνωρίσματα τὸ βαθύ ἀνθρώπινο, τὸ ἱσθαρετο, τὸ φλογερὸ καὶ ἐκρηκτικὸ, τὴν ἀστάθμητη φαντασία, τὴν πρωτοτυπία καὶ τὸ μαιανδρικὸ, καὶ με δημιουργὸ τῆς ἐναν ἀληθινὸ ἀνανεωτῆ, τῆς με τὴ διακεκριμένη θέση, στὴ Νεοελληνικὴ Γραμματεία.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ε. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ-ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ (1823-1879).

Μία ἀπὸ τίς πιὸ διακεκριμένες δημοσιογραφικὲς μορφές τῆς Ἀθήνας, ἔπου μαζί με τοὺς : Ἀγγελὸ Βλάχο, Α. Κορομηλά, Ἰ. Καμπούρογλου, Θ. Ἄννινο, Ἐμ. Ραΐδη κ.ἄ., κυριαρχοῦσαν στὴ μετὰ τὸ 1850 ἐποχῆ, καὶ ἀρχηγὸς τῆς μεγάλης οἰκογένειας¹ «Γιαννόπουλος-Ἡπειρώτης»² τῶν δημοσιογράφων³ καὶ λογοτεχνῶν.

Γεννήθηκε τὴν 30 Μαρτίου 1823 στὴν Πρέβεζα, ἔπου ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Σπούδασε Νομικὰ στὴν Ἀθήνα, καὶ σταδιοδρόμησε σὰν συμβολαιογράφος στὸν Πειραιᾶ. Πέθανε τὴν 29 Ἰανουαρίου τοῦ 1879 στὴν Ἀθήνα.

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε σὰν ποιητῆς τὸ 1845 με τὴν ὠδὴ «Στὴν Γ' Σεπτεμβρίου» (Ἡ Μοσχομάγνα κ.ἄ.), κάνοντας πιὸ ἐντονη τὴν παρουσία του με τὴ συμμετοχὴ του τὸ 1852 στὸ Ράλλειο διαγωνισμὸ, ἔπου τὸ ἐπικὸ του ποίημα «Θερμοπύλαι» ἔλαβε τὸ δεῦτερο βραβεῖο, ἐνῶ με τὸ πρῶτο βραβεῖο τιμήθηκε τὸ «Στόμιον Πρεβέζης» τοῦ Γ. Ζαλοκώστα.

Σὰν διηγηματογράφος πρωτοπαρουσιάστηκε με τὰ ἀρχικὰ Ι.Ε.Γ. ἀπὸ τοὺς πρῶτους τόμους τοῦ περιοδικοῦ «Εὐτέρπη», ἔπου διακρίνουμε τὰ με τίτλο: «Φύλιππος καὶ Ἐδουάρδος», «Ὁ ἔξ Ἀμερικῆς Θεῖος», «Τὸ ἱερὸν γρέος» καὶ ἄλλα, πρωτότυπα καὶ ἀξιόλογα διηγήματά του. Στὸ ἴδιο πιὸ πάνω περιοδικὸ, στὶς ἐφημερίδες ποὺ συνεργάζονταν καὶ ἄλλοῦ, δημοσίευσε ἐπιστολές, ὅπως τὴ σχετικὴ με τὴν τότε (1848) πνευματικὴ κίνηση τῆς Ἑλλάδας (παιδεία, λογοτεχνία, γλώσσα κ.λ.π.) ποὺ ἔσταυε στὸ Δ. Ραλιέτο στὴ Βιέννη (Εὐτέρπη, Β 188 κ.ἄ.) καὶ ἄλλες δέξυτατου κριτικοῦ περιεχομένου με τίς ὁποῖες ἐξαιρεῖ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἐναντιώνεται στὸ λογιωτατισμὸ κ.λ.π. Ἐπίσης δημοσίευσε χαρακτηριστικὲς μεταφράσεις ἀπὸ τὰ Γερμανικὰ καὶ τὰ Γαλλικὰ. Πνεῦμα φωτεινὸ, με Εὐρωπαϊκὴ συγκρότηση, ἀδιάβλητο ἦθος καὶ γνήσιο ταλέντο, ἀπόδειξε με τὴν πράξη τὴ δοξασία του ὅτι ἡ δημοσιογραφία εἶναι λειτουργημ. παίρνοντας δίκαια στὴ Γραμματεία μας τὴ θέση του σὰν ἀξιόλογος ποιητῆς, διηγηματογράφος καὶ κριτικός.

Ἔργα του: «Μικρὸς συγγραφεὺς», 1840, «Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογέιτων», 1844,

1. Στὴ χορεία τῶν λαμπρῶν δημοσιογράφων-λογίων ἀπογόνων του, περιλαμβάνονται, ὁ δευτερότοκος γιὸς του Ἀγησίλαος καὶ τ' ἀγγόνια του Πύρρος καὶ Ἀλκιβιάδης.

2. «Με Βισ. Διάταγμα εἶχε δοθεῖ στὸ Γιαννόπουλο ἡ προσωνημία Ἡπειρώτης τὴν ὁποία φέρουν καὶ οἱ ἀπόγονοί του» (Κ. Μάγερ : «Δημοσιογραφικὰ πορτραῖτα», Ἀθ. 1950, σελ. 70).

3. Συνεργάστηκε στὶς ἐφημερίδες: Ἐθνοφρουρὸς, Φραγκλῖνος, Σάλπιγξ τῆς Ἐλευθερίας, Ἐθνικὸν πνεῦμα, Ἀλήθεια, Ἐθνεγεσία κ.ἄ. τῆς Ἀθήνας, καθὼς καὶ στὸ «Νεολόγο» τῆς Κων/λῆς. Ἐξέδωκε τίς λιγὸς ἔφημερίδες «Ὁ Νεοέλλη» καὶ ὁ «Χάρτης», καὶ τὰ περιοδικὰ «Νίκη» καὶ Ἀρματαλὸς (βλ. καὶ «Μία ἑλληνικὴ Οἰκογένεια δημοσιογράφων...», ἄρθρο τοῦ Μιχ. Πριονιστῆ στὸ περιοδ. «Οἱ Σλαῖοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων», Ἀθ. σελ. 11).

«Δημήτριος Λέκκας» και «Λουκρητία», τραγωδίες. Ἐπίσης εξέδωκε διάφορα νομικοῦ, οἰκονομικοῦ και φιλοσοφικοῦ περιεχομένου βιβλία.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΓΚΙΟΚΑΣ (1898-).

Γεννήθηκε στὸ Δελβινάκι τοῦ Πωγωνιοῦ, ὅπου και ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα, τὰ ὅποια συνέχισε στὴν Κωνσταντινούπολη στὴν ὁποία ἐγκαταστάθηκε ἡ οἰκογένειά του. Γυρίζοντας στὰ Γιάννινα γράφτηκε στὴ Ζωσιμαία Σχολή, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναγκάστηκε, ὕστερα ἀπὸ ἀσθένειά του, νὰ διακόψει στὸ δεύτερο ἔτος τὴ φοίτηση και ἔτσι νὰ γραφεῖ στὸ Γυμνάσιο τῆς Κέρκυρας. Ἀπόφοιτος τοῦ Γυμνασίου τούτου συνέχισε τὶς σπουδές του στὴ Νομικὴ Σχολή τῆς Ἀθήνας και διπλωματοῦχος τῆς δικηγόρησης εὐδόκιμα στὰ Γιάννινα ὡς τὸ 1961 πού συνταξιοδοτήθηκε.

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε ἀπὸ τὰ Γυμνασιακά του χρόνια μὲ ποιήματα και διηγήματα πού δημοσιεύτηκαν σὲ διάφορα ἔντυπα. Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα ἀρκετὰ πεζογραφήματά του και χρονογραφήματα δημοσιεύτηκαν στὶς ἐφημερίδες: «Ἡπειρωτικὸς Ἀγών» τῶν Γιαννίνων, «Ἡπειρωτικὴ Φωνή» τῆς Ἀθήνας, τὰ «Ἡπειρωτικά» ἔκδοση Μιλτ. Οἰκονομίδη, τὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» κ.ἄ. Τὰ θέματά του ἀναφέρονται στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ἢ στὰ ἀμέσως πρῶτα ἀπελευτερωτικά χρόνια, καθὼς και στὰ χρόνια τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου, μὲ κυριαρχικὸ στοιχεῖο τὴν ἠθογραφία, τὴν πατριδολατρεία, τὸν κοινωνικὸ ἔλεγχο κ.λ.π.

Ἔργα του: α) «Ἐρημοκκλησί», Ἀθ. 1921, ἔμμετρο διήγημα — ὅπως τὸ χαρακτηρίζει — χωρισμένο σὲ τέσσερα μέρη. Στὴ σύνθεσή του εἶναι φανερὴ ἡ προσπάθειά του ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν ἐπηρεασμὸ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ και παρ' ὅλο πού ἀποτελεῖ τὸ πρωτόλειό του παρουσιάζει τὸ χάρισμα τῆς στιχουργικῆς εὐχέρειας και τοῦ γνήσιου λυρισμοῦ. Καὶ β) «Στὰ καλάμια τῆς λίμνης», μυθιστόρημα, Γιάννινα 1962. Εἶναι ἴσως μιὰ αὐτοβιογραφία, μὲ ἔντονο τὸ ἄγχος γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τοῦ ἐφηβου στὸ ξάνοιγμα τῆς ζωῆς σὲ ταυτισμὸ μὲ τὰ πρῶτα σκιρτήματα τοῦ ἔρωτα. Φυσικὰ τὸ σύγχρονο μυθιστόρημα ἔχει ἄλλες ἀπαιτήσεις, μιὰ πού ἡ ἐποχὴ μας περιμένει ἀπὸ τὶς σελίδες του τὰ μεγάλα μηνύματα στὰ καυτὰ τῆς προβλήματα. Ὅμως τὸ μυθιστόρημα τοῦ Γκιόκα χαρακτηρίζεται γιὰ τὴν ἀπλότητα, τὴ σαφήνεια και τὴ στρωτὴ γλώσσα μὲ τὴν ὁποία κατορθώνεται ἡ σάρκωση τῶν μορφῶν.

Στὰ ἀνέκδοτα ἔργα του περιλαμβάνεται τὸ ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὸν ἑλληνοϊταλικὸ πόλεμο τοῦ 1940-41 και τὴν κατοχὴ μυθιστόρημα-χρονικὸ μὲ τίτλο: «Ὁ Καλὸς Κόσμος». Γενικότερα ἔχουμε μιὰν ἀξιόλογη παραδοσιακὴ προσφορὰ ἐνὸς εὐσυνείδητου λόγιου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ (1886-1959).

Ὁ ἀρχαιολόγος, ποιητὴς και αἰσθητικὸς Δημήτρης Εὐαγγελίδης γεννήθηκε στὸ χωριὸ Πλαίσιον (Πλεσίβιτσα) τῶν Φιλιατῶν, ἀπὸ τὸ Σχολαρχεῖο τοῦ ὁποίου ἀποφοίτησε. Νωρὶς ἔφυγε γιὰ τὴ Φιλιππούπολη ὅπου ἐμπορευόνταν ὁ πατέρας του. Ἐκεῖ στὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα, ἔλαβε τὴ Γυμνασιακὴ του μόρφωση. Διπλωματοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου μας, μπαίνει τὸ 1910, ὕστερα ἀπὸ διαγωνισμὸ, στὸν

ἀρχαιολογικό κλάδο, για να υπηρετήσει σαν Ἐπιμελητής κι ὕστερα σαν Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων στην Ἐπίδαυρο, Μυκῆνες, Χίο, Τεγέα, Σπάρτη, Σάμο, Χίο καὶ Μυτιλήνη.

Με ὑποτροφία σπουδάζει δυὸ χρόνια (1923-1924) στὴ Γερμανία. Ἀργότερα παρακολουθεῖ για ἑνάμισο χρόνο μαθήματα ἀρχαιολογίας καὶ αἰσθητικῆς στὸ Παρίσι. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐπισκέφεται διάφορα Μουσεῖα τῆς Εὐρώπης.

Ἀπὸ τὸ 1929 ὡς τὸ 1940 ὑπηρετῆσε καθηγητῆς (τακτικὸς στὴν ἔδρα τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ἀπὸ τὸ 1932) στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, διδάσκοντας παράλληλα τὴ Νεώτερη Τέχνη. Τὸ 1940 παραιτεῖται ἀπὸ τὴν ἔδρα αὐτὴ καὶ ἐργάζεται στὴν Ἀθήνα, Διευθυντῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ἀπὸ τὸ 1942 ὑπηρετεῖ καθηγητῆς τῆς Γενικῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης στὴ Σχολὴ Ἀρχιτεκτόνων τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου, ἀπὸ ὅπου ἔφυγε τὸ 1957 μετὰ τὸ ὄριο ἡλικίας.

Νεαρὸς ἐπιμελητῆς Ἀρχαιοτήτων ὁ Εὐαγγελίδης ἐρευνᾷ τὸ 1913 τὴν Ἠπειρὸν ὡς τὸ Τεπελένι καὶ τὴ Χιμάρρα (χῶρος τότε κάτω ἀπὸ τὴν κατοχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ) καὶ με ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία ἐπισημαίνει καὶ καταγράφει ἀρχαιοτῆτες καὶ γενικότερα ἱστορικὰ καὶ ἔθνικα κειμήλια τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ εἰδικές γι' αὐτὰ ἐκθέσεις εἶδαν τὸ φῶς στὸ περιοδικὸ τοῦ Σπ. Λάμπρου «Νέος Ἑλληνομνήμων» (1913 καὶ 1914), στὴν «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα» (1914) καὶ ἀργότερα (1919) στὸ βιβλίο του «Ἡ Βόρειος Ἠπειρος».

Στὰ 1929 ξαναγυρίζει στὸν ἠπειρωτικὸ χῶρο γιὰ νὰ τοῦ ἀφιερῶθεῖ παθολογικὰ ὡς τὸ 1959 πού ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωὴ. Ἐσκαψε στὸ Ροδοτόπι ὅπου ἡ ἀρχαία Πασσαρών, στὴ Γλυκὴ τῆς Παραμυθιάς μετὰ τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ Βυζαντινὰ κατάλοιπα, μελέτησε τὰ Βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Παραμυθιάς, Κωστανιανῆς, Οὐζντίνας (Πέντε Ἐκκλησιές), Πετροβίτσας, Γαρδικιοῦ καὶ Τουρκοπάλουκου, ἀφήνοντας ἀληθινὰ σοφές πραγματεῖες καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν ἀνεξερεύνητο ὡς τότε Θεσπρωτικὸ χῶρο. Κυριότερα ἔσκαψε στὸ χῶρο τῆς Δωδώνης, ἀφιερώνοντας μιὰν ὀλόκληρη ζωὴ στὸ ὠραῖο αὐτὸ ποίημα τῆς ὑπαρξῆς του καὶ προσδίνοντας ἔτσι πολλὰ στὴν ἐπιστῆμη καὶ ἰδιαίτερη τιμὴ στὸν ἑαυτό του.

Στὴν ἴδια περίοδο ἀνήκουν καὶ τὰ αἰσθητικὰ δοκίμια καὶ τεχνοκριτικὰ του ἄρθρα, δημοσιευμένα στὰ περιοδικὰ «Ἑλληνικὰ γράμματα», «Νέα Ἐστία», στὶς ἐφημερίδες «Ἔθνος» καὶ «Νέα» καὶ στὰ λεξικά, Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ Πυρσοῦ, καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸ λεξικὸ τοῦ Ἐλευθερουδάκη.

Στὴ μεγάλη του ἐπιστημονικὴ προσφορὰ χρωσιέται καὶ ὁ ξεχωριστὸς δεσμὸς μας.

Τὰ καλοκαίρια ἐκεῖνος νὰ μοχθεῖ στὶς ἱερὲς πέτρες τῆς ἀρχαίας Δωδώνης μετὰ μιὰ συγκινητικὴ ἀφοσίωση καὶ σπουδὴ, γιὰ νὰ τὰ φέρει ὅλα στὸ φῶς, νὰ μιλήσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος μετὰ τὸ ξάστερο πνεῦμα του καὶ τὴν ἔντεχνη γραφίδα του, νὰ λάμψει αὐτὸ τὸ τιμημένο Δωδωναῖο διάδημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὰ πέρατα τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἵστερα στὸ μικρὸ σαλονάκι τοῦ τόσο φιλικοῦ ξενοδοχείου «Ἀκροπόλ» στὰ Γιάννινα, ὅπου εἶχε τὸ μόνιμο στέκι του, ν' ἀποζητάει τὴ συντροφιά μου καὶ νὰ χανόμαστε σὲ πολὺωρες συζητήσεις, ἐγὼ γεμάτος σεβασμὸ στὸ σοφὸ ἐπιστήμονα κι ἐκεῖνος με ἀγάπη στὸν ποιητὴ πού ἡ συζήτηση γιὰ τοὺς στίχους του καὶ τοὺς κόσμους του τοῦ ἔδινε τὴν εὐκαιρία νὰ ξαναγυρίζει στὴ δική του ποιητικὴ πορεία. Γιατὶ καὶ ὁ Εὐαγγελίδης ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ποίηση δημοσιεύοντας ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ του ἀκόμα χρόνια (1906-1908) σὲ διάφορα λογοτεχνικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς ποιήματα καὶ διηγήματα μετὰ τὸ ψευδώνυμο Μήτσης Καλαμάς. Κυριότερα ἐμφανίστηκε στὰ περιοδικὰ «Νουμάς» καὶ ἀργότερα «Γράμματα» τῆς Ἀλεξάνδρειας.

Στά 1907 παρουσιάζεται συνεκδότης τοῦ μηνιαίου περιοδικοῦ «Ἠγησώ» με τοὺς Κ. Βάρναλη, Ν. Καρβούνη, Α. Κουμαριανό, Ν. Α. Λαπαθιώτη, Α. Κ. Παλαμά, Γ. Ν. Πολίτη, Φ. Ν. Πολίτη, Ρώμο Φιλύρα καὶ Ν. Χαντζάρα. Ὁ Εὐαγγελίδης, ὁ Μήτσος Καλαμᾶς ὅπως παρουσιάζεται, ἔχει τώρα ἓνα δικό του ὄργανο ὅπου φανερώνει τοὺς στίχους του, τοὺς ὁποίους, παρ' ὅτι κυριότερα δημιούργησε στὴν ἡλικία τῶν εἴκοσι περίπου χρόνων, διακρίνει λεπτὸ αἶσθημα καὶ ἄρτια τεχνική.

Ἀκολουθώντας τὸ ρομαντισμό, ἴσως καὶ ἀπὸ φυσικὴ διάθεση, κλείνει μέσα του τὴ μόνιμη θλίψη, ποὺ σὰν φορέας καλλιτεχνικῆς εὐαισθησίας τὸν σπρώχνει στὴν ποιητικὴ δημιουργία, τὴν προσωπικὴ καὶ τόσο ἐκφραστικὴ ἐνὸς ἰδανικοῦ.

ΣΟΝΕΤΤΟ

Γλυκιὰ σὰ φῶς ποὺ τὸ πεφτάστρι ἀφήνει
διαβαίνει μὲς στὸ νοῦ καὶ στ' ὄνειρό μου,
ἴσκιος γοργὸς στὸ γύρισμα τοῦ δρόμου,
πνοὴ ἑλαφρὴ ποὺ τὸ κερί δὲ σβήνει.

Καὶ δὲ σαλεύει μέσα μου ἡ γαλήνη
τ' ἄσπρα φτερά της στὸν κοφρὸ καημό μου,
κι ὁ πόθος ποὺ φωτᾶει τὸ λογισμό μου,
χαρὲς κι ἀνθούς, σὰν πάντ' ἄγνους, μοῦ δίνει,

Χαρὲς λουσμένες στῆς σιγῆς τὸ δάκρι
κι ἄνθη ποὺ ζοῦν παρὰμερα σὲ μιὰ ἄκρη.
Ἡ μοίρα μου τ' ἀδράχτι ἔχει τυλίξει

Ἔτσι νὰ ζήσω τὰ στερνά μου χρόνια:
σὰ βρῦση σιγαλὴ ποὺ τρέχει αἰώνια
χωρὶς ποτάμι ἢ θάλασσα νὰ σμίξει.

Δώσαμε ἓνα ἀπὸ τὰ πιδ ἀντιπροσωπευτικὰ του ποιήματα, γεμάτο ὁμορφιά καὶ τελειότητα πλαστικὴ, ποὺ ἔχει μιὰ ἐναγώνια κίνηση τοῦ πεζοπόρου τῆς ζωῆς, μιὰν ἐσωτερικὴ κίνηση γιὰ τὸ φῶς καὶ τὴ γαλήνη τοῦ τέρατος. Ὑψώνει σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἰδανικό, τὸν πόθο, νά' ναι τὰ στερνά του χρόνια μιὰ βρῦση σιγαλὴ ποὺ νὰ τρέχει αἰώνια χωρὶς νὰ σμίξει τὸ νερό της μὲ τὸ ποτάμι ἢ τὴ θάλασσα, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ, γιὰ νὰ διατηρήσει τὸ κελάρυσμά της, τὴ γλυκιὰ παρουσία.

Καὶ πραγματικὰ, μελετώντας τὰ ξεχασμένα πιδ ποιήματά του, νιώθω τὸ μήνυμά τους ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χρονικὸ βάθος, ποὺ εἶναι μιὰ ἀνάλογη παρουσία στὴ νεώτερη ποίηση, σὰν ἓνα ξεκίνημα γιὰ νέες ἀναζητήσεις, σὰν μιὰ προσπάθεια φωτεινῆς διεξόδου, σὰν ἓνας ἀγωνιστικὸς προάγγελος γιὰ τὴν ἀπόχτηση τῆς δυνάμεως ποὺ μέσα ἀπὸ τοὺς δρόμους τοῦ πόνου καὶ τοῦ λυγμοῦ, θὰ τερματίσει στὴ νίκη.

Ὁ Εὐαγγελίδης ἔδειξε καὶ μὲ τὴν ὅλη πορεία του ὅτι ἡ ὑπερευαίσθησία του δὲν ὑπῆρξε καταστρεφτικὴ. Μέσα στὸ περιβάλλον, τοὺς ἐπηρεασμοὺς τῶν ποιητικῶν σχολῶν, τὴν ἀγωνία τῆς ἀνασφάλειας καὶ τὴ γλωμῆ ἑλληνικὴ πραγματικότητα τὴν ἐπηρεασμένη ἀπὸ πρόσφατα ἔθνικὰ γεγονότα, στὰ χρόνια δηλαδὴ τῆς ποιητικῆς του παραγωγῆς, κατόρθωσε νὰ ξεπεράσει τοὺς σκοτισμένους δρόμους τῆς ὀδύνης, νὰ κρατηθεῖ πάνω στὰ κύματα τῆς ἀπελπισίας, νὰ κρατήσῃ στὰ χέρια του τὴ ζωὴ, νὰ τὴν κάνει ποίηση καὶ ὁμορφιά καὶ νὰ τὴ σφραγίσῃ μὲ τὸ ὑποδειγματικὸ του παράδειγμα.

ΧΙΝΟΠΩΡΙΝΑ

I

Σύννεφα, πάλι σύννεφα και πάλι πρωτοβρόχια
Και μιὰ θαμπάδα κι' ἄρρωστιά στη μαραμένη φύση.
Δὲ βγήκε ὁ ἥλιος σήμερα και βράδυ δὲ θὰ δύση:
Πνήγηκε στοῦ χινόπωρου τὰ συννεφένια βρόχια.

Σέρονον οἱ μέρες κλαίοντας μιὰ θλίψη στὴν ψυχὴ τους
Και πᾶν ὀλόσκυφτες κι' ἄργὰ στοῦ ἀνέμου τὸ τραγούδι:
"Ὡ τί χλωμὸ τῆς ὄψης τους τὸ ξωτικό λουλούδι,
Κι' ἀπὸ τὰ φύλλα πὸν ἄρπαξαν τὴ κίτρινη ἢ στολὴ τους!

Μὰ ἐμένα πὸν θρονιάστηκε μὲς στὴν ψυχὴ μου ἡ λύπη
Τώρα πὸν ὅλα τῆς θύμησης τὰ φύλλα ἔχουν σαπίσει,
Τὸ πρωτοβρόχι κι' ὁ ἄνεμος δὲ θὰ μὲ συγκινήσει,
Χινόπωρο, πὸν ἀπάντεχα μὲ κρύφιο καρδιοχτύπι.

Γι' αὐτὸ προσμένω ἀτάραχος τὴ μπόρα τοῦ χειμῶνα
Νὰ μοῦ χαϊδέψῃ τὴν ψυχὴ μὲ τᾶγριο τὸ φτερό της
Και στὸ μεγάλο πόνου μου ν' ἀπλώσῃ τὸ δικό της,
Στὴ μάνητα και τὸ βοριᾶ θὰ γείρω τοῦ χειμῶνα.

II

Βγήκε ὁ βοριᾶς και περπατεῖ μέσα στὸ λόγγο ἀγάλι.
Τὰ φύλλα ἀνατριχιάζουνε και κάποιου ἐκεῖ γλιστράει.
Και πάει μὲ φόβο, ἀνήξερο, στὸ χῶμα κι' ἀκουμπάει.
Πῶς θὰ τὸ δειρὴ ἀλύπητα βροχὴ κι' ἀνεμοζάλη!

Και τὰ λουλούδια τίναξαν στὸν τάφο τους ἐπάνω
Γιὰ σάβανό τους φτωχικὸ τὰ πέταλα ἕνα ἕνα...
Τὰ βράδια ξεψυχᾶν ἄγνὰ και λιποθυμισμένα
Και τὸ φῶς λέει κάθε στιγμή: νά, τώρα θὰ πεθάνω...

"Ὅλα τὰ ὠραῖα πὸν ὑφαίνοντε τῆς θλίψης τὴ γλυκάδα
"Ὅλα, τὸ κλάμα τῆς βροχῆς, τὸ μοιρολόι τῆς στάλας
Κάτω ἀπὸ τὰ κεραμίδια μας, τὸ στόμα τῆς κουφάλας
Πὸν τραγουδάει ὁ ἄνεμος λυπητερὴ καντάδα,

—"Ὅλα μοῦ εἰσφραίνοντ' τὴ φτωχὴ ψυχὴ μου τὴ θλιμμένη.
Μὰ πόσο πιὸ γλυκὰ γιὰ μὲ τῆς θύμησης τὰ φύλλα
Τὰ ὀλόχρωμα πὸν ἡ ἀγάπη μου μὲ κάποια ἀνατριχίλα
Τινάζει πάνω στὴν καρδιὰ τὴ χινοπωριασμένη...

ΤΟ ΕΡΜΟ ΛΙΜΑΝΙ

Ὡ τὸ ἔρμο καὶ τὰπόξενο λιμάνι!
Καράβι δὲν ἀκούστη, δὲν ἐφάνη
Νῆσθη ποτὲ στ' ἀπόμερα νερά του·
Τὸ πῆρε ὁ μαῦρος ὕπνος τοῦ θανάτου...

Ἐδῶ δοντοί, χορτάρι δὲ φντρώνει·
Ὁ βοριάς, τρυφερά, τὰ φαρμακώνει.
Τὰ ζωντανὰ δὲν πᾶνε νάρμυοῖσιν
Κ' οἱ πιστικοὶ στὸ κῦμα νὰ βουτήσουν.

Μονάχα τὰ νερά καὶ τὰ χαλίκια
Καὶ τὰ στεγνά, τὰ ξεβρασμένα φύκια.
Καὶ μιὰ ἐρημιὰ τριγύρω δλη ἀπλωμένη...
Στέκει ἡ στιγμὴ καὶ κάτι περιμένει...

Κι' ἀπὸ τῆ θάλασσα μακριὰ τὰγέρι
Στὰ βράχια μέσα τὶ νὰ λήη; Ποιὸς ξέρει!
Καὶ στὰ νερά καὶ στὸ ἔρμο τὰκρογιάλι
Κάποια ἀγωνία τριγυρνάει μεγάλη...

Καὶ τὰ θλιμμένα βράδια τοῦ χειμῶνα
Ἀπ' τὰ βαθιὰ πετιέται μιὰ Γοργόνα
Καὶ κλαίει· κι' ὁ πόνος τῆς μὲς στὸ λιμάνι
Τῶν ἐρημων ψυχῶν τὸ πρροφάνι...

(«Ἡγησώ», τεῦχος 7/Νοέμβρης 1907)

Πόση, ἀλήθεια, διάρκεια ἀποχτοῦν καὶ σήμερα οἱ στίχοι του καὶ πόσο καὶ ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτῆ ζωντανῆ παραμένει ἡ πνευματικὴ παρουσία τοῦ Εὐαγγελίδη!

*

Διαπρεπῆς ἐπιστήμονας, ἐρευνητῆς μεθοδικὸς καὶ ἱκανὸς χειριστῆς τοῦ λόγου, ὁ Εὐαγγελίδης μᾶς ἄφησε κριτικὲς πού ἀποπνέουσιν τὸ ἦθος του καὶ δίνουν διάρκεια στὴν παρουσία του ἀνάμεσά μας, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικὲς μελέτες πού ἐπισφραγίζουν τὸ κῦρος του. Μερικὰ ἀπὸ τὰ κυριότερα ἔργα του εἶναι τὰ ἐξῆς:

Ι) ΑΡΧΑΙΑ ΤΕΧΝΗ: α) Λακωνικαὶ ἐπιγραφαί: Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1911, β) Ἐκ τῆς Μυκηνῶν γεωμετρικῆς νεκροπόλεως, Ἀρχ. Ἐφημ. 1912, σελ. 127-141. γ) Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἡπείρου, Ἀρχ. Ἐφημ. 1914, δ) Δισκοβόλος ἐπὶ ἐλληνικοῦ σκαραβαίου Ἀρχ. Ἐφημ. 1914, ε) Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Σκύρω: Παράρτ. Ἀρχ. Δελτίου 1918, στ) Λύκιον ἀνάγλυφον εἰς δώδεκα Θεοὺς, Παράρτ. Ἀρχ. Δελτίου 1918. ζ) Ἀνάγλυφον χθονίου Ἑρμοῦ, Ἀρχ. Δελτ. 1919 η) Λέσβου ἐπιγραφαί, Ἀρχ. Δελτ. 1920-21, θ) Ἐπιτύμβιοι στῆλαι τῆς Σάμου, Ἀρχ. Ἐφημ. 1925, ι) Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Λέσβῳ, Ἀρχ. Δελτ. 1924-25, ια) Ἡ Βόρειος Ἡπειρος: ἀρχαιολογικὴ, ἐθνολογικὴ καὶ ἱστορικὴ μελέτη, πού ἐκδόθηκε τὸ 1919 σὲ αὐτοτελὲς βιβλίον. (σελ. 120). ιβ) Ἀνασκαφαὶ καὶ ἀρ-

χαῖα ἐκ Μυτιλήνης, παραρτ. Ἀρχ. Δελτ. 1927-28, ιγ) Ἀνασκαφαὶ Δωδώνης, (ἀρχὴ καὶ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τούτων), Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἐταιρ. 1929, 1930, 1931, 1932 καὶ 1952-1954, ιδ) Ἑπειρωτικαὶ Ἔρευναι, «Ἑπειρωτικὰ Χρονικὰ 1935, σελ. 192-268, ιε) Ἑπείρος καὶ Θεσσαλία, 1946, ιστ) Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἑπείρου, 1946, ιζ) ψήφισμα τοῦ Βασιλέως Νεοπτολέμου ἐκ Δωδώνης, Ἀρχ. Ἐφημ. 1956 κ.ἄ.

II) ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ: α) Πρωτοβυζαντινὴ βασιλικὴ Μυτιλήνης, Ἀρχ. Ἐφημ. 1931, β) Σταυρεπίστεγοι ἐκκλησίαι ἐν Ἑπείρῳ, Ἑπειρ. Χρονικὰ, 1932, γ) Εἰκονομαχικὰ μνημεῖα ἐν Θεσσαλονίκῃ, Ἀρχ. Ἐφημ. 1938, γ) Ἡ Παναγία τῶν Χαλκῶων (Μονογραφία) 1954, δ) Ἡ Βυζαντινὴ Ἐκκλησία τῆς Ἀγ. Κυριακῆς τοῦ Γαρδικιοῦ (Παραμυθιάς) Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἑπειρον — εἰς μνήμην Χρ. Σούλη — Ἀθ. 1956, σελ. 129-136, ε) Στὴν ἔφημ. «Ἔθνος» τοῦ 1938, διάφορα μεγάλα ἄρθρα σχετικὰ με ἀισθηματικὰ ἀρχιτεκτονικὰ ζητήματα τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησίας κ.ἄ.

III) ΝΕΩΤΕΡΗ ΤΕΧΝΗ: α) Ζωγραφικὴ, Ἐγκ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη, β) Ἀναγέννησις, ἡ τέχνη στὴν Ἰταλία καὶ στὴν Εὐρώπῃ τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰώνα. Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ. γ) Ἡ ἀναγέννησις τῆς τέχνης στὴν Ἰταλία καὶ στὸ Βυζάντιο, περιοδ. «Τέχνη» τοῦ Ἐρ. Φραντζισκάκη. δ) Γαλλικὴ Τέχνη: Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. Ἱστορία τῆς Γαλλικῆς Τέχνης, ε) Γλυπτικὴ: Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. Ἱστορία τῆς Γλυπτικῆς, στ) Βενετικὴ Σχολὴ Ζωγραφικῆς, Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. ζ) Ἡ νεοελληνικὴ τέχνη καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ μας παράδοσις, Ἐφημ. «Ἔθνος» 1938. η) Διδάγματα ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ μας παράδοσις, Ἔθνος 1938, θ) Ἡ ζωντανὴ καὶ καλλιτεχνικὴ παράδοσις, Ἐφ. Ἔθνος, 1938. ι) Ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος καὶ ἡ ἑλληνικὴ τέχνη, Ἐφ. Ἔθνος 1938, ια) Ἡ θρησκευτικὴ μας ἀρχιτεκτονικὴ, Ἐφ. Ἔθνος 1938, ιβ) Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἱατρικῆς Ἀναγέννησης, περ. «Νέα Ἔστια», 1947. ιγ) Ἡ τέχνη τοῦ Νικηφόρου Λύτρα, περ. Νέα Ἔστια 1954, ιδ) Νικόλαος Γύζης, Νέα Ἔστια 1953, ιε) Νεώτερες τάσεις στὴ σύγχρονον ζωγραφικὴν, περιοδ. «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά» 1951, ιστ) La Gravure grecque Contemporaine, 68 Bulletin des Musées de Genève, 1953, ιζ) L' art grec Contemporain, περιοδ. Pri-sme des Arts (Revue Internationale de l' Art Contemporain), 1956 κ.ἄ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ (1805-1858).

Πατρίδα τοῦ Γεώργιου Ζαλοκώστα, ἐνὸς ποιητῆ πού προσφέρθηκε στὸ Ἔθνος μετὰ τὸ ὄπλο καὶ τὴν πέννα καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀντοχὴ τῶν ἔργων δοκιμάζεται καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ τέλος τοῦ αἰώνα μας, εἶναι τὸ χωριὸ Συρράκο τῆς Ἑπείρου, γιὰ τὸ ὅποιο ὁ Σπ. Λάμπρος, ἔγραψε σχετικὰ:

«Εἰς τῆς εὐάνδρου Ἑπείρου τὴν καλλιτεχνικὴν γῆν, ἐπὶ ὁρέων ἀποτομοιῶν ὑπὸ τὰ ὁποῖα χαίνει βαθεῖα ἄβυσσος, ἐκείντο πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δύο, μόλις ἀπ' ἀλλήλων τρεῖς μίλια ἀπέχονσαι, κωμοπόλεις, τῶν ὁποίων οἱ λιθόδητοι καὶ εἰκοσμοὶ οἴκοι παρῆγον εὐρωπαϊκῆς πόλεως τὴν ἀποψιν καὶ ὁμοίῳ πρὸς δύο φιλέρωτας πελείας ἐπὶ τῶν βράχων ἐκείνων ἀναπανομένας. Ἦσαν δ' αἱ κωμοπόλεις αὗται οἱ Καλαρῶται καὶ τὸ Συρράκον. Οἱ κάτοικοι τῶν πολισμάτων τούτων ἀνταλλάσσοντες τὰ ἐγχώρια δέματα πρὸς χρυσοῦφῃ σειρήτια καὶ νήματα τῆς Νεαπόλεως, καὶ ἐμπορικὸν οἶκον στήσαντες εἰς τὰς πλείστας τῶν μεγαλοπόλεων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἰδίως τῆς Ἰταλίας, ἢ τὴν

χρυσοχοϊκὴν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἐπαγγελλόμενοι οὐχὶ ἄνευ τέχνης, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Rouqueville, ἐχορηματολόγουν καὶ ἐθησαύριζον».

Ἐκεῖ γεννήθηκε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1805 ὁ ποιητὴς. Ὁ πατέρας του, Χριστόδουλος, ἓνας πολὺ πλούσιος ἔμπορος, γυρίζοντας κάποτε ἀπὸ τὴν Ἰταλία μὲ πολύτιμα ἔμπορεύματα, ἀρνιέται νὰ πληρώσει τὸ δυσβάσταχτο καὶ ἄδικο εἰσαγωγικὸ φόρο ποῦ τοῦ ζητοῦσε ὁ Ἀλῆ πασᾶς καὶ ἔτσι φυλακίζεται στὰ Γιάννινα. Χάρη στὴ μεσολάβηση τῶν φίλων του γιαιτρῶν Ἰωάννη Κωλέττη καὶ Τσαπραλῆ ἀποφυλακίζεται καὶ πηγαίνει στὸ χωριό του. Ἐδῶ ἐκτιμώντας τὴν ἀνασφάλεια καὶ τὴν ὄλη κατάστασι ποῦ στὴν περίοδο ἐκείνη εἶχε δημιουργήσει ἢ ἀρπαχτικὴ διάθεσι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀποφασίζει ν' ἀφήσει τὴν οἰκογένειά του στὸ Συρράκο καὶ νὰ ξενητευτεῖ μόνιμα. Ἐτσι τὸ 1814, ἔχοντας μαζί του μόνον τὰ παιδιὰ του Δημήτριου καὶ Γεώργιου πηγαίνει στὸ Λιβόρνο τῆς Ἰταλίας, ὅπου τὰ πῖθ πάνω παιδιὰ του τελειώνουν τὸ Λύκειο καὶ στὴ συνέχεια ἀπαντιοῦνται στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πίζας σπουδάζοντας ὁ πρῶτος τὴν Ἰατρικὴ καὶ ὁ δεύτερος τὴ Νομικὴ.

Τὸ κήρυγμα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας τοὺς φέρνει νὰ σταματᾶνε τὶς σπουδές τους καὶ ἀκολουθώντας τὸν πατέρα τους νὰ φτάνουν τὴν 20-7-1821 στὸ Μεσολόγγι. Ἐκεῖ δέχονται τὴν πληροφορία τῆς πρὶν ἀπὸ μικρὸ χρονικὸ διάστημα καταστροφῆς τοῦ χωριοῦ τους ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀναζητᾶνε ἐπίμονα τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειάς τους ποῦ τρομαγμένα εἶχαν ἐγκαταλείψει τὸ Συρράκο. Τελικὰ τὰ ἀπαντοῦν στὸν Πύργο τῆς Ἡλείας, ὅπου προσωρινὰ ἐγκαταστάθηκαν κι ἐκεῖνοι, καὶ ὅπου τὴν ἴδια μέρα τοῦ 1822 πεθαίνουν οἱ γονεῖς τους, Χριστόδουλος καὶ Αἰκατερίνη. Ὅταν ὕστερα ἀπὸ μικρὸ διάστημα πεθαίνει, ὁ μεγάλος ἀδελφὸς Δημήτριος, ὁ ποιητὴς Γεώργιος Ζαλοκώστας συνειδητοποιεῖ τὴν εὐθύνη τοῦ προστάτη ποῦ ἔχει στὶς δυὸ ἀδελφές του καὶ στὸν μικρότερο ἀδελφὸ του Σπύρο, ἀλλὰ καὶ τὸ χρέος του γιὰ τὴ μαχόμενη πατρίδα. Εἶναι μόλις δεκαεφτά χρόνων, ὅταν γραμματικὸς πια τοῦ Ἀναγνώστη Παπασταθόπουλου μετέχει (1822) στὸν μεγάλον ἐκεῖνο γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Γένους ἀγώνα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος του. Παίρνει μέρος στὴν πρώτη καὶ στὴν δεύτερη πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ, ὅπως καὶ στὴν ἡρωικὴ ἐξοδὸ του. Τὴν ἡρωικὴ του παρουσία τὴ δίνει ἐπίσης στὶς μάχες τῶν: Ἀλωνίσταινας, Μαγούλιανα καὶ Ἰσαρι ποῦ ὀργάνωσε ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς, καθὼς καὶ στοὺς πῖθ σημαντικοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τοῦ Ἰμπραήλ πασᾶ. Εἶναι μιὰ προσφορὰ ὑψίστης συνείδησης τοῦ χρέους του στὸ Ἔθνος, ποῦ θὰ πρέπει βαθιὰ νὰ ἐκτιμηθεῖ ἂν θέλουμε νὰ δώσουμε σωστὴ ἐρμηνεία στὸ κατοπινὸ πνευματικὸ του ἔργο.

Ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασι, τὸ νεοσύστατο ἑλληνικὸ Κράτος, δίνει στὸ Ζαλοκώστα μιὰ μικρὴ βάση γιὰ μιὰν ἀσήμαντη ζωὴ. Ἐτσι τὸ 1834 τὸν συναντᾶμε στὸ Ναυτικὸ Διευθυντήριο τοῦ Πόρου καταλυματία, δηλαδὴ ἀξιωματικὸ τοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου. Τὸ 1836 ἀπαντιέται καταλυματίας «δευτέρας τάξεως» στὸ Ναύπλιο, ὅπου (1839) καὶ προβιβάζεται σὲ καταλυματία «πρώτης τάξεως». Τὸ Γενάρη τοῦ 1844 γίνεται ἐπικαταλυματίας «πρώτης τάξεως», δηλαδὴ ταγματάρχης τοῦ ἰδιοῦ πῖθ πάνω κλάδου, ὁπότε καὶ ἔρχεται ἀπὸ τὸ Ναύπλιο μὲ ὑπηρεσιακὴ μετάθεσι στὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ ὑπηρετεῖ ὡς τὸ 1858 ποῦ σοβαρὰ ἄρρωστος «ἐξ ὕδροπος» περιμένει τὴ δικαίωσι τῆς ἐπαγγελματικῆς του διαδρομῆς μὲ μιὰ προαγωγή. Ὁ συγγενὴς τῆς συζύγου του — εἶχε νυμφευτεῖ τὸ 1840 τὴν Αἰκατερίνη, κόρη τοῦ Νικόλαου Παπανικόλα, ἔμπορα ἀπὸ τὸ Συρράκο — Γερουσιαστὴς Δημ. Χατζῆσιος, παρακαλεῖ σχετικὰ τὸν Ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν Λεωνίδα Σμολένσκη. Ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία ἀρνιέται νὰ ὑπογράψει τὸ διάταγμα τῆς προαγωγῆς του, παρ' ὅλες τῆς παρακλήσεις τῶν: Χατζῆσιου, Γ. Παράσχου καὶ τοῦ γιαιτροῦ τῆς Α. Λινδερμάγερ. Ἡ ἀπάντησή της ἦταν: «ἔχω διαταγὴν νὰ μὴν ὑπογράψω τὸν προβιβασμὸ τοῦ

χαΐα ἐκ Μυτιλήνης, παραρτ. Ἀρχ. Δελτ. 1927-28, ιγ) Ἀνασκαφαὶ Δωδώνης, (ἀρχὴ καὶ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τούτων), Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἐταιρ. 1929, 1930, 1931, 1932 καὶ 1952-1954, ιδ) Ἑπειρωτικαὶ Ἔρευναι, «Ἑπειρωτικὰ Χρονικὰ 1935, σελ. 192-268, ιε) Ἑπειρος καὶ Θεσσαλία, 1946, ιστ) Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἑπέρου, 1946, ιζ) ψήφισμα τοῦ Βασιλέως Νεοπτολέμου ἐκ Δωδώνης, Ἀρχ. Ἐφημ. 1956 κ.ά.

II) ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ: α) Πρωτοβυζαντινὴ βασιλικὴ Μυτιλήνης, Ἀρχ. Ἐφημ. 1931, β) Σταυρεπίστεγοι ἐκκλησίαι ἐν Ἑπέρω, Ἑπειρ. Χρονικὰ, 1932, γ) Εἰκονομαχικὰ μνημεῖα ἐν Θεσσαλονίκῃ, Ἀρχ. Ἐφημ. 1938, γ) Ἡ Παναγία τῶν Χαλκῆων (Μονογραφία) 1954, δ) Ἡ Βυζαντινὴ Ἐκκλησία τῆς Ἀγ. Κυριακῆς τοῦ Γαρδικιοῦ (Παραμυθιάς) «Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἑπειρον» — εἰς μνήμην Χρ. Σούλη — Ἀθ. 1956, σελ. 129-136, ε) Στὴν ἔφημ. «Ἔθνος» τοῦ 1938, διάφορα μεγάλα ἄρθρα σχετικὰ μὲ αἰσθηματικὰ ἀρχιτεκτονικὰ ζητήματα τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησίας κ.ά.

III) ΝΕΩΤΕΡΗ ΤΕΧΝΗ: α) Ζωγραφικὴ, Ἐγκ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη, β) Ἀναγέννησις, ἡ τέχνη στὴν Ἰταλία καὶ στὴν Εὐρώπη τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνα. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. γ) Ἡ ἀναγέννησις τῆς τέχνης στὴν Ἰταλία καὶ στὸ Βυζάντιο, περιοδ. «Τέχνη» τοῦ Ἐρ. Φραντζισκάκη. δ) Γαλλικὴ Τέχνη: Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. Ἱστορία τῆς Γαλλικῆς Τέχνης, ε) Γλυπτικὴ: Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. Ἱστορία τῆς Γλυπτικῆς, στ) Βενετικὴ Σχολὴ Ζωγραφικῆς, Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. ζ) ἡ νεοελληνικὴ τέχνη καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ μας παράδοσις, Ἐφημ. «Ἔθνος» 1938. η) Διδάγματα ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ μας παράδοσις, Ἔθνος 1938, θ) Ἡ ζωντανὴ καὶ καλλιτεχνικὴ παράδοσις, Ἐφ. Ἔθνος, 1938. ι) Ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος καὶ ἡ ἐλληνικὴ τέχνη, ἔφ. Ἔθνος 1938, ια) Ἡ θρησκευτικὴ μας ἀρχιτεκτονικὴ, Ἐφ. Ἔθνος 1938, ιβ) Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἱατρικῆς Ἀναγέννησις, περ. «Νέα Ἔστία», 1947. ιγ) «Ἡ τέχνη τοῦ Νικηφόρου Λύτρα, περ. Νέα Ἔστία 1954, ιδ) Νικόλαος Γύζης, Νέα Ἔστία 1953, ιε) Νεώτερες τάσεις στὴ σύγχρονη ζωγραφικὴ, περιοδ. «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά» 1951, ιστ) La Gravure grecque Contemporaine, 68 Bulletin des Musées de Genève, 1953, ιζ) L' art grec Contemporain, περιοδ. Pri-sme des Arts (Revue Internationale de l' Art Contemporain), 1956 κ.ά.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ (1805-1858).

Πατρίδα τοῦ Γεώργιου Ζαλοκώστα, ἐνὸς ποιητῆ πού προσφέρθηκε στὸ Ἔθνος μὲ τὸ ὄπλο καὶ τὴν πέννα καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀντοχὴ τῶν ἔργων δοκιμάζεται καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα μας, εἶναι τὸ χωριὸ Συρράκο τῆς Ἑπέρου, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Σπ. Λάμπρος, ἔγραψε σχετικὰ:

«Εἰς τῆς εὐάνδρον Ἑπέρου τὴν καλλιτεκνον γῆν, ἐπὶ ὀρέων ἀποτομωτάτων ὑπὸ τὰ ὁποῖα χაίνει βαθεῖα ἄβυσσος, ἔκειντο πρὸ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως δύο, μόλις ἀπ' ἀλλήλων τρία μίλια ἀπέχουσαι, κωμοπόλεις, τῶν ὁποίων οἱ λιθόδημοι καὶ εὔκομοι οἶκοι παρεῖχον εὐρωπαϊκῆς πόλεως τὴν ἄποψιν καὶ ὁμοίαζον πρὸς δύο φιλέρωτας πελείας ἐπὶ τῶν βράχων ἐκείνων ἀναπανομένας. Ἦσαν δ' αἱ κωμοπόλεις αὗται οἱ Καλαρῦται καὶ τὸ Συρράκον. Οἱ κάτοικοι τῶν πολισμάτων τούτων ἀνταλλάσσοντες τὰ ἐγγύρια δέγματα πρὸς χρυσοῦφῃ σειρήτια καὶ νήματα τῆς Νεαπόλεως, καὶ ἐμπορικὸν οἶκον συστήσαντες εἰς τὰς πλείστας τῶν μεγαλοπόλεων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἰδίως τῆς Ἰταλίας, ἡ τὴν

χρυσοχοϊκὴν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἐπαγγελλόμενοι οὐχὶ ἄνευ τέχνης, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Rouqueville, ἐχηματολόγουν καὶ ἐθησαύριζον».

Ἐκεῖ γενήθηκε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1805 ὁ ποιητὴς. Ὁ πατέρας του, Χριστόδουλος, ἓνας πολὺ πλούσιος ἔμπορος, γυρίζοντας κάποτε ἀπὸ τὴν Ἰταλία μὲ πολύτιμα ἔμπορεύματα, ἀρνιέται νὰ πληρώσει τὸ δυσβάσταχτο καὶ ἄδικο εἰσαγωγικὸ φόρο ποῦ τοῦ ζητοῦσε ὁ Ἀλῆ πασᾶς καὶ ἔτσι φυλακίζεται στὰ Γιάννινα. Χάρη στὴ μεσολάβηση τῶν φίλων του γιαιτρῶν Ἰωάννη Κωλέττη καὶ Τσαπραλῆ ἀποφυλακίζεται καὶ πηγαίνει στὸ χωριό του. Ἐδῶ ἐκτιμώντας τὴν ἀνασφάλεια καὶ τὴν ὅλη κατάσταση ποῦ στὴν περίοδο ἐκείνη εἶχε δημιουργήσει ἢ ἀρπαχτικὴ διάθεση τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀποφασίζει ν' ἀφήσει τὴν οἰκογένειά του στὸ Συρράκο καὶ νὰ ξενητευτεῖ μόνιμα. Ἐτσι τὸ 1814, ἔχοντας μαζί του μόνον τὰ παιδιὰ του Δημήτριο καὶ Γεώργιο πηγαίνει στὸ Λιβόρνο τῆς Ἰταλίας, ὅπου τὰ πῖθ πάνω παιδιὰ του τελειώνουν τὸ Λύκειο καὶ στὴ συνέχεια ἀπαντιοῦνται στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πίζας σπουδάζοντας ὁ πρῶτος τὴν Ἱατρικὴ καὶ ὁ δεύτερος τὴ Νομικὴ.

Τὸ κήρυγμα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας τοὺς φέρνει νὰ σταματῶνε τὶς σπουδές τους καὶ ἀκολουθώντας τὸν πατέρα τους νὰ φτάνουν τὴν 20-7-1821 στὸ Μεσολόγγι. Ἐκεῖ δέχονται τὴν πληροφορία τῆς πρὶν ἀπὸ μικρὸ χρονικὸ διάστημα καταστροφῆς τοῦ χωριοῦ τους ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀναζητῶνε ἐπίμονα τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειάς τους ποῦ τρομαγμένα εἶχαν ἐγκαταλείψει τὸ Συρράκο. Τελικὰ τὰ ἀπαντοῦν στὸν Πύργο τῆς Ἡλείας, ὅπου προσωρινὰ ἐγκαταστάθηκαν καὶ ἐκεῖνοι, καὶ ὅπου τὴν ἴδια μέρα τοῦ 1822 πεθαίνουν οἱ γονεῖς τους, Χριστόδουλος καὶ Αἰκατερίνη. Ὅταν ὕστερα ἀπὸ μικρὸ διάστημα πεθαίνει, ὁ μεγάλος ἀδελφὸς Δημήτριος, ὁ ποιητὴς Γεώργιος Ζαλοκώστας συνειδητοποιεῖ τὴν εὐθύνη τοῦ προστάτη ποῦ ἔχει στὶς δυὸ ἀδελφές του καὶ στὸν μικρότερο ἀδελφὸ του Σπύρο, ἀλλὰ καὶ τὸ χρέος του γιὰ τὴ μαχόμενη πατρίδα. Εἶναι μόλις δεκαεφτά χρόνων, ὅταν γραμματικὸς πια τοῦ Ἀναγνώστη Παπασταθόπουλου μετέχει (1822) στὸν μεγάλον ἐκεῖνο γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους ἀγῶνα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος του. Παίρνει μέρος στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ, ὅπως καὶ στὴν ἡρωικὴ ἐξοδὸ του. Τὴν ἡρωικὴ του παρουσία τὴ δίνει ἐπίσης στὶς μάχες τῶν: Ἀλωνίσταινας, Μαγούλιανα καὶ Ἰσαρι ποῦ ὀργάνωσε ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς, καθὼς καὶ στοὺς πῖθ σημαντικοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τοῦ Ἰμπραὴλ πασᾶ. Εἶναι μιὰ προσφορὰ ὑψίστης συνειδήσεως τοῦ χρέους του στὸ Ἔθνος, ποῦ θὰ πρέπει βαθιὰ νὰ ἐκτιμηθεῖ ἂν θέλουμε νὰ δώσουμε σωστὴ ἐρμηνεία στὸ κατοπινὸ πνευματικὸ του ἔργο.

Ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάσταση, τὸ νεοσύστατο ἑλληνικὸ Κράτος, δίνει στὸ Ζαλοκώστα μιὰ μικρὴ βάση γιὰ μιὰν ἀσήμαντη ζωὴ. Ἐτσι τὸ 1834 τὸν συναντᾶμε στὸ Ναυτικὸ Διευθυντήριο τοῦ Πόρου καταλυματία, δηλαδὴ ἀξιωματικὸ τοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου. Τὸ 1836 ἀπαντιέται καταλυματίας «δευτέρας τάξεως» στὸ Ναύπλιο, ὅπου (1839) καὶ προβιβάζεται σὲ καταλυματία «πρώτης τάξεως». Τὸ Γενάρη τοῦ 1844 γίνεται ἐπικαταλυματίας «πρώτης τάξεως», δηλαδὴ ταγματάρχης τοῦ ἰδιοῦ πῖθ πάνω κλάδου, ὅποτε καὶ ἔρχεται ἀπὸ τὸ Ναύπλιο μὲ ὑπηρεσιακὴ μετάθεση στὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ ὑπηρετεῖ ὡς τὸ 1858 ποῦ σοβαρὰ ἄρρωστος «ἐξ ὕδρπορος» περιμένει τὴ δικαίωση τῆς ἐπαγγελματικῆς του διαδρομῆς μὲ μιὰ προαγωγή. Ὁ συγγενὴς τῆς συζύγου του — εἶχε νυμφευτεῖ τὸ 1840 τὴν Αἰκατερίνη, κόρη τοῦ Νικόλαου Παπανικόλα, ἔμπορα ἀπὸ τὸ Συρράκο — Γερουσιαστῆς Δημ. Χατζῆσκος, παρακαλεῖ σχετικὰ τὸν Ἰπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν Λεωνίδα Σμολένσκη. Ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία ἀρνιέται νὰ ὑπογράψει τὸ διάταγμα τῆς προαγωγῆς του, παρ' ὅλες τῆς παρακλήσεις τῶν: Χατζῆσκου, Γ. Παράσχου καὶ τοῦ γιαιτροῦ τῆς Α. Λινδερμάγερ. Ἡ ἀπάντησή της ἦταν: «ἔχω διαταγὴν νὰ μὴν ὑπογράψω τὸν προβιβασμὸ τοῦ

Ζαλοκώστα». Καί ἡ διαταγή ἦταν ἀναμφισβήτητα τοῦ Ὁθωνα, ὁ ὁποῖος δὲ συγχωροῦσε ἀκόμα τῆ συμμετογῆ τοῦ Ζαλοκώστα στὸ κίνημα ἐναντίον τῶν Βαυαρῶν ἀξιωματικῶν. Ἡ ἐλπίδα τοῦ ἐτοιμοθάνατου ποιητῆ γιὰ τὴν προαγωγή του ἀναφτερόνεται τὸ ἀπόγευμα τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1858 πού ὁ Ἵπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν ποιητῆς Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς σκύβοντας μὲ στοργή στὸ κρεβάτι του, τοῦ ψιθυρίζει ὅτι τοῦ ἔφερε κάτι πολῦτιμο. Τοῦτο ἦταν ἓνα γράμμα τῆς διάσημης Doras d' Istria, ἡ ὁποία φανέρωνε στίς σελίδες του τὴν ἐκτίμησή της στὸ πνευματικὸ ἔργο τοῦ Ζαλοκώστα. Ἡ ἀνάγνωσή του δίνει μιὰ γαλήνη στὸν ποιητῆ, ὁ ὁποῖος καὶ ἄφησε τὴν τελευταία του πνοή στὸ ἡλιοβασιλεμα ἐκείνης τῆς μέρας...

Σὲ ἡλικία ἔντεκα μόλις χρόνων ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας φανερώνει τὴν κλίση του στὴ Ζωγραφική, τὴν ὁποία θεραπεύει παρ' ὅλα τὰ σκληρὰ μέτρα τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ του Δημήτριου. Τὴν καλλιτεχνική του αὐτὴ τάση διαδέχεται ἡ στιχουργία πού παίρνει τὴν ἐπίσημη ἔκφρασή της μὲ τὸ «Χάνι τῆς Γραβιάς», φυλλάδιο τὸ ὁποῖο τύπωσε τὸ 1847. Λίγο ἀργότερα ἀκολουθεῖ ἡ σύνθεσή του «τὸ Μεσολόγγιον» πού βραβεύεται στὸ Πάλλειο διαγωνισμὸ τοῦ 1851 μὲ συνυποψήφιο τὸ σοφὸ Στέφανο Κουμανοῦδι, καὶ εἰσηγητῆ τὸν Ἀλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβῆ. Τὸ στεφάνι τῆς δάφνης, στὴ λαμπρὴ ἐκείνη τελετῆ στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Ἰδρύματος, τὸ δίνει στὸ νικητῆ Ζαλοκώστα ὁ Βασιλιάς Ὁθωνας, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν καλεῖ νὰ παρουσιαστεῖ τὴν ἕλλη μέρα στὰ Ἀνάκτορα. Τότε ὁ ποιητῆς, ἀκούει τὸ Βασιλιά του, νὰ τοῦ λέει ὅτι: «ἡ περὶ τὴν ποίηση ἀπασχόλησίς του δὲν μποροῦσε νὰ μὴ παραβλάπτῃ τὰ στρατιωτικὰ του καθήκοντα καὶ ὅτι, ἀσχολούμενος εἰς τὴν συγγραφὴν ποιημάτων, κατ' ἀνάγκην θὰ παρημέλει τὴν ὑπηρεσία του». Ἀλλὰ καὶ τότε ὁ Βασιλιάς, ἀκούει τὴν ἀξιοπρεπῆ ἀπάντησιν τοῦ ποιητῆ: «κανεῖς ποτὲ δὲν μὲ ἔψεξε ἐπὶ παραλείψει καθήκοντος· ὅλην τὴν ἡμέραν διαθέτω διὰ τὴν στρατιωτικὴν μου ὑπηρεσίαν, τὰ δὲ ποιήματα γράφω τὴν νύκτα, κλέπτων ὀλίγον ἀπὸ τὸν ὕπνον μου».

Τὸ 1852 ἐπαινεῖται στὸν ἴδιο Πάλλειο διαγωνισμὸ τὸ ἔπος του: «Τὸ στόμιον τῆς Πρεβέζης» καὶ τὸ 1853 βραβεύεται τό: «Ἄρματωλοι καὶ Κλέπται» πού σκοπεύει στὴν αἰσθητικὴ ἔξαρση τῆς ζωῆς, τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ χαρχητῆρα τῶν κλεφτῶν. Τοῦτῃ ἡ διάκρισή του ἔχει πάλι ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ἀνταγωνιστῆς του ἦταν ὁ διακεκριμένος Γεώργιος Τερτσέτης μὲ τὸ ἔργο του: «Κορίνα καὶ Πίνδαρος». Τὴν ἴδια περίοδο ὁ Ζαλοκώστας διευθύνει τὸ περιοδικὸ «Εὐτέρπη» στίς σελίδες τοῦ ὁποῖου παρουσιάζει στίχους του, ἀλλὰ καὶ ἀξιόλογες μεταφράσεις ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ καὶ τὴ Γαλλικὴ γλώσσα.

Οἱ ποιητικὲς ἐμπνεύσεις τοῦ Ζαλοκώστα ξεκινᾶνε ἀπὸ τὰ καθημερινὰ δράματα καὶ πάθη τοῦ ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα. Ζώντας τὴν ἐποχὴ του, μὲ τὴν καθαρεύουσα, τὴ μεταπολεμικὴ ἐξαρση τῆς ζωῆς, τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ χαρχητῆρα τῶν κλεφτῶν. Τοῦτῃ ἡ διάκρισή του ἔχει πάλι ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ἀνταγωνιστῆς του ἦταν ὁ διακεκριμένος Γεώργιος Τερτσέτης μὲ τὸ ἔργο του: «Κορίνα καὶ Πίνδαρος». Τὴν ἴδια περίοδο ὁ Ζαλοκώστας διευθύνει τὸ περιοδικὸ «Εὐτέρπη» στίς σελίδες τοῦ ὁποῖου παρουσιάζει στίχους του, ἀλλὰ καὶ ἀξιόλογες μεταφράσεις ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ καὶ τὴ Γαλλικὴ γλώσσα.

Οἱ ποιητικὲς ἐμπνεύσεις τοῦ Ζαλοκώστα ξεκινᾶνε ἀπὸ τὰ καθημερινὰ δράματα καὶ πάθη τοῦ ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα. Ζώντας τὴν ἐποχὴ του, μὲ τὴν καθαρεύουσα, τὴ μεταπολεμικὴ ἐξαρση τῆς ζωῆς, τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ χαρχητῆρα τῶν κλεφτῶν. Τοῦτῃ ἡ διάκρισή του ἔχει πάλι ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ἀνταγωνιστῆς του ἦταν ὁ διακεκριμένος Γεώργιος Τερτσέτης μὲ τὸ ἔργο του: «Κορίνα καὶ Πίνδαρος». Τὴν ἴδια περίοδο ὁ Ζαλοκώστας διευθύνει τὸ περιοδικὸ «Εὐτέρπη» στίς σελίδες τοῦ ὁποῖου παρουσιάζει στίχους του, ἀλλὰ καὶ ἀξιόλογες μεταφράσεις ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ καὶ τὴ Γαλλικὴ γλώσσα.

στεροῦνταν τοῦ δικαιώματος νὰ διοριστοῦν δημόσιοι ὑπάλληλοι. Τὰ ποιήματά του αὐτὰ διακρίνονται γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν ἱστορικῶν στοιχείων ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής, τὸ πατριωτικὸ αἶσθημα, τὸ ἀσύλληπτο ἰδανικὸ τῆς λευτεριάς, τὸ φυλετικὸ δράμα, τὴν ἑλληνολατρεία, τὴν εἰλικρίνεια.

Μιὰ φλογερὴ ἄλλη πηγὴ τῶν ἐμπνεύσεών του εἶναι ἡ οἰκογενειακὴ του τραγικὴ ζωὴ. Τὸ 1841 ἀποχτάει τὸ πρῶτο του παιδί, τὴ Βικτωρία, ποὺ πεθαίνει τὸ 1842. Τὸ 1843 ἀποχτάει τὸ δεύτερο παιδί, τὸ Νικόλαο, ποὺ ζῆ μόλις δέκα μῆνες. Σὲ λίγο γεννιέται τὸ τρίτο του παιδί, ὁ Σπυρίδων, ποὺ πεθαίνει κι αὐτὸ λιγὸ ζῶ, τὸ 1843. Ἀκολουθεῖ ἡ γέννηση τοῦ τέταρτου παιδιοῦ του, τοῦ Χρήστου, ποὺ ἔχει κι αὐτὸ τὴν ἴδια τύχη. Γιὰ τὸ ἄτυχο τοῦτο παιδί, ὁ Ζαλοκώστας γράφει τὸ τραγικὸ καὶ ἀξέχαστο ποίημά του «Ὁ Βοριάς ποὺ τ' ἀρνάκια παγώνει». Ἀκολουθεῖ τὸ πέμπτο παιδί, ὁ Εὐάγγελος ποὺ πεθαίνει τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1853. Ἔρχεται ἔπειτα τὸ ἕκτο παιδί, ὁ Σπυρίδων ποὺ πεθαίνει τὸν Αὐγουστο τοῦ 1852, μόλις δυὸ χρόνων κι αὐτό. Ἔρχεται καὶ τὸ ἕβδομο παιδί, ὁ Ἰωάννης, ποὺ πεθαίνει τὸ 1858, μόλις δεκατεσσάρων μηνῶν. Ἡ καρδιά τῆς τραγικῆς μάνας ποὺ ἐγκυμονεῖ τὴ ζωὴ καὶ γεννάει τὸ θάνατο, ἀποκάμει καὶ τὰ μάτια της στερεοῦν. Ἡ καρδιά τοῦ ποιητῆ εἶναι τὸ νεκροταφεῖο¹ «τῶν ἐπιφανῶν», τῶν λεπτῶν λουλουδιῶν καὶ τῶν ὀνείρων του, ποὺ ἡ εἰμαρμένη θερίζει πρὶν εὐωδιάσουν. Ἔτσι ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ σπαράζει μὲ τὰ ἀφιερωμένα στὰ ἑπτὰ νεκρὰ παιδιὰ του ποιήματά του: «Ἐπίγραμμα ἐπὶ τοῦ τάφου δύο τέκνων μου», «Εἰς τὴν ἀποδημοῦσαν ψυχὴ του», «γυροκαμένη», «Εἰς τὸ φεγγάρι», «Ἡ μητρικὴ στοργή», «Τὸ συναπάντημα», «Τὸ δένδρον» κ.λ.π. Εἶναι ποιήματα ποὺ χωρὶς ἴσως ν' ἀγγίζουσι τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς τέχνης, μὲ τὴν ἀπλῆ καὶ μόνον ἀναπαράσταση τῶν πραγματικῶν γεγονότων, συνεγείρουσι τὰ πιὸ ἀγνά καὶ ἀνθρώπινα συναισθήματα.

Στὸν ἴδιο κύκλο ἀνήκει καὶ τὸ πάντα ἐπίκαιρο ποίημά του «Ὁ Βοριάς ποὺ τ' ἀρνάκια παγώνει» ποὺ συγκλόνισε ὀλάκερες ἑλληνικὲς γενιές, ὅπου θρηνεῖ ὁ μαστιγωμένος ἀπὸ τὴ σκληρὴ μοῖρα «τὸ Βοριῶν» πατέρας, ψηφιδώνοντας σὲ καθολικὴ, ἀλλὰ καὶ φιλοσοφικὴ ἔννοια, τὸ θάνατο. Εἶναι στίχοι ποὺ δὲ χρειάζονται καμιὰ αἰσθητικὴ συγκρότηση γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσεις μαζί τους· ἀρκεῖ μόνον ἡ ὑπαρξὴ τοῦ αἰσθήματος.

Σὲ κάποιες ἄλλες περιπτώσεις παρατηροῦμε ἐμπνεύσεις τοῦ Ζαλοκώστα δανεισμένες ἀπὸ στίχους ξένων ποιητῶν, ὅπως τὸ τόσο γνωστὸ ποίημά του: «Ἡ ἀναχώρησίς της»:

— *Ξυπνῶ καὶ μοῦ εἶπαν, ἔφυγεν ἡ κόρη ποὺ ἀγαποῦσα
καὶ κατεβαίνω στὸ γιάλο,
τὴ θάλασσα παρακαλῶ,
τὴν μικροκυματοῦσα...*

Ἄλλὰ δὲν εἶναι καὶ σπάνιες οἱ περιπτώσεις ποιημάτων του ποὺ οὐσιαστικὰ εἶναι παραφράσεις Ἰταλικῶν ποιημάτων, ὅπως τὸ τόσο γνωστὸ καὶ τραγουδημένο: «Τὸ Φίλημα», τὸ ὁποῖο τόσο γοητεύει μὲ τὴν ἀπλότητά του:

— *Μιὰ βοσκοπούλα ἀγάπησα, μιὰ ζηλεμένη κόρη,
καὶ τὴν ἀγάπησα πολὺ —
ἤμουν ἀλάλητο πουλί, δέκα χρόνων ἀγόρι —
Μιὰ μέρα ποὺ καθόμαστε στὰ χόρτα τ' ἀνθισμένα,*

1. Ἀπὸ τὰ ἐννιά του παιδιὰ, ἔζησαν μόνον ὁ Εὐγένιος καὶ ἡ Βικτωρία.

— Μάρω ένα λόγο θά σοῦ πῶ,
Μάρω, τῆς εἶπα, σ' ἀγαπῶ,
τρελλαίνομαι γιὰ σένα...

Στὰ λυρικά του ποιήματα ὁ Ζαλοκώστας παρουσιάζεται ὁ χαμηλοῦ τόνου ποιητῆς μὲ τὸ ἀγνὸ πάντως αἰσθημα καὶ τὸν καθάριο λογισμό, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὴ δημοτικὴ γλῶσσα στὰ Ἀθηναϊκὰ σαλόνια. Γιατὶ ὁ Ζαλοκώστας ἔγραψε μὲ ἐπιτυχία στὴ δημοτικὴ σὲ ἔννοια πού μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ γιὰ τοῦτο καὶ «πρόδρομος». Καὶ σήμερα οἱ γεμάτοι παλμὸ, χρῶμα καὶ ρυθμὸ στίχοι του εἶναι ἀποδεικτικοὶ τῆς ἰκανότητάς του στὸ συνταίριασμα μὲ τὴν ὁμορφὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, τοῦ αἰσθήματος τοῦ ὡραίου, πού κυριαρχοῦσε στὴν ψυχὴ του. Ἄς δώσουμε ἀποσπασματικὰ ἀπὸ τὸ ποίημά του «Πέρδικα» τοὺς πῆδ κάτω στίχους πού ἀγγίζοντας τὸ δημοτικὸ τραγούδι, γίνονται μελωδίες ὄρθρου ψυχῆς καὶ πνεύματος:

— Ἄκου τῆς μάνας τὴ λαλιά, καὶ ἀνέβα στὸ λιθάρι,
γιατὶ ἡ καρδιά μου λαχταρεῖ, μονάκριβο πουλί μου.
Γιὰ δέ, μανούλα, τὸ νερὸ πὸ βρέχει τὸ θυμάρι,
γιὰ ὅδε τὰ συνομήλικα, πῶς παίζουν ἀντικρὺ μου.
— Ἐχουν οἱ μάνες τους πολλὰ! Ἔλα, πουλί, κοντά μου,
κ' εἶδα τὸν ἴσκιο γερακιοῦ ἐδῶ σιμὰ στὸ αὐλάκι.
— Πᾶμε, μανούλα, στὰ νερά, νὰ βρῶ τὴ συντροφιά μου,
αὐτὸ εἶταν σύννεφο μικρὸ, δὲν εἶτανε γεράκι...

* * *

Συμπλήρωμα τῆς ποιητικῆς προσφορᾶς τοῦ Ζαλοκώστα εἶναι οἱ ἀξιόλογες μεταφράσεις του ξένων ποιητῶν, ὅπως τῶν Ἰταλῶν Μάρκου Κανίνι, Ἰωσήφ Ρεγκάλδη, τοῦ Τάσσου, τοῦ δικοῦ μας Φώσκολου κ.ἄ., μὲ τὴν εὐεργετικὴ τους ἐπίδραση στὴν ὅλη ποιητικὴ δημιουργία τοῦ τόπου μας. Παράλληλα, μὲ τὸ ὅλο ἔργο του, ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πῆδ κύριους συντελεστὲς τῆς πλατύτερης γνωριμίας τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ μὲ τὴν Ἐφτανησιακὴ Σχολή.

Ἄνθρωπος μὲ εὐρύτατη παιδεία καὶ μυημένος στοὺς Ἕλληνες κλασικούς, μᾶς ἔδωκε ὁ Ζαλοκώστας καὶ ἀξιόλογα αἰσθητικὰ καὶ κριτικὰ σημειώματα, γενικότερα μὲ συνθετικὴ προσφορὰ πού κάνει καὶ στὴν ἐποχὴ μας σεβαστὴ τὴ μνήμη του.

Ἔργα του: «Ὁ Βότσαρης» (1850), «Τὸ Μεσολόγγιον» (1851), «Ἡ κόρη τοῦ Γέρω Μούρτου» (1851), «Τὸ Συναπάντημα» (1852), καὶ «Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς» (α' ἔκδ. 1852 καὶ β' 1888).

*

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ (1855-1929).

Γιὸς τοῦ πῆδ πάνω ποιητῆ. Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα, ὅπου καὶ σπούδασε στὴ Νομικὴ Σχολή. Ἀκολούθησε μ' ἐπιτυχία τὸ διπλωματικὸ στάδιο καὶ ὑπηρετήσε Ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν στὴν Κυβέρνηση τοῦ Σπυρ. Λάμπρου (1916-1917).

Ἡ προσφορὰ του στὴ λογοτεχνία μας ὑπῆρξε ἀξιόλογη. Μετάφρασε ἔργα τοῦ Οὐγκώ, καὶ δημοσίευσε πρωτότυπα ἄρθρα καὶ κριτικὲς μελέτες σὲ διάφορα Ἡμερολόγια,

ὅπως τοῦ Σκόκου, τοῦ Ἀσώπιου, τὸ «Ἀττικόν», καθὼς καὶ σ' ἄλλα ἔντυπα τῆς ἐποχῆς.
Ἐγγραφε ἐπίσης καὶ στίχους χαμηλοῦ τόνου, μὲ ἔλλειψη προσωπικοῦ ὕφους.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΗΣ (1864-1927).

Λόγιος πολιτικός πού γεννήθηκε τὸ 1864 στὰ Γιάννινα, ἔπου ἀποφοίτησε ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία Σχολή. Τὶς σπουδές του συνέχισε στὴν Ἀθήνα, ἔπου τέλειωσε τὴ Νομικὴ Σχολὴ καὶ ὕστερα στὸ Μόναχο καὶ στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Βερολίνου τοῦ ὁποῦ ἀναγορεύτηκε διδάκτορας.

Ἀπὸ διάφορους λόγους ἐγκαταστάθηκε κυρίως στὴν Ἀμερικὴ ἀσχολούμενος μὲ ἐμπορικὲς ὑποθέσεις καὶ ἐρασιτεχνικά μὲ φιλολογικὲς μελέτες. Νωρὶς ἀχτινοβολᾷ ἡ πνευματικότητά του καὶ τὸ ἦθος του καὶ γίνεται ἰδιαίτερα γνωστὸς στοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους τῆς Ἀθήνας. Δεῖγμα τοῦ χαραχτήρα του εἶναι ἡ ἐπιστολὴ του στὸ Γ. Γάγαρη, ὁ ὁποῖος γνωρίζοντάς του τὴν πρόθεσή του νὰ ἐκδώσει τὸ Ἑπειρωτ. Ἡμερολόγ. «Δωδώνη» τοῦ ζητᾷ βιογραφικὸ σημεῖωμα καὶ μιὰ φωτογραφία:

— «Νέα Ὑόρκη, 30 Αὐγούστου 1895

Φίλτατέ μοι κ. Γάγαρη,

... Ἄλλως τε πάντοτε ἐσυχάθη, καὶ ἐκάμισα εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ρεκλάμαν, τώρα πῶς νὰ θυσιάσω καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος εἰς τὴν θέαν αὐτὴν τοῦ συρμοῦ, χωρὶς νὰ περιέλθω εἰς ἀντίφασιν μὲ τὸν ἑαυτόν μου καὶ ἐπομένως νὰ χάσω κάτι ἀπὸ τὸ selfrespect (αὐτοεκτίμησιν). . . Δὲν πιστεύω νὰ θεωρῆς βίον ἐνὸς ἀνθρώπου, ὅ,τι ἔχομεν κοινὸν μὲ ὄλον τὸν κόσμον, δηλαδὴ γεννώμεθα, σπουδάζομεν, τρώγομεν, πίνομεν, κοιμώμεθα, ἀγαπῶμεν καὶ μισοῦμεν. Ὅπως οἱ βάρβαροι λαοί, καὶ ὁ ὑποφαινόμενος δὲν ἔχει ἱστορίαν, διότι δὲν ἔκαμε τίποτε, οὔτε κἂν διὰ βουλευτῆς δὲν ἔτυχε νὰ ἐκτεθεῖ ποτέ»¹.

Τὸ 1914 ἀπαντιέται στὴ διάσκεψη τοῦ Λονδίνου, Πρόεδρος Ἑκτατῆς Ἀποστολῆς ἀπὸ μέρους τῶν Ἑπειρωτῶν τῆς Ἀμερικῆς. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ δόθηκε ἡ ἀφορμὴ γιὰ νὰ φανερωθοῦν ὅλα τὰ προτερήματα ἐνὸς τίμιου καὶ ἐμπνευσμένου Ἑλληνα. Μὲ πάθος γιὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴ δικαιοσύνην καὶ μὲ ὀλόβρη τὴν ἐθνικὴν του συνείδησιν, ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἑλληνικῶν δικαίων στὴ Βόρεια Ἑπειρο.

Τὸ 1915 ἔρχεται καὶ μένει μόνιμα στὰ Γιάννινα, ὅπου ἐκλέγεται (1915 καὶ 1916) Βουλευτῆς, γιὰ ν' ἀκολουθήσει μιὰ πολιτικὴ σταδιοδρομίαν ὑπηρετώντας (1920) Γενικὸς Διοικητῆς στὴ Δυτικὴ Μακεδονίαν, ἐκπροσωπώντας τὸ 1921 τὴν Ἑλλάδα στὴ Γενεὴ κ.λ.π.

Τὸ πνευματικὸν του ἔργο ὑπάρχει σκόρπιο σ' ἐφημερίδας, ὅπως στὴν «Ἀκρόπολη», «Ἑπειρο» κ.ἀ., ὅπου δημοσιεύει πολιτικὰ ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ἀργότερα ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου του «Ὁ Ἀντίχριστος». Ἐπίσης διηγήματά του, φιλολογικὲς μελέτες καὶ ἄλλα δημοσίευσε μὲ τὸ ψευδώνυμον «Γούσιας Πατοκαζανιάς» σὲ διάφορα περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του εἶναι: Ἐπ' τὰ σκλαβωμένα Γιάννινα» (1926), διηγήματα, «Les Stibcedés», ποιητικὴ συλλογὴ στὰ Γαλλικά, γλωσσικὴ μελέτη γιὰ τὸ ἰδίωμα τῶν Γιαννίνων κ.λ.π.

1. Γ. Γάγαρη : «Δωδώνη» Ἐικονογραφημένον Ἑπειρωτ. Ἡμερολόγιον, 1896, σελ. 104-105.

Ἡ παρουσία τοῦ Καζαντζῆ στὴ Γραμματεία μας εἶναι καθαρὰ ἑλληνικὴ μὲ ἐπίκεντρο τὴν ἐπαρχιακὴ ζωὴ, τὴν ἠθογραφία καὶ τὴν ἠθικολογία, στοιχεῖα ποὺ ἰσορροποῦσε ἡ μόρφωσή του, ἡ ψυχικὴ του εὐγένεια καὶ ἡ δύναμη τῆς πέννας του.

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ (1832-1907).

Ὁ λόγιος Νικόλαος Κονεμένος γεννήθηκε τὸ 1832 στὴν Πρέβεζα καὶ πέθανε τὸ 1907 στὴν Κέρκυρα. Γιὸς τοῦ Σπύρου Γ. Κονεμένου ποὺ χρημάτισε (1819-1824) Γενικός Πρόξενος τῆς Τουρκίας στὰ Ἐφτάνησα μὲ ἔδρα τὴν Κέρκυρα καὶ τῆς Κιάρρας Ν. Σικελιανοῦ ἀπὸ τῆ Λευκάδα, ὅπου πέρασε τὰ παιδικὰ του χρόνια, σπούδασε στὴν Ἴονιο Ἀκαδημία τῆς Κέρκυρας.

Ἡ πνευματικὴ του πορεία στὴν Κέρκυρα (1858-1869) φανερώθηκε μὲ τὴ δημοσίευση ποιημάτων καὶ πεζῶν του. Ἐκεῖ ἐξέδωκε (1859) τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ καὶ σατιρικὸ περιοδικὸ «Ἐωσφόρος», δημοσιεύοντας παράλληλα στὴν «Πανδώρα» μελέτες καὶ ἔργα τοῦ Βηλαρά, ποὺ τόσο ἐπηρεάσε τὴν ὡς τότε πορεία του.

Τὸ 1869 διορίστηκε Πρόξενος τῆς Τουρκίας στὴν Πάτρα (1869-1885), ὅπου ὑπῆρξε πλούσια καὶ διακεκριμένη ἡ πνευματικὴ του παραγωγή. Χωρίζοντας τὴν πρώτη του γυναῖκα Ἐλισάβετ, ἀδελφὴ τοῦ μεταφραστῆ τῶν «Ἀθλίων» Σκυλίτση, καὶ ἔχοντας σύντροφο τῆς ζωῆς του τὴν Κερκυραία Νικόλη Παπαδοπούλου, ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὸ 1855 στὴν Κέρκυρα, ὅπου ἀσχολοῦνταν ἀποκλειστικὰ μὲ τὰ γράμματα.

Στὸ Πανελλήνιο ἔγινε περισσότερο γνωστὸς μὲ τὶς γλωσσικὲς του πραγματεῖες καὶ τοὺς ἀγῶνες του γὰρ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς γλωσσικὲς ἰδέες πολλῶν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ προηγήθηκαν καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Σολωμοῦ, δημοσίευσε τὸ 1873 στὴν Κέρκυρα τὸ φυλλάδιον μὲ τίτλο «Τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας» ποὺ τὸ ἐπαίνεσε σὰν ἐξαιρετὴ πραγματεία ὁ Κρουμπάχερ, ὑποστηρίζοντας ὅτι «ὁ Κονεμένος εὐστόχως προέλαβε τὴν λύσιν τοῦ γλωσσικοῦ». Τὸ 1878 κυκλοφόρησε καὶ δεύτερη μελέτη του μὲ τίτλο: «Ἀκόμα περὶ γλώσσας», καὶ σὲ παράρτημα τῆς «Διαθήκης» του (σ. 95-102) ξαναγυρίζει πάλι στὸ γλωσσικὸ ζήτημα, καταφερόμενος κατὰ τῆς στενῆς γλωσσικῆς ἀντίληψης τοῦ Ψυχάρη.

Στοχαστικός, ρεαλιστὴς καὶ σατιρικὸς ἔκανε τομὲς στὰ προβλήματα τῆς τότε νεοελληνικῆς κοινωνίας καὶ μόχθησε γιὰ τὴν ἀνθρώπότητά της μὲ ἔργα πρωτότυπα ποὺ τὰ χαρακτηρίζει ἡ δημιουργικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ θέση του. Μαχητικὴ καὶ ἐποικοδομητικὴ ὑπῆρξε ἡ κριτικὴ του γιὰ τὸ λογιωτατισμὸ καὶ τὸ βυζαντινισμὸ ποὺ τὴ κυριαρχία τους αἰχμαλώτιζε κάθε προοδευτικὴ τάση, γιὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα τοῦ γάμου, τοῦ διαζυγίου, τῆς θέσης καὶ τῆς ἀξίας τῆς γυναίκας, γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὸν τρόπο ἀπονομῆς της, γιὰ τὴν ἀνεδαφικὴ πολιτικὴ τοῦ μεγαλοϊδεατισμοῦ κ.ἄ.

Κήρυκας τῆς ἀνθρωπιᾶς ἐξέδωκε στὴν Ἰταλικὴ γλῶσσα τὸ δοκίμιόν του «Ladri edomicidi» (1893), ἔγραψε τὰ ἔργα του «Οἰκογένεια» (1876) ποὺ εἶναι ἀπαύγασμα μελέτης τῆς Ἰταλικῆς φιλοσοφίας, «Ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀδελφῶν Μπονάτη» (1889), ὅπου ἡ ἠθικὴ του ἀντρεία γιὰ τοὺς ἀδελφούς Μπονάτη, ταυτίζονταν μὲ τοῦ Ζολᾶ στὴν ὑπόθεση Ντρέιφους, «Διαθήκη» (1901), «Cicero pro domo sua» (1901) καὶ διάφορα δοκίμια ὅπως: «Ἡ φαντασία μου» ἢ «Κίνα καὶ ὁ προσηλυτισμὸς», «Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Χοβαρτόουν», «Ἡ γυναῖκα» ἀ' Ὁ φόνος τοῦ Καποδίστρια» «Τὰ ματογυᾶλια», «Γράμμα γιὰ τὴν «Τρισεύγενη» τοῦ Παλαμᾶ, «Δυὸ συμβουλές» κ.ἄ. Ἐγραψε ἐπίσης διάφορες θρησκευ-

τικές, παιδαγωγικές κ.λπ. διατριβές, όπως: «περί μονομαχίας», «περί ομοιότητας», «τὰ δυὸ φύλα», «ἡ Θεία Πρόνοια», «ἡ Ἀλλαξοπιστία», «δέηση πρὸς τὸ Θεό», «τὰ συμπάρα τῆς λαμπρῆς», «Παιδονόμοι» κ.λ.π.

Ζώντας στὰ πνευματικὰ κέντρα: Κέρκυρα καὶ Πάτρα, ἐπηρεασμένος βαθιὰ ἀπὸ τὴν Ἑφτανησιακὴ ἀντίληψη καὶ ζωὴ, συνειδητοποιώντας τὰ ἀνθρωπιστικὰ κηρύγματα τῆς ἐποχῆς του καὶ τὰ κοινωνικὰ κινήματα σὲ διάφορες Εὐρωπαϊκὲς χώρες, ὁ Κονεμένος μὲ τὸ ὅλο ἔργο του ἀναδείχτηκε ὁ γενναῖος διαφωτιστὴς καὶ ὁ ἀξιόλογος πεζογράφος καὶ κριτικὸς. Ἡ ποιητικὴ δημιουργία ὡς τὸ 1879 τοῦ Κονεμένου περιλαμβάνεται στὸ ἔργο του «Ποιήματα» ποῦ ἐκδόθηκε τὸ 1879. Ὑποστηρίζεται πὼς ποιήματα ἔγραφε ὡς τὸ θάνατό του καὶ ὅτι ἐπίσης ἀσχολήθηκε μὲ μεταφράσεις ξένων ποιημάτων.

— Τὴν δόλια ἀγαπημένη μου
παντρέψανε στὰ ξένα
(δίκιο εἶχε πὸν τὸν ἔλεγε
βαρὺ τὸν χωρισμό).
Κι ἀγνάντεσα τὸ πέλαγο,
κι ἀλοίμονο εἰς ἐμένα,
τί ἂν δὲν εἶχα μιὰ δεύτερη
θανά ἤμου· γιὰ πνιμμό.

Μιά καυστικὴ σάτιρα τῶν ἠθῶν τοῦ καιροῦ του, ποῦ τὸν φανερώνει καὶ πολὺ κοντὰ στὸ κλίμα τοῦ Λασκαράτου. Καὶ ἀκριβῶς ἡ ἔμμετρη κοινωνικὴ σάτιρα καὶ ἡ στιχογραφικὴ εὐχέρεια καὶ ρυθμικὴ ἀρμονία, εἶναι τὰ ἀξιοπρόσεχτα στοιχεῖα ἐκείνων τῶν ποιημάτων του.

*

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ (1868-1894).

Ὁ λιγόζωος ποιητὴς Κώστας Κρυστάλλης γεννήθηκε τὸ 1868 στὴν πατρίδα τοῦ Κωλέττη καὶ τοῦ Ζαλοκώστα, τὸ χωριὸ Συρράκο τῆς Ἠπείρου. Προέρχονταν ἀπὸ μιὰ ἀπὸ τίς πιδ παλιές οἰκογένειές του, ποῦ συγκαταλέγονταν στὴν τάξη τῶν «Ραφτάδων», ποῦ δῶκε ἐπιστήμονες, ἐμπόρους, βιοτέχνες κ.ἄ. Τὸ ἐπώνυμο Κρυστάλλης, ἔχει ἴσως τὴ ρίζα του στὴν κάτασπρη (ἄσπρη σὰν κρούσταλλο) φουστάνελλα ποῦ ἔφερε ὁ προπάππος τοῦ ποιητῆ Δῆμος Κρυστάλλης, ὁ ὁποῖος τὸν Ἰούνιο τοῦ 1821 παραδόθηκε θεληματικὰ στὸν Χουρσίτ πασᾶ σὰν δμῆρος. Ἡ προσφορὰ τῶν ὁμήρων ἔγινε ὕστερα ἀπὸ αἴτηση τοῦ Ἰ. Κωλέττη, γιαιτροῦ τότε τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, σὰν ἐγγύηση ὅτι θὰ τηροῦνταν ἡ ὑπόσχεσή του, ὅτι δηλαδὴ δὲν θὰ ἐπαναστατοῦσαν τὸ Συρράκο καὶ οἱ Καλαρρῦτες, ἐνῶ ἄριστα γνώριζε ὅτι θὰ συνέβαινε τὸ ἀντίθετο. Ἔτσι ὅταν ἐκδηλώθηκε στὰ χωριά αὐτὰ ἡ ἐπανάσταση, διατάχθηκε ὁ ἀπαγχονισμὸς ὅλων τῶν ὁμήρων καὶ ἀνάμεσά τους τοῦ Δήμου Κρυστάλλης, τοῦ ὁποῖου ἡ τρομαγμένη οἰκογένεια ἐγκαταστάθηκε στὸ Χαλίκι ἀπὸ ὅπου ξαναγύρισε, τὸ 1828 στὸ Συρράκο.

Ὁ παππὸς τοῦ ποιητῆ Κώστας Κρυστάλλης ἔλαβε μέρος στὴν ἐξέγερση τοῦ Θεωδωράκη Γρίβα (1854), ἐνῶ ὁ πατέρας του Δημήτριος Κρυστάλλης, ὀνομαστὸς ἐμπορας στὰ Γιάννινα, συντηρεῖ μὲ ἐξοδὰ του ἐπαναστατικὸ σῶμα, προσμένοντας τὴν λευτεριά τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τὴ συνθήκη τοῦ Βερολίνου. Ὅταν χάνεται κάθε ἐλπίδα ἐπιδιώκει τὴν

ἀπελευτέρωση τοῦ χωριοῦ του μὲ τὴ χάραξη τῆς συνοριακῆς γραμμῆς στὸν αὐχένα "Ἄγιοι Ἀπόστολοι — Γέφυρα Παπαστάθη —" Ἀραχθός ποταμός. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ φιλοξενεῖ στὸ ἀρχοντικὸ του στὸ Συρράκο τὴν Ἐπιτροπὴ καὶ προσφέρει μὲ τὸ φίλο του Νίκα 20.000 χρυσὲς λίρες στὸν Ἀντιπρόσωπο τῆς Αὐστρίας. Τελικὰ δὲν κατορθώνεται τίποτε, ἡ Ἠπειρὸς παραμένει κάτω ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ κυριαρχία, οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Δημήτρη Κρουστάλλη κλονίζονται, κι ὁ ἴδιος κάτω ἀπὸ τὰ τόσα δράματα ζωῆς, πεθαίνει (1900) δραγάτης στὸ Δεμερλή. Ἦταν πολὺ μικρὸς ὁ ποιητής, ὅταν ἔχασε τὴ μάνα του, τοῦ ξακουστοῦ τσέλιγκα Γάκη Ψαλίδα τὴν ἀρχοντοθυγατέρα Γιαννούλα, γιὰ νὰ γίνει ὁ χαμός της στὸν ἐσωτερικὸ του κόσμῳ ἀνοιχτὴ πληγὴ πόνου καὶ δημιουργικὴ πηγὴ.

Τὰ πρῶτα γράμματα ὁ Κώστας Κρουστάλλης τὰ ἔμαθε στὸ χωριὸ του Συρράκο (1876-1880), ὡς που δωδεκάχρονος γράφτηκε τὴν 26 Σεπτεμβρίου 1880 στὴ «Ζωσιμαία Σχολή», ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς ὁποίας παρουσιάζεται, μαθητῆς : Α' Σχολαρχείου (1880-1), Β' Σχολαρχείου (1881-2) Γ' Σχολαρχείου (1882-3) καὶ Δ' Σχολαρχείου (ἴσως ἦταν τὸ μοναδικὸ Σχολαρχεῖο ποὺ εἶχε τέσσερες τάξεις) τὸ 1883-1884. Τὸ σχολικὸν ἔτος 1884-1885 μνημονεύεται σὰ μαθητῆς τῆς Α' ταξ. Γυμνασίου (τετραταξίου), μὲ τὴν παρατήρηση στὸ βιβλίον Γενικοῦ Ἐλέγχου «ἀπῆλθε κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου».

Στὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του στὰ Γιάννινα, ὁ Κώστας Κρουστάλλης εἶχε μαζί του τὴν εὐωδιὰ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τοῦ χωριοῦ του, τὶς τρυφερὲς ἀναμνήσεις τῶν παιδικῶν χρόνων καὶ τὴ μνήμη τῶν πολεμικῶν ἱστοριῶν τῶν γερόντων συγχωριανῶν του ποὺ ζωντάνευαν τὰ ἡρωϊκὰ χρόνια τοῦ Εἰκοσιένα καὶ τοὺς ἀπελευτερωτικοὺς ἀγῶνες τῆς Ἠπέρου. Ἡ ἐπίγνωση τῆς ζωῆς τοῦ σκλάβου ἔλληνα, ποὺ ἔχει βαθιὰ τὴν παράδοσή της σὲ δράματα τῆς οἰκογένειάς του καὶ τὸ ἰδανικὸ τῆς λευτεριᾶς ποὺ ἔχει τὴ φωτεινὴ του ἐστία στὸν ἀπύθμενο ἐσωτερικὸ του κόσμῳ, τὸν ἔφεραν νὰ γράφει ἕνα ἔπος. Ἦταν τὸ πατριωτικὸ του ἔργο «Σκιὲς τοῦ "Ἄδου»¹, ὅπου ἐξυμνοῦνταν οἱ ἥρωες τοῦ Εἰκοσιένα καὶ καλοῦνταν σὲ ἔθνικὸ συναγερμὸ οἱ σκλαβωμένοι Ἕλληνες.

Στὸν πρόλογο τοῦ πρώτου αὐτοῦ ἔργου του, ὁ Κρουστάλλης σημειώνει: «Αὐτὰ εἶναι μπανταλά καὶ ἄλλη φορὰ μὴ ξαναγράφης στίχους, ὡς διδάκτωρ, περίφημός τις ἐγωῖστος δικηγόρος μᾶς ἐπέπληξεν. Εἰς τὸν κύριον τοῦτον ἀεμῶζει τὸ «κάμε ἐσὺ τὸ καλλίτερον» τοῦ κοινοῦ ἢ τὸ τοῦ Ζαλοκώστα «Ἐσὺ εἶσαι τόσον ἄσχημος κι ἡ Μοῦσα τόσ' ὠραία». Τὸ καλοτυπωμένο στὴν Ἀθήνα αὐτὸ τοῦ βιβλίου, μοιράστηκε κρυφὰ σὲ συγγενεῖς καὶ γνωστοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀναστατώνονταν ἀπὸ τὸ ἔθνικὸ σάλπισμα τῶν σελίδων του. Ἴδια ἀναστάτωση ἐνίωσε κι ὁ στρατιωτικὸς διοικητῆς τῶν Γιαννίνων, Χιβζήπασας, στὸν ὁποῖον εἶχε καταδόσει τὸ μικρὸ ποιητῆ, ὁ πρέσβυς τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας Μαργαρίτης, ποὺ ἐκδικοῦνταν γιὰτὶ ἀπέτυχε νὰ προσηλυτίσει τὸν Κρουστάλλη. Ἐτσι, Δεκεμβρίου τῶρα τοῦ 1888, οἱ Τούρκοι χωροφύλακες ἀναζήτησαν στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ τὸν ποιητῆ, ὁ ὁποῖος προστατευόμενος ἀπὸ τοὺς συμμαθητῆς του καὶ τὸ Γυμνασιάρχην του, ἔφτασε στὸ σπίτι του, ὅπου σὲ ταυτόχρονη ἀναζήτησή του, σώθηκε κρυμμένος σ' ἕνα ντουλάπι, χάρις στὴν ψυχραιμία τοῦ πατέρα του.

Στις 22 Δεκεμβρίου 1888, ὁ Κώστας Κρουστάλλης, ἐπικηρυγμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἔχοντας συντροφιά τὸν παραγιὸ τοῦ σπιτιοῦ του, πέρασε μὲ μιὰ βάρκα τὰ παγωμένα νερά τῆς λίμνης τῶν Γιαννίνων καὶ ἀπὸ τὸ ἀπέναντι χωριὸ Καστρέτσα, πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὸ ἀδούλωτο ἑλληνικὸ χῶμα. Ἐτσι ἕνα παγωμένο πρωῖνὸ, ἀρχὲς τοῦ Γενάρη

1. «Σκιὲς τοῦ "Ἄδου, ποίημα ἐπικὸν εἰς ἄσματα τρία», παρέπονται δὲ ANAMNHSEIΣ KAI ONEIPON» (ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Ἀνέστη Κωνσταντινίδου), σφ. 8ον, σελ. 154.

τοῦ 1889, ὁ ποιητὴς ἔφτασε στὴν Ἀθήνα μὲ συντροφιά του ἕνα δισάκι, μιὰ γκλίτσα, μιὰ φλογέρα καὶ ἕνα μπουκέττο τραγικὲς θύμησες.

Τώρα ἄρχιζε ὁ ὑπαρξιακὸς ἀγώνας ἐνὸς ἀποροῦ καὶ κυνηγημένου ἀπὸ τὸν τόπο του νέου. Οἱ Ἑπειῶτες συμπονοῦν τὴν περίπτωσή του, ἀλλὰ ἀδυνατοῦν νὰ τὸν συνδράμουν. Ὁ ποιητὴς χτύπησε πολλὰς πόρτες, ἐνὸς πλούσιου γεωργοκτηματῆα στὴ Θεσσαλία ποῦ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τὸν προσλάβει ὑπάλληλο στὰ χεῖματά του, ἐνὸς Κρυστάλλη ποῦ ἔμενε στὴ Σεβαστούπολη καὶ τὸν λόγιζε γιὰ συγγενῆ του, παίρνοντας σύντομα μιὰν ἀπάντηση γραμμμένη στὰ Γαλλικά. ὅτι δὲν ἔχουν καμιὰ συγγένεια. Χτύπησε καὶ τὴν πόρτα ἀρκετῶν ἄλλων, ὅπως περιγράφει ὁ ἴδιος, σ' ἐπιστολὴ του στὸν Ἰωάννη Δούμα :

« Ἐρημος ὅταν ἦλθον ἐνταῦθα, καὶ οὐθένα ἐκτὸς τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου γνωρίζων πατριώτη προσεπάθησα καὶ μόνος μου καὶ μετ' αὐτοῦ ὅπως ἐπιτύχω βοήθειαν χρηματικὴν, εἴτε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, εἴτε παρὰ τοῦ Συλλόγου, εἴτε παρὰ πατριωτῶν εὐπόρων ἀλλ' ἀτυχῶς οὐδαμοῦ εἰσηκούσθη. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ μου καὶ τῇ ἀνεχεῖᾳ συνάμα, διότι μετὰ τινος ἡμέρας εὐρέθην χωρὶς τροφῆν, ἀπεφάσισα νὰ προτείνω εἰς τὸν κ. Λάμπρου νὰ φροντίσῃ ἔστω καὶ διὰ τέχνην, νὰ βγάλω τοῦλάχιστον τὰ πρὸς τὸ ζῆν».

Μόνον ὁ Καλαρρυτιώτης καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Σπ. Λάμπρου τοῦ παρ-
ραστάθηκε ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ. Τὸν παρουσίασε στὸν Πρύτανι Μιστριώτη γιὰ νὰ τὸν προσ-
λάβει ὑπότροφο κάποιου κληροδοτήματος, «...ὁ πονηρὸς Ἀρχὰς ὑπεσχέθη μὲν, ἀλλὰ
μετέπειτα διώρισε συμπολίτην του. Ἐπομένως (ὁ Λάμπρου) οὐδὲν παρέλειψε νὰ πράξῃ»¹.
Τελικὰ μὲ σύσταση τοῦ Σπ. Λάμπρου, τὸν πῆραν ὑπάλληλο στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Α.
Παπαγεωργίου, μὲ μισθὸ μιὰ δραχμὴ τὴν ἡμέρα. Στὴ θέση αὐτὴ ἐξαντλήθηκε ὁ Κρυ-
στάλλης δυὸ χρόνια, στὸ συγκεκριμένῳ μιᾶς κοπιαστικῆς ἐργασίας καὶ μιᾶς ὀλονύχτιας
σχεδὸν μελέτης γιὰ τὴν πνευματικὴ του συγκρότηση, σὲ μιὰν ἄθλια ζωὴ, στερημένη πολ-
λὰς φρῆς καὶ τοῦ φαγητοῦ του, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος περιέγραψε στὸ Δ/ντὴ τοῦ περιοδικοῦ
«Ἐβδομάς» Ἰω. Δαμβέρρη:

*«...Ἀφ' ἧς προσφυγῶν καταδιωγμένος ἐξ' Ἰωαννίνων ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς
Κυβερνήσεως ἐδῶ εἰς τὸ Ρωμαῖκο, δὲν ἠδυνήθην νὰ εὔρω παρ' οὐδενὸς προστασίαν, οὔτε
παρὰ τῇ Κυβερνήσει, πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν μου, ὡς ἐπεθύμουν, κατήρησα
δὲ νὰ μένω καὶ ἡμερονύκτιά τινα ἄνευ ἄρτου — σοῦ τὸ ὁμολογῶ, εἰλικρινέστατα, ἀπε-
φάσισα νὰ κάμω οἰανδήποτε ἐργασίαν εὔρω, διὰ τὸν ἄρτον τοῦλάχιστον. Οὕτω ἔγινε τυ-
πογράφος. Ἐγνώριζα τὸ βαρὺ καὶ ὀλέθριον τῆς τέχνης ταύτης, ἀλλὰ τί νὰ ἔκαμνα; νὰ
πεθάνω τῆς πείνης; Κατόρθωσα λοιπὸν νὰ μὴ πεινάσω. Καὶ ζῶν οἰκονομικώτατα νὰ δύ-
ναμαι νὰ ἀναγινώσκω ὅτι ἠδυνάμην νὰ ἀποκτήσω, βιβλία ἢ περιοδικὰ. Κατόρθωσα οὕτω
ν' ἀγοράζω καὶ βιβλία τινά, νὰ εἶμαι δὲ καὶ συνδρομητὴς, 1-2 περιοδικῶν. Ἀλλὰ δύο ἔτη
παρήλθον ἔκτοτε καὶ ἐνῶ κατόρθωσα τὰ ἀποκτήματα αὐτά, (ἐννοεῖ νὰ μὴ πεινάσει καὶ
νὰ μπορεῖ ν' ἀποκτήσει βιβλία καὶ περιοδικὰ) βλέπω ὅμως ὅτι ἔχασα καὶ χάνω ὀλοὴν τὸ
πολυτιμότερον κτῆμα μου, τὴν ὑγείαν. Φθείρομαι εἰς τὸ σκότος τῶν τυπογραφείων, ἐντὸς
τεσσάρων τοίχων, ὅπου πλημμυρίζουν τὰ χεῖματα διαφόρων εἰδῶν ἀσθενειῶν καὶ τὸ δη-
λητηριῶδες ἀντιμόνιον. Κατέστρεψα ἐντελῶς τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ἐργάζομαι οὕτω δέκα
ὄρας ὥρα κατὰ συνέπειαν καθ' ἡμέραν καὶ κατόπιν ἀγρυπνιῶν μέχρι τοῦ μεσονυκτίου,
καὶ πέραν αὐτοῦ ἐνίοτε, διὰ νὰ μελετῶ ἢ νὰ γράφω. Καὶ ὅταν γράφω, ἐννοεῖς ὅτι γράφω
βιαίως. Διότι γράφονται καθ' ἡν ὥραν τὸ σῶμα μου ἔχει ἀνάγκην ἀναπαύσεως».*

1. Γ. Κ. Γάγαρη, σελ. 121, περ. «Ἑπειρωτ. Γράμματα».

Ὁ Κώστας Κρυστάλλης γονατίζει στήν πάλη του μέ τή ζωή· εἶναι τώρα φυματικὸς.

Στὴ ζωὴ τὸν διατήρησε μιὰ νέα θέση ποὺ τὸν ξεμάκρυνε ἀπὸ τὸ ἀντιμόνιο καὶ τὴν ὑγρασία. Ἔτσι ἐργάστηκε στὸ περιοδικὸ «Ἑβδομάς», ἀλλὰ μόνο γιὰ ἕξι μῆνες, ὡς τὸν Αὐγούστο τοῦ 1891 ποὺ μέ τὴν ἐλπίδα μιᾶς καλύτερευσης ὑπηρέτησε στοὺς σιδηροδρόμους τῆς Πελοποννήσου. Καὶ τὸ τέλος του ἦταν κοντά:

«... ἐργάζομαι σὰν ἐργάτης πλέον ἐπὶ ὄρες στὸν Σπάπ. Βγαίνω κουρασμένος ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὰ ὑπόγεια ποὺ μέ ἔχουν ριγμένον. Τρέχω γρήγορα νὰ ἰδῶ ὀλίγον φῶς καὶ ἥλιον καὶ θάλασσαν καὶ χλωροασιὰν εἰς τὸ Ζάπειον. Ἐπιστρέφων ἀπὸ κεῖ τὸ βράδυ τι νὰ πρωτοκάμνω; νὰ φάω; ν' ἀνταμώσω κανέναν καψόφιλο ἢ πατριώτη; νὰ φροντίσω καὶ νὰ γράψω διὰ τὴν «Φωνὴν τῆς Ἡπείρου» ἢ νὰ μελετῶ τὰ δικὰ μου καὶ νὰ γράφω τοιαῦτα ποιήματα, ὥστε νὰ σηκώνω τοὺς λογίους στὸ ποδάρι; Καὶ πότε ν' ἀναπαυθῶ; ὁ Θεὸς νὰ μέ φυλάξῃ ἀπὸ χειρότερα!», γράφει σὲ ἄλλο του γράμμα.

Ὁ πόθος του γιὰ μέρψωση καὶ πνευματικὴ ὀλοκλήρωση τοῦ ἴγνε ἀληθινὸ πάθος:

«Κοιμοῦμαι τόσο λίγο, γιατί περισσότερο εὐχαριστοῦμαι νὰ μελετῶ παρὰ νὰ κοιμοῦμαι. Ἡ στέρησις τῆς σπουδῆς θὰ μέ φάει. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσιώδης δι' ἐμέ τροφή. Κάθε ὀμιλία μου εἶναι γιὰ τὴν ποίηση, κάθε μου περίπατος γι' αὐτὴν, κάθε μου σκέψη γι' αὐτὴν... Φαντάσου πόσο θὰ προώδευα, ἂν εἶχα πλεῖστον καιρὸ καὶ ἂν ἐσπούδαζα», σὲ ἄλλο του γράμμα σημείωνε.

Στὴ βιοτικὴ καὶ πνευματικὴ του προσπάθεια ὁ Κρυστάλλης συνάντησε τὴν παραγνώριση καὶ τὴν ἀδιαφορία. Αὐτὸ τὸ δράμα του τὸ ἔδωκε ἐπιγραμματικὰ σ' ἓνα τετράστιχο «Δόξα τοῦ Κρυστάλλη» (1930), ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς:

Κρυστάλλη, ὁ ποιητὴς δὲ ζεῖ στοῦ σκλάβου τὴ φοβέρα.
Γι' αὐτὸ ἀπ' τὴ γῆ ποὺ πάτησες παιδί, τοῦ Τούρκου ἢ μπόρα
σ' ἔρριξε στῆς ἐλεύθερης πατρίδας τὸν ἀέρα
μὰ ἐκεῖ σοῦ ἐστάθη πιὸ σκληρὴ κι' ἀπὸ τὸν Τούρκο ἢ χώρα.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1893 ὁ ποιητὴς πῆγε ἓνα ὀλιγοήμερο ταξίδι στὴ λεύτερη Ἡπειρο αεῖδα ἐκ τοῦ πλησίον τὴν πατρίδα μου, τὰ βουνά, καὶ ἀνεγεννήθη», γράφει, γιὰ νὰ γυρίσει νωρὶς στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἔχει χάσει τὴ θέση στὸν Σπάπ. Ἡ τύχη τοῦ χαμογέλασε γιὰ λίγο μέ τὸ κέρδος 2.500 δραχμῶν ἀπὸ τὸ Λαχεῖο τῶν ἀρχαιοτήτων. Ἐχοντας τώρα κάποιαν οἰκονομικὴ δυνατότητα, ξεκίνησε (τέλη Φεβρουαρίου 1894) γιὰ τὴν Κέρκυρα, ἀναζητώντας τὴ γαλήνη σ' ἓνα λαϊκὸ ξενοδοχεῖο. Ἡ κλονισμένη υἰεία του τὸν ἔκανε νὰ δεχτεῖ τὴν πρόσκληση τῆς παντρεμένης στὴν Ἄρτα ἀδελφῆς του νὰ πάει κοντά της γιὰ νὰ τὸν περιποιεῖται. Ἔτσι στὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου, ὁ τραγικὸς ποιητὴς Κώστας Κρυστάλλης ἔφτασε σωματικὸ ἐρείπιο στὴν Ἄρτα, ὅπου στίς 23-4-1894, σὲ ἡλικία μόλις 26 χρόνων ἔφυγε γιὰ τὸ αἰώνιο ταξίδι, τὸ ὁποῖο τοῦ χάρισε γιὰ πάντα αὐτὸ ποὺ τοῦ στέρησε ἡ ζωὴ τὴ γαλήνη!... Καὶ τὸ φιλόξενο χῶμα τῆς Ἄρτας τοῦ τὴν ἔδωκε.

Στὰ πρῶτα δημιουργήματα τοῦ Κρυστάλλη εἶναι ὀλοφάνερη ἡ ἐπίδραση τοῦ ἔργου τοῦ Βαλαωρίτη, ἡ ὁποία εἶναι δουλικὴ σὲ μερικὰ ποιήματα μέ ἀρματωλίτικα θέματα, ἐπίσης στὴ «Λεμονιά», «Εἰς ἓνα ἀστέρι» κ.ἄ. Τὸ ποίημά του «Αἶ σκιαὶ τοῦ Ἄδου», εἶναι μιὰ ἄτυχη μίμηση τῆς «Κολάσεως» τοῦ Δάντη ἢ τῆς «Νεκρίας» τῆς Ὀδύσειας, ἔστω καὶ

τοῦ Ζαλοκώστα τὸ «Αἰ σκιαὶ τοῦ Φαλήρου», ἔργο ἀσήμαντο γιὰ τὸ θέμα καὶ τὴ γλώσσα του. Δάνεια εἶναι τὰ θέματα καὶ σὲ ἄλλα του ποιήματα, ὅπως «Τὸ γεφύρι τοῦ Μανώλη» ποῦ εἶναι παραλλαγή τοῦ «Γεφυριῦ τῆς Ἄρτας», τὸ «Τραγούδι τοῦ ἀργαλειοῦ», καὶ «Τὸ τραγούδι τῆς ξενητείας», ποῦ ἔναι ἀπομιμήσεις ὁμοίων δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὸ «Τραγούδι τοῦ πιστικοῦ» ποῦ θυμίζει τὸν «Θύρσιν», καὶ τὸ «Ἐλα Βοσκοπούλα» τὸν «Κύκλωπα» τοῦ Θεόκριτου κ.ἄ.

Μὲ τὸν ἔρχομό του (1888) στὴν Ἀθήνα, ὁ Κρυστάλλης ἔφερε μαζί του τὸ κρουσταλλένιο καὶ ὀρμητικὸ δημοτικὸ τραγούδι, τοῦ ὁποῦ πῆρε τὴ στιχουργικὴ μορφή. Χρησιμοποίησε, σὲ γενικὴ ἔννοια τὸν ἀνομοιοκατάληκτο ἱαμβικὸ δεκαπεντασύλλαβο, μὲ κάποιες ἐξαιρέσεις στὸν ἀπλὸ τονικὸν ἱαμβον καὶ τὸν τροχαϊκὸ δξύτονο δεκατρισύλλαβο. Συχνὰ στὰ ποιήματά του παρατηρεῖται ἔλλειψη πυκνότητος, χασμωδία, πλατυασμός, ἐπανάληψη, μειωμένο αἶσθημα, μὲ κάποια οὐσιαστικὴ διαφορὰ ὅταν ἔχει γιὰ πρότυπο τὸ Θεόκριτο ἢ σὲ κάποιες εὐτυχισμένες στιγμές, ὅταν φανερώνει τὴν προσωπικὴ του πνοὴ καὶ τέχνη.

Ἡ ποιητικὴ του συλλογὴ «Χελιδόνες» ποῦ ἀγγέλλεται τὸ 1889 δὲν κυκλοφορεῖ, ἐνῶ στὰ μέσα Δεκεμβρίου 1889 ἐξέδωκε τὸ δεύτερο ἔργο του μὲ τίτλο: «Κωνσταντίνου Δ. Κρυστάλλη, Ἡπειρώτου πρόσφυγος ὁ Κ α λ ὀ γ η ρ ο ς τῆς Κ λ ε ι σ ο ῦ ρ α ς τοῦ Μ ε σ ο λ ο γ γ ῖ ο υ, ἐπύλλιον» (σχ. 8ον, σελ. 40). Καὶ τὸ ἔργο τοῦτο εἶναι ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὴν τεχνικὴ τοῦ Βαλαωρίτη.

Μὲ τὴν τρίτη του Συλλογὴ, τὰ «Ἀγροτικά» ἔλαβε μέρος ὁ Κρυστάλλης στὰ 1890 στὸν ἀ΄ Φιλαδέλφειο διαγωνισμό, ὅπου διακρίθηκε μὲ «ἔπαινο», μὲ εἰσηγητὴ τὸν Ἀριστομ. Προβελέγγιο, ποῦ ἔγραφε: «πλουσιωτέραν ἔχει τὴν ποιητικὴν τοῦ φλέβα ὁ ποιητὴς τῶν «Ἀγροτικῶν». Ὁ Κρυστάλλης συνέχισε τὴν ἀθόρυβη ἐργασία του, ζωντανεύοντας τοὺς μύθους, τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ χωριοῦ του καὶ ἀκόμα τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἀγνότητα τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς μὲ τὴ συγχορδία τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ποῦ τόσο πιστὰ μιμήθηκε.

Τώρα (1893) ἔδωκε τὴ συλλογὴ «Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης» ποῦ ἐπαινέθηκε στὸ β΄ Φιλαδέλφειο διαγωνισμό μὲ εἰσηγητὴ τὸν Ἀγγελὸ Βλάχο, ὁ ὁποῖος σὰν ἐλάττωμα τῆς συλλογῆς καταλόγισε τὴ χρῆση τῆς καθάριας δημοτικῆς καὶ τὴν ἔλλειψη ἰδεῶν. Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ κατακρίθηκε ἀπὸ τὸ Βλάση Γαβριηλίδη, ποῦ δημοσίευσε ὀλοσέλιδο ἄρθρο τὴν 10-3-1893 στὴν «Ἀκρόπολη»:

«... Νὰ ἔνας ποῦ μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν φύσιν. Ὁ τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης, ἀπλοῦς τραγουδιστὴς, ὁ Κώστας Κρυστάλλης, χωρὶς ἀξιώσεις ποιητοῦ, ἱερέως, σοφοῦ, καλλιτέχρον. Τίποτε, τίποτε. Ἐνας βιολιτζῆς... Ἡ ποίησις πρέπει νὰ εἶναι ἀλήθεια. Ἡ ποίησις πρέπει νὰ εἶναι εὐμορφία. Ἡ ποίησις πρέπει νὰ προξενεῖ ἠθικὰς συγκινήσεις. Ἡ ποίησις πρέπει νὰ εἰσδύει εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους. Ἀπαιτεῖτε καὶ ἄλλα ἀπὸ τὴν δεσποινίδα ἢ τὴν κυρία αὐτή; Δὲν πιστεύομεν. Ἐ, λοιπόν, εἰς αὐτὰ ὅλα ἀνταποκρίνεται πληρέστατα ἢ ἀβράβεντος ποίησις τοῦ Κώστα Κρυστάλλη... Δὲν ἔχει ἰδέας; Ἄλλ' ἔχει ἰδέας τὸ τριαντάφυλλον; καὶ ἡ ῥοδοδάκτυλος ἔχει ἰδέας; Καὶ ἡ πανσέληνος; καὶ τοῦ Ὑμητοῦ τοῦ βουτηγμένου στὰ ἴα, στὰ ζουμπούλια, στὰ ῥόδα, στὴν πορφύρα τὸ βράδυ, ποῖα εἶναι αἱ ἰδέαι; Τὶ νὰ σκέπτεται περὶ δανείου ἢ περὶ καταργήσεως τῶν πρεσβειῶν; Ἰδέας ἔχει ὁ Σοπενχάουερ καὶ ὁ Νίτσε. Ὁ βουλόμενος τοὺς παίρνει, τοὺς τρώγει καὶ αὐτοκτονεῖ». Σὲ κάποια κριτικὴ του ὁ Μιχ. Μητσάκης, γράφει ὅτι ἀρκετὰ ποιήματα τοῦ Κρυστάλλη «θὰ ἤμποροῦσαν ἴσως νὰ περάσουν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ... ἐντὸς τῶν στίχων του πάλαι ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἀληθοῦς Ἐλ-

λάδος». Γράφοντας (1894) ὁ Κωστής Παλαμᾶς γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλη, σημειώνει: «... Δὲν εἶναι φιλόσοφος ποιητής... Εἶναι ζωγράφος ποιητής ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους εἰκονογραφεῖ... Δὲν μᾶς ἀνυποῖ τὸ πνεῦμα· μαγνητίζει τὰς αἰσθήσεις».

Σὰ ζωγράφος ποιητής ἔγινε παραδεχτὸς ὁ Κρυστάλλης, μὲ τὴν ἐνθουσιαστικὴ φυσιολατρεία, τὸ ζωντάνεμα τῶν παραδόσεων καὶ τῶν θρύλων τοῦ ἡπειρωτικοῦ λαοῦ καὶ τὸ συναίσθημα τοῦ «ἔρωτα», ποῦ ἀποτελοῦν τὰ κυριαρχικὰ θέματα τῶν στίχων του. Ἔτσι τὸ τραγούδι του πότε ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸν καημὸ τοῦ ξενητεμένου, τὴ νوستαλγία τοῦ ἀγροτικοῦ κόσμου ποῦ γνωρίζει καὶ ἀγαπάει καὶ πότε ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση τοῦ κόσμου ποῦ ἔχει ἐξιδανικεύσει, ὅποτε ἀκούει καὶ συνθέτει μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του. Στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση ἀνήκει τὸ ἐξαισιό ποιήμα του «Στὸ Σταυραητό», μιὰ ἐπίκληση στὸ σύμβολο τῆς λευτεριάς μὲ τὴν τραγικὴ κραυγὴ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ποῦ στὸ συμβολισμό τοῦ γυρισμοῦ στὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ του, ἀναζητᾶ τὸ λυτρωτικὸ χῶρο τῶν ἀετοκρυφῶν τῆς δημιουργίας.

Φυσικὰ δὲν ἔλλειψαν καὶ οἱ ἀρνητές του στὴν ἀναζήτηση τῆς κλασικῆς τελειότητας. Χωρὶς προσωπικὸ τόνο καὶ ἐνδιαφέρον, μίμηση πέρα γιὰ πέρα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, θεωρεῖ τὴν ποιητικὴν του δημιουργία ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης.

«Δὲν εἶμαι οὔτε θαυμαστής ἐξαλλος, μὰ οὔτε κι ἀρνητὴς ἀδυσώπητος τοῦ ἔργου του. Τέτοιες τάσεις δὲν δείχνουν κριτικὸ πνεῦμα... Ἡ φλογέρα τοῦ Κρυστάλλη ξαναεἶπε μ' ἄλλο παράλληλο τρόπο τοὺς δημοτικὸς σκοπούς... Μαθαίνει τὸ τσοπάνικο σουραῦλι, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τοῦ φυσήσει τὴν προσωπικὴν του πνοή... Ἀλλὰ πάνω σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια ξανοίγει δρόμο προσωπικό... Ἔχει ὅμως ὁδηγό, τούτη τὴ φορά, ὄχι πιά τὸν ἀνόητο τραγουδιστὴ τῶν δημοτικῶν μνημείων, παρὰ τὸ Θεόκριτο. Εἶναι ἡ μορφή ποῦ τὸν δασκαλεύει στὰ μυστικὰ τῆς προσωπικῆς τέχνης. Ἀλλὰ τὰ καινούργια τούτα μαθήματα, ὅπου ἀρχίζει νὰ μισοφανερόνεται ὁ τεχνίτης, ἔρχεται νὰ κόψει, μὲ ἀγρία σπαθιά, ὁ θάνατος», γράφει¹ ὁ Σπύρος Μελάς. Καὶ ὁ κριτικὸς Ἀνδρέας Καραντώνης, γράφοντας² γιὰ τὴν παραδοσιακὴ ποιητικὴ παραγωγή στὴν περίοδο 1880 ὡς τὸ 1895 καὶ τὶς προεκτάσεις της, σημειώνει:

«... μᾶς δίνουν σήμερα τὴν ἐντύπωση μιᾶς ποίησης ἀκίνητης, νεκρῆς, μιᾶς ποίησης ποῦ γεννήθηκε πέρα ἀπὸ κάθε προβληματικότητα αἰσθητικὴ ἢ ἄλλη, μιᾶς ποίησης ἀναπόσπαστης φυσικὰ ἀπὸ τὸ ὅλο σῶμα καὶ τὴ ζωὴ τῆς λογοτεχνίας μας, μιᾶς ποίησης ποῦ βέβαια ἔχει τοὺς ἥρωές της, τὸ κοινὸ της, τ' ἀξιόλογα ταλέντα της, τὰ ξεχωριστά της λουλούδια καὶ τὸ ἄρωμά της, ἔχει τὴν πολυσέλιδη καὶ χρήσιμη γιὰ τὴν παιδεία μας ἀνθολογία της, ἔχει ἀκόμα καὶ μερικὲς εἰδικῆς φύσης σημασίες, ὅπως εἶναι ἡ γλωσσολογικὴ τοῦ Βαλαωρίτη καὶ ἡ βουκολικὴ τοῦ Κρυστάλλη, δυὸ ποιητῶν μὲ ξεχωριστὸ ἀνάστημα καὶ ἔμπνευση...».

Ἡ ποιητικὴ προσφορὰ τοῦ Κρυστάλλη μὲ τὴν ἀναμφισβήτητὴ ἀξία της στὸν ἀγώνα τοῦ δημοτικισμοῦ ποῦ τότε μόλις εἶχε ἀρχίσει, δὲν ὀλοκληρώθηκε, γιὰτὶ ὁ θάνατος τὸν βρῆκε ἀκριβῶς στὴν περίοδο ποῦ τὰ στιχουργικὰ του δημιουργήματα, ξεκομμένα πιά ἀπὸ τὴ μίμηση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ἐξέφραζαν τὸν προσωπικὸ του τόνο καὶ τὴ

1. Σπύρου Μελά: «Κώστας Κρυστάλλης» περ. «Ἑλληνικὴ Δημιουργία», τ. 118/1-1-1953, σελ. 71.

2. Ἀνδρέα Καραντώνη: «Ἐἰσαγωγή στὴ νεώτερη ποίηση» Ἀθ. 1976, ἐκδ. Δημ. Ν. Παπαδήμα, σελ. 116.

δική του αισθητική. Έτσι, για ένα ατέλειωτο έργο, πάντα περιορισμένα άσφυχτικά, υπάρχουν τα κριτήρια.

* * *

Τα «Πεζογραφήματα» (1894) του Κρυστάλλη, ξεκίνησαν από τις ίδιες με τα ποιήματά του πηγές, όπως και ο ίδιος όμολογεί στον «Πρόλογό»¹ τους :

«δσες βολές ή σκύλλα ξενητιά μέ κερνάει τά πικρά της κρατηροπότρηα... σκάφτω τήν έρμη μου καρδιά κι από τών χρόνων τά λιθοσώρια ξεθάφτω τίς παλιές μου ενθύμησης... Ένθύμησης είναι και τά πεζογραφήματά μου».

Φυσικά τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ τοῦ ἔργου δὲν εἶναι τὸ πεζογραφικὸ, παρ' ὅσες τίς φανερὲς ἰκανότητες τοῦ δημιουργοῦ, ὅπως τὸ ὄξυ πνεῦμα, τὴν ἀξιοζήλευτη παρατηρητικότητα καὶ σαφήνεια, τὸ αἶσθημα καὶ τὴ μουσικὴ ἀτμόσφαιρα, καὶ τὴν τέχνη νὰ ἐνσαρκώνει τύπους ζωῆς καὶ νὰ δημιουργεῖ προβληματισμούς, ποὺ δεσμεύουν τὸν ἀναγνώστη. Γιὰ τὸν πεζογράφο Κρυστάλλη, εὔστοχα ὁ Τέλλος Ἄγρας² σημειώνει: «ὁ ρυθμὸς τοῦ ὕφους μαρτυρεῖ προσωπικότητα πεζογράφου ἀπωλεσθεῖσαν, ἥτις ἤθελε παράγει ἔργα κατὰ πολὺ ἀνώτερα τῆς ἠθογραφίας τοῦ ὑπαίθρου».

Τὰ ἴδια κίνητρα, ἐσπρωξαν τὸν Κρυστάλλη στὴν ἱστοριολογογραφικὴ ἔρευνα, στὶς βιβλιοθηκὲς τῶν παλιῶν Μοναστηριῶν καὶ ἐκκλησιῶν, με ἀποτέλεσμα σὲ μιὰν ἀξιόλογη γιὰ τὴν ἡλικία του σύνθεσι, νὰ μᾶς δώσει ἐκλεκτὲς μελέτες γιὰ θέματα σοβαρά, ὅπως τῶν Βλάχων τῆς Πίνδου κ.ἄ.

Στὴν ἐποχὴ μας, ἀπὸ ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλη, νομίζω πὼς διατηρεῖται ἀπὸ ὄσους γαλουχήθηκαν με τὰ ποιήματά του, ἡ δροσιὰ τῶν τραγουδιῶν του καὶ ἡ νοσταλγία τῶν παιδικῶν τους χρόνων. Ἀπὸ τοὺς νεώτερους, μιὰ ἐπικοινωνία με τὸ ἔργο του αὐτό, γίνεται μόνον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἰδικότερα ἀσχολοῦνται με τὸ πρόβλημα καὶ τὴ διάκριση τοῦ ποιητικοῦ λόγου.

•

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΛΕΤΤΗΣ (1774-1847).

Εἶναι γνωστὰ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐξέχοντα Ἑλληνα πολιτικοῦ Ἰωάννη Κωλέττη ποὺ γεννήθηκε στὸ Συρράκο τῆς Ἠπείρου (1774) καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα (1847), καθὼς καὶ ἡ ὄλη ἐθνικὴ του πορεία. Ἐμεῖς περιοριζόμαστε νὰ τονίσουμε τὴν πνευματικὴ του πορεία ἢ ὅποια ὑπῆρξε ἀξιόλογη. Μερικοὶ ἀποδίνουν σ' αὐτὸν τὴ συγγραφὴ τοῦ ἔργου «Νομαρχία», ἐνῶ ἐμεῖς παραδεχόμαστε γιὰ συγγραφέα τῆς τὸν Περραιβό³. Ἐγραψε καὶ ἀρκετοὺς στίχους, οἱ ὅποιοι προσέχτηκαν στὴν ἐποχὴ του:

1. «Πεζογραφήματα», Ἀθ. Τυπογραφ. τῆς Ἐστίας, 1894, ὅπου περιλαμβάνει τὰ: «Περασμένα Χριστούγεννα», ἢ «Εἰκόνα», «Στὰ χαλάσματα», «τὸ σημειωματᾶριο τοῦ Γεροκαλαμμένου», «Τὸ Σουλιαυτόπουλο», «Τὸ πανηγύρι τῆς Καστρίτσας», «Ἡ δασκάλα» καὶ «Τὰ μάρμαρα».

2. «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα», Π. Δραχνάκη, τόμ. ΙΕ', σελ. 297.

3. Βασίλη Κραψίτη: «Χριστόφορος Περραιβός (ἡ ζωὴ, τὸ ἔργο καὶ μιὰ ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία του)», Ἀθ. 1976 καὶ «Μνήμη Σουλίου», τόμος Γ' 1976, σελ. 41 κ.ἑ.

ΠΑΤΡΙΣ ΚΑΙ ΕΡΩΣ

Ἡ ὥρα ἦλθεν.
Ἔχε ὑγείαν!
μέ θρηνωδίαν
ἀναχωρῶ.

Κρότος τῶν ὄπλων
ἤχει καὶ φορῶσω
πῶς νὰ σ' ἀφήσω,
φῶς μου γλυκῷ;

Ἔχε ὑγείαν,
φεύγω, πηγαίνω,
τὸ πεπρωμένον
ἀκολουθῶ.

Πατρίς καὶ ἔρωσ!
τὶ δυστυχία...
Ἀμηχανία
νοὸς φρικτή.

Ἡχει ἢ σάλπιγξ,
ἢ πατρίς κράζει
Ἄρης φωνάζει
μέ προσκαλεῖ.

Ψυχῆς μου φίλη
πῶς νὰ σ' ἀφήσω
κ' εἰς τὸν ἐχθρὸν μου
ν' ἀντισταθῶ;

Ἔχει ὑγείαν;
φεύγω, πηγαίνω,
τὸ πεπρωμένον
ἀκολουθῶ.

*

ΕΛΕΝΗ ΛΑΜΑΡΗ (1878-1912).

Ἡ λιγόζωη ποιήτρια καὶ μουσικοσυνθέτρια Ἑλένη Λάμαρη κατάγονταν ἀπὸ τὴ Λάμαρη τῆς Πρέβεζας καὶ γεννήθηκε τὸ 1878 στὴν Ἀθήνα, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1912.

Τὸ ποιητικὸ της ταλέντο παρουσιάστηκε σὲ μικρὴ ἡλικία. Ἐγραψε κάτω ἀπὸ τὸν ποιητικὸ ἐπηρεασμὸ τοῦ Στέφανου Μαρτζώκη καὶ δημοσίευσε ποιήματά της στὰ περιοδικὰ «Ἀττικὴ Ἴρις» (Ἀθήνα), «Βοσπορίτης» (Κωνσταντινούπολις), «Ἡμερολόγιο Σκόκου κ.ἄ. Ξεκίνησε ἀπὸ τὸ ρομαντισμὸ, ὑμνησε τὴ φύση, ὑπῆρξε εὐαίσθητη στὴν εὐωδιὰ τῶν λουλουδιῶν καὶ στὴν ἁρμονία τῶν χρωμάτων καὶ τῶν ἤχων, ἔνιωσε δις τὰ φυλλοκάρδια της τίς νότες τῆς βροχῆς καὶ τὸ μήνυμα τῆς πρωϊνῆς δροσιᾶς, τὴ τοῦ μπᾶττι ἢ τῆς γαλήνιας θάλασσας, ἔζησε σ' ἓνα ὄνειρωτὸ κόσμῳ πού τὸν ἀπέδωκε σὲ ἱαμβικὸ ἔντεκασύλλαβο, καὶ σ' ἓνα περιβάλλον ὅπου κυριαρχοῦσαν τὰ βέλη τοῦ ἔρωτα καὶ οἱ τόνοι τῆς μεγάλης εὐαισθησίας. Ἔτσι ἡ Λάμαρη ποτέ της δὲν κατόρθωσε νὰ δώσει ἓνα ἀτομικὸ χαραχτῆρα στοὺς κυριαρχούμενους ἀπὸ ἀπαισιοδοξία στίχους της.

Μιὰν ἐπιλογὴ τῆς ὅλης της δημιουργίας παρουσίασε τὸ 1911 στὴ συλλογὴ της μετὶ τίτλο «ΠΟΙΗΜΑΤΑ», ἐνῶ παρᾶλληλα γνωρίζοντας ἄριστα τὴν Ἰταλικὴ ἔδωκε ἔξοχες μεταφράσεις ποιημάτων τῆς Ada Negri καὶ ἄλλων. Πιὸ κάτω δίνουμε ἓνα χαρακτηριστικὸ δεῖγμα τῆς ποιητικῆς της δημιουργίας:

Ἐνα κρινόφυλλο νεκρὸ, τ' ἀγέρι ἀργὰ τὸ σέρνει
ποῖς ξέρει ἀκόμα στὴ ζωὴ τι τάχα τὸ κρατεῖ.
Ἄταφο παραδέρνει
σὰν κάτι νὰ ζητῇ

*Τὴν εὐωδιά του στήν πνοή τοῦ ζέφυρου γυρεύει
σὸ σιωπηλὸ τὸ βράδυασμα, στή μυρωμένη αἰθή
τὸ κρίνο του ἀγναντεύει
κατάχλωμο στή γῆ.*

*Κι ἐνῶ μονάχη συντροφιά τοῦ μένει ἡ μαύρη θλίψη
τοῦ νεκροῦ κρίνου ἡ εὐωδιά σὰ νὰ ἔναι προσευχή
πηγαίνει ἀργὰ σὰ ὕψη
μιας κόρης τὴν ψυχή.*

Ἡ Ἑλένη Λάμαρη ἀσχολήθηκε ἐπίσης καὶ μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία στὴ μουσικὴ, μὲ ἐπίσημη ἀναγνώριση τοῦ ταλέντου τῆς ἀπὸ σχετικὸ διαγωνισμό, ἔπου βραβεύτηκαν κάποια μουσικά τῆς κομμάτια.

*

ΜΙΧΑΗΛ ΛΑΜΠΡΟΥ (1841-1902).

Ὁ Μιχαὴλ Λάμπρου, διδάκτορας τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας καὶ λόγιος, ὑπῆρξε γιὸς τοῦ ἡπειρώτη Παύλου Λάμπρου τοῦ γνωστοῦ λόγιου καὶ ἀδελφὸς τοῦ σοφοῦ Σπύρου Λάμπρου. Ζώντας στὴν Ἀθήνα ἀφοσιώθηκε στὴν πολιτικὴ — γιὰ πολλὰ χρόνια ὑπῆρξε Βουλευτὴς τῆς Ἄρτας — καὶ στὴν πνευματικὴ δράση. Σὰν γραμματέας τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσὸς» σύνδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὴν ἀνάδειξη τοῦ «Παρνασσοῦ» σὸ πρὸ σπουδαῖο κέντρο, καὶ ἴσως τὸ μοναδικό, τῆς τότε πνευματικῆς Ἑλλάδας.

Τὸ συγγραφικὸ του ἔργο εἰδικεύεται στὶς μεταφράσεις του πολλῶν δραμάτων ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ καὶ τὰ Ἰταλικὰ καὶ στὴ συγγραφή μερικῶν κωμωδιῶν ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πρὸ γνωστὴ ὑπῆρξε ἡ θεατρικὴ ἐπιθεώρηση «Λίγ' ἀπ' ὄλα».

*

ΠΥΡΡΟΣ ΛΕΚΑΝΤΑΣ (1898-1959).

Παραδοσιακὸς ποιητὴς ποὺ γεννήθηκε τὴν 15-6-1898 στὰ Γιάννινα, ἔπου ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Τὸ 1923 κατατάγηκε στὴν Ἀστυνομία Πόλεων, καὶ ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τῆς ἀποστρατεύτηκε τὴν 13-9-1951 γιὰ λόγους ὑγείας. Πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸν Αὐγούστο τοῦ 1959.

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε ἀπὸ τὰ Γυμνασιακὰ του χρόνια σὰν ποιητὴς, μὲ συνεργασίες στὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, σὸ περιοδικὸ «Ἀναγέννησις» (τεύχη 5 καὶ 6 τοῦ 1924) ποὺ ἐξέδιδαν στὰ Γιάννινα οἱ: Γεώργιος Βαβαρέτος καὶ Σωτῆρης Ζοῦμπος, σὸ περιοδικὸ «Ὀρφεὺς» (Κέρκυρα: τεύχη τῶν ἐτῶν 1923 καὶ 1924) καὶ ἀφότου ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα σὲ περιοδικὰ λογοτεχνικὰ τῆς Ἀττικῆς, καθὼς καὶ σὲ διάφορες Ἠπειρωτικὲς ἐφημερίδες. Στὴν περίοδο τῶν λογοτεχνικῶν του προσανατολισμῶν, ὅταν ἀκόμα ζοῦσε στὰ Γιάννινα, ἔγραψε μὲ τοὺς: Γεώργιο Βαβαρέτο καὶ Ἄλκη Μάνθο-Μυρσίνη, τὴ θεατρικὴ ἐπιθεώρηση «Ἡ ὥρα τοῦ Κάστρου», ἡ ὁποία καὶ ἀνεβάστηκε γύρω στὰ 1926 ἀπὸ ἐρασιτεχνικὸ θέατρο στὰ Γιάννινα.

Ειδικότερα ἡ ποιητικὴ του δημιουργία παρουσιάζεται μετὰ τὰ ἔργα του: α) «Καρδιακὰ Φαρμάκια», Γιάννινα 1921 (δακτυλογραφημένο χειρόγραφο 42 σελίδων, ὅπου παρουσιάζονται στίχοι του γραμμένοι στὴν περίοδο 1916-1921), β) «Δάκρυ ψυχῆς», Κέρκυρα, τυπογραφεῖο Ε. Γ. Βλάχου, 1923, σελ. 78, γ) «Τραγούδια στὴν πατρίδα μου», Ἀθήνα, 1935, σελ. 78 καὶ δ) «Γιαννιώτικα» (ἀνέκδοτο, πού ἀναγγέλλεται μετὰ τὸ χαρακτηρισμὸ «έτοιμάζονται» στὸ ἔργο του «Ἐσταυρωμένοι», Ἀθ. 1949).

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δημιουργίας του κυριαρχεῖται ἀπὸ τὰ ἔρωτικά ποιήματα στὰ ὁποῖα ὑπάρχει ἔντονη ἢ βᾶση ἐνὸς ἀτομικοῦ ἐγώ, πού σὲ γενικότερη ἔννοια δύσκολα ξεπερνιέται. Ἄλλοτε εἶναι ἓνας ἀπελπισμένος ἔρωτας πού τοῦ δημιουργεῖ ἓναν πόνο ἀβάσταχτο καὶ τὸν κάνει νὰ ζωγραφίζει σ' ἓνα σκοτεινὸ βάθος κάποιον ρομαντικὸ φάντασμα πού ἀγνοποροβάλλει ἀπὸ τὸ βάθος τῆς εἰκόνας καὶ σβῆνει γιὰ πάντα. Ἄλλοτε εἶναι ἓνας τρυφερός καὶ ἀπαλὸς ἔρωτας πού τὸν φέρει νὰ ζεσπάει σ' ἓνα διακριτικὸ κλάμα καὶ νὰ δίνει, χωρὶς τὸ φανέρωμα μιᾶς πλούσιας φαντασίας καὶ θεματικῆς ἐνορχήστρωσης, κάποιες σιγανὲς νότες, μετὰ συναισθήματα ἰσορροπημένα καὶ σὲ κάποιες περιπτώσεις μετὰ φιλοσοφικὴ ἐγκαρτέρηση, πού τέρπουν καὶ συγχινοῦν. Καὶ ἄλλοτε, εἶναι ἓνας πόθος γαλήνιος, μιὰ ἔντονη νοσταλγία καὶ μιὰ παραδοχὴ τῶν καταστάσεων πού δημιουργεῖ ἡ ζωὴ ἢ ἡ μοίρα.

Ἡ ποίησή του, εἴτε ξεκινάει ἀπὸ τὸν ἐπηρεασμὸ τοῦ δημοτικοῦ ἠπειρωτικοῦ τραγουδιοῦ—στὴ γέννηση τοῦ ὁποῖου ἀφιέρωσε μιὰν εἰδικὴ μελέτη—ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ νωρὶς λυτρώνεται, εἴτε ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ, τρέφεται ἀποκλειστικά θὰ λέγαμε ἀπὸ τὸ αἶσθημα καὶ τὸ συναίσθημα, ἀπὸ τὶς νοσταλγίες, τὶς θύμησες, τοὺς καημοὺς, τοὺς ρεμβασμοὺς κ.ἄ. Ἔτσι ἡ ἠπειρωτικὴ φύση καὶ ἱστορία, ὁ λαϊκὸς ἠπειρωτικὸς πολιτισμὸς, μνῆμες καὶ βιώματα τῶν πρώτων χρόνων, παράδοση καὶ οἰκογενειακὴ ζωὴ, ἠπειρωτικὸ χωρὶ καὶ πολιτεία, ὅλα σκιρτοῦν μέσα του, ἀνασαλεύουν ἀπὸ ἓναν κόσμον βαθύ, ἀπλότητας, ἀγρότητας, καλωσύνης καὶ καρτερίας, καὶ μετουσιώνονται σὲ λυρική παραδοσιακὴ ποίηση.

Εἶναι ὁ παλιὸς κόσμος μετὰ τὸ ὕλικὸ τοῦ ὁποῖου εἶναι τόσο ἴδια πλασμένος ὁ ποιητὴς Λεκάνας. Ἔτσι γράφει:

ΠΑΛΗΟΙ ΚΑΙΡΟΙ

... Ταξίδι... Κι οἱ γειτόνισσες συναγερμὸ ἔχουν κάνει,
νὰ προβοδίσουνε τὸ νιὸ πού τύχη ναύρει πάει,
κι' ἀρχίζουν τ' ἀγκαλιάσματα, κι ἡ καλομάνα βάνει
τὸ φυλαχτὸ στὸν κόρφο του, κι ἄλλη νερὸ σκορπάει...

Εἶναι ὁ κόσμος ὁ παλιὸς μετὰ τὰ ὑψωμένα ἰδανικά, καὶ ἀπὸ τὰ πρωταρχικά τους τῆς οἰκογένειας, πού εἶναι ἡ μεγάλῃ δύναμη, ἡ μυστικὴ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴ συνειδητὴ ἔλξη τοῦ ἀτόμου στὴν «Ἐστία» του, πού ἔναι ταυτόχρονα καὶ ἡ πηγὴ τῆς λύτρωσης καὶ τῆς δημιουργίας:

ΤΟ ΤΖΑΚΙ

Τὸ εἰκονοστάσι στὴ γωνιά, πού ἀκοίμητο καντῆλι,
μπροστὰ στὴ Μάνα τοῦ Χριστοῦ, λάμψη χλωμὴ ξεχύνει
κάποια γριούλα πού φορεῖ ὀλόμαυρο μαντῆλι,
τροφή στὶς φλόγες τοῦ τζακιοῦ μετὰ τὴ μασιὰ της δίνει.

Τὰ μπάσια μ' ὀλοκαίνουργιες φλοκάτες, γιὰ στρωσίδια,
ποῦ μὲ τὴ λάμψη τῆς φωτιᾶς, σὰν μαγικὸ παλάτι,
φαντάζουν σι' ὀλοκόκκινο· κι ἀπὸ τὰ κεραμίδια
σὰν κρέμονται στὰ κρύσταλλα τοῦ πάγου, σὰν διαμάντι

καὶ λάμπουνε στὶς φτωχικὲς τοῦ ἡλιου τὶς ἀχτίνες,
οἱ φλόγες τ' ὄμορφου τζακιοῦ, ὥρες γλυκιὲς μοῦ δίνουν,
ὥρες γλυκιὲς κι ἀξέχαστες, τῆς χειμωνιάς τοὺς μῆνες,
ποῦ κάθε πόνος σταματοῦν καὶ κάθε λύπη σβήνουν.

Τζάκι... στολίδι τοῦ σπιτιοῦ, σύντροφε στὸ χειμῶνα,
ἄχ, πόσο σ' ἐπεθύμησα, σ' αὐτὴν τὴν ψεύστρα ζήση,
κι ἄς λένε πὼς ἡ πρόοδος, σὲ τοῦτο τὸν αἰῶνα,
πάει μπροστὰ, σὰν ἔφτασε καὶ σέ, φτωχό, νὰ σβύσει.

Καὶ εἶναι ὁ γραφικὸς κόσμος μὲ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, μὲ τὰ ἀθῶα πειράγματα, μὲ
τὴν ἐφευρετικὴ τῆς ψυχαγωγίας, μὲ τὰ ταπεινὰ καὶ σημαντικὰ, παιχνιδίσματα μιᾶς
ἀγνῆς ζωῆς, ποῦ ἀνασταίνεται μὲ τὸ σαρκασμὸ τοῦ Λεκάντα σὲ χαμηλότονους στίχους:

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΑ ΚΟΥΤΣΟΜΠΟΛΙΑ

Ὁ ἔξωπαρμένος τῆς Τσιβῆς
κι ὁ σουίταρῆς ὁ Λούσιας
τὶς δυὸ σιατοῦρες πήρανε
τῆς Λούτσας καὶ Καλούτσας...

Καὶ πήγαν στὴ Ντραμπάτοβα
τὴ μέρα τ' Ἄι Σωτήρα,
καὶ παραβίδες σκορδαλιά,
ἐπόνιασαν στὴ γύρα.

Ἦστερα πήρανε καὶ βιολιά
καὶ μέσα στὸ καίκι,
οἱ δυὸ σιατοῦρες κέφραγαν
κρασί ἀπὸ τὸ μπρίκι.

Καὶ γύρισαν χαράματα
ἀπ' τὸ μεθύσι φέσι
ποῦ φτάκαμαν, ἄ ἄψχούλα μου,
ὄπ' ἀστραπὴ νὰ πέσει...

Ἄλλ' ἄς ξαναγυρίσουμε στὸ κλίμα τῆς μουσικῆς ποιότητος τῶν λέξεων, ποῦ σὲ
μερικὲς περιπτώσεις ὁ Λεκάντας ἔδωκε μὲ προσωπικὸ τρόπο τὶς ἐνδόμυχες κινήσεις
τῆς ψυχῆς του:

ΔΕΙΛΙΝΟ

Γιὰ ιδέες, ροδίσαν τὰ βουνὰ
πὸν βρίσκονται στὴ δύση
καὶ ὁ βοσκὸς τὰ πρόβατα
τὰ σέβει γιὰ τὴ βούση
σιγὰ, σιγὰ τὸ δεῖλι.

Γιὰ ιδέες, πὼς βγαίνει ντροπαλὸ
τὴ φύση νὰ στολίσει
τὸ φεγγαράκι τ' ἄμορφο
κι ἡ κοπελλιὰ θ' ἀφίσει
τὸ κέντημα τὸ δεῖλι.

Γιὰ ιδέες, τὰ βόδια ὁ ζευγάς
στ' ἀχοῦρι τὰ ὀδηγᾷ
κι ὁ μωλωνᾶς τὴν κίνηση
τοῦ μύλου σταματᾷ
σὰν ἔφτασε τὸ δεῖλι.

Νά! τὸ πουλάκι στὴ φωλιά,
τώρα πὼς τραγουδᾷ
καὶ τὸ λουλούδι ἀνοιξε
καὶ μυρωδιὰ σκορπᾷ
μαγευτικὴ τὸ δεῖλι.

Καὶ σὺ γλυκεῖα μελαχροινὴ
τὸ στόμα σου ν' ἀνοίξεις
καὶ τὴ δροσιά του στὴν καρδιά
μ' ἓνα φιλὶ νὰ ρίξεις
σ' ἐμέ, τώρα τὸ δεῖλι.

Βρισκόμαστε, τώρα σὲ μιὰ ποίηση μὲ σύσταση ἐλεγειακὴ πού μὲ τὴ θλίψη καὶ τὴ σιγανὴ καρτερία λικνίζει τὴν ψυχὴ, ὅταν γονατισμένη ζητάει μιὰ διέξοδο ἢ ἀσφάμα καὶ μιὰ λυτρωτικὴ φυγὴ.

*

Ἡ πεζογραφικὴ παρουσία τοῦ Πύρρου Λεκάнта δόθηκε κυριότερα μὲ τὰ ἔργα του: α) «Κρυφοὶ φονηάδες», διηγήματα, Ἰ.Α.Θ. 1937, σελ. 80, μὲ περιεχόμενο ἕξι ἐρωτικά καὶ ἠθογραφικά διηγήματα πού ἐπισημαίνονται γιὰ τὴν κοινωνικὴ παρατήρηση καὶ τὸν καυστικὸ μαρασμὸ, β) «Τζούλια», ρομάντζο, Ἰ.Α.Θ. 1939, σελ. 84, ἓνας ὕμνος στὸν ἔρωτα, ἔργο ὅπου σμίγει ὁ γεμάτος ποίηση καὶ ὑποβολὴ λόγος μὲ ἀξιόλογες περιγραφικὲς ἰκανότητες καὶ ἐπιτυχημένη τάση γιὰ τὴν ἀνάλυση λεπτῶν ψυχικῶν καταστάσεων, καὶ γ) «Ἐσταυρωμένοι τῆς Κατοχῆς»¹, διηγήματα Ἰ.Α.Θ. 1949, σελ. 160, «Ἀφιερωμένο

1. Παραμένει ἀνέκδοτο τὸ ἔργο του: «ΠΕΖΟΤΡΑΓΟΥΔΑ».

στις ώραϊες ψυχές τῶν ἡρωϊκῶν νεκρῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀστυνομίας». Μὲ πεζογραφικὴ ἄνεση, ζωντανεύουν προσωπικὰ βιώματα τοῦ συγγραφέα ἀπὸ μιὰ καταραμένη περίοδο, ὅπου στὴ φωτεινὴ μας πατρίδα τὸ μοναδικὸ δικαίωμα ποὺ μᾶς δόθηκε ἀπὸ τοὺς Ἴταλο-γερμανοὺς ἐπιδρομεῖς ἦταν ἡ σκέψη τῆς ἀνθρώπινης μοίρας καὶ ἡ σιωπηλὴ ἐνατένισή της. Τὸ δράμα τοῦ ἀνώνυμου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ποὺ καταδικασμένος ἀπὸ διαφοροὺς ἐχτροὺς σὲ ἀφανισμό, ἔδινε καθημερινὰ τέσσερα ὀλάκερα χρόνια τὴν ἀντίστασή του, περιέγραψε ὁ Λεκάντας ἀπὸ τὶς προσωπικὲς του θέσεις σὰν Ἀστυνόμου ἐκεῖνη τὴν περίοδο στὴν Ἀθήνα, ἐξαίροντας δίκαια καὶ τιμώνοντας τὴ μεγάλη συμβολὴ τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων στὸν ἡρωϊκὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα τῆς ἀτομικῆς καὶ ἐθνικῆς λευτεριᾶς. Μὲ πυκνὴ φράση καὶ λόγο ποὺ ξεχωρίζει γιὰ τὴ φυσικὴ διάρθρωση καὶ τὸ ρεαλισμὸ, καὶ μὲ ἄρτια ψυχολογικὴ ἀνάλυση τῶν ἡρώων, δημιουργεῖται μιὰ ἀτμόσφαιρα ποὺ συγκινεῖ καὶ ὑποβάλλει. Μὲ συνείδηση τῆς προσωπικῆς δημιουργίας ὁ συγγραφέας τοῦ ὕψωσε σὲ θεότητα τὴ δύναμη τῆς σωματικῆς ἀντοχῆς στὰ μαρτύρια καὶ τῆς ψυχικῆς ἀνάτασης στὸ θάνατο, φανερώνοντας τὴν πατριδολατρεία σὰν φλογερὸ πάθος καὶ δυνατὸν ἰδανισμό.

*

✓ **ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΝΘΟΣ** (τέλη ΙΖ' -μέσα ΙΗ' αἰώνα).

Ὁ λόγιος Ἰωάννης Μάνθος, γιὰ τὸν ὁποῖο στερούμαστε τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ θὰ μᾶς ἔδιναν τὶς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ σύνθεση τῆς πνευματικῆς του προσωπικότητος, γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰώνα στὴν περιοχή τῶν Γιαννίνων. Νωρὶς ἀπαντήθηκε νὰ διαμένει στὸ Μωριά, ὅπου ἔζησε τὴν ἄλωση τοῦ 1715 τοῦ Ναυπλίου, τὴν ὁποία καὶ περιέγραψε μὲ στίχους. Ἀπὸ τὰ ἔργα του εἶναι γνωστὸ τὸ μὲ τίτλο: «Βιβλίον ὀνομαζόμενον Στιχολογία πολλῶν ὑποθέσεων, συνταχθὲν παρὰ τοῦ Μάνθου Ἰωάννου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, περιοχῆς Λόκου, περὶ τῆς συμφορᾶς καὶ σκλαβείας τοῦ Μωρέως» (Βενετία 1768 καὶ β' ἐκδοσὴ 1784). Πρόκειται γιὰ μιὰ χωρὶς ἀξιώσεις ποιητικὴ δημιουργία, ἡ ὁποία παραμένει πολὺτιμη γιὰ τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα ποὺ περιλαμβάνει.

ΣΤΙΧΟΣ ΘΡΗΝΗΤΙΚΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΛΙΒΕΡΟΝ ΚΑΙ ΤΡΙΣΑΘΛΙΟΝ ΜΩΡΕΑΝ

...Σάββατο, μέρα πάροηκε, ἦτον κοντὰ στὸ γέμα
 ποὺ μέσ στ' Ἀνάπλι ἔτρεχε σὰν ποτάμι τὸ αἷμα.
 Τότε νὰ δῆς τόσα κορμιὰ τῶν Χριστιανῶν κομμένα
 καὶ νὰ μὴν ἐγνωρίζονται στὸ αἷμα κυλισμένα...
 ...Δέντρα νὰ μὴ βλαστήσετε, χόρτα νὰ ξεραθῆτε,
 καὶ στοῦ Μωριᾶ τὴν συμφορὰν ὄλα νὰ λυπηθῆτε...
 ...Ὁ ἥλιε, κοῦψε σου τὸ φῶς, ἀστέρια θαμπωθῆτε,
 καὶ τὰ σημάδια τ' οὐρανοῦ ὄλα νὰ λυπηθῆτε.
 Καὶ σεῖς βονὰ θυμώσετε, διώξετε τὰ θηρία,
 δι' εἶδατε τὴν συμφορὰν ποὺ γίνη στὸν Μωριά...

*

ΛΕΩΝ ΜΕΛΑΣ (1812-1879).

Ἀπὸ τὰ πρὶν τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας χρόνια ἡ οἰκογένεια Μελά εἶναι μιὰ ἀπὸ τὴς πρὸ διακεκριμένες τῆς Γεννηϊώτικης κοινωνίας. Ὁ Λέων, γιὸς πρωτότοκος τοῦ Γεννηϊώτη μεγαλέμπορα καὶ διαπρεπῆ φιλικῶ Γεωργίου Μελά, γεννήθηκε τὴν 30-11-1812 στὴν Κωνσταντινούπολη. Στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ ὅπου σίγησαν ἐξέχοντας φιλικῶ. Ὁ Λέων ἐμαθε τὰ πρῶτα γράμματα ἀπὸ ἕνα οἰκοδιδάσκαλο Σίφνιο καὶ μετὰ τὴ θεοπύ, συμβαλὴ τῆς μητέρας του. Ἀποφοιτῶντας ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο τῆς Ὀδησοῦ γράφτηκε τὸ 1826 στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία τῆς Κέρκυρας. Γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει τὴς δαπῆνες τῶν σπουδῶν του στὴ Νομική, μιὰ πού ὁ πατέρας του στὴν Κωνσταντινούπολη, καταστράφηκε οἰκονομικὰ μετὰ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Εἰκοσιένα ἐργάστηκε σὺν ὀικονομικῶν διδάσκαλος. Πτυχιούχος τῆς Νομικῆς ἐνισχύθηκε οἰκονομικὰ ἀπὸ τὸν Κερκυραῖο Φιλίππα Λαβρῖνο καὶ σπούδασε μετὰ δαπῆνες του τρία χρόνια στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πίζας τοῦ ὁποῖου ἀνακηρύχθηκε διδάκτορας τῆς Νομικῆς.

Ἀπὸ τὸ 1833 δικηγόρος στὴ Σύρον, στὸ Νάυπλιο, δέχτηκε τὴ θέση τοῦ Εἰσπγγελέα τῶν Κυκλάδων μετὰ ἐδρα τὴ Σύρον, προβιβάστηκε (1837) σὲ ἀντεισπγγελέα τοῦ Ἄρειου Πάγου, καὶ διορίστηκε καθηγητῆς στὴν ἐδρα τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας. Δὲν ἦσαν λίγες οἱ φορές πού ὑπηρετήσε Ἰπουργός, ἐνὸς σὺν ἀναπρόσωπος τῶν Ἠπειρωτῶν παρακάθησε στὴν Ἐθνοσυνέλευσι, (1843) καὶ συγκατάστησε γιὰ τὴ Σύνταξιν τοῦ Συντάγματος, τοῦ σχεδίου τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξεν ὁ εἰσπγγετῆς.

Μετὰ ἀπὸ μιὰ βραχίαν ἀσθένειαν, ἐμεινε μόνιμα στὸ Λονδίνο, ὅπου ἀσχολήθηκε μετὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴ συγγραφὴν. Μετὰ συνείδησιν τοῦ χρέους γιὰ τὴν ἠθικὴ καὶ πατριωτικὴ διάπλασιν τῆς ἑλληνικῆς νεότητος συνέγραψε τὸ «Γερουσιᾶθ», πού τυπώθηκε (1858) σὲ τρεῖς τόμους στὴν Ἀθήνα. Εἶναι τὸ ἔργον πού τὸν ἀνάδειξε ἐθνικὸ παιδαγωγὸ τῆς κατέρτης Ἑλλάδας.

Γραμμένον γιὰ τὸ φρονιματισμὸν τῶν νέων, περιλαμβάνει ἀπλὰς καὶ σύντομας ιστορικὰς γεμίτας ἐννεμιας πατριδολατρίας, κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, ἀτομικῆς ἀξιοπρέπειας καὶ ἀλτρουισμοῦ, μετὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων προγόνων ἡ καὶ ἀπὸ ἄλλας πηγὰς. Ἡ κυκλοφορία του ὑπῆρξε καθολικὴ σὲ καθὲ ἑλληνικὴ παροικία τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Γιὰ τὴ χρῆσιν του σὲ ἑλληνικὰς κοινότητες τῆς Ἀνατολῆς πού δὲ γνώριζαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὁ «Γερουσιᾶθ» μεταφράστηκε στὴν Τουρκικὴν. Ὑπῆρξε τὸ ἐγκύκλιον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὸν ὅποιον οἱ σελίδες του ἀφῆνιζαν καὶ διδάσκον. Ἐνα βιβλίον πού μ' ἔδει τὴ μειωμένην τεχνικὴν του καὶ τὴ γλωσσικὴν δυσκολίαν του, μ' εὐχέρεια μπορεῖ καὶ σήμερον νὰ ὑπάρξει σὲ δημόσιας καὶ λαϊκῆς βιβλιοθήκας.

Ὁ Λέων Μελάς, ἀποβλέπωντας πάντα στὴν ἑλληνοχριστιανικὴν διπαιδαγωγίαν, κυκλοφόρησε καὶ τὰ ἑξῆς ἔργα: 1) «Χριστόφορος», 2) «Ἀθανάσιος Διάκονος», ἑμμετρο δρᾶμα ἀφιερωμένον στὴ μνήμην τοῦ θεοῦ τοῦ Παύλου Μελά πού ἔπεσε στὴν ἐξοδὸν τοῦ Μεσολογγιοῦ, 3) «Κυριακὰ Εὐαγγέλια», 4) «Παιδαγωγικὸν Ἐγχειρίδιον», 5) «Ἐγκύκλιον τῶν Ἑλληνοπαίδων», 6) «Αἱ τρεῖς ἡλικίαι», 7) «Νύξεις πρὸς λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος» τὸ ὅποιον καὶ μεταφράστηκε στὴ Ἀγγλικὴν μετὰ τίτλον: «Hints for the Solution of the Eastern question», 8) «Χριστιανικαὶ Δεήσεις», τὸ ὅποιον μετὰ ἔγκρισιν τῆς Ἱ. Συνόδου ἐκδόθηκε τὸ 1870, καὶ 9) «Μικρὸς Πλούταρχος», μετὰ περιεχόμενον δώδεκα βίους δοξασμένων ἀρχαίων ἑλλήνων, τὸ ὅποιον ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων».

Ξαναγυρίζοντας τὸ 1859 στὴν Ἑλλάδα ἀναδείχθηκε σὲ διάφορες διακερικτὰς θέσεις, ὅπως Πρόεδρος τῆς Φυλεπαιδευτικῆς Ἐταιρείας, Ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλληνικῆς

Κοινότητας του Λίβερπουλ στην ύστερα από την έξωση του "Όθωνα δεύτερη" Εθνική Συνέλευση, και τελικά Πρόεδρος (22-2-1863) της διπλωματικής επιτροπής για την εξέυρεση του νέου Βασιλιά.

Πέθανε στην Αθήνα την 27-10-1879, κληροδοτώντας σε διάφορα φιλανθρωπικά και εκπαιδευτικά καταστήματα της Αθήνας δρχ. 7.700 και όλα τα βιβλία του, καθώς και τα συγγραφικά του δικαιώματα στο «Σύλλογο των Ἑλληνικῶν Γραμμάτων».

Σάν επιγραμματικό επίκηδειο, από τους τόσους πού εἰπώθηκαν στην ταφή του, ἐπαναλαμβάνουμε τους δημοσιευθέντες στο περιοδ. «Παρθενών», ἔτος β' ἀρ. 1/4-11-1879 στίχους του Ἀχιλ. Παράσχου:

— «*Ἄν ὁ Μελάς ἀπέθανε,
ὁ Γεροστάθης μένει.
Πέσαν τοῦ δένδρου τὰ κλαδιά
Μὰ ὁ κορμός του στὰ παιδιά,
Ἀνθίζει καὶ βλασταίνει!*

*

ΣΠΥΡΟΣ ΜΟΥΣΣΕΛΙΜΗΣ (1898-).

Γεννήθηκε την 1-1-1898 στο χωριό Ἁγία Κυριακή (παλ. Πόποβο) τῆς Παραμυθιάς και υπηρέτησε δλάκερες δεκαετίες δάσκαλος, ιδιαίτερα στα Σουλιωτοχώρια. Στην Ἡπειρωτική πνευματική ζωὴ παρουσιάστηκε με ποιήματα πού δημοσιεύτηκαν τὸ 1924 στις Γιαννιώτικες ἐφημερίδες «Ἡπειρωτική Ἠχώ» και «Ἡπειρωτικός Ἀγών», και στο περιοδικό «Ἀναγέννησις». Ἀπὸ τότε εἶναι πολυάριθμα τὰ δημοσιευθέντα και ἐκδοθέντα ἔργα του ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Μουσελίμης¹ παρουσιάζεται σὰ δόκιμος ποιητής, δοκιμιογράφος, ιστοριοδίφης, ιστορικός, διηγηματογράφος, ἀρχαιολόγος, κριτικός και ἀνθύλογος. Ἕνα σεβαστὸ ἔργο ἀπὸ τὸ ὁποῖο και προβάλλεται σὰν ἑλληνολάτρης, τοπολάτρης, ραψωδὸς τῆς ἑθνικῆς ψυχῆς, χριστιανός, κοινωνικός ἀγωνιστής και δάσκαλος.

Ἡ ποίηση τοῦ Μουσελίμη οὐσιαστικά εἶναι λυρική. Ὅτιδήποτε και ἂν τραγουδάει, οἱ νότες του ξεκινοῦν ἀπὸ ἕνα βασανισμένο Ἐγὼ και ἕνα καθολικό και κυκλικό συναίσθημα ζωῆς.

Ξεκινάει ἀπὸ τὴ βουκολική ποίηση, ἀναζώντας τὰ πιδικὰ χρόνια στο ἀγροτικό και κτηνοτροφικό περιβάλλον τοῦ χωριοῦ του. Μὲ ἄμεση ἀνάμιξη στις ἐργασίες τοῦ κτηνοτρόφου πατέρα του, ξαναζῆ ἀργότερα σὰν πρωταρχικό δημιουργικό κύτταρο τῆ ζωῆ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων με τίς μικρογαρὲς και τίς μικρολύπες, τὰ φωτεινὰ τσιπὰ τοῦ χωριοῦ και τὰ γαλήνια φτωχόσπιτα για τὰ ὁποῖα ἀγρυπνάει τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ. Ξαναζῆ ὅτι με μιά λέξη συνδέει και κινεῖ τὴν παράδοση και ὅτι με μιά ἔννοια ἀνακυκλώνει τὴ φυλή μας στην τόσο δύσκολη πορεία τῆς.

Μιά ἄλλη πηγὴ τοῦ ξεκινήματός του εἶναι τὸ βύθισμά του στο δημοτικό τραγούδι, δπου ξεχωριστὴ θέση ἔχει ἡ βουκολική ποίηση. Ἐδῶ ὑπάρχει ἕνα ἀξεπέραστο ὑλικὸ πού ἐπηρεάζει σοβαρὰ τὴν ἔντεχνη ποίηση, στην ὁποία σμίγουν στίχοι δημοτικῶν τραγου-

1. Βλ. περισσότερα, ὀμιλία τοῦ Βασίλη Κραψίτη με τίτλο: «ΣΠΥΡΟΣ Γ. ΜΟΥΣΣΕΛΙΜΗΣ» τῆς 16-4-1978 στην Παραμυθιά, στη φιλολογική ἐκδήλωση τοῦ πνευματικοῦ Συλλόγου «Οἱ Φίλοι τοῦ ΣΟΥΛΙΟΥ», για τὰ 55 χρόνια πνευματικῆς δημιουργίας τοῦ Σπ. Μουσελίμη.

διῶν μὲ στίχους τῶν ποιητῶν ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ παρόμοια θέματα. Παράδειγμα φέρεται ἡ ποίηση τοῦ Κώστα Κρυστάλλη ποὺ εἶναι γεμάτη ἀπὸ στίχους δημοτικῶν τραγουδιῶν. Κάποιος ἐπηρεασμὸς ὑπάρχει καὶ στῆς μορφῆς αὐτῆς τὴν ποίηση τοῦ Μουσελίμη, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ὑποδουλώθηκε στὸν κόσμον τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Τὰ δικά του εἶναι τραγούδια τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ὁμορφιάς τῆς ζωῆς, ποὺ εὐκολὰ κατατάσσονται στὰ εἰδύλλια.

Ἄλλες πηγές τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας, εἶναι: α) ἡ ἐποχὴ του, ἡ τόσο τραγικὴ μὲ τοὺς δυὸ παγκόσμιους πολέμους, β) ὁ τόπος καὶ ἰδιαίτερα τὸ Σούλι, βρυσομάνα ἀληθινὴ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ γ) οἱ Ἡπειρώτες Πνευματικοὶ πρόγονοι, τοὺς ὁποίους τόσο σέβεται. Ἄλλὰ ὅλα τὰ πρὸ πάνω κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὴ γνησιότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου.

Οἱ ὡς τώρα ποιητικὲς συλλογές του, εἶναι: α) «οἱ χωριανές μου» (1926), β) «οἱ Σκαπετινές» (1927), γ) «Ἡ Χρύσω» (1929), δ) «Μπουμπούκια» (1960), ε) «Τραγούδια τοῦ Χωριοῦ, τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς στάνης» (1965), στ) «Λαμπυρίσματα» (1972) καὶ ζ) «Λαχανομαζώματα» (1976).

Ἀπὸ τίς πέντε (α+β+γ+ε+στ) συλλογές του μᾶς πλησιάζει ὁ κόσμος τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης ποὺ μὲ χαμηλοὺς καὶ ἀπέριττους τόνους ἐνερχοστρώνεται σὲ ἐντεχνή ποίηση. Εἶναι οἱ παρθένες καὶ οἱ νιόνυμφες, ἡ Χρυσὴ ποὺ στὴν ποίησή του εἶναι ἡ προσωποποίηση τοῦ ἔρωτα, ἡ φύση, ἡ θρησκευτικὴ ἔκφραση τοῦ λυρικοῦ λόγου, οἱ δραματισμοὶ τῶν αἰώνιων ἀξιῶν κ.ἄ. Οἱ στίχοι του κατορθώνουν νὰ μᾶς συμφιλώσουν μὲ τὴν ἐθνικὴ μας ρίζα, μ' ἕναν κόσμον χαμένο στὴν ἐποχὴ μας, μὲ ἀπομεινάρια ζωῆς σὲ ἀκριτικὲς περιοχὲς ποὺ τίς περισφίγγει ὁ ἐθνικὸς κίνδυνος. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ποιήματα βρίσκονται στὸ κλίμα τοῦ ζωγράφου ποιητῆ.

Στὴ συλλογὴ «Μπουμπούκια», ὁ Μουσελίμης ξεμακραίνοντας κάπως ἀπὸ τὴ βουκολικὴ ποίηση, δίνει μὲ συγκρατημένον λυρισμὸ στίχους γεμάτους ἀγάπης γιὰ τὸν ἄνθρωπον, τὴν πνευματικὴ του πορεία καὶ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν νέων ποὺ πρωτοβγαίνουν στὴ ζωὴ. Ὅταν, κάποτε, τὸν γονατίζει ὁ πόνος τῆς ζωῆς καὶ δὲ βρίσκει διέξοδο, ὁ Μουσελίμης σαρκάζει, καὶ μὲ πνεῦμα καὶ καρδιὰ ἐκφράζει τὴν ἀληθινὴ ζωὴ μὲ στίχους σφραγισμένους ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ του σφραγίδα. Στὴν τελευταία συλλογὴ του «Λαχανομαζώματα» ξαναζῆ ὁλοσ ὁ ποιητικὸς κόσμος τοῦ Μουσελίμη, μὲ κοινωνικὲς ἀκόμα τομὲς καὶ κάποτε φιλοσοφικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς. Στὸ ποίημά του: «Καλεῖ τ' ἀργῶνια τοῦ Ὁ Παπποῦς» τελειώνει μὲ τὴ στροφή:

— Ἄ ὀσπὸρος ποῦπεσε στὴ γῆ
μὰ μέρα θὰ φνιρώσει,
μόνο ποὺ ἀγοεῖ, χασομερεῖ
ᾧς ὄτου νὰ ριζώσει,
θὰ βρεῖ ραφὴ νὰ πεταχτεῖ
ὁ φύτρος, θὰ προβάλλει
τ' ἀστάχι, καὶ στὸ γεωργὸ
θὰ'ναι χαρὰ μεγάλη».

Σὰν διηγηματογράφος ὁ Μουσελίμης παρουσιάζεται μὲ τίς συλλογές: «Τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς Στάνης», Γιάννινα 1966, σελ. 58, καὶ «Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Σκλαβιάς», Γιάννινα 1970, σελ. 52. Στὴν πρώτη ὑπάρχει μιὰ προέκταση τῆς βουκολικῆς του ποίησης στὰ

θέματα αλλά και στη μεταμόρφωση του διηγήματος σε τραγούδι. 'Από τὰ διηγήματά του πολλά έχουν αυτόβιογραφικό χαρακτήρα με αφηγηματική βάση τὴ λαογραφία. 'Υπάρχουν καὶ ἄλλα θέματα πού εὐστοχα πραγματεύεται, ὅπου ξετυλίγει ἀπλὰ καὶ με βάθος τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ, ὑποδηλώνοντας τὸ μεγαλεῖο τῆς πού σοῦ ἐξεγείρει τὴ σκέψη καὶ σὲ βυθίζει σὲ ὄνειροπόληση.

Στὴ συλλογὴ του «'Απὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς» μορφοποιεῖται ἡ ἱστορικὴ μνήμη, ἡ ὁποία σ' ὄλο σχεδὸν τὸ ἔργο τοῦ Μουσελίμη ἀποτελεῖ τὴ μεγάλη καὶ ἀστείρευτη πηγὴ του με τὴν ὁποία ὁ ἠθικός του κόσμος πραγματώνει στὴν τέχνη καὶ προβάλλει τὴν αὐτονομία καὶ δύναμη τῆς ψυχῆς καὶ τὴ νίκη τῆς ὕλης ἀπὸ τὸ πνεῦμα.

'Ο Ἀνθολόγος Σπ. Μουσελίμης, με τὴ συλλογὴ του «Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἠπείρου» (περιφέρειας Σουλίου) δίνει τὸ ἔργο τῆς ζωῆς του. Στὸ ἴδιο κλίμα ἀνήκει καὶ τὸ ἔργο του «Τοπωνύμια τῆς Λάκκας Σουλίου». Καὶ τὰ δύο τους διακρίνονται γιὰ τὴ μεθοδικὴ ἐπεξεργασία, ταξινόμηση καὶ διατύπωση καὶ κυριότερα γιὰ τὸ ἀνέθετο περιεχόμενό τους. 'Ο Μουσελίμης ἔχοντας συναίσθηση τῆς λαογραφικῆς του ἀποστολῆς δίνει ἐδῶ ἓνα ἔργο πού ἀποτελεῖ ἐθνικὴ προσφορά.

'Η ἱστοριολαογραφικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ θέση τοῦ Μουσελίμη καὶ ἰδιαιτέρα στὸ Νομὸ Θεσπρωτίας ἐκφράζεται με τὰ ἔργα του: «Τὸ Πόποβο» (1970), «Ὁ Ἀρχαῖος Ἄδης καὶ τὸ Νεκρομαντεῖο τῆς Ἐφύρας» (1971), «Ἡ Βυζαντινὴ Ὁσδὶνα καὶ τ' ἀρχαῖα αὐτῆς τείχη» (1975), «Ἱστορικοὶ περίπατοι ἀνὰ τὴ Θεσπρωτία» (1976) καὶ ἡ «Λάκκα τοῦ Μπότσαρη». Ὅλα εἶναι μονογραφίες ἀγάπης καὶ συνειδητῆς ἐπιστημονικῆς θέσης. Τὰ ἀναφερόμενα σὲ ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἔργα του ἀποτελοῦν ἀληθινὲς πηγές γιὰ κάθε ἐρευνητὴ. Τελευταῖο του ἔργο εἶναι τὸ: Βασ. Δαδάνη: «Ἐπὶ μνήμα τῶν Σουβλιασιωτῶν πρὸς τὸν Οἰκουμηνικὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ τὸν Γ'» (ἐπιμέλεια: Σπύρου Γ. Μουσελίμη). Σὲ γενικότερη θεώρηση ὁ Σπ. Μουσελίμης μᾶς ἔδωκε ἓνα ἔργο πολὺτιμο καὶ σεβαστὸ.

*

ΦΙΦΙΚΑ ΜΥΛΩΝΑ (τέλη ΙΘ').

'Η λεπταίσθητη ποιήτρια Φιφίκα Α. Μυλωνᾶ γεννήθηκε στὴν Ἄρτα, ὅπου στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας, σὲ πολὺ μικρὴ ἡλικία, ἔδωκε μιὰν ἀξιόλογη πνευματικὴ παρουσία με ποιήματα καὶ πεζογραφήματα πού εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας σὲ περιοδικὰ καὶ Ἡμερολόγια τῆς ἐποχῆς.

'Εργο τῆς εἶναι ἡ ποιητικὴ συλλογὴ με τίτλο «Λύρα» γιὰ τὴν ὁποία στὸ «Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον»¹ τοῦ 1914, διαβάζουμε: «συλλογὴ δ' ἐμπνευσμένων στίχων τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «ΛΥΡΑ» ἔχει ἰδεῖ τὸ φῶς πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν». Στὸ ἴδιο «Ἡμερολόγιον» δημοσιεύονται τὰ ποιήματά τῆς «Ἡ Ἠχώ τῶν θρήνων» (σελ. 205) ἀπὸ τὸ ὁποῖο πρὸ κάτω δίνουμε τὴν τελευταία στροφή καὶ «Ρόδο καὶ Μέλισσα» (σελ. 267) πού ἀναδημοσιεύουμε ὀλίγω.

'Εχουμε μιὰ εὐαίσθητη ποιήτρια, με εὐκρινεῖς προθέσεις, βυθισμένη στὸ κλίμα τοῦ πεσοπισμοῦ καὶ κάποτε τοῦ συμβολισμοῦ. Ἄν νωρὶς λυτρώνονταν ἀπὸ τὶς ἐπιδράσεις αὐτοῦ τοῦ κλίματος τῆς ἐποχῆς τῆς καὶ οἱ ἐμπνεύσεις τῆς ξεπερνοῦσαν τὴν «ἐστία»

1. Μιλτιάδου Ἀθαν. Οἰκονομίδου: «Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ 1914, σελ. 205.

ένος προσωπικού πόνου, τότε με λευτερωμένες αισθήσεις και όλα τα άλλα στοιχεία της ποιητικής τέχνης που διαθέτετε, όπως από τα ποιήματά της φανερώνεται, θα έφτανε σε φωτεινή δημιουργία που θα διατηρούσε και στην εποχή μας άμετακίνητη την προσοχή μας.

Η ΗΧΩ ΤΩΝ ΘΡΗΝΩΝ

«... Μέσ' τόν πόνο τῆς ψυχῆς μου τόν ἀνίκητο
πὸν ὁ σάλος τῆς ἀπελπισιᾶς τὸν δέρνει
κλαῖνε, κλαῖνε, οἱ ἐλπίδες πὸν πνιγῆκανε!...
κλαῖνε οἱ πόθοι πὸν ἡ ἀθυμιὰ τοὺς σέρνει!..
Καὶ στῆς νύκτας τῆ σιωπῆς, μιᾶ ἢ θάλασσα
τῆς καρδιᾶς μου, μὲ παράπονο, μὲ θλίψη!...
Ἄχ! τὰ δάκρυα πὸν χρόνια τώρα ἔχυσε
δὲν μπορεῖ μέσα στὰ βάρη της νὰ κρύψη...».

ΡΟΔΟ ΚΑΙ ΜΕΛΙΣΣΑ

«Ἄνθισ' ἓνα τριαντάφυλλο μέσ' τῆς καρδιᾶς τὰ βάρη
ὅμως τὸ μάραναν καύμοι
πὸν γύριζαν ἐκεῖ χλωμοί,
κι ἀπόμεινε τ' ἀγκάθι...».

Γλυκιὰ ἐλπίδα στὴν καρδιά ριζώνει τὸ δένδρο της,
ὅμως μιὰ μέλισσα τρελλή
τῆς δίνει ἓνα γλυκὸ φιλή
κι ἀφήνει... τὸ κεντρί της».

*

ΑΓΑΘΗ—ΝΟΤΙΔΟΥ-ΔΡΙΤΣΟΥ (1892-).

Γεννήθηκε στο χωριό Τεριάχι του Πωγωνίου, όπου και τέλειωσε την Δ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου. Στην Κωνσταντινούπολη όπου από το 1908 ήταν οικογενειακά εγκαταστημένη, κατόρθωσε με την αυτοδιδασκαλία να ικανοποιήσει μερικά την πνευματική της έφεση, όπως και η ίδια μου γράφει: «έκει, μου έδόθη η εύκαιρία να πλουτίσω τις γνώσεις μου», και να δώσει αξία το παρόν της σε κοινωνικές, πνευματικές και πατριωτικές εκδηλώσεις. Στην περίοδο 1918-1922 ήταν μέλος του κάτω από την Προεδρία της Σοφίας Σπανούδη «Συνδέσμου των Κυριών», του οποίου κυριότερος σκοπός ήταν η συνδρομή του ελληνικού στρατού του μετώπου της Μικρής Ασίας.

Αυτές τις αναμνήσεις, καθώς και τα βιώματα της παιδικής ζωής κι ακόμα τις ιστορικές μνήμες του ήπειρωτικού χώρου, μετουσιώνει η Νοτίδου σε τέχνη από το 1922 που ζή μονίμα στην Αθήνα. Το πρώτο της έργο το 'δωσε το 1955, και δσα ακολουθούν τοποθετούνται στο ήθρογραφικό κλίμα, με φανερό τον πλοῦτο των στοιχείων και τη μυθιστορηματική συνείδηση που δικαιώνει τους χαρακτήρες και το μῦθο.

Έργα της: «Ἡ Ἡπειρώτισσα Μάνα και άλλα διηγήματα» 1955, β) «Γυναῖκες τῆς Πίνδου», θεατρικό, 1969, δ) «Ἡ Λευκοθέα», θεατρικό, 1971, ε) «Ἡθῆ και ἔθιμα

στὰ χωριά τοῦ Πωγωνιοῦ τῆς Ἡπείρου», λαογραφικά, 1973, στ) «Ὁ Πόνος τῆς Μάνας», πεζοτράγυδα, 1975, ζ) «Ἄν ἔχης τύχη διάβαινε», μυθιστόρημα, 1975 καὶ η) «Στὸ περιθώριο τῆς ἱστορίας», διηγήματα, 1977.

*

ΑΜΠΕΝΤΙΝ ΝΤΙΝΟΣ (1838-1906).

Ἡ οἰκογένεια Ντίνου ἔπως καὶ τοῦ Πρόνιου ἦταν ἀπὸ τίς πιδ φεουδαρχικῆς οἰκογένειας τῆς Παραμυθιάς:

«Εἶναι ἀπόγονοι οὗτοι ἀρχαίων τοῦ τόπου μας οἰκογενειῶν, αἵτινες ἀπὸ πάππου καὶ προπάππου ἐπλούτισαν διὰ τῶν ἀρπαγῶν, τὰς ὁποίας τοὺς παρῆχε ἢ ἀνέκαθεν ὑφισταμένη ἐπὶ τῶν ραγιαδῶν δεσποτεία καὶ τρομοκρατία των...»¹.

Γιὰ τὴν οἰκογένεια Πρόνιου μᾶς δίνει βιογραφικὰ στοιχεῖα ὁ Π. Ἀραβαντινός. Γιὰ τὴν οἰκογένεια δμως Ντίνου τῆς Παραμυθιάς δὲν ἔχουμε ἀκριβῆ γραφτὰ στοιχεῖα. Ἔτσι δὲν μπορούμε νὰ προσδιορίσουμε τὴ σχέση τοῦ ὑπῆρχε στὶς οἰκογένειες Ντίνου τῆς Παραμυθιάς μὲ τῆς Πρέβεζας ἢ καὶ νὰ ἀποδείξουμε ἂν ὑπῆρχε ἐγκαταστημένη, στὴ Λιόψι ἢ Λιόπεσι τῶν Φιλιατῶν, ὅπου γεννήθηκε ὁ Ἀμπεντίν, μόνιμα καὶ ἀπὸ προηγούμενες γενιῆς οἰκογένεια Ντίνου.

Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ ρίζα τῆς εἶναι χριστιανικὴ καὶ ὅτι ὑπῆρξε μιά ἀπὸ τίς πιδ ἰσχυρῆς οἰκογένειας τῆς Θεσπρωτίας:

«Ἡ οἰκογένεια Ντίνου (ὀνομαζομένου Κωνσταντίνου τοῦ τελευταίου Ἑλληνοῦ Χριστιανοῦ προγόνου του) ὑπῆρξε μίᾳ ἐκ τῶν ἰσχυρότερων οἰκογενειῶν τῆς Τσαμουριάς (Θεσπρωτίας). Ἦσκει δὲ μεγάλην ἐπιρροήν μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἐνέπνεε σεφασμὸν ἢ γενναιότητα καὶ ἡ πρὸς τὰ ὅπλα ὁρμὴ πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς»².

Ἐπίσης γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀμπεντίν ἐμφανίζεται στὴ βιογραφία του σὰν τοπικὰ ἀντίπαλη τῆς οἰκογένειας Πρόνιου τῆς Παραμυθιάς:

«Κρίνομεν χρησιμώτατον νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν εἰδήσεις τινὰς βιογραφικὰς τοῦ χθὲς ἀπαλλαγέντος Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Πύλης καὶ τινος τοπικῶς ἀντιπάλου αὐτῶ οἰκογενείας, τῆς τῶν Πρόνιων»³.

Σὰν χρόνος τοῦ γεννήθηκε φέρεται τὸ 1830, ἐνῶ ἄλλα στοιχεῖα φέρνουν τὸ 1842:

«Ὁ Ἀμπεντίν πασᾶς Ντίνος γεννήθηκε περὶ τὰ 1830 ἐν Ἡλιόψει (;) τῆς Ἡπείρου, χωρὶν κειμένῳ ἀπέναντι τῆς Κέρκυρας»⁴.

«Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀβεδδὶν ἄγει ἡλικίαν 38 ἐτῶν...»⁵.

Ἀπὸ συνδυασμοῦ τῆς ὄλης σταδιοδρομίας του δεχόμεστε ὅτι γεννήθηκε γύρω στὰ 1838.

Ὁ παππούς του Ἀχμέτ Ντίνος ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς ὄπλαρχηγούς

1. Ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», Ἀθήναι, ἀρ. φύλ. 20/29-1-1893.

2. Ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», Ἀθήναι ἀρ. φύλ. 668/5-5-1906.

3. «Στοά», ἀρ. φύλ. 2394/Σεπτέμβριος 1880.

4. «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», ὅπου πιδ πάνω.

5. «Στοά», ὅπου πιδ πάνω.

σὲ ὄλη τὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, γεγονόςς πού ἀργότερα ἐξασφάλισε τὴν κυβερνητικὴ προστασία στὸν ποιητὴ.

Ὁ πατέρας τοῦ Ἀχμέτ-Ἀγᾶς Ντίνος ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ Βέη ἀπὸ τὴ γυναῖκα του, πού προέρχονταν ἀπὸ τὴ γνωστὴ οἰκογένεια Τσαπαραίων τοῦ Μαργαριτιοῦ, ὅπως καὶ τὴ μεγάλη ἀκίνητη περιουσία (προικιά) τῆς Πρέβεζας, πού ὑπῆρξε μᾶλλον ὁ λόγος τῆς μόνιμης ἐγκατάστασής τους ἐκεῖ.

Στὴν Πρέβεζα ὁ Ἀμπεντίν ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση σὲ ἑλληνικὸ σχολεῖο, γιὰ νὰ συνεχίσει τὶς σπουδές του στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ τῶν Γιαννίνων, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἀπόφοιτος, καὶ ὕστερα σὲ τουρκικὰ σχολεῖα στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἔμεινε ἀρκετὰ χρόνια καὶ ὅπου ἔμαθε τέλεια τὴν Τουρκικὴ καὶ Γαλλικὴ γλῶσσα. Ἡ φιλομάθειά του καὶ ἡ κλασσικὴ του παιδεία τὸν ἔκαναν νὰ σκέφτεται νὰ μεταφράσει στὴν Τουρκικὴ γλῶσσα ἔργα τοῦ Ξενοφῶντα:

«... διδαχθεὶς καὶ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν νοεῖ μὲν κάλλιστα, ὁμιλεῖ δ' ἱκανῶς... Ἡσχολήθη δὲ περὶ τὴν ἀνάλυσιν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐβουλεύετο νὰ μεταφράσῃ τουρκιστὶ ἐκ τῶν τοῦ Ξενοφῶντος.

Ὁ Ἀβεδδὶν οὗτος εἶναι ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα, ἔχει δὲ ὀφθαλμοὺς ἀπατηλοῦς. Οἱ μορφασμοὶ τοῦ προσώπου του ἐξαιρέσει τῶν ἐκ νευροπαθείας φαινομένων, ὑποδεικνύουσιν ὅτι ὑπολαμβάνει τὸν μετ' αὐτοῦ λαλοῦντα πολλῶ ἑαυτοῦ ὑποδεέστερον. Σχηματίζας βιβλιοθήκην γαλλικῶν συγγραμμάτων, ἀσχολεῖται ἐκ δοκησιοφίας περὶ μελέτας τῶν περὶ Θεοῦ καὶ ψυχῆς ζητημάτων καὶ ἀρέσκειται νὰ διαλέγηται περὶ αὐτῶν καὶ μετ' ἀπλότητος, μαρτυροῦσῃς ἐπιπολαιότητα καὶ κουφότητα, νὰ γνωματεύσῃ περὶ αὐτῶν»¹.

Ὁ Ἀμπεντίν ἔλαβε πολλὰς κυβερνητικὰς θέσεις. Ὑπηρέτησε («μουτεσσαρίφης») στὴ Ραιδεστό, Βάρνα καὶ Λάρισα, ὕστερα ὑπάλληλος σὲ χρηματιστήριον στὴν Κωνσταντινούπολη, ἔπειτα στὰ γραφεῖα τῆς Συνόδου μὲ βαθμὸν γραμματέα Γ' καὶ ἀργότερα κυβερνητικὸς ἐπίτροπος στὴν Αὐτοκρατορικὴ Ὀθωμανικὴ Τράπεζα.

Βρισκόμαστε σὲ μιὰν ἐποχὴ πού οἱ Ἡπειρώτες ὄνειρευόνταν καὶ ἐνεργοῦσαν γιὰ τὴν ἔνωση τῆς Ἡπείρου μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Πύλη, ὅταν ἔμαθε αὐτὰς τὶς προσπάθειες, ἔστειλε τὸν Ἀμπεντίν Ἐπίτροπὸ τῆς στὰ Γιάννινα, ὅπου στὰ 1878 συγκρότησε μὲ τοὺς Ἀλβανούς Ἀβδούλ μπέη Φράσσαρη, Σαβρῆ μπέη ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο, Τζεαλᾶ ἐφέντη ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, Μουσταφᾶ πασᾶ ἀπὸ τὴν Αὐλῶνα, Μεχμέτ Ἀλῆ Βρυώνη ἀπὸ τὸ Μπεράτι καὶ ἄλλους, τὸν ἱστορικὸ Ἀλβανικὸ σύνδεσμο σὲ ἀντιπερισπασμὸ τῶν ἑλληνικῶν ἀξιώσεων γιὰ τὴν Ἡπειρο.

Στὸ μεταξὺ ὑπογράφηκε ἀπὸ τὶς Μεγάλας Δυνάμεις ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου, μὲ τὴν ὁποία ἡ περιοχὴ ὡς τὸν Καλαμᾶ παραχωροῦνταν στὴν Ἑλλάδα. Ἡ Πύλη ἀντιτάσσει στὴν ἀπόφαση αὐτὴ τοὺς Ἀλβανούς καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης στέλνει στὸ Βερολῖνο τὸν Ἀμπεντίν πού ἔφερε τίτλο τῶρα τοῦ Μπέη, γιὰ νὰ διακηρύξει σὰν Πρόεδρος τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου τὰ Ἀλβανικὰ δίκαια καὶ νὰ ματαιώσῃ ἔτσι τὴν ἐκτέλεση τῆς Συνθήκης.

Ἡ κάτω ἀπὸ τὴν προεδρία τοῦ Ἀμπεντίν Ἐπιτροπὴ εἶχε σὰν ἐπιχείρημα τὸ δόγμα τοῦ δολιχοκεφάλου τῶν Ἀλβανῶν, στὸ ὁποῖο περιλάμβανε καὶ ὅλους τοὺς Ἡπειρώτες, γιὰ ν' ἀποδείξει ὅτι δὲν ὑπῆρχε καμιὰ φυλετικὴ συγγένεια μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὁ ὁποῖος ἦταν βραχυκέφαλος. Χάρη στὶς ἐνέργειες αὐτὰς δὲν ἐξετέλεσθη ἡ Συνθήκη τοῦ Βερολίνου. Στὴν Ἑλλάδα ἔτσι παραχωρήθηκε μόνον μιὰ στενὴ λω-

1. «Στοά», ὅπου πιδ πάνω.

ρίδα ως τὸν Ἀραχθό. Ὁ Ἀμπεντίν τώρα γυρίζει νικητὴς στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου διορίζεται Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

Λάτρης καὶ μιμητὴς τοῦ ποιητῆ Παράσχου, τὸν καλεῖ τώρα πού εἶναι Ὑπουργός, στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τὸν φιλοξενεῖ μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση. Ἀργότερα ὁ Ἀμπεντίν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν καὶ ὑπηρετεῖ γιὰ ἄρκετὸ χρόνον Διοικητὴς στὴ Βηρυττό, ὕστερα στὴν Ἀγκυρα καὶ τελικὰ στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου, ὅταν τὸν ἐπισκέφτηκαν οἱ Ἕλληνες πρόκριτοι, εἶπε:

— *Ἀχ! ἀγάλλιασε ἡ καρδιά μου πού μπορῶ τώρα νὰ ὀμιλῶ Ἑλληνικά.*

Ἀπ' ἐκεῖ ὑπρέτησε Νομάρχης Ἀρχιελάγους μὲ ἔδρα τὴ Ρόδο ὡς τις ἀρχὲς τοῦ 1906 πού τὸν κάλεσε ἡ Πύλη στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἐνῶ ὅλοι νόμιζαν ὅτι προορίζονταν γιὰ τὴ θέση τοῦ Μεγάλου Βεζύρη, ὁ Ἀμπεντίν βρῆκε τραγικὸ θάνατον κάτω ἀπὸ τὰ πλήγματα τοῦ δολοφόνου του.

Ἀπὸ τὸ λόγο ὅτι ὁ Ἀμπεντίν χρησιμοποιοῦσε στὴν ποίησή του τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπικράτησε γιὰ ἓνα διάστημα ἡ φήμη ὅτι ὑπῆρξε φιλέλληνας. Δυστυχῶς δὲν ὑπῆρξε φιλέλληνας, οὔτε Ἀλβανόφιλος. Ὁ Ἀμπεντίν εἶχε συνείδηση Τούρκου. Τὴν Τουρκία τὴν ἤθελε συνταγματικὴ μὲ μεταρρυθμίσεις πού νὰ στηρίζονται στὸ Σύνταγμα τοῦ Μιδατ καὶ τὴν Ἀλβανία τὴν ἤθελε μὲ αὐτοδιοίκηση κάτω ἀπὸ τὴν «αἰγίδα» τοῦ Σουλτάνου.

«Ἦτο ἐπίσης ἐναντίος τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι περιορισμένης τῆς Ἡπείρου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, τὸ ἐν αὐτῷ ἐγκατεστημένον τουρκαλβανικὸν στοιχεῖον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ καὶ θὰ ἐξηναγκάζετο εἰς μετανάστευσιν, ὡς συνέβη καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ»¹.

Ὁ Ἀμπεντίν πεθαίνοντας ἔφησε τρία ἀγόρια πού εἶχαν πάρει ἔξοχον μόρφωσιν καὶ ἓνα ἀδελφόν, τὸν Βεῖσὲλ πασᾶ, πού ἔμενε μόνιμον στὴν Πρέβεζα διευθύνοντας τὴ μεγάλη κτηματικὴ τους περιουσία.

Μὲ στιχουργικὴ εὐχέρεια καὶ μὲ ἀληθινὴ λατρεία στὴν Ἑλληνικὴ Μοῦσα, ὁ Ἀμπεντίν ἔγραψε τὰ ποιήματά του ἀποκλειστικὰ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ δημοσιεύτηκαν σὲ περιοδικὰ τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τῆς Ἀθῆνας, ὅπως καὶ σὲ ἔφημερίδες τῆς Σμύρνης. Ὑπάρχει καὶ ἡ πληροφορία ὅτι ἐξέδωκε στὴν Κωνσταντινούπολη μιὰ ποιητικὴ συλλογὴ², γιὰ τὴν ὅποια δὲν ἔχουμε ἄλλα στοιχεῖα.

Ποιητικὰ του δείγματα ἔχουμε στὰ λίγα δημοσιεύματά του σ' ἔφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆ «Δωδώνη» τοῦ Γ. Γάγαρη, τὰ ὅποια μᾶς πείθουν ὅτι βρισκόμαστε σ' ἓνα χαμηλοῦ τόνου στιχουργόν, μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ πεσιμισμού καὶ τὴν εἰλικρίνεια τῶν ποιητικῶν του προθέσεων. Μὲ τὴν ἐμφάνιση ἑνὸς προσωπικοῦ καὶ ὄχι πανανθρώπινου πόνου, γι' αὐτὸ καὶ φανερὴ ἡ ἀπουσία ἀνατάσεων, μὲ τὴν ἔλλειψη ἑνὸς βαθύτερου αἰσθηματος πού θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἡ δημιουργικὴ πηγὴ ἀπ' τὴν ὅποια ἀναβρῦζουν οἱ μελωδικοὶ στίχοι, ὁ Ἀμπεντίν Ντίνος παρουσιάζεται ὡς μιμητὴς κακῶν προτύπων, μὲ μοναδικὸ στιχουργικὸ κίνητρο τὸν ὑπερτροφικὸ ἔρωτισμό.

Μιμητὴς τοῦ Παράσχου, μὲ μιὰ μοῦσα ἀπελπισιάς, μὲ στίχους γυμνοὺς καὶ σχεδόν

1. «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», ὅπου πῶς πάνω.

2. Ὅπου πῶς πάνω: «ἔγραψε δὲ ἑλληνιστὶ πλεῖστα ποιήματα δημοσιευθέντα εἰς τόμον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδοθέντα».

ἄπλαστους, πού κρατᾶνε τὰ σημάδια τῶν πρώτων ὑλικῶν, μέσα ἀπὸ τὰ ὅποια ἐπάρθησαν, καὶ τὴν πεζολογικὴ λάσπη, δὲν ἔδωκε στὰ ποιήματά του τὴ δύναμη πού θὰ μπορούσε νὰ κρατῆσει τὴν προσοχὴ μας. Παντοῦ ἡ θλίψη πού ἐκδηλώνεται ἐντονη στὴν ἀντίληψη τοῦ ἔρωτα, στὴν ἰδέα τῆς γυναίκας, πού θλίβεται στὴ μνήμη τοῦ ἀγαπημένου, πού προσμένει τὸ γυρισμό, πού ἐκετεῦει τὴ μοῖρα, πού προσεύχεται στὸ Θεό, καὶ πού ἀγωνίζεται γιὰ τὴν προσωπικὴ τῆς εὐδαιμονία:

Η ΠΕΡΙΛΥΠΟΣ

Ἄκόμη δὲν μοῦ ἔγραψες,
πουλὶ ξενιτευμένο,
Τὶς οἶδε πού θὰ βρίσκεσαι,
θὰ ἦσαι μαραμμένο.

Ἡ μήπως θάνατος σκληρὸς
σοῦ ἔκοψε τὸ νῆμα
Κι ἔχεις τὴν πλάκα σάβανον
καὶ στρώμα σου τὸ μνήμα;

Ἄχ καρτερῶ ἡ ὄρφανή,
ν' ἀκούσω τ' ὄνομά σου,
Ἄχ, τὸ ἐλπίζω ἡ δυστυχῆς
νὰ εὐρεθῶ σιμά σου.

Γλυκὴ ἐλπίδ' ἀπίστευτη,
χαρὰ μου πικραμένη,
Πῶς ν' ἀποζήσω μοναχὴ
στὸν κόσμον χωρισμένη!

Λυπήσου, Ὑψιστε Θεέ,
τὴν ἔρημη καρδιά μου,
Λυπήσου. Πλάστα εὐσπλαγχνε,
τὰ μαῦρα σωθικά μου.

Περᾶ ἡ ἄμερα μὲ κλαυθμούς,
ἡ νύκτα μὲ τοὺς πόνους,
Θεέ μου πάντα μοναχὴ,
μόνη μου πέντε χρόνους.

Στὴν ἐπίκληση τοῦ ἔρωτα ὁ Ἄμπ. Ντίνος δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ζωγραφίζει σ' ἓνα ζοφερὸ βάθος ἓνα ρομαντικὸ φάντασμα, τὸ ὁποῖο μόλις ξεχωρίζει μέσα ἀπὸ τὸ βάθος τῆς εἰκόνας καὶ χάνεται γιὰ πάντα. Ἔτσι γίνεται ὁ στιχουργὸς μὲ ξεχειλισμένο τὸ ἀτομικὸ αἶσθημα, πού ἀδυνατεῖ καὶ νὰ ὑποψιαστεῖ ἀκόμα τὰ βαθιά καὶ τὰ αἰώνια, γίνεται ἀπλᾶ καὶ μόνον ὁ «ψυχαλγῶν ἔραστής»:

ΨΥΧΑΛΓΩΝ ΕΡΑΣΤΗΣ

*Είναι ποτήρι τῆς χαρᾶς, δῶρον τῆς εὐτυχίας
ἢ λύπη μας, ὁ χωρισμός, τὰ βάσανα, οἱ πόνοι;
Ἦ μήπως εἶναι πρόδρομοι ἄλλης εὐδαιμονίας
οἱ τῆς καρδιάς περιφλεγείς καὶ σπλαγγοφάγοι στόνοι!*

*Θρηναίς, φιλότατη μου καὶ σύ, καθὼς ἐγὼ ὁ μονήρης;
ἢ τῆς χαρᾶς μειδιάμα στὰ χεῖλη σου ἀνθίζει;
Οἱ ὀφθαλμοί σου μὲ ζητοῦν, εἶναι δακρῶν πλήρεις;
ἢ τὸ ρεμβάζον βλέμμα σου εἰς ἄλλον ἀτενίζει;*

*Ἦλιος, σελήνη πρὸ καιροῦ, φιλότατη, σὲ ζητοῦσι,
εἶναι παλάμαι τ' οὐρανοῦ, θέλουν νὰ σ' ἀφαρπάξουν·
ἀλλ' οἱ πικροὶ μου στεναγμοὶ σὲ κούπτουν μὴ σὲ ἰδοῦσι,
γίνονται σύννεφα πικρά, τὸν δρόμον των νὰ φράξουν.*

Δώσαμε δυὸ ποιήματα τοῦ Ἀμπεντίν Ντίνου ποὺ φανερώνουν πῶς γνώριζε καλά νὰ γράφει στὴ δημοτικὴ καὶ στὴν καθαρεύουσα. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ προσόν του, τὸ ὅτι ἔγραψε ἀποκλειστικὰ Τοῦρκος αὐτός, στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, καὶ τὴν ἀναμφισβήτητη ποιητικὴ εὐαισθησία του, παίρνει τὴ θέση του στοὺς Θεσπρωτοὺς λογίους μας.

*

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (1843-1903).

Γεννήθηκε στὴν Πολίτσανη τῆς Β. Ἠπείρου, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς ὑπηρέτησε Δ/ντῆς τῆς Ζωγράφειου Σχολῆς στὸ Κηστοράτιο τοῦ Ἀργυρόκαστρου, στὴ Ζάππειο Σχολὴ τοῦ Λαμπόβου καὶ στὰ Ἐκπαιδευτήρια τοῦ Ἀργυρόκαστρου. Ἐπίσης ὑπηρέτησε Ὑποδιοικητῆς (Καίμα-κάμης) στὴ Χειμάρρα καὶ μέλος τοῦ Δικαστήριου τοῦ Ἀργυρόκαστρου.

Στὰ γράμματα παρουσιάστηκε σὰν διηγηματογράφος καὶ λαογράφος. Στὸ «Ἠπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ 1914 (ἔκδ. Μιλτ. Ἀθ. Οἰκονομίδη) δημοσιεύονται τὰ ἀξιόλογα διηγήματά του: «Ὁ Βρυκόλακας» (σελ. 97-132) καὶ «Ἡ Δολοφονία τῶν τριῶν ἱερέων τῆς Σωπικῆς» (σελ. 289-295) ἱστορικὸ ἀφήγημα. Ἐπίσης στὸ περιοδ. «Ἠπειρωτικὰ τοῦ 1938 (ἔκδ. Μιλτ. Ἀθ. Οἰκονομίδη) δημοσιεύεται (σελ. 224-239) τὸ ἠθογραφικὸ του «Ὁ κύρ Κίχλας». Σημαντικὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο ἔμεινε ἀνέκδοτο, ὅπως ἡ μονογραφία «Ἡ παλιὰ Πωγωνιανὴ ἀπὸ τοῦ 1770-1840) ποὺ γράφτηκε τὸ 1900.

*

ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (τέλη ΙΘ'-μέσα Κ' αἰώνα).

Γιὸς τοῦ πιδ πάνω λόγιου, ὁ ὁποῖος ἀκολουθώντας τὸν ταμιακὸν κλάδον, ἀναδείχτηκε στὴ θέση τοῦ Ἐπιθεωρητῆ Δημοσ. Ὑπολόγων. Σημαντικὸ τῆς περιόδου αὐτῆς ἔργο του εἶναι τὸ Δίτομο «Δημόσιον Λογιστικόν» (ἔκδοσις 1933, ἀπὸ τὸ ἔθνικὸ τυπο-

γραφεῖο) πού ἀποτέλεσε γιά δεκαετίες πολύτιμο (καί μοναδικό θά ὑποστηρίξουμε) βοήθημα τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Δημοσ. Ταμείου.

Ἄλλὰ ὁ Μιλτιάδης Οἰκονομίδης κυριότερα ὑπῆρξε ἓνας ἐμπνευσμένος λόγιος καί ἓνας διακεκριμένος ἠπειρώτης. Οἱ πνευματικές του ἀνησυχίες ἐκδηλώθηκαν μέ τήν ἐκδοση τοῦ «Ἡπειρωτικοῦ Ἡμερολογίου» του (τόμοι Α' τοῦ 1911 καί Β' τοῦ 1914). Στόν Β' τόμο δημοσιεύονται τὰ ἔργα του: α) «Ξεψυχίσματα», διήγημα, (σελ. 208-215), β) «Σοφιστὸς» — «ἄγνωστοι τῆς θρησκείας καί τοῦ ἐθνισμοῦ πρόμαχοι», (σελ. 219-222), καί γ) «Τὰ Μοιρολόγια ἐν Ἡπείρῳ» — Λαογραφικὲς σελίδες — (σελ. 327-331).

Τὸ 1938 ἐξέδωκε τὰ «ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΑ» — ἐτήσιον Πανηπειρωτικὸν Λεύκωμα — ἔτος Α' — τύποις: Ι. Καρανάσου — σελ. 404, τὸ ὁποῖο ἔλαβε τὴ θέση τοῦ στὰ Ἡπειρωτικὰ Γράμματα γιά τὴν πολύτιμη ὕλη πού διασώζει καί τὴ θέση πού ἔδειξε ὁ ἐκδότης του γιά τὴν παρουσίαση τῶν καινούριων πνευματικῶν Ἡπειρωτικῶν δυνάμεων.

Ὁ Μιλτιάδης Οἰκονομίδης ἄφησε ἀνέκδοτο πολύτιμο πεζογραφικό, ἱστορικό, λαογραφικό, ἠθογραφικό κ.λ.π. ἔργο, πού θά πρέπει νὰ ἰδεῖ κάποτε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας.

*

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΛΛΗ (1798-1875).

Ἡ παλιὰ καί ὀνομαστή οἰκογένεια Πάλλη ἔχει τὴν καταγωγή της ἀπὸ τὴν Παραμυθιά τῆς Θεσπρωτίας στὴν ὁποία ἄμεσος ἀπόγονός της ἀπαντιέται ὡς τὸ 1430 ὁ Λάμπρος Πάλλης, γιὸς τοῦ ἄρχοντα τῆς Παραμυθιάς Εὐστάθιου Πάλλη, ὁ ὁποῖος τὸ ΙΔ' αἰῶνα ἔχει στὴν κυριότητά του τὸ κοντινὸ χωριὸ Βέλλιανη.

Ἡ ζωὴ τοῦ Λάμπρου Πάλλη ταυτίζεται μέ μιὰ ἐποχὴ πού διαγράφει ἀκαθόριστο τὸ μέλλον τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι ἐπιχειροῦν τὴν εἰσβολὴ τους στὸν Ἡπειρωτικὸ χῶρο καί ἔτσι ἡ βορεινὴ τῆς Παραμυθιάς περιοχὴ μέ τις ἥρωϊκὲς πράξεις τῶν κατοίκων της ξαναζῆ πανάρχαιες δόξες της. Τοῦ σώματος τῶν Παραμυθιωτῶν πού μῆνες δίνει ἥρωϊκὲς μάχες ἠγεῖται ὁ Λάμπρος Πάλλης, ὁ ὁποῖος σὲ μιὰ μάχη τραυματίζεται, καί τὸ 1430 πού συνθηκολογοῦν τὰ Γιάννινα, ἀναγκάζεται νὰ συνθηκολογήσει καί οἰκογενειακὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ μόνιμα στὰ Γιάννινα.

Ἀπὸ τὴ νέα της πατρίδα ἡ οἰκογένεια Πάλλη ποτὲ δὲν ξέχασε τὴν Παραμυθιώτικη καταγωγή της, γιὰ τὴν ὁποία τιμητικὰ μὲν ἔχει κάποτε μιλήσει καί ὁ γιὸς τοῦ ποιητῆ Ἀλέξανδρος Ἀλεξ. Πάλλης. Δὲν ξέχασε ἀκόμα καί τὴ ρίζα της στοὺς ἐπαναστατικούς ἀγῶνες γιὰ τὴ λευτεριά τοῦ Γένους, γι' αὐτὸ καί παρατηρεῖται μιὰ ὀλόκληρη καί σεβαστὴ σειρά ἀπογόνων της πού πολλὰ πρόσφερε στὴν ἐθνική, πνευματικὴ καί οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῶν Ἑλλήνων.

Στὴ χορεία τούτων περιλαμβάνεται καί ὁ Παναγιώτης Πάλλης πού εἶδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς στὰ Γιάννινα στίς 4 Ὀκτωβρίου 1771. Σὲ πολὺ νεαρὴ ἡλικία ἀναγκάστηκε ν' ἀφήσει τὸν τόπο του καί νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ Λιβόρνο τὸ ὁποῖο ἦταν τότε ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα ἐμπορικὰ λιμάνια. Ἀσχολούμενος ἐδῶ μέ τὸ ἐμπόριο δημιούργησε μιὰ μεγάλη περιουσία καί κυριότερα κατόρθωσε νὰ ἐπιβληθεῖ στὴν ἀνώτερη κοινωνία του. Στὸ ἀρχοντικὸ του συγκεντρώνονταν ἡ Εὐρωπαϊκὴ πολυτέλεια καί κυριαρχοῦσε ἡ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα. Ἐκεῖ συναντιόνταν ἐκπρόσωποι τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καί τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καί ἀκούγονταν οἱ διάλογοι ἐμπνευσμένων ἀνθρώπων. Ἐκεῖ ἀκόμα ἐβρισκε καταφύγιο καί στοργὴ τὸ μόνιμα ἐγκαταστημένο στὸ Λιβόρνο ἑλ-

ληνικό στοιχείο και οι νέοι της υπόδουλης 'Ελλάδας που σπούδαζαν στο Λιβόρνο. Στα σαλόνια του Πάλλη ξαναζούσε ή μεγαλοπρέπεια, δόξα, και πολιτισμός του έλληνικού παρελθόντος, και το άρχοντικό του γίνονταν ή έθνική κιβωτός από την όποια τὰ έμψυχωμένα έλληνόπουλα ξεκινούσαν για τον έπικό άγώνα του "Έθνους και το χρῆμα του ξενητεμένου στέλλονταν άφθονο στην άγωνιζόμενη πατρίδα.

Σ' αυτό το άρχοντικό γεννήθηκε την 22 Νοεμβρίου 1798 ή ποιήτρια 'Αγγελική Πάλλη, την όποια ή στοργική μάνα της Δωροθέα νανούριζε με τους θρύλους και τις παραδόσεις της 'Ελληνικής φυλής. Πρώτος δάσκαλός της υπῆρξε ο πατέρας της που άργότερα (1836-1843) υπηρέτησε Πρόξενος της 'Ελλάδας στο Λιβόρνο, ο όποιος με τὰ πρώτα γράμματα που της μάθαινε, της έδινε και μιὰ λαμπρή έλληνική άγωγή, καλλιεργώντας της ταυτόχρονα την άγάπη για τὰ γράμματα. Τελειώνοντας στο Λιβόρνο το σχολειό της 'Ελληνικής Κοινότητας και το 'Ιταλικό Παρθεναγωγείο, ή 'Αγγελική Πάλλη παρουσιάστηκε άριστη γνώστρια της 'Ελληνικής, 'Ιταλικής, Γαλλικής και 'Αγγλικής γλώσσας. Βυθισμένη στην κολυμπήθρα του κλασικισμού μετάφραζε στη 'Ιταλική γλώσσα στίχους από τον "Όμηρο, ενώ το πλούσιο ποιητικό της ταλέντο φανερώθηκε από τὰ πρώτα μαθητικά της χρόνια. Τὰ προσόντα της αυτά την έκαναν περιζήτητη στη συντροφιά της από τους ξεχωριστούς της έποχής της, και ανάμεσά τους τους Λαμαρτίνο και Μαντζίνη.

Το πνευματικό της έργο ξεχωρίζει για την πηγαία έμπνευση, τη ζωηρή φαντασία, το βαθύ συναίσθημα, τη ρεμβαστική διάθεση που άγγίζει το όνειρο, την τεχνική έπεξεργασία, και όπου τὰ θέματα είναι πατριωτικά (έλληνικά), την έθνική συνείδηση και τελικά τη φιλαλληλία.

Τὰ περισσότερα ποιήματά της τὰ έγραψε στην 'Ιταλική γλώσσα. Στην πνευματική της δημιουργία έδιναν νέα πνοή τὰ δεινά της άγωνιζόμενης πατρίδας, ή Κρητική 'Επανάσταση, οι Σουλιώτικοι άγώνες, ή 'Ηπειροθεσσαλική 'Επανάσταση (1854), κ.ά.

'Η Θεότητα της 'Εθνικής Λευτεριάς με το λόγο της 'Αγγελικής Πάλλη και τη δύναμη της ψυχής της, γίνονταν ή ζωντανή φωνή της 'Ελληνικής πατρίδας που ζητούσε από παντού δικαιοσύνη. "Έτσι άκούστηκαν οι γεμάτοι φιλοπατρία στίχοι της:

ΟΙ ΠΙΚΡΕΣ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ

*"Ω πατρίδα! 'Ακαταμάχητο,
στο γλυκό σου όνομα,
θέλητρο κρύβεται.
Με το να το προσφέρης, ώ, πώς
ή καρδιά με συγκίνηση χτυπάει!
Πόσες άγάπες κρύβει!*

*"Όμως στού έξόριστου τὰ χείλη
ή άπειρη γλύκα σου
φαρμάκι γίνεται.*

*Είχα μιὰ πατρίδα, σκέφτεται,
και δέν μπορώ να ζήσω
στη μητρική της την άγκάλη.*

Σε κάποιες στιγμές ή πνευματική προσφορά της γίνονταν μιὰ έθνική πράξη. Ήταν ή καλή ώρα που άτένιζε τον άπελευτερωτικό άγώνα του "Έθνους μας με το βαθύ συναί-

σθημα πού σέ τέτοιες περιπτώσεις γίνονταν καί συνείδηση τῆς φυλῆς. Ἔτσι προσωποποιημένη ἡ Ἰδέα τῆς Λευτεριάς, διάγραφε μέ φωτεινές πράξεις, τὴν ἀξία τῆς ζωῆς.

ΩΔΗ

1. Πατρίς θεῖον ὄνομα — κάθε ψυχὴ
μέ κρυφὸν μάγευμα — νικᾷς Ἐσὺ.
2. Τρέμουν οἱ τόρανοι — καὶ σέ μισοῦν,
σ' ἀκοῦν οἱ Ἕλληνες — κι εὐθὺς ξεπνοῦν.
3. Μόλις σ' ἐγνώρισαν — πίπτ' ὁ ζυγός,
καὶ δόξης ἔφθασεν — πάλιν καιρός.

Στὴν ποίησή της ἐνσαρκώνονται σὰν ἀπόλυτες ἀξίες ἡ Πατρίδα καὶ ἡ Πίστη. Ἡ Ἀγγελικὴ Πάλλη, αἰσθάνθηκε, στοχάστηκε καὶ δημιούργησε κυριότερα ἠλεκτρισμένη ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ καιροῦ της. Στὶς περίφημες «ΩΔΕΣ» της θρηνήθηκε ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν, φωτίστηκε μέ ἱλαρὸ φῶς ὁ ἀγώνας τοῦ Εἰκοσιένα καὶ τὸ πραγματικὸ περιστατικὸ ἔγινε καθολικὸ καὶ ἀληθινὸ σύμβολο. Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ φιλοπατρία, αὐτὴ ἡ ὑψηλὴ συναίσθηση τοῦ ἑλληνικοῦ χρέους τὴν ἔφεραν μ' ἓνα πλούσιο ἀνθρώπινο συναίσθημα, νὰ θρηνεῖ στὸ ποίημά της «Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος», τὸν ἄντρα πού ἐκλαψε στὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας καὶ πρόσφερε τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν ἀνάστασή της. Ὁ θρῆνος της ἐκεῖνος ὑπῆρξε, ἓνα περήφανο Ἑλληνικὸ μοιρολόι:

— ... Ἑλλάς! Ἐὰν τὸ σῶμα του ἡ Ἀγγλία
νὰ φέρ' εἰς μνήμα ζητεῖ πατρικὸν
Εἰπέ, ὦ Μουσῶν μητέρα γλυκεῖα,
«Εἶναι τέκνον μου ὁ υἱὸς τῶν Μουσῶν!»

Ὅταν ἡ Ἰδέα ξεπερνάει τὸ αἶσθημα καὶ ἡ τραγικὴ ἀγωνία τῶν ζωντανῶν ξαναπλάθει τὴν ἠθικὴ ἀξία τῆς ζωῆς, ἡ Ἀγγελικὴ Πάλλη σὲ μιὰ συνύπαρξη τῆς αἰσθητικῆς μέ τὴν ἠθικὴ ὁμορφιὰ πλέκει τὸν ὕμνο τῆς αὐτοθυσίας, τῆς ἀρετῆς, τοῦ ἠρωτισμοῦ καὶ τῆς φυλετικῆς δόξας καὶ μετέχει σὰν ἀγωνίστρια πνευματικὴ σὲ πράξεις παγκόσμιου ἐνδιαφέροντος καὶ ἀρετῆς:

ΗΠΕΙΡΟΣ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

(Σονέττο)

Κοιλάδες μου Θεσσαλικές, ὅπου ἀντηχοῦσε
τοῦ Ρήγα ὁ Ὑμνος. Ἡπειρό μου, πού τὸ ἅγιο
λάβαρα ἐσήκωσες ἀνάμεσα στοὺς βράχους
ὅπου ἔχω πλανηθῆ μέ τὰ φτερά τῆς σκέψης.

Ὅταν τὸ ὕστατο χαίρε εἶπῶ σ' ἀγαπητούς μου,
Κουρασμένη, στὴ γῆ, στὸν ἥλιο, στὸ τραγούδι,
ἐλεύθερες δὲ θά 'στε σεῖς, πού σᾶς πιέζει
ζυγὸς ἄνομος! κι ὁ καιρὸς ὠστόσο τρέχει.

Τῆς Λευτεριᾶς ἢ φλογαυγὴ κοντεϊνὴ νὰ ᾿ναι
ἐλπίζα, μὰ πυκνότητα θέ μου, τὰ σκότη
ἀπλώνουν στὸν ὀρίζοντα· καὶ στοὺς καημοὺς σας,

Καὶ στές δικές σας ἀδικίες γελᾶ ἡ Εὐρώπη,
ποὺ ἐνῶ στὴν Ἁγία Τράπεζα Σταυρὸ λατρεύει,
γιὰ νὰ βοηθήσῃ σ' ἀπίστου τοιμάζει τὰ ὄπλα.

Στὸ Λιβόρνο, στὴν περίοδο (1820) ποὺ παρουσίασε τὰ πρῶτα δημοσιεύματά της ἡ Ἀγγελικὴ Πάλλη, ζοῦσε καὶ ὁ Ἀντρέας Κάλβος ποὺ ἦταν ἴσως ἓνας ἀπὸ τοὺς Γραμματικούς τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων. Ζοῦσε ἐπίσης καὶ ὁ ποιητὴς Φώσκολος, καὶ ἔτσι δὲ μπορεῖ κανένας ν' ἀποκλείσει εὐκόλα ἓναν ἀλληλοεπηρεασμὸ τῶν τριῶν αὐτῶν ἐμπνευσμένων δημιουργῶν στὴν καθαρὰ ποιητικὴ τους δημιουργία. Ἡ ποίηση τοῦ Κάλβου καὶ τῆς Ἀγγελικῆς Πάλλη παρουσιάζει σοβαρὴ μετρικὴ συγγένεια. Παράδειγμα τὸ ποίημα τῆς Πάλλη «οἱ πίκρες τῆς ἐξορίας» τοῦ ὁποῦοι δυὸ στροφές παρουσιάσαμε στὶς προηγούμενες σελίδες μας. Ἀλλὰ καὶ ἡ θεματικὴ τους συγγένεια εἶναι μεγάλη. Καὶ οἱ δυὸ τους ἔγραψαν ὠδές, τραγωδίες, δοκίμια, μὲ πρότυπα τὸ κλασικὸ πνεῦμα, τοὺς προγόνους, τὴν ἀρετὴ κ.ἄ. Ἡ Ἀγγελικὴ Πάλλη μὲ ὑψηλὴ τέχνη καὶ στίχους μιᾶς γνήσιας λυρικῆς ποιότητος ἔθρεψε μὲ στέρεις ιδέες τὸν ἀναγεννόμενον ἑλληνισμό.

Στὸ Λιβόρνο δημοσίευσε πολλὰ δραματικά ἔργα, ὅπως τὴν ἑμμετρὴ τραγωδίαν «Θυέστης» (1820), τὸ λυρικὸ δρᾶμα «Σαπφῶ» (1824), τὴν τραγωδίαν «Ρονγιέρης» (1853), ἐνῶ ἀρκετὰ ἄλλα ἔμειναν ἀνέκδοτα. Στὸ Τουρίνο δημοσίευσε τὸ 1851 τὸ «Discorso di una donna alle giovini maritate del suo paese».

Στὰ διηγήματά της μὲ ἑλληνικὴ ὑπόθεση περιλαμβάνονται: «Τὸ πυρποληθὲν χωρίον», «Ἀναμνήσεις τοῦ Λάμπρου», «Ἐπεισόδια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1851», «Ἡ Καλλιρόη», «il maggiore d' Argincourt» μὲ θέμα ἓνα ἡπειρωτικὸ ἐπεισόδιο κ.ἄ. Ἄλλα ἔργα της εἶναι: «Ἡ Ἰουλιέττα», ἢ «Ἐλεονώρα», ἢ «οἰκογένεια Rocabruna», «Αἱ ἀναμνήσεις τοῦ Φρειδερίκου» κ.λ.π.

Πολύτιμο ὑπῆρξε καὶ τὸ μεταφραστικὸ της ἔργο. Στὴν Ἰταλικὴ γλῶσσα μετέφρασε τὰ ἔργα τοῦ Σαίξπηρ «ὄνειρο καλοκαιριάτικης νύχτας» καὶ «Μάκβεθ», τοῦ Οὐγκῶ «Οἱ Ἀθλιοί», ἀρκετὰ ποιήματα τῶν Boileau καὶ Musset, τὴν ὠδὴ τοῦ Σολωμοῦ «Στὸ θάνατο τοῦ Bayron», τοῦ Ζαλοκώστα τὸ «Φῶτος καὶ Φρόσω» καὶ «Ὁραιὸς σχολῆς», τοῦ Βαλαωρίτη τὰ ποιήματα: ὁ «Ἕγνος τοῦ Τυρταίου», «Ὁ βράχος καὶ τὸ κύμα», στὸν «Πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε'», τοῦ Γραΐη «Τὸ Ἀγροτικὸν Νεκροταφεῖον» κ.ἄ.

Ἡ πνευματικὴ της ἀχτινοβολία συγκέντρωσε τὴν ἐκτίμησιν διακεκριμένων ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς της. Ἔτσι ἰδιαίτερα τὴν ἐτίμησαν ἐπαινετικὰ μὲ δημοσιεύματα καὶ ἐπιστολὰς οἱ: Mazzini, Guerrozzi, Niceolini, Falcucci, Manzoni, Foscolo, Montani, Λαμαρτῖνος, Γ. Ζαλοκώστας, Α. Κάλβος, Διον. Σολωμός, Ἀδ. Κοραῆς, Ἀλ. Ραγκαβῆς, Ν. Δραγοῦμης κ.λ.π. Ὁ Guerrozzi τῆς ἀφιέρωσε τὸ μυθιστόρημά του «Battaglia di Benevento», γράφοντας πολὺ ἐγκωμιαστικὰ γι' αὐτὴν στὸν πρόλογό του, καὶ ἡ «Φλωρεντινὴ ἀνθολογία» ἀναλύοντας τὸ ἔργο της «Ἀλέξιος» ἐγκωμίασε τὴν ἐξοχὴ πεζογραφικῆς της ἱκανότητάς καὶ τὴ θερμὴ συνηγορίαν της γιὰ τὴν ἀπελευτέρωσιν τῶν Ἑλλήνων.

Μὲ τὸ θάνατο (1854) τοῦ συζύγου της Ἰωάννη Βαρθολομαΐου, ποὺ ἦταν γόνος μιᾶς ἀπὸ τίς πιὸ παλιὰς οἰκογένειες τοῦ Λιβόρνο καὶ μὲ τὸν ὁποῖον ἐνθουσιαστικὰ καὶ ἐπίμονα ἀγωνίστηκε γιὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἑλληνικῆς πατρίδας, ἡ ποιήτρια ἔμεινε πάμφτωχη. Ὅμως παράμεινε πλούσια στὸν ἐσωτερικὸ τῆς κόσμου καὶ ἔτσι συνέχισε τὸ πνευ-

ματικό της έργου ως τις 6-3-1875 που άφησε στο Λιβόρνο την τελευταία της πνοή.

Το χαμό της θρήνησαν Ίταλοι και Έλληνες, πολλές προσωπικότητες που ύπόγραψαν το ψήφισμα του Δημοτικού Συμβουλίου της πόλης του Λιβόρνου, με το οποίο γίνονταν έκκληση στο λαό να τιμήσει: «την πλέον ένδοξον γυναίκα, ην έσχε το Λιβόρνον, την θαυμασθείσαν παρά των έξοχωτέρων άνδρων, Ίταλών και ξένων, τιμήση τας άρετάς της μεγαλοφυΐας και της έτι επίζήλου της ψυχής εύγενείας». Το Δημοτικό Συμβούλιο αποφάσισε την άνέγερση της προτομής της στη Λαβρονική βιβλιοθήκη και άναμνηστική πλάκα τοποθετήθηκε στο σπίτι που γεννήθηκε.

Στο κοιμητήρι των ορθόδοξων της Έλληνικής Κοινότητας «Άγία Τριάς» του Λιβόρνου, σώζεται ο τάφος της, που φέρνει την έπιγραφή:

«Έδώ είναι θαμένη

ή

Άγγελικα Πάλλη

ή

Χήρα του Ίωάννη-Παύλου Bartolommei

που ύμνήθηκε ή Άγνή,

χάρις στα πολλά ποιητικά και πεζογραφικά της συγγράμματα.

Και που θαυμάστηκε για την ιδιαίσουςα εύγένεια του χαρακτήρα της, καθώς και την δύναμη των αισθημάτων της, τα όποια διατηρήθηκαν ύψηλόφωνα και θαυμαστά σ' όλες άνεξαιρέτως τις στιγμές της ζωής της».

Έκει, λοιπόν, άναπαύεται για πάντα ή Ήπειρώτισσα Άγγελική Πάλλη που ήταν μέλος της Ίταλικής Άκαδημίας του Λιβόρνου, ή ποιήτρια που τίμησε τα Ίταλικά και τα Έλληνικά γράμματα.

*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ (1851-1935).

Άπό την ίδια παλιά οικογένεια Πάλλη¹ που έχει τις ρίζες της στην Παραμυθιά της Θεσπρωτίας για ν' άπαντηθεϊ έπειτα, από το 1430 ως τις άρχές του 10' αιώνα στα Γιάννινα, κατάγεται και ο ποιητής Άλέξανδρος Πάλλης. Ο παππούς του Άναστάσης Ίω. Πάλλης ξεκληρίστηκε από τα Γιάννινα τον καιρό των μεγάλων διωγμών του Άλφιασά και βρέθηκε μόνιμα έγκαταστημένος στις Σέρρες, όπου και παντρεύτηκε. Ο πατέρας του Άλέξαντρος, ήρθε μετά την έθνική άποκατάσταση στην Άθήνα και υπηρέτησε Ειρηνοδίκης στον Πειραιά. Έφυγε όμως άπ' τη ζωή πρόωρα και ή γυναίκα του, ή Παναγιωτίτσα, που κατάγονταν από τη γενιά του όπλαρχηγού Κουσκούρη από το Μυστρά, πήρε τα παιδιά της και νοίκιασε κοντά στους συγγενείς της, ένα σπίτι στην Πλάκα, όπου² το 1851 είδε το φώς της ζωής ο ποιητής.

Η κλίση του στη Λογοτεχνία φανερώθηκε από τα χρόνια των Γυμνασιακών του σπουδών, τις όποιες συνέχισε με την έγγραφη του στη Φιλοσοφική Σχολή της Άθήνας. Δεκαοχτάχρονος (1869) πήρε το δρόμο της ξενιτιάς για το Μάντζεστερ κι' άργότερα για

1. Βλ. «Άγγελική Πάλλη», στο έργο μας αυτό.

2. Α. Α. Πάλλη : «Ξενητεμένοι Έλληνες», έκδ. 1954, σελ. 19.

τὸ Λίβερπουλ τῆς Ἀγγλίας ὅπου ἐγκαταστάθηκε μόνιμα, κι ὅπου τὸν βρῆκε (18-3-1935) ὁ θάνατος. Στὴν Ἀγγλία εἶχε προσληφτεῖ στὰ μεγάλα ἐμπορικά καταστήματα τῶν Ἀδελφῶν Ράλλη, οἱ ὅποιοι ἐχτιμώντας τὰ ἠθικά του προσόντα καὶ τὴν ἐμπορικὴ ἰδιοφυΐα του τὸν ἔκαναν γαμπρό τους.

Τὰ πρῶτα του πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα φανερώθηκαν μὲ φιλολογικὲς καὶ λογοτεχνικὲς μελέτες του καὶ περισσότερο μὲ τὸ πλησίασμά του στοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μας πού μετάφραζε καὶ σχολίαζε ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Τὸ 1885 ἔκανε μιὰν ἀξιόλογη κριτικὴ ἔκδοση τῆς «Ἀντιγόνης» τοῦ Σοφοκλῆ με διορθώσεις καὶ ὑπομνήματα. Ἐνῶ ξεκίνησε καθαρευουσιάνος, ἔγινε μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Ψυχάρη «Ταξίδι» (1888) σημαντικὸς ἀγωνιστὴς τοῦ δημοτικιστικοῦ κινήματος, ἐνὸς ἀγῶνα πού ἴσως ἀποτελεῖ τὸν ἀνθεκτικότερο συνδετικὸ του κρῖκο μὲ τὴν ἑλληνικὴ του πατρίδα. Ἐγινε ὁ πρόδρομος γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ σὲ μιὰ ἐποχῇ, ὅπου ἡ ἐπίδραση τοῦ Πολίτη ἔστρεψε πολλοὺς νέους τότε συγγραφεῖς στοὺς λαογραφικοὺς μας θησαυροὺς καὶ μερικοὺς ἐπιστήμονες πού γύριζαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπη στὴ συναίσθηση τοῦ μεγάλου σφάλματος τοῦ ἀρχαϊσμοῦ.

Τὸ ἀγκάλιασμα τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ μὲ τὴ γραμματικὴ τῆς, ὑποστήριξε ὁ Δημ. Βερναδάκης, ἐνῶ ὁ Γ. Χατζηδάκης δὲν ἐπέτρεπε οὔτε τὴν πικρὴ ἀπλοποίηση τῆς καθαρεύουσας. Ὀλάκερη ἡ μικρὴ τότε ἑλληνικὴ κοινωνία ἀναταράχθηκε ἀπὸ τὶς γλωσσικὲς διαμάχες, ἐνῶ τὸν Ψυχάρη ἀκολούθησαν μὲ ἐνθουσιασμὸ οἱ: Ἀλέξανδρος Πάλλης, Ἀρῦρης Ἐφταλιώτης, Πέτρος Βλαστός, Κωστῆς Παλαμᾶς καὶ ἄλλοι. Ὁ Παλαμᾶς, μάλιστα, ἐπισφράγιζε ὅτι ὁ ἀρχαϊσμός νικῆθηκε καὶ ὅτι ἦταν τόσο μάταιο ζήτημα ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν:

— «ὦ γλῶσσα τῆς μητέρας μου καὶ τῆς ψυχῆς μου γλῶσσα...
ὦ γλῶσσα τῆς Ρωμιόσύνης, ὦ νικήτρα τοῦ Θανάτου».

Ἄδιάλλαχτος σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα του, ὁ Πάλλης παρουσιάστηκε ἄλλοτε πικρὸ συγγραφεὺς τοῦ ἀρχηγοῦ του καὶ ἄλλοτε «Ψυχαικώτερος τοῦ Ψυχάρη». Ἡ ἀδιάλλαξία του αὐτὴ χρωσιέται στὴ δωρικὴ του φύση καὶ στὸ γεγονὸς ὅτι ζοῦσε στὸ Ἐξωτερικόν. Μὲ τὴν πίστη του στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, τὴν πνευματικὴ του οὐνία καὶ τὴν ἀγωνιστικὴ του διάθεση, ἔδωκε ἓνα ἔργο πού πλάταινε καὶ γίνονταν πανελλήνιο, πολύτιμο γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πατρίδα πού τότε ἀνασταίνονταν καὶ πνευματικὰ.

Ἀξιόλογη ὑπῆρξε ἡ προσφορὰ τοῦ Πάλλη καὶ στὴν ὡς τότε φτωγὴ Παιδικὴ Λογοτεχνία. Σκοπεύοντας στὴ διαπαιδαγώγηση τῆς νέας γενιᾶς, μὲ τὰ παιδικὰ του ποιήματα «Τραγούδια γιὰ παιδιὰ» (1889), πού ἄλλα εἶναι πρῶτότυπα καὶ ἄλλα διασκευασμένα ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά πλησίαζε τὴν παιδικὴ ψυχῇ, ἀνταποκρίνονταν στὴ συναισθηματικὴ τὴν παιδιοῦ καὶ φανέρωνε τὴν εὐλάβεια καὶ τὴν εὐθύνη του στὸ πλάσιμο τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀτόμου. «Εἶναι τὰ μόνον παιδικὰ ποιήματα τὰ ὅποια ἀπεκτῆσαμεν τῆς προκοπῆς, μοσχοβολοῦντα ἔχι ἀπὸ μῦρα τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλ' ἀπὸ θυμάρη τῶν βουνῶν τῆς Ρούμελης καὶ δροσοβολισμένα ὡς ἀπὸ τὴν αὔραν τοῦ Αἰγαίου», γράφει¹ ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς, ἐνῶ ὁ Ρήγας Γκόλφης, προσθέτει² ἀργότερα: «...Κι ὅμως ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα λίγοι στίχοι γραφτήκανε γιὰ παιδιὰ τόσο ἐπιγραμματικοὶ καὶ γενικὰ καλοβαλμένοι καὶ μὲ τόση εἰρωνεία. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ μῆχανε τὰ τελευταῖα χρόνια, σὲ διάφορα ἀνα-

1. Κ. Παλαμᾶ: «Τὰ πρῶτα κριτικά» ἐκδ. Φέξη, σελ. 104.

2. Ρήγα Γκόλφη: «Φαντασία καὶ Ποίηση», ἐκδ. 1935, σελ. 103.

γνωστικά βιβλία για τὸ δημοτικὸ σχολεῖο». Τὰ τραγούδια τοῦ αὐτὰ μὲ τὴ φραστικὴ σαφήνεια καὶ τὴν ἄκακῃ εἰρωνεία τοὺς ἀποτελοῦν μιὰ σημαντικὴ ποιητικὴ προσφορὰ στὴν ἀγωγή τῶν νέων.

Τὸ 1907 ὁ Πάλλης παρουσίασε τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ «Ταμπουρᾶς καὶ Κόπανος», μὲ τὴν ὁποία φανερώθηκε ὁ λυρικός καὶ σατιρικός ποιητὴς ποῦ μὲ τὸν «Ταμπουρᾶ» τραγούδησε τίς ἀγάπες καὶ μὲ τὸν «Κόπανο» πολέμησε τὸ λογιωτατισμὸ.

Τὰ δονούμενα ἀπὸ βαθιὰ συγκίνηση λυρικά τοῦ τραγούδια ξεχωρίζουν γιὰ τὴ στιχουργικὴ ἄρμονία καὶ τὴν πυκνότητά τοῦ ὕφους:

ΑΦΡΟΔΙΤΗ

*Ὅλοι κοιμοῦνται, πέπλα μελανὰ
σκεπάζουν γῆς καὶ κύμα ἀκόμα,
τῶν ἄστρων μόνη ἢ πύκνα ξαγρονπᾶ
στὸ ζαφειρένιο δῶμα.*

*Τὴ Ρήγισσα προσμένον πὸ χρυσή,
μὲς στὰ στολίδια ἀνίκητα καὶ κάλλη,
νά! πίσω βγαίνει ἀπ' τὸ θολὸ νησι
μάγια νὰ πλέξει πάλι.*

.....

Μὲ στίχους γραμμένους σὲ ἀνεγάρδιαστη δημοτικὴ, χωρὶς τίς ἀκρότητες ποῦ ἀπαντᾶμε στὸν πεζὸ τοῦ λόγου, κατόρθωσε μὲ τὴν ἀρρενωπὴ ἔκφραση καὶ μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ κλασικισμοῦ νὰ κρούσει τὴν πατριωτικὴ λύρα, σὲ στιγμὲς μακαρισμένες:

ΚΑΝΑΡΗΣ

*Ὅλη ἡ Βουλὴ τῶν προεστῶν στὸ μῶλο συναγμένη
Εἶπε πῶς ὄξω στὴ στεριά τοὺς Τούρκους θὰ προσμένει.*

*Τότε ἐβγαλα τὸ φέσι
καὶ νὰ μιλήσω θάρρεψα προβάλλοντας στὴ μέση:
«Τίποτα, ἀρχόντοι, δὲ φελᾶ. Μονάχα τὸ καράβι».*

*Σὰ μ' ἄκουσε ἓνα ἀπὸ τὰ τρανὰ καλπᾶκια μας, ἀνάβει
καὶ τὸ φαρμάκι χύνει:
«ποιὸς εἶναι αὐτός, καὶ πῶς τὸν λέν, ποῦ συμβουλὲς μᾶς δίνει;»*

*Νὰ τὰ Ψαρὰ πῶς χάθηκαν. Κ' ἐγὼ φωτιά στὸ χέρι
πῆρα, καὶ πέρα τράβηξα κατὰ τῆς Χιὸς τὰ μέρη,
κ' εἶπα ἀπὸ κεῖ — δὲ βάσταξα — μὲ χίλια πικραμένα:
«Νὰ πῶς μὲ λέν ἐμένα».*

Σὲ κάποιες ἄλλες στιγμὲς ὁ στίχος τοῦ ἔλαβε τὸν ὑψηλὸ διδακτικὸ τοῦ τόνο κι ὁ δημιουργὸς τοῦ παρουσιάστηκε παιδαγωγὸς τοῦ λαοῦ:

ΣΟΥΛΙ

*Τὰ στουρναρένια στήθη σου πλάτανοι δὲν τριχώνουν
ἢ φράξα καὶ πυξάρια
Λίγοι βλαστοὶ ἀπ' τὰ σπλάχνα σου — ἀμάραντοι φυτρώνουν,
τοὺς λένε παλληκάρια.*

Καὶ ὑπάρχουν καὶ κάποιοι ἄλλοι στίχοι ποὺ πέρα ἀπὸ τὸ πιὸ πάνω ἐπίγραμμα
δοῦν ἐξαίρεται ἢ ἀρετὴ, μᾶς δίνεται ἡ βαθιὰ θλίψη, τὸ ἀπύθμενο συναίσθημα τοῦ πόνου
ποὺ ξεσκίζει κάθε καρδιά στὸ σπαραγμὸ τοῦ πατέρα, ὅπως στὸ ἐπίγραμμα:

ΣΕ ΤΑΦΟ ΚΟΡΗΣ

*Εἴσουν τῶν σπλάχνων μου ἡ χαρὰ
ὄχτῶ καὶ δέκα χρόνια
μιὰ μόνη μὲ ἐθλίψες φορὰ
ὅμως μὲ θλίψη αἰώνια.*

Ὁ Πάλλης τύπωσε (1915) στὸ Λίβερπουλ μὲ τὸ ψευδώνυμο «Λέκας Ἀρβανίτης»,
σ' ἓναν τόμο μὲ τίτλο «Κούφια Καρύδια», τὰ ὡς τότε Ἐπαντά του, περιλαμβάνοντας τὸν
«Κύκλωπα», τὸν «Ἐμπορο τῆς Βενετίας», τὸ «Θουκιδίδη», τὴν «Κριτικὴ τοῦ ἄδολου
λογισμοῦ» τοῦ Κάντ, τὸν «Ταμπουρά καὶ Κόπανο», βιβλιοκριτικὰ καὶ γλωσσικὰ ἄρθρα
κ.ἄ. Εἶναι μιὰ ἀντιπροσωπευτικὴ συγκέντρωση τοῦ πρωτότυπου καὶ μεταφραστικοῦ τοῦ
ἔργου, στὸ ὁποῖο φανερώνεται ἡ στιχουργικὴ του τέχνη σφιχταγκυλισμένη μὲ τὴ γλωσ-
σικὴ του μαστοριά, ὁ λακωνικὸς, ἐπιγραμματικὸς καὶ λυρικὸς ποιητὴς, ὁ νοσταλγὸς κι
ὁ γενναῖος δημιουργὸς, ποὺ κυριότερα στάθηκε μιὰ ἐντονη ποιητικὴ παρουσία.

Ἀνθεκτικὴ στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου εἶναι ἡ μετάφραση τῆς Ἰλιάδας, τὴν ὁποία
ὁ Πάλλης παρουσίασε μὲ συγκινητικὴ μετριοφροσύνη. Ὁ ζωντανεμένος μὲ τὴν πίστη καὶ
τὴν τέχνη του ἀρχαῖος κόσμος ἔγινε ἓνα μὲ τὸ σύγχρονο κόσμο ποὺ πρόθυμα γύριζε πίσω
ν' ἀναβαφτιστεῖ στὶς ἀθάνατες ιδέες τῶν προγόνων. Μὲ τὴ δροσιὰ καὶ τὴ δύναμη τοῦ δη-
μοτικοῦ τραγουδιοῦ, ὁ Πάλλης ἔδωκε μὲ τὴν Ἰλιάδα του ἓνα ἔργο μεγάλης φιλολογικῆς
σημασίας καὶ ἐθνικῆς ἀξίας, ποὺ καὶ μόνο του τὸν καταξιώνει περίλαμπρα καὶ σήμερα στὶς
συνεδήσεις μας: «Μὲ ἀνάλογη διάθεση πλησιάζει τὸν Ὅμηρο... θέλει νὰ ξαναδώσει
ζωὴ στὸ ἀρχαῖο ἔπος, θέλει νὰ τοῦ ξαναδώσει τὴν παλαιὰ του ζωὴ, νὰ τὸ ξανακάνει δη-
μοτικὸ τραγούδι. Τὸ ἔπος ντύνεται μιὰ μορφή δωρικὴ, τὴν μορφή ποὺ χαρακτηρίζει τὰ
ιδανικὰ τοῦ μεταφραστῆ»¹.

Ξεκινώντας ἀπὸ θρησκευτικὴ πίστη καὶ μὲ πρόθεση ἢ θεία διδασκαλία νὰ γίνῃ
συνείδηση καὶ ὁδηγὸς στὴν πορεία τῶν συγχρόνων του, ὁ Πάλλης καταπιάστηκε μὲ τὴ
μετάφραση τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ ποιητὴς ἐνίωσε τὴν ἀνάγκη τοῦ ἐκκλησιαζόμενου ἢ τοῦ
μυζητητῆ τῶν Εὐαγγελίων νὰ μετέχει, τὴ μυστικὴ ἐκείνη ὥρα, ὄχι μὲ τίς αἰσθήσεις του,
ἀλλὰ μὲ τὴν ψυχὴ του, γιὰ νὰ γίνῃ ἔτσι βίωμά του ὁ θεῖος λόγος. Κι ἔδωκε μιὰ μετάφραση
μὲ τὴν ὁποία ἤχησαν καθάρεις οἱ ἀλήθειες τῶν Εὐαγγελίων, ποὺ ἔφερε ὅμως τόση ἀνα-
στάτωση καὶ σύγχυση, Ἡ μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης κυκλοφόρησε τὸ 1910 σὲ
βιβλίο.

1. Κ. Θ. Δημαρᾶ : «Ἱστορία τῆς Νεοεὐλ. Λογοτεχνίας», σελ. 361.

Με τὴ μετάφραση τοῦ πρώτου μέρους τῆς Κριτικῆς τοῦ ἄδολου λογισμοῦ τοῦ Κάντ συνταίριασε τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη μετὰ τὸ δημοτικὸ λόγῳ. Κι ἀκολούθησε ἡ γλαφυρὴ καὶ ζωγραφικὴ μετάφραση τοῦ Θουκιδίδου, καὶ ἡ μετάφραση τοῦ «Κύκλωπα» τοῦ Εὐριπίδου.

Τὸ μοναδικὸ πεζογράφημά του ὁ «Μπρουσὸς» (1923) εἶναι μιὰ ταξιδιωτικὴ ἀνάμνηση τὴν ὁποία ἔντεχνα ζωντανεῖ ὁ Πάλλης γιὰ νὰ ἀσκήσει μιὰ ἐντονη κοινωνικὴ κριτικὴ. Ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ βαθιὰ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, χτύπησε τὸ ραγιαδισμό, τὴ νεοελληνικὴ ἐξαθλίωση καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τοῦ καιροῦ του. Ἀνακεφαλαιωτικὰ ὁ Πάλλης ὑπῆρξε ὁ τίμιος ἀγωνιστής, ὁ πρωτοπόρος δημοτικιστής, ὁ ἄνθρωπος κι ὁ ἔξοχος λυρικός ποιητής.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ — ΜΕΞΗ (1855-1910).

Ἡ ζωὴ τοῦ λογοτέχνη καὶ ιστοριοδίφου Δημήτριου Ἀποστ. Παναγιωτίδου-Μέξη ὑπῆρξε ἓνα παράδειγμα ἐθνικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἤθους μετὰ μιὰ ἀξιόλογη καὶ σεβαστὴ πνευματικὴ δραστηριότητα.

Πατρίδα του ὑπῆρξε τὸ Λάμποβο τῆς Βόρειας Ἡπείρου στὸ ὁποῖο γεννήθηκε τὸ 1855 καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωσιν. Τελειώνοντας ὅπως αὐτοβιογραφεῖται¹ καὶ ἀπὸ κάποιους στίχους του φανερώνεται, κάτω ἀπὸ δύσκολες οἰκονομικὰς συνθῆκες, τὴς ἐγκύκλιες σπουδὰς στὰ Γιάννινα, σπούδασε τὴν Ἱατρικὴν στὴν Ἀθήνα, ἀνακηρυσσόμενος πτυχιούχος τῆς τὸ 1883. Τὴν ἴδια χρονιά ἐξέδωκε τὸ μοναδικὸ ἐπιστημονικὸ του ἔργον μετὰ τίτλον: «Δυστοκίαι ἐξ' ἀνωμαλιῶν τῆς πύλου» (ἐγκύσιμος διατριβὴ ἐπὶ διδακτορία 1883 ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον Ἐνώσεως).

Ἀναγνωρίζοντας τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ Πτυχίον καὶ παίρνοντας τὴν ἄδεια γιὰ τὴν ἀσκίση τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ γιαιτροῦ σὲ ὅλη τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτεια, ἦρθε στὴ Θεσπρωτίαν. Ἐτσι ἀπαντήθηκε νὰ ὑπηρετῆ Δημοκρατικὸς γιαιτρος στὸ Μαργαρίτι, Πάργα, Παραμυθιά (1887-1902), καὶ τελικὰ ἀπὸ τὸ 1903 ξανά στὸ Μαργαρίτι.

Πέθανε σὲ ἡλικίαν πενήντα πέντε χρόνων, τὸ 1910 στὴ γενέτειρά του τὸ Λάμποβο, ὅπου εἶχε ταξιδέψει λίγες ἐβδομάδες νωρίτερα.

Σὲ πρώτη ἐπικοινωνία μετὰ τὰ κατάσπαρτα σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τοῦ περασμένου αἰῶνα κείμενά του, μ' ἔφερε ἡ πολύχρονη ἐρευνά μου γιὰ τὴ συγκέντρωσιν στικαίων ἀπαραίτητων γιὰ τὴ συγγραφὴ τῶν ἔργων μου «Ταξίδι στὴν Ἡπειρον»² καὶ «Θεσπρωτικά»³. Ὅσο προχωροῦσα στὴ μελέτη τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Παναγιωτίδου, καὶ ἰδιαίτερα τὰ σχετικὰ μετὰ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς περιοχῆς Παραμυθιάς, τόσο ἐντυπωσιαζόμουν ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἐρευνα καὶ τὸν τρόπο πὸν παρουσίαζε τὴς ἀπόψεις του. Ὁ Παναγιωτίδης στερούμενος εἰδικῶν γνώσεων καὶ ἐρευνώντας σὲ χώρους ὅπου δὲν εἶχε ἠχησὶ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη, κατόρθωσε μετὰ ἀκρίβεια νὰ τοποθετήσῃ τὰ ἀρχαιολογικὰ τοὺς θέματα, ἀπορρίπτοντας ταυτόχρονα μετὰ ὀρθὰ ἐπιχειρήματα διάφορας

1. Δ. Α. Παναγιωτίδου: «Τὰ Ἰωάννινα», ἐφημ. «Νεολόγος Κων/λεως», 1895.

2. Βασίλη Κραψίτη: «Ταξίδι στὴν Ἡπειρον», Ἀθήνα, α' ἐκδ. 1960, β' ἐκδ. (ὑπερπολυτελής) 1970.

3. Βασίλη Κραψίτη: «Θεσπρωτικά», Ἀθήνα, α' ἐκδ. τόμοι 2 (Α+Β) 1972, β' ἐκδ. (ὑπερπολυτελής σὲ ἓνα τόμον) συμπληρωμένη 1973, σχ. 4ον.

γνώμες τρίτων και ἀποκαθιστώντας τὴν ἀρχαιολογική και ἱστορική ἀλήθεια. Καὶ σήμερα με ἄλλα τὰ σύγχρονα μέσα γιὰ μὴν ἔρευνα και με τὴν πλήρη γνώση γιὰ τὰ ἴδια θέματα, τίποτε δὲ γκρεμίζεται ἀπὸ ὅτι ὑποστήριξε σχετικὰ ὁ Παναγιωτίδης.

Οἱ μελέτες και τὰ σημειώματα τοῦ Παναγιωτίδη σ' ἐφημερίδες και περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς του, διαιροῦνται — ὅπως ἡ ἔρευνά ¹ μου διασώζει — στὶς κατηγορίες: α) ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος, μελέτες ἔντεκα, ἀπὸ τὶς ὁποῖες 8 ἀφοροῦν τῇ Φωτικῇ, 2 τῇ Βέλλιανῃ και 1 τὴν Πανδοσία, β) ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἔντεκα (πρωτότυπες και ἀναδημοσιεύσεις), οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στοὺς Ἐπισκοπικοὺς Καταλόγους (Εὐροίας—Φωτικῆς—Βουθρωτοῦ και Παραμυθιάς), τὴν ἱστορία τῶν Μοναστηριῶν (Βέλλιανης, Ραχίου, Γηρομερίου κ.ἄ.) τοῦ Θεσπρωτικοῦ χώρου, εἰδικεύοντας στὰ μελετήματα τοῦ τὰ κατάλοιπα τῶν Μοναστηριῶν τούτων στὴν ἐποχὴ του, γ) τοπογραφικοῦ ἐνδιαφέροντος, και ταξιδιωτικοῦ ταυτόχρονα, συνολικὰ δυό, πού ἀναφέρονται στὰ Γιάννινα και τὴν Πάργα, δ) λαογραφικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀναφερόμενες στὰ ἔθνη και ἔθιμα τῆς περιοχῆς Παραμυθιάς και στοὺς Τσάμιδες, και ε) Βιογραφικοῦ ἐνδιαφέροντος, τρεῖς: 1) γιὰ τὸν Ἅγιο Κοσμά τὸν Αἰτωλὸ και μιὰ ἀνέκδοτη ἐπιστολή του, 2) τὸ Μητροπολίτη Παραμυθιάς και Φιλιατῶν Βασίλειο και 3) τὸν Πολυζῶη Λαμπανισιώτη.

Τὰ κείμενά του ἀποτελοῦν πηγὲς τῆς ἱστορίας κ.λ.π. τοῦ Θεσπρωτικοῦ χώρου. Ἡ μελέτη τους φανερῶνει τὸν πνευματικὸ ἐργάτη πού ἀφιέρωσε μιὰν ὀλόκληρη ζωὴ ἐρευνῶντας και συγκεντρώνοντας, ὑπερὰ ἀπὸ περιηγήσεις και αὐτοψίες, τὸ ὕλικό τοῦ ἀρχαίου χώρου και τὰ γραφτὰ μνημεῖα τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας. Τὸ ὕλικό του τὸ δούλεψε με ξάστερο πνεῦμα και τὸ φώτισε με τὴ γνώση και τὸν ἔλεγχο τῶν πηγῶν, συνταιριάζοντας στὴν ἱστορία, τὴ Γεωγραφία και τὴν Ἐθνογραφία. Με τὸν τρόπο αὐτὸ στέριωσε ἀδιασάλευτα τὸ ἔργο του, πάνω στὸ ὅποιο στηρίχτηκε τὸ οἰκοδόμημα ἄλλων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι στὰ μεταγενέστερα χρόνια ὡς σήμερα ἀσχολήθηκαν με τὰ ἴδια θέματα. Καὶ με θλίψη σημειῶνουμε ὅτι ἔχουμε περιπτώσεις τρίτων πού ἰδιοποιήθηκαν δημοσιευμένα κείμενα τοῦ Παναγιωτίδη ἢ ἔκαναν χρῆση ὀλόκληρων φράσεων του χωρὶς νὰ παραπέμπουν στὴ μελέτη του. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῆ, ἔχουμε τὴ γνώμη, ὅτι μᾶς δημιουργεῖται διπλὸ τὸ χρέος γιὰ τὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ Παναγιωτίδη και τὴν ἀνάστασι τῆς πνευματικῆς του μορφῆς.

Οἱ αὐτοβιογραφικὲς ² μνημεις τοῦ Δημ. Παναγιωτίδη ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν παιδικὴ του ζωὴ στὰ Γιάννινα, τὰ ὁποῖα γράφει πὼς γνώρισε «μικρὸς τὴν ἡλικία». Ἦταν ἀκόμα μαθητῆς τοῦ Γυμνασίου τῶν Γιαννίνων, δταν οἱ οικονομικὲς δυσχέρειες, ὁ πόνος τῆς ξενητείας κ.ἄ., τοῦ ἔδωκαν τὶς πιὸ σκληρὲς ἐμπειρίες τῆς ζωῆς. Ἐτσι με μελαγχολικὴ διάθεση χαράχτηκαν οἱ πρῶτοι του στίχοι, ὅπου ἡ μοῖρα του ταυτίστηκε με τὴν τύχη τοῦ χελιδониού:

1. Βλέπε στὸ τέλος τοῦ Κεφαλαίου γιὰ τὸν Δημ. Παναγιωτίδη—Μέξη «Κατάλογος δημοσιευθέντων ἔργων του» πού καταρτίστηκε ἀπὸ τὸ Βασίλη Κραφίτη.

2. Ἐκφράζονται εὐχαριστίες γιὰ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα πού ἔθεσε στὴ διάθεσή μου, ἡ οἰκογένεια τῆς κόρης τοῦ συγγραφέα, τῆς ἀείμνηστης Ἀνδρομάχης Ι. Στεφανίδη, μέσω τῆς ἐγγονῆς του Παρρασκευῆς Στεφανίδη-Ντίνου, δικηγόρου.

— «...» *Αχ! πώς μοιάζομε! κ' έμένα
μοίρας άσπλαχνης γραφτό
εις τόν ξένον τόπο αυτό
μ' έχει ρίξει σαν και σένα...»*¹.

Τά περιστατικά τής παιδικής του ζωής, τά έντονα συναισθήματά του και ή στι-
χουργική του εύχέρεια, αποτέλεσαν τις βάσιμες προϋποθέσεις τής δημιουργίας τών τρα-
γουδιών του, τά όποια άργότερα (1882) ήταν τó περιεχόμενο τής με τίτλο «'Ανεμώνη»
μοναδικής ποιητικής του συλλογής. 'Η έκδοσή της έγινε στην περίοδο τών φοιτητικών
του Παναγιωτίδη χρόνων: «...όστις πλὴν τής «'Ανεμώνης», συλλογής στίχων του, ήν
έδημοσίευσε ότε ήν εισέτι φοιτητής έν τῷ Πανεπιστημίῳ ένταῦθα...»². Στόν «Πρό-
λόγο» της, σημειώνει σχετικά:

*«'Ανευ ούδεμιᾶς άξιώσεως ή «'Ανεμώνη» μου παρουσιάζεται. Μόνος σκοπός τής
έκδόσεως τών σημειώσεων τούτων, τού έν 'Ιωαννίνοις μαθητικού μου βίου, είναι ή δια-
τήρησις τής εικόνας τών νεανικῶν μου χρόνων δι' δ και δέν έκοινα δίκαιον νά παραλείψω,
δσα ύπενθυμίζουσι γεγονότα, άτινα και τότε έχρυσουν και ήδη άναπολούμενα ώραιότεραν
παριστώσι τήν ήλικίαν μου εκείνην, καιτοι μικρολόγος επιφυλακτικότης μοι επέβαλεν
ίσως τούτο»*³.

Με τήν, όπως πιδό πάνω, παρουσίαση χωρίς άξιώσεις τής ποιητικής του συλλογής,
ό Δημ. Παναγιωτίδης-Μέξης, έδωκε μιάν άπόδειξη άυτογνωσίας και άυτοσεβασμού. 'Η
Μούσα του, όπως στις σελίδες τής συλλογής άυτής φανερώνεται, δέν ξεπερνάει τις δυνα-
τότητες μιᾶς εύαισθησίας. 'Ο ποιητής Παναγιωτίδης ριγώντας άπό τά νεανικά έρωτικά
τιτιβίσματα και τήν άποκαλυπτική όμορφιά τής φύσης, γονατίζει κάτω άπό τόν πλούσιο
συναισθηματικό του κόσμο. 'Ο στίχος του είναι άπλός και εύκολος, με μοναδική έξαίρεση
κάποιες στροφές τού ύψους μιᾶς κοινωνικής ώδης. 'Αλλά και άυτό τó κοινωνικό στοιχείο,
τό όποιο σαν θέμα είναι ένα καθάριο μέταλλο για ποιητικές κορυφώσεις, ό Παναγιωτίδης
τό άγγίζει ζωγραφικά, χωρίς, όπως φανερώνεται στα ποιήματά του «ό ξένος», «ή έταίρα»
και άλλα, νά ξεπερνάει τά κοινότυπα.

Τά περισσότερα ποιήματα⁴ τής συλλογής του είναι «Λυρικά» τών όποιών οί στί-
χοι θυμίζουν τήν άπλότητα τού δημοτικού τραγουδιού ή τή μίμηση, χαμηλότονων ποιη-
τῶν τής έποχής του ή και σε κάποιες άλλες περιπτώσεις τή συνήχηση με τó συμβολισμό.
Κυριότερα, πιστεύουμε ότι παρουσιάζεται μιμητής τού Παράσχου, με μιᾶ μούσα άπελ-
πισιάς, όπου ή θλίψη έκδηλώνεται έντονη στην αντίληψη τού έρωτα και στην παρουσίαση
τού προσωπικού πόνου:

1. 'Η τρίτη στροφή τού ποιήματος «Σέ χελιδόνι» άπό τή Συλλογή τού Παναγιωτίδη «'Ανεμώνη».

2. 'Εφημ. «Φωνή τής 'Ηπείρου», άρ. φύλ. 122 /20-1-1895, 'Αθήνα.

3. «ANEMΩNH» «Συλλογή Στίχων ύπό Δ. Α. Παναγιωτίδη, έν 'Αθήναις, τυπογραφείον άδελ-
φῶν Βαρβαρρήγου, 1882, σελ. 48».

'Ενκ άπό τά ελάχιστα αντίτυπά της που διασώζονται, βρίσκεται στη κατοχή τής έγγονής του
Τούλας Ι. Στεφανίδη-Μαλακάτα.

4. Μερικά ποιήματα τού Παναγιωτίδη άπό τή συλλογή του «'Ανεμώνη» άναδημοσιεύτηκαν στα
περιοδικά «Γραφικός Κόσμος» και «Κήρυξ» τής 'Αθήνας, όπως και στο περιοδικό «'Ιστρος» τού Βου-
κουρεστιού.

— «...παντοῦ τραγούδια κι ἔρωτας, παντοῦ σ' ἐμένα μόνο
δάκρυα φέρνει ἢ Ἄνοιξις καὶ τὸ τραγούδι πόνο...

.....
δὲν ἀγαπῶ τὰ λουλούδια, κανέν' ἄς μὴ ἀπομείνει...

δὲν πᾶν' ἀνθοί'ς τὸν ἄρρωστο καί'ς τὸν νεκρὸ μυρσίνη...».

(Ἡ Ἄνοιξις)

Εἶναι σπάνιες οἱ στιγμὲς τῆς στροφῆς τοῦ Παναγιωτίδη στὸν ἐσωτερικὸ τοῦ κόσμου. Τὸ δρόμο αὐτὸ τὸν ἀγγίζει κάποτε μὲ τὴν πρόθεση νὰ ἐρμηνεύσει τὴν πικριτικὴ του διάθεση σὰ μιὰν ὀργανικὴ ἀνάγκη μιᾶς πονεμένης ψυχῆς ποὺ ἀναζητᾷ τὴ λύτρωση στὴν τέχνη μὲ τὸν πόθο μιᾶς ὁδοιπορίας σὲ μιὰ πιὸ φωτεινὴ ἀντίληψη τοῦ λυτρωμοῦ:

— «Γιατὶ γράφω, γιατὶ ψάλλω;
μοιάζω τ' ἄγνωστο λουλούδι.
Μὲ τὸ δόλιο αὐτὸ τραγούδι
ἐρημὴ καρδιὰ μιλά!...».

(Γιατὶ ψάλλω)

Ἄλλὰ ἔρχονται γιὰ τὸ δημιουργὸ καὶ μερικὲς εὐτυχισμένες στιγμὲς, ὅπου κάποιοι στίχοι του μεταμορφώνουν ἓνα, δυὸ ποιήματά του ἀπὸ μιὰν εἰκονοπλαστικὴ ἀναπαράσταση σ' ἓνα κλειδισμὸ ἀπὸ αἴσθημα, ὅπως τὸ πιὸ κάτω, τὸ ὁποῖο δίνουμε ὀλάκερο σὰν τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ του:

ΧΕΙΜΩΝ

I

Τὰ λουλούδια μαραμμένα
γέροννε στὴ γῆ.
Δὲν ἀνθίζουν τὰ καυμένα
μήτε μιὰν αὐγή,
μήτε μιὰν αὐγή.

II

Τὰ πουλιὰ δὲν τραγουδοῦνε
πλέον στίς φωλιές.
Τρομαγμένα σιωποῦνε
σ' ἐρημιες σπηλιές
σ' ἐρημιες σπηλιές.

III

Κάτασπρο σκεπάζει χιόνι
ὄληνε τὴ γῆ.
Κι ἔρχεται σὰν ξημερώνη
σκυθρωπὴ ἢ αὐγὴ
σκυθρωπὴ ἢ αὐγὴ.

IV

Κανεὶς ἔξω δὲν προβάλλει,
ὄλοι στὴ φωτιά.
Καὶ θρηνεῖ μὲ πείνας ζάλη
ἢ φτωχολογιά,
ἢ φτωχολογιά.

V

Εἶν' ἡ φύσις νεκρωμένη
καὶ παντοῦ ἔρημιὰ.
Ζωτανὸς πλὴν ἓνας μένει
ἢ φτωχὴ καρδιά,
ἢ φτωχὴ καρδιά.

VI

Δὲν μπορεῖ τὸ χιόνι,
δὲν μπορεῖ ποτέ,
τίς καρδιές νὰ τίς παγώνη,
δυστυχὴ θνητέ,
δυστυχὴ θνητέ.

Σὲ μιὰ πιὸ γενικὴ κριτικὴ ἀνάλυση τῶν ποιημάτων του, ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ἡ ἀγωνία καὶ τὸ συναίσθημα τοῦ Παναγιωτίδη, τὸ τόσο μάλιστα ἀπομακρυσμένο ἀπὸ τὴ μουσικὴ ἔκφραση, δὲ θὰ τοῦ δημιουργοῦσαν, ὅσο καὶ ἂν ἀργότερα ἐπέμενε, τὶς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ μελλοντικὴ αὐτάρκη ποίηση.

Ὁ Παναγιωτίδης ζώντας τὸ δράμα τοῦ κατατρεγμένου ἑλληνισμοῦ, ἀρχικὰ στὴν πατρίδα του τὸ Λάμποβο καὶ ἀργότερα στὰ Γιάννινα καὶ στὴ Θεσπρωτία, συνειδητοποίησε τὸ χρέος του νὰ ὑψώσει τὴ φωνὴ τῆς ἀνθρώπινης καὶ φυλετικῆς διαμαρτυρίας γιὰ τὰ ἀδικοπραγήματα καὶ ἐγκλήματα τοῦ Τούρκου δυνάστη. Ἔτσι μὲ ἀνταποκρίσεις του ποὺ δημοσιεύονταν σὲ ἡπειρωτικὲς ἔφημερίδες τῆς Ἀθήνας ἢ στὸ «Νεολόγο» τῆς Κωνσταντινούπολης, κατάγγελλε ἀνώνυμα τὰ γεγονότα, ἐπιδιώκοντας τὴν παραδειγματικὴ τιμωρία τῶν ἐγκληματιῶν μπέηδων. Οἱ ἀδρές καὶ δραματικὲς σελίδες του αὐτές, ἀποτελοῦν σήμερα πολὺτιμες ἱστορικὲς πηγές.

Οἱ Τουρκικὲς Ἀρχές κάποτε ἀνακάλυψαν τὸ συντάκτη τῶν ἀνταποκρίσεων αὐτῶν καὶ ἀκολούθησαν οἱ διώξεις καὶ φυλακίσεις τοῦ Παναγιωτίδη, καθὼς καὶ ἡ διακοπὴ τῆς συνεργασίας του στὴν ἔφημερίδα «Νεολόγος» τῆς Κων/λης. Μὲ τὴν αἰτία αὐτὴ δίνεται ἡ ἐρμηνεία στὴ μὴ ὀλοκλήρωση στὴν πιὸ πάνω ἔφημερίδα, τῶν δημοσιευμένων σὲ συνέχειες μελετῶν τοῦ Παναγιωτίδη.

Ὁ ἀληθινὸς Παναγιωτίδης παρουσιάστηκε μὲ τὶς μελέτες τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἰδιαίτερα αὐτῶν ποὺ γράφτηκαν στὴ δεκαπενταετία ποὺ ζοῦσε στὴν Παραμυθιά.

Στὸν περίγυρο τῆς Παραμυθιάς καὶ ὡς κάτω στὸν κάμπο τοῦ Φαναριοῦ ἀπλώνονταν ἐρείπια ἐνὸς ἀρχαίου καὶ ξεχασμένου κόσμου, ὅπου ὁ μῦθος ἀνταμώνονταν μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἐκεῖ ὑπῆρχαν: ὁ Ἄδης καὶ στὸ δρόμο γιὰ τὸ πλησίασμά του τὰ ἀχνάρια τῶν βημάτων κάποιων μυθικῶν ἡρώων ἐπισκεπτῶν του, τὰ ἐρείπια μερικῶν πόλεων ἀποικιῶν τῶν Κορινθίων ἢ ἄλλων μὲ τὴν ἑλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ πορεία τους, ἀκόμα καὶ τὰ κατάλοιπα τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Γιὰ τὸν γκρεμισμένον αὐτὸν ἀρχαῖον κόσμον, ὁ Παναγιωτίδης γράφει:

«Ἡ ἀρχαία χωρογραφία τῆς Ἠπείρου ἐπ' ἐλάχιστον μόνον ἐστὶν ἐξηκριβωμένη, ἢ δὲ τῆς Θεσπρωτίδος γῆ ἰδίως οὐδόλως· τοῦτο δὲ διὰ τε τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐρειπίων αὐτῆς, μάλιστα ἐν τῇ δεκαώρῳ ἐπιμήκει καὶ ὠραία πεδιάδι Παραμυθίας-Φαναρίου, καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐπακριβῶν περιγραφῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγράμμασι...»¹.

Τὴν ἀνάσταση αὐτοῦ τοῦ κόσμου ἔβαλε σκοπὸ του ὁ Παναγιωτίδης καὶ ἐρεύνησε προσεκτικὰ ὅσα πάνω ἀπὸ τὴ γῆ τὸ κοινὸ μάτι δὲ μπορούσε νὰ ἰδεῖ, καὶ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ ὅσα τοῦ ἐπέτρεπαν τὰ πρωτόγονα μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦσε. Ἔτσι μὲ γνώση συμμάζευε σπασμένα μάρμαρα, ἀγάλματα, ἐπιγραφές, κολῶνες, νομίσματα, σκεύη οἰκιακὰ, σφραγίδες καὶ ἄλλα, προστατεύοντας ἀπὸ τὴ φθορὰ τῶν ἀνθρώπων ἀρχαίους τάφους καὶ σαρκοφάγους. Μελετητὴς ἱκανὸς καὶ μὲ ἀξιόλογα διανοητικὰ προσόντα, ἀνάτρεχε ἔπειτα στὶς γραφτὲς πηγές, μὲ ἀγρυπνὴ ἐπιστημονικὴ συνείδηση:

1. Δ. Α. Παναγιωτίδης: «Ἡ παρὰ τὴν Παραμυθία ἀρχαία πόλις», ἐφημ. «Νεολόγος» Κων/λης, ἀριθ. φύλ. 6245/1890.

— «'Εν τῇ τοιαύτῃ συγχύσει μόνον ἀνασκαφαὶ καὶ εὐρεσις ἐπιγραφῶν δύνανται νὰ λύσωσιν ὀριστικῶς τὰ ζητήματα καὶ λογιζόμεθα εὐτυχεῖς διότι μὲ τοιαύτην θετικὴ ἀπόδειξιν ἐρχόμεθα πρῶτοι ἐνταῦθα ν' ἀνασύρωμεν ἐκ τῆς λήθης τῶν αἰώνων καὶ νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἐπίσης ἄγνωστον παρὰ τὴν Παραμυθίαν (Ἰΐδονατ) ἀρχαίαν πόλιν, δημοσιεύοντες τὴν κάτωθι ἐπιγραφὴν, ἣν κατ' αὐτὰς ἀνεκαλύψαμεν ἐν τῇ θέσει Λιμπόνι, ἐνθα τὰ πλεῖστα ἐρείπια καὶ ἐν τῷ φανερωῦ ἀρχαιότητες . . . »¹.

Ἡ ἐπιγραφὴ ποὺ ἀνακάλυψε ἦταν φανερὸ πῶς φανέρωνε ἓνα ψήφισμα τῶν κατόικων τῆς Φωτικῆς. Ὁ ἄγρυπνος καὶ εὐσυνείδητος ὁμοῦς ἐρευνητὴς Παναγιωτίδης ἀγωνίζονταν ν' ἀποκλείσει κάθε ἀμφισβήτηση. Μὲ τὴ σκέψη ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ ἦταν δυνατόν νὰ μεταφέρθηκε ἀπὸ ἄλλους χώρους, ἀναζήτησε στὸ ἴδιο μέρος ποὺ βρέθηκε τὸ ψήφισμα τῶν Φωτικησίων καὶ ἄλλες ἐπιγραφές καὶ ἄλλα γραφτὰ ντοκουμέντα τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς σκαλισμένα στὴν πέτρα.

Ἔτσι ὅλα αὐτὰ τὰ νέα στοιχεῖα ποὺ βγαλμένα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς γῆς περιμέναν τὴν ἐρμηνεία του, ὁ Παναγιωτίδης τὰ ἀντέγραφε καὶ τὰ μελετοῦσε σὲ συσχετισμὸ μὲ κείμενα προηγούμενων ἀπὸ αὐτὸν συγγραφέων, ἀκόμα καὶ τῆς προχριστιανικῆς περιόδου, ποὺ ἀφοροῦσαν τὸ χῶρο ἢ τὰ θέματα μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολοῦνταν. Μὲ τόλμη προσπαθοῦσε νὰ κόψει τοὺς δεσμοὺς τοῦ μύθου ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ἀπορρίπτοντας κάθε σφαλερὴ θέσι διαφόρων συγγραφέων. Τελικὰ μὲ ξάστερο ἐπιστημονικὸ λογισμὸ καὶ ἀναμφισβήτητὴ ἀπόδειξη, πρόβαλλε μὲ τὶς μελέτες του τὶς ἀπόψεις του. Καὶ θὰ πρέπει νὰ ὁμολογηθεῖ ἀπὸ κάθε μελετητὴ τοῦ ἔργου του, ὅτι οἱ ἀπόψεις του ἔχουν ὅλες ἐπαληθευτεῖ ἀπὸ τοὺς κατοπινοὺς ἐρευνητὲς ποὺ εἶχαν ἐπιστημονικότερη γνώση καὶ καλύτερα μέσα. Γι' αὐτὸ καὶ θεωροῦμε δικαίωση τοῦ ἔργου του τὴ φράση « . . . καὶ ὁ ἐν Παραμυθίᾳ Ἰατρός Δ. Παναγιωτίδης . . . ὅστις εὐδοκίμως ἠσχολήθη εἰς ἀρχαιολογικὰς μελέτας » ποὺ ἔγραψε² ὁ Δημ. Εὐαγγελίδης.

Ὁ Δημ. Παναγιωτίδης ἐρμήνευσε μὲ εὐθύνη τὶς ἀρχαιότητες τῆς περιοχῆς τῆς Παραμυθιάς, ἔγραψε μὲ συνέπεια πολλὰ ἱστορικὰ τῆς Θεσπρωτίας καὶ χάραξε πρῶτος μὲ εὐθύνη τὸ δρόμο τῆς Θεσπρωτικῆς ἱστοριογραφίας. Ἀλλά, γιὰ μᾶς, κυριότερη τιμὴ καὶ δόξα τοῦ ἀνήκει, γιατί ὑπῆρξε ἐκεῖνος ποὺ πρῶτος καὶ μὲ ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξη, ἀνάστησε τὴν ἀρχαία πόλιν Φωτικῆ.

Ἡ ἐποχὴ ποὺ ἔγραψε ὁ Παναγιωτίδης κυριαρχοῦνταν ἀπὸ μιὰν ἀληθινὴ ἱστοριογραφικὴ καὶ πατριδογραφικὴ εὐφορία, ἡ ὁποία εἶχε τὴν ἀνθιστὴ τῆς στις ἀρχές τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα. Ὁ ἠπειρωτικὸς χῶρος εἶχε βρεῖ νωρὶς τοὺς κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς ποὺ συγκέντρωναν καὶ ἐρευνοῦσαν ὅσες πηγές εἶχαν στὴ διάθεσὴ τους, συγγράφοντας τὴν ἱστορία γκρεμισμένων κάστρων, μοναστηριῶν, ἐκκλησιῶν ἢ ἀκόμα καὶ βιογραφίες μορφῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ .κ.λ.π. Ὁ Θεσπρωτικὸς χῶρος, μὲ σχετικὴ ἐξάιρεση σελίδων τῶν: Π. Ἀραβαντινοῦ, Ν. Γ. Μυστακίδη, Β. Μυστακίδη, Ι. Μαρτίνη, Χριστόδουλου Βαζοβάνου καὶ 2-3 ἄλλων ἀκόμα, δὲν παρουσίασε ὡς τὴν ἐποχὴ ποὺ φανερώθηκε ὁ Δ. Παναγιωτίδης τὸν ὑπεύθυνο ἱστοριοδίφη καὶ ἱστορικὸ τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ νεώτερου ἑλληνισμοῦ. Τὰ Μοναστήρια καὶ οἱ ἐκκλησίαι, ποὺ ἄλλοτε ἀποτελοῦσαν πηγές γιὰ τέτοιαις μορφῆς ἐργασίες, δὲ μπορούσαν τὸν καιρὸ τοῦ Παναγιωτίδη νὰ προσφέρουν πολλὰ στὸ Θεσπρωτικὸ χῶρο,

11. Ὅπου πὸ πάνω.

12. Δ. Εὐαγγελίδης: «Ἡ Βόρειος Ἠπειρος», Ἀθήνα 1919, σελ. 115.

γιατί στο διάβα τῶν αἰώνων ἔγιναν συχνὰ τὸ ἐπίκεντρο τοῦ καταστρεφτικοῦ μίσους τοῦ Ἀσιάτη δυνάστη. Αὐτὲς ὅλες τὶς ἀντιξοότητες τὶς ἀντιμετώπισε ὁ Παναγιωτίδης μὲ ἐπισημονικὸ πάθος, πνευματικὸ ἦθος, ὑπομνή καὶ φιλεργία, κατορθώνοντας νὰ δώσει ἔργο ποῦ ἀποτελεῖ χρονολογικὴ καὶ ἱστορικὴ πηγὴ.

Μιὰ τέτοια ἀπόδειξη ἀποτελοῦν οἱ μελέτες του γιὰ τὰ ἱερά Μοναστήρια «Γερομερίου» καὶ «Ραγίου». Ἀλλὰ καὶ στοιχεῖα τοῦ τρόπου ποῦ ἐργάζονταν, μᾶς δίνει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας μὲ τὶς κρίσεις ποῦ κάνει στὸ παρουσίασμα τοῦ ἀπὸ 27-12-1792 Κώδικα τῆς Ἱ. Μητρόπολης Παραμυθιάς, ποῦ ἔχει τίτλο:

«Κώδιξ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κατὰ προικοδοσιῶν, ἐν τῇ Ἱεροῦ Μητροπόλει Παραμυθίας, καὶ ἱστορικαὶ τινὲς ἐξ' αὐτοῦ σημειώσεις»¹: «Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τοῦ Κώδικος περὶ καὶ κατὰ προικοδοσιῶν. Ἀλλ' ἡ Μέση ἱστορία τῆς Θεσπρωτίας ἐπωφελείται ἐκ τούτου καὶ ἄλλως. Προσδιορίζεται δι' αὐτοῦ ἀκριβῶς ἡ χρονολογία τῶν πλείστων Ἐπισκόπων (ἂν μὴ ὅλων), τῶν ἀκμασάντων ἀπὸ τοῦ 1792 μέχρι τοῦ 1848, εὑρηται διάφοροι κληρικοὶ Ἐπίτροποι ἐν τῇ τότε Ἐπισκοπῇ καὶ σώζονται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τότε ἐφημερίων τῆς πόλεως Παραμυθίας. . . Οὕτως δ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπιδιορθοῦμεν ἀσφαλῶς τὸν Χρονολογικὸν Κατάλογον τῶν Ἐπισκόπων Παραμυθίας κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα, λίαν λελανθασμένως ἔχοντα καὶ παρ' Ἀραβαντινῶ καὶ παρὰ κ. Ἀλεξούδη καὶ παρ' ἡμῖν, δημοσιεύσασιν αὐτὸν πρὸ καιροῦ, ὃν εὐοίσκομεν ἤδη ἔχοντα ὡς ἐξῆς. . . Καὶ ταῦτα μὲν γράψαντες σχετικῶς πρὸς τὸν κώδικα ἡμῶν ἀκοῦντα θεωροῦμεν ἐπαφίνοντες δ' ἀλλαγῶ τὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ ὡς μνημείον γλωσσικοῦ, ἔχοντος ἀποτεθησανοισμένης πλείστας λέξεις καὶ διάφορα ὀνόματα ἐπιχωριάζοντα, κλειόμεν ὧδε τὰς ὀλίγας ἡμῶν γραμμάς».

Ἡ παρουσίαση τοῦ Κώδικα τούτου ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητα καὶ μιὰ συμβολὴ στὴν ἀξιολόγησιν τοῦ ἑλληνικοῦ δίκαιου ποῦ ἴσχυε στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐκτίμησίν του σὰ μέσου γιὰ τὴν ἐπιβίωσιν τῆς πολιτιστικῆς ἑλληνικῆς παράδοσης καὶ τῆς διάρκειας τῆς ἀτομικῆς λευτεριᾶς.

Στὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Δ. Παναγιωτίδη-Μέξη περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἔρευνα τῆς ἰδιωτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῶν Θεσπρωτῶν. Ἔτσι ἔσκυψε στὰ ἠθικὰ ἔχνη, τὰ λείψανα δηλαδὴ τοῦ παρελθόντος, τὰ ὁποῖα ἐπέζησαν στὴ γλώσσα, στὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα, στὶς παραδόσεις καὶ στὶς δοξασίες. Οἱ λαογραφικὲς του μελέτες «οἱ Τσάμιδες», «ἔθνη καὶ ἔθιμα τοῦ τμήματος Παραμυθιάς» κ.λ., ἀποτελοῦν ἀληθινὴ συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ μας. Τὰ προσόντα του αὐτὰ καὶ ἡ θέση ποῦ δικαιώνεται νὰ ἔχει στὴν Ἑλληνικὴ Γραμματεία ὁ Παναγιωτίδης, ἐπισφραγίζονται ἀπὸ τὸ πῶς κάτω Πρακτικὸ τῆς δεύτερης βραβευσῆς του ἀπὸ τὸν «Ἑλληνικὸ Φιλολ. Σύλλογον Κωνσταντινουπόλεως»:

—«Ἡ δὲ Συλλογὴ τοῦ ἱατροῦ κ. Δ. Α. Παναγιωτίδου, γνωστοῦ ἤδη τῇ Φιλολογικῇ τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπείᾳ ἐκ προηγουμένων ἐπιτυχῶν αὐτοῦ συλλογῶν τῶν τυχουσῶν τοῦ ὀρισμένου βραβείου, περιέχει ποικίλην γλωσσικὴν ὕλην ἐκ Θεσπρωτίας, διήρηται δ' εἰς μέρη ἕξ. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ καταγράφονται 1) Αἰνίγματα 107 κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν, ὧν πολλὰ μὲν ἐν παραλλαγαῖς τοπικαῖς καὶ παρ' ἄλλων συλλογῶν εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπεστάλησαν, εἶναι δὲ καὶ τινὰ τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμενα· πάντα δὲ ταῦτα καίτοι εἶναι ἀμυρα τῆς χαρακτηριζούσης τὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ αἰνίγματα καλλιτεχνικῆς μορφῆς καὶ εὐστόχου ὁμοιοκαταληξίας, καὶ πεζῶς ὅμως ἐκπεφρασμένα μαρτυροῦσι τὴν περὶ ταῦτα εὐφυΐαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. 2) 22 δυσπρόφερτοι περίοδοι γνωσταὶ ἅπασαι σχεδὸν καὶ προαποσταλεῖσαι καὶ παρ' ἄλλων συλλογῶν, ἀλλ' ἐν παραλλαγῇ, ὡς εἶπομεν. 3) Διά-

13. Βλέπε στὸ γιὰ ἔκδοσιν Ε' τόμο «Μνήμη Σουλίου» μὲ γενικὴ ἐπιμέλεια Βασίλη Κραψίτη.

λογοι άστεϊοι, ήτοι βαναυσολογικαί άπαντήσεις δι' όμοιοκαταληξίας εις προηγουμένας φράσεις, προϊόντα πεπτωκότος πνεύματος, συμβάλλοντα όμως εις τόν του προκειμένου άγώνος σκοπόν, όπόταν έκ του συνόλου τής γλωσσικής ύλης γίνηται μελέτη περι τών περιπετειών του πνεύματος του έλληνικού λαού και τής επίδράσεως ξενικού πνεύματος. 4) Έννοιαι διαφορούμεναι 4, αίπερ γαλλιστί calembours καλούνται. 5) Λαϊκά προβλήματα 2.

Έν δέ τῷ δευτέρῳ μέρει περιλαμβάνονται 1) Εύχαι 15. 2) Κατάροι 25. 3) Έβρεις 43. 4) Όρκοι 12. 5) Φράσεις 56. 6) Παροιμιαί 28 και 7) Γνωμικά 32. Πάντα δέ ταύτα είναι τής αὐτῆς κατηγορίας ώς και τὰ άνωτέρω, ήτοι πολλά προαποσταλέντα, αλλά και τινά τὸ πρῶτον έμφανιζόμενα εις τόν άγώνα.

Έν τῷ τρίτῳ μέρει περιέχονται άσματα παιδικά 14, θρησκευτικά 3, δίστιχα 15, πολύστιχα 13 και διάφορα 4.

Έν δέ τῷ τετάρτῳ μέρει περιλαμβάνονται 1) Γλῶσσαι συνθηματικαί, ήτοι λέξεις και φράσεις συνθηματικαί δηλοῦσαι τοῦτο ή εκείνο, όπερ κοινῶς άλλως δηλοῦται, ώς λ.χ. ό τυρός = φλῶρος, τὰ φασόλια = φουσκοκοιλιδες, οί ιγθύες = νεροπούλια κ.τ.λ. 2) Όνομασiai, ήτοι όνόματα κύρια συγκεκριμένα, χλευαστικά όνόματα άνδρῶν, όνόματα και έπόνυμα, όνόματα χωρίων, ένδυμάτων και οικιακῶν σκευῶν έκ παλαιάς σημειώσεως τής μονῆς Έωάννου του Θεολόγου, χαλκίνων σκευῶν κατασκευαζομένων υπό τών γανωτῶν, μαλλίων. νημάτων και τῶν έργαλείων τής έπεξεργασίας τούτων, όνόματα δένδρων, έργαλείων ξυλουργικῆς και όνομασiai τῶν έργων τῶν ξυλουργῶν, λεπτουργῶν και έπαγγελματιῶν, όνομασiai άγγείων και δοχείων οικιακῶν, τής τυροποιίας, άρτοποιίας, τῶν περιεχομένων μαγαζείου, περι ριζομούλου και ταμβακομούλου και πάντων τῶν μερῶν αὐτῶν, όνομασiai διαφόρων ειδῶν ξυλείας, όνόματα χορῶν, όνομασiai τῶν έργαλείων τής χρυσοχοικῆς και τσαρουχοποιίας. 3) Τοπωνυμιαί. 4) Λεξιλόγιον κατ' αλφαβητικῆν τάξιν έκ λέξεων 106 και 5) Όνόματα τῶν εκκλησιῶν άπάντων τῶν τμημάτων τής Θεσπρωτίας.

Έν τῷ πέμπτῳ μέρει καταγράφονται παραμύθια 20, τὰ μὲν έκτενῆ, τὰ δέ βραχέα.

Έν δέ τῷ έκτῳ και τελευταίῳ μέρει περιέχονται λαογραφικαί συμβουλαί 19 και έν τῷ τέλει Προσθήκαι έκ παιδιῶν τριῶν μετά καταλόγου τῶν περιεχομένων.

Η φιλολογική Έπιτροπεία τοσούτῳ μᾶλλον άξιέπαινον θεωρεῖ τόν άμόμωνα Άσκληπιάδην, καθόσον σύν τῇ ιατρικῇ έπιστήμῃ, δι' ἧς επίκουρος τῇ πασχούσῃ άνθρωπότῃτι προσέρχεται, κατορθοῖ άμα και τόν ήμέτερον Σύλλογον νά θεραπεύση διὰ πνευματικού βαλσάμου. Ταῦτα άρκοῦσιν, όπως καταδειχθῆ ή τής συλλογῆς ταύτης σπουδαιότης, ήν ή Έπιτροπεία έκρινεν άξίαν του ώρισμένου δεκαλίρου βραβείου μετά πολλῶν έπαίνων δι' οὗς κατέβαλεν ό συλλογεὺς άτρύτους πόνους¹.

Άπό τήν άνέκδοτη αὐτῇ συλλογή², φανερόνεται ή έπιμονή του Παναγιωτίδη-Μέξη στην καταγραφή τῶν εκδηλώσεων τής ψυχικῆς και κοινωνικῆς ζωῆς του λαού. Στις σελίδες τῶν έργων του υπάρχει βάθος και πλάτος γιατί έργάστηκε με συνείδηση ότι προσφέρει έθνικὸ έργο και με πίστη ότι έχει ευθύνη στην ιστοριοδιφική του έρευνα. Τὸ έργο του φανερόνεται αδιάσπαστη τῇ συνέχεια τής έθνικῆς μας ζωῆς και τόν αναδείχνει φύλακα τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν μιᾶς γνήσιας ελληνικῆς περιοχῆς, τής Θεσπρωτίας. Τὸ μέγεθος τής ευγνωμοσύνης μας βρίσκειται σε έξάρτηση με τόν αριθμὸ και τήν ποιότητα τῶν

1. α'Ο έν Κων/λει Έλ. Φιλ. Σύλλογος, τόμ. ΚΖ' 1895-1899, σελ. 159-160.

2. Έκφράζεται ή ευχή συντονισμού ενεργειῶν υπεύθυνων φορέων και ιδιωτῶν για τήν άνεύρεση και δημοσίευση τής πὸ πάνω πολύτιμης συλλογῆς του Παναγιωτίδη.

ἔργων του ποῦ περιλαμβάνονται στὸ σχετικὸ Κατάλογο τοῦ β' μέρους τῆς μελέτης μας αὐτῆς.

Ὁ Δ. Παναγιωτίδης-Μέξης, μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦ σχετικὰ μὲ τὴ γλῶσσα καὶ τὸ διάγραμμα τῆς ὕλης γιὰ πρότυπά του τοὺς μεγάλους Ἕλληνες ἱστορικούς, καὶ μὲ τὸ νὰ ἔχει γιὰ θεμέλιον στὴν ἔρευνά του, στὴ μελέτη καὶ στὴ συγγραφή του, τὴν πίστη στὴ δύναμη τοῦ παρελθόντος καὶ στὴ μοίρα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἔδωκε στὸ ἔργο του καὶ μεγάλη ἐθνικὴ ἀξία. Μὲ τὴν πειδευτικὴ δύναμη τῶν μελετῶν του καὶ μὲ τὸ τεκμηριωμένο φανέρωμα τοῦ βῆθι ἐλληνικοῦ παρελθόντος τοῦ χώρου, τὸ αἶσθημα καὶ ἡ πεποίθησι τῶν ραγιαδῶν γιὰ τὴ μεγάλη ὥρα τῆς λευτεριάς τους κρατήθηκαν ὁλόρθα. Γενικότερα τὸ ἔργο του τοῦ διασφαλίζει ἐξέχουσα καὶ σεβαστὴ τὴ θέση στοὺς λόγιους τῆς Ἡπείρου καὶ σ' εὐρύτερη ἔννοια, στὴν Ἑλληνικὴ Γραμματεία.

*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΝΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ Δ. Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ — ΜΕΞΗ (Καταρτίστηκε¹ ἀπὸ τὸ ΒΑΣΙΛΗ ΚΡΑΨΙΤΗ)

1890. «Θεσπρωτικά» (Δύο ἐπιγραφαὶ Λατινικαί), Ν. Κ ἀριθ. 6177/27 Φεβρουαρίου.
» «Ἀρχαιολογικά Θεσπρωτίας: Ἡ παρὰ τὴν Παραμυθίαν ἀρχαία πόλις, Ν.Κ, ἀριθ. 6245 τῆς 12 Μαΐου.
1891. «Ἡ Φωτικὴ παρὰ τὴν Παραμυθίαν καὶ ἐπιγραφαὶ τινὲς αὐτῆς», Ν.Κ τῆς 11ης Ἰανουαρίου.
» «Θεσπρωτικά. Ἡ Βέλιανη καὶ τὰ πελασγικὰ αὐτῆς τείχη», Ν.Κ. ἀριθ. 6722 τῆς 20ης Δεκεμβρίου.
1892. «Λαογραφικά. Ἡθὴ καὶ Ἔθιμα τοῦ Τμήματος Παραμυθίας, Ἐν Θεσπρωτίᾳ», Ε.Ε.Ν.Κ., 1891-1892, σελ. 663, 664. Ἐπίσης καὶ εἰς Η.Α., τόμ. Α/1904.
1892. «Ἡ Φωτικὴ ἐν Παραμυθίᾳ», Κῆρυξ Κων/λεως τόμ. Γ' ἀριθ. 9 τῆς 1ης Μαΐου.
1893. «Χρονολογικὸς Κατάλογος τῶν ἐπισκόπων Παραμυθίας μετὰ τῶν ἀρχαιότερων τῆς Εὐροίας, Φωτικῆς καὶ Βουθρωτοῦ» ΕΕΝΚ ἀριθ. 16 τῆς 7ης Φεβρουαρίου, σελ. 308-311.
» Ἀρχαιολογικά. Θεσπρωτικά Ἀρχαιολογήματα. ΕΕΝΚ τόμ. Β', σελ. 864-866.
1894. «Ἀνέκδοτον σιγίλλιδες γράμματα τῆς παρὰ τὸ Δέλβινον Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου». ΕΕΝΚ, τόμ. Γ', σελ. 335, 336 καὶ ἕτερον σιγίλλιον, σελ. 343-345.
» «Χρονικὰ σημειώματα ἐν Μοναῖς καὶ Ἐκκλησίαις τῆς Θεσπρωτίας». ΕΕΝΚ, τόμ. Γ', σελ. 804-808.
» «Περὶ τῆς Φωτικῆς» ΕΕΝΚ, τόμ. Γ', σελ. 735, 736.

1. Ἐξήγησι συντετημένων τίτλων :

ΕΑ = Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια. Κων/λις.

ΕΕΝΚ = Ἐβδομαδικὰ Ἐπιθεώρησις ΝΕΟΛΟΓΟΥ Κωνσταντινουπόλεως.

ΕΦΣΚ = Περιδικὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως

ΗΑ = Ἡπειρωτικὸς Ἀστὴρ.

ΗΗ = Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον.

ΚΚ = Κῆρυξ Κωνσταντινουπόλεως.

ΝΚ = Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως.

ΦΗ = Φωνὴ τῆς Ἡπείρου.

- » «Διάδοχος Ἐπίσκοπος Φωτικῆς» ΕΕΝΚ, τομ. Δ' Δεκέμβριος, σελ. 7, 8. Ἐπίσης ΦΗ, ἀριθ. 122 τῆς 20ῆς Ἰανουαρίου 1895.
1895. «Ἡ Ἐπισκοπὴ Παραμυθίας. Ἱστορικά» Ν.Κ.
- » «Τοπογραφικαὶ σελίδες: Τὰ Ἰωάννινα» Ν.Κ. ἀριθ. 7615-16/Ἰανουαρίου καὶ 7639-40/1ης Φεβρουαρίου.
1896. «Θεσπρωτικὰ Ἀρχαιολογῆματα: Ἡ Φωτικὴ ἐν Παραμυθία». ΕΦΣΚ, τόμ. ΚΣΤ', σελ. 26-38.
- » «Λαογραφικά. Οἱ Τσιάμιδες (Θεσπρωτοὶ) «Δωδώνη» (ἡμερολόγιον ἐκδιδόμενον ὑπὸ Γεωργίου Γάγαρη), ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 73-79.
1897. «Κῶδιξ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κατὰ προικηδοσιῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Παραμυθίας καὶ ἱστορικαὶ τινες ἐξ αὐτοῦ σεμειώσεις». ΕΦΣΚ, τόμ. ΚΖ', σελ. 307-312.
1899. «Πολυζῶης ὁ Λαμπαντισιώτης καὶ αἱ ἐκδόσεις αὐτοῦ». ΕΦΣΚ, τόμ. ΚΖ/1895-1899, σελ. 325-328. Ἐπίσης ΦΗ, ἀριθ. 511/24-1-1903, 512/31-1-1903 καὶ 513/7-2-1903.
- » «Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ ἐξ Αἰτωλίας καὶ μία ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ (πρὸς τὸ Ζάλογον). Ε.Α, ἔτος ΙΘ', σελ. 450-451.
- » «Ἡ Μονὴ Ραγίου ἐν Θεσπρωτίᾳ καὶ τὸ Μπουγιουρδὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. «Δωδώνη» (ἡμερολόγιον ἐκδιδόμενον ὑπὸ Γεωργίου Γάγαρη), ἐν Ἀθήναις 1899, σελ. 133-134.
- » «Ὁ Μητροπολίτης Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν Βασίλειος», «Δωδώνη» (ἡμερ. ἐκδ. ὑπὸ Γεωργ. Γάγαρη), ἐν Ἀθήναις 1899, σελ. 142-144.
1900. «Τὸ Γηρομέριον. Σταυροπηγιακὴ Μονὴ καὶ Ἐξαρχία ἐν Θεσπρωτίᾳ» (Συναξάριον τοῦ Ὁσίου Νείλου κ.ἄ.). Ε.Α., ἔτος Κ', σελ. 23, 24, 29-32.
1903. «Ἐκκλησιαστικοὶ ἐν Θεσπρωτίᾳ Θρόνοι ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ» (ἀπόσπασμα Μονογραφίας). Φ.Η, ἀριθ. 510/17-1-1903.
1904. «Τοπογραφικαὶ σελίδες: Ἡ Πάργα» ΗΑ, τομ. Α'.
- » «Ἡ Βέλιανη, τὰ πελασγικὰ αὐτῆς τεῖχη καὶ ἡ Μονή». ΕΦΣΚ, τομ. ΚΗ'-ΚΘ'/1899-1905, σελ. 145-150 καὶ ΗΑ τόμ. Α/1904.
1904. «Περὶ τῆς ἐν Θεσπρωτίᾳ Πανδοσίας καὶ τῶν εἰς Μονοβάρ ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων» ΕΦΣΚ, τόμ. ΚΘ'/1902-1905, σελ. 232-235.
- » «Ἡ Μονὴ Ραγίου ἐν τῇ Μητροπόλει Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν». ΕΦΣΚ, τόμ. ΚΘ/1902-1905, σελ. 288-295.

*

ΖΩΗΣ ΠΑΝΟΥ (1765-1846).

Ὁ στρατηγὸς τοῦ Εἰκοσιένα καὶ ποιητὴς Ζώης Πάνου¹, γεννήθηκε τὸ 1765 στὴν Παραμυθίᾳ τοῦ Σουλίου ἀπὸ γονεῖς θεοσεβεῖς καὶ κοινωνικά πρῶτους στὴν ἱστορικὴ αὐτὴ πολιτεία, ὅπου καὶ ἔτυχε μιᾶς ἑλληνικῆς παιδείας. Δὲν ἀποκλείεται γιὰ τὴ μορφωτικὴ του δλοκλήρωση νὰ ταξίδεψε στὴν Ἰταλία ὅπου πρὶν ἀπὸ τρεῖς αἰῶνες ἦταν μόνιμα ἐγκαταστημένοι, ὅπως καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα Εὐρωπαϊκὰ Κράτη, πολλοὶ Παραμυθιώτες, πού εὐδοκιμοῦσαν σὰν ἔμποροι, κληρικοὶ καὶ λόγιοι.

Στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνα βρέθηκε μόνιμα ἐγκαταστημένος στὸ Παλέρμο τῆς Σι-

1. Βλ. Βασίλη Κραφίτη: «ΖΩΗΣ ΠΑΝΟΥ» (ὁ Παραμυθιώτης ὄπλαρχηγὸς τοῦ Εἰκοσιένα καὶ Νέστορας τῶν Σουλιωτῶν), Ἐκδ. οἱ Φίλοι τοῦ Σουλίου» Ἀθ. 1973, σελ. 178, σχ. 8ον.

κελίας, όπου ασκοῦσε ἀνθηρὸ ἐμπόριο. Ζώντας στὸν Εὐρωπαϊκὸ χῶρο μὲ τὰ πολιτιστικὰ ρεύματα, τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ φιλελληνικὸ κλίμα, δέχτηκε τὶς ἐπιδράσεις πού τοῦ ἐξευγένιζαν τὴν ψυχὴ καὶ τὸν ἔκαναν νὰ νιώθει ὑπερηφάνεια γιὰ τὴν ἑλληνικὴ του καταγωγὴ, μιὰ πού οἱ Ἕλληνες κλασικοὶ δέσποζαν στὴν παιδεία τῶν ξένων καὶ μιὰ πού κι ὁ ἴδιος τοὺς πλησίαζε θετικὰ μὲ τὶς σπουδές του.

Ἔτσι σὲ μιὰν ἀνασύνθεση τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, μὲ τὴν κήρυξη τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1787, ὁ ὁποῖος συνεχίστηκε ὡς τὸ 1792, ὁ Πάνου στρατεύσε τὸν ἑαυτό του, ἄφησε τὰ ἐμπόριά του στὸ Παλέρμο καὶ κατατάχτηκε στὰ Ρωσικὰ στρατεύματα κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Ἰωάννη Ἀνδρούτσου.

Μὲ τὴ διάλυση ἐκείνης τῆς στρατιᾶς γύρισε στὸ Παλέρμο καὶ ἔμπειρος πιά πολεμιστῆς, πῆρε μέρος στὸν πόλεμο μέσα στὸν Ἰταλικὸ χῶρο ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντα καὶ ἰδιαιτέρα στὴν πολιορκία τῆς Γαέτας ἀπὸ τὸ Μασσένα.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Σουλιοῦ (1803) καὶ ἡ τραγικὴ διαβίωση στὴν Κέρκυρα τῶν ἡρώων του μὲ τὶς οἰκογένειές τους, καὶ ἀνάμεσά τους τῆς ἀδελφῆς του Δέσπως (Πάνου) καὶ τοῦ ἄντρα τῆς ἡρώα Φώτου Τζαβέλα, κίνησαν τὶς μυστικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του καὶ ἀρματώνοντας τὴν ὀδυσσειακὴ του σχεδία ταξίδεψε μὲ ἄγρυπνη συνείδηση γιὰ τὴν κορυφὴ τῆς πνευματικῆς ὁμορφιάς, δηλαδὴ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ χρέους. Τὸ 1805 δέχτηκε τὴν πρόσκληση τοῦ κόμη Μοτςενίγου, πού ἦταν πληρεξούσιος τῆς Ρωσικῆς Κυβέρνησης καὶ Ἀνώτερος Διοικητῆς τῶν Ρωσικῶν Στρατευμάτων στὸ Ἴόνιο Κράτος, γιὰ τὸ σχηματισμὸ ἐνὸς τάγματος Ἡπειρωτῶν καὶ ὑπακούοντας στὴν ἐποχὴ του, ἔγραψε τὴν προσωπικὴ του ἱστορία.

Φτάνοντας στὴν Κέρκυρα, στρατολόγησε μὲ δικὰ του ἐξοδα δυὸ λόχους (ἐκατονταρχίες, ἀναλαμβάνοντας ὁ ἴδιος μὲ βαθμὸ ἐκατόνταρχου (λοχαγοῦ) τὴ διοίκηση τοῦ ἐνός. Ὑστερα ἀπὸ εἰσήγησή του, τὴ διοίκηση τοῦ ἄλλου λόχου, ἀνάλαβε ὁ μόλις δέκα πέντε χρόνων ἀνεψιὸς του Νικόλαος Φώτου Τζαβέλας.

Στὴν πιδ πάνω ὑπηρεσία ὁ Πάνου διατηρήθηκε καὶ ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα πού ἀντικατέστησαν τὰ Ρωσικὰ, ὅπως καὶ τὸ 1814 ἀπὸ τὰ Ἀγγλικὰ στρατεύματα πού παράλαβαν τὰ Ἐφτάνησα, μὲ ἀναγνώριση ἀπὸ τὸ στρατηγὸ τους Κάμπελ τῶν ὑπηρεσιῶν πού ὡς τότε εἶχε προσφέρει ὁ Πάνου, ὁ ὁποῖος καὶ διατήρησε ἔτσι τὸ βαθμὸ τοῦ λοχαγοῦ 1ης τάξης.

Τὸ 1818 μυήθηκε στὴν Κέρκυρα ἀπὸ κάποιον Φιλικὸ Ἀριστείδη στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ μὲ τὸ ἐπίσημο πιά χρῆσμα τῆς εὐθύνης, ἔδωκε τὸ πολυματωμένο παρόν του στὴ Λευτεριά τοῦ Ἔθνους. Τὸ 1820, στὴν ἡλικία τῶν πενήντα πέντε χρόνων, ἔλαβε μέρος στὶς διαπραγματεύσεις τῶν Σουλιωτῶν γιὰ τὴν προσχώρησή τους στὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὕστερα στὶς διάφορες μάχες τους, ἔπειτα στὴν προσχώρησή τους στὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, στὸν ἐπαναπατρισμὸ τους στὰ ἅγια βράχια τοῦ Σουλιοῦ, καὶ στὶς ἀλυσιδωτὲς μάχες δυὸ περίπου χρόνια, πού συντάραξαν τὸ ἐπαναστατημένον στὸ μεταξύ Ἔθνος κι ἔκαναν τὸ Φιλελληνισμὸ νὰ κινηθεῖ ἀποφασιστικὰ.

Τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1820 πολέμησε ἡρωϊκὰ στὴ Μανωλιάσσα μὲ ὀγδόντα Σουλιωτόπουλα πού ἦρθαν ἐθελοντικὰ ἀπὸ τὸ «Ρέγγιον» τῆς Νεάπολης τῆς Σικελίας καὶ ἀργότερα στὸ Θεριακῆσι, στὰ Λέλοβα καὶ στὴ Στερβίνα, μᾶχες στὶς ὁποῖες τραυματίστηκε δυὸ φορές.

Τὴν 2 Αὐγούστου 1822, στὴ μάχη τῆς Σπλάντζας ὅπου ἔπεσαν ἡρωϊκὰ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ Ζώης Πάνου ἔφτασε στὴν κορύφωση τῆς πολεμικῆς του προσφορᾶς στὸ Ἔθνος. Χάρη στ' ἀποτελέσματά της οἱ Σουλιῶτες συνθηκολόγησαν τίμια μὲ

τά Σουλτανικά στρατεύματα και αφήνοντας όριστικά τὸ Σούλι, έφτασαν στὰ νησιά και κυριότερα στὴν Κεφαλλονιά.

Μὲ τὴ συμμετοχὴ (1823) τῶν Σουλιωτῶν στὸν άγώνα τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Πάνου άναδείχτηκε ήγετική μορφή. Έκπροσώπησε τοὺς Σουλιῶτες στὴν Α' Έθνική Συνέλευση τῆς Έπιδαύρου. Ὑστερα άπό τὴ διάλυσή της, έχοντας τριάντα διαλεγτὰ παλληκάρια κοντὰ του άγωνίστηκε μὲ τὸ Μιαούλη, τὸν Καρατάσο, τὸν Γάντζα και τὸν Ἰωάννη Κωλέττη, έναντίον τοῦ έχτροῦ στοῦ Τρίκερι και στὴ Σκιάθο. Ἀπὸ ἐκεῖ έπιβίβαστηκε τοῦ στόλου ποὺ κυβέρνησε ὁ Μιαούλης, τὸν ὁποῖο άκολούθησε στὴν παλιὰ Πάτρα, ὅπου και πολέμησε μὲ γεναιότητα. Ἀπὸ τὰ παλληκάρια ποὺ εἶχε μαζί του, τὰ έφτὰ έπεσαν στὸ πεδίο τῆς τιμῆς. Μὲ τὰ ὑπόλοιπα εἴκοσι τρία έφτασε στοῦ Μεσολόγγι, ὅπου ενώθηκε μὲ τὴν ὁμάδα τοῦ άνεψιοῦ του Κίτσου Τζαβέλα, συμβάλλοντας μὲ προσωπικὲς οἰκονομικὲς προσφορὲς και μὲ πράξεις ήρωισμοῦ.

Στὶς στερνὲς ὥρες τῆς ἱερῆς πόλης, βαριά τραυματισμένος στοῦ άριστεροῦ του πόδι, δέν εἶχε καμὶ ἔλπίδα σωτηρίας. Ὁ ἴδιος, έγραψε σχετικὰ:

«... Δὲν ήλιζα νὰ σωθῶ... Ἐπειδὴ ὁμως έπρομελετήσαμεν τὸ Ἡρωικὸν έργον, ὅταν έγινε τὸ σχέδιον τῆς έξόδου, οἱ πληγωμένοι νὰ μείνωμεν μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου εντὸς τῆς πόλεως και νὰ δώσωμεν φωτιὰ εἰς τὴν πυριτοκόκιν διὰ νὰ γένωμεν ἀνάλωμα αὐτοῦ, ἀντὶ ἀνδράποδα τῶν Ἀγαρηῶν, ἢ θύματα τῆς λύσεως των· ἀγαθὴ τύχη, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ έμβήκεν ἀπὸ τὸν παλαιὸν αἰλακα τοῦ Μεσολογγίου ἐν πλοιάριον, κομίζον μικρὰν ποσότητα ἀλεύρων, τὰ ὁποῖα έμοιράσθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀνὰ δεκατέσσαρα δράμια εἰς ἕκαστον ἀνθρώπον· αὐτὸ τὸ ἴδιον πλοιάριον έφερε και ἐν βαρέλι μικρὸν οἶνον τὸ ὁποῖον έμοιράσθη και αὐτὸ εἰς ὅσους έφθασεν· έξ αὐτοῦ έδωκαν και εἰς ἐμὲ μίαν μπουτίλιαν. Ἐξ αὐτοῦ οἶνου τούτου έπλυνα συνεχῶς τὴν καγγρευιασμένην ἤδη πληγὴν μου, ἥτις, ὡς ἐκ θαύματος, ήρχισε νὰ ἰάται, και οὕτως ήλλαξα τὴν πρώτην μου ἀπόφασιν και έξήλθον μετὰ τῶν λοιπῶν γλυτώσας και μίαν μου άνεψιὰν ἐτῶν ένδεκα».

Στὴ συνέχεια τῆς έθνικῆς του προσφορᾶς ὁ Πάνου έξεπροσώπησε τοὺς Σουλιῶτες στὶς Συνελεύσεις τοῦ Ἄστρου, Τροιζήνας και άλλου, μὲ τὴ δράση πάντα κυρίαρχο τόνο τῆς προσωπικότητάς του :

«... διὰ χρόνους τρεῖς έβάσταξε ταῖφᾶν έξ ἰδίου του, έφθειρε τὴν κατάστασίν του... κατεχρεώθη διὰ νὰ προφθάση τὴν φαμελίαν του ὅπου ὕστερεῖται τὸν ἐπιούσιον ἄρτον... Τὶ δὲν μεταχειρίσθη πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Γένους; Τὴν ζωὴν του δὲν ἐψήφισεν ἀπὸ κακοπάθειαν, τὸ στήθος του δὲν έπροφύλαξεν ἀπὸ ἐνδόξους πληγὰς και ἐνδοξον θάνατον εἰς έξῆντα τέσσαρας πολέμους ὅπου εὔρεθη παρῶν, και διὰ θαλάσσης τὸ χρέος του έκαμεν δὶς και τρεῖς, ὡς τὸ ἀποδεικνύουν τὰ συστατικὰ του γράμματα παρὰ τοῦ Γενναιοτάτου κυρίου ἀρχιναύαρχου Μιαούλη, και εἰς τὰς πολιορκίας μὲ τοὺς συγγενεῖς του και μὲ τὸν ταῖφᾶν του δὲν έλειπεν εἰς τὸ νὰ κάμη τὸ ἀπαραίτητόν του χρέος, και στενοτάτους συγγενεῖς έχασεν εἰς τὰς μάχας...», πιστοποίησαν τὴν 10 Αὔγουστου 1825 οἱ: Κίτσος Τζαβέλας, Λάμπρος Βείκου, Ἀνδρέας Ἰσκου και Χρῖστος Φωτομάρας.

Ἄλλὰ γιὰ τὸ φανέρωμα τῆς ὅλης προσωπικότητάς του, εἶναι άρκετὴ ἡ μνημόνευση τῶν δυὸ πιδὸ κάτω περιστατικῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεπετιέται ὁ σπινθήρας ποὺ καιεἶ τίς συνειδήσεις και ζυπνάει μέσα μας τίς άρμονίες ποὺ ληθαργοῦν και προσμένουν τὴ ζωοποιὸ φωνή.

Τὸ πρῶτο σχετίζεται μὲ τὴ γνωστὴ δίκη τοῦ Καραϊσκάκη τὴν ὁποῖα μὲ μαεστρία εἶχε προετοιμάσει ὁ Μαυροκορδάτος ποὺ τὸν έχτρεύονταν. Τὸ κατηγορητήριον ἦταν ὅτι

ὁ Καραϊσκάκης εἶχε συνεννοηθεῖ μυστικά μετὸν Ὁμέρ Βρυώνη μέσω τοῦ Κ. Βουλπιώτη στὸν ὁποῖο ἔδωκε κρυφά, χωρὶς τὴν ἄδεια τῶν Ἀρχῶν, διαβατήριο γιὰ τὰ Γιάννικα, καὶ ὡς πού νὰ γυρίσει ὁ Βουλπιώτης, ὁ Ὁμέρ εἶχε κυριεύσει τὴν Ἄρτα. Ἐνα κατηγορητήριο γιὰ ἐθνικὴ προδοσία μετὰ ἀναμφισβήτητη ποινὴ τὸ θάνατο, πού ὅμως δὲν εἶχεν ὀρθὴ ἐδραίωση, γιὰτὶ ὁ κύριος μάρτυρας Κ. Βουλπιώτης εἶχε δώσει τρεῖς διαφορετικὰ καταθέσεις. Σχετικὰ ὁ Ν. Κασομούλης γράφει στὰ Ἀπομνημονεύματά του:

«Δὲν ἤμουν εἰς αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν δὲν ἤξεύρω τί ἔκαμαν, καὶ τί μέσα ἐπιχειρήσθησαν εἰς τὸν Βουλπιώτην (σημ. Συγγρ. ὑπαινιγμὸς ὅτι τὸν βασάνισαν). Ὁ Κώστας Μπότζιαρης ἔκαμεν τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνεγνώσθη (αὐτὴ ἔπειτα).

Δύο ἐξομολογήσεις εἶχεν (δώσει) ἕως τότες ὁ Βουλπιώτης· μίαν εἰς τὴν Ἀστυνομίαν Μεσολογγίου, ἄλλην εἰς (τὴν τοῦ) Ἀνατολικοῦ καὶ τρίτην (ἔδωσεν τώρα) εἰς τὸν Κώσταν Μπότζιαρη.

Αἱ δύο πρῶται εἶδαν ὑποψίας (μυστικῆς πρὸς τὸν Ὁμέρ) ἀποστολῆς, πλὴν δὲν ἐνοχοποιούσαν τὸν Καραϊσκάκη.

Ἡ τρίτη, ὅπου ἔδωσεν (ὁ Κ. Βουλπιώτης) εἰς τὸν Κώσταν Μπότζιαρη ἐνοχοποιούσαν τὸν Καραϊσκάκη εἰς ὅλας τὰς κατηγορίας, ὅπου προσῆψαν εἰς αὐτὸν, καὶ ὅτι ὅσα ἔγιναν, ἔγιναν ἐκ προμελέτης καὶ σχεδιασμένα ὡς ἔγιναν. . .».

Στὴ δίκη τῆς 1-4-1824 ἀπὸ λάθος τοῦ Ν. Λουριώτη πού εἶχε τίς καταθέσεις τοῦ Κ. Βουλπιώτη, ἀντὶ νὰ διαβαστεῖ ἡ τρίτη του κατάθεση, διαβάστηκε ἀπὸ τὸν Ἀλεξάκη Βλαχόπουλο ἡ πρώτη πού δὲν εἶχε τίποτα ἐναντίον τοῦ Καραϊσκάκη. Τότε ὁ Ἀλεξάκης ἐπέστρεψε βιαστικὰ τὴν πρώτην κατάθεση καὶ ζήτησε νὰ τοῦ δώσουν τὴν τρίτην, ἐκείνη δηλαδὴ πού εἶχε πάρει τοῦ Βουλπιώτη σὰν ἀνακριτῆς ὁ Κώστας Μπότζιαρης. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅλοι ἀναταράχτηκαν καὶ ὁ Ν. Κασομούλης στ' Ἀπομνημονεύματά του γίνεταί τόσο ἀποκαλυπτικὸς:

«Ἐγὼ ἔβραξα ἀπὸ τὸν θυμὸν μου, καὶ μ' ἔρχονταν νὰ σκάσω διὰ τὰς παραδρομάς. Ὁ Καπ. Ζώης (Πάνου) θεῖος τοῦ (Κίτσου) Τζαβέλα, ἔχων ἰδέας ὀπωσοῦν πολιτικὰς ὡς ἀναθρεμμένος εἰς μέρη τῆς Ἐυρώπης, ἐπρόλαβεν:

«Κύριοι, λέγει, δύο εἶναι αἱ μαρτυρίαι, ἐναντία (ἢ) μία τῆς ἄλλης· ὁ μάρτυς ἄρα εἶναι ψεύστης, ὁ δὲ κατακρινόμενος ἀθῶος. Καὶ ὁ μάρτυρας πρέπει νὰ παιδευθῇ καὶ ὡς προδότης κυρίως, καὶ ὡς συκοφάντης».

Ἡ φωνὴ τοῦ Ζώη Πάνου ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς λίγες πού ὑψώθηκαν μετὰ τὴν ἐννοια τοῦ χρέους σ' ἐκείνη τὴ δίκη, κ' ἕνα δυνατὸ ράπισμα στοὺς ἀρχιτέκτονες τῆς καὶ στὴν ἐποχῆ. Ὑπῆρξαν τὰ τίμια λόγια ἐνὸς ἀληθινοῦ ἄντρα πού στάθηκε ὁ πρόδρομος τῶν Πολυζωίδη καὶ Τερτσέτη στὴν κατοπινὴ δίκη τοῦ Κολοκοτρώνη. Μετὰ τὴ θέσιν του ἀπόδειξε ὅτι τὸ πνεῦμα καὶ οἱ συνειδήσεις δὲ μποροῦν νὰ παραβιαστοῦν.

Τὸ δεύτερο περιστατικὸν, δεῖγμα πατριωτισμοῦ καὶ σοφίας, ἦταν ἡ ἀπόψή του γύρω ἀπ' τὴ λευπαντρία σὲ σχετικὸν διάλογο πού εἶχε μ' ἕνα Ἀγγλο περιηγητῆ. Συγκεκριμένα ὁ Ἰταλὸς γιατρὸς κόμης Πέκιο, ὁ ὁποῖος περιόδευε τὴν Ἀνοιξὴ τοῦ 1825 στὴ μαχόμενὴ Ἑλλάδα, διηγεῖται¹ ὅτι τὸ πρῶτον πρόσωπον πού ἔβλεπε μετὰ τὸν Ἀγγλο στρατηγὸν Roche ἦταν ὁ στρατηγὸς Γεώργιος Καραϊσκάκης πού κατάγονταν ἀπὸ τὴν

1. α) «Tableau de la Grèce en 1825, recit des voyages, de M. J. Emerson et ducte Pecchion». β) Βασίλη Κραψίτη: «Γνωριμία μετὰ τοὺς Σουλιώτες τὴν Ἀνοιξὴ τοῦ 1825», Μνήμη Σουλίου, τόμος Α', σελ. 213. γ) Γιάννη Βλαχογιάννη: «Ἱστορικὴ Ἀνθολογία», Ἀθ. 1927, σελ. 154.

Ἄρτα καὶ κατοικοῦσε σ' ἓνα σπίτι ὄχι πολὺ ἐπίσημο, ἔξω ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Ἄργου. . . Ὁ στρατηγὸς Roche μὲ τὴ βοήθεια ἑνὸς διερμηνέα ἄρχισε συζήτηση σὲ διάφορα πολιτικά θέματα. Ὁ στρατηγὸς Roche τότε ρώτησε:

«Δὲν πιστεύετε ὅτι ἡ Κυβέρνηση θὰ ἔκανε καλὰ ἂν συγχωροῦσε τὸν Κολοκοτρώνη (ὁ ὁποῖος τότε, τὸ 1825 κρατοῦνταν φυλακισμένος στὴν Ὑδρα) καὶ τὸν ξανάβαζε κεφαλὴ στὸ στρατὸ καὶ μάλιστα σ' αὐτὴ τὴ γεμάτη κρίση περίοδο;»

Στὰ λόγια αὐτὰ ἕνας γέροντας στρατιωτικὸς ποὺ βρισκόνταν κοντὰ στὸν κόμη Πέκιο, εἶπε:

«Δυστυχία στὸ Ἔθνος τοῦ ὁποῖου ἡ τύχη ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἓνα μόνον ἄντρα: καλύτερα νὰ χαθεῖ παρὰ νὰ περιμένει τὴ ζωὴ του ἀπὸ αὐτόν». Καὶ ὁ Πέκιο συνεχίζει: «Αὐτὸς ποὺ εἶπε τὴν πιὸ πάνω γνώμη, ἀξία τῆς ἀρχαιότητος, ἦταν ὁ Ζώης Πάνου ἀπὸ τὸ Σούλι ἀντισυνταγματάρχης. Εἶχε ὑπηρετήσει γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ σ' ἓνα Ἀλβανικὸ (Σουλιωτικὸ) στρατόμαχον, ἄλλοτε στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἔλαβε μέρος στὴν πολιορκία τῆς Γαέτας ἀπὸ τὸ Μασσένα. Ὁ στρατηγὸς Roche μαθαίνοντας τὴν περίπτωσιν αὐτῆς, τοῦ ἔδωκε τὸ χέρι λέγοντάς του:

— Ἄν κάποτε εἶμασταν ἐχτροί, ἄς γίνουμε σήμερον φίλοι. Εἶμιον στὸ στρατόμαχον ποὺ πολιορκοῦσε τὴ Γαέτα.— Ἡ ἀναπάντεχη αὐτὴ ἐξομολόγησις, ἔφερε ἓνα χαμόγελο εὐαρέσκειας στὶς σοβαρὰς φυσιογνωμίας οἱ ὁποῖες μᾶς παρατηροῦσαν. Τὸ ἀνάστημα τοῦ διαλεχτοῦ στρατηγοῦ καὶ ἡ γεμάτη εὐλαβία συμπεριφορὰ του ἄρρεσαν στοὺς ἄγγιους αὐτοὺς στρατιώτας».

Μὲ τὴν ἀποφθεγματικὴν πιὸ πάνω φράσιν τοῦ Πάνου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μιὰν ἀληθινὴν πνευματικὴν περιουσίαν τοῦ Ἔθνους, ὁ ἄνθρωπος βυθίζεται στὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ σωστοῦ δρόμου τῆς ζωῆς του. Καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸν ξεχωριστὸ χαρακτήρα καὶ τὸ ἦθος του, τὴ σύνεσιν, τὴ θυμοσοφίαν, τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὴν ἀπαράμιλλην τόλμην του, ταῦτίστηκε πολὺ νωρὶς ἀπὸ τοὺς σύγχρονους του μὲ τὸν Ὀμηρικὸν ἥρωα Νέστορα.

Πέθανε στὴν Ἀθήναν τὴν 29-8-1846, ὁ Νέστορας τῶν Σουλιωτῶν, ὅπως ὀνομάσθηκε στὶς νεκρολογίας ξεχωριστῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς. Ἦρεμα, στὴν ἡλικίαν τῶν ὀγδόντων ἑνὸς χρόνων ἔφυγε γιὰ πάντα ὁ ἥρωας ποὺ μὲ τὶς διαφορὰς πράξεις του ἔδωκε μεγαλύτερον βᾶθος στὴ ζωὴν του. Ἄν καὶ κράτησε ἓνα μεγάλο βᾶρος τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνα, δὲ ζήτησε καμιά ἀμοιβή, ἀντίθετα μὲ πολλοὺς ἄλλους ἀγωνιστὰς ποὺ πῆραν λαμπρὴν θέσιν στὴν πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ καιροῦ τους. Μοναδικὸς σκοπὸς στὴν πορεία του ὑπῆρξε ἡ ἀτίμητη προσφορὰ του στὴν Λευτερίαν τοῦ Γένους καὶ ἡ θεμελίωσις τῆς κάθε πράξεως του στὴν τιμὴν καὶ στὴν δικαιοσύνην. Γι' αὐτὸ καὶ σώζεται ἀκέρια καὶ ἱερὴ ἡ μνήμη του.

* * *

Ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴν ἔφεσιν ὁ Ζώης Πάνου ἀκολούθησε τὴ συνήθειαν πολλῶν ἀγωνιστῶν νὰ στιχουργοῦν εὐκαιριακὰ γιὰ νὰ ἐξάρουν, νὰ προτρέψουν, νὰ στιγματίσουν καὶ νὰ δώσουν ἐσωτερικὰς ἀνατάσεις σ' ἐκείνους ποὺ κρατοῦσαν τὰ ὅπλα. Τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ λόγου κυριότερα εἶδη ὑπῆρξαν τὰ ἐμβατήρια καὶ οἱ ὠδὲς, ὕμνοι γιὰ τὴν Λευτερίαν καὶ τὴν συνέχειαν τῆς φυλῆς μας ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια, ἀλλὰ καὶ σπρώξιμο τῶν σύγχρονων τοῦ καιροῦ τους γιὰ τὸ γενικὸν ξεσηκωμὸν.

Ὁ Ζώης Πάνου ἔδωκε στίχους ἄτεχνους, γυμνοὺς καὶ πρωτογενεῖς ποὺ ἂν τοὺς

μετρήσεις και τούς άτενίσεις με τούς αισθητικούς κανόνες, θά τούς ξεπεράσεις όπωσδήποτε με άδιαφορία. Κοιτάζοντάς τους όμως με τή σκοπιμότητα τής έποχής πού γράφτηκαν, στη διάρκεια δηλαδή του άγώνα, τούς δέχεσαι σάν αναστάσιμο τραγούδι πού συνθέτει τή συνείδηση τών Έλλήνων οί όποιοι έτσι σπρώχονταν στο γκρέμισμα τών τειχών του τύραννου.

Στή μοναδική του συλλογή «ΠΟΙΗΣΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΟΥ ΖΩΗ ΠΑΝΟΥ», έν 'Αθήναις έκ τής τυπογραφίας Χ.Α. Μαρτίου 25 1842, προλογικά κάθε ποιήματός του διηγείται τήν άφορμή πού προκάλεσε τή σύνθεσή του. 'Η συλλογή του περιλαμβάνει έλάχιστα από τό πλήθος τών ποιημάτων πού ως τότε (1842) είχε συνθέσει. Γι' αυτό ο ίδιος γράφει στη σελίδα 6 τής συλλογής του: «... Έγραψα επί ποδός τούς έπόμενους δέκα έπ-α στίχους και τούς έψαλα επί τής Τραπεζής προς ένθουσιασμόν τών Έλλήνων, βεβαιώνοντάς τους με σταθερότητα τās μελλούσας νίκας των στα 1822». Σε μιά άλλη περίπτωση, στη μάχη τών Παλαιών Πατρών, στην όποία έλαβε και ο ίδιος μέρος, έπαινει τό διακριθέντα στη Ναυμαχία Μιαούλη, με τούς στίχους:

*«Έδγε Νάναρχε Μιαούλη,
'Η 'Ελλάς σέ κράζει δλη,
'Ως ο Κολοσσός τής Ρόδου
δέν ταράττεσαι καθόλου...».*

Τής στροφής αύτής παραλλαγή δημοσιεύει ¹ ο 'Αλέξαντρος Σούτσος, με σχετικό προλογικό σημείωμα:

«Ο Ζώης Πάνου, πολεμιστής μάλλον ή άοιδός του Σουλίου, αυτόπτης γενόμενος εκείνης τής μάχης, έποίησε προς τον Μιαούλην ύμνον, του όποίου διακρίνονται τά έπη ταύτα επί τό κρείττον ένταύθα μεταποιηθέντα.

*'Ως ο Κολοσσός τής Ρόδου
'Εμπρός στέκει τής έφόδου
'Εκαιεν ο 'Αρχιμήδης, σείων κάτοπτρα, τούς στόλους
Τους 'Οθωμανούς σν καιεις ρίπτων σφαιρας πυροβόλους».*

Στόν άγώνα του Μεσολογγιού και στην πολιορκία του, όπου ο Πάνου υπήρξε έθελοντικά άθλητής του θανάτου και ύμνωδός τής 'Εθνικής 'Ιδέας, έγραψε στίχους πού γίνονταν τραγούδι ζωής και δόξας τών λεύτερων πολιορκημένων. Οί άντρείοι τραγουδούσαν στίχους του Ζώη Πάνου με μελωποίηση του ίδιου, ένω τά όπλα τους κροτάλιζαν στις τάπιες του Μεσολογγιού. Σχετικά ο Γ. Τερτσέτης, γράφει:

«Στρέφω, κύριοι, άλλο τον λόγον μου και τελειώνω, αλλά τελειώνοντας θέλω να σās είπω ένα δυο παραδείγματα τής θεοσεβείας τών άνδρών του άγώνος. 'Ηξεύρετε ποιον τραγούδι έτραγουδούσαν οί άνίκητοι στρατιώται με τό τουφέκι εις τό χέρι, φύλακες εις τά τείχη του Μεσολογγιού; 'Ακούσετε: είναι σύνθεσις του μακαρίτου καπετάν Ζώη, Σουλιώτου:

1. 'Αλεξάνδρου Σούτσου : «'Η Τουρκομάχος 'Ελλάς», 'Αθ. 1850, σελ. 136.

Ἡμεῖς τὰ ὑστερηθήκαμε
 Ὅλα τὰ ἀγαθὰ,
 Ἄλλο δὲν μᾶς ἀνάμεινε
 Μόνον παλληκαριά·
 Ἐχομεν καὶ ἐλπίδα
 ψηλὰ στὴν Παναγιὰ
 Νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ
 Νὰ μὴ γενῆ σκλαβιά»¹.

Μὲ τοὺς ἀπλοὺς αὐτοὺς στίχους τοῦ ὁ Ζώης Πάνου σφυροκοποῦσε τὸν πόθο τῶν ἀγωνιστῶν γιὰ τὴν ἀνάστασι τῆς πατρίδας, συγκλονίζοντας τὶς ψυχές τους:

«Καὶ μ' ἓνα κτύπημά μας νὰ παύσῃ ὁ ζυγός.
 Νὰ ἴδωσι τὰ ἔθνη πὼς ἔχομεν καρδιά,
 Κ' ὑπὲρ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ πηδοῦμεν εἰς τὴν φωτιά».

Ἐχοντας ἀκλόνητη τὴν πίστη ὅτι τὸ δῶρο τῆς Λευτεριάς τοῦ Ἔθνους θὰ ἔλθῃ, μόνο μὲ τὶς δυνάμεις τῶν ἀγωνιστῶν, ἔγραφε:

«Ὁλ' ἡ Εὐρώπη ἔμαθε αὐτὰ ποὺ δὲν νοοῦνται
 Ἐπ' τῆς Ἑλλάδος τὰ παιδιὰ ποὺ τώρα τυραννοῦνται.
 Λέγουν, φωνάζουν ὅτι μᾶς ἀγαποῦν,
 ὅμως κρυφίως τὸ τέλος μας ποθοῦν.
 Ἡμεῖς: εἰς πολλὰ τῆς σᾶς ἄς τοὺς εἰπῶμεν,
 Καὶ τοὺς προγόνους μας ἄς μιμηθῶμεν...».

Σ' ἓνα ἄλλο θούριό του μὲ τίτλο «ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ» ζωντάνευε τὶς δραματικὲς συνθήκες τῆς ἀμυνᾶς του, δίνοντας σὲ μιὰ ἄμεση ἐπικοινωνία μὲ τὸν ἀγωνιζόμενο λαὸ τὶς παραινετικὲς προτροπές του:

«Τοῦ Ἔθνους οἱ πολεμιστὰὶ σήμερον κινδυνεύουν,
 θὰ τοὺς ζητήσουν πανταχοῦ καὶ δὲν θὲ νὰ τοὺς εὔρουν.
 Ἐπὶ τροφὴν θὲ νὰ χαθοῦν, καὶ εἰς ἡ Ἑλλὰς θὰ κλάψῃ
 θὰ μείνουνε τὰ λείψανα, καὶ ποῖός θὲ νὰ τὰ θάψῃ;

 Τὰ δπλα δὲν τὰ δίδομεν,
 Τὸ αἷμα μας τὸ χύνομεν
 Ὀρμή, ὄρμή, ὄρμή, ὄρμή.
 Ἐς πεταχθῶμεν Ἑλληνας μεγάλοι καὶ μικροί.
 Κ' ἐλεύθερος καθ' ἓνας φονεύων ἄς χαθῆ».

Αὐτὸς περίπου ὑπῆρξε σὰν στιχουργὸς ὁ Ζώης Πάνου, ποὺ σύνθετε πολεμῶν-

4. Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως» Ἀριθ. 82/23-12-1864. Συνεδρίασις τῆς 5 Ὀκτωβρίου 1864». Προσφώνησι τοῦ Γ. Τερτσέτη, ὁ ὁποῖος μάλιστα ὀρκίστηκε πληρεξούσιος Ζακύνθου. Στὴν προσφώνησίν του μνημονεύει καὶ τὸ Ζώη Πάνου σὰν παράδειγμα γιὰ μίμησι.

τας. Οί σρχίρες του, κυριότερα, και οί νότες του, ήταν τὸ μεγάλο σύνθημα τοῦ θρίαμβου τῆς ὠραίας του ψυχῆς...

* * *

Τὰ «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ» τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Εἰκοσιένα γράφτηκαν ἀπὸ πολλὰ αἷτια, πού δὲν ἐξετάζονται ἐδῶ, και ἀναμφισβήτητα ἀποτελοῦν πηγὴ τῆς ἱστορικῆς γνώσης γιὰ τὰ ἥρωϊκὰ χρόνια τῆς ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας. Ὁ Ζῶης Πάνου ἔγραψε τὰ δικά του Ἐπομνημονεύματα μετὶ τίτλο «Ἀναμνήσεις» τῶν ὁποίων διασώζονται¹ στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Ἀρχεῖα Βλαχογιάννη, φάκελλος 14, μόνο τριανταεξὶ σελίδες. Σ' αὐτὲς ἐξιστοροῦνται τὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς του ἀπὸ τὸ 1820, ἐποχὴ ὅπου μετὸς Σουλιῶτες και μετὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα πολεμοῦσαν τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, ὡς τὴν περίοδο πού ἐνώνονται οἱ Σουλιῶτες μετὰ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ και πολεμοῦσαν τὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα, ὡς τὴν ἀνακατάληψη τοῦ ἱεροῦ χώρου τοῦ Σουλιῶ και ὡς τὶς διαφορὲς ἱστορικὲς μάχες, μέχρι τὸ Μάρτιο τοῦ 1821.

Στὶς ἀπλὲς και ἀντικειμενικὲς περιγραφὲς του, στὶς ἀνόθευτες και ἀπροσποίητες ἀφηγήσεις του, τὶς διανθισμένες μετὰ ἀφθονο λαϊκὸ χρῶμα και θυμοσοφία, μετὰ τὸ ἐσωτερικὸ φῶς τοῦ συγγραφέα ξαναζῆ μιὰ ἱστορικὴ και ἥρωϊκὴ ἐποχὴ πού μᾶς δίνει τὴ συγκίνηση ἑνὸς μνημείου. Γι' αὐτὸ εἶναι μεγάλη ἡ ὀδύνη μας γιὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸ τοῦ κειμένου μετὰ τὴν ἀπώλεια τῶν μετὰ τὴ σελίδα 37 χειρογράφων.

Δεμένος σφιχτὰ μετὰ τὴ γῆ και τὴν ἀρχέγονη πέτρα τῆς πατρίδας του, ἀλλὰ και μετὸς ἀνθρώπους, παρουσιάζεται ὁ ἥρωας συγγραφέας του καταρράχτης τῆς ὀμαδικῆς σοφίας και ἀπολογητῆς τῆς ἀπλότητος. Ἀπὸ τὶς σελίδες του ἀχτινοβολεῖ ἡ ἀπέριττη ὕμωφια μᾶς ἐπιχῆς σύνθεσης και τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς τῶν ἀγωνιστῶν. Γεμάτη φῶς, κίνηση, γοητεία, σοφία και ἀντρεία φανερώνεται ἡ δικὴ του μορφή ἔτσι ὅπως συμβάλλει στὶς διαφορὲς διαπραγματεύσεις τῶν Σουλιῶτων, συμβιβάζει ἀντιφρονούσες παρατάξεις, συντάσσει σημαντικὲς ἐπιστολὲς τῶν Ἑλλήνων σὲ ὑψηλοὺς ἀποδέχτες, μιλεῖ σοφὰ σὲ συνελούσεις ἀγωνιστῶν, ἀπολαμβάνει τῆς γενικῆς ἐκτίμησης τῶν Σουλιῶτων και τῶν Τουρκαλβανῶν, πείθει και παραδειγματίζει μετὰ τὴν πρωτοπορία του στὶς μάχες.

Ἀπὸ τὶς σελίδες του ξεπηδαεῖ μετὰ τὰ ὄραματα, τοὺς κινδύνους, τὶς ὀδῶνες και τὶς ἐλπίδες, ἡ Μεγάλη Ἰδέα και ὁ Ζῶης Πάνου, ὁ εὐσυνείδητος και πιστὸς ἱερωργὸς τῆς.

*

ΚΑΤΙΝΑ ΠΑΠΑ (1897-1959).

Φιλὸλογος και πεζογράφος πού γεννήθηκε στὸ χωριὸ Γιαννιτσάτες τῆς Βόρειας Ἡπείρου και τέλειωσε (1915) τὸ Γυμνάσιο τῆς Κέρκυρας, ὅπου μόνιμα ἐγκαταστάθηκε ἡ οἰκογένειά της. Διπλωματοῦχος (1919) τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τῆς Ἀθῆνας, ὑπῆρέτησε καθηγήτρια στὸ Ἀρσάκειο τῆς Κέρκυρας ὡς τὸ 1924 πού μετεκπαιδεύτηκε στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία γιὰ ἀνώτερη συγκρότηση λειτουργῶν τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης, ὅπου δίδασκαν οἱ: Δελμούζος, Γληνὸς και Τριανταφυλλίδης. Ὑπῆρέτησε καθηγήτρια

1. Τὰ ἀπομνημονεύματά του περιλαμβάνονται στὸ βιβλίο τοῦ Β. Κραψίτη (βλ. ὑποσημ. στὴ σελ. 281).

στην Καβάλλα και από το 1929 σε Γυμνάσια της 'Αθήνας ως το 1953. Πέθανε τη νύχτα της 30 'Οκτωβρίου 1959 στο νοσοκομείο «Ευαγγελισμός» της 'Αθήνας.

Στά γράμματα παρουσιάστηκε σαν ποιήτρια και σαν πεζογράφος. Στίχους έγραψε πολύ άργα (1951), είκοσιπέντε μόνο ποιήματα ως το θάνατό της, που σκόρπια δημοσίευσε μερικά σε διάφορα περιοδικά και όλα μαζί αποτελούν το περιεχόμενο της Συλλογής «Ποιήματα» έκδ. «ΔΙΦΡΟΣ», 'Αθ. 1963, σελ. 44. Σπερούμενη φαντασίας και έξαρσης, με έμπνευση που πάντα πηγάζει από μιαν άμυση έμπειρία χωρίς εύρύτερο περιεχόμενο, η ποίησή της παρά τη λεπτότητα ευαισθησίας και την ευγένεια της ψυχής, δεν την καταξιώνει στους σύγχρονους δοκιμους ποιητές.

Τη θέση της στα γράμματα την παίρνει με το πεζογραφικό της έργο, όπως τη συλλογή διηγημάτων: α) Στή συκαμιά από κάτω και άλλα διηγήματα» (1934), και β) «'Αν άλλαζαν όλα...» (1948), ήθογραφικά και κοινωνικά, με ψυχογραφικές τομές και ανθρώπινη θέση και φώς για ανάταση και λυτρωμό των φτωχών και καταφρονεμένων των χωριών και των πόλεων. 'Αξιόλογο είναι το χρονικό της «Σ' ένα Γυμνάσιο Θηλέων» (Βιβλ. της «'Εστίας» Ι. Κωλλάρου, σγ. 8ον, σελ. 370), όπου η εκπαιδευτική έμπειρία γίνεται τέχνη του λόγου, με πληρότητα περιγραφής διαλόγου και ψυχολογίας και με γράψιμο άβρο και ένετο.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΛΛΕΡΕΝ (1881-1930).

'Ο δημοσιογράφος και λυρικός ποιητής Γεώργιος Χατζής, με φιλολογικό ψευδώνυμο Πελλερέν γεννήθηκε το 1881 στα Γιάννινα, όπου και τέλειωσε τη Ζωσιμαία Σχολή. Τις σπουδές του στην Ιατρική Σχολή της 'Αθήνας αναγκάστηκε να τις διακόψει από οικονομικούς λόγους. Έτσι γυρίζοντας στα Γιάννινα, απαντήθηκε δάσκαλος στη Βούρμπιανη (1906) της Κόνιτσας, όπου παράλληλα άσχολήθηκε με τη συγκέντρωση ενός πλούσιου λαογραφικού υλικού της περιοχής και με τη συγγραφή του πρώτου θεατρικού του έργου με τίτλο: «Το κατηραμένο περιδέραιον». Με την ανακήρυξη του Τούρκικου Συντάγματος, ο Πελλερέν υπηρέτησε (1908) Γραμματέας του «Πολιτικού Συλλόγου» στα Γιάννινα, όπου και τύπωσε την πρώτη ποιητική του συλλογή «Τά Δαχτυλίδια» και το έπικολυρικό τραγούδι «Ντελή 'Ορμάν». Το 1909 ίδρυσε στα Γιάννινα την έφημερίδα «'Ηπειρος» που κυκλοφορούσε ως το θάνατό του, ξέχωρα από κάποιες διακοπές που χρωστίονταν στη μαχητική άρθρογραφία του και την έθνική δράση του. Τα δυο αυτά στοιχεία του τον οδήγησαν το 1909 στη σύλληψη και παραπομπή σε δίκη, το 1912 στην καταδίκη του σε θάνατο για έσχλητη προδοσία, για να διασωθεί με τη νικηφόρα προέλαση (21-2-1913) στα Γιάννινα του έλληνικού στρατού κ.ά.

'Η έθνική του συνείδηση και ο άδούλωτος χαρακτήρας του τον έφεραν το 1914 να παίρνει μέρος στην Πανηπειρωτική Συνέλευση του 'Αργυρόκαστρου, να υπηρετεί ιδιαίτερος γραμματέας του Πρόεδρου της 'Επαναστατικής 'Επιτροπής Χρηστάκη Ζωγράφου και να εκδίδει εκεί την έφημερίδα του «'Ηπειρος». Γυρίζοντας το 1915, ύστερα από τὰ γνωστά Βρεισηπειρωτικά γεγονότα, στα Γιάννινα, επανεξέδωκε την έφημερίδα του που κυκλοφόρησε κληνικά, με διακοπή το 1917, όπου για λόγους πολιτικής του τοποθέτησης εκτοπίστηκε στη Λευκάδα, καθώς και το 1922 που επικράτησε η 'Επανάσταση. Πέθανε το 1930 στην 'Αθήνα.

'Εργα του, σε αυτότελη βιβλία ποιητικού περιεχόμενου: «Ρίμες» ('Αθ. 1906),

«Δαχτυλίδια» (Ίωάννινα 1908), «Ντελῆ Ὁρμάν» (Ίωάννινα 1908), «Μέλι καὶ Φαρμάκι» (Λευκὰς 1918) καὶ «Ἡφαίστεια» (Ἀθ. 1926). Ἐξέδωκε ἐπίσης τὸ δραματικὸ ἔργο «Καταραμένον περιδέραιον» καὶ τὴν ἱστορικὴ μελέτη «Τὸ μυστικὸ τοῦ Κάστρου» (1926).

Στὰ ἀνέκδοτα ἔργα του περιλαμβάνονται τὰ δράματα: «Λιάνα Ἀρσά», «Κίρκη», μεταφράσεις ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ ρομαντικὴ ποίηση, αὐτοβιογραφικὰ ἡμερολόγια, ποιήματα καὶ πεζὰ του διάφορα, δημοσιευμένα στὴν ἔφημερίδα του καὶ σ' ἔφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς Ἀθῆνας κ.ἄ. Ἐπίσης μνημονεύεται¹ ὅτι εἶχε στὴν κατοχὴ του ὀλόκληρο τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνα, καὶ πολλὰ ντοκουμέντα ἀπὸ τὸ Πρωτόκολλο τῆς Φλωρεντίας.

Ἡ ποίηση τοῦ Πελλερὲν κινεῖται στὸ κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ. Κομψὸς καὶ ἀπλός, μ' ἓνα πλούσιο συναίσθημα πού ἴσως γίνεται αἰτία νὰ περιορίζεται τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο τῶν δημιουργημάτων του, μὲ μιὰ ζωὴ ἔντονη καὶ πολυκύμαντη καὶ μὲ μιὰ ἄμεση ἐπικοινωνία μὲ τὴν Ἰταλικὴ ρομαντικὴ ποίηση τὴν ὁποία μὲ τὶς μεταφράσεις του ἔκανε γνωστὴ καὶ αὐτὸς στὴ χώρα μας, ξεκίνησε ἀπὸ τὴν κατάθλιψη. Ἔτσι μὲ τοὺς στίχους του ἀκούστηκε μιὰ μελάγχολη μουσικὴ, ἓνα λικνιστικὸ νανούρισμα μιᾶς αἰθέριας μπαλάντας, ἓνας τόνος πού κάπου, κάπου πλάττει τὸν κύκλο τῶν ἐμπνεύσεών του, ἴσως καὶ ἓνας στίχος, ἐπιγραμματικὸς, μοναδικός, γέννημα μιᾶς θείας στιγμῆς, ἱκανὸς νὰ μᾶς ἀνασταίνει τὸ δημιουργό του, ὅταν ὅλη ἡ δημιουργία του ἔχει σὲ μιὰν ἐποχὴ λησμονηθεῖ, ὅπως:

— *ὅτι δὲν εἶναι ὁμορφο,*
ὦ! μὴ μοῦ τὸ θυμίζεις».

Μ' αὐτὸ τὸ στίχο προλογίζει τὴ συλλογὴ του «Ἡφαίστεια» καὶ νομίζω πῶς, γιὰ τοὺς μνημένους στὴν ποίηση τοῦ Πελλερὲν, καὶ μόνον ὁ στίχος αὐτὸς τοῦ ἔχει ἐξασφαλίσαι τὴ ζωντανὴ μνήμη.

Δημιουργικὴ του πνοὴ στάθηκε ἐπίσης ὁ ἀθεράπευτος πόνος του:

— *«κι ὄλο ἡ καρδιά μου σφίγγεται σὰν πάγος, σὰν πικρή».*

Ἡ σκέψη του μὲ θλίψη σεργιανίζει στὰ νοτισμένα δειλινά, στὴ νοσταλγία τῶν περασμένων, στὶς μισόσβηστες φωνές, στὰ θολὰ καὶ ἄπιαστα ὄνειρα, κι ὄλα αὐτὰ νὰ ἀποτελοῦν τὸ ὄλικό του πού τὸ ἐνορχηστρώνει μὲ δύναμη καὶ τέχνη:

— *«... Ἀχνόφτερο κι ἀχνόχορμο στὸ φῶς σου, ὦ! σὰ νὰ λιώνη,*
σὰν μιὰ πνοούλα πίκρας μου λιώνει στ' ἀχνό σου φῶς:
Καὶ πεθαμένων θύμημα, κι ὄνειρον ρέμβη, πόνοι
μιᾶς τρυφερότης παιδικῆς μὲ σφίγγει ὁ πικραμός...».

(Φεγγάρι)

Ἡ θλίψη του πού κινεῖται στὸ κλίμα τῆς μουσικῆς φέρνει μιὰ σιωπὴ καὶ μιὰ γαλήνη. Τίποτα δὲν προμηνάει τὸ θάνατο, ἀλλ' ἀντίθετα γεννιέται μιὰ αἰσιοδοξία πού κυ-

1. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα, τόμ. ΙΘ', σελ. 882.

νηγάει τὸ φῶς. . . Ἔτσι ὁ πόνος του γίνεται ἓνα κάλεσμα τῆς ζωῆς, μιὰ μυστικὴ μεταλαβιὰ τοῦ κάλλους. Κι ὅταν θρηνεῖ στὸν τάφο τῆς ἑνὸς χρόνου κόρης του Λιάνας, ὅλα γεμίζουν ἀπὸ φῶς αἰθέριο.

— «. . . Ἐγίνες φῶς στὸν Οὐρανό, τοῦ φεγγαριοῦ ἢ γλυκάδα,
ἢ γῆσο ἀνθοῦ καὶ μουσικῆς μιὰν ἄλλη ἁρμονία;»

Στις τραγικότερες στιγμὲς τῆς ζωῆς του, θεοποίησε τὴν ἐλπίδα, ποῦ ἔγινε ἡ μόνη πηγὴ, ποῦ τοῦ χαρίζει δύναμη καὶ σωτήρια κίνηση στὴ δημιουργία.

— «Κι ἄς μὴν ἔλθῃς ποτέ· μὰ νὰ σὲ καρτερῶ».

Στὸ γρονθοκόπημά του μὲ τὴ μοίρα, ὁ Πελλερὲν ἀντλοῦσε τὸ νέο καὶ δημιουργικὸ του φῶς ἀπὸ τὸ βύθισμά του στὰ περασμένα, στὰ παιδικὰ χρόνια ποῦ χαραχτήκαν στὴν ψυχὴ του οἱ ἀρχές, οἱ πόθοι, τὰ ἰδανικά, τὰ μέσα γιὰ τὴν ὑλοποίησή τους, ἡ ἀνθρωπιὰ, ἡ καλωσύνη. . .

— «Ἄχ! σ' ὅλα τὰ παλιὰ νὰ «ζεῖς» μονάχα φτάνει
καὶ νέο φῶς φτάν' ἢ καρδιά σ' ὅλα ὅπου ζεῖς νὰ βάνει. . .

Καὶ πάντα, σ' ὅποιοιδήποτε ἀγῶνα καὶ γιὰ ὅποιαδήποτε προσφορά, ὁ Πελλερὲν δὲν ἔπαυε νὰ ἐπισημαίνει τὴ σημασία τοῦ πόνου σὰν πηγῆς ὁμορφιάς καὶ ζωῆς:

— «. . . Μοῖρα ἐκείνοῦ ποῦ παίζει μὲ τὴ φλόγα
εἶναι στερονὰ νὰ καίγεται. . .
Σ' ὁμοια φωτιά — στὴ σκέψη του τὴν ἴδια
καὶ τὴν καρδιά του ὁ ποιητῆς. Μὰ στ' ἄγρυπνο παιγνίδι
ἓνα τραγούδι ὁ πόνος του βγαίνει — χρυσὸ στολίδι. . .».

Ἡ ἔθνικὴ ποίηση, ὑπῆρξε ἓνα ἄλλο στοιχεῖο τῆς δημιουργίας τοῦ Πελλερὲν. Καλλιέργησε τὸ λαογραφικὸ στοιχεῖο, στράφηκε στὸ μῦθο, φανέρωσε μὲ προσωπικὸ τόνο μεγάλες στιγμὲς τοῦ Γένους, ἐνῶ ἡ ἔμπνευσή του φούντωνε ἀπὸ ψυχολογικὲς ἀναγκαιότητες καὶ ἀπὸ τὴν πίστη. Οἱ ἀπέρητοι στίχοι του φανέρωναν τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὶς ἔθνικες του περιπέτειες. Μὲ ἐπίκεντρο τὸν ἔθνικὸ παλμό, ὁ Πελλερὲν ὀραματίστηκε τὰ μεγάλα! Τὸ ὄραμα τῆς λευτεριάς τῶν Γιαννίνων τὸν δυνάστευε τὴν τελευταία μέρα τῆς σκλαβιάς τους. Ὁ Πελλερὲν κρατούμενος στὶς τούρκικες φυλακὲς καὶ περιμένοντας τὴν ἐκτέλεσή του, μιὰ ποῦ κατὰδικάστηκε γιὰ τὴν ἔθνικὴ του δράση σὲ θάνατο, ἄκουε τὰ ἑλληνικά κανόνια νὰ βροντᾶνε, νὰ πλησιάζουν στὴν ἱστορικὴ πόλη. Καὶ ὀραματιζόμενος τὴ λευτεριά ἔγραψε τοὺς προφητικούς του στίχους:

21 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1913

Τέτοιο γλυκὸ τραγούδι ἀπὸ καμιὰ φλογέρα
ποτές ἔτσι δὲν γλύκανε ἀνθρώπων τὴν καρδιά,
ὅπως ἀπόψ' ἢ τρομερῆ, ποῦ σκίζει τὸν ἄερα
ὀλόγυρα στὰ Γιάννινα ἢ ἀγριοκανονιά!

Ποτὲς κανένα φέξιμο γλυκὸ μὲς στὸ σκοτάδι
τῆς φυλακῆς δὲν ἔφεξε στὸ σκλάβο ἔτσι λαρό,
ὅπως ἐτούτη ἢ τρομερὴ φωτιά, π' ἀπόψε βράδν
φλογεῖ ὄλα τὰ Γιάννινα μὲ φῶτο φοβερό...

Γλυκὸ κανόνι νὰ ἔξερεις πόσο γλυκιά ἢ λαλιά σου!...
Κᾶφε καὶ γκρέμα χάλασε μ' ἐκδικητὴ φωτιά!
Μιά σκλάβα σιδερόδετη στὴν κάθε κανονιά σου
«Κᾶφε!—», μ' ἐλπίδα ἄγρια θερμὰ παρακαλᾷ.

Δέησ' οἱ ἦσκιοι στήσανε κρυφῆ στὴ λίμνη γύρα
καὶ τῶν Γιαννίνων ἢ καρδιά μ' ἐλπίδα λαχταρᾷ.
«Κᾶφε κανόνι!—» δέεται — κι ἀπ' τὴ σκληρὴ μου Μοῖρα
καὶ τὴ σκλαβιά μου βγάλε με ἐτούτη τὴ βραδειά!...

Στὰ κοιμητήρια πρόβαλαν κεφάλ' οἱ πεθαμένοι
καὶ σκελετὰ τὰ χέρια τους ὑψώθηκαν δετά:
— «Κανόνι κᾶφε —» δέονται κι αὐτοὶ λαχταριασμένοι
κι ἐλπίδα ἀνιστόρητη π' τὸ μνῆμα τοὺς ξυπνᾷ...

— «Κᾶφε!—» μιὰ σύγκαρδη φωνὴ δλ' ἢ πόλ' ὑψώνει
«Κί' ἂν εἶναι ἀντάμα κι οὐρανὸς καὶ χῶμα νὰ σμιχτοῦν!
Τζαμί μαζὶ καὶ ἐκκλησιά ἄς γκρεμιστοῦν κανόνι,
τὰ Γιάννινά μας λεότερα μονάχ' ἀπόψε ἄς βγοῦν!»

Καὶ τὸ κανόνι, ὀλονυχτῆς, ὠραῖο, σὰν φλογέρας
τραγούδημα, στὰ Γιάννινα ὀλόγυρα λαλεῖ
ὡς τὴν ἀξέχαστη Αὐγὴν ποὺ ἀγκαλιά ὁ ἀγέρας
τὴ Γαλανὴ στὰ Γιάννινα Σημαία μας φιλεῖ...

(Κάστρο τῶν Γιαννίνων 20-2-1913).

Ὁ Πελλερέν εἶχε συνείδηση τῆς ποιητικῆς του παρουσίας καὶ εἴτε ἔγραφε δρᾶματα, εἴτε ἱστορία, δὲν ἔπαυε νὰ ἔναι ὁ εὐαίσθητος καὶ γνήσιος ποιητῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ μεγάλος ἐθνικὸς ἀγωνιστής.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ (1894-1965).

Ὁ ποιητῆς, ἱστοριοδίφης καὶ λαογράφος Δημήτρης Σαλαμάγκας γεννήθηκε τὸ 1894 στὰ Γιάννινα ὅπου καὶ τέλειωσε (1911) τὴ Ζωσιμαία Σχολή. Διπλωματοῦχος τὸ 1916 τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθῆνας, διορίστηκε τὸ 1920 στρατιωτικὸς δικαστικὸς σύμβουλος, παίρνοντας μὲ τὴν ιδιότητά του αὐτὴ μέρος στὶς ἐκστρατεῖες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Μικρῆς Ἀσίας. Ἀσυμβίβαστος ψυχικὰ μὲ τὸ ἐπάγγελμα του ἀποχώρησε τὸ 1936 μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Ἀντισυνταγματάρχου.

Ὁ κόσμος του κλείνεται στὴν ἀγνή τοπολατρεία, τὴ γλυκιὰ νοσταλγία τῶν περασμένων, τὸ θαυμασμὸ του στὰ χρονικά καὶ τοὺς θρύλους καὶ τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἀνάζη-

ση τῆς οικονομικῆς, θρησκευτικῆς, πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῆς θρυλικῆς πολιτείας τῶν Γιαννίνων σὲ κάποιες ἐποχές, τῆς παραδοσιακῆς γενικώτερα ἡπειρωτικῆς ζωῆς.

Ἡ παράδοση σὰν προϋπόθεση τῆς αὐτογνωσίας καὶ τῆς γεφύρωσης τοῦ παρόντος μὲ τὸ μέλλον ἐγινε ὁ ἀποκλειστικὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς του. Ἔτσι βάλθηκε νὰ τὴν ὀρθώσῃ καὶ ἀπὸ τὴν πίστη τῆς ἀνάγκης γιὰ μιὰν ἐπιστροφή στὶς ἐθνικοπολιτιστικὲς ρίζες μας, δίνοντας ἓνα ἔργο μὲ ἀξιόλογο συστηματικὸ καὶ οὐσιαστικὸ χαραχτῆρα. Συχνὰ στὶς σελίδες του ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ἀπαντιέται μὲ τὸ στοχασμὸ καὶ τὸ μυθικὸ ζετυλίζεται μὲ τὸ ἱστορικὸ «γίγνεσθαι», ἱκανότητα παῦ ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη ἀρετὴ τοῦ συγγραφέα Σαλαμάγκα. Ἀπὸ τὰ ἔργα του, καὶ μόνον ἡ παράθεση τῶν τίτλων τους πού φανερώνει τὴν τοπολατρεία καὶ τὸν πατριδογνωστικὸ οἴστρο του, ὁ Σαλαμάγκας παρουσιάζεται ὁ νεοἑλληνας πού σέβεται τὴν προγονικὴ κληρονομιά, φροντίζοντας νὰ φανερώσῃ ὅτι πιστεύει χρήσιμο στὴ διαμόρφωση τῆς ἱστορικῆς καὶ λαογραφικῆς ἐπιστήμης. Ἔτσι συγκέντρωνε τὰ ὑπάρχοντα γιὰ τὸ θέμα πού τὸν ἀπασχολοῦσε γραφτὰ στοιχεῖα, διάσωζε ἐπίσης σημαντικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ ζωντανὴ παράδοση, καὶ σὲ συσχετισμὸ μεθοδικό, ἔδινε μὲ ἀφηγηματικὴ ἱκανότητα ἔργο αὐτοδύναμο, πού σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἔχει τὴν ποιότητα τῆς ἀμεσης πηγῆς.

Ἴσως, μπορεῖ βάσιμα νὰ ὑποστηριχτεῖ, ὅτι ὁ Σαλαμάγκας δὲν παρουσίασε καινούρια στοιχεῖα στὸ ὅλο ἔργο του, ὅπως χαραχτηριστικὰ ἐπισημαίνονται τὰ ἔργα του «Ὁ γνωστὸς Καλόγηρος Κοσμάς», «Ἡ σπηλιὰ τοῦ Σκυλοσόφου» καὶ «ὁ Νεομάρτυρας Ἅγιος Γεώργιος Ἰωαννίνων». Φυσικά, Ἴσως τοῦτο νὰ μὴν ἀποτελοῦσε καὶ τὴν πρόθεσή του, ἀν ληφθεῖ μάλιστα ὑπ' ὄψιν ἡ δυσχέρεια γιὰ μιὰ τέτοια προσπάθεια πού παρουσιάζονταν στὰ Γιάννινα, ὅπου ἔζησε ἀμετακίνητος ὡς τὸ θάνατό του. Σημασία ἔχει ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ παρουσία του πού ἀναδίδεται ἀπὸ τὸ κάθε βιβλίό του.

Στὰ τρία πῦ ἀνω ἔργα του βιογραφοῦνται οἱ Ἅγιοι: Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ὁ Νεομάρτυρας Γεώργιος τῶν Γιαννίνων, καθὼς καὶ ὁ Παραμυθιώτης Ἐθνομάρτυρας Μητροπολίτης Τρίκκης Διονύσιος ὁ Φιλόσοφος, ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ἔννοια, δηλαδὴ σὰν ἰδέα. Οἱ δυὸ αὐτοὶ Ἅγιοι μὲ καθαρὰ ἀνθρώπινη βάση συνειδητοποίησαν τὴν ἐποχὴ τους καὶ ὕστερα ἀπὸ ἱεραρχικὴ διαβάθμιση τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς, διάλεξαν τὴν πορεία τους πού τοὺς ὀδήγησε στὸ μαρτυρικὸ θάνατο. Στὴν ἐκτίμησή τῆς πολιτικῆς, ἐθνικῆς καὶ ἀτομικῆς λευτεριᾶς, ὁ Διονύσιος ὁ Φιλόσοφος, πρόσφερε τὸν ἑαυτὸ του ἀστέρι λαμπερὸ στὰ σκοτάδια τοῦ τότε Ἑλληνισμοῦ, βάζοντας γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τῆς πατρίδας καὶ τοῦ συνάνθρωπου, μὲ τὸ αἷμα του τὴ σπηλιὰ τοῦ Γιαννιώτικου κάστρου, κάτω ἀπ' τὸ μαχαῖρι τοῦ Τούρκου. Καὶ ὁ Σαλαμάγκας ζωντανεύοντας συνειδητὰ τὴν ἱστορία τους, φρονιματίζει ὅτι τὸ ζωντανὸ νόημα τῆς ζωῆς δὲν εἶναι μιὰ κοινωνικὴ πράξη, ἀλλὰ μιὰ ἠθικὴ πράξη μὲ τὴν ὁποία ἀνοίγονται ἄλλες, ὑψηλές καὶ φωτεινές, ἀνθρώπινες πορεῖες.

Ἡ ποίησή του, μὲ θέματα κυριότερα ἱστορικὰ καὶ θρησκευτικὰ, εἶναι μιὰ ποίηση χαμηλοῦ τόνου μὲ ὀλοφάνερη τὴν εὐαισθησία του, εἴτε ὁ στίχος του εἶναι παραδοσιακός, εἴτε λεύτερος. Αὐτὴ ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ ἀφογή τεχνοτροπία, μοῦ δημιουργοῦν τὴν πίστη πὼς ὁ Σαλαμάγκας ἀν ἀπόφυγε τὴν τόση του πολυμέρεια, θὰ μπορούσε νὰ δώσει ποιητικὸ ἔργο ὑψηλῆς ἐμπνευσης πού νὰ ὑψώνεται κατακόρυφα καὶ ν' ἀγγίζει ἀνετα τίς κορυφές τῆς ἐσωτερικῆς μας ζωῆς, ἱκανὸ ν' ἀνάβει τὸ «ἄσβεστο πῦρ» τῆς αἰώνιας μεταλλαγῆς. Μά, δυστυχῶς, ὁ Σαλαμάγκας ἔζησε στὴ σκιά ὄλων τῶν περασμένων, στὴν ὁποία ὑπόταξε καὶ τὸ παρὸν πού ἀποτελεῖ τὸ «αὐριο» τῶν νέων γενιῶν.

Ἔφυγε στίς 7 Δεκεμβρίου 1965 μὲ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ τῶν Ἑπειρωτῶν.

Ἔργα του: «Θεοβάδιστοι τόποι», 1944 καὶ 1961, «Νοσταλγίες» στίχοι, 1943, «Ἐκλογή ἀπὸ ΤΑ ΑΝΘΗ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ τοῦ Κ. Μπωντλαίρ κ.ἄ.», μετάφραση, 1943, «Κάποιο βράδυ τοῦ Νοέμβρη», ἠθογραφίες, 1959, «Περίπατοι στὰ Γιάννινα» ιστορικο-λαογραφικὰ σημειώματα, «Ὁ γνωστός καλόγηρος Κοσμᾶς», 1958, «ἡ σπηλιὰ τοῦ Σκυλοσόφου», 1953, «ὁ νεομάρτυρας Ἅγιος Γεώργιος Ἰωαννίνων», συναξάρι, 1954, «Γιαννιώτικα στιχοπλάκια», 1956, «Ἡ κυρὰ ἢ Κουσιβίτσα», χρονικό, 1956, «Τουριστικὸς ὁδηγὸς Ἰωαννίνων», 1957, «Μπαντίδοι καὶ Καραμπέρηδες», Γιαννιώτικα λαογραφικὰ σύμμικτα, 1957, «Γιαννιώτικες ἀποκρήες», 1957, «Παλιὰ Γιαννιώτικα ἄσματα», λαογραφικὰ σύμμικτα, 1957, «Ἡ Κόσσα καὶ ἡ Βλῆώρα», Γιαννιώτικα σύμμικτα, 1958, «Στέφανος Σαλαμάγκας», βιογραφικὰ τοῦ πατέρα του, 1959, «ἡ τρίτη κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατεία τῶν Τούρκων τοῦ 1772», 1958, «Γιαννιώτικα ιστοριοδιφικὰ μελετήματα», 1958, «ὁ χαλασμὸς τοῦ νησιοῦ τοῦ 1821», 1958, «Τοπία καὶ χρονικά», ποιήματα, 1958, «τὰ ἰσνάφια καὶ τὰ ἐπαγγέλματα», 1958, «στὴν Κατάρρα», ταξιδιωτικό, 1959, «Γιαννιώτικὰ σύμμικτα», 1959, «Ὁ Ἅγιος Γιάννης τῆς Μπουνίλας», 1960, «Ἐλένη Ἀγγελίνα Δούκαινα», 1961, «Καθὼς χάραξε ἡ Λευτεριά», 1963, καὶ «Ζουλέιχα», ποὺ ἐκδόθηκε μετὰ (1968) τὸ θάνατό του.

*

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ (1881-1952).

Τῆ Σουλιώτικῃ γενιά του θὰ τὴν ἐπισημάνει ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς Σωτῆρης Σκίπης ποὺ γεννήθηκε τὸ 1881 στὰ Γιάννινα, σημειώνοντας σχετικὰ γιὰ τὸν πατέρα του στὴν αὐτοβιογραφία του:

*Τὸν ἐρχομὸ μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαιρέτησε μὲ συμπάρο ἑνὸς παλιοῦ,
ἑνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἑπειρωτικοῦ
μπαρουτοκαπνισμένου ντουφεκιοῦ.*

Τὸ 1897 ἡ οἰκογένειά του ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα, ὅπου μὲ τὸ τέλος τῶν Γυμνασιακῶν σπουδῶν του ἐκδίδει (1899) τὴ συλλογὴ του τὰ «Τραγούδια τῆς Ὀρφανῆς». Ἀκολουθοῦν ἀρκετὰ ταξίδια του, στὴν Αἴγυπτο, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ Ρωσία καὶ στὸ Παρίσι (1909) ὅπου μένει γιὰ πολλὰ χρόνια παίρνοντας μαθήματα αἰσθητικῆς καὶ λογοτεχνίας. Ἐδῶ μπαίνει σὲ ἀξιόλογους λογοτεχνικοὺς κύκλους, ὅπως τῶν: Ἀπολλιναίρ, Καρκό, Σαλμὸν καὶ Καστανιοῦ. ὁ ὁποῖος μεταφράζει τὴν «Ἀνθολογία» τοῦ Σκίπης. Ἰδιαιτέρως ὑπῆρξε φίλος τοῦ Μορεᾶς, τοῦ ὁποῖου μετάφρασε στὴν ἐλληνικὴ τὴν «Στροφές», ὅπως καὶ τοῦ Πῶλ Φόρ.

Ἡ πνευματικὴ του δημιουργία διακρίθηκε τὸ 1922 μὲ τὴν ἀπονομὴ τοῦ ἀριστείου τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν. Τὸ 1929 διορίστηκε Γενικὸς Γραμματέας τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, θέση ποὺ τοῦ ἐξασφάλισε μιὰν ἀνεση γιὰ μιὰ πλούσια λογοτεχνικὴ παραγωγή στὴν ἐλληνικὴ καὶ γαλλικὴ γλώσσα. Ὁ Σκίπης καλλιέργησε τὰ περισσότερα εἶδη τοῦ γραφοῦ λόγου, ὅπως τὸ ἐπικό, τὸ λυρικό καὶ τὸ δραματικό παίξιμα, τὸ διήγημα, τὸ δράμα, τὸ χρονογράφημα, τὴν κριτικὴ καὶ ἄλλα. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του τὸ

πέρασε στο Μιντι της Προβηγκίας, όπου η Γαλλίδα σύντροφος της ζωής του είχε ένα μικρό αγρόκτημα. Τό 1946 εκλέχτηκε τακτικό μέλος της 'Ακαδημίας της 'Αθήνας, όπου και πέθανε τό 1952.

Ξέχωρα από την πρώτη του συλλογή που μνημονεύτηκε πιό πάνω, και τό λιγότερο λογοτεχνικό περιοδικό «'Ακρίτας» (1904-1906) που εξέδωσε με τόν 'Αριστο Καμπάνη στην 'Αθήνα, τὰ έργα του που κυκλοφόρησαν σέ τόμους είναι τὰ ἐξῆς: «Σερενάτα τῶν λουλουδιῶν» (1901), «silential dissolution» (με πρόλογο 'Αρ. Καμπάνη, 1903), «ό γυρος τῶν ὠρῶν» (όνειρόδραμα, α' ἐκδ. 1905 — β' ἐκδ. 1911), «ἡ μεγάλη αὔρα» (1908), «Κάλβεια μέτρα» (1909), «'Αγία Βαρβάρα» (δρᾶμα τετράπραχτο, 1909), «Juvenilia» (1909) «'Η νύχτα της Πρωτομαγιᾶς» (δρᾶμα τρίπραχτο, 1909), «'Ο ἀπέθαντος» (1909), «Τρόπαια στην τρικυμία» (1910), «Θέατρο καί πρόζα» (1910), «Οἱ Τσιγγάνοι» (1910), «'Εργα καί ἡμέραι» 'Ησιόδου (μετάφραση, 1912), «Οἱ στροφές» τοῦ Μορεᾶς (1915), «Μικροὶ περιπάτου», «Δίχως φτερά», «'Απολλώνιον ᾄσμα» (1919), «Αἰολική ἄρπα», «'Ανθολογία», «'Επίλογος» (1922), «Χριστός 'Ανέστη», «Τὰ ραμπαγιάτ» τοῦ 'Ομάρ Καγιάμ, «'Ο 'Ενδυμίων» τοῦ Κήτης (1923), «προσφυγικοὶ καημοί», «Προτοῦ ν' ἀράξουμε» (1924), «Γαλάζια μεσημέρια», «Λουλούδια της μοναξιάς» (1927), «'Ανθεστήρια» (1928), «Κολχίδες» (1930) «'Εν 'Αρχῇ ἦν ἡ δρᾶσις» (στή γαλλική γλῶσσα τό 1917), «Οἱ Πέρσαι της Δύσεως», «Αἱ μικραὶ 'Ελλάδες καί ὁ 'Ελληνισμός» (στή γαλλική, 1918), «'Ανθολογία» (στή γαλλική, 1919), «Αἱ ἐντυπώσεις μου ἐκ της Προβηγκίας» (στή γαλλική, 1928), «'Η Κυρά Φροσύνη», τραγωδία (1929) που ἀνεβάστηκε στό θέατρο της Κυβέλης, «Λιμάνια καί Σταθμοί» (ποιήματα, 1936), «Κάτω ἀπ' τό δέντρο της ζωῆς» (δοκίμια καί πορτραῖτα, 1936), «Προβηγκία» (ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις, 1940), «Ποιητικά Θέματα» (δοκίμιο 1940), «Intermedia» (διηγήματα, 1940), «Λυρικὸ 'Ημερολόγιο» (ποιήματα, 1948), «Προμηθεᾶς» (ποιήματα 1948), καί «Κασταλία Κρήνη» (ἐπιλογή ἀπό τό ὄλο ποιητικό του ἔργο, 1950).

Κυριότερα ὁ Σκίπης θὰ πρέπει νὰ λογιστεῖ σάν ποιητής. 'Η ἠθικοἰδεαλιστική του ὑπόσταση βρίσκει τὴ διέξοδό της ἀρχικά στην πατριωτικὴ ἀτμόσφαιρα. 'Ο προγονικός του κόσμος που πλάστηκε στὰ Σουλιώτικα βράχια κι ἔκανε με τοὺς αἰώνιους ἀπελευτερωτικούς ἀγῶνες τὴν ἰδέα ἀκλόνητο σύμβολο, ἀποτελοῦν ἐντός του τὴν ἀστέρευτη ὑπαρξιακή του πηγὴ. Καί με τὴ σμίλη τοῦ ἀληθινοῦ τεχνίτη γράφει γι' αὐτοὺς:

«Στὴ λύρα τὴν ἀρμονική μου πάλι
φαντάσματα ἀκριβὰ σᾶς προσκαλῶ».

'Η πρόσκληση αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀνακύκλωση που παρουσιάζει πάντα αἰώνιο τό ἀρχαῖο πνεῦμα καί ἐκφράζει τό πατριωτικὸ αἶσθημα τοῦ ποιητῆ που τό ταυτίζει με τὴ λευτεριά, τὴν ὀμορφιά καί τὴν ἀρετὴ. Τὸ αἶσθημα αὐτὸ ἀποχτάει ἕνα πλάτος στό ἔργο του, όπου πότε τραγουδάει ὄνειρεμένα τὴν ἑλληνικὴ πατρίδα:

«Παλιὰ μου 'Αθήνα! ἀπόψε θὰ σοῦ πλέξω
'Ενα μνημόσυνο στὴν ξενητεία...»,

πότε τὴν ὕμνεῖ σάν 'Ιδέα, σάν ἠθικὴ ἀλήθεια καί δύναμη, ὅπως στὴν κηδεῖα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ:

«Μέσ' ἀπὸ τὰ κάγκελα τ' ἀόρατα
τῆς ἀπέραντῆς μας φυλακῆς
μέσα στό κελλὶ τό σκοτεινὸ μας,
δὲν ἐβάσταξες τὸν πόνο τῆς Φυλῆς...»,

για να γίνει ο προφητικός του οίστρος, φλόγα και έθνική προσταγή:

«Φεύγεις, πᾶς για τὸ ταξίδι σου...
ὄμως κοίτα πῶς ξοπίσω σου
οἱ Ἕλληνες σὲ χαιρετᾶνε...
μὲ τὰ μύρια σου τραγούδια
πὸ βουτίζον σὰ μελίσηια
πάνω ἀπ' Ἀπριλιοῦ λουλούδια,
σὰ νὰ προμηνᾶνε τὴν Ἀνάσταση,
ὦ μεγάλε ραψωδέ μας».

Καὶ τότε τῆς ἔδινε καθολικότητα, ἔτσι πὸ σμίγοντας νοσταλγικά καὶ ἐνθουσιαστικά τὴν ἑλληνικὴ πατρίδα μὲ τὴ Γαλλικὴ πὸ χρόνια τὸν φώτιζε καὶ τὸν φιλοξενοῦσε, ἔστηνε ἓνα ψηλὸ κοινὸ ἰδανικὸ μὲ ἀφορμὴ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τῆς γυναίκας του, τὴν Προβηγκία:

«ὦ Προβηγκία ἡλιόλουστη! Μὲ μάγεψε ἡ μελωδικὴ
λαχταριστὴ λαλιά σου...
Μὰ πῶ συχνὰ ἡ Μεσόγειός σου, ὦ Προβηγκία, ἡ γαλανή,
μὲ δέχεται μονάχο,
γιατὶ γρικῶ τὴ γλώσσα μου σὲ κάθε κῶμα της πλατύ,
ὅπου ξεσπᾶ στὸ βράχο».

Ὁ ψηλὸς ἰδεαλισμὸς του καὶ τὸ καθαρὸ ἑλληνικὸ του πνεῦμα ἔλαβαν συχνὰ τὴν ποιητικὴ ἔκφραση μὲ τόνους πὸ ξυπνοῦν τὰ ἀνθρώπινα βάρη καὶ ἀναδίνουν τὴ δύναμη τοῦ πάθους. Ἐξάρση στὴν προγονικὴ κληρονομιά πὸ ὀδηγεῖ στὰ μεγάλα, καὶ θλίψη γιὰ τὴ σβησμένη μορφή τοῦ πεθαμένου πατέρα του:

«Δὲ θὰ σ' εἶρω, γυρίζοντας!
Τὸ τραπέζι θὰν' ἄδειο
πιά τὰ βράδια, στὸ ἀπόδειπνο
καὶ τὴν πίππα καπνίζοντας
ἀναμεσό μας.
Ἱστορίες ἡπειρώτικες
δὲ θὰ λὲς ὅπως ἄλλοτε
κι οἱ σκιὲς τῶν προγόνων σου
Σουλιωτῶνε, δὲ θᾶρχονται
στὸ κάλεσμά σου».

Μὲ σταθερὴ σύνθεση ἀτένιζε μὲ κάποια αἰσιόδοξη ἀντίληψη τῆς ζωῆς τὶς ἐθνικὲς περιπέτειες καὶ τὴν ἀτομικὴ πορεία τοῦ νεοέλληνα. Ἐτσι μὲ δωρικὴ αὐστηρότητα καὶ κλασικὴ καθαρὸτητα ὑψώθηκε κατάντικρυ τῆς μοίρας, σὰν ὑπεύθυνος ἑλληνας ποιητής:

«Ἀδυσώπητη Μοίρα! Μ' ὀλέθριο
τὴ ζωὴ μου κι ἂν ὕφανες νῆμα...
φανερῶσον πιά ἐμπρὸς μου! Ἐναν Ὀλυμπο
κλείνω ἐμπρὸς μου. Στὸ κάθε σου βέλος
πὸ θὰ ρίχνεις ἐπάνω στὸ στήθος μου
θὰ ξεχώνεται κι ἓνας παιάνας...»

Οι πιδό πάνω στίχοι του πού εἶναι ἀπό τῆ συλλογή του τὰ «Κάλβεια μέτρα», ἔχουν ὀλοφάνερο τόν ἐπηρεασμὸ τοῦ Σκίπτη ἀπό τόν Κάλβο, γιὰ τόν ὁποῖο ἐπηρεασμὸ ἀμύνηθε ὁ ἴδιος γράφοντας:

«Ἀπό κάποιους βέβαια θὰ δανειστοῦμε τὰ μέτρα μας, ἀν δὲν δημιουργήσουμε δικὰ μας. . . Ἄς δοῦμε ὁμῶς κατὰ πόσον κατόρθωσα νὰ κρατήσω σ' αὐτὰ τὴν ἀνεξαρτησία μου, ξεχύνοντάς τους κάτι ἀπό τὴν ψυχὴ μου. . .».

Ἐναν ἄλλον ἐπηρεασμὸ ἔχει ἡ ποίηση τοῦ Σκίπτη ἀπό τὴ δημιουργία τοῦ Ζὰν Μορεάς. Τὴν ὄχι δουλικὴ μίμηση τοῦ ποιητῆ τῶν «Στροφῶν» φέρει στὴ μνήμη του κανένας μὲ τὴ μελέτη τῶν συλλογῶν τοῦ Σκίπτη «Αἰολικὴ Ἄρπα» καὶ «Ἀπολλώνιον Ἄσμα». Δυὸ συλλογές πού κλείνουν ἀπό τὸ γαλλικὸ συμβολισμὸ τὴν παθητικὸτητα, τὸ ρομαντισμὸ, καὶ τὴν ἐπιγραμματικὸτητα, στοιχεῖα πού ὁ Σκίπτης συνταιριάζει μὲ ἐλληνικὴ λυρικὴ ἔκφραση.

Ἄπαδὸς τοῦ νεοκλασικισμοῦ στάθηκε στὴν ἐπιφάνεια κυριότερα τῆς ζωῆς, δίνοντας κάτω ἀπὸ τίς πρῶτες συγκινήσεις καὶ μὲ εὐκολογραφία, μιὰ ἄφρονη καὶ χωρὶς πυκνότητα παραγωγή στίχων, πού ἔφερε πολλὰς ἐπικρίσεις. Ἄλλοτε τὴ δημιουργία του ἀκολουθοῦσε ἡ σιωπὴ πού τοῦ ἴστεκε βραχνῆς καὶ τοῦ δημιουργοῦσε πολλὰ συμπλέγματα. Δὲ ν εἶναι φυσικὰ καὶ λίγες οἱ στιγμὲς πού ἡ ποίησή του ἐκφράζει μιὰ συνείδηση τῆς ἀτομικῆς λευτεριᾶς, μιὰ λεπτὴ εὐαισθησία, μιὰ μυστικὴ θλίψη, τελικὰ ἕναν τόνο ἀληθινὰ ἀνθρώπινο πού ἀγωνίζεται νὰ φτάσει στὴν κάθαρση, στὴ γαρά καὶ στὴ νίκη.

*

ΚΩΣΤΑΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ (1888-1943).

Ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλολογίας καὶ λογοτέχνης Κώστας Β. Σιωμόπουλος γεννήθηκε στὸ χωριὸ Ψίνα τῶν Γιαννίνων, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμιακῆς Σχολῆς ἐργάστηκε δάσκαλος σὲ χωριὰ τοῦ ἀδιαίρετου Ἡπειρωτικοῦ χώρου, ὡς λίγο πρὶν τῆς λευτεριᾶς του ἀπὸ τὸ ζυγὸ πού βρέθηκε ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν στὴν Ἀθήνα. Ἐργαζόμενος σπούδασε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ καὶ διπλωματοῦχος τῆς ὑπηρετήσε σὲ διάφορα Γυμνάσια τῆς Ἡπείρου καὶ ἀπὸ τὸ Φθινόπωρο τοῦ 1936 τῆς Παραμυθιάς, ὅπου εἶχε τὴν τιμὴ νὰ τὸν ἔχω καθηγητὴ στὴ Εἰς τάξη καὶ Γυμνασιάρχῃ στὴν Στ' τάξη (1937-1938).

Στὴ διάρκεια τοῦ ἐλληνοϊταλικοῦ πολέμου (1940-1941) πρόσφερε σὰν Γυμνασιάρχῃ Παραμυθιάς τίς ἐθνικὲς του ὑπηρεσίες σὰν Προϊστάμενος τῆς πολιτικῆς ἔκτασης, τῆς λογοκρισίας καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκτοπίσεων ἐπικίνδυνων γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀσφάλεια Ἀλβανοτσάμηδων. Στὴν περίοδο τῆς τριπλῆς (Ἴταλοί, Γερμανοί, Ἀλβανοτσάμηδες) γιὰ τὸ Θεσπρωτικὸ χῶρο κατοχῆς, ὁ Σιωμόπουλος ὑπῆρξε ἀξιοπρεπὴς στὴ φτώχεια του καὶ ἔξοχος ἐθνικὸς ἀγωνιστῆς. Στίς ἐκλεκτικὲς συναναστροφές του μιλοῦσε γιὰ «ἄρθεις ψυχές» καὶ «κοντινὸ γλυκοχάραμα τῆς Λευτεριᾶς». Κάποτε, μὲ ἀφορμὴ τὰ ἐγκλήματα τῶν Τσάμηδων στὰ Χριστιανικὰ χωριὰ καὶ τὴν τρομοκρατία ὄλων μας μὲ τίς δολοφονικὲς τους ἀπειλές, γάραξε στὴ μικρὴ μας συντροφιά του, τίς ἀπόψεις του γιὰ τὸ θάνατο. Σχετικὰ μᾶς ἔλεγε: «Ὁ θάνατος εἶναι ἡ προέκταση τῆς ζωῆς. Ἡ θεώρησή του σὲ βοηθᾶει νὰ νιώσεις καὶ νὰ νικήσεις τὴ ζωὴ. Στὰ χρόνια πού ζοῦμε, εἶναι ἀρετὴ ν' ἀπαντήσει κανένας τὸ θάνατο, ὑπακούοντας στὴ φωνὴ τῆς πατρίδας».

Σὲ λίγους μῆνες ὁ Κώστας Σιωμόπουλος, ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐθνομάρτυρες 49 Προκρίτους τῆς Παραμυθιάς πού τὸ βαθὺ πρωινὸ τῆς 29ης Σεπτεμβρίου 1943, ἔπεσαν

κάτω από τους άτιμους πολυβολισμούς των Χιτλερικών Γερμανών και τις δηλητηριασμένες ανήθικες βολές των αιώνιας καταδίκης συμπατριωτών μας Τσάμιδων. Με το αίμα του έδωσε την τελευταία και την πιο μεγάλη διδαχή του.

* * *

Στην πνευματική μας ζωή ξεκίνησε σαν ποιητής παραδοσιακός και πάντα στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας, με μια σύνδεση του δημοτικού τραγουδιού με την έφτανησιακή παράδοση. Η στιχουργική του εύχέρεια φανερώνεται στην έμμετρη τραγωδία του «Τά Νόθα», όπου άριστα γίνεται η χρήση του δεκαπεντασύλλαβου στίχου. Η ίδια εύχέρειά του παρουσιάζεται στα δημοσιεύματά του στην έφημερίδα «Η Ποικιλία»¹ που εξέδιδε το 1924, όπου οι στίχοι του ανήκαν περισσότερο στην ήθολογία και ήθικολογία, παρά στην καθαρή και στενά λογοτεχνική δημιουργία. Τις προθέσεις του αυτές τις έδινε κι ο ίδιος προλογικά, στο πρώτο φύλλο της έφημερίδας του, όπως το πιο κάτω απόσπασμα:

ΑΥΤΑ ΚΙ ΑΥΤΑ...

...Αυτά κι αυτά μ' ανάγκασαν για τὸ καλὸ τῶν φίλων
γιὰ νὰ προβῶ στὴν ἔκδοσιν τῆς ποικιλίας φύλλων
γεμίζοντας τὶς στήλες της μ' εὐθυμία κι ἀστεία,
χωρὶς ν' ἀγγίξω κανενὸς ὑπόληψιν καμμία...

Η σατιρική του δημιουργία ὑπῆρξε ένας κοινωνικός έλεγχος, ένας σαρκασμός τῶν ήθῶν και αντίλήψεων του καιρού του και τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, και μια υπεύθυνη θέση ἑνὸς πατριώτη γιὰ τὴν αντιμετώπιση ἀπὸ τὴν πολιτεία τῶν προβλημάτων που δημιουργοῦνταν στὸ ἔθνος μετὰ τὴ μικρασιατικὴ συμφορά. Η ποιητικὴ του αὐτὴ μορφή βρίσκει τὴν πὸ καλὴ τῆς ἔκφραση ὅταν ἡ σάτιρα ξεφεύγοντας τὴν ἐπικαιρότητα γίνεται σαρκασμὸς ἑδραιωμένος στὸν ἀνθρώπινον πόνο. Στις σελίδες τῆς πὸ πάνω ἔφημερίδας του δημοσίευσε σὲ συνέχειες τὴν ἔμμετρη τρίπρακτὴ κωμῶδια του με τίτλο: «Η Παιχνιδιάρα» σὲ στίχους γιὰ ὀπερέττες, ὅπως ζητοῦσε ἡ δεκαετία 1920-1930.

Έργα του εἶναι: α) «Τά Νόθα»² ἔμμετρη τραγωδία, τῆς ὁποίας ὁ μῦθος διατηρεῖ ἕναν ἀπόηχο ἀρχαίας τραγωδίας. Εἶναι ἕνα ἔργο με ἄρτια τεχνικὴ και δημιουργικὴ δύναμη και β) «Η Κατεργάρα»³, τρίπρακτὴ ήθογραφικὴ φάρσα, γραμμένη σὲ πεζὸ λόγο, με ἱκανοποιητικὲς προθέσεις ἑνότητας και πλοκής.

Έργα του ἀνέκδοτα (χειρόγραφα σὲ κόλλες ἀναφορᾶς) γραμμένα, ὅπως ὑπολογίζουμε, στὴν περίοδο 1920-1930, εἶναι τὰ πὸ κάτω:

α) «Πληγὴ ἀγιάτρευτη», μυθιστόρημα, σελ. 157.

β) «Διηγήματα», σελ. 105. Συλλογὴ τῶν διηγημάτων: 1) «τοῦ τὴν πῆρε», 2) «Γερον-

1. «Έβδομαδιαία σατιρική έφημερίδα «Η ΠΟΙΚΙΛΙΑ», διευθυντής-ιδιοκτήτης Κ. Σιωμόπουλος, 'Αγίου Διονυσίου ἀριθ. 5, χρόνος Α' φύλ. 1 τῆς 1ης Μαρτίου 1924 και φύλ. 2 τῆς 8ης Μαρτίου 1924». Εἶναι τὰ μόνα που ἔχω ὑπ' ὄψιν μου και εὐχαριστῶ θερμὰ τὸ γιό του Στέλιο Σιωμόπουλο, δικηγόρο και ἱστορικὸ συγγραφέα, γιὰ τὴν προθυμία με τὴν ὁποία ἔθεσε στὴ διάθεσή μου τὰ πνευματικὰ κατάλοιπα του πατέρα του.

2. Κώστα Σιωμόπουλου: «Τά Νόθα», τραγωδία σὲ 3 πράξεις, Ἀθήνα 1924, σελ. 72, σχ. 8ον.

3. Κώστα Σιωμόπουλου: «Η Κατεργάρα», τρίπρακτὴ ήθογραφικὴ φάρσα, Ἄρτα 1930, σελ. 88, σχ. 8ον.

- τικός έρωτας», 3) «ταίριασαν και τώκλεισαν», 4) «τὸ χιαστὸ σχῆμα», 5) «στὸ καλὸ», 6) «φύτεψέ μου ἓνα βόλι» και 7) «ἀντίς φασουλάδας».
- γ) «Ἀνάθεμά το γιά τὸ συμφέρον», δράμα σὲ 3 πράξεις, σελ. 45.
- δ) «Γερωντοκόρη και χαρτορίχτρα», κωμωδία, πράξεις 3, ἔτος 1922, σελ. 44 (δαχτυλογραφημένες). Και
- ε) «Οἱ Λωποδύτες» κωμωδία, πράξεις 3, σελ. 44 (δαχτυλογραφημένες).
- Ὁ Κώστας Σιωμόπουλος ἔχει δικαιωματικά μιὰν ἀξιόλογη θέση στὴν Ἡπειρωτικὴ Γραμματεία, και στὴν ἔθνική μας ζωὴ μιὰν ἀμάραντη μνήμη.

*

ΤΖΟΥΚΑΛΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (μέσα ΙΗ' αἰ.-1819).

Ὁ λόγιος Κων/νος Τζουκαλᾶς γεννήθηκε στὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰώνα στὰ Γιάννινα, ὅπου και ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστὴ εἶναι ἡ «Ἀληπασιάδα» του σὲ 2320 στίχους, λαμβικούς δωδεκασύλλαβους. Γραμμένη, στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ἀποχτάει ἰδιαίτερη ἱστορικὴ ἀξία γιατί συντάχθηκε τὸ 1823, ὕστερα δηλαδὴ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλήπασα. Πέρα ἀπὸ ἄλλες διαφορὲς ποὺ ἔχει ἡ «Ἀληπασιάδα» του ἀπὸ τὴν ὁμότιτλη τοῦ Χατζῆ Σεχρέτη, ἡ κυριότερη διαφορὰ ὑπάρχει στὸ ὅτι περιλαμβάνει και γεγονότα τῆς πολιορκίας και τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Ἀλῆ Σεχρέτης πέθανε τὸ 1819 και δὲν ἔζησε τὰ πιὸ πάνω ἱστορούμενα. Δείγμα τῆς στιχογραφικῆς και γλωσσικῆς ἱκανότητος τοῦ Τζουκαλᾶ δίνουμε μὲ τὸ πιὸ κάτω ἀπόσπασμα τῆς Ἀληπασιάδας του.

45. «Κ' εὐθὺς ἀποφασίζει στὴν Πρέβεζα κινεῖ
και μὲ τὸν Γενεράλην, Ἐγγλέζον συμφωνεῖ
τὴν Πάργα νὰ τοῦ δώσουν μὲ γρόσια ἀρκετὰ
μ' ἑννεὰ χιλιάδες πονγγεῖα δλ' αὐτά...».

*

ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ (1870- ;).

Ὁ φιλόλογος και λόγιος Θεοχάρης Τσουτσίνος γεννήθηκε τὸ 1870 στὴν Ἄρτα, ὅπου και ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Τὸ 1889 ἀπαντήθηκε στὴν Ἀθήνα φοιτητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τῆς ὁποίας ἀνακηρύχθηκε πτυχιούχος τὸ 1893, και διδάκτορας τὸ 1894. Ὑπηρετήσε σχολάρχης στὸ Λύκειο τοῦ Ἀράπη στὰ Γιάννινα, στὴν Ἄρτα και στὰ Πράμαντα, καθηγητὴς στὴν Ἄρτα (1899-1917) και ἀπὸ τὸ 1917 Γυμνασιάρχης στὴ Βέρροια, Λευκάδα και Παραμυθιά (1920-1923), ἀπὸ ὅπου ὑποβιβαζόμενος γιά πολιτικούς λόγους σὲ καθηγητὴ, ὑπηρετήσε στὰ Γιάννινα (1923) και ἀπὸ τὸ 1924 συνέχεια στὴν Ἄρτα, ὡς τὴν 15-7-1935 ποὺ παραιτήθηκε.

Γνώστης τῆς Γερμανικῆς γλώσσας και μὲ παράλληλη προσφορὰ τῶν ὑπηρεσιῶν του στὰ χρόνια ποὺ ὑπηρετοῦσε στὴν πατρίδα του σὸν Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἄρτας, ἔδωκε τὸν καλύτερο ἑαυτό του, στὴν ἱστορικὴ και ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τοῦ χώρου. Ἐκλεκτὸς φιλόλογος ἔσκυψε βαθιὰ στὰ κλασικὰ τῶν προγόνων ἔργα μεταφράζοντας μὲ ἐπιτυχία ἀρκετούς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἀλλὰ και μὲ ἰδανικό του τὸν ἄνθρωπο,

ανάπτυξε μεγάλη πολιτιστική και κοινωνική δράση, πρωτοστατώντας τὸ 1895 στὴν ἰδρυση τοῦ «Κυνηγετικοῦ Συλλόγου» τῆς Ἄρτας, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δημιουργήθηκε ἀργότερα ὁ Φιλολογο-Μουσικὸς Σύλλογος καὶ στὴ συνέχεια «Ὁ Σκουφάς», στὸν ὁποῖον ὁ Τσούτσινος¹ πρόσφερε ἀρκετά.

Ἔργα του: 1) «Τὸ Δράμα τῶν Λεύκτρων», 1924, θεατρικὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο ἀρχικὰ εἶχε τὸν τίτλο «Τὸ Μνῆμα τῶν Παρθένων» καὶ 2) «Ὁ Ὀμηρος κατὰ φιλόσοφον Ἀριστοτέλην», 1927, μελέτη φιλοσοφικὴ καὶ κριτικὴ.

Σημαντικὸς εἶναι ἀκόμα ὁ ἀριθμὸς τῶν μελετῶν του γιὰ τὴν ἀρχαία Ἀμβρακία καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Ἄρτας ποὺ δημοσιεύτηκαν κυριότερα στὶς ἐφημερίδες «Ἐλεύθερος Λόγος» τῆς Ἄρτας καὶ «Ἡπειρωτ. Μέλλον» τῆς Ἀθήνας. Καὶ μόνο γιὰ τὶς μελέτες του αὐτές, τὶς πρωτοποριακὲς καὶ ἐπιστημονικὲς, οἱ ὁποῖες ἀποτέλεσαν καὶ ἀποτελοῦν φωτεινὴ πηγή γιὰ τοὺς μετέπειτα ἐρευνητὲς τοῦ ἴδιου χώρου, ὁ Θεοχάρης Τσούτσινος παίρνει δικαιοματικὰ μιὰν ἀξιόλογη θέση στὴν Ἡπειρωτικὴ Γραμματεία.

*

ΝΙΚΟΣ ΧΑΝΤΖΑΡΑΣ (1884-1949).

Ὁ Γιαννιώτικης καταγωγῆς (ἀπὸ τὸν πατέρα του) Νίκος Χαντζάρας γεννήθηκε στὸν Πειραιᾶ, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση, χωρὶς νὰ τελειώσει τὸ Γυμνάσιο. Στὰ γράμματα παρουσιάστηκε μὲ σονέττα σὲ διάφορα ἔντυπα τοῦ Πειραιᾶ καὶ ἀργότερα μὲ τακτικὲς φιλολογικὲς συνεργασίες στὸ «Περιοδικὸ μας» τοῦ Βώκου, καὶ στὰ περιοδικά: «Ἀκρίτας», «Ἡγησώ», «Νουμᾶς», «Βωμὸς» καὶ «Γράμματα» τῆς Ἀλεξάνδρειας.

Ἔργα του: «Εἰδύλλια», Πειραιάς, 1931. Ποιήματά του μεταφράστηκαν στὴ Γαλλικὴ καὶ τὴ Γερμανικὴ γλῶσσα. Ὑπῆρξεν ἓνας ἀξιόλογος εἰδυλλιακὸς ποιητῆς.

*

ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ (1860-1937).

Ὁ λογοτέχνης καὶ ἐθνικὸς ἀγωνιστὴς Χρῆστος Χρηστοβασίλης γεννήθηκε γύρω στὸ 1860 στὸ χωριὸ Σουλόπουλο (Σούλι-Χρηστοβασίλη) τῶν Κουρεντοχωριῶν τῆς Ἡπείρου, ὅπου μὲ δάσκαλο τὸν Παπα-Ἀντρεῖα ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Τὶς σπουδὲς του συνέχισε στὴ Ζίτσα καὶ ὕστερα κοντὰ στὸν ἀπὸ τὸν πατέρα του θεῖο του Σπύρο στὴν Ξάνθη, ὅπου τέλειωσε τὸ Σχολαρχεῖο. Στὴ συνέχεια παρακολούθησε ἐγκύκλια μαθήματα στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης καὶ στὸ Σουλτανικὸ Λύκειο (1875) τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ὅταν τὰ ἐθνικὰ ὄνειρα τοῦ σκλαβωμένου Ἑλλήνα ἀναδεύονταν μὲ τὴν κήρυξη τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, ὁ Χρηστοβασίλης δραπέτευσε ἀπὸ τὴν Πόλη τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1878 καὶ ἦρθε στὴν Κέρκυρα γιὰ νὰ λάβει ἐνεργὸ μέρος στὴν ἐπανάσταση τοῦ Λυκουρσιῦ. Νωρὶς διαπεραιώθηκε στὶς ἀπέναντι ἠπειρωτικὲς ἀκτὲς καὶ πῆρε μέρος στὶς κιντὰ στοὺς Ἁγίους Σαράντα συμπλοκὲς, ἀνήκοντας στὴν ὁμάδα τοῦ Χειμαρριώτη μοίραρχου Γ. Στεφάνου.

1. Νίκου Διαμάντη: «Θεοχάρη Τσουτσίνου ΑΡΤΙΝΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ», περιοδ. «ΣΚΟΥΦΑΣ» τ. 23-24 τοῦ 1963, σελ. 62 κ.έ.

Ἡ ἀποτυχία ἐκείνης τῆς ἐπανάστασης ἔφερε τὸ Χρηστοβασιλεὺς στὴ Θεσσαλία κοντὰ στὸ θεῖο του Σπύρο, πού ἦταν διαχειριστὴς τῶν κτημάτων τοῦ Ζωγράφου, τοῦ ὁποῦ καὶ ἐγινε γραμματικὸς στὸ μικρὸ χωριὸ Μπισδάνι. Στὴν περίοδο αὐτὴ φανερώθηκε καὶ τὸ λογοτεχνικὸ του ταλέντο. Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου, σ' ὅλη τὴ Θεσσαλία, ὁ Χρηστοβασιλεὺς ἔγραψε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Βαλαωρίτη καὶ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τὸ ποίημα μὲ τίτλο «Στ' ἀδέρφια μας», τὸ ὁποῖο καὶ ἀπάγγειλε τὴν 22-4-1881 στὴ δοξολογία πού ἐγινε στὴν ἐκκλησιά τῶν Τρικάλων γιὰ τὴν εἰσοδο τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὰ Τρίκαλα.

— «Ἀδέλφια καλῶς ἤρθατε, Ἀδέλφια ἀγαπημένα,
μὲ τὸ σταυρὸ στὸ Φλάμπουρο, μὲ τὰ σπαθιά ζωσμένα.

.....
Ἀδέλφια λεοντόκαρδα ὀλίγο ἀναπανθῆτε,
μέσα ἐδῶ στὸν τόπο μας, μὰ μὴ ξαοματωθῆτε,
τ' ἔχομε δρόμο γλήγορο... Κυττάτε τί ἀντάρα
σηκώνεται στὴν Ἥπειρο, στὸ Λοῦρο, στὴ Χειμάρρα...

Τὸ ποίημα αὐτὸ στάθηκε ἡ ἀφορμὴ νὰ συλληφτεῖ τὸ 1882 στὸ χωριὸ του τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου του καὶ νὰ καταδικαστεῖ σὲ θάνατο. Δραπετεύοντας νωρὴς ἀπὸ τὴς φυλακῆς τῶν Γιαννίνων ἤρθε καὶ παράμεινε λίγα χρόνια στὴ Θεσσαλία. Τὸ 1885 βρέθηκε ἐγκαταστημένος στὴν Ἀθήνα, ἐργαζόμενος ἀπὸ τὸ 1889 σὰ μόνιμος συντάκτης στὴν ἐφημερίδα «Ἀκρόπολις» τοῦ Βλάση Γαβριηλίδη.

Ἡ πεζογραφικὴ του παρουσία ἐγινε μὲ τὴ συμμετοχὴ του στὸ διαγωνισμὸ πού μὲ θέμα «ποῖα ὑπῆρξεν ἡ εὐχαριστοτέρα ἀρχιχρονιά, ἦν διήλθατε» προκήρυξε τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1889 ἡ ἐφημερίδα «Ἀκρόπολις». Ἀνάμεσα σὲ διακόσιους πεζογράφους πού ἔλαβαν μέρος, ὁ Χρηστοβασιλεὺς ἔλαβε τὸ πρῶτο βραβεῖο γιὰ τὸ διήγημά του «ποιμενικὴ ἀρχιχρονιά», τὸ ὁποῖο μὲ τὸν τίτλο «Ἡ καλύτερὴ μου ἀρχιχρονιά» δημοσιεύθηκε ἀργότερα στὰ «Διηγήματα τῆς Στάνης».

Ἡ ρέουσα γλῶσσα, ἡ ὁμορφὴ περιγραφή καὶ ὁ πρωτόφαντος κόσμος τοῦ διηγήματος ξαφνιάζουν. Ὁ ὄξυδερκὴς Γαβριηλίδης στὴ βράβευση τῆς «Ποιμενικῆς ἀρχιχρονιάς», ἐνθουσιαστικὰ παρατηρεῖ:

«ἀφήγησιν ἔχουσα γραφικωτάτην τὴν ἔκφρασιν, ζωηρὰν τὴν ὀρωπογραφίαν, ἤρεμον, γλυκεῖαν, ἀθόρυβον τὴν παράστασιν, φέρουσα δὲ ζωντανάς, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὰς τὸσφ ὁροσερὰς σκηναὶς τοῦ ποιμενοαγροτικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος — ἐλευθέρως καὶ δούλης — τῶν ὁποίων τὴν ὠραιότητα, τὸσφ ὀλίγον γνωρίζομεν, διότι τὸσφ ὀλίγον ἐσπουδάσαμεν ...»¹.

Σὰ δημοσιογράφος ἀνάλαβε ὁ Χρηστοβασιλεὺς ἐθνικὲς ἀποστολὰς τῆς ἐφημερίδας «Ἀκρόπολις» στὴ Μακεδονία, στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν καιρὸ τῆς σφαγῆς τῶν Ἀρμενίων, στὴ Βουλγαρία, καὶ τὸ 1896 στὴ Μόσχα, ἀπὸ ὅπου ἔστειλε τὴς περιφημὲς περιγραφὰς γιὰ τὴ στέψη τοῦ Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας Νικόλαου Β'. Τὸ 1897 ἀκολούθησε σὰν πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ στὴν Ἥπειρο καὶ τὸ 1898 σὰν ἀνταποκριτὴς τὸ Γερμανὸ Αὐτοκράτορα στὴν Παλαιστίνη.

Στὴν περίοδο 1899-1909 διηύθυνε τὴν ἐθνικὴ ἐταιρεία «Ἑλληνισμὸς» πού ἰδρύ-

1. Ἐφημ. «Ἀκρόπολις» φύλ. τῆς 31-12-1889.

θηκε από το Νεοκλή Καζάζη, αγωνιζόμενος με αταπάρνηση για την απελευθέρωση της Μακεδονίας και της Ήπειρου. Ταυτόχρονα διηύθυνε το περιοδικό της εταιρείας «Έλληνισμός», όπου δημοσίευε περισπούδαστες πατριωτικές μελέτες με το ψευδώνυμο Ζ. Δωδωναίος, συνεργαζόμενος παράλληλα στα φιλολογικά περιοδικά: «Έβδομάς», «Μουσείον», «Έθνικόν Ήμερολόγιον Σκόκου», «Έστία Εικονογραφημένη», «Νέα Έστία», κ.λπ.

Τό 1909 βρέθηκε στη Σύμωρνη κι αργότερα στην Κωνσταντινούπολη, από όπου τό Γενάρη τοῦ 1913 γύρισε στην Αθήνα. Με τή λυτεριά τῶν Γιαννίνων (21-2-1913) ἤρθε στα Γιάννινα, όπου ἔμεινε πιά μόνιμα, προσφέροντας τή ζωντανή προσωπικότητά του στις ὑπηρεσίες τῶν πολλῶν καί μεγάλων ἡπειρωτικῶν ζητημάτων. Τό 1914 ἔλαβε μέρος με τήν πέννα καί τό ὄπλο στόν Ήπειρωτικόν Ἀγώνα. Παράλληλα ἀγωνίστηκε για τήν ἀπόδοση τῶν 79 ἔθνικῶν κτημάτων πού ὁ Ἀλῆ πασᾶς εἶχε ἀρπάξει ἀπό τοὺς κατοίκους, πρωτοστατώντας¹ καί για τήν ἀπόδοση τῶν 16 χωριῶν τῆς Ἐπαρχίας τῶν Φιλιατῶν.

Ἄγνός ἰδεολόγος καί ἀκραιφνῆς πατριώτης, ὁ Χρηστοβασίλης πίστευσε ὅτι θά πρόσφερε μεγαλύτερες ὑπηρεσίες στό Ἔθνος με τήν ἐνεργό ἀνάμειξή του στην πολιτική. Οἱ πρῶτες ὀδυνηρές ἐμπειρίες του ἦταν ἡ ἐκτόπισή του (1917) για τὰ φρονήματά του ἐννιά μῆνες στη Νάξο.

Τό 1923 ἐξέδωκε στα Γιάννινα τήν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» με τήν ὁποία ἔδινε τοὺς ἐπίμονους καί τίμιους ἔθνικούς καί τοπικούς ἀγῶνες παρουσιαζόμενος με τίς σελίδες της πρωτοπόρος ἀγωνιστής στην πολιτιστική ἡπειρωτική ἀνέλιξη. Ἡ ἀγάπη καί ἡ ἐκτίμηση τῶν συμπατριωτῶν του τὸν ἔφερε δυὸ φορές ἐκπρόσωπό τους (1926 καί 1935) στη Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, στην παράταξη τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος. Ἡ ὄλη λογοτεχνική προσφορά του διακρίθηκε με τό Βραβεῖο (δραχμῶν 20.000) τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί ἡ ὄλη του ἔθνική δράση τιμήθηκε με τό Χρυσό Σταυρὸ Γεωργίου τοῦ Α΄, πού τοῦ ἐπιδόθηκαν λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τό θάνατό του. Πέθανε τήν 21-2-1937 στην Αθήνα, τή μέρα πού τ' ἀγαπημένα Γιάννινα του γιόρταζαν τήν ἐπέτειο τῆς λυτεριάς τους καί κηδεύτηκε τιμητικά με δημόσια δαπάνη.

Ἔργα του: Πεζά: «Διηγήματα τῆς Στάνης», «Διηγήματα τοῦ μικροῦ Σχολειοῦ», «Διηγήματα Θεσσαλικά», «Διηγήματα τῆς Ξηνητείας», «Διηγήματα τοῦ βουνοῦ καί τοῦ κάμπου» (βραβευμένα στο γλωσσικό διαγωνισμό πού προκήρυξε ὁ Ψυχάρης), «Ὁ Κατσαντώνης», «Ὁ Καπετάν Καλόγηρος», «Ἡπειρωτικά παραμύθια», «Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς».

Ποιητικά ἔργα του: «Ἡ Ἀγάπη», «Ὁ Μᾶρκο Μπότσαρης», «Ὁ μαρμαρωμένος Βασιλιάς», «Οἱ δυὸ Κωνσταντῖνοι» καί «Ἡ θυσία τοῦ Σαμουήλ».

Δράματα: «Γιὰ τήν τιμή», «Γιὰ τήν πατρίδα», «Χριστός καί Μωγαμέτης», «Παιδομάζωμα» καί ἄλλα.

Πολιτικοῦ περιεχομένου ἔργα του: «Ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἡπείρῳ» (πραγματεία πού ἀναδημοσιεύτηκε στην «Κυανῆ Ἀγγλική Βίβλο» τοῦ 1903), «Ἡπειρος καί Ἀλβανία», «Ἡ Ἡπειρος γεωγραφικῶς καί ἔθνολογικῶς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα» κ.ἄ.

Ἡ ποιητική προσφορά τοῦ Χρηστοβασίλη με κυριότερα στοιχεῖα της τήν εἰδυ-

1. Χρ. Χρηστοβασίλη: «Τὸ ἱστορικόν τῆς ἀρπαγῆς τῶν 16 χωριῶν τῆς Ἐπαρχίας Φιλιατῶν», Ἀθῆναι 1914.

λιακή φυσιολατρεία και την πατριδολατρεία, ξεκινάει με τη μίμηση του δημοτικού τραγουδιού, χωρίς όμως τη δουλική ύποταγή.

Γεννημένος στη φύση και ζυμωμένος από τις όμορφιές της έλαβε νωρίς το θείο δώρο να μιλάει μαζί της και να ξεδιαλύνει ένα, ένα, τα κρυφά μυστικά της. Έτσι έναρμονίζει τα στοιχεία των βουνών με τα ήπειρωτικά μοιρολόγια, και τη μελωδία των χρωμάτων, άρωμάτων και κελαδημάτων με τους παλμούς της καρδιάς και την ανάταση της ψυχής. Με μια λέξη γνωρίζει να ένσαρκώνει την παράσταση μέσα στο συναίσθημα ξυπώντας εντός μας με τα τραγούδια του τα βαθιά εκείνα συναισθήματα, που πρέπει να φλογίζουν κάθε ευαίσθητη ψυχή στο αντίκρουσμα του ώραίου:

Η ΑΝΟΙΞΗ

*Νά την προβάλλει ή "Ανοιξη χιλιοχαριτωμένη,
με χίλια μύρια χρώματα, με μύριες όμορφάδες
και κατακάθαρο ούρανο και χρυσαφένιες μέρες.
"Έχει το Μάρτη θύρα της, το Μάη προσκεφάλι
και τον 'Απρίλη το γλυκό νυφιάτικο κρεββάτι...*

Ο έρωτας για την πατρίδα είναι ένα άλλο στοιχείο του ποιητικού έργου του Χρηστοβασίλη. Είναι μια αγάπη για τον άκατάλυτο πυρήνα της ελληνικής πατρίδας, για το ελληνικό θαύμα των αιώνων, που δεν όφείλεται μόνο στη φυλετική κληρονομιά και στο κλίμα, αλλά κυρίως στην πνευματική κληρονομιά, αυτή, που 'κανε ν' άστράψει και να φωτίσει το σύμπαν ή ελληνική σκέψη. Με τον τρόπο αυτό δραματίζεται την ελληνική πίστη να στήνει ήρωες, να ύψώνει Θεούς και να γκρεμίζει δεσμά και τείχη:

Η ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ

*... Κέντα μιá ράχην όμορφη με σπίτια και παλάτια
Κι άπάνω της καταρραφής μιάν έκκλησιά μεγάλη,
με τετρακόσια σήμαντρα κι έξηντα δυό καμπάνες...
... Κι όλόγουρα στην έκκλησιά, σαν σύννεφο μεγάλο,
κέντα χιλιάδες χριστιανούς, παιδιά, γυναίκες, άντρες,
να προχωρούν μ' άλλαλαγμό, για να 'μπουν όλοι μέσα
στην έκκλησιά τη διάπλατη, στο μέγα μοναστήρι,
ν' ακούσουνε τη λειτουργιά, που ήταν κυνηγημένη,
τόσους αιώνες σκοτεινούς, τόσους αιώνες μαύρους...
Ν' ακούσουνε τη λειτουργιά, το νιό «Χριστός 'Ανέστη»...*

Ξεφεύγοντας από τον έπηρεασμό του Δημοτικού τραγουδιού και του ποιητικού έργου του Βαλαωρίτη, ό Χρηστοβασίλης έδωκε αυτόδύναμο έργο που άν δέ χαρακτηρίζεται για την πυκνότητα του ύφους, έχει διακριτικό της γνώρισμα την καθαρότητα του αίσθήματος, που άνυψώνει το στενό κόσμο του δημιουργού σε άληθινή ποίηση. Οί άπλοι, άβίαστοι και πλαστικοί στίχοι του, θυμίζουν την απλότητα του κόσμου των συμπατριωτών του των όποιων ή ζωή τους έγινε ό μύθος των τραγουδιών του. Οί άστραφτερές και πλούσιες λέξεις που χρησιμοποιεί, είναι διαλεγμένα διαμάντια της ήπειρωτικής λαλιάς. Οί εικόνες των ποιημάτων, είναι οί φυσικοί πίνακες της άρρενωπής ήπειρωτικής φύσης.

Καὶ οἱ ἰδέες, εἶναι οἱ ψυχικὲς μυστικὲς δυνάμεις τοῦ ἀρχέγονου ἡπειρώτη ποῦ ἀγαπάει τὴν πέτρα καὶ τὸ χῶμα του, ποῦ πονάει τὸν ἄνθρωπο καὶ θυσιάζει τὸ πᾶν στὴ μεγάλη πατρίδα. Ὁ Χρηστοβασίλης μὲ τὸ γενικότερο «λόγο του» καὶ μὲ τίς πράξεις του κράτησε συνειδητὰ τὴ Σημαία τῆς Ἐθνικῆς Ἰδέας, μιὰ ποῦ μέσα του φώλιαζε τὸ ἄγριο λιοντάρι, ὁ περήφανος ἀετὸς καὶ τὸ γλυκόφωνο ἀηδόνι, ὅπως ἐπιγραμματικὰ μᾶς λέει στὸ ποίημά του:

ΠΟΤΕ

*Πότε ἀγριεύω κι ἀσχημαίνω
θεοῖο γένομαι στ' ἀλήθεια
κι ἓνα λιοντάρι φωλιασμένο
νιώθω πὼς ἔχω μὲς στὰ στήθια.*

*Πότε πετιοῦμαι στὰ οὐράνια
σὰ νὰ ἤμουν φτερωτὸς στ' ἀλήθεια
κ' ἓναν αἰτὸ μὲ περηφάνεια
νιώθω πὼς ἔχω μὲς στὰ στήθια.*

*Πότε τονίζω τραγουδάκι
βγαλμένο ἀπ' τῆς καρδιάς τὰ βύθια
κ' ἓνα γλυκόφωνο ἀηδονάκι
νιώθω πὼς ἔχω μὲς στὰ στήθια.*

(«Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον», Ἀθ. 1911, σελ. 158).

Στὸ ὅλο ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη σημαντικότερη, εἶναι ἡ πεζογραφικὴ του προσφορά. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποῦ κυριαρχεῖ ἡ ἠθογραφία καὶ στὸ πλαίσιο τῆς κινεῖται οἱ ἡπειρωτικὲς ἀναμνήσεις, ἱστορία, παράδοση καὶ λαογραφία. Οἱ ἥρωες του εἶναι ἀπλοῦχοι ἄνθρωποι γερά δεμένοι μὲ τὸ περιβάλλον, τὸ φυσικὸ καὶ τὸ ἀνθρώπινο, ποῦ διατηροῦν τὴν αὐτοτέλεια καὶ τὴ διαρκὴ παρουσία στὰ διηγήματά του. Τοῦτο πραγματώνεται ἀπὸ τὴν αἰτία ὅτι ὁ Χρηστοβασίλης δὲν ἐπλεκε τὸ μῦθον του μὲ τεχνικὰ μέσα, ἀλλὰ μὲ τὴν προέκταση τῶν συγκινήσεών του, μὲ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὴν πατρίδα καὶ τὴ φύση.

Φλογερὸς μῦθος τοῦ πεζογραφικοῦ του ἔργου ἦταν τὸ ζωντάνεμα τῶν ἀνέφελων παιδικῶν χρόνων. Πάντα αὐτὸς ὁ γυρισμὸς εἶναι μιὰ πολύτιμη καὶ λυτρωτικὴ φυγὴ ποῦ γίνεται πηγὴ δημιουργίας. "Ὅλα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μαγικὰ χρόνια εἶναι ἡ θεία δωρεὰ ποῦ σὲ φέρνει στὴ μετάληψη τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς τέχνης.

Ἡ ἡπειρωτικὴ μνήμη, ἱστορία καὶ παράδοση, ριζώνονται στὸ μῦθον τοῦ πεζογραφικοῦ του ἔργου καὶ ἡ παλιὰ ἥρωϊκὴ καὶ δραματικὴ ἡπειρωτικὴ ζωὴ συνταιριασμένη μὲ τὴ σύγχρονή του τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀναστατώσεων, μετασχηματίζονται μὲ τὸν ἠθικὸ κόσμον τῶν διηγημάτων του. "Ὅλα δίνονται μὲ γνήσια δημοτικὴ γλῶσσα, κάποτε καὶ μὲ χρῆση ἡπειρωτικῶν ἰδιωματισμῶν, γι' αὐτὸ καὶ συνοδεύει τὰ διηγήματά του μὲ γλωσσάρια (λεξιγραφικῆς καὶ λαογραφικῆς σημασίας), μὲ ὕφος ἀπλὸ καὶ φυσικὸ, μὲ ἥρωϊκὸ κάποτε τόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ ψυχολογικὲς διεισδύσεις καὶ πνεῦμα τραγικόν. Καὶ παντοῦ καὶ πάντα ὁ πατριώτης ποῦ μοχθεῖ γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ ἰδεολογικοῦ του πιστεύω, ὁ γνήσιος γόνος τῶν Σουλιωτῶν, ποῦ σὰν τὰ βήματά του τὸν ἔφεραν τὸ 1930 μὲ τίς γιορ-

τές του Σουλιού (εκατονταετηρίδα της Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας) στὰ ἐρείπια τῶν Τζαβελαιῶν, Δρακαίων, Χρηστομαραίων καὶ ἄλλων τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου χώρου, ψιθύρισε στὸ Χρῆστο Σούλι: «Πόσο ἤθελα, μοῦ εἶπε, νὰ πεθάνω σήμερα καὶ νὰ μὲ θάψετε στὸ Σούλι»¹.

Ἡ προσφορὰ τοῦ Χρηστοβασίλη ἐκτείνεται σὲ ἔργα θεατρικά, ὅπως «οἱ ἀγῶνες τοῦ Σουλιού» ἢ «Γιὰ τὴν Πατρίδα» καὶ σὲ λαογραφικὲς μελέτες ὅπου μὲ στοργὴ συγκέντρωσε ἤθη, ἔθιμα, θρύλους κ.ἄ.

Οἱ σημερινὲς ἀξιώσεις στὴν τέχνη εἶναι τόσο διαφορετικὲς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ἐζησε καὶ δημιούργησε ὁ Χρηστοβασίλης. Τοποθετημένος στὴν ἐποχὴ του ὁ ταλαντοῦχος διηγηματογράφος, στάθηκε σὰν ἠθογράφος καὶ ψυχογράφος, μὲ τὴν ἐξάισια θέση του στὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ τὴ ζωντάνια τῶν ἡρώων του, ἀπὸ τοὺς πιδὸ ἀξιους τοῦ καιροῦ του, ἓνας ἀληθινὸς πνευματικὸς ἐργάτης καὶ ἓνας γνήσιος Ἕλληνας. Ὁ σύγχρονος πνευματικὸς ἠπειρωτικὸς πολιτισμὸς συναισθάνεται καὶ σέβεται τὴ βαριὰ καὶ πολῦτιμη κληρονομιά του.

*

ΠΕΤΡΟΣ ΩΡΟΛΟΓΑΣ (1892-1958).

Γεννήθηκε στὴν Κορυτσᾶ καὶ ἀνάπτυξε σημαντικὴ πνευματικὴ δραστηριότητα στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ἐργάζονταν σὰν δημοσιογράφος.

Ἔργα του: «Σημειώματα», χρονογραφήματα, 1934, «Οἱ συγγραφεῖς καὶ ἡ ἐποχὴ τους», 1938, «Ἴων Δραγούμης», 1938, «ἓνα κίνημα μεταξὺ δύο πόλεων», 1940, Ἐπίσης σὲ διάφορα περιοδικὰ δημοσίευσε στίχους του.

*

1. Περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα», τεῦχος 3-4, σελ. 116.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΔΑΜΗΣ (ΙΗ' αιώνας).

Γιατροφιλόσοφος τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἰδιαιτέρη πατρίδα. Μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι γεννήθηκε στὴ Μοσχόπολη, ἀπὸ ὅπου κατάγονταν οἱ γονεῖς του.

Τὶς ἐγκύκλιες σπουδὲς τὶς ἔκανε στὰ Γιάννινα. Στὴ συνέχεια σπούδασε τὴν Ἱατρικὴν στὴ Χάλκη τῆς Σαζονίας. Στὴν ἴδια πόλιν ἐξέδωκε τὸ 1772 τὸ ἔργο: «Σύντομος ἐρμηνεία περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ ὠφελείας μερικῶν ἐκλεκτῶν καὶ δοκιμασμένων Ἱατρικῶν, ὅπου πιστῶς καὶ εὐστόχως συσκευάζονται... παρὰ τοῦ ἐξοχωτάτου ἐν Ἱατροῖς καὶ ἐπιφανεστάτου Κυρίου Δαβὶδ Σαμουὴλ Μαδάϊ, ἀρχιάτρου καὶ αὐλικοῦ συμβουλάτορος... μὲ τὰ ὁποῖα Ἱατρικὰ, κατὰ τὴν πολλὴν πρᾶξιν καὶ δοκιμὴν, οὐ μόνον αἱ ἐλαφραῖς, ἀλλὰ καὶ αἱ βαρύτεραις ἀσθένειαῖς, σὺν Θεῷ εὐτυχῶς θεραπεύονται· μεταφρασθεῖσα ἀπὸ τὸ Λατινικὸν εἰς τὴν ἀπλὴν τῶν σημερινῶν Γραικῶν διάλεκτον παρὰ τοῦ ἐλαχίστου ἐν σπουδαίοις Ἰωάννου Ἀδάμη».

*

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ (1852-1923).

Γιατροφιλόσοφος, γιὸς τοῦ Παναγ. Ἀραβαντινοῦ. Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Διπλωματοῦχος τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, μετεκπαιδεύτηκε στὴ συνέχεια στὸ Παρίσι. Ἀσκήσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ ἀρχικὰ στὴν Κέρκυρα καὶ ἔπειτα στὴν Ἀθήνα, ὅπου πέθανε τὸ 1923.

Ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἐκδοθέντα ἔργα του, σημειώνουμε τὰ πρὸς κάτω: α) «Τὰ Μικρὸβια» (1900) καὶ β) «Ἀσκληπιὸς καὶ Ἀσκληπιεῖα» (Λεῖψια, 1907).

*

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ (1843-1906).

Ἀδελφὸς τοῦ πρὸς πάνω, ποὺ γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Τὸ 1866 ἀνακηρύχτηκε διδάκτορας τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας. Στὴ συνέχεια ἀκολούθησε τὸ δικαστικὸ κλάδο, ὅπου ἐξελίχτηκε ὡς τὸ βαθμὸ τοῦ Ἀρεο-

παγίτη. Ἐπὶ τὸ 1895 πού παραιτήθηκε ἀπὸ τῆ δικαστικῆ του θέσης ὡς τὸ θάνατό του δι-
κηγόρησε στὴν Ἀθήνα.

Ἀξιόλογες νομικοῦ περιεχομένου διατριβές του δημοσιεύτηκαν στὰ περιοδικὰ
«Θέμις» καὶ «Ἐφημερίς τῆς Νομολογίας». Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ πῦρ κάτω πολύτιμα ἔργα:
α) «Ἀπομνημονεύματα τῶν κατὰ τὸν ἱερόν ἡμῶν Ἀγώνα πολιορκιῶν καὶ ἀλώσεως τοῦ
Μεσολογγίου ἐπὶ τῆ βάσει σημειωμάτων τοῦ Ὑποστρατήγου Ἀρτεμισίου Μίχου», Ἀθ.
1833. Καὶ β) «Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Τεπελενλή», πού οὐσιαστικά εἶναι σύγγραμμα
τοῦ πατέρα του Παναγ. Ἀραβαντινοῦ, ἐπαυξημένο ἀπὸ αὐτόν, κ.ἄ.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΝΤΖΙΟΣ (1896-).

Γιὸς τοῦ λόγιου Ἀχιλλέα Βάντζιου. Γεννήθηκε τὸ 1896 στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζα-
γοριοῦ, ὅπου ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση καὶ ἀποφοίτησε τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς.
Διπλωματοῦχος (1923) τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, διορίστηκε στὴν Ἐθνικὴ Γρά-
πεζα, τῆς ὁποίας διηύθυνε πολλὰ Ὑποκαταστήματα. Ἀσχολήθηκε μὲ τὰ «κοινὰ» τῶν
Ἑπειρωτῶν σὰν μέλος Διοικητ. Συμβουλίου διαφόρων Σωματείων.

Ἀξιόλογος λόγιος δημοσίευσε ἀρκετὲς μελέτες γιὰ τὸν ὀρυκτὸ πλοῦτο καὶ τὰ πε-
τρέλαια τῆς Ἠπείρου, τὴν ἐκμετάλλευση τῶν δασῶν τῆς Ἠπειρωτικῆς Πίνδου κλπ. πού
ἐκτιμήθηκαν ἀπὸ τοὺς εἰδικούς. Ἐπίσης εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας σὲ ἡπειρωτικὲς
ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ μελέτες τοῦ ἱστορικοῦ καὶ διάφορου περιεχομένου, ὅπως ἡ
μὲ τίτλο «Ζαγόρι», μονογραφία (περιοδ. «Ἡ Δωδώνη» τόμ. Α' 1959-1960, σελ. 305-
320) κ.λ.π.

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΕΛΛΑΡΑΣ (ΙΗ' αἰώνας).

Γεννήθηκε στὶς ἀρχές τοῦ ΙΗ' αἰῶνα στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια
μόρφωση. Στὴ συνέχεια ἀπαντήθηκε στὴν Οὐγγροβλαχία Γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα Νι-
κολάου Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Κων/νου Μαυροκορδάτου. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἐκκλη-
σιαστικὴ ἱστορία καὶ ποίηση.

Ἔργα του: Ἐξέδωκε στὴ Βενετία: α) τὸ 1771 τὴν «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἀλε-
ξάνδρου» καὶ β) τὸ 1776, τὰ ἔργα: 1) «Παρακλητικὸς Κανόνας εἰς τὸν τίμιον καὶ ζω-
ποιδὸν Σταυρόν, ψαλλόμενον ἐν πάσῃ θλίψει καὶ περιστάσει» καὶ 2) «Περιγραφή συνοπτικὴ
τοῦ ὀνομαστοῦ Μοναστηρίου Σουμελά», πού εἶχε ἀναγερεῖ στὸ βουνὸ Μελά τῆς Τρα-
πεζούντας, στὴν περίοδο τοῦ Αὐτοκράτορα Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Ἐπίσης τὸ 1777
ἐξέδωκε μαζί μὲ τὸ «Κτιτορικὸν» τοῦ πῦρ πάνω Μοναστηριοῦ, πέντε (5) ἐπιγράμματα
στὴ Θεοτόκο, ἐνῶ ταυτόχρονα ἔγραψε καὶ μερικὰ τετράστιχα «Ὡδὲς» στὸ Μητροπολίτη
τῆς Οὐγγροβλαχίας Γρηγόριον, ὅπως καὶ Ἰαμβικὸ ἐπίγραμμα στὸν Ἀλέξαντρο Γκίκα,
Μεγάλου Λογοθέτη τῶν Πατριαρχείων καὶ μεγάλο διερμηνέα τῆς «Ἵψηλῆς Πύλης» (βλ.
καὶ Κ. Σάθα: «Νεοεὐλ. Φιλολογία», σελ. 609).

*

ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ ΒΕΣΤΙΑΡΗΣ (ΙΣΤ' αιώνας).

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Βορειοηπειρώτη Σταυριανοῦ Βεστιάρη χάνεται στὰ βάθη τοῦ ΙΣΤ' αἰώνα. Ἀπὸ τῆ συγγραφικῆ του δραστηριότητα εἶναι γνωστὴ ἡ τιτλοφορούμενη «Διήγησις Ὠραιοτάτη», ἔμμετρη ἱστορία του γιὰ τὸ Μιχαὴλ Βοεβόδα, ὁ ὁποῖος χάρη στὴν ἡρωϊκὴ του δράση ὀνομάστηκε γενναῖος.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΛΑΧΛΕΙΔΗΣ (;-1931).

Γόνος παλαιᾶς ἡπειρώτικης οἰκογένειας, γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, καὶ διακρίθηκε σὰν δικηγόρος, οἰκονομολόγος καὶ δημοσιογράφος. Ὑπῆρξε τακτικὸς συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἐγκυκλοπαιδείας», τῶν ἑφημερίδων «Ἡπειρος» καὶ «Ἰωάννινα», καθὼς καὶ ἀρκετῶν περιοδικῶν. Πέθανε τὴν 14-5-1931 στὴν Ἀθήνα.

Ἐγραψε ἀξιόλογες ἱστορικὲς καὶ λαογραφικὲς μελέτες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἐπισημαίνονται: α) «Ἐφτάμπουλες», περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» τόμ. Δ' 1929, σελ. 255-262, καὶ β) «Γιαννιώτικα δίστιχα», στὸ ἴδιο περιοδικό, τ. Ε' τοῦ 1930, σελ. 169-183 κ.ἄ.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΒΕΤΣΟΠΟΥΛΟΣ (1896-).

Γεννήθηκε τὴν 21-5-1896 στὴν Πυρσόγιαννη τῆς Κόνιτσας, ὅπου τέλειωσε τὴν Δ' τάξη τοῦ Δημοτικοῦ Σχολεῖοῦ. Τὶς ἄλλες δυὸ τάξεις τοῦ ἴδιου σχολεῖοῦ τέλειωσε στὸ Κοντοστάλι τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἀπόφοιτος (1915) τοῦ Ζωγράφειου Γυμνασίου τῆς Πόλης, διορίστηκε (1920) ὑπάλληλος στὴν Τράπεζα Ἀθηνῶν καὶ μετὰ τὴ συγχώνευσή της, ὑπηρέτησε στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἀπὸ τὴν ὁποία συνταξιοδοτήθηκε τὸ 1956.

Στὰ γράμματα παρουσιάστηκε μὲ διάφορα δημοσιεύματα καὶ διαλέξεις. Τὸ 1967 ἐξέδωκε τὸ ἔργο: «Ἡ πόλη μας ὅπως ἦταν», ἕνας νοσταλγικὸς περίπατος τῆς Πόλης τῶν Ρωμιῶν, ὅπως τὴν ἀνασταίνουν τὰ βιώματα τῆς παιδικῆς του ἡλικίας μὲ τίς ἑκατοντάδες χιλιάδες ἑλληνες, τῆς Βυζαντινῆς Κωνσταντινούπολης σὰν δόξας, ὁμορφιάς καὶ πνεύματος τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων. Τὸ 1969 ἀκολούθησε τὸ ἔργο του: «Οἱ δάσκαλοι μου τῆς Πόλης», ὅπου ἀναπτύσσεται μὲ συνείδηση ἢ ἐκπαιδευτικὴ ἀχτινοβολία τῶν Σχολειῶν τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τιμῶνται ἀντάξια οἱ λαμπροὶ ἐκπρόσωποι τους. Τὸ 1973, ἔδωκε τὸ ἔργο: «Ὁ Γάμος στὴν Πυρσόγιαννη κατὰ τὰ παλιὰ χρόνια», μιὰ ἀξιόλογη ἠθογραφικὴ μελέτη.

Τὰ ἀνέκδοτα ἔργα του, ὅπως ἔχω προσωπικὴ γνώμη, εἶναι δέκα ὀχτῶ καὶ ἀνάμεσα τους τό: «Ἡθῆ καὶ Ἔθιμα τοῦ χωριοῦ μου Πυρσόγιαννης», καὶ οἱ μεταφράσεις τῶν ἔργων: α) Ρενὲ Πυώ: «Δυστυχισμένη Ἡπειρος» καὶ β) Ἀλφόνς Ντωντέ: «Ὁ Μικρούλης».

*

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΒΟΛΙΔΗΣ (1875-1954).

Βυζαντινολόγος καὶ λόγιος ποὺ γεννήθηκε στὴ Δρόβιανη τῆς Β. Ἡπείρου, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Τελειώνοντας τίς σπουδὲς του στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ

τῆς Ἀθήνας καὶ στὴ συνέχεια τῆς Φιλοσοφικῆς τοῦ Μονάχου, μαθήτευσε γιὰ τέσσερα χρόνια κοντὰ στὸν ὀνομαστὸ Βυζαντινολόγο Κρουμπάχερ. Ἀπὸ τὸ 1904 μέχρι τὸ 1921 ὑπῆρξε ἐπιμελητὴς τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ στὴ συνέχεια Γενικὸς Ἐπόπτης τῶν Βιβλιοθηκῶν καὶ κειμηλιοθηκῶν τῶν Ἑλληνικῶν Μοναστηριῶν, διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ἀλεξάνδρειας κ.ἄ. Παράλληλα ὑπῆρξε ἰδρυτικὸ μέλος τῆς ἐταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν, ἔλαβε μέρος σὲ πολλὰ Βυζαντινολογικὰ συνέδρια κ.λ.π.

Στὴν ἐπιστημονικὴ του συνείδηση ἀνήκουν οἱ παλαιογραφικὲς του ἔρευνες στὸ Σινᾶ καὶ σὲ πολλὰ Μοναστήρια καὶ Βιβλιοθήκες τῆς Ἑλλάδος, καθὼς καὶ μερικῶν γειτονικῶν τῆς Κρατῶν. Ἀρκετὲς ἀξιόλογες ἐπιστημονικὲς του πραγματεῖες εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Ἐκδοθέντα ἔργα του: α) «Τὰ δύο πρῶτα Δημοκρατικὰ πολιτεύματα τοῦ Ρήγα» (1924), μὲ πρόλογο τοῦ Γ. Ν. Φιλαρέτου καὶ β) «Σημειώσεις εἰς τὸ προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1822 τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ» (1933).

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΑΓΑΡΗΣ (1869-1954).

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Γεροπλάτανος (Παγωῶνι), ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Τὶς ἐγκύκλιες σπουδὲς του τὶς ἔλαβε στὴν Κων/λη καὶ στὴν Ἀθήνα. Στὴ συνέχεια παρακολούθησε μαθήματα τῆς Νομικῆς Σχολῆς, χωρὶς νὰ γίνῃ Πτυχιούχος τῆς. Ἐπαγγελματίας δημοσιογράφος ἐργάστηκε στὶς ἐφημερίδες «Χρόνος τῶν Ἀθηνῶν», «Καθημερινή», τοῦ Μιχ. Λάμπρου καὶ «Ἀκρόπολις». Τὴν 15-9-1892 ἐξέδωκε στὴν Ἀθήνα τὴν ἐφημερίδα «Ἡ Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», ἡ ὁποία ὡς τὸ 1918 πού ἔπαυσε νὰ ἐκδίδεται ὑπῆρξε φωτεινὸς καὶ παραδοσιακὸς στίβος ἐθνικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγῶνων.

Ἀπὸ μιὰ σωστὴ ἀνθρωπιστικὴ καὶ ἐθνικὴ θέση γιὰ τὴν ἀνθρώπινη διαβίωση τῶν σκλαβωμένων Ἡπειρωτῶν, φιλοξενοῦσε στὶς σελίδες τῆς πρὸ πάνω ἐφημερίδας του ἐπώνυμες καὶ ἀνώνυμες ἀνταποκρίσεις, οἱ ὁποῖες χρονολογικὰ παρουσίαζαν στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας τὶς ὀμότητες καὶ βιαιότητες τοῦ Τούρκου κυρίαρχου. Ἔτσι ἐξεγείρονταν οἱ συνειδήσεις τοῦ λεύτερου ἑλληνισμοῦ, χάρις στὶς σωτηρῖες παρεμβάσεις τοῦ ὁποίου βελτιώνονταν οἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς τῶν ραγιάδων.

Ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτὴ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐφημερίδας του ἀποτελεῖ μιὰν ἀξιόλογη ἱστορικὴ πηγὴ γιὰ τὴ συγγραφὴ: α) τῆς «Μαύρης Βίβλου» τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας τῆς περιόδου 1892-1908 καὶ β) τῆς Ἱστορίας¹ τῶν ἀπελευτερωτικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἀγῶνων τοῦ νεωτέρου (1892-1918) ἑλληνισμοῦ. Ἐπίσης τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸ πάνω ἐφημερίδας του, ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς ὁποίας παρουσιάστηκαν καὶ ἀναδείχτηκαν ἀρκετοὶ ἠπειρωτῆς λόγιοι, ὑπῆρξε ἡ πνευματικὴ κιβωτὸς ἀξιόλογων μελετῶν καὶ ἄρθρων τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας, λαογραφίας, λογοτεχνίας κ.λ.π. Σημαντικὸ ἔργο του ὑπῆρξε ἐπίσης τὸ Ἡπειρωτικὸ του Ἡμερολόγιον μὲ τίτλον «Δωδώνη» (α' τόμος 1896 καὶ β' τόμος 1899), τὸ ὁποῖο ἐξυπηρέτησε σχεδὸν τοὺς ἴδιους σκοπούς.

Ἐθνικὸς ἀγωνιστὴς ὁ Γ. Γάγαρης, ἔλαβε ἐθελοντικὰ μέρος στὸν πόλεμον τοῦ 1897, στὸ Ἡπειρωτικὸ μέτωπον. Τὸ 1913 ἀνάλαβε τὴ διοίκησιν τοῦ Τεπελενιοῦ, καθὼς καὶ μιὰν ἐκτακτὴν καὶ ὑπεύθυνον (τέλη τοῦ 1913) ἀποστολὴν στὴν Ἀλβανίαν. Τὸ 1914 ἔλαβε ἐνεργῶ

1. Βλ. Βασίλη Κραψίτη: «Θεσπρωτικά» ἐκδ. ὑπερπολυτελὲς τοῦ 1973.

μέρος στον Βρεισηπειρωτικόν άγώνα, ένώ τὸ 1920 καί τὸ 1935 εἶναι ὁ πληρεξούσιος τοῦ λαοῦ στή Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων.

Κοινωνικός άγωνιστής ὁ Γ. Γάγαρης, άναδειχτηκε Σύμβουλος (1907-1954) στή Ριζάρειο Σχολή, Πρόεδρος (1910-1917) τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἀδελφότητος τῆς Ἀθήνας κ.λ.π. Πέθανε τὸ 1954 στήν Ἀθήνα, άφίνοντας στή Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη τὸ Ἀρχιεακό ὕλικὸ τοῦ Βρεισηπειρωτικοῦ Ἀγώνα πού εἶχε στήν κατοχή του, πολλές σειρές περιοδικῶν καί έφημερίδων, καθὼς καί άρκετὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητῆ Κώστα Κρυστάλλη.

Ἐγραψε άξιόλογες πεζογραφικές σελίδες, άπό τις ὁποῖες άρκετές παρουσιάστηκαν άνώνυμα στὸ περιοδικὸ του «Δωδώνη». Στις σελίδες του αὐτές, ὅπως άποδειχεται άπό τις άλλες τις ένυπόγραφές του, άνήκουν καί τὰ Κεφάλαια: «Ἀντί Προλόγου» τοῦ α' τόμου, «Ἀναμνήσεις τριῶν ἡμερῶν» τοῦ β' τόμου κ.λ.π. Στὸ Γάγαρη χρωσιέται άκόμα καί ἡ έδραΐωση τῆς πνευματικῆς θέσης τοῦ Κώστα Κρυστάλλη, τοῦ ὁποῖου έξέδωκε τὸ 1911 τὰ έργα, προτάσσοντας μιάν άξιόλογη βιογραφία τοῦ ποιητῆ.

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (1844-1932).

Δευτερότοκος γιὸς τοῦ μεγάλου δάσκαλου τοῦ Γένους Γεωργίου Γενναδίου. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα καί ὕστερα άπό διακεκριμένες σπουδές ὑπηρετήσε στὸ διπλωματικὸ σῶμα τοῦ Ἑπουργείου Ἐξωτερικῶν, προσφέροντας έξοχες ὑπηρεσίες στὸ Ἔθνος, τὸ ὁποῖο τίμησε καί σάν πνευματικὸς άνθρωπος.

Ζώντας μιὰ μεγάλη περίοδο στήν Ἀγγλία, ὑπῆρξε: μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἐταιρείας τῆς Φιλολογίας, μέλος (ὁ πρῶτος πού δέν ἦταν Ἀγγλικῆς καταγωγῆς) τῆς «Society of Dilletanti», έπίτιμος διδάκτορας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης (1880), τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα (1906) καί τῆς Κανταβριγίας (1908).

Ἡ πολύτιμη άτομική του Βιβλιοθήκη ξεχώριζε γιὰ τὰ πολυάριθμα άρχέτυπα, παλιότυπα, καί άλλες σπάνιες έκδόσεις, τὰ καλλιτεχνικὰ δεσίματα τῶν βιβλίων καί τὰ σπάνια — μοναδικὰ σέ μερικές περιπτώσεις — ιστορικά φυλλάδια. Τῆ Βιβλιοθήκη του αὐτῆ τῆ δώρισε στήν Ἀμερικανική Ἀρχαιολογική Σχολή τῆς Ἀθήνας, ἡ ὁποία έχτισε τὸ γνωστὸ μαρμάρινο μέγαρο γιὰ τῆ στέγασή της καί τῆ λειτουργία της με τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ.

Ἔργα του: 1) «Σημειώσεις περὶ προσφάτων ληστρικῶν φόνων έν Ἑλλάδι», 1870, (φυλλάδιο με άφορμῆ τῆ ληστεία τοῦ Δήλεσι), 2) «Ἐθνολογικὸς χάρτης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καί Ἑλλάδος» — έκδόθηκε τὸ 1877 άπό τὸν Στάνφορντ, με εισαγωγικές παρατηρήσεις γιὰ τῆ διασπορά τῶν φυλῶν στήν Ἰλλυρικῆ χερσόνησο καί στατιστικούς πίνακες — 3) «Περὶ κυνηγεσίας παρ' άρχαῖοις Ἑλλῆσι κατὰ Ξενοφόντα, Ἀρριανόν, Ὀππιανόν, καί Ἀθήναιον», 4) «Αἱ γνώμαι τῶν ξένων περὶ τῆς γλώσσης μας» (1902), 5) «Κρίσεις τῆ σκέψεις περὶ τῶν έπιστολῶν τοῦ άοιδίμου Κορατῆ» (1903), 6) «Ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς ὡς ζώσης γλώσσης», καί άρκετὰ άλλα. Στὸ μεταφραστικὸ του έργο, άνήκει καί ἡ μετάφραση στήν Ἀγγλικῆ γλώσσα τοῦ μυθιστορήματος «Λουκῆς Λάρας» τοῦ Δ. Βικέλα.

*

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (1848-1917).

Ἀδελφὸς τοῦ πῦρ πάνω. Σπούδασε στὴ Μαθηματικὴ Σχολὴ τῆς Γενεύης καὶ στὴ Γεωπονικὴ Σχολὴ τῆς Ἀμερικῆς. Ἀπὸ τὸ 1879 ὑπερέτησε καθηγητὴς στὴ Μέση Ἐκπαίδευση καὶ στὴ συνέχεια Ἐπιθεωρητὴς Γεωργίας στὸ Ὑπουργ. Ἐσωτερικῶν (1880), Διευθυντὴς τοῦ νεοσύστατου (τότε) Ὑπουργείου Γεωργίας κ.λ.π. Τὴν ἀξιόλογη ἀτομικὴ του Βιβλιοθήκη τὴ δώρισε στὴν Ἐθνικὴ μας Βιβλιοθήκη.

Ἔργα του: 1) Τὸ δωδεκάτομο ἔργο του «Ἑλληνικὴ Γεωργία» (1885-1896), 2) Τὸ «Φυτολογικὸν Λεξικόν», μοναδικὸ στὸ εἶδος του, καὶ ἄλλα.

*

ΝΕΣΤΟΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΤΣΗΣ (1856-1930).

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Δίκωρφο (παλ. Ζωνδίλα) τοῦ Ζαγοριῦ. Μετὰ τὴν ἐγκύκλια μόρφωση πού ἔλαβε στὴ Σχολὴ Γαλατῶ-Σεράϊ τῆς Κων/λῆς, σπούδασε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας. Διπλωματοῦχος τῆς ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου στὴν Κων/λη, ὅπου ἐπίσης δικηγοροῦσε ὁ ἀδελφὸς του Ἀλέξανδρος, ἐνῶ τὰ δυὸ ἄλλα ἀδελφία του, ὁ Ἀθανάσιος καὶ ὁ Λεωνίδας, ἀσκοῦσαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ. Παράλληλα ὅλοι τους ἐμπροσωποῦσαν στὴν Κων/λη τὴν τουρκοκρατούμενη ἐπαρχία τοῦ Ζαγοριῦ, ὁ Λεωνίδας σὺν ἐπίσημος ἀντιπρόσωπός της, ὁ Νέστορας σὺν δημογέροντας, καὶ τὰ δυὸ ἄλλα ἀδελφία μὲ τὴν ἀνάμιξη σὲ πολλὰ θέματα τοῦ Ἡπειρωτισμοῦ.

Ὑστερα ἀπὸ καταγγελία τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας, ὁ Νέστορας Γεωργίτσης καταδικάστηκε σὲ 15ετῆ εἰρκτὴ γιὰ τὴν ἐλληνικὴ του δραστηριότητα καὶ συνωμοσία του ἐναντίον τοῦ καθεστώτος. Χάρη στὴν παρέμβαση τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου καὶ τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας στὴν Κων/λη, διασώθηκε. Ἔτσι παράμεινε γιὰ λίγο στὴν Ἀθήνα καὶ ἀπὸ τὸ 1905 στὴν Πρέβεζα, ὅπου δικηγόρησε ὡς τὸ 1911. Τότε ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὰ Γιάννινα, ὅπου ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου, ἐκδίδοντας γιὰ δυὸ χρόνια τὴν ἑβδομ. ἐφημερίδα «Ἠχώ τῆς Ἠπείρου», στὴν ὁποία δημοσιεύτηκαν ἀξιόλογες γιὰ τὴν Ἡπειρωτικὴ ἱστορία μελέτες ἢ μεταφράσεις, ὅπως τοῦ γεωλόγου Filipson, τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ Borggrawe κ.ἄ. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπείρου, διορίστηκε μέλος στὴ Διεθνῆ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν ἐξέταση τῆς Ἑλληνικότητος τῆς Βόρειας Ἠπείρου.

Ἀξιόλογο εἶναι τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἱστορία τῆς Ἠπείρου ἔργο του. Τὴν περιόδου πού ζοῦσε στὴν Πρέβεζα ἐρέυνησε τὸ σωζόμενον τότε, ἀκόμα ἐκεῖ Ἀρχεῖο τῆς Συμπολιτείας τοῦ Ἀκρωτηρίου» ἢ Contiente, δηλαδὴ τῆς συμπολιτείας τῶν πόλεων Πρέβεζας, Βόνιτσας, Πάργας καὶ Βουθρωτοῦ. Ἔτσι ἔγραψε τὴν πραγματεία «Τὰ ἐν Πρεβέζῃ, δημοσὶα δίκαια ἐπὶ τῆς Συμπολιτείας τοῦ Ἀκρωτηρίου» πού δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνισμὸς» τοῦ 1909, σελ. 752-764. Ἄλλες δημοσιευμένες ἐργασίες του, εἶναι: 1) στὴν Ἐπιθεώρηση τοῦ «Νεολόγου Κωνσταντινουπόλεως»: α) «περὶ τοῦ διαδικαστικοῦ δικαίου τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων» καὶ β) τὰ «Κοινὰ νόμιμα ἢ διεθνῆς δίκαιον τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων». 2) Στὴν ἐφημερίδα «Ἠπειρος» τῶν Γιαννίνων: α) «περὶ Δωδώνης» καὶ β) διάφορα ἱστορικὰ μελετήματα, χρησιμοποιώντας τὸ ψευδώνυμο «Σίμων Ἰωνᾶς». Καὶ 3) στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τὴ μελέτη «περὶ Μπαντίδων».

Ὑπῆρξε α.μ. τοῦ «Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου Κων/λεως», τῆς «Ἱστορικῆς καὶ

Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος», καὶ τῆς Société Académique d' Histoire Internationale τοῦ Παρισιοῦ. Πέθανε τὴν 11-1-1930, στὰ Γιάννινα.

*

ΠΥΡΡΟΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ (1888-1973).

Δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἀγησιλάου Γιαννοπούλου. Γεννήθηκε τὴν 20-10-1888 στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἀποφοίτησε τῆς Ριζαρείου Σχολῆς. Στὴ συνέχεια σπούδασε πολιτικὲς καὶ οἰκονομικὲς ἐπιστῆμες στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Παβίας καὶ γυρίζοντας στὴν Ἑλλάδα παρουσίασε μιὰν ἐξοχη ἐθνικὴ δράση. Ἐλαβε μέρος τὸ 1912 στὴν ἐπανάσταση τῆς Σάμου καὶ τῆς Δωδεκανήσου. Σὺν ὑπαξιωματικὸς μετεῖχε στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ βαρύντατα τραυματισμένος στὴ μάχη τοῦ Κιλκίς προβιβάστηκε τιμητικὰ στὸ βαθμὸ τοῦ Ὑπολοχαγοῦ γιὰ τὴν ἀναπηρία του στὸ δεξιὸ βραχίονα. Ὑπηρέτησε εὐδόκιμα καὶ ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα Νομάρχης Ροδόπης, Ραιδεστοῦ καὶ Κομοτινῆς.

Διακεκριμένος ἐθνικὸς ἀγωνιστὴς, ἐπιστῆμονας καὶ δημοσιογράφος, ἔγραψε μιὰ τιμημένη προσωπικὴ ἱστορία σὺν ἐκδότῃ τῶν ἐφημερίδων καὶ ἐθνικῶν ἐπιθεωρήσεων: «Πρέβεζα» (1917-1918), «Ἡλιος», «Ἐθνικὴ Ἴδέα», «Σλάβοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων», καὶ «ὁ παλμὸς τοῦ Γένους» (1950-1973), σὺν τακτικὸς συνεργάτῃ τῶν ἐφημερίδων: Ἀκρόπολις, χρόνος, Πατρίς, Ἐλεύθερος Λόγος καὶ ἄλλων, καὶ σὺν ἀρχισυντάκτῃ τῶν ἐφημερίδων: Ἡμέρα, Ἐσπερινὴ καὶ Δημοκρατικὸς Ἀγών. Ἐπίσης μεγάλες ἐθνικὲς ὑπηρεσίαι πρόσφερε σὺν ἀνταποκριτῆς Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων στὴ Ρώμη, στὸ Μιλᾶνο, στὴ Γενεύη, στὸ Παρίσι καὶ ἄλλοῦ, ὅπως ἐπίσης σὺν ἀνταποκριτῆς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τῆς «Ἐφημερίδος τοῦ Σταυροῦ» τοῦ Βερολίνου, καὶ τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἀστέρος» τοῦ Σικάγου.

Ἐκδοθέντα ἔργα του: α) «ναε vittis», 1915, β) «πρὸς τὴν Δημοκρατίαν», 1923, γ) «Ἡ στᾶσις τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ καὶ ὁ θρίαμβος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1922», 1923, δ) «ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς», 1924, (μεταφράστηκε στὰ Ἀγγλικά καὶ Γαλλικά), ε) «Δημοκρατία», 1924, στ) «οἱ Φαναριῶται», 1929, ζ) «Ἀλβανικαὶ Νάρκαι εἰς τὸν διάλυτον Κερκύρας», 1947, η) «Ἡ Ἀλβανία», 1948, θ) «Οἱ Σλάβοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων», 1948, ι) «Ἡ Ρωσία καταρρέουσα», 1949, ια) «Ἡ Κύπρος», 1950, ιβ) «Ἐνωτικοὶ ἀγῶνες τῆς Κύπρου» 1950, ιγ) «οἱ Βούλγαροι στὴ Θεσσαλονίκη» (ἐκδοσις Φέξη) κ.ἄ.

Ὁ συγγραφέας ἐρευνώντας μὲ ἐπιστημονικὴ συνείδηση τίς πηγὰς καὶ ἀξιολογώντας προσωπικὰ του βιώματα καὶ ἄλλες μαρτυρίαι, ἔδωκε πολύτιμα ἔργα συμβολῆς στὴν ὑποστήριξη τῆς ἀδιάκοπης διαδοχῆς (ἐθνικῆς καὶ πολιτιστικῆς) σ' ὅλες τίς περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ στὴν ἀπόδειξη τῆς φυλετικῆς μας ἐνότητος. Ὁ Πύρρος Γιαννόπουλος ὑπῆρξε ὁ εὐπατρίδης, γιὰ τὸν ὁποῖον στὴ νεκρολογία του (ἐφημ. «Βραδυνὴ» 1973) ὁ Πέτρος Γλέζος, ἔγραψε χαρακτηριστικὰ: «Δι' ὅσους κρατοῦν εἰς τὴν μνήμην μιὰν κάπως παλαιότερη περίοδον τῆς Ἐθνικῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς, ὁ Πύρρος Γιαννόπουλος Ἡπειρώτης εἶναι μιὰ φυσιογνωμία καὶ ἓνα ὄνομα δεμένο ἀναπόσπαστα μαζί της».

*

ΛΕΩΝ ΓΛΥΚΥΣ (19' αἰώνας).

Ὁ Λέων Γλυκὺς, γόνος μιᾶς ἀπὸ τίς πιδ παλιῆς οἰκογένειας τῶν Γιαννίνων, γιὸς τοῦ Μιχαῆλ Γλυκὺ καὶ τῆς ἀπὸ εὐγενεῖς γονεῖς καταγόμενης Ἀγγελικῆς, καὶ ἀδελφὸς

του ὀνομαστοῦ τυπογράφου τῆς Βενετίας Νικολάου Γλυκύ, γεννήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 19 αἰῶνα στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Ὑστερα ἀπὸ τὶς εὐρύτερες σπουδὲς του στὴν Εὐρώπη, ἀπαντήθηκε μόνιμα ἐγκαταστημένος στὰ Γιάννινα, μὲ τὸν τίτλο: «Λογοθέτης καὶ ρήτωρ τῆς τῶν Ἰωαννίνων Μητροπόλεως», ἔχοντας τὴ γενικὴ ἐκτίμηση τῶν μορφωμένων συμπολιτῶν του.

Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς σ' ἐπιστολὴ του τὸ 1680 τὸν ὀνόμαζε «ρητόρων καύχημα» καὶ ὁ Π. Ἀραβαντινὸς χαρακτηρίζοντάς τον σοφὸ, ἔγραφε σχετικᾶ: «μεταξὺ τῶν πλείστων ἄλλων φίλων του (σημ. ἐννοεῖ φίλων τοῦ Α. Γλυκύ) ὑπῆρξε καὶ ὁ σοφὸς Νικόλαος Βούλγαρης, ὅστις δεικνύει ἀρκούντως ὁποῖαν ὑπόληψιν ἔφερε πρὸς αὐτόν, διὰ τῆς προσφωνήσεώς του τῆς ἀναγιγνωσκομένης ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ», [Βρετοῦ, Β, 189].

*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΟΥΔΑΣ (1816-1882).

Γεννήθηκε στὸ Γραμμένο τῶν Γιαννίνων καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση στὰ Γιάννινα. Διδάκτορας (1843) τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας μὲ τὴ διατριβὴ «περὶ τῶν κατὰ τὸ ἐν Κενουρίῳ βασιλικῶν σακχαρουργεῖον ἐπιχωρικῶν νοσημάτων», συνέχισε τὶς μεταπτυχιακὲς του σπουδὲς στὸ Παρίσι.

Στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἔσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ ἐξέδωκε τὰ περιοδικά: «Ἱατρικὴ Μέλισσα» (1853-59) καὶ «Μέλισσα Ἀθηνῶν» (1865-6), στὶς σελίδες τῶν ὁποίων παρουσίασε ἀξιόλογες ἐπιστημονικὲς μελέτες του, καθὼς καὶ μεταφράσεις ξένων συγγραμμάτων, ὅπως τῶν διαπρεπῶν καθηγητῶν: Οὐφελάνδου «Πρακτικὴ Παθολογία» (1854), Σχομέλου «Γενικὴ Παθολογία» κ.ἄ.

Στὶς ἐκδόσεις του περιλαμβάνεται καὶ ἡ πολιτικὴ ἐφημερίδα: «Ἀνεξαρτησία» μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς ὁποίας δίδασκε τὴν ἀποστολὴ τοῦ Τύπου, παραδειγματίζοντας τοὺς συναδέλφους του δημοσιογράφους μὲ τὸ ἀνώτερο ἦθος του. Ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς ἔσκησε ἀντικειμενικὴ κριτικὴ ἐναντίον τοῦ Ὁθωνα καὶ ἰδιαίτερα τοῦ περιβάλλοντός του, πού τοῦ στοίχισε τὴν καταδίκη (1860) σὲ φυλάκιση.

Μετὰ τὴν ἐκτίση τῆς ποινῆς, ἐγκαταστάθηκε περιοδικὰ στὴ Σμύρνη, στὸ Λονδῖνο, καὶ τελικᾶ — ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔξωση τοῦ Ὁθωνα — στὴν Ἀθήνα, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1882.

Εἶναι ὁ συγγραφέας τοῦ ὀγτάτομου ἔργου «ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ», (τόμος Α': «Κλῆρος», Β': «Παιδεία», Γ': «Πλοῦτος καὶ ἐμπόριον», Δ': «Πλοῦτος καὶ θυσία», Ε': «Συνεταιρισμὸς» ΣΤ': «Πολιτικοὶ ἄνδρες», Ζ': «Πολιτικοὶ ἄνδρες» καὶ Η': «Ἡρώες τῆς ξηρᾶς»). Τὸ ἔργο τοῦτο πού ἀποτελέσει γιὰ τὸ Γούδα «αἵρεσι ζωῆς», τοῦ χάρισε διαρκῆ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ παρουσία. Εἶναι ἓνα ἀκριβὸ καὶ ἐπαινετὸ ἐγγένημα αὐτῆ ἡ σκιαγράφηση ἀπὸ τὸ Γούδα μὲ εὐθύνη καὶ ἐπιστημονικὴ συνείδηση τῶν περισσοτέρων μορφῶν ἐκείνων πού ἐπλάσαν τὴν Ἰδέα τῆς Ἐθνικῆς μας Λευτεριάς, ἣ προσφέρθησαν μὲ κάθε τρόπο στὴν ἐκτέλεση τοῦ παιᾶνα τῆς ἡ θυσιάστηκαν στὸ βωμὸ τῆς. Ζώντας κοντὰ στὰ γεγονότα καὶ στὶς μορφὲς τῶν πρωταγωνιστῶν τους, ἔδωκε μὲ τὸν ἠθικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ ὀπλισμὸ πού διέθετε ἓνα ἔργο πού ἀποτελεῖ καὶ σήμερα ἀληθινὴ πηγὴ γιὰ κάθε ἐρευνητῆ. Σὲ πῶς γενικὴ ἔννοια τὸ πῶς πάνω ἔργο του ἀποτελεῖ μιὰ μεγάλη ἐθνικὴ προσφορά.

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ (1893-).

Γιός του από τη Βούρμπιανη τῆς Κόνιτσας καταγόμενου καθηγητῆ καὶ λόγιου Φίλιππα καὶ τῆς Πρεβεζάνας Εὐριδίκης τὸ γένος Βρέκοσι, ὁ Ἰωάννης Δημάρατος γεννήθηκε τὸ 1893 στὴν Πρέβεζα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος (1910) τοῦ Ἑλληνογαλλικοῦ Λυκείου τῆς Κων/λῆς, σπούδασε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας καὶ ἐργάστηκε ἐπαγγελματικὰ δημοσιογράφος ἀπὸ τὸ 1915 ὡς τὸ 1954 πού συνταξιοδοτήθηκε.

Πολυεδρικός δημοσίευσε ἑκατοντάδες ἄρθρα καὶ μελέτες, ἐκπαιδευτικοῦ, λογοτεχνικοῦ, ἱστορικοῦ, πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ, οἰκονομικοῦ κ.λ.π. περιεχομένου (ἕνας πρῶτος κατάλογος τῶν δημοσιευμάτων του αὐτῶν ἀπαντιέται στὶς δυὸ τελευταῖες σελίδες τοῦ ἔργου του «Εἰσαγωγή εἰς τὰς ἑλληνικὰς σπουδὰς», 1935-37, στὶς ἐφημερίδες: Βραδυνή, Δημοκρατία, Δημοκρατικὴ Πολιτεία, Ἐλεύθερον Βῆμα, Ἐλεύθερος Λόγος, Ἐλεύθερος Τύπος, Καθημερινή, Πολιτεία κ.ἄ.

Ἐξέδωκε τὰ περιοδικά: α) «Ἐπιστημολόγος», μηνιαία ἐπιστημονικὴ ἐπιθεώρηση (1932-1934) μεγάλου σχήματος μὲ δίστηλες 578 σελίδες, πολύτιμο γιὰ τὶς ἐξαιρετικὲς συνεργασίες του καὶ τὰ κριτικὰ σχόλια τῆς πνευματικῆς, κοινωνικῆς κ.λ.π. ζωῆς. Καὶ β) «Ἀκχδήμεια», ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ σύγγραμμα ἔρευνας τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ καλλιέργειας τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν, τόμοι 3, Ἰθ. 1935-1937. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ ἔργα: α) «περὶ Ἀγνοίας» (φυλλάδιο), β) «Περὶ Λόγου», Ἰθ. 1964, γ) «Συγγραφικὴ» (ἦτοι συγγραφογνωσία, συγγραφολογία καὶ συγγραφοτεχνία μετὰ συγγραφικοῦ λεξιλογίου καὶ φρασιολογίας), Ἰθ. 1967 καὶ γ) «Φιλοσοφικὴ» (ἐξ ἀπόψεως ἑλληνικῆς), Ἰθ. 1974, τὴν ὁποῖαν ἰδιαίτερα ἐπισημαίνουμε σὰν ἄριστο ἔργο καὶ προσφερὰ πολύτιμη στὴν ἑλληνικὴ Γραμματεία.

*

ΚΥΡΚΑΣ ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ (1879-1965).

Γεννήθηκε στὴ Βούρμπιανη ὅπου καὶ τέλειωσε τὴν Δ' τάξη τοῦ Δημοτ. Σχολείου. Ἀσκώντας στὴν Ἀθήνα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μαραγκοῦ, ἔδειξε μιὰ φιλομάθεια καὶ ἐργατικότητα γιὰ τὴν αὐτοδίδακτη μορφωτικὴ του συγκρότηση. Ἔτσι ὠριμάζοντας πνευματικά, μὲ ἐνημέρωση σὲ εἰδικὰ θέματα, ἐξέδωκε τὰ ἔργα: «Ὁ Νόμος τῆς Ἀντιθέσεως», «Ὁ ἑαυτὸς μας», «τὰ ἱστορικὰ πεπρωμένα τῆς Ἑλλάδος», «Αἱ προρρήσεις», καὶ «Ὁ πνευματισμὸς — θελέμιον τῆς Θρησκείας». Ἐπίσης ἐξέδωκε τὸ περιοδικὸ «Ἡ χαραυγὴ τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ».

*

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ (ΙΘ' αἰώνας).

Ἐθνικός ἀγωνιστὴς ἀπὸ τὴν Ἄρτα, πού ξεχωριστὰ διακρίθηκε στὴ μάχη τῆς Κρήτης τοῦ 1866 ἔχοντας στὶς διαταγὲς τοῦ ἀξιόλογο σώμα ἠπειρωτῶν. Ἐγκαταστημένος ἀπὸ τὸ 1868 μόνιμα στὴν Ἀθήνα ἔγραψε τὰ «Ἄπομνημονεύματά» του, ὅπου λεπτομερειακὰ ἐξιστορεῖται ἡ ζωὴ στὰ βουνα τῶν ἐπαναστατῶν καὶ δίνονται ἀξιόλογα ἱστορικὰ στοιχεῖα τῶν ἐπικῶν ἐκείνων ἀγῶνων.

*

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΖΩΤΟΣ (1890-).

Γεννήθηκε στο χωριό Πολύδωρο (παλ. Μάζι) τών Γιαννίνων και αποφοιτώντας τής Ζωσιμαίας Σχολής υπηρέτησε όχτώ περίπου χρόνια δάσκαλος στον Ήπειρωτικό χώρο. Στη συνέχεια άπαντήθηκε μαθητής στη Στρατιωτική Σχολή Έπιμελητείας από την όποία άποφοίτησε τό 1919 με τό βαθμό του Άνθυπολοχαγού, υπηρετώντας στις τάξεις του Στρατού ως τό 1946 πού άποστρατεύτηκε¹ με τό βαθμό του Συνταγματάρχη.

Ή παρουσία του στα Γράμματα έγινε με τη δημοσίευση σε ήπειρωτικά έντυπα αξιόλογων μελετών ιστορικού περιεχόμενου. Υπήρξε με τον Χαραλ. Γ. Κατσαλίδη, ό έκδότης τής αξιόλογης περιοδικής έκδοσης «ΔΩΔΩΝΗ», στις σελίδες τής όποίας παρουσιάζονται ύποδειγματικά του κείμενα και διασώζονται με εύθύνη του πολύτιμα στοιχεία τής πνευματικής και έθνικης ζωής τής Ήπείρου.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΖΩΤΟΣ (1900-1944).

Γεννήθηκε στο Έκκλησοχώρι τών Γιαννίνων. Άπόφοιτος τής Ζωσιμαίας Σχολής σπούδασε στη Νομική Σχολή τής Άθήνας, όπου και δικηγόρησε ως τό θάνατό του. Στη σύντομη διάρκεια τής ζωής του έδωκε ένα άρκετά αξιόλογο έργο (μελέτες οικονομικές, ιστορικές κ.λ.π.), με τό όποίο ό συνειδητός έπιστήμονας ταυτίστηκε με τό γλαφυρό συγγραφέα.

Έργα του: α) «Έπανάστασις και επαγγελματίαι», 1923, β) «Ή όργάνωσις τής επαγγελματικής τάξεως έν Έλλάδι», 1925, γ) «Ή εξέλιξις τών κοινωνιών και τό κοινωνικόν πρόβλημα», 1927, δ) «Τοπική Αυτοδιοίκησις και Διοικητική Άποκέντρωσις» 1929, ε) «Ή ξενητεία τών Ήπειρωτών», 1936, στ) «Ή Δικαιοσύνη εις τό Κράτος του Άλή-πασά», 1938 και ζ) «Ή Έθνικη συνείδησις τής Ήπείρου διά μέσου τών αιώνων», 1940.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ (τέλη ΙΖ'-μέσα ΙΗ' αιώνα).

Γεννήθηκε στα Γιάννινα, όπου και έλαβε την έγκύκλια μόρφωση. Τίς σπουδές του συνέχισε στις άρχές του ΙΗ' αιώνα στην Ήταλία. Τό 1715 άπαντήθηκε στη Βενετία κάτοχος και έκμεταλλευτής τυπογραφείου με αξιόλογες έκδόσεις, σχεδόν έφάμιλλου του τυπογραφείου τών Γλυκέων.

Έργα του: «Γνωμολογικόν περιέχον τά κατ' άλφάβητον γνωμικά μονόστιχα του Χρυσολωρά, έπιστολάς διαφόρων παλαιών συγγραφέων και άποφθέγματα τών έπτά σοφών τής Έλλάδος και άλλων φιλοσόφων, τά πάντα χρησιμότατα τοίς φιλομαθέσι τών νέων», κ.ά.

*

1. Άπό τό 1950 πρόσφερε τίς υπηρεσίες του στον Όργανισμό «Έρανος Βασιλείσης» και στις επιχειρήσεις Κοσμά Θέμελη και Σταμάτη Εύαγγέλου, σαν ήγετικό στέλεχος. Άπό τό 1965 ως σήμερα υπηρετεί σαν προϊστάμενος τών Οίκων. Υπηρεσιών του Σωματείου «Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ», πού πραγματοποιεί ένα έξαιρετο κοινωνικό και πολιτιστικό έργο κάτω από τη διοήση τών : Κ. Σωτηρόπουλου, Ν. Μπαφαλούκου, Θ. Δανιόλου, Γ. Δελγκωστόπουλου, Άννας Μακρή και Δημ. Βυθούλλα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ (1895- ;).

Γεννήθηκε στα Γιάννινα, όπου και τέλειωσε τη Ζωσιμαία Σχολή. Αποφοιτώντας (1918) τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων ὑπηρετήσε στις τάξεις τοῦ στρατοῦ ὡς τὸ 1948 πού ἀποστρατεύτηκε μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Συνταγματάρχου. Ταυτόχρονα ὑπηρετώντας τις τέχνες, ἔδωκε ἀξιόλογες μελέτες ἀπὸ τις ὁποῖες ἐκδόθηκαν σὲ αὐτοτελῆ ἔργα, οἱ ἐξῆς: α) «Ἡ συνδρομὴ τῶν Βορείων Ἑλλήνων, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑθνους», β) «Οἱ Τουρκι-σμοὶ τοῦ 1955», γ) «Ἡ Κύπρος», κ.ἄ.

*

✓ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΡΓΕΛΑΡΙΟΣ (τέλη ΙΖ'-μέσα ΙΗ' αἰώνα).

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου μαθήτευσε στὸν Γεώργιο Σουγδουρῆ. Τis σπουδές του συνέχισε στὴν Ἰταλία. Στὰ μέσα περίπου τοῦ ΙΗ' αἰώνα ἀπαντήθηκε στὴ Βενετία διορθωτῆς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων καὶ ἰδιαίτερα τῶν «Μηναιῶν», πού ἐκδίδονταν στὰ ἐκεῖ Ἑλληνικά Τυπογραφεῖα. Ἄριστος γνώστης τῆς Λατινικῆς, Ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς γλώσσας, μετάφρασε δυὸ ἱστορικὰ ποιήματα (βλ. Βρεττοῦ: Νεοελ. Φιλολ. Β' 269) καὶ παρουσιάστηκε συγγραφέας ἀξιόλογων μελετῶν.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ (1840-1914).

Γεννήθηκε στὴν Ἄρτα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Τis ἐγκύκλιες σπουδές του ἔλαβε στὰ Γιάννινα καὶ στὴν Κέρκυρα. Διπλωματοῦχος καὶ διδάκτορας (1861) τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, μετεκπαιδεύτηκε στὸ Παρίσι καὶ στὴ συνέχεια δικηγόρησε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου νυμφεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Τραπεζίτη Χρηστάκη Ζωγράφου, στις ἐργασίες τοῦ ὁποῦ ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος.

Στὴν Κων/νη ἔδωκε τὴν παρουσία του στὰ διάφορα Ἐκκλησιαστικὰ καὶ Πολιτιστικὰ προβλήματα πού ἀπασχολοῦσαν τὸν Ἑλληνισμό, καθὼς καὶ σὲ ἀρχαιολογικὰ θέματα. Ἐφοδιασμένος μὲ εἰδικὴ ἄδεια τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν ἐνήργησε τὸ 1876 ἀνασκαφές στὴν Ἠπειρο, ὅπου βρῆκε τὰ εἱλεπια τοῦ Ἰ. Ναοῦ τῆς Δωδώνης, ἀκριβῶς στὸ σημεῖο ὅπου καὶ σήμερα τοποθετεῖται. Στις ἀνακαλύψεις του αὐτὲς περιλαμβάνονται καὶ διάφορα ἀντικείμενα μεγάλης καλλιτεχνικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς ἀξίας.

Ἀπὸ τὸ 1882 ἐγκαταστημένος μόνιμα στὴν Ἀθήνα, ἐκλέχτηκε συνέχεια Βουλευτῆς τῆς Ἄρτας καὶ ὑπῆρξε μέλος πολλῶν Κυβερνήσεων σὰν Ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν, Ναυτικῶν καὶ Δικαιοσύνης.

Τὸ 1912 δώρισε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Ἀθήνας τὴν ἀνεκτίμητη ἀρχαιολογικὴ του συλλογὴ ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῆς Δωδώνης, ἡ ὁποία καὶ ἐκτίθεται σὲ ἰδιαίτερο διαμέρισμα τοῦ Μουσεῖου τούτου.

Ἔργα του: «Dodone et ses ruines», 1877, Παρίσι, «Τὸ Ἐμπόριον τῶν Ἀρχαίων», κ.ἄ.

*

ΣΠΥΡΙΑΔΩΝ ΚΑΦΗΡΕΥΣ (τέλη ΙΗ' - αρχές ΙΘ' αιώνα).

Γεννήθηκε στην Πάργα και έλαβε την εγκύκλια μόρφωση στην Κέρκυρα, όπου πέθανε σε νεανική ηλικία. Για τη μορφωτική του διαδρομή και την πνευματική του δημιουργία δεν έχουμε κανένα άλλο στοιχείο από το ότι το 1820 εξέδωσε στην Κέρκυρα το με τίτλο «Δοκίμιον περί τῶν ἀρετῶν καὶ πράξεων τοῦ Δημοσθένους» φυλλάδιο, (βλ. Βρετ-τοῦ, Νεοελ. Φιλ. τ. Β', ἀριθ. 684).

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ-ΒΕΗΣ (αρχές ΙΘ' αιώνα-1894).

Ἡ οἰκογένεια Κονεμένου ἀπαντιέται ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ἐνετοκρατίας ἐγκατα-στημένη στὴν Πρέβεζα. Ἦταν γραμμένη στὴ «Χρυσῆ Βίβλο», καὶ εἶχε οἰκόσημο πὺν παρουσίαζε ἀετὸ, ὁ ὁποῖος ἔφερε στὸ στῆθος θυρεὸ με χαραγμένο στὴ μέση του σταυρὸ καὶ μισοφέγγαρο — τὸ σύμβολο τῶν δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου — καὶ στὸ κεφάλι στέμμα. Διατηροῦνταν ὅμως ἡ παράδοση, ὅπως τὴ διάσωσε ὁ Α. Ραγκαβῆς στὸ πόνημά του γιὰ τὰ Ἴονια νησιά, ὅτι ἡ οἰκογένεια Κονεμένου κατάγονταν ἀπὸ τὸν τελευταῖο κλάδο τῶν Κομνηνῶν, δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου.

Γόνος τῆς παλιᾶς αὐτῆς οἰκογένειας ὁ Γεώργιος Κονεμένος γεννήθηκε στὶς ἀρ-χές τοῦ ΙΘ' αἰώνα στὴν Πρέβεζα, λαβαίνοντας τὴν εγκύκλια μόρφωση στὴ Λευκάδα καὶ στὴν Κέρκυρα. Μετὰ τὴν ἴδρυση τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας παρουσιάστηκε ἀπὸ τοὺς πρώτους φοιτητῆς του, ἐργαζόμενος ταυτόχρονα Γραμματέας τῆς Τουρκικῆς Πρεσβείας τῆς Ἀθήνας. Στὴ συνέχεια ὑπηρετήσε Πρέσβυς τῆς Πύλης στὴν Πετροῦπολη καὶ τὸ 1849 τοποτηρητῆς τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας στὴ Σάμο, ὅπου κατόρθωσε νὰ φέρει τὴ γαλήνη, καὶ ὕστερα ἀπὸ αἴτηση τῶν κατοίκων τῆς νὰ διοριστῆ Ἡγεμόνας τῆς (1850). Τὶς ἐξέχουσες θέσεις πὺν κατάλαβε στὴν Τουρκικὴ Διοίκηση καὶ τὶς ἄλλες τιμητικὰς διακρίσεις, θὰ πρέπει κυριότερα νὰ τὶς ἀποδώσουμε στὴν προστασία πὺν εἶχε τοῦ Μεγάλου Λογοθέτη Ἀριστάρχου Βέη, ἀδελφοῦ τῆς συζύγου του Σεβαστιανῆς.

Στὰ γράμματα παρουσιάστηκε με ἀρκετὰ ποιήματα πὺν ἔγραψε στὴν Ἰταλική, καθὼς καὶ στὴ λογία δική μας, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσί-τητας. Στὸ ἔργο μας παίρνει τὴ θέση του γιὰ τὶς ἱστορικὸ καὶ λαογραφικὸ περιεχομένου μελέτες του, ὅπως τὸ ἔργο του: «Σύντομον Ἠπειρωτικὸν Γλωσσάριον» (περ. «Νέα Πανδώρα» 1858-1859) κ.ἄ.

*

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΟΥΤΣΟΝΙΚΑΣ (ΙΘ' αἰώνας).

Ἀγωνιστῆς καὶ λόγιος, γόνος τῆς Σουλιώτικης φάρας τῶν Κουτσονιαίων. Ὑπη-ρέτησε Ἀξιωματικὸς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ στὴν περίοδο τῆς Βασιλείας τοῦ Ὁθωνα ὡς τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Γεωργίου τοῦ Α'.

Φέροντας τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχου εξέδωσε τὸ ἔργο: «Γενικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλ-ληνικῆς Ἐπαναστάσεως», τόμ. Α' 1863, σελ. 202 καὶ τόμ. Β' 1864, σελ. 392. Στὴν «Ἱστο-ρία τοῦ Σουλίου» πὺν περιλαμβάνεται στὶς σελ. 1-88 τοῦ Α' τόμου, καταβλήθηκε ἰδιαί-

τερη προσπάθεια από τὸ συγγραφέα γιὰ τὴν ἀντίκρουση ὄσων ἔθνικὰ καταλόγισε ὁ Περραιβὸς στὸν πρόγονό του Ν. Κουτσονίκα καὶ στὸ συγγενῆ του Γ. Μπότσαρη.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΡΟΜΜΥΔΑΣ ἢ ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ (μέσα ΙΗ' αἰώνα-1830).

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Ἐπὶ τὸ 1764 ἀπαντήθηκε ἐγκαταστημένος στὴ Ρωσία, ἀσκώντας τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἔμπορα.

Ἡ παρουσία του στὰ Γράμματα ὑπῆρξε αἰσθητὴ μὲ τὴ συνεργασία του στὸ «Λόγιο Ἑρμῆ», καὶ ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία ποὺ διατηροῦσε μὲ τοὺς σοφοὺς δασκάλους, Κοσμῆ Μπαλᾶνο, Εὐγένιο Βούλγαρη, Νικηφόρο Θεοτόκη κ.ἄ. Πολὺ γνωστὴ εἶναι ἡ «ΩΔΗ» ποὺ τὸ 1775 σύνθεσε γιὰ τὴν Αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Β' τῆς Ρωσίας. Στὰ ἐκδοθέντα ἔργα του διακρίνουμε, τά: α) «Περὶ καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης ἡμῶν κοινῆς γλώσσης», Μόσχα 1808. Σχολιάζοντάς το σχετικὰ ὁ Π. Ἀραβαντινὸς (σελ. 96 τῆς Βιογρ. Σουλ. Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας), ἔγραφε:

«...καταδεικνύει τὸν ἄνδρα τρίβωνα τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας, πολυμαθῆ καὶ ἐνθερμον μύστη τοῦ νεωτέρου φιλολογικοῦ συστήματος. Τὸ ρηθὲν πόνημά του κρίνων ὁ ἀείμνηστος Κοραῆς ἐπῆνεσεν ἀρκούντως, καταδείξας ἀδίκους τοὺς ἐπικρίνοντας αὐτὸ διὰ τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ».

Καὶ β) «Ἀκολουθίες», ἐκδ. Βιέννης 1811 καὶ 1813, καθὼς καὶ Μόσχας 1828 (βλ. καὶ Ι. Φιλίττη: «Ἡ οἰκογένεια Κρεμμύδη», Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, 1928, σελ. 216). Πέθανε τὸ 1830 σὲ μεγάλη ἡλικία.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ (1891-1967).

Ἐτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ ποιητῆ Κώστα Κρυστάλλη, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στὸ Συρράκο καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση στὴ Ζωσιμαία Σχολή. Ἀπόφοιτος (1912) τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, σταδιοδρόμησε στὸν τακτικὸ στρατὸ ὡς τὸ βαθμὸ τοῦ Ἀντιστρατήγου.

Στὴ διαδρομὴ του πρόσφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὰ κοινὰ τῶν ἠπειρωτῶν τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τίς θέσεις τοῦ Προέδρου τῆς Ἀδελφότητος Συρρακιωτῶν (1937-1948) καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Πανηπειρωτικῆς Συνομοσπονδίας Ἑλλάδος (1947-1952).

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε μὲ ποικίλου περιεχομένου μελέτες ποὺ δημοσιεύτηκαν ἰδιαίτερα σὲ ἠπειρωτικὰ ἔντυπα.

Ἐκδοθέντα ἔργα του: α) «Τὶ πρέπει νὰ γνωρίζη ὁ ἀξιωματικὸς περὶ τοῦ Πυροβολικοῦ», β) «Πολεμικὴ Ἱστορία τοῦ VIII Συντάγματος Ὀρειβατικοῦ Πυροβολικοῦ» (1924), γ) «Φῶς εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ξένους Φιλέλληνας» (1949), καὶ δ) «Ἄπαντα τοῦ ποιητῆ Κ. Κρυστάλλη», τόμοι 3, μὲ εἰσαγωγή του καὶ σχόλια, ὅπου φανερώνεται ἡ συγκινητικὴ ἀφοσίωση καὶ ὁ σεβασμὸς του στὸ ἔργο τοῦ «ὀμοπατρίου» ἀδελφοῦ του.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ (1891-1974).

Γεννήθηκε στη Δροσοπηγή (π. Βουλγαρέλι) τῆς Ἄρτας καὶ ἀκολουθώντας τὸν στρατιωτικὸ κλάδο, ἀποστρατεύτηκε μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Ὑποστρατήγου. Ἀπὸ τὸ ἀργεῖ-
ακὸ ὕλικὸ πὸν ἔθεσε ὑπ' ὄψει μου ἡ οἰκογένειά του διακρίνεται ἡ μεγάλη ἐθνικὴ προσφορὰ
του στὸ Βαλκανικὸ πόλεμο, τὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία καὶ στοὺς δύο Παγκόσμιους πο-
λέμους τοῦ αἰώνα μας. Ἐπίσης ἐπισημαίνεται καὶ ἡ πνευματικὴ του προσφορὰ μὲ ἀρκε-
τὲς μελέτες καὶ ἄρθρα του πὸν παρουσιάστηκαν στὶς σελίδες ἡπειρωτικῶν ἐντύπων.

Τὸ 1934 ἐξέδωκε μὲ τὸν Φ. Πάγκαλο στὴν Ἀθήνα τὸ ἔργο: «Ἕλληνες καὶ Τούρ-
κοι στὸν Στ' αἰώνα...», σελ. 188, μὲ τὸ ὄποιο, ὅπως σημειώνει, περιγράφεται ἡ πρώτη
Ἑλληνοτουρκικὴ ἐπαφὴ (Ἰουστινιανοῦ, Ἰουστίνου Β', καὶ Μπούμιν-Καγκάν «Διαζι-
βούλου»).

*

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ (1839-1891).

Γεννήθηκε στὰ Ἄνω Πεδινὰ (π. Ἄνω Σουδενὰ) τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ ἀπόφοιτος τῆς
Ριζαρείου Σχολῆς σπούδασε στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας, τῆς ὁποίας σὲ ἡλικία 24
χρόνων ἀνακηρύχθηκε διδάκτορας μὲ τὴν «ἐναίσιμη — περὶ γάμου» διατριβή.

Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ τὸ πρωτοάσκησε στὸ Τατάρ Παζαρτζίκ (κοντὰ στὴ
Φιλιππούπολη) ὅπου ἦταν ἐγκαταστημένοι ἀρκετοὶ συγχωριανοὶ του, διδάσκοντας παράλ-
ληλα στὴν ἐκεῖ Ἑλληνικὴ Σχολὴ τὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας. Ἐπιθυμώντας τὴν ἐπιστη-
μονικὴ του ὁλοκλήρωση μετεκπαιδεύτηκε (1865-1868) στὴ Γερμανία, ἀπὸ ὅπου γυρί-
ζοντας ἐγκαταστάθηκε στὰ Γιάννινα ἀσκώντας τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ.

Νωρὶς ἀνάπτυξε μιὰν ἐξοχὴ ἐθνωφελὴ καὶ κοινωφελὴ δράση, διακρίθηκε μέσα στὸ
ἐκλεκτὸ Γιαννιώτικο περιβάλλον, καὶ ἀναδείχθηκε Γραμματέας τῆς πρὸ σημαντικῆς Ἐ-
θνικοπνευματικῆς Ἑστίας, τῆς Ἐμπορικῆς καὶ φιλολογικῆς Λέσχης πὸν εἶχε τὴν ἐπω-
νομία «Ἡ Πρὸδοδος». Στούς νέους τῆς ἐποχῆς του εἰσχώρησε σὰν ἐνσάρκωση πνευματικῆς
δύναμης μὲ τὶς διαφορὲς καὶ σημαντικὲς δωρεές του γιὰ τὴν Παιδεία, ὅπως λ.χ. (1.000)
χίλια χρυσὰ εἰκοσόφραγκα στὴ Ριζάρειο καὶ ἄλλα τόσα στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας,
γιὰ νὰ σπουδάζουν ἀπὸ τοὺς τόκους τοὺς ἡπειρώτες τὴν Ἱατρικὴν στὴν Εὐρώπη· ἄλλα
ἀξιόλογα πρὸς δώρισε: στὸ χωριὸ του (1868), στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ τῶν Γιαννίων
(1873) κ.λ.π. Μὲ τὶς ἀνεξακρίβωτου ὕψους δωρεές του ὁ Ἰωάννης Λάμπρου Λαμπρίδης
ἐντάσσεται στοὺς Ἠπειρώτες Εὐεργέτες, μὲ τὴ σφραγίδα ὅτι ἰδανικὸ του ὑπῆρξε τὸ σμί-
λημα τῶν ψυχῶν τῶν νέων καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τους ὁλοκλήρωση. Πέθανε τὴν
3-9-1891 στὴν Ἀθήνα «ἐκ προϋούσης γενικῆς παραλύσεως», ὕστερα ἀπὸ μακρινὴ νοση-
λεία στὸ Δρομοκαταίτιο Θεραπευτήριον.

Στὴν περίοδο πὸν ὁ Λαμπρίδης ζοῦσε στὰ Γιάννινα συγκέντρωσε μὲ εὐθύνη καὶ
πίστη στὴν ἀποστολὴ του ἀρκετὸ καὶ ἀξιόλογο ἱστορικὸ καὶ λαογραφικὸ ὕλικόν, τὸ ὄποιο
μεθοδικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἐργαζόμενος, ἀξιοποίησε μὲ διαφορὲς ἀξιόλογες μελέτες πὸν
δημοσιεύτηκαν σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς.

Συνειδητοποιώντας τὸ ἑλληνικὸ παρελθὸν καὶ ἀντλώντας ἀπὸ αὐτὸ χρήσιμα δι-
δάγματα καὶ στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ σκλαβωμένου στὸν Τούρκο τμήματος τῆς πατρί-
δας του (τῆς περιοχῆς τῆς Ἠπείρου), ἔκανε αὐτοσκοπὸ τὴ συμβολὴ του στὴν ἀνάσταση
τῆς Ἠπειρωτικῆς μνήμης καὶ στὴ διάρκειά του Ἑλληνισμοῦ.

Ἔτσι μὲ μιὰ μεγαλειώδη προσπάθεια, μᾶς ἔδωκε στὴν περίοδο 1870-1890, τὸ πιὸ κάτω πολῦτιμο ἔργο: α) «Ζαγοριακά», Ἀθήνα 1870, β) «Περὶ τῶν ἐν Ἡπειρῷ ἀγαθοεργημάτων», (μέρη Α' καὶ Β'), Ἀθ. 1880, καὶ «Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα», τεύχη 10, Ἀθ. 1887-1890. Ἐνα ἀρκετὰ μεγάλο καὶ πολῦτιμο μέρος τοῦ συγγραφικοῦ τοῦ ἔργου παραμένει ἀκόμᾳ ἀνέκδοτο. Μὲ τὸ ὅλο ἔργο του ὁ Λαμπρίδης, τὸ πνευματικὸ καὶ κοινωνικὸ, ἔδωκε ἕνα εἰδικὸ βῆρος στὴ ζωὴ του. Μὲ ἐνάργεια καὶ τεκμηρίωση παρουσίασε ἀνάγλυφῃ τὴ ριζωμένη στὴν ἑλληνικὴ παράδοσι καὶ τὰ ἔθνικὰ ἰδεώδη συνείδησὴ του.

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ (1862-1914).

Γεννήθηκε στὰ Δολιανὰ τῶν Γιαννίνων. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς ἐργάστηκε γιὰ χρόνια δάσκαλος στὴν Κωνσταντινούπολι. Στὴ συνέχεια σπούδασε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας καὶ διπλωματοῦχος τῆς δικηγόρησε στὰ Γιάννινα. Ἐκεῖ καταδιώχθηκε γιὰ τὴν ἐθνικὴ του δράσι ἀπὸ τίς Τουρκικὲς Ἀρχὲς καὶ δραπετεῦντας ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴν Ἀθήνα, ὅπου δικηγόρησε καὶ δημοσιογράφησε.

Εἶναι ἡ περίοδος πού σημειώστε μιὰν ἐξοχὴ ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ δράσι στὴν πρωτεύουσα τοῦ Κράτους μας. Τότε ἐξέδωκε τὴν ἡμερησίαν «Ὁ Ἀγὼν», ἑβδομαδιαῖο ὄργανο ἐρευνας «τῶν δυνάμεων τοῦ ἑλληνισμοῦ», ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος στὴν «Ἐθνικὴ Ἐταιρεία», τῆς ὁποίας σύνταξε τὰ μόνᾳ ὡς τώρα ἐκδοθέντα «Πεπραγμένα», καὶ ἔδωκε σοβαροὺς πολιτικούς ἀγῶνες πού δικαιώνουν τὴν εἰσοδὸ του (1911) στὸ Ἑλλ. Κινοβούλιον. Πέθανε (1914) στὴν Ἀθήνα.

Συνεργάστηκε στίς ἐκδόσεις τῆς «Βιβλιοθήκης Μαρσαλῆ», ὅπου μετάφρασε τοὺς 3 τόμους τῆς «Βυζαντινῆς Ἐποποιίας» τοῦ Schumberger. Ἐπίσης κατάρτισε τὴν «Ἐκθεσι» γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία στίς Βαλκανικὲς γῶρες, ἡ ὁποία μεταφράστηκε στὰ Γερμανικὰ καὶ ἐκδόθηκε μὲ δαπάνες τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Ἔργα του: «Αἱ Ἑλληνικαὶ Ἀποικίαι» καὶ «ὁ ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνισμός».

*

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΜΠΡΟΣ (1820-1887).

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Καλαρρῦτες τῶν Γιαννίνων. Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τοῦ χωριοῦ του καὶ τὸν ἀπαγχονισμό πολλῶν προκρίτων του — ἀνάμεσα τοὺς καὶ τοῦ πατέρα του Ἰωάννη — ὁ Παῦλος Λάμπρος, μόλις ἐνὸς χρόνου, μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴ μητέρα του στὴν Κέρκυρα. Ὁρφανὸς μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια καὶ ἀπὸ τὴ μητέρα του, προστατεύτηκε ἀπὸ τὸ Χρυσοχόο στὴ Χαλκίδα θεῖο του Ἀπόστ. Ν. Παπαγεωργίου, κοντὰ στὸν ὁποῖο ἔμαθε τὴ χρυσοχοϊκὴ. Ἀρχικὰ τὴν τέχνη αὐτὴ τὴν ἄσκησε στὴ Χαλκίδα καὶ στὴ συνέχεια στὴν Κέρκυρα, συνεταιρικὰ μὲ τὸ Ζακύνθιο χρυσοχόο Διαν. Φραγκόπουλο, τοῦ ὁποῖου τὴν κόρη Γεωργία ἔλαβε γιὰ σύζυγό του. Τὸ 1860 ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴν Ἀθήνα, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1887.

Ὁ φιλομαθὴς καὶ φίλεργος Παῦλος Λάμπρος, ζώντας στὴν Κέρκυρα εἶχε συνδεθεῖ μὲ πολλοὺς διακεκριμένους ἐκεῖ λόγιους, ὅπως τὸν Ἀντρέα Μουστοξύδη, ἱστοριοδίφῃ καὶ ἐκδότῃ τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλληνομνήμων», τὸν Ἀγγλο ἀρχαιολόγο Γουδαῖον, ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ τοῦ κινήθηκε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ νομισματολογία, κ.ἄ.

Ἐγγραψε ἀρκετές καὶ πολύτιμες νομισματικὲς μελέτες, μερικὲς ἀπὸ τῆς ὁποῖας μεταφράστηκαν σὲ ξένες γλῶσσες. Ἀπὸ αὐτὲς κυριότερες λογίζονται, οἱ: «Ἀνέκδοτα νομίσματα τῶν μεγάλων μαγίστρων τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν Ρόδῳ», «Ἀνέκδοτα νομίσματα καὶ μολυβδόβουλα τῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας Ἑλλήνων δυναστῶν» (1880), «Μεσαιωνικὰ νομίσματα τῶν δυναστῶν τῆς Χίου» (1886). Ἐπίσης τὰ πρὸ κάτω πρὸ ἐκδόθησαν α) στὴ Γαλλικὴ γλῶσσα: «Ἀνέκδοτα νομίσματα Ἀντιοχείας καὶ Τριπόλεως» (1876), καὶ β) στὴ Γερμανικὴ γλῶσσα: «Ἀνέκδοτα νομίσματα καὶ μολυβδόβουλα τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου» (1873).

Σὲ μιὰ ἐποχὴ πρὸ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων γιὰ τὴ λαογραφικὴ ἔρευνα ἦταν σχεδὸν ἀνύπαρκτο, ὁ Παῦλος Λάμπρος μὲ ὄξυ πνεῦμα καὶ συνείδηση τῆς σπουδαιότητος τῶν στοιχείων αὐτῶν, συγκέντρωσε μὲ ἀφοσίωση ἀρκετὰ μνημεῖα τῆς λαϊκῆς φιλολογίας. Ἔτσι πρὶν ἀπὸ τὸ 1850 κατάρτισε μιὰ πλούσια συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἣ ὁποῖα χρησίμευσε σὰν βάση τῶν «Ἀσμάτων δημοτικῶν τῆς Ἑλλάδος» τοῦ Σπ. Ζαμπέλιου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι στὰ τετράδια τῆς συλλογῆς του ἐκείνης εἶχε καταχωρήσει καὶ δικὰ του ποιήματα. Ἀπὸ αὐτὰ ὁ Ζαμπέλιος, χωρὶς νὰ ξέρουμε τὸ λόγο, περιέλαβε στὴν πρὸ πάνω συλλογὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν σὰν δημοτικὸ τραγούδι καὶ τὸ ποίημα τοῦ Παύλου Λάμπρου μὲ τίτλο: «Ὁ Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κλέφτη» (μὰνα σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω...). Τὸ ἴδιο ὁ Ζαμπέλιος ἔκανε καὶ μὲ πολλὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ πρὸ τὰ περιέλαβε καὶ τὰ ἐξέδωκε ἀνώνυμα σὰν δημοτικά, παραπλανώντας ἔτσι τὸν Passow καὶ μερικοὺς ἄλλους ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν ἐκδότες δημοτικῶν τραγουδιῶν. Τὸ πρὸ πάνω τραγούδι τοῦ Λάμπρου λογίζουμε πὼς γράφτηκε μὲ σοβαρὸ του ἐπηρεασμὸ ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι μὲ τίτλο: «Τοῦ Βασίλη» (Βασίλη κάτσε φρόνιμα, νὰ γένεις νοικοκύρης...).

Ὁ Παῦλος Λάμπρος ὑπῆρξε ἐπίσης διακεκριμένος συγγραφέας πολυάριθμων ἱστορικῶν μελετῶν (βλ. Κατάλογό του στὸ ἀριθ. 631 τοῦ 1888 τεύχος τοῦ περιοδικοῦ «ΕΣΤΙΑ»). Ἐπίσης ἰδιαίτερα ἐκτιμήθηκε καὶ ἡ ἀτέλειωτη πραγματεία του «Περὶ τῆς Τυπογραφίας παρ' Ἑλλήσι», πρὸ βρέθηκε στὰ κατάλοιπά του.

*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΛΙΑΠΗΣ (1866-1954).

Γιατροφιλόσοφος πρὸ γεννήθηκε στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου καὶ τέλειωσε τὸ Σχολαρχεῖο. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς ὑπηρέτησε 2-3 χρόνια δάσκαλος στὴν Ἑλλην. Σχολὴ τοῦ Τσεπέλοβου, ὅπου καὶ νυμφεύτηκε τὴν Ἀγγελικὴ Κουσίδη, ἀδελφὴ τοῦ Ἀρίστιππου Φ. Κουσίδη, καθηγητῆ τοῦ Ἐθν. Μετσ. Πολυτεχνείου (βλ. σχετικὸ «ἄλμμα» στὸν τόμον αὐτόν). Ὑπότροφος τοῦ Τσουφλείου Κληροδοτήματος σπούδασε τὴν Ἱατρικὴν στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθῆνας καὶ ἀριστοῦχος τῆς ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ στὴ γενέτειρά του μέχρι τὸ 1947 πρὸ ἐγκαταστάθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ πέθανε τὴν 14-9-1954.

Ἰδεαλιστὴς παρουσίασε μιὰν ἀξιόλογη ἐθνικοκοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ δραστηριότητα. Ἡ τελευταία ἐκδήλωσή του εἰδικεύεται σὲ διάφορες διαλέξεις τοῦ ποικίλου περιεχομένου καὶ μελέτες τοῦ ἀνέκδοτες, ὅπως φανερώνονται καὶ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα του πρὸ διασώζονται στὸ ἀρχεῖο τῆς κόρης του Φρόσως Ι. Ἰωαννίδη.

Γιὰ τὸν Λιάπη, πρὸ ὑπῆρξε καὶ α.μ. τῆς ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας

τῆς Ἑλλάδας, ὁ Κώστας Π. Λαζαρίδης, στὶς σελ. 49-50 τοῦ ἔργου του «Ὁ γιατρός Ἀναστάσιος Στ. Λιάπης καὶ τὸ Τσεπέλοβο-Ζαγοριῶν, ἔκδ. 1975», ἔγραψε σχετικὰ: «... Τὰ θέματα καὶ μελέτες του (γραπτές ἐργασίες) ποὺ ἄφησε, ἀνέρχονται σὲ πολλές δεκάδες, ἴσως νὰ ξεπερνῶν καὶ τὴν ἑκκτοντάδα... Ἄν δημοσιεύονταν καὶ μόνο λίγα, τὰ σημαντικώτερα ἀπὸ τὰ θέματα αὐτὰ (Ἱατρικά, ἱστορικά, πατριωτικά...), θάπρεπε ν' ἀποτελέσουν ὁλόκληρους τόμους καὶ ν' ἀναδείξουν τὸ Λιάπη σημαντικὸ συγγραφέα».

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΜΕΚΚΙΟΣ (1886-1949).

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ τέλειωσε τὴ Ζωσιμαία Σχολή. Πτυχιῦχος τῆς Νομικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, ὑπηρέτησε Πρόξενος στὴν Αἴγυπτο, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες ἐπιτελικές θέσεις τοῦ Κράτους. Ἔργα του: α) «Ἱστορία τῆς Ἡπείρου», 1910, β) «Ἀφρ'δίτη καὶ Ἀδωνις», ποίημα λυρικό, 1928, γ) «Αἱ ἀντιλήψεις τῶν λαῶν περὶ ἐγκλήματος ἄλλοτε καὶ νῦν», 1928, δ) «Ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Θεοκρατεία», 1928, ε) «περὶ τοῦ ἀπροσώπου τῶν ποινῶν», 1930, στ) «Ὁ θεσμὸς τῆς ἀμύνης ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως», 1930 κ.ἄ.

*

ΛΕΩΝ ΜΕΛΑΣ (1899-).

Ὁ λόγιος Λέων Ι. Μελάς γεννήθηκε στὰ Γιάννινα τὸ 1899. Ἀποφοιτώντας τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς σπούδασε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας, ἐνῶ παράλληλα ἐργάστηκε ὡς τὸ 1954 στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα.

Ἡ παρουσία του στὰ Γράμματα ἔγινε ἀπὸ τὰ μαθητικά του χρόνια μὲ μελέτες καὶ ἄρθρα ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες.

Ἔργα του: α) «Σελίδες τῆς Ἡπείρου» 1963, β) «Μιὰ Οἰκογένεια — Μιὰ ἱστορία» 1967, καὶ γ) «Ἡ Βύρριος Ἡπειρος καὶ τὸ Ἐθνικὸν ζήτημα», 1967. Οἱ ἐργασίες του διακρίνονται γιὰ τὴν ἐξονυχιστικὴ ἔρευνα, τὴν ἐφαρμογὴ τῆς συγκριτικῆς μεθόδου, τὴν τεκμηρίωση καὶ μάλιστα μὲ ἀνέκδοτα σὲ πολλὰ περιπτώσεις ἔγγραφα. Τὸ ἔργο του «Μιὰ οἰκογένεια — Μιὰ ἱστορία» δὲν ἐκφράζει μόνον τὸ σεβασμὸ τοῦ συγγραφέα στὴν οἰκογένεια τῆς ὁποίας εἶναι γόνος, ἀλλὰ κυριότερα ἀποτελεῖ μιὰ πολυτιμὴ ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ σύνθεση. Τοῦτο φανερώνει καὶ τὴν ἀρετὴ του, ὅτι δηλαδὴ στηριζόμενος στὰ περασμένα ἐκφράζει τὸ παρὸν τοῦ ἔθνικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἑλληνισμοῦ, καθὼς καὶ τὴν πραγματοποιούμενη στὴν ἐποχὴ μας ἑλληνικὴ σύνθεση.

*

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΕΞΗΣ (1758-1818).

Γεννήθηκε στὸ Λάμποβο τῆς Β. Ἡπείρου. Τὶς ἐγκύκλιες σπουδές του ἔλαβε στὰ Γιάννινα μὲ δάσκαλό του τὸν Ἀθαν. Ψαλίδα. Διπλωματοῦχος τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τῆς Νεάπολης τῆς Ἱταλίας, ὅπου σπούδασε μὲ δαπάνες τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὑπηρέτησε γιατρός στὴν Αὐλὴ του στὰ Γιάννινα ὡς τὸ 1810. Ὑστερα ἀπὸ ραδιουργίες τῶν ἀδελφῶν Βάγια ἐναντίον του, ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει στὴν Εὐρώπη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Τρίπολη τῆς

Πελοποννήσου, όπου επαγγέλθηκε τὸ γιάτρο, σημειώνοντας μιὰν ἐξοχη ἐθνικὴ δράση σὰν βασικὸ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Ἔργα του: α) «Περὶ τῶν ἡθῶν τῶν χριστιανῶν καὶ ἰσραηλιτῶν» (1814) καὶ β) «Τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον», μετάφραση στὴν Ἀλβανικὴ γλῶσσα ἢ ὁποία ἐκδόθηκε μὲ ἑλληνικοὺς χαραχτῆρες.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΜΕΡΤΖΙΟΣ (1886-1971).

Ὁ ἱστοριοδίφης Κων/νος Δ. Μέρτζιος, α.μ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, γενήθηκε τὴν 18-10-1886 στὸ χωριὸ Ἅγιοι Ἀνάργυροι (παλ. Βράβορη) τῶν Γραμμενοχωριῶν τῶν Γιαννίνων, στὶς πρώτες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολειοῦ τοῦ ὁποίου καὶ μαθήτευσε. Ἀπόφοιτος τῆς Καπλάνειας Σχολῆς γράφτηκε στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ τὴν ὁποία τέλειωσε τὸ 1903. Μὲ ὄλη τὴν ἐφεσὴ του γιὰ ἀνώτερες σπουδές, ἀναγκάστηκε ἀπὸ διάφορους λόγους νὰ ἐργαστεῖ στὸ ἐμπορικὸ κατάστημα τοῦ διατηροῦσε ὁ πατέρας του στὰ Γιάννινα.

Αὐτοδίδακτος, συγκροτήθηκε πνευματικὰ μὲ πολὺπλευρες καὶ ἐπίμονες μελέτες, παρουσιαζόμενος νωρὸς ἄριστος γνώστης τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσας. Γνωστὸς σὰν λόγιος ἔγινε μὲ τὴν τακτικὴ του συνεργασία (1909-1917) στὴν ἐφημερίδα «Ἡπειρος» τῶν Γιαννίνων, ὅπου μὲ τὸ ψευδώνυμο «Παρατηρητῆς» παρουσίαζε διάφορα χρονογραφήματα, καθὼς καὶ μὲ τὶς ἀνταποκρίσεις του στὴν περίοδο 1913-1916 στὶς ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας «Νέα Ἡμέρα» καὶ «Νέα Ἑλλάς».

Ἀπὸ τὸ 1913 τοῦ λευτερώθηκαν τὰ Γιάννινα, πρόσφερε τὶς ὑπηρεσίες του στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν κοινῶν μὲ πόθο τὴν προαγωγὴ τῶν ἐθνικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἰδεῶν. Ἔτσι ἔλαβε μέρος καὶ στὶς πολιτικὲς κινήσεις τῆς Ἡπείρου, ἔχοντας στὴν περίοδο 1915-1917 τὴν ιδιότητα τοῦ Προέδρου τοῦ «Πανηπειρωτικοῦ Συνδέσμου Ἐπιστράτων». Τὸ ἀμετακίνητο πολιτικὸ του πιστεῦν σὲ συνάρτηση μὲ τὸν ἀκέραιο χαραχτῆρα του καὶ τὴν ὑψηλὴ του συνείδηση, τὸν φέρνουν νὰ ἐκπατριζέται στὴ Ρώμη γιὰ ν' ἀποφύγει τὶς διώξεις του ἀπὸ τὴν αἰτία τῆς πιὸ πάνω ιδιότητάς του. Τὶς τραγικὲς αὐτὲς νότες τῆς ζωῆς του τὶς περιέγραψε χαραχτηριστικὰ ὁ βιογράφος ἀδελφός του Σπῦρος Δ. Μέρτζιος:

— «... ὅταν κατὰ τὸ τελευταῖον τρίμηνον (ἂν ἐνθυμοῦμαι καλῶς) τοῦ ἔτους 1917 μᾶς ἐγκατέλειπε νύκτωρ (διαφυγῶν τὴν σύλληψιν), ἐπέβη τῆς ἰππηλάτου σούστας τοῦ Ἰταλικοῦ Ταχυδρομείου... ἔφθασε τὴν πρωΐαν εἰς Ἅγίους Ἴ40, ἐκεῖθεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκ Κερκύρας εἰς Ρώμην»¹.

Στὴ Ρώμη, τὴ νέα του πατρίδα, ἀσχολήθηκε σὰν ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐμπορικοῦ οἰκογενειακοῦ καταστήματος τῶν Γιαννίνων μὲ τὸ ἐμπόριο, γινόμενος γνωστὸς στοὺς ἐκεῖ οἰκονομικοὺς κύκλους. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς γνωριμίας του μὲ τὴν καταγόμενη ἀπὸ τὴ Βενετία κατοπινὴ (1919) σύζυγός του. Τὸ 1919 ἐγκαταστάθηκε μὲ τὴν ἀτομικὴ του οἰκογένεια στὸ Μιλᾶνο καὶ ἀπὸ τὸ 1922 μόνιμα στὴ Βενετία, ὅπου καὶ πέθανε τὴν 25-8-1971.

Στὴ Βενετία, ἀντιπροσωπεύοντας τὸν ἐμπορικὸ οἶκο τῶν Γιαννίνων «Δ. Μέρτζιου υἱοῖν», τοῦ ὁποίου ἦταν συντάιρος, ἐπιβλήθηκε στὰ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος καὶ τοὺς Ἰταλικούς πολιτιστικοὺς κύκλους. Φλογερὸς πατριώτης, ἰδεαλιστῆς τοῦ κλασικι-

1. Σπυρ. Δ. Μέρτζιου : «Κων/νος Δ. Μέρτζιος», ἐφημ. «Πρωτὸν Λόγος», Γιάννινα 6-9-1973.

σμοῦ καὶ τῆς μεγάλης Ἰδέας, ταυτόχρονα καὶ ὁπαδὸς τῆς δημιουργίας ἑνὸς ἔθνικοῦ νεο-ελληνικοῦ πνευματικοπολιτικοῦ πολιτισμοῦ, ἔδινε τὴν παρουσία, ὅπου ἡ φωνὴ τῆς Ἑλλάδας ἔκρινε ὅτι χρειάζονταν τὶς ὑπηρεσίες του. Ἔτσι ὑπηρέτησε Ὑποπρόξενος τῆς Ἑλλάδας στὴ Βενετία, Ἐπίτροπος τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος, ἄμισθος διαχειριστὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βενετίας, ὡς τὴν ἀνάληψη τῆς διεύθυνσός του ἀπὸ τὴν Καθηγήτρια Σοφία Ἀντωνιάδη, κ.λ.π. Στὴ διάρκεια τοῦ Ἱταλοελληνικοῦ πολέμου ἔζησε περιορισμένος στὸ σπίτι του στὴ Βενετία, ἐνῶ στὴν περίοδο τῆς κατοχῆς τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ἐξορίστηκε στὸ στρατόπεδο τοῦ Treviso.

Ἄλλὰ σ' ὅλη τὴν πορεία τῆς ζωῆς του ὁ Μέρτζιος ἔζησε ὡς τὴν τελευταία σκέψη καὶ πράξη του τὴν Ἑλλάδα, στὴ μεγάλη καὶ πλατειὰ ἐννοιά της, γιὰ τὴν ὁποία ἔγραψε στὴ διαθήκη του:

— «... θέλω νὰ μὲ σκεπάζῃ τὸ χῶμα τῆς προσφιλοῦς μου πατρίδος τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποία τόσο ἐλάτρευσα καθ' ὅλον μου τὸν βίον καὶ διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς ὁποίας τόσο ἐμόχησα ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας. Δι' αὐτὴν τὴν γλυκεῖαν μου πατρίδα, τὴν αἰωνίαν Ἑλλάδα, θὰ εἶναι ἡ τελευταία μου σκέψις, ὅταν Κύριός ὁ Θεὸς θελήσῃ νὰ τερματίσῃ τὴν παρούσαν πρόσκαιρον καὶ φθαρτὴν ζωὴν μου...»¹.

*

Δὲν ἔχομε ἀποδείξεις τῶν πνευματικῶν ἀπασχολήσεων τοῦ Κ. Δ. Μέρτζιου στὴν πρώτη μετὰ τὴ μόνιμη ἐγκατάστασή του (1922) στὴ Βενετία δεκαετηρίδα. Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸ ἱστορικὸ του ὑποσυνείδητο κινήθηκε μὲ ὀρμὴ γιὰ πνευματικὴ δράση χάρις στὸ σάλπισμα τοῦ μεγάλου φίλου του Μητροπολίτη τότε τῶν Γιαννίνων Σπυρίδωνα Βλάχου, ὁ ὁποῖος προλογίζοντας τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» (τόμ. Α' 1926), ἔγραφε:

— «Πρὸς τοὺς πανέλληνας λογίους καὶ Ἡπειρώτας: ... ἐπικαλούμεθα τὴν συμμαθὴ καὶ φιλογενῆ προσοχὴν καὶ πάντων μὴ τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς, καλῶν τῆς Ἡπείρου τέκνων... Ἡ περισυλλογὴ πάσης φύσεως ὑλικοῦ διαφωτίζοντος οἰανδήποτε πτυχῆν τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας καὶ ἡ παραχώρησις τούτου πρὸς δημοσίευσιν εἶναι ἡ μᾶλλον πατριωτικὴ προῆξις καὶ ὁ μεγαλύτερος τίτλος τιμῆς διὰ πάντα ἀληθινὸν Ἡπειρώτην».

Ἀναμφισβήτητα ὁ Μέρτζιος, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν κατοπινὴ του συνεργασία μὲ τὰ Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, συνειδητοποίησε τὸ μήνυμα τοῦτο σὰν ἱερὴ λειτουργία τοῦ ἔθνους μέσα στὴν ψυχὴ του. Ἔτσι μὲ πάθος προχώρησε στὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πνευματικοῦ χρέους μὲ τὴν ἐννοια τῆς θυσίας, ὅπως θὰ πρέπει νὰ ἐκτιμηθοῦν: ἡ αὐτοδίδαχὴ τῆς παλαιογραφίας, ἡ ἀκαταπόνητη φιλεργία του γιὰ τὴν ἐνημέρωσιν καὶ ἐξοικείωσιν του μὲ τοὺς λαβύρινθους τῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας, ἡ ἀπόχτησις σωστῶν γνώσεων γιὰ τὰ θέματα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ καταπιαστεῖ, ἡ ἀπομόνωσις τῶν πρωτότυπων πηγῶν καὶ ὁ μόχθος του γιὰ τὴν ὀρθὴ τους μετάφρασιν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ κατάρτισις ἑνὸς προλογικοῦ σημειώματος ποὺ νὰ συνδέει αὐτὰ τὰ κείμενα, ὁ ἱστορικὸς του συλλογισμὸς γιὰ νὰ ὀδηγηθεῖ σὲ συμπεράσματα κ.λ.π. Μὲ πνεῦμα διαυγέστατο καὶ ἐνθουσιασμὸ νεανικὸ ἔδειξε ἕναν ἰδιαιτέρου ἔρωτα γιὰ τὴν ἱστορίαν, ἡ ὁποία ἀποτελέσει τὴν πιὸ ξεχωριστὴν του εὐχαρί-

1. Βενετία : 18-9-1957, μὲ μερικὸς ἀργότερα κωδικέλλους.

στησὴν καὶ πνευματικὴ τροφή. Ἡ διαλεύκανση τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ἱστορίας ὑπῆρξε ὁ νέος σκοπὸς τῆς ζωῆς του, τὸν ὁποῖο καὶ πραγμάτωσε, ὅπως φανερώνεται καὶ ἀπὸ τὸν ἀξιόλογο βιβλιογραφικὸν του κατάλογο πὺν κατάρτισε ὁ Π. Δ. Μαστροδημήτρης¹ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Μέρτζιου. Ἀρκετὲς πηγὰς καὶ πολὺτιμη ὕλη ἤρθε στὸ φῶς χάρις στὸ μόχθον τοῦ Μέρτζιου, γιὰ νὰ γραφεῖ, στὰ θέματα πὺν ἐνδιαφέρθηκε, ἡ ἱστορία ὅπως ὡς τότε δὲ γράφτηκε καὶ νὰ ἐδραιωθεῖ ἡ ἔθνικὴ πίστη καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὰ μεγάλα καὶ εὐγενικὰ ἰδεώδη.

Σιράντα περίπου χρόνια μόνιμος θαμώνας τοῦ Ἀρχείου τῆς Βενετίας, τοῦ πλούσιου αὐτοῦ μεταλλείου ἔρευνας, ἐργάστηκε ἀκαταπόνητα συνεχίζοντας τὸ ἔργο ἄλλων ἀξιόλογων ἱστοριοδιδασκῶν πὺν ἐργάστηκαν στὸ ἴδιον Ἀρχεῖον, ὅπως τῶν: Ἀντρέα Μουστοξύδης, Κων. Σάθα, Παναγ. Χιώτη, Σπ. Θεοτόκη, Σπ. Λάμπρου κ.ἄ., προεκτείνοντάς το μάλιστα. Ἐπίσης ἐργάστηκε στὸ Κρατικὸν Ἀρχεῖον τῆς Βενετίας, τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος, τὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη, τὸ Civico Museo Correz κ.λ.π. Τὰ Ἀρχεῖα αὐτὰ, σὲ ὅτι ἀσχολήθηκε, τὰ ἐρέυνησε σωστά, ἀξιοποιώντας τὰ κείμενα στὴν ξένη γλῶσσα μὲ ὑπευθυνότητα καὶ τελειότητα. Ἡ προσφορά του ἐκτιμῆται ἰδιαίτερα ὄχι μόνον γιὰτὶ ἔφερε σὲ φῶς καὶ νουὶα ὕλη τῆς ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως χρονικῆς περιόδου, ἀλλὰ γιὰτὶ δὲν τὴν χρησιμοποίησε μὲ τὸν ἀνεπισημονικὸν ἐγκωκεντρισμὸν τῆς μοναπωλιακῆς ἐπιστημονικῆς ἐκμετάλλευσης, προσφέροντάς τα γιὰ χρῆση στοὺς ἱστορικοὺς τοῦ μέλλοντος. Ἔτσι, χρησιμοποιοῦντας τὴν ἀπλὴ καθαρεύουσα, πὺν τὴν λόγιζε γιὰ καλύτερο ὄργανον ἐπιστημονικῆς ἔκφρασης, πλούτισε τὶς πηγὰς γιὰ δάκκερο σχεδὸν τὸν Ἑλλαδικὸν ὄωρον καὶ ξεχωριστὰ τὸν Ἡπειρωτικὸν, ὕλοποιώντας παράλληλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ Niebuhr, πὺν ἔγραψε: «ὁ συγγραφέων τὴν ἱστορίαν τῆς στενωτέρας του πατρίδος ἐκπληρώνει τὸ πρὸς αὐτὴν ἱερὸν χρέος».

Ἡ συνεργασία του στὸ περιοδικὸν «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ», ἔχει ὅπως πὺν κάτω: 1) Τόμος Θ' (1934) σελ. 182-203, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ξένων Ἡπειρωτικῶν τοπωνυμιῶν». Στὴν εἰσαγωγὴν του σημείωσε:

«Πόρρον ἀπέχω τοῦ νὰ εἶμαι Βαλκανολόγος, ἀλλ' ἡ ζωηρὰ μου ἐπιθυμία νὰ προσφέρω ἔστω καὶ ἓνα πετραδάκι εἰς τὸ λαμπρὸν οἰκοδόμημα τῶν «Ἡπειρωτικῶν χρονικῶν» . . . μὲ ὄθησεν εἰς τὴν ἐνταῦθα πλουσίαν Μαρκιανὴν Βιβλιοθήκην, ὅπου ἀνεῦρον . . .».

2) Τόμος Γ' (1935) σελ. 1-191, «Ἡ οἰκογένεια τῶν Γλυκῶν ἢ Γλυκῆδων». Προλογικὰ (σελ. η) ὁ Μητροπολίτης Σπυρ. Βλάχος, ἔγραψε:

— «Πρὸς τιμὴν τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐπιστήμης καὶ ὑψίστην ἱκανοποίησιν τῶν «Η.Χ.», ὁ διαπρεπὴς ἐν Ἰταλίᾳ ἐγκατεστημένος Ἡπειρωτικὸς λόγιος Κ. Δ. Μέρτζιος, δι' ἀτρυτῶν μόχθων καὶ σοβαρᾶς ἀτομικῆς δαπάνης ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἔρευναν τοῦ ἀνεξαντλήτου ἀρχείου τῆς Βενετίας διὰ πᾶν ὅτι ἀφορᾷ τὴν Ἡπειρον . . . Ἐκφράζοντες πρὸς τὸν ἀκαταπόνητον ἐρευνητὴν τὰς θεομὰς εὐχαριστίας τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐπιστήμης, ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα, παρὰ τὰς μέχρῃ τοῦδε ἀπογοητεύσεις, ὅτι τὸ τόσον εὐγενὲς παράδειγμα αὐτοῦ δὲν θὰ μείνη μεμονωμένον. Ὁ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΗΥΡΙΑΩΝ».

3) Τόμος ΙΑ (1936), δάκκερος σελ. 1-352, περιλαμβάνει τὸ ἔργο τοῦ Κ. Δ. Μέρτζιου: «Τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἡπειρωτικὸν Ἀρχεῖον». Ἡ ποιότητα αὐτοῦ τοῦ ἔργου του καὶ τὸ μέγεθος τῆς προσφορᾶς του φανερώνεται καὶ ἀπὸ τὰ «Προλεγόμενά» του, ὅπου στὴ σελίδα 4 σημειώνονται:

1. Π. Δ. Μαστροδημήτρης: «Κων/νος Δ. Μέρτζιος», (Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν), τόμος 38 (1971), σελ. 397-421.

— «... Θεωροῦμεν περιττὸν ν' ἀναφέρωμεν τὰς δαπάνας καὶ τοὺς κόπους εἰς οὓς ὑπεβλήθημεν ἵνα συλλέξωμεν, κατατάξωμεν, ἐπεξεργασθῶμεν καὶ ὑπομνηματίσωμεν τὸ πολῦτιμον τοῦτο ἀνέκδοτον ὕλικόν. Μόνον ὅσοι ἤσχολήθησαν μὲ ἱστοριοδιφικὰς μελέτας εἶναι εἰς θέσιν γὰ ἐκτιμήσουσι τὸ συντελεσθὲν ἔργον, διὰ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ὁποίου καὶ εἰς εἰδικὴν ἐνεκύφωμεν μελέτην τῆς παλαιογραφίας, ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς ὁποίας καθίσταται ἀθύρατος ἡ ἀπόδοσις καὶ ἐρμηνεία τῶν παλαιῶν κειμένων καὶ χειρογράφων. Ὁμολογοῦμεν εἰλικρινῶς ὅτι ἀνελάβομεν γὰ διεκπεραιώσωμεν ἔργον ὑπερβαῖνον τὰς ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις. Εἴμεθα οὐδὲν ἤττον ἱκανοποιημένοι, διότι, μετὰ διειρητὴν ἐπίμονον ἐνδελεχῆ προσπάθειαν, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέρας καὶ ἔτι πλέον, διότι πεποιθήσαμεν, ὅτι προσφέρομεν μικρὰν τινὰ ὑπηρεσίαν εἰς τὴν προσφιλεῖ ἡμῶν πατρίδα, τὴν ὄντως εὐάνδρον Ἑπειρον».

4) Τόμος IB' (1937), σελ. 170-174, «προσθήκη εἰς τὸ ἐν Βενετία Ἑπειρωτικὸν Ἀρχεῖον», 5) Τόμος IIΓ' (1938) σελ. 81-90: α) «Ἡ ἐπανάστασις Διονυσίου τοῦ Φιλοσόφου» καὶ β) μὲ τὸ γενικὸν τίτλον «Ἀνέκδοτα Ἑπειρωτικὰ Μνημεῖα»: α) ὀλόκληρος ἡ διαθήκη τοῦ ἐκ Δελφίνου Σ. Ρίζου, σελ. 91-102, β) Διαθήκη Χάιδως Γλυκῆ, σελ. 103-109. γ) Ἐπιφάνιος Ἡγούμενος-Νικηφόρος Πριγγελεύς καὶ ἡ Σχολὴ Ἰωαννίνων, σελ. 110, δ) τῆς διαθήκης τοῦ Ἰωάννου Ἱερομνήμονος ἐνδιαφέροντα ἀποσπάσματα, σελ. 111, ε) Ἡ Σχολὴ Γκιόνμα, σελ. 112-113, στ) Τρίτον καὶ τελευταῖον παράρτημα τῶν παρὰ Νικολάου Γλυκῆ τῶν ἐξ Ἰωαννίνων ἐκδόσεων, σελ. 114-116 καὶ ζ) Ἡ ἄλωσις τῶν Ἰωαννίνων, σελ. 117-122. Καὶ 5) Τόμος IE (1940), μὲ τὸ γενικὸν τίτλον: «Τὸ ἐν Βενετία Κρατικὸν Ἀρχεῖον: α) Περὶ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, σελ. 1-12, β) Οἱ ἀγῶνες τοῦ Σουλίου, σελ. 12-18, γ) Εὐγένιος ὁ Βούλγαρος πότε ἀπεχώρησεν ἀπὸ τὰ Γιάννινα, σελ. 18-20, δ) Ὁ Ἰωαννίνων Ματθαῖος οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐν ἔτει 1598, σελ. 20-21, ε) Νικηφόρος Παράσσης, σελ. 21-22, στ) Μικρὰ Ἑπειρωτικὴ χρονογραφία. Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν φλωρεντίνων κατὰ τῆς Πρεβέζης, σελ. 22-58.

Τὰ αὐτοτελῆ καὶ περιοδικὰ δημοσιεύματα τοῦ Κ. Δ. Μέρτζιου συνθέτουν γενικότερα ἓνα περισπούδαστο καὶ σοβαρότατο ἔργο ἀνεκτιμήτων ὑπηρεσιῶν στὸν τομέα τῆς περισυλλογῆς καὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν πηγῶν τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας στὴν περίοδο τῆς Ἑνετοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας. Καὶ μόνον ἡ ἐνδεικτικὴ μνημόνευσι μερικῶν πρὸ κάτω τίτλων τοῦ ἔργου του, δικαιώνουν τὴν κοινὴ αὐτὴ παραδοχὴ:

- 1) «Θωμᾶς Φλαγγίνης καὶ ὁ Μικρὸς Ἑλληνομνήμων», τεῦχος πρῶτο, Ἀθ. 1939, σελ. 303.
- 2) «Μνημεῖα Μακεδονικῆς ἱστορίας (δημοσιεύματα Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 7), Θεσ/κη 1947, σελ. κε' + 572.
- 3) «Ἡ Ρούμελη εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας», Φθιώτις, τ. 4, 5, 20-24.
- 4) «Ἡ Ἄρτα εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας 1696-1787», περιοδ. «Σκουφᾶς», διάφορα τεύχη τῶν ἐτῶν 1955-1958 καὶ 1968.
- 5) «Αἱ Τουρκοκρατούμεναι Ἀθῆναι εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας» (1671-1797), περιοδ. «Τὰ Ἀθηναϊκά», τ. 5-10 καὶ τ. 20.
- 6) «Συμπλήρωμα εἰς τὴν Ἑπειρωτικὴν Χρονογραφίαν» (1605-1695), περιοδ. «Ἑπειρωτ. Ἔστια» 1957 σελ. 485-496.
- 7) «Μικρὸς Ἑλληνομνήμων», Γιάννινα 1960, σελ. ιβ' + 154.
- 8) «Νεαὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Ἀνδρούτσου», Ἀθ. 1959, σελ. 131.
- 9) «Συμπλήρωμα εἰς τὰ Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας», εἰς μνήμην Κων/νου Ι. Ἀμαντου, Ἀθ. 1960, σελ. 54-70.

- 10) «Ανέκδοτος ἀλληλογραφία τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια» (στὴ Γαλλικὴ γλῶσσα), Ἰ.Αθ. 1960, σελ. 30.
- 11) «Ἡ Μάχη εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας (1611-1674), Λακωνικαὶ Σπουδαὶ Α, 1972, σελ. 83-173.
- 12) «Δομῆνικος Θεοτοκόπουλος. Ὁ Βίος καὶ τὰ ἔργα του (βιβλιοθήκη Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν, ἀριθ. 13), Ἰ.Αθ. 1966, σελ. 40+5 ἐγχρωμοὶ πίνακες ἔργων τοῦ Θεοτοκόπουλου. Καὶ
- 13) περισσότερα ἀπὸ ἑκατὸ πλυσέλιδα καὶ πολῦτιμα ἄρθρα καὶ μελέτες ποὺ δημοσιεύτηκαν στὰ περιοδικά: «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», «Τὰ Ἀθηναϊκά», «Μακεδονικὴ Ζωή», «Κρητικὰ χρονικά», «Κρίκος» κ.ἄ., καθὼς καὶ σὲ διάφορες ἐφημερίδες ἰδιαιτέρως τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἡπείρου. Ἀλλὰ ἐπίσης σημαντικὸ εἶναι καὶ τὸ ἀνέκδοτο ἔργο του. Ἡ ὅλη δημιουργία του ἔτυχε τῆς ἐγκωμιαστικῆς ἀποδοχῆς καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ κόσμον. Συγκεκριμένα ὁ Κων. Ἀμαντος ἔγραφε:

«... τὸ πλῆθος τῶν ἐγγράφων τῶν ἀντιγραφέντων ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Μέρτζιου ἔδειξεν ὅτι ὁ λόγιος οὗτος δύναται νὰ ἐργασθῆ εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας ὅσον οὐδεὶς ἄλλος Ἕλληνας εἰργάσθη μέχρι τοῦδε, οὔτε ὁ Σάβας, οὔτε ἄλλος τις...»¹.

Ὁ Ν. Τωμαδάκης πίστευε τὸν Κ. Μέρτζιον ὡς τὸν ἀμέγιστον τῶν ζώντων Ἑλλήνων ἱστοριοδίφων². Ὁ Ἰ.Απ. Βακαλόπουλος κρίνοντας τὰ «Μνημεῖα τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας», σημειώνει:

«... Μὲ τὴν τελευταία αὐτῆ σημαντικὴ προσφορὰ ὁ κ. Μέρτζιος παίρνει ἀναμφισβήτητα θέση ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους ἱστοριοδίφους τοῦ ἔθνους μας»³.

Δίκαια, λοιπόν, τὸν ἐτίμησε καὶ ἡ «Ἀκαδημία Ἀθηνῶν» ἐκλέγοντάς τον ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς, στὴν Τάξιν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, τὸ 1950.

Ὁ Κ. Δ. Μέρτζιος μὲ τὴν ὅλη προσφορὰ του ἔβαλε τὶς στέρεες βάσεις γιὰ τὴν μὲ ἀθηνεϊκὸ τρόπο ἱστορικὴ συγγραφή πολλῶν σχετικῶν μὲ τὰ γραφτὰ του μνημεῖα θεμάτων, ἀρίνοντας παράλληλα καὶ δικῆς του ἀνεκτίμητης συνθέσεως κριτικῆς καὶ ἐλέγχου τῆς ἀξιολογίας τῶν πηγῶν. Πόσοι ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς νεώτερους δὲ στηρίξαμε τὰ ἱστορικά μας ἔργα στὶς πηγές του, γιὰ νὰ νιώθουμε πάντα ἀνανεούμενη καὶ διαρκῆ τὴν παρουσία καὶ μνήμη του.

*

Τὸν ἄνθρωπο Κ. Δ. Μέρτζιο, ἔζησα ὡς τὸ 1962 ποὺ μετατέθηκα Προϊστάμενος Ἐπιθεωρήσεως Οἴκων. Ἐφοριῶν Δυτ. Μακεδονίας. κάθε καλοκαίρι στὰ Γιάννινα, ὅπου ἀπὸ τὴ Βενετία τὸν ἔφερνε ἡ νοσταλγικὴ τῆς Ἡπείρου μνήμη. Ἀληθινὸς εὐπατρίδης ἔδινε πάντα τὴν παρουσία του σὲ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις καὶ πρωτοβουλίες, μὲ ἀποτέλεσμα στοὺς νεώτερους νὰ κυριαρχεῖ τὸ ὄνομά του ὡς ἐνσάρκωση μιᾶς δυνάμεως πνευματικῆς. Ἔτσι ἔλαβε μέρος στὶς συσκέψεις γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», τοῦ ὁποῦ ὑπῆρξε μέλος τῆς ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τακτικὸς συνεργάτης. Ὑπῆρξε βασικὸ ἰδρυτικὸ μέλος τῆς Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, καθὼς καὶ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἀθήνας.

1. Βλ. Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἰ.Αθ. 13, 1938, σελ. 446, 448.

2. Βλ. ΕΕΒΣ-Ας', 1968, σελ. 456 κ.ἄ.

3. «Ἑλληνικά», 12, 1953, σελ. 453.

Ἰδιαίτερη στοργή ἔδειχνε ὁ Μέρτζιος στοὺς νέους τῶν ὁποίων, σὰν ἀγωνιστικὸς ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, συνειδητοποιοῦσε τὰ προβλήματα. Σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τῇ βάσει, θὰ πρέπει κυριότερα νὰ ἐρμηνευτεῖ καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ «ἐν ζωῇ» τῶν χιλίων τετρακοσίων ὀγδόντα τριῶν (1483) τόμων τῆς ἀτομικῆς τοῦ Βιβλιοθήκης (Συνεδρίαση ἀριθ. 145/4-5-1974 τῆς Συγκλήτου τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Γαινίνων), στοὺς ὁποίους περιλαμβάνονται ἀρκετὰ ἀρχέτυπα καὶ παλαιότυπα. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἔφησε τὴν παρακαταθήκη του στοὺς νέους νὰ σταθοῦν ἕξιοι γιὰ τὴ συνέχισή με ἄσβεστη φλόγα τῆς λαμπαδηδρομίας πού λέγεται Ἡπειρωτικὴ παράδοση.

Ὁ Κ. Δ. Μέρτζιος μὲ τὸ ἔργο του βρίσκεται πάντα σὲ μιὰ μυστικὴ ἐπικοινωνία μαζί μας, διδάσκοντας τὸν ὁποιοδήποτε πνευματικὸ ἀγώνα σὰν αὐταξία καὶ σὰ στίβο καλλιέργειας ἰδανικῶν μὲ τὸν ὁποῖον ὁλοκληρώνεται ὁ πῦρ τίμιος ἑαυτοῦ μας.

*

ΚΩΣΤΑΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ (1898-1963).

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ «Ἅγιος Βλάσιος τῆς Ἡγουμενίσσας. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς γράφτηκε στὴ Νομικὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας, ὅπου συνδέθηκε μὲ ἔγκυρους λογοτεχνικοὺς κύκλους. Διακόπτοντας γιὰ οἰκογενειακοὺς λόγους τὶς σπουδὲς του ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὸ χωριὸ του, ἀσχολούμενος μὲ τὴν κτηματικὴ του περιουσία καὶ τὰ Γράμματα.

Ἀπὸ τὰ Γυμνασιακὰ του χρόνια δημοσίευσε σὲ ἡπειρωτικὰ ἔντυπα ἀξιόλογες μελέτες γιὰ θέματα τὰ ὁποῖα στὴν κατοπινὴ ἔρευνα καὶ συγγραφὴ ἐδραίωσαν τὴν προσωπικότητα τοῦ Μιχαηλίδη μὲ τὴν ἀποδεικτικὴ προσπάθεια τῆς ἱστορικῆς ἐνότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸ Θεσπρωτικὸ γῶρο. Ψυχὴ ὀρθὴ πού πάντα κυριαρχοῦνταν ἀπὸ τὸν Ἰδεαλισμὸ τοῦ χρέους, δημοσιογράφησε ὑποδειγματικὰ στὶς ἐφημερίδες: «Πανθεσπρωτικὴ» τῆς Ἡγουμενίσσας, «Ὁ Ἐπαναστάτης» ἐκδοσὴ τῶν ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ στὰ βουνὰ στὴν περίοδο τῆς Ἰταλογερμανικῆς κατοχῆς, συνεργάστηκε στὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια καὶ στὸ Ἐγκυκλ. Λεξικὸ «Ἡλιος» καὶ ὑπῆρξε ἀνταποκριτὴς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου κ.λ.π.

Τὰ μόνια ἔργα πού ἐξέδωκε, εἶναι: α) «Ἡ Δωδώνη», ἱστορικὴ πραγματεία, Γιάννινα 1960, σελ. 80ν, σελ. 44, ἀποκλίνοντας ἔμμεσα ὅτι ἡ ἀρχαία Δωδώνη καὶ τὸ Μαντεῖο τῆς βρισκόνταν στὸ χωριὸ Δράμεση τῆς Ἡγουμενίσσας, θέση πού παρουσιάζοντάς τιν νωρίτερα στὸ Θεσπρωτικὸ τύπο, ἀντέκρουσε ὁ ἀρχαιολόγος-καθηγητὴς Δημ. Εὐαγγελίδης μὲ τὰ ἄρθρα του στὴ ἐφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» τῆς Ἡγουμενίσσας φύλ. τῆς 16-3-1958 καὶ 4-8-1958. Καὶ β) «Ἡ Πάργα», α' ἐκδ. 1960 καὶ β' ἐκδ. 1963, ὅπου ἔδωκε συνοπτικὰ τὴν ἱστορία τῆς μὲ φυσιολατρικὴ καὶ λυρικὴ διάθεση.

Οἱ πραγματικὲς του ὅμως πνευματικὲς διαστάσεις ἐκφράζονται μὲ τὸ πλούσιο ἀνέκδοτο¹ ἔργο του, πού μὲ δσα ὡς τώρα χειρόγραφα του ἔχει διασώσει ὁ σύζυγος τῆς κόρης του, ἐκπαιδευτικὸς Λευτέρης Οἰκονομίδης, διακρίνεται σὲ ἔργα:

Α) Ἰστορικὰ - Ἀρχαιολογικὰ (μελέτες): 1) «Ἡ Ἡπειρος», ὅπου χαρακτηριστικὰ γράφει:

— «... Ἡ Ἡπειρος εἶναι τὸ λίκνο τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Θεσπρωτία τὸ λίκνο τῆς

1. Βασίλη Κραψίτη: «Κώστας Μιχαηλίδης», ἐφημ. «Ἡ Θεσπρωτικὴ», Ἡγουμενίσα ἀριθ. φυλ. 6-6-1978 κ.έ., ὅπου δημοσιεύεται καὶ χειρόγραφο τοῦ Κ. Μ. τῶν μέχρι τὸ 1958 δημοσιευμάτων του σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες τῆς Ἡπέρου, τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ν. Ὑόρκης.

Ἡπειρου. Ποιὸς μίλησε, ποιὸς ἀντιμίλησε γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ τόπου αὐτοῦ, γιὰ τὴν καταγωγὴ καὶ γιὰ τὴ συνείδηση τῶν κατοίκων της! Ἡ γλῶσσα μας προφητικὴ, ἀρχαϊκὴ καὶ πολυσύμφωνη. Ἡ καταγωγὴ μας καὶ ἡ συνείδησή μας ὑπερελληνικὴ... Ἀπὸ τὰ 150 περίπου χωριὰ τῆς Θεσπρωτίας εἶναι ζήτημα ἂν τὸ ἓνα δέκατο μιλοῦσε μιὰ μισοβάρβαρη ἀρβανίτικη... Αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, οἱ Τουρκαλβανοὶ τῆς Παραμυθιάς καὶ τῶν Γιαννίνων εἶχαν μητρικὴ τους γλῶσσα τὴν Ἑλληνικὴ. Ἐδῶ δὲ τὰ ἀκριτικὰ μας χωριὰ δὲν ξέρον ἄρβανίτικα, Σαγιάδα, Πλαίσιον, Παρλαμπᾶς, Πόβλα, Ἀσπροκκλήσι, Τσαμαντᾶς, Βάλτιστα, Ἁγία Μαρίνα, Καστάνιανη κ.λ.π.»

2) «Πασσαρών», 3) «Κασσιώπη», 4) «Τὰ ἱστορικὰ μας ἐρείπια», ὅπου ἀναφέρεται σὲ ἀρχαιολογικὰ τῆς Θεσπρωτίας καὶ 5) «Μονὴ Ραγίου», μιὰ συνοπτικὴ ἱστορικὴ ἀνάπτυξή της στὴν πρώτη σελίδα τοῦ χειρογράφου του, ἐνῶ οἱ 2-4 πού ἀκολουθοῦν περιλαμβάνουν ἀνάλυσή του τοῦ ποιήματος «Τὸ δάσος καὶ τὸ κελλί» τοῦ Κ. Παλαμᾶ.

Β) Ἡ θ ο γ ρ α φ ι κ ᾶ : 1) «Ὁ Γάμος στὰ χωριὰ τῶν Φιλιατῶν». Ἐδῶ ἐντάσσονται καὶ οἱ συλλογές του γ ν ω μ ι κ ῶ ν , π α ρ ο ι μ ι ῶ ν κ.λ.π.

Γ) Κ ο ι ν ω ν ι κ ᾶ καὶ Φ ι λ ο σ ο φ ι κ ᾶ δ ο κ ῆ μ ι α : 1) «Ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου», χειρογρ. 4 σελίδων, 2) «Ὁ προορισμὸς μας», θέση τοῦ συγγραφέα στὴν ἔννοια ἀνθρώπου καὶ ποιότητα ζωῆς, 3) «Ἀπὸ τοὺς ὀραματισμοὺς μου» καὶ 4) «Σκηνογραφία». Τὰ ὀλιγοσέλιδα χειρόγραφα τῶν ἀριθ. 3 καὶ 4 ἔργων του εἶναι δυὸ ἀξιόλογα λυρικά (στοχαστικὰ) ἀφηγήματα, ὅπου διαλεγόμενος μὲ τὸν ἑαυτὸ του ἀναζητᾷ τὴν ἀνανεωμένη πορεία τοῦ κόσμου. 5) «Ἡ Ἡθικὴ», σὲ χειρ. τριῶν σελ. 6) «Ἡ Ἀλήθεια», χειρ. δύο σελ. καὶ 7) «χρεοκοπία τῆς Ἐπιστήμης», χειρογρ. τριῶν σελίδων.

Δ) Κ λ α σ ι κ ῶ π ν ε ῦ μ α : 1) «Οἱ χρησμοὶ τῆς ἀρχαιότητος» (πυκνογραμμένο χειρόγραφο 37 σελίδων κόλλας ἀναφορᾶς), ὅπου μὲ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ ἐρμηνεύεται τὸ φαινόμενο τοῦ χρησμοῦ, ἡ ἀφθονὴ χρησμολογικὴ παραγωγὴ πού ἀπὸ τότε συνοδεύει τὰ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ μὲ ἀφορμὴ του ἀναζητοῦνται στὴν ἐποχὴ τοῦ Μιχαηλίδη οἱ ὀρθοὲς ἐγγυήσεις τῆς ζωῆς. 2) «Ἐφταδιακὴ δοξασία», ἀριθμοσοφία τοῦ 7 σὰν ἀριθμοῦ τῆς δημιουργίας, τῆς διάπλασης καὶ τῆς ἀρμονικῆς Ὁργάνωσης.

Ε) Δ ι ᾶ φ ο ρ α : α) «Ἡ Μουσικὴ», συντομογραφία τῆς θεωρίας τῆς Μουσικῆς καὶ τῆς συμβολῆς της στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, β) «Ἄσμα Ἀσμάτων», μερικὴ μετάφραση μὲ πλούσια βιβλιογραφία, γ) «Σααντί», χειρ. σελ. 4, δ) «Ὁράτιος—Κόϊντος—Φλόκκος» χειρ. σελ. 5, ε) «Χαφίζ Σιραζί» χειρογρ. σελ. 10, στ) «Βιβλιογραφία Σουλίου», ζ) «Τὰ ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας Λογοτεχνίας», βιβλιογραφικὸς ὁδηγὸς γιὰ τὰ μεταφρασμένα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα μας κλασικὰ ξένα ἔργα μὲ χρήσιμες βιογραφικὲς σημειώσεις γιὰ τοὺς συγγραφεῖς τους. η) «Γύρω ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς Ἡπείρου» πού περιλαμβάνει κριτικὴ τῶν βιβλίων τοῦ Μιχ. Περάνθη: «Ἀμβρακία» (1954) καὶ τοῦ Ἀθαν. Γιαγκα «Ἱστορία τῶν Θεσπρωτῶν (β' ἔκδ. 1954): Καὶ θ) «Σουλιῶτες», κριτικὴ στὸ ὁμότιτλο ἔργο τοῦ Μιχ. Περάνθη.

Στὴ συγγραφὴ του μ' εὐχέρεια παρουσιάζεται, καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμα τὶς ἱστορικὲς του μελέτες, ὁ ἀξίος λογοτέχνης. Στὶς περιπτώσεις πού στοχάζεται, εἶναι ἔντονη ἡ παρουσία τοῦ ἀρχαιολάτρη καὶ τοῦ Χριστιανοῦ σὲ σύζευξη ὁμορφιάς, μέτρου καὶ ἀρμονίας.

Γενικότερα ὁ Μιχαηλίδης μὲ τὸ ἔργο του ἔχει ἐξέχουσα θέση στοὺς Λόγιους τοῦ Θεσπρωτικοῦ χώρου.

*

ΑΡΤΕΜΙΟΣ ΜΙΧΟΥ (1803-1873).

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα καὶ μετέχοντας στὴν Ἐθνικὴ μας Παλιγγενεσία ἀναδείχτηκε σὲ ἀξιόλογο ἀγωνιστὴ, φτάνοντας ὡς τὸ βαθμὸ τοῦ στρατηγοῦ. Διακρίθηκε σὲ διάφορες μάχες τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, στὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου κ.κ. Σὰν διοικητὴς τοῦ 5ου τάγματος πεζικοῦ στὸ Ναύπλιο, ἔλαβε μέρος στὴν ἐναντίον τοῦ Ὀθωνα ἐπανάσταση τοῦ 1862. Ὑπηρετήσε Ἐπιθεωρητὴς τοῦ Στρατοῦ, Ἀρχηγὸς τῆς χωροφυλακῆς καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν (1862-63).

Ἀγωνιστὴς ἐθνικῶν ἐπικῶν περιόδων, ἔδωκε μὲ συνείδηση τὸ ἔργο του: «Ἀπομνημονεύματα τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου», ὅπως καὶ σημειώματα γιὰ πολεμικὰ γεγονότα τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἐποποιίας τοῦ 1821, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν πολὺτιμη πηγὴ καὶ τεκμήριο γιὰ τὴν ὀρθὴ γνώση μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων.

*

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΠΟΓΚΑΣ (1894-1968).

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ τέλειωσε τὴ Ζωσιμαία Σχολή. Στὴ συνέχεια σπούδασε Φυσικὲς Ἐπιστῆμες στὴν Ἀθήνα καὶ ὑπηρετήσε ὑπάλλκλος στὸ Ὑπουργεῖο Συγκοινωνιῶν, ὅπου ἐξελίχτηκε ὡς τὴν κορυφὴ τῆς ἱεραρχίας. Ὑπῆρξε Γενικὸς Γραμματέας τῆς Ἐταιρείας Μεταψυχικῶν ἔρευνῶν καὶ ἐξέδωκε τὰ ἔργα: «Ὁ ὄρατος καὶ ἀόρατος ἄνθρωπος ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἐπιστήμης», «Ἡ κραδασμικὴ κατάστασις τοῦ Σύμπαντος», «Πιθανὴ φύσις τοῦ ἄλλου κόσμου» καὶ «Πρόρρησις τοῦ Μέλλοντος».

Ἀσχολήθηκε εὐδόκιμα: α) μὲ τὴ λαογραφία, δίνοντάς μας τὸ ἀξιόλογο ἔργο του «τὰ ζῶα καὶ τὰ πουλιὰ στοὺς Ἡπειρωτικοὺς θρύλους», 1955 καὶ β) τὸ γ λ ω σ σ ι κ ὸ θ έ μ α, δημοσιεύοντας στὸ περιοδικὸ «Ἀ θ η ν ᾱ» τίς λαμπρὲς μελέτες του: «Τὰ εἰς τὴν Τουρκικὴν, Περσικὴν καὶ Ἀραβικὴν γλῶσσαν δάνεια τῆς Ἑλληνικῆς», «Ἐθνικότης ξένων τινῶν λέξεων κατεχωρισμένων εἰς τὴν Γραμματικὴν τῆς Νεοελληνικῆς» καὶ «Ὀρθὴ ἐρμηνεία τῶν Τουρκικῶν λέξεων τῶν εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη συναντωμένων». Ἄλλες γλωσσικὲς του ἐργασίαι, εἶναι: α) «Τουρκικὲς λέξεις εἰς παλαιότερα ἑλληνικὰ κείμενα», 1958, καὶ β) «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου», τόμοι 2.

*

ΔΗΜ. Τ. ΝΟΤΗ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ (1889-).

Ὁ στρατηγὸς Δημ. Μπότσαρης, γιὸς τοῦ Τιμολέοντα Μπότσαρη καὶ τῆς Ἰουλίας Νιώτη ἀπὸ τὴ Χίο, εἶδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς στὴν Ἀθήνα, στὸ σπίτι τοῦ ἀγωνιστῆ καὶ Ὑπουργοῦ παπποῦ τοῦ στρατηγοῦ Δημητρίου Νότη Μπότσαρη ὅπου ἦταν ζωντανὴ ἡ ἱστορικὴ Σουλιώτικη μνήμη καὶ κυριαρχοῦσαν οἱ θρύλοι καὶ οἱ οἰκογενειακὲς παραδόσεις. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐγκύκλια μόρφωση πού ἔλαβε στὸν Πειραιᾶ, παρακολούθησε τὴ Φυσικομαθηματικὴ Σχολὴ καὶ στὴ συνέχεια σπούδασε στὴ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων, στὴν πενταετῆ φοίτηση τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἀρχηγὸς τῆς τάξεως του. Ἀποφοιτώντας μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Ἀνθυπολοχαγοῦ, ἐπιμορφώθηκε στὰ κατοπινὰ χρόνια στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ Γαλλία.

Ὅταν μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Ὑπολοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ ὑπηρετοῦσε στὴν Ἄρτα, ἐποπτεύοντας τὰ ἐκεῖ πραγματοποιούμενα τεχνικὰ ἔργα, ἀνάλαβε μὲ ἀπόφαση τῆς 16-

10-1912 του Διοικητή της Ήπειρωτικής Στρατιάς στρατηγού Σαπουντζάκη την αρχηγία του «Μικτού Ήπειρωτικού Στρατεύματος». Το στρατεύματός τούτου αποστολή ήταν η ύπαρξη μιας σταθερής και κινητής πλαγιοφυλακής στο άριστερό της Στρατιάς της Ήπειρου, αποτελούμενης από τακτικό στρατό, και στο μεγαλύτερό της μέρος, από τη σύνεωση των Έθνικων Ομάδων της Ήπειρου, οι οποίες δρούσαν μεμονωμένα από το 1909. Άλλη αποστολή του ήταν η επιστράτευση νέων δυνάμεων από τα διάφορα χωριά, καθώς και η οργάνωση όλων εκείνων που έρχονταν από τη λεύτερη Ελλάδα, για να υπηρέτησουν τη μεγάλη ιδέα της λευτεριάς των σκλάβων Ελλήνων. Η δράση του Δ.τμ. Μπότσαρη άφ'ότου ανάλαβε την αρχηγία του «Μικτού Ήπειρωτικού Στρατεύματος (16-10-1912) ως την 22-11-1912 που άρρώστησε και άντικαταστάθηκε από το Σουλιώτη Αντισυνταγματάρχη Χρ. Μαλάμο, έξιτοροείται στο έργο του Κ. Δ. Στεργιόπουλου: «Το Μικτόν Ήπειρωτικό Στράτευμα κατά την έλευθέρωσιν της Ήπειρου», Αθ. 1968.

Ύστερα από το τέλος των Βαλκανικών πολέμων, μετεκπαιδεύτηκε στη Σχολή των Ανώτερων Στρατιωτικών Σπουδών που ίδρυσε η κάτω από τη διοίκηση του στρατηγού Εγδουχ, Γαλλική Αποστολή, δίδαξε διάφορα μαθήματα στη Σχολή των Ευελπίδων και υπηρέτησε Στρατιωτικός ακόλουθος της Έλλην. Πρεσβείας στη Βέρνη, και άργότερα διευθυντής του Β' έπιτελικού Γραφείου. Έλαβε μέρος στο Μικρασιατικό μέτωπο, καθώς και στο μέτωπο της Θράκης (Ιούλιος 1920), υπηρετώντας στη συνέχεια Στρατιωτικός Ακόλουθος στις πρεσβείες του Βερολίνου και Βουκουρεστιού, και Αντιπρόσωπος της Ελλάδας στη χάραξη των συνόρων της Ήπειρου.

Άσχολήθηκε ενεργά με την πολιτική. Έκλέχτηκε πληρεξούσιος των Γιαννίνων στη Δ' Έθνοσυνέλευση και Βουλευτής από το 1923 ως το 1935 έξη φορές. Ύπηρέτησε Υπουργός Συγκοινωνιών (1924), Ναυτικών και Έμπορικης Ναυτιλίας (1929), και Γενικός Διοικητής Ήπειρου (1933). Στη διάρκεια της Ιταλογερμανικής κατοχής ακολουθήσε την «Έλευθέραν Κυβέρνησιν» στην Αίγυπτο, όπου χρησιμοποιήθηκε σαν τεχνικός αντιπρόσωπος σε διάφορες διασυμμαχικές έπιτροπές και διασκέψεις. Στην περίοδο 1944-1946 υπηρέτησε με ειδική αποστολή στη Νορβηγία.

Είναι Πρόεδρος πολλών Συλλόγων, Ένώσεων και Έπιτροπών (έπιστημονικού, πατριωτικού και κοινωνικού σκοπού). Το ιδεολογικό του πιστεύω στον έλληνισμό και την ήθική ιδέα εκφράζεται με τους « Λ ό γ ο υ ς » του σαν πολιτικού από το Βήμα της Βουλής, οι οποίοι αποτέλεσαν σημαντικό μέρος του πολύτομου έργου του «ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ» (με πρόλογο του Κ. Δ. Στεργιόπουλου). Οι μελέτες του έργου του αυτού αναφέρονται σε στρατιωτικά, ιστορικά, έθνολογικά, διπλωματικά, γεωγραφικά, χαρτογραφικά, στατιστικά, έθνογραφικά, λαογραφικά, πολιτικά, κοινωνικά, φιλολογικά, τεχνικά και άλλα θέματα. Πρόκειται για ένα έργο που χάρη στην τεκμηρίωση και τη μαρτυρία αποτελεί πηγή για κάθε έρευνητή, έργο πολύτιμο και έθνικό.

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΙΤΣΟΣ (1862-1940).

Γεννήθηκε στο χωριό Τσαμαντά των Φιλιατών, όπου και έλαβε τη στοιχειώδη μόρφωση. Αποφοιτώντας (1883) της Μεγάλης του Γένους Σχολής, άσχολήθηκε στην Κων/λη με τραπεζικές και έμπορικές εργασίες. Παράλληλα υπήρξε άνταποκριτής περιοδικών και έφημερίδων που εκδίδονταν στην Ελλάδα, από τις σελίδες των οποίων παρουσίαζε διάφορες μελέτες και άρθρα.

Διαμένοντας μόνιμα στο χωριό του από το 1914 μέχρι την ημέρα (23-2-1940) του θανάτου του, ασχολήθηκε με την ιστορική έρευνα και τη συγκέντρωση λαογραφικών στοιχείων της περιοχής.

Έργα του: «Περὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Γεωργίου Καμιτσάνης», 1924 καὶ «Περὶ τῆς ἐν Ἠπειρῶ κώμης τοῦ Τσαμαντᾶ», 1926. Πρόκειται γιὰ δυὸ ἀξιόλογα ἔργα γραμμένα μὲ ἀίσθημα εὐθύνης, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν συμβολὴ στὴν ἱστορικὴ κ.λ.π. γνώση τοῦ Θεσπρωτικοῦ χώρου.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΠΑΛΗΟΣ (1894-).

Γεννήθηκε στὸ Δίλοφο τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου τέλειωσε τὸ σχολαρχεῖο. Ἀπόφοιτος τοῦ Γυμνασίου τῆς Καρδίτσας-Θεσσαλίας, σπούδασε στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποφοίτησε τὸ 1917 μὲ τὸ βαθμὸ «ἄριστα». Ὑπῆρξε ἐπιμελητὴς τῆς κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθηγητῆ Γερ. Φωκᾶ χειρουργικῆς κλινικῆς, καθὼς καὶ τοῦ Γαλλικοῦ Νοσοκομείου τῆς Ἀθήνας ποὺ διευθύνονταν ἀπὸ τὸν ἴδιον καθηγητῆ. Ἐπίσης ὑπηρέτησε μόνιμος ἀξιωματικὸς (γιατρός) τοῦ πολεμικοῦ Ναυτικοῦ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀποστρατεύτηκε μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ἀντιπλοιάρχου.

Στὴν περίοδο 1926-1932 μετεκπαιδεύτηκε στὸ Παρίσι, ὅπου ὑπῆρξεν ἐπιμελητὴς τῆς Κλινικῆς (διευθυντὴς τοῦ ἐργαστηρίου «πειραματικῶν ἐρεινῶν ἐναντίον τοῦ Καρκίνου») τοῦ Γάλλου καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Pierre Del Bet, καθὼς καὶ μέλος τῆς «Ἐταιρείας Ἀνατομίας». Εἶναι ἡ περίοδος τῆς πολύτιμης συνεργασίας του μὲ πολυάριθμες μελέτες σὲ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ κύρους τοῦ Παρισιοῦ, καὶ τῆς ἐκδόσης (1932) στὴ Γαλλικὴ γλῶσσα, μὲ πρόλογο τοῦ πιά πάνω καθηγητῆ Pierre Del Bet, τοῦ σχετικοῦ μὲ τὶς βλάβες ποὺ φέρει στὸν ἄνθρωπο ἡ σκωληκοειδὴς ἀπόφυσις ἔργου του, μὲ τίτλο «Occlusion Intestina le et appendicite».

Γυρῶντας στὴν Ἑλλάδα ὑπηρέτησε: Δ/ντῆς τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς τοῦ τότε «προσφυγικοῦ Νοσοκομείου» τῆς χειρ. κλιν. τοῦ Νοσοκ. «Ἡ Ἐλπίς» καὶ ὕστερα ἀπὸ διαγωνισμὸ Δ/ντῆς τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς τοῦ Νοσοκομείου «Εὐαγγελισμός», ὅπου ὑπηρέτησε τριάντα χρόνια (ἀποχώρησε μὲ τὸ ὄριον ἡλικίας τὸ 1970) καὶ ὅπου τοῦ ἀπονεμήθηκε ὁ τίτλος τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου.

Ὑπηρέτησε τὸν Ἠπειρωτισμὸ μὲ συνείδηση καὶ ἀνθρωπιά, εἴτε σὰν Πρόεδρος καὶ Σύμβουλος τριάντα πέντε ὀλάκερα χρόνια τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, εἴτε σὰν μέλος τοῦ Διοικ. Συμβουλίου τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἀθήνας, εἴτε καὶ σὰν Βουλευτῆς (Βουλευτ. περιόδ. 1958, 1961 καὶ 1963) τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων. Καὶ ἐδῶ ἀξίζει νὰ φέρω σὲ φῶς τὸ μέγεθος τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, ὅπως μοῦ φανερώθηκε σὲ μιὰ συγχινητικὴ μας συνάντηση τὸ ἀπόγευμα τῆς 19-10-1978 στὸ σπίτι του (Ἀκαδημίας ἀριθ. 8). Ὁ Κ. Παλῆς, ἀποτιμώντας σωστὰ τὴν ἀνθρώπινη πορεία καὶ προσδιορίζοντας τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς σὰν εὐδιαστή πράξη γιὰ τὴν εὐδαιμονία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, μοῦ ἐμπιστεύθηκε βαθιὰ συγχινημένος σημαντικὸ του κληροδότημα γιὰ ἴδρυμα ἐνὸς χωριοῦ τοῦ Ζαγοριοῦ. Ἔτσι δίκαια παίρνει τὴν ἐξαιρετὴ θέση στὴ χορεία τῶν Εὐεργετῶν τῆς Ἠπειροῦ, τὴν ὁποία ἰδιαίτερα τιμᾶει καὶ σὰν λόγιος μὲ τὶς ἑκατοντάδες ἐπιστημονικὲς μελέτες του.

*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ (1883-1975).

Γιός του ποιητή 'Αλέξανδρου Πάλλη. Γεννήθηκε στη Βομβάη, όπου ήταν μόνιμα εγκαταστημένος ο πατέρας του. 'Αποφοίτος του Κολλεγίου του 'Ηττον, σπούδασε φιλολογία και πολιτικές έπιστήμες στο Πανεπιστήμιο της 'Οξφόρδης, όπου άνακηρύχτηκε άριστοϋχος διδάκτορας.

'Υπηρέτησε υπάλληλος της Βρετανικής Διοίκησης στην Αίγυπτο (1907-1913), οικονομικός 'Επιθεωρητής στη Μακεδονία (1913-1919), Γενικός Γραμματέας της Γενικής Δ/σης Θεσσαλονίκης, του 'Υπουργείου 'Υγιεινής (1930-1931) κ.ά.

Συνέγραψε και δημοσίευσε αξιόλογες μελέτες οικονομικού, δημοσιονομικού και δημογραφικού περιεχομένου. 'Εκδοθέντα 'Εργα του: Α) στην 'Αγγλική: α' 'Η Μικρασιατική περιπέτεια», «Τόν καιρό των Γενιτσάρων» και «'Ελληνικά 'Ανάλεκτα». Β) στην 'Ελληνική: «'Η φυλλάδα του Μεγ. 'Αλέξανδρου», 1936, «Σελίδες από τη ζωή της παλιάς Γενιτσαρικής Τουρκίας», 1940, και «Ξενητεμένοι 'Ελληνες 1955.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ (1894-).

Γεννήθηκε στο χωριό Παρδαλίτσα των Γιαννίνων. Στην ηλικία των 18 χρόνων υπηρέτησε (1912-1913) στο «Μικτό Στράτευμα» του άντισυνταγματάρχη Μαλάμου. 'Υστερα από τις Γυμνασιακές του σπουδές κατατάχτηκε στον ταχτικό στρατό, από τον όποιον άποστρατεύτηκε με τó βαθμό του ταξιάρχου.

'Ελαβε μέρος στους δυό παγκόσμιους πολέμους. 'Εξόριστος τó 1942 στην 'Ιταλία, δραπέτευσε με άλλους 'Ελληνες άξιωματικούς και την 4-6-1944 παρουσιάστηκε στα συμμαχικά στρατεύματα της Ρώμης.

Μετέχοντας στις δυνάμεις ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ, έλαβε μέρος (25-9-1944/15-10-1944) στις έναντίον των Γερμανών έπιχειρήσεις. Στη διάρκεια του άνταρτοπολέμου διακρίθηκε στις μάχες των Γρεβενών ('Ιούλιος 1947) και Γράμμου, όπου και προβιβάστηκε για άνδραγαθία στο βαθμό του Συνταγματάρχη.

'Εργα του: α) «'Συμβολή εις την 'Ιστορίαν της Μικρασιατικής 'Εκστρατείας (1919-1922), έκδοση 1966, και β) «Τά δύο οχι» (έλληνοϊταλικός πόλεμος — έλληνογερμανικός πόλεμος 1940-1941), έκδοση 1972, όπου χρονολογικά, με εύθνη και πεζογραφική ικανότητα παρουσιάζεται ή έποποιία των πιό πάνω μεγάλων φυλετικών ώρων. 'Επίσης τó 1976 εξέδωκε τó έργο «ο ί Σ ο υ λ ι ώ τ ε ς», όπου με άρχιτεκτονική σύνθεση, τεκμηρίωση, όρθή κρίση των πηγών, και παρεμβολή μερικών νέων στοιχείων, ξαναζωντανεύει τó σουλιώτικο έπος σε όλη του την άχτινοβολία και έθνική δόξα.

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΤΣΕΛΗΣ (1895-1972).

'Ο οικονομολόγος και ιστορικός συγγραφέας Νικ. Β. Πατσέλης γεννήθηκε τó 1895 στο Δελβινάκι, όπου έλαβε τή στοιχειώδη μόρφωση. Τis σπουδές του συνέχισε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και στην 'Εθνική Σχολή Γλωσσών και έμπορίου, με ολοκλήρωσή τους στη Σχολή Πολιτικών και Οικονομικών 'Επιστημών του Παρισιοϋ, από την όποια άποφοίτησε με βαθμό «άριστα».

Ἐπῆρξε συνεργάτης πολλῶν ἐπιστημονικῶν καὶ λογοτεχνικῶν περιοδικῶν, ὅπως: «Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν», «Ἐπιθεώρησις Δημοσίας Οἰκονομικῆς καὶ Κοινωνικῆς», «Ἐμπορικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» κ.ἄ. Σειρὰ οἰκονομικῶν τοῦ ἔρθρων, κριτικῶν σημειωμάτων, βιογραφιῶν, ἱστορικῶν, λαογραφικῶν κ.λ.π. μελετῶν, δημοσιεύτηκαν στίς ἐφημερίδες «Ἡπειρ. Ἀγών», «Ἐθν. Ἀγών», «Ἡπειρωτ. Μέλλον», «Ἑλλάς» κ.ἄ. Σὲ αὐτοτελῆ βιβλία ἐξέδωκε διάφορες μελέτες ἡπειρωτικῶν κυριότερα θεμάτων. Στούς οἰκονομολογικοὺς κύκλους ἐγίνε εὐρύτερα γνωστὸς μὲ τὴ μετάφραση καὶ ἐκδοσὶ στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα σὲ δύο τόμους, τῆς «Ἱστορίας τῶν Οἰκονομικῶν Θεωριῶν» τῶν διαπρεπῶν Γάλλων Οἰκονομολόγων Charles Gide καὶ Charles Rist.

Γνήσιος ἡπειρώτης δώρισε «ἐν ζωῇ» τὸ 1967 τὴν προσωπικὴν του Βιβλιοθήκην (πάνω ἀπὸ 3.000 τόμους) στὴ γενέτειρά του, ὅπου καὶ συστήθηκε ἡ «ΠΑΤΣΕΛΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΟΥ». Πέθανε τὴν 30-11-1972 στὴν Ἀθήνα.

Εἰδικεύοντας τὸ πέρα ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο του, τονίζουμε τὸ αἶσθημα εὐθύνης ποῦ τὸ διακρίνει καὶ τὴν ἄρτια πεζογραφικὴ ἱκανότητά του συγγραφέα. Ἀπὸ τίς σελίδες τῶν μελετῶν του φανερώναται ἰδιαίτερα τὸ χρέος τοῦ ἱστορικοῦ, καὶ ἡ συναίσθησις τῆς ἀποστολῆς του σὰν ἡπειρώτη, ποῦ τὸν στρέφει στὴν ἀναζήτησι τῶν ἐθνογραφικῶν, ἱστορικῶν, ἐθιμογραφικῶν καὶ πολιτιστικῶν περσμένων.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ: Α) Αὐτοτελῆ: α) «Ὁ Ἱατροφιλόσοφος Δελβινακιώτης Ἡρόκλης Βασιιάδης» Ἀθ. 1932, β' ἐκδ. 1960, β) «Ὁ Βαλαωρίτης καὶ ἡ Ἡπειρος», Ἀθ. 1936, γ) «Διατὶ τὸ Δελβινάκι ἐκλήθη ἡρωϊκόν», Ἀθ. 1958, δ) 1) «Ἡπειρωτικαὶ Μελέται» τόμος Α τοῦ 1966, ὅπου περιλαμβάνονται: «Ἡ δράσις τῶν Δελβινακιωτῶν εἰς τὴν μάχην τοῦ Δραγατσανίου καὶ Προῦθου 1821 — Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Γκιολέκα — Τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Ἄρτης — Ὁ Μητροπολίτης Δέρκων ὁ ἀπὸ Δρυμάδες τοῦ Πωγωνίου». 2) «Ἡπειρ. Μελέται», τόμος Β, Ἀθ. 1968, μὲ περιεχόμενον: «Οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὴν Ἡπειρον — Τὸ Τιμαριωτικὸν σύστημα εἰς τὴν Ἡπειρον ἐπὶ Τουρκοκρατίας — Ἡ Φιλ. Ἐταιρεία εἰς τὴν Ἡπειρον — Ἡ διπλωματικὴ ἐξέλιξις τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος — Ὁ Ἰ. Δομπόλης καὶ τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων — Ἀπελευθερωτικὰ Ἡπειρωτικὰ κινήματα», ε) «Τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἡπείρου», Ἀθ. 1947, στ) «Ἡ συμβολὴ τῶν Ἡπειρωτῶν εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐξέλιξιν τῆς χώρας» 1956 ζ) «οἱ Πολιτικοὶ Ἄνδρες τῆς Ἡπείρου», 1959, η) «Ἡ Βόρειος Ἡπειρος καὶ τὰ φυσικὰ της σύνορα», 1945 καὶ θ) «Ὁ Δελβινακιώτης Ἱεράρχης Εὐάγγελος Ψήμας», 1965.

Β) Βιογραφίαι, ὅπως γιὰ τοὺς Γεώργιο Σταύρου καὶ Ἰωάννη Κωλέττη στὸ περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» — Βιογραφικὸ Παράρτημα β' καὶ γ' ἀντίστοιχα — καὶ γιὰ ἄρκετους ἄλλους ἡπειρώτες στὴν ἐφημ. «Ἡπειρωτ. Μέλλον» καὶ στὸ Ἐγκυκλ. Λεξικὸ (συμπλήρωμα) τοῦ Ἐλευθερουδάκη. Καὶ

Γ) Ἡπειρωτικά, στὸ ἴδιο πιδὸ πάνω λεξικὸ, καὶ ἐνδεικτικά: α) στὸ περιοδ. «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια»: «οἱ κομπογιανῖτες Ἱατροὶ τοῦ Ζαγορίου», τ. 1 καὶ 2, «Παλαιογραφικὰ Πωγωνίου», τ. 18, 19 καὶ 20, «ὁ τουρισμὸς εἰς τὴν Ἡπειρον», τ. 51-53, «ἐντυπώσεις ξένων περιηγητῶν ἀπὸ τὸ Δελβινάκι», τ. Αὐγούστου-Σεπτεμβρίου 1954, καὶ «ἐπὶ θὰ πεῖ Ἡπειρωτισμὸς», τ. 37 καὶ 38. β) στὴν ἐφημ. «Ἡπειρωτ. Μέλλον», «ἡ Ἡπειρος Προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ», 1935, «ὁ ἀνεκμετάλλευτος τουριστικὸς πλοῦτος τῆς Ἡπείρου», φ. 26-5-1939, «Ἡ προτομὴ τοῦ Δροσοπούλου καὶ ὁ Γεώργ. Σταύρου», φ. 75 καὶ 76, «ἡ συμβολὴ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821», φ. 23-3-1945, «28 Ὀκτωβρίου 1940-28 Ὀκτωβρίου 1946», φ. τῆς 25-10-1946, «Τὸ Δελβινάκιον τιμᾶ τὸν Ἡρο-

κλή Βασιάδη», φ. 27-7-1960, στις εφημερίδες «Ήπειρωτ. Ἀγών», «Φωνή τοῦ Πωγωνίου» «Πανηπειρωτική», «Β. Ἕπειρος» καὶ ἄλλοῦ.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ, Ο ΠΑΜΠΕΡΙΣ (ΙΗ' αἰώνας).

Γεννήθηκε στὴ Μοσχόπολη, ὅπου ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Μετὰ τὶς ἐγκύκλιες σπουδές του στὴν Κων/λη, σπούδασε τὴν Ἱατρικὴ στὴν Πάδοβα τῆς Ἰταλίας. Γιατρός στὴ Δακία καὶ Γραμματέας τῶν Μαυροκορδάτων, ἀναδείχτηκε νωρὶς μιὰ ἀξιόλογη πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ μορφή.

Ἀπὸ τὰ ἔργα του, ὅπως τὸ «Ἐπὶ εἰς τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους», διάφορες ἑλληνικὲς ἱστορίες, ἐπιστολὲς σὲ λόγιους κ.λ.π., ἰδιαιτέρως ξεχωρίζει τὸ «Ἀπαρίθμησις τῶν Λογίων Γραικῶν», τὸ ὁποῖο γράφτηκε μὲ προτροπὴ τοῦ Νικ. Μαυροκορδάτου καὶ ἐκδόθηκε μὲ λατινικὴ μετάφραση ἀπὸ τὸ Φαβρίκιο. Σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ἔλειπαν ἄρτια πονήματα ὁμοίου περιεχομένου καὶ συνεπῶς δὲν μπορούσε ὁ συγγραφέας νὰ βασιστεῖ στὴν πεῖρα καὶ στὴ γνῶση τῶν περασμένων, ὁ Προκοπίου ἔδωκε ἓνα ἀξιόλογο ἔργο μὲ τὸ ὁποῖο διάσωσε πλούσια βιογραφικὰ καὶ ἄλλα στοιχεῖα τῆς ὡς τὸ 1770 πνευματικῆς ἱστορίας τοῦ Ἕθνους μας.

*

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΑΛΑΠΑΝΤΑΣ (1830- ;).

Γεννήθηκε στὴν Πάργα καὶ σπούδασε στὴν Ἴονιο Ἀκαδημία. Σὰν λόγιος μένει γνωστός μὲ τὸ ἱστορικὸ του ἔργο «Ἡ Πάργα», ἥτοι μονογραφία αὐτῆς ἀπὸ τῆς κτήσεως μέχρι τῆς παρὰ τῶν Ἀγγλῶν πωλήσεώς της εἰς τοὺς Τούρκους, Ἀθ. 1861.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΣΚΕΝΔΕΡΗΣ (1864-1959).

Γεννήθηκε στὴ Μοσχόπολη, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Ἀπόφοιτος (1888) τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς ἀκολούθησε τὸ διδασκαλικὸ ἐπάγγελμα καὶ στὴ συνέχεια τὸ ἐμπορικὸ, ἰδρύοντας στὴν Κορυτσᾶ τὸ πρῶτο Βιβλιοπωλεῖο. Τὸ 1908 ἰδρύσε στὴν ἴδια πόλιν ἓνα καλλιτεχνικὸ τυπογραφεῖο καὶ ἐξέδωκε τὴν ἑλληνικὴ εφημερίδα «Πελασγός», τὴν ὁποία μετὰ τὴν ἐνταξὴ τῆς Β. Ἕπειρου στὴν Ἀλβανία ἐξέδιδε στὴν Ἀθῆνα μέχρι τὸ χρόνο τοῦ θανάτου του.

Ἐλαβε μέρος στὸν Βορειοηπειρωτικὸ ἀγῶνα. Στὴ διάρκεια τῆς Ἑλληνικῆς κυριαρχίας στὴν Κορυτσᾶ, ἐκλέκτηκε δυὸ φορές Βουλευτὴς τῆς ἐπὶ Ἑλλ. Κοινοβουλίου. Τὸ 1941 ἀντιπροσώπευσε τὸ Νομὸ Κορυτσᾶς στὸ Ἕπειρωτικὸ Συνέδριον ποὺ ἔγινε στὸ Δέλβινο, τὸ ὁποῖο καὶ ἐπεκύρωσε τὸ «Πρωτόκολλον τῆς Κερκύρας», ποὺ ἀποτελεῖ τὸν ἀπαράγραφτο τίτλο ἰδιοκτησίας τῆς Ἑλλάδας στὴ Β. Ἕπειρο.

Ἡ ἀξιόλογη ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ του προσφορὰ τιμήθηκε μὲ πολλὰ διακρίσεις ἀπὸ Ὄργανώσεις, Συλλόγους, κ.ἄ. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση τὸν τίμησε μὲ τὴ δωρεὰ ἐνὸς δημόσιου ἀγροκτήματος στὴν περιοχὴ τῆς Γλυφάδας τῆς Ἀθῆνας. Ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῶν Σωματείων: «Πανελλήνιος Ἐνωσις Ὀπλαρχηγῶν», «Σύλλογος Βορειοηπειρωτῶν Ἀθηνῶν», «Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος», «Βορειοηπειρωτικὸς

Σύλλογος ΣΕΛΑΣΦΟΡΟΣ», τῶν ὁποίων σὲ διάφορα διαστήματα ὑπῆρξε ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ τῶν Συμβουλίου. Πέθανε τὴν 29-8-1959 στὴν Ἀθήνα, ὅπου καὶ κηδεύτηκε μὲ δημόσια δαπάνη.

Ἔργα του: α) «Ἱστορία τῆς Μοσχοπόλεως», Ἀθ. 1906 καὶ β' ἔκδοσι, 1928, καὶ β) «Ἱστορία τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος», Ἀθ. 1929, ποὺ χαρακτηρίζονται γιὰ τὴ μεθοδικὴ ἐπεξεργασία τῶν στοιχείων. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὸ «Ἐγκυκλοπαιδικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ Πελασοῦ», ποὺ καὶ μόνο του ἀρκοῦσε νὰ τοῦ δώσει ἐξέχουσα στὰ Ἡπειρωτικὰ Γράμματα θέση.

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΑΝΟΣ (ΙΗ' αἰώνας).

Γεννήθηκε στὸ Μέτσοβο καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωσι, στὰ Γιάννινα μὲ δασκαλό του τὸ Μπαλῆνο Βασιλόπουλο. Στὴ συνέχεια σπούδασε στὴν Ἰταλία, ὅπου καὶ παρουσιάστηκε ἡ ὅλη πνευματικὴ του δραστηριότητα. Μόνιμα ἐγκαταστημένος στὴ Βενετία, ἐξέδωκε τὰ πρὸ κάτω ἔργα: 1) Μετάφρασι ἀπὸ τὰ ἰταλικά τοῦ ἔργου τοῦ Παύλου τῶν Μεδίκων «Θρησκεία καὶ Ἔθιμα τῶν Ἑβραίων», (1755), 2) «Βίβλος Χρονικὴ περιέχουσα τὴν Ἱστορίαν τῆς Βυζαντιδος», (1767), καὶ 3) «Βίος τοῦ Μωάμεθ καὶ Ἱστορία τῶν Σουλτάνων», (1767).

*

ΣΠΥΡΟΣ ΣΤΟΥΠΗΣ (1899-1978).

Γεννήθηκε στὴ Βήσσανη τοῦ Πωγωνιοῦ, ὅπου καὶ τέλειωσε τὴν Ἀστικὴ Σχολή, γιὰ ν' ἀποφοιτήσει τελικὰ τῆς Ἀμποτείου Σχολῆς τοῦ Καίρου. Στὴ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας τῆς στρατιωτικῆς του θητείας μετατάχθηκε (1921) στὸ νεοσύστατο τότε σῶμα τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀποχώρησε σὰν ἀξιωματικὸς τὸ 1943. Ἀπὸ τότε, μόνιμα ἐγκαταστημένος στὴν Κέρκυρα διηύθυνε ἐφημερίδες, καὶ ἀσχολήθηκε εὐδόκιμα μὲ τὴν ἱστορικὴ συγγραφὴ, συνεργαζόμενος καὶ μὲ ἄλλου περιεχομένου (λαογραφικά, ἠθογραφικά κ.λ.π.) ἄρθρα, ὡς τὸ χρόνο τοῦ θανάτου του, στὸν ἠπειρωτικὸ τύπο Ἀθήνας, Κέρκυρας, Πάτρας καὶ Γιαννίνων, καθὼς καὶ σὲ διάφορα περιοδικά.

Ἔργα του: α) «Οἱ Ξένοι ἐν Κερκύρα», σελ. 195, Κέρκυρα 1959, ὅπου μὲ ἐπιστημονικὴ συνείδησι ἀναζήτησε καὶ μελέτησε τίς πηγές γύρω ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασι στὴν Κέρκυρα τῶν κατατρεγμένων ἀπὸ τὸν Τοῦρκο δυνάστη Ἡπειρωτῶν, σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες τῆς σκλαβιάς τῆς Ἠπείρου. Ἐπειτα μὲ πλοῦτο ἐξακριβωμένων στοιχείων, ἀπόδειξε τὴν ἠθικὴ, πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀχτινοβολία τῶν ἐκεῖ Ἡπειρωτῶν, τὴν ἀγωνιστικὴν τους διάθεσι γιὰ προκοπὴ καὶ δημιουργία, καὶ ἰδιαίτερα τὴ συμβολὴν τους στὸ νὰ λάβει στὴ χώρα τῶν Φαιάκων ἐθνικότερο χαραχτήρα τὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ καθεστῶς ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὸ ἀρχοντολόγι. β) «Πωγωνησιακὰ καὶ Βησσανιώτικα», μὲ ὑπότιτλο: «Γνωριμία μὲ τὸν ἀκριτικὸ Ἑλληνισμό», τόμ. Α', σελ. 384, Πάτρα 1962 καὶ τόμ. Β', σελ. 305, Κέρκυρα 1963 (ἔκδοσι μὲ χορηγία τῆς Φιλεκαπαιδευτικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἀθήνας). γ) «Βήσσανη», μὲ ὑπότιτλο: «Ὄνοματολογικὰ-Ἱστορικὰ-Λαογραφικά», σελ. 380, Κέρκυρα 1972 (ἔκδοσι μὲ δαπάνη τῶν Βησσανιωτῶν τῆς διασποράς καὶ φροντίδα τῆς Ἀδελφότητος Βησσανιωτῶν τῆς Ἀθήνας).

Στὰ πρὸ πάνω δυὸ συνθετικὰ του ἔργα, ὁ Στούπης μὲ μιὰν ἀδιάκοπην ἀναδρομὴν στὶς πηγές, μὲ αὐστηρὸ ἐλεγχὸ τῶν πληροφοριῶν, καὶ μὲ μεθοδικὴν καταγραφὴν τῶν τωρινῶν

ήθογραφικῶν, λαογραφικῶν, γλωσσολογικῶν κ.λ.π. στοιχείων τῆς περιοχῆς τοῦ Πωγωνίου καὶ ἰδιαιτέρα τῆς Βήσσανης, ἰστόρησε τὰ πολὺ παλιὰ καὶ τὰ σύγχρονα, ἐδραιώνοντας καὶ μὲ νέα στοιχεῖα. δ) « Ἡ π ε ι ρ ῶ τ ε ς καὶ Ἀ λ β α ν ο ῖ », μὲ ὑπότιτλο: « Ἡ προσφορὰ τῆς Ἡπείρου πρὸς τὸ Ἔθνος », σελ. 336, Γιάννινα 1976, ἔκδοσις Ἰδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν Ἐρευνῶν. Εἶναι μιὰ πολύτιμη ἔκδοσις, ὅπου ἀρμονικὰ συγκροτοῦνται οἱ περίοδοι τῆς ἱστορίας (ἐθνικῆς, θρησκευτικῆς, πολιτιστικῆς κ.λ.π.) τοῦ χώρου τῆς σημερινῆς Ἀλβανίας (ἰδιαιτέρα τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ) καὶ ἀποδείχεται ἡ ἱστορικὴ ἐνότητα τῆς Ἡπείρου (λεύτερης καὶ σκλαβωμένης). Ἡ ὠρίμανσις τῆς νεοελληνικῆς ἱστορικῆς συνείδησις ποὺ δημιουργεῖται μὲ τέτοια κείμενα, δικαιώνει τὴν ἐθνικὴν, σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν — προσφορὰ τοῦ Στούπη. Γιατὶ ἡ ἀναδρομὴ (μὲ ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξις) στὴν ἑλληνικὴ ρίζα τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ χώρου καὶ τῶν ἀνθρώπων του, κραταί ἄγρυπνῆ τῆ συνείδησις γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῶν ἰδανικῶν καὶ τῆ δικαίωσιν.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΤΖΕΧΑΝΗΣ (ΙΗ' αἰώνας).

Γεννήθηκε στὴ Μοσχόπολη, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλιαν μόρφωσιν. Τὶς σπουδὰς του συνέχισε στὴν Οὐγγαρία, Γερμανία, Γαλλία καὶ Ὀλλανδία. Ἐγραψε διάφορα ποιήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γνωστὰ εἶναι: « Ἐνα ἐπαινετικὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λουγδούνου (Λεύδης), ἄλλο ἐπικριτικὸ ἐνὸς μισέλληνα καθηγητῆ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων τῆς Λεύδης, καὶ ἄλλα ἐπαινετικὰ τοῦ τότε Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ ἄλλων Ἀρχιερέων. Πέθανε στὴ Λεύδη, στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰώνα.

Ἔργα του: « Ἐγχειρίδιον ἀριθμητικῶν » (Χάλκη 1769), « Ἔπος πρὸς Αἰκατερίνην τὴν Β' », κ.λ.π.

*

ΑΛΕΞΙΟΣ ΤΡΑΝΤΑΣ (1867-1955).

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Βούρμπιανη τῆς Κόνιτσας, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωσιν. Ἀπόφοιτος (1884) τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς γράφτηκε στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας, τῆς ὁποίας ἀναγορεύτηκε (1891) διδάκτορας μὲ βαθμὸν ἄριστα. Στὴ συνέχεια ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ στὸ χωριὸ του, στὴν Πρέβεζα καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ τελικὰ μετεκπαιδεύτηκε στὴν Ὀφθαλμολογία στὸ Παρίσι. Στὴν Κων/λη (1893-1922) διηύθυνε τὴ Σκουλούδειο Ὀφθαλμολογικὴ Κλινικὴ τῶν Ἐθνικῶν Νοσοκομείων (Μπαλουκλή), ὑπῆρξε Σύμβουλος (καὶ γιατρός) τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Πρόεδρος τοῦ ἐκεῖ Ἡπειρωτικοῦ Συλλόγου. Στὴν Ἀθῆνα ἐγκαταστάθηκε μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ (1922) καὶ διακρίθηκε στὴν εἰδικότητά του σὲ διεθνή κλίμακα. Ὑπῆρξε ἐπίτιμο μέλος: τῆς Βελγικῆς, Γαλλικῆς καὶ Νοτιοαμερικανικῆς Ὀφθαλμολογικῆς Ἐταιρείας, Ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς Ἱατρικῆς καὶ Ὀφθαλμολογικῆς Ἐταιρείας Ἀθῆνας καὶ Θεσ/κης, Ἐπίτ. μέλος τῆς Διεθνoῦς Ἱατρικῆς Ἐταιρείας Κων/λης, ἀριστίνδην σύμβουλος τῆς Λαογραφικῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἀθῆνας κ.λ.π. Ἐπίσης ἀνάπτυξε μεγάλη ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ δράσιν.

Δημοσίευσε περισσότερες ἀπὸ διακόσιες ἐπιστημονικὰς μελέτες, ἀπὸ τίς ὁποῖες 80 διακρίνονται γιὰ τὴ μεγάλη πρωτοτυπία τους. Ἀπὸ αὐτὰς οἱ πιὸ κάτω «τὸν ἐπέβαλον διεθνῶς, ἀναφερόμενοι εἰς ὅλα τὰ Ὀφθαλμολογικὰ Συγγράμματα τῶν ξένων καὶ διδασκό-

μεναι υπό Καθηγητῶν ξένων Πανεπιστημίων, ὡς ὀφθαλμολογικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ μέθοδοι Τράντα» (βλ. Βασ. Κ. Χρήστου «τὸ ἐπιστημονικόν, ἔθνικόν καὶ κοινωνικόν ἔργον τοῦ Ἀλεξίου Π. Τράντα», Ἀθ. 1961), ἦτοι:

1) Ἡ βελονοσκοπία ἐπὶ φωτεινῆς ταινίας. Μέθοδος ἀκριβεστάτης ἀμετρῶ πίας καὶ ἀστιγματισμοῦ».

2) Ἡ Σαφανοσκοπικὴ ἐξέτασις ἐπὶ ἐνδοφλεβίων ὀγκῶν» (Μελανোসαρκωμάτων κ.λ.π.).

3) «Ἡ ὀφθαλμοσκόπησις διὰ τῆς δακτυλικῆς πιέσεως. Πολυτιμωτάτη ὀφθαλμοσκοπικὴ μέθοδος, ἐρεύνης τῆς περιφερείας τοῦ βυθοῦ καὶ ἰδία ἐπὶ λεπρικῶν, συφιλιδικῶν, φυματικῶν καὶ ἄλλων ἀλλοιώσεων, ὡς τὰ ρήγματα τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, τεραστίας σημασίας διὰ τὴν ἀποκόλλησιν καὶ θεραπείαν αὐτῆς». 4) «Ἡ γωνιοσκοπία», τῆς ὁποίας «θεωρεῖται ὁ Πατὴρ (Weekers)». 5) «Ἐνδοπτικαὶ παρατηρήσεις...» κ.ἄ.

*

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΡΑΧΙΑΗΣ (1877-1961).

Γιατρός καὶ πολιτευτῆς ποὺ γεννήθηκε στὰ Γιάννινα. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, σπούδασε τὴν Ἱατρικὴν στὴν Ἀθήνα μὲ ἄμεση στή συνέχεια μετεκπαίδευσιν στὸ Παρίσι. Ἀπὸ τὸ 1900 μόνιμα ἐγκαταστημένος στὴν Ἀθήνα ἔσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ καὶ ἀναδείχθηκε Ὑφηγητῆς τῶν Ἀφροδισίων καὶ Δερματικῶν Νοσημάτων τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν Πολιτικὴν καὶ ἀναδείχθηκε δύο φορές Βουλευτῆς, καθὼς καὶ Γερουσιαστῆς. Ὑπῆρξε ἀπὸ τὸ 1949 Πρόεδρος τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἀδελφότητος. Στὴ διακονία του γιὰ τὰ ἀκοινὰ ἀναδείχθηκε τίμιος ἀγωνιστῆς, ἰδεαλιστῆς καὶ ἄνθρωπος ποὺ ὕψωσε τὴν πολιτικὴν σὲ λειτούργημα.

Ἔργα του: «Σύφιλις καὶ πνευμονικὴ Φυματίωσις», «Ὑγιεινὴ τοῦ Συφιλιτικοῦ» κ.ἄ.

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΜΜΗΣ (1897-1978).

Γεννήθηκε στὴ Ζίτσα καὶ διπλωματοῦχος τῆς Φαρμακευτικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, σταδιοδρόμησε σὰν Δ/ντῆς τοῦ Φαρμακείου τοῦ Νοσοκομείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρευθοῦ Σταυροῦ. Μὲ ἠθικὸν ὀπλισμό, ἰδεαλιστῆς ἡπειρώτης καὶ ἄνθρωπος. ἔδινε τὴ δημιουργικὴ του παρουσία στὴ διακονία τῶν κοινῶν. Σὰν Πρόεδρος τῆς Ἀδελφότητος τῶν ἀποδήμων Ζιτσαίων μοχθοῦσε γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἀνέλιξιν τῆς γενέτειράς του. Μελέτες καὶ ἄρθρα του, ἰδιαιτέρως γιὰ ἡπειρωτικὰ θέματα, καθὼς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλληνικῆς χλωρίδας, δημοσιεύτηκαν στὶς ἑφημερίδες: «Καθημερινή», «Τὸ Βῆμα», «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» κ.ἄ.

Ἐξέδωκε τὴν περισπούδαστη μελέτη «Σύγχρονα ἀναισθητικὰ φάρμακα». Σὲ ἰδιόχειρο βιογραφικὸν του σημείωμα, ὅπως μοῦ γνωρίζει ἡ σύζυγός του Ἀνδρονίκη (ἐπιστολὴ τῆς 6-4-1978), στὴν δλη πνευματικὴν του δημιουργίαν παρουσιάζει καὶ τίς πρὸ κάτω μελέτες: 1) «Φαρμακεῖον τοῦ Θεοῦ» (φυτὰ), 2) «Σύγχρονα ἀναισθητικά», 3) «Σύγχρονα ἡρεμιστικά», 4) «Παρενέργειαι Φαρμάκων» καὶ 5) «Ἡπειρώται, ὁμότεχνοι τοῦ Θεοῦ Ἀσκληπιοῦ» (Ζαγορογιατροὶ-Βιχογιατροὶ).

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΣΙΓΑΡΑΣ (ΙΘ' αιώνας).

Γεννήθηκε στα Γιάννινα, όπου και άσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιαιτροῦ. Στὰ γράμματα παρουσιάστηκε μὲ ἀξιόλογες ιστορικοῦ καὶ ἠθογραφικοῦ περιεχομένου μελέτες ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια, ὅπως: α) «Περὶ τῆς ἐν Μολοττία τῆς Ἡπείρου πόλεως Πασσαρῶνος», (Φιλ. Σουλ. Κων/λεως, 1877, σελ. 125 ἐπ.), β) «Ἡπειρωτικά», (Ἄττ. Ἡμερολόγιον 1886, σελ. 323-344), γ) «Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ἡφαιστείων», (Ἄττ. Ἡμερολόγιον 1887, σελ. 290 ἐπ.), δ) «Τὸ Σπήλαιον καὶ ἡ ὑπόγειος τῆς Γοραντζῆς» (ἐτήσ. Ἡμερολ. Κ. Σκόκου 1887, σελ. 186 ἐπ.), ε) «Ἡ Δραμπάτοβα καὶ αὐτὴ ἐν αὐτῇ διασκεδάσεις τῶν Ἰωαννιτῶν», (Ἄττ. Ἡμερολόγιον 1889, σελ. 171) κ.ἄ.

*

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΑΣ (ΙΖ' αιώνας).

Γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογένειας τῶν Γιαννίνων, ὅπου γεννήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΖ' αἰώνα. Σπούδασε στὸ «Ἑλληνικὸ Λύκειο» τῆς Ρώμης, ὅπου ἀναδείχτηκε σεβαστὴ πνευματικὴ μορφή. Γιὰ τὴν ὅλη μορφωτικὴ καὶ συγγραφικὴ του διαδρομὴ στερούμαστε ἄλλων στοιχείων. Ἐγράψε διάφορα ἐπιγράμματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖο ἓνα ἀποτελοῦμενο ἀπὸ ὀκτῶ διστιχα περιλαμβάνεται στὰ περιεχόμενα τοῦ ἔργου «Θησαυρὸς τῆς Ἐγκυκλοπαιδικῆς Βάσεως» τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου (βλ. καὶ Βρεττοῦ, Νεοελ. Φιλολ. Β' 340).

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΦΙΛΙΟΣ (1844-1907).

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα. Διδάκτορας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθῆνας, ὑπὴρῆτσε καθηγητὴς στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης. Μετὰ τὴ μετεκπαίδευσή του στὴν Ἀρχαιολογία στὰ Πανεπιστήμια Μονάχου καὶ Βερολίνου, διορίστηκε Ἐφορος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους. Τὸ ὄνομά του συνδέθηκε ἀρρηκτὰ μὲ τὶς ἀνασκαφὲς τῆς Ἐλευσίνας, στὶς ὁποῖες χρωστιοῦνται οἱ πιὸ κάτω μελέτες του, ὅπως χρονολογικὰ δημοσιεύτηκαν στὴν «Ἐφημερίδα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας»:

1) «Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἐλευσίνος. Γλυπτὰ ἐξ Ἐλευσίνος» (1884), 2) «Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἐλευσίνος» (1885), 3) «Ἐλευσινιακὰ ἀνάγλυφα». Κεφαλὴ ἐξ Ἐλευσίνος» (1886), 4) «Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἐλευσίνος» (1887), 5) «Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἐλευσίνος. Τοιχογραφία ἀρχαίου οἰκοδομήματος καὶ θραύσματα πινακίου καὶ ἀγγείου ἐξ Ἐλευσίνος» (1888), 6) «Ἀρχαῖκα κεφαλαὶ ἐξ Ἐλευσίνος. Ἀνασκαφαὶ ἀρχαίων τάφων ἐν Ἐλευσίνῃ» (1889), 7) «Μεγαρικὰ. Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἐλευσίνος. Γλυπτὰ ἐξ Ἐλευσίνος» (1890), 8) «Ἀνασκαφαὶ παρὰ τὴν Ἱερὰν ὁδὸν» (1904), 9) «Ὁ πίναξ τῆς Νιννίου» (1906). Τὸ 1896 ἐκυκλοφόρησε τὸ ἔργο του: «Ἡ Ἐλευσίς, τὰ εῤεῖπια καὶ τὸ Μουσεῖον αὐτῆς», ποὺ μεταφράστηκε στὴ Γαλλικὴ γλῶσσα.

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ (ΙΗ' αιώνας).

Γιὰ τὸ Γιαννιώτῃ τοῦτον λόγιον, ὁ Π. Ἀραβαντινὸς (Βιογρ. Σουλ. Λογ. τῆς Τουρκοκρ. σελ. 213), σημειώνει: «Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Ἡπειρώτου τούτου ἀρχοῦσα ἐνδειξίς

ἔστι τὰ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Βίβλου «Ἡθικά τοῦ Βελισσαρίου», ἐκδιδομένης ἐν Βιέννῃ τῷ 1783, ἀναγιγνωσκόμενα: «Ἰωάννης Φραγκόπουλος ἐξ Ἰωαννίνων, ἐντιμότατος, εὐγενέστατος καὶ σοφολογιώτατος μυστικὸς ἐρμηνευτὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισημοτάτης πρεσβείας τοῦ Βασιλέως τῆς Πρωσσίας». Ἡ δική μας ἔρευνα δὲν ἔδωκε ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του.

*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΑΡΙΣΙΑΔΗΣ (1847-1924).

Γενήθηκε στὴ Βούρμπιανη τῆς Κόνιτσας. Διπλωματοῦχος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας ὑπῆρέτησε καθηγητὴς τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου, τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ τῆς Λογιστικῆς, στὸ Γυμνάσιο Σταυροδρομίου τῆς Κων/λης καὶ Νομικὸς Σύμβουλος τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Πρεσβείας.

Μόνιμα ἐγκαταστημένος ἀπὸ τὸ 1890 στὸ Βόλο ἀναδείχτηκε εὐεργέτης τῶν ἐκεῖ πνευματικῶν Συλλόγων καὶ Σωματείων. Ἔργα του : «Στοιχεῖα Ὀθωμανικῆς Νομοθεσίας», «Στοιχεῖα Λογιστικῆς», «Σύστημα Λογιστικῆς», «Πολιτικὴ Οἰκονομία» κ.ἄ.

*

ΜΙΧΑΗΛ ΧΡΗΣΤΑΡΗΣ (τέλη 18 αἰώνα-1831).

Γενήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ μαθήτευσε στὴ Μπαλάνειο Σχολή. Μετὰ τὶς ἐγκύκλιες σπουδὲς (1801) στὴν Πάδοβα, σπούδασε στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τῆς Βιέννης. Τὸ 1818 ἀπαντήθηκε ν' ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ στὸ Βουκουρέστι. Παράλληλα ἀνάπτυξε μιὰν ἐξοχὴ ἐθνικὴ δράση. Ὑπῆρξε στὸ Βουκουρέστι μέλος: α) τοῦ «Ἑλληνικοῦ Λυκείου», τοῦ ὁποῦ ἀποστολὴ ὑπῆρξε ἡ ἐξύψωση τοῦ φρονήματος τῶν Ἑλλήνων, καὶ β) τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρείας». Ἔλαβε μέρος στὴν ἐξέγερση τῆς Βλαχίας καὶ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους ποὺ διασώθηκαν ἀπὸ τὴν ἡρωικὴ μάχη τοῦ Δραγατσανίου (7-6-1821), καταφεύγοντας στὴν Τρασυλβανία.

Ἔργα του: «Στοιχεῖα ἀριθμητικῆς καὶ ἀλγέβρας τοῦ Μέτζβουργκ» (Πατάβιον 1804), «Περὶ ἡθικῆς καὶ εὐδαιμονίας» (ἀπὸ τὸ Γαλλικόν, Βιέννη 1816, τόμοι 2), «Ἰούλιος Βροῦτος» τοῦ Βολταίρου, (Βουκουρέστι 1820), «Μερόπη» (1820), καὶ «Κατῆχησις τῶν κυριωτέρων κοινωνικῶν καθηκόντων» (1831). Ἐπίσης μετὰφρασε ἀπὸ τὴν Ἱταλικὴ καὶ Γαλλικὴ γλῶσσα ἀρκετὰ δράματα ποὺ ἀνέβηκαν στὸ Θέατρο τοῦ Βουκουρεστιοῦ.

*

ΜΙΧΑΗΛ ΧΡΥΣΟΧΟΟΣ (1834-1921).

Ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος ποὺ γενήθηκε στὴ Ζίτσα ἀπὸ φτωχοὺς γονεῖς καὶ πέθανε στὴ Λάρισα. Τελειώνοντας τὸ Σχολαρχεῖο τῆς γενέτειράς του ἐργάστηκε ὑπάλληλος παντοπωλείου καὶ καφενεῖου, ὅπως καὶ φωτογράφος. Αὐτοδιδασκόμενος ἐξελίχτηκε σὲ χαρτογράφου, γεωγράφου καὶ ἱστορικό, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ δημοσίευση πολλῶν γεωγραφικῶν καὶ τοπογραφικῶν μελετῶν ἀπὸ περιοδεῖες του στὴ Μακεδονία καὶ Ἡπειρο, καθὼς καὶ πολυτίμων χαρτῶν ποὺ ἐξέδωκε σὲ συνεργασία μὲ τὸ Ἑλλ. Γεν. Ἐπιτελεῖο. Οἱ τοπογραφικὲς του μελέτες τοῦ ὑποδοῦλου ἑλληνισμοῦ ἀποτελοῦν σημαντικὴ ἐθνικὴ προ-

σφορά, ενώ ή δλη πνευματική δημιουργία του δικαιωματικά τόν κατατάσσει στους «Λογίους τής 'Ηπείρου».

Έργα του: 1) «Σύντομος όρεογραφική και ύδατογραφική έκθεσις τών κοιλάδων Πηνειού και Θυάμιδος» ('Αθ. 1876), 2) «'Η Πρασιός λίμνη μετά Χάρτου» (1893), 3) «Αί Τοῦμαι ανά τήν Θεσσαλίαν και Μακεδονίαν», μετά σχεδίου «Έπετηρίς Παρνασσού», 1897), 4) «'Η 'Αμυδών ('Αμάτοβο) μετά τοπογραφικού πίνακος», 5) «'Αμφίπολις 'Ηϊών, Γεωγραφικά σημειώματα, μετά τοπογραφικού πίνακος» (1899), 6) «'Η Σερμίλη 'Ορμόλια, μετά τοπογραφικού χάρτου» (1900), 7) «'Η Θῦσος ("Άγιον Όρος 'Αθως μετά τοπογρ. πίνακος» (1902), 8) «Τά Τέμπη τὰ Μακεδονικά, ήτοι τὰ στενά τής 'Αρεθούσης μετά χάρτου» (1904), 9) «ό 'Ελληνισμός 'Εθνολογικῶς και τοπογραφικῶς, μετά Χάρτου» (1904), 10) «Βλάχοι και Κουτσόβλαχοι, μετά δύο χαρτῶν» (1909), 11) Σύντομος αὐτοβιογραφία του και πίναξ τῶν έργων του», πού ή ἀπό τὸ 1917 και έπειτα συνεχιζόμενη έκδοσή του, έμεινε μέ τὸ θάνατό του ατέλειωτη. Δημοσίευσε επίσης σέ διάφορα περιοδικά και έφημερίδες ποικίλου περιεχομένου μελέτες κ.ά.

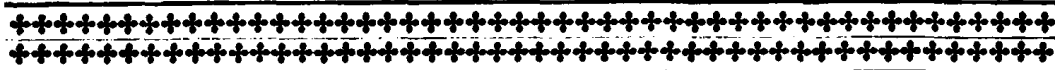
*

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ (1890- ;).

Γεννήθηκε σά Πράμαντα. 'Απόφοιτος τοῦ Γυμνασίου τής 'Αρτας, ακολουθήσε τή στρατιωτική σταδιοδρομία τήν όποία τερμάτισε μέ τὸ βαθμό τοῦ 'Υποστρατήγου.

Έργα του: α) «Τὸ 'Ελληνικόν 'Ιππικόν κατά τήν Μικρασιατική 'Εκστρατείαν 1912-1922», έκδ. 1934, β) «Τακτική 'Ιππικοῦ», γ) «'Ο 'Ιππος», δ) «'Η Κατοχή έν Μακεδονία», έκδοση 'Εταιρείας Μακεδονικῶν σπουδῶν, κ.ά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Κ' Α Ι Ω Ν Α Σ

ΜΕΡΟΣ Α' (1901-1912)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΒΕΡΩΦ—ΤΟΣΙΤΣΑΣ (1910-).

Ἐν γὰρ τοῖς πνευματικοῦ κύκλου τῆς Ἀθήνας ἡ λογοτεχνική παρουσία (1964) τοῦ πολιτικοῦ Εὐάγγελου Ἀβέρωφ-Τοσίτσα ¹ ἀποτελεσε ἓνα ξάφνιασμα ², γὰρ τοῖς ἠπειρώτες ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων ποὺ εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ διακρίνουν ὅλη τὴν ὡς τότε πνευματικὴν του πορεία, ἡ ὁποία ἐκφράζονταν μὲ ἐπιστημονικὸ (ἀπὸ τὸ 1933) καὶ μὲ ἱστορικὸ (ἀπὸ τὸ 1945) συγγραφικὸ ἔργο, καθὼς καὶ μὲ διάφορα ἄλλα δημοσιεύματα στὸν Τύπο, ἡ ἐκδοσὴ τοῦ πρώτου μυθιστορήματός του μὲ τίτλο: «Ἡ Φωνὴ τῆς Γῆς», ὑπῆρξε ἡ συνέπεια τοῦ γνήσιου καὶ συνειδητοῦ Λόγιου. Γιατὶ στὸ ὡς τότε ἱστορικὸ ἔργο του, καθὼς καὶ στὰ κείμενα τῶν ἄλλων δημοσιευμάτων του, πέρα ἀπὸ τὴν στέρη γνῶση, τὴν ἀπόδειξι, μὲ τεκμηριωμένα στοιχεῖα, τὴν συσχέτιση μέσου μὲ σκοπὸ καὶ τὴν ἀναδρομὴ αἰτιατοῦ σὲ αἷτιο καὶ ἀντίστροφα, φανερῶνεται ὁ στοχαστὴς καὶ οὐμανιστὴς, ὁ ἀρχιτέκτονας τοῦ ὕφους (λιτότητα, σαφήνεια, διαύγεια), ὁ πεζογράφος μὲ τὴν λυρικὴ διάθεση καὶ τὴν ἱκανότητα ν' ἀποχτάει ἢ ἀφήγησὴν του τὴν γοητευτικὴν ἀπλότητα τοῦ κλασικισμοῦ, ὁ

1. Ἐχοντας τὴν προγονικὴν του ρίζαν στὸ Μέτσοβο, ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ-Τοσίτσας γεννήθηκε τὸ 1910 στὰ Τρίκαλα τῆς Θεσσαλίας καὶ σπούδασε Πολιτικὰς καὶ οικονομικὰς Ἐπιστῆμες στὴ Λωζάνη τῆς Ἑλβετίας. Ἄριστος γνώστης τῆς Γαλλικῆς, Ἀγγλικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσας καὶ μὲ εὐρύτατη ἐγκυκλοπαιδικὴ μόρφωσι, ἔδωκε πολὺ νωρὴν ἐντονη τὴν παρουσίαν του στὰ Γράμματα καὶ στὸν ἐθνικὸν στίβον. Στὴ δεύτερη περίπτωσι, ὅταν διαρκούσε ὁ ἐλληνοϊταλικὸς πόλεμος, πρόσφερε τὴν ὑπηρεσίαν του σὲ μυστικὰ Ὀργάνωσι, δολιοφθορῶν στὸ γῆρας τῆς Ἀλβανίας, ὑπηρεσίαν ἀπὸ τὴν ὁποία ἀνακλήθηκε γιὰ νὰ διοριστῆι Νομάρχης στὴν Κέρκυρα. Ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτὴν παραιτήθηκε τὴν 28-4-1941, ἰδιωτεύοντας.

Στὴν περίοδον τῆς Ἰταλογερμανικῆς Κατοχῆς, μὲ συνείδησιν τῆς φυλετικῆς του ρίζας καὶ πιστῶν στὴν διάρκειαν καὶ ἀποστολὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔδωκε ἐνεργὰ τὸ παρὸν του στὴν Ἐθνικὴν ἀντίστασιν. Ἀποτελέσμα αὐτῆς τοῦ τῆς δραστηριότητος ὑπῆρξε ἡ σύλληψις του (1942) ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τὸ κλείσιμόν του σὲ στρατόπεδον αἰγυμάλωτων τῆς Βόρειας Ἰταλίας ἀπ' τὸ ὁποῖον δραπέτευσε τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1943. Στὴ συνέχειαν ἠγγήθηκε μιᾶς Ἑλληνικῆς ἀντιστασιακῆς Ὀργάνωσις μέσα στὴν Ἰταλίαν. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ χρονοὺν ποὺ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν ἔδαφος, ὡς τὴν Ἐθνικὴν μάσ ἀποκατάστασιν, ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιωτικῆς Ἀποστολῆς στὴν Ρώμην, φέροντας τὸ βαθμὸν τοῦ ἐπικούρου Ὑποπλοίαρχου.

Ἡ ἀνάμιξις του στὴν πολιτικὴν χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1946, ἐκλεγόμενος ὡς σήμερον σὲ κάθε ἐκλογικῶν περιόδον βουλευτὴς τῶν Γιαννίνων. Ὑπῆρξε Ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ, Ἐθν. Οἰκονομίας καὶ Γεωρ-

Λογοτέχνης. Ἡ θέση τους αὐτὴ δικαιώθηκε ἀπὸ τὴν ὀλη κατοπινὴ πεζογραφικὴ συγγραφὴ τοῦ Ἀβέρωφ μετὰ τὴν ὁποία ἀνανεώθηκαν καὶ ἰσχυροποιήθηκαν τὰ πρὸ πάντων στοιχεῖα, δίνοντας πλάτος καὶ βάθος στὴν προσφορά του στὴν Ἑλληνικὴ Γραμματεία.

γίας (1946-1955), ἐπίσης Ἐξωτερικῶν (1956-1963), Γεωργίας (1967) καὶ ἀπὸ τὸ 1974 ὡς τώρα εἶναι Ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Εἶναι ἰδρυτὴς καὶ ἰσόβιος Πρόεδρος τοῦ γνωστοῦ «Ἰδρύματος Βαρόνου Μιχαὴλ Τσοῦτσα», φέροντας καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγενῆ του εὐεργέτη Τσοῦτσα.

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

I. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ:

- α) «Βαλκανικὴ Τελωνειακὴ Ἐνωσις», γραμμένο στὴ Γαλλικὴ γλῶσσα, μετὰ πρόλογο τοῦ ἀλλοτε Πρωθυπουργοῦ τῆς Γαλλίας Ἐδουάρδου Ἐρριώ. Καὶ
β) «Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ πληθυσμιακοῦ προβλήματος τῆς Ἑλλάδος», Ἀθήνα 1939, σελ. 446.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ:

- α) «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος», χρονικὸ μιᾶς μυστικῆς ὁργάνωσης στὴ Γερμανοκρατοῦμενη Ἰταλία.
β) «Ἡ πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ζητήματος», μετὰ πρόλογο τοῦ Σοφοκλῆ Ἐλευθ. Βενιζέλου. Ἀθήνα 1948, σελ. 218.
γ) «Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος», γραμμένο στὴν Ἰταλικὴ γλῶσσα. Εἶναι μιὰ διάλεξη ποὺ δόθηκε τὸ Νοέμβριο τοῦ 1959 στὴ Ρώμη καὶ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ «Ἰταλικὸ Κέντρο Σπουδῶν Διεθνῶς Συμφιλίωσης» τὸ 1960.
δ) «Μερικὰ κείμενα», Ἀθ. 1963. Περιλαμβάνει δυὸ διαλέξεις τοῦ συγγραφέα (τὴ μιὰ στὰ Γιάννινα καὶ τὴν ἄλλη στὴ Βόννη), μιὰ ἀγόρευσὴ του στὴ Βουλὴ καὶ μιὰ ἐπιστολὴ. Καὶ
ε) «Φωτιά καὶ Τσεκούρι». Ἐκδόθηκε στὴ Γαλλικὴ γλῶσσα (Παρίσι 1973), καθὼς καὶ σὲ μετάφραση στὴν ἀπλὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα μετὰ τὸν ὑπότιτλο «ΕΛΛΑΣ, 1946-1949 καὶ τὰ προηγηθέντα — συνοπτικὴ ἱστορικὴ μελέτη» (Βιβλιοπωλεῖον τῆς ΕΣΤΙΑΣ, Ἀθήνα 1975, Β' ἔκδοσις), σελ. 526.

III. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ:

- 1) ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ: α) «Ἡ Φωνὴ τῆς Γῆς», Ἀθήνα, 1964 (μεταφράστηκε στὴ Γαλλία καὶ Ἰταλία), β) «Ἡ Γῆ τῆς Ὀδύνης», Ἀθήνα, 1966 (κυκλοφόρησε στὴ Γαλλία καὶ Ἰταλία, σὰν συνέχεια τοῦ προηγούμενου ἔργου), καὶ γ) «Ἡ Δελφύς», Ἀθήνα, 1968, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν «Τριλογία τῆς Γῆς», μετὰ τὸ ζωντανεῖο τῆς ἱστορικῆς περιόδου 1939-1963. Ἐπίσης τὰ ἔργα: δ) «Ὅταν ξεχνοῦσαν οἱ Θεοί», Ἀθήνα, 1969 ποὺ μετὰ τὸν τίτλο «Αἰχμάλωτος στὴν Ἰταλία» κυκλοφόρησε στὰ Ἰταλικά καὶ ε) «Ὅταν οἱ Θεοὶ εὐλογοῦσαν», Ἀθήνα, 1971.
2) ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ: α) «Περὶ στέρια», Ἀθήνα, 1968 (γιὰ μικροὺς καὶ γιὰ μεγάλους, ἀλληγορίες), καὶ β) «Στὸ δάσος τῆς χαρᾶς», Ἀθ. 1975, (παραμῦθι γιὰ μικροὺς καὶ γιὰ μεγάλους).
3) ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: «Περασμένα καὶ τωρινὰ», Ἀθήνα, 1978.
4) ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ: (ταξιδιωτικά): α) «Στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἀϊ Νικόλα», Ἀθήνα 1973.
5) ΘΕΑΤΡΟ: α) «Ἐπιστροφὴ στὴς Μυκῆνες», Ἀθήνα, 1973. Καὶ
6) Διάρροια: α) «Πολιτικὲς θέσεις», Ἀθήνα, 1976 καὶ β) «Τρεῖς ὀμιλίαι καὶ ἓνα ἄρθρο», Ἀθήνα, 1977.

Ἡ ὀλη πνευματικὴ του προσφορά ἔτυχε ἑλληνικῶν καὶ ξένων τιμητικῶν διακρίσεων.

2. Γιάννη Χατζίνη: «Ὅταν ξεχνοῦσαν οἱ Θεοί», κριτικὴ, περιὸ. «Νέα Ἐστία», τῆς 15-1-1970. Σχετικὰ σημειώνει: «... Ἀλλὰ ὁ κ. Ἀβέρωφ εἶναι κατ' ἐξοχὴν πολιτικὸς καὶ ἡ μυθιστοριογραφία του δὲν ἐκτασθεῖ ἀν παίρνει, ἀποτελεῖ γι' αὐτὸν ἓνα πάρεργο. Πιθανότατα, ἀν ἐξακολουθοῦσε νὰ δρᾷ ὡς πολιτικὸς, νὰ εἶναι συνεχῶς ὑπουργὸς ὅπως συνέβη ἐπὶ τόσα χρόνια, νὰ μὴν εἶχε ποτὲ τὴν εὐκαιρίαν νὰ συνειδητοποιήσῃ ὁ ἴδιος τὸ πεζογραφικὸ του ἄλγος... Χαίρομασθε ἄλλη μιὰ φορὰ τὸν πολιτικὸ ποὺ ἐκρυβε μέσα του ἓνα μυθιστοριογράφου. Ἡ ὑποχρεωτικὴ ἀργία, μᾶς τὸν ἀποκάλυψε. Οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ».

Ἡ πεζογραφική του δημιουργία πρωτοεκφράζεται στὰ μυθιστορήματά του: «Ἡ Φωνὴ τῆς Γῆς» «Ἡ Γῆ τῆς Ὀδύνης» καὶ ἡ «Γῆ Δελφύς». Πρόκειται γιὰ τὴν «τριλογία τῆς γῆς» μὲ τὴν ὁποία ἀνακυκλώνονται καὶ ἐξεικονίζονται τὰ γεγονότα τῆς ταραγμένης τοῦ ἑλληνισμοῦ περιόδου (1939-1963), ἀλλὰ καὶ σαλπίζεται ἡ συνειδητοποίηση τοῦ παρόντος γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή του ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ χρέους, μὲ πράξεις ποὺ νὰ δικαιώνονται ἀπὸ τὸ μέλλον. Οὐσιαστικὰ ἔχουμε τὴ μυθιστοριοποιημένη μορφή ἑνὸς δοξασμένου καὶ τραγικοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντος, ἕνα εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου, τὸ ὁποῖο προβληματίζει ἂν ἀνήκει στὸ μυθιστόρημα ἢ στὸ χρονικό.

Εἶναι ἀρκετὲς οἱ περιπτώσεις ποὺ ἀπὸ τὶς σελίδες ταλαντούχων ἐλλήνων καὶ ξένων μυθιστοριογράφων, δόθηκε ἡ βαθύτερη καὶ πλατύτερη ἱστορική διδαχὴ. Ἡ ἀρχική εἰκονογράφηση μεγάλων χρονικῶν, χάρη στὴ φλογερὴ φαντασία τῶν συγγραφέων καὶ τὴν ἱκανότητά τους ν' ἀνακαλύπτουν στὰ ἡρωϊκὰ στοιχεῖα τῆς ἱστορίας τὴν ποίηση, ἔδινε τὸ μυθιστόρημα μὲ τὸν ἀξιόλογο μῦθο καὶ τὴν προβολὴ μορφῶν, ποὺ γρήγορα ἀποχτοῦσαν διχαστάσεις καὶ κυριαρχοῦσαν στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τοῦ ἀναγνώστη. Στὴν περίπτωσι τοῦ Ἀβέρωφ ἀπαντιεῖται ἡ μὲ λογοτεχνικὴ ὑφὴ μυθιστορικοποίηση ἱστορικῶν γεγονότων μὲ συγγραφικὸ ὄρμητήριο τῆ συνείδησι τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἀνθρωπιά. Πρόκειται γιὰ μιὰ βιωμένη πραγματικότητά, ἡ ὁποία μᾶς πλησιάζει μὲ τὸ δρόμο τῆς τέχνης, κατορθώνοντας νὰ τὴ ζοῦμε ἔντονα σὲ μιὰν ἀναστάτωση γιὰ ὑπαρξιακὴ γνώσι. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἡ ἀλήθεια ἔρχεται πολὺ κοντὰ στὸν ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος ἐμπνέεται ἀπὸ ὅ,τι ἀθάνατο ὑπῆρχε στὸ παρελθόν, τοποθετούμενος ἔτσι στὴν κλίμακα τῶν ἰδεολόγων ἀγωνιστῶν, μὲ μιὰ προηγούμενη ἀναθεώρησι τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς τοῦ καιροῦ μας.

Στὴ «Φωνὴ τῆς Γῆς», ἔχουμε τὸ ἐγερτήριο σάλπισμα τῆς Μάνας-Γῆς γιὰ τὸ γυρισμὸ τῶν παιδιῶν τῆς στὴν ἀγκαλιά τῆς, ἡ ὁποία εἶναι: φῶς, φλόγα καὶ δύναμη. Ἡ πρώτη αὐτὴ φωνὴ ἔρχεται μὲ τὸ νόημα τῆς ἐπιταγῆς τοῦ π ρ ο γ ὄ ν ο υ, ποὺ καλεῖ στὴν ἐ κ π λ ἤ ρ ω σ η τοῦ χ ρ έ ο υ ς :

— «Πῶς μύριζε τὸ χῶμα!... Ἦταν σὰν κάτι ζωντανὸ ποὺ ἔβγαине μέσ' ἀπ' τὰ σχισμένα σπλάχνα τῆς γῆς. Ἦταν κάτι ποὺ δὲν μποροῦσες νὰ τὸ καθορίσεις, μὰ αἰσθανόσουν πῶς αὐτὴ ἢ ἄχνα ἦταν μιὰ ἀπαλότατη ἔκφρασι ζωῆς, κάτι σὰν ἕνα μυστηριῶδες μῆνυμα ζωῆς... Χρόνια εἶχε νὰ αἰσθανθεῖ αὐτὴ τὴν περίεργη μυχρονδιὰ ποὺ φαινόταν ζωντανή, σὰ νὰ μιλοῦσε, γεμάτη μυστήριο... Τὸ μύρισε, τὸ ρούφηξε... Ἀληθινὰ ρούφηξε τὸν ἀχνό του, τὴν ἀνάσα του, τὴ ζωὴ του, τὸ μῆνυμά του.

Κι' ἐπειτα, χωρὶς νὰ καταλάβει πῶς καὶ γιατί, ἔπεσε μπροῦντα στὴν τελευταία, τὴν πιὸ φρέσκια ἀύλακιά, ἔχωσε τὸ κεφάλι του στὴν ἀνοιγμένη γῆ, ἔφερε δῶθε-κεῖθε τὸ πρόσωπό του, τῶτριψε σχεδόν, στὸ βυθὸ τῆς ἀύλακιάς κι' ἀνάσανε... ἀνάσανε... ἀνάσανε δυνατὰ, γρήγορα γιὰ νὰ πάρει μέσα του ὅσο πιὸ πολλὴ μποροῦσε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀγνωστη ζωή... .

— Ποιὸς μοῦ μίλησε; ρώτησε ἐκπληκτος.

— Ἡ γῆς! Μιλάει ἡ γῆς, ἀφέντη. Μὰ ὄχι σ' ὄλους. Μιλάει, καὶ χαρὰ στὸν ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν ἀκούσει». (σελ. 38-39).

Ἄλλοτε ἡ ἴδια φωνὴ ἔρχεται μὲ τὸ νόημα τῆς ἐπιταγῆς τῶν νεκρῶν ἡρώων, ποὺ ἀπὸ τὴ σφαῖρα τοῦ αἰώνιου ἀνασταίνουσι τὴ μνήμη τῶν θυσιῶν, φωτίζουν μεγάλες ἑθνικὲς ἑλληνικὲς ὥρες, καὶ ἀπὸ τὸ βυθὸ τῆς ἀπελπισίας ἀνασύρουσι τοὺς ζωντανούς στὸ δρόμο τῆς ἐλπίδας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὸ δρόμο τῆς πράξης. Εἶναι μιὰ Φωνὴ Ἐλεγεῖα ποὺ ὀδηγεῖ στὴν τιμὴ τοῦ καινούριου χρέους ἀδελφώνοντας τὴν ψυχὴ μὲ τὴ συνείδησι:

— «Ποιός είναι; Ξαναρώτησε δυνατότερα μέσα στο σκοτάδι.

Δὲν πῆρε καμιὰ ἀπάντηση, κι ἔμεινε ἀκίνητος. Πίσω του, ἓνα παγωμένο λεπτὸ φύσημα σφύριξε μέσ' ἀπὸ κάποια χαραμάδα τῆς πόρτας καὶ τὸν ἀνατρίχιαζε. Ἔτρεμε σύγκορμος. Δὲν ἤξερε τι νὰ κάμει. Ξαναρώτησε:

— Ποιός είναι; Τὶ ζητᾶς τέτοια ὥρα ἐδῶ;

Τώρα ὅμως ἡ ἐρώτησή του δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀπάντηση.

— Σὲ περιμένα.

Σὰ ν' ἀναγνώρισε σβησμένη τὴ φωνή τοῦ Ἀλέξη!... Μὰ δὲ γινόταν! Ἦταν ἀπίστευτη, ἦταν πλάσμα τῆς φαντασίας, ἦταν τρολλή ἢ συνομιλία μὲ τὸ νεκρὸ ἀδελφό. Ἀλλὰ ἡ φωνή... τὴν εἶχε ἀκούσει... ἦταν ἡ δική του φωνή... Παρασύρθηκε πάλι καὶ φώναξε μὲ θέρμη.

— Μεῖνε κοντά μας, Ἀλέξη, μεῖνε! Ἡλιος θὰ 'σαι στὴ νύχτα τῆς σκλαβιάς. Μεῖνε! Μὰ ἡ φωνή ἀπάντησε χωρὶς θέρμη, σχεδὸν ἀνέκφραστα:

— Δὲ γίνεται. Φυλάξου... Φυλαχτεῖτε... ὁ Μανούσης... ὁ Νότης... Φυλάξου... δὲν ἔχεις δύναμη.

— Ἀλέξη, δὲν καταλαβαίνω. Σαλεύει ὁ νοῦς μου!

— Φεύγω Νικήτα...

— Ἀλέξη! Ἀλέξη!... Ποῦ εἶσαι; Μίλα μου!

Τὶ ἦταν αὐτὸ ποῦ τοῦ εἶχε συμβεῖ; Πῶς εἶχε πάθει αὐτὴ τὴν ἀπίστευτη παραίσθηση; Τὶ ἐσήμαινε αὐτὴ ἡ τάχα παρουσία τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ;... αὐτὰ τὰ λόγια του; Μὰ ἔχει σκοτωθεῖ!... Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐσήκωσα τὸ ἄνυχο βάρος του. Ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἔθαγα, μὲ τὰ χέρια μου!

— Καὶ ποῦ ξέρεις ὅτι ἔθαψες καὶ τὴ ψυχὴ του; [ἀποκοίθηκε ἡ Φρόσω]... Ἄν ὑπάρχει ψυχὴ, φαντάζεσαι τι θὰ 'ναί ἡ ψυχὴ ἐνὸς ἄντρα σὰν τοῦ Ἀλέξη καὶ πῶς θ' ἀγωνίζεται νὰ σπάσει τὰ δεσμά της; Ὁ πατέρας μου 'πε μιὰ μέρα μιὰν ἀλλόκοτη κουβέντα. Μοῦ 'πε πῶς ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξης ἦταν μιὰ φωνὴ τῆς γῆς...», (σελ. 280-285).

Στὴ «Φωνὴ τῆς Γῆς» καὶ στὴ «Γῆ τῆς ὀδύνης», μὲ πυρῆνα τὰ γεγονότα τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου, τῆς Κατοχῆς καὶ τοῦ Συμμοριτοπόλεμου, ὑπάρχει μὲ διαφορετικούς τόνους τὸ ἴδιο σάλπισμα γιὰ τὴν ἡρωϊκὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς. Γιὰ τοὺς κύριους πρωταγωνιστὲς τῶν βιβλίων τούτων, ἡ ζωὴ εἶναι ἓνας χωρὶς τέρμα ἀγώνας. Ἔτσι ριζώνουν στὸ παρελθόν, καὶ συμπυκνώνοντας μέσα τους τὸ παρόν, τὸ μάχονται μὲ τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τὰ ὄπλα, ἔρχονται σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς ξένους ἐπιδρομεῖς καὶ κατακτητὲς, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχτροὺς, ἔρχονται σὲ σύγκρουση καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους, βαδίζοντας θεληματικὰ στὴ θυσία. Γνωρίζουν ὅτι αὐτῆς τῆς ἀντίληψης τῆς ζωῆς, γνώρισμα ἰδιαίτερο εἶναι ὁ χωρὶς ἀπόβλεψη στὸ ἀποτέλεσμα πόλεμος καὶ κίνδυνος. Καὶ βαδίζουν στὴ θύελλα τῆς ἐποχῆς, καὶ δίνονται χωρὶς ἀνταλλάγματα στὴν ἰδέα, μὲ μιὰ μόνο θέληση: τοῦ νὰ διατηρηθεῖ, δηλαδή, ἄσβεστο τὸ αἶσθημα τῆς προσωπικῆς τιμῆς στὸ βωμὸ τῆς ὁποίας ὅλα μηδενίζονται. Οἱ ἥρωες ἐδῶ βαδίζουν στὸν ἀφανισμό ἀπὸ θεώρηση ὅτι, μιὰ τέτοια πορεία δὲν εἶναι («πάσχειν») ἀλλὰ («πράττειν»), καὶ ἀπὸ πίστη ὅτι ἓνας τέτοιος θάνατος εἶναι ἡ ἔκρηξη ποῦ συντρίβει καὶ φωτίζει.

Βέβαια γύρω ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ γεγονότα, οἱ σκεπτικιστὲς τοποθετοῦνται σὲ θέσεις καὶ ἀντιθέσεις, ποῦ ἀνάλογα ἀπὸ τὸ ἰδεολογικὸ πιστεύω τοῦ καθενὸς ὀδηγοῦν σὲ φανατισμοὺς καὶ ἀκρότητες. Ὁ συγγραφέας Ἀβέρωφ μὲ γνώση ὅτι καμιὰ ἰδεολογία δὲν εἶναι ὀλότελα κενή, ἀντιμετωπίζει στὰ ἔργα του τὴν πράξη ποῦ 'ναί ἡ συνέπεια τῆς ἰδεολογίας, ἀπὸ τὴ θέση τοῦ φανερώματος τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς προβολῆς τῆς ἀρετῆς, ὅπως καὶ ἀπὸ

τήν πρόθεση του εξαφανισμού των παθών και της εξαλλοσύνης. Και στην περίπτωση αυτή, γενικότερη γνώμη είναι, ότι ο πνευματικός¹ άνθρωπος κυριάρχησε του πολιτικού άντρα.

Στο βιβλίο «Γῆ Δελφύς», έχουμε το σάλπισμα της περισυλλογῆς και του καρπίσματος τῆς Μάνας-Γῆς. Υπάρχει κι ἐδῶ ἡ φωνή τῆς Γῆς, ἀλλὰ μ' ἓνα κάπως διαφορετικό νόημα τῆς ποιότητος τῆς ζωῆς, ἔπου έχουμε τὴν ἀνοδο τῆς ζωῆς ἀπὸ βιολογικὸ φαινόμενο σὲ ἠθικὸ, ἀποκλειστικὰ ἀνθρώπινο. Τὸ ἄτομο ποὺ προβληματίζεται γιὰ τὸ δρόμο ποὺ πρέπει νὰ διαλέξει στὴν πορεία τῆς ζωῆς ποὺ ἀνοίγεται μπροστὰ του, ἀποχτάει συνείδηση μόνον μὲ τὶς ἠθικὲς συγκρούσεις. Στὶς σελίδες τοῦ μυθιστορήματος συγκρούονται οἱ ἠλικιωμένοι μὲ τοὺς νέους, ποὺ εἶναι τοποθετημένοι σὲ παράλληλους δρόμους. Πάντα θὰ ὑπάρχουν λύσεις βάθους ἢ ἐπιφάνειας, ρεαλιστικὲς ἢ ἰδεαλιστικὲς, ἀποδεχτὲς ἢ ὄχι. Τὸ ποῦ θὰ βαδίσει ἡ κοινωνία δὲν προσχεδιάζεται μόνον ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ λογοτέχνη, τῆ φαντασία καὶ τὴν καρδιά του. Οὔτε καὶ στὸν προφητικὸ καθορισμὸ τοῦ τέλους ἀποβλέπει ἓνα μυθιστόρημα. Ὁ Ἀβέρωφ μὲ γνώση τῆς πραγματικότητος, τὴν ὁποία ζωγραφίζει μὲ ποικίλα χρώματα, μὲ περιγραφικὴ ἰκανότητα καὶ μὲ ἐπιτυχημένη ἀνάλυση λεπτῶν ψυχικῶν καταστάσεων, προβληματίζει γύρω ἀπὸ τὴν τραγικὴ σύγκρουση τῶν δύο αὐτῶν γενιῶν. Ἀπὸ τὴν τραγωδία τῆς μοίρας καὶ τοῦ χαραχτήρα τους, ἀνοίγουν οἱ δρόμοι τοῦ αὐτοσεβασμοῦ τοῦ καθενὸς ποὺ ποθεῖ ν' ἀποχτήσῃ φωτεινὴ ἐπίγνωση τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς του, ἐνῶ ἡ λύση τοῦ δράματός του εἶναι πολὺ κοντά.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ θέματος, τὸ ἔργο «ὄταν ξεγνοῦσαν οἱ Θεοί», ἔπου ζωντανεῖ ἡ ζωὴ μιᾶς ομάδας ἐξορίστων Ἑλλήνων στὸ στρατόπεδο Φιεραμέντε τῆς Νότιας Ἰταλίας τὴν ἐποχὴ τῆς Κατοχῆς, ἔχει ἔντονο τὸ αὐτοβιογραφικὸ στοιχεῖο. Γιατὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Ἀβέρωφ ἔζησε ἐξόριστος στὸ πιὸ πάνω στρατόπεδο δεκαοχτῶ μῆνες καὶ δραπέτευσε, γιὰ νὰ δώσει στὴ συνέχῃ τὸν ἑαυτὸ του σὲ ἄλλους ἐθνικοὺς ἀγῶνες. Ἔτσι ἔχουμε μιὰ προσωπικὴ μαρτυρία καὶ μιὰ παράσταση τῆς ἀτμόσφαιρας τῆς ἐποχῆς.

Χάρη ὅμως στὴ μυθοπλαστικὴ του φαντασία, τὴν ὀξεία διείσδυση, τὴν ἄρτια ψυχολογικὴ ἀνάλυση τῶν ἡρώων, μᾶς δίνεται ἄρρηνωπὰ ἡ τραγικότητα ἐνὸς κόσμου καὶ

1. ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ, ἔφημ. «Καθημερινή» τῆς 11.3.1965 : «Ἀπὸ τὶς πρῶτες σελίδες μὲ παρέσυρε! Ἡ ἀφήγησις κρουστικὴ, καλοδουλεμένη στὶς περισσότερες σελίδες, περιγραφὴς μὲ λιτὸ περίγραμμα, ἐντυπώσεις μὲ εὐθυβολία παρατηρήσεως, διαγραφὴ χαρακτήρων μὲ γραμμὲς χωρὶς φλυαρίαι, ἀλλὰ κυρίως εὐκρινεῖα στὴν ἀποτύπωση τῶν καταστάσεων» β) ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ, ἔφημ. «Ἐλευθερία», ἔπου ἐπισημαίνει ὅτι : «... Εἶναι βιβλίον ποὺ διαβάζεται μ' εὐχαρίστηση. Εἶναι κι ἓνα λογοτεχνικὸ κείμενον ποὺ ὑποχρεώνει τὸν ἀναγνώστη νὰ σκεφθῇ σὲ μερικὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ καιροῦ μας καὶ τοῦ τόπου μας...» γ) ΒΑΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ, ἔφημ. «Τὸ Βῆμα», τῆς 26-1-1969 : «Ἐκεῖνον ποὺ θὰ προσελκύσει καὶ θὰ βαρύνει τὴν κρίση, εἶναι ἡ ἀφηγηματικὴ ἀνесь τοῦ συγγραφέα, ἡ διαύγεια τοῦ ὕφους, ἡ ἐνάργεια τῶν περιγραφῶν, ἡ αἴσθησις τοῦ φυσικοῦ τοπίου, ἡ μυθοπλαστικὴ του φαντασία, ἡ ἰκανότητα, δηλαδὴ, νὰ ὀργανώνει ἓναν κόσμον, ποὺ ἡ ποικιλία καὶ ἡ «λογικὴ» συγκρότησή του ἐξάπτουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη νὰ παρακολουθῇ βῆμα πρὸς βῆμα τὶς ἀνελιξεις ποὺ πραγματοποιοῦνται στὰ πλαίσιά του». δ) MAURICE DRUON τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (ἀπὸ τὸν πρόλόγον τοῦ στὴ Γαλλικὴ μετάφραση τῆς Φωνῆς τῆς Γῆς) : «Τὸ βιβλίον εἶναι ἔξοχο... Φαντάζομαι ὅτι ἀργότερα οἱ Ἕλληνες μαθητὲς θὰ μελετᾶνε ὀρισμένους περιηγητὰς, σὰν ἐκεῖνον τοῦ χοροῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀλόγου στὸ Θεσσαλικὸ κάμπο τὴν παρχμονὴν τοῦ πολέμου, ἢ τῆς μάχης στὰ φαράγγια τῆς Ἀλβανίας, ἢ ἐπίσης τὴν περιγραφὴν τοῦ φοβεροῦ χειμῶνα τοῦ 1941 μέσα στὸ σκοτάδι τῆς σκλαβιάς — ὅλες σελίδες ποὺ προσρίζονται νὰ γίνουν κλασσικὲς...». Καὶ ε) CORRADO CALVO (il Messagero, 15.12.1966) : «... σελίδες σὰν ἐκεῖνες τοῦ καλπασμοῦ σὲ συναγωνισμὸ μὲ τὰ ἀποδημητικὰ πουλιά, φτάνουν, μὲ τὴν ἐνέργεια καὶ τὸ πάθος τους, στὴ δύναμη κλασσικοῦ κειμένου...»

μιάς εποχής πού δικαιώνει και επιβάλλει την πορεία τῆς πλοκῆς. Προβάλλει ὁ θρίαμβος ἐνὸς ὑπέροχου άτομισμοῦ τῶν ἐξορίστων πού ἀρνοῦνται νὰ ὑποταχτοῦν στὴ μοίρα καὶ ἀναλαμβάνουν τὸ δύσκολο ἔργο νὰ φτιάξουν τὴ μοίρα τους μὲ τὰ ἴδια τὰ χέρια τους. Καὶ σὲ κάποιες στιγμὲς προβάλλουν μορφές πού γίνονται ἄφθαρτα σύμβολα τραγικοῦ μεγαλείου καὶ δραματικῆς ὑφῆς.

Στὸ τελευταῖο μυθιστόρημά του «Ὅταν οἱ Θεοὶ εὐλογοῦσαν», συγκλονιζόμενος ὁ συγγραφέας ἀπὸ τὰ ἄμεσα κοινωνικά καὶ οἰκονομικά προβλήματα πού θέτει ἡ σύγχρονη ζωὴ, τῆς καταναλωτικῆς κυριότερα κοινωνίας, ἐκφράζει μὲ τὸ μῦθο του τὴν ἀγωνία γιὰ τὴ σύλληψη καὶ τὴν ἐρμηνεία τῆς ἀνθρώπινης καὶ ἱστορικῆς πραγματικότητας. Ὑποφέρει καὶ ἀνησυχεῖ ἀπὸ τὶς ὀδυνηρὲς ἀντιφάσεις πού περιέχει ἡ μοίρα αὐτῆς τῆς εποχῆς, καὶ ἐπιδιώκοντας μιὰ βαθιὰ ἐσωτερικὴ ἰσορροπία τῆς σκέψης καὶ τῆς δράσης, ἀντιμετωπίζει τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ ὀλοφάνερη ποιητικὴ εὐαισθησία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πικρὴ γεύση μιᾶς βιωμένης πραγματικότητας:

— «... Ἀλλῆ ἀδυναμία: δὲν κατορθώσαμε νὰ σταματήσουμε τοὺς πολέμους.
— Πρέπει νὰ λιγοστέψουμε τοὺς ἐξοπλισμούς, παρατήρησε ὁ ἀνηψιὸς του.
— Δὲν εἶναι τόσο ἀπλό. Πρέπει νὰ τοὺς λιγοστέψει κι ὁ ἄλλος, γιατί ἀλλιῶτικα ἐκεῖνος πού θὰ τοὺς λιγοστέψει μονόπλευρα θὰ ὑποδουλωθεῖ. Κι ὁ ἄλλος ὄχι μόνο δὲν τοὺς λιγοστεύει, ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐξάνει. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἓνα καὶ δυὸ τὰ μεγάλα προβλήματα μας. Εἶναι πολλά. Ἴσως ἡ ρίζα τῶν πιὸ πολλῶν νὰ εἶναι στὸ ὅτι δὲν ἐμπνέουμε στὸν ἀνθρώπο ἰδεαλισμό, καὶ σχεδὸν ὅλες οἱ προσπάθειες γίνονται γιὰ ν' ἀπαχτήσῃ περισσότερο χρῆμα καὶ περισσότερες αἰσθησιακὲς ἀπολαύσεις. Ὅταν ὅμως τὸ πρῶτο πάθος δὲν εἶναι νὰ βελτιωθεῖς καὶ νὰ εὐχαριστηθεῖς μέσα σου, ἄσ' τα νὰ πᾶνε στὸ διάβολο. Ἀδειάζουν τὰ χωριά, κυριολεκτικὰ ἀδειάζουν, κι ὁ φτωχὸς ἄρχοντας γίνεται χορτάτος δούλος τῆς μηχανῆς, τῆς σκόνης, τῆς μονοτονίας καὶ προπάντων τῆς βουλιμίας. Μιᾶς τρελλῆς βουλιμίας, πού ὅσο κι ἂν τὴν ταΐσεις δὲν σταματάει, καὶ σὲ κάνει ἓναν ἀνικανοποίητον ἄνθρωπον. Γιὰ γιαιρεία ἡ κοινωνία μας ταΐζει τὴ βουλιμία, δὲν τὴν προλαβαίνει. Ὅπως κάνει καὶ γιὰ τὸ σεξουαλισμό, ὅπου ἀπὸ τὴ στέρηση φτάσαμε στὴν κατάχρηση. Καταργήσαμε ὅλους τοὺς φραγμούς του, κι αὐτοὺς τῆς ἡλικίας ἀκόμα, καί, σὰ νὰ μὴ μᾶς φτάνει αὐτό, ὅλο καὶ τὸν διεγείρουμε μὲ τὰ κείμενα καὶ τὶς φωτογραφίες, μέ... Καὶ πού καταλήγουμε; Ν' αὐξάνει μὲ ἄλματα ἡ χρῆση τῶν ναρκωτικῶν. Ἔ! Ἀφοῦ οἱ σοβαροὶ καὶ υπεύθυνοι ἄνθρωποι κάνουνε ὅ,τι μποροῦν, ὅσοι βέβαια ἔχουν μιὰ τέτοια διάθεση, ἀλλὰ πάντα μέσα στὰ παλιὰ καλούπια τὰ γεμάτα ἀντιφάσεις καὶ πολέμους, καὶ ἐπομένως, δὲ φέρουν κανένα ἀποτέλεσμα, εἶναι φυσικὸ μερικοὶ νέοι νὰ τ' ἀρνοῦνται ὅλα ἀσυλλόγιστα καὶ νὰ ψάχνουν, ἴσως ἀνευρέματα νὰ βροῦν κάτι καινούριο καὶ καλύτερο», (σελ. 34-35).

Μὲ τὴ διαπίστωση τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος καὶ τῆς ἀνάγκης γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, δὲν ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὸν Ἀβέρωφ ὁ ἐπαναστατικὸς ριζοσπαστισμὸς. Διαθέτοντας μιὰ βαθιὰ ρεαλιστικὴ αἴσθηση, ἔχοντας συνείδηση ὅτι ἀποστολὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι ἡ συμβολὴ του στὴ μεταμόρφωση τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς σκλαβιάς σὲ λευτεριά, καὶ τοποθετώντας ἄρρηκτα τὴ χώρα μας στὴ Δύση, ὀδηγεῖται ἔντονα σὲ ἄλλες προοδευτικὲς λύσεις. Ἀναζητᾷ τὴν ἀναπροσαρμογὴ τῆς Δημοκρατίας μας στὰ πρότυπα τῶν μεταπολεμικῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν τῶν πολὺ προοδευμένων Κρατῶν τοῦ Δυτικοῦ κόσμου.

— «Ὁ κόσμος λέει συνήθως «ἐπανάσταση» ἓνα σηκωμό, τοὺς σκοτωμούς, τὴν ἀνατροπὴ μιᾶς ἐξουσίας καὶ τὴν ἐγκατάσταση μιᾶς ἄλλης. Ἄλλὰ ὄλ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ μὴν

είναι επανάσταση. 'Επανάσταση είν' εκείνο που από τὸ ἓνα μέρος ἀλλάζει ριζικά τις σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους, ἀπὸ τὸ ἄλλο ἐπηρεάζει βαθύτερα τὴ νοοτροπία τους. 'Εγώ, σὲ μικρὴ βέβαια ἔκταση, αὐτὸ θὰ κάμω.» (σελ. 50).

Γενικότερα ἔχουμε ἓνα μυθιστόρημα καθαρὰ κοινωνικῶν προβλημάτων καὶ κατευθύνσεων, μὲ δυνατὸ ἰδανισμό καὶ μὲ πάθος τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδας καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Χάρη στὴ δεξιοτεχνία τοῦ συγγραφέα, οἱ ἐκφραζόμενες κοινωνικὲς πεποιθήσεις ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ κηρύγματος· δίνονται μὲ λογοτεχνικὴ συνείδηση μέσα ἀπὸ τὸ μῦθο καὶ προβληματίζουν. 'Επισημαίνεται καὶ πάλι ὅτι ὁ 'Αβέρωφ ἀποβλέπει στὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας μὲ σύμβολο τὴ διατήρηση ἑνιαίου τοῦ ἑλληνισμοῦ, μέσα στὸν ὁποῖο κλείνεται ἀκέρια ἢ ἀνθρώπινη παράδοση πού ἀνυψώνεται σὲ σύμβολο καθολικό.

Τὰ πῶς πάνω μυθιστορήματα τοῦ 'Αβέρωφ, ἔχουν τὸ μῦθο τους σὲ προσωπικὲς μαρτυρίες μιᾶς ἐποχῆς θύελλας καὶ ὀρμῆς. 'Ο ἥρωάς τους, ἰδιαίτερα στὴν « τ ρ ι λ ο - γ ί α τ ῆ ς Γ ῆ ς », ζεῖ στὴν ἐπαρχία, ὅπου ὁ ἑλληνισμὸς γίνεται πῶς συγκεκριμένος καὶ δυναμώνει ἢ περηφάνεια ἐκείνου πού ἔχει συνείδηση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀνανεώνεται ὁ ἀναλλοίωτος ἀγώνας γιὰ ὁποιασδήποτε μορφῆς λευτεριάς. Τούτῃ ἢ τᾶσι δημιουργεῖ τὴν ἐνότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὸν ἔθνισμό, καὶ διατηρεῖ πάντα νέο τὸν πανάρχαιον τῶν 'Ελλήνων Νόμο, τοῦ νὰ μάχεται δηλαδὴ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος γιὰ τὴ λευτεριά τοῦ ἀνθρώπου κάθε ἐποχῆς. Παράλληλα στὸ νόημα τοῦτο, ἐκφράζεται ἀπὸ τὸ συγγραφέα καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς ἀ π ο σ τ ο λ ῆ ς τ ο ὕ ἑ λ λ η ν ι σ μ ο ὕ σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες, ἢ ὁποία εἰδικεύεται στὴ μεταμόρφωση τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς σκλαβιάς σὲ λευτεριά. Μὲ μιὰ λέξη, ἀπὸ τὸ ἔργο του τοῦτο, φανερώνονται ὅλες οἱ διαστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ μάχεται σὲ κάθε ἐποχῇ γιὰ τὴ λευτεριά τῆς γῆς του, τὴν ἀτομικὴ του ἀξιοπρέπεια, καὶ τὴ λευτεριά τοῦ πνεύματός του.

Στις σελίδες τους, οἱ ἀνθρώπινοι τύποι, οἱ εἰκόνες καὶ τὰ σύμβολα, δίνονται μὲ ἐξαίρετο ἀφηγηματικὸ ἄλαντο. Οἱ ἥρωές του μᾶς φανερώνουν μὲ ἐνάργεια τὸν κόσμον τους. 'Ο λόγος τους εἶναι πυκνὸς ἀπὸ οὐσία ζωῆς καὶ συχνὰ κινοῦν τὴν ἐσωτερικότητα τοῦ ἀναγνώστη. 'Εχει προσωπικὸ ὕφος, χρησιμοποιεῖ μὲ ἐπιλογή τις λέξεις, τὰ ἐπίθετα, καὶ τις μεταφορές, δίνοντας ἐξαίρετες πεζογραφικὲς σελίδες, ὅπου σφραγίζονται τὸ ἀνθρώπινο αἶσθημα, ἢ εὐαίσθησία καὶ ἢ λυρικὴ καὶ στοχαστικὴ διάθεση. 'Ο ἐρωτισμὸς στὰ ἔργα του, ἴσως νὰ 'χει τὴ βάση του στὰ κοινωνικὰ μυθιστορήματα συγγραφέων τῆς Εὐρώπης, στὸ νόημα τοῦ: «τὸ τερπνὸν καὶ ἡδέως ἀναγνωσκόμενον» βιβλίον. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ξεκινᾷ καὶ ἀπὸ τὴν πρόθεση τοῦ συγγραφέα νὰ δώσει τὴν ἔννοια ὅτι: «ἀπὸ τις ταπεινὲς βαθμίδες τῆς ὀργανιστικῆς ζωῆς ξεκινᾷ ἓνας δρόμος πού ὀδηγεῖ ὡς τὴν πληρότητα τοῦ ὑπεράνθρωπου». Γενικότερα, τὸ μυθιστορηματικὸ του ἔργο πού εἶναι γεμάτο ἀπὸ 'Ελλάδα, σαλπίζει πάντα τὴν 'Ελλάδα, μὲ προεκτάσεις παγκοσμιότητάς¹ τῆς.

1. α) PIERRE - HENRI SIMON, τῆς Γαλλικῆς 'Ακαδημίας, (le Monde, 21.3.1970) : «ὄπως στοὺς μεγάλους ρώσους μυθιστοριογράφους, τὸν Τολστόι, τὸν Σόλοωφ ἢ τὸν Πάστερνικ, τὸ ἱστορικὸ καὶ πολιτικὸ ὕψος τοῦ μυθιστορήματος δὲν πνίγει, στὴ Γῆ τῆς 'Οδύνης, τὴ βαρύτητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τὴ διαρκὴ ζωντανὴ παρουσία τοῦ ἀτόμου, μὲ τις δίψες τῆς καρδιάς του καὶ τις πείνες τῆς σάρκας του. 'Η ποίηση τῆς γῆς, τοῦ κύκλου τῶν ἐποχῶν, τῆς γλύκας ἢ τοῦ μεγαλείου τῶν τοπίων, ἀναβλύζει σὲ κάθε σελίδα». β) PIERRE BEYSSADE (livres et Lectures, Μάιος 1970) «'Ο ὕψηλός λυρικός τόνος, πού ἐνίοτε θυμίζει Ντανούντσιο, τρέφεται ἀπὸ ἓνα ἔρωτα γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γῆ στὴν ὁποία ὁ 'Αβέρωφ εἶναι βαθιὰ ριζωμένος καὶ γιὰ τὴν ὁποία ξέρει νὰ μιλεῖ θαυμάσια. Τὸ ἔργο του εἶναι μιὰ πλατιά τοιχογραφία, μιὰ ἱστορικὴ μαρτυρία, ἓνα μεγάλο παθιασμένο ποίημα». Καὶ γ) JACQUES DE RICAUMONT (Nouvelles Litteraires, 7.5.1970), «'Η Γῆ τῆς 'Οδύνης εἶναι μιὰ πλατιά ἱστορικὴ τοιχογραφία, πού τοποθετεῖ τὸ συγγραφέα τῆς ἀνάμεσα στοὺς καλύτερους εὐρωπαϊκούς μυθιστοριογράφους».

“Όλα στις σελίδες του είναι μιὰ ὠδή κι ἓνα φῶς στὴν πορεία τῶν Ἑλλήνων, σὲ δρόμους ποὺ περπάτησαν Θεοί, ἐνῶ ἀκολουθαίει τὸ πύρινο χρέος τοῦ Ἑλλήνα, ποὺ βαθαίνει καὶ πλαταίνει στὴ συνείδηση τοῦ ἀτόμου.

Στὴ σειρά «Παραμύθια γιὰ μικροὺς καὶ μεγάλους», περιλαμβάνονται τὰ ἔργα «Περιστέρια» καὶ «Στὸ δάσος τῆς χαρᾶς», ποὺ ἔναι ἀλληγορίες μὲ μιὰ ρεμβαστική μεταφορὰ στὸν κόσμον τῶν περιστεριῶν καὶ τῶν δασῶν. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν δίνονται ἀπαντήσεις καὶ ἐρμηνεῖες στὸν ἔρημον στὴν ἐποχὴ μας ἄνθρωπο, ποὺ δραματίζεται τὴν παγκόσμια ἁρμονία.

Ὁ νοῦς πετάει στὰ οὐράνια, τὸ ἀνθρώπινο πρόβλημα ἐντοπίζεται στὴν ἀγωνία γιὰ τὴ σύλληψη καὶ ἐρμηνεία τῆς ἀνθρώπινης καὶ ἱστορικῆς πραγματικότητας. Ἡ πλάση κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν παιάνα τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Προβάλλεται ἡ ἰδανικὴ μορφή τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀγωνίζεται καὶ πάσχει, μὲ τελικὸ ἀποτέλεσμα τὴ νίκη χάρις στὴ δύναμη τῆς ὑπόστασός του.

Στὸν ἔρημον κάθε σχεδὸν βιώσιμης ἐκδοχῆς αἰώνα μας, δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸ συγγραφέα καμιὰ ἄλλη διέξοδος ἀπὸ τὴ δράση. Οἱ ἄνθρωποι τῶν ἰδεῶν δὲν ἔχουν ἄλλο δρόμον ἀπὸ τὸν ἀέρα τοῦ ὀλέθρου γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν παραγμένη ἐποχὴ τους. Ἀλλὰ εἴτε ἀπὸ τὸ δρόμον τῆς δράσης, ποὺ εἶναι ἡ λύση στὸ ἔργο «Περιστέρια», εἴτε ἀπὸ τὸ δρόμον τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὴ φύση, ποὺ εἶναι ἡ λύση στὸ ἔργο «Στὸ δάσος τῆς χαρᾶς», πυρήνας τοῦ πεζογραφικοῦ τούτου εἶδους τοῦ Ἀβέρωφ εἶναι ὁ οὐμανισμός. Πάθος, πόθος καὶ ὄνειρο εἶναι ὁ ἀνυψωμένος ἄνθρωπος μὲ τὴ δημιουργικὴ θέληση, τὴν ἠθικὴ εὐγένεια καὶ τὴν πίστη στὴν παγκόσμια ἁρμονία.

Σὰν διηγηματογράφος ὁ Ἀβέρωφ παρουσιάζεται μὲ τὸ ἔργο: «Περσμένα καὶ τωρινά». Τὰ τρία πρῶτα διηγήματα εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ παλιὰ ἱστορικὰ χρόνια. Τὸ πρῶτον φέρει τὸν τίτλον: «Ὁ πρωτομάστορας κι ὁ Ἀσλὰν πασᾶς» καὶ ἀνατρέχει στὶς συνθήκες ζωῆς, ὅταν στὰ Γιάννινα κυριαρχοῦσε ὁ Ἀσλὰν πασᾶς, ὁ δημιουργὸς τοῦ μεγάλου τζαμιοῦ στὸ Κάστρο τῆς θρυλικῆς αὐτῆς πόλης. Ἡ κεντρικὴ ἰδέα τοῦ μύθου ποὺ πλάθεται μὲ τὴν περιπέτεια τοῦ πρωτομάστορα Τούσα-Βαγγέλη, ποὺ ἔχτισε τελικὰ τὸ τζαμί τοῦτο, φανερώνεται στὸν πῦθ κάτω διάλογον τῆς σελίδας 50:

— «Τὸν κοιτοῦσε στὰ μάτια ὁ πασᾶς, περιμένε ἀπόκριση. Ὁ πρωτομάστορας στάθηκε γιὰ λίγο σκεπτικὸς.

— Ποιὰν ἀλήθεια σοῦ φανέρωσα, πασιὰμ; ρώτησε.

— Πῶς στὰ σύννεφα, ὅσο μάλαμα κι ἂν βάλω, τίποτας δὲ θεμελιώνω. Πῶς ἐκεῖ, ὁ Ἀλλὰχ μονάχα θεμελιώνει. Πῶς κάτω στὴ γῆ, ἡ τέχνη περνάει μπροστὰ ἀπὸ τὴ δύναμη καὶ τὸ μάλαμα...».

Στὸ δεύτερον μὲ τίτλον: «ὁ τεχνίτης κι ὁ τύραννος», ἀναπλάθεται τεχνικὰ ἓνα πραγματικὸ γεγονός, ἡ κατασκευὴ ἑνὸς ἀσημένιου δίσκου καὶ ἡ γνώμη γιὰ τὴν ἀληθινὴ δημιουργία τοῦ τυράννου Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ θυμόσοφου μάστορο-Θανάση Τσιμούρη. Ἡ ἀντίθεση στὴν ἐννοιολογικὴ βάση, δίνεται στὴ σελίδα 74:

— «Κοντοστάθηκε γιὰ λίγο ὁ κὺρ Γούσιος, καὶ συνέχισε στοχαστικὰ:

— Τῶπα γιὰτὶ χτές καὶ σήμερον μᾶς ἔγιναν δυὸ διδασχῆς. Δυὸ διδασχῆς ποὺ λὲν πῶς εἶναι μεγάλο τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, μικρὸ τὸ γένος τοῦ τυράννου. Ὁ πλοῦσιος τύραννος μᾶς εἶπε πῶς γι' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει ἡ ὁμορφιά. Πῶς δὲν ὑπάρχει μέτριος, καλὸς ἢ

τρισεμέσιτος τεχνίτης. "Όλοι ίσοι κι όμοιοι. Διαφορά τους, ή ποσότητα πού βγάδουν..."

'Ο δικός μας όμως, ό μάστορας, ό φτωχός... μάς δίδαξε πώς τό όμορφο δέν έξαρτιέται από ποιόν τό έκαμε. 'Εξαοτιέται μόνο από τό άν είν' όμορφο. Μάς δίδαξε έπειτα πώς ή τέχνη τιμή δέν έχει, και δέν πληρώνεται... Τέλος μάς δίδαξε πώς τουλάχιστον στο βασίλειο τής όμορφιάς και τής τέχνης δέν περνάει τό «έγώ είμαι ό πρώτος κι όχι ό άλλος».

Στό τρίτο διήγημα, τό «Θύμησες κι έλπίδες», με τή νεκρανάσταση του πρωτοπαλλήκαρου του Καραϊσκάκη Ζαχαριά, πού έπεσε τό 1827 στη μάχη τής 'Ακρόπολης, και τή συνύπαρξή του, ύστερα από 150 χρόνια, με τό σύγχρονο 'Ελληνισμό, έλέγχεται ή τρικυμισμένη έποχή μας και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις καθολικού λυτρωμού και άνοδικής πορείας.

Τά πιό πάνω τής ίδιας ένότητας διηγήματα πού διακρίνονται για τή σύνθεση, τήν άρχιτεκτονική και τήν πλοκή, είναι σύμβολα του έλληνισμού με ψυχολογικό βάθος και δυνατή περιγραφή των ήρώων τους. 'Ιδιαίτερα έπισημαίνεται ή συγκρότηση των θεμάτων σε ένότητες, ή γνώση των άπλών ανθρώπων και ό έξοχος χειρισμός τής γλώσσας.

Τό τελευταίο του διήγημα, με τίτλο: «Τό Βέλος πάει στη Ρουμανία», άναζει τις άπόψεις μας για τό έργο του 'Αβέρωφ «Περιστερία», με διαφορετικό πυρήνα, πού έδω έκφράζει τή δυνατότητα τής συνύπαρξης των δυό κόσμων, του τέλους του αιώνα μας. Κυριότερα στοιχεία τής συλλογής διηγημάτων «Περασμένα και τωρινά», είναι ή όρθή ψυχή και τό έθνικό ήθος του έλληνικού λαού από τά βάθη των αιώνων, τής τουρκικής του χώρου μας κυριαρχίας, ως αύτή τήν έποχή μας, πού έκφράζονται με πράξεις δραματικής όμορφιάς, χάρη στην πεζογραφική έξαρση και πίστη του συγγραφέα.

Στό όδοιπορικό «Στό Μοναστήρι του "Αϊ Νικόλα», έχουμε ένα ρεμβασμό στην ιστορία του, έναν όραματισμό του συγγραφέα για τήν αναστήλωσή του, και μιá έλπίδα για τήν άπόχτηση του Μοναστηριού αυτού του χώρου του Μετσόβου, τής παλιάς του πνευματικής άχτινοβολίας. Χάρη στις έσωτερικές αντιδράσεις του 'Αβέρωφ πού τόσο δέθηκε μαζί του τά τελευταία χρόνια, ήρθε ή στιγμή πού τό Μοναστήρι όρθώθηκε από τά έρείπια κι ακούγεται μελωδικός ό ύμνος στο Θεό με υπόκρουση τήν άγάπη στον άνθρωπο. Τούτη ή πράξη, χάρη και στο γεμάτο όμορφιά, στοχασμό και ευθύνη κείμενό του, πού πέρα από τήν αισθητική άπόλαυση δίνει στην άναγνώστη τις προϋποθέσεις για μιάν έκτίμηση του μέτρου τής ύπαρξής του, έκφράζει τό αξίωμα ότι ή άγάπη άποτελεί τήν άρχή και τό τέλος για κίνηση, και ότι ή πίστη κινεί μέσα στο χρόνο τά αιώνια.

Τήν παρουσία του σαν θεατρικός συγγραφέας, ό 'Αβέρωφ τή δίνει με τό έργο του «'Επιστροφή στις Μυκῆνες», από τό προλογικό σημείωμα του όποιου φανερώνεται τό έναγώνιο και πανάρχαιο έρώτημα, για τή μοίρα πού περιμένει τους νικητές ή νικημένους ήγέτες κάθε πολέμου. Τό παράδειγμα παίρνεται από τους άρχηγούς τής έκστρατείας στην Τροία, από τους όποιους μετά τήν πτώση τής πόλης, μόνον ό Νέστορας ξαναγύρισε στην Πύλο, όπου πήρε άμέσως τό θρόνο του, και ό 'Αγαμέμνονας στις Μυκῆνες, όπου βρήκε τραγικό θάνατο, ενώ οι άλλοι πού επέζησαν ίδρυσαν νέες έλληνικές πολιτείες σε μακρινές χώρες. 'Ο προβληματισμός δημιουργείται και στον τραγικό αιώνα μας με τους δυό παγκόσμιους πολέμους του, όπου οι νικημένοι ήγέτες εξαφανίστηκαν και οι νικητές είχαν καρπό του άγώνα τους τό ζέφτισμα των ιδανικών για τά όποια πολέμησαν και τήν άπομάκρυνση από τήν άλλη μέρα τής νίκης τής πάντα άμφίβολης ειρήνης. Οι ταυτίσεις ή οι αντίθεσεις των γεγονότων τέμνουν πάντα τους προβληματισμούς πού από εκείνες τις

χιλιετηρίδες ως σήμερα διατηρούνται σε συνεχή ἴδια προβολή, μιὰ πού ἐνιαία εἶναι ἡ ψυχική ἀνθρώπινη δομή.

Ἀπὸ τὸ χρόνο πού ἐκδόθηκε τὸ ἔργο, ἔχει κριθεῖ ἀπὸ τοὺς «εἰδικούς» καὶ γράφτηκε διάφορος ὁ κριτικὸς λόγος. Ἐμεῖς τονίζουμε τὴ σύλληψη τῆς τραγικότητος στὴν εὐγενῆ οὐσία τῆς πού ὠδήγησε τὸν Ἀβέρωφ στὴ συγγραφή τοῦ ἔργου. Μὲ κομψότητα ὕφους, θέλητρο ἀρμονίας, λυρική διάθεση καὶ φιλοσοφική ἐνατένιση, στοιχεῖα πού μειώνουν τὴ σχετικὴ ἔλλειψη δράσης πού παρατηρεῖται, κατορθώνεται νὰ εὐρύνεται στὸ γενναῖο ἄνθρωπο ἡ εἰκόνα τοῦ κόσμου. Ἔτσι ὁ θεατὴς ἀναγκάζεται νὰ γίνῃ βαθύτερος στὸ στοχασμὸ τοῦ γύρω ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ζωῆς. Καὶ μεγαλύτερη τοῦ συγγραφέα ἀρετὴ εἶναι ὅτι ἡ δραματικὴ κλίμακα πραγματώνεται μὲ ἐσωτερικὰ μέσα.

Ἡ ἱστορία ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς τέχνης ἢ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ τῆς βάσι, ἀποτελεῖ τὸν ἄξονα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τοῦ Ἀβέρωφ. Χωρὶς νὰ ἀναζητᾶμε τὰ αἷτια αὐτῆς τῆς τάσης του, λογιζομε γιὰ ἀφετηρία τῆς: τὸ θαυμασμὸ τοῦ συγγραφέα στὴν προγονικὴ πνευματικὴ κληρονομιά μας, τὴν πίστη του γιὰ τὴ συνεχὴ ἀνάστασι τῆς Ἰδέας καὶ τῶν πράξεων τοῦ Εἰκοσιένα καὶ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, καὶ τὸ αἶσθημα φυγῆς στὶς ρίζες τῆς φυλῆς μας. Ἐρείσματα, δηλαδὴ, πού θὰ πρέπει νὰ ὑψώνονται σύμβολο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, φωτίζοντας τὸ δρόμο τῶν πεπρωμένων του.

Σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ θεώρηση στηρίζεται τὸ ἔργο του «Φωτιά καὶ σεκόρι», πού εἶναι μιὰ μαρτυρία καὶ μιὰ συνοπτικὴ ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν γεγονότων τῆς περιόδου 1946-1949, μὲ εὐστοχὴ σύνδεση καὶ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων πού προηγήθηκαν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀχτινοβόλο φωτισμὸ τῶν διεθνῶν παρασκηνίων (τῆς συναλλαγῆς κ.λ.π. τῶν Μεγάλων δυνάμεων), πού ἀποκαλυπτόμενα ἀποτελοῦν τὸ ὀλιγότερο ἐθνικὴ διδαχὴ.

Καθαρὰ ἐπιστημονικὴ ἡ θέση τοῦ συγγραφέα, ὑποβοηθεῖ στὸ νὰ λάμψει σὲ ὅλο τὸ βάθος καὶ τὴν ἔκτασή τῆς ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἐκείνων τῶν γεγονότων. Ἡ ἐπιστημονικὴ του συνείδηση καὶ ἡ πνευματικὴ εὐθύνη του τὸν ὠδηγοῦν πέρα ἀπὸ τὰ προσωπικὰ γιὰ τὴν περίοδο ἐκείνη βιώματά του. Ἔτσι ἐρευνᾷ, ἀναζητᾷ τις πηγές, καταγράφει γραφτὲς ἢ προφορικὰς ἀφηγήσεις ἀγωνιστῶν ἢ ὑπεύθυνων ἐκείνης τῆς ἀδελφοσφαγῆς τῶν ἑλλήνων, χρησιμοποιοῖ ἐπίσημα καὶ ἀνέκδοτα στοιχεῖα κ.λ.π. Ἐπειτα ἐλέγχει τις πηγές, ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὲς τὸν ὑποκειμενισμὸ ὁποιασδήποτε προέλευσης, τις κρίνει καὶ τις ἀξιολογεῖ, δίνοντας καὶ μὲ πολλὰ καινούρια στοιχεῖα ἓνα ἔργο ἐπιστημονικῆς εὐθύνης. Μὲ τις σελίδες του κατορθώνεται τὸ ἐπιτεύγμα: τοῦ ἀντικειμενικοῦ φανερώματός τῶν ἱστορικῶν σήμερα γεγονότων καὶ προσώπων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, τοῦ φωτισμοῦ τῶν σκιῶν πού ρίχτηκαν στὴ μιὰ ἢ στὴν ἄλλη πλευρὰ ἐκείνης τῆς ἀδελφοσφαγῆς, τὸ ζωντανεμα — παραστατικὰ καὶ παλμικὰ — τῆς ζωτικότητος τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ τὴν παγκόσμια παρουσία του στὸ στήσιμο Ἰδανικῶν, καὶ ἡ θυσιαστικὴ προσφορὰ του στὴ διάρκειά τους.

Εἰδικότερα ἐπισημαίνουμε τὴν εὐθύνη τοῦ συγγραφέα ν' ἀνεβάξει τὸν τόνο ὅταν ἱστορεῖ καὶ στοχάζεται πάνω σὰ γεγονότα, τὴν ἐπιμέλειά του στὴν ἔρευνα τῶν λεπτομερειῶν, καὶ τὸ λαμπρὸ ὕφος του. Ἐνα ἄθροισμα, μὲ ὅσα πιὸ πάνω εἰπώθηκαν, πνευματικῶν ἀρετῶν καὶ στοιχείων, πού τοῦ ἔδωκαν τις προϋποθέσεις γιὰ τὴ σὲ μιὰν ἐξαισία ἰσορροπημένη σύνθεση μορφοποίησι τῆς ἱστορίας τῶν τραγικῶν χρόνων (1946-1949) τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἔτσι μὲ τὸ ὅλο πνευματικὸ ἔργο τοῦ Ἀβέρωφ, ὅπως τοῦτο φανερώνεται ἀπὸ αὐτὲς τις σελίδες μας, ὑψώνεται ἀκλόνητη ἡ θέση τοῦ συγγραφέα στὶς ἀξίες τῆς ζωῆς, ἡ πάντα γρηγοροῦσα ἑλληνικὴ του συνείδηση, καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀνθρωπιᾶς μὲ τὴν ἀστρα-

ποβολούσα αξία της. Και μόνο τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴ μεγάλη κατάφαση σὰν ἀνθρώπου καὶ συγγραφέα τοῦ Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ-Τσιτίσα, τοῦ ἰδεαλιστῆ καὶ ἀγρυπνοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ἀξιωματικὰ κατέχει ἐξέχουσα θέση στὴ Νεοελληνικὴ Γραμματεία.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΒΑΡΕΤΟΣ (1902-1943).

Δημοσιογράφος, δικηγόρος καὶ συγγραφέας ποῦ γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ἔπυ ἀπὸ τὰ Γυμνασιακὰ του χρόνια σύνδεσε τ' ὄνομά του μὲ μιὰν ἀξιόλογη κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ δραστηριότητα, τὴν ὁποία καὶ συνέχισε μετὰ τὴν ἀποστράτευσή του μὲ τὸ τέλος τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας (ἀνασύστησε τὸν προσκοπισμὸ, ὀργάνωσε πνευματικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις, ὅπως διαλέξεις, χορωδία, θεατρικὲς παραστάσεις κ.λ.π.). Τὸ 1928 ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴν Ἀθήνα, ἔπυ δικηγόρησε, ἀσκώντας παράλληλα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δημοσιογράφου καὶ τοῦ συγγραφέα.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα του, νομικοῦ περιεχομένου, δημοσιεύματα, προσέχτηκε ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς νομικοὺς κύκλους τῆς Ἀθήνας, στοὺς ὁποίους νωρὶς πῆρε τὴ διακεκριμένη θέση του. Σὰν δημοσιογράφος ἐργάστηκε στὶς ἐφημερίδες «Πατρὶς» τοῦ Σίμου, «Ἔθνος», «Ἑλλάς», «Ἀθηναϊκὴ» καὶ «Πρόδοσ», φανερόνοντας τὸ ἰδιαίτερο γινώρισμά του, ποῦ ἦταν ἡ ἐνατένιση τοῦ κόσμου μὲ καλωσύνη, καὶ τὴν πίστη του ὅτι ἡ δημοσιογραφία εἶναι ἕνας ναὸς στὸν ὁποῖο ἀποκλειστικὰ πρέπει νὰ ἱερουργεῖ τὸ ἦθος. Σχετικὰ, ὁ Χρ. Χαιροπούλου, μαρτυρεῖ:

— «Ἐγὼ τὸν εἶχα ἀρχισυντάκτη μου εἰς τὸ «Ἔθνος» καὶ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν. Καὶ εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσω ἀπὸ κοντὰ τὸν τρόπο τῆς δουλειᾶς του. Καμιά κραυγαλέα ἀκρότης στοὺς τίτλους του, κανένας ἀνεπίτρεπτος κίτρισιμος. Ξερὰ καὶ σταρότα ἢ εἰδήσις. Καὶ στὴ διατύπωση τῆς εἰδήσεως κανενὸς εἰδὸς πολιτικῆ. Ἡ «Πολιτικὴ» ἔλεγε, εἶναι γιὰ τὰ σχόλια, γιὰ τὸ κύριο ἄρθρο. Ἡ εἰδήσις γράφεται ξερὰ, καὶ ὁ ἀναγνώστης βγάζει ἀνεπηρέαστα τὰ συμπεράσματά του. . . Ἔτσι μὲ τὸν ἀδέκαστο καὶ ἀδιάλωκα εὐπρεπῆ αὐτὸν τρόπο ὁ Γεώργιος Βαβαρέτος διηθῆνε. . . »¹.

Ἵπῆρξε διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Ραδιοπρόγραμμα», καθηγητὴς τῆς Δημοσιογραφικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, αἰρετὸ μέλος τοῦ Διοικ. Συμβουλίου τῆς ΕΣΗΕΑ, Γενικὸς Γραμματέας του καὶ Ἀντιπρόεδρος στὴν περίοδο 1961-1963. Ἐπίσης ὑπῆρξε Πρόεδρος τῆς «Πανηπειρωτικῆς Ἐνώσεως Ἐφέδρων Πολεμιστῶν», Γεν. Γραμ. τῆς «Πανηπειρωτικῆς Ἀδελφότητος», καὶ Πρόεδρος τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν», ὡς τὸ θάνατό του (17-8-1973). Χάρη στὶς διαλέξεις ποῦ καθιέρωσε τῆς πῖθ πάνω Ἐταιρείας, τὴν ἱκανότητά του νὰ διαλέγει τοὺς ὁμιλητὲς τοὺς ὁποίους ἐνθουσιάζει γιὰ μιὰ νέα προσφορά τους, τίς ἐπιγραμματικὲς παρουσιάσεις τους καὶ τίς προσωπικὲς του διαλέξεις, ἐπέβαλε στὸ χῶρο τῆς Ἀττικῆς τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἐταιρεία» σὰν τὴ σύγχρονη πνευματικὴ κιβωτὸ τῆς Ἡπείρου.

Ἡ παρουσία του στὰ Γράμματα ἔγινε ἀπὸ τὰ Γυμνασιακὰ του χρόνια μὲ τὴν ἐκδοση τῆς χειρόγραφης ἐφημερίδας «Ὁ Ἕλληνας». Ἀργότερα (1924-1925), ἐξέδωκε στὰ

¹ Χρ. Χαιροπούλου : «ἕνας ἄνθρωπος. . .», ἐφημ. «Ἡμερησία», Ἀθήνα : 22-8-1973.

Γιάννινα με τὸ Σωτήρη Ζοῦμπο τὸ λιγὸζωο περιοδικὸ «Ἀναγέννησις» καὶ μόνος του τὴ σατιρικὴ ἡμερηίδα «Σοφίνα». Στὶς σελίδες τους, καθὼς καὶ στὸν ἡμερησιο Γιαννιώτικο τύπο παρουσιάστηκαν τότε οἱ χαμηλοῦ τόνου λυρικοὶ καὶ σατιρικοὶ του στίχοι, ὅπως καὶ κάποια ἠθογραφικὰ του διηγήματα. Στὴν ἴδια ὡς τὸ 1927 περίοδο ἔγραψε μὲ τούς: Ἄλκη Μάνθο-Μυρσίνη καὶ Πύρρο Λεκάντα, τὴ θεατρικὴ ἐπιθεώρηση «Ἡ ὥρα τοῦ Κάστρου» ποῦ ἀπὸ ἐρασιτεχνικὸ θίασο ἀνεβάστηκε τότε στὰ Γιάννινα.

Τὸ 1936 ἐξέδωκε στὴν Ἀθήνα τὰ «Ἄπαντα τοῦ Ἰωάννου Βηλαρᾶ» τὰ ὁποῖα ἐπιμελήθηκε μὲ μεθοδικότητα καὶ ὀξύτατη κριτικὴ. Ὑπῆρξε τοῦτο, ἓνα ἀγαπημένο του θέμα στὸ ὁποῖο ξαναγύρισε μὲ διάλεξή του τῆς 18-12-1968, ἀνακοινώνοντας καὶ νεότερα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Βηλαρᾶ.

Ἰδιαιτέρα ἔντονη ἔγινε ἡ πνευματικὴ του παρουσία ἀπὸ τὶς διαλέξεις ποῦ ἔδωκε στὴν αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, οἱ ὁποῖες ἀργότερα ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑταιρεία» σὲ αὐτοτελῆ ἔργα, ὅπως: α) «Σπυρίδων Βλάχος, ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων, ἀριθ. 2/1961, σελ. 49-70, β) «Ἡ συμβολὴ τῆς Ἡπείρου εἰς τοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας», ἀριθ. 4/1963, γ) «Ἰωάννης Κωλέττης», ἀριθ. 10/1966, δ) «Δροσουλιῖτες, Ἡπειρος-Κρήτη», ἀριθ. 14/1963, ε) «Ὁ Γεώργιος Σταύρου καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα», ἀριθ. 15/1963, στ) «Ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά», ἀριθ. 19/1968, ζ) «Ἰωάννης Βηλαρᾶς», ὁ ἠπειρώτης Ἰατροφιλόσοφος, ποιητὴς καὶ λόγιος», ἀριθ. 25/1969 καὶ η) «Κομπογιανῖτες, Ματσουκάδες, οἱ ξακουστοὶ αὐτοδίδακτοι γιατροὶ ἀπὸ τὸ Ζαγόρι τῆς Ἡπείρου», ἀριθ. 35/1972. Πρόκειται γιὰ μιὰ σειρά ὀμιλιῶν ποῦ ξεχωρίζουν γιὰ τὸ στιλπνὸ λόγος, τὴν πυκνὴ φράση, τὴ φυσικὴ διάρθρωση καὶ ρεαλισμὸ τοῦ διαλόγου, τὴν πεζογραφικὴ ἄνεση τοῦ συγγραφέα, καθὼς καὶ τὰ νέα στοιχεῖα ποῦ σὲ πολλὰς περιπτώσεις παρουσιάζουν.

Πλούσια καὶ πολύτιμη ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ ἐπιστημονικὴ του συγγραφὴ. Ἐκδοθέντα ἔργα: 1) «Τὸ δίκαιον τοῦ αὐτοκινήτου», (1932), 2) «Ἡ ἐκτέλεσις ἐν τῇ πράξει» (1933), 3) «Νεώτεροι Ἀστικοὶ Νόμοι» (1934), «Κατασχέσεις-πλειστηριασμοὶ» (1936) μὲ συμπλήρωμα τοῦ 1938, 5) «Προεδρικὴ διαδικασία καὶ ἀρμοδιότης» (1938), 6) «Ἡ δῆλωση τοῦ τρίτου» (1944), 7) «Ἀστικὸς Κώδιξ» (1950 κ.έ.), 8) «Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1952 (1952 κ.έ.), 9) «Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1968» (1968, 1969), 10) «Κώδιξ Ποινικῆς Δικονομίας» (Ἑρμηνεία), 11) «Ποινικὸς Κώδιξ» (Ἑρμηνεία), 12) «Νομοθεσία Στοιχειώδους Ἐκπαιδύσεως» (1960, 1961), 13) «Εἰδικὸι Ποινικοὶ Νόμοι» (1961, 1969) καὶ ἄλλα.

Ἡ πνευματικὴ του προσφορὰ ὁλοκληρώνεται μὲ τὶς συνεργασίες του στὶς Ἐγκυκλοπαίδειες: «Ἡλιος», «Νέα Παγκόσμιος», «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ» (συμπλήρωμα), «Γενικὴ Παγκόσμιος Πάπυρος-Λαρούς», «Μεγάλῃ Ἀμερικανικῇ», «Ἑλληνικῇ» τοῦ Χάρη Πάτση, καθὼς καὶ στὸ «Λεξικόν» τοῦ Ἐλευθερουδάκη.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΒΑΚΑΤΑΣΗΣ (1906-1970).

Ὁ Βάσης Βακατάσης τοῦ Ἀριστείδη γεννήθηκε τὸ 1906 στὴν Πρέβεζα. Τὰ παιδικὰ του χρόνια τᾶξησε στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ τέλειωσε τὴ Ζωσιμαία Σχολή. Ὑπάλληλος ἀπὸ τὸ 1930 τῆς Παντείου Ἀνωτ. Σχ. Πολιτ. Ἐπιστημῶν, ἀνακηρύχθηκε πτυχιούχος τῆς τὸ 1941, καὶ ἀναδείχθηκε Διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς τὸ 1965.

Στὰ γράμματα παρουσιάστηκε σὰν ποιητὴς σὲ ἡλικία 16 χρόνων στὰ Γιάννινα,

μέ συνεργασίες σὸν ἐγγώριο τύπο καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἐφημ. « Ἡπειρωτικὸς Ἀγών », καθὼς καὶ σὲ Ἀθηναϊκὰ περιοδικά. Τὸ 1948 ἐξέδωκε τὴ συλλογὴ ποιημάτων μὲ τίτλο « Μιλήματα τῆς Μούσας », ὅπου φανερώνεται ὁ λεπταίσθητος καὶ εὐγενικὸς παραδοσιακὸς ποιητῆς. Στὰ ἀνέκδοτα ἔργα του ποὺ διασώζονται ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν του Εὐφροσύνη Βακατάση, ὁδὸς Δαμαρέως 39-41 Παγκράτι, περιλαμβάνονται ποιητικὲς συλλογές, μυθιστορήματα, παιδαγωγικὰ, φιλοσοφικὰ κ.λ.π. ἔργα.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΒΕΛΛΑΣ (1902-1969).

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας ποὺ γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ τέλειωσε τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς. Τὴν ἐγκύκλια μόρφωσή του συνέχισε μὲ ὑποτροφία τοῦ Κληροδοτήματος Χριστοδοῦλου Εὐθυμίου στὴ Ριζάρειο Σχολή, τῆς ὁποίας ἀποφοίτησε τὸ 1920 μὲ βαθμὸ « ἄριστα ». Διπλωματοῦχος τὸ 1925 μὲ βαθμὸ « ἄριστα » τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, συνέχισε τὶς σπουδές του μὲ τὴν ἴδια πὸ πᾶνω ὑποτροφία στὴ Γερμανία, ὅπου ἐγκαταστάθηκε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1925. Ὑστερα ἀπὸ τέσσερα χρόνια φοίτησι, στὰ Πανεπιστήμια τοῦ Μονάχου καὶ τοῦ Βερολίνου, ὅπου εἰδικεύτηκε στὴν ἐπιστήμη τῆς Παλιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς σπουδῆς τῆς Ἑβραϊκῆς καὶ Ἀραμαϊκῆς γλώσσας, γύρισε (1929) στὴν Ἑλλάδα, ὑπηρετώντας βοηθὸς στὴ Θεολογικὴ Σχολή τῆς Ἀθήνας. Τῆς σχολῆς αὐτῆς ἀναγορεύτηκε διδάκτορας τὸ 1930, ἐκλέχτηκε (1933) ἑκτακτὸς καθηγητῆς στὴν τακτικὴ ἔδρα « τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσας καὶ τῆς ἑρμηνείας τῆς Π.Δ. ἐκ τοῦ πρωτοτύπου κειμένου καὶ τῆς ἑβραϊκῆς ἀρχαιολογίας », καὶ ἀπὸ τὸ 1936 τακτικὸς καθηγητῆς, ὑπηρετώντας ὡς τὸ χρόνο τοῦ θανάτου του (24-11-1969).

Καρποφόρα ὑπῆρξε ἡ ὑπηρεσία του σὰν Γενικοῦ Δ/ντῆ τῶν Θρησκευμάτων τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας, ὅπου ὑπηρετήσε ἀπὸ τὴν 2-2-1945 ὡς τὸ Σεπτέμβριο τῆς ἴδιας χρονιᾶς, ποὺ ὕστερα ἀπὸ πρότασι τοῦ Βρετανικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀθήνας, στάλθηκε ἀπὸ τὴν τότε Κυβέρνηση μὲ ἄλλους συναδέλφους του στὴν Ἀγγλία, ὅπου γιὰ ἓνα χρόνο παρακολούθησε τὴν ὀργάνωσι καὶ λειτουργία τῶν Κολλεγίων τῆς Ὁξφόρδης. Συγκεκριμένα κατόρθωσε νὰ καταρτίσει καὶ δημοσιεύσει δυὸ βασικοὺς Νόμους, οἱ ὁποῖοι ἰσχύουν ὡς σήμερα: α) τὸ νόμο γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωσι τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας (Α. Ν. 976/1946), καὶ β) τὸ νόμο γιὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἐκπαίδευσι (Α. Ν. 540/1945). Στὴν πὸ πᾶνω διεύθυνσι τοῦ Ὑπουργ. Παιδείας ὑπηρετήσε καὶ στὴν περίοδο 1962-1964.

Ὑπῆρξεν ὁ ἀνακαινιστῆς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ὅπου ὑπηρετήσε σὰ Γενικὸς Διευθυντῆς τῆς ἀπὸ τὸ 1947 μέχρι τὸ 1955 ποὺ παραιτήθηκε. Ἡ ὄλη του ἐδῶ δραστηριότητα παρουσιάζεται μὲ τὸ Θεολογικὸ οἰκοτροφεῖο, τὴ Σχολὴ Διακονιστῶν, τὸ Τυπογραφεῖο, τὴν ἰδρυσι καὶ συστηματοποίηση τῶν Κατηχητικῶν Σχολειῶν, τὴν ἀποστολὴ ὑποτρόφων Θεολόγων Ἱερέων στὸ Ἐξωτερικόν, τὴν ἐκδοσι βιβλίων, περιοδικῶν κ.λ.π. Γιὰ μικρὸ διάστημα στὴν ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησι τοῦ 1952, ὑπηρετήσε Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Ὑπῆρξε Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας στὴν περίοδο 1960-61, κ.ἄ.

Λαμπρὸς ἐπιστήμονας ὁ Βασ. Μ. Βέλλας, σὲ ὄλη τὴ διαδρομὴν του δόθηκε συνειδητὰ στὴ διακονία τοῦ ἀνθρώπου. Σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις δικαίωσε τὸ λόγο τῆς ὑπαρξῆς του ταυτίζοντας τὴ θεωρία μὲ τὴν πράξι καὶ δημιουργώντας μιὰ ζωὴ σύμφωνη μὲ τὴν Ἰδέα. Τῆς ἰδεολογικῆς του αὐτῆς θέσεως γόνιμος καρπὸς ὑπῆρξε ἡ ἀποστολὴ μὲ τὴ φροντίδα του δεκάδων ἀξίων νέων στὸ Ἐξωτερικόν γιὰ εὐρύτερες σπουδές, καθὼς καὶ ἡ δη-

μιουργία από τους μαθητές του ενός συνόλου έπιστημόνων, πρωτοπόρων σε έργα που να δικαιώνουν την ποιότητα και την αξία της ζωής.

Το συγγραφικό του έργο, παρ' όλο που έφυγε απ' τη ζωή σε ηλικία που πολλά ακόμα θα μπορούσε να δημιουργήσει, είναι πολύτιμο. Σε εκατοντάδες αριθμούνται τα θρησκευτικού περιεχομένου βιβλία που εξέδωσε, και των όποιων άριστος κατάλογος δημοσιεύτηκε στον με τίτλο «ΠΟΝΗΜΑ ΕΥΓΝΩΜΟΝ» τιμητικό τόμο του Β. Βέλλα, που με επιμέλεια του Α. Π. Χαστούπη κυκλοφόρησε το 1969.

*

ΠΕΤΡΟΣ ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑΣ * (1901-).

Δικηγόρος, πολιτικός και συγγραφέας, που γεννήθηκε το 1901 στην Άρτα, όπου και έλαβε την εγκύκλια μόρφωση. Διπλωματούχος (1920) με βαθμό Άριστα της Νομικής Σχολής της Άθήνας, συνέχισε τις σπουδές του στα Πανεπιστήμια του Βερολίνου και του Παρισιού, όπου και ειδικεύτηκε στις Νομικές και Οικονομικές Έπιστήμες. Είναι η περίοδος που ένυπόγραφα δημοσίευε στην εφημερίδα «Πολιτεία» οικονομικού περιεχομένου άρθρα. Το 1927 υπηρέτησε στην Οικουμενική Κυβέρνηση Ζαΐμη Γενικός Γραμ/τέας του Έθν. Οικονομίας.

Στην Πολιτική αναμίχτηκε το 1932 που αναδείχτηκε Βουλευτής Άρτας-Πρέβεζας, σαν ανεξάρτητος αγροτικός που βρίσκονταν σε συνεργασία με τον Άλεξ. Μυλωνά. Επίσης σαν ανεξάρτητος αγροτικός στο συνδυασμό του Κόμματος των Φιλελευθέρων εκλέχτηκε Βουλευτής το 1933 της Πρέβεζας και το 1936 της Άρτας-Πρέβεζας.

Στη διάρκεια της Γερμανοϊταλικής Κατοχής απαντήθηκε με ενεργό δράση στη Μέση Ανατολή, από την οποία γύρισε με την Απελευθερωτική Κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου, σαν Έφυπουργός Τύπου και Πληροφοριών. Στη συνέχεια (1946-1964) εκλέχτηκε έφτά φορές Βουλευτής της Άρτας και έλαβε τέσσερες φορές μέρος στη διακυβέρνηση της χώρας σαν Έφυργός.

Η θητεία του στα γράμματα έπισημαίνεται με τα περισπούδαστα Νομικά, Οικονομικά, Ιστορικά και άλλα άρθρα του που δημοσιεύτηκαν σε περιοδικά και εφημερίδες κύ-

* Ιστορικά ή Οικογένεια Γαρουφαλιά της Άρτας έχει τη ρίζα της στον αγωνιστή της Έλληνικής Παλιγγενεσίας Νικόλα Γαρουφαλιά που γεννήθηκε το 1795 στην Άρτα. Έμποτισμένος από το ιδανικό της Λευτεριάς του Γένους, έλαβε μέρος σαν αξιωματικός στις μάχες του Κομποτιού (πρώτη μάχη), της Πλάκας, και του Πέτα. Επίσης έλαβε μέρος στις μάχες της Μεσσηνίας και της Μάνης κάτω από τις διαταγές του Μακρυγιάννη και του Νικηταρά, στην έκστρατεία της Άθήνας στην οποία, όπως έγραψε ο Νικηταράς, έδειξε μεγάλη άντρεία, και στην έκστρατεία της Καρύστου με το Φαβιέρο, όπου με τρεις γαλέτες έπιτηρούσε τις κινήσεις του έχτρου στην Εύβοια. Άργότερα διορίστηκε από τον Κίτσο Τζαβέλα αναπληρωτής του στο Σώμα που διατηρούσε, ενώ από την Έπιτροπή των Έκδουλεύσεων χρίθηκε αξιωματικός Ε' τάξ. και τιμήθηκε με το «άργυρούν άριστεϊόν» (αριθ. Μητρώου 582, Άρχεϊόν Άγων. 19098-108).

Άκολουθεί ο γιός του Δημήτρης (1840-1878), που σκοτώθηκε από τους Τούρκους στη μάχη Κλεισόβου-Ραδοβυζίου (1878). Έπειτα έρχεται ο γιός του Πέτρος, που το 1882 εκλέχτηκε Βουλευτής της λεύτερης Άρτας. Άκολουθεί ο γιός του Βαγγέλης (1865-1935), δικηγόρος, που άρχισε το πολιτικό του στάδιο σαν Δήμαρχος της Άρτας, αξίωμα στο οποίο τιμήθηκε με την ψήφο των συμπολιτών του τρεις φορές. Το 1897 εκλέχτηκε Βουλευτής της Άρτας, το λαό της οποίας εκπροσώπησε στη Βουλή των Έλλήνων έξι φορές, ώσπου παραιτήθηκε από την ενεργό πολιτική χάρη του γιού του Πέτρου. Ιδιαιτέρο επαθλο της δραστηριότητάς του εκείνης υπήρξαν οι αγώνες του για την άπελευτέρωση των κολλήγων αγροτών και την αγροτική άπαλλοτρίωση.

ρους, καθώς και με τὰ έκδοθέντα ἔργα, ὅπως: α) «ΠΥΡΡΟΣ Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ» (γ' ἔκδοση ὑπερπολυτελής τὸ 1975, σελ. 734), τῆς ὁποίας ἀνακοινώθηκε ἡ ἔκδοση στὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν οἶκο «STACEX INTERNATIONAL», β) «ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ» καὶ γ) «ΑΣΠΙΔΑ καὶ ἡ Πολιτικὴ κρίση τοῦ 1965». Ἐδῶ σημειώνεται ὅτι ἀναγγέλθηκε γιὰ ἔκδοση ἡ Βιογραφία τῆς Ὀλυμπιάδας, μητέρας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Τὸ ἔργο του «Ο ΠΥΡΡΟΣ...», ἀποτελεῖ μιὰν ἐξαιρετικὴ προσφορὰ στοὺς φιλόστορους καὶ μιὰ θετικὴ συμβολὴ στὴ γνώση σὲ βάθος τοῦ ἱστορικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ παλμοῦ ἐκείνης τῆς τόσο μακρινῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ξεπήδησε. Μὲ ἱστορικὴ γνώση, ἀντικειμενικὴ ἔρευνα καὶ πληροφορικὴ εὐρύτητα, πλούσια ὕλη ἐπεξεργασμένη κριτικά, λογοτεχνικὴ καὶ γλωσσικὴ ἄνεση κ.λ.π., σκιαγραφεῖται ἡ ζωὴ τοῦ Βασιλιᾶ τῆς Ἠπείρου ΠΥΡΡΟΥ μὲ τρόπο, πού νὰ δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιὰ μιὰν ἐμβάνθυση καὶ ἐρμηνεῖα μεγάλων ὥρων τῆς φυλῆς μας. Καὶ ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ στοιχεῖα του αὐτὰ καὶ τὴν καινούρια ὕλη πού παρουσιάζει, τὸ ἔργο του αὐτὸ ἔχει τὴν ποιότητα τῆς ἀμεσης πηγῆς, καὶ ἀναμφισβήτητῃ τὴ διαρκὴ παρουσία.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΓΚΑΝΙΑΤΣΑΣ (1903-).

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσ/κης πού γεννήθηκε στὸ χωριὸ Ἀραχωβίτσα τῶν Γιαννίνων, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα Γράμματα. Ἀπόφοιτος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς σπούδασε Χημεία, Γεωπονία καὶ Βοτανικὴ στὸ Πανεπιστήμιο καὶ στὸ Πολυτεχνεῖο τοῦ Μονάχου (Γερμανίας), τῶν ὁποίων ἀνακηρύχθηκε πτυχιούχος καὶ διδάκτορας. Τὸ 1929 διορίστηκε βοηθὸς στὸ Ἐργαστήριο Βοτανικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ὅπου τὸ 1934 προβιβάστηκε σὲ Ἐπιμελητὴ. Τὸ 1937 ἐκλέχτηκε καὶ διορίστηκε ὑφηγητὴς τῆς ἑδρας τῆς Συστηματικῆς Βοτανικῆς καὶ Φυτογεωγραφίας τοῦ Πανεπιστημίου τούτου, στὴν ἴδια ἑδρα τοῦ ὁποίου ἔγινε ἔκτακτος καθηγητὴς, τὸ 1946 καὶ τακτικὸς τὸ 1951. Τὸ Ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1967-1968 ὑπῆρξε πρότασις τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/κης καὶ ἀπὸ τὸ 1969 ὁμότιμος καθηγητὴς.

Διακεκριμένος ἐπιστήμονας, μέλος τῆς Γερμανικῆς Βοτανικῆς Ἐταιρείας, ἔλαβε μέρος σὲ διεθνῆ ἐπιστημονικὰ συνέδρια Βοτανικῆς. Σὲ ἑλληνικὰ καὶ ξένα περιοδικὰ δημοσιεύτηκαν ἀρκετὲς πρωτότυπες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες του γιὰ τὴ γλωρίδα καὶ τὴ φυτογεωγραφία τῆς Ἑλλάδας, καθὼς καὶ ἐκλαίκευμένα ἄρθρα γιὰ τὰ φαρμακευτικὰ καὶ ἀρωματικὰ φυτὰ. Ἐπίσης σὲ διάφορα ἐντυπα εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος πολῦτιμες μελέτες του γιὰ τὴν προστασία τῆς Φύσης καὶ τοῦ περιβάλλοντος, τὴ Φύση-Ζωὴ καὶ τὸν τεχνικὸ πολιτισμὸ κ.λ.π.

Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἔργα του ἐνδεικτικὰ μνημονεύουμε τὰ διδακτικοῦ περιεχομένου, ὅπως: α) «Βοτανικὴ», τόμ. Α' Θεσ/κη 1965, β) «Φυτογεωγραφία», 1967 καὶ γ) «Συστηματικὴ Βοτανικὴ», ἐπίτομος Θεσ/κη 1957 καὶ τόμοι Α', Β', Θεσ/κη 1967. Ἐπίσης σημειώνουμε τὸ ἔργο του: «Ὁ Ἀριστοτέλης ὡς φυσιδίφης καὶ βιολόγος, καὶ ἰδιαιτέρα ὡς βοτανικός», πού τυπώνεται, μὲ παράλληλη ἀναφορὰ μας σὲ πολῦτιμες μελέτες του πού ἔχουν δημοσιευτεῖ στὰ περιοδικὰ: «Ἠπειρωτικὴ Ἔστια», «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/κης», κ.ἄ.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ (1912-).

Γιός του 'Αθανάσιου Γ. Διαμάντη από τη Λάκκα του Σουλιού, που 'χε την καταγωγή του από τους Σουλιώτες που ύστερα από το 1803 εγκαταστάθηκαν στην περιοχή των Τζουμέρκων, ο Κώστας Διαμάντης γεννήθηκε στο χωριό Κεντρικό (παλιά Νησίστα της Παλιᾶς 'Ελλάδας) των Τζουμέρκων, από το οποίο το 1913 οι γονεῖς του εγκαταστάθηκαν στο ἀπέναντι χωριό Ροδαυγή (παλιά Νησίστα Νέας 'Ελλάδας), του Νομού 'Αρτας. 'Απόφοιτος του Δημοτικού Σχολείου τῆς Ροδαυγῆς, καὶ του Σχολαρχείου καὶ Γυμνασίου τῆς 'Αρτας, σπούδασε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς 'Αθήνας τῆς ὁποίας ἀνακηρύχθηκε πτυχιούχος τὸ 1936 καὶ διδάκτορας μετὰ τὴ διατριβὴ «Δημ. Ἰψηλάντης, Μέρος Α', Τμῆμα Α'» τὸ 1966, καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις μετὰ τὸ βαθμὸ «λίαν καλῶς».

'Ανάπηρος τοῦ πολέμου 1940-1941 (μάχη τῆς 20 Δεκεμβρίου 1940 πρὶν ἀπὸ τὸ Τεπελένι στὴ θέση Μοναστήρι) ὑπηρετήσε καθηγητῆς στὴ Μέση 'Εκπαίδευση (1935-1937), ὑπάλληλος στὸ ΙΚΑ ('Οκτώβριος 1937 μέχρι Ἰούλιος 1943) καὶ ἀπὸ τὴν 29-7-1943 στὰ Γενικὰ 'Αρχεῖα τοῦ Κράτους, ὅπου ἐξελίχτηκε στὴ θέση τοῦ Διευθυντοῦ τους, ὑπηρετώντας ὡς τὸ 1977 πὺ καταλήφτηκε ἀπὸ τὸ ὄριον ἡλικίας.

Εἶναι μέλος πολλῶν ἐπιστημονικῶν καὶ πατριωτικῶν σωματείων, ὅπως: 1) τῆς 'Επιστημονικῆς 'Εταιρείας τῆς 'Αθήνας, 2) τῆς Λαογραφικῆς 'Εταιρείας, 3) τῆς Ἱστορικῆς καὶ 'Εθνολογικῆς 'Εταιρείας, 4) τῆς 'Εταιρείας τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεώτερου 'Ελληνισμοῦ, 5) τῆς 'Ηπειρωτικῆς 'Εταιρείας, 6) τῆς 'Επιστημονικῆς Φισιολατρικῆς 'Ενώσεως καὶ 7) τῆς 'Αθηναϊκῆς Σχολῆς. 'Επίσης εἶναι ἀνταποκριτῆς τοῦ περιοδικοῦ «ARCHIVUM» πὺ ἐκδίδεται στὸ Παρίσι ἀπὸ τὸ CONSEIL INTERNATIONAL DES ARCHIVES.

'Η ὡς τώρα συγγραφικὴ του δράση εἶναι πολὺτιμη σὲ ποιότητα καὶ ποσότητα. 'Ἐχει δημοσιεύσει ἀρκετὲς μελέτες, ἄρθρα καὶ βιβλιοκρισίες καὶ ἔχει ἐκδόσει Καταλόγους ἐγγράφων καὶ χειρογράφων, 'Αρχεῖα καὶ ἄλλα Ἱστορικὰ καὶ Λαογραφικὰ Κείμενα σ' ἐφημερίδες, περιοδικὰ καὶ σὲ αὐτοτελῆ βιβλία.

Συνειδητὸς ἐπιστήμονας ἀξιοποίησε σωστὰ τὰ γραφτὰ μνημεῖα, διαφωτίζοντας ἔτσι μετὰ νέες πηγὲς οὐσιώδεις ἢ καὶ ἐπουσιώδεις πτυχὲς τῆς Ἱστορικῆς ἀλήθειας. Μετὰ τὴν ἱστοριογραφικὴ του ἰκανότητα φανερώνεται ὑπόδειγμα ἐθνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀρετῆς. Κυριότερα ἀπὸ τὰ πολυάριθμα δημοσιεύματά του εἶναι τὰ πρὸ κάτω:

1) 'Η Ἰόνιος 'Ακαδημία τοῦ κόμιστος Γκίλφορντ. Περιοδ. «'Ελληνικὴ Δημιουργία» (τεύχος 31 τῆς 15-5-1949 σελ. 725-741) (καὶ σὲ αὐτοτελῆ ἐκδοση).

2) Λαογραφικὰ Νησίστας. Περιοδ. «'Ηπειρωτικὴ 'Εστία» τ. Γ' (1954) σ. 970 κ.έ., τ. Δ' (1955) σ. 44έ. (ὅπου δημοσιεύονται καὶ Ἱστορικὰ ἐγγράφα ἀπὸ τὰ Γενικὰ 'Αρχεῖα τοῦ Κράτους).

3) 'Η Βασιλικὴ Πλέσου σύζυγος τοῦ Μουχτάρ Πασᾶ. Περ. «'Ηπειρωτ. 'Εστία» τ. Δ' (1955) σ. 1078-1082.

4) Πηγαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ 'Αγῶνος. Περ. «'Ηπειρωτ. 'Εστία» τ. Ε' (1956) σ. 119έ., τ. ΣΤ' (1957) σ. 35έ., τ. Ζ' (1958) σ. 30έ., τ. Η' (1959) σ. 538έ.

5) 'Ο Χριστόφορος Φιλητᾶς εἰς τὴν 'Εσπερίαν. Περ. «'Ηπειρωτ. 'Εστία» τ. Η' (1959) σ. 290έ., τ. Θ' (1960) σ. 539έ., τ. Ι' (1961) σ. 1έ., (σὲ πολλὰς συνέχειας).

6) 'Αγάπιος Ρήγας ἐκ Πάργας. «'Ηπειρωτ. 'Εστία» τ. Β' (1953) σ. 557-561.

7) Δύο συστατικὰ γράμματα τοῦ 1831 περὶ τοῦ Εὐθυμίου Λιοντομάτσα ἐξ Ἰωαννίνων. «'Ηπειρωτ. 'Εστία» τ. Β' (1953) σ. 665-667.

- 8) Ἔθιμα κατὰ τὶς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων στὴ Νησίστα. «Ἡπειρ. Ἔστια» τ. Β' (1953) σ. 1272-1278.
- 9) Ὁ Ἐπίσκοπος Παραμυθίας Προκόπιος. «Ἡπειρωτ. Ἔστια» τ. Γ' (1954) σ. 353-360.
- 10) Ἀνέκδοται ἐπιστολαὶ τοῦ ποιητοῦ Ἰω. Βηλαρᾶ καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Μαριάννας... «Ἡπειρωτ. Ἔστια» τ. Ε' (1956) σ. 232-239.
- 11) Οἱ Κοσσυβάκηδες καὶ ἡ πατριωτικὴ δρᾶσις αὐτῶν εἰς τὴν περιοχὴν Ραδοβυζίου, «Ἡπειρωτ. Ἔστια» τεῦχος 128 (1962).
- 12) Οἱ Θραῖκες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος, «Ἀρχαῖον Θρακ. Λαογραφ. καὶ Γλωσσ. Θησαυροῦ, τ. ΚΕ' (1960) σ. 66-87.
- 13) Θραῖκες Ἀγωνισταὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Μέρος Α'. «Ἀρχεῖον Θρακ. Λαογραφ. καὶ Γλωσσ. Θησαυρῶν», τ. ΚΖ' (1962) 6-128, Μέρος Β', τ. ΚΘ' (1963) 5-176, Μέρος Γ', τ. Λ' (1964).
- 14) Ὁ πρῶν ἐπίσκοπος Τρωάδος Βενέδικτος. «Ἀρχεῖον Πόντου», τ. 26 (1964) σ. 41-50.
- 15) Τὸ πνευματικὸν ἔργον τοῦ Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου. «Ἀρχεῖον Θρακ. Λαογραφ. καὶ Γλωσσ. Θησαυρῶν», τ. Λ' (1964).
- 16) Σῆμος Ἀγγ. Σῆμος, Ἰωαννίτης. «Ἡπειρωτ. Ἔστια», τεύχη 18 καὶ 19.
- 17) Μία στατιστικὴ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους τοῦ τέλους τῶν 19ου αἰ. ΔΙΕΕ, τ. ΙΖ' (1963-64) σ. 154-172.
- 18) Ἡμερολόγιον πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου τοῦ Χριστοῦ Ζαχαριάδου. «Στερεοελλαδικὴ Ἔστια» τ. Α' (1960) 5-14.
- 19) Περιοδεία τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' στὰ χωριὰ τῶν Τζουμέρκων. «Ἐνδρομικὸς Συνέκδητος» 1964 σ. 117-120.
- 20) Ἡ Ἄρτα στὴ ζωὴ καὶ στὴ σκέψιν τῶν κατοίκων τῶν χωριῶν τῆς. Περιοδ. «Σκουφᾶς» τεῦχος 1 (Ἀπρίλ. 1955) σ. 10-13.
- 21) Τὸ ἀρματολίκι τῶν Τζουμέρκων καὶ οἱ «Κουτελιδαῖοι. «Σκουφᾶς» τεῦχος 6 (1956) 276-283.
- 22) Ταξίδιον τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' εἰς Φθιώτιδα. «Στερεοελλαδ. Ἔστια» τεύχη 5-6 σ. 5-7.
- 23) Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἄρτης. Περιοδ. «Σήμερα» ἔτη 1961-1963 (πολλὰς συνέχειες).
- 24) Ἐν βιβλίον τοῦ Διδασκάλου τοῦ Γένους Γεωργ. Γενναδίου ἀπαγορευθὲν ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. «Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρον» Ἀθῆναι 1955 σ. 119-128.
- 25) Τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Μακεδονομάχου Τσόντου Βάρδα. «Μακεδονικὰ» τ. Δ' (1958) σ. 449-469.
- 26) Τὸ Εἰκοσιένα καὶ τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ὡς ἱστορικὴ πηγὴ του. «Ἑλληνικὴ Δημιουργία» τεῦχος 123 τῆς 15-3-1953 σελ. 353-356.
- 27) Τὰ χτήρια στὰ χωριὰ τῶν Τζουμέρκων. «Αἰξωνή» 1954 σ. 8-17.
- 28) Ἐλισάβετ Ὑψηλάντη. Περ. «Ἡὼς» τεύχη 44, 45 καὶ 46 τοῦ 1961.
- 29) Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ὁ Ἀγγελάκης Ρηγόπουλος. «Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά» τ. ΣΤ' (1962) 221-277.
- 30) Συνεργάται τοῦ Δημ. Ὑψηλάντη κατὰ τὸν Ἀγῶνα ἐν Πελοποννήσῳ. «Πελοποννησ. Πρωτοχρονιά» τ. Ζ' (1963) 191-196.
- 31) Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' Ἐθν. Συνέλευσις. «Πελοπον. Πρωτοχρονιά», τ. Η' (1964) 231-240.

- 33) Ρήγα Παλαμίδου, 'Ημερολόγιον περιοδείας τοῦ βασιλέως Ὀθωνος. «Πελοπον. Πρωτοχρονιά» τ. Θ' (1965).
- 33) Ὁ ἦθος Ρήγας εἰς τὴν Δυτ. Ἑλλάδα. «Στερεοελλαδ. Ἔστια», τεῦχος 7 (1961).
- 34) Ὁ Ἀθαν. Ψαλίδας καὶ τὸ ἀρχεῖον των ΔΙΕΕ, τ.ΙΔ' (1960) 550-583, τ. ΙΣΤ' (1962) 273-369.
- 35) Ἐξ ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τῶν ποιητῶν Ἀθανασίου Χριστοπούλου. Περ. «Σήμερα» ἔτος Β' ἀριθ. 1 (25) 1. Ἰανουαρ. 1961 σ. 18-20.
- 36) Βιβλιοκρισία: Νικολ. Τωμαδάκη, Ἐκδοσις Ἑλληνικῆς Νομαρχίας, Περιοδ. «Ὁ Αἰώνας μας» 1949.
- 37) Βιβλιογραφικὰ Σημειώματα: Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ '21, 1-20 ΔΙΕΕ, τ. ΙΑ' (1956) 310-315, τ. ΙΒ' (1957) 348-360.
- 38) Βιβλιοκρισία: Ἰωακείμ Μαρτινιανοῦ, Ἡ Μοσχόπολις ΔΙΕΕ, τ. ΙΒ' (1957) 339-344.
- 39) Βιβλιοκρισία: Κώστα Η. Μπίρη, Ἱστορία τοῦ Πολυτεχνείου ΔΙΕΕ, τ. ΙΓ' (1958) 445-451.
- 40) Βιβλιοκρισία: DIMOPOULOS ARIST., L' Opinion publique Française et la Revolution Grecque. ΔΙΕΕ, τ. ΙΣΤ' (1962) 392-400.
- 41) Βιβλιοκρισία: Β. Vonderlage. Περ. «Νέα Ἔστια», τ. 59, τεῦχ. 694 (1 Ἰουνίου 1956) σ. 785-787.
- 42) Ἡ Ἄρτα καὶ τὰ περίχωρα αὐτῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως. Περ. «Σκουφᾶς» τεῦχ. 13 (Δεκ. 1958) 102-107.
- 43) Ἰωαννῖται πρόσφυγες εἰς Ἄρταν κατὰ τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Περ. «Σκουφᾶς», τεῦχ. 3 (Δεκ. 1955) 15-20.
- 44) Πηγαὶ πρὸς γνῶσιν τοῦ παρελθόντος ἐνός τόπου. Περ. «Σκουφᾶς», τεῦχ. 4 (Μάρτ. 1956) 169-176.
- 45) Δημήτριος Ὑψηλάντης. Μέρος Α' Τμ. Α' Διδακτορικὴ διατριβή. Ἀθῆναι 1966, 8ον σσ. 207.
- 46) Θρακικὰ ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα ὑπάρχοντα εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. «Ἀρχεῖον Θρακ. Λαογραφ. καὶ Γλωσσ. Θησαυροῦ», τ. 33 (1967) σ. 63-122.
- 47) Ἱστορικὰ ἔγγραφα γιὰ τὸ χωριὸν Ροδαυγή. Περ. «Σκουφᾶς» 1970.
- 48) Οἰκογένεια Κατσοφοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Περ. «Ἡπειρωτ. Ἔστια» ἔτος 1970.
- 49) Κώδιξ Ἰατρίδου. «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Σπουδῶν», ἔτος 1970.
- 50) Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους Ἐπιμέλεια ἐκδοσης τῶν ἀριθμῶν 5-16 μὲ προλεγόμενα, σχόλια, λεξιλόγια καὶ Εὔρετήρια. Στους τόμους αὐτοὺς δημοσιεύονται Ἀρχεῖα, Ἀπομνημονεύματα, Ἐκθέσεις, Κατάλογοι χειρογράφων καὶ ἐγγράφων, πρακτικὰ Ἐπιτροπῆς ΓΑΚ, πρωτόκολλον εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ΓΑΚ, Ἀρχειακαὶ εἰδήσεις κλπ.
- 51) Νικολάου Σπηλιάδου, Ἀπομνημονεύματα. Εἰσαγωγή, ἐπιμέλεια, εὔρετήριον, ἀντιγραφή ὑπὸ Κων. Ἀθ. Διαμάντη (στους ἀριθμοὺς τῆς Σειρᾶς Βιβλιοθήκη τῶν ΓΑΚ 9, 13, 14 καὶ 15).
- 52) Ὁ ποταμὸς Ἀραχθός. Περιοδ. «Εἰκόνες τῆς Ἡπείρου» ἔτος Β' (1961) τεύχη 12-13 καὶ 14-15.
- 53) Τὸ πανηγύρι τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς στὰ Τζουμέρκα μὲ τὸ χορὸν Καγγελάρι. Περ. «Αἰξωνή» 1953 σ. 63-71.

54) Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου στὴ Νησίστα τῶν Τζουμέρκων. Περ. «Αἰξωνή» 1951 σ. 137-143.

55) Εὐβοϊκὰ ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα. «Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν» τόμ. Κ' (1974).

56) Πρότασις καθιερώσεως ἐθνικῶν ἐπετειῶν καὶ δημοσίων ἀγώνων κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἐορτῶν τῆς ἀρχαιότητος κατὰ τὸ ἔτος 1835. Περ. «Ἀθηνᾶ» (Λειμωνάριον, προσφορά στὸν καθηγητὴ Ν. Β. Τωμαδάκη,) τόμ. ΟΓ'-ΟΔ' (1973) σελ. 307-325.

57) Ἀθηναϊκὸν Ἀρχεῖον. Ἐν Ἀθήναις 1971, 8ον σσ. 475.

58) Ἀπομνημονεύματα τοῦ στρατηγοῦ Εὐστ. Πίσσα. Μέρος δημοσιεύτηκε στὸ περιοδ. «Αἰολικὰ Γράμματα» καὶ μέρος στὸ «Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν».

59) Ἡ προσφορά τῆς Ἠπείρου εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Περ. «Ἠπειρωτ. Ἔστια».

60) Πῶς γνῶρισα τὸν ποιητὴ Γιώργο Κοτζιούλα. Ἐφημ. «Ἠπειρωτικὰ Νέα» Ἔτος Β', Ἀριθ. 3 (Ἰανουάρ. 1975), 4-5 (Ἰούλιος 1975), 6-7 (Δεκεμβρ. 1975).

61) Τὸ ἀποχαιρετηστήριον γλέντι. Ἐφημ. «Ἠπειρωτικὰ Νέα».

62) Ἡ πᾶλη κατὰ τῆς λήθης. Περ. «Αἰξωνή».

63) Βιβλιοκρισία: RICHARD DAWKINS, Forty-five Stories from the Dodecanese edited and translated from the mss. of Jacob Zarraftis («Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον» τόμ. Α' (1955) σσ.197-208).

64) Ἰάκωβος Ζαρράφτης, ἓνας ἀφανῆς Λαογράφος. «Ραδιοπρόγραμμα» τεύχ. 233 (14-20 Νοεμβρίου 1954) σ. 17 κ.λ.π.

*

ΓΙΟΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ (1901-1931),

Ὁ Ἰωσήφ Ἠλία Καπούλιας, ὅπως ἦταν τὸ πραγματικὸ ὄνομα τοῦ λογοτέχνη Γιωσέφ Ἐλιγιά, ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ γλυκοὺς καρποὺς τοῦ ἀνταμώματος τῶν δυῶ πάναρχαιων πολιτισμῶν, τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἐβραϊκοῦ. Τοῦ ἑνὸς πολιτισμοῦ, ἡ Ἀκρόπολη ἔστησε σὲ μακρινὰ βάθη τὴν ἰδέα ὀλοφώτεινη μὲ τὴ μορφή τοῦ κάλλους, ὑψώνοντας μὲ τὸ κλασικὸ καὶ ἀνθρωπιστικὸ μέτρο τὴν ὁμορφιά σὲ θρόνους θεϊκοὺς. Τοῦ ἄλλου πολιτισμοῦ, ἡ Σιών σκόρπισε κάποτε στὴν οἰκουμένη μὲ τὸ δόγμα τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς, τὸ πνεῦμα τοῦ ἑνὸς Θεοῦ. Γόνος αὐτῆς τῆς κράσης, δηλαδὴ τῆς τέχνης καὶ τῆς Ὀρησκείας, ὁ Ἐλιγιά συνειδητοποίησε νωρὶς μιὰ καινούργια πορεία, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἴσως ἔτσι ν' ἀποχτοῦσε ἡ ζωὴ, τούλάχιστον στὸ χῶρο μας, ἓνα ἰδιαιτερο νόημα. Καὶ ἡ πορεία του αὐτή, ὅπως φανερώνεται στὰ πνευματικὰ του δημιουργήματα, τὸν παρουσιάζει σὰν τὸν ἑλληνοεβραῖο λόγιό μὲ τὴ βιβλικὴ μακαριότητα καὶ φιλοσοφικὴ σκέψη, σὰν λάτρη τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἐξαγνισμένου ἀνθρώπου.

Γεννημένος τὸ 1901 στὰ Γιάννινα, μοναδικὸς γιὸς φτωχῶν γονέων, ὄρφανὸς ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια ἀπὸ πατέρα, μὲ μιὰ μάνα ποὺ ξενοδούλευε γιὰ νὰ ζήσουν καὶ γιὰ νὰ τὸν μορφώσει, ὁ Ἐλιγιά μεγάλωνε συντροφευμένος ἀπὸ τὴν ὀδύνη. Μαθητὴς ἀκόμα στὴν ALLIANCE ISTAELITE τῶν Γιαννίνων παρουσιάστηκε σὰν ποιητὴς μὲ στίχους του ποὺ δημοσιεύτηκαν στὸ περιοδικὸ «Ἰσραέλ»¹ (1917-1918) τῶν Τρικάλων τῆς Θεσσαλίας. Πρόκειται γιὰ τὸ πρῶτο του ποίημα μὲ τίτλο «Οἱ τρεῖς Ραββῖνοι», μὲ τὸ ὁποῖο θρη-

1. Ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ «Ἰσραέλ» τῶν Τρικάλων-Θεσσαλίας ἦσαν οἱ Γ. Γιακουέλ καὶ Ἀστέρ Μωυσῆς, ὁ κατοπινὸς Πρόεδρος τοῦ Ἰσραήλ στὴν Ἀθήνα.

νούσε τὴ μοίρα τοῦ τότε Ἰουδαϊσμοῦ, προβάλλοντας ταυτόχρονα τὴν πίστιν γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάστασιν τῶν Ἑβραίων. Τὸ ξεκίνημά του αὐτὸ ἔδινε τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἐκτιμηθεῖ ὁ ἐπηρεασμὸς του ἀπὸ τὴ Σιωνιστικὴ κίνησιν, πού τότε κυριαρχοῦσε στὴ ζωὴ τῶν Ἰσραηλιτῶν τῶν Γιαννίνων.

Τὸ 1918 ἀποφοίτησε τῆς ALLIANCE ISRAELITE στὴν ὁποία τὸ 1919 διορίστηκε δάσκαλος. Εἶναι ἡ περίοδος πού βυθίστηκε στὴ γνώσιν τῆς ἐλληνικῆς καὶ μητρικῆς του γλώσσας καὶ στὴ σπουδὴ τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων. Ἡ ἴδια εὐκαιρία τοῦ δόθηκε μὲ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς στρατιωτικῆς του θητείας (1920-1921) στὰ Γιάννινα, ὅπου ἐργάζονταν στὰ Γραφεῖα τῆς VIII Μεραρχίας. Τότε αὐτοδιδάχτηκε τὴν Ἑβραϊολογίαν, τοὺς Ἑλληνας καὶ Λατίνους κλασικοὺς καὶ τὴ Γαλλικὴν φιλολογίαν. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀποστράτευσίν του (1921) ἐργάστηκε ξανά στὴν πρὸ πάνω Σχολή, παραδίδοντας ταυτόχρονα ἰδιωτικὰ μαθήματα τῆς Γαλλικῆς γλώσσας.

Γνώστης τῆς Ταλμουδικῆς καὶ μεταταλμουδικῆς φιλοσοφίας καὶ ποίησης, ἱκανὸς Ἑβραϊστῆς καὶ πνευματικῶς ἀνήσυχος, ὁ Ἑλιγιά ἔκανε τὴν πνευματικὴν του παρουσίαν στὸ δύσκολο κοινὸ τῶν Γιαννίνων τὸ 1924 μὲ τὴ διάλεξιν «ἡ μεταβιβλικὴ ἑβραϊκὴ ποίησιν», τὴν ὁποία ἔδωκε στὴ Ζωσιμαία Σχολή, ἀπαγγέλλοντας ταυτόχρονα καὶ τὶς πρῶτες του μεταφράσεις Ἑβραϊκῶν κειμένων. Οἱ συνεργασίες του ἐπεῖτα στὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων: «Ἡπειρος», «Ἡπειρωτικὸς Ἀγὼν» καὶ «Κῆρυξ» μὲ τὸ ψευδώνυμον Ἰούλιος Συγκουλιέρος, τοῦ αὐξήσαν τὸ πνευματικὸν κύρος.

Τὸ ἔργο του ἐκεῖνο φανερώνει τὴν ἐναλλαγὴν τῆς ἐνόρασης καὶ κοσμοθεωρίας τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ καὶ στοχαστῆ Ἑλιγιά. Τὴν ἐποχὴν του ὁ Ἑλιγιά τὴν ἐβλεπε ἀνίκανη νὰ ἐκτιμηθεῖ σωστὰ τὴν ἀξίαν τοῦ παρελθόντος, καὶ καθόλου πρόθυμη νὰ στήσῃ σωστὰ, μέσα στὴν ἄναστρον ἀνθρωπότητα, κάποια καινούρια ἐλπιδοφόρα καὶ λαμπερὰ ἄστρα. Ὑπῆρξε ὁ ὄραματιστὴς τῆς ἀξιοκρατίας, πού κάμφτονταν ἀπὸ τὴ διαπίστωσιν, ὅτι ἀπὸ παντοῦ ζώνονταν ἀπὸ τὰ γκρεμισμένα σύμβολα καὶ ἀπὸ τὴν ἐρημίαν. Σὰν ἰδεολόγος ποθοῦσε νὰ συμβάλῃ στὴν ἀνύψωσιν τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς σὲ πνευματικὸν σύμβολον, μακριὰ ἀπὸ πάθη, θρησκευτικὰς διενέξεις καὶ ἀντιξοότητες τῆς ὑλιστικῆς ζωῆς, γι αὐτὸ καὶ ἔγραφε:

— «Πόσες φορές θυμήθηκα τὰ λόγια σου, Θεῖε Μωϋσῆ//κι ἐσένα Ἄμνὲ τρισμακάρε κι ἀγνὲ τοῦ Μαρτυρίου://Ὅχι μονάχα μὲ ψωμάκι ὁ ἄνθρωπος θὰ ζῆ, //παρὰ καὶ μ' ὅτι φθέγγεται τὸ στόμα τοῦ Κυρίου...».

Ἐπεῖτα συνειδητοποιώντας τὴν ἀποστολὴν του στοὺς ὁμόθρησκούς του, ἔσπερνε ἰδανικά, καλλιεργώντας καὶ τὴν καρτερίαν:

— «Πάντα δειλοί, μικρόψυχοι, σὰν τὸ γαῖδούρι ἐμεῖς //μιὰ εἰκόνα σταύλου ἐκρύβαμε μερонуχτῆς καὶ σκόλη, //στ' ἄχαρά καὶ στ' ἀφώτιστα τῆς μαύρης μας ψυχῆς, //τοῦ πόθου μας κρυφὸ ἴνδαλμα κι ἡ ἀπαντοχὴ μας ὄλη».

Μὲ τὸ γραπτὸν του λόγον ὁ Ἑλιγιά φανέρωνε ὅτι κυριαρχοῦνταν ἀπὸ τὴ γεμάτη ἀρμονίαν καὶ αὐτάρκειαν καθολικὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνονταν λυτρώτρα τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ὕλης καὶ τῆς ἀνωθυμίας. Εἶναι ἡ περίοδος τοῦ ἐπηρεασμοῦ του ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἐγγέλου, ὅπου ἐπικρατοῦσε ἡ γνωστικὴ ἰδέα. Ἐδῶ ἡ φιλοσοφία ξεπερνάει τὴ θρησκείαν καὶ τὴν τέχνην, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος λευτερώνεται μὲ τὴν αὐτογνωσίαν τοῦ πνεύματος. Ἡ ἠθικὴ ἀξία εἶναι συνδυασμένη μὲ τὸν ἰδανικὸν σκοπὸν καὶ ἡ τελειότητα τῆς ἠθικῆς πραγματοποιεῖται στὸ μέλλον. Ἔτσι οἱ ὄραματισμοὶ τοῦ Ἑλιγιά ἔφεραν τὴν ἀρετὴν νὰ στεφανώνῃ τὸν ἱππότην πού ἐνσάρκωνε τὸ ἰδανικόν, ξεκινώντας ἀπὸ οὐράνιες χῶρες καβαλλάρης στὸ ἄτι τῆς ἰδέας:

— «Κάποτε ἱππότης ἀστρομέτωπος τὸ ἰδανικὸν //μέσ' ἀπὸ χῶρες μακρινὰς κι οὐρα-

νικῆς ἐφάνη//περήφανος καὶ στ' ἔτι τῆς ἰδέας, τὸ φτερωτὸ//φορώντας τὸ τριτάχιδο τῆς ἀρετῆς στεφάνι».

Μὲ αὐτὴ τὴ σύνθεσις ὁ Ἑλιγιᾶ ἐρμήνευσε, σὲ μιὰ διάλεξή του γιὰ τὴν 25 Μαρτίου, τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ἰδεαλιστικά. Τὴν εἶδε «νὰ προβάλει μὲ τὴ μεγαλειώδη καὶ κραταίην πανοπλίαν τῶν ἠθικῶν ἀξιών» καὶ ὅχι ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῶν ὑλιστικῶν αἰτίων. Εἶναι ὁ ἀνθρωπιστής, ἰδεαλιστής καὶ στοχαστής Ἑλιγιᾶ, ποὺ προχωροῦσε μὲ βήματα πολὺ πρὸς τὰ ἔμπροσ ἀπὸ τὸ σύνολο καὶ τὸ περιβάλλον τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος τῶν Γιαννίνων, τὸ ὁποῖο δὲν τὸν ἐνίωσε καὶ ἀθέλητα τὸν ἀδίκησε. Ἔτσι, στὰ τέλη τοῦ 1924 ἀναγκάστηκε νὰ ἐκπατριστεῖ ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ νὰ ἐγκατασταθεῖ μὲ τὴ μητέρα του στὴν Ἀθήνα, ὅπου τοῦ ἀνοίχτηκαν καινούριοι πνευματικοὶ ὀρίζοντες. Παρακολοῦθησε νυχτερινὰ μαθήματα τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ζοῦσε παραδίνοντας σὲ ἰδιωτικὰ σχολεῖα μαθήματα τῆς Γαλλικῆς γλώσσας, συνδέθηκε μὲ λογοτέχνες κύρους τῆς ἐποχῆς καὶ συνεργάστηκε μὲ τὰ περιοδικά: «Νουμᾶς», «Νέα Ἔστια», «Μεγάλῃς Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας» κ.λ.π. Τελικὰ παίρνοντας τὸ δίπλωμα τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ὑπηρετήσε ἀπὸ τὸ 1930 καθηγητῆς ξένων γλωσσῶν στὸ Γυμνάσιο τοῦ Κιλκίς, ὅπου ἄρχισε νὰ τὸν συνθλίβει ἡ στενόκαρδη ἐπαρχιακὴ ζωὴ. Στὴν ψυχικὴ του αὐτὴ κατάστασις βάραινε ἡ ὀδυνηρὴ νιότη του καὶ τὰ τόσα κατοπιναῖα δεινά του. Ἔτσι τὴ ζωὴ τὴ δέχτηκε ὅπως τὸν ἔγγιζε χωρὶς καμιὰ ἐναντίωσις στὴ μοίρα. Εἶναι τόσο ἐκφραστικὸς ὁ στίχος του:

— «Μόνον κυττῶ κατάματα τὸν πόνο καὶ σωμαίνω». Ἀλλὰ καὶ ὅταν μέσα του ἀργοςάλευαν οἱ πόθοι γιὰ μιὰ ἐντονη, πάλῃ, ξανά ἀκούγονταν οἱ κρωγμοὶ τοῦ πονεμένου ἀνθρώπου:

— «ὦ! πόσο ὀδυνηρὸ καὶ ἀπαίσιον// σ' ἓνα στενὸ σκοτεινὸ πλαίσιο, // ἡ ζωὴ σου νὰ κυλάη ὀκνή!// Ἡ ἀνία τὸ θρῆνον ν' ἀρχινάει// καὶ σβούρα νὰ στριφογυρνάει// στὸν ἴδιον ἄξονα ἡ ψυχὴ...//... πουργῶ, βράδου, γιὰ τὸ σχολεῖο// καὶ τοῦ Φωκίτη τὸ βιβλίον// νὰ κουβαλᾷς πάντα μαζί.// Κι ὀλημερίς ν' ἀναρωτιέσαι// στὸν κρῦο βουρκο ποὺ κυλιέσαι// «Νὰ ζῆ κανεὶς ἢ νὰ μὴ ζῆ;».

Καὶ ἀπελπίζεται πιά ὁ Ἑλιγιᾶ ὅταν χάνει κάθε ἐλπίδα γιὰ μιὰ μετάθεσή του στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ τὴν πραγμάτωσις τῆς ὁποίας εἶχε χτυπήσει πολλὰς πόρτες Ἰσραηλιτῶν τῆς Θεσσαλονικῆς καὶ τῆς Ἀθήνας. Κάτω, λοιπόν, ἀπὸ ἓνα τέτοιο ψυχολογικὸ πλέγμα, ἔγραψε:

— «Ὁ Ἀπρίλης νὰ κρυφογελάει καὶ ὁ πόθος νὰ σπαρτάρει// στὸ χᾶδι μιᾶς ἀπαντοχῆς, // ἡ φύσις γύρω σου νὰ ὀργᾷ στὴν πράσινή της χάρι, // καὶ ἐσύ, φτωχέ μου, στὸ Κιλκίς. // Κάπου δυὸ μάτια γαλανὰ τὸ φῶς νὰ χαιρετίζουσιν// κάπου τὸ γάλα τῆς ἀλκῆς, // ἡ νιότη νὰ βυζαίνει, τὰ πουλιὰ νὰ τετερίζουσιν// καὶ ἐσύ, φτωχέ μου, στὸ Κιλκίς. // Κάπου ἡ ζωὴ νὰ ξεχειλίζει ἀσπένδωτη καὶ ἀκράτη// στὴ λάμψη μιᾶς ἀνατολῆς// καὶ ἐσύ, φτωχέ, μὲ τὴ βαριεστημένη, τοῦ ἀκαμάτη// ψυχὴ — νὰ ζῆς μέσ' τὸ Κιλκίς».

Δὲν ξέρω ἂν μπορούμε εὐκολὰ νὰ θεωρήσουμε τούτῃ τὴ θέσι τοῦ Ἑλιγιᾶ γιὰ μοιρολατρεία. Σωστότερο στέκει νὰ τὴν ἐρμηνεύσουμε ὡς ἐπιρροὴν σὲ μιὰν ἐναντίωσις στὴ μοίρα, ἀφ' οὗ ὑπάρχει ἀκατάλυτος ὁ Νόμος ὅτι, καὶ ἂν κανένας ξεπεράσει τὰ ἀνθρώπινα καὶ ὑψωθεῖ στίς ἀετοκορφές, ἡ πτώσις του εἶναι βέβαιη. Ἀλλὰ καὶ ἂν δεχτοῦμε τὴ θέσι τοῦ ἀπὸ τὴ βάσι τῆς ἐπιρροῆς, θὰ πρέπει πάντα νὰ ξεχωρίσουμε τὴν καρτερίαν ἀπὸ τὴ δειλίαν, δίνοντας στὴ ζωὴ δύναμις γιὰ ἔξαρση καὶ ἀνάτασις.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Ἑλιγιᾶ, ὅπως φανερώνουν κάποιοι ἄλλοι στίχοι του, ἐναντιώθηκε μὲ ἀξιοπρέπεια στὴ ζωὴ, ἡ ὁποία ὑπῆρξε γι' αὐτὸν ἓνας βιαστικὸς περίπατος. Στις 15 Ἰουλίου 1931 πῆγε ἀπὸ τὸ Κιλκίς στὴν Ἀθήνα, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴ διάγνωσις

δτι ὑπόφερε ἀπὸ κοιλιακὸ τύφο νοσηλεύτηκε στὸν Εὐαγγελισμό, ὅπου πέθανε τὴν 29-7-1931, ἀπόγευμα Παρασκευῆς. Κηδεύτηκε τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου συντροφευμένος ἀπὸ τὴ θλίψη τῶν πνευματικῶν του φίλων, ὅπως τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ, ποὺ νεκρολογώντας τον στὸ φύλ. τῆς 1-8-1931 τῆς ἐφημερίδας «Πρωτὰ», ἔγραψε: «Αὐτὸς ἦταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ σβήνοντας λιγότεψε τὶς ἠθικὲς δυνάμεις τοῦ κόσμου ὅπου ζοῦμε». Καὶ ὁ Στέφανος Δάφνης, θρηνεῖ τὸν ἄδικο χαμὸ του:

1) «Τὸ μεγάλο παιδί, τὸ ἀγαθὸ, τὸ πιστό, // ποὺ ἦταν ὅλος καρδιά, καλωσύνη, // ἂν κι Ἑβραῖος, πάει νὰ βρεῖ τὸ Χριστό, // στῶν ψυχῶν, ποὺ τὴ λὲν βιβλική, τὴ γαλήνη. 2) Μελετοῦσε τὰ ἱερὰ τῆς φυλῆς του βιβλία, // ποιητῆς καὶ σοφός, ὁ Γιωσὲφ Ἑλιγιά. // Μιὰ Ρεβέκκα του ἀγνὴ καὶ τὴν ἔψαλνε ἁγία, // σὰ Δαυτὶδ σὲ μιὰν ἄρπα γλυκιά. 3) Σὲ χωρὶο μακρινὸν ἦταν δάσκαλος ἕξνο // κι ἔρμο ἡ ἀρρώστεια τὸν χτύπησε ἑκεῖ. // Στὴν Ἀθήνα τὸν φέρανε ζωντανὸ-πεθαμένο // γιὰ νὰ σβύσει σὲ μιὰ κλινική. 4) Στὴν κοιλάδα, ποὺ τὴ λὲν Ἰωσαφάτ, πάει ἡ ψυχὴ του // τὸ Χριστὸ ποὺ ἀγαποῦσε, πάει τώρα νὰ βρεῖ. // Ἦταν μέρα Σαββάτου, ἱερή... Τὸ κορμί του // τὸ σκεπάσανε μ' ἕνα σεντόνι μακρὺ. 5) Τὸ ἄλλο βράδυ, μεσάνυχτα-φαναράκια κρατώντας // κι ὁ Ραββῖνος νὰ λέει καὶ νὰ λέει // τὸν ἐπῆραν, σκιὲς στὸ σκοτάδι γλυστρώντας, // τὸν ἐπῆραν καὶ πᾶνε οἱ Ἑβραῖοι...».

Μὲ γνήσια αἰσθήματα ἀποχωρίστηκαν τὸ συμπατριώτῃ καὶ φίλο οἱ πνευματικοὶ κύκλοι τῶν Γιαννίνων¹.

«...ὁ Γιωσὲφ Ἑλιγιά ἦταν κι ἕνας πρωτότυπος ποιητῆς μὲ τρυφερώτατη διάθεση — καταστάλαγμα μιᾶς πρῶιμα ὀριμασμένης αἰσθητικῆς τῆς ποιήσεως. Τὰ τραγούδια του... εἶναι ξάστερα σὰν τὸν ἑλληνικὸ οὐρανὸ κι ἔχουν μιὰ πλαστικότητα ἑλληνικοῦ τοπίου... Ἄς εἶναι ἀλαφρὸ τὸ χῶμα τῆς λεπτῆς Ἀττικῆς γῆς ποὺ τὸν σκεπάζει κι ἂς μὴ βαραῖνη τὴν ψυχὴ του καμιὰ θύμηση πικρὴ ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ τὸν ἔκαναν νὰ μᾶς πῆ κάποτε:— ὄχι δὲν ἐρχομαι στὰ Γιάννινα. Εἰμ' ἕνας ξένος ἐγὼ ΕΚΕΙ».

Πιστεύω πὼς εἶναι πολὺ στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ Συλλόγου τῆς Θεσσαλονίκης «Μπενέ-Μπερίθ» καὶ ἰδιαίτερα τοῦ τότε Προέδρου Λεῶν Ρεκανάτι, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν πρωτοβουλία γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ πρώτου φιλολογικοῦ μνημόσυνου τοῦ Ἑλιγιά, τὸ 1934, χρονιά ποὺ σημειώθηκε καὶ ἡ πρώτη ἐκδοσι τῶν «Ἀπάντων» του.

Αὐτῆς τῆς πρωτοβουλίας ἡ χρηστικότητα εἶναι ὅτι δόθηκε ἀφορμὴ νὰ πάρουν θέση γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἑλιγιά ξεχωριστοὶ κριτικοὶ καὶ λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Λεῶν Ρεκανάτι στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ τόμου τοῦ μνημοσύνου, ἔγραψε:

«...Αἱ πηγαὶ τῆς ἐμπνεύσεως τοῦ Γιωσὲφ Ἑλιγιά εἶναι... διταί. Ἑλληνικαὶ καὶ Ἑβραϊκαί. Εἰς τοῦτο ἀκριβοῦς συνίσταται ἡ ἐξαιρετικὴ πρωτοτυπία, μὲ τὴν ὁποία κοσμοῦνται τὰ ἔργα του. Διήνοιξε ἕνα νέον δρόμον εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν φιλολογίαν».

Στις 19-9-1931 ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς ἐπεσήμεινε:

«...Ὁ θάνατός του, ἀλλοίμονο! μοῦ τονώνει τὴν ἰδέα πὼς ἐχάθη ἕνα κόσμημα μέσ' ἀπὸ τὴν περιουσία μας, ποὺ ἔχει τόση ἀνάγκη προσώπων γιὰ νὰ τὴν πλουτίζουν...».

Στις 29-9-1931 ὁ Ἄγγελος Σημηριώτης, διαβεβαίωσε:

1. Περιοδ. «ΕΛΛΟΠΙΑ», Γιάννινα 1931, σελ. 275.

«... Ἡ ἀπώλειά του εἶναι μιὰ ἀπώλεια πραγματική γιὰ τὰ ἑλληνικά γράμματα, τόσο πώτερο ὅσο προικισμένος ἄφθονα καὶ μὲ τὸ διπλὸ αἰσθητήριο τοῦ Ἑβραίου καὶ τοῦ Ἕλληνος ἀπέδιδε στὴ γλώσσα μας τ' ἀριστοτεχνήματα τῆς Γραφῆς, ὅπως κανεῖς ἕως σήμερα δὲν μπόρεσε νὰ τὸ κάμη...».

Ὁ Κ. Βάρναλης, ἔγραψε:

«Ἐνας ἄνθρωπος ἔτσι ἀπλὸς καὶ ἴσιος, μιὰ ψυχὴ τόσο εὐγενικιά, καὶ ἓνα ἔργο μὲ τόση εἰλικρίνεια καὶ πίστη σὲ μιὰ καλύτερη τύχη τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ξεχνιοῦνται τόσο εὐκολα».

Καὶ στὶς 25-9-1931, ὁ Τέλλας Ἄγρας, ἔγραψε:

«... οἱ τεράστιες ἐπιδόσεις τοῦ Ἑλιγιά στὴν Ἑβραϊκὴ φιλολογία θὰ ἔφταναν νὰ δημιουργήσουν ἔτσι ἓνα ἑλληνικὸ μνημεῖο: τὴ μετάφραση τῆς Βίβλου στὴ σύγχρονη γλώσσα».

Ἦστερα ἀπὸ χρόνια ἔρχονται πολλοὶ νὰ ἀξιολογήσουν τὸ ἔργο τοῦ Ἑλιγιά, ὅπως ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος πού σημειώνει (8-1-1939) στὴν ἔφημερίδα «Ἀθηναϊκὰ Νέα»:

«Ὁ Γιωσέφ Ἑλιγιά, ὁ ἐκλεκτὸς ἑβραῖος, εἶναι ὁ πρῶτος μετὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν περίοδον πού ἀποτελεῖ δεσμὸν τῶν ὁμοφύλων του καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀγαποῦσα ἀνέκαθεν τοὺς Ἑβραίους. Καὶ τοὺς ἀγαπῶ περισσότερο, ἀφότου ἐγνώρισα τὸν ἑλληνοεβραῖο Ἑλιγιά καὶ σὰν ποιητὴ καὶ σὰν ἄνθρωπο...».

Κι ἀκόμα ἔρχεται στὶς 23-1-1939 στὴν ἔφημερίδα «Ἐλεύθερον Βῆμα» νὰ τονίσει ὁ Μιχ. Ροδάς:

«... εἶναι τὸ ἀδρότερο ἑλληνοεβραϊκὸ πνεῦμα πού γεφυρώνει τὴν παλαιὰ ποιητικὴ ἱστορία μὲ τὴ νεώτερη τῶν δυὸ λαῶν. Βιβλικὴ ψυχὴ μὲ τὰ ποιητικὰ ἀρώματα τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς Βηθλεέμ, μὲ τοὺς παλμούς τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς ἀγάπης του στὴν Ἑλλάδα».

Γιὰ νὰ ἐννοηθεῖ καλύτερα ἡ ποίηση τοῦ Ἑλιγιά θὰ πρέπει νὰ γυρίσουμε λίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ πρωτοπαρουσίασμά του, παρακολουθοῦντες τὴν κίνηση τῆς τότε ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Εἶχε φουντώσει τὸ κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικοινωνία μας μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ καὶ ἰδιαίτερα τὴ Γαλλικὴ λογοτεχνία βρισκόνταν σὲ μεγάλο βαθμὸ. Τὰ πιὸ ἀξιόλογα περιοδικὰ μας φιλοξενοῦσαν στίχους τῶν Βερλαίν, Μαλλαρμέ, Λαφόργκ, Ἀλμπέρ Σαμαίν, Ἀνρὺ ντε Ρενιέ καὶ ἄλλων. Οἱ ποιητὲς μας βυθισμένοι στὸ κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ ἔγραφαν στίχους μὲ διάθεση τὴν ἑκφραση καὶ ἀνάδειξη τοῦ συναισθήματος καὶ τὴ μουσικὴ ὑποβολή. Ἡ νεοελληνικὴ ποίηση τῶρα ἐκφράζονταν μὲ τὴ μεταφυσικὴ τοῦ Μαλλαρμέ, τὴ μουσικὴ διάθεση τοῦ Βερλαίν, τὴ διαβρωτικὴ ἀνία τοῦ Λαφόργκ, τὴ λυρικὴ ὠραιολογία τῶν Σαμαίν καὶ Ρενιέ καὶ τὰ ἑλληνολατινικὰ σύμβολα τοῦ Βαλερύ. Δὲν παραξένευε, λοιπόν, κανένα πού οἱ στίχοι τοῦ Ἑλιγιά πλάθονταν κάτω ἀπὸ τὸν ἐπηρειασμό, στὴν ἰδέα τὴν κεντρικὴ καὶ τὴν ἐκτέλεση, τοῦ συμβολισμοῦ, μὲ παράλληλη ἀπήχηση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ τῶν κυριότερων ἐκπροσώπων του στὴν Ἡπειρὸ, ὅπου γεννήθηκε καὶ ἀντρώθηκε.

Στὰ ποιήματα τῆς πρώτης του παραγωγῆς ἀπουσιάζει ἡ δημιουργικὴ φαντασία. Ἦστερα κυριαρχικὸ στοιχεῖο τους εἶναι ἡ μελαγχολία, πού ἐπισφραγίζει τὴν ἐπίδραση τοῦ συμβολισμοῦ. Ἡ ὁμίχλη μιᾶς λεπτῆς μελαγχολίας, ἡ ἀπελπισία τῶν νεκρωμένων ἐπαρχιῶν μὲ τὸ πικρὸ αἶσθημα τῶν καθημερινῶν καὶ ἀσήμαντων, τὸ κλίμα τῆς λυρικῆς

διάθεσης του Βερλαίν, και η πεσιμιστική άντια τὸ ἄλλο κλίμα τοῦ Λαφόργκ, εἶναι ὁ κύκλος μέσα στὸν ὁποῖο — κεντρικὴ ἰδέα καὶ μορφή — κινεῖται τὸ ποίημα «Κιλκίς» τοῦ Ἑλιγιά, χωρὶς ν' ἀποκλείεται καὶ ὁ ἐπηρεασμὸς ἀπὸ τὸ ποίημα Πρέβεζα τοῦ Καρυωτάκη, στὸν ὁποῖο ἀφιερώνει τὸ δικό του «Κιλκίς» μετὰ τὴ φράση «στὴ μακάρια σκιά τοῦ ποιητῆ τῆς Πρέβεζας».

Ἄλλὰ ὁ ἔρωτας καὶ οἱ λυρικές του παρορμήσεις, δὲν ἦταν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν κρυφὴ ἀναπνοὴ τοῦ συμβολισμοῦ. Φυσικὰ ὑπῆρξαν καὶ κάποιες στιγμὲς ὅπου ἡ παρουσία τῆς «γυναίκας» γίνονταν ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς δημιουργικῆς θέσης γιὰ μιὰν ἰδεαλιστικὴ ἔξαρση.

— «ὦ ἀγάπη! Ὅπως κι ἂν ἔφτασες, χαρὰ στὸν ἐρχομό σου...».

Ἄλλοῦ πάλι ἡ παρουσία τῆς γυναίκας ἦταν ἓνα δυνατὸ κάλεσμα ζωῆς:

— «Ἐλα ξανθιά καὶ μεῖς στ' ἀγνὸ τῆς φύσης τὸ γιορτάσι
τῆς νιότης μας ν' ἀδειάσουμε τὸ κρούσταλο ποτηρι...
...πρὶν ἀρμενίσουν τὰ ὄνειρα κι ἡ μπόρα μᾶς προφτάση».

Καὶ ἔχουμε τὰ τραγούδια τῆς Ρεββέκας, ὅπου ἡ γυναῖκα ἐξιδανικεύονταν μετὰ πλούσια αἰσθητικὰ στοιχεῖα καὶ αἰτήματα καλλιτεχνικὰ ποῦ ἐξευγενίζουν τὴν ψυχὴ:

— «Ρεββέκα ἐσύ, ἀειπάρθενη, Μοῦσα, ρυθμὲ τοῦ κόσμου
νεκρὴ δὲν εἶσαι, ὅσον καιρὸ νὰ θέλῃς νιώθω ἐντὸς μου
σὰν τὸν ἀμάραντο ἀνθό, σὰν τῆς μυρτιάς τὸν κλώνο».

Στὰ τραγούδια τῆς ξενητεῖας μετὰ τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο τοῦ πόθου γιὰ τὸ γυρισμὸ στὸν τόπο ποῦ εἶδαμε τὸ φῶς τῆς ζωῆς, ὅπως τὰ: «Παμβῶτις», «Νοσταλγία», «Γυρισμοί», «ὄλ' ἡ ψυχὴ μου» καὶ ἄλλα, ἔχουμε μιὰ γνωστὴ ἐπανάληψη ἐσωτερικῶν ἐφέσεων καὶ φυσιολατρείας, ποῦ πηγάζουν κυρίτερα ἀπὸ τὰ δημοτικὰ ἡπειρωτικὰ τραγούδια. Ἡ μόνη διάκριση στοὺς στίχους αὐτοῦ τοῦ Ἑλιγιά εἶναι ἡ χρῆση ὀρθῶν ἐκφραστικῶν μέσων καὶ τὸ φανέρωμα μιᾶς ικανότητος γιὰ τὸ πλάσιμο ὀνειρευτῶν συμβόλων:

— «ὦ! λίμνη, στὰ γλαυκά σου τὰ νερά,
πόσα ὄνειρα παιδιάτικα λουσμένα,
Ἄχ! πὼς ροδογελοῦν τὰ περασμένα
στῆς μνήμης τὰ γιγάντια τὰ φτερά...».

Σ' ἓνα ἄλλο ποίημά του μετὰ τίτλο «Γυρισμοί» τὸ τραγούδι τοῦ ξενητεμένου ἀποχτάει ἓνα ἰδεαλιστικὸ περιεχόμενο:

— «Σὲ ξαναβλέπω λιόκαλη Παμβώτιδα καὶ πάλι
ὦ! ἀντιφεγγιὰ τοῦ Ἰδανικοῦ.
Κι ἀναγαλλιάζει μου ἡ ψυχὴ στὸ πέτρινο ἀκουγιάλι
καὶ στὸ καθάριο πνεῦμα τοῦ γλαυκοῦ».

Ἔτσι κάπως κινοῦνται καὶ τὰ τραγούδια τῆς «Μητέρας», μετὰ μιὰν ἰδιαίτερη προσπάθεια τοῦ Ἑλιγιά νὰ δώσει μιὰ πλατεῖα διάσταση στὴν ἔννοια «Μάνα» μετὰ τὴν πρόθεση νὰ χωρέσει ἐντὸς τῆς ἓνας κόσμος ὀλάκερος:

— «Ἀμέτητο, ξετίμητο βλισίδι εἶναι ἡ Στοργὴ σου
Μανούλα πονεμένη.
Καὶ τὸν πικρὸ Σταυρὸ κι οἱ δυὸ στὰ χεῖλη τῆς Ἀβύσσου
Τραβοῦμε ἀποσταμένοι...»

Και στο ποίημά του «Πουρείμ», όπου η Μάνα υψώνεται σε μεγάλο ηθικό βάθος, θα μᾶς πει:

— «Μήτε κεριά ἀπ' τὸ Συναγῶγι ἀπόψε, μήτε λουλούδια
δὲ θὰ σοῦ φέρει ὁ γιόκας σου· μανούλα, κι ἂν δακρύσης
κατάκαρδα μὴ λυπηθῆς! Ἡ μοίρα μου ἔτσι τ' ὤρισε
κι ἡ φτώχεια, ἡ φτώχεια μάνα μου δὲν ξέρει ἀπὸ συμπόνια...».

Μὲ τὴν ἀναζήτηση τῆς ιδέας, ὁ Ἑλιγιά βρέθηκε στὴν ἀνανεωτικὴ προσπάθεια τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας. Τώρα ἦταν γνώστης τῆς Ἑβραϊκῆς ποίησης, τὴν ὁποία μάλιστα καὶ μετέφρασε ἀξιόλογα. Ἔτσι καὶ μὲ τὶς ἄλλες μελέτες του καὶ μὲ τὶς προσωπικὲς του ἐμπειρίες γνώριζε πᾶ νὰ σταθμίζει σωστά τὴ ματαιότητα καὶ τὴν ἀπεραντοσύνη, νὰ ἱεραρχεῖ τὶς ἠθικὲς ἀξίες καὶ νὰ κατευθύνει τὴ μεγάλη ἀγάπη, γιὰ τὸ συνάνθρωπο ποὺ πλημμυρίζει τόσο τὴν ψυχὴ του. Εἶναι ἡ περίοδος ποὺ ἀνασάλευε μέσα του ἡ σύνθεση τῶν στίχων τοῦ «ΙΗΣΟΥΣ» του, ποὺ τελικὰ ἐγινε τὸ ξεχωριστὸ ποίημά του, φωτολουσμένο ἀχινοβόλημα τῆς ἁμορφιάς τῆς ψυχῆς, ποὺ σβήνει τὰ πάθη καὶ τὰ μίσση, ἐνώνοντας τὶς ψυχὲς μὲ τὸ πέπλο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀλήθειας:

ΙΗΣΟΥΣ

«Τίποτε μέσ' τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, δὲν μπορεῖ νὰ ἰσοφαρίσῃ τὴν ἀγάπη ποὺ Αὐτὸς ἔχει ἐμνεύσει, τὴν παρηγοριὰ ποὺ Αὐτὸς ἔχει σκορπίσει, τὴν Ἀρετὴ ποὺ Αὐτὸς ἔχει ἐνθαρρύνει, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴ χαρὰ ποὺ Αὐτὸς ἔχει χαράξει μέσ' στ' ἀνθρώπινα στήθια».

(AJEWISH VIEW OF JESUS 1920, τοῦ φιλελεύτερου Ραββίνου, ENELOW HYMANS).

— «Απόψε ἦρθα κι ἐγὼ γλυκὲ ἀδελφὲ τῆς Ναζωραίας
βάββαρα πάθη πνίζοντας ἐντός μου κι ἄγρια μίσση
νὰ κλάψω μπρὸς σ' τὸ αἰμόφυρτο κορμὶ τῆς πλέον ὠραίας
ψυχῆς, ποὺ ἔχει ποτὲ στὸν κόσμο ἐτοῦτο ἀνθοβολήσει.

Τῆς Γαλιλαίας κρίνε σεμνέ, πρὸς τὸ λευκὸ τὸ φῶς σου
πόδες φορὲς φτερούγισαν τῶν ταπεινῶν οἱ Ἐλπίδες!
πλήθη σταυροὶ κατάντικρον σταθῆκαν στὸν δικό σου:
δικοὶ καὶ ξένοι οἱ Φαρισαῖοι, ἀλλὶ κι οἱ Σταυρωτῆδες.

Δὲν εἶσαι ὁ πρῶτος, μήτε κι ὁ στεγνὸς Ἐσταυρωμένος
γλυκὲ Ἰησοῦ στὸν κόσμο αὐτὸν τῆς πίκρας καὶ τοῦ φτόνου
κι ὁμως ἡ δόξα σου ἄσπιλη μέσ' τῶν θνητῶν τὸ γένος:
Εἶσαι, δὲν εἶσαι γιὸς Θεοῦ, μὰ εἶσαι ὁ Θεὸς τοῦ πόνου!..».

Ὁ Ἑλιγιά ἐκστασιάζεται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ παρουσία τοῦ Χριστοῦ. Ὁ γεμάτος πανανθρώπινη ἀγάπη λόγος τοῦ Ἰησοῦ, ἀναδεύει στὴ συνείδηση τοῦ ποιητῆ μας, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει τώρα τὶς διαφορὲς ψυχικὲς του καταστάσεις μὲ τὰ «χρυσᾶ ἔπη» τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ὁδὸν τῶν καθημερινῶν του ἐκφράζεται μὲ τοῦ Ἰησοῦ τὸ λόγο στὸν Κῆπο τῆς Γεσθημανῆς:

— «Κι ὁμως ἐγὼ στὸ ἔρμο τὸ κελλί, //δὶχως νὰ ξέρω τὸ γιατί//«περίλυπος εἰμι ἕως θανάτου».

Οι άδικίες, οι ταπεινώσεις, τὸ δράμα μὲ μιὰ λέξη τῆς ζωῆς του, τὸν ὀδηγοῦν στὸ δράμα τοῦ Γολγοθᾶ, τοῦ τόπου τῆς θυσίας καὶ τῆς χαρᾶς:

— «Τὰ βήματά μου σέρνω κι ἀνεβαίνω//στοῦ Γολγοθᾶ τὰ ὕψη...».

Ἔτσι καὶ στὸ πιὸ πάνω ποίημα μὲ τίτλο «ΙΗΣΟΥΣ», ὁ Ἐλιγιὰ πνίγοντας ἐντὸς του τὰ βάρβαρα πάθη καὶ τὰ ἄγρια μίση, φυλετικά ἢ ἀτομικά, ἀνυψώθηκε πάνω ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του καὶ μὲ προσπάθεια νὰ ξεπεράσει τὴν ἀνθρώπινη ιδιότητά του, πλησίασε πολὺ κοντὰ τὸ «γλυκὸ ἀδελφὸ τῆς Ναζωραίας», γιὰ νὰ κλάψει, νὰ θρηνήσει τὸ «σεμνὸ κρῖνο τῆς Γαλιλαίας», τὸν Ἰησοῦ, στὸ λευκὸ φῶς τοῦ ὁποῖου φτερουγίζουν ὅλες οἱ ἐλπίδες τῶν ταπεινῶν. Ὁ Ἐλιγιὰ θρηνεῖ, γιὰ τὸ σκοτεινὸ κόσμο τους, ὅλους τοὺς σταυρωτῆδες τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ καιροῦ του, ἀναφωνώντας στὸ τέλος τοῦ ἐμπνευσμένου αὐτοῦ ποιήματός του: «Εἶσαι δὲν εἶσαι γιὸς Θεοῦ, μὰ εἶσαι ὁ Θεὸς τοῦ πόνου». Ἀλλόθρησκος αὐτὸς δειλιάζει στὴν κρίση, ἀποδεχόμενος ὅτι ὅποιος ἀδικοπαθεῖ καὶ φτάνει ἐκούσια στὸ βωμὸ τῆς θυσίας, διαγράφει χωρὶς ἀμφισβήτηση μιὰ Θεϊκὴ πορεία. Ὁ Χριστὸς γέμισε τὴν ψυχὴ τοῦ Ἐλιγιὰ κι ὁ ποιητὴς Ἐλιγιὰ ἄγγιξε τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ!

Ἐχωριστὰ γνωρίσματα στὴν ποίηση τοῦ Ἐλιγιὰ εἶναι ἡ ἰδέα, ἡ τεχνικὴ δεξιότητα, καὶ ἡ μορφικὴ ἐπεξεργασία, ὀλοφάνερα στοιχεῖα σὲ κάποια πλαστικά του δημιουργήματα ὅπως στὸ ποίημα «Ἰησοῦς», στίς προσωποποιήσεις τῆς Ἑσθῆρ, Ρούθ, Ἰώβ καὶ ἄλλων. Καὶ πιστεύω πὼς ἡ ὡς ἐδῶ ἀνάπτυξη τῆς ποιητικῆς του προσφορᾶς δικαιώνουν τὴ γνώμη μας γιὰ μιὰν ὀριμότητά του, ἀπὸ τίς πιὸ σπάνιες ἴσως τοῦ νεοελληνικοῦ μας λόγου, ἂν δὲν πέθαινε τόσο νέος.

Ἐκεῖ ὅπου ἡ συμβολὴ του πῆρε τὴ θέση τῆς τελειότητας εἶναι ἡ μεταφορὰ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα πολλῶν κομματιῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπως ἀπὸ τὸ «Δευτερονόμιον», τὸ «Ἄσμα Ἀσμάτων», τὴ «Ρούθ», τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Ἰωνᾶ, τὰ ὅποια χάρις στὴ χρῆση τοῦ καθάρου δεκαπεντασύλλαβου καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἁρμονίας τῶν λέξεων τῆς δημοτικῆς, ἀποτελοῦν μιὰν ἀληθινὴ ἀναδημιουργία, κόσμημα τῆς Ἑλληνικῆς ποίησης:

Ἄπόσπασμα ἀπὸ τὸ «ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ»

*Μὲ τῶν χειλιῶν σου τὰ φιλάκια πότισέ με
τί πιὸ γλυκὰ τὰ χάδια σου κι ἀπὸ τὸ γλυκὸ κρασάκι.
Εἶναι κι αὐτὸ μυρωδικὸ πὸν ξεχειλίζει
γι' αὐτὸ οἱ κοπέλλες σ' ἔχουν ἀγαπήσει.*

*Εἶσαι ὁμορφη καλὴ μου, εἶσαι πεντάμορφη
Τὰ μάτια σου περιστεριοῦ ματάκια.
Εἶσαι ὁμορφος καλέ μου φίλε, ἄχ! εἶσαι ζηλευτός!
Τὸ δροσερὸ τριφύλλι εἶναι κλινάρι μας
Τὰ κέδρα εἶναι τοῦ παλατιοῦ μας τὰ δοκάρια
Καὶ στέγη μας τὰ κυπαρίσσια».*

Ποιητὴς ἐλάσσω ὁ Γιωσέφ Ἐλιγιὰ, μᾶς ἔδωκε παρὰ τὸν πρόωρο θάνατό του ἓνα ἔργο ἀνθεκτικὸ καὶ στὴ σύγχρονη γιὰ τὸν ποιητικὸ λόγο ἀντίληψη. Παράλληλα τὴ θύμησή του θὰ ζωντανεύουν πάντα ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς, ἡ λεπτότητα τοῦ χαρακτήρα, τὸ δράμα ἐνὸς πάμφτωχου νέου πὸν ἀντριώνονταν μέσα σ' ἓνα πολὺ συντηρητικὸ περιβάλλον ὀμοθησκῶν του, ἡ θεοποίηση τῆς ἀτομικῆς του ἀξιοπρέπειας καὶ ἡ μεγάλῃ καρτερία του.

Με μιὰ λέξη ὁ Ἑλιγιά θὰ ζῆ πάντα ἀνάμεσά μας γιὰ τὴν ποιότητα τῆς προσωπικότητάς του, γιὰτὶ πάνω ἀπὸ όλα ὁ ἑλληνοεβραῖος Ἑλιγιά ὑπῆρξεν ἄνθρωπος!

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ (1903- ;).

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/κης πού γεννήθηκε στὸ Καλλέντζι τῶν Γιαννίνων. Διπλωματοῦχος (1926) τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας ὑπηρέτησε ἀπὸ τὸ 1927 στὴ Μέση ἐκπαίδευση. Στὴν περίοδο 1928-1932 παρακολούθησε φιλοσοφικά, παιδαγωγικά καὶ θεολογικά μαθήματα στὰ Πανεπιστήμια τοῦ Ἀμβούργου καὶ τῆς Λειψίας. Τὸ 1939 διορίστηκε ἐπικουρικὸς καθηγητῆς τῆς Θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Ἀπὸ τὸ 1942 ὑπῆρξε τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Κατηχητικῆς καὶ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τῆς Θεολογίας, καὶ ἀπὸ τὸ 1955 καὶ τῆς χριστιανικῆς Κοινωνιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσ/κης.

Διακεκριμένος ἐπιστήμονας ἔδωκε ἀρκετὲς καὶ πολύτιμες ἐργασίες σὲ θεολογικά, φιλοσοφικά καὶ παιδαγωγικά θέματα. Ἐπίσης μετέφρασε στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀρκετὰ ξένα φιλοσοφικά συγγράμματα, ὅπως: α) Spranger, «Τὸ ἰδεῶδες μορφώσεως τοῦ παρόντος» (1940), β) N. Gruehn, «Ψυχολογία τῆς Θρησκείας» (1938), γ) G. Deuchler, «Δυνατότητες καὶ ὅρια τῆς Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς» (1938), δ) M. Scheler «Μόρφωσις καὶ Γνώσις» (1953), ε) A. J. Festugiere «ὁ Σωκράτης» (1958) καὶ ἄλλα.

*

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΕΞΑΡΧΟΥ (1901-).

Γεννήθηκε στὴν Πολίτσανη, πρωτεύουσα τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Πωγωνιοῦ, ὅπου καὶ ἄκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα στὴν Ἀστικὴ Σχολή, συνεχίζοντάς τα γιὰ μικρὸ διάστημα στὴ Ζωσιμαία Σχολή. Στὴν περίοδο 1913-1914 φοίτησε στὸ σχολαρχεῖο τοῦ Ἀργυρόκαστρου καὶ στὴ συνέχεια στὸ Γυμνάσιο τῆς Λάρισας. Πτυχιοῦχος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας σταδιοδρόμησε σὰν δικηγόρος στὴν Ἀθήνα κοντὰ στὸ διαπρεπὴ νομοδιδάσκαλο Παναγ. Πουλίτσα, τὸν κατοπινὸ Πρόεδρο τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, Πρωθυπουργὸ καὶ Ἀκαδημαϊκὸ, καθὼς καὶ Πρόεδρο τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας.

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε μὲ ἀξιόλογη πολιτικὴ ἀρθρογραφία πού φιλοξενούνταν στὶς Ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες «Τὸ Βῆμα» καὶ «Ἐστία», καθὼς καὶ στὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων «Ἡπειρωτικὰ Νέα», «Ἡπειρος» καὶ «Βόρειος Ἡπειρος». Σημαντικὲς εἶναι καὶ οἱ ἱστορικὲς μελέτες του, ἐμπνευσμένες κυρίως ἀπὸ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῆς μαρτυρικῆς Βόρειας Ἡπείρου, τὸ πάθος καὶ τὸ ἄθλημα τῆς ζωῆς του, ὅπως ἢ μὲ τίτλο «Πρόσφυγες ἀπὸ τὴ Ζαγοριά» (περιστατικὰ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνα τοῦ 1914), πού δημοσιεύτηκε στὸ Ἡπειρωτικὸ ἡμερολόγιο τοῦ 1938 πού ἐξέδωκε ὁ Μιτ-Οἰκονομίδης, καθὼς καὶ ἀρκετὲς ἄλλες πού εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος στὶς ἐφημερίδες «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον», καὶ «Βόρειος Ἡπειρος», στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία» καὶ ἄλλοῦ.

*

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ (Ο ΨΗΜΑΣ), (1904-1962), Μητροπολίτης Έρμουπόλεως-Αιγύπτου.

Γεννήθηκε τὸ 1904 στὸ Δελβινάκι, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα διδάχτηκε στὸ Ζωγράφειο Γυμνάσιο τῆς Κων/λης καὶ στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ τῶν Γιαννίνων. Ἀπόφοιτος τὸ 1931 τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, χειροτονήθηκε διάκονος στὸ Δελβινάκι, στὴν Ἱ. Μητρόπολη τοῦ ὁποίου καὶ ὑπηρέτησε γιὰ ἓνα μικρὸ διάστημα. Ἐπειτα ἀπαντήθηκε Ἱεροκέρυκας καὶ ἑλληνοδιδάσκαλος στὸ Γιόχανεσμπουργκ τῆς Ροδεσίας, Ἐπίσκοπος (1940) στὴ Βαβυλῶνα καὶ ἀπὸ τὸ 1943 Μητροπολίτης στὴν Ἐρμούπολη τῆς Αἰγύπτου. Πέθανε τὴν 8-11-1962 στὴν Ἀθήνα.

Ἡ παρουσία του στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος σημειώθηκε μὲ ἀξιόλογα ποιητικὰ (παραδοσιακὰ) καὶ ἀφηγηματικὰ ἔργα, ἱστορικὲς μελέτες, ἄρθρα ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου κ.ἄ.

Ἔργα του: «Θρησκευτικὰ πατριωτικὰ σαλπίσματα», (1944), «ὁ πολέμαρχος Χατζῆ-Μιχάλης Νταλιάνης» (1950), «Δοκίμιον Ρητορικῆς» (1954), «Τὸ ὀλοκαύτωμα τῶν Ἡπειρωτῶν ἀγωνιστῶν ἐν Φραγκοκαστέλλῳ 18-5-1928» (1959), «Ἐπιγραμματικὰ στιχορρήματα» κ.λ.π.

*

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (1903-).

Γεννημένη ποιήτρια ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία¹, ἀπὸ τὶς ἐπιφανέστερες τῆς παραδοσιακῆς ἐλληνικῆς γυναικειᾶς ποίησης τῆς ἐποχῆς μας, δὲ θὰ ἴταν ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ζῆ δάκερη σχεδὸν τὴν ὑπαρξὴ της μὲ τοὺς ψυχικοὺς θησαυροὺς τῆς παιδικῆς της ἡλικίας. Πρῶτη καὶ κυριότερη πηγὴ τῶν ἐμπνεύσεών της στάθηκε ὁ τόπος ποὺ εἶδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς, ἡ γραφικὴ κωμόπολη Ζίτσα, στὴ συνέχεια τὰ θρυλικά Γιάννινα, κι ἔπειτα ὀλάκερος ὁ Ἡπειρωτικὸς χῶρος. Ἐνας περίγυρος ποὺ τὴν καταχτάει ἀπὸ τὴν ἐφηβεία της καὶ τὴ φέρει σὲ μυστικὴ ἐπικοινωνία μαζὶ του, εἴτε σὰν φύση μὲ τὸ βαθύριζο δέντρο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τοῦ πέτρινου ὄγκου ὅπου καλλιεργήθηκε ἡ εὐποιία, εἴτε σὰν ἱστορία καὶ παράδοση μὲ τὴ μακραίωνη ἐθνικὴ, θρησκευτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἔντονη ζωὴ, εἴτε σὰν ὀλοφώτεινος οὐράνιος τροῦλος ἰδανικῶν μὲ τὴν ἀνθιση τῶν Γραμμάτων καὶ τὴν πρῶτη κίνηση τῶν ἰδεῶν, ποὺ σὲ σκοτεινοὺς ἐθνικοὺς αἰῶνες ὀδήγησαν τὶς ψυχὲς στὴν τελείωση καὶ μὲ πράξεις στὴν πιδ ἔξοχη ἔκφρασή τους. Εἶναι ἡ ἐστία, ποὺ μὲ τὸ φῶς της καλλιεργεῖ τὴν ποιητικὴ δημιουργία τῆς Ζιτσαίας καὶ τὴν πνευματικὴ της ἄθληση, ὑψώνοντας τὸ αἶσθημα καὶ τὸ πνεῦμα της σὲ κόσμους ὀραμάτων καὶ ρεαλισμοῦ, ἔτσι ποὺ σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἡ φωνὴ της γίνεται χρησμός. Μνῆμες καὶ βιώματα, φύση καὶ σκέψη, εἰκόνα καὶ ἰδέα, ὀλα μὲ τὴ σμίλη τῆς μεγάλης της εὐαισθησίας μετουσιώνονται σὲ μιὰ γνήσια λυρικὴ παραδοσιακὴ ποίηση. Τοῦτα τὰ στοιχεῖα φανεράνονται ἀπὸ τὴν πρῶτη της συλλογὴ, τὰ «Μενεξεδένια Δειλινά», στὴν ὀποία Προλογικὰ ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς, γράφει:

1. Φιλολογικὸ ψευδῶνυμο τῆς Χρυσάνθης Ζέρβα, συζύγου τοῦ Λάμπρου Οἰκονομίδη, γεωπόνου, Κύπριου. Ἀπὸ τὸ 1930 εἶναι οἰκογενειακὰ ἐγκαταστημένη στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ἀνάπτυξε μιὰν ἔξοχη πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση. Εἶναι ἀπὸ τὰ ἐνεργὰ ἰδρυτικὰ μέλη τῆς Ἐταιρίας Λογοτεχνῶν Θεσ/κης, τακτικὸ μέλος διαφόρων Σωματείων καὶ ὀργανώσεων, ἐπίτιμο μέλος Σωματείου τῆς Κύπρου, Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Φιλίας Ἑλλάς-Κύπρος κ.ἄ. Ἀρκετὰ ἔργα της μεταφράστηκαν σὲ ξένες χῶρες. Ἡ ὀλη προσφορά της τιμήθηκε ἀπὸ τὸ Οἰκομ. Πατριαρχεῖο μὲ τὸ ὀφφίκιο τῆς «Ἀρχόντισσας τοῦ Οἰκουμενικοῦ ὀρόνου».

«...δείχνουν τὰ ποιήματα αὐτὰ καὶ μὲ τὴν ἀφθονία τους ἀκόμα ποιητικὴ εὐαισθησία σημαντικὴ. Εἶναι ἀδρὰ στὴν ἔκφραση, πλούσια σὲ εἰκόνες, ἢ γλώσσα τους εἰκονική, συγκριεῖ... καὶ τὸ σημαντικότερο ἔχουν πνοή».

Ἄλλὰ καὶ στὴν κατοπινὴ της, ὡς τὶς κορυφώσεις, ποιητικὴ¹ της δημιουργία, τὸ Ἑπειρωτικὸ της πάθος (μὲ μαγευτικὲς ὑποκρούσεις καὶ συγκλονιστικούς παιᾶνες γιὰ τὴ Γῆ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Κύπρου), πότε μὲ πνοὴ Πινδαρική καὶ πότε μὲ λυρική δόνηση, γίνεται μὲ σφιχτοδεμένο στίχο, μὲ λιτὴ μέσα στὸν πλοῦτο της φράση καὶ μὲ ὑψηλὴ ἔμπνευση, μιὰ ποίηση μεγάλων ἀξιώσεων.

Στὸ ξεκίνημά της ἡ Ζιτσαία ἔχει μιὰ γερὴ ρίζα: τὸ λαμπρὸ ἑπειρωτικὸ δημοτικὸ τραγούδι, ποὺ τὴν ἐπηρεάζει χωρὶς νὰ τὴν ὑποδουλώνει, γιὰ νὰ μᾶς δώσει τελικὰ δεκάδες ποιήματα μὲ λιτότητα, μὲ πλαστικὸ δέσιμο, καὶ μὲ ἐπιλογή τῆς κατάλληλης λέξης, κόσμοις δλάκερους τῆς παραδοσιακῆς ζωῆς, ὅπως τὸ πιὸ κάτω ὑποδειγματικὸ στὴν περίπτωσή ποίημά της:

ΠΑΛΙΟΥΡΗ

*Νάηταν, ἀλήθεια, νάηταν — καθὼς λαχτάρα τῶχο —
Ἄποψε ποῖνε γεγερή, παραμυθένια ἢ νόχτα
Ἐριόχαρη κι ὠριόθωρη μὲ θάματα καὶ μάγια
Νὰ πάω νὰ κάτσω στὶς πλαγιές, θυμάρι ν' ἀνασάνω,
Ν' ἀκουραστῶ τὸν Καλαμᾶ μακριάθε νὰ βουίξει.
Θὰ ἴχουῖν τ' ἀσημοκούδουνα πέρα ἀπ' τὰ τσελεγγάτα
Κι οἱ πιστικοὶ γλυκὸς σκοποὺς θὰ λέν μὲ τὶς φλογέρες.
— Σῦρε με σκέψη μ' σῦρε με καθὼς ποθεῖ ἡ καρδιά μου —
Κι ὅταν θὰ σκάσει ὁ Ἀγγερινὸς καὶ στὰ βουνὰ χαράξει
Ν' ἀλλάξω καὶ νὰ στολιστῶ μὲ τὰ χρυσὰ γιλέκια
Τὰ πλουμιστὰ ρυφιάτικα καὶ τὰ μαλαματένια
Νὰ πάρω γρήγορο ἄλογο μὲ χαϊμαλιὰ καὶ χάντρες
Περήφανα στῆς Παλιουρῆς νὰ πάω στὸ πανηγῦρι.
... Θᾶνε τρεῖς δίπλες ὁ χορὸς ἀπ' τὰ Γραμμενοχώρια.
Θὰ παίξουν τ' ἄργαλα συρτοὺς κ' οἱ νιές οἱ ὁμορφομάτες
Ποὺ θὰ ἔχουνε στὰ στήθια τους φλουριὰ κι ἀσημοκούμπια.
Μιά, μιά, θὰ σέρονουν τὸ χορὸ, κρατώντας τὸ μαντήλι,
— Τὸ Ρόβα, τὸ Ζαγοριανό, τὴ Γκάϊτα, τὸ Μενούση... —
Καὶ θὰ λυγίζουν τὸ κορμί, σὰν καλαμιὰ στ' ἀγέρι.
Θᾶνε κι οἱ Βησσανιώτισσες, ψηλές, γαϊτανοφροῦδες,
Σὰν κρῖνα μὲ τὶς κάτασπρες ὀμπόλιες στὸ κεφάλι.
Κι οἱ Πρωτοπαπαδίτισσες, κι ἀπ' τὰ χωριὰ τὰ γύρω
Πῶχουνε κεντητὲς ποδιές κι ἀσημοτὰ κεμέρια,*

1. Τὰ ποιητικὰ ἔργα τῆς Ζιτσαίας, ποὺ ἐκδόθηκαν μέχρι σήμερα, εἶναι: 1) Μενεξεδένια Δειλιὰ (1929), 2) Θλιμμένοι Σκοποὶ (1932), 3) Χίμαιρες (1938), 4) Συμφωνίες (1948), 5) Ὁράματα (1951), 6) Λυρικοὶ δρόμοι (1955), 7) Ὁ Θρόλος τοῦ Θεογεφύρου (1956), 8) Πεντόβολα (1957), 9) Τραγούδια τῆς γῆς μου (1958), 10) Προσκύνημα στὴν Κύπρου (1960), 11) Ἐάστεροι Οὐρανοὶ (1961), 12) Σχεδιάσματα (1963), 13) Μὲ τὸν ἀχὸ τοῦ Τραγουδιοῦ (1964), 14) Στάχια ἀπὸ τὸν Ἄγρο μου (1965), 15) Παράλληλα (1967), 16) Ἴσημνη (1968), 17) Λήκυθος (1969), 18) Ἐνότητες (1973), 19) Ψηφίδες τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου (1974), 20) Γράμματα στὴν Κερύνεια (1974), 21) Πορεία γυναικῶν πρὸς τὴν Ἀμμόχωστο (1975) καὶ 22) Ὁρα τῆς Κύπρου (1977).

Καὶ ποὺ χορεύουν βάζοντας τὸ χέρι τους στὴ μέση.
 Θάνε κι ἀπὸ τὰ Κούρεντα τὰ ρούσα παλληκάρια
 Γιαννιώτικα ἀρχοντόπουλα, λεβέντες ἀπ' τὴ Ζίτσα,
 Νὰ πίνουν μπρούσιχο κρασί, τσάμικο νὰ χορεύουν.
 .. Καὶ νάηταν γιέ μου νάητανε κι ἄλλοι καιροὶ καὶ χρόνοι
 Νά'χαν γυρίσει ἀπ' τὴ Βλαχιά πολλοὶ ξενητεμένοι
 Καὶ νὰ κολλοῦν τὰ κίτρινα, γραμμὴ στοὺς βιολιστάδες.
 .. Καὶ νάηταν γιέ μου νάητανε κι ἄλλοι καιροὶ καὶ χρόνοι
 Νάητανε στὸ χορὸ ἕνας νιὸς καὶ στὴν καρδιά μου Ἀπρίλης
 Νάηταν κι ἡ Μάνα νὰ χαρεῖ καὶ νὰ μᾶς καμαρώσει.
 («ΧΙΜΑΙΡΕΣ», σελ. 46)

Ξεμακραίνοντας ἀπὸ τὸν πιὸ πάνω ἐκφραστικὸ τρόπο, καὶ ἀτενίζοντας τὸν ἐνι-
 αῖον ἑλληνισμό, χρησιμοποιεῖ τὰ κυρίαρχα τῆς παραδοσιακῆς ποίησης στοιχεῖα τοῦ με-
 τρικοῦ καὶ γλωσσικοῦ πλούτου μὲ τέγνη καὶ πνοή. Θεματικὰ μένει πάντα προσκολλημένη
 στὴν ποικιλόμορφη κολυμπῆθρα τοῦ Ἠπειρωτισμοῦ, ὑψώνοντας σύμβολα, διάφορες πνευ-
 ματικές, θρησκευτικές ἢ ἱστορικές μορφές της, ἀνασταίνοντας τὴ μνήμη μεγάλων ἐπικῶν
 στιγμῶν τοῦ ἠπειρωτικοῦ χώρου, ἢ ζωντανεύοντας μὲ τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς εἰδυλιακὰ
 τοπία του. Ἔτσι δίνει ἐμπνευσμένα ποιήματα γιὰ τοὺς Ἰωάννη Βηλαρᾶ, Κώστα Κρυ-
 στάλλη, Γ. Χατζῆ Πελλερέν, Χρ. Χρηστοβασίλη, Γιωσέφ Ἐλιγιά, Γ. Κοτζιούλα, Γ.
 Ράγκο, Δημ. Σαλαμάγκα, τὸ Νεοπτόλεμο, τὸν Πύρρο, τὸ Διονύσιο τὸ Φιλόσοφο, τὸν
 Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό, τὸ Σαμουήλ τοῦ Κουγκιοῦ, καθὼς καὶ γιὰ τὴν Ἑλλοπία, τὴ Δωδώνη,
 τὸ Σούλι, τὰ Γιάννινα, τὴ Ζίτσα, τὴ Βόρειο Ἠπειρο κ.ἄ., (βλ. Συλλογές της: «Ὁράματα»,
 «Τὰ τραγούδια τῆς Γῆς μου», «Παράλληλα», «Μὲ τὸν Ἀχὸ τοῦ τραγουδιοῦ» κ.λ.π.).

Ἄλλὰ πέρα ἀπὸ τὴν πιὸ πάνω ἐπιστροφή στοὺς πνευματικούς προγόνους ἢ τοὺς
 συνοδοιπόρους καὶ σὲ ὅσα ἄλλα τὴ συγκλονίζουν ἀπὸ τὴ γενέθλια ρίζα, ὑπάρχουν καὶ
 ἄλλες φωτοδότες Ἐστίες τῶν ἐμπνεύσεών της. Κυριαρχεῖ ἡ ἔννοια τῆς Ἑλληνικῆς
 πατρίδας, ἡ φιλοπατρία, ποὺ κάνουν τὴν ἱστορία ποίηση καὶ τὸν αἰῶνα ἀμυντικὸ
 τῶν Ἑλλήνων πόλεμο μεγάλη νικητρά κραυγὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἄς σταθοῦμε, ἐνδεικτικά,
 στὴν προσφορὰ τῆς Ζιτσαίας στὸ ἀνθρώπινο δράμα τῆς Κύπρου. Τῆς εἶναι γνώριμο
 τὸ τραγικὸ τοῦτο νησιὸν σὰν τοπίο, σὰν ἱστορία, σὰν πνεῦμα, σὰν αἶσθημα, γιὰτὶ εἶναι ἡ
 πατρίδα τοῦ συζύγου της, γιὰτὶ εἶναι παντρεμένη ἐκεῖ μιὰ κόρη της, γιὰτὶ ἡ ἴδια χρόνια
 τώρα δέθηκε ἐσωτερικὰ μαζί του μ' ἕνα ἀσίγαστο αἶσθημα θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης στοὺς
 σύγχρονους ἥρωές του. Στὴ δραματικὴ του πάλη γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἐθνικῆς του λευ-
 τεριᾶς, ἡ Ζιτσαία μὲ τὸ πύρωμα τῆς καρδιάς της προσφέρει ἀπὸ ψυχικὴ ἀνάγκη τοὺς στί-
 χους πέντε ποιητικῶν της συλλογῶν, μὲ τοὺς ὁποίους δικαιώνεται ἡ ματωμένη καὶ αἰώ-
 νια πορεία τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ στὴν ἰδέα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ ἀναλάμπει θριαμ-
 βευτικὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἠθικῆς λευτεριᾶς. Μὲ τίς δυὸ πρώτες συλλογές της «Προσκύνημα
 στὴν Κύπρο» καὶ «Ψηφίδες», ἀποκαλύπτεται τὸ χιλιᾶδων χρόνων ἐκτυφλωτικὸ ἑλληνικὸ
 φῶς τοῦ χώρου ἐκείνου καὶ ἀνακυκλώνεται τὸ φυλετικὸ κλασικὸ καὶ βυζαντινὸ θαῦμα,
 ποὺ κράτησε τὴν Κύπρο ὀρθὴ καὶ ἀμόλυντα ἑλληνικὴ σ' ὅλους τοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ κα-
 τακτητές. Οἱ τρεῖς ἄλλες συλλογές ποὺ ἀκολουθοῦν φανερώνουν τὴν ὀδὴν γιὰ τὴν ἄδικη
 ἐπιδρομὴ τοῦ Τούρκου τὸν Ἰούλιο τοῦ 1974 καὶ τὴ βάρβαρη ἀπὸ τότε κατοχὴ ἐνὸς μεγά-
 λου τμήματος τοῦ νησιοῦ. Ἡ συλλογὴ «Πορεία γυναικῶν πρὸς τὴν Ἀμμόχωστον» εἶναι
 ὁ ὕμνος (γραμμένος σὲ μορφὴ ἀρχαίας τραγωδίας), στὴ μεγαλιώδη πορεία τοῦ 1975 τῶν
 γυναικῶν διαφόρων χωρῶν, στὴν ὁποία καὶ πῆρε μέρος, γιὰ τὴν κατεχόμενη ἀπὸ τοὺς

Τούρκους μαρτυρική πόλη τῆς Ἀμμοχώστου, με τὴν ὑψωμένη φωνή τῆς διαμαρτυρίας γιὰ τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ γιὰ κάθαρση. Ὑπάρχουν στίχοι ποὺ συγκλονίζουν, ὅπως ἐκεῖνοι τῶν γυναικῶν τῆς Κύπρου ποὺ καλωσορίζουν τὶς ἀδελφές τους ποὺ ἦρθαν ἀπὸ ξένους τόπους γιὰ νὰ ἀγωνιστοῦν μαζί τους με σκοπὸ τὸ γυρισμὸ τῶν προσφύγων ἐλλήνων στὶς ἐστίες τους:

ΚΥΠΡΙΕΣ ΟΜΑΔΙΚΑ

Καλωσορίσατε ἀδελφές στὸν τόπο μας // καὶ πῶς νὰ σᾶς χαροῦμε; // δὲν ἔχουμε καρέκλα νὰ καθίσετε // σπῖτι νὰ σᾶς δεχτοῦμε /// . . . τίποτε πιά δὲν ἔχουμε. . . // μὴν ἀνάχα δρόμο δύσκολο κι ἀγκαθερὴ πορεία.

ΧΟΡΟΣ

Τ' ἀδιάβατο βουνὸ κοχλάζει ἠφαιστείο. // Σύγκορμη ἀναταράζεται ἡ εὐθύνη. // Γυναῖκες τοῦ καῦμοῦ καὶ τῆς ἀνάστασης // ὅπου τῆς γῆς μιὰ μοῖρα μᾶς βαρύνει. // Πάνω μας νέφη πύκνωσαν καὶ τὸ κακὸ πληθαίνει. // Τῆς Κύπρου τὸ μαχαίρωμα φλέβα εἶν' ἀνοιγμένη.

Καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ ἄλλοι στίχοι ποὺ ὑψώνουν τὴν πατρίδα σὲ ἰδέα κι ἐκείνη τὴν πορεία σὲ σύμβολο ποὺ προσδιορίζει τὴ συνείδηση τῶν λευτέρων ἀνθρώπων, ὅπως:

ΧΟΡΟΣ

Σὰν πυρωμένη ἀλήθεια τῶν καιρῶν — σὰν καθαρτήρια φλόγα — // ἔλυσε καὶ λαγάρισε τῆς πίστεως καὶ τῆς γνώσης τ' ἅγιο ἀσῆμι. // . . . Νέους χρησμούς δὲν περιμένουμε. // Ἐμεῖς κι ἡ ζωὴ, ἐμεῖς κι ἡ μοῖρα, ἐμεῖς κι ὁ Θεός. . . // Ἐμεῖς στοῦ κόσμου τὴν Ἀμμόχωστο, θὰ ὁδοιποροῦμε ὡς πού νὰ φτάσουμε.

ΚΑΙ ΠΡΟΧΩΡΕΙ

. . . Καὶ προχωρεῖ ἡ ΠΟΡΕΙΑ πάντα ἐμπρός. // Μὲ βῆμα σταθερὸ κι ἀπόφαση. // . . . Κριτὴς καὶ σάλπισμα, εὐχή, κατάρτα. . . // Νὰ μάθουν οἱ ἀδύνατοι κι οἱ δυνατοὶ ν' ἀκούσουν. // Πῶς ὅταν οἱ λαοὶ ξυπνοῦν τὸ δίκιο δὲν κοιμᾶται. // Κι ἡ βία γίνεται θηλιὰ καὶ πνίγει τοὺς τυράννους.

Ἕμνος θρηνητικὸς καὶ ἀναστάσιμος εἶναι οἱ συλλογές τῆς «Γράμμα στὴν Κυρήνεια», καὶ «Ὡρα τῆς Κύπρου». Ἡ ποιήτρια Ζιτσαῖα ἀγρυπνάει στὸ μεγάλο αὐτὸ δράμα τῆς Κύπρου, τὸ πνεῦμα τῆς πλαταίνει μέσα στὴν καινούρια σκοτεινὴ καὶ μεγάλη νύχτα τοῦ νησιοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τῆς δραματίζεται καθημερινὰ τὴ μεγάλη ὥρα τῆς λεύτερης Κύπρου. Εἶναι ἡ ὥρα ἡ θεϊκὴ ποὺ ὁ ποιητὴς χρησιμοδοτεῖ καὶ ὁ σκλάβος ἀνασταίνεται! . . .

Ὁ θάνατος σὰν πηγὴ ἐμπνευσης τῆς Ζιτσαῖας ἔδωκε τὴν ἔξοχη ποιητικὴ τῆς συλλογὴ «Λήκυθος», τὴν ἀφιερωμένη στὴ μνήμη τοῦ συζύγου τῆς Λάμπρου Οἰκονομίδη. Τὸ χαμὸ τοῦ τὴν 23-12-1968, θρηνεῖ ἀνθρώπινα, βουβά, εὐγενικά, με στίχους γεμάτους πυκνότητα ποὺ φανερώνουν με συμβολικὲς εἰκόνες τὴν κυριαρχία τοῦ θανάτου:

1. Ἀπόφαση ἀνέκκλητη. // Ἡ ματωμένη σφραγίδα // χαράχτηκε βαθιὰ κι ἀνελέγητα // πάνω στῆς ζωῆς μας τὸ βιβλίο. 2. Πῶς νὰ κρατήσω τὶς στιγμές, // νὰ σταματήσω τὸ χρόνο, // νὰ γυρίσω τὴ ροὴ τοῦ ποταμοῦ, // νὰ ἐμποδίσω τ' ἀόρατο χέρι; // 4. Τὸ πνεῦμα τοῦ Μεγάλου Ἀναρχοῦ // ἐξουσιάζει. // — Γεννηθῆτω τὸ θέλημά Σου, // ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἡ θρησκευτικὴ διάθεση καὶ πίστη τῆς Ζιτσαίας ποὺ εἶναι ὀλοφάνερη σὲ ἑκατοντάδες στίχους της, τώρα ἔχει κάτι ἀπὸ τὸ λειτουργικὸ λυρισμὸ τῆς χριστιανοσύνης:

Μάταια προσπαθῶ νὰ συλλάβω τοῦ μυστηρίου τὴν ἔννοια // νὰ βρῶ τὴ μυστικὴ του πηγὴ. // Μάταια πασκίζω νὰ τὴ λαξέψω // μὲ τὴ λυρικὴ σμίλη // καὶ νὰ τὴ στήσω // — μνημεῖο ἀκατάλυτο — // στὸ ἱερὸν ἄλσος τῆς Μούσας. // Ἀφθαρτὴ οὐσία. // Ἀγάπης ὕμνο. // Ὡδὴ θανάτου. // Ἀνάστασις ὀδυνηρὴ. // Μὲ συντρίβεις.

Ἄλλὰ αὐτὸ τὸ ἄγνωστο δὲν ἀφαιρεῖ τὴν ἐλπίδα. Ἡ ὑπαρξὴ πάντα θὰ διασώζεται: «Ὅλα σωπαίνουν καὶ μετροῦν τοῦ χωρισμοῦ μας τὸ χρόνο. // Ὅμως ἐγὼ σὲ φέρνω μέσα μου». Καὶ αὐτὴ ἡ ἀγάπη ποὺ ὑψώνεται καὶ φτάνει τὸ φῶς τῆς θεϊκῆς ἀγάπης, δὲν μπορεῖ παρά νὰ νικήσει τὸν Ἄδη. Τὸ ἀκόιμητο μεταφυσικὸ στοιχεῖο, ποὺ κυριαρχεῖ σ' ὅλη αὐτὴ τὴ συλλογὴ της, λυτρώνει:

— «Ὅχι δὲν εἶναι ἀλήθεια πῶς στὸ σκότος // χάθηκαν σὰν ἀχνὸς παντοτεινά. // Μονάχα λέω πῶς κάπου πῆγες πρῶτος // κι ἔχουμε χωριστεῖ προσωρινά». Εἶναι ἡ στιγμή ποὺ ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὴν αἰωνιότητα.

Κυρίαρχη τοῦ ἐσωτερικοῦ της κόσμου ἡ Ζιτσαία, μὲ ὀπλισμὸ τὴν αἰώνια ἐνατένιση στὸ φῶς, στὴν κλασικὴ μνήμη, στὸ γήινο καὶ στὸ ἄπειρο, λογίζει τὸ ἀνθρώπινο ἰδανικὸ γιὰ γενναῖο καὶ ὑψηλό. Τοῦτο τὸ ἰδανικὸ της, δηλαδὴ ὁ κοινωνικὸς εὐδαιμονισμὸς τοῦ ἀτόμου, ξεκινάει ἀπὸ ἐμπειρίες ποὺ φανερώνουν τὴν ἀξία καὶ τὴ δύναμη τῆς ζωῆς. Εἶναι ἓνα ξεκίνημα μὲ ἠθικὴ πανοπλία, μὲ σωστὴ ἐνατένιση, μὲ πνεῦμα ποὺ φωτίζει δύσκολους δρόμους, μὲ καρτερία καὶ πίστη. Ἐτσι κανένας βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὴν εὐτυχία:

ΨΗΦΙΔΩΤΟ

*Λίγα μαργαριτάρια ἀπὸ τὸ βυθὸ τοῦ πόνου.
Λίγα ροδόφυλλα ἀπὸ τὸ περιβόλι τῆς χαρᾶς.
Μερικὰ κοράλλια ἀπὸ τὸ πέλαγο τοῦ μόχθου.
Κάτι ψήγματα χρυσοῦ ἀπὸ τὸ ποτάμι τῆς ἀγάπης.
Κι ἓνα βουνὸ ὑπομονή! . . .
Πόσες νύχτες χρειάστηκαν — ψηφί — ψηφί —
κάτω ἀπὸ τῆς καρδιᾶς τὸ λύχνο
γιὰ νὰ φτιάσω τὸ ἅγιο σου εἰκόνημα, εὐτυχία;*

Κλείνοντας μέσα της ἀκέραιη τὴν παράδοση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀκόμα βαθύτερα τὴν ἐνιαία οὐσία τοῦ κόσμου, μετουσιώνει τὴν ἔκστασις σὲ ἔντασις καὶ τὸ στοχασμὸ σὲ λυρισμὸ. Τὰ ποιήματά ¹ της ποὺ διακρίνονται καὶ γιὰ τὴ μεταρσίωση τῆς σοφίας καὶ τῆς τεχνικῆς γνώσης σὲ λυρισμὸ, μᾶς μεταμορφώνουν καὶ μᾶς ὀδηγοῦν στὴν κολυμπήθρα τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς λογικῆς, στὰ δύο ἀκατανίκητα αὐτὰ ἔπλα γιὰ ὀποιαδήποτε πορεῖα. Τὶ ἄλλο περισσότερο γιὰ τὴ συχνὴ ἐπικοινωνία μας μαζί τους;

Ἡ πεζογράφος Χρυσάνθη Ζιτσαία μᾶς ἔδωκε: I) τίς συλλογές διηγημάτων: α) «Τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θρύλου», 1955, β) «Φωνές ἀπὸ τὸ Χρόνο», 1962 καὶ γ) «Προσωπικὴ

3. Ἡ παιδικὴ ποίηση περιλαμβάνει τίς συλλογές τῆς Ζιτσαίας: α) «Χαρούμενες Ὠρές», 1955. β) «Χελιδονίσματα», 1959 καὶ γ) «Ἕγνος στὴ Μέλισσα», 1961.

κατάθεση», 1975. II) 'Επίσης μᾶς ἔδωκε τὶς μελέτες: 1) «Κύπριες Λογοτέχνιδες», α' ἔκδ. 1963 καὶ β' 1972 καὶ 2) «Παμβώτιδα», 1966.

Εἰσαγωγικὰ στὴν πρώτη συλλογὴ τῶν διηγημάτων της, γράφει: «Τὰ διηγήματα ποὺ ἀποτελοῦν τὸ βιβλίο αὐτό, ἔχουν γιὰ θέμα ἱστορίες τῆς Ἡπείρου, παρμένες ἀπὸ τὴ ζωὴ της καὶ τοὺς θρύλους της. Γεννημένη καὶ μεγαλωμένη στὸν ἅγιο τόπο της, κρατῶ κι ἐγὼ μέσα μου, κάποια μυστικά τοῦ τόπου μου ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ μιὰ σειρά ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὰ ἀφηγήματα τοῦτα...». Στὴ συλλογὴ ποὺ ἀκολουθεῖ, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἴδια ἀφετηρία τῶν διηγημάτων της μὲ μόνη ἐξαίρεση ὅτι τὰ θέματά της: «δὲν περιορίζονται ὅλα ἀποκλειστικὰ στὸν Ἡπειρωτικὸν χῶρον...». Καὶ πραγματικὰ ἀφοσιωμένη ἢ Ζιτσαία στὴν παράδοση καὶ στὴ μνήμη τῆς γενέθλιας ἠπειρωτικῆς της γῆς, ζῆ μὲ τὶς πρῶτες ἐμπειρίες τῆς ζωῆς της καὶ τοὺς θρύλους τοῦ χώρου, ἀποθησαυρίζει τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἔθιμα, διασώζει μὲ θέρη τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ καὶ ἀνασταίνει ἐποχές ὑποβάλλοντας τὴ φυσιογνωμία τοῦ χώρου. Τούτῃ ἢ ἔντονη βίωσή της, σὲ ταυτισμὸ μὲ τὴν τοπολατρεία, καὶ τὴ γνῶση τῆν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ τῶν περιοχῶν, τὴν ὀδηγοῦν στὴ συγγραφὴ τῶν διηγημάτων της ποὺ πρωταρχικὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀφηγηματικὴ ἔνθεση, συναρπαστικὲς εἰκόνες καὶ αἴσθησις τοῦ ἀνθρώπινου. Ἡ προσοχὴ της στρέφεται ἐπίμονα στὸν ψυχισμὸ τῶν ἡρώων της, ἢ γρήσι μίᾳ ἀδρῆς δημοτικῆς γλώσσας δίνει παλμὸ στοὺς μύθους της, ἐνῶ οἱ εἰκόνες, οἱ περιγραφὲς καὶ οἱ διάλογοι δημιουργοῦν μιὰν ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐπιβάλλει τὴν πορεία τῆς πλοκῆς καὶ δικαιώνει τὴ θέσι τῆς συγγραφέα ἀπέναντι στὴ ζωὴ.

Ἡ μελέτη της «Παμβώτιδα» τὴ φανερώνει ἐξοχῆ ἐρευνήτρια νὰ διασώσει τὰ ποιητικὰ μνημεῖα ποὺ γράφτηκαν γιὰ τὴν ὁμορφὴ λίμνη τῶν Γιαννίνων, τὴν Παμβώτιδα. Πρόκειται γιὰ μιὰ εὐσυνείδητη ἐργασία ποὺ ἔχει τὴν ποιότητα τῆς ἀμεσης πηγῆς.

Ἡ ἄλλη μελέτη της μὲ τίτλο «Κύπριες Λογοτέχνιδες», χάρι στὴν ἐμβριθεία, τὸ ἔθος, τὶς κριτικὲς ικανότητες καὶ τὸ μόγθο τῆς Ζιτσαίας, ἀποτελεῖ μιὰ πολύτιμη προσφορά της στὴν Κυπριακὴ Γραμματολογία. Ἡ ἐργασία της αὐτὴ ποὺ ἀνατρέχει σὲ πνευματικὴ ζωὴ αἰώνων τοῦ ἡρωϊκοῦ νησιοῦ καὶ εἶναι ἢ πρώτη ποὺ γράφτηκε στὸ εἶδος της, ἔχει ἰδιαίτερη ἀξία γιὰ τὰ νέα στοιχεῖα ποὺ παρουσιάζει, τὴν ὀλοκληρωμένη τεκμηρίωση καὶ τὴν ὀρθὴ ἀξιολόγηση τῶν γυναικῶν δημιουργῶν. Εἶναι ἓνα ἔργο ποὺ σφραγίζεται ἀπὸ τὴν εὐθύνη καὶ τὴ συνείδησι τῆς δημιουργοῦ του.

Τὸ ὅλο ἔργο τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαίας δίκαια της δίνει τὴν ἐξέχουσα θέσι στὸ ἔργο μας αὐτὸ καὶ στὴν καθολικότερη Γραμματεία μας.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΖΟΡΜΠΑΣ (1907-1969).

Γεννήθηκε στὸ Θεσπρωτικὸ (παλιὰ Λέλοβα) τῆς Πρέβεζας, ὅπου καὶ τέλειωσε τὸ Σχολαρχεῖο. Ἀπόφοιτος τοῦ Γυμνασίου τῆς Πρέβεζας ὑπηρετήσε στὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριο, φοιτῶντας ταυτόχρονα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας. Διπλωματοῦχος της, μετατάχθηκε στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας, ὅπου ὑπηρετήσε ὡς τὸ θάνατό του (12-6-1969), ἐργαζόμενος παράλληλα σὲ νυχτερινὰ Γυμνάσια.

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε μὲ ἀρκετὲς ἀξιόλογες μελέτες παιδαγωγικοῦ καὶ ἱστορικοῦ περιεχομένου. Κυριότερα συνεργάστηκε στὶς ἐφημερίδες «Ἐλευθ. Βῆμα» καὶ «Ἐστία», στὸ περιοδικὸ «Νέο Σχολεῖο», (τακτικὸς συνεργάτης του ἀπὸ τὸ 1952 ποὺ ἐκδόθηκε ὡς τὸ 1969 — Χρόνο τοῦ θανάτου του), στὴ «Νέα Ἐλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία Χάρη Πάτση» κ.ἄ.

Τὸ 1955 ἐξέδωκε τὸ ἔργο: «Τὸ παιδί καὶ τὸ Σχολικὸν περιβάλλον». Στὰ κατά-
λοιπά του δισώζονται, ὅπως διαβεβαιώθηκα ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ του περιβάλλον, με-
ρικὰ ἀνέκδοτα ἔργα του παιδαγωγικοῦ καὶ φιλολογικοῦ περιεχομένου, καθὼς καὶ ἱστο-
ρικὲς μελέτες.

*

ΣΩΤΗΡΗΣ ΖΟΥΜΠΟΣ (1901-).

Γενήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου εἶχαν μόνιμα ἐγκατασταθεῖ οἱ ἀπὸ τὴν Ἄγυιὰ τῆς
Πάργας (ἡ μητέρα του κατάγονταν ἀπὸ τὴν Πάργα) Σουλιώτικης καταγωγῆς πρόγονο,
του. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Ζωσιμαία Σχολή, ὑπηρέτησε (1928) διευθυντὴς
τοῦ Γραφείου τύπου τῆς Γεν. Δ/σης Ἡπείρου, καὶ ἀπὸ τὸ 1930 ὡς τὸ 1965 πού συντα-
ξιοδοτήθηκε, Προϊστάμενος καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ Δημοτικοῦ Μουσείου τῶν Γιαννίνων,
ὅπου πρόσφερε (καὶ σὰν ὀργανωτὴς) πολὺτιμες ὑπηρεσίες.

Ἡ παρουσία του στὰ Γράμματα ἔγινε ἀπὸ τὰ Γυμνασιακὰ του χρόνια. Τὸ 1919
ἐξέδωκε μὲ τὸ Γιώργο Βαβαρέτο τὸ περιοδικὸ «Ἀναγέννησις». Ἀποστρατευόμενος τὸ
1923, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄτυχη λήξη τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας ὅπου ἔλαβε μέρος,
ἐργάστηκε στὰ Γιάννινα σὰν ἀνταποκριτὴς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Τύπου καὶ συντάκτης τῶν
Ἡπειρωτικῶν ἑφημερίδων «Κῆρυξ», «Ἡπειρ. Ἡχώ», «Ἐλευθερία», «Ἡπειρος», «Ἡ-
πειρ. Ἀγών» κ.λ.π.

Τὰ πεζογραφήματά του, ἱστορικῆς, ἀρχαιολογικῆς καὶ λαογραφικῆς θεματογρα-
φίας, ζωντανεῦν μὲ λογοτεχνικὴ πνοὴ τὰ παλιὰ Γιάννινα, διασώζουν πολὺτιμες μαρτυ-
ρίες καὶ καταγράφουν ἐκδηλώσεις τῆς ψυχικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἐλλήνων κατοί-
κων μακρινῶν χρόνων.

Ἡ τόσο δεμένη μὲ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι ποίησή του, πού λευτερώνεται στὰ νεώ-
τερα δημιουργήματά του σὲ ἀρκετὰ σημεῖα, μετουσιώνει μὲ στιχουργικὴ εὐχέρεια καὶ
εὐαισθησία σὲ τέχνη, τὴν ἱστορικὴ μνήμη, τὰ ἔθνη καὶ ἰδεώδη καὶ τὴν ἀγάπη στὸν ἄνθρωπο.
Μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδοσιακὰ του ποιήματα εἶναι: «Στὸν Πύργο τοῦ Κάστρου»
(περ. «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια»), «Στὴν Ἀλκιμῆ Νεότητα» (ἑφημ. «Ἡπειρωτ. Ἀγών»
τῆς 9-6-1931), «Ἀφιέρωμα στὸ Μπετόβεν», 1970 καὶ δεκάδες ἄλλα σὲ διάφορα ἔντυπα.

*

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΚΑΚΟΥΡΗΣ (1911-1943).

Λυρικὸς ποιητὴς τῆς γενιᾶς τοῦ τριάντα πού γεννήθηκε στὸ Μαργαρίτι τῆς Θεσ-
πρωτίας, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος (1925) τοῦ Σχολαρχείου
Παραμυθιάς γράφτηκε στὸ Διδασκαλεῖο τῶν Γιαννίνων καὶ πτυχιούχος του ἀκολούθησε
τὸ διδασκαλικὸ ἐπάγγελμα.

Κυριαρχούμενος ἀπὸ τὸ αἶσθημα τῆς ἀνασφάλειας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐρημιᾶς
καὶ περνώντας τὰ παιδικὰ καὶ ἐφηβικά του χρόνια στὰ Οἰκοτροφεία τῆς Παραμυθιάς καὶ
τῶν Γιαννίνων δὲν ἔμεινε ὁ θεατὴς τοῦ κόσμου. Ἀντίθετα παρουσιάστηκε ὁ σκεπτικιστὴς
καὶ ὁ αἰσθηματίας πού ἔκανε τὸν πόνο τοῦ μικροῦ του περίγυρου δικό του πονο, χαράζον-
τας μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὴν τέχνη δρόμους λυτρωμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν δεκατριῶν του
χρόνων ἐνορχηστρώθηκαν σὲ λεπταίσθητους στίχους τὰ πρῶτα νεανικὰ τιτιβίσματα, ἡ
μοναξιά, ὁ πόνος, ὁ θάνατος, ἡ ξενητεία καὶ ἄλλα. Ἔτσι ἀριθμοῦνται σὲ 56 τὰ ποιήματα

πού έγραψε στὴν περίοδο 1925-1926 στὴν Παραμυθιά, στὸ Μαργαρίτι καὶ στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ περισσότερα δημοσιεύτηκαν μὲ τ' ὄνομά του στὶς ἡμερίδες τῶν Γιαννίνων «Κῆρυξ» καὶ «Ἡπειρωτικὴ Ἠχώ» τὸ 1926, ἐνῶ δέκα ἀπὸ αὐτὰ δημοσιεύτηκαν στὰ Ἰδία καὶ ἔλλα ἡπειρωτικὰ ἔντυπα μὲ τὸ ψευδώνυμο Πελῆς Ἀγερόντιος.

Τὸ ξεκίνημά του ὑπῆρξε τὸ ἀβέβηχα ξεκίνημα ἑνὸς παιδιοῦ μὲ εὐγενικὲς ἐνατενίσεις καὶ πλάσιμο ὠραίων προσδοκιῶν, πού οὐσιαστικὰ ὑπόφερε γιὰ τὸ ὅτι ὑπῆρχε. Μελαγχολικός, εὐαίσθητος, ρομαντικός, ὁ Κακούρης, τόλμησε μὲ ἀληθινὸ ἔρωτα στὴν ποίηση, κατορθώνοντας ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ παρουσιασμα τῆς παιδικῆς του ἡλικίας νὰ προσεχτεῖ ἀπὸ τοὺς δύσκολους πνευματικὸς κύκλους τῆς ἡπειρωτικῆς πρωτεύουσας.

Ὁ θάνατος, ἡ ματαιότητα τῆς ζωῆς κι αὐτὸ πού προϋπάρχει ἀπὸ τοῦτο τὸ φῶς, κυριαρχοῦσαν ἐναγώνια στὴ ποίηση τοῦ δεκαπεντάχρονου Κακούρη:

*«Πῶς σὲ προσμένω. Μὰ σιγά, ἀπ' τὸ χρυσὸ ποτηρί
στάλα μὴ χύσης κάτω,
θέλω κι ἐγὼ νὰ τραγουδῶ στὸ αἰώνιο πανηγῦρι
τῆς χώρας τοῦ θανάτου».*

(Ἀπὸ τὸ ποίημα «στὸ Λυτρωτῆ» 1926)

*

Τὸ αἶσθημα τῆς μεταφυσικῆς γέμιζε τὸ χῶρο τῆς ψυχῆς τοῦ Κακούρη, ὁ ὁποῖος δὲν ἤθελε νὰ ὁμολογήσει ὅτι ὅλα εἶναι μάταια καὶ ἀπατηλά. Προσπαθοῦσε νὰ κλείσει τ' αὐτιά του στὶς μηδενιστικὲς θεωρίες καὶ νὰ φανερώσει τὴ δύναμη τοῦ πνεύματος γιὰ τὸ χάραγμα τῆς γαλήνιας πορείας τῆς ἀνθρωπότητας σὲ μιὰ διεγκυστίντα ἐλπίδων καὶ ἀπογοητεύσεων, αἰώνιου ἀγῶνα καὶ ποιότητας τῆς ἀμοιβῆς:

ΣΚΟΡΠΙΣΜΕΝΑ ΚΟΚΚΑΛΑ

*«Καὶ εἶδον τὰ ὀστᾶ τὰ γεγυμνωμένα»
Στὸν φίλο Ἄλκη Μυροσίμη*

*Γιατὶ σκόρπια τὰ κόκκαλα στοὺς τάφους σκορπισμένα;
ἢ ἄσπρη κάρα νά, ἐδῶ, τὰ πόδια κεῖ, τὰ χέρια
ὅλα γυμνά, χωρὶς ζωή, ἀπ' τοὺς ἀρμούς λυμένα,
Τὰ μάτια ποῦ ναι τοῦ νεκροῦ πού λάμπουν ὡς ἀστέρια;*

*Μὰ ἢ ζωὴ! καὶ ἢ φθαρτὴ ἢ σάρκα ποῦ ν' ἀλήθεια;
ποῦ ἢ ψυχὴ; ποῦ ἢ καρδιὰ κι οἱ τόσο στεναγμοί;
ὦ! οἱ χαρὲς, τὰ ὄνειρα, ἐλπίδες, ποῦ τὰ στήθεια;
Ὅλα ὁ χάρος τὰ ἔθαψε στοῦ τάφου αὐτοῦ τῆ γῆ.*

*Γιατὶ σκόρπια τὰ κόκκαλα ἐδῶ καὶ κεῖ ριγμένα;
Σ' αὐτὰ δὲν ἦταν ἢ ζωὴ, ἢ ὁμορφιά, ἢ χάρις;
Πόσο πονῶ γιὰ τὸ νεκρό! Μὰ ποῖος ποιεῖ γιὰ μένα;
Ζῆσε ὦ! σῶμα ἀμαστωλό... χωμάτινο κουφάρι.*

*Τάφε σκληρὴ, ἀχόρταγε, καὶ τὸ δικό μου σῶμα
ὡς πεινασμένος δράκοντας μιὰ μέρα θὰ δεχτεῖς.
Πές μου ἀλήθεια τῆ ζωῆ τὴν κοῦβει αὐτὸ τὸ χῶμα;
Πέε' ἀπ' αὐτοῦ τι ἀνοίγεται; Φθαρτὴ ναι ἢ ψυχὴ;*

Μαργαρίτι, Αὐγούστος 1926

Στήν ποίηση τοῦ Κακούρη έντονο ὑπῆρξε ἓνα ἄλλο συναίσθημα, ἡ ἀγάπη του για τοὺς φτωχοὺς. Στὰ χειρόγραφα του συναντᾶμε ποιήματα με τίτλους: «Στήν παιδοῦλα τοῦ χωριοῦ», «ἡ Ζητιάνα εἶχε πεθάνει», «ἡ ὄρφανή», «στήν ἀτιμασμένη», «φτωχόσπιτα», «βράδυ στό φτωχικό», καί ἄλλα, δρόμοι κοινωνικῶν τάξεων, πονεμένων καί στερημένων ἀπ' τή χαρά τῆς ζωῆς ἀνθρώπων, τή γλώσσα καί τοὺς καημούς τους πού ἤξερε τόσο καλά ὁ ποιητής. Μὲ τρυφερότητα ἄφησε τήν παιδική του ψυχὴ νὰ τοὺς ἀγκαλιάσει, καί με πνευματικὴ λάμψη προσπάθησε με τὸ στίχο του νὰ χύσει βάλσαμο καρτερίας καί δύναμης στίς καρδιές αὐτῶν πού ἔπρεπε νὰ τιναχοῦν πέρα ἀπὸ τὴ μοίρα τους. Ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτοὺς τοῦ Κακούρη βγαίνει ἓνα ἄρωμα ἀρετῆς:

ΒΡΑΔΥ ΣΤΟ ΦΤΩΧΙΚΟ

*Τὸ σπίτι χαμηλό, στρωτὸ με χῶμα
κι ἡ στέγη του παλιὰ καί καπνισμένη.
Στὸ τζάκι πλάι ἓνα ἀχυρένιο στῶμα
γιὰ νὰ ξαπλώνετ' ἡ γριά ἢ ζαρωμένη.*

*Φθασμένος τώρα κι ὁ πατέρας λασπωμένος
— ὄλημερις στοῦ μύλου τὸ βαθὺ χαντάκι —
ἀμίλητος, θλιφτὸς καί κουρασμένος.
Ἀποκοιμῆται στήν κούνια τὸ μικρὸ παιδάκι.*

*Κι ἡ μάνα τρῖβει δυὸ κρεμμύδια χολιασμένα,
με λίγο λάδι νὰ γελάσουνε τὴν πεῖνα,
κι ὄξω στό φεγγαρόφως, στό βιβλίο σκυμμένη,
γράφει τὸ μάθημά της ἢ Χριστίνα.*

*Τρεμόφωτο ἓνα ἀστέρι κάθε βράδυ
κυλάει μέσα ἀπ' τὴ στέγη νὰ φωτᾶει
τοῦ φτωχικοῦ σπιτιοῦ τ' ὀλόπηχτο σκοτάδι,
λὲς κι ἀπ' τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ λαμποκοπᾶει.*

*Κι ἀποκοιμᾶει τὰ φτωχικὰ ὄνειρά μας
ζωὴ καί γειά, Θεέ μου, στὰ παιδιά μας.*

(χωρὶς ἡμερομηνία).

Στὰ ἔρωτικά του ποιήματα ὑπάρχει έντονη ἡ βάση ἑνὸς ἀτομικοῦ ἐγώ, πού εἶναι τόσο δύσκολο νὰ ξεπεραστεῖ ὅταν δὲν ἔχεις συζευχτεῖ με τὴ γεύση τῆς τελειότητος καί τοῦ μεγάλου με τὴν τέχνη, γι' αὐτὸ στίς περιόδους τῆς δημιουργίας τους φανερώνεται ὀλοκληρωμένος στήν αἴσθησή του. Τότε ξαναγύριζε στίς παιδικές του ἀναμνήσεις, ἀπόφευγε τὸ διάλογο τοῦ ἀνθρώπου με τὸν κόσμο πού τόσο ἄλλοτε τὸν ἀπασχόλησε, κι ἀναζητοῦσε ψυχικὴ πληρότητα στὸν ἔρωτα, τὸν ὁποῖον δέχονταν σὰν μιὰ προσπάθεια νὰ ταυτιστεῖ ὁ ἑαυτὸς με τὴν αἰωνιότητα, πού ὅμως συχνὰ καταλήγει στὴ διάψευση τῶν βαθύτερων ἐλπίδων μας καί στήν πιὸ ἀπαισιόδοξη θεώρηση τῆς ἀνθρώπινης μοίρας:

ΠΡΟΣΜΟΝΗ

*Πόσο σκληρὸ νὰ ξεγελᾷς τὸν πόθο τὸν ἀνήσυχο
με τὴ χαρὰ τοῦ γυρισμοῦ, Καλή μου, πὸς δὲ θᾶρθαι
καί νὰ μιλεῖς στήν ἴδια σου ψυχὴ γιὰ κάτι πιὸ ὁμορφο:
πάντα εὐωδιάζει ἓνα φτωχὸ λουλούδι, πὸς μαράνθη...*

Καὶ νᾶχω ντύσει τὴ φτωχὴ μου κάμαρα στὰ γιορτινὰ
καὶ πλάϊ τὰ κρίνα νὰ μιλῶν στὰ κόκκινα λαμπιόνια
κι ἡ προδομένη ἀγάπη μου ἰκέτισσα νὰ τριγυρνᾷ
κάτω ἀπὸ κρύα κι ἄχαρα κι ἐρημικὰ μπαλκόνια...

Καὶ τὸ παλιὸ ρολόγι μου ἀργὰ τὸ χρόνο νὰ μετρᾷ
κι ἡ μέρα φύλλο κίτρινο φυλλορροεῖ ἀγάλι
κι ἡ μυγαλιὰ ἡ πρωτάνθιστη μιὰ ἐρωτικὴ χαρὰ
κι ἐγὼ νὰ κλαίω, νὰ κλαίω βουβὰ γιὰ μιὰ γιορτὴ μεγάλη.

Πόσο σκληρὸ νὰ ξεγελᾷς τὸν πόθο τὸν ἀνήσυχο
κάτω ἀπὸ κρύα ὑπόστεγα σταθμῶν σιδηροδρόμων
μὲ τὴ χαρὰ τοῦ γυρισμοῦ, Καλή μου, πὺν τραγούδησα
στὴ σιωπὴ τῶν μακρινῶν σκοτεινιασμένων δρόμων...

(Περιοδ. «Ἡπειρωτικά», Ἀθ. 1938, σελ. 240)

Ἄλλοτε ἀτένιζε τὸν ἔρωτα θριαμβευτὴ, μακριὰ ἀπὸ τὴν τρώση τῆς συνήθειας, ἓνα αἶσθημα ἀγνό, πὺν ὀδηγεῖ στὴν ἀφοσίωση καὶ στὴ θυσία ἂν χρειαστεῖ, αὐτὴ πὺν ὑπαγορεύει τὸ μεγάλο ἰδανικό. Ὁ ἔρωτας αὐτὸς εἶναι ἡ καινούρια δύναμη καὶ ὁρμὴ τοῦ ἀτόμου στὴν ἀφθαρτὴ δημιουργία, μιὰ πὺν γίνεται ἡ ψυχὴ καὶ τὸ κέντρο τῆς ζωῆς του. Εἶναι ὁμως καὶ ἄλλες στιγμές, κι αὐτὲς εἶναι οἱ περισσότερες, πὺν κυριαρχοῦνταν ἀπὸ μιὰν ἀπαισιόδοξὴ ἀντίληψη σὰν δέχονταν πὺς τὸ ἐρωτικὸ αἶσθημα πέθαινε νωρὶς, καὶ πὺς τὸ μόνο του κατάλοιπο εἶναι ἡ θλίψη, ἴσως καὶ ἡ ἀπέχθεια γιὰ ὅ,τι ἀγαπήσαμε, πὺν ντροπιασμένο χάνεται στὸ κοιμητήρι τῆς λήθης. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ, μαζὶ μὲ τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου πὺν λὲς καὶ εἶναι φωλιασμένη μέσα του, ὁ Κακούρης ἀγωνίζονταν νὰ βγεῖ νικητὴς.

Τοῦ φθινοπώρου οἱ μυστικὲς λαχτάρεις σκόρπισαν
ρίγη πρωτόνοιωστα σ' ὄλες μου τίς ἀγάπεις,
στὴ στέγη μου τὰ πρωτοβρόχια πρωτοκούρδισαν
τίς μαγικὲς τους ἄρπεις.

Κι ὁ πικραμὸς τῆς μυστικιᾶς μου θλίψης ξύπνησε
στοὺς στοχασμοὺς τοῦ ἐφήμερου τίς ὑποσχέσεις
κι εἶδα ψηλά στ' ἀδράχτι, νὰ γυροῦν, τ' ἀβέβαιου
τῆς ζήσης τίς μεταμφιέσεις...

Μὲς τίς σκιές, μὲς τὰ ἐρείπια κάτι ἀσύλληπτο
μένει ἀπ' τοῦ πόθου μου τὴν ἄγρια πάλη:
μοῦ φτάνει μᾶς παλιᾶς ἀγάπης ἡ ἀνάμνησι
σ' ἑνὸς ὀνείρου τ' ἀνθογυάλι...

Σὰν δάσκαλος ὁ Κακούρης ἔδωκε ὅλα τὰ δείγματα τῶν στοιχείων τοῦ ἠπειρώτη δάσκαλου τοῦ ἀφοσιωμένου στὸ πλάσιμο τῶν νεανικῶν ψυχῶν καὶ τοῦ παθιασμένου στὴν ἀνάπτυξη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἔτσι διακρίθηκε καὶ γιὰ τὴν ἔντονη κοινωνικὴ του δράσι στὰ χωριὰ πὺν ὑπηρετῆσε κι ὅπου ἄφησε ἓνα μεγάλο μέρος τῆς σύντομης ζωῆς του.

ΓΛΥΚΗ¹

Τι πληκτικιά κι ὀδυνηρή εἶναι ἡ ζωὴ μου ἐδῶ·
— πολυάκι πρωτοτάξιδο ἀνοίγω τὰ φτερά μου —
Στὴ μόνωση στὸ μαρασμό, στὸ βαρετὸ σκολεϊό,
νιώθω βαρὺ τὸ «εἶναι» μου κι ὀκνὸ τὸ λογισμό
καὶ τὰ παιδιὰ πιὸ φλύαρα, χαρούμενα κοντά μου...

Μπροστά μου ξετυλίγεται κακοσυρμένη μιὰ γραμμὴ
καθὼς λιχνίζει τοὺς καῦμούς τοῦ Ἀχέροντα ὁ θρῆνος·
τι τραγικιά κι ὑπέροχη νιώθω τὴν καταδίκη αὐτὴ
σὲ πλαίσιο τόσο ἄχαρο νὰ ξεκουράζεις τὴν ψυχὴ
γιὰ νὰ ἔβρεις ποιὰν ἢ διαφορὰ πὸ ἄχει ἀπὸ σὲ τὸ κτήνος...

Κι ἀναρωτιέσαι δίκαια: «Νὰ ζῆ κανεὶς ἢ νὰ μὴ ζῆ;»
νὰ διακόψεις βάζοντας τελεία σ' ἓνα δράμα
τὴ νιότη σου ζηλόφθονα μιὰ μοίρα ν' ἀδικεῖ,
νὰ ξεχειλοῦν οἱ πόνοι σου μὲς σὲ μιὰν αἴθουσα ὕγρα
μὲ τὴν ἀνία ν' ἀρχινᾷς τὸ ἴδιο πάντα κλάμα;

Ἐξάχρονη ζωὴ πικρὴ στὴν ὁμορφούλα τῆ Γλυκῆ
κι ἀμίλητος κατάματα νὰ βλέπεις τὸ μοιραῖο.
Τὸ κάθε τι ν' ἀποθυμᾷς σ' αὐτὴ τῆ δύσκολη καμπή,
μπροστά σου ὁ μαυροπίνακας σὰν μιὰ γκριμάτσα κωμικὴ
καὶ πάντα ὁ κύρ Δάσκαλος... ἔ; γίνεται πιὸ ὠραῖο;

(Γλυκὴ 1934)

Ἀπὸ τὸ ποίημά του αὐτὸ φανερώνεται πὼς ὁ Κακούρης εἴκοσι τριῶν χρόνων ὑπηρέτησε δάσκαλος στὸ χωριὸ Γλυκὴ τῆς Παραμυθιάς καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του, ὄχι χειρότερος ἀπὸ ὅλα τὰ χωριά ἐνὸς τόπου ποὺ μόλις εἶχε τινάξει τὴν τουρκοκρατία, δυνάμωνε τὸν πεσσιμισμό του, χωρὶς ν' ἀποκλείεται, ὅπως καὶ σὲ τόσοις ἄλλοις στίχους του φανερώνεται, μιὰ ἀπαισιόδοξη διάθεση ἀπὸ μίμηση τῆς ποιητικῆς παρουσίας τοῦ Γιαννιώτη ποιητῆ Γιωσέφ Ἐλιγιά καὶ εἰδικότερα τῆς τραγικῆς του κραυγῆς στὸ ποίημά του «Κι λ κ ί ς», ἢ ἀκόμα καὶ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ποιητικοῦ κλίματος τοῦ Καρυωτάκη. Καταλήγουμε στίς στιγμὲς αὐτὲς τῆς ἀδυναμίας τοῦ Κακούρη νὰ δεχόμεστε ἐπιρρασμὸ ἀπὸ τὸ ποιητικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς του, γιὰτὶ γνωρίσαμε τὸν ποιητὴ καὶ ὁμολογοῦμε πὼς δὲν ἦταν θολὸς ὁ καθρέφτης τῆς ψυχῆς του, ἀλλὰ ὀλοκάθαρος νὰ δέχεται ὅλες τὶς ἀχτίνες τῆς ζωῆς καὶ νὰ τις διαθλά ὀλοφώτεινες στοὺς γύρω του.

Αὐτὴ μας τὴν πίστη τὴ δικαίῳνει ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, μὲ τὴν ἀνόθευτη ἀγάπη του γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ συνείδηση τῆς ἀποστολῆς του, στὸ πιὸ κάτω ποίημά του «Θεοπρωτοποῦλες», ὅπου χάρη στὴν πνοή του ἡ ζωὴ κάποιων τυραγνισμένων μορφῶν παίρνει καθολικότητα. Ἐκεῖ, φυσικά, καὶ οἱ τρίλλιες τῆς στοργῆς καὶ τῆς ἀγάπης γιὰ τὸν ἄνθρωπο:

1. Ἡ Γλυκὴ, σήμερα εἶναι ἓνα ὁμορφο χωριὸ στὴν ἄκρη τοῦ κάμπου τῆς Παραμυθιάς, κάτω ἀπὸ τὰ ἀπάτητα Σουλιώτικα βουνά. Γραφικὰ δίπλα του κυλάει ὁ Ἀχέροντας στὸ ταξίδι γιὰ τὴν Ἀχερουσία λίμνη.

ΘΕΣΠΡΩΤΟΠΟΥΛΕΣ

Καμαροφρύδες μου γλυκές και μαυρομαντηλοῦσες
ἄχ, τί λαχτάρα, τί καημός για τ' ἄξια σας τὰ χέρια
και για τὰ νειάτα τ' ἄχαρα, τὰ μελαπὰ ἀπ' τή δουλειά
κι ἀπ' τὰ βαριά, τ' ἀτέλειωτα νυχτέρια.

Νά, τή φροντίδα τοῦ σπαρμοῦ, τοῦ σκάλου τὸ παράπονο,
τοῦ θέρου τήν κρυφή χαρά, ξανοίγω στή ματιά σας.
Και τοῦ πρωτόβγαλτου ψωμοῦ τή γλύκα σάν τή γλύκ' αὐτή
πο' ναι χυμένη στήν κορμοστασιά σας...

Χάδι τὸ γέλιο στὸ καφτὸ λιοπῦρι τοῦ μεσημεριοῦ
και τῶν χειλιῶν τὸ τρυφερὸ ψιθύρισμα ἁρμονία:
για τοὺς σεβντάδες τοὺς κρυφούς, για τοὺς βοσκούς τοὺς ἔρμους νιούς
— μιὰς ταπεινῆς ζωῆς τήν εὐτυχία...

Θεσπρωτοπούλες μου γλυκές, τῆς γῆς μου σεῖς τὰ ξωτικά,
πῶς μοῦ βουρκώνει τή ματιά κι ἡ μελαψή ὁμορφιά σας
δντας τοῦ μαύρου δουλεντή στοχάζομαι τὸ ριζικὸ
και τοὺς δικούς σας τοὺς καημούς, τῆς ἐργατιῆς σας...

* * *

Στὴν περίοδο τῆς Ἱταλογερμανικῆς κατοχῆς ὁ Κακούρης ἔζησε στὴν πατρίδα μου τὴν Παραμυθιά και ἀναπολῶ σήμερα μὲ συγκίνηση τίς συζητήσεις μας γύρω ἀπὸ τὴν ποίηση, ἀλλὰ και ἀπὸ τὸ πυκνὸ σκοτάδι ποῦ μᾶς περιτύλιγε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ἀβυσσαλέο μῖσος τῶν Τσαμιδων. Διέκρινα στὴν ἔκφρασή του τὴ λεπτὴ αἴσθηση τῶν φράσεων, τὴν ἀδάμαστη θέληση και τὸν πατριωτισμὸ. Πίστευε στὴ γοργὴ ἀνάσταση τοῦ Ἑθνους, πίστευε πῶς ὅλοι ἔπρεπε νὰ ξεκινήσουμε για τὸ διώξιμο τῶν ἀνέντιμων ἐχτρῶν, τῶν Ἱταλογερμανοτσαμιδων, ἕνα ξεκίνημα και για τὴν πιδὸ μεγάλῃ θυσία μας, ἀν ἡ ἔθνικὴ ἀνάγκη τὸ καλοῦσε:

ΞΕΚΙΝΗΜΑ

...Ὅλοι μαζί κινήσαμε γι' αὐτὸ τὸ μονοπάτι...
Κι ἐμεῖς τοὺς περιμέναμε μὲς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου.
Μᾶς εἶπαν πῶς ξεχάστηκαν μὲ μιὰ ἱστορία φευγάτη:
δειλοὶ σταθῆκαν κι ἄβουλοι, σκλάβοι θαρρῶ ἐνὸς τρόμου...

Κι ἐμεῖς οἱ ἄλλοι πήραμε βουβοὶ τὴ μαύρη στοράτα
κι ἕνας περνάει τὸν ἄλλονε κι ἄλλος στὰ πίσω μένει...
Και μᾶς μιλάει ἡ σιωπή:— «Διαβάτη μου, περπάτα
και μέσα ἀπὸ Σταυροὺς μαβιοὺς μί' ἀνηφοριὰ ἀνεβαίνει».

Κουράστηκα... Σ' ἕνα Σταυρὸ μένω για ν' ἀνασάνω,
σκύβω, διαβάζω: «Διάβαινε, ἔχουν περάσει κι ἄλλοι».
Τραβῶ για τὴν ἀνηφοριὰ, Θεέ μου, για νὰ πεθάνω
ἢ νὰ ἀγκαλιάσω κάποιον ἐκεῖ ἄλλο Σταυρὸ και πάλι;

Παραμυθιά 10/6/1943

Είναι τόσο συμβολικό το πιό πάνω ποίημα! 'Ο πατριώτης ποιητής Περικλῆς Κακούρης (Πελῆς Ἀχερώντιος) δὲν εἶχε πολὺ χρόνο γιὰ νὰ δώσει ἀπάντηση στὸ ἐρώτημά του ἂν ξεκίνησε σὲ μιὰ νέα πορεία γιὰ ν' ἀνταμώσει τὸ μαρτύριο ἢ τὸ θάνατο. Ἰδεολόγος αὐτὸς ξεκίνησε. Καὶ τρεῖς μῆνες ἀργότερα, στὶς 29-9-1943, βρῆκε ἡρωϊκὸ θάνατο κάτω ἀπὸ τὶς σφαῖρες τοῦ ἐκτελεστικοῦ Γερμανικοῦ ἀποσπάσματος. Ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐθνομάρτυρες 49 προκρίτους τῆς Παραμυθιάς.

Τὶ Δόξα! 'Ο Κακούρης ξεκίνησε ποιητῆς καὶ τερμάτισε τὴ ζωὴ του μὲ τὴν ποίηση. Γιατί, ἀληθινά, τί διαφέρει ἓνας τέτοιος θάνατος ἀπὸ τὴν ποίηση, στὴν τελειότητά της;

*

ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΑΡΑΔΗΜΑΣ (1902-).

Γεννήθηκε στὸ Περιστέρι. (π. Μέγγουλη) τοῦ Πωγωνιοῦ. Ὁρφανὸς ἀπὸ πατέρα βρέθηκε ἀπὸ μικρὸς ὑπάλληλος ἀρτοποιείου τοῦ Πειραιᾶ, σπουδάζοντας ταυτόχρονα, χωρὶς νὰ πάρει δίπλωμα, στὸ νυχτερινὸ τεχνοοικονομικὸ (Ράλλειο) Σχολεῖο. Ἀπὸ τὸ 1924 ὡς τὸ 1960 ποὺ συνταξιοδοτήθηκε ἀπὸ τὸ ΤΣΜΕΔΕ, ὑπηρέτησε στὶς Τεχνικὲς Ὑπηρεσίαις τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Ἡπείρου καὶ στὸ «Ὑπουργεῖον Ἀνοικοδομήσεως».

Μὲ μιὰ πνευματικὴ ἀπὸ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία του παρουσία στὰ Γράμματα, ἐξέδωκε πρόσφατα τὰ ἔργα: α) «Σκόρπια Φύλλα ἀπὸ τὸ Πωγῶνι», Ἀθ. 1974, β) «Παλιοκαιρικὲς Ἡπειρωτικὲς Μνῆμες», Ἀθ. 1976 καὶ γ) «Ἡπειρωτικὸ Ὀδοιπορικόν», Ἀθ. 1978. Πρόκειται γιὰ μιὰ σειρά ἀπλῶν καὶ γλαφυρῶν ἀφηγημάτων, ἔπου παλιὲς μνῆμες ταυτίζονται μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἠθογραφία τοῦ Ἡπειρωτικοῦ χώρου, καὶ ἔντονο προβάλλεται τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπιστροφῆς στὶς ρίζες μας.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΤΖΕΝΗΣ (1904-).

Δικηγόρος, πολιτικὸς καὶ συγγραφέας ποὺ γεννήθηκε τὸ 1904 στὰ Πράμαντα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὰ πρῶτα γράμματα. Τὶς ἐγκύκλιες σπουδὲς τὶς ἔκανε στὴν Ἄρτα, ὅπου, διπλωματοῦχος ἀργότερα τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, ἄσκησε ἀπὸ τὸ 1930 τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Μετέχοντας στὰ κοινὰ ἐκλέχτηκε τὸ 1934 Δημοτικὸς Σύμβουλος καὶ ἀπὸ τὸ 1936 μέχρι τὸ 1941 Πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου τῆς Ἄρτας. Ἡ ἀνάμιξή του στὴν πολιτικὴ τὸν ἔφερε στὴ Βουλὴ τὸ 1951 ποὺ πρωτοπολιτεύτηκε μὲ τὸ Κόμμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Συναγεραμοῦ, ἔπειτα τὸ 1952 καὶ στὴ συνέχεια μὲ τὴν ΕΡΕ στὶς ἐκλογὲς τοῦ 1956, 1958, 1961, 1963 καὶ 1964.

Ἀξιόλογα ἔργα καὶ μελέτες του εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος σὲ διάφορα ἠπειρωτικὰ ἔντυπα, ὅπως ἐφημ. «Ἡπειρος» τοῦ Γ. Χατζῆ, περιοδ. «Σκουφᾶς» τῆς Ἄρτας κ.λ.π. Ἔργα του: α) Ἡ Μάχη τοῦ Σέλτσου, δραματικὴ ἀντίστασις τῶν Σουλιωτῶν», 1970, β) «Ἐπανάστασις τῆς Ἄρτας τοῦ 1854», 1973, γ) «Αἱ Ἐπαναστάσεις τῆς Ἄρτης τῶν ἐτῶν 1866 καὶ 1878», 1974, δ) «Γῶγος Γ. Μπακόλας», ὁ ἀδάμαστος ὄπλαρχηγὸς τοῦ '21», 1978 καὶ ε) «Ἡ Ἄρτα εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821» — Θυσίαι καὶ Ἀγωνισταὶ — 1978.

Μὲ τὰ πιό πάνω ἔργα του ποὺ διακρίνει διεισδυτικὴ ἔρευνα καὶ σκέψη, ἀφηγηματικὴ ἱκανότητα καὶ ἐνάργεια, ἰδεαλισμὸς καὶ ρεαλισμὸς, ὁ Δημ. Φωτ. Καρατζένης

κινείται με άνεση στον ιστορικό χώρο της Άρτας, διασώζοντας με μεθοδικότητα και συνείδηση ότι πλουτίζει την ιστορική επιστήμη. Αγγίζοντας οι σελίδες του και τον Σουλιώτικο ιστορικό χώρο, γάρη και στά νέα στοιχεία που σε μερικές περιπτώσεις παρουσιάζει, γίνονται πολύτιμες στη διάσωση της ιστορικής μνήμης και την έκφραση της φιλοπατρίας, αλλά και πλούσιες σε ήθοπλαστικές παραινέσεις για την επιστροφή και το δέσιμό μας με τις αύθεντικές φυλετικές μας ρίζες της αυτογνωσίας, της αξιοπρέπειας και της ανθρωπιάς.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΟΛΒΑΤΣΟΣ (1912-).

Λυρικός παραδοσιακός ποιητής που γεννήθηκε στην Παραμυθιά, όπου ήταν μόλιμα εγκαταστημένοι οι από το Συρράκο των Γιαννίων καταγόμενοι γονείς του. Την έγκυκλια μόρφωση έλαβε στην Παραμυθιά (όπου τέλειωσε τις δυο πρώτες τάξεις του τετρατάξιου Γυμνασίου), και στα Γιάννινα, (όπου έλαβε το 'Απολυτήριο Γυμνασίου). Μόλιμα πια εγκαταστημένος στα Γιάννινα εξέδωσε (1933) την εβδομαδιαία σατιρική έφημερίδα «Σφήκα» και μετά την αποστράτευσή του εργάστηκε επαγγελματικά δημοσιογράφος και συντάκτης στις τοπικές έφημερίδες. Στη συνέχεια διορίστηκε (1936) υπάλληλος του 'Υπουργείου Οικονομικών, όπου υπηρέτησε 35 χρόνια, ενώ το 1947 και 1948 υπηρέτησε Νομάρχης στην Πρέβεζα. Στη διάρκεια της Κατοχής έλαβε μέρος στις ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ δυνάμεις, όπου εξέδιδε την έφημερίδα «Ο ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΣ» και όπου επίσης χρημάτισε πολιτικός διοικητής των περιοχών Λάκκα Σουλιού-Δωδώνη.

Έργα του: α) «Καινούργιοι δρόμοι», ποιήματα, 1939, β) «Ξερριζωμένοι», διηγήματα, 1940, γ) «'Απ' εκεί που άναψε ή Πυρκαγιά», χρονικό από τον πόλεμο του 1940-41 και την αντίσταση, 1946, δ) «'Αρχέλαος», τραγωδία, ε) «οί άχάριστοι της ζωής», δράμα και στ) «Στερεμένες ψυχές» ψυχογραφικό μονόπρακτο, 1949.

Οί στίχοι του είναι δείγματα έσωτερικής καλλιέργειας. Τόν διακρίνει μια πυκνή λιτότητα και μια άδιατάραχτη λυρική ευαισθησία. Η πεζογραφική του συνείδηση δικαιώνει τους χαρακτήρες και το μύθο. Ο λόγος υποβάλλει με φανερή την επιδίωξη της μορφής και την τάση για ανανέωση λεπτών ανθρώπινων καταστάσεων.

*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ (1909-1956).

Ποιητής και πεζογράφος που γεννήθηκε στο χωριό Πλατανούσα της Άρτας και πέθανε ¹ το 1956 στην 'Αθήνα. Η έλλη πορεία της ζωής του (άτομική και οικογενειακή) που ήταν τόσο πονεμένη, μάς δίνεται από τον ίδιο τον ποιητή με στίχους, και κυρίτερα με το δημοσιευμένο στην «'Ηπειρωτική Έστία» πεζογράφημά του «'Από μικρός στα Γράμματα».

Ρυχμένος από την παιδική του ηλικία στον ώκεανό της 'Αθήνας, με μοναδικό πόρο ζωής το εισόδημα από την εργασία του σαν διορθωτής κειμένων ή μεταφραστής Λατίνων και Έλλήνων συγγραφέων, καθώς και Γάλλων λυρικών — εργασία που διατήρησε ως την τελευταία του πνοή — κατόρθωσε να σπουδάσει στη Φιλοσοφική Σχολή της 'Αθήνας και να κάνει οίκογένεια.

1. Στις σελίδες που αφιέρωσε για το θάνατό του το περιοδικό «'Ηπειρωτική Έστία» τ. Σεπτέμβρη 1956, δημοσιεύτηκε και το ποίημα του Βασίλη Κραψίτη με τίτλο : «Στο Γιώργο Κοτζιούλα».

Ἐκείνος ἄδιαφορος στὶς κοινωνικὲς σχέσεις καὶ προσωπολατρεῖες, ζοῦσε κλεισμένος στὸν κόσμον του μὲ πίστη στὴν ἀποστολὴ του στὰ Γράμματα. Εἶχε μιὰ βαθιὰ συνείδηση τῆς ἡπειρωτικῆς πνευματικῆς του εὐθύνης, γι' αὐτὸ καὶ παρακολουθοῦσε μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τὶς ἐπιδόσεις τῶν νέων ἡπειρωτῶν λογίων ποὺ ξεκινοῦσαν στὰ χρόνια του, ἐνῶ ἡ πολιτιστικὴ πρόοδος τῆς Ἄρτας ἀποτελοῦσε ἕνα ἄλλο ἰδανικὸ του.

Στὴν ποίηση ξεκίνησε ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, δείχνοντας ἀπὸ τοὺς πρώτους του στίχους κάποια συγγένεια μὲ τὸν Καρυωτάκη. Τὸ κλίμα τῆς ἀπαισιοδοξίας ποὺ κυριαρχεῖ εἶναι πολὺ φυσικὸ, μιὰ ποὺ θέματά του εἶναι ἡ ἀπελπισία τῆς ζωῆς μὲ τὴν κοινωνικὴ ἀνισότητά, ἡ ἴδια ἡ ζωὴ του ποὺ τὴ μετουσιώνει σὲ ποίηση.

Ἀργότερα ὁ χαμηλοῦ τόνου καὶ μὲ συγκρατημένο λυρισμὸ στίχος του ξεμάκραινε ἀπὸ τὶς μιμήσεις. Μὲ προσωπικὸ ὕφος ὁ Κοτζιούλας ἀναμετρίεται μὲ τὴ μοῖρα:

— «...Μὰ ἐγὼ δὲν κάνω τὴν κουτουράδα τοῦ Καρυωτάκη», μᾶς λέει μὲ αὐτοκυριαρχία, γιὰ νὰ προσθέσει ἀμέσως τὴν αἰσιόδοξη διάθεση τοῦ ἀγῶνα του:

— «...Τώρα ὅσο θέλεις ἄς μὲ μουνκεύει
ἢ τρύπια σόλα
κατὰ τὴ δόξα μου τραβῶ
μὲ πείσμα ἀργό...».

Ἡ ὁδοιπορία του ἦταν μιὰ σταθερὴ καὶ ἐπίμονη διαδρομὴ γιὰ τὴν πνευματικὴ του ὀλοκλήρωση, πάντα ἕμως λυγισμένος, ἀλλὰ ἀξιοπρεπῆς καὶ περήφανος. Ἡ πονεμένη ἀφεταιρία τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ κελαριστὴ βρῦση ποὺ τὸν δρόσιζε στὸ λιμπύρι αὐτοῦ τοῦ χωρὶς προγονικοῦ θεμέλιου δρόμου. Ἔτσι μὲ στίχους ποὺ ἀποχτοῦσαν κάποιον ἠθογραφικὸ τόνον, ξαναζοῦσε ὁ τυραγνισμένος κόσμος τοῦ χωριοῦ του, μὲ τὶς χαρὲς καὶ τὶς μικρολύπες:

— «Φτενὰ χωράφια κρατημένα σὲ πεζούλια
κι' ἄπιαστες γίδες ποὺ κρεμοῦνται σὲ γκρεμούς,
ἐτοῦτ' εἶν' ἡ πατρίδα μας· μὰ ἡ πούλια
δὲ λάμπει πῶ καθάρια σ' ἄλλους οὐρανοῦς».

Μὲ τὸν τελευταῖον στίχον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Κοτζιούλας τόνιζε ὅτι τ' ἀστέρια λάμπουν ἴδια σ' ὅλες τὶς πατρίδες, δέχεται ἀκόμα, (ὅπως θὰ φανεῖ ἀπὸ ἄλλους πῶ κατῶ στίχους) ὅτι ἴδια ὅλοι πρέπει νὰ μοιράζονται καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς. Γύρω ἀπὸ τέτοιες ἐννοίες στέριωνε τὴ βιοθεωρία του, μὲ ὀλοφάνερη τὴν ἀγάπη στὸ συνάνθρωπον, ποὺ ἔχει «ἐστία» τῆς τὴν ἐνδοσκόπησής του. Μὲ σαρκαστικὸ στίχον ἐπλαθε τὸ ὄνειρον γιὰ τὴν κοινωνικὴ βελτίωσιν. Ἔτσι ἔσκυβε στοὺς φτωχοὺς καὶ καταφρονημένους, γιὰ νὰ τοὺς βεβαιώσῃ ὅτι ζῆ μόνον γι αὐτοὺς:

— «...Θέλω νὰ γράψω ἕνα τραγούδι μ' ἀντοχή
καὶ συλλογίζομαι ὀλοένα ἐσᾶς, φτωχοί.
Σκυφοὶ στὸ γούπατο γιὰ σκόρπιοι στὸ ριζό,
μὲ τὸν καημὸ σας ἀνασταίνομαι καὶ ζῶ...»

Ἄλλες φορὲς αὐτοβιογραφούμενος, κατάληγε στὸ πῶ κατῶ ἐπιμύθιον, ποὺ ἔναι καὶ ἕνα κοινωνικὸ μαστίγωμα:

— «...Γιὰ σπουδάματα ὁποιος τρέχει,
διάφορον τὴ φτώχεια του ἔχει».

Γενικότερα ἡ ποίηση τοῦ Κοτζίουλα εἶναι τὸ ἄκουσμα τοῦ λυγμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ποῦ δοκιμάζεται καὶ ἡ ἔκφραση τοῦ ὑπαρξιακοῦ ἄγχους. Σ' ἓνα συνδυασμὸ λέξεων καὶ εἰκόνων, ὁ στίχος του φανερώνει μιὰ βαθιὰ μελαγχολία καὶ μιὰ δραματικὴ ἀποκαρδίωση ποῦ ὀδηγεῖ σὲ σκέψεις. Κάποτε ἐπλαθε καὶ τὸ ὄνειρο πὼς θὰ φτάσει στὴν ὀλοκλήρωση τῆς πνευματικῆς του ἀποστολῆς, ἐνῶ γινώριζε πὼς ἔτσι δὲν ἀποζητάει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ν' ἀποχτήσει ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμου τὸ θάρρος καὶ τὴν πίστη γιὰ τὴν πορεία:

— «...Σὲ δάφνες μονάχα ζητοῦσα ν' ἀπογείρω
(πολλὰ μοῦ γύρευαν, δὲν ἔβλεπα ἄλλο χρέος)
τὸ πρόσωπό μου δὲν ξεχώριζε ἀπ' τῶν γύρω,
ἀλλὰ ὅταν θά' μαι ἀλλαθινός, θά' μαι κι ὠραῖος.

Θὰ ζήσω πάλι σὲ μιὰ μακάρια πλάση
σὰν ἄστρο τοῦ βοαδιοῦ, πίσω ἀπ' ἀνάλαφρη ἄχνα,
δείχοντας ποῦ, καμιὰ φορὰ, μπορεῖ νὰ φτάσει
παιδί βγαλμένο ἀπ' τὰ δικά σου, λαέ, τὰ σπλάχνα».

Τέτοια ὀράματα, μνῆμες, γεγονότα καὶ φαντασίες, σκάβουν τὴν ψυχὴ καὶ τὴν κάνουν γόνιμο ἔδαφος γιὰ τὴ βλάστηση τῆς ποιητικῆς τέχνης. Ὁ Κοτζίουλας τρῶμαζε μὴπως χάσει τὸν ἐαυτό του μέσα στὴ σκληρὴ ἀνεμοζάλη τῆς ἐποχῆς του καὶ γίνονταν ὀλοκαὶ πιὸ λυρικός, πιὸ εὐαίσθητος στὸ ἀδελφικὸ σφιχταγκάλισμα τῶν ἀνθρώπων. Τοὺς ἤθελε ὄλους ὀρθοὺς καὶ ἄψογους στὴν πορεία τους, ποῦ νὰ δικαιώνουν καὶ νὰ δικαιώνονται, τοὺς ἤθελε ἀγωνιστὲς καὶ προφῆτες. Τὶ ἄλλο ἀπὸ πανανθρώπινη τελείωση εἶναι αὐτὸ τὸ ἐλπιδοφόρο μῆνυμα, ὅτι κάποτε μὲ τὴν πράξη θὰ φανερώνεται ὡς ποῦ μπορεῖ νὰ φτάσει τὸ βγαλμένο ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ λαοῦ παιδί;

* * *

Συγγενικὴ θεματικὰ μὲ τὴν ποίηση εἶναι καὶ ἡ πεζογραφία του. Τὰ περισσότερα ἔργα του εἶναι αὐτοβιογραφικά. Τὰ κοινωνικοῦ περιεχομένου πεζά του, φανερώνουν τὸν ἰδεαλιστὴ συγγραφέα ποῦ συγκρούεται μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ τὴ μοίρα, τὴ δική του καὶ τῶν ἄλλων, σὲ μιὰ προσπάθεια γιὰ ἐσωτερικὴ λευτεριά καὶ ἐπικύρωση τῶν ἰδανικῶν. Ἡ θέση του αὐτὴ ἦταν μιὰ διαμαρτυρία γιὰ τὰ «κακῶς κείμενα», καὶ ἓνα ξεκίνημα γιὰ τὸ αὐριανὸ καλὸ. Τὸ ὄλο ἀφηγηματικὸ του ἔργο ντύνεται τὴν ἀπλότητα καὶ τὴ σαφήνεια τοῦ λόγου καὶ μὲ γλώσσα στρωτὴ, σαρκώνει μορφές ποῦ μιλάνε ἴσια στὴν καρδιά.

Σὰν κριτικὸς ὁ Κοτζίουλας συνδύαζε τὸν καλοζυγισμένο λόγο μὲ τὴν ὀξυδέρκεια καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα. Σὰν μεταφραστὴς ἔδωκε πολυσήμαντο ἔργο, ὅπου ὀλοφάνερη εἶναι ἡ εὐσυνειδησία του καὶ ἡ γνώση, προσόντα ποῦ ἔδωκαν στὴ μετάφρασή του τὴ ζηλευτὴ ταυτότητα μὲ τὸ πρότυπο. Γενικότερα ὁ Κοτζίουλας μὲ τὸν ὀπλισμὸ του, καὶ τὴν ἀνθρωπιά του παρουσιάζεται μιὰ πολυσύνθετη πνευματικὴ προσωπικότητα ποῦ σὲ μιὰν ἀξιόλογη ποίηση ταυτίζει τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία μὲ τὴ μοίρα καὶ τὴν τραγικότητα τοῦ κόσμου.

Τὰ ἔργα του ποῦ κυκλοφόρησαν ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του, εἶναι: «Ἀπαντα», τόμοι 3, Α' «ποιήματα» (1928-1942), Ἀθ. 1956, Β' «Διηγήματα καὶ ἄλλα πεζά» (1957) καὶ Γ' «ποιήματα» (1943-1956), Ἀθ. 1959.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΩΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ (1903-).

Γεννήθηκε στο χωριό 'Αθαμάνιον-Άρτας και διπλωματούχος τής 'Ιατρικής Σχολής τής 'Αθήνας, κατατάγηκε ύστερα από επιτυχή διαγωνισμό (1926) με το βαθμό του 'Ανθυπιάτρου στο Στρατό, από τον όποιον αποστρατεύτηκε με το βαθμό του 'Επιάτρου. Τό 1943 διορίστηκε 'Επιμελητής τής Δημόσιας και 'Εφαρμοσμένης 'Υγιεινής στην 'Υγειονομική Σχολή τής 'Αθήνας, στην όποία τό 1948 έγινε επιμελητής τής Βιοχημείας και 'Υγιεινής. Έτυχε μετεκπαιδεύσεων στην 'Ελλάδα και τό 1956 στο 'Ινστιτούτο Φυσιολογίας και Διατροφικής 'Υγιεινής του Παρισιού, με έτήσια ύποτροφία τής Παγκόσμιας 'Οργάνωσης 'Υγείας.

'Επιστημονικά του έρθρα και μελέτες, καθώς και λογοτεχνικά (ποίηση-διήγημα), λαογραφικά και ιστορικά του έργα, δημοσιεύτηκαν σ' έφημερίδες και περιοδικά, όπως: «Βραδυή», «'Ιατρολογοτεχνική Στέγη», «Λογοτεχνική Στέγη» (Πειραιάς), «'Αμάθεια» Ν. Λασιθίου, «Ναυτική 'Ελλάς» κ.ά. 'Υπήρξε τακτικός συνεργάτης τής «'Εγκυκλοπαιδικής 'Επιθεώρησης» (1949-1953) και του «'Εγκυκλοπαιδικού Λεξικού ΗΛΙΟΣ» τών περιόδων 1949-1953 και 1975 μέχρι σήμερα.

'Εργα του: «Τό κλίμα τής 'Ελλάδος», 1955 και β) «Περί τής διατροφικής αξίας του κρασιού», 1960. Άρκετά άλλα έργα του είναι ανέκδοτα.

*

ΜΑΝΘΟΣ ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΣ * (1904-1949).

Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης που γεννήθηκε στο Γηρομέρι τών Φιλιατών, όπου και έλαβε τή στοιχειώδη μόρφωση. Άριστούχος απόφοιτος (1921) τής Ζωσιμαίας Σχολής, παρακολούθησε χάρη στη μετρημένη ύλική βοήθεια κάποιων συγγενών του, μαθήματα στην Άνωτ. Γεωπονική Σχολή, καθώς και στη Σχολή Φυσικών 'Επιστημών τής 'Αθήνας. Άπό τό 1923 βρέθηκε νά σπουδάξει στο Μόναχο και στη συνέχεια στο GREISSWALD, Φυσική και Χημεία (έφηρμοσμένη και χημεία τών τροφίμων) με στερήσεις, μιá που οι συγγενείς του οι όποιοι τον βοηθούσαν οικονομικά είχαν καταστραφεί ύστερα από τό διώξιμό τους από την 'Ελληνική Κοινότητα τής Βουλγαρίας.

Πτυχιούχος (1929) του Πανεπιστημίου του Μονάχου, άκολούθησε μεταπτυχιακές σπουδές στη Γεωπονική Σχολή του WEIHENSTEPHAN, καθώς και στο 'Ινστιτούτο τής Γεωργικής Τεχνολογίας του Πανεπιστημίου του Μονάχου, του όποιου άνακηρύχτηκε (1931) διδάκτορας. Στη συνέχεια άναδείχτηκε: α) τό 1933, έντεταλμένος 'Υφηγητής τής Γεωργικής Τεχνολογίας στη Σχολή Φυσικών και Μαθηματικών 'Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, β) τό 1937, έκτακτος καθηγητής στην Έκτακτη άύτοτελή έδρα τής Τεχνολογίας του Γάλακτος στη Γεωπονική και Δασολογική Σχολή του Πανεπιστημίου τής Θεσ/νίκης, και γ) τό 1940, τακτικός καθηγητής τής τακτικής έδρας τής Γεωργικής Τεχνολογίας τής ίδιας Σχολής.

Πέθανε τό 1949, ύστερα από σοβαρή άρρώστεια. Άν και δέν ολοκληρώθηκε ή διδακτική, έρευνητική και οργανωτική πανεπιστημιακή του δράση, άφησε πλούσιο και πολύτιμο έπιστημονικό συγγραφικό έργο, όπως πιο κάτω:

* Βασίλη Κραψίτη: «Μάνθος Α. Κωτσιόπουλος», έφημ. «Ο ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ», Γιάννινα φύλ. τής 25-2-1978 και 4-3-1978 (εϋρύτερη μελέτη).

Α' ΕΡΓΑ ΒΑΣΙΚΑ: α) «Περὶ τῶν Βιομηχανικῶν ἰδιοτήτων καὶ τῆς διαφόρου ζυμώσεως τῶν εἰδῶν τῆς μελάσσης» (διδακτορικὴ διατριβὴ) στὸ BIOCHEMISCHE ZEITSCHRIFT τοῦ Βερολίνου, 1931 β) «Μαθήματα Γεωργικῆς Τεχνολογίας», Θεσ/κη 1933 καὶ γ) «Γεωργικὴ Τεχνολογία», Θεσ/κη 1941.

Β' ΕΡΓΑ ΔΙΑΦΟΡΑ: 1) «Ἡ εἰς ὕδωρ περιεκτικότης τῆς μελάσσης» (ἀνακοίνωση στὴν Ἀκαδημία τῆς Ἀθῆνας), 2) «Ἡ διαθλασιμετρία τῶν ἐν λεπτοτάτῳ καταμερισμῶν συστατικῶν τοῦ γάλακτος» (στὸ MILCHWIRTSCHAFTLICHE FORSCHUNGEN, Βερολῖνο 1933), 3) «Ἡ βαθμιαία Ὀγκομέτρησις εἰς τὰς ἀναλύσεις γεωργικῶν προϊόντων» («Ἔργα», 1930), 4) «Μελέτη περὶ μιᾶς συσκευῆς πρὸς ἡμιμακρομετρικὸν προσδιορισμὸν τοῦ καθολικοῦ ἀζώτου» («Ἔργα», 1931), 5) «Ἡ ἐπίδρασις τῆς παστερίωσεως ἐπὶ τῆς ποιότητος τῶν τροφίμων» («τεχνικὰ χρονικά», 1934), 6) «Ἡ ὥριμανσις τοῦ τυροῦ καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἁλατος ἐπ' αὐτῆς» («τεχνικὰ χρονικά» 1934), καὶ 7) «Περὶ τοῦ ἐκ Χαρουπιῶν γλεῦκος καὶ τῆς Οἴνοπνευματικῆς του ζυμώσεως» κ.ἄ.

Ἡ λογοτεχνικὴ του προσφορὰ ἄρχισε ἀπὸ τὰ χρόνια ποὺ φοιτοῦσε στὴ Ζωσιμαία Σχολή. Σχετικὰ ὁ Ἄλκις Μυρσίνης-Μάνθος, στὸ ἀπὸ 11-9-1977 γράμμα του, μοῦ γράφει: «... τὸν συνόδευε ἡ φήμη ὅτι οὐδὲν ἔλυτον πρόβλημα διὰ τὸν Μάνθον Κωτσιόπουλον... εἶχε ταλέντο πεζογράφου καὶ ἦταν μιὰ σπάνια ἰδιοφυΐα...».

Σὴν πεζογράφος παρουσιάστηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ σπούδαζε στὴ Γερμανία μὲ ἔργα ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ διάφορα ἔντυπα, ὅπως: α) «Ἡ ζωὴ στὸ Μόναχο» (ἔφημ. «Πρόδοσις»-Ἰωάννινα, 1923, β) «Ἡ ζωὴ στὸ Ὑπαιθρο» (περιοδ. Ἀναγέννησις, Ἰωάννινα 1924), γ) «Τὸ Γερμανικὸ Μουσεῖο» (ἔφημ. Ἀελεύθερον Βῆμα, Ἀθ. 1925) καὶ δ) «Τὸ ὠρολόγι» (περιοδ. Ἀναγέννησις, Ἰωάννινα: τεύχος 16, σελ. 4-5 τοῦ 1924), ποὺ δημοσιεύτηκε μὲ τὸ ψευδώνυμο ποὺ χρησιμοποιοῦσε «Μάνθος Ἄνανθος». Οὐσιαστικὰ εἶναι μιὰ μερικὴ αὐτοβιογραφία μὲ ἔκφραση τοῦ ὑπαρξιακοῦ ἄγχους. Ἀργότερα δημοσίευσε σποραδικὰ ἄλλα πεζὰ του ἔργα, ὅπως τό: «Ἡ Ποιμενικὴ ζωὴ τῆς Ἡπείρου» (περιοδ. Ἡπειρωτικά) τοῦ Μιλτ. Οἰκονομίδη, 1938) κ.λ.π.

Βασικὰ στοιχεῖα τοῦ ποιητικοῦ του λόγου εἶναι ἡ φυσιολατρεία καὶ ἡ τοπολατρεία. Τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου ἡ ἔρευνά μου ἔδωκε γιὰ μόνον κατὰλοιπα τέσσερα σονέττα γραμμένα στὴν ἡλικία τῶν 19 ὡς 20 χρόνων, δημοσιευμένα μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «Ἀναλαμπές στὸ σκοτάδι» μὲ τὸ ψευδώνυμο Μάνθος Ἄνανθος στὸ περιοδικὸ «Ἀναγέννησις» τῶν Γιαννίνων. Καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο του αὐτὸ φανερώναται ὁ τεχνικὸς στίχος του μὲ τὸν ἀνθρώπινο τόνο καὶ τὴν πατριδολατρεία, μὲ μιὰ λέξη ὁ ἰδεαλιστῆς μὲ τὸ πάθος γιὰ τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς. Τὴν πνευματικὴ του δημιουργία ἰδιαίτερα τόνισε στὸν ἐπικηδεῖο τῆς 26-2-1949, ὁ Κοσμήτορας τῆς Γεωπονοδασικῆς Σχολῆς:

— «Τῆς δὲ πνευματικῆς του ζωῆς αἰετίζου ἦντλον» οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἠθικῆς σφαίρας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς σφαίρας τοῦ καλοῦ, τόσο ἀναφορικῶς πρὸς τὴν λεπτότητα τῶν ἐκ τῆς αἰσθητικῆς θεωρήσεως αἰσθημάτων του, ὅσον καὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν δημιουργίαν αἰσθητικῶν συγκινήσεων. Γνωστὴ ἦτο εἰς τοὺς φίλους του ἡ περὶ τὸ ὄμμα ἰκανότης του καὶ ἡ τελεία ἀπόδοσις τῶν μελωδιῶν ὡς καὶ ἡ περὶ τὴν εἰκαστικὴν τῶν ἰδεῶν ἰδιοφυΐα του. Ἡ πρὸς φύσιν ἀναστροφὴ του ἐχαλύβδωνε λιτὸν του χαρακτήρα του».

Ἄλλὰ ἄς ἔχουμε μιὰ πρώτη ἐπικοινωνία μὲ τὸ στίχο του:

ΠΑΜΒΩΤΙΣ

Γαλήνη αεροϋφαντη, άπλωμένη
τὰ γαλανὰ νερά σου νανουρίζει
Ἄγάλια, άγάλια τὸν καθρέφτη σχίζει
Μιά βάρκα, πὸν γλυστοράει ξεχασμένη.

Σὰν ὄμορφη ἑλπίδα πλανεμένη...
ᾠ! πόσο μιὰ ψυχοῦλα μοῦ θυμίζει
Ὁ ὕπνος σου κι ὁ αἶρας πὸν σ' ἀφρίζει
Στῆς χειμωνιάς τ' ἀστροπελέκι θυμωμένη!

Μὰ κολυμπάει στὰ βάθη σου ὁ πόνος
Πὸν μακριὰ τὸν φέρουν τὰ καλάμια
Στὸ σιγοψιθύρό τους κι ἕνας τόπος

Σιγὰ τῆς ἔρχεται σὰν τὰ ποτάμια...
Καὶ ἀντηχοῦν τῶν νηρηίδων ὕμνοι
Στὸ θάνατο καὶ στὴ ζωὴ: στὴ λίμνη.

Ἀπρίλιος 1924.

Στὰ κατάλοιπά του διασώζονται: α) μιὰ μισοτελειωμένη πραγματεία ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου μετὰ τὸ γενικὸ τίτλο: « Σ η μ ε ι ὡ σ ε ι ς », σὲ μιὰ πρώτη μορφή ἀπὸ τὸ 1921 καὶ σὲ μιὰ δευτέρη, τελειότερη, τοῦ 1939, καὶ β) μιὰ σειρά ἀπὸ σκίτσα μετὰ μολύβι καὶ μελάνι πὸν ἀποτυπώνουν σκηνές ἀπὸ τὴ ζωὴ στὴ Γερμανία τῆς δεκαετίας τοῦ 1920-1930, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴ ὑπαιθρο, δηλωτικὰ μιᾶς ἄλλης καλλιτεχνικῆς του πτυχῆς. Γενικότερα ἔχουμε μιὰ πολυσύνθετη μορφή.

*

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ (1904-).

Γεννήθηκε στὸ Κουκούλι τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος τοῦ Σχολαρχείου τῆς Βίτσας σπούδασε στὴ Ζωσιμαία Σχολή, καὶ ἀπόφοιτὸς τῆς (1923) φοίτησε (1923-24) στὸ Μονοτάξιο Διδασκαλεῖο τῶν Γιαννίνων. Διπλωματοῦχος του (1924), διορίστηκε ἀμέσως δάσκαλος στὸ χωριὸ Καλωτᾶ τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ μετὰ τὴν ἀποστράτευσή του (1926) στὸ χωριὸ του Κουκούλι, ὅπου ὑπηρέτησε μέχρι τὸ 1955. Στὸ μεταξύ διάστημα ὀλοκληρώθηκε μορφωτικὰ, μετεκπαιδευόμενος στὸ Γεωργικὸ Φροντιστήριον τῶν Γιαννίνων (1929-1930) καὶ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας (1930-1932). Στὴν περίοδο 1951-1952 παρακολούθησε δυὸ ἐξάμηνα σὰν ἀκροατὴς μαθήματα στὸ Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο Jean Jacques Rousseau τῆς Γενεύης.

Ἐπηρετήθη ἐπίσης δάσκαλος σὲ διάφορα σχολεῖα τῶν Γιαννίνων, ἀναπληρωτὴς ἐπιθεωρητῆς στοιχ. ἐκπαιδ. στὶς περιφέρειες: Πωγωνιοῦ (1946-47) καὶ Φυλιατῶν (1958-59), μέλος τοῦ Διοικ. Συμβουλίου τῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας Ἑλλάδας, καὶ γιὰ δυὸ χρόνια Γενικὸς Γραμματέας τῆς, καθὼς καὶ μέλος τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ΑΔΕΔΥ.

Ἡ μακρόχρονη ὑπηρεσία του στὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση (πραιτήθηκε τὸ 1961), καθὼς καὶ ἡ κοινωνική του δράση, τιμήθηκαν ἀρμόδια καὶ ἀξιόλογα ἀπὸ τὴν Πολιτεία.

* * *

Ἀνήκοντας στὴ γενιὰ πού δραματικά ἀντρώθηκε στὴν ἀποσύνθεση ἢ ὁποία ἀκολούθησε τὴν ἐθνική μας δοκιμασία (1922), φιλοδόξησε ἀπὸ μιὰ φυσική ἐντονη τάση νὰ πορευτεῖ πνευματικά σ' αὐτὴ τὴ χαρακτηρισζόμενη ἀπὸ ἔλλειψη κάθε στοιχείου φωτισμένης παράδοσης, ἐποχῆ του. Ἡ συναίσθηση τῆς εὐθύνης τοῦ συνεχιστῆ αὐτῆς τῆς παλαιᾶς καὶ ὀλοφώτεινης ἡπειρωτικῆς παράδοσης, τὸν ἔκανε ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα σὰν δάσκαλο, νὰ δώσει στὸ ἐπάγγελμά του ἓνα ἰδιαίτερο νόημα πού τὸ ἀνύψωνε σὲ ἀποστολή, δηλαδὴ τοῦ ἐρευνητῆ καὶ συλλέκτη τῶν ψιφιδῶν πού συνθέτουν τὴν ἱστορική φυσιογνωμία ἑνὸς τόπου.

Στὴν προσπάθειά του αὐτὴ γεφύρωσε τὴν τωρινὴ μὲ τὴν παλαιὰ ζωὴ μὲ τρόπο πού νὰ προβάλλεται τὸ αἰώνιο καὶ νὰ σαρκώνεται ἡ ἰδέα. Ἔτσι ἀνάστησε σὲ εἰδικές περιπτώσεις τὸ Ἡπειρωτικὸ κάλλος μὲ ἔργο πού ἀπ' τὴν ποιότητά του προορίζεται νὰ ἐπιζήσει. Εἶναι ἓνα ἔργο τὸ ὁποῖο ἔνθισε τεχνικά καὶ μὲ τὴν ἀποφυγὴ τῆς τύρβης τοῦ πλήθους, δηλαδὴ μὲ τὴν κατάκτηση τῆς ἡρεμῆς μοναξιάς, ζώντας ἀπὸ τὸ 1961 πού συνταξιοδοτήθηκε ὡς σήμερα ἐρημίτης στὸ χωριὸ του Κουκούλι. Τούτῃ τὴν αὐτομόνοση προσωπικὰ τὴ λογίζουμε σὰν τὴ δύναμη πού τοῦ καλλιέργησε τὸ αὐτοσυναίσθημα τῆς ποιότητας τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημιουργικῆς ὀρμῆς.

Ὁ Κώστας Παύλου Λαζαρίδης μὲ σύζευξη νοῦ καὶ ψυχῆς, μὲ σωστὸ ἀντίκρουσμα τῆς πραγματικότητας καὶ μὲ πίστη, χάραξε συνειδητὰ τὴν πνευματικὴ του πορεία ἢ ὁποία ἐκφράζεται μὲ πολυάριθμα καὶ πολύτιμα Λαογραφικά, Γλωσσολογικά, Ἡθογραφικὰ, Ἱστορικά, Κοινωνικά καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα, γνωριμίας τοῦ παρελθόντος καὶ μαθητείας τοῦ παρόντος. Ἀπὸ ἓναν πρόχειρο Κατάλογο πού ἔχω στὰ χέρια μου, καὶ ὁ ὁποῖος θὰ δημοσιευτεῖ στὸν ἀφιερωμένο στὴν «ΕΝΙΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟ» Ε' τόμο τοῦ «ΜΝΗΜΗ ΣΟΥΛΙΟΥ», οἱ μελέτες, πραγματείες καὶ ἄρθρα του πού δημοσιεύτηκαν σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες ἀριθμοῦνται σὲ 445, τὰ ἐκδοθέντα αὐτοτελεῖ ἔργα του σὲ 34, τὰ ἀνάτυπα ἔργα-σιῶν του σὲ 18, οἱ βιβλιοκρισίες του καὶ ἀναλύσεις ἔργων σὲ 181 καὶ οἱ γιὰ ἔκδοση λαογραφικῆς καὶ γλωσσολογικῆς μελέτες σὲ 11. Ἐπίσης πολύτιμο εἶναι τὸ ἐκπαιδευτικὸ καὶ τὸ μεταφραστικὸ του ἔργο.

Βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ ἀληθινὴ προσφορὰ ἑνὸς διακεκριμένου πνευματικοῦ ἐργάτη, ὁ ὁποῖος μὲ ἀκαταπόνητη ἐρευνα καὶ ἀναδίφηση τοῦ παρελθόντος, ὀξύτατη κριτικὴ καὶ τεκμηρίωση τῶν πηγῶν κ.ἄ., ἔδωκε ἔργο μὲ εἰδικὸ βάρος στὴ διάρκεια καὶ ἀξιοποίηση τῆς Ἡπειρωτικῆς παράδοσης καὶ κληρονομιάς. Μετουσιώνοντας τὴν ἱστορικὴ μνήμη σὲ οὐσιαστικὴ πεζογραφικὴ τέχνη, τὰ βιώματά του σὲ ἀφετηρίες ἠθικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀγωγῆς, τὰ ἰδεοκρατικὰ συστήματα σὲ πνευματικῆς ἀξίες κ.λ.π., κατόρθωσε νὰ ἀδελφώσει τὴν παράδοση μὲ τὸ παρόν, καὶ νὰ γίνῃ ὁ φορέας εὐγενῶν ἰδεῶν σὲ μιὰ προσπάθεια ἀνύψωσης τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ Ἕλληνα καὶ τοῦ ἡπειρώτη.

*

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΛΩΛΗΣ (1908-).

Ἀνώτατος Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος τοῦ Ὑπ. Παιδείας πού γεννήθηκε στὸ χωριὸ Κοσμηρὰ τῶν Γιαννίνων, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ἔτυχε (1926) ὑποτροφίας τοῦ Κληροδο-

τήματος Χριστοδούλου Εύθυμου τής Ριζαρείου Σχολής, από την οποία αποφοίτησε το 1931 με βαθμό «άριστα» και με την άπονομή του ιστορικού «Πρασακακείου Βραβείου» τής Σχολής.

Διπλωματούχος (1935) τής Θεολογικῆς Σχολῆς τής Ἀθήνας, υπηρέτησε (1935-1946) καθηγητής στο «Κολλέγιον Ἀθηνῶν». Ἀπό το 1946 ὡς το Σεπτέμβριο τοῦ 1949 φοίτησε με ὑποτροφία τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν στο Emory University, Georgia, ὅπου εἰδικεύτηκε στή Δογματική, Συμβολική, Ἠθική καί ἱστορία τῶν Δογμάτων. Στό ἴδιο ἐπίσης Πανεπιστήμιο παρακολούθησε καί συστηματική Φιλοσοφία.

Γυρίζοντας (Νοέμβριος 1949) ἀπό τήν Ἀμερικῆ υπηρέτησε Διευθυντής τοῦ Γραφείου Τύπου τής Ἱ. Συνόδου, συντάκτης τοῦ ἐπίσημου περιδικιοῦ τής «Ἐκκλησίας» καί ἐπιμελητής τής ὕλης τής «Θεολογίας», θέσεις τίς ὁποῖες διατήρησε ὡς το Νοέμβριο τοῦ 1956. Τό 1950 διορίστηκε καθηγητής στή Ριζαρείου Σχολή, καθώς καί στή Μαράσειο Παιδαγωγική Ἀκαδημία, στήν ὁποία ὕστερα ἀπό τήν προαγωγή του (1954) σέ ὑποδιευθυντή της, υπηρέτησε σάν παιδαγωγός πέντε περίπου χρόνια. Τό 1959 με προαγωγή τοποθετήθηκε Διευθυντής τής Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, τῶν Γιαννίνων, ὅπου εὐδόκιμα υπηρέτησε ὡς το 1969. Τότε, ὕστερα ἀπό προαγωγή υπηρέτησε ὡς Ἀνώτατος Ἐκπαιδευτικός Σύμβουλος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, μέχρι το 1972 πού συνταξιοδοτήθηκε, φέροντας ἔτσι σήμερα τόν τίτλο τοῦ ἐπίτιμου ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου.

Διακεκριμένος ἐπιστήμονας, ἀνακηρύχτηκε τό 1945 διδάκτορας τής Θεολογικῆς Σχολῆς τής Ἀθήνας με τή διατριβή «Αἱ Ἐρησκειτικαί ἰδέαι τοῦ Νεοφύτου Δούκα». Τήν 13-4-1954 ἐκλέχτηκε Ὑφηγητής τής τακτικῆς ἔδρας τής «Δογματικῆς καί Συμβολικῆς» τής Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης με τή διατριβή «ἱστορική εἰσαγωγή εἰς τό πρόβλημα τής ἀμαρτίας», ὅπου καί διορίστηκε τήν 20-8-1954. Με ἐκπαιδευτική ἔδεια παρακολούθησε (Δ/βριος 1956-Νοέμβριος 1957) στο Μόναχο τόν καθηγητή τής Δογματικῆς Michael Schmaus. Στήν περίοδο 1957-1960 υπῆρξε ἐντεταλμένος Ὑφηγητής τής Δογματικῆς καί τό 1961 ἔλαβε μέρος στο Ἀ' Πανελλήνιο Συνέδριο τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν στή Λευκωσία τής Κύπρου καί στή συνέχεια με πρόσκληση τής Ἀμερικανικῆς Κυβέρνησης παρακολούθησε φιλοσοφικά καί παιδαγωγικά μαθήματα στο Harvard University, U.S.A.

Ἀπό τήν πλούσια συγγραφική του δημιουργία παρουσιάζουμε πιδό κάτω τὰ ἐκδοθέντα Θεολογικά του ἔργα:

α) «Αἱ κοινωνικαί ἰδέαι τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν», 1937, β) «Ἡ κοσμογονία κατὰ τήν ἁγίαν Γραφήν καί τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας», 1937, γ) «Αἱ ἐπί μεγάλου Κωνσταντίνου συγκροτηθεῖσαι Σύνοδοι», 1938, δ) «Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου καί αἱ γυναῖκες», 1942, ε) «Ὁ Χριστός καί τὸ ἐγκόσμιον κακόν», 1943, στ) «Αἱ Ἐρησκειτικαί ἰδέαι τοῦ Νεοφύτου Δούκα», 1949, ζ) «Ὁρθόδοξος Ἀνατολική Ἐκκλησία καί Οἰκουμενική Κίνησις», 1953, η) «Νεώτεροι καί σύγχρονοι περὶ ἀμαρτίας ἰδέαι», 1953, θ) «ἱστορική Εἰσαγωγή εἰς τό πρόβλημα τής ἀμαρτίας», 1954, ι) «Ἡ περὶ τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ κενώσεως θεωρία», 1958, ια) «Μεταφυσικαί πηγαί αἰσιοδοξίας τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας», 1958, ιβ) «Περὶ τὸ πρῶτον Σύμβολον τῆς πίστεως», 1958, γ) «Ἐσχατολογία καί ἱστορία» 1958, ιδ) «Θύραθεν καί χριστιανική περὶ ἱστορίας ἀντίληψις», 1961, ιε) «Δογματικαί μελέται» Α', 1967 κ.ἄ.

Ἄξιος πνευματικὸς ἄνθρωπος καί πνευματικὸς ὁδηγὸς ὁ Σοφοκλῆς Λώλης ἔδωκε στήν ἱερὴ φλόγα τῆς ἀποστολῆς του ἀτόφιο τὸν ἑαυτό του με πόθο νὰ κάνει τοὺς μαθητὲς του βαθεῖς ἐρευνητὲς τοῦ ἀληθινοῦ καί τοῦ ὡραίου καί κυριότερα τίμιους ἀγωνιστὲς.

*

ΑΛΚΗΣ ΜΑΝΘΟΣ-ΜΥΡΣΙΝΗΣ (1903-).

Λογοτέχνης και δημοσιογράφος που γεννήθηκε στο χωριό 'Ελάτη του Ζαγοριού. Μετά την ἐγκύκλια μόρφωση που πήρε στα Γιάννινα, συνέχισε εργαζόμενος τις σπουδές του στη Ρουμανία, όπου συνδέθηκε με τους λογοτεχνικούς της κύκλους. Ίπηρετώντας (1925-1927) τὴ στρατιωτικὴ του θητεία στὰ Γιάννινα, πρόσφερε ἀρκετὰ στὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τῆς ιστορικῆς πόλης, εἴτε σὰν ἀρχηγὸς εκπαιδευτικῆς ομάδας στὸ σύστημα τῶν Προσκόπων που ἀνασύστησε καὶ διοικοῦσε ὁ Γ. Βαβαρέτος, εἴτε σὰν λογοτεχνικὸς συνεργάτης τοῦ ἐγχώριου τύπου καὶ κυριότερα τῆς ἐφημ. «Ἡπειρωτικὸς Ἀγών».

Μετά τὴν ἀποστράτευση του (1927) ξαναγύρισε στὴ Ρουμανία, όπου ἔζησε ὀλίγες δεκαετίες με ἀναστημένη μέσα του τὴ μνήμη τῆς γενέθλιας γῆς του. Ζώντας ὁ Μυρσίνης στὸ Βουκουρέστι ξεχώριζε σὰν αἰσθαντικὸς καὶ λευτερωμένος Ἕλληνας. Καὶ ἀκριβῶς τὰ βιώματα καὶ οἱ ἐμπειρίες ἐκείνης τῆς ζωῆς του, μετουσιώθηκαν ἀργότερα, δίνοντας τὸν πυρῆνα τῶν ποιητικῶν καὶ πεζογραφικῶν του ἔργων.

Τὸ 1948 που ἀπὸ τὸ νέο καθεστῶς τῆς Ρουμανίας συντελέστηκε ὁ ἀναγκαστικὸς ἐπαναπατρισμὸς τῶν ἐλλήνων, ὁ Μυρσίνης ἤρθε στὴν Ἀθήνα συνεργαζόμενος, ὡς τὸ 1969 που καταλήφτηκε ἀπὸ τὸ ὄριο ἡλικίας, στὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ραδιοφωνίας. Τώρα τοῦ δίνεται ὁ χρόνος τῆς περισυλλογῆς τοῦ λογοτεχνικοῦ του ἔργου μιᾶς πενήνταετίας, που βρίσκεται σκορπισμένο σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες, τῆς ἀξιολόγησής του καὶ τῆς ἐκδόσής του σὲ αὐτοτελῆ βιβλία. Ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ περίοδος μιᾶς νέας ποιητικῆς καὶ πεζογραφικῆς δημιουργίας, ὅπως καὶ δοκιμίων, γιὰ γεγονότα καὶ μορφές τοῦ χαμένου ἑλληνισμοῦ τῆς Ρουμανίας.

Ἡ παρουσία του στὰ γράμματα ἔγινε ἀπὸ τὴν ἐφηβεία του με τὸν ποιητικὸ λόγον, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ καὶ κινούμενος δημιουργικὰ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολατρεία, τὴν τοπολατρεία, τὴ φυσιολατρεία κ.λ.π. Δὲν ἀγγίζει ἐπιφανειακὰ τὴ ζωὴ, τὴν ἀνασκάπτει, ἀναζητᾷ σ' αὐτὸ τὸ ἀγκάλιασμα μαζί της νὰ ξεδιαλύνει τὸ μυστήριο που λέγεται ζωὴ καὶ νὰ γνωρίσει βαθύτερα τὸν ἑαυτό του, ἀναζητᾷ τὴ λύτρωση με τὴν ἐκφραση, δίνοντας στὴν ποίησή του μιὰ πανσπερματικὴ σοφία:

ΕΝΔΟΣΚΟΠΗΣΗ

Κρατῶ τὸ μυστικὸ τοῦ Κόσμου, ἐγὼ
Μὲ τὸ πνεῦμα πλατύφτερο, γοργὸ
Διαλέγω τὴ σοφία καὶ τὴν πείρα,
Σὲ βάρκα ἢ κομψὴ θαλαμηγὸ
θαλασσοπόρο μοιάζω ἢ ναυαγὸ
Ὡς πάει νὰ βρεῖ τὴν Καλὴ Μοίρα.

Ἐγὼ, καὶ τοῦ Καλοῦ προσκνητῆς
καὶ τ' ὁμορφου τεχνίτης καὶ ἐραστῆς
Ἐγὼ, κερνῶ καὶ τὰ μεγάλα πάθη,
Ἀτίθασος ἀντάρτης καὶ ἀρηγῆς,
Ἄσεμνος τῶν εἰδώλων χλευαστῆς
Ξεκίνησα ἀπ' τῶν καιρῶν τὰ βάθη.

Ἐγώ, ὁ ἄγριος πόνος κι ἡ χαρὰ
(Μὲ τὰ λευκὰ κι ἀδύνατα φτερὰ)
Τ' ἀνάλητο καὶ τὸ περίσσιο μῖσος,
Μὲ τὴν καρδιὰ καλόγνωμη Κυρὰ
Κι ἀμφίβολη τὴ σκέψη, ποῦ μετρᾶ...
Ἐγώ, ἡ Ἀρχὴ κι ἐγὼ τὸ Τέλος; Ἴσως...

(Συλλογὴ: «Κορφολόγημα», σελ. 60).

Συνομιλώντας ὁ Μυρσίνης μὲ τίς ιδέες του καὶ ζώντας τὴν ἀβεβαιότητα καὶ τὸ χάος τοῦ καιροῦ του, ἀγωνίζεται ν' ἀνασύρει τὸ νέο ἄνθρωπο, γιὰ νὰ τὸν ὀπλίσει μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ὁμορφιὰ ποῦ θὰ δικαιώνουν πάντα τὴν παρουσία του στὴ γῆ, ἀκόμα καὶ στὴν πιὸ τραγικὴ του πορεία:

ΛΥΤΡΩΣΗ

Τῶν σκλάβων δὲν μᾶς ταίριαζεν ἡ Μοῖρα
κι ἡ ἄθλια νοχέλεια τοῦ δεσμώτη,
μισήσαμε τὴ δόξα τοῦ προδότη
κι ἄς ντύνεται ἀρχοντικὴ πορφύρα.

Ἀτίθαση, πεισματωμένη ἡ νιότη
ν' ἀνοίξουνε, δὲν πρόσμενε, τὴ θύρα
μὲ τὴ βαριά, ξεκίνησε, τὴ σφύρα
νὰ χτίσει, νὰ γκρεμίσει αὐτὴ πρώτη.

Εὐλογημένη, ἄς εἶναι τέτοια ὥρα,
μακριὰ τὰ διαμαντόχρυσα τὰ δῶρα
οἱ βάσβαρες χαρές, οἱ παλλακίδες.

Στὴ γάσπαρη τῆς Κασταλίας Κρήνη
ἡ ψυχὴ μας βυθίζεται καὶ πίνει,
λυτρώτριες νὰ δεχτεῖ τίς Εὐμενίδες.

(Συλλογὴ: «Κορφολόγημα», σελ. 42)

Ἰδεολογιστὴς ὁ Μυρσίνης, δίνει μὲ τὴ συλλογὴ του « Ἐ ν τ ο λ έ ς », τὸ περίγραμμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λόγου, τῆς ἠθικῆς ἀνάτασης, τῆς αὐτογνωσίας καὶ τῆς ἀνοδικῆς μὲ τὴ «συσύφεια πάλη» πορείας. Ἡ θρησκευτικὴ ἀγωνία, ἡ ἐξιδανικευμένη καὶ χαρακτηριστικὴ πατριδολατρεία καὶ φυσιολατρεία, τὸ ὑπαρξιακὸ ἄγχος, ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ κοινωνικὸς εὐδαιμονισμὸς, εἶναι τὰ ἄλλα θέματα ποῦ χειρίζεται μὲ τέχνη καὶ στοχασμὸ, γιὰ νὰ πάρει δικαιοματικὰ μιὰν ἀξιόλογη θέση στοὺς γνήσιους ἐκπρόσωπους τῆς παραδοσιακῆς ποίησης.

Ἀξιόλογα στοιχεῖα τῆς πεζογραφικῆς δημιουργίας τοῦ Μυρσίνης εἶναι ἡ ἀφηγηματικὴ ἄνεση, οἱ συναρπαστικὲς εἰκόνες, ἡ αἴσθησις τοῦ ἀνθρώπινου, κ.λ.π. Στὰ διηγήματα καὶ τίς νομβέλλες του, δίνεται ἕνας παλμὸς στὸ μῦθο ποῦ πλάστηκε ἀπὸ πλοῦσια βιώματα, ἐνῶ οἱ περιγραφὲς καὶ οἱ διάλογοι δημιουργοῦν μιὰν ἀτμόσφαιρα ποῦ ἐπιβάλλει τὴν πορεία τῆς πλοκῆς καὶ ὑποβάλλει.

Έργα του: 1) «Κορφολόγημα», ποιήματα 1970, 2) «Όσοι Πιστοί», ποιήματα 1972, 3) «Θυσία στη Λευτεριά», διηγήματα 1973, 4) «Ο Παρθένος» νουβέλλα, 1976, 5) «Ένας πραγματικός Άγγελος», νουβέλλα-διηγήματα 1977, 6) «Ήπειρώτα: στη Ρουμανία» Α' και Β' μέρος 1967, 7) «Ήπειρωτ. Δημοσιογράφοι στη Ρουμανία ΘΩΜΑΣ ΠΑΣΧΙΔΗΣ» 1970 και 8) «Ήπειρ. Δημοσιογράφοι στη Ρουμανία ΣΑΡΔΕΛΛΗΣ, ΣΙΜΟΣ κ.κ.», 1973, μελέτες που εκδόθηκαν από την «Ήπειρωτική Έταιρεία Αθηνών».

*

ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΣ (1910-1973).

Δημοσιογράφος, εκπαιδευτικός, λογοτέχνης και έθνικος αγωνιστής που γεννήθηκε την 15-11-1910 στην Κωνσταντινούπολη από γονείς οι όποιοι κατάγονταν από το χωριό Δερβιτσιάνη (περιφ. Άργυροκάστρου). Στο χωριό των γονέων του, ύστερα από το θάνατό τους, ξαναγύρισε με τὰ ἕλλα πέντε ἀδελφία του σὲ μικρὴ ἡλικία, γιὰ ν' ἀρχίσει νὰ γράφει τὴν προσωπικὴ του ἱστορία πού ἀποτελεῖ ἕνα ἐπαθλο τρόπου ζωῆς. Τελειώνοντας τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του, ἐργάστηκε στὸ Ἀργυροκάστρο στὸ Τραπεζικὸ Γραφεῖο τοῦ Βασιλῆ Σαχίνη, τοῦ γνωστοῦ ἡγέτη τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγώνα πού βρῆκε (1943) τραγικὸ θάνατο ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς κομμουνιστές. Κοντὰ του ὁ Μιχάλης Μάνος καλλιεργήθηκε πνευματικά, ἀνθρωπιστικὰ καὶ ἐθνικά. Ζώντας συνέχεια ὡς τὸ 1935 τοὺς ἀγῶνες τοῦ καταπιεζόμενου Βορειοηπειρωτικοῦ στοιχείου τῆς Ἀλβανικῆς Ἐπικράτειας. Στὴν περίοδο 1935-1936, ἔχοντας τὸ Ἀπολυτήριο τοῦ Γυμνασίου, πού ἔλαβε στὸ μεταξὺ σπουδάζοντας στὴν Πάτρα, ὑπηρέτησε ἑλληνοδιδάσκαλος σὲ χωριὰ τῆς Β. Ἡπείρου, γινόμενος ἀληθινὸς πυρὸς τῶν ἐλληνικῶν ιδεωδῶν. Στὴν περίοδο 1936-1937 φοίτησε στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία τῶν Γιαννίνων καὶ Πτυχιούχος τῆς γράφτηκε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας. Τὶς ἀνώτερες ἐκεῖνες σπουδὲς δὲν κατόρθωσε νὰ συνεχίσει, γιὰτὶ δόθηκε ἔντονα στὸν Βορειοηπειρωτικὸν ἀγώνα. Ἔτσι ἀκολουθοῦν συχνὲς φυλακίσεις του καὶ μαζὶ μετὸ Βασιλῆ Σαχίνη, ὁ ἐκτοπισμὸς τους στὸ Ἀλέσιο.

Πολύτιμες ὑπῆρξαν οἱ ὑπηρεσίες πού πρόσφερε στὸν ἐλληνικὸ στρατὸ στὴ διάρκεια τοῦ ἐλληνοϊταλικοῦ πολέμου. Ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποχώρηση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, οἱ: Βασιλῆ Σαχίνης καὶ Μιχάλης Μάνος δημιούργησαν τὴ Βορειοηπειρωτικὴ Ὀργάνωση Ἐθνικῆς Ἀντίστασης, ἡ ὁποία συνεγάζονταν μετὴν ΕΟΕΑ-Ζέρβα. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Β. Σαχίνη, ὁ Μάνος ἤρθε (1943) στὰ Γιάννινα ὅπου ἐγκαταστάθηκε οἰκογενειακά. Στὰ Γιάννινα ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος στὸν ΕΔΕΣ καὶ μετὸς Θ. Λίλλη, Ἐλ. Γκούβελη, Μιλτ. Λάππα κ.κ., ἱδρυσεν τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνα (Κ.Ε.Β.Α), πού σήμερα ἐδρεύει στὴν Ἀθήνα. Μετὴν ἀποκατάσταση τοῦ Κράτους (1945) ὀργάνωσε σ' ὅλα κερὴ τὴν Ἡπειρο τὴν Πρακτορεύση τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Τύπου, προσφέροντας ἀξιόλογες ἐθνικοκοινωνικὲς ὑπηρεσίες σὰν ἀναταποκριτὴς τῶν ἐφημερίδων: «Καθημερινή», «Βῆμα», «Ἐθνικὸς Κῆρυξ», «Ἐλευθερία», «Ἀκρόπολις», «Νεολόγος», «Ἐμπρός», «Μακεδονία» κ.λ.π.

Παράλληλα παρουσίασε μιὰν ἐξοχὴ πολιτιστικὴ δραστηριότητα. Ὑπῆρξε συν-εκδότης (1952) μετὸ Βαγγέλη Φακατσέλη, διευθυντὴ τῆς ἐφημερίδας «Ἐθνικὸς Ἀγών», τοῦ περιοδικοῦ «Ήπειρωτικὴ Ἔστια» καὶ ἀπὸ τὸ 1956 πού ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀμερικὴ, μετὸ Δημοσθένη Κόκκينو. Ἐπίσης ὑπῆρξε ἀπὸ τὰ βασικὰ ἰδρυτικὰ μέλη τῆς Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν μελετῶν. Ἴδια δραστηριότητα σημείωσε καὶ στὴν Ἀμερικὴ, σὰν συντάκτης τῆς ἡμερήσιας ἐφημερίδας «Ἐθνικὸς Κῆρυξ», σὰν ἰδρυτὴς στὴ Ν. Ὑόρκη τοῦ

Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ καὶ Ἐκδοτικοῦ Κέντρου, ἐκδότης τῆς μαχητικῆς ἐφημερίδας «Ἐνιαία Ἥπειρος», τῆς φιλολογικοσατιρικῆς «Φανὸς τῶν Ἀποδήμων» κ.ἄ. Χάρη στὴν πρωτοβουλία του ἰδρύθηκε τὸ 1967 στὴ Ν. Ὑόρκη ἡ «Ἐταιρεία Νεοελληνικῶν Σπουδῶν», μὲ τὴν ἐνεργὸν συμπαράστασιν τῶν λογίων Κ. Τσιρπανλῆ καὶ Β. Βλαβιανοῦ. Ἰδεαλιστὴς καὶ πικτιώτης ὁ Μιχ. Μάνος ἔζησε ἀποκλειστικὰ γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ πατρίδα. Πέθανε τὴν 18-11-1973 στὴ Ν. Ὑόρκη μὲ ἀκοίμητο τὸν πόθον γιὰ τὴν λευτεριά τῆς Β. Ἠπείρου.

Ἔργα του: Πέρα ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἄρθρα, μελέτες, ἀφηγήματα καὶ ποιήματα, ἔγραψε τὰ ἔργα: «Λευκὴ Ἐπανάστασις», «Τὸ Σχολικὸν καὶ ἡ στάσις τοῦ 1934», «Ἡ ἀγάπη τοῦ Ντράνος», «Λαογραφικὰ Δερβιτσιάνης», «Βιογραφία Β. Σαχίνης», «Γιὰ τὴν Λευτεριά» (ἀγῶνες Β. Ἠπείρου 1915-1972), καὶ ἐξέδωκε τὴν «Ἠπειρωτικὴν Ἀνθολογίαν», τόμος Α', καθὼς καὶ 25 περιγραφὰς μὲ τὸν τίτλον «Νοεροὶ Περίπατοι στὴν Ἑλλάδα».

*

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Ο ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΗΣ (1904-), ἱερομόναχος.

Κοσμικὸ ὄνομα τοῦ ἱερομονάχου Γερασίμου Μικραγιαννανίτη, εἶναι τό: Ἀναστάσιος Ἰωάν. Γραΐκας. Γεννήθηκε τὴν 5/9/1904 στὸ χωριὸ Δρόβιανη-Ἐπαρχίας Δελβίνου τῆς Β. Ἠπείρου, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἔλαβε τὴν ἐγκύκλιαν μόρφωσιν, ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὴ μελέτη τῶν κλασικῶν ἐλλήνων συγγραφέων, καθὼς καὶ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀκολουθώντας τὴν κλίση πού εἶχε γιὰ τὴ μοναχικὴ ζωὴ ἀνεχώρησε τὸ 1923 γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου καὶ μόνασσε στὴν Καλύβαν τοῦ Τιμίου Προδρόμου, τῆς Σκήτης τῆς Μικρῆς Ἀγίας Ἄννας, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον Μικραγιαννανίτης. Ἐκεῖ, ὕστερα ἀπὸ τὴν κανονισμένη δοκιμὴν, «ἐκάρη» μοναχός, παίρνοντας τὸ ὄνομα Γεράσιμος.

Ἐχοντας γνήσιον ποιητικὸν ταλέντον καὶ βαθιὰ ριζωμένη τὴν πίστην στὴν Ὀρθόδοξον θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ καθὼς καὶ στὴν Ἐθνικὴν μας παράδοσιν, ἀσχολεῖται ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια μὲ τὴ συγγραφήν Ἐκκλησιαστικῶν Ὕμνων, Ἀκολουθιῶν καὶ Συναξαριῶν, καταρτίζοντας παράλληλα Κατάλογον τῶν χειρογράφων Κωδικῶν τῆς Ἀγίας Ἄννας (τοῦ Ἁγίου Ὄρους).

Νωρὶς, χάρις στὴν ἐμπνευσιν καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν στιχουργικὴν εὐχέρειαν, τὴ σπάνια ἐλληνομάθειαν καὶ τὴν ἐξοχὴν χρῆσιν τῆς «λογίας» γλώσσας, ἀναδείχθηκε ὁ Ὑμνογράφος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Σχετικὸν ὄφρικοιο τοῦ ἀπονεμήθηκε τὴν 25-8-1959 ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Τὸ ἐξαιρετικὸν ὕμνογραφικὸν του ἔργον μὲ τὸ ὁποῖον ξεχωριστὰ πλουτίστηκε ἡ Θρησκευτικὴ μας ποίησις, ἔχει πάρει τὴν τιμητικὴν του θέσιν στὴν Γραμματείαν μας. Συνολικὰ τοῦτο ξεπερνάει τίς δυὸ χιλιάδας Ἀκολουθίας, Παρακλητικoὺς καὶ Πανηγυρικoὺς Κανόνες, Κοντάκια, Ἀπολυτικά κ.λ.π., ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἄλλα, ὕστερα ἀπὸ ἐγκρίσιν τῆς Ἐκκλησίας μας, ἔχουν ἐκδοθεῖ καὶ χρησιμοποιοῦνται στίς Ἱερὰς Λειτουργίας, καὶ ἄλλα (τὰ περισσότερα) βρίσκονται ἀνέκδοτα σὲ χειρόγραφους ἰδιόγραφους Κώδικας πού φυλάγονται στὴν Καλύβαν τῆς Μικρῆς Ἀγίας Ἄννας, ὅπου μονάζει.

Ὁ μυστικισμὸς του μᾶς δίνει ἐσωτερικὰς ἀνατάξεις, ἡ ποιητικὴ του ἰκανότητις καὶ σοφία μᾶς δημιουργεῖ τὴ διψὰ τῆς χρηστότητος καὶ τῆς μακαριότητος, ἐνῶ ἡ γνώσις καὶ ἡ πείρα γύρω ἀπὸ τὰ θέματα πού τὸν ἀπασχολοῦν δημιουργοῦν τὴν ἀκριβὴν προσφορὰν στὴν Λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο τὸ ἔχει κατορθώσει μὲ τὴν διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων, τὴ συμπλήρωσιν παλιῶν κενῶν, τὴ σωστὴν σύνθεσιν νέων Ὕμνων,

πάντα με βάση την Παράδοση και τη Βυζαντινή ποίηση και πάντα με πλαστικό στίχο και λόγο αρμονικό, το λόγο δηλαδή της αλήθειας και της πίστης.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ (1906-1974).

Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της 'Αθήνας που γεννήθηκε στο Δίλοφο του Ζαγοριού, όπου και έμαθε τα πρώτα γράμματα. Απόφοιτος με βαθμό άριστα της Ζωσιμαίας Σχολής, σπούδασε την 'Ιατρική στο Παρίσι, όπου eυτύχησε να είναι έσωτερικός γιατρός στους διακεκριμένους καθηγητές της 'Ιατρικής Άμπραμι και Λουμπρί. Γυρίζοντας στην 'Ελλάδα υπήρξε για δέκα χρόνια συνεργάτης του καθηγητή Βλαδ. Μπένση. Το 1940 εκλέχτηκε ύφηγητής και το 1948 έκτακτος καθηγητής της Παθολογίας, διδάσκοντας την καρδιολογία στην έδρα της Β' Παθολογικής κλινικής. Το 1961 εκλέχτηκε τακτικής στη νεοϊδρυθείσα έδρα της Καρδιολογίας της 'Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου της 'Αθήνας, όπου δίδαξε ως το θάνατό του.

Διαπρεπής επιστήμονας με καθολικό κύρος και πέρα από τα ελληνικά σύνορα, υπήρξεν ο ιδρυτής της «Καρδιολογικής εταιρείας» της 'Αθήνας, καθώς και ο πρώτος που ίδρυσε Καρδιολογική Κλινική (στο 'Ιπποκράτειο) και πλήρες καρδιολογικό εργαστήριο. Μέλος αρκετών επιστημονικών εταιρειών στην 'Ελλάδα και στο έξωτερικό, αντιπροσώπευσε πολλές φορές και τη χώρα μας σε διεθνή καρδιολογικά συνέδρια.

Ζώντας την ημερωτική παράδοση, στα Γιάννινα, στο άρχοντικό του πατέρα του γιατρού Βασίλη Κων. Μιχαηλίδη, έτυχε μίας ούμανιστικής και πνευματικής άγωγής που χάραξε και έδραϊωσε όλη την κατοπινή πορεία της ζωής του. Ο καθηγητής Γιώργος Μιχαηλίδης ύψωσε κορυφαία άρετή, την άγάπη, την πλατειά και τη μεγάλη, στον άνθρωπο, ταυτίζοντας τη θεωρία με την πράξη και δημιουργώντας μια ζωή σύμφωνη με την 'Ιδέα. Φλογερός, λοιπόν, ιδεαλιστής και τοπολάτρης, δικαίωσε τον ύπαρξιακό του λόγο μ' ένα ύψηλό διδάγμα που δικαιώνει την άληθινή άποστολή του ανθρώπου, καλλιεργώντας ταυτόχρονα την αίσιοδοξία ότι σε όλους τους καιρούς θά μπορεί να δημιουργείται κάτι το ξεχωριστό. Το σημαντικό Κληροδότημα που άφησε στο Πανεπιστήμιο των Γιαννίνων για την εύρυθμη λειτουργία της Ιατρικής του Σχολής, εκφράζει το πύρωμα της ψυχής του για την επιστημονική τελείωση των νεοελλήνων και την άγάπη του για το συνάνθρωπο, κατατάσσοντάς τον έτσι δίπλα στη χορεία των Μεγάλων 'Ηπειρωτών Εύεργετών.

Γνώστης, της 'Ελληνικής και Γαλλικής φιλοσοφίας και λογοτεχνίας, με ευρύτερη μύηση στην παγκόσμια λογοτεχνία, επιβάλλονταν και από τη βάση αυτή σαν μια φωτεινή πνευματική μορφή, ιδιαίτερα στο στενό και ξεχωριστό πνευματικό του κύκλο, που τον άποτελοϋσαν οι: Σεφέρης, Κκραντώνης, Κατσιμπαλής, ο ζωγράφος Κυριακος-Γκίκας και άλλοι.

Το πάνω από εκατό μελέτες, άρθρα και άυτοτελή έργα συγγραφικό του έργο, παρ' όλο που έφυγε από τη ζωή σε μιάν ήλικία που πολλά ακόμα θά μπορούσε να δημιουργήσει, είναι από κάθε άποψη έξαιρετο. Από τα άυτοτελή έργα του ειδικεύουμε, τά: α) Γλυκοσουρία της ύποφύσεως (1935), β) «Συμβολή της ήλεκτροκαρδιογραφίας εις την διάγνωσιν του στηθαγχικού συνδρόμου (1940), γ) «Τά τοιχωματικά άνευρύσματα της καρδιάς, δ) «'Η στεφανιαία νόσος έν 'Ελλάδι» κ.λ.π.

*

ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΜΠΑΝΤΑΛΟΥΚΑΣ (1910-).

Καθηγητής τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς τοῦ Πειραιᾶ, πού γεννήθηκε στὴν Ἄρτα, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Ἀπόφοιτος τῆς Μέσης Δημόσιας Ἐμπορικῆς Σχολῆς τῶν Γιαννίνων (1930) καὶ τοῦ Ε' Γυμνασίου Ἀρρένων τῆς Ἀθήνας (1933) ἀνακηρύχθηκε διπλωματοῦχος (1935) καὶ διδάκτορας (1942) τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν τῆς Ἀθήνας. Τὴ μορφωτικὴ του ὁλοκλήρωση συνέχισε σὲ ξένα Πανεπιστήμια, ὅπως: α) στὸ Ἀμερικανικὸ Διεθνὲς Κολλέγιο τοῦ Σπρίγκφιλντ τῆς Μασσαχουσέτης Η.Π.Α., ἀπὸ τὸ ὁποῖο, μὲ εἰδίκευση στὴν Οἰκονομική, ἀποφοίτησε τὸ 1945, β) στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Χάρβαντ τοῦ Καίμπριτζ τῆς Μασσαχουσέτης Η.Π.Α., ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔτυχε Ἀνώτατου Πτυχίου (Μάστερ ὅφ Ἄρτε), καθὼς καὶ Πστοποιητικοῦ τερματισμοῦ τῶν διατυπώσεων τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος (1949).

Ἀκολουθώντας τὸν δημοσιούπαλληλικὸν κλάδον ὑπηρέτησε: α) στὴν Ἀνώτατη Σχολὴ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν (1935-1943), ἀρχικὰ βοηθὸς τοῦ καθηγητῆ τῆς ἔδρας τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ τελικὰ βοηθὸς Βιβλιοφύλακα, β) στὸ Γενικὸ Λογιστήριο τοῦ Κράτους (1936-1957) καὶ γ) στὴν Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδας (1957-1970) μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Γεν. Διευθυντῆ (1963-1969). Εἶναι ἡ περίοδος, σὲ ἐπέκταση καὶ μέχρι τὸ 1975, πού σὰν ἀνώτατος δημόσιος ὑπάλληλος καὶ ἐξαιρετος ἐπιστήμονας, ἠγήθησε μὲ ἄλλους διαφόρων διοικητικῶν ἐπιτροπῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ὀργανισμῶν, ἔλαβε μέρος σὲ ἐπιστημονικὲς ὀργανώσεις (Ἀμερικανικῆς καὶ Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Οἰκον. ἐπιστημῶν, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Ἐταιρείας ὀργάνωσης, τῆς Διεθν. Φορολ. Ἐταιρείας τῆς Χάγης κ.λ.π.), σὲ ἀποστολὲς καὶ συνέδρια στὴν ἀλλοδαπή, εἶχε τὴ διεύθυνση τῆς σύνταξης διαφόρων περιοδικῶν καὶ ἐγκυκλοπαιδειῶν («Life of Greece», ἐπιθ. ἑλλην. οἰκονομίας, οἰκονομικὴ καὶ Λογιστικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, «Σπουδαί» (1953-1975), ὄργανο τῆς Ἀνωτ. Σχ. Βιομ. Σπουδῶν κ.ἄ.), ἔκανε σημαντικὲς καὶ πολυάριθμες ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις, διαλέξεις, εἰσηγήσεις κ.λ.π.

Ἡ Ἀκαδημαϊκὴ του σταδιοδρομία σὰν καθηγητῆ ὑπῆρξε διακεκριμένη καὶ γόνιμη. Ὑπηρετήσε ἕκτακτος καθηγητῆς τῆς Ὑγειονομικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας (1949-1952), ἕκτακτος ἐντεταλμένος καθηγητῆς τῆς Ἀνωτ. Σχ. Βιομηχ. Σπουδῶν τῆς Ἀθήνας (1953-1958), καὶ τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ἀνωτ. Βιομηχ. Σχολῆς τοῦ Πειραιᾶ (1959-1975) στὴν τακτικὴ ἔδρα τῆς Μεθοδολογίας καὶ τεχνικῆς οἰκονομικῶν ἐρευνῶν (1959-1963) καὶ στὴν τακτικὴ ἔδρα τῆς «ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως Ἐπιχειρήσεως» (1964-1975) κ.ἄ.

Τὸ συγγραφικὸ (ἐπιστημονικὸ) ἔργο του, πολύτιμο καὶ ἐξαιρετο, σὲ αὐτοτελεῖ ἔργα ἢ σὲ ἀνάτυπα ἢ σὲ μελέτες πού δημοσιεύτηκαν σὲ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ ἰδιαίτερου κύρους, βιβλιογραφούμε ἐνδεικτικὰ: α) σὲ 15 μελέτες στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, β) σὲ 14 μελέτες σὲ ξένες γλῶσσες, γ) σὲ 133 ἄρθρα, δ) σὲ 6 μεταφράσεις στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα συγγραμμάτων ξένων συγγραφέων, ε) σὲ 17 βιογραφίες οἰκονομολόγων ξένων καθηγητῶν, στ) σὲ 2 βιβλιογραφίες οἰκονομικῆς καὶ ὀργανωτικῆς, 7) σὲ 26 παρουσιάσεις ἐργασιῶν τρίτων πού ἐκδόθηκαν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ η) σὲ 183 παρουσιάσεις ἐργασιῶν τρίτων πού ἐκδόθηκαν σὲ ξένες γλῶσσες (βλ. Πολυζένης Ι. Στεριώτη: «Καθηγητοῦ Κλαυδίου Β. Μπανταλούκα Βιογραφικαὶ Σημειώσεις», Ἀθ. 1976, σελ. 96).

*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (1904-).

Γεννήθηκε στην Άρτα, όπου και έλαβε την εγκύκλια μόρφωση. Στην περίοδο 1922-1926 διαμένει στην Αθήνα, παρακολουθώντας μαθήματα τής Φιλοσοφικής Σχολής και δημοσιογραφώντας. Τò 1928 εξέδωσε στην Άρτα τήν έφημερίδα «Ήπειρωτικών Βήμα» πού κυκλοφόρησε ώς τò 1931. Τήν ίδια χρονιά εξέδωσε τή νέα του έφημερίδα «Έλεύθερος Λόγος», τής οποίας ή έκδοση σταμάτησε τò 1959.

Ή πνευματική του παρουσία έγινε με φιλολογικές μελέτες και κοινωνικά άρθρα πού δημοσιεύτηκαν στις σελίδες τών δικών του έφημερίδων, καθώς και στις έφημερίδες: «Τò Βήμα», «Καθημερινή», «Βραδυνή», «Ήπειρωτικών Μέλλον» κ.ά. Στις μελέτες του εκείνες περιλαμβάνονται και οί: «Κρυστάλλης ή ζωή και τò έργον του», «Κωστής Παλαμαΐς», Γεώργιος Δροσίνης», «Κ. Καρυωτάκης», «Γεώργιος Ζαλοκώστας» κ.λ.π. Τήν πνευματική του παρουσία έδωσε επίσης έντονη με πολιτιστικά έργα πού σφραγίζουν τή θητεία του σαν Δημάρχου τής Άρτας τής περιόδου 1946-1947 (διορισμένου) και τής περιόδου 1951-1959 (αίρετού).

Έκδοθέντα έργα του: 1) «Ή Έθνική μας γλώσσα», Αθήνα 1971 (μικρή ιστορική αναδρομή), 2) «Ό Κωστής Παλαμαΐς και ή Άρτα», Αθήνα 1973 (τά Γράμματα — ό Κρυστάλλης — τò χρέος), 3) «ό σύγχρονος τριχικός άνθρωπος και τò λυτρωτικόν ροδοχάραμα», Αθήνα 1976 (μελέτη έθνικοϋ, κοινωνιολογικοϋ και φιλοσοφικοϋ προβληματισμοϋ) και 4) «Στοχασμοϋ Στιγμιότυπα», Αθήνα 1978. Έχουμε μετ θετική συμβολή στην ιστορία τής Λογοτεχνίας μας και στη στοχαστική έκφραση τής ανθρώπινης πορείας.

*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ (ΓΙΩΡΓΟΣ ΡΑΓΚΟΣ), 1907-1965.

Γεννήθηκε στο χωρò Καταρράκτης τής Άρτας, όπου και έμαθε τὰ πρώτα Γράμματα. Τελειώνοντας τò Έλληνικό Σχολειò τών Αγάντων, συνέχισε τις εγκύκλιες σπουδές στο Γυμνάσιο τής Άρτας. Απόφοιτός του (1924), γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή τής Αθήνας, όπου τὰ δυò πρώτα χρόνια σπούδασε με έξοδα τοϋ Κράτους, σαν τρόφιμος τοϋ Ακαδημαϊκοϋ Οίκοτροφείου. Τò 1929 ανακηρύχτηκε πτυχιούχος της και από τò 1930 εργάστηκε στη Μέση Έκπαίδευση σε διάφορα Γυμνάσια και ιδιαίτερα τών Γιαννίνων (Γυμνάσιον Θηλέων και Ζωσιμαία Σχολή).

Ή ευδόκιμη παρουσία του στα Γράμματα έγινε από τò πρωτοφανέρωμά του στη διάρκεια τών φοιτητικών του χρόνων, με ποιήματα και πεζά πού δημοσίευσε με τò ψευδώνυμο Ρήγας Περάνθης. Υπήρξε τακτικός συνεργάτης (1933-1934) τοϋ περιοδικοϋ «Τζουμερκιώτικα και Άρτινά Νέα» τών Γιαννίνων, ιδρυτικό μέλος και μέλος τής Έπιτροπής Έπιμέλειας Έγλης τοϋ περιοδικοϋ «Ήπειρωτική Έστία», και ιδρυτικό μέλος τής Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών.

Με τò ψευδώνυμο Γιώργος Ράγκος, αλλά και με τò πραγματικό του όνομα, είδαν τò φως τής δημοσιότητας στο περιοδικò «Ήπειρωτική Έστία» αξιόλογες μελέτες, άρθρα, ποιήματα, και σημειώματά του. Με τήν πυρπόληση τοϋ χωριοϋ του από τούς Γερμανούς τò 1943 χάθηκε μεγάλος αριθμός χειρογράφων του, ενώ αρκετò μέρος τών πολυτιμων έργασιών του παραμένει ανέκδοτο.

Με βαθιά αρχαιοελληνική κλασική συγκρότηση έδωσε αξιόλογες μεταφράσεις, φέροντας μ' επιτυχία τούς αναγνώστες τους πολύ κοντά στο πνεϋμα και στην ψυχή τής αρχαιότητας. Έπειτα συνειδητοποιώντας βαθιά τò πνεϋμα τοϋ καιροϋ του έδωσε με έπι-

κολυρικά ποιήματα τήν πνοή τοῦ Ἔθνους καί τήν ιεράρχησιν τῶν ἰδανικῶν, μοχθώντας γιά τή διάρκειαν μιᾶς σωστῆς πορείας τῶν νέων. Μὲ μιὰ λέξιν ὑπῆρξε ἕνας γνήσιος δάσκαλος καί λόγιος.

Ἔργα του: Α' Μεταφραστικά: α) «Οἰδίπους Τύραννος», ἔμμετρον μετάφραση (1939 καί β' ἔκδ. Ἄρτα 1962), β) «Ἰφιγένεια στήν Αὐλίδα», Ἄρτα 1960, γ) «Ἄνδρομάχη», Γιάννινα 1963. Καί Β' Διάφορα: α) «Ματωμένος Ἐρωτας», ἔμμετρον μυθιστορία, 1955.

*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (1909-).

Γεννήθηκε στό χωριό Ράμια τῶν Τζουμέρκων, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν οἰκογενειακά ὁ πατέρας του καί τ' ἀδέλφια του, ὕστερα ἀπό ἐξόντωσιν πού τήν 15-8-1909 ἔφεραν σέ τουρκικόν ἀπόσπασμα στό χωριό τους Σκλίβανη. Ἐκεῖ, ὅσοι ἀπό τήν οἰκογένειάν του μποροῦσαν νά ὀπλοφορήσουν ἐντάχτηκαν στό ἐθελοντικόν τμήμα τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἰωάν. Πουτέτση. Ἔτσι τήν 11-8-1911 ἔπεσε σέ συμπλοκὴν μὲ τουρκικόν ἀπόσπασμα ὁ πατέρας του, καί ἡ οἰκογένειάν του ξαναεγκαταστάθηκε στό χωριό τους Σκλίβανη.

Ἀπόφοιτος (1927) ὁ Ἀλέκος Β. Παπαδόπουλος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, γράφτηκε στή Νομικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας, ὅπου παρακολούθησε μαθήματα τοῦ πρώτου χρόνου. Τὸ 1929 μεσολάβησε ὁ θάνατος τῆς μητέρας του καί ἔτσι διακόφτοντας τίς σπουδές του ρίχτηκε στή βιοπάλη. Στὴν περίοδον 1942-1949 ἀκολούθησε τὸν ἐθνικόν δρόμον τῆς τιμῆς. Μὲ ὀρθὴ συνείδησιν καί γενναϊότητα ἀναδείχτηκε ἡγετικὸ στέλεχος μεγάλης καί ἀξιόλογης Ὀμάδας τῶν ΕΟΕΑ-ΖΕΡΒΑ, ἡ ὁποία ἔδωκε δεκάδες μάχας ἐναντίον τῶν Ἰταλογερμανῶν καί ἄλλων ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν. Ὑπῆρξε σέ μιὰ θυσιαστικὴ πορεία ὀπαδὸς τοῦ ἀξιωματοῦ ὅτι: σέ κάθε ἐποχῇ μόνον ἡ ἠθικὴ πράξις ἀποτελεῖ τὸ ζωντανὸ νόημα τῆς ζωῆς.

Σάν λόγιος παρουσιάστηκε στή διάρκειαν τῆς θητείας του στό Ἑλληνικόν Κοινοβούλιον, (ὅπου πολλές φορές ἐκπροσώπησε τὸ λαὸν τῶν Γιαννίνων) μὲ μελέτες καί ἄρθρα πού δημοσιεύτηκαν σέ ἡπειρωτικὰ καί ἄλλα ἐντυπα. Τὸ 1976 ἐξέδωκε τὸ ἔργον: «Μεγαλεῖα καί Θρῆνοι, δόξες καί ἀθλιότητες ἐνὸς ἀγῶνος», ὅπου τὰ Ἄπομνημονεύματά του γίνονται ὑποδειγματικὸν μνημεῖον ἱστορίας καί φιλοπατρίας. Εἶναι ἕνα τεκμηριωμένον ἔργον, μὲ φανερόν τὸ ὄξύ κριτικὸν πνεῦμα στὸν ἔλεγχον τῶν γραφῶν στοιχείων πού παρουσιάζει, καί τήν ἀξίαν τῆς ἀμεσης πηγῆς. Τήν ἀξίαν τοῦ ἔργου τούτου πέρα τῶν ὄσων ἐπισήμανα σέ κριτικὴν μου ἐπιστολὴν πού δημοσιεύτηκε τήν 29-6-1978 στήν ἐφημερίδα τῶν Γιαννίνων «Πρωῖνὸς Λόγος», τὴν δίνει καί ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεύς, ὅταν στὸ ἀπὸ 7-7-1978 γράμμα του, μοῦ σημειώνει: «Αἰσθάνομαι... ὅτι πρόσφερα μιάν ἀκόμην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Πατρίδα... τὴν ἱστορίαν καί τὰς ἐπερχομένας γενεάς...». Καί πραγματικὰ τὸ ἔργον του αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀληθινὴ προσφορὰ καί στήν Ἠπειρωτικὴ Ἱστορίαν τῶν νεώτερων χρόνων.

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ (1902-).

Γεννήθηκε στὰ Τρίκαλα τῆς Θεσσαλίας ὅπου ὁ Μετσοβίτης πατέρας του ἀσχοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πολιτικοῦ Μηχανικοῦ. Μετσοβίτης καί ἀπὸ τῆς γενιᾶς τῆς μητέρας του Χαΐδως (τὸ γένος Τσαλμάνη), ἀνατράφηκε μὲ τὸ λίκνισμα τῆς ἱστορίας καί τῆς παρά-

δοσης τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς του. Μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι ἀπόλυτα δεμένος καὶ στὴ ζωὴ του στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἀπὸ τὸ 1924 ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ φαρμακοποιοῦ.

Τὴν τελευταία 25ετία παρουσίασε μιὰ δόκιμη συγγραφή, μελέτες καὶ ἄρθρα ἱστοριογραφικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιεχομένου πού εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας σὲ Ἡπειρωτικά καὶ Θεσσαλικά ἔντυπα. Εἶναι συνεργάτης τοῦ περιοδ. «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», ὅπου ἀπὸ δυὸ χρόνια δημοσιεύεται σὲ συνέχειες περιληπτικὴ Βιογραφία του γιὰ 1.100 λόγιους τῆς Τουρκοκρατίας, πού ἔχουν τόπο καταγωγῆς τους τὴν Ἡπειρο, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Μακεδονία.

Ἔργα του: «ΒΛΑΧΟΙ» (Κουτσόβλαχοι), Ἀθήνα 1976, σελ. 84. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀξιόλογη ἐργασία πού μὲ νέα στοιχεῖα διαφωτίζει τὴν καταγωγή, γλῶσσα, ἐθνικὴ συνείδηση κ.ἄ., τῶν Κουτσόβλαχων δίνοντας καὶ κάποια πορτραῖτα (ἀπὸ τοὺς Βλάχους) πού ἔχουν τὴ θέση τους στὸ Πάνθεον τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν καὶ ἀγωνιστῶν. Ἐπίσης, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Πνευματ. Σύλλογος ΕΜΟΤ τῶν Τρικκάλων Θεσσαλίας, εἶναι γιὰ ἐκδοσὴ τὸ νέο του ἔργο «Ἱστορικὰ Τρίκαλα».

*

ΑΓΓΕΛΟΣ Ν. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ (1902-).

Ἱστοριοδίφης ἀφοσιωμένος μὲ πάθος στὸ ἔργο του: τὸ ἀρχαιοδιφικὸ καὶ συλλεκτικὸ ὕψιου καὶ στοιχείων, πού συμβάλλουν στὴ διαλεύκανση σκοτεινῶν ἢ ἄγνωστων σελίδων τῆς ἱστορίας τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του (Ἡπείρου) καὶ ἄλλων μικρυτικῶν περιοχῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως Μ. Ἀσίας, Θράκης (πού τις γνώρισε σὰν στρατιώτης στὴν περίοδο 1921-1922), Κύπρου καὶ Βόρειας Ἡπείρου.

Γεννήθηκε στὴν Ἀρτσίστα (τὴ σημερινὴ Ἀρίστη), κοινότητα τοῦ Δυτ. Ζαγοριοῦ, γνωστὴ ἀπὸ τὴν περιλαμπρὴ μάχη τῆς Γκραμπάλας καὶ τὴν παλιότερη ἱστορία της, ὅπως ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὰ λαμπρὰ στὸ παρελθὸν σχολεῖά της, Δημοτικὸ καὶ Ἑλληνικὸ, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Χάνοντας σὲ ἡλικία 12 χρόνων τὸν πατέρα του ἠπῆγε στὴν Ἀθήνα, ὅπου μὲ τὴν προστασία καὶ κηδεμονία τοῦ θειοῦ του Ἰωάν. Παπακώστα, γιτροῦ καὶ φαρμακοποιοῦ μὲ φαρμακεῖο τότε στὴν Πλάκα, ὅπου σύγναζαν καὶ πολλοὶ λόγιοι (Ζηκίδης, Ζησίου κ.λ.π.), τοὺς ὁποίους προσεχτικὰ ἔκουγε, ὅταν δὲν ἐτοίμαζε φάρμακα, τέλειωσε καὶ τις σπουδές του στὸ Α' Γυμνάσιο. Ἡ συνέχιση τῶν σπουδῶν του στὴν Ἀνώτατη Γεωπονικὴ σχολὴ ἦταν προβληματικὴ καὶ τὸ Ὑπουργεῖο Συγκοινωνιῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶχε ζητήσῃ διορισμὸ σὲ νυχτερινὴ ὑπηρεσία, τὸν προσέλαβε, ἀλλὰ στὴν Κεντρικὴ (Δ/ση Τ.Τ.Τ. τμήμα ὕψιου), ὅπου καὶ παράμεινε. Μὲ τὴ στρατεύσῃ του στάλθηκε στὴ Σμύρνη (1921), καὶ ἀπὸ κεῖ στὸ Μέτωπο, δεκάτη Μεραρχία, στὸ ἀπόσπασμα τηλεγραφητῶν. Ὑστερα ἀπὸ περιπέτειες καὶ κινδύνους πού πέρασε στὴν ὑποχώρηση, κατάληξε στὴ Θράκη (Σαράντα Ἐκκλησιές) καὶ ἀπὸ κεῖ στὴν ἔδρα τῆς Μεραρχίας (Βέρροια), ἀπ' ὅπου μετὰ τὴν ἀπόλυσή του γύρισε στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ θέση του. Ἐργαζόμενος σὲ νυχτερινὴ ὑπηρεσία τέλειωσε καὶ τις σπουδές του στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας (1928). Ὑστερα ἀπὸ τὴ μετάταξή του στὸν ἐκπαιδευτικὸ κλάδο ὑπηρετήσῃ: α) σὰν καθηγητῆς, στὴν Πρέβεζα, Κόνιτσα, Πειραιᾶ (Σχολὴ Μέσης), στὴν Ἀθήνα (Α' καὶ Η' Γυμνάσια), καὶ β) σὰν ὑπάλληλος, στὴ διεύθυνση Γραμμάτων, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε

1. Ὁ πατέρας του Νικόλαος (1865-1915) ὑπῆρξε ἀριστοῦχος ἐκπαιδευτικὸς πού δίδαξε στὸ Ὁρφανοτροφεῖο Χατζηκώστα καὶ ἐργάστηκε εὐδόκιμα φωτογράφος σὲ καλλιτεχνικὰ Φωτογραφεῖα τῆς Ἀθήνας (Μπέριγκερ, Ρωμαῖδῶν κ.λ.π.).

διατεθῆ σάν βοηθός καί συνεργάτης, στό μεγάλο ιστοριοδίφη, λογοτέχνη καί δημιουργό τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχείου Γιάννη Βλαχογιάννη, συνταξιούχο στήν τραγική ἐκείνη περίοδο τῆς κατοχῆς. Μετά τὸ θάνατο τοῦ Βλαχογιάννη (1945) καί τὴ μεταγενέστερη δωρεὰ τοῦ ἀνεκτίμητου Ἀρχείου του ἀπὸ τὴν ἀδελφή του Ἀγγελικὴ Βλαχογιάννη στὰ Γ.Α.Κ. (Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους) στήν ὁποία καί αὐτὸς εἶχε συντελέσει, ὑπηρετήσε στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους σάν ἐπιμελητῆς τοῦ εἰδικοῦ τμήματος. Στὸ διάστημα τῆς ἐκεῖ ὑπηρεσίας του συνέβαλεν ἀποτελεσματικὰ στὴ διάσωση τοῦ παλιοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, πὸν σχεδὸν εἶχεν ἀχρηστευτεῖ ἀπὸ περιπέτειες τῆς Κατοχῆς καί ἦταν ἔτοιμο γιὰ πολτοποίηση.

Σημαντικὴ ἐπίσης ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ του στήν ἀποκατάσταση τῶν Ἱστορικῶν Ἀρχείων (Ἰθωνικῆς) περιόδου καί βασιλείας Γεωργίου Α' τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Ἀπὸ τὰ ἱστορικά αὐτὰ Ἀρχεῖα μερικὰ εἶχαν λεηλατηθεῖ ἀπὸ τὸν Κατακτητῆ. Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα πὸν στιβάζονταν στὸν ὑπόγειο χῶρο, ἄλλα ἦταν τοποθετημένα σὲ πρόχειρες ξύλινες ἀρχειοθῆκες καί ξυλοκιβώτια καί ἄλλα στὸ ἔδαφος σὲ μεγάλους σωροὺς ἀνακατωμένων καί χωρὶς ἐνδείξεις φακέλων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχαν διαχυθεῖ καί ἀνακατευτεῖ τὰ ἔγγραφα!... Μὲ τὴν πολὺχρονη αὐτὴ ἐργασία πὸν συνεζίζονταν καθημερινὰ καί μάλιστα στήν περίοδο τῶν Ὑπουργῶν Σκέφερη, Κωστόπουλου, Γκούρα κ.λ.π., τὰ πολὺτιμα αὐτὰ ἀρχεῖα ἔγιναν προσιτὰ καί στήν Ὑπηρεσία καί στήν ἔρευνα.

Εἶναι μέλος τῆς Εἰδικῆς γιὰ τὰ Ἀρχεῖα Βλαχογιάννη Ἐπιτροπῆς (τμήματος Γ. Α.Κ.), διαφόρων Ἐταιρειῶν, Συλλόγων, Ἀδελφοτήτων (ἦτοι: Ἐπιστημονικῆς, Λαογραφικῆς, Ἡπειρωτικῆς), Συλλόγου Μεσαιωνικῶν Γραμμάτων κ.λ.π., ὅπου ἔκαμε κατὰ καιροὺς καί διάφορες ἀνακοινώσεις καί διαλέξεις (ἀπὸ τίς ὁποῖες ὀρισμένες ἔχουν δημοσιευτεῖ).

Μελετήματα καί ἄρθρα του διεξοδικὰ (βασίζόμενα σὲ γνωστὰ καί ἄγνωστα στοιχεῖα) ἔχουν δημοσιευτεῖ: α) στὰ Λεξικά, Ἡλίου, Παπύρου (Λαροῦς), Πάτση (λογοτεχν.), β) Σὲ ἐπετηρίδες καί ἀναμνηστικούς τόμους, ἡμερολόγια κ.λ.π. (Ἡπειρωτικά Χρονικά, Θρακικὸν Ἀρχεῖον, Νέος Κουβαρᾶς (πὸν εἶχε τὴν ἐπιμέλειά του), Μνήμη Σουλίου, Πελασγός, Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά κ.λ.π., γ) Στὸν Ἀθηναϊκὸ Τύπο (Καθημερινή, Ἐλευθερία κ.λ.π.) καί στὸν Ἡπειρωτικὸ Τύπο τῆς Ἀθήνας (Ἡπειρωτικὸν Μέλλον, Ἡπειρωτ. Βῆμα, Ἡπειρος κ.λ.π. καθὼς καί τῶν Γιαννίνων (Πρωῖνός Λόγος κ.λ.π.).

Τὴν πνευματικὴ του δραστηριότητα μαρτυρεῖ καί ἡ δημοσίευση διαφόρων μελετημάτων καί συμβολῶν του στὴ διαλεύκανση σκοτεινῶν σημείων τῆς ἱστορίας καί μάλιστα τῆς Ἡπειρωτικῆς μὲ γνωστὰ ἄλλα καί μὲ ἄγνωστα στοιχεῖα, πὸν ἔχουν ἐκδοθεῖ χωριστὰ ἢ εἶναι τυπωμένα σὲ διάφορα ἔντυπα. Ἀπὸ τὰ πρῶτα κυριότερα εἶναι:

I. ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ:

α) Ἱστορικά μνημεῖα τῆς Ἡπείρου. (Ἡ παρὰ τὴν Ἀρτσίσταν Ζαγορίου ἱερὰ μονὴ Παναγίας τῆς Σπηλαιωτίσσης Ἀθ. 1936 ἱστορία τοῦ μοναστηριοῦ μὲ βάσεις, ἐπιγραφές, ἐνθυμήσεις καί πολλὰ Χρονικά σημειώματα, πὸν εἶχαν διασωθεῖ ἀπὸ τὸν κὸν Πέτσα δικηγόρο κ.λ.π. καί τὸν Θωμᾶ Βότση, γιατρό. Ἀργότερα μὲ ἀφορμὴ τὴ λεηλασία καί τὴν ἀπογύμνωση τοῦ μοναστηριοῦ ἀπὸ τοὺς καλλιτεχνικούς θησαυροὺς του, ὁ συγγραφέας δημοσίευσε καί ἄλλα σχετικά σημειώματα στὸν τύπο.— β) Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ἔθνομάρτυρας καί ἰσαπόστολος (1714-1779) βιβλιογραφικὸ ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ΙΓ' τόμο τῶν Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν, Ἀθ. 1939 — (Σχετικὰ ἱστορικά σημειώματα γιὰ τὸν Ἅγιο Κοσμᾶ δημοσίευσε καί σὲ ἔντυπα (ἀπὸ τὸ ὑλικὸ πὸν ἔχει ἀποθησαυρίσει ὅπως καί γιὰ

τόσα άλλα θέματα).— γ) 'Ο "Όσιος Πατάπιος τὸ εἰς Γεράνεια ἀσκητήριον καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις, 'Αθ. 1939 ἀνάτ. ἀπὸ τὸν Δ' τόμο τῶν Μεσαιωνικῶν Γραμμάτων με ἐπιστολὴ τοῦ σοφοῦ μεσαιωνολόγου Μανουὴλ Γεδεών, σχετικὴ μετὰ τὴν ὄσια Ὑπομονή.— δ) Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα (Γ. Γυμνασίου), 'Αθ. 1939.— ε) «Ἀγῶνες καὶ θυσίαι Βορειοηπειρωτῶν στὸ Εἰκοσιένα», 'Αθήνα 1945. (Ἔργασια πού γράφτηκε στὴν Κατοχὴ με προτροπὴ τοῦ Δημ. Εὐαγγελίδη, καὶ μετὰ τὴν ὁποία ἱστορεῖται, βάσει γνωστῶν καὶ ἀγνωστῶν στοιχείων ἢ πολεμικὴ καὶ οἰκονομικὴ συμβολὴ τῆς Βόρειας Ἠπείρου στὸν ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα.— στ) «Σύντομος Χρονογραφία τῆς Βόρειας Ἠπείρου (με ἐνίσχυση τοῦ ἄτυχου γιатρού 'Ιω. Τζαμίχα), ἤτοι ἀνασκόπησις ἀγῶνων περιοχῆς καθ' ὅλας τὰς περιόδους τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῆς βίου», 'Αθ. 1945. ζ) «Οἱ Παναγιῆς τοῦ Παπαδιαμάντη», 'Αθ. 1947 (εἰκονογράφηση καὶ ἐπιμέλεια Φώτῃ Κόντογλου). Ἐξετάζονται ἀγιώνυμα, τοπωνύμια τῆς Σκιαθοῦ, ἰδιαιτέρα ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται σὲ ἐκκλησιᾶς τῆς Παναγιᾶς, βάσει στοιχείων πού μνημονεύονται στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη.— η) «Γιάννη Βλαχογιάννη: Καραϊσκάκης, βιογραφικὴ ἀρχαϊκὴ μελέτη», 'Αθ. 1947 (προλεγόμενα καὶ ἐπιμέλεια Ἄγγελου Ν. Παπακώστα).— θ) «Γιάννης Βλαχογιάννης» (1867-1945), 'Αθ. 1948 (ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ ἀριθ. 515 ἐπιέρωμα τῆς Νέας Ἑστίας, στὸ Βλαχογιάννη (με γνωστὰ καὶ ἀγνωστὰ βιογραφικὰ εἰδήσεις).— ι) «Ἀναγραφή δημοσιευμάτων Γιάννη Βλαχογιάννη», ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ ἴδιο πανηγυρικὸ τεύχος τῆς Νέας Ἑστίας (σελ. 153-186). Ἡ βιβλιογραφία συμπληρώνεται σὲ σχετικὸ διεξοδικὸ ἄρθρο τοῦ Παπακώστα στὸ Λεξικὸ Πάτση. ια) «Τὸ Ἀποστολικὸ ἔργο Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ στὴ Βόρειο Ἠπειρο», 'Αθ. 1949 (σύντομη ἀνασκόπησις τῆς δράσεως τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ σὲ διάφορα κέντρα τῆς Βόρειας Ἠπείρου καὶ εἰδήσεις γιὰ τὴν συναριθμησὴ του, στοὺς ἀγίους.— ιβ) «Γνωστὰ καὶ ἀγνωστὰ χειρόγραφα τοῦ Βηλαρᾶ», 'Αθ. 1949, (ἀνάτυπον ἀπὸ τὴ «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά» τοῦ 1949).— ιγ) «Ἄνθη Εὐλαβείας εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Θεομήτορος Μαρίας», 'Αθ. 1950 (ἐπανέκδοσις ἀπὸ ἐκδοσὴ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου Βενετίας, ἀψη, με πρόλογο Γιάννη Βλαχογιάννη, με ἐκτενῆ σχόλια καὶ μεταφράσεις Ἄγγελου Ν. Παπακώστα καὶ μετάφρ. Θεμ. Νόβα κειμένου, ἀπὸ τὴν Ἰταλική. (Ἀνακοινώθηκε στὴν Ἀκαδημία ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ Ἀκαδημαϊκὸ Σ. Σκίπη).— ιδ) «Ἡ ἀλύτρωτος Ἠπειρος», 'Αθ. 1951 (Βιβλιοθήκη Πανεπιστημιακῆς Ἀδελφότητος), (χρονογραφικὴ ἀνασκόπησις ἀγῶνων καὶ τῆς περιοχῆς σὲ ὅλη τὴν περίοδον τῆς ἱστορικῆς τῆς ζωῆς).— ιε) «Ἐκλογὴ ἀπὸ τὴν προσωπικὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη (ἀνέκδοτα γράμματα πρίγκηπος Νικολάου καὶ διαφόρων πολιτικῶν), 'Αθ. 1955.— ιστ) «Ἐκλογὴ ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ἀλληλογραφίαν τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη» (ἀνέκδοτα γράμματα ἐρευνητῶν καὶ ἐπιστημόνων), 'Αθ. 1955.— ιζ) «Ἡ συμβολὴ τῆς Κύπρου εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα», 'Αθ. 1955, (ἀνάτ. ἀπὸ τὴ «Νέα Ἑστία», στὸ ὁποῖο ὑπενθυμίζονται τραγικὰ γεγονότα τῆς 9-7-1821 στὴν Κύπρον καὶ ἱστορεῖται ἡ δράσις Κύπριων Φιλικῶν καὶ ἀγωνιστῶν, σύμφωνα μετὰ γνωστὰ καὶ ἀγνωστὰ ἀρχαϊκὰ στοιχεῖα). — ιη) «28 Ὀκτωβρίου 1940», 'Αθ. 1960 (ἀνάτ. ἀπὸ τὸ περ. «Εἰκόνες τῆς Ἠπείρου» ὅπου πέρα ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ, δημοσιεύονται ἀποσπάσματα ἀπὸ γράμματα, χαρακτηριστικὰ τοῦ ὑψηλοῦ ἠθικοῦ στρατοῦ καὶ λαοῦ, πού βρῆκε τότε τὸν καλλίτερον ἑαυτό του, καὶ ἀπὸ κείμενα ξένων ἡγετῶν πού δείχνουν τὴν τεράστια ἀπήχησιν πού εἶχε ἡ ἐπικὴ ἐκείνη ἀντίστασις τῶν Πανελλήνων).— ιθ) Ὁ Νέος Κουβαρᾶς, ἐτήσιος Ἠπειρωτικὸς Χρονογράφος, ἐκδιδόμενος ἀπὸ Ἐπιτροπὴ με διεύθυνση κ. Μιλ. Σπυρομίλιου καὶ ἐπιμέλεια τοῦ Ἄγγελου Ν. Παπακώστα, τόμοι Α' 1961, σελ. 163, Β' 1962, σελ. 204 καὶ Γ' 1966, σελ. 272. Περιοδικὴ πολύτιμη ἐκδοσις.— κ) «Ὁ Κουβαρᾶς», 'Αθ. 1961 (ἀνάτ. ἀπὸ τὸ Νέο Κουβαρᾶ, 'Αθ. 1961 — ἱστορία καὶ ἀγνωστὰ κείμενα ὁμώνυμου χειρογράφου τῶν Γιαννίνων, ἀπὸ χειρόγραφο τοῦ

Ἰ. Ἰστορία καὶ ἀποκειμένους.— α) «Ὁ Βοϊδομάτης καὶ τὰ Μνημεῖα του», Ἰστορ. 1961 (περιγραφή τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἱστορία τῶν Μοναστηριῶν τῆς Σπηλαιώτισσας, τῆς Παναγίας τοῦ Βίκου καὶ Ἀγ. Ἀναργύρων).— β) «Ἱστορία τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων 1820-22» ἐξ ἀνεκδότου χειρογράφου Ἰστορ. 1962, ἀποκειμένου εἰς Ἱστορικά Ἀρχεῖα Γιάννη Βλαχογιάννη — Εἰσαγωγή, σημειώσεις κ.λ.π. Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα, σοβαρὴ καὶ πολύτιμη πηγή, Ἰστορ. 1962, σελ. 82.— γ) «Ἡ συμβολὴ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα», Ἰστορ. 1966, (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Γ' τόμ. τοῦ Ν. Κουβαρᾶ), ὅπου καὶ κατάλογος φιλικῶν ἀπ' ἕλη τὴν Ἡπειρο.— δ) «Τοπογραφία Ἰωαννίνων — ἓνα ἄγνωστον κείμενον Ἰστορ. 1966, (ἀνάτ. ἀπὸ τὸν Γ' τόμο τοῦ Ν. Κουβαρᾶ).— ε) «Συμβολὴ τῆς Κορίνθου εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα, Γεώργιος Καλαρᾶς», Ἰστορ. 1966.— στ) «Ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος, ἡ δρᾶσις του στὴν 100ετία (1869-1969)», Ἰστορ. 1970 4, σ. 211-462. (ἐποπτεία Φ. Δραγούμη καὶ ἐπιμέλεια Ἀγγ. Ν. Παπακώστα). Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Παιδείας καὶ μάλιστα τοῦ ἀλύτρωτου Ἑλληνισμοῦ, πού διαφωτίζεται ἀπὸ πολλὰ ἄγνωστα κείμενα (Κ. Παπαρρηγόπουλου κ.λ.π.) (Ἡ ἐργασία ἀνακοινώθηκε καὶ στὴν Ἀκαδημία (ἀπὸ τὸν Ἀκαδ. Μπρατσιώτη).— ζ) «Σαμουὴλ ὁ Θρυλικὸς καλόγηρος τοῦ Σουλίου (+1803) ἐλέγχονται εἰδήσεις α) γιὰ τὴν καταγωγή του β) γιὰ τὴ θυσία του στὸ Κούγκι, Ἰστορ. 1971 ἀνάτ. ἀπὸ Α' τόμο «Μνήμη Σουλίου».— η) «Συμβολὴ εἰς βιβλιογραφίαν Σουλιωτῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Εἰκοσιένα καὶ συνοικισμῶν αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι (ἐκ βιβλιογραφικοῦ ὕλικου Γιάννη Βλαχογιάννη, ἀποκειμένου εἰς Ἱστορικά Ἀρχεῖα του — ἐπιμέλεια, προσθήκαι, πίνακες, Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα), Ἰστορ. 1973, (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Β' τόμο «Μνήμη Σουλίου», 4ον, σελ. 52.— θ) «Ἀναμνήσεις γέροντος Σουλιώτου Ἀγωνιστοῦ τοῦ Εἰκοσιένα» (ἀνάτ. ἀπὸ τὸν Δ' τόμο «Μνήμη Σουλίου», Ἰστορ. 1978, 4ον, σελ. 65-191, βασικὴ πηγὴ γιὰ τὰ γεγονότα τῆς περιόδου ἐκείνης στὸ Σούλι καὶ τὴν περιοχὴ του, στὰ ὅποια ὁ ἀφηγούμενος γερο Σουλιώτης εἶχε πάρει ἐνεργὸ μέρος, πρὶν καταφύγει στὴν Κέρκυρα, ὅπου γράφτηκαν οἱ ἀναμνήσεις του ἀπὸ Κερκυραῖο εὐπατρίδη καὶ λόγιο πατριώτη.— ι) ὁ ἄγνωστος Μακρυγιάννης — Τὸ ἀνέκδοτο καὶ μόνο σωζόμενο χειρόγραφο μὲ τὰ ὄραματα καὶ θάματα τοῦ στρατηγοῦ. Ἡ ἐκδοσὴ πού περιλαμβάνει: προλεγόμενα, μεταγραφὴ κειμένου, σχόλια, Χρονικὸ τῆς ζωῆς τοῦ στρατηγοῦ, γενεολ. δένδρο, λεξιλόγιο, εὑρετήρια κ.λ.π. τοῦ Ἀγγέλου Ν. Παπακώστα γίνεται ἀπὸ τὸ Μορφωτικὸ Ἰδρυμα τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας ὕστερα ἀπὸ θερμὴ εἰσήγησιν τοῦ καθηγητῆ καὶ μέλους του κ. Λίνου Πολίτη καὶ συμπαραστάσιν τοῦ ἴδιου, καθὼς καὶ τοῦ Δ/τῆ τοῦ Ἰδρύματος κ. Ε. Κάσδαγλη. Τὰ προλεγόμενα καὶ τὸ α' κεφάλαιον τῆς μεταγραφῆς ἔχει τυπωθεῖ καὶ στὴ Νέα Ἐστία τρ. ἔ. (τεύχη 1219, 1220, 1221).

II. ANEKΔΟΤΑ ΕΡΓΑ. Κυριότερα εἶναι:

α) «Ἡ συμβολὴ τῆς Βορ. Ἡπείρου εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα» ἐργασία μὲ πολλὰ γνωστὰ καὶ ἀνέκδοτα στοιχεῖα, πού εἶχε βραβευθεῖ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία (1959) (ὕστερα ἀπὸ εἰσήγησιν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ὀρλάνδου).— β) «Ὁ Κανάρης», διεξοδικὴ μελέτη βιβλιογραφικὴ, πού συμπληρώνει κενὰ κ.λ.π. μὲ γνωστὰ καὶ ἄγνωστα στοιχεῖα.— γ) «Ἡ ἐκ Μοσχόπολεως οἰκογένεια Σίνα καὶ αἱ πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ Ἔθνος μεγάλοι εὐεργεσίαι τῆς» πού βασίζεται ἐπίσης σὲ πολλὰ γνωστὰ καὶ ἄγνωστα στοιχεῖα.— δ) «Ἡπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ παλιὸ συγγενικὸν χειρόγραφο ἐξωτερικοῦ», πού ἀποκατάστησε καὶ πλούτισε μὲ νέο ὕλικον στὴν πατρίδα του (Ἀρίστη).— ε) «Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Ἀρίστης καὶ τῶν γειτονικῶν οἰκισμῶν», (διεξοδικὴ μελέτη, πού βασίζεται σὲ πολὺ πῶς γνωστὸ καὶ ἄγνωστο ὕλικον.— στ) «Συμβολὴ τοῦ Ζα-

γορίου στα γράμματα και τις τέχνες».— ζ) «Ο Ιατρός και Ιστοριογράφος τῆς Ἠπείρου Ἰω. Λαμπρίδης» (μὲ νέα στοιχεῖα).— η) «Ἠπειρωτικὴ Ἀνθολογία» (χαρακτηριστικὰ ἀνέκδοτα, γνωστὰ καὶ ἄγνωστα ἀπὸ ἀρχαῖες καὶ νεώτερες πηγές.— θ) «Ὀλιγόστιχα» ἐπιγραμματικοὶ στίχοι, παλιοὶ καὶ νεώτεροι. Ἀπὸ τοὺς νεανικοὺς ὠρισμένοι εἶχαν δημοσιευεῖ καὶ στὴ συλλογὴ τοῦ ἐπιγράμματα, σκέψεις (1930) καὶ στὸν τύπο τῆς ἐποχῆς.— ι) «Ἀνθολογία νεοελληνικῶν ἐπιγραμμάτων», ὅπου περιλαμβάνονται καὶ μερικὰ τοῦ ἴδιου παλιὰ καὶ νεώτερα (ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ 1940, ἐλεγειακὰ κ.λ.π.), καθὼς καὶ μεταφράσεις ἀρχαίων ἐπιγραμμάτων.— ιβ) «ἰατροὶ συναριθμούμενοι στοὺς ἁγίους».— ιγ) «Ἡ ὁσία ὑπομονὴ (μὲ νέα ἄγνωστα στοιχεῖα) κ.λ.π.— ιδ) «τόποι καὶ χαρακτῆρες τῆς οὐρᾶς» (σκιτσογραφήματα Κατοχῆς) καὶ πολλὰ ἄλλα.

*

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΠΠΑΣ (1903-).

Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Κομμένο τῆς Ἄρτας, ὅπου καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλια μόρφωση. Ἀπόφοιτος τοῦ Γυμνασίου τῆς Ἄρτας συνέχισε τὶς σπουδές του στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθῆνας καὶ διπλωματοῦχος τῆς (1928) ὑπῆρέτησε στὴ Μέση ἐκπαίδευση (Γυμνασιάρχης τὸ 1947 στὴν Ἄρτα), ὡς τὸ 1961 ποὺ παραιτήθηκε.

Στὴ διάρκεια τῆς Κατοχῆς διώχτηκε γιὰ κάποιο δημοσίευσμά του στὴν ἐφημερίδα «Ἐλεύθερος Λόγος» τῆς Ἄρτας μὲ τίτλο: «ὁ λύκος καὶ τὸ ἀρνὶ» ἀπὸ τὶς Ἰταλικὲς Ἀρχές. Ἔτσι ἐντάχτηκε στὶς δυνάμεις Ε.Ο.Ε.Α.-Ε.Δ.Ε.Σ. τοῦ Ζέρβα, ἔχοντας τὴ διεύθυνση τῆς ἐθνικῆς διαφώτισης καὶ τὴν ὀργάνωση ἐθνικῶν ἀγώνων στὴν πεδιάδα τῆς Ἄρτας καὶ σ' ὠρισμένα χωριὰ τῆς. Ἐξῆσε τὴν ἄγρια σφαγὴ τοῦ χωριοῦ του (Κομμένου-Ἄρτας) ἀπὸ τοὺς βάνδαλους Χιτλερικοὺς Γερμανοὺς, ἀπὸ ὅπου διασώθηκε μὲ τὴν οἰκογένειά του, ἐνῶ ξεκληρίστηκε μεγάλος ἀριθμὸς στενῶν του συγγενῶν.

Ξεχωριστὸς δάσκαλος καὶ ἀγνὸς Ἕλληνας ἔδωκε ἔντονη τὴν παρουσία του στὴν πολιτιστικὴ ἔνδοσ ἰδιαίτερα τῆς περιφέρειας Ἄρτας, ὅπου χάρις τὴν πρωτοβουλία του ἀναγέρθηκε, σὲ αἰώνια δόξα καὶ μνήμη στὸ Κομμένο, τὸ ἀτίμητο «ΜΝΗΜΕΙΟ» του, καὶ στὴν Ἄρτα ὁ ἀντρίαντας — (ἀντάρτης) τοῦ Στρατηγοῦ Ναπολέοντα Ζέρβα.

Ἔργα του: α) «Τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ Κομμένου», Ἄρτα 1946, β) «Τὰ Νέα Ψάρᾶ» (σχολικὸ δρᾶμα), ποὺ ἐμπνεύστηκε ἀπὸ τὴν τραγικὴ σφαγὴ (16-8-1943) τοῦ Κομμένου, Ἄθ. 1948, γ) «Ἡ Ἐθνικὴ Ἀντίσταση Ε.Ο.Ε.Α.-Ε.Δ.Ε.Σ. Ν. ΖΕΡΒΑ» — καὶ ἡ προσφορὰ τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ στὸν ἀγῶνα τοῦτον», 1970, δ) «Φωτεινὸ Ἐθνικὸ Σύμβολο», 1967, ε) «Ἡ σφαγὴ τοῦ Κομμένου κ.λ.π. στὴ Δίκη τῆς Νυρεμβέργης», Ἄθ. 1976.

Στὰ ἀνέκδοτα ἔργα του περιλαμβάνεται συλλογὴ Διηγημάτων (ἠθογραφικῶν, λαογραφικῶν, ἐθνικῶν καὶ ἀγροτικῶν) ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ περισσότερα εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος σὲ ἠπειρωτικὰ ἔντυπα.

Ἡ ὡς τώρα συγγραφὴ τοῦ Στέφανου Β. Παππά εἶναι μιὰ θετικὴ προσφορὰ στὴν ἱστορικὴ ἀπόδειξη ὅτι στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὴν περιφέρειαν τῆς Ἄρτας, ἡ ὀρθὴ ψυχὴ καὶ τὸ ἐθνικὸ ἦθος νίκησαν στὴν περίοδο τῆς Ἰταλογερμανικῆς Κατοχῆς (1941-1944) τὴ φωνὴ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ταυτίζοντας τὸ χρέος μὲ τὴ θυσία. Εἰδικότερα μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὀλοκαυτώματος τοῦ Κομμένου καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς δίκης τῆς Νυρεμβέργης ποὺ παρουσιάζει, φανερώνεται ὁ συνειδητὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος ποὺ σεβόμενος τὴν πατρογονικὴ μας κληρονομιά δισώζει καὶ παρουσιάζει ὅτι μπορεῖ νὰ γίνῃ χρήσιμο στὴ διαμόρφωση τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, δίνοντας παράλληλα μιὰν ἠθικὴ καὶ ἐθνικὴ παρουσία.

*

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ (1901-).

Δικηγόρος, πολιτικός και συγγραφέας που γεννήθηκε στο χωριό Λίστα των Φιλιππίνων. Αυτόδημιούργητος, ολοκληρώθηκε μορφωτικά στην Αθήνα, όπου το 1920 αποφοίτησε του Ε' Γυμνασίου και το 1926 της Νομικής Σχολής, δικηγόρωντας από το 1927 μέχρι το 1974 και «παρ' Αρείω Πάγω».

Ασχολήθηκε ενεργά με την Πολιτική από το 1933 που εκλέχτηκε Βουλευτής των «Αγροτοφιλελευθέρων». Στη συνέχεια και μέχρι το 1964, εκπροσώπησε αρκετές φορές το λαό των Γιαννίνων και της Θεσπρωτίας στη Βουλή των Ελλήνων. Το 1946 έλαβε μέρος στην Κυβέρνηση Σοφούλη σαν Υφυπουργός των Οικονομικών. Στην περίοδο 1964-65 υπηρέτησε Επίτροπος του Κράτους στην Αγροτική Τράπεζα.

Η παρουσία του στα Γράμματα έγινε με άρθρα πολιτικού και οικονομικού περιεχομένου, με ήθρογραφικές, ιστορικές κ.λ.π. μελέτες, με πεζογραφήματα, κριτικά σημειώματα, κ.ά. Συνεργάστηκε στο Έγκ. Λεξ. «ΗΛΙΟΣ» και στην Έγκυκλοπαίδειά του, στην Έγκυκλοπαίδεια του Χάρη Πάτση και σ' όλα τα ήπειρωτικά έντυπα των Γιαννίνων, της Θεσπρωτίας και της Αθήνας, όπου και συνεχίζει την άρθρογραφία του. Το 1947 ίδρυσε στην Αθήνα την έφημ. «Θεσπρωτικά Νέα», της οποίας είχε ως το 1967 τη διεύθυνση.

Έργα του: α) «Περί του Άγορανομικού Κώδικος και των Άρτοποιητικών Νόμων», 1937, β) «Τσάμικος γάμος», 1940, γ) «Η Έλλάς και η Β. Ήπειρος», 1945, δ) «Περί συντάξεως των Άγροτών», 1960, και ε) «Άλειφιάτικα, Σώπικα και Μουτζούρικα», ιδιωματικό γλωσσάριο των Ήπειρωτών Τεχνιτών», 1960.

*

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ (1903-).

Γεννήθηκε στη Βούρμπιανη της Κόνιτσας, όπου έλαβε τη στοιχειώδη μόρφωση. Απόφοιτος (1922) της Ζωσιμαίας Σχολής, γράφτηκε στη Σχολή Φυσικών του Πανεπιστημίου της Αθήνας. Την ίδια χρονιά, υπηρετώντας τη στρατιωτική του θητεία στα Γιάννινα, φοίτησε στη σχολή των τριών Τ που για πρώτη φορά λειτούργησε εκεί, και μετά την αποστράτευσή του υπηρέτησε λίγους μήνες τηλεγραφητής στην Κατερίνη. Διπλωματούχος το 1927 της Σχολής των Φυσικών υπηρέτησε καθηγητής στα Γυμνάσια: Τσοτιλιού και Πτολεμαΐδας, καθώς και στο Διδασκαλείο Κοζάνης. Το 1930 μετεκπαιδεύτηκε στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδ. της Αθήνας και στη συνέχεια τοποθετήθηκε καθηγητής στη Ζωσιμαία Σχολή. Η ειδίκευσή του στην Ηλεκτρολογία για τρία χρόνια στο Παρίσι με δαπάνες του Κράτους, όπως οι επιτυχείς εξετάσεις του στο Υπουργείο Παιδείας, δεν πραγματοποιήθηκε λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης της περιόδου εκείνης. Έτσι το 1933 απαντιέται στην Αίγυπτο, καθηγητής στα Σχολεία της Έλληνικής παροικίας, δώδεκα χρόνια της Μασούρας και δώδεκα της Αλεξάνδρειας. Το 1957 υπηρετεί καθηγητής στον Πειραιά και στη συνέχεια στην Αθήνα. Από το 1960 υπηρέτησε Γυμνασιάρχης στον Πολύγυρο της Χαλκιδικής ως το 1962 που συνταξιοδοτήθηκε.

Γνώρισμα της προσωπικότητάς του Παπασωτηρίου είναι η προσφορά του ατόμου για την ευτυχία του κοινωνικού συνόλου. Έτσι ζώντας στην Αίγυπτο, έλαβε μέρος στη διάρκεια του Έλληνοϊταλικού πολέμου (1940) σ' έρανικές Επιτροπές για τη συντήρηση των στρατευθέντων Αίγυπτιωτών Ελλήνων, προσφέροντας και δικιά του σεβαστά χρηματικά ποσά. Ύστερα από τη λήξη του πολέμου πρωτοστάτησε σαν μέλος Έρανικής

Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν Ἑπερο, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συγκεντρωθεῖ τὸ σεβαστὸ ποσὸν τῶν 10.000 λιρῶν Αἰγύπτου, τὸ ὁποῖο στάλθηκε στὸν τότε Μητροπολίτη τῶν Γιαννίνων Σπυρίδωνα (Βλάχο) γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση ἀπόρων Ἑπειρωτῶν. Ἀπὸ τὸ 1965 τὸ ὄνομά του ἔχει ταυτιστεῖ μὲ διάφορα ἔργα εὐποιίας στὸ χωριὸ του, καθὼς καὶ μὲ ἀξιόλογες δωρεὲς στὴν «Ἑπειρωτικὴ Ἑταιρεία» γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ «Πνευματικοῦ τῆς Κέντρου» καὶ γιὰ τὶς ἐκδόσεις τῆς.

Τὴν πνευματικὴ του παρουσία τὴν ἔδωκε ὁ Νικ. Παπασωτηρίου μὲ διαλέξεις, ἀρθρα ἐπιστημονικοῦ παιδαγωγικοῦ καὶ ἐθνικοῦ περιεχομένου, καθὼς καὶ διάφορα λογοτεχνικὰ ἔργα, ταξιδιωτικὰ, ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ ἀφηγήματα. Ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ περιοδικὰ καὶ ἡμερησίδες τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου, ὅπως καὶ σ' ἑλληνικὰ ἐντυπα ποὺ ἐκδίδονταν στὴν Αἴγυπτο, ἐνδεικτικὰ μνημονεύουμε: α) ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ: 1) «Πῶς ἐξελίχθησαν αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι εἰς τὴν Ἑλλάδα», 2) «Ἦλη καὶ Ἐνέργεια», 3) «Τὸ ἄτομο» (πυρὴν, ἠλεκτρόνια), 4) «Μαντάμ Κιουρί», 5) «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῶν Ἀλχημιστῶν», 6) «Ὅ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν στὴν φύση καὶ στὴν κοινωνία», 7) «Τὸ δάσος καὶ αἱ ὠφέλειά του» κ.ἄ. β) ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ: 1) «Ἡ φυσικὴ Πειραματικὴ εἰς τὰ Σχολεῖα Μέσης Ἐκπαδεύσεως», 2) «Ποῖον καὶ ποσὸν ὕλης εἰς τὴν Φυσικὴν», 3) «Τὸ Σχολεῖον ἐργασίας στὴν πρᾶξι διὰ τὴν Φυσικὴν», 4) «Διδάσκαλοι τοῦ Γένους πρόδρομοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», 5) Διδάσκαλοι τοῦ Γένους στὰ Γιάννινα στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας κ.ἄ. γ) ΕΘΝΙΚΑ: 1) «Οἱ Ἴταλοι στὴν Ἑπειρο καὶ ἡ Συγκοινωνία», 2) «Ἡ φιλοπατρία σὰν ἠθικὴ ἀξία στὴν Ἑπειρο», 3) «Νειάτα καὶ πόλεμος», 4) «Τὸ Καλπάκι φυσικὸ Βερδέν», 5) «Στὰ φαράγγια τῆς Πίνδου», 6) «Οἱ τραυματίες μας», 7) «Τὰ ἀπάτητα κάστρα μας», 8) «Πέσανε τὰ Γιάννινα, 21 Φεβρουαρίου», 9) «Ἀκόμη πολεμοῦν στὴν Πίνδο» κ.λ.π. Καὶ δ) ΔΙΑΦΟΡΑ: 1) «Τὸ καφενεῖο «Κυρὰ Φροσύνη» στὰ Γιάννινα», 2) «Νοσταλγία», 3) «Μιὰ δέηση τῶν Ἑπειρωτῶν στὸ Κάιρο καὶ στὴν Ἀλεξάνδρεια», 4) «Τὸ Μοναστήρι τῆς Ἁγίας Λαύρας», 5) «Μιὰ ἐκδρομὴ στὴν Ὀλυμπία» κ.λ.π. Ἐνα ἀρμονικὸ πνευματικὸ σύνολο ποὺ δικαιοῦναι τὴ θέση ποὺ παίρνει στὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ ἔργου μας.

*

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΕΤΣΚΟΣ (1908-).

Γεννήθηκε στὸ Μεσοβοῦνι τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Ἀποφοιτώντας τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς τῶν Γιαννίνων ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἐργάστηκε ἰδιωτικὸς ὑπάλληλος, δίνοντας τὴν παρουσία του στὰ «κοινὰ» τῶν Ἑπειρωτῶν.

Στὰ Γράμματα πρωτοπαρουσιάστηκε τὸ 1934 μὲ διηγήματα καὶ μελέτες ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ διάφορα ἡπειρωτικὰ ἐντυπα, στὰ ὁποῖα συνεχίζει τὴ συνεργασία του.

Ἔργα του: α) «Καλπάκι-Καλαμάς», θεατρικὸ ἔργο, 1948, β) «Πρὶν ἀπὸ τὸ Ἡλιοβασιλεμα», διηγήματα, 1969, γ) «Ταβέρνα ἢ Εὐτυχία», διηγήματα, 1970, δ) «Τὸ Ἄλσος τῶν Ἀπομάχων», διηγήματα, 1972, ε) «Μιὰ ἱστορία ἀπὸ τὰ Γιάννινα», μυθιστόρημα, 1974 στ) «Πρὸ τοῦ φοβεροῦ Βήματος», χιουμοριστικὰ διηγήματα, 1975, ζ) «Ἀνθρώπινη μοίρα», διηγήματα, 1976, η) «Δίψα ζωῆς», κοινωνικὸ μυθιστόρημα, 1976, θ) «Τὸ φάντασμα τοῦ Ἄουσβιτς», διηγήματα, 1977, καὶ ι) «Ἡ Πηνελόπη σὲ Ἑπειρωτικὸ χωριὸ», θεατρικὸ, 1978. Στὸ πεζογραφικὸ του ἔργο μὲ ἀπαλούς τρόπους, ἀνθρωπιὰ καὶ ζωντανὴ γλώσσα, ἀναζητιέται ἡ ἀνθρώπινη τελείωση μὲ ψυχογραφικὲς τομὲς καὶ ρεαλι-

στική θέση, δίνονται ιστορικά, ήθρογραφικά, κοινωνικά και πνευματικά τὰ Ἑπειρωτικά περασμένα, και καλλιεργείται ἡ συνέχεια τῆς παράδοσης σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀνακατατάξεων και μετακινήσεων τῶν πληθυσμῶν, ἰδιαίτερα τῶν ἀκριτικῶν περιοχῶν.

*

ΑΝΘΟΣ ΠΩΓΩΝΙΤΗΣ (1910-1976).

Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Βασίλη Καραφύλλη ποῦ γεννήθηκε στὸν Ἅγιο Κοσμά τοῦ Πωγωνιοῦ, ὅπου και ἔλαβε τὴ στοιχειώδη μόρφωση. Σὲ μικρὴ ἡλικία ἐγκαταστάθηκε στὴ Θεσ/κη, ὅπου ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀρτεργάτη (ὑπῆρξε γιὰ χρόνια Πρόεδρος τοῦ Σωματείου Ἀρτεργατῶν). Πέθανε τὴ 13-12-1976.

Αὐτοδημιούργητος και αὐτοδίδαχος σημείωσε μιὰν ἔντονη πνευματικὴ παρουσία στὴ Θεσ/κη μὲ διαλέξεις, και μὲ ἀξιόλογες συνεργασίες του σὲ περιοδικὰ και ἑφημερίδες. Ἐξέδωκε τὶς ποιητικὲς συλλογές: Τὰ κολασμένα Σεραφεῖμ, 1937, Οἱ σκελετοὶ τῶν ὀνείρων, 1939, Καρτεράντας τὸν ἥλιο, 1947, Περιπτώσεις, 1951 και Γραμμὲς σὲ καθρέφτη, 1963. Εἶναι μιὰ ποίηση ποῦ τράφηκε ἀπὸ ἐμπειρίες και μνῆμες, και γράφηκε ἀπὸ κοινωνικὸ χρέος. Εἰδικότερα εἶναι ὁ λυγμὸς ἐνὸς ἀνθρώπου ποῦ πολὺ δοκιμάστηκε.

*

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΣΑΚΚΑΣ (1902-1965).

Γεννήθηκε στὴν Παραμυθιά, ὅπου ὄρφανὸς σὲ μικρὴ ἡλικία ἀπὸ γονεῖς, ρίχτηκε στὴ βιοπάλη. Στὰ Γιάννινα ποῦ ἐγκαταστάθηκε σὲ ἡλικία εἴκοσι περίπου χρόνων παρουσιάστηκε μικροεπαγγελματίας και ταυτόχρονα ἀνταποκριτὴς Ἀθηναϊκῶν ἑφημερίδων. Ἀργότερα ἐξέδωκε μιὰ σατιρικὴ ἑφημερίδα και τελικὰ τὴν ἑβδομαδιαία ἑφημερίδα «Κραυγὴ», ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς ὁποίας πρωτοπαρουσιάστηκαν ἐμφαντικὰ ἀξιόλογοι ἀργότερα λογοτέχνες και ιστορικοὶ, ὅπως ὁ Δημήτριος Σαλαμάγκας κ.ἄ.

Ἀσχολήθηκε ἐνεργὰ μὲ τὴν πολιτικὴ. Στὴν περίοδο 1928-1936 ὑπῆρξε ὑποψήφιος βουλευτὴς τοῦ Νομοῦ τῶν Γιαννίνων. Τὸ 1945 διορίστηκε Νομάρχης Θεσπρωτίας και στὴ συνέχεια Καρδίτσας, ὑπηρετώντας συνολικὰ δέκα περίπου χρόνια. Ἴδια περίπου χρονικὰ ὑπῆρξε στὴ συνέχεια ἡ ὑπηρεσία του σὰν αἵρετοῦ Δημάρχου τῶν Γιαννίνων. Μιὰ γόνιμη θητεία ποῦ δικαίωσε τὸ ἀξίωμα, ὅτι: «ἡ ἀξία τῆς ζωῆς ἐρμηνεύεται μόνο σὰν σύνολο πράξεων και τὸ συναίσθημα οἰκοδομεῖται μόνο μὲ ἔργα». Γιατί, πραγματικὰ, ὁ Γρηγόρης Σακκάς θεμέλιωσε μ' ἐκεῖνο τὸ ἔργο του τὴ σημερινὴ ἐξέλιξη τῆς ιστορικῆς πόλης τῶν Γιαννίνων, τῆς ὁποίας ἕνας ἐσωτερικὸς κεντρικὸς δρόμος δίκαια φέρει τὸ ὄνομά του. Ὑπῆρξε, ὅπως ξανάγραψα¹ ἀύψηλὸ δίδαγμα τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς δύναμης τῆς ψυχῆς και τῆς θέλησης...».

Ἐγγραψε και δημοσίευσε πεζογραφήματα, σίχους, μελέτες, ἄρθρα κ.ἄ. Ἔργα του: «**ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ**» (διηγήματα-χρονογραφήματα: Βορειοηπειρωτικὸν ἔπος, τετράχρονη κατοχὴ, Δεκεμβριανὴ ἀναρχία), Ἀθήνα 1949. Καὶ β) «**Η ΕΥΑΝΔΡΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ**» (ἄρχοντες τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως και οἱ εὐεργετήσαντες αὐτὴν 1913-1964), Ἀθήνα 1965.

*

1. Βασίλη Κραψίτη: «Μνήμη Γρ. Σακκά», ἑφημ. «Πρωτὸν Λόγος», Γιάννινα: 13-11-1966.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΡΑΛΗΣ (1906-).

Γεννήθηκε στο χωριό Ἀρίστη τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου καὶ διδάχτηκε τὰ πρῶτα γράμματα. Ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου Σχολῆς συνέχισε τίς σπουδές του στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας καὶ διπλωματοῦχος τῆς, ὑπηρέτησε στὴ Μέση Ἐκπαίδευση τερματίζοντας τὴ σταδιοδρομία του σὰν Γενικὸς Ἐπιθεωρητῆς.

Ἡ παρουσία του σὰν ἐπιστήμονα συγγραφέα ἐγίνε μετὰ τὸ ἔργο του «Νεοελληνικὴ Μετρικὴ», Ἀθ. 1939, σελ. 232, πολῦτιμο καὶ σήμερα βοήθημα στοὺς φοιτητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Τοῦτο, γιὰτι καθιέρωσε ὀρισμένους ὅρους σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὴν ὀνομασία τῶν διαφόρων στίχων καὶ ἄλλων, καὶ εἰδικότερα γιὰτι ἡ ὅλη δομὴ τοῦ ἔργου βασίστηκε σὲ στέρεις βάσεις ποὺ ρυθμίζουν τὴ σύγχρονη Νεοελληνικὴ ποίηση, ἡ ὁποία εἶναι τονικὴ, καὶ δὲν ἔχει καμιά σχέση μετὰ τὴν ἀρχαία προσωδιακὴ ποίηση. Στὸν ἴδιο κύκλο τῆς συγγραφῆς του περιλαμβάνονται καὶ τὰ ἔργα του: «Λεξικὸ βασικῶν ἐνοιῶν» καὶ «Διάφορα σχολικὰ βοηθήματα».

Σὰν λογοτέχνης καὶ ἰδιαιτέρα σὰν ποιητῆς, ὁ Γιάννης Α. Σαραλῆς, παρουσιάστηκε ἀπὸ τὰ ἐφηβικὰ του χρόνια μετὰ συνεργασίες σὲ διάφορα λογοτεχνικὰ περιοδικὰ καὶ ἰδιαιτέρα σὲ ἡπειρωτικὰ ἐντυπα, μετὰ τὸ ψευδῶνυμο Λῆνος Ἀγράμπελης ἢ Γ. Ἀριστινός. Ἀπὸ τὴν πρώτη αὐτῆ παρουσία του στὴ λογοτεχνία διακρίνεται κανένας τὸ λεπταίσθητο καὶ γνήσιο ποιητὴ τοῦ ὁποίου τὸ στιχουργικὸ ἔργο (οὐσία καὶ μορφή) συμβαδίζει μετὰ τὸ αἰσθητικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς του καὶ προσέχεται ἰδιαιτέρα, ἔτσι, ποὺ δικαιωματικὰ, παίρνει τὴ θέση του στὴν ἱστορία τῆς Λογοτεχνίας μας.

Ἡ μοναδικὴ του Συλλογὴ εἶναι οἱ «ΡΟΖΕΤΕΣ», Ἀθήνα 1947, σελ. 80, ποὺ περιλαμβάνει 56 ποιήματα, σὲ παραδοσιακὸ στίχο, (σονέτα, παλάντες, ροντέλα, τριολέτα κ.λ.π.). Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐλεγεία τῆς νιότης του, μετουσιωμένη ἀπὸ τὸ πάθος τῆς θύμησης τῶν ἀκριβῶν ἐκείνων χρόνων μετὰ τοὺς δειλοὺς καὶ ἄφτερους πόθους καὶ τίς τρυφερὲς συγκινήσεις, σὲ αἰσθητικὴ μέθη καὶ εἰλικρινὴ τέχνη. Τὸ λυρικὸ του ἔγῳ ἐκφράζεται, εἴτε σὰν ἀποκάλυψη θησαυρισμένων στὴν ψυχὴ βιωμάτων, ὅπως:

ΑΠΟΨΕ

— ... Ἀπόψε ἡ νύχτα πλάτυνε σ' ἀστέρωντῃ πηγῇ,
Τῆς ἀρμονίας τὴν κραυγὴ καὶ τὸ ρυθμὸ τοῦ κόσμου
Κι ἀγκάλιασε τὸν οὐρανὸ κι ὀλάκερῃ τὴ γῆ,
Σ' ἀγάπην ἀκατάλυτην ὁ πόνος μου ἐντός μου.

Εἴτε σὰν μελαγχολικὴ ρέμβη χαμένων προσδοκιῶν καὶ ξεφτυσμένων ὀνείρων, ὅπως στὸ ποίημά του:

ΟΝΕΙΡΑ

... Ὀνειρα, τῆς ζωῆς μας λαγγεμένα,
Μαῖστροι σεῖς τῆς βάρκας τὸ πανί,
Ἴδια παιδιὰ καὶ γέροι, ὦ σβησμένα!
Πάντα θὰ λάμνετε ὡς τὴ θανή.

Εἴτε σὰν ἐγκαρτερικὴ νοστάλγηση μετὰ τὸ χῶρο ποὺ τὸν γέννησε καὶ τοῦγινε μεθῦσι καὶ πάθος, τὸ ὁμορφο χωριὸ του:

ΑΡΙΣΤΗ

Στὸ πράσινο πάλλευκη πλαγιάζεις δλη
Κι ἀγράμπελης μύρα, πλημμύρα σ' ἀμπέλια.
Οἱ ραχοῦλες, ζαφείρια καὶ ἀνθοβόλι,
ὄλοσθε κρυστάλλινα ἤχοῦνε τὰ γέλια.
Ὁ ἀγέρας σου μόνος· κι ἀραξοβόλι
Πάντα στὸ νοῦ μου ἐσὺ καὶ περιβόλι...

Εἶτε, τελικά, σὰν ὑψωμένη Θεότητα τὴν ἀγάπη στὴν ἑλληνικὴ πατρίδα, ὅπως
στὸ ποίημα «ΠΙΝΔΟΣ» ποὺ τελειώνει μὲ τὸ τετράστιχο:

ὦ! σὺ βουνὸ ἀγέννητο, κάθε σου πέτρα θρόλος,
Μάνα, πατρίδα Ἑλληνική, στῶν σπλάχνων σου τὰ μάγια,
Οἱ Παρθενῶνες τῆς φυλῆς, ἀκρίτας σὺ καὶ στῦλος,
Κάθε γενιᾶς ἐσὺ βωμὸς καὶ ἐκκλησία τρισάγια!

Κι ἔρχεται κάποια ἔξοχη στιγμή δημιουργίας ποὺ ὁ Σαραλῆς μαχητὴς στὴν Ἑλ-
ληνοϊταλικὸ πόλεμο τοῦ Σαράντα, ἀντικρύζοντας τὸν πρῶτο νεκρὸ ἐκείνου τοῦ ἀγῶνα,
κι ἦταν αὐτὸς ἕνας νεαρὸς Ἴταλὸς φαντάρος, σὲ μιὰ σύζευξη νοῦ καὶ αἰσθήματος, βγάζει
ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς του ποὺ κρατᾶει τὸ ἀδράχτι τῆς Μοίρας, μιὰ πανανθρώπινη φωνή:

ΣΕ ΙΤΑΛΟ ΦΑΝΤΑΡΟ ΤΗΣ ΤΣΑΡΣΟΒΑΣ

Μὲς στὰ συντρίμια στὸ ζερβὶ πλευρό σου,
Πῶς ἐγειρες μελιχρὸ παλληκάρι;
Σ' ἔννοια πολέμου, κρατᾶς στὸ γερό σου
Τὸ χέρι, ἀκόμα, σύνεργο τ' Ἄρη.

Χειροβομβίδες σωροὶ στὸ νεκρὸ σου,
Παρδαλὸ χλεύασμα κι ἀπομεινάρι,
Σαρκασμὸς καὶ γέλασμα στὸν ἐχθρό σου,
Ἀμούστακο, ποιᾶς μάνας τὸ καμάρι.

Ἄδρη κι ἡ ὄψη σου, κάτω ἀπ' τὸ κράνος,
Καθὼς τὸ λουρὶ κρατᾶει τὸ σαγόνι.
Ποιὸς τῆ μορφῆ σου χάραξε Τιτσιάνος!

Σ' ἐπιτύμβιο βουβὸ στέκει κοτρώνι,
Σπάταλη τοῦ πουργαριοῦ πρασινάδα,
Σοῦ κλαίει κι ὁ Ἄϊως τὴν ὁμορφάδα.

Οἱ πρῶτες μέρες τῆς ἀνθρωποσφαγῆς τοῦ μεγάλου ἐκείνου Ἑλληνοϊταλικοῦ πο-
λέμου μέσα στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος, σ' ἕνα χωριὸ τοῦ Δυτικοῦ Ζαγοριοῦ, κοντὰ στὸ Καλ-
πάκι, εἶναι τὸ θέμα τοῦ Θεατρικοῦ του ἔργου: «Στὴ ρίζα τῆς Φτελιᾶς», μονόπρακτο δρά-
μα, σελ. 27, Ἀθήνα 1962. Εἶναι μιὰ νέα παρουσία τοῦ συγγραφέα γιὰ ἕνα ἔργο ποὺ προο-
ρίζεται γιὰ σχολικὴ χρῆση, μὲ φανερά στοιχεῖα τῆ δυνατῆ ἐπικῆ πνοῆ, τὸν ἄρτιο διάλο-
γο, καὶ τὸ δραματικὸ ὕφος.

Τὸ ὀδοιπορικὸ του μὲ τίτλο: «Ζαγόρι», σελ. 212, Ἀθήνα 1956, δὲν ἀποτελεῖ μό-
νον ἔκφραση τοπολατρίας, ἀλλὰ συνείδηση ἑνὸς γνήσιου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, καὶ θὰ

λέγαμε, προσφορά έθνική. Με εύθυνη άποθησαυρίζονται άέρινα ή ιστορία, τὰ ήθη και τὰ έθιμα, διασώζονται με καλλιτεχνική έποπτεία τ' άρχοντικά του, ή έσωτερική θέρμη τών σπιτιών και οι περίτεχνες φορεσιές, ανασταίνετα: ο πολιτισμός και ή πνευματική παράδοση του ήμορφου και φημισμένου Ζαγοριού. Ξαναζούν για πάντα καιροί και υποβάλλει ή φυσιογνωμία του τοπίου. Σ' αυτό τὸ έξοχο έργο του Σαραλή συνεργάζονται μ' έπιτυχία ο εύαίσθητος ποιητής και άνθρωπος, ο δεξιοτέχνης πεζογράφος και ο έπιστήμονας. Φανερά του στοιχεία είναι ή έσωτερική άνάταση και ή συνείδηση τών τραγικών ώρων τής έποχής μας. 'Ο ιδεαλιστικά σκεπτόμενος άνθρωπος δίνει ένεργά τήν παρουσία του στον άγώνα κατά του «τέλους» τών άκριτικών περιοχών τής Έλληνικής πατρίδας, επικυρώνοντας έτσι τήν πίστη, στην άποστολή του και στα πεπρωμένα τής φυλής μας.

Στόν ίδιο κύκλο άνήκει και τὸ έργο του «'Ηπειρος — Δωδώνη, 'Αρτα, Νικόπολη, Μέτσοβο», εκδόσεις Μ. Πεγλιβανίδης και Σία, με τήν περιορισμένη όμως άποστολή του για τουριστική χρήση. Τὰ «Λαογραφικά» όμως του Ζαγοριού 1961 κ' έπειτα και τὰ «Διηγήματα», όπως πολλά από αυτά παρουσιάζονται στο περιοδικό «'Ηπειρωτική Έστία» (1974-1976), δικαιώνουν τήν πεζογραφική του προσωπικότητα με τὰ ικανά στοιχεία του διαλόγου, τής περιγραφής, του γλωσσικού 'Οργάνου και τής έπιτυχημένης τάσης για άνάλυση λεπτών ψυχικών καταστάσεων. 'Αλλά κυρίτερα ο Γιάννης Σαραλής παραμένει ο ποιητής που μετουσιώνει τὸ στοχασμό σε λυρισμό.

*

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ (1907-).

Μιά από τις πιο γνήσιες και υποδειγματικές ήπειρωτικές πνευματικές μορφές του καιρού μας, ο φιλόλογος Τάκης Σιωμόπουλος¹, θά πρέπει να δεχτούμε πως είναι γεν-

1. 'Από γονείς που κατάγονταν από τὸ χωριό Ψήνα τών Κουρένων, ο Τάκης Σιωμόπουλος γεννήθηκε τὸ 1907 στὰ Γιάννινα. Διπλωματούχος τής Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου τής 'Αθήνας, υπέρετρεσε καθηγητής στη Μέση 'Εκπαίδευση, από τήν όποία αποχώρησε τὸ 1966 σαν Διευθύντης τής Ζωσιμαίας Σχολής. 'Η παρουσία του στὰ Γράμματα έγινε από τὰ μαθητικά του χρόνια. Τὸ 1930 έβγαλε για ένα χρόνο μαζί με τὸν Πάνο Φάνττ το έξιόλογο περιοδικό «'Ελλοπία». Με δημοσιεύματα στὰ περιοδικά και έφημερίδες τών Γιαννίνων, με διαλέξεις διαφόρου περιεχομένου και άλλες εκδηλώσεις, έδωκε ένεργά τήν παρουσία του στην πολιτιστική άνάπτυξη τής ιστορικής πόλης, εύρύνοντας έτσι τήν άποστολή του σαν εκπαιδευτικού και εκφράζοντας ιδιαίτερα τὸν άγωνιστὴ τών ιδεών. Είναι μέλος τής Συντ. 'Επιτροπής του περιοδικού «'Ηπειρωτική Έστία», Πρόεδρος τής 'Ηπειρωτικής Φιλεκπαιδευτικής 'Εταιρείας και Πρόεδρος τής 'Ηπειρωτικής Στέγης Γραμμάτων.

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ :

Α' ΠΟΙΗΣΗ : α) «Εικόνες και σύμβολα», 1937, β) «Τραγούδι τής ζωής», 1946.

Β' ΜΕΛΕΤΕΣ : I. Για Νεοέλληνες ποιητές α) «'Η 'Ηλιογέννητη του Κωστή Παλαμά», 1943, β) «'Ο Παλαμάς και ή 'Ελληνική παράδοση», 1953, γ) «'Αλέξανδρος Πάλλης», 1954 και δ) «Διονύσιος Σολωμός», 1957.

II. Για τήν ποίηση : α) «Τὰ βιώματα στη Νεοελληνική ποίηση», 1958 και β) «'Η ποίηση τών Τετραστίχων», 1958.

III. Για τούς Έλληνες και Λατίνους κλασικούς, ή τὸ κλασσικό πνεύμα : α) 'Ο Προμηθέας από τὸν 'Ησίοδο έως σήμερα», 1959, β) «'Ορατίου: Ποιητική τέχνη» (έμμετρη μετάφραση με εισαγωγή και σχόλια), 1960, γ) «'Ορατίου: CARMEN SAECULARE και ποιητική τέχνη (ή Π.Τ. επανέκδοση), 1969 και δ) «Ξάνθος-Φλάβιος 'Απελλινός», 1978.

IV. Για τήν 'Ηπειρο : α) «'Η 'Ηπειρος και ή λογία ποίηση», 1963, β) «'Η προετοιμασία του 21 και τὸ 'Ηπειρωτικό δέον», 1971, γ) «Οι Νεομάρτυρες και ή Νεοελληνική 'Αναγέννηση», 1971 και δ) «'Ηπειρωτικά», 1975. Και

V. Διάφορα : «'Αγαίο», 1977.

νημένος ποιητής. "Όλη σχεδόν ή πνευματική του πορεία, όπως φανερώνεται και από τὰ έκδοθέντα έργα του, είναι ή ποιητική προσωπική του δημιουργία και ή δοκιμογραφία του για νεοέλληνες ποιητές και για τή δημοτική και λογία ήπειρωτική ποίηση. "Έτσι μάς πλησιάζει άμεσα ή συνείδηση ενός δημιουργού με όρθή ψυχή που αναδύεται μέσα από τή ζωή που τήν περιτριγυρίζει, και τής οποίας ή βαθιά έμπειρία και γνώση γίνεται πηγή ιδεών και πράξεων με τὸ λυρικό ποιητικό λόγο. "Έχουμε τή φλογερή άχτινοβολία μιᾶς ποίησης με κυριαρχικό της στοιχείο τήν αγάπη στὸν άνθρωπο και τὸ μόχθο για τήν τελειοποίηση τοῦ ήθικοῦ του ἐγώ, τήν αγάπη για τή ζωή, τήν ελληνική γῆ και για ὅλη τή γῆ, σὲ μιὰ συνύπαρξη αἰσθήματος και στοχασμοῦ, που μέσα στη λυρική του διάθεση ντύνεται τή μορφή τῆς τέχνης.

Στὴν ποίησή του αναχωνεύονται ἔθνικά, κοινωνικά και ανθρώπινα ειδικότερα προβλήματα σὲ μιὰ προβολή τοῦ καλλιεργημένου λεύτερου ατόμου που ἀναζητάει τή θέση του μέσα στὸν παγκόσμιο πολιτισμὸ. Στὴ συλλογή του «Τὸ τραγούδι τῆς ζωῆς» μεστώνει ή ἔννοια τοῦ ἑλληνισμοῦ και ἀνακυκλώνεται ή ἀρχαία ελληνική ιδέα μέσα σὲ φωτεινὸ ποιητικὸ χῶρο, ἔτσι που χάρη στὴν πλαστική τοῦ στοχασμοῦ και λυρισμοῦ, ή ψυχὴ λυτρώνεται και ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ζῆ ἔντονα τήν ιστορική του πραγματικότητα. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ή συνείδηση ἀνεβαίνει σταθερὰ στὸ φῶς και στὰ αἰώνια. Γιατί τὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς ἐξιδανικεύεται, τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης βαθαίνει και ὁ εἰλικρινῆς και πηγαῖος λυρικός του λόγος που ἀναβλύζει ἀπὸ τήν ἐσωτερικότητά του συγκλονίζει με τὸ πνεῦμα τῆς μουσικῆς και τοὺς ὑποβλητικούς ὀραματισμούς, προβληματίζοντας ὅσους ἀληθινὰ ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν με τή γνήσια ποιητική δημιουργία.

Ξεκινώντας ἀπὸ τή δοξασία, ὅτι μιὰ στὴν οὐσία εἶναι ὅλες οἱ θρησκευτικὲς διδασκαλίες, ὁ Σιωμόπουλος με τὸ ἔργο του «Ἐάνθος—Φλάβιος—Ἀπελλῖνος» κατασταλάζει στὸν ὀργανικὸ συγκερασμὸ χριστιανισμοῦ-ἑλληνισμοῦ. Συγκεκριμένα, τῆς ὅλης πνευματικῆς πορείας του και πορείας κάθε ατόμου, ή ρίζα συνοψίζεται στὴν πιδ γλυκιὰ και τόσο ἀνθρώπινη λέξη, τήν «ἀγάπη» τοῦ Ἰησοῦ, ἀρχὴ πρώτη και ζώπυρο που τρέφει τήν πίστη για τή ζωή και τήν ἀποστολή της:

— «Ἄν μ' ἀγαπᾶς εἶν' ὁ Χριστὸς ἀγάπη.

Ἄν ἀγαπᾶς τὸ φῶς, αὐτὸν λατρεύεις.

Ἄν τρέμεις τήν ἀλήθεια, τότε τρέμεις
και τὸ Χριστό. Καὶ ἂν στὴ ζωὴ πιστεύεις,
πιστεύεις στὸ Χριστό, που ἀναστημένος
ἀνάσταση χαρίζει στοὺς ἀνθρώπους...»

Ἄλλὰ θάρ' θει ή στιγμή που ή ζωή, κυριαρχούμενη ἀπὸ τὸ βαθὺ και ἀνείπωτο πόνος, θὰ κάνει ἐπίμονα σταθερὰ βήματα πρὸς τὰ πίσω. Ὁ ποιητὴς Σιωμόπουλος, ἀντιπαρατάσσει σ' αὐτὴ τή δίνη τῆ συμπίονια, τοῦ ἄθλου ἀδελφῆ, κορύφωμα και ὀλοκλήρωση τῆς Ὀρφικῆς πίστης του, καθὼς και ἑξατομικευμένος ἄνθρωπος τοῦ χριστιανισμοῦ, με τήν ὁποία σαλπίζεται ή ἀνάταση για τή Νίκη και τήν κατάκτηση τῆς ζωῆς.

Ἡ ήθικὴ ὄψη τοῦ ἔργου του, ή εὐρύτερα ἀνθρώπινη, δίνεται με τήν ἔννοια ἐλλη-
ληνισμός, πατρίδα τῆς ψυχῆς και τοῦ πνεύματος και παγκόσμιος δρόμος για τήν ἀνάσταση τῶν ἀξιών:

— «...Ἑλλάδα μάνα, δός μου δύναμη ν' ἀγγίξω

τὸν ἀριθμὸ, τὸ φῶς και τή σοφία,

χωρὶς ἀπ' τή φωτιά τους νὰ καῶ.

Ἑλλάδα μάνα, τῶν πατρίδων μάνα,

πρὸς τὶς σταφυλοφόρες ρίζες
 καὶ πρὸς τῆς λευτεριάς τὸν ἄθλο ἓνα ταξίδι.
 Ἑλλάδα μάνα, τῶν ἀνθρώπων μάνα,
 σφουηλατεῖς, ἀκόμα τὴν Ἀλήθεια;
 Ἡ Ρώμη πάτριαι οὐναμ ἐτοιμάζει
 κ' ἐσὺ τῶν Στωϊκῶν τὸν «Ἐνα Λόγο».
 Ὅμως ἐμεῖς, ἀπλῆς κι ἀδύνατες ψυχές,
 γυρεύουμε ἓνα ἀνθρώπινο ἀντιστύλι
 νὰ κρατηθοῦμε
 (σὰν τὸν κισσό, ποὺ τὸν κορμὸ ἀγκαλιάζει)
 κάποια μορφή, μιὰ εἰκόνα, ἓνα τραγούδι,
 κι ἄς εἶναι μοιρολόι τῆς Περσεφόνης
 κι ἄς εἶναι θρήνος, ἐπιτάφιος θρήνος,
 νὰ κλάψουμε, νὰ ζήσωμε μαζί του...».

Ὑπερκόσμια, λοιπόν, ρίζα ὁ ἐλληνισμὸς μὲ τοὺς ὑπαρξιακοὺς τοῦ ἀπόλυτου χυ-
 μούς, μάνα γῆ, μάνα ζωῆς, καὶ μάνα τῆς ἀλήθειας, θεριεύει τὴν ἐλπίδα ὅτι ἀπὸ τὸ δρόμο
 τῶν ἰδανικῶν θὰ βασιλεύει στὰ ἀνθρώπινα στήθη, ποὺ σπαράζονται ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τοὺς
 πόθους καὶ βυθίζονται στὴν τριχυμία τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς ἀπόγνωσης, τὸ φῶς τῆς εἰρήνης
 καὶ τοῦ νόμου. Ἐτσι ἡ ψυχὴ θὰ ἔναι ἓνας κόσμος γεμάτος νοῦ καὶ ρυθμὸ, ἀρμονία καὶ
 μουσική. Εἶναι ἡ ἐξαγγελία τοῦ πνευματικοῦ εὐαγγελισμοῦ ποὺ συγκλονίζει τὴν ἱστο-
 ρικὴ πραγματικότητα.

Ἡ πνευματικὴ προσωπικότητα τοῦ Σιωμόπουλου ὀλοκληρώνεται καὶ μὲ ἄλλες
 ἐκδηλώσεις του: τὴν κριτικὴν, τὴν ἱστοριογραφίαν, τὴν δοκιμιογραφίαν, τὴν μετάφραση κει-
 μένων ἐλλήνων καὶ λατίνων κλασικῶν κ.ἄ. Μὲ ἀπόλυτη γνώση τῆς τεχνικῆς, αἴσθησις
 τῆς λογοτεχνικῆς ποιότητος, στοχασμὸς, ἀντικειμενικὴ θέση, ὀρθὴ τεκμηρίωσις καὶ φω-
 τεῖνὰ συμπεράσματα, ἔδωκε ὑποδειγματικὰ κριτικὰ μελετήματα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστοριο-
 γραφία του, πέρα ἀπὸ τὴν ὀλοφάνερη ἐπιστημονικὴν του (ἱστορικὴ) συνείδησις, εἶναι μιὰ
 ἄρτια σύνθεσις ἀχτινοβολίας τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας καὶ τῶν αἰσθητικῶν του μέσων.
 Εἰδικότερα τὸ ἔργο του «Ἡπειρωτικά» σὲ συνδυασμὸ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ κριτικοῦ καὶ
 ἱστορικοῦ, εἶναι ἔργο ἐθνικὸ καὶ πολύτιμο. Μὲ τὴν ὄλη πνευματικὴν του προσφορὰ ὁ Τά-
 κης Σιωμόπουλος δικαίωματικὰ ἔχει τὴν ἐξέχουσα θέση του στὴ Γραμματεία μας.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ (1910-).

Γεννήθηκε στὰ Θεοδώριανα τῶν Τζουμέρκων. Ἀπόφοιτος τοῦ 4ου Γυμνασίου
 τῆς Ἀθήνας καὶ διπλωματοῦχος (1933) τῆς Νομικῆς τῆς Σχολῆς, δικηγορεῖ μέχρι σή-
 μερα στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἐντονη εἶναι ἡ πνευματικὴ του παρουσία καὶ ἡ προσφορὰ του
 στὰ «κοινὰ» τῶν Ἡπειρωτῶν.

Τὸ 1934 μὲ τοὺς: Χρ. Ζωημῆχο, συνδιευθυντὴ τῆς ἐφημερίδας τῶν Γιαννίνων
 «Ἐλευθερία» τοῦ Χρηστοβασίλη, Γιάννη Παπαντῖνο, Θανάση Βακάλη κ.λ.π., ἱδρυσαν
 στὴν Ἀθήνα τὴν «Ἡπειρωτικὴ Νεολαία», τῆς ὁποίας ὑπῆρξε Γενικὸς Γραμματέας. Τὸ
 1937, οἱ: Κ. Σταμάτης, Β. Κρυστάλλης, Μᾶρκος Θᾶνος, Ν. Τσάκας, Π. Σῦρμος καὶ ἄλ-
 λοι, ἱδρυσαν τὴν «Πανηπειρωτικὴ Συνομοσπονδία τῆς Ἑλλάδος», τῆς ὁποίας ὁ Σταμά-

της υπήρξε (1937-1946) Α' Γραμματέας, και από το 1946 μέχρι το 1959, που όπως μας γράφει: «ἀπεχώρησε, διότι, διεφώνησε με τους επιδιώκοντας την εισαγωγήν τῆς πολιτικῆς εἰς αὐτήν», ὁ Γενικὸς Γραμματέας της. Ἐπίσης εἶναι Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συνδέσμου «Ἐπιστημόνων Ἡπειρωτῶν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς και προαστίων».

Στὰ γράμματα παρουσιάστηκε με τὴ δημοσίευση ἡθογραφικῶν ἀφηγημάτων, μελετῶν και κρθρων διαφόρων Ἡπειρωτικῶν θεμάτων: α) στὴν ἐφημερίδα «Κραυγὴ» τῶν Γιαννίνων τῆς ὁποίας ἀπὸ τὸ 1931 υπῆρξε ἀνταποκριτὴς στὴν Ἀθήνα, β) στὸ «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» που τὸ 1934 ἴδρυσε με τοὺς Ἀθαν. Γκογκῶνη και Νικ. Κόντο, και τοῦ ὁποίου υπῆρξε ἀρχισυντάκτης και διαχειριστὴς, γ) στὴν «Ἡπειρο» τοῦ Δημ. Κάτση, ὅπου σὲ συνέχειες δημοσιεύτηκε τὸ ἡθογραφικὸ του ἔργο «ὁ γάμος τῆς Μαρίας» (ἤθη και ἔθιμα τοῦ γάμου στὰ χωριὰ τῶν Τζουμέρκων) κ.ἄ. Τὸ 1937 ἐξέδωκε τὴν ἐφημερίδα «Νέα Ἐποχὴ», σὰν ὄργανο τοῦ πατριωτικοῦ Συλλόγου «Τὰ Τζουμέρκα», τῆς ὁποίας εἶναι ἀρχισυντάκτης. Οἱ ἡθογραφικὲς του μελέτες, που δημοσιεύτηκαν ὅπως πρὸ πάνω, χαρακτηρίζονται γιὰ τὴν ἀντικειμενικὴν ἔρευνα, τὸ τοπολατρικὸ αἶσθημα, τὰ πλούσια στοιχεῖα και τὴν τεχνικὴ ἐπεξεργασία.

Τὸ 1960 ἐξέδωκε τὸ ἔργο: «Ταξιδεύοντας στὴν Ἡπειρο», ὅπου με ἱστορικὴ και οἰκονομολογικὴ συγκρότηση, στοχασμὸ και λογοτεχνικὴ ἱκανότητα, κάνει μιὰν ἀξιόλογη ἀνατομία τοῦ φυσικοῦ τοπίου, καθὼς και τοῦ ἀνθρώπινου και πνευματικοῦ χώρου. Ἔχει γιὰ ἔκδοση τὸ ἔργο του «Ἡμερολόγιον γεγονότων περιοχῆς Νομοῦ Ἄρτης ἀπὸ Σεπτέμβριου 1943 μέχρι Φεβρουαρίου 1944», με τὸ ὁποῖο — ὅπως ἐχτιμήσαμε — διασώζονται ἀρκετὰ στοιχεῖα μιᾶς ταραγμένης ἐποχῆς τοῦ Ἡπειρωτικοῦ χώρου, τὴν ὁποία ὁ συγγραφέας ἔζησε στὴν Ὀρεινὴ Ἄρτα. Χαρακτηριστικὰ του κεφάλαια, ὅπως ἡ μάχη τῶν Γερμανῶν και ἀνταρτῶν τοῦ Ζέρβα τῆς 30-10-1943 στὴ θέση «Σταυρὸς-Θεοδώριαν» κ.ἄ., δημοσιεύτηκαν στὴν ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα «Ἐμπρός», καθὼς και στὴν Ἐφημερίδα «Ἡπειρος».

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ (1907-).

Γιὰ τὸν Κώστα Στεργιόπουλο θὰ μπορούσε κανένας νὰ ὑποστηρίξει ὅτι γεννήθηκε φιλόλογος. Κίνητρο σ' αὐτὴ τὴν τάση τοῦ παιδιοῦ τῆς ὄρεινῆς Ἄρτας, τοῦ χωριοῦ Μελισσουργοί, στάθηκε ἀρχικὰ τὸ Γυμνάσιο τῆς Ἄρτας τοῦ ὁποίου ἀποφοίτησε τὸ 1922, και τὸ ὁποῖο τοῦ ἀναψε ἀκοίμητη τὴ φλόγα τῆς πίστης στὴν ἐξανθρωπιστικὴ παιδεία. Ἀλλὰ και ὁ ἴδιος ὁ χώρος τῆς Ἄρτας, τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας, καθὼς και ὅλη ἡ πανάρχαιη Ἡπειρωτικὴ ἱστορία και παράδοση, τὸν ἔφεραν πολὺ κοντὰ στὴν ἀχτινοβολία τῆς Ἀρχαιότητος, γιὰ τὴ γνώση τῆς ὁποίας σὰν φοιτητὴς (1922) τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς διακρίθηκε γιὰ τὴν ἐπιμέλεια, τὴν κρίση, τὴν ἐμβρίθεια και τὴν πολυμαθεῖα. Ἔτσι πάντα «αἰὲν ἀριστεύων», ἔλαβε τὸ 1926 τὸ δίπλωμα τῆς πρὸ πάνω σχολῆς με τὸ βαθμὸ «λίαν καλῶς» και ἀργότερα (1937) ἀνακηρύχτηκε διδάκτορας τῆς ἴδιας σχολῆς με τὸ βαθμὸ «ἀριστα».

Τὴ σοβαρὴ μορφωτικὴ του συγκρότηση βάζει στὴν ὑπηρεσία¹ τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης στὴν ὁποία ἐργάζεται ἀπὸ τὸ 1926, ἰδιαίτερα σὲ Γυμνάσια τοῦ Ἡπειρωτικοῦ

1. Τὸ 1960, μετὰ τὴ σύμφωνα με τὴν τότε Νομοθεσία ἐπιλογή του, διορίστηκε Νομάρχης, ἀρχικὰ στὴν Ξάνθη και ὕστερα στὴ Λαμία. Τὸ 1964 ἀρρώστησε γιὰ μεγάλο διάστημα και ἔτσι παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνώτατη αὐτὴ διοικητικὴ θέση.

Χώρου και τελικά τῆς Ἀθήνας, ὅπου συνταξιοδοτήθηκε με τὸ βαθμὸ τοῦ ἐπίτιμου Γυμνασιάρχου. Στὰ Γιάννινα μάλιστα ἐξέδωκε τὸ 1933 τὸ μηνιαῖο και λιγὸζωο (κυκλοφόρησε μόνο γιὰ ἑξή μῆνες) περιοδικὸ «Τζουμερκιώτικα και Ἀρτινὰ Νέα», πού τὸ ἐμψύχωνε με τὴ δημοσίευση ἀξιόλογων ιστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, τοπογραφικῶν και λαογραφικῶν ἐργασιῶν.

Ἄλλὰ ἡ φιλολογικὴ του συγκρότηση ὀλοκληρώθηκε στὰ ἀκαδημαϊκὰ χρόνια 1945-46 και 1946-47 πού ὑπότροφος τῆς Γαλλικῆς Κυβέρνησης παρακολούθησε μαθήματα τῶν καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Παρισιοῦ: G. Daux και A. Aymard, τοῦ καθηγητῆ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας στὴν Ecole des Hautes Etudes κ. Marguerite, και τοῦ καθηγητῆ στὴν ἴδια σχολὴ και στὸ Collège de France κ. Lois Robert. Καρπὸς αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν του κάτω ἀπὸ τὴν ἐννοια τοῦ τύπου και τῆς οὐσίας, ὑπῆρξε ἡ ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποβολὴ εἰδικῆς μελέτη ἀνακήρυξή του: διπλωματούχου τῆς Ecole Pratique des Hautes Etudes τοῦ Παρισιοῦ. Τὴν ἴδια περίοδο ἐκπροσώπησε στὸ Βορειοηπειρωτικὸ Σύλλογο τοῦ Παρισιοῦ τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνα τῆς Ἀθήνας, δίνοντας ἔτσι και ἀποδείξεις τῆς πλατύτερης συμμετοχῆς του στὰ «κοινὰ» τοῦ Ἡπειρωτισμοῦ.

* * *

Ἀτενίζοντας τὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα σὰν κοινὴ γιὰ ὅλα τὰ ἔθνη πολιτιστικὴ και ἐκπαιδευτικὴ ἀξία και τὴν Ἑλλάδα σὰν ἱστορικὸ — ὄχι ἀπλὰ πολιτιστικὸ — κληρονόμο τοῦ ἑλληνισμοῦ, δὲν ἀσχολεῖται μόνο με τὴν κριτικὴ και τὴν ἐρμηνεία τῶν κλασικῶν κειμένων, ἀλλὰ ἐπίμονα μοχθεῖ γιὰ τὸ φανέρωμα τοῦ κόσμου ἐκείνου τοῦ πνεύματος και τὴ μετάγγισή του στὴν ἐποχὴ μας. Ὑπῆρξε ὁ ἰδεολόγος, πού ἐραστῆς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ σὰν ἰδανικοῦ τῆς ἀρχαιότητας, με μιὰ σοβαρὴ και πολύτιμη συγγραφὴ του¹ τὸν ἔνωσε με τὸ ἀνθρωπιστικὸ πνεῦμα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Κυριότερο ὁμως ἀποτέλεσμα αὐτῆς του τῆς συγγραφικῆς δράσης ὑπῆρξε ἡ ἀναστροφή τῆς νεώτερης ἀνθρωπιστικῆς παράδοσης τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὰ αἰώνια πρότυπά της, με θέση τὴν ἀπόδειξη τῆς ἐνότητας τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἀρκεῖ και μόνο ἡ ἀνάγνωση τῶν τίτλων τῶν ἑκατοντάδων μελετῶν και ἀρθρῶν πού δημοσίευσε σὲ διάφορα ἐντυπα, γιὰ νὰ δικαιωθεῖ ἡ πιὸ πάνω ἀποψή

1. Ἐξέδωκε 14 αὐτοτελῆ ἔργα : α) «Παρατηρήσεις εἰς τὴν νεωτέραν γεωγραφίαν τῆς Ἡπείρου», 1937, σελ. ε+100. β) «Ἡ ἀρχαία Αἰτωλία», ἱστοριογεωγραφικὴ μελέτη με χάρτες και εἰκόνες, 1939, σελ. κ+192, γ) «Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἡπείρου», 1945, σελ. 80, δ) «Les finances grecques au VIe siècle», 1948, σελ. 112, ὅπου δίνεται μιὰ ὀλοκληρωμένη ἀναπαράσταση τῆς δημοσιονομικῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν στὴ διάρκεια τοῦ στ' αἰῶνα, ε) «οἱ ὑπεύθυνοι πολέμου κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους», 1952, σελ. 202, στ) «Τὰ Ἰωάννινα, ὡς σύμβολον τῶν Μπιζανομάχων», 1955, σελ. 26, ζ) «Τὰ πολιτικὰ κόμματα τῶν Ἀρχαίων Ἀθηνῶν», τόμ. Α' 1955, σελ. 150, Β 1958, σελ. 175 και Γ 1964, σελ. 175, η) «οἱ μηδικοὶ πόλεμοι ὡς ἐθνικὴ παράδοση», 1957, σελ. 24, θ) «Τὸ νόημα τῆς Ἡπειρωτικῆς εὐποιίας», 1959, σελ. 22, ι) «Τὸ Μικτὸν Ἡπειρωτικὸν στρατεύμα κατὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ἡπείρου» (Ὀκτώβριος-Νοέμβριος 1912), 1968, σελ. 386, ια) «Αἱ Ἡπειρώτισσαι εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας», 1970, σελ. 32, ιβ) «Τὸ διδακτήριον και οἱ Φίλοι τοῦ Στ' Γυμνασίου ἀρρέων Ἀθηνῶν», 1971, σελ. 143, ιγ) «Ἡ Πινακοθήκη Ἰωαννίνων», 1972, σελ. 44 και ιδ) «ὁ Σύλλογος τῶν Φίλων τοῦ Στ' Γυμνασίου Ἀρρέων Ἀθηνῶν», 1973, σελ. 63.

Ἐπίσης δημοσιεύτηκαν ἀρθρα και μελέτες του ἐκπαιδευτικῶν, ὀργανωτικῶν, διοικητικῶν, κοινωνικῶν, λαογραφικῶν, ἱστοριογεωγραφικῶν και ἱστορικῶν (ἀρχαίων, μέσων και νέων χρόνων) θεμάτων, καθὼς και βιβλιοκρισιες : α) Στὶς ἐφημερίδες, Ἐραχθος, Ἡπειρωτικὸν Βῆμα τῆς Ἀρτας, Ἐθνικὸς Ἀγὼν τῆς Λαμίας, Ἡπειρωτικὸς Ἀγὼν τῶν Γιαννίνων και τὸ Βῆμα, Ἐλεύθερος Κόσμος, Ἠνωμένους Τύπος και Ἡπειρωτικὸν Μέλλον τῆς Ἀθήνας, συνολικὰ 118, β) Στὰ περιοδικὰ, Ἀθηνᾶ, Ἀρχαιολογικὴ

μας. Σάν άπλή ένδειξη δίνουμε τούς τίτλους: Α) ό πολιτικός άγών εις τās άρχαίας 'Αθήνας, ό πολιτικός στοχασμός εις τήν άρχαίαν 'Ελλάδα, 'Αθηναϊκή δημοκρατία, ή δικαστική άποκατάστασις τών άρχαίων πολιτικών, ένδοκοιματική διαμάχη εις τās άρχαίας 'Αθήνας, οί άρχαίοι πολιτευόμενοι και αί άποτυχίαι των, 'Αθηναίοι πολιτικοί-διανοούμενοι, αί ειδικότητες τών άρχαίων πολιτικών, οί έξωτερικοί κίνδυνοι και τὰ πολιτικά κόμματα, 'Αθηναίοι πολιτικοί-έπιχειρηματίαι, οικογενειακή προέλευση τών 'Αθηναίων Πολιτικών, τó φιλικόν περιβάλλον τών 'Αθηναίων πολιτικών, 'Αθηναίοι πολιτικοί άσκούντες έλεύθερα έπαγγέλματα, ή έναλλαγή τών άρχόντων εις τās άρχαίας 'Αθήνας, άνδριάντες 'Αθηναίων πολιτικών, ιστορική άποκατάστασις 'Αθηναίων πολιτικών, ό πολιτικός κατά τόν Θουκιδίδη, τó έργον του πολιτευομένου εις τās άρχαίας 'Αθήνας, ή λαϊκή βάση τής 'Αθηναϊκής δημοκρατίας, ό κληρος και ή 'Αθηναϊκή δημοκρατία, ό χαρακτήρ τών 'Αθηναϊκών κομμάτων, 'Αθηναίοι πολιτευόμενοι-μισθωτοί κ.λ.π. Β) 'Ο έπιτάφιος του Περικλέους, ό φανατισμός του Σωκράτους ώς διδασκάλου, ή γένεσις του Σωκρατικού φανατισμού, ή διδασκαλική ιδιότης του Σωκράτους, ό Περικλής και τó πολίτευμα τών 'Αθηνών, πολιτειολογικοί ύπομνηματισμοί εις τόν έπιτάφιον του Περικλέους, ό Περικλής, τó ήθος τών 'Αθηναίων έπί Περικλέους, ό Σόλων και ή πολιτική ζωή κ.λ.π., Γ) 'Η 'Αμβρακία, ή 'Αρτα, 'Η τέχνη έν 'Αμβρακία και 'Αρτη, ή Παρηγορίτισσα, αί έκκλησίαι τής 'Αρτης, αί άρχαιολογικά έρευναί εις τήν 'Αλβανίαν, περι τών τοπωνυμιών τής νοτιοανατολικής 'Ηπείρου, 'Ηπειρωτικά μαντεΐαι, τοπωνυμικά τής έπαρχίας Κονίτσης, συμβολή εις τήν ιστορίαν τών Κατσανοχωρίων, τó βορειοηπειρωτικόν ζήτημα κ.λ.π., Δ) Τά έλληνικά μοναστήρια κατά τήν έπανάστασιν του 1821, ή ύποδομή τής έπαναστάσεως του 1821, ή πληρότης τής ιστορικής μνήμης, οί έορτασμοί πολεμικών έπετείων, φιλοσοφία τής ιστορίας και ιστορία, ή ιστορία και ή ζωή, ή πολιορκία τής 'Αρτας τόν Νοέμβριο του 1821, ή ιδιομορφία τών έπιχειρήσεων 'Ηπείρου τó 1821, και πολλά άλλα. Έχουμε φανερό τήν άπόδειξη και τήν ένωση του παρόντος με τó παρελθόν, τής ζωής με τήν ιστορία και τή συνειδητή ανασύνδεση τής μακρινής παράδοσης του λαού μας με τίς πρώτες της πηγές. 'Ο Κώστας Στεργιόπουλος συνειδητοποιώντας τó πνεύμα και τήν ψυχή τής άρχαιότητας, νιώθοντας τó πνεύμα του καιρού του και κυριαρχώντας του έαυτού του, ύψώθηκε γνήσιος λειτουργός του πνεύματος και άριστος παιδαγωγός άνθρώπων. 'Ιδιαίτερα με τó συγγραφικό του έργο που άνοιξε ευρύτερους όρίζοντες και βάθος σκέψεως ή αισθήματος, έχει νικήσει τó χρόνο.

*

ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΤΡΑΤΗΣ (1903-).

Γεννήθηκε στο Φοινίκι τών Φιλιατών και τέλειωσε τή «Ροβέρτειο» σχολή τής Κων/λης, όπου ήταν μόνιμα έγκαταστημένη ή οικογένειά του. 'Υπηρέτησε στο 'Υπουρ-

'Εφημερίς, 'Ηπειρωτικά Χρονικά, 'Ηώς, 'Ηπειρωτική 'Εστία, 'Ιστορία και Ζωή, Νέα 'Εστία, Πρακτικά 'Ακαδημίας 'Αθηνών, Σκουφάς, Παρνασσός κ.λ.π., συνολικά 42, γ) Σ' έγκυκλοπαιδικά Λεξικά, συνολικά 20 άρθρα και δ) Σε τιμητικούς τόμους και ειδικές έκδόσεις συνολικά 12 μελέτες. Τελικά στην έπιμέλεια ή στη σύνταξη έκδόσεων, του άνήκουν : α) Χάρη Πάτση : 'Επίτομο λεξικό δημοτικής γλώσσας (όρθογραφικό, έμπνευτικό), 1965, σελ. 806, β) 'Ο Νομός Εάνθης και τὰ προβλήματά του, Εάνθη 1962, σελ. 175 (έμπνευση και έπιμέλεια), γ) Θουκιδίδης : μετάφραση 'Ελευθ. Βενιζέλου, έπιμέλεια με τó Στέφ. Στεφάνου, δημοσιεύεται γραμματολογικό σημείωμα με τόν τίτλο «'Ο Θουκιδίδης και τó έργο του» και δ) Δ. Τ. Νότη Μπότσαρη : «'Αλόγοι και Μελέται», τόμ. Α-Στ', έπιμέλεια.

γειο Κοινωνικής Προνοίας, ως τὸ 1966 πὸ συνταξιοδοτήθηκε, σὰ διαχειριστὴς Ἐθνικῶν Ἱδρυμάτων καὶ ἰδιαιτέρα τοῦ Ἐθνικοῦ Οἰκοτροφείου Φιλιατῶν.

Ἡ πνευματικὴ του παρουσία εἶναι ἔντονη τὴν τελευταία ἰδιαιτέρα δεκαετία μὲ πολυάριθμα ἄρθρα καὶ μελέτες, περιεχομένου κυριότερα ζωῆς καὶ τέχνης, καὶ μὲ βιβλιοκριτικὰ σημειώματα, πὸ δημοσιεύονται στὸν ἡπειρωτικὸ τύπο. Ἔτσι φανερώνεται ὁ λεπταίσθητος λογοτέχνης μὲ ὕφος πὸ μᾶς πλησιάζει στὴν παλιὰ ἐποχὴ τῆς κομφογραφίας, ὁ δημιουργικὸς τοπολάτρης καὶ ὁ κριτικὸς τοῦ βιβλίου μὲ τὸ δξὺ πνεῦμα καὶ τὴν πίστη ὅτι ἡ βιβλιοκρισία ἀποτελεῖ λειτουργήμα.

*

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (1909-).

Ὁ λεπταίσθητος καὶ στοχαστικὸς ποιητὴς Τάκης Μιχ. Τσιάκος γεννήθηκε τὸ 1909 στὸ Ἀργυρόκαστρο τῆς Βόρειας Ἠπείρου καὶ πρόσφυγας ἀνατράφηκε στὴν Πάργα, ὅπου ὁ πατέρας του ἀσκούσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιαιτροῦ. Τελειώνοντας ἐκεῖ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο, συνέχισε τὶς σπουδὲς του στὴν Κέρκυρα καὶ ἀπόφοιτος τοῦ Γυμνασίου τῆς φοίτησε στὴ Φαρμακευτικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας. Ξένος ὅμως ἐσωτερικὰ στὴ μορφὴ αὐτῆ τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ του ἐγκατάλειψε τὶς σπουδὲς του καὶ ἀφοσιώθηκε μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια στὴν πνευματικὴ δημιουργία καὶ συμβολή.

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε ἀπὸ τὰ μαθητικά του χρόνια (1928) σὰν ποιητὴς ἀξιώσεων μὲ δημοσιεύματά του σὲ ἔντυπα κύρους. Ἀπὸ τότε ἔχουμε πυκνὲς παρουσίες, παλιότερα καὶ μὲ τὸ ψευδώνυμο Πελασγός, (ποιήματα-πεζογραφήματα-κριτικὴ βιβλίου κ.ἄ.) σὲ ἡπειρωτικὰ κυριότερα περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες, ἐνῶ ἀκολούθησε ἡ ἔκδοση τῶν ποιητικῶν συλλογῶν του: 1) «Σβησμένοι Ἀντίλαλοι» (1936), 2) «Ἀμμουδιὲς καὶ Ξέρες» (1945), 3) «Πεταλίδες» (1949), 4) «Μεσημέρια» (1956) καὶ 5) «Περίπατοι καὶ ἐπιστροφές» (1970). Μιὰ θετικὴ δημιουργία πὸ τοῦ ἐξασφάλισε μιὰν ἐξέχουσα θέση στοὺς παραδοσιακοὺς ποιητὲς μας. Ὁ Τσιάκος εὐτύχησε νὰ ἀνήκει στοὺς συγγραφεῖς μας πὸ τὸ ἔργο τους ἔσπασε τὸ φράγμα τῆς γλώσσας μας. Ἀρκετὰ ποιήματά του ἔχουν μεταφραστῆ σὲ ξένες γλώσσες καὶ ἔχουν συμπεριληφτῆ σὲ ξένες Ἀνθολογίες.

Τὸ ποιητικὸ του σκίρτημα ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς Τσιάκος τὸ ἀποδίνει στὸ εἰδυλιακὸ περιβάλλον τῆς Πάργας ὅπου ἔζησε μικρός, ἀλλὰ καὶ σὲ κατοπινὰ χρόνια, στὴν πόλη πὸ ἐκλείσει ἀπὸ τότε στὴν ψυχὴ του, τὴ δεύτερη πατρίδα του καὶ δεύτερη μάνα, ὅπως χαρακτηριστικὰ ὁμολογεῖ. Σ' αὐτὴν, λοιπόν, τὴ φωτοδότα πηγὴ τῆς τέχνης, ὁ ποιητὴς ἀφιερώνει ἕνα ἀπὸ τὰ πιδ ὁμορφα ποιήματά του «σὰν ἱερὴ ἀπότιση τιμῆς στὸν τόπο πὸ ἐξ αἰτίας του ἔγινα ὅτι ἔγινα», ὅπως μὸ γράφει:

ΠΑΡΓΑ

Δεύτερη μάνα, δεύτερη πατρίδα,
δεύτερη γῆς ἱερὴ καὶ γῆ τοῦ νόστου,
μὲ τ' ὄραμά σου ζῶ. Κι' ἀπὸ τὸ φῶς του
μοῦ πλημμυρίζει ὁ νοῦς. "Ω! πὸ δὲν εἶδα

τὸν ἥλιο ἀλλοῦ ζεστόν. "Ω! ἐλπίδα, ἐλπίδα
τοῦ γυρισμοῦ, ὀδηγέ μου ἐδῶ στοῦ ἀγνώστου
τὸν κόσμο. "Ω! κουρασμένου ἀναπαμὸς του
ἡ ἐπιστροφή κοντὰ σου, ὠραία πατρίδα,

Στείλε νὰ ξαναρθῶ. Πάρε με πίσω,
μ' ἓνα λεβέντη ἀγέρα πελαγίσο,
φτερό σ' ἓναν καιρό τοῦ ἀντάρτη Μάρτη.

Μπουρίνια τίς εὐχές, ψυχή μου, βάντες!
Νὰ μὲ χορέψει ὀρθὸ φρέσκος λεβάντες,
γλάρο, σὲ κάποιος σκούνας τὸ κατάστι.

Ἄφετηρία τῆς ποίησης τοῦ Τσιάκου εἶναι τὸ κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ, ἡ μουσικὴ γοητεία, ἡ ἀπαλοσύνη, ἡ ὑποβολή, ἡ ἐσωτερικὴ προέκταση κ.ἄ. Κινεῖται δημιουργικὰ ἀπὸ ἓνα συναίσθημα ἀγάπης καὶ καλωσύνης γιὰ ὅλα — πάντα μὲ κέντρο τὸν ἄνθρωπο — ἀπὸ τὴν πατριδολατρεία καὶ τοπολατρεία, ἀπὸ τὴ φυσιολατρεία καὶ τὸ ἐρωτικὸ συναίσθημα, ἀκόμα τὴ συγχρονισμένη καὶ φλογερὴ χριστιανικὴ συνείδηση κ.ἄ. Λάτρης τῆς ὁμορφιάς πραγματοποιεῖ τὴν αἰσθητικὴ του μὲ τὴν ἐπιλογή ἐκλεκτῶν εἰκόνων καὶ λέξεων, ὅπως καὶ στὸ προφητικὸ τῆς ἐθνικῆς λευτεριάς τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, ποίημα:

ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ ΜΟΥ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

Στὶς ματωμένες ράχες ποὺ ἔχει ράνει
μὲ δάφνη ὁ Μέγας Θρόλος τὰ ἀραιὰ φύτρα,
μόσχο Σοῦ καίγει ἡ φήμη καὶ λιβάνι.

Καὶ ἡ Δόξα ἐκεῖ στὰ πλάγια σου, ἡ προφήτρα,
στὸ φῶς τῶν φλογισμένων πανσελήνων,
σὰ θεία βουλή της σκάλισε τὴ ρήτρα:

«Θὰ ζήσεις! αἶμα-θρέμμα τῶν Ἑλλήνων!»
Τὸ ἀγέραστο κορμὶ ἄς δροσίσει τώρα
μοσχοβολιὰ αὐγινὴ βορνίσσιων κοίνων.

Καὶ ἄς ζωντανέψει ἡ σκέψη-ὀρμή, στὴν ὥρα
τῆς λευτεριάς ποὺ φτάνει — ζῶσα ἐλπίδα —
νὰ σὲ ζεστάνει, φλογερὴ καὶ καρποφόρα,
Ἄγιων χωμάτων, Μάνα Γῆ, Πατρίδα!

Ποιητῆς ἐνδοσκοπούμενος ὁ Τσιάκος, ταυτίζει τὴ ζωὴ μὲ τὴν τέχνη καὶ ἀναζητᾶει τὴ λύτρωση μὲ τὴν ἔκφραση, δίνοντας στὴ ποίησή του ἓνα πανσπερματικὸ στοχασμὸ, ὅπως ἀπὸ τὸ ποίημά του «Πιὸ καλά»:

— «... Σιωπὴ! Μηδὲ νὰ λές, μηδὲ ν' ἀκοῦς. // Μόνο νὰ σκέπτεσαι, νὰ σκέπτεσαι
// τοὺς ἤχους ποὺ διαισθάνεσαι, καὶ ἀρκεῖ. // Πίνακες μὲ χρωματισμούς, πρὸ πάντων
ἀκαθόριστους, // ὄλους ἀγλὺ καὶ αἰθάλη, // κι ἄλλοτε φῶς. Γεμάτους φῶς! // Πῶς εἶ-
ναι τόσο τέλεια γεννημένα // αὐτά, ὅλα αὐτά, ὅλα, γύρω μας, // νὰ τραγουδοῦν τὰ πάντα,
πάντοτε, // μόνο στὴ γλώσσα καὶ στὸ χρῶμα τῆς σιωπῆς!...».

Ἡ θρησκευτικὴ ἀγωνία τοῦ Τσιάκου ἔχει ἐπίκεντρο τὸν «Κύριο» καὶ ἔννοιες λυτρωτικῆς τὴν πίστη καὶ τὴν αὐτογνωσία. Ὑπάρχουν στίχοι του ποὺ δίνουν τὴν ἐνότητα τῆς ψυχῆς στὸ χαωτικὸ τῆς ἐποχῆς μας ἄνθρωπο καὶ τὴ σύζευξη τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ τὸ Χριστιανισμό, ὅπως στὴ δευτέρη περίπτωση τὸ ἀνανεωμένο τοῦτο πνεῦμα δίνεται στὸ ποίημα:

ΔΙΧΑΣΜΟΣ

Μὲ τὰ πολύφωτα καὶ τ' ἅγια τῆς Γραφῆς
λουζῶ τὴν κάθε νύχτα, ἀποσταμένος, τὴν ψυχὴ μου,
μὰ ὁ διχασμὸς μου δὲ σ' ἀφήνει νὰ ταφεῖς,
ψυχὴ μου, οὐδὲ στὰ δάση τῶν ἐλιῶν, οὐδὲ
στὴ φλογισμένην ἄμμο τῆς ἐρήμου.

Κάτι πανόραχοιο ρέει στὴ φλέβα καὶ μιλεῖ,
τὴν ἴδιαν ὥρα, μὲ φωνὴ φυλῆς (χρησμός καὶ στίχος)
κι ἀπ' τὴν ἀχλὺ τοῦ χρόνου, θροῦς, σὲ ἀνακαλεῖ
— ψυχὴ μου ἀρχαία — στ' ἀρχαία τὰ ἐρείπεια τῶν Ναῶν,
σὰν μακρινὸς ἀντίλαλος, σὰν ἦχος.

Κι ὄσο γεράζω καὶ παλιώνω (ὦ δέος μου), καὶ
ζητῶ νὰ στηριχτῶ σ' ἓνα θεὸ καὶ μόνο σ' ἓνα,
Ζεῦ Ἄνα (θεέ μου!) Δωδωναίε Πελασγικέ,
καθὼς πιστεύω στὸν Χριστὸ σὰν χριστιανὸς
πιστεύω καὶ σὰν Ἕλληνας σ' Ἐσένα!

Στὴν τελευταία του συλλογὴ ἀνανεώνεται ὁ ποιητικὸς του λόγος σὲ τρόπο πού μετέχοντας συνειδητὰ στὰ προβλήματα τοῦ παρόντος γίνεται ὁ τροβαδοῦρος πού ἀπευθύνεται στὸ μέλλον:

— «... Τὶ θαῦμα νάεισαι ἓνα πουλί. // Τὶ θαῦμα ἓνα λουλούδι! // Τὶ θαῦμα νὰ πεθαίνεις μόλις γεννηθεῖς! // Τὶ θαῦμα νάεισαι πάντα ἔτοιμος // — χωρὶς φροντίδες καὶ καθυστερήσεις — // νὰ φύγεις! Καὶ νὰ μὴ ξαναρθεῖς ποτέ!» (ἀπὸ τὸ ποίημα «Σώπασε»).

* * *

Τὸ πεζογραφικὸ ἔργο τοῦ Τάκη Τσιάκου ἐκφράζεται μὲ ἀξιόλογες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καὶ μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴν ἀφηγηματικὴ ἀνεση καὶ αἰσθησιολογία τοῦ ἀνθρώπινου, διηγήματα. Ἀλλὰ καὶ στὸ ἔργο του αὐτό, οὐσιαστικὰ καταξιώνεται ὁ ἐκλεκτὸς ποιητής.

*

ΚΑΙΤΗ ΤΣΟΥΓΙΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΛΛΙΟΥ (1907-1977).

Γενήθηκε τὸ 1907 στὸ Ἀργοστόλι, ἀπὸ πατέρα Ἡπειρώτη, ἀπ' τὸ χωριὸ Βαβοῦρι τῶν Φιλιατῶν, καὶ μητέρα Κεφαλονίτισσα. Σὲ μικρὴ ἡλικία ἤρθε στὴν Ἀθήνα, ἔπου ὁ πατέρας της ὑπηρετοῦσε Ἀνώτερος Ἀξιωματικὸς τοῦ Στρατοῦ. Μετὰ τίς ἀριστερές σπουδὲς στὸ Ἀρσάκειο τῆς Ἀθήνας, ἀκολούθησε τὸν Ἐκπαιδευτικὸ κλάδο. Τὸ 1929 διορίστηκε δασκάλα στὴν Παραμυθιά, τὴ γενέτειρά μου, ἔπου εἶχα τὴν τιμὴ νὰ εἶμαι μαθητὴς της στὶς δυὸ τελευταῖες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, στὸ μάθημα τῶν Νεοελληνικῶν. Ἔτσι διατηρῶ ἀπὸ τότε τὴ θύμηση τῆς στιχουργικῆς της ἰκανότητος καὶ τῆς προσπάθειάς της νὰ πλησιάσει τὸ θελκτικὸ καὶ φαντασμαγορικὸ κόσμον τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὸ δρόμον τῆς αἰσθητικῆς. Στὴν ἴδια της προσπάθεια χρωσιέται ἡ ὀργάνωσις, διδασκαλία, καὶ σκηνοθεσία στὸ Α' Δημοτ. Σχολεῖο καὶ στὸ Γυμνάσιον τῆς Παραμυθιάς Θεατρικῶν παραστάσεων, μέχρι καὶ ἀνεβασματος στὴ σκηνὴ ἀρχαίων Τραγωδιῶν, συμβάλλοντας ἔτσι στὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ χώρου.

Ἀπὸ τὸ 1936 πού μετατέθηκε ἀπὸ τὴν Παραμυθιά ὡς τὸ 1966 πού συνταξιοδοτήθηκε, ἡ Καίτη Τσουγιοπούλου-Βέλλιου¹, ὑπηρετήσε συνειδητὰ καὶ μὲ ἀριστες ἐπιδόσεις (ἔτυχε πολλῶν ὑπηρεσιακῶν τιμητικῶν διακρίσεων) σὲ διάφορα Δημοτικά Σχολεῖα τοῦ Πειραιᾶ καὶ τῆς Ἀθήνας, καὶ γιὰ πέντε χρόνια καθηγήτρια τῶν τεχνικῶν μαθημάτων σὲ Γυμνάσιο. Παράλληλα, σὰν ἀπόφοιτος τῶν δραματικῶν σχολῶν τοῦ Κ. Μπασιᾶ καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, καθὼς καὶ τῶν σχολῶν ἀπαγγελίας τῶν Γρηγοριάδη καὶ Ἀργυροπούλου, ὑπῆρξαν καὶ διάφορες καλλιτεχνικὲς τῆς ἀπασχολήσεως. Ἔτσι ἀπαντήθηκε ν' ἀσχολεῖται μὲ τὸ παιδικὸ θέατρο, μὲ τὴν ἐπιμέλεια ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν καὶ κινηματογραφικῶν ἔργων, μὲ τὸ δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὸ ὁποῖο μελέτες τῆς μεταδόθηκαν ἀπὸ τοὺς ραδιοφωνικοὺς σταθμοὺς τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Γουόρτσσεστερ (Η.Π.Α.), μὲ τὴ ζωγραφικὴ (ἔργα τῆς παρουσιάστηκαν σὲ τρεῖς ὁμαδικὲς ἐκθέσεις ζωγραφικῆς στὴν Ἀθήνα), μὲ τὴ γλυπτικὴ (ἀξιόλογες προτομὲς τῆς κοσμοῦν πλατεῖες διαφόρων πόλεων) κ.ἄ.

Ἡ παρουσία τῆς στὴν ποίηση ἔλαβε τὸν ἐπίσημο χαραχτῆρα τὸ 1934 μὲ τὴ δημοσίευση στίχων τῆς σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ἡμερησίδες. Ἀπὸ τότε ποιήματά τῆς κυκλοφόρησαν χειρόγραφα σὲ γνωστοὺς καλλιτεχνικοὺς κύκλους, ἐνῶ ἀρκετοὶ στίχοι τῆς μελοποιήθηκαν καὶ κυκλοφόρησαν σὲ δίσκους.

Τὸ 1971 ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴ τῆς Συλλογὴ «χαραυγὲς καὶ δειλινά», γιὰ τὴν ὁποία ἔγραψα ὅτι εἶναι: «ἓνας ἐσωτερικὸς μονόλογος ἀπὸ βιώματα τῆς παιδικῆς, τῆς διδασκαλικῆς καὶ τῆς κατοπινῆς τῆς ζωῆς καὶ εἰδικότερα μιὰ ἀξιόλογη ποιητικὴ παρουσία, πού ξεκινάει ἀπὸ μιὰ τραυματισμένη εὐαισθησία γιὰ νὰ τερματίσει μὲ μιὰ διάθεσι, ρεμβασμοῦ πού ἀγγίζει τὸ ὄνειρο»². Τὸ 1976 κυκλοφόρησε τὴ νέα συλλογὴ τῆς «Ἀπ' τὴ ζωὴ μὲ τὰ παιδιὰ», ἐξωτερικεύοντας μὲ τοὺς στίχους τῆς μύχιους πόθους καὶ ἰδανικά. Εἶναι μιὰ συλλογὴ στὴν ὁποία τὰ ἀπλᾶ καὶ παιδιάτικα νοήματα δένονται μὲ τὴ μορφή τοῦ ποιήματος, τοῦ ὁποίου οἱ στίχοι εἶναι εὐκολοὶ γιὰ ἀπομνημόνευσι.

Οἱ ἐμπνεύσεις τῆς ἀνήκουν, στὴν ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοσι. Ἀρκετὲς φορὲς ὁ ἰδανισμὸς τῆς ἐκφράστηκε μὲ ἐμπνευσμένους στίχους, πού ξεχωρίζουν γιὰ τὴν εὐγένεια καὶ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο τους. Τὸ στοιχεῖο τοῦτο, ἡ μεγάλῃ τῆς δηλαδὴ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ καλωσύνη, ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐξοχὴ ὑπαρξιακὴ τῆς βάσι.

*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΣΟΥΚΑΝΕΛΗΣ (1909-).

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου τὸ 1925 τέλειωσε τὴ Ζωσιμαία Σχολή. Πτυχιούχος (1929) τῆς Ὀδοντιατρικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, ἄσκησε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωσι τῶν στρατιωτικῶν του ὑποχρεώσεων τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὀδοντίατρου στὰ Γιάννινα καὶ στὴν Κόνιτσα γιὰ ἐνάμιση χρόνο. Ἐπιθυμώντας τὴν εἰδίκευσή του στὴν ὀρθοδοντικὴ, παρακολούθησε γιὰ ἕξι μῆνες τὸ 1929 τὸν καθηγητὴ Γ. Κονταρίνη. Τὸ 1933 μαθητεύει γιὰ δευτέρῃ φορὰ στὴν ἴδια εἰδίκευσι στὴ Λυών μὲ καθηγητὴ τὸν J. QUINETRO. Στὴ συνέχεια, διορίστηκε στὸ Τμῆμα τῆς Ὀδοντικῆς χειρουργικῆς τῆς Ὀδοντιατρικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, ὅπου καὶ εἰσήγαγε δικό του πρόγραμμα ἀσκήσεων, τὸ ὁποῖο ἐφαρμόστηκε

1. Σύζυγός τῆς ὑπῆρξεν ὁ Παναγ. Βέλλιος, ἀνώτατος Ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν (Διευθυντῆς Α').

2. Βασίλη Κραψίτη : «Θεσπρωτοὶ Λόγιοι», Ἀθ. 1976, σελ. 123-4.

ἀμετάβλητο για πολλά χρόνια. Ἀκολούθησε μιὰ ἐξάμηνη ἀκόμα ἐκπαίδευση στὴ Λυών στὸν ἴδιο πῶ ἀνω καθηγητὴ καὶ μετὰ τὸ γυρισμὸ του στὴν Ἀθήνα ἱδρυσε καὶ ὀργάνωσε τὰ Ἔργαστήρια κατασκευῆς δοντιῶν ἀπὸ ἀνοξειδωτο χάλυβα, προωθώντας ἔτσι μιὰ πρωτοποριακὴ του προσπάθεια ἢ ὁποῖα τόσα ἀπέδωκε σὲ δύσκολους καιροὺς (Κατοχή). Τὴν ἴδια χρονιά (1938) τοῦ ἀνατέθηκε ἡ ὀργάνωση τῆς ὀδοντιατρικῆς περίθαλψης τοῦ Ι.Κ.Α. καὶ τοῦ Ταμείου Ὑγείας τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας. Τὸ 1939 στρατεύτηκε γιὰ μικρὸ διάστημα, καθὼς καὶ τὸ 1940, γιὰ νὰ ὑπηρετῆσει στὴν VIII Μεραρχία σὰν ἐφεδρὸς Ἀνθυπίατρος σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ Ἑλληνο-Ἰταλικοῦ πολέμου. Στὴ συνέχεια (περίοδος Κατοχῆς) ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὀδοντίατρου στὴν Ἀθήνα, ὅπου παρακολουθεῖ καὶ τὴν Ἱατρικὴ Σχολή. Μετὰ ἀναστημένη συνείδηση ὀργανώνεται στὴν Ἐθνικὴ Ἀντίσταση. Ἔτσι βάζει στὴ διάθεση τῆς πρώτης Ἀποστολῆς (Ἀρχηγὸς Ι. Τσιγάντες) πού ἦρθε ἀπὸ τὴ Μ. Ἀνατολή, τὸ σπῆρι καὶ τὸ Ἱατρεῖο του, στὸ ὁποῖο οἱ Γερμανοὶ νωρὶς ἐντοπίζουν τὸν ἀσύρματο πού λειτουργοῦσε ἐκεῖ. Ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτὴ φυγαδεύεται (1943), ἀπὸ τὴν ὀργάνωση «Μίδαο 614» στὴ Μέση Ἀνατολή, ὅπου κατατάσσεται ἐθελοντῆς καὶ ὑπηρετεῖ γιὰ δέκα μῆνες Γραμματέας στὴ Δ/ση Ὑγειονομ. Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν. Μετὰ τὸ κίνημα τοῦ BOURC-EL-ARAB, ἀκολουθεῖ τὴν III Ἑλλην. Ὁρεινὴ Ταξιαρχία (Ρίμινι), στὶς ἐπιχειρήσεις της στὴν Ἰταλία.

Τὸ 1946 μετὰ ἐξάμηνη ὑποτροφία τῆς Γαλλικῆς Κυβέρνησης, παρακολούθησε στὸ Παρίσι Ὀρθοδοντικὴ (καθηγ. LECLER) καὶ παιδοδοντία (καθηγ. NESPOULUS καὶ DESCHAUM). Τὸ 1947 ἐργάστηκε στὸ τμήμα Ἐρευνῶν τῶν Ἐργαστηρίων AUSTENAL τῶν Η.Π.Α., ὅπου μυήθηκε στὴν ἐπανάσταση τῶν κινητῶν προθέσεων, καὶ μετὰ πρῶτο τυπο τὰ ἔργαστήρια αὐτὰ ὀργάνωσε στὴν Ἀθήνα τὰ ἔργαστήρια «VULCAN». Τὸ 1961 ἀνακηρύχθηκε διδάκτορας τῆς Ὀδοντιατρικῆς στὴν Ἀθήνα καὶ ἀργότερα (1966) ἐκλέχθηκε καθηγητῆς τῆς ὀρθοδοντικῆς στὸ «Ἀριστοτέλειον» τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁριμὸς πιά ἐπιστήμονας ἐκπροσώπησε τὴν Ἑλλάδα σὲ πάνω ἀπὸ τριάντα διεθνεῖς ἐπιστημονικὰ συνέδρια στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερικὴ, σὲ ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα Προῆδρευσε τιμητικὰ. Ἐπίσης πρωτοστάτησε στὴν ἱδρυση πολλῶν Ἐταιρειῶν τῆς Ἐπιστήμης του στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀναδείχτηκε Ἐταῖρος τῆς «Διεθνοῦς Ὀδοντιατρικῆς Ὁμοσπονδίας» (F.D.I.), τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ὀρθοδοντικῆς Ἐταιρείας (E.O.S.), τῆς ὁποίας ἀπὸ τὸ 1977 εἶναι «τιμῆς ἔνεκεν» ἰσόβιο μέλος, τῆς Γαλλικῆς Ὀρθοδοντικῆς Ἐταιρείας (S.F.O.D.F) καὶ τῆς Γερμανικῆς Ὀρθοδοντικῆς Ἐταιρείας (D.G.F.K-O.).

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε ἀπὸ τὸ 1933 μετὰ τὴ δημοσίευση σ' ἑλληνικὰ καὶ ξένα περιοδικὰ πάνω ἀπὸ ἑβδομήντα ἐργασιῶν, ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ περισσότερες εἶναι πρωτότυπες, καθὼς καὶ μετὰ ὀμιλίες στὴν Ἀθήνα, Θεσ/κη, Πειραιᾶ, Γιάννινα, Βόλο κ.ἄ. ὅπως καὶ ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο, ὀργανωμένους ἀπὸ Ὀδοντιατρικοὺς Συλλόγους καὶ Ἐταιρεῖες.

Ἔργα του: α) «Οἱ ἀνοξειδωτοὶ χάλυβες ἐν τῇ Ὀδοντικῇ Προσθετικῇ» (ἔργον μύσεως), 1932, β) «Μερικαὶ Ὀδοντοστοιχίαι», ἐκδ. α' 1961, β' 1969 καὶ γ' 1978, γ) «Ἐνθετα-Στεφᾶναι-Γέφυραι» σελ. 653, Εἰκ. 1200, 1968 καὶ 1974 δ) «Ὀρθοδοντικὴ» τόμοι 2, 1970, σελ. 960, Εἰκ. 1900, πού κρίθηκε ἐπιστημονικὸ μνημεῖο στὸ εἶδος του. Τώρα (1978) ὀλοκληρώνει τὴ συγγραφὴν στὰ Ἀγγλικά τοῦ τρίτου ἔργου «DENTISTRY THROUGH THE AGES».

Ἐχοντας ἀξιόλογα ἱστορικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἐνδιαφέροντα ἀπὸ τὰ μαθητικὰ του χρόνια, ἐξέδωκε τὴν πραγματεία «Χαράλαμπος Κατσιμῆτρος Πρόμαχος τῆς Ἠπείρου» (1978), ἐνῶ στὴν ἱστορικὴ του ἔρευνα ἀνήκει ἡ περίοδος τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Ἠπειρο καὶ ἡ ἐποποιία τοῦ 1912-1913 πού τῆς χάρισε τῇ Λευτεριά.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σ. Τσουκανέλης τοῦ ὅπου ἡ παρουσία στὸν Ἡπειρωτισμὸ τῆς Ἀττικῆς εἶναι ζωντανὴ καὶ πολύμορφη, γιὰ τὴν ὅλη προσφορὰ του στὸ Ἔθνος καὶ στὴν Ἐπιστῆμη τιμῆθηκε μὲ πολλές διακρίσεις.

*

ΠΑΝΟΣ ΦΑΝΤΗΣ (1910-),

Ὁ λόγιος-δικηγόρος Πάνος Γ. Φάντης γεννήθηκε τὸ Νοέμβριο τοῦ 1910 στὰ Γιάννινα, ὅπου καὶ τέλειωσε τὴ Ζωσιμαία Σχολή. Τὶς σπουδές του συνέχισε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας καὶ πτυχιούχος τῆς δικηγορεῖ στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὸ 1936.

Ἡ παρουσία του στὰ Γράμματα ἔγινε μὲ τὴν καλλιέργεια ἀπὸ τὰ δεκαοχτὼ του χρόνια τοῦ χρονογραφήματος σὰν λογοτεχνικοῦ εἶδους. Τὰ πρῶτα του χρονογραφήματα δημοσιεύτηκαν τὸ 1928 στὴν ἔφημερίδα τοῦ Γ. Χατζῆ-Πελλερὲν «Ἡπειρος» στὴν ὁποία ὑπῆρξε σὰν χρονογράφος τακτικὸς συνεργάτης ὡς τὸ 1930. Ἐπίσης χρονογραφήματά του δημοσιεύτηκαν στὸ περιοδικὸ «Ἐλλοπία» ποῦ ἔβγαλε γιὰ ἓνα χρόνο τὸ 1930 μαζί μὲ τὸ φιλόλογο καὶ λογοτέχνη Τάκη Σιωμόπουλο, στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» ποῦ κυκλοφοροῦσε στὰ Γιάννινα στὰ χρόνια τῆς Ἱταλογερμανικῆς κατοχῆς, καθὼς καὶ στὴν ἔφημερίδα τῶν Γιαννίνων «Ἐθνικὸς Ἀγὼν» στὴν περίοδο 1948-1951. Παράλληλα τὸ θέμα τοῦ χρονογραφήματος σὰν λογοτεχνικὸ εἶδος τὸν ἀπασχόλησε σὲ ὀμίλια ποῦ μὲ ἰδιαίτερη ἐπιτυχία ἔδωκε τὸ 1930 στὴν αἴθουσα τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων Ἰωαννίνων». Τὸ κείμενο τοῦτο δημοσιεύτηκε τὴν ἴδια χρονιά σὲ συνέχειες στὴν ἔφημερίδα «Ἡπειρος».

Ἀληθινὸς στυλίστας, μὲ μιὰ ἰδιαίτερη ἱκανότητα διεισδυτικῆς ἐξέτασης τῶν γενικότερων προβλημάτων, ὅπως ἐπίσης καὶ μὲ βαθιὰ ἑλληνικὴ συνείδηση καὶ ἀνώτερο ἦθος, ὕψωσε τὸ χρονογράφημα σὲ βῆμα δημιουργικοῦ κοινωνικοῦ ἐλεγχου, ἠθικῆς ἐπιταγῆς, ἔθνικοῦ σαλπίσματος καὶ μηνυμάτων φιλοσοφικῆς θεώρησης τῆς ζωῆς. Μὲ πολιτισμὸ, ἀντικειμενικότητα, ὑπευθυνότητα, τόλμη, θέληση τοῦ μέτρου καὶ σκεπτικὴ διάθεση, ἔδωκε μὲ τὴ δύναμη τοῦ δόκιμου λογοτέχνη ξεχωριστὰ χρονογραφήματα (ἐπισημαίνονται τὰ τῆς περιόδου 1948-1951) ποῦ τοῦ προσδίδουν τὸ χρῆσμα τοῦ ἀνθρωπιστῆ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἔθνικοῦ ἀγωνιστῆ.

Ἐμβριθὴς ἐρευνητῆς καὶ λάτρης τοῦ Ἡπειρωτικοῦ διαφωτισμοῦ, ὁ Πάνος Φάντης ἀσχολήθηκε μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο μερικῶν σεβαστῶν μορφῶν τῶν Ἡπειρωτικῶν Γραμμάτων, ὅπου φανερώθηκε τὸ ὀξύ κριτικὸ του πνεῦμα, ἡ τεχνικὴ του κατάρτιση καὶ λογοτεχνικὴ του συγκρότηση, καθὼς καὶ ὁ βαθὺς στοχασμὸς του. Ἔτσι ἔδωκε τὴ μελέτη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γιάννη Βηλαρά, μὲ ἔρευνα τῆς ὅλης δημιουργίας του κάτω ἀπὸ τὸ κοινωνιολογικὸ πρίσμα. Ἡ πρωτότυπη αὐτὴ μελέτη του ἀποτέλεσε καὶ τὸ θέμα ὀμίλιας του τὸ 1936 στὸ Μορφωτικὸ Σύλλογο τῶν Γιαννίνων ποῦ μόλις τότε εἶχε ἱδρυθεῖ. Ἄλλη μελέτη του ἔδωκε γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θεατρικὸ, ποιητικὸ καὶ χρονογραφικὸ ἔργο τοῦ Γ. Χατζῆ Πελλερὲν, ποῦ ἀποτέλεσε καὶ θέμα ὀμίλιας του τὸ 1952 στὴν Ἄρτα καὶ περιεχόμενον τοῦ μόνου βιβλίου ποῦ ὁ Φάντης ἐξέδωκε (1953). Εἶναι δυὸ δοκίμια ποῦ ἀποτελοῦν ἀληθινὲς πηγές γιὰ ὅσους θέλουν νὰ σκύψουν στὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς Ἡπείρου.

Σύντομα ὁ Πάνος Φάντης ἀφοσιώθηκε στὰ ἐπιστημονικὰ του ἐνδιαφέροντα μὲ ἰδιαίτερη προτίμηση τὴ «Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου». Ἔτσι μᾶς ἔδωκε τὶς ἐξαιρετικὲς ὀμιλίες στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, μὲ

θέματα: α) «Τὸ Δίκαιο καὶ ἡ Ἠθική» (1966) καὶ β) «Ἡ Νομικὴ ὡς Ἐπιστήμη» (1967).

Ἰδεαλιστὴς καὶ στοχαστὴς μετέχει μὲ αὐθορμητισμὸν, σύνεση καὶ βαθύ αἰσθημα εὐθύνης σὲ ὅτι μπορεῖ νὰ βοηθήσει στὴν πολιτιστικὴ ἀνέλιξη τῆς Ἡπείρου καὶ στὴ δικαίωση τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ. Μὲ συνείδηση τῆς Ἡπειρωτικῆς παράδοσης καὶ μὲ γνώση τῆς ἀνθρώπινης μοίρας πρωτοπορεῖ στὸ Γιαννιώτικο περιβάλλον γιὰ τὴν ἀναζήτηση καὶ ἀνανέωση τῆς ρίζας μας. Ἐτσι μετέχει τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐπιμέλειας ὕλης τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» ἀπὸ τὸ 1952 ποῦ ἐκδόθηκε, καὶ παρουσιάζεται ἀπὸ τὰ βασικά ἴδρυτικά (1952) στελέχη τῆς ἀχτινοβολούσας Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, τῆς ὁποίας καὶ ἀπὸ τότε εἶναι μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Σὲ γενικότερη θεώρηση ἔχουμε μιὰ πολύπτυχη καὶ πολύτιμη προσφορὰ στὴν πνευματικὴ Ἡπειρο.

*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΡΟΝΤΖΟΣ (1904-).

Ὁ Κώστας Φρόντζος¹, ὅπως μέσα ἀπὸ τὸ πολὺπλευρο ὡς τώρα ἔργο του γίνεται εὐρύτερα προσιτὴ ἡ πνευματικὴ του δημιουργία, ἔχει ἀναμφισβήτητα τὴν ἐκλεκτὴ θέση του στὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ ἔργου μας. Μὲ πολυμερέστατη διάνοια καὶ θερμουργὸ πάθος, ἔδειξε μὲ πράξεις ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς πορείας του, ὅτι «αἶρεση βίου» του ὑπῆρξεν ἡ ἀναβίωση σὲ ὅλες τὶς πολιτικὲς ἐκφράσεις τοῦ Ἡπειρωτικοῦ παρελθόντος, ἡ αἰσιόδοξη δημιουργία τοῦ παρόντος καὶ ἡ ὀρθὴ θεμέλιωση τοῦ μέλλοντος.

Ἐτσι πολὺ νωρὶς φανερώθηκε ὁ ἐδραιωμένος στὸν κλασικὸ εὐδαιμονισμὸ καὶ στὴ γονιμοποιὶ γιὰ τὴν προγονικὴ του γῆ ἀγάπη ὑψηλὸς ὀραματισμὸς του, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόφασή του γιὰ μιὰ σωστὴ προσφορὰ του στὴν ὑλοποίησή του. Εἶναι μιὰ θέση ποῦ ξεκινάει ἀπὸ τὴν πίστη ὅτι τὸ κάθε ἀκέραιο ἄτομο θὰ πρέπει νὰ συμβάλει στὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάταση τοῦ συνανθρώπου, γιὰτὶ μόνον ἔτσι φανερώνεται ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τῶν ἰδανικῶν καὶ δικαιώνεται ὁ ἀγῶνας τοῦ «καλοῦ». Καὶ ὁ Φρόντζος, βλέποντας τὸ λιθάρι τοῦ Σίσιουφου σὰν ἀληθινὴ εὐλογία γιὰ τὸν πνευματικὸ ἀνθρώπο ποῦ ἔχει τὴ διάθεση καὶ τὴ δύναμη ν' ἀρχίζει κάθε φορὰ ἀπὸ τὴν ἀρχή, προσφέρθηκε στὴ βαριά διακονία ὑψηλῶν ἰδανικῶν, παρουσιαζόμενος μέσα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες του ὁ ἀθλητὴς τοῦ ὀποίου ἡ παρουσίαση τῆς πνευματικῆς μορφῆς ἀποτελεῖ χρέος.

Τὸ καθήκον αὐτὸ μὲ ὀδηγεῖ σήμερα στὴν παρουσίαση τῆς δημιουργικῆς του πορείας, ἀπὸ τὴν εἰδικὴ βία ὅτι ἔτσι διασφαλίζεται ὁ πιὸ γόνιμος τρόπος γιὰ τὴν καλλιέργεια στοὺς ἀνθρώπους τῶν αἰσθημάτων ποῦ ὀδηγοῦν στὴν εὐγενικὴ ἀμιλλα. Εἶναι ἓνα κείμενο ποῦ φανερώνει τὸ πιστεῦμά μου στὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς κώδικα τιμῆς κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποδείχνει τὸ σεβασμὸ μου σ' αὐτόν.

Γιὰ τοῦ Ἀντώνη Ἀπ. Φρόντζου καὶ τῆς Πηνελόπης Ἰω. Σούρα, ὁ Κώστας Φρόντζος γεννήθηκε τὴν 8 Μαΐου 1904 στὸ χωριὸ Πυρσόγιαννη τῆς Κόνιτσας, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Ὑστερα ἀπὸ τρία χρόνια φοίτηση στὸ Γυμνάσιο τῆς Φλώρινας, γράφτηκε μὲ ἐξετάσεις στὸ τριτάξιὸ Διδασκαλεῖο τῶν Γιαννίνων, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀποφοίτησε μὲ τὸ βαθμὸ «ἀριστα». Στὴ συνέχεια ἀποφοίτησε μὲ τὸ βαθμὸ «ἀριστα» τοῦ

1. Εἶχε στοιχειοθετηθεῖ ἡ μελέτη αὐτή, ὅταν ἀνακοινώθηκε ἡ ἀνάδειξή του στὶς ἐκλογὲς τῆς 15-10-1978, σὲ Δ ἡ μ α ρ χ ο τῶν Γιαννίνων.

Β' Γυμνασίου τῶν Γιαννίνων καὶ σπουδάζοντας στὴν Ἀθήνα ἀνακηρύχθηκε Πτυχιούχος τῆς Ἀνώτατης Σχολῆς Ἐμπορικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν, καθὼς καὶ τῆς Νομικῆς Σχολῆς, δικηγορῶντας στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὸ 1931 ὡς τὸ 1962 πού συνταξιοδοτήθηκε.

Κυριαρχούμενος ἀπὸ τὸν ἰδανισμό του καὶ ἔχοντας συνείδηση τοῦ αἰῶνα, ἐντάχθηκε στὴν περίοδο τῆς Ἰταλογερμανικῆς Κατοχῆς στὴν Ἐθνικὴ ἀντίσταση ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ, ἔδωκε ἐθελοντικὰ τὸ παρὸν του στὴ διάρκεια τοῦ συμμαχοριτοπολέμου (1947-1949) παίρνοντας μέρος καὶ στὶς μάχες τῆς Κόνιτσας καὶ τοῦ Γράμμου, ἀπέδειξε σὰν Βουλευτῆς (1956-1963) τῆς ΕΡΕ μὲ πράξεις ὅτι ἡ Πολιτικὴ εἶναι λειτουργημᾶ, κ.λ.π.

Κορύφωση τῆς ὅλης πορείας του εἶναι ἡ πνευματικὴ του προσφορά πού φανερώνει τὸ ρυθμὸ καὶ τὸ χρῶμα τῆς οὐσίας τῆς ζωῆς του. Θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι στὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο πρωταρχικὰ κυοφορήθηκε ὁ ρόλος τοῦ π α ι δ α γ ω γ ο ὕ γιὰ τὴν ἀκέραιη διάπλαση τῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι συνειδητοποίησε μιὰν ἡγετικὴ ὁδοιπορία γιὰ ἀγῶνες ιδεῶν καὶ ἀκόμα γιὰ μάχες, μὲ σκοπὸ τὴν ἀνέλιξη τῶν νέων σὲ βαθεῖς ἐρευνητὲς τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ ὡραίου. Καὶ ἀναμφισβήτητα οἱ πράξεις του φανερώνουν ὅτι κυρίαρχο στοιχεῖο τῆς προσωπικότητάς του εἶναι ἡ ἀ γ ἀ π η τ ο υ σ τ ο ὕ ς ν έ ο υ ς, σὰ μορφή ζωῆς. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη του, πού πλαταίνει στὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ γεννέθλια ρίζα του, καὶ πού τόσο εἶναι ἐνωμένη μὲ τὴν ἐπίμονη σκέψη του γύρω ἀπὸ τὴ μοίρα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ χώρου, τὸν ὁδήγησε νωρὶς στὴν ἡ ρ ω ἶ κ ἡ ἀ ν τ ἰ λ η ψ η τῆς ζωῆς. Μὲ πίστη ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἕνας διαρκὴς ἀγῶνας καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος κάθε γενιᾶς πρέπει σὲ μιὰν ἀνοδικὴ πορεία νὰ γίνεταί ἕνας πρόδρομος πού νὰ δίνει ἐρμηνεῖα στὴν ὑπαρξή του ὄχι ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν, ἀλλὰ ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ μέλλον, πορεύτηκε σωστὰ καὶ ἔδωκε ἔργο πού τόσο τὸν δικαίῳνει.

Μὲ τὸν ὄπλισμό του αὐτὸν ὁ Κώστας Φρόντζος ἀναδείχθηκε τὸ 1953 ὁ φυσικὸς ἡγέτης μιᾶς μικρῆς ομάδας, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε μέλος, πού ἀποφάσισε τὴν ἰδρυση ἐνὸς Σωματείου, τὸ ὁποῖο διεκδικώντας τὴ συνειδητὴ κατανόηση τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος νὰ ἐνσάρκωνε τὰ πιὸ ὡραῖα ἰδανικὰ τῶν Ἡπειρωτῶν.

Τὶς δυσκολίες πού ἀπὸ τὸ πρῶτο ξεκίνημα θὰ συναντούσαμε δὲν τὶς ἀγνοοῦσε κανένας μας, μιὰ πού ἡ πιὸ μεγάλη δυσκολία μας ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ σκοποὶ πού χαράχτηκαν, οἱ ὁποῖοι ξεπερνοῦσαν τὶς μουσειακοῦ χαραχτῆρα λαογραφικὲς καὶ τοπικὲς ἐρευνες καὶ συλλογές, πού μὲ ὁποιαδήποτε χρήσιμη μελέτη δὲ θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν ἢ τροφὴ ἐνὸς λαοῦ. Κυριότερος σκοπὸς τοῦ γιὰ ἰδρυση Σωματείου, δηλαδὴ τῆς Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, ὑπῆρξε ἡ ἀνάπτυξη τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Γραμμάτων, πού θὰ σμίκρηνε τὸ χάσμα τῆς Ἐπαρχίας ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα τοῦ Κράτους καὶ θὰ ἔδινε εἰδικότερα στοὺς νέους τῆς Ἡπείρου τὶς προϋποθέσεις γιὰ μιὰν ἀναζήτηση καὶ πραγμάτωση τῆς ποιότητας τῆς ζωῆς.

Ἀπὸ τὶς ἀρχικὲς συσκέψεις μας σὰν μέλη τοῦ πρώτου Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, ὁ Φρόντζος φανέρωσε τὶς πνευματικὲς του ἀνησυχίες, τὴν ἐπιστημονικὴ του ἐμβρίθεια, τὴ μαχητικὴ του φύση, τὸ σφρῆγος του, καὶ ἰδιαιτέρα τὸ γιὰ κάθε Ἡπειρωτικὸ θέμα φ λ ο γ ε ρ ὸ τ ο υ π ᾶ θ ο ς, στοιχεῖα πάνω στὰ ὁποῖα θεμελιώνονταν οἱ ἀποφάσεις τῆς Ἐταιρείας μας καὶ δίνονταν ψυχὴ σὲ κάθε τῆς πράξη. Καὶ εἶναι δίκιο νὰ ὀ μ ο λ ο γ ῆ σ ω καὶ μ α ρ τ υ ρ ῆ σ ω σὰν ἰδρυτικὸ μέλος καὶ μέλος (ταμίας) τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν ἀπὸ τὸ 1952 ὡς τὸ 1962, πού ὕστερα ἀπὸ τὴ μετάθεσή μου σὰν προϊσταμένου τῆς Ἐπιθεωρήσεως Οἴκων. Ἐφοριῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἀναγκάστηκα νὰ παραιτηθῶ

ἀπὸ τὸ ἀξίωμα αὐτό, ὅτι ξέχωρα ἀπὸ τὴν πολύτιμη συμβολὴ τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ ἄλλων Ἑταίρων, ὅλες σχεδὸν οἱ ἀποφάσεις τῆς ΕΗΜ χρωσιόνταν στοὺς δραματισμοὺς τοῦ Φρόντζου. Ἀλλὰ καὶ ὅλες οἱ πράξεις τῆς δὲν ἦταν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν ἔκφραση τοῦ ἑαυτοῦ του. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὲς οἱ πράξεις τοῦ πού εἶχαν ἠθικὸ σπέρμα τοὺς τὴν αὐταπάρνηση καὶ τὴ φλόγα γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῆς Ἰδέας, ὑπῆρξαν καὶ εἶναι ἡ δύναμη τῆς πειθοῦς του καὶ τὸ μέσον τῆς ἐπιβολῆς του.

* * *

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἀπὸ τότε ὁ Φρόντζος ταύτισε τὴν ἀποστολὴ του στὴ ζωὴ μὲ τὴν πρᾶγματωση τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν. Εἶναι μιὰ ἐθελοντικὴ προσφορὰ στὴν Ἰδέα τοῦ Ἡπειρωτισμοῦ, εἴτε αὐτὴ ἐκφράζεται σὰν ὑπηρεσία στὸ ἔθνος, εἴτε σὰν σεβασμὸς στὴν Ἡπειρωτικὴ παράδοση στὴν πλατειὰ τῆς ἔννοια, εἴτε ἀκόμα σὰν ἐκτέλεση χρέους στὸ πνευματικὸ, ἠθικὸ καὶ ἔθνικὸ παρόν, μὲ τὸ ὁποῖο διασφαλίζεται ἡ πολιτιστικὴ λάμψη τοῦ μέλλοντος. Καὶ προχώρησε, ἂν καὶ γνώριζε ὅτι οἱ ἀντινομίες τῆς κακῆς πίστεως ἢ τῆς ἀγνοίας θὰ ὑψωναν τείχη σκοταδισμοῦ στοὺς προοδευτικὸς βηματισμοὺς του. Ἔτσι δημιουργώντας πολύμορφα, ἀπόδειξε ὅτι ἡ πολυμέρεια πού συνήθως καταλογίζεται γιὰ μειονέκτημα, εἶναι ἡ ζωτικὴ ἀνάγκη τοῦ γνήσιου πνευματικοῦ ἀνθρώπου ν' ἀγκαλιάσει καὶ νὰ ζήσει ὅλη τὴν ἔκταση τῶν προβλημάτων, πού πρέπει ν' ἀπασχολοῦν τὸν ἀξιοδιανοούμενο. Ξεπερνώντας ὁ Φρόντζος τὶς θέσεις καὶ ἀντιθέσεις πού διαδοχικὰ συνεπαίρνουν καὶ ἀποκρούουν κάθε ζωντανὸ καὶ γονιμοποιῶν πνεῦμα, ἔδωκε ἔργο πού συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ὀμόθυμη ἐκτίμηση τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ τοῦ λαοῦ.

Τὸ ὡς σήμερα ἔργο τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν ἐρμηνεύεται σὰν ὑπηρεσία στὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα στὴν ἰδεατὴ του ἐνότητα: ἀνθρωπος καὶ φύση, τέχνη καὶ στοχασμός, ἦθος καὶ πράξη, ἀρετὴ καὶ λόγος. Μὲ τὴν ὡς τώρα πορεία τῆς συνεχίστηκε ἡ προαιώνια ἑλληνικὴ λαμπαδηδρομία καὶ ἀποδείχτηκε ἡ ἱστορικὴ συνείδηση καὶ ἡ ἰδανικότητα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ χώρου. Ἰδιαιτέρως χαράχτηκαν στὸ γνωστὸ χάος πού πάντα φοβᾶται τὴ δημιουργία, οἱ πολύτιμοι δρόμοι τῆς ζωῆς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους διαβαίνουν μόνον τὸ πνεῦμα καὶ ἡ αὐτοσυνείδηση πού μὲ ἱστορικὴ εὐθύνη ὀδηγοῦν πάντα στὸ φωτεινὸ τέρμα.

Στὸ διάστημα 1960 ὡς 1978 τῆς ἐνεργοῦ τῆς δράσης, ἡ Ἑταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν σὰν θεμετοφύλακας τῆς πνευματικῆς παράδοσης τοῦ Ἑθνους καὶ σὰν περιλάμπρος ναὸς γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ χώρου, πραγματοποιοῖσε ἓνα ἐξαιρετὸ ἔργο μὲ παγκόσμια¹ ἀγχινοβολία, ἡ ἐξιστόρηση τοῦ ὁποῖου δὲν εἶναι δυνατὴ ἀπὸ τὶς σελίδες αὐτῆς. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ ΕΗΜ ἀποτελεῖ σήμερα ἓνα φορέα καὶ μιὰ παράδοσι-στρεφῆ, πού ἀφαιρεῖ κάθε εἰκονοκλαστικὴ τύφλωση καὶ ἐξασφαλίζει τὴ συγχρονισμένη καὶ ζωντανὴ θεμέλιωση τῶν ὑγιῶν παραδόσεων τοῦ Ἑθνους καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀξιών. Δίκαια, λοιπόν, ἡ ὅλη προσφορὰ του διακρίθηκε καὶ τιμήθηκε ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ἀπὸ διάφορα πνευματικὰ ἰδρύματα κ.λ.π.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδιότητά του σὰν λόγιου ἐπισφραγίζεται καὶ μόνον ἀπὸ τοὺς «Προλόγους» του στὰ προγράμματα τῶν «Ἑορτῶν Δωδώνης» ἢ ἀπὸ τὰ συνταγμένα ἀπὸ τὸν

1. Ὁ κ. WALLER, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μάν-σεστερ, ἐνεργώντας ὑστερα ἀπὸ ἐντολὴ τῆς UNESCO ἔρευνα σὲ παγκόσμια κλίμακα, στὴν εἰδικὴ ἐκθεση πού ὑπόβαλε, ἔγραψε σχετικὰ: «Μεγάλῃ ἐντίπωση μοῦ ἔκανε ἡ Ὁργάνωσις τῆς γνωστῆς ὡς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὁποία ἔχει νὰ παρουσιάσει ἓνα πολυσχιδῆστατο καὶ μοναδικὸ σὲ ὀρισμένους τομεῖς ἔργο» (βλ. «Δελτίον Ἑθνικοῦ Ἰδρύματος», ἀριθ. 70/1970).

Ίδιο ύπομνήματα τῆς ΕΗΜ γιά διάφορα θέματα, ἢ τήν εἰδική ἀλληλογραφία τῆς ΕΗΜ, ἢ τήν πραγματεία του γιά τόν «Κώστα Γραμματικό» ἢ τά διάφορα λαογραφικά τῆς Κόνιτσας μελετήματά του, καί τόσα ἄλλα ἀκόμα.

Μέ τήν ὄλη προσφορά του ὁ Κώστας Φρόντζης ἔσπασε τὸ φράγμα τοῦ κανόνα ὅτι ὁ θρίαμβος τοῦ δίκιου πραγματοποιεῖται ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τῶν ἀτόμων. Καί εἶναι ἀλήθεια, ὅτι τὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, τὸ τόσο ταυτισμένο μέ τὸ ὄνομά του, θά τὸν δικαιοῦναι αἰώνια.

*

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ (1909-1973).

Γεννήθηκε στὰ Τρίκαλα τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ὑπηρετοῦσε σάν δικαστικός ὁ πατέρας του πού κατάγονταν ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο τῆς Β. Ἡπείρου. Τὴ Γυμνασιακὴ μόρφωση τὴν ἔλαβε στὴν Ἀθήνα, ὅπου ὕστερα ἀπὸ ἐπιτυχή συμμετοχὴ σὲ σχετικὸ διαγωνισμό διορίστηκε ὑπάλληλος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τῆς ὁποίας ἀργότερα ἀναδείχτηκε Διευθυντής. Στὴ συνέχεια σπούδασε ἐργαζόμενος στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας καί διπλωματοῦχος τῆς ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μέ τὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη. Πέθανε τὴν 30-7-1973 στὴν Ἀθήνα.

Στὰ Γράμματα παρουσιάστηκε μέ τὴ μελέτη «Συμβολὴ εἰς τὴν περὶ τοῦ Θανάση Βάγια ἐρευναν», πού δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὰ χρονικά», τόμος Α' 1926, σελ. 304-312. Ἀκολούθησε ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς μελετημάτων ἱστορικοῦ, φιλολογικοῦ καί βιογραφικοῦ χαραχτήρα, πού δημοσιεύτηκαν σ' ἐφημερίδες, περιοδικά, ἡπειρωτικὰ ἡμερολόγια κ.ἄ. Μέ τὰ κείμενά του αὐτὰ παρουσιάστηκε νὰ σέβεται τὴν προγονικὴ κληρονομιά καί νὰ μοχθεῖ γιά τὴν παρουσίαση κάθε χρήσιμου στοιχείου στὴ διαμόρφωση τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης.

Ἐπὶ ἔργα τακτικὸς συνεργάτης τῶν: «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας», «Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ Ἐλευθερουδάκης», «Ἐγκ. Λεξικοῦ Πρωτάς», «Ἐγκ. Λεξ. Ἡλίου», «Παγκόσμιας Γεωγραφίας τοῦ Πέτρου Δημητράκου», «Στρατιωτικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδας» κ.λ.π. Παράλληλα ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς Πολιτικῆς Ἱστορίας σὲ διάφορες στρατιωτικὲς σχολές καί τῆς Γενικῆς Ἱστορίας στὴν Ἑταιρεία «Οἱ Φίλοι τοῦ Λαοῦ». Ἐπίσης σημείωσε μιὰν ἀξιόλογη πολιτιστικὴ δραστηριότητα σάν μέλος διοικητικῶν συμβουλίων, ὅπως τῆς «Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας», «Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν», «Ἱστορικῆς καί Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», «Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ὄργανισμοῦ», «Πανηπειρωτικῆς Ἑταιρείας», ὅπως ἀκόμα καί σάν Γενικὸς Δ/ντῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου κ.λ.π.

Ἔργα του: «Ἑλληνικά», Ἀθ. 1950, «Ἡ Ἐνότης τῶν Ἑλλήνων», Ἀθ. 1950, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑλληνικὴ Ἱστορία», Ἀθ. 1949-51, «Ἡ Λογία παράδοσις ὡς παράγων τοῦ Εἰκοσιένα», Ἀθ. 1953, «Εἰσαγωγικά μαθήματα εἰς τὴν Πολιτικὴ Ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου καί συγχρόνου ἑλληνισμοῦ», Ἀθ. 1958, «Μαθήματα Ἠγεσίας», Ἀθ. 1955, διάφορα Ἀναγνωστικά γιά χρῆση στὰ Σχολεῖα κ.ἄ.

*

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ (1905-).

Λαογράφος καί κριτικὸς πού γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου σήμερα ἐπίτιμος περιφερειακὸς Ἐπιθεωρητὴς Ταχυδρομείων, διαμένει μόνιμα.

Με ενεργό συμμετοχή στην πνευματική ζωή τῶν Γιαννίνων, εἶναι μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπιμέλειας τῆς ὕλης τῶν περιοδικῶν: «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» καὶ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» (τῆς νεώτερης ἐκδοσης).

Ἀπὸ τὶς πολυάριθμες μελέτες ποὺ δημοσίευσε σὲ περιοδικὰ καὶ ἡμερησίως, μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες κυκλοφόρησαν σὲ ἀνάτυπα, ἐνδεικτικὰ μνημονεύουμε τὶς πρὸ κάτω:

Ι) Στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία»: α) «Τὰ Ἀλειφιάτικα τῶν Καλαντζήδων», (ὅπως μιλιοῦνται στὴν περιφέρεια τῆς Καστοριάς ἀπὸ Ἡπειρώτες Καλαντζήδες) τ. 1952, β) «Τὸ χέρι τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου» (κατὰ τὴν οἰκογενειακὴν παράδοσιν) τ. 1952, γ) «Ἡ τελευταία διδασχὴ τοῦ πάτερ Κοσμᾶ στὰ Γιάννινα» τ. 1953, δ) «Καστρί καὶ Εἰκονίσματα» τ. 1956, ε) «Ὁ Ἀλῆ πασιᾶς καὶ ὁ Ἡσαίας Σαλώνων», τ. 1962, στ) «Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰ πολιορκημένα Γιάννινα τὸ 1912-1913» τ. 1966, ζ) «Μιὰ δραματικὴ σύγκρουση χριστιανῶν καὶ Ἑβραίων» τ. 1969, η) «Ὁ καημὸς τοῦ Παπαζώη» τ. 1969, θ) «Ἐνα μπουγουρντί τοῦ Ἀλῆ πασιᾶ, σχετικὸ μὲ τὴν καταστροφὴ τῆς Πρέβεζας» τ. 1971, ι) «οἱ πετροπόλεμοι τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας στὰ Γιάννινα» τ. 1972, ια) «Ἀθηναγόρας ὁ Α΄ (ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ 400ῆμερο μνημόσυνο τοῦ στὴν Κων/λη) τ. 1972, ιβ) «Πανάρετος» (ἐπιτομὴ τῆς «Ἐρωφίλης» τοῦ Γεωργ. Χορτάτζη, ὅπως παίζονταν στὰ Γιάννινα τὸ 1887), τ. 1977.

ΙΙ. Στὶς ἡμερησίως: 1) «Πρωϊνὸς Λόγος» τῶν Γιαννίνων: α) «Τὰ Λελέκια τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ ἡ ἐκκλησιάς της», φ. τῆς 25-27/1/1972, β) «οἱ τάφοι τοῦ Ἀρχιμανδρείου» φ. τῆς 30/6-2/7/1974, γ) κριτικὴ τοῦ ἔργου τοῦ Μελλῆ Νικολαΐδη: ὁ Ἰησοῦς ὅπως τὸν εἶδε ἕνας ἄγνωστος μαθητὴς του», φ. τῆς 25-12-1971. 2) «Ἡπειρωτικὸς Ἀγὼν» τῶν Γιαννίνων: α) «Ταξίδι-προσκύνημα στὴ Πόλη», φ. τοῦ Ὀκτωβρίου 1973, β) «Ταξιδεύοντας στὴ Δύση», φ. τῆς 17-26/10/1974, 3) «Ἡ φωνὴ τῆς Καστοριάς» α) «Νικολάκης ὁ Θαλασσινὸς καὶ ἡ πλεξίδα του» φ. τῆς 8-3-1975, β) «Χρονικὸ Μακεδονίτικου Χειμῶνα», φ. 15/3-19/3/1975, γ) «Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Κορησοῦ ἐν Ἀθῶν» φ. τῆς 21/5-2/6/1967, δ) «οἱ ἀγιορείτικες καμπάνες» φ. Ἰουλίου 1968 καὶ 4) «Ἡ φωνὴ τοῦ χωριοῦ» τῆς Κορησοῦ-Καστοριάς: α) «Γιωσέφ Ἐλιγιά», (ὁ ἑλληνοεβραῖος ποιητὴς τῶν Γιαννίνων), φ. τῆς 1-8-1952 κ.ἄ.

Ἐκδοθέντα ἔργα: α) Τὸ «Χρονικὸ τοῦ Μεγάλου σηκωμοῦ τοῦ Γένους», (ἀνάτυπο τοῦ ΙΖ΄ τόμου τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» τοῦ 1973. Περιλαμβάνει δυὸ ἀνέκδοτα ἔμμετρα παλιὰ χειρόγραφα 4379 στίχων στὸ Γιαννιώτικο ἰδίωμα στὰ ἐπαναστατικὰ χρόνια, μὲ ὑποσημειώσεις, σχόλια καὶ εἰσαγωγὴ του. β) «Ὁ Πανάρετος» (ἀνάτυπο τοῦ περιοδ. «Ἡπειρωτ. Ἑστία»), ἀπὸ χειρόγραφο τοῦ 1887. Εἶναι μιὰ διασκευὴ τῆς Ἐρωφίλης τοῦ Γ. Χορτάτζη, ὅπως τὴν περίοδο ἐκείνη παίζονταν στὰ Γιάννινα, μὲ σχόλια καὶ διαφορὰς πληροφορίες τοῦ Κ. Φωτόπουλου. γ) «Οἱ πετροπόλεμοι τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας στὰ Γιάννινα», (ἀνάτυπο τοῦ περιοδ. «Ἡπειρωτ. Ἑστία», δ) «Μιὰ δραματικὴ σύγκρουση Χριστιανῶν καὶ Ἑβραίων», (ἀνάτ. «Ἡπειρωτ. Ἑστίας»), καὶ ε) «Ἐνα μπουγουρντί τοῦ Ἀλῆ πασιᾶ, σχετικὸ μὲ τὴν καταστροφὴ τῆς Πρέβεζας», ἀνάτυπ. τῆς Ἡπειρωτ. Ἑστίας»).

Γενικότερα ἔχουμε μιὰ συνειδητὴ καὶ ὑπεύθυνη ἐργασία, ἀποδεικτικὴ τῆς ἐνότητος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀδιάκοπης συνοχῆς τῆς λαϊκῆς παράδοσης, μὲ τὴν δικαιολογημένη ἐμμονὴ στὴν ἀνανέωση τῆς ζωῆς τοῦ σύγχρονου ἑλληνισμοῦ μὲ ἀκλόνητα θεμέλια τὶς πρὸ πάνω ρίζες του.

*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ (1905-).

Ὁ γιατρός καὶ λόγιος Βασίλειος Κ. Χρήστου γεννήθηκε στὸ Ἀσημοχώρι (παλ. Λισκάτσι) τῆς Βόρειας Ἐπαρχίας τῆς Κονίτσας, ὅπου καὶ τέλειωσε τὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Ἀπόφοιτος τοῦ Σχολαρχείου τῆς Βούρμπιανης καὶ τοῦ Γυμνασίου τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς τῶν Γιαννίνων, σπούδασε στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας, ὅπου καὶ ἐργάζονταν σὰν ἀκτινολόγος. Τὶς σπουδὲς του δλοκλήρωσε μὲ μετεκπαιδεύσεις στὰ Νοσοκομεῖα τοῦ Λονδίνου Guy's Hospital, St. Bartholomew's Hospital, Middlesex Hospital καὶ National Hospital, μὲ καθηγητὲς-διευθυντὲς τῶν ἀκτινολογικῶν τμημάτων T. Hills, R. Harper, C. Golding καὶ H. Davies, καθὼς καὶ μὲ ἐπισκέψεις σὲ Νοσοκομεῖα τοῦ Παρισιοῦ, Μονάχου, Βιέννης, Ὁσλο, σὲ σανατόρια Legsin στὶς Ἀλπεὶς τῆς Ἑλβετίας, κ.λ.π. Ὑπῆρξε ὀργανωτὴς καὶ πρῶτος διευθυντὴς, τῶν ἀκτινολογικῶν τμημάτων τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν, τοῦ ΠΙΚΠΑ, τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Νοσοκομείου (Πρεβαντορίου) Πεντέλης, ἐπίσης τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, (Σχολιατρικῆς Ὑπηρεσίας), καθὼς καὶ τοῦ Νοσοκομείου Ἀγίας Ἐλένης τῆς Ἀθήνας.

Εἶναι μέλος τῆς «Διεθνοῦς Ἀκτινολογικῆς Ἐταιρείας», τῆς «Εὐρωπαϊκῆς Ἀκτινολογικῆς Ἐταιρείας», τῆς «Ἑλληνικῆς Ἀκτινολογικῆς Ἐταιρείας» καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν Ἱατρικῶν Ἐταιριῶν. Στὴ δραστηριότητά του σὰν μέλους (ταμῖα) τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἱατροχειρουργικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἀθήνας, πού ἦταν συνέχεια ἀπὸ τὸ 1954, χρωσιέται (σὲ συνεργασία μὲ τοὺς καθηγητὲς Σπ. καὶ Νικ. Οἰκονόμου) ἡ ὀργάνωση 26 πανελληνίων Ἱατρικῶν Συνεδρίων σὲ ἰσάριθμες πόλεις τῆς Ἑλλάδας, καθὼς καὶ στὴν ἴδρυση τοῦ «Διεθνοῦς Ἱπποκρατείου τῆς Κῶ», τοῦ ὁποίου τὰ ἐγκαίνια ἔχουν ὀριστεῖ γιὰ τὸ Ἀγ. Πάσχα τοῦ 1979. Ἐλαβε ἐνεργὸ μέρος σὲ πολλὰ διεθνῆ καὶ πανελλήνια ἱατρικὰ συνέδρια, στὰ ὁποῖα καὶ ἀνακοίνωσε πολλὲς ἱατρικὲς του ἐργασίες.

Ἀσχολήθηκε μὲ ἀνθρωπιὰ καὶ τοπολατρεία μὲ τὰ κοινὰ τοῦ ἡπειρωτισμοῦ τῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ γενέθλιου χώρου. Εἶναι «ἀριστίνδην» μέλος τοῦ Δ.Σ. τῆς Πανηπειρωτικῆς ἀδελφότητος τῆς Ἀθήνας, καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς, τακτικὸ μέλος τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἀθήνας, ἀπὸ τὰ βασικὰ ἱδρυτικὰ στελέχη τῆς Πανηπειρωτικῆς Συνομοσπονδίας τῆς Ἑλλάδας, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε καὶ πρῶτος Γενικὸς Γραμματέας, ἐπίτιμος Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Βούρμπιανης τῆς Ἀθήνας, καθὼς καὶ ἱδρυτὴς καὶ Πρόεδρος (πενήντα περίπου χρόνια) τοῦ «Συλλόγου Ἀσημοχωρίου» (τῆς γενέθλιας γῆς του) μὲ ἀπαράμιλλη δραστηριότητα.

Διαπρεπὴς ἐπιστήμονας δημοσίευσε γύρω στὶς 150 ἱατρικὲς μελέτες καὶ μεταφράσεις Ἱπποκρατικῶν ἔργων σὲ μέτρο, καθὼς καὶ σὲ πεζὸ λόγο, οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς ὁποῖες δημοσιεύτηκαν σὲ ἱατρικὰ περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες (περὶ Ἀσκληπιοῦ, Ἀσκληπιείων κ.λ.π.). Ἐπίσης ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια ἐκδίδει σὰν ἐπιστημονικὸς διευθυντὴς του τὸ «Ὑγειονομικὸν Βῆμα Ἀθηνῶν».

Λαμπρὸς ἡπειρώτης ἔδωκε τὴν παρουσία του μὲ ἀρκετὲς καὶ πολύτιμες μελέτες καὶ ἄρθρα ἡπειρωτικοῦ περιεχομένου καὶ ἐνδιαφέροντος πού δημοσιεύτηκαν στὰ Ἡπειρωτικὰ ἔντυπα: «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον», καὶ «Ἡπειρωτικὸν Βῆμα» τῆς Ἀθήνας, «Πρῶτὰ Νέα» τῶν Γιαννίνων, «Ἡμερολόγιον τοῦ Πελασγοῦ» τοῦ Κ. Σκενδέρη κ.ἄ., ὅπως ἐνδεικτικὰ μνημονεύονται τὰ ἔργα του: α) Πρὸς καταπολέμησιν ἐν Ἡπειρῷ τῆς Φυματώσεως, 1928, β) Μία Ἱαματοβριθὴς καὶ ἀνερευνητὸς Ἐπαρχία Κονίτσης, 1929, γ) Αἱ ἱαματικά Πηγαὶ τῆς Κονίτσης (Καβασιλίων, Μπιλθουκίου, Ἀμαράντου), 1935, δ) πού πρέπει νὰ ἱδρυθῆ τὸ ἐν Ἡπειρῷ Σανατόριον, 1937, ε) Σανατόριον καὶ Ἀρτεργάται, 1937 (ἐφημ. Ἡπειρωτ. Βῆμα Ἀθήνας), στ) Ὁ Ἀμάραντος Κονίτσης (κατάλληλος διὰ

τὴν Ἱδρυσιν Προτύπου Σανατορίου ἐν Ἡπείρῳ, 1937, ζ) Σανατόριον καὶ δχι Ἄδην, 1938 (ἐφημ. Ἡπειρ. Μέλλον), η) Ἡ τελείως ἐγκαταλειμμένη συγκοινωνιακῶς Ἐπαρχία Κονίτσης, 1938, θ) Ὁ Τουριστικὸς πλοῦτος τῆς Ἐπαρχίας Κονίτσης, 1939, ι) Τὸ Λισκάτσι (Ἀσημοχώριον) τῆς Κονίτσης καὶ ὁ Κωνσταντῆς Χρήστου (ἀνάτ. τοῦ «Ἡμερολογίου Πελασγοῦ», 1939, ια) Ὁ Νικολάκης τοῦ Κωσταντῆ καὶ τὸ Δημοτικὸν τραγούδι (ἀνάτ. τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τ. 51, 52, καὶ 53 τοῦ 1956). ιβ) Ἡ ἀποκονίωσις τῶν πνευμόνων εἰς τὸ Ἀτμοθεραπευτήριον Ἀμαράντου-Κονίτσης (ἀνάτ. ἀπὸ τὸ 10ον τεῦχος τοῦ τόμου 29/1960 τῆς Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς τῆς Θεσ/κης), ιγ) Τὸ Ἀτμοθεραπευτήριον Ἀμαράντου-Κονίτσης (ἐφημ. Ἡπειρωτ. Μέλλον τοῦ 1961), ιδ) Αἱ θειοῦχοι ἱαματικαὶ πηγαὶ τῶν Καβασίων-Κονίτσης (ἐφημ. Ἡπειρωτ. Μέλλον, 1961), ιε) Τὰ βρωμονέρια τῆς Γλύνας-Λεσκοβικίου (Βορ. Ἡπείρου) ἢ θειοπηγαὶ ἱατροῦ Λουκᾶ Δημαράτου (Ἡπειρωτ. Μέλλον, 1961), ιστ) ὁ ἐρευνητῆς-ἱατρός Λουκᾶς Δημάρατος (ἐφημ. Ἡπειρωτ. Μέλλον, 1961), ιζ) Τὸ ἐπιστημονικόν, ἐθνικὸν καὶ φιλολογικὸν ἔργον τοῦ ἱατροῦ Βασιλείου Τζαλοπούλου (ἐφημ. Ἡπειρωτικὸν Μέλλον, 1953), ιη) Τὸ ἐπιστημονικὸν ἐθνικὸν καὶ κοινωνικὸν ἔργον τοῦ ἱατροῦ Ἀλεξίου Τράντα (ἐφ. Ἡπειρωτικὸν Μέλλον, φύλ. 461 καὶ 462) καὶ Ἡπειρωτικὸς Ἀγὼν» τῶν Γιαννίνων, ἀρ. φύλ. 8738-42 τοῦ 1961), ιθ) Ἡ συμβολὴ εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας τοῦ Κορυτσᾶς Εὐλογίου Κουρίλα (Λαυριώτη) καὶ ἡ μεγάλη Βιβλιοθήκη του, με τὸν ἀνέκδοτον πλοῦτον του (ἐφημ. Ἡπειρωτικὸν Μέλλον, ἀρ. φύλ. 467 καὶ 468 τοῦ 1961) καὶ ἀρκετὰ ἄλλα.—

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

ΠΟΙΗΣΗ

1) «'Αστροφεγγιές»	Γιάννινα	1951
2) «'Ικεσία»	»	1953
3) «'Ανοιξιάτικη Μελωδία»	»	1960
4) «'Οδύνη και Φῶς»	'Αθήνα	1962
5) «Τὰ τείχη»	»	1971
6) «Στοχάζομαι τὸ Σύμπαν γιὰ ἓνα δρόμο»	»	1975
7) «Στίξεις...»	»	1976

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

1) «Πέρα ἀπὸ τὰ ὄνειρα»	'Αθήνα	1977
-------------------------	--------	------

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ

1) «Ταξίδι στὴν Ἠπειρο», 'Αθήνα, α' ἐκδ. 1960, β' ἐκδ.	1970
2) «'Ανεβαίνοντας στὸ Σούλι», 'Αθήνα, α' ἐκδ. 1965, β' ἐκδ. 1966 καὶ γ' ἐκδ.	1972
3) «Τοπία καὶ ψυχὴ», 'Αθήνα	1968

ΜΕΛΕΤΕΣ

1) «'Ηπειῶτες Λυρικοί», Γιάννινα. α' ἐκδ. 1955, β' ἐκδ. 1958, 'Αθήνα γ' ἐκδ. 1969 καὶ δ' ἐκδ.	1970
2) «Τὸ Τραγούδι τῆς Λευτεριάς» (ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων στὴν ποίηση), Γιάννινα, α' ἐκδ. 1957, 'Αθήνα β' ἐκδ.	1970
3) «Σουλιώτικη Ραψωδία» Γιάννινα	1958
4) «Τὸ Νόημα τοῦ Σουλίου», 'Αθήνα	1969
5) «Σουλιωτικὰ Ἀνάλεκτα», 'Αθήνα, α' ἐκδ. 1971, β' ἐκδ.	1972
6) «Ἡ Ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων στὴν ποίηση», ὁμιλία, 'Αθήνα	1972

- 7) «Θεσπρωτικά», Ἀθήνα, α' ἔκδ. τόμοι Α καὶ Β, 1972 καὶ β' ἔκδ. ὑπερ-
πολυτελής, σ' ἓνα τόμο (συμπληρωμένο) 1973
- 8) «Ὁ Θάνατος καὶ ὁ τάφος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη», Ἀθήνα 1973
- 9) «Ζάης Πάνου», ὁ Παραμυθιώτης στρατηγὸς τοῦ Εἰκοσιένα καὶ Νέστορας
τῶν Σουλιωτῶν (1765-1846), Μονογραφία, Ἀθήνα 1973
- 10) «Συμβολὴ στὴν καταγωγὴ τοῦ καλόγερου Σαμουὴλ τοῦ Κουγκίου», Ἀθήνα 1974
- 11) «Θεσπρωτικοὶ Λόγιοι», Ἀθήνα 1976
- 12) «Λόγοι Ἐθνικοί», (25 Μαρτίου — 28 Ὀκτωβρίου), ὁμιλίαι, Ἀθήνα 1976
- 13) «Δόξα Σουλίου»: τεῦχος Α' «Μνήμη Σωτηρίου Γ. Βούλγαρη», μεγάλου
εὐεργέτου Παραμυθιάς, Ἀθήνα 1976. Τεῦχος Β' «Ἐγκώμιον Ἀλεξ. Ι. Κα-
λούδη», μεγάλου εὐεργέτου Σουλίου, Ἀθήνα 1976. Τεῦχος Γ' «Μνήμη Σω-
τηρίου Χρ. Παπαθανασίου, μεγάλου εὐεργέτου Σουλίου» καὶ «Ἐγκώμιον
Ἐνώσεως Παραμυθιωτῶν Ἰωαννίνων ΤΟ ΣΟΥΛΙ», Ἀθήνα 1977, καὶ
τεῦχος Δ' «Νικόλαος Κουτούπης, ὁ Ποποβίτης ὄπλαρχηγὸς τοῦ 1912-1913»,
Ἀθήνα 1978.
- 14) «Χριστόφορος Περραιβὸς» (ἡ ζωὴ, τὸ ἔργο καὶ μιὰ ἀνέκδοτη ἀλληλογρα-
φία του), Ἀθήνα 1976
- 15) «Ἡ Ἐπανάστασι τοῦ 1854 στὴ Θεσπρωτία καὶ οἱ Σουλιῶτες», Ἀθήνα 1976
- 16) «Συμβολὴ στὴν Ἱστορία τῶν Σουλιωτῶν», Ἀθήνα 1976

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΑ

- 1) Basile Krapsitis: «JE PENSE A L'UNIVERS POUR CHEMIN» Poè-
mes, 1976. Traduit du grec, par G. H. Aufrère, Bruxelles.
- 2) Basile Krapsitis: «PONTUATIONS...», Poèmes, 1978. Traduit du
grec, par G. H. Aufrère, Dunkerque, France.

ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΛΕΙΤΑΙ

- 1) «Μνήμη Σουλίου», Ἀθήνα, τόμος Α' 1971, τόμος Β' 1973, τόμος
Γ' 1976, τόμος Δ' 1978.

ΓΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

- 1) Βήματα στὰ σκοτάδια, μυθιστόρημα.

ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ*
ΔΩΡΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΑΓΟΡΑΣΤΩΝ
ΤΟΥ Α' ΤΟΜΟΥ

Α) ΔΩΡΗΤΩΝ

(στη μνήμη αγαπημένων τους νεκρών)

α) Μαρία Ἀρκαδίου, δρχ. 5.000, β) Ἀνώνυμος διαπρεπῆς Ἡπειρώτης γιατρός τῆς Ἀθήνας, δρχ. 5.000 γ) Κεντρ. Ἰσραηλιτ. Συμβούλ. Συντον. καὶ Γνωματεύσεως Ἀθήνας, (στη μνήμη τοῦ Ἑλληνοεβραίου ποιητῆ Γιωσέφ Ἐλιγιά), δρχ. 5.000, δ) Ἐλευθέριος Μαντζίκας, δρχ. 10.000, ε) Θάλεια Μιχαηλίδου, δρχ. 5.000, στ) Ἀλέκος Παπαδόπουλος, δρχ. 5.000, ζ) Νίκος Παπασωτηρίου, δρχ. 20.000 καὶ η) Φωκίων Σκενδέρης δρχ. 2.000.

Β) ΠΡΟΑΓΟΡΑΣΤΩΝ

Ι. Ἀπὸ 5 ἀντίτυπα: α) Ἀχιλ. Ἀλεξιάδης, β) Χαρούλα Βολογιάννη, γ) Δημ. Γραμματικόπουλος, δ) Φρόσω Ἰωαννίδη, ε) Φώτης Μπαρᾶς, στ) Στέλιος Τζοβάρης καὶ ζ) Κονσερβοποιτῆ Ἀλέκου Ζακόπουλου. ΙΙ. Ἀπὸ δέκα ἀντίτυπα: α) ΤΕΟΝΑΞ, Α.Ε.

* Τὰ πῶ πάνω ὀνόματα παραδίδονται ἐποδειγματικὰ στὸ χρόνο, σὰν ἀπόδειξη τῆς ἐκτίμησής τους στὴν ἰδεαλιστικὴ μου θέση γιὰ τὴν ἔκδοση αὐτοῦ τοῦ ἔργου, καὶ σὰν ἐπιβεβαίωση αἰσιόδοξῆ τῆς συνέχειας στὴν ἐποχὴ μας τῆς Ἡπειρωτικῆς παράδοσης.

Ὁ Α' τόμος τοῦ ἔργου «ΛΟΓΙΟΙ ΤΗΣ
ΗΠΕΙΡΟΥ» τοῦ Βασίλη Κραψίτη τυπώθηκε
τὴν Ἀνοιξὴ τοῦ 1979 στὰ Μονοτυπικὰ Συγκρο-
τήματα τοῦ ΦΩΤΗ ΤΣΙΡΩΝΗ ὁδὸς Λένορμαν
185, Ἀθήνα, Τηλέφ. 5123734, σὲ (1.000)
χίλια ἀντίτυπα γιὰ λογαριασμὸ τοῦ συγγραφέα.

9 ΣΕΠ. 1980

